تفسیر خیر کثیر

پښتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

تصنیف

حافظ عماد الدین اسماعیل ابن عمر بن کثیر الدمشقی

المتوفی ۷۷۴ هجری

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Scanned with Ca

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبد الکریم صدیقی وقاری امیر نواز

جلد نمبر ④

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآنی آیاتونو ټکی په ټکی او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهی مسئلو کښې مسلک حنفی وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خوروونکي
فیصل کتب خانه محله جنګی پیښور
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

Scanned with Ca

دچهاپ حقوق صرف ناشرسره محفوظ دي

دکتـاب نـوم : تفـسیرخیرکثیرترجمه تفـسیرابن کثـیر
مؤلف:حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا

مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهار وکابل
قدرت کتاب فروشی کابل بن ار
علمی کتب خانه ګردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دینی کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

Scanned with Ca

صفحه نمبر	عنوانات
۲۸	①دعامو کافرانو ارزو
۲۸	②د بدر د کافرانو ارزو
۲۸	③دمرګ په وخت کښې ارزو
۲۸	④د دوزخ په لیدو ارزو
۲۹	⑤د ګناهګارانو مسلمانانو د جهنم نه د آزادیدو په وخت د کافرانو ارزو
۲۹	⑥ دیوې ذرې برابر ایماندارد جهنم نه د راوتلو په وخت د کافرانو ارزو
۲۹	دګناهګارودپاره د شفاعت اجازت
۳۰	دکافرانو سرکشی ضداو کبر
۳۱	د ضمیر دویمه مرجع
۳۲	انبیاء کرام علیهم السلام پورې دَ ټوقو کولو نتیجه
۳۲	مجرمان څوک دی؟
۳۲	دایمان نه راوړو دپاره مختلفې بهانې کول
۳۳	دَ آسمانی برجونو نه څه مراد دې ؟
۳۳	ددې قول تائید په یوحدیث سره
۳۳	وړاندې عقلی دلیل ذکر دې
۳۴	هرقسم خزانې الله تعالی سره دی
۳۴	د باران قطرو سره فرښتې هم راځی
۳۵	د هواګانو قسمونه
۳۷	دَ انسان دَ پیدائش ذکر
۳۷	د پیری د پیدائش ذکر
۳۷	دَ فرښتو حضرت آدم ﷺ ته سجده کول اودَ ابلیس انکارکول
۳۸	ابلیس دَ الله تعالی دَ دربار نه شړلې شوې دې
۳۹	دابلیس ناپاکه وعده
۳۹	د یو نبی او ابلیس سوال و جواب
۴۰	په جنت کښې دَ اسلامی رورولئی یوه نظاره
۴۱	د زړونو خفګانونو به جنت ته تلو نه مخکښې ختم کړې شی
۴۲	د جنت شان او صفت
۴۳	حضرت ابراهیم ﷺ ته دَحضرت اسحاق ﷺ زیرې
۴۴	دَ لوط ﷺ په قوم باندې دَ الله تعالی دَ عذاب نازلیدل
۴۴	دِ فرښتو د هلکانو په شکل کښې راتلل
۴۴	سفر کښې د کمزورو خیال ساتل
۴۲	د لوط ﷺ دَ قوم غیر اخلاقی اوغیر نطری حالت
۴۲	دَ قوم لوط دَ تباهئی ذکر
۴۲	د مخلص مؤمن علامت
۴۷	دَ قوم شعیب ﷺ انجام

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د ثمود يانو المناك انجام	۴۷
په هلاك شوؤ قومونو بآندې په ژړا تيريدل پكار دى	۴۸
دمشركانونه د ستر گو پټولو حكم	۴۸
داحكم دجهاد دحكم نه مخكښې وو	۴۸
سبع مثانى نه څه مراد دې	۴۹
د سبع مثانى متعلق مختلف اقوال	۵۰
دې كښې بل قول دې چې مراد ترې ټول قرآن پاك دې	۵۰
د قيامت په ورځ به د انكاركونكونه سوال كولې شى	۵۱
درسول كريم صلى الله عليه وسلم د هدايت مثال	۵۲
دينه مراد د قريشو سرداران هم دى او ددوئ مشوره هم	۵۲
د الله تعالى سوال د بنده نه په قيامت كښې	۵۲
يوسوال اودهغې جواب	۵۳
په رسول الله ﷺ د ټوقو كوؤنكو عبرتناك انجام	۵۴
ددوئ د هلاكت وضاحت	۵۴
داشراق دمونځ فضيلت	۵۵
دلته د يقين نه مراد مرگ دې	۵۵
مونځ د عقل د وجود پورې فرض دې	۵۵
دگمراهانو سرپرستو نظريه	۵۵
دَ قيامت دَ راتلوتندى مه كوئې	۵۶
د امر الله مطلب	۵۶
قيامت ته نزدې د تورې وريځې راتلل	۵۶
دَالله تعالى وحى هم په انبياءعليهم السلام باندې كيږى	۵۷
دَ انسان خپل پيدائش هيرول او خبرې جوړول	۵۸
الله ﷻ لره څوك هم عاجز كولې نشى	۵۸
څاروى دَ انسان دَ فائدې دَ پاره	۵۹
كشتئ هم د فائدې دپاره دى	۵۹
اختلاف دَ اس دَ حراموالى اوحلال والى مسئله	۶۰
مسلك حنفى	۶۱
دَ دين اودنيامثالونه	۶۱
اوبه او ميوې دَ الله تعالى نعمتونه	۶۲
سپوږمئى نمر اوستورى دَ الله تعالى دَ قدرت نښې دى	۶۴
دَ سمندرنه دَ خلقو دَ پاره فائدې دى	۶۴
د ټولو مخكښې كشتئ نوح ﷺ جوړه كړې ده او په دې ئې سورلى كړې ده	۶۵
درياب ته دالله تعالى خطاب	۶۵
په زمكه د غرونو ايخودلو حكمت	۶۵
الله تعالى د ټولو خالق او مخلوق بې وسه دې	۶۵

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د هر یو څیز خالق الله تعالی دی	۶۷
صرف هم الله تعالی دَ عبادت لائق دي	۶۷
دَ قرآن پاک دَ منکرانو تذکره	۶۷
حق او باطل داعی ته دخپل دعوت اوتابعینو ثواب او گناه ملاویږی	۶۸
دَ نمرودوغیره انجام	۶۹
دویم قول ، دي نه مراد بخت نصر دي	۶۹
دریم قول دا د عام کافرانو مثال دي	۶۹
قیامت کښې به هر عذاب سره دعذر جهنډا وی	۶۹
دَ مرگ په وخت کښې دَ ظالمانو کیفیت	۷۱
د کافرانو دپاره خراب مقام	۷۱
دَ نیکانوخلقو بهترین انجام	۷۱
دآخرت کور ددنیا دکور نه ډیر زیات بهتر دي	۷۱
مشرکان دکوم څیز انتظار کوی	۷۲
دَ مشرکانو دَ الله تعالی دَ منشانه غلط استدلال	۷۴
د کافرانو د استدلال جواب	۷۴
د نبی په اختیار کښې هدایت نه وی	۷۴
قیامت قایمول دَ الله تعالی دَ پاره ډیر آسان دی	۷۶
قیامت کښې به هر څه ښکاره شی	۷۶
الله ﷻ دپاره مرۀ کول او ژوندی کول یو شان دی	۷۶
الله ﷻ سره شریك جوړول الله ﷻ ته کنځل کول دی	۷۶
دَ الله تعالی په لار کښې دَ هجرت کولو فضیلت	۷۷
دد ایت مبارك د نازلیدو سبب	۷۷
مهاجرینو صفات	۷۸
دَ رسالت دَ منصب حقدار انسان	۷۸
داهل ذکر نه څوك مراد دی ؟	۷۸
ټول انبیاء کرام و په بنی آدم کښې وو	۷۸
دَ الله تعالی دَ غضب اوغصې بیان	۸۰
د الله تعالی نه څوك زیات صبار نشته	۸۰
دَ عرش نه دَ فرش پورې هر یو څیز الله تعالی ته سجده کوی	۸۲
د هر څیز سجده دهغه دشان مناسب وی	۸۲
ټول هرڅه هم الله تعالی ورکړی دی	۸۲
دمکې مشرکانو به په سختئ کښې هم الله تعالی ته عاجزی کوله	۸۲
دَ مشرکانو عجیبه دعوی او دَ افسوس قابل رویه	۸۴
دَ الله تعالی مهربانی ده چه په گناه کولو باندې زر رانیول نه کوی	۸۵
د عمر زیاتول په نیك اولاد سره کیږی	۸۵
دکافرانو ددروغو دعوی او د هغې جواب	۸۵

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د هریونبی تکذیب شوي	۸۷
دَ ويني او سوتو د مينځ نه پاك صفا پئی دَ الله تعالى دَ قدرت ننبې دى	۸۷
مسلک حنفی	۸۷
دَ شاتو مچئي دَ قدرت يوه نمونه او شات دَ شفا قابل دى	۸۹
د شاتو د شفاء متعلق حديث	۸۹
په درې څيزونو كښې شفاء د ه	۹۰
د دوؤ شفاګانو قدر پكار دي قرآن پاك او شات	۹۰
دَ بخيلتوب او سخت بوا اوالى نه دَ پناه غوښتلو حكم	۹۱
تاسو په خپل حق كښې شريك برداشت كولي نه شئي نو الله تعالى به ولې برداشت كوى	۹۲
په مالونو په يو بل برترى دالله تعالى دطرفنه آزمينت وى	۹۲
دَ الله تعالى يو بل احسان	۹۳
د حفدة متعلق تفسيرونه	۹۳
رازق صرف دَ الله تعالى ذات دي	۹۴
دَ كافر او مومن مثال	۹۴
دَ بتانو متعلق دَ يو مثال ذكر	۹۵
دَ الله تعالى دَ علم او قدرت كمال	۹۶
په عبادت سره انسان الله تعالى ته نژدې كيدې شى	۹۶
غوږ سترګي دماغ دالله تعالى نعمت دي ددې شكر پكار دي	۹۶
دَ راحت او آرام والا نعمتونه	۹۸
د يو اعرابى واقعه	۹۹
د قيامت په ورځ د كافرانو حالت	۱۰۰
په قيامت كښې ګواهان هم وى	۱۰۲
دَ عدل احسان صله رحمي اوفحشا او منكر مطلب	۱۰۳
دظلم سزا ډيره زر ملاويږى	۱۰۴
داكثم صيفى واقعه	۱۰۴
د عثمان بن مظعون واقعه	۱۰۴
دَ قسمونو عهدو پيمان دَحفاظت حكم	۱۰۶
ددې آيت مبارك په مطلب كښې مختلف توجيهات او اصل مطلب	۱۰۶
دمكې د بوډئى قصه او دهغې سره تمثيل	۱۰۷
هدايت او ګمراهى دَ الله ﷻ په اختيار كښې	۱۰۹
قسمونه وعدې د دهوكې ذريعه نه دى جوړول پكار	۱۰۹
دَ نيكو اعمالو به بهتر بدله ملاويږى	۱۱۰
دَ قرآن پاك دَ تلاوت په شروع كښې دَ شيطان دَ شرنه دَ الله تعالى پناه غوښتلو حكمت	۱۱۱
مسلک حنفی	۱۱۱
دَ منسوخ كيدو حكمت مشركان نه پيژني	۱۱۲
دكافرانو يو بهتان اودَ هغې رد	۱۱۲

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د يو نصراني غلام سره درسول كريم صلى الله عليه وسلم د كيناستو واقعه	۱۱۳
دَ آقائي نامدار سرور كونين دَ صداقت بيان او د مشركانو ضد	۱۱۴
مجبوراً دَ كفر ارتكاب ناقص ايمان نه دي	۱۱۵
حالت د جبر كښې كلمه د كفر وئيل بالاجماع جائز دى	۱۱۵
دَ هجرت او جهادبدله ښښنه ده	۱۱۸
دَ نعمتونو دَ ناشكرئى نتيجه	۱۱۸
د بى بى حفصې ارشاد	۱۱۹
دَ بعضو حرام كړې شوو څيزونو ذكر	۱۲۰
په دين كښې د ځانه حلال وحرام جوړول په الله تعالى دروغ جوړول دي	۱۲۱
په يهوديانوباندې دَ بعضوحرام كړې شوو څيزونوذكر	۱۲۲
ابراهيم ﷺ دَ رشد اوهدايت امام وو	۱۲۳
دَ هرامت دَ پاره دَ هفتې دَبعضو ورځودَ حرمت بيان	۱۲۴
په دين موسوى كښې د هفتې د ورځې تعظيم وو د اتوار روستو راغلې دي	۱۲۴
د مسلمانانو دتعظيم دروځ جمعه ده	۱۲۵
دَ نصيحت او حكمت نه مراد	۱۲۲
دَ قصاص حاصلولواوصبربيان	۱۲۲
ددې آيتونو مباركو شان نزول	۱۲۲
دكافرانو په مصيبتونو دير غم ندى پكار	۱۲۷
د سورت بنى اسرائيل فضيلت	۱۲۹
د معراج د آيت تفسير	۱۲۹
دمعراج متعلق احاديث	۱۲۹
آياحضور ﷺ د معراج په شپه الله ﷻ اوكتلو؟	۱۳۱
د معراج واقعه اود امام احمد	۱۳۱
ځنګه چې اسرا حق دي دغه شان معراج هم دي	۱۳۲
دَ معراج واقعه اود ابوداؤد نقل كړې شوې روايت	۱۳۲
د ابن جرير روايت	۱۳۳
د يوبل روايت ذكر	۱۳۳
د ابن ابى حاتم روايت	۱۳۴
ابو بكر صديق ﷺ ته دصديق ولې ونيلې كيږى؟	۱۳۵
د معراج متعلق بل روايت	۱۳۵
د يوبل روايت ذكر	۱۳۶
مشركانود معراج د واقعه تصديق اونه كړو	۱۳۶
د امام احمد	۱۳۷
د دلائل النبوت اوادېر روايت	۱۳۷
د امام ترمذى	۱۴۰
د يوبل روايت ذكر	۱۴۲

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
يوبل روايت	۱۴۳
د جزء حسن بن عرفه	۱۴۳
د امام احمد يوبل روايت	۱۴۴
د يواوږد روايت ذکر	۱۴۵
معراج د کوم ځائي نه شروع شوي وو دهغې متعلق روايت د بيهقي روايت	۱۵۰
د ټولو احاديثو نچوړ او خلاصه	۱۵۱
د پنيواو شاتو وضاحت	۱۵۲
د حضورﷺ معراج بدني وو که روحاني؟	۱۵۲
د ابونعيم په روايت کښې يوه فائده	۱۵۳
الفضل ما شهرت به الاعداء	۱۵۴
د معراج حديث متواتر دي	۱۵۴
د معراج دواقعه نه پس د موسى عليه السلام ذکر	۱۵۶
د بني اسرائيلو دوه ځل سرکشي	۱۵۷
اوله سرکشي اود هغې انجام	۱۵۷
بيت المقدس باندې قبضه	۱۵۷
دويمه سرکشي او دهغې انجام	۱۵۸
ترغيب الى القران او بشارت	۱۵۹
د انسان د بې صبرئ بيان	۱۵۹
د سپوږمئ باره کښې يوسوال	۱۶۰
هريو به خپله عمل نامه اووينې	۱۶۱
د لفظ طائر معنى	۱۶۲
په حکم منلو کښې د انسان هم خپله فائده ده	۱۶۲
د کافرانو دماشومانو او د ليونو او کنړو وغيره حکم	۱۶۴
دويم حديث	۱۶۴
دريم حديث	۱۶۴
څلورم حديث	۱۶۴
پنځم حديث	۱۶۵
شپږم حديث	۱۶۵
اووم حديث	۱۶۵
اتم حديث	۱۶۶
دمشرکانود بچوانجام به څه وي؟:-	۱۶۶
نهم حديث	۱۶۶
لسم حديث	۱۶۶
ابن عبدالبراح وائي چې امتحان والاحديث قوى نه دي	۱۶۶
د علامه ابن ابى کثير رحمة الله عليه رائې او د ابن عبدالبر د اولې خبرې جواب	۱۶۷
د ابن عبدالبر د دويمې خبرې جواب	۱۶۷

عنوانات	صفحه نمبر
په ذکرشوې مسئله کښې دحافظ ابن کثیر	۱۶۸
اول قول	۱۶۸
دويم قول	۱۶۸
دريم قول	۱۶۹
د مومنانو مړه شوی بچی به چرته وی؟	۱۶۹
د دنيااو داخرت د طالب انجام	۱۷۲
په آخرت کښې به دخلقو مختلفې درجې وی	۱۷۲
الله ﷻوحده لاشريك دي	۱۷۳
د مورپلارمقام اوهغوی سره د حسن سلوك حکم	۱۷۳
د مور پلار او يتيم پالونکی به جنتی وی	۱۷۴
د مور حق	۱۷۵
تويه کونکود پاره د	۱۷۵
د صله رحمئی حکم	۱۷۶
د اسراف او فضول خرچئی نه د بچ کيدلو حکم	۱۷۷
په خرچ کولوکښې درميانه لار اختيارکړئی	۱۷۸
د بخيل او د سخی مثال	۱۷۸
په خرچ نه کولو وعيدونه	۱۷۸
د طمع نه بچ شئی	۱۷۹
غريبی اومالداری د الله ﷻ په لاس کښې ده	۱۷۹
اې خلقو ستاسو اوستاسو د اولاد رازق	۱۸۰
د زنا اراده کوونکی ته د رسول کريم صلی الله عليه وسلم ښکلې نصيحت	۱۸۰
زناکبيره گناه ده	۱۸۰
ناحق قتل حرام دې	۱۸۱
د حضرت عثمان ﷺ د قاتلانومعامله	۱۸۱
د يتيم مال مه خورئی	۱۸۲
په ناپ تول کښې کمې مه کوه	۱۸۳
بغيردعلم نه گواهی مه ورکوئی	۱۸۳
په چا بدگمانی کول نه دی پکار	۱۸۴
تکبرسره تگ کول منع دی	۱۸۴
د عاجزئی فضيلت	۱۸۴
د وحی دليل	۱۸۵
د الله ﷻ هيڅ اولادنشته	۱۸۶
د حق دلائل واضحه دی	۱۸۶
هريوڅيز د الله	۱۸۷
د نوح عليه السلام وصيت اود کلمې شان اود تسبيح اهميت	۱۸۸
کټ کيدلو اوچيدلو نه مخکښې شنه بوټی تسبيح وائی	۱۸۸

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
په زړونو باندې د پردې مفهوم	۱۹۰
د قریشو سردارانو به د رسول الله ﷺ قرآن په پټه اوریدلو	۱۹۱
د مرګ نه پس راژوندي کیدلو نه د دوی انکار او د هغې جواب	۱۹۲
کلمه ویونکي باندې به قبر کښې ویره نه وي	۱۹۳
خبرې اترې په طریقه کول پکار دي	۱۹۴
د درجو فرق	۱۹۵
اولوالعزم پیغمبرانو ذکر	۱۹۵
کوم چه خلق معبودان ګڼړي هغوی پخپله د الله ﷻ عبادت کوي	۱۹۶
د وسیلې معنی قرب او نزدیکت دې	۱۹۶
د منکرانو آخري انجام تباهي ده	۱۹۷
د نښو کتلو نه پس ایمان نه راوړل د عذاب وجه ده	۱۹۷
نښې نښانې د خلقو د ویرولو د پاره وي	۱۹۸
د معراج ټولې نظارې حضور ﷺ په خپلو سترګو اولیدلې	۱۹۹
د ابلیس د دښمنۍ تذکره او د هغه خبره نه منل	۲۰۱
شیطان ته مهلت ورکړې شو	۲۰۱
په مال اولاد کښې د شرکت مفهوم	۲۰۲
کشتنی د تجارت ذریعه ده	۲۰۳
په سمندرونو کښې هم کارساز الله ﷻ دې	۲۰۳
د عکرمه بن ابو جهل د ایمان واقعه	۲۰۴
په سمندر کښې غرق کونکې په اوچه کښې هم ورخښولې شي	۲۰۴
په ټولو مخلوقاتو باندې د انسان فضیلت	۲۰۵
انسان د فرښتونه هم غوره دې	۲۰۵
د قیامت په ورځ د امام نه څه مراد دې ؟	۲۰۶
د محدثینو فضیلت	۲۰۶
کافران به د قیامت په ورځ رانده وي	۲۰۷
هم الله ﷻ پیغمبر ﷺ په دین باندې قایم ساتي	۲۰۸
کله چه یهودیانو نبی کریم ﷺ ته د شام د تلو مشوره ورکړه	۲۰۹
په قرآن کښې د پنځو وارو مونځونو ذکر	۲۱۰
پیغمبر ﷺ ته د تهجد د مونځ حکم	۲۱۱
مقام محمود او د حضور اکرم ﷺ فضیلت	۲۱۱
د شفاعت بیان	۲۱۲
د مقام محمود متعلق نور احادیث	۲۱۲
شفاعت اوږد حدیث او مقام محمود	۲۱۳
بل حدیث	۲۱۵
د شفاعت متعلق بل اوږد حدیث مبارک	۲۱۶
حضور ﷺ ته د هجرت حکم	۲۱۸

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
غلبه د دين په حکم سره ممکن ده	۲۱۸
حق قايم پاتې کيدونکې او باطل ختمدونکې دې	۲۱۸
قرآن د مومنانود پاره شفاده	۲۱۹
د انسان خودغرضي	۲۲۰
کله چه د حضور ﷺ نه د روح باره کښې تپوس اوشو	۲۲۱
د روح متعلق اقوال	۲۲۲
د روح حقيقت صرف	۲۲۲
روح کښې د علماء کرامو اختلاف دې	۲۲۳
قرآن پاك يقيناً معجزه او د الله	۲۲۴
دمشرکانو عجيبه غوښتنې او درسول کريم ﷺ جوابونه	۲۲۵
د مشرکانو داټولې پوښتنې په بغض او عناد منبي وې	۲۲۷
اکثروخلقو دپيغمبر د بشرکيدو په وجه ايمان راونړلو	۲۲۹
د پيغمبر بشريت په انسانيت باندې د	۲۲۹
د پيغمبرانو عليهم السلام دټولونه لوئ ګواه هم	۲۳۰
هدايت کول او ګمراه کول د الله ﷻ اختيار کښې دی	۲۳۱
قيامت کښې به خلق درې قسمه وی	۲۳۲
کافران د بيا راژوندی کيدو قائل نه وو	۲۳۲
د حضرت موسی ؑ نهه معجزې	۲۳۴
د يهوديانو د ضد اود دروغ وئيلو واقعه اود تسع ايات نه مراد	۲۳۵
قرآن حق دې	۲۳۷
د قرآن پاك اوريدو سره د مومنانو کيفيت څه وی؟	۲۳۷
د الله ﷻ د اسماء حسنی په واسطه سره دعاکونی	۲۳۸
د ابوبکرصديق ؓ اود عمرفاروق ؓ د قراءت باره کښې د رسول کريم ﷺ هدايت	۲۳۹
دا آيت د مانځه باره کښې دې اوکه دعاء باره کښې؟	۲۳۹
هرمسلمان ته دا آيت زده کول پکاردی	۲۴۰
د دې سورت دفضيلت بيان خاص کر د اول لسو آياتونو د فضيلت بيان	۲۴۰
د سورت کهف د فضيلت بيان	۲۴۱
د سورت کهف شان نزول	۲۴۳
نبی کريم ﷺ ته تسلی	۲۴۴
د دنيادا زينتونه ختميدونکی دی	۲۴۴
د اصحاب کهف پيژندګلو اوقصه	۲۴۵
د رقيم حقيقت څه شئ دې	۲۴۶
د اصحاب کهف تفصيلی واقعه	۲۴۷
د اصحاب کهف زمانه	۲۴۸
ددې ځوانانو د اايمان واقعه	۲۴۸
د اصحاب کهف په پشان زمونږ دنبی ﷺ واقعه هم ده	۲۴۹

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
څه د غار متعلق	۲۵۰
ددوی د خوب کیفیت	۲۵۲
د اصحاب کهف سپې	۲۵۲
یو څو بې دلیله خبرې	۲۵۲
درې سوا کاله نه پس چه د اصحاب کهف رابیدارشونو؟	۲۵۳
د اصحاب کهف واقعه د مرګ نه پس د ژوندی کیدو ښکاره دلیل دې	۲۵۵
کوم سړې چه د خوراك څیزونه راوړوله لاړو هغه څه اولیدل؟	۲۵۵
قبرپوخ مه جوړونی	۲۵۶
د اصحاب کهف شمیر او دهغوی نومونه	۲۵۷
د هر کار نه وړاندې ان شاء الله وئیل پکاردی	۲۵۸
په څه کاردقسم اخستو نه پس هم انشاء الله وئیل پکار دی	۲۵۸
د اصحاب کهف د حصاریدو موده	۲۵۹
د کمزورو صحابه کرامو	۲۶۱
د الله ﷻ د ذکر فضیلت	۲۶۱
د دوزخ خطرناك کیدو ذکر	۲۶۳
مهل څه ته وائی؟	۲۶۳
د حکم منونکو دپاره د جنت نعمتونه	۲۶۴
د دوو باغونو والادسړی واقعه	۲۶۶
د غریب مالدار ته جواب او نصیحت	۲۶۷
خپل مال او اولاد خوښ کیدو سره ماشاء الله وئیل پکار دی	۲۶۸
دکافرانو د باغونو انجام	۲۶۹
د دنیاد زوال مثال	۲۷۰
د مونځونو فضیلت	۲۷۱
باقیات صالحات څه څیزدې؟	۲۷۱
د قیامت د تباهو او حساب کتاب ذکر	۲۷۴
د ګناهونو راجمع کیدلو یو مثال	۲۷۵
د بد عهدنی سزا	۲۷۵
قیامت کښې به هریو ته پوراپورا انصاف ملاویږی	۲۷۵
شیطان د انسان دښمن دې	۲۷۷
هر څیز خپل اصل ته ګرځی	۲۷۷
شیطان اول کښې څه وو؟	۲۷۷
د محدثینو اصحاب الجرح والتعدیل په امت باندې عظیم احسان	۲۷۸
د قیامت په ورځ به مجرمان چرته تختیدې نه شی	۲۷۹
خلق د عذاب کتلو غوښتنه کوی اودحق نه انکار کوی	۲۸۱
لوئ ظالم څوك دې؟	۲۸۲

Scanned with Ca

صفحه نمبر	عنوانات
۲۸۴	دحضرت موسی عليه السلام اوحضرت خضر عليه السلام واقعه
۲۸۴	حقب څومره زمانه ده؟
۲۸۵	د بخاري شريف روايت
۲۸۷	دصحيح بخاري بل روايت
۲۸۷	بل روايت
۲۸۸	بل روايت
۲۸۹	دحضرت موسی عليه السلام اوحضرت خضر عليه السلام خبرې اترې
۲۹۱	حضرت خضر عليه السلام کشتئی ماته کړه
۲۹۱	حضرت خضر عليه السلام يوماشوم قتل کړو
۲۹۲	د حضرت موسی عليه السلام معذرت
۲۹۳	دحضرت خضر عليه السلام ديوال جوړول
۲۹۴	کشتئی د يتيمانو ماشومانووه
۲۹۴	د ماشوم د قتل وجه
۲۹۴	هر انسان رضا بالقضا پکار ده:-
۲۹۵	ديوال د دوو ماشومانو يتيمانوو
۲۹۶	دې آيت کښې خاص الله ﷻ ته د نسبت وجه
۲۹۶	خضر عليه السلام نبي وو که وو ؟ اووده نوم
۲۹۷	د خضر عليه السلام دحيات متعلق احاديث صحيح نه دی
۲۹۷	د خضر د نوم وجه
۲۹۸	د حضرت ذوالقرنين واقعه
۲۹۸	ذوالقرنين څوک دې ؟
۲۹۸	د ذوالقرنين د تسميه وجه
۲۹۹	د اسرائيلی رواياتو خرابی
۳۰۰	ذوالقرنين دنمر دډوبيدو ځائې ته اورسيدلو
۳۰۰	نمر کوم ځائې ډوبيږی
۳۰۲	ذوالقرنين د نمر دراختلو ځائ ته اورسيدلو
۳۰۲	نمر چرته نه راخيژی؟
۳۰۴	ذوالقرنين دوو ديوالونوله اورسيدو
۳۰۴	ياجوج ماجوج هم انسانان دی
۳۰۴	د ذوالقرنين دسفر واقعات
۳۰۵	ذوالقرنين د ويلې کړې اوسپنې ديوال جوړکړو
۳۰۵	دا ديوال چا ليدلې دی
۳۰۶	ياجوج ماجوج او ديوال
۳۰۷	قيامت سره نيزدې به داديوال درې ورې شی
۳۰۷	کله چه شپيلئی پوك وهلې شی
۳۰۹	کافرانوته به اول دوزخ خودلې شی

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د اعمالو په لحاظ سره د ډير تاوان والاځوك دي؟	۳۱۰
كافران او مشركان به سره د اعمالو جهنم ته ځي	۳۱۰
د نيكانو خلقو ميلمستيا	۳۱۲
د اووه سمندرونو سياهي هم د رب تعريف نه شي ليكلې	۳۱۲
ټول پيغمبران	۳۱۳
هر عبادت كښې يو ذره رياكارئي نه ځان ساتل ضروري دي	۳۱۳
عمل كښې ريا كاري پټ شرك دي	۳۱۴
ريا چې څومره پورې عبادت كښې مشغول د	۳۱۵
د سورت تعارف	۳۱۶
د حضرت زكرياؑ ذكر	۳۱۶
د انبياء كرامو سره دنبوت فكر وي د مال او دولت وغيره نه وي	۳۱۷
د زكرياؑ ددعا د قبوليت ذكر	۳۱۸
د ځوئ په زيري د حضرت زكرياؑ حيرانيدل	۳۱۹
د حضرت زكرياؑ نښه غوښتل	۳۲۰
د حضرت يحيىؑ خوبياني	۳۲۱
د ويرې درې واقعات	۳۲۱
د حضرت مريم ام عيسى عليهما السلام ذكر	۳۲۳
دحضرت جبرائيلؑ په انساني شكل كښې راتلل	۳۲۴
دانسان دپيدائش څلور طريقې	۳۲۴
حضرت بي بي مريم د كهجورې د ونې خواله لاړه	۳۲۵
عيسىؑ څومره موده د مور په خيټه كښې وو	۳۲۶
د بي بي مريم سره د مسجد دخادم مكالمه اودهغې جوابونه	۳۲۷
دخلقو د تهمتونو په وجه بي بي مريم چرته لرې لاړه ؟	۳۲۷
حياناكه او پاكدامنه ښځه په تهمتونو مرګ ته ترجيح وركوي	۳۲۷
د حضرت مريم عليها السلام د پاره د	۳۲۸
دا ونه بالكل خالي وه په څنډلو سره ميوې راتلې	۳۲۸
زمونږ په شريعت كښې د خبرو نه روژه نشته	۳۲۹
مريم عليها السلام حضرت عيسىؑ راوړې راځي	۳۳۰
د اخت هارون څه مطلب دي؟	۳۳۰
د هارون خور ئي ورته ولې اوونيل	۳۳۰
حضرت عيسىؑ د مور په غيږ كښې خبرې كولوسره ګواهي وركړه	۳۳۲
د عيسىؑ ماشوموالي كښې د توحيد اود خپلې مور د براءت بيان	۳۳۲
دحضرت عيسىؑ اصل واقعه	۳۳۳
د عيسىؑ پحقله د كافرانو ګډوډې خبرې او مؤمنانو رښتيا وينا	۳۳۴
د رفع عيسى نه پس د بني اسرائيلو غونډه او ګنده رائې	۳۳۴
د مسلمانانو رائې	۳۳۴

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
عیسایانو د عیسی ؑ دین بدل کړو	۳۳۵
الله ﷻ اول ظالم ته مهلت ورکوی بیا ئې رانیسی	۳۳۵
ظالمان به د قیامت په ورځ هرڅه اووینی	۳۳۶
د زمکې اصل وارث الله ﷻ دې	۳۳۷
د ابرهیم ؑ دپلارسره خبرې اترې	۳۳۸
دپلار یوبې وقوفانه جواب	۳۴۰
مومن له پکار دی چې جاهلانو سره ډیر زیات نه انخلي	۳۴۰
ابراهیم ؑ ته حضرت اسحاق ؑ اوحضرت یعقوب ؑ ورکړې شو	۳۴۱
د موسی ؑ ذکر	۳۴۲
حضرت اسماعیل ؑ د وعدې کلك وو	۳۴۳
زمونږ رسول هم د وعدې پابند وو	۳۴۳
هر مسلمان ته دخپل بال بچ د مانځه فکر کول پکار دی	۳۴۴
د حضرت ادریس ؑ د اوچتې مرتبې ذکر	۳۴۵
د ادریس ؑ متعلق کمزورې واقعه	۳۴۵
په انبیاء کرامو علیهم السلام باندې د الله ﷻ د فضل تذکره او دهغوئ نسب نامه	۳۴۶
د صاد دپه سجده باندې د علماء کرامو اتفاق دې	۳۴۷
ناأهل جانشین	۳۴۸
د مونځ پریخودونکی حکم	۳۴۸
مسلک حنفی	۳۴۸
دا ناأهل خلق به کله وی اود قاریانو درې قسمونه	۳۴۹
د غیا معنی اومطلب	۳۴۹
مؤمنان به د جنت وارثان وی	۳۵۱
جنت کښې شپه ورځ نشته او نه حسد او کینه	۳۵۱
فرښتې	۳۵۲
یو حدیث قدسی	۳۵۴
هریوبه په دوزخ باندې تیرېږی	۳۵۵
د پل صراط ذکر او په هغې تیریدل	۳۵۶
دجهنم د هولناکۍ بیان	۳۵۷
کافران به مؤمنانوپورې خنداګانې کوی	۳۵۹
د کافرانو دخندګانو جواب	۳۵۹
ګمراهی اوهدایت موندونکی خلق	۳۶۰
د عاص بن وائل سرکشی	۳۶۱
د قیامت په ورځ باطل معبودان به د عبادت کونکو نه د بې تعلقئ څرګندونه کوی	۳۶۳
پرهیزګاران به د الله ﷻ میلمانه وی	۳۶۴
د جنت د نعمتونو بیان	۳۶۴
د جهنم په حالت باندې تذکره	۳۶۵

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د الله ﷻ په ذات باندې بهتان	۳۶۶
اول زمکې صرف میوې او ګلونه راټوکول	۳۶۷
موحدینو ته به د الله ﷻ محبت ملاوېږي	۳۶۸
دیو عابد قصه	۳۶۹
قران کریم په آسانه ژبه راغلې دې	۳۶۹
د سورت تعارف	۳۷۰
د الله ﷻ صفات عالیه او د طٰهٰ مطلب	۳۷۱
قیامت کښې علماء کرامو ته دالله تعالی خطاب	۳۷۱
دزمکې لاندې څه دي؟	۳۷۲
د حضرت موسی ؑ واقعه	۳۷۴
حضرت موسی ؑ ته پیغمبري ملاوشوه	۳۷۴
د حضرت موسی ؑ د همساذکر	۳۷۶
د موسی علیه السلام د همسا باره کښې اسرائیلي خبرې	۳۷۶
د حضرت موسی ؑ معجزې	۳۷۸
موسی علیه السلام ته د	۳۷۸
سوانح موسی علیه السلام او فرعون ته ورتګ	۳۷۹
انبیاء علیهم السلام صرف د خپل حاجت مطابق	۳۸۰
د موسی علیه السلام دعاګانې	۳۸۰
کوم رور د خپل رور پحقله دټولو نه ښکلې دعا کړې ده ؟	۳۸۰
دحضرت موسی ؑ تفصیلي حالات	۳۸۲
موسی علیه السلام د فرعو په په کور کښې بیا دمور په غیږ کښې	۳۸۲
د هارون علیه السلام پیدائش په هغه کال وو چې ماشومان نه قتلیدل	۳۸۳
دویمه فتنه	۳۸۳
دریمه فتنه	۳۸۴
څلورمه فتنه	۳۸۴
پنځمه فتنه	۳۸۵
شپږمه فتنه	۳۸۶
حضرت موسی ؑ په مدین کښې	۳۹۲
تبلیغ په نرمه لهجه سره کوئی	۳۹۳
دموسی علیه السلام د فرعون دربار کښې دبهارنې بیان	۳۹۵
د مسیلمه کذاب درغون خط درسول کریم صلی الله علیه وسلم په نوم او دهغې جواب	۳۹۵
ټول صورتونه هم	۳۹۷
د هریو څیز علم	۳۹۷
ټول نعمتونه هم الله ﷻ ورکوی	۳۹۷
فرعون معجزوته جادو اوونیل	۳۹۹
فرعون جادوګرا وغوښتل اود مقابله کولو کوشش نی اوکرو	۴۰۰

عنوانات	صفحه نمبر
جادوګرو ته میدان کښې د موسی علیه السلام نصیحت	۴۰۰
د جادوګرو مینځ کښې اول اختلاف بیا اتفاق	۴۰۰
دجادوګرو موسی ﷺ ته اختیار ورکول او دموسی ﷺ جواب	۴۰۲
په جادوګروباندې د موسی علیه السلام اوچتوالی	۴۰۲
جادوګروته د فرعون خطاب اود هغوئ جواب	۴۰۳
د جادوګرو د جادو تعلیم هم د فرعون په حکم وو	۴۰۴
په دوزخ کښې به مرګ نه راځی	۴۰۵
د نیك عمل کونکی د پاره جنت	۴۰۶
دحضرت موسی ﷺ قوم اخستل اود شپې وتل	۴۰۷
دالله ﷻ د انعاماتو ذکر او ورسره خبرداري	۴۰۸
د موسی ﷺ د قوم ازمیښت	۴۱۱
دسرزرو و سپینو زرو د سیزلو حکم هم هارون ﷺ کړې وو	۴۱۱
د باران نه بچ کیدو پرنالې ته اودریدو	۴۱۲
د باطل معبودعبادت کول فتنه ده	۴۱۳
د حضرت موسی ﷺ د حضرت هارون ﷺ نه خفګان	۴۱۳
د هارون ﷺ حقیقت اظهار	۴۱۳
سامری سره د موسیٰ ﷺ خبرې اوبد دعا	۴۱۴
د قیامت په ورځ به خپل خپل بوج اوچتول وی	۴۱۶
کله چه شپیلئی پوك وهلې شی	۴۱۷
غرونه به ذره ذره شی	۴۱۸
د قیامت په ورځ د شفاعت بیان	۴۱۹
انسان د خطا او نسیان جوړه دې	۴۲۳
آخر کار دواړه دهوکه شو او ونه ئې اوخوړله:-	۴۲۳
د آدم ﷺ او موسی ﷺ مینځ کښې مکالمه	۴۲۴
حضرت آدم ﷺ اوحضرت بی بی حوا د جنت نه اوویستلې شول	۴۲۵
د قرآن پاك د مخ اړونکی بد حالت	۴۲۵
د آخرت عذابونه ایر سخت دی	۴۲۷
د رومبنو قومونود تباهئی ذکر	۴۲۸
د سحرمابنام ذکر اودعا	۴۲۸
ددنیالالچ مه کوه	۴۲۹
د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ددنیا نه د بې رغبتئ انتها	۴۳۰
د کوروالاته د مانځه تاکید کول	۴۳۰
کافران د پیغمبر ﷺ نه نښې غواړی	۴۳۲
د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ابدی او لویه معجزه	۴۳۲
د سورت تعارف	۴۳۳
قیامت نیزدې راغلې دې	۴۳۴

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
دکافرانو د رسول کریم ﷺ په حقله مختلف بکواسونه	۴۳۵
دمنافق ابی بن سلول معجزه طلب کول	۴۳۶
ټول پیغمبران	۴۳۷
قرآن پاك نصیحت دي	۴۳۹
د آسمان تخلیق د الله ﷻ عجیبه قدرت دي	۴۴۰
د فرښتو هر وخت تسبیح وئیل	۴۴۱
د اللهﷻ نه بغیربل معبودنشته	۴۴۲
د باطلومعبودانو حقیقت	۴۴۳
د مکې دکافرانو بهتانونه ترل او د هغې جواب	۴۴۴
اول شپه وه که ورځ	۴۴۶
د زمکې درې حصې اوبو کښې دی او یوه حصه ښکاره ده	۴۴۷
د بنی اسرائیلو د یو عابد واقعه	۴۴۸
مرګ اټل حقیقت دي	۴۴۸
مرګ ژوند ،تنګی ،فراخی ټول امتحان دی	۴۴۹
د کافرانو ټوقې مسخرې کول	۴۴۹
موحدانو ته تسلی او زغم کول	۴۵۰
د کافرانو د قیامت غوښتنه او هغوئ ته رټنه	۴۵۱
مخکینوخلقوهم رسولانوپورې ټوقې کولې	۴۵۱
د کافرانو او الله ﷻ بعضې نښې	۴۵۳
د لااله الاالله د ذکر فضائل	۴۵۳
د تورات فضیلت	۴۵۵
ابراهیم ﷺ د وروکوالې نه په هدایت وو	۴۵۶
د ابراهیم ﷺ په وروك والی کښې دغارقصه اسرائیلی ده	۴۵۷
ابراهیم ﷺ بتان مات کړل	۴۵۸
د قوم مشوره او دابراهیم علیه السلام دلې ته راغوښتل	۴۵۹
څوك چه د نفع نقصان مالك نه وی هغه معبودنه دي	۴۶۱
حضرت ابراهیم ﷺ اوور ته غورځول	۴۶۱
د غورزولو په وخت کښې د ابراهیم علیه السلام دعاګانې اوحالت	۴۶۲
په ابراهیم علیه السلام باندې هغه اوور یخ کړې شو	۴۶۲
د شام ملك اومکه مکرمه	۴۶۴
د نوح ﷺ دعا	۴۶۶
د داود ﷺ او سلیمان ﷺ یوه فیصله	۴۶۷
که دشپې چیلئ وغیره باغ خراب کړی نو تاوان شته د ورځې نشته	۴۶۸
د ایاس بن بن معاویه واقعه	۴۶۸
د قاضی دې قسمونه	۴۶۸
د وینځو د فیصلې قصه	۴۶۹

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
بله عجيبه قيصه	۴۶۹
د داؤد عليه السلام ښکلې آواز	۴۶۹
د سليمان ﷺ تابع څيزونه	۴۷۰
د حضرت ايوب ﷺ بيماري صبراود صحت دعا	۴۷۱
د ايوب ﷺ د صبر بيان او دهغه دعاګانې	۴۷۱
د شيطان دهوکه	۴۷۲
د شيطان بله دهوکه	۴۷۲
د ايوب ﷺ او دوؤ رونړو قصه	۴۷۳
په ايوب عليه السلام باندې د	۴۷۴
د سرو زرو د ملخانو راوتل	۴۷۴
د ايوب عليه السلام د بى بى نوم	۴۷۴
د حضرت اسماعيل، ادريس او ذوالکفل	۴۷۵
ذوالکفل نبى وو که ولې؟ دده د بزرګۍ قصه	۴۷۵
دحضرت يونس ﷺ ذکر	۴۷۷
يونس عليه السلام د قوم نه خفه لاړو کشتۍ کښې سور شو	۴۷۷
د مهى په خيټه کښې د يونس ﷺ دعا او تسبيح	۴۷۸
ديونس عليه السلام والا دعا مقبوله دعا ده	۴۷۹
د يونس عليه السلام دعا ټولو مسلمانانو دپاره عامه ده	۴۷۹
د حضرت زکريا ﷺ واقعه	۴۸۰
دعاء کښې ډيره عاجز پکار ده	۴۸۱
د حضرت مريم بى بى د خير ذکر	۴۸۱
امت يو رب يو	۴۸۲
د ياجوج ماجوج تذکره	۴۸۳
ددجال ذکر او دهغه فساد	۴۸۴
د ياجوج ماجوج متعلق بل حديث	۴۸۵
د قيامت د نورو علاماتو ذکر	۴۸۵
د باطلو معبودانو انجام	۴۸۷
د نيکانو د بدلې ذکر	۴۸۸
آسمان به راغونډ کړې شي	۴۹۰
د سجل نه څه مراد دي؟	۴۹۰
د زمکې وارثان به د الله ﷻ نيکان بنديګان وی	۴۹۱
د ذبور او ذکر نه څه مراد دي	۴۹۱
د نبى عليه السلام دهجرت نه پس د ابوجهل خپل قوم ته خطاب او هدايت	۴۹۲
ددې خبرې په جواب کښې درسول ﷺ ارشاد	۴۹۲
د قيامت تباهئى	۴۹۵
د محشر ميدان اودهغه متعلق احاديث	۴۹۶

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
جهنم به دري قسمه خلق راگروی	۴۹۷
ددې آيت مبارك شان نزول	۵۰۰
د انساني پيدائش مختلف ادوار	۵۰۰
دپيداکيدو نه وړاندې دتقدير ليکل	۵۰۰
د انسان ضعيف العمری	۵۰۱
د انسان د عمر متعلق مرحلې	۵۰۱
د مرګ نه پس د ژوندی کيدو يوبل دليل	۵۰۱
د جاهلانو مقلدانو حالت	۵۰۳
د مفادپرستو اومنافقانو خلقو تذکره	۵۰۴
دا آيت مبارك دچاباره کښې دې ؟	۵۰۵
د قرآن پاك احکام واضحه دی	۵۰۷
ټول ځناور هم هغه ته سجده کوی	۵۰۸
د سورت حج دوه سجدې	۵۰۹
د مؤمن اوکافر اختلاف	۵۱۰
داوور ستيك به څومره وی؟	۵۱۱
په جنتيانوباند انعامونه	۵۱۲
د مسجدالحرام ځخه بندول لويه ګناه ده	۵۱۳
دمسجد حرام د زمکې په ملکيت کښې اختلاف	۵۱۴
حضرت ابراهيم ﷺ اوبيت الله شريف	۵۱۶
د ابراهيم ﷺبولې دنيا ته د حج آواز	۵۱۷
بيت الله شريف ته دتللو دنيا فائدې	۵۱۸
د قربانۍ د وخت ابتداء او انتهاء	۵۱۹
مسلک حنفی	۵۱۹
د خپلې قربانۍ نه غوښه خوړل جائز دی	۵۱۹
د حج آخری عمل طواف ، او حطيم په طواف کښې داخل دې	۵۲۰
شعائرالله د ايمان دتقدس نښې دی	۵۲۱
د دروغو ګواهی د شرك سره برابر ده	۵۲۲
د مشرك د شرك مثال	۵۲۲
د قربانئ مسئلې	۵۲۳
دکوم څاروی قربانی نه کيږی	۵۲۳
مسلک حنفی	۵۲۳
د اخستلونه پس په څاروی کښې د عيب پيدا کيدو حکم	۵۲۴
مسلک حنفی	۵۲۴
کوم څاروې چه د قربانۍ دپاره واخستې شی په هغې کښې د تبديلۍ حکم	۵۲۵
مسلک حنفی	۵۲۵
د قربانۍ د څاروی نه د فائدې اخستلو حکم	۵۲۵

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر

مسلک حنفی-	۵۲۵
د قربانئي اهميت	۵۲۶
د قربانۍ حقيقت څه دي؟	۵۲۶
د قربانئي فضائل	۵۲۸
مسلک حنفی	۵۲۸
مسلک حنفی	۵۲۹
اوښ په ولاړه حلالول سنت دی	۵۲۹
د ساه وتلو نه وړاندې د څاروی نه څه اندام کټ کول او دهغې حکم	۵۳۰
مسلک حنفی-	۵۳۰
د قربانۍ د غوښې خوړولو حکم	۵۳۰
مسلک حنفی:-	۵۳۰
د قانع او معتظ مطلب	۵۳۰
د قربانۍ ټوله غوښه په خپله د خوړلو حکم	۵۳۱
مسلک حنفی	۵۳۱
اول مونځ بيا قرباني کول سنت دی	۵۳۱
د مانځه نه وړاندې د قربانۍ کولو حکم	۵۳۱
مسلک حنفی-	۵۳۱
د تقوی فضيلت	۵۳۲
د قربانۍ د څرمنې حکم	۵۳۲
د قربانۍ نصاب	۵۳۳
مسلک حنفی-	۵۳۳
د قربانی د څارو عمر	۵۳۳
مسلک حنفی	۵۳۴
د جهاد اجازت او د هغې پس منظر	۵۳۵
مکی دور کښې د جهاد نه کولو حکمت	۵۳۶
دا آيت مبارك د چا باره کښې نازل شوې دې؟	۵۳۹
د قيامت د ورځې دمقدار بيان	۵۴۱
د کافرانو زرعذاب غوښتل او دهغه جواب	۵۴۳
د الله ﷻ په وحی کښې د باطل ګډون نه شی کيدې	۵۴۴
اول روايت	۵۴۴
دامام بغوی به دې باندې سوال	۵۴۵
الله ﷻ حق ثابتوی باطل ختموی	۵۴۶
قرآن مجيد اود کافرانو حالت	۵۴۷
د هجرت او جهاد ثواب	۵۴۸
د الله ﷻ په لار کښې د شهادت او مرګ حقيقت	۵۴۸
د شپې ورځې ګردش	۵۵۰

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د بیارا ژوندی کیدو په مثال سره وضاحت	۵۵۱
د هریو قوم د شریعت تذکره	۵۵۳
د ټولو نه اول قلم پیدا کړې شو	۵۵۵
د کلام الله نه مخ اړول قابل ګرفت دی	۵۵۵
د باطلو معبودانو بې وسی	۵۵۶
د رسالت د منصب حقدار څوك دې ؟	۵۵۷
اسلام آسان دین دې	۵۵۹
په دې امت عظیم احسانات او مهربانی	۵۶۰
دَ الله ﷻ د نیکانو خلقو صفتونه	۵۶۳
دنبی کریم ﷺ اخلاق څه وو؟	۵۶۳
د جنت عدن تعریف	۵۶۳
د آیتونو تشریح او د مؤمنانو صفتونه صفت	۵۶۴
دویم صفت	۵۶۴
دریم صفت	۵۶۵
پخپل لاس منی ویستل هم دې آیت مبارك کښې داخل دی	۵۶۵
څلورم او پنځم صفت	۵۶۵
شپږم صفت	۵۶۵
دهر مؤمن او کافر دوه ځایونه وی	۵۶۶
دَ انسان پیدائش او دَ هغه حقیقت	۵۶۷
څلور میاشتې پس ماشوم کښې روح اچولې کیږی	۵۶۸
دَ آسمان دَ تخلیق تذکره	۵۷۰
دَ یوڅو لویو نعمتونو تذکره	۵۷۱
د اوبو بې شماره فائدې	۵۷۱
حضرت نوح ؑ او کبرژن سرداران	۵۷۳
نوح ؑ ته دَ کشتئی جوړولو حکم	۵۷۴
په سورلئ د سوریدو په وخت دعا پکارده	۵۷۴
دنوح ؑ دَ قوم نه پس عادیان او ثمودیان	۵۷۷
دَمختلفو امتونو ذکر	۵۷۸
موسی ؑ هارون ؑ او فرعون	۵۷۸
دعیسی ؑ پیدائش دَ الله ﷻ دَ قدرت کامله څرګندونه	۵۸۰
د ټولو نبیانو علیهم السلام خوراك حلال او د خپل لاس ګټه وه	۵۸۰
د حلال خوراك حکم ټولو مؤمنانو ته هم دې	۵۸۱
دَ ټولو انبیا کرامو	۵۸۱
مؤمن چه نیك عمل کوی نوهم ویریږی	۵۸۳
انسان ته د وس نه زیات تکلیف نه ورکولې کیږی	۵۸۴
قرآن پاك بې مثال او بینظیر کتاب دې	۵۸۷

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
دا نسان دماغ د مخلوق د انتظام نه عاجز دی	۵۸۸
د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د امت مثال	۵۸۸
بل مثال ، د امت بچ کول آو د کوثر بیان	۵۸۹
دَ الله ﷻ عذاب اود کافرانو په خپل خایْ کلك اودریدل	۵۹۱
د قریشو د قحط سالیْ تذکره	۵۹۱
داوسنو او مخکښنیو کافرانو زړونه یو شان دی	۵۹۱
مشرکانوبه هم الله ﷻ خالق اومالك منلو	۵۹۳
د زمانه جاهلیت د یوې موحدې ښځې قصه	۵۹۴
دَ آسمانونواوزمکو نظام هم دَ الله ﷻ په لاس کښې دې	۵۹۵
د سختیْ په وخت کښې ددعا تعلیم	۵۹۶
دَ بدئی جواب په نیکئی سره ورکول دَ همت کاردې	۵۹۶
د شیطان نه د بچ کیدلو ترکیب ، تعوذ	۵۹۷
د خوب نه راتللو دعا	۵۹۷
برزخ اوعذاب قبراو دمرګ وخت	۵۹۸
هر مؤمن لره د کافرانو د خواهشاتو نه عبرت اخستل پکار دی	۵۹۹
د قبر خطرناك حالت	۵۹۹
دَ میدان حشر نقشه او د سختو حالاتو تذکره	۶۰۰
د رسول کریم صلی الله علیه وسلم رشته به فائده ورکوی خو بدعتی ته نه	۶۰۰
قیامت کښې کافرانو ته سخته رټنه او دَ کافرانو پښیمانتیا	۶۰۲
په دوزخیانو باندې دَ الله ﷻ غصه	۶۰۳
د کافرانو دالله ﷻ نه سوال	۶۰۴
د مؤمنانو نه به هم دغه شان سوال کیږی	۶۰۴
انسان بې کاره نه دې جوړکړې شوې	۶۰۵
د عمر بن عبدالعزیز دلسوزه خطبه	۶۰۵
د پیری علاج دعا	۶۰۵
په مصیبت کښې په کارراتلونکې څوك دې	۶۰۶
یو سړی سره د رسول کریم صلی الله علیه وسلم سوال وجواب	۶۰۶
درجم حداود کوړوسزا	۶۰۸
مسلک حنفی:-	۶۰۸
د جمهورو دلیل	۶۰۸
د رجم متعلق درسول کریم صلی الله علیه وسلم خطبه	۶۰۸
درجم آیت منسوخ دې حکم ئې باقی دې	۶۰۹
مسلک حنفی:-	۶۰۹
قاضی له فیصله اورسیده بیا به تر س نه وی	۶۱۰
بدکاره ښځې اوبدکاره سړی	۶۱۱
د زنا کارې او مشرکې سره دنکاح یوه عجیبه واقعه	۶۱۲

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
دري قسمه خلق به جنت ته نه خي اودريو قسمو خلقو ته به الله ﷻ په نظر د رحمت نه گوری --------	٢١٢
مسلک حنفی --------------------------------------	٢١٣
په پاکوښخوياندې دتهمت لگونکوسزا --------------------------	٢١۴
مسلک حنفی --------------------------------------	٢١۴
لعان کله اوځنګه دی ؟ ----------------------------------	٢١۵
د سړي په حق کښې لعنت اودښځې په حق کښې غضب ،وجه څه ده؟:- -------------	٢١٦
د آيت لعان متعلق روايات --------------------------------	٢١٦
ددې حديث پاك شواهد ----------------------------------	٢١٧
مسلک حنفی --------------------------------------	٢١٨
د عائشه صديقهkپاكوالي اوفضيلت اوواقعه دافك ---------------------	٢١٩
د رسول كريم ﷺ د صحابه كرامو سره مشوره ------------------------	٢٢١
د هيڅ ثبوت نه ملاويدو نه پس درسول ﷺخطبه ------------------------	٢٢١
د رسول كريم ﷺ عائشه رضی الله عنها پوهه كول او د هغې جواب----------------	٢٢٢
د عائشه رضی الله عنها په حق كښې وحی راتلل ------------------------	٢٢٢
په بل سند سره ددې خطبې واقعه او واقعه د افك--------------------	٢٢٣
يو بل حديث پاك --------------------------------------	٢٢۴
د آيتونو مطلب او تشريح--------------------------------	٢٢۴
دتهمت شروع رئيس المنافقين كړې وه-----------------------------	٢٢۵
دَ صديقه كائنات k دپاكوالی آسمانی اعلان -------------------------	٢٢٦
مؤمنانو لره څه كول پكار دی؟ -----------------------------------	٢٢٦
دِ صديقه كائنات k دَ عظمت بيان--------------------------------	٢٢٧
دِيو مسلمان پحقله بې تحقيقه خبره نه ده پكار -----------------------	٢٢٨
دَ بدنی خورونه حرام ده------------------------------------	٢٢٩
شيطانی لارې ---------------------------------------	٢٣٠
دصديق اكبر عظمت اوسخاوت---------------------------------	٢٣١
پاكوښخوباندې دتهمت لگولوسزا ------------------------------	٢٣٢
په قيامت كښې په كافر د خپلو اندامونو گواهی ------------------------	٢٣٣
بدكاره ښځې دبدكاره سړو دَ پاره اونيكې ښځې دَ نيكانوسړو دَ پاره دی----------	٢٣۴
په كورونو كښې دَ داخليدو آداب-------------------------------	٢٣٦
د رسول كريم ﷺ سره د سعد د سلام قصه----------------------------	٢٣٦
راتلونكی لره دروازې ته مخامخ اودريدل نه دی پكار ----------------------	٢٣٧
راتلونكی له خپل نوم خودل پكار دی-------------------------------	٢٣٧
راتلونكی لره اول سلام بيا اجات غوښتل پكار دی------------------------	٢٣٧
دشپې هم بې خبر كور ته مه راځئ---------------------------------	٢٣٩
نظرښكته كولوسره تګ كوه------------------------------------	٢۴٠
ماڅاپی نظرمعاف دې ، قصداً معاف نه دې----------------------------	٢۴٠

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
د نظر ساتلو فائدې	۲۴۰
نظر دشیطان د غشو نه یو غشې دې	۲۴۱
دَ پردې شرعی احکام	۲۴۲
د نابینا هم پرده شته	۲۴۲
لوپټه څنګه اچول پکار دی	۲۴۳
د انصارو ښځو فضیلت	۲۴۴
مسلمانه به خپل زینت کافرې ښځې ته هم نه ښکاره کوی	۲۴۴
د پازیبونو کړنګولو اوخوشبو سره د وتلو ممانعت	۲۴۵
دَ نکاح احکام	۲۴۷
نکاح کول باعث د برکت دی	۲۴۸
مسلک حنفی	۲۴۹
وینځې په بدکارئی مه مجبوروې	۲۴۹
دویم قول	۲۵۲
دا مثال د زړهٔ د مؤمن دې او زړونه په څلور قسمه دی	۲۵۳
دَ جمات آداب	۲۵۴
د مسجدونودادابو اوفضیلتونو متعلق احادیث	۲۵۵
په جماعت کښې د یومونځ په جمع کولو درجه	۲۵۷
دښځو دپاره کور کښې مونځ کول افضل دی	۲۵۸
درجال اوصاف	۲۵۹
ددې رجالو هر عمل مقبول دې	۲۶۰
دَ کافرانواومشرکانو دَ نیکواعمالومثال	۲۶۱
دغه شان عذاب به قیامت کښې یهودیاهو ته هم ښکاره شی	۲۶۲
د مقلدینو مشرکانو مثال	۲۶۲
دَ مختلفوځناورو دَتخلیق تذکره	۲۶۵
کامیاب اوناکام خلق	۲۶۷
دا آیت مبارك د منافقانو باره کښې دې	۲۶۷
د مختلفو مؤمنانو بیان	۲۶۷
دمنافق ژبه	۲۶۸
د الله ﷻ اودرسول اطاعت ته ترغیب	۲۶۹
درسول کریم ﷺ دور ،اهل ایمان سره دَ حکومت او خلافت وعده	۲۷۱
دابو بکرصدیق دور خلافت	۲۷۱
د عمر فاروق دور خلافت	۲۷۱
د عثمان غنی رضی الله عنه دور خلافت	۲۷۱
دولس حق خلفاء	۲۷۲
امام مهدی	۲۷۲
درسول کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو ترقی یافته دور	۲۷۳

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر
حقوق الله او حقوق العباد	٦٧٤
دَ خیردَ اعمالو ترغیب	٦٧٥
بغیر اجازت کورونو ته تلل منع دی	٦٧٧
دا درې آیتونه منسوخ نه دی خوخلقو پرې عمل پرېښودې دې	٦٧٧
دې درېو وختونو کښې د اجازت غوښتلو حکمت	٦٧٨
نابالغ په درېو وختونو کښې او بالغ به هر وخت اجازت غواړی	٦٧٨
دبوډئ ګانو دپاره حکم	٦٧٨
دَ خپلوانو کورونه اودَ هغې متعلق آداب	٦٨٠
د آیت شان نزول	٦٨٠
مسلک حنفی -	٦٨٠
ځان له خوراك كول	٦٨١
چې کور ته ځی نو سلام کوئی	٦٨١
جماعت کښې د سلام حکم	٦٨٢
دېنځو خبرو نصیحت	٦٨٢
دَ مجلس آداب	٦٨٣
دَرسول الله ﷺ احترام	٦٨٤
دَ هریو هرحرکت هغه پیژنی	٦٨٥
دَ الله ﷻ ذات اقدس بابرکت دې	٦٨٧
بې اختیاره معبود څنګه؟	٦٨٨
د کافرانو په رسول الله ﷺ باندې دروغ او دهغه جواب	٦٨٩
د ځلوېښتو کالو پورې درسول علیه السلام حالت	٦٩٠
د نبوت نه پس حالت	٦٩٠
دنبوت مقام اودَجاهلانو اعتراضونه	٦٩٢
د کافرانو د جوابونو وجه او دوئ ته جوابونه	٦٩٣
ددوزخ دپاره سترګې هم شنه خطرناك آوازونه به کوی	٦٩٣
جنت او جنتیان	٦٩٤
مشرکان اودَ هغوی معبودان دَ الله ﷻ په عدالت کښې	٦٩٦
داهریو څه هم دنبوت منافی نه دی	٦٩٧
دکافرانو یوه عجیبه مطالبه	٦٩٩
قیامت کښې د کفارو ټول اعمال برباد	٧٠١
دمؤمنانو حالت	٧٠١
دیو بادشاه اودیو غریب حساب	٧٠٢
قیامت کښې د الله	٧٠٣
قیامت کښې د الله ﷻ اعلان	٧٠٤
د قیامت په ورځ دقرآن د پرېښودونکی حشر	٧٠٤
په قران باندې دکافرانو یو اعتراض	٧٠٧

Scanned with Ca

عنوانات	صفحه نمبر

د قران پاك مجموعه نزول په ليلة القدر شوې ده ---------- ۷۰۸
د انبياوُدشمن قومونه تباه اوبرباد شول ---------- ۷۰۸
د يو رسول تكذيب د ټولو رسولان تكذيب دي ---------- ۷۰۸
قرن څومره موده ته وائى؟ ---------- ۷۰۹
د سدوم كلي تذكره ---------- ۷۰۹
د ناعاقبت انديشو آقاپورې توقې ---------- ۷۱۱
په عربو كښې د كانړو عبادت ---------- ۷۱۱
د دوزخ خطرناك كيفيت ---------- ۷۲۱
د يو ګناهګار جهنمي تذكره ---------- ۷۲۱
عباد الرحمن ---------- ۷۲۳
دجهنم د ټولو نه آخر كښې راوتونكى خلق ---------- ۷۲۵
جنت ته څلور قسمه تلونكى خلق ---------- ۷۲۵
د يو ګناهګار بوډها تذكره ---------- ۷۲۵
د پور كارې توبه ---------- ۷۲۶
د نيك صفته خلقو نور علامات ---------- ۷۲۷
د قدرت نه باهر د څه آرزو نه ده پكار ---------- ۷۲۸
دا پاكبازه ډله جنتيان دى ---------- ۷۳۰

Scanned with Ca

تول آیتونه	سورت الحجر مکیة وهی تسع وتسعون ایة وست رکوعات	رکوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
⑨⑨	(شروع کوم) په نوم د الله چې بخښونکې مهربانه دې	⑥

الٓرٰ تِلۡكَ اٰیٰتُ الۡکِتٰبِ وَقُرۡاٰنٍ مُّبِیۡنٍ ①

ا ل ر | دا | آیتونه دی | د کتاب او د قرآن | صفا صفا بیانونکې دی |

الف لام را | دا د یو (کامل) کتاب او واضح قران آیتونه دی |

دسورتونو په شروع کښې چه کوم حروف مقطعه راغلی دی دهغې بیان اول تیرشوې دې. په ایت کښې د قرآن د آیتونو واضح او دهر سری په پوهه کښې د راتلو قابل کیدو بیان دې.

(اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ) د دیارلسمې سپارې تفسیر ختم شو.

رُبَمَا یَوَدُّ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا لَوۡ کَانُوۡا مُسۡلِمِیۡنَ ②

ډیر خله به | خوښوی | هغه کسان | چی کفر ئې کړې دې | افسوس که چرې وې هغوی | مسلمانان |

ډیر کرتې به کافران دا آرزو کوی | کاش چې دوئ (یعنی مونږ) مسلمانان وې

ذَرۡهُمۡ یَاۡکُلُوۡا وَیَتَمَتَّعُوۡا وَیُلۡهِهِمُ الۡاَمَلُ فَسَوۡفَ

پریږده دوی | چی خوراك کوی | او فائدې اخلی | او مشغول کړی دوئ لره | دروغو امیدونه | ارو خت پس به

دوی پریږده چی خوری (څښی) او فائده اخلی | او (غلط) امیدونه ئې په غفلت کښې غورځوی | ډیر زر

یَعۡلَمُوۡنَ ③ وَمَاۤ اَهۡلَکۡنَا مِنۡ قَرۡیَةٍ اِلَّا وَلَهَا کِتٰبٌ

پوهه شی دوئ | اونه دې هلاك کړې مونږه | یو کلې | مګر | دپاره دهلاکت دهغې | یو لیکلې شوې وخت

به پوهه شی | او مونږ چې کوم کلې هم هلاک کړې دې نو د هغې دپاره یو لیکلې شوې

مَّعۡلُوۡمٌ ④ مَا تَسۡبِقُ مِنۡ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا یَسۡتَاۡخِرُوۡنَ ⑤

معلوم وؤ | نهٔ مخکښې کیږی | یو امت | دمقرر وخت خپل نه | اونهٔ روستو کیږی |

وخت مقرر وو | یو قوم دخپلې نیتې نه نه خوو راندې تلې شی | او نه روستو پاتې کیدیشی |

① **دعامو کافرانو ارزو:-** کافر به پخپل کفر باندې ډیر زر پښیمانه او ستومانه شی او د مسلمان جوړیدو او ژوند تیرولو ارزو به کوی.

② **د بدر د کافرانو ارزو:-** دا هم روایت دې چه د بدر کافران کله دوزخ ته مخامخ کړې شی نو تمنا به کوی چه افسوس مونږ هم په دنیا کښې مؤمنان وو.

③ **دمرګ په وخت کښې ارزو :-** دا هم دی چه هریو کافر به خپل مرګ لیدو سره دا تمنا کوی

④ **د دوزخ په لیدو ارزو:-** اودغه شان به په قیامت کښې هم د هریو کافر زړه هم دغه غواړی. دوزخ سره په او دریدو به وائی چه افسوس مونږ واپس دنیا ته لیګلې شوې وې نو نه خو به د الله تعالی آیاتونه دروغ ګڼړو اونه به ایمان پریږدو. دوزخیان خلق چه نور خلق د دوزخ نه په وتو باندې اووینی نود خپل مسلمان کیدو تمنا کوی.

Scanned with Ca

⑤ **دګناهګارانومسلمانانو دجهنم نه د ازادیدوپه وخت دکافرانو ارزو:-** ابن عباس رضی الله عنه اوانس بن مالک رضی الله عنه فرمائی چه ګناهګاران مسلمانان الله تعالی د مشرکانوسره راجمع کړی نو مشرکان به دې مسلمانانو ته وائی دګوم الله تعالی چه تاسو په دنیاکښې عبادت کولو هغه نن تاسوته څه فائده درکړه؟ په دې به د الله تعالی رحمت په جوش کښې راشی اودامسلمانان به د دوزخ نه راوباسی دغه وخت به کافران تمنا کوی چه ارمان اوافسوس چه مونږ هم په دنیاکښې مسلمانان وو.([1])

⑥ **دیوې ذرې برابرایماندارد جهنم نه د راوتلوپه وخت د کافرانو ارزو:-** یوروایت کښې دی دمشرکانو په دې پیغوربه الله تعالی حکم اوکړی دچاپه زړه کښې چه دیوې ذرې برابر ایمان هم وی هغه ددوزخ نه آزادکړنی الخ.

⑦ **دمشرکانو ګناهګارانو مسلمانانو ته پیغور کول:-** طبرانی کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی د لااله الا الله ویونکو کښې به بعضې خلق په سبب دخپلو ګناهونو دوزخ ته ځی نود لات او عزی عبادت کونکی به ورته وائی چه ستاسو لااله الاالله وئیلو تاسو ته څه فائده درکړه؟ تاسو خو زمونږ سره په دوزخ کښې سوزیږئ په دې باندې به د الله تعالی رحمت په جوش کښې راشی. الله تعالی به هغه ټول د دوزخ نه راوباسی او په نهرحیات کښې به غوپه ورکړی اوداسې به نې کړی لکه چه سپوږمئ د تندر نه راوتلې وی. بیابه دا ټول جنت ته لاړشی هلته به دوی ته دوزخیان وئیلې شی. دحضرت انس رضی الله عنه نه چا دا حدیث اوریدو سره اووئیل چه آیا تا دا د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی؟ هغوی ووئیل واوره ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه په ما باندې په قصدسره دروغ ویونکې خپل ځائ په دوزخ کښې جوړوی سره د دې چه دا وایم ما دا حدیث پخپله د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې([2]) بل روایت کښې دی چه مشرکان خلق به دقبله والا ته وائی تاسوخومسلمانان وئی تاسو ته اسلام څه فائده درکړه؟تاسو خو مونږ سره په دوزخ کښې سوزئ. هغوی به جواب ورکړی اوزمونږ ګناهونه وو دهغې په وجه مونږ راګیرکړې شو الخ. په دې کښې داهم دی چه ددوی دخلاصیدو په وخت کښې به مشرکان وائی چه افسوس مونږ مسلمانان وو اود دوی په شان د دوزخ نه خلاص شوې وې([3]) بیا حضور ﷺ ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾ لوستلو سره دسورت دشروع نه د ﴿مُسْلِمِيْنَ﴾ پورې تلاوت اوفرمائیلو هم دا روایت په بل سند سره نقل دې په هغې کښې د ﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ لوستلو په ځائ د اعوذ ذکردې

د ګناهګارانو دپاره د شفاعت اجازت:- بل روایت کښې دی چه دې مسلمانانو ګناهګارانو ته به مشرکان وائی تاسوخو په دنیاکښې دا خیال کولو چه تاسود الله تعالی دوستان ئی نو دا بیا مونږ سره دلته څنګه ئې؟ دې اوریدو سره به الله تعالی د هغوی د شفاعت اجازت اوکړی نو فرښتې انبیاء او مؤمنان به شفاعت کوی او الله تعالی به هغوی د دوزخ نه راوباسی. هم دا معنی د دې آیت ده اوچه کله داخل جنت ته لاړشی نودهغوی په مخونوباندې به لږ شان توروالې وی پدې وجه به هغوی ته دوزخیان وئیلې شی. بیابه دوی دعاکوی چه یاالله زمونږ نه دا لقب هم لرې کړه.دجنت په یونهر کښې به دغسل کولوحکم اوشی اوهغه نوم به هم د دوی نه لرې کړې شی.([4])

ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی بعضې خلق به اُور د هغوی د زنګونونو پورې راګیرکړی بعضې د پنډو پورې او بعضې دست پورې څنګه چه د هغوی ګناهونه وی اوڅنګه چه د هغوی عملونه

[1]) الطبری: ١٤/٣.
[2]) المعجم الاوسط:٧٢٨٩.
[3]) مجمع الزوائد:٤٥/٧، حاکم:٢٤٢/٢.
[4]) المعجم الاوسط: ٨١٠٦ وهوحدیث حسن.

Scanned with Ca

بعضې به د یوې میاشت سزا تیرولونه پس راوځی اود ټولو نه د اوږدې مودې والا سزا تیرونکې به هغه دوزخی وی څومره موده چه د دنیا ده یعنی د دنیا د اولې ورځ نه واخله د دنیاد آخری ورځې پورې. کله چه الله ﷻ دهغوی دراویستلواراده اوکړی هغه وخت به یهودیان اونصاری دنورودینونووالا دوزخیان دې اهل توحید ته به وائی تاسو په الله تعالی باندې دهغه په کتابونوباندې اودهغه په رسولانوباندې ایمان راوړې وو بیاهم نن مونږ اوتاسو په دوزخ کښې یوشان یونو الله ﷺ ته به ډیره غصه ورشی دوی ته به په بل څیز دومره غصه نه وی ورغلې بیا به داموحدین د دوزخ نه راوباسی اودجنت یونهرله به ئی راولی(¹)دادې فرمان په(ربما یود)کښې .بیادغصې په توګه فرمائی چه دوی په خوراك څښاك کښې مزې کونکی پریږدئی آخردوی ځای دوزخ دې.تاسوخورئی څکئ ستاسو مجرم کیدل ثابت شوی دی. دوی خپلو لرې لرې خواهشاتو د توبې ویستلونه اود الله تعالی طرف ته د تیتیدلونه غافل ساتلی دی اوډیر زربه ورته حقیقت معلوم شی.

مونږ یوکلی ته دلیلونه رسول اودمقرروخت نه وړاندې نه تباه کوواوچه کله مقرروخت راشی نوبیا روستوالې اووړاندیوالې ناممکن دی. په دې کښې اهل مکه ته خبردارې دې چه هغوی دې د شرك او الحاد نه د پیغمبر ﷺ د مخالفت نه منع شی ګنی د هلاکت حقداربه شی او په خپل وخت به تباه کړې شی.

وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ	نُزِّلَ	عَلَيْهِ	الذِّكْرُ	اِنَّكَ	لَمَجْنُوْنٌ ⑥
اوواییٔ دا خلق اے هغه سړیه	چی نازل شوې دې	په هغه باندې	ذکر	بیشکه ته	خامخا لیونې ئې
اواووایئ اودوئ وائی چې ائې هغه سړیه! چې په تاقرآن نازل شوې دې! ته خو تیارلیونې یئ! که چرې ته رشتینې یې					
لَوْمَا تَاْتِيْنَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ	اِنْ كُنْتَ	مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ⑦	مَا نُنَزِّلُ	الْمَلٰٓئِكَةَ	
ولې نهٔ راولې ته فرښتې	که چرې ئې ته	دصادقانو نه	نهٔ نازلوؤ مونږ	فرښتې	
نو مونږ ته فرښتې ولې نه راولې ! ......(ورته اووایه) مونږ فرښتې صرف په حقې خبرې سره رالیږو					
اِلَّا	بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوْٓا	اِذًا	مُّنْظَرِيْنَ ⑧		
مګر	دحق سره اونهٔ به وی دا خلق	په دغه وخت کښې	مهلت ورکړې شوی		
اوهغه وخت به دوئ ته هیڅ مهلت نشی ورکولې					

قوله تعالی:- وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ

دکافرانو سرکشی ضداو کبر:- دکافرانو کفرد هغوی سرکشی اود ضدبیان کولې شی چه هغوی به د ټوقو مسخرو په توګه رسول الله ﷺ ته وئیل چه ای هغه سړیه چه د دې خبرې دعوی کونکې ئی چه په تاباندې قرآن کریم د الله تعالی کلام نازلیږی مونږخو ګورو ته خو بالکل پاګل ئی چه د خپلې تابعدارئی د پاره مونږ رابلې اومونږ ته وائې چه دخپل پلار نیکه دین پریږدو .که رښتونې ئی نو ته مونږ ته فرښتې ولې نه راولې؟ چه ستا صداقت مونږ ته بیان کړی. فرعون هم دا وئیلې وو(فَلَوْلَآ اُلْقِيَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ) چه په ده (موسی)باندې دسرو زرو بنګړی ولې نه دی راچولې شوې.ده سره یوځای فرښتې ولې نه دی راغلې؟ درب دملاقات منکرانو آواز اوچت کړوچه په مونږ باندې فرښتې ولې نه نازلیږی اویاکه داسې شوې وې چه مونږ پخپله پروردګارلیدلې وې. په حقیقت کښې دوی په کبر اولوئې باندې راغله اوډیرسرکشه شول.دفرښتود کتوچه کله ورځ راشی په هغه ورځ به دې ګناهګارانوته هیڅ خوشحالی نه ملاویږی.

---

¹) ابن ابی حاتم

دلته هم ارشاد دي چه مونږ فرښتي دحق سره نازلوو يعني رسالت یاعذاب سره خوبيا به كافرانوته هيڅ مهلت نه ملاويږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ۝٩

| بيشكه مونږه | نازل كړي دي | دا ذكر او بيشكه مونږه | هغه لره | خامخا حفاظت كونكي يو |

| بيشكه دا قرآن مونږ نازل كړي دي اوهم مونږ د دي حفاظت كونكي يو |

قوله تعالى:- إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ۝٩

دا ذكر يعني قرآن پاك هم مونږ نازل كړي دي ددي دحفاظت ذمه واري هم زمونږ ده. هميشه به د بدلون رابدلون نه محفوظ وي.

د ضمير دويمه مرجع:- بعضي واني چه د (له) ضمير مرجع نبي كريم ﷺ دي يعني قرآن پاك هم دالله تعالى نازل كړي شوي دي اودنبي ﷺ حفاظت كونكي هم هغه دي. لكه چه ارشاد دي ﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (١) تابه دخلقودتكليف رسولونه الله تعالى محفوظ ساتي خواولنني معنى اولى ده اودعبارت ظاهري رواني هم دي ته ترجيح وركوي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ

| او بيشكه ليږلي دي مونږه | مخكښي ستانه

اوبيشكه مونږ ستا نه وړاندي

فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ۝١٠ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ

په ډلودړومبنو خلقوكښي | اونۀ به راتلو هغوئ ته | يو رسول | مګر ووبه هغوئ | چي په هغه پوري به ني

پخوانو خلقو ته هم پيغمبران ليږلي وو اهغوى ته چي به كوم پيغمبر هم راغلو نو هغوى به ورپوري

يَسْتَهْزِئُونَ ۝١١ كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝١٢ لَا يُؤْمِنُونَ

توقي كولي | دارنګي | ورننباسو مونږه داذكر | په زړونو دمجرمانو كښي | هغوئ ايمان نۀ راوړي

توقي كولي | دغه شان مونږ دا (توقي) د هغه مجرمانو په زړونو كښي ورننباسو | كوم چي په

بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ۝١٣ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا

په دي باند | اوتيره شوي ده | طريقه | دړومبنو خلقو | اوكه پرانستي وي مونږه | په هغوئ | يوه دروازه

(قرآن پاك) ايمان نه راوړي | اود پخوانو خلقو ته سره داسي طريقه راروانه ده | اوكه مونږ دوئ ته

مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ۝١٤ لَقَالُوا

داسمان نه | اوشروع كړي وه هغوئ | په هغي كښي | چي بره ختلي | نوخامخا به ني وئيلي وو | بيشكه

د آسمان دروازي پرانيزو | او دوئ په هغي كښي بره اوخيژي | ....نوبيا به هم دوى دا وائي چي

---

(١) ٥/المائدة:٦٧.

Scanned with Ca

سُكِّرَتْ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

چي ترلي شوي دي يعني دوكه كيږي | سترګې زمونږه | بلكه | مونږه | قوم بوا چي جادوراباندشوي دي

زمونږ نظر بندي اوكړې شوه | ....بلكه په مونږ خو جادو شوې دې

قوله تعالى:- وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١١﴾

انبياء كرام عليهم السلام پورې دټوقو ولو نتيجه:- خپل نبي ﷺ ته تسلي وركوي چه څنګه داخلق تا دروغ ګڼري دغه شان هغوي وړاندينى پيغمبران عليهم السلام هم دروغ ګڼرلي وو. دهرامت د رسول تكذيب شوې دي اوهغه پورې توقې مسخرې هم شوي دي. دضدي او كبرژنوخلقو په زړونو كښې د هغوي د حد نه زيات شوې ګناهونوپه سبب د رسول تكذيب كول خاۍ نيولې دې.

مجرمان څوک دي؟ ﴿١٢﴾ دلته د مجرمانونه مراد مشركان دي هغوي هډوحق نه قبلوي . دمخكنوخلقو سره زمونږعادت دهغوي په مخكې دې څنګه چه هغوي هلاك اوبرباد كړې شواود هغوي پيغمبرانو خلاصې بيا موندواوايماندارو عافيت حاصل كړو.هم هغه نتيجه دې دوی هم ياد اوساتي. د دنيا اوآخرت ښيګړه د نبي كريم ﷺ په تابعدارئي اود دواړو جهانو رسوائي د نبي كريم ﷺ په مخالفت كښې ده.

قوله تعالى:- وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ

دايمان نه راوړو دپاره مختلفې بهانې كول:- دهغوي د ضدسركښني خان خودلواوباطل پرستئي خو دا حال دې كه فرض كړه دهغوي دپاره د آسمان دروازه كولاوكړې شي اودوي هلته اوخيژولې شي نوبيا به هم دوي حق ته حق اونه واني بلكه هغه وخت به هم اټكلې لګوي چه زمونږ نظر بندي كړې شوې وه،سترګې راله دهوكه كړې دي جادو نې كړې دې نظرنې رانه اخستې دې دهوكه كولې شي بې وقوفان مو جوړوي.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾

اوخامخا جوړې كړې مونږه | په آسمان كښې | مضبوط قلا ګاني | اوښائيسته كړې مونږه هغه | دپاره دكتونكو

اومونږ په اسمان كښې غټ غټ ستوري جوړ كړي دي | اوهغه مود كتونكو دپاره ښائسته كړي دي

وَحَفِظْنَاهَا مِن كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ

اومحفوظ كړې مونږه هغه | دهر شيطان رټلي شوي نه | سوادهغه شيطان نه | چي غلا كړي | خبره

اوهغه مودهررټلي شوي شيطان نه محفوظ كړي دي | مګر څوک چې په غلا خبره آور بدل غواړي

فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا

نو وروسې شي په هغه پسې | شغله | روښانه | اوزمكه | خوره كړه مونږه هغه | اوو غورزول مونږه

نو روښانه شغله وروسې شي | اومونږ زمكه خوره كړې ده | اومونږ به دې كښې

فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ﴿١٩﴾

په هغې كښې غرونه | او راواوخيژول مونږه | په هغې كښې | دهر څيز | اندازه كړې شوي نه

غرونه پيدا كړي دي | او په هغې كښې مو هرقسم څيزونه په اندازه اندازه راټو كولي دي

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَن لَّسْتُمْ

اوپيدا كړل مونږه | ستاسو دپاره | په هغې كښې | دژوندتيرولو سامانونه | اودهغه چا دپاره | چي نه يئ تاسو

اوپه هغې كښې موستاسو دپاره د ژوندتيرولو سامان پيدا كړې دې | اوهغه چا دپاره هم چې تاسو د هغوی

Scanned with Ca

لَهٗ	بِرٰزِقِيْنَ۝
هغه لره	رزق ورکونکی
دپاره د روزئ انتظام نه کوئ	

قوله تعالى:- وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ۝

دَ آسمانی برجونونه نه څه مراد دي ؟:- دااوچت آسمان چه په ولاړو اوګرځیدونکو ستورو باندي ښائسته کړي شوي دي د دي پیداکونکي هم الله تعالیٰ ﷻ دي. څوك هم چه دا په غور او فکر سره اوګوری نو هغه د قدرت د عجائباتو او د عبرت د نښو نه د خپل ځان د پاره ډیر څه حاصلولي شي.

①: بروج نه مراد دلته ستوری دی.لکه چه بل آیت کښي ارشاد دي ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْ جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا﴾ [1] د بعضوو ښا ده چه دي نه مراد دسپوږمئی او نمر منزلونه دي② عطیه رحمه الله وائی چه هغه ځایونه چرته چه څوکئی او پهرې دی اود کوم ځائ نه چه سرکشه شیطانان وښتلي شی دي دپاره چه هغه داوچتو درجود فرښتو خبرې اترې وانوریدې شی. کله چه وړاندې کیږی نو شغله وریسې راټوپ وهی. کله دوی دلاندې والاپه غوږ کښي واچوی دې نه وړاندې د هغه کار ختم شی اوکله ددې په خلاف هم کیږی.

ددې قول تائید په یوحدیث سره:- لکه چه د صحیح بخاری په حدیث کښې صراحتاً روایت دې کله چه په آسمان کښې الله تعالی د څه څیز باره کښې فیصله کوی نو فرښتې په عاجزئی سره خپلې وزرې لاندې کوی لکه زنځیر چې په کاڼړی وی. بیا چه کله د هغوی زړه په تسلئی شی نو تپوس کوی چه ستاسو د رب څه ارشاد اوشو؟ هغوی وائی چه څه ئی هم فرمائیلی دی حق دی او هم هغه ډیر اوچت او ډیر لوئ دې. د فرښتو خبرې په غلاوېته سره اوریدو له جنات بره ختل اودغه شان به د یود پاسه بل وو. د حدیث راوی حضرت سفیان رحمه الله دلاس په اشاره سره داسې خودل چه دښي لاس ګوتې ارتې کړې اویوه ئی د بلې د پاسه کیخودې. د دې اوریدونکو دا سلسله خو به کله کله شغلې وړاندې نه ختم کړې چه هغه د خپل ملګری په غوږ کښې اووائی نو هغه هم په هغه وخت باندې لاړشی. اوکله داسې کیږی چه دې هغه ته اوهغه د خپل ځان نه لاندینې ته اودغه شان سلسله په سلسله اورسوی اوهغه خبره زمکې ته راشی اود جادوګر او کاهن غوږونه د هغې نه خبر شی نوبیا هغه کاهن دې سره سل دروغ یوځائ کړی اود خلقو نه فائدې اخلی. کله چه هغه یوه آسمانی خبره اتفاقی ده ته راورسې او صحیح معلومه شی نو په خلقو کښې د هغه دهوښیارتیا مشهورتیاکیږی چه ګوره فلانکی په فلانکنی ورځ داوئیلی وو بالکل رښتیا راووتل.[2]

وړاندې عقلی دلیل ذکر دې:- بیاالله تعالی د زمکې ذکر کوی چه هم هغه دا پیدا کړې ده خوره کړې ده په دې کښې ئې غرونه جوړکړی دی ځنګل او میدان ئی په کښې قائم کړی دی. فصلونه او باغونه ئی راټوکولي دی او ټول څیزونه ئی په اندازه او په مناسب او په موزونوالی د هرې یوې زمکې د هر یو موسم اوهریوملك په لحاظ سره بالکل ټیك پیدا کړی دی کوم چه د بازار د ښائست او د خلقو د خوشحالئی څیزونه دی. په زمکه کښې قسم قسم پیداوار هم هغه پیدا کړی دی او هغه ئی هم جوړکړی دی دکومو چه تاسو رزق رسونکې نه ئې یعنی څاروی اوځناور وینځې غلامان وغیره. نو جدا جدا څیزونه او قسم قسم اسباب اود هرقسم آرام او راحت هغه تاسو له درکړل. د کتې طریقې ئی تاسو ته

---

[1]) ٢٥/الفرقان:٦١.

[2])صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجر باب ﴿إلا من استرق السمع فاتبعه شهاب مبین﴾ ٤٧٠١، ترمذی ٣٢٢٣، ابن ماجه ١٩٤، ابن حبان ١٣٦، مسندحمیدی ١١٥١ الایمان لابن منده ٧٠٠.

Scanned with Ca

اوخودلي.خناور ئي ستاسو لاندي كړل چه خوړنې هم سوړلې هم كوني اووينځو او غلامانو دركوله باندي آرام او مزه حاصله كړني د هغوى رزق هم ستاسو په ذمه نه دي بلكه د هغوى رزق هم الله تعالى وركوي. ګټي تاسوكوني او رزق دي هغه وركوي.فسبحانه مااعظم شانه.

وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ
او نشته هيڅ څيز | مګر زمونږ سره | خزاني دهغې دي
او هيڅ څيز داسي نشته چي د هغې خزانې مونږ سره نه وي
وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ
اونۀ نازلوؤمونږه هغه څيز| مګر| په اندازه | معلومي سره| اوراوليږلي مونږه| هواګاني| بار داري
اومونږ هغه په مناسب مقدار سره نازلوؤ| او مونږ د اوبو نه ډک بادونه راليږو |
فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ
نو نازلي كړي مونږه| داسمان نه | اوبه| نوڅكوؤ مونږه په تاسودغه اوبه| اونۀ يئ تاسو| دغه اوبولره
او مونږ د اسمان نه اوبه راوروؤ | بيا مونږ په تاسو باندي هغه اوبه څكوو | او دغه اوبه تاسو پخپله
بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾
خزانه كونكي | او بيشكه خامخا مونږه| ژوندى كول كوؤ| او مړه كول كوؤ | او مونږه وارثان يو
راجمع كولي نشئ | او بيشكه هم مونږ ژوندى كول كوو او مړه كول كوو| اوهم مونږ وارثان يو
وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾
او معلوم دي مونږ ته | ړومبني خلق | ستاسو نه | او معلوم دي مونږه ته | روستو راتلونكي خلق
اومونږ په تاسو كښي هغه خلق پيژنو كوم چي وړاندي تير شوي دي |او كوم چي روستو راتلونكي دي
وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾
او بيشكه رب ستا | خاص هغه | به راجمع كړي دا خلق | بيشكه هغه | حكمت والا | او پوهه دي
اوبيشكه ستارب به د ټول راجمع كوي | هغه صاحب د حكمت دي | په هرڅه عالم دي

قوله تعالى:- إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ

هرقسم خزانې الله تعالى سره دي:- دټولوڅيزونو هم الله تعالى يوازي مالك دي. هريوكار په هغه باندي آسان دي د هرقسم څيزونو خزانې هم هغه سره دي. څومره كله كوم ځاى او ځرته چه غوارې نازلوى د خپلو حكمتونو عالم هم هغه دي دبنديګانودمصلحت نه هم خبر دي.دا صرف د هغه مهرباني ده ګني څوك دي چه په هغه باندي زور اوجبر اوكړي. حضرت عبدالله ﷺ فرمائي چه هركال باران برابر وريږي او تقسيم د الله تعالى په قدرت كښي دي.بيا حضور ﷺ هم دا آيت تلاوت كړو.دحكم بن عيينه نه هم دا قول مروى دي.

د باران قطرو سره فرښتې هم راځي:- وائي چه باران سره دومره فرښتې راكوزيږى دكومو شميرچه د ټولو انسانانواوپيريانونه ډيردي.ديوې يوې قطرې خيال ساتي چه هغه ځرته اووريدواويه دي سره څه راوتو كيدل.بزاركښې دى چه د الله تعالى سره د څه خزانې دى؟ صرف كلام او خبرې چه اووائي شه نو اوشي. د دې يوراوى هم قوى نه دي. هواچلولوسره مونږ اوريځې په اوبوسره درنه وو. دې نه اوبه راساڅي. هم

Scanned with Ca

دغه هواګانې الوتو ونې بارداري وی پاڼې او تيغونه تري راټوکیږی.اودا وصف هم په خيال کښې ساتنی چه دلته ئې د جمع صيغه راوړلې ده.او ریح عقيمه کښې وصف په وحدت سره کړې دې دې د پاره چه د کثرت نتيجه راوښی. بار داره کيدل کم نه کم د دوو څيزونونه بغير ناممکن دی. هوا روانه وی اود آسمان نه اوبه رااوڅتوی او اوريخې ډکوی.

د هواګانو قسمونه:- يوه هوا وی چه په زمکه کښې پيداواری قوت پيدا کوی يوه هوا اوريخې درنه وی يوه هواوی چه ميوه دارې ونې د ميوود ډکولوقابل کوی. په ابن جريرکښې په ضعيف سند سره يو حديث نقل دې چه جنوبی هواګانې جنتی وی په دې کښې دخلقو ګټه وی اوددې ذکريه کتاب الله کښې دې([1]) دمسندحميدی په حديث کښې دی د هواګانو نه اووه کاله پس الله تعالی په جنت کښې يوه هوا پيدا کړې ده چه په يوه دروازه باندې رابندکړې شوې ده هم ددغه بند دروازې نه تاسو ته هغه هوا درسی که هغه کولاوکړې شوه نو د زمکې او آسمان ټول څيزونه به پرمخې راوا ړوی.دالله تعالی په نيزد د هغې نوم "زيب" دې تاسو هغې ته جنوبی هوا وائې.([2])

بيافرمائی چه دې نه پس مونږ په تاسو باندې خوږې اوبه راوروو چه تاسو ئې اوڅکئی اوبه کارئی راولئی که مونږ غواړو نودا به تروې او ترخې کړو لکه څنګه چه په سورت واقعه کښې بيان فرمائيلې شوی دی دا کومې خوږې چه تاسو څکئی دا د اوريخو نه راورونکی هم تاسوئې؟ که مونږ يو؟ که مونږ غواړو نودا به تره وې کړو د حيرانتياخبره ده چه تاسو زما شکريه نه ادا کوئی.([3]) بل روايت کښې دی چه هم دې الله تعالی ستاسو د پاره د آسمان نه اوبه راکوزې کړی دی.([4]) تاسو د هغې خازن يعنی مانع ياحافظ نه ئې هم مونږ ئې راوروو مونږ چه چرته غواړو رسوو چرته چه غواړو محفوظ کوو.که مونږ اوغوړو نو په زمکه کښې به ئې ورخښې کړو دا صرف زمونږ رحمت دې چه دا مو اووروليې بيج موکړې خوږې موکړې صفامو کړې چه تاسوئی اوڅکئ او په خپلو ځناوروباندې اوڅکوئی خپل فصلونه او باغونه خړوب کړئی خپل ضرورتونه پوره کړئی مونږ د مخلوق شروع او بيا د دې په واپس راګرځولو باندې قادريو. ټول مو د عدم نه په وجودکښې راوستل يعنی د نيشت نه مو شته کړل دا ټول به بيا هم مونږ معدوم کوو بيا به د قيامت په ورځ دا ټول راپاسوو کينوو به ئې د زمکې او د زمکې د خلقو وارث هم مونږ يو. ټول به هم زمونږ طرف ته راواپس کولې شی. زمونږ د علم هيڅ انتها نشته اول او آخرټول زمونږ په علم کښې دی نو د وړاندينونه مراد د دې زمانې نه مخکينی خلق دی. دآدم ﷺ پورې اود روستونونه مراد د دې زمانې او د راتلونکی وخت خلق دی. د مروان بن حکم رحمه الله نه روايت دې چه بعضې خلق به د ښځو په وجه په روستنوصفونوکښې پاتې کيدل نو دا آيت نازل شو([5])په دې باره کښې يوغريب حديث هم وارد شوې دې ابن جريرکښې د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه يوه ډيره ښائسته ښځه به مانځه له راتله نو بعضې مسلمانان به د دې وجه چه چرته نظر ئې اوچت نه شی وړاندې تلل او بعضې به د دوی په خلاف باندې نور هم روستوکيدل اوډ سجدې په حالت کښې به ئې د خپلو لاسونو لاندې کتل نودا آيت نازل شو([6])خو په دې روايت کښې سخت نکارت دې دابوالجوزا قول ددې آيت

---

[1]) الطبری١٧/٨٨

[2]) مسندحميدی.

[3]) ٥٦ واقعه: ٦٨،٧٠.

[4]) ١٦ النحل:١٠.

[5]) الطبری: ١٤/٢٦.

[6]) ترمذی کتاب التفسير، باب ومن سورة الحجر٣١٢٢، نسائی:٨٧١، ابن ماجه: ١٠٤٦، مسند طيالسی:١٢١٢، بيهقی:٣/٩٨

Scanned with Ca

باره کښې نقل دي چه دمانځه په صفونوکښې وړاندې کیدونکی اوروستوکیدونکی داصرف دهغه قول دې دابن عباس رضي الله عنه په دې کښې ذکرنشته.امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه هم دازیات مشابه دی والله اعلم د محمد بن کعب رحمه الله په وړاندې چه به کله عون بن عبدالله رحمه الله دا ونیل نو هغوی به فرمانیل چه دا مطلب نه دې بلکه د وړاندینونه مراد دا دې کوم چه مړه شوی دی او روستونونه مراد دا اوس پیداشوی او بیا پیدا کیدونکی دی. ستا رب به ټول راجمع کړی هغه د حکمت او علم مالك دې. دی اوریدو سره حضرت عون رحمه الله اوفرمانیل الله تعالی دې تاله توفیق اوجزائې خیر درکړی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ

اوبه تحقیق سره جوړکړو مونږه| انسانان| دوچ تیکرې نه| دختې نه |خمیره شوی نه|اوپیرې چی وو

اوبیشکه مونږ انسان د وچ ټنګیدلې خمبیرې ختې نه پیدا کړې دې | .... اوپیریان

خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ

پیدا کړې وو مونږ هغه| مخکښې ددې نه| د شغلې دوورنه| او کله چې| اوونیل| رب ستا| فرښتو ته

موددې نه وړاندې د بې لوګی اور نه پیدا کړې وو| .... او کله چې ستا رب فرشتو ته اوونیل

إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا

چې بیشکه زهٔ| پیدا کونکې یم| یو بشرلره| دوچ تیکری نه| توری ختې نه| خمیره شوی نه| نو کله چې

چې بیشکه زه کړنګیدونکې خمبیرې ختې نه انسان پیدا کوونکې یم | .... نو کله چې زه هغه

سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾

ماپوره برابر کړو هغه | اوماپوك وهو| په هغه کښې| دروح خپل نه| نو پریوزئ تاسو| هغه ته | سجده کونکې

چې زه هغه برابر جوړ کړم |اود خپل طرفنه په کښې روح پوک وهم| نو تاسو ورته په سجده پریوځئ

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ أَن يَكُونَ

نوسجده او کړو | فرښتو | تولو | په جمع | مګر | ابلیس | هغه انکاراوکړو| چې شی

نو تولو فرښتوپه یو ځل سجده اوکړه | خویو ابلیس اونه کړه | هغه سجده کونکو سره

مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ

دسجده کونکو سره | نواوونیل الله | اے ابلیس | څه وو | تالره | چې نهٔ شوې تهٔ ملګرې

دشاملیدونه انکار اوکړو | الله ﷻ اوفرمائیل ابلیسه دا په تاڅه اوشول چې په سجده کوؤنکو

مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُن لِّأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ

دسجده کونکوسره|اوونیل شیطان| نهٔ یم زهٔ| چې اوکړم سجده| داسې بشرته| چې تاپیدا کړې دې هغه

کښې شامل نه شوې |هغه اوونیل چې دانه شی کیدې چې زهٔ داسې انسان ته سجده او کړم| چې هغه دې د

مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٣٣﴾

دتیکری نه | چې دختې | خمیره شوی نه |

دکړنګیدونکې خمبیرې ختې نه پیدا کړې دې |

Scanned with Ca

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ ۞

د انسان د پیدائش ذکر:- ﴿صَلْصَالٍ﴾ نه مراد اوچه خاوره ده هم ددې په شان آيت ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۝ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ ۝﴾ [1] دې.دا هم روايت دې چه د بوټي والا خاورې ته حما وائي مسنون وائي متينې ته.ابن عباس ﷺ وائي لمده خاوره.د نورو نه روايت دې چه بوټي ناکه خاوره او اخلې شوې خاوره.

د پیرې د پیدائش ذکر:- د انسان نه وړاندې موږ پیریان د سوزونکي اُور نه پیدا کړي دي. سموم وائي د اورګرموالی ته حرور وائي دورخې ګرموالی ته.داهم وئيلې شودی چه د ګرمۍ راکيرول دهغې ګرموالی اويايمه حصه ده کوم نه چه پیریان پیدا کړې شوي دي. ابن عباس ﷺ وائي چه پیریان د اُور د شغلو نه جوړکړې شوي دي يعني د ډير بهتر اُورنه. عمروبن دينار ﷺ وائي چه د نمر د اُور نه. په صحيح کښې واقع دی چه فرښتې د نور نه پیداکړې شوي دي اوپیریان د شغلې والا اُور نه او آدم ﷺ د دې نه کوم چه ستاسو په وړاندې بيان کړې شو.([2])د دې آيت نه مراد د حضرت آدم ﷺ فضيلت او شرافت اود هغه د عنصرد پاکوالي او طهارت بيان دی.

دَ فرښتو حضرت آدم ﷺ ته سجده کول اودَ ابليس انکار کول:- الله تعالى بيان فرماني چه د حضرت آدم ﷺ د پيدائش نه وړاندې د هغه د پیدائش ذکر الله تعالى فرښتوکښې اوکړو اود پیداکولونه پس د هغه بزرګۍ ښکاره کولود پاره د هغه په وړاندې په فرښتو باندې سجده اوکړه. دا حکم ټولو خو اومنو ولې ابليس لعين انکار اوکړو اوکفرحسدانکار کبرفخر اوغرور ئې اوکړو. صفائې اووئيل چه زه د اُور نه پيدا کړې شوې يم اودې د خاور نه. زه خود ده نه بهتريم د ده په وړاندې ولې تيټ شم؟ داخو تاده له په ماباندې بزرګۍ ورکړه خوزه به دې ګمراه کوم نوپريږدم به ئې.ابن جريردلته يوډير عجيبه او حيرانونکي اثر وارد کړې دې چه ابن عباس ﷺ فرمائي کله چه الله تعالى فرښتې پيداکړې نوهغوی ته ئې اوفرمائيل چه زه دخاورونه انسان جوړونکې يم تاسو هغه ته سجده اوکړئ هغوی وئيل موږ به داسې نه کوو نو هم په هغه وخت اُور هغوی اوسوزولې. بيا نورې فرښتې راپيداکړې شوې هغوی ته هم دا اووئيلې شو نوهغوی جواب ورکړو چه موږ واوريده او اومنل خو ابليس چه داولنو منکرانونه ووېخپل انکار باندې کلک ولاړ وو،خود دې ثبوت دهغه نه نشته.په ظاهره معلوميږي چه دا اسرائيلي روايت دې. والله اعلم.

	قَالَ	فَاخْرُجْ	مِنْهَا	فَإِنَّكَ
	اووئيل الله	نواوځه ته	ددې خاني نه	بيشکه ته
	الله ﷻ اوفرمائيل چې	(جنت نه) اوځه		بيشکه ته

رَجِيمٌ ۝	وَإِنَّ	عَلَيْكَ	اللَّعْنَةَ	إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ۝		قَالَ	رَبِّ
رټلې شوې ئې	او بيشکه	په تاباند	لعنت دې	دورخې	دجزا پورې	اووئيل شيطان	اے ربه زما
رټلې شوې يئ	او په تابه ترقيامته پورې لعنت وی					......هغه اووئيل	ائې ربه

فَأَنْظِرْنِي	إِلَىٰ يَوْمِ	يُبْعَثُونَ ۝	قَالَ		فَإِنَّكَ
پس مهلت راکړه ماته	دهغه ورځې پورې	چې دوباره راپورته کړې کيږي دا خلق	اووئيل الله		نوبيشکه ته
ماته د هغه ورځې پورې مهلت راکړه چې دوی به دوباره ژوندی کيږي			الله ﷻ اوفرمائيل		(بنه ده)

[1] ٥٥/الرحمن: ١٤-١٥.

[2] صحيح مسلم كتاب الزهد باب فى احاديث متفرقة:٢٩٩٦، بيهقى:٣/٩، مسنداحمد:١٥٣/٦،مسنداسحاق بن راهويه:٧٨٦، مسندعبدبن حميد:١٤٧٩ او شعب الايمان ١٤٣.

Scanned with Ca

مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ۝ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ۝ قَالَ رَبِّ

دمهلت ورکړې شوونه ئې | دهغه ورځې دوخته پورې | چې معلوم دې | اووئيل شيطان | اے ربه زما

تاته ترهغه ورځ پورې مهلت دې چې د هغې وخت ماته معلوم دې | شيطان اووئيل ائې زما ربه

بِمَآ اَغْوَيْتَنِيْ لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ

په سبب دهغې| چې بې لارې کړوتا مالره| نوخامخا به ښائسته والې پيدا کوم زۀ |دپاره ددوئ | په زمکه کښې

لکه څنګه چې تازه ګمراه کړم | نوزه به هم دغسې دوئ ته د مزکې په مخ (ګناهونه)

وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ۝

اوخامخا به بې لارې کوم زۀ دوئ| ټول |ماسواد بندګانو ستا | چې دهغوئ نه | خالص کړې شوې وى

ښائسته ښکاره کوم | اوستا د مخلص بندګانو نه سوا بۀ نور ټول خامخا ګمراه کوم

قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيْمٌ۝ اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ

اووئيل الله | دالاره ده | چې رارسى ماته | نيغه | بيشکه| بندګان زما چې دى | نشته| تالره

الله ﷻ اوفرمائيل چې زما طرف ته درارسيدو دا نيغه لاره ده | زما په بندګانو به يقينا ستا څه غلبه

عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ اِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغٰوِيْنَ۝ وَاِنَّ

په هغوئ باند| طاقت| ماسوا | دهغه چانه | چې پيروى ئې اوکړه ستا | دبې لارې خلقو نه| اوبيشکه

نه وى| مګر په هغه خلقو چې پخپله ستا تابعدارى کوى | اوګمراه شوى وى (نوهغوى به ستا تابعدار وى)

جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ

دوزخ | خائې دوعدې دهغوئ دې| دټولو |دى دغه دوزخ لره| اوه | دروازې |دپاره دهرې دروازې

او دوزخ يقينا ددې ټولو د وعدې خائې دې | د هغې اووۀ دروازې دى | د هرې دروازې دپاره

مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُوْمٌ۝

ددې ګمراهانو نه | يو حصه ده | مخصوص کړې شوى |

په دوئ کښې جدا جدا حصه مقرر ده |

قوله تعالي:- قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ۝

ابليس دَ الله تعالى دَ دربار نه شړلې شوې دې :-بيا الله تعالى د خپل حکومت امر اوکړو چه نه ئې څوک راحصار کړې اونه ئې څوک روستوکړې شى چه ته د دې بهترين اواعلى ځائې نه لرې شه. نو رټلې شوې دې د قيامته پورې به په تاباندې ابدى اوهميشه لعنت وريږى.وئيلې شى چه هم هغه وخت د هغه شکل بدل شو او هغه ژړا وينا شروع کړه. په دنياکښې دا ټولې ژړاګانې هم د دې شروع نه دى. مردود او مطرود يعنى سپك او رټلې شوې بيا دحسد د اُور نه سوزيدلې تمنا کوى چه هغه له دې د قيامته پورې وخت ورکړې شى هم دې ته يوم البعث وئيلې شوې دې. نود هغه دا درخواست منظور کړې شو او مهلت ورکړې شو.

Scanned with Ca

دابلیس ناپاکه وعده:- دابلیس سرکشی بیانولې شی هغه په الله تعالی گمراه کولوقسم خوړلوسره اوونیل دا هم کیدې شی چه هغه دا ونیلې وی تازه گمراه کړم نوزه به هم د آدم ﷺ د اولاد د پاره په دنیا کښې ستا نافرمانی دومره ښانسته کړم او هغوی له به رغبت ورکولو سره ستا په نافرمانوکښې اخته کړم. تر کومې چه کیدې شي کوشش به کوم چه ټول دهوکه کړم خو ستا اخلاص مند بندیگان به زما لاس له نه شی راتلې. په یوبل آیت کښې هم دی چه تا ده له په ما باندې اوچتوالې ورکړو خو اوس به زه هم د ده اولادپسې اولگم که څه لږ شان رانه بچ شی خو باقی به ټول ډوب کړم([1])په دې باندې جواب ملاو شو چه ستاسود ټولو واپس کیدل خو هم زما طرف ته دی د اعمالوبدله به زه ضرور ورکوم. نیکانو ته نیکه او بدو ته بده. لکه چه ارشاد دې چه ستارب په شیش کښې دې.([2]) غرض دا چه واپس کیدل اود واپس کیدو لار هم د الله طرف ته ده.د ﴿عَلَيَّ﴾ یو قراءت ﴿عَلِيٌّ﴾ هم دې لکه آیت ﴿وَإِنَّهُ فِيٓ أُمِّ ٱلۡكِتَٰبِ لَدَيۡنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾([3])کښې دی.یعنی اوچت خواولنې قراءت مشهور دې.کوم بندیگان چه ما په هدایت باندې لگولې دی په هغوی باندې ستاهیڅ زور نشته اودا ده چه ستازورستا په تابعدارانو باندې دې دااستثنا منقطع ده.

د یو نبی او ابلیس سوال و جواب:-ابن جریرکښې دی چه د کلونه بهریه د انبیاؤکرامو جماتونه وو کله چه به هغوی دخپل رب نه یوخاص خبره معلومول غوښتل نو هلته به تلل اوچه کوم مونځ به ئې په مقدر کښې وو ادابه کړواوسوال به ئې کولو.یوه ورځ دیونبی اودهغه د قبیلې په مینځ کښې شیطان کیناستو هغه نبی درې ځل اوونیل ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾شیطان اوونیل اې دالله تعالی نبی آخر ته به زماد وار نه څنگه بچ کیږې؟ نبی اوفرمائیل چه ته ماته دااوښایه چه ته په بنیادم باندې په کوم یو وارسره غالب کیږې؟ آخرلوظ اوشو چه یوبل ته به صحیح څیز ښایو نودالله تعالی نبی اوونیل چه واوره دالله تعالی فرمان دې چه زما په خاص بندیگانو باندې ستا هیڅ اثر نشته په هغوی باندې دې چه پخپله گمراه وی اوستا تابعداروی.دې دالله تعالی دښمن ونیل داتاڅه اوونیل داخو زه ستادپیدا کیدونه وړاندې صرف پیژنم. نبی ونیل چه واوره دالله تعالی فرمان دې چه کله شیطانی حرکت وی نود الله تعالی نه پناه غواړئی هغه اوریدونکې اوپیژندونکې هم دې([4])والله ستاپه کش کړې پوهیدوسره زه دالله تعالی نه پناه غواړم هغه ونیل رښتیا دی پدې وجه ته زما په جال کښې نه راگیریږې. د الله تعالی نبی اوفرمائیل چه ښه اوس ته اوښایه ته په بنیادم باندې څنگه غالب کیږی. هغه ونیل زه دې د غصې اوخواهش په وخت کښې راتینگوم. بیا فرمائی چه څوك هم د ابلیس تابعداری اوکړی هغه دوزخی دې. هم دا ارشاد د قرآن د انکارکونکو د پاره سبب دې. بیا ارشاد دې چه د جهنم ډیرې دروازې دی په هره دروازه باندې تلونکی ابلیسی ډله مقرر ده د خپلو خپلو عملونو مطابق د هغوی د پاره د دوازو تقسیم شوې دې.

د (سَبۡعَةُ أَبۡوَٰبٖ)مطلب اودهغو مخونه:-حضرت علی رضی الله عنه یوځل په خپله خطبه کښې اوفرمائیل د دوزخ دروازې داسې دی یعنی دیود پاسه بله او هغه اووه دی. د یوې نه پس به بله دروازه او دغه شان به اووه واړه دروازې ډکې شی. عکرمه رحمه الله فرمائی چه اووه طبقې دی. ابن جریر د اووه دروازو دا نومونه خودلې دی. جهنم، لظې، حطمه، سعیره، سقر، جحیم، هاویه.

([1]) ١٧/الاسراء:٦٢.

([2]) ٨٩/الفجر:١٤.

([3]) ٤٣/الزخرف:٤.

([4]) ٧/الاعراف:٢٠٠.

Scanned with Ca

د ابن عباس نه هم داشان روايت دې قتاده رحمه الله وائي چه دا دهغوی د عملونو په اعتبار دی. ضحاک رحمه الله وائي مثلاً يوه دروازه د يهودو يوه د انصاری يوه د صابيانو يوه د مشرکانو کافرانو يوه د مجوسيانو يوه د منافقانو او يوه د اهل توحيد خود توحيد والا ته د خلاصي اميد دې باقي ټول نااميده دی. ترمذی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي د دوزخ اووه دروازې دی په کوم کښې چه يوه د هغوي د پاره ده څوک چه زما په امت باندې توره اوچته کړی([1]) ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ د دې آيت تفسير کښې فرمائي چه د بعضو دوزخيانو د ګيټو پورې به اور وی، دبعضو دملا پورې دبعضو د ستونو پورې غرض د ګناهونو په اندازه به وی([2])

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ
بيشکه| پرهيزګارخلق به| په جنت کښې وی
بيشکه پرهيزګاران به په باغونو اوچينو
وَّعُيُوْنٍ ؕ اُدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ اٰمِنِيْنَ ۞ وَنَزَعْنَا
او په چينو کښې به وی| ننوځئ دې ته| په سلامتيا سره| په امن سره | او اوبه باسو مونږه
کښې اوسيږی| (اوبه وئيلي شي) چې تاسو دې ته په امن اوسلامتيا سره داخل شئ| اومونږ به
مَا فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ
هغه| چې په زړونو دهغوئ کښې وی| څه کينه | رونړه به وی| ناست به وی په تختونو باند|
د دوئ په زړونو کښې چې کومه کينه وی هغه اوباسو| د رونړو په شان به يوبل ته مخامخ
مُّتَقٰبِلِيْنَ ۞ لَا يَمَسُّهُمْ فِيْهَا نَصَبٌ وَّمَا هُمْ
يو بل ته مخامخ| نۀ به رسيږی هغوئ ته| په هغې کښې| څه تکليف| اونۀ به وی| هغوئ
په تختونو ناست وی| هلته به دوی ته هيڅ تکليف نه رسيږی| .... اونه بۀ د هغې نه
مِّنْهَا بِمُخْرَجِيْنَ ۞ نَبِّئْ عِبَادِيْٓ اَنِّيْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ
دهغې نه| ايستلی کيدونکی| خبر ورکړه| بندګانوزماته| چې بيشکه زۀ| هم زۀ | بخښونکې
بهرته ويستلې شی| ....(ائی نبی) زمابندګانو ته خبر ورکړه| چې زۀ ډير بخښونکې يم
الرَّحِيْمُ ۞ وَاَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ۞
رحم کونکی يم| اوبيشکه| عذاب زما| هم هغه| عذاب | دردناك دې|
زيات رحم کونکې يم| اوزما عذاب هم ډير دردناک عذاب دې|

قوله تعالى:- عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ ۞

په جنت کښې د اسلامی رورولئی يوه نظاره:- د دوزخيانو ذکر کولوسره اوس د جنتيانو ذکر کولې شی چه هغوی به په باغونونهرونو او چينوکښې وی. هغوی ته به زيرې اورولې شی چه اوس تاسو د هرقسم

---

[1]) ترمذی كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الحجر:٣١٢٣.

[2]) داروايت ذ شيبان عن قتاده په طريق سره بغوذ أيت صحيح مسلم، كتاب الجنة باب جهنم اعاذناالله منها:٢٨٤٥ ابى شيبه: ٣٤١٧٩، مسنداحمد:٥/١٠، المعجم الكبير:٦٩٦٩، شعب الايمان:٣١٧، والترغيب والترهيب:٥٦٠٩.

Scanned with Ca

افت نه بچ کړې شوني د هرې ويرې خطرې نه مطمئن کړې شوني نه د نعمتونو د زوال ويره اونه د دې ځائ نه د ويستلوخطره نه د فناکيدواونه دکمي.لکه چه دجنتيانويه زړونوکښې دنياوی خفګانونه باقی پاتې وی خوجنت ته په تلوسره به يوبل سره ملاوشي اوتولې کينې اوخفګانونه به اووينځلې شي. ابو امامه باهلی ﷺ فرمائي جنت ته د داخليدونه اول به سينې دکينې نه خالي کړې شي.په يومرفوع حديث کښې هم دی چه رسول الله ﷺ فرمائي چه مؤمنان به ددوزخ نه خلاصي بيامومی نو د جنت او دوزخ په مينځ کښې يوپل باندې به راحصارکړې شي چه کوم خفګانونه اوظلمونه په خپل مينځ کښې وو د هغې ورکړه راکړه به اوشي اوصفازړه او پاکه سينه به شي جنت ته به داخل شي.(١)

د زړونو خفګانونه به جنت ته تلونه مخکښې ختم کړې شي:- اشتردعلي ﷺ خواله دتلواجازت اوغوښتو هغه وخت هغوی سره دطلحه ﷺ ځوئ ناست وونوهغوی لږساعت پس هغه دننه راوغوښتو هغه وئيل کيدې شي دده په وجه ئې ماته دلږوخت نه پس اجازت کړې وی؟هغوی اوفرمائيل رښتيادی وئې وئيل که بيا تاسوسره دعثمان ﷺ ځوئ وی نو بيا به هم ته ماداسې راحصاروې؟ هغوی اوفرمائيل بې شکه زما خود الله تعالی نه دا اميد دې چه زه اوعثمان ﷺ به د هغه خلقو نه يو د چا په شان کښې چه دا دی. دهغوی په زړونوکښې چه کوم خفګان وو مونړلرې کړو اوورونړه رونړه جوړ شو يوبل ته مخامخ په شاهی تخت باندې به ناست وی. يوبل روايت کښې دی چه عمران بن طلحه ﷺ د حضرت علی ﷺ داصحاب جمل نه فارغيدونه پس حضرت علي ﷺ له راغلو هغوی ده ته مرحبا اووئيل او وئې فرمائيل چه زه اميد لرم چه زه اوستاپلاردهغه کسانونه يودچاد زړونوغصې چه به الله تعالی لرې کړې اود رونړورونړو په شان به ئې يوبل ته مخامخ په تختونو کينوی. يوبل روايت کښې دی چه د دې په اوريدو باندې يودوه کسان په زمکه ناست وو وئې وئيل د الله تعالی عدل د دې نه زيات شوې دې چه څوك ته قتل کړې د هغه رور به جوړيږي؟هغوی په غصه کښې اوفرمائيل چه که ددې آيت نه مرادزمااودطلحه ﷺ په شان خلق نه وی نو نور به څوك وی. په يوبل روايت کښې دی چه د قبيله همدان يوسړی دا وئيلې وو او علي ﷺ په دې دهمکئی او اوچت آوازسره جواب ورکړې وو چه محل اوخوزيدو(٢)يوبل روايت کښې دی چه د ويونکي نوم حارث بن اعور وو اودهغه په دې خبره باندې هغوی غصه شو اوکوم څيز چه د هغوی په لاس کښې وو هغه ئې د ده په سر راګذارکړې وو اوفرمائيلې وو ابن جرموزکوم چه دحضرت زبير ﷺ قاتل ووکله چه دعلي ﷺ دربار ته راغلونوهغوی د ډير ساعت پس نه هغه ته دداخلې اجازت ورکړو هغه حضرت زبير ﷺ اود هغوی ملګروته حمله کونکي وئيلوسره بد يادول نو هغوی اوفرمائيل ستاپه خُله کښې خاورې. وئې فرمائيل چه زه طلحه ﷺ او زبير ﷺ خو به ان شاءالله د هغه خلقو نه يو دچا باره کښې چه د الله تعالی دا فرمان دی. حضرت علي ﷺ په قسم سره دا اوفرمائيل چه هم زمونږ د بدر والا باره کښې دا آيت نازل شوې دې کثير النواء وائي زه ابوجعفر محمدبن علي له لاړم اوورته مې اووئيل چه زما دوست ستا دوست دې اوماسره دې اومصالحت ساتونکي هغوی سره مصالحت ساتونکي دی زما دښمنان د هغه دښمنان دی اوما سره جنګ کونکي هغه سره جنګ کونکي دی. والله زه د ابوبکر ﷺ اوعمر ﷺ نه خراب يم. دې وخت کښې حضرت جعفر ﷺ اوفرمائيل که چرې زه داسې اوکړم نو يقيناً ما نه به بل ګمراه څوك نه وی ناممکن ده چه هغه وخت کښې زه په هدايت باندې پاتې شم. دې دواړو بزرګانو (ابوبکر ﷺ او عمر ﷺ) سره خود هغوی ډيره مينه ده که تاته په دې کښې ګناه وی زما په سټ باندې بيا هغه هم د دې آيت آخری حصه تلاوت اوفرمائيله او وئې فرمائيل چه د هغه لسو کسانو

---

(١) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب القصاص يوم القيامة:٦٥٣٥، ٢٤٤٠ تعليقاً، مسنداحمد:١٣/٣، حاكم:٣٥٤/٢، مسندابی يعلی. ١١٨٦، الطبری:٣٧/١٤، الادب المفرد:٤٨٦، الايمان لابن منده:٨٣٨، السنة لابن ابی عاصم:٨٥٧.

(٢) حاكم:٣٥٣/٢-٣٥٤ دې ته صحيح وئيلې اوامام ذهبی رحمه الله د دې موافقت کړې دی.

Scanned with Ca

باره کنبې دي ابوبکر،عمر عثمان علی طلحه زبیر عبدالرحمن بن عوف سعدبن ابی وقاص سعیدبن زید او عبدالله بن مسعود ; دوی به مخامخ وی چه دیو بل ته نی شانه شی.

د جنت شان او صفت:- حضورﷺ دصحابه کرامو ; یوې مجمع ته تشریف راوړو ددې دتلاوت فرمانیلو سره نی اوفرمائیل دوی به یوبل ته کوری. دلته به دوی ته هیڅ مشقت سزا او تکلیف نه وی. بخاری اومسلم کنبې دی حضورﷺ فرمائی ماته د الله تعالی حکم شوې دې چه زه حضرت خدیجه k ته د جنت د سرو زرو د محل زیرې واوروم په کوم کنبې چه نه شور شته نه تکلیف نه مصیبت[1] دا جنتیان به هیڅ کله هم د جنت نه نه شي ویستلې.په حدیث کنبې دی دوی ته به فرمانیلی شی اې جنتیانوتاسو به همیشه صحت مندئی کله به بیمار نه شئی همیشه به ژوندی نی مرہ کیږئی به نه همیشه به خوانان نی بوډاکان کیږئی به نه اوهمیشه به هم دلته ئی ویستلې کیږئی به نه.[2] په یوبل آیت کنبې دی چه هغوی به د مکان د بدلولو خواهش نه کوی نه به د هغوی ځایٔ د هغوی نه اخستې شی.اې نبی ﷺ ته زما بندیګانوته اووایه چه زه ارحم الراحمین یم اوزما عذابونه هم ډیر سخت دی. هم د دې په شان آیاتونه نور هم تیرشوی دی. د دې نه مراد دا دې چه مؤمنانوله د امیدسره ویره هم ساتل پکار دی.

حضور ﷺ خپل صحابه کرام له راغی اوهغوی په خنداباندې لیدوسره فرمائی جنت اودوزخ یاد کړئی. دې وخت کنبې دا آیاتونه نازل شو. دا مرسل حدیث په ابن ابی حاتم کنبې دی حضورﷺ د بنوشیبه په دروازه باندې صحابه کرامو ; له راغی وانی زه خو تاسو په خندا وینم. دې ارشاد کولوسره واپس شو او د حطیم د خوانه په شاته قدمونو بیا مونږ له راغلو او ونی فرمائیل چه اوس زه روان ووم چه جبرائیل ﷺ راغلو ونی فرمائیل چه الله تعالی فرمائی چه ته زما بندیګان ناامیده کوې؟ هغوی ته زما د غفور اورحیم کیدو اوزما د عذابونو المناك کیدو خبر ورکړه[3] یو بل حدیث کنبې دی رسول الله ﷺ فرمائی که بندیګان د الله تعالی معافی معلومه کړی نود حرامو بچ کیدل به پریږدی اوکه د الله تعالی عذابونه ئی معلوم کړل نو خپل ځان به پخپله هلاك کړی.[4]

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ	إِبْرٰهِيْمَ ۞	إِذْ	دَخَلُوْا	عَلَيْهِ	فَقَالُوْا سَلٰمًا
اوخبرکړه دویٔ دمیلمنو	دابراهیم علیه السلام نه	کله چې	ورننوتل هغوی	په هغه باند	نواووئیل هغوی سلام دوی په تا
اودویٔ ته د ابراهیم علیه السلام د میلمنو قصه واوروه		څه وخت چې دویٔ هغه ته ورغلل			نو دویٔ سلام واچولو

قَالَ	إِنَّا	مِنْكُمْ	وَجِلُوْنَ ۞	قَالُوْا	لَا تَوْجَلْ	إِنَّا
اووئیل هغه	بیشکه مونږه	ستاسو نه	یریدونکي یو	اووئیل هغوی	مهٔ یریږه ته	بیشکه مونږه
(ابراهیم علیه السلام) اووئیل چې مونږ خو ستاسو نه ویریږو				دویٔ اووئیل چې ته مه ویریږه		مونږ

نُبَشِّرُكَ	بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ ۞	قَالَ	أَبَشَّرْتُمُوْنِيْ	عَلٰى أَنْ
زیرې درکوؤ تاته	په هلك پوهه سره	اووئیل هغه	ایا زیرې راکویٔ تاسو ماله	سره ددې چې
تا ته دیو هوښیار خوئې د پیدا کیدو زیرې درکوو		ابراهیم علیه السلام اووئیل چې تاسو ما ته		

---

[1] صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب تزویج النبی ﷺ وفضلها:٣٨١٦، ٣٨٢٠ صحیح مسلم : ٢٤٣٢-٢٤٣٥، بیهقی: ٣٠٧/٧، المعجم الاوسط:٢٢٢١، المعجم الصغیر:١٩، مسندابی یعلی:٦٧٩٧.

[2] صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی دوام نعیم اهل الجنة: ٢٨٣٧، ترمذی:٣٢٣٦، مسنداحمد:٣٨/٣، المعجم الصغیر:٢١٢، الترغیب والترهیب: ٥٧٦١، خو په بخاری او ترمذی کنبې وان لکم ان تقیموا فلا تظعنوا ابدًا الفاظ نشته.

[3] الطبری:٣٩/١٤.

[4] الطبری:٣٩/١٤.

مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُوْنَ۝ قَالُوْا بَشَّرْنٰكَ

رسیدلې دې ماته| بوډاوالې| نوپه کومه وجه | تاسو زیرې راکوئ| اوونیل هغوی| چې زیرې درکوو موږ تاته

په دې حال کښې زیرې راکوئ اچې زه بوډا یم انود څه خبرې زیرې راکوئ | فرشتو اوونیل چې موږ د یوې

بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ۝ قَالَ وَمَنْ يَّقْنَطُ

په حقه سره | نومه کیږه ته | دنااميده خلقو نه | اوونیل ابراهیم علیه السلام | او څوک به نااميده کیږي

ریښتینې خبرې زیرې درکوو انو ته نااميده کیږه مه اابراهیم اوونیل چې د ګمراهانو نه سوا بل هیڅ

مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ۝

درحمت درب خپل نه | مګر | ګمراهه خلق

څوک د خپل رب د رحمت نه نه نااميده کیږي |

قوله تعالی:- اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ۝

حضرت ابراهیم علیه السلام ته دحضرت اسحاق علیه السلام زیرې :- لفظ (ضیف) په واحد او جمع دواړو کښې استعمالیږي لکه ذوراوسفر دا فرښتې وې چه د ښائسته انسانانو په شکل کښې حضرت خلیل الله علیه السلام له راغلې وې هغه سخې حلال کړو دهغه غوښه نې وریته کړه اودمیلمنو په وړاندې کیخوده.کله چه نې اوکتل هغوی لاس نه وراوړی نو اوویریدلو او ونې فرمائیل چه ماته خوستاسو نه ویره لګي. فرښتو تسلي ورکړه چه ویریږه مه بیائې دحضرت اسحاق علیه السلام د کیدو زیرې ورکړو لکه چه په سورت هود کښې دي نو هغوی د خپل خان او بی بی د زوړوالی عذرمخې ته کړو او خپله حیرانتیا لرې کولو دپاره اووعده ثابتولو د پاره نې تپوس اوزړو چه په دې حال کښې به زمونږ بچې کیږي؟فرښتو په کلکو الفاظوسره وعده دوباره اوکړه اود نااميدئی نه د لرې کیدو تعلیم نې ورکړو نو هغوی د خپلې عقیدې څرګندونه اوکړه چه زه نااميده نه یم یقین لرم زمارب د دې نه هم په لویو خبرو باندې قدرت کامله لري.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ

| بیا اوونیل ابراهیم علیه السلام | نورڅه دې| مطلب ستاسو

|دهٔ اوونیل ائې فرښتو تاسو څه دباره راغلې یئ |

اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ۝ قَالُوْٓا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ۝ اِلَّآ

اے رالیږلې شوو | اوونیل هغوی| بیشکه رالیږلې شوی یو مونږه| قوم مجرم ته | مګرنهٔ

..........هغوی اوونیل چې مونږ د یو نافرمانه قوم طرفته رالیږلې شوې یو | سوا

اٰلَ لُوْطٍ اِنَّا لَمُنَجُّوْهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ اِلَّا امْرَاَتَهٗ

آل دلوط ته | بیشکه مونږه| خامخا بچ کونکی یو مونږ دهغوی| تولو | بغیرا دښځې دهغه نه

د لوط علیه السلام د کور والو نه مونږ به دوئ تول بچ کړو | .... سوا د هغه د ښځې نه

قَدَّرْنَآ اِنَّهَا لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ۝ فَلَمَّا جَآءَ

چې اندازه کړې ده مونږه | چې بیشکه هغه | دروستو پاتې کیدونکو نه دد | نو کله چې راغلل

مونږ فیصله کړې ده چې هغه به په روستو پاتې کیدونکو خلقو کښې وی | کله چې

Scanned with Ca

آلَ لُوْطِ ٱلْمُرْسَلُوْنَ ۝٦١ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ۝٦٢

آل دلوط عليه السلام ته | رالیږلی شوی استاذی | اووئیل لوط عليه السلام | بیشکه چې تاسو | یو قوم یئ | ناآشنا

فرشتې د لوط عليه السلام کورنۍ ته راغلې | لوط عليه السلام ورته اووئیل چې تاسو خو ناآشنا خلق ښکارېږئ

قَالُوْا بَلْ جِئْنٰكَ بِمَا كَانُوْا فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ۝٦٣

اووئیل هغوئ | بلکه | راغلی یو مونږ تاته | په هغه سره | چې وو دوئ | په هغې کښې | چې شک به ئې کولو

فرشتو ورته اووئیل نه | بلکه مونږ خو درته هغه څیز راوړې دې چې دوئ به په کښې شک کولو

وَاٰتَيْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ۝٦٤ فَاَسْرِ

| او راغلی یو مونږ تاته | په حق سره | او بیشکه مونږه | خامخا رښتینی یو | نو بوځه .

او مونږ تاته یوه حق خبره راوړې ده | .... او مونږ بالکل رښتونی یو | .... نو د شپې

بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ

کور والا خپل | په لږ حصه دشپې کښې | او ځه | روستو په هغوئ پسې | او نۀ دې ګوري واپس

په یوه حصه کښې خپل کور والا اوباسه | او ته هغوی پسې روستو ځه | او په تاسو کښې دې

مِنْكُمْ اَحَدٌ وَّامْضُوْا حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ ۝٦٥ وَقَضَيْنَآ

ستاسو نه | هیڅوک | او ځئ | هغه ځائ ته | چې تاسو ته حکم کیږي دهغې | او فیصله اورسوله مونږه

هیڅوک شاته نه ګوری | او د کوم ځائې حکم چې درته شوې دې | هلته لاړشئ | او مونږ هغه (لوط)

اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ هٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوْعٌ مُّصْبِحِيْنَ ۝٦٦

هغه ته ددې کار | چې بیشکه | جرړې | ددې خلقو | به پرې کړې کیږی | په صباصبا کښی |

ته د دې خبرې فیصله اولیږله | چې صبا راخیژی نو د دې خلقو به جرړې کټ کړې شوې وی |

قوله تعالی:- اِنَّآ اَرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ۝

د لوط عليه السلام په قوم باندې د الله تعالی د عذاب نازلیدل:- -دابراهیم عليه السلام نه چه کله ویره لاړه اوزیرې هم ورکړې شو نو بیائې د فرښتو نه د هغوی د راتلو وجه تپوس اوکړو هغوی ونیل چه دلوطیانو کلی په هغوی باندې رااړولو د پاره راغلې یو خود حضرت لوط عليه السلام آل به بچ خلاصې بیاموممی اوبه دې آل کښې د هغه ښځه بچ کیدې نه شی هغه به قوم سره پاتې شی او په هلاکت کښې به هغوی سره هلاکیږی.

د فرښتو د هلکانو په شکل کښې راتلل:- دافرښتې د ښکلې ځوانانو هلکانو په شکل کښې حضرت لوط عليه السلام له لاړې نو حضرت لوط عليه السلام ونیل چه تاسو خو بالکل ناشنا او ناپیژندګلو خلق ئې. نو فرښتو راز ښکاره کړو چه مونږ د الله تعالی عذاب راوړې دې کوم چه ستا قوم نه منلو اود کوم په راتلو کښې چه ئې شک شبه کوله. مونږ حق او قطعی حکم راوړلې راغلې یو او فرښتې په حقه سره نازلیږی او مونږ هم یو رښتونې کوم خبر چه تاته درکوو هغه به کیږی چه تاسو به خلاصې بیاموممئ او ستادا کافر قوم به هلاک شی.

سفر کښې د کمزورو خیال ساتل:- حضرت لوط عليه السلام ته فرښتې وائی چه د شپې څه حصه په تیریدو باندې ته خپل کسان ځان سره واخله لاړشه. پخپله ته د هغه ټولونه روستو ځه د پاره چه د هغوی په ښه شان سره خیال اوکړې شی. هم دا سنت د رسول الله ﷺ وو چه حضور ﷺ به د لښکر نه په آخر کښې تلو چه د

Scanned with Ca

کمزوروواو پرتوخلقو خیال اوساتلي شي. بیائی اوفرمائیل چه کله عذاب راشي اودهغوی چغې صورې
واورې نو هغوی ته هیڅ کله هم مه گوره هغوی هم په دغه عذاب کښې پرېږده اوتاته د تلو حکم دي. لاړ
شه لکه چه هغوی سره څوك ووچه هغوی ته ني لارخودله. مونږ د اول نه حضرت لوط ﷺ ته فرمائیلي
وو چه د سحر په وخت کښې به داخلق ختم کړې شي لکه چه په دویم آیت کښې دی چه د هغوی د
عذاب وخت سحردې چه ډیرزیات نیزدې دي. ( )

وَجَآءَ اَهۡلُ الۡمَدِيۡنَةِ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ ﴿٦٧﴾ قَالَ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ ضَيۡفِىۡ
اوراغلل دښار خلق | چې زیری ئې ورکول یو بل ته | اووئیل لوط بیشکه دا کسان | میلمانه زما دی
اود ښار خار خلق په خوشحالئ خوشحالئ راغلل | (لوط ﷺ) اووئیل دا خو زما میلمانه دی

فَلَا تَفۡضَحُوۡنِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخۡزُوۡنِ ﴿٦٩﴾ قَالُوۡۤا اَوَلَمۡ نَنۡهَكَ
نوبې عزتي مه کوئ زما | اواوارېرېږئ د الله نه | اومه شرمنده کوئ ما | هغوئ اووئیل | ایا نه وې منع کړې مونږ ته
نو تاسو ما مه شرموئ | اود الله نه اووېرېږئ | اوزما بې عزتي مه کوئ | هغوی اووئیل ایا مونږ ته د خلقو د

عَنِ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هٰٓؤُلَآءِ بَنٰتِىۡۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ فٰعِلِيۡنَ ﴿٧١﴾
دخلقو نه | اووئیل لوط علیه السلام | دا | لونړه زما دی | که یئ تاسو | کونکي
حمایت نه نه وې منع کړې | (لوط) اووئیل دا زمالونړه دی (دوئ واده کړئ) | که تاسو خامخاځه کول غواړئ

لَعَمۡرُكَ اِنَّهُمۡ لَفِىۡ سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُوۡنَ ﴿٧٢﴾
زمادې قسم وی په به ژوندستا اے نبی | چې بیشکه هغوئ | خامخا په نشه خپله کښې | سرگردانه گرزیدل
(ائې نبی ﷺ) ستا په ژوند مې دې قسم وی | چې هغوئ په خپله نشه کښې رانده کانړه شوی وو

فَاَخَذَتۡهُمُ الصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِيۡنَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلۡنَا عَالِيَهَا
نواونیول هغوئ لره | یو هیبتناك اواز | په وخت د نمر دختلو کښې | نوکړو مونږه | پورته طرف دهغې ښار
نو د نمر ختلو سره په هغوی باندې یوه هیبتناکه چغه راغله | بیامونږ ددې کلو پورته طرف لاندې

سَافِلَهَا وَاَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةً مِّنۡ سِجِّيۡلٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ
لاند طرف دهغې | اواووروول مونږه | په هغوئ باند | کانړی | چې جوړوږ دپخې ختې نه | بیشکه
کړل | اومونږ په هغوی باندې د پخې ختې کانړی اوورول | .... یقینا په دې

فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلۡمُتَوَسِّمِيۡنَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيۡلٍ
په دې واقعه کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دپوهې دخاوندانو | اوبیشکه هغه کلی | پروت دی په لاره
کښې د غور او فکر کونکو دپاره نخښې دی | او بیشکه هغه (کلې) په تیغه اباده لاره باندې

مُّقِيۡمٍ ﴿٧٦﴾ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿٧٧﴾
چلنده باند | بیشکه | په هغې کښې | خامخا نښه دعبرت ده | دپاره دمومنانو |
پراته دی | بیشکه په دې کښې دایماندارو دپاره نخښې دی

قوله تعالی:- وَجَآءَ اَهۡلُ الۡمَدِيۡنَةِ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ ﴿٦٧﴾

---

[1]) ١١/هود:٨١.

Scanned with Ca

د لوط ﷺ د قوم غیراخلاقی اوغیرفطری حالت:-کله چه قوم لوط ته معلومه شوه چه حضرت لوط ﷺ کره ښانسته خوانان میلمانه راغلی دی نوهغوی دخپلې بدې ارادې په پوره کولوکښې په خوشحالوسره راغله.دالله تعالی پیغمبر هغوی پوهه کول شروع کړه د الله تعالی نه اوویرېږئ زما د میلمنوپه وړاندې ما مه رسواکوئ دې وخت کښې حضرت لوط ﷺ ته پخپله هم معلومه نه وه چه دا فرښتې دی لکه څنګه چه په سورت هودکښې دی. دلته د هغې ذکر روستو دې اود فرښتو ښکاره کيدل اول ذکرشوې دی خو د دې نه ترتیب مقصود نه دې واو د ترتیب د پاره وی هم نه اوخاصکر په داسې ځائ کښې چرته چه د هغې خلاف دلیل موجود وی. لوط ﷺ هغوی‌ته وائی چه زما بې عزتی مه کوئ خو هغوی جواب ورکوی چه کله ستا دا خیال وو نو دوی تا خپل میلمانه ولې جوړکړل مونږ خو ته د دې نه منع کړې وې. بیا هغوی دوی نور هم پوهیولوسره اوفرمائیل چه ستاسو ښځې زما لونړه دی هغه د خواهش پوره کولو ځیزونه دی دا نه دی. د دې پوره بیان په ډیر وضاحت سره مونږ اول بیان کړې دی په دې وجه د بیا سردوباره کولوحاجت نشته. دا خلق په خپله مستئ کښې وو اوکومه قضاأو عذاب چه د هغوی په سرونوباندې زوړندوو هغې نه غافل وو. د دې د پاره الله تعالی د خپل نبی ﷺ د عمر قسم خوری اود هغوی داحال بیانوی په دې کښې د نبی کریم ﷺ ډیرتکریم او عظمت دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه الله تعالی څومره مخلوق پیداکړې دې په هغې کښې دحضور ﷺ نه بزرګ بل څوك نشته.الله تعالی د حضور ﷺ دحیات مبارك نه علاوه د بل چا د حیات قسم نه دې خوړلې (سکرة)نه مرادضلالت او ګمراهی ده هم په دې کښې هغوی لوبې کولې او په تردد کښې وو.

دَ قوم لوط دَتباهئ ذکر:-دنمرراختوپه وخت کښې دآسمان نه یوزړه درزونکې اوسینه شلونکې غړمبارآواز راغلو اودې سره د هغوی کلی پورته اوچت شو آسمان ته نیزدې اورسولې شو اود هغه ځائ نه راوغورزولې شو پاسنئ حصه لاندې اولاندینئ حصه پاس شوه اودې سره په هغوی باندې د آسمان نه کانړی راووریدل لکه چه د پخې خاورې ککړشوی کانړی (فوتکانړی) په سورت هودکښې د دې تفصیلی بیان شوې دې څوك چه هم د بصیرت بصارت نه کار واخلی اوګوری واوری سوچ اوکړی د هغوی د پاره خو په دې کلوکښې لوئ لوئ نښې موجود دی. داسې پاك او پرهیزګارخلق خو د ذره ذره ځیزونونه عبرت اونصیحت حاصلوی پنداخلی او په غورسره دا واقعات وینی او حقیقت عالم ته رسی. تامل او غور اوفکر کولوسره خپل حالت صحیح کوی

د مخلص مؤمن علامت:-ترمذی وغیره کښې حدیث دې رسول الله ﷺ فرمائی د مؤمن دعقل مندئ اود لرې نظر ساتلو لحاظ اوساته هغوی د الله تعالی په نور سره ګوری[1] بیا هغوی هم دا آیت تلاوت کړو. په یوبل حدیث کښې دی هغوی د الله تعالی په نور اود هغه په توفیق سره ګوری.[2] بل حدیث کښې دی د الله تعالیٰ بندیګان خلق د هغوی د نښونه پیژنی[3] دا کلی په عام لارکښې موجود دی په کومو چه ظاهری او باطنی عذاب راغلو اولته نی کړل کانړی نی اوخوړل اودعذاب نښه جوړشو اوس یوخراب او مرداره غوندې ډنډ جوړشوې دې تاسو شپه ورځ په هغې باندې ځئ راځئ عجیبه ده چه بیا هم عقل مندئ نه کارنه اخلئ.غرض صفا واضحه د تلوراتلوپه لار باندې دا اولته کړې شوې کلی پراته دی. دا هم معنی کړې شوې ده چه هغه په کتاب مبین کښې دی خودا معنی څه ډیره ښه نه لګی.والله اعلم. په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ باندې د ایمان راوړونکوډپاره دا یوکولاو دلیل او ښکاره نښې دی چه

---

[1] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحجر: ٣١٢٧.

[2] الطبری:١٢٢/١٧، حلیة الاولیاء:١١٨/٦.

[3] الطبری:١٢١/١٧،مجمع الزوائد: ٢٦٨/١٠، المعجم الاوسط:٢٩٥٦، مسندالشهاب:١٠٠٥.

Scanned with Ca

څنګه الله تعالی خپل منونکی خلاصوی او خپل دښمنان غرق کوی.

وَإِنْ كَانَ ‏ أَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ ‏ لَظٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾ ‏ فَانْتَقَمْنَا ‏ مِنْهُمْ
او بیشکه چی وو | خاوندان دایکي | خامخا ظالمان | نو بدله واغستله مونږه | دهغوی نه
اود بنړو اوسیدونکی (قوم دشعیب ﷺ) ډیرظالمان وو | نومونږ د هغوی نه انتقام واخستل
وَإِنَّهُمَا ‏ لَبِإِمَامٍ ‏ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾ ‏ وَلَقَدْ كَذَّبَ ‏ أَصْحٰبُ الْحِجْرِ
او بیشکه علاقي ددواړو | په لاره | ښکاره کښی دی | او دروغ ګنړلی دی | اوسیدونکو دحجر
اودا دواړه (هلاک شوی) کلی په لویه لار پراته دی | اودحجر اوسیدونکو خلقو پیغمبران
الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ ‏ وَآتَيْنٰهُمْ ‏ آيٰتِنَا ‏ فَكَانُوا ‏ عَنْهَا ‏ مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾
رسولانو لره | او ورکړل مونږه هغوئ ته | نښې خپلي | نو وو هغوئ | دهغې نه | مخ اړونکی
دروغژن ګنړلی وو | اومونږ هغوی ته خپلي نخښې ورکړې | خوهغوی ترې مخونه اړوونکي وو
وَكَانُوا ‏ يَنْحِتُونَ ‏ مِنَ الْجِبَالِ ‏ بُيُوتًا ‏ آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ ‏ فَأَخَذَتْهُمُ
اووو هغوی | چی کنستل به ئې | دغرونو نه | کورونو | په امن کښی وو | نو اونیول هغوئ لره
اوهغوی به په غرونو کښې کورونه تراشل | او هغوی بې غمه وو | .... نو په هغوی باندې
الصَّيْحَةُ ‏ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ ‏ فَمَا ‏ أَغْنٰى ‏ عَنْهُمْ ‏ مَا كَانُوا
یوهیبتناك آواز | په وخت دصبا کښی | نودفع نه کړوعذاب | دهغوئ نه | هغې کارونو | چی وو هغوئ
د سحر په وخت کښې یوه چغه اوشوه | نو هغوی چې څه کړی وو هغه ئې هیڅ په کار
يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾
چی کول به ئې |
رانغلل |

قوله تعالی:- وَإِنْ كَانَ أَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ لَظٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾

دَ قوم شعیب ﷺ انجام:- داصحاب ایکه نه مراد د حضرت شعیب ﷺ قوم دې.ایکه وائی د ونو جنګنی ته.دهغوی ظلم دشرك اوکفر نه علاوه ډاکې اوناپ تول کښې کمې هم وو دهغوی کلی لوطیانو سره نیزدې وو اود هغوی زمانه هم هغوی سره بالکل نیزدې وه په دوی باندې هم د دوی د شیطانو په وجه د الله تعالی عذاب راغلودادواړه کلی په عام غټو لاروکښې وو.حضرت شعیب ﷺ خپل قوم په ویرولو سره اوفرمائیل چه د لوط ﷺ قوم تاسو نه څه لرې نه وو. ( )

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحٰبُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾

دَ ثمودیانوالمناک انجام:- دحجروالانه مرادثمودیان دی کومو چه خپل نبی حضرت صالح ﷺ دروغژن ګنړلې وواودابنکاره خبره ده چه دیونبی دروغ ګنړل لکه دټولوانبیاءکرامونه انکاردې.پدې وجه اوفرمائیلې شوچه هغوی نبیان دروغژن اوګنړل هغوی له داسې معجزې راغلې په کوموسره چه د

---

۱) ۱۱/هود:۸۹.

حضرت صالح ﷺ صداقت په هغوی ښکاره شو لکه د یوسخت کانړي نه د اوښې زاوتل چه هم د
هغوی په ښارونوکښې ځریدله اویوه ورځ به هغې اوبه څکلې او یوه ورځ د قوم څناورو.خو بیا هم دا
خلق نافرمانه ووار هغه اوښه ئې اووژله هغه وخت حضرت صالح ﷺ اوفرمائیل بس اوس به په دریو
ورځو کښې دننه دننه په تاسو د الله تعالی قهر نازلیږی دا بالکل رښتونې وعده ده اواټل عذاب دې.
دې خلقودالله تعالی په لارخودلو سره هم په خپل ړوندتوب ترجیح ورکړه.دې خلقوبه صرف دخپل طاقت
دښکاره کولود پاره اود ریاکارئی کولو د پاره په کبر او لوئی سره په غرونوکښې کورونه جوړول. د څه
ویرې یا ضرورت د پاره دا نه وو.

په هلاک شوؤ قومونو باندې په ژړا تیریدل پکار دي:-کله چه رسول الله ﷺ جنګک تبوك له تلو نو په لار
کښې داکورونه اوکتل نو حضورﷺ په سرباندې کپړا واچوله او سورلی تیزه کړه او خپلو ملګرو ته ئې
اوفرمائیل په چا چه عذاب راغلې دې د هغوی په کلوباندې په ژړاسره تیریږئی که ژړا نه درځی نو د
ژړا شکل جوړکړئی اوتیرشئی داسې نه چه هم ددې عذابونو تاسو هم ښکار شئی([1])آخر په څلورمه ورځ
سحر په هغوی باندې د الله تعالی عذاب د یو چغې په شکل کښې راغلو هغه وخت د هغوی ګټې هیڅ
په کار رانغلې دکومو فصلونو او میوو دحفاظت د پاره اود هغې د زیاتولود پاره د اوښې اوبه څکل نه
خوښولوسره هغه قتل کړې وه هغه ټول نن بې فائدې ثابت شو اود رب امر خپل کار اوکړو.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ
اونه دی پیدا کړی مونږه| آسمانونه | اوزمکه | اوهغه څه| چې په منځ ددې دواړو کښې دی
اومونږ آسمانونه او زمکه او د دې دواړو په مینځ کښې چې څه دی بې کاره
اِلَّا بِالْحَقِّ ط وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ ﴿٨٥﴾
مګر| په حقه| او بیشکه| وخت دفیصلې| خامخا راتلونکې دې| نوځنګ کوه| ځنګک | ښکلې
نه دی پیدا کړی | اوبیشکه قیامت خامخا راتلونکې دې | نو ته په ښکلې طریقه د دوئ نه ډډه اوکړه
اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ﴿٨٦﴾
بیشکه | رب ستا| هم هغه | ښه پیدا کونکې دې| او پوهه دې|
بیشکه ستا رب د هر څیز خالق دې | په هر څیز پوهه دې |

قوله تعالی:- فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ﴿﴾

دمشرکانونه د ستر ګو پټولوحکم:-الله تعالی ټول مخلوق په عدل سره جوړکړې دې. قیامت راتلونکې دې.
بدو ته به بده او نیکانوته به نیکې بدلې ملاویدونکې دی.مخلوق په باطل سره نه دې پیداکړې شوې
داسې د کافرانوګمان دې اود کافرانو دپاره ویل او دوزخ دې. بل آیت کښې دی آیا تاسو داګنړئی چه
مونږ تاسو بې کاره پیداکړی ئې اوتاسو به زمونږ طرف ته واپس نه راګرځئی. اوچت دې الله او مالك د
حق دې د چا نه بغیرچه بل څوك د عبادت لائق نشته اود عرش کریم مالك هم هغه دې. ([2])

داحکم دجهاد دحکم نه مخکښې وو:-بیا خپل نبیﷺ ته حکم ورکوی چه د مشرکانونه سترګې پټې کړه د
هغوی تکلیف او دروغ ګنړل او بده وینا برداشت کړه لکه چه په بل آیت کښې دی دوی نه سترګې پټې

---

[1] صحیح بخاری، کتاب المغازی، باب نزول النبیﷺالحجر:٤٤١٩، صحیح مسلم: ٢٩٨٠، مسند حمیدی:٦٥٣، بیهقی: ٤٥١/٢، السنن الکبری للنسائی:١١٢٧٤، ابن حبان: ٦٢٠٠، المعجم الکبیر:١٣٥٤، مصنف عبدالرزاق: ١٦٢٥، احمد:٥٨/٢، مسند عبدبن حمید:٧٩٨

[2] ٢٣/المؤمنون:١١٥-١١٦.

Scanned with Ca

کړه او سلام ورته اووایه دوی ته به اوس معلومه شی[1] داحکم د جهاد د حکم نه وړاندې وو دا ایت مکی دې او جهاد پس د هجرت نه مقرر او شروع شوې دې. ستا رب خالق دې اوخالق د وژلونه پس هم په پیداکولوباندې قادردې هغه د یوځیز باربار پیداکول سترې کولې نه شی. ذرې کومې چه خورې شی هغه راجمع کول او په هغې کښې ساګچولې شی. لکه چه ارشاددې ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ﴾ [2] د آسمان او زمکې خالق ولې د دې په شان دپیداکولوقدرت نه لری؟بې شکه هغه پیداکونکې او علم والا دې. هغه چه کله د یوځیز د کولواراده کوی نوهغې ته د کیدلو حکم فرمائی بس هغه کیږی. پاك ذات دې د هغه الله تعالى د چا په لاس کښې چه د هرځیز ملکیت دې اوهم د هغه طرف ته به تاسو ټول ورواپس کولې شئ.

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا
او درکړی دی مونږ تاته | اووه |
اومونږ تاته داسې اووهٔ
مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ
دبار بار لوستونکو آیتونونه | او درکړې مو دې قرآن | چې لویٔ دې | مهٔ اوږد وه | سترګې خپلې
ایتونه درکړی دی | چې دوه دوه ځله لوستلې شی | اولوئې قرآن (مو درکړې دې) ته خپلې سترګې
إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ
هغه سامان ته | چې نفع ورکړی ده مونږه | په هغې سره | مختلف قسم خلقوله | ددویٔ نه | اوخفګان مهٔ کوه
په هغه ځیزونو پسې مه پورته کوه | کوم چې مونږ د دې کافرانو مختلفوقسمونو ته ورکړی دی
عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾
په هغویٔ باند | اوښکته کړه | وزر خپل | دپاره دمومنانو |
اوددویٔ په باره کښې غم مکوه | اود ایماندارو سره نرمی کوه |

قوله تعالى:-وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

سبع مثانی نه ځه مراد دی:-اې نبی مونږ چه د قرآن پاك په شان عظیم اولازوال دولت تاته درنصیب کړو نوتاله نه دی په کارچه ته دکافرانو دنیاوی مال اوسامان ته شان اوشوکت ته دحسرت په نظر اوګورې. داټول خو فانی دی اوصرف د هغوی د ازمیښت د پاره د یوځوورخود پاره هغوی ته ورکړې شوی دی او دې سره د هغوی ایمان نه راوړوباندې تاله خفګان او افسوس هیڅ ضرورت نشته. اوتاله پکار دی چه په نرمئی سره په اخلاقو سره عاجزئی او میلمه دوستئی سره مؤمنانوسره مخامخ کیږې.لکه چه ارشاد دې ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾ [3] خلقو تاسوله هم ستاسو نه یورسول راغلې دې په چا باندې چه ستاسو تکلیف ډیرګران پریوځی ستاسو دښیګړې د زړه نه خواهش کوی چه په مسلمانانوباندې په اوچته درجه شفیق او مهربان دې.

[1] ٤٣/الزخرف:٨٩.

[2] ٣٦/يٰس:٨١.

[3] ٩/التوبه:١٢٨.

Scanned with Ca

د سبع مثاني متعلق مختلف اقوال:-د سبع مثاني په نسبت يوقول دا دې چه دې نه مراد د قرآن كريم د شروع اووه سورتونه دى.بقره، آلعمران، نساء، مائده، انعام، اعراف او يونس([1])دا ځكه چه په دې سورتونوكښې د فرائضو اوحدودو دقصواو احكامو په خاص طريق باندې بيان دې. دغه شان مثالونه خبرونه عبرتونه هم زيات دى.بعضود سورت اعراف پورې شپږ سورتونه شميرلى او اووم سورت ئې انفال اوبراءت خودلې دهغوى په نيزد دا دواړه سورتونه يوځائ يوسورت دې.د ابن عباس ﷺ قول دې چه صرف حضرت موسى ﷺ ته د دې نه دوه سورتونه ملاوشوې وو باقى يونبى ته بغير زمونږ د نبى كريم ﷺ داسورتونه نه دى ملاو. يوقول دادې چه اول حضرت موسى ﷺ ته شپږ ملاوشوې ووخوچه كله تختئى راګذاركړې نو دوه ترې اوچت كړې شو او څلور پاتې شو.يو قول دې د قرآن عظيم نه هم دا مراد دې. زياد ﷺ وائى ماتاته اووه اجزاء دركړى دى. حكم، منع، بشارت، ويره او مثالونه. د نعمتونو شمير او قرآنى خبرونه دويم قول دا دې چه د سبع مثاني نه مراد سورت فاتحه ده د كوم چه اووه آياتونه دى دا اووه آياتونه د ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ سره دى. دې سره الله تعالى ته مخصوص كړې نى دا د كتاب شروع ده او په هريوركعت كښې ونيلې شى كه فرض مونځ وى اوكه نفل. ابن جرير ﷺ هم دا قول خوښوى. اوپه دې باره كښې كوم احاديث نقل دى د هغې نه په دې باندې استدلال كوى. مونږ هغه ټول احاديث د فضائل سورت فاتحه په بيان كښې خپل ددې تفسير په شروع كښې ليكلى دى. فالحمدلله. امام بخارى ﷺ په دې ځائ كښې دوه احاديث نقل كړې دى يو كښې ابوسعيدبن معلى ﷺ فرمائى چه ما مونځ كولوحضور ﷺ تشريف راوړزه ئې راوغوښتم خو زه د حضور ﷺ خواته رانغلم مونځ مې ختم كړو راغلم حضور ﷺ تپوس اوكړو چه هغه وخت ولې رانغلې؟ ما ونيل يارسول الله ﷺ ما مونځ كولو نوحضور ﷺ اوفرمائيلو چه ولې داالله تعالى دافرمان نه دې﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ﴾([2]) يعنى اې د ايماندارود الله اودهغه د رسول ﷺ خبره منئ كله هم چه هغه تاسو راوبلى واوره اوس زه تاته دجمات د وتلونه وړاندې وړاندې د قرآن كريم يو ډير لوئ سورت ښايم. لږ ساعت كښې چه كله حضور ﷺ تشريف يوړو نومادهغوى وعده وريادده كړه نو حضور ﷺ اوفرمائيل هغه سورت ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ فاتحه دې هم دا سبع مثاني او هم دغه لوئ قرآن دې كوم چه ما دركړو([3]) په دويم حديث كښې دحضور ﷺ فرمان دې چه ام القرآن يعنى سورت فاتحه سبع مثاني او قرآن عظيم دې. ([4]) صفاثابت شوه چه سبع مثاني نه پس اود عظيم قرآن نه مراد سورت فاتحه ده .

دې كښې بل قول دې چې مراد ترې ټول قران پاک دې:- خودا هم خيال ساتل پكار دى چه دې نه علاوه نور هم دا دى دهغې خلاف داحديثونه نه دى او پدې كښې هم دا حقيقت موندلې شى لكه څنګه چه د پوره قرآن كريم وصف هم ددې خلاف نه دې لكه چه ارشاد دې﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ﴾([5])نو په دې آيت كښې ټول قرآن ته سبع مثاني ونيلې شوې دې او متشابه هم نو هغه په يوشان باندې مثاني دې او بل شان سره متشابه. او قرآن عظيم هم دا دې لكه چه د دې روايت نه ثابت دى. د حضور ﷺ نه سوال اوشوچه په تقوى باندې د كوم جمات بنياد دې هغه كوم يودې؟ نو حضور ﷺ د خپل جمات طرف ته اشاره اوكړه([6]) دا هم ثابت دى چه دا آيت د مسجد قبا باره كښې نازل شوې دې. نو قاعده دا ده د

---

[1] حاكم: ٢/٣٥٥،.

[2] ٨/الانفال: ٢٤.

[3] صحيح بخارى كتاب التفسير باب ماجاء فى فاتحة الكتاب:٤٤٧٤.

[4] صحيح بخارى كتاب التفسير باب قوله ﴿ولقد اتينك سبعا من المثانى والقرآن العظيم﴾ ٤٧٠٤؛ شعب الايمان:٢٣٥٢.

[5] ٣٩/الزمر:٢٣.

[6] صحيح مسلم كتاب الحج باب بيان المسجد الذى اسس على التقوى هومسجد النبى ﷺ بالمدينة: ١٣٩٨.

Scanned with Ca

يو څيز ذکر دبل څيز نه انکار نه دې خو چه هغه هم دغه صفت لري. والله اعلم. نوتاله د هغوی د ظاهري شان اوشوکت نه بې پرواه اوسيدل پکار دي.
هم د دې فرمان په وجه امام ابن عيينه رحمه الله يو صحيح حديث په کوم کښې چه حضور ﷺ فرمائيلي دي چه هغه زمونږ نه نه دې چه قرآن سره تغنی نه کوی.(١) دا تفسيرليکلی چه قرآن واخستلو اود دې نه د ماسوانه څوك لاس وانخلي بې پرواه نه شي هغه مسلمان نه دې. داتفسيربالکل صحيح دې خو د دې حديث نه دا مقصود نه دې دحديث صحيح مقصد زمونږ د دې تفسيرپه شروع کښې مونږ بيان کړې دې. ابن ابی حاتم کښې دی حضور ﷺ کره يو خل ميلمانه راغله د حضور ﷺ په کور کښې هيڅ هم نه وو. حضور ﷺ د يو يهودی نه درجب په وعده اوړه قرض واخستل خوهغه ونيل چه بغيرد څه څيز گانړه کولوزه نه درکوم. دغه وخت حضور ﷺ اوفرمائيل والله زه د آسمان والا کښې امين يم اود زمکې والا کښې هم که ده ماته قرض راکړې وې يائی زما په لاس خرڅ کړې وې نو ما به ضرور اداکول. نو آيت ﴿لاتمدن﴾ نازل شو(٢) نولکه چه د حضور ﷺ زړه ساتنه اوکړې شوه. ابن عباس رضي الله عنه فرمائی انسان له منع دی چه دچامال او سامان ته دحسرت په نظر سره اوگوری. دا کوم چه فرمائی د دوی خلقو ته چه کومه فائده مونږ ورکړې ده د دې نه مراد د کافرانو مالداران خلق دي.

وَقُلْ اِنِّيْٓ اَنَا النَّذِيْرُ
اووايه چې بيشکه زهٔ / هم زهٔ / يرونکي يم
اودا اووايه چې زه ښکاره
الْمُبِيْنُ ؁ كَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِيْنَ ؁ الَّذِيْنَ
ښکاره / لکه څنګه / چې نازل کړې وو مونږه / په ډله بازو باندې / هغه
ويرونکې يم / لکه څنګه چې مونږ په هغه قسم خوړونکو باندې عذاب نازل کړو چا چې
جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِيْنَ ؁ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ
چې جوړ کړو هغوی / قران / ټوټې ټوټې / نو قسم دې په رب ستا / چې خامخا به تپوس کوو مونږه د هغوی له
قران ټکړې ټکړې کړو / ......زما دې ستا په رب قسم وی / چې مونږ به د ټولونه
اَجْمَعِيْنَ ؁ عَمَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ؁
د ټولو نه / د هغه عملونو / چې وو هغوی / چې کول به ئې
د هغه کارونو په باره کښې پښتنه کوو کوم چې دوئ کول

قوله تعالى:- لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ؁
د قيامت په ورځ د انکار کونکونه سوال کولې شي:- حکم کيږی چه اې پيغمبر ﷺ! اعلان اوکړه چه زه ټول خلق دالله تعالی د عذاب نه صفا ويرونکې يم. يادساتئ زما تکذيب کونکی به د وړاندينو په شان د پيغمبرانو تکذيب کونکی د الله تعالی دعذاب ښکار کيږی.
د ﴿مُقْتَسِمِيْنَ﴾ مختلف معنې:- ﴿مُقْتَسِمِيْنَ﴾ نه مراد قسمونه خوړونکی دی چه دې خلقو دالله تعالی قسمونه خوړلی اووعده ئی اوکړه چه شپه په شپه به مونږ صالح عليه السلام اود هغه کورنې قتل کړو. دغه شان په قرآن

---

١) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول تعالی ﴿واسروا قولكم اواجهروا به.... الخ﴾ ٧٥٢٧، ابوداود: ١٤٦٩، ابن حبان: ١٢٠، حاکم: ٥٦٩/١، احمد: ١٧٥/١، مسندالشهاب: ١١٩٢.
٢) المعجم الکبير: ٩٧٩ مسندالبزار: ٣٨٤٣، مجمع الزوائد: ١٢٦/٤.

Scanned with Ca

کښې دی چه هغوی به قسمونه خوړل او وئیل به ئې مړی به بیا نه راژوندی کیږی[1] یوبل ځایٔ د هغوی ددې قسمونو ذکردې چه مسلمانانو ته کله هم څه رحمت نه شی ملاویدلې[2] غرض دا چه کوم څیز به ئې نه منلو په هغې باندې قسم خوړل دهغوی عادت وو په دې وجه هغوی ته ﴿مُقْتَسِمِيْنَ﴾ اووئیلې شو.

درسول کریم صلی الله علیه وسلم د هدایت مثال:- بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ فرمائی زما اود دې هدایت مثال کوم چه راکولوسره الله تعالی زه رالیگلې یم د هغه سړی په شان دې چه خپل قوم له راشی اووائی خلقو ما د دښمن لښکر په خپلو سترګو لیدلې دې ګورئې هوښیار اوسیږئې د بچ کیدلو او نه هلاکیدلوسامان اوکړئې اوس څه خلق دهغه خبره منی اوپه دې مهلت کښې روانیږی اود دښمن د پنجې نه بچ کیږی خوبعضې خلق هغه دروغ ګڼړی اوهم هلته په بې فکرئی کښې پراته وی چه ناڅاپی د دښمن یولښکر راورسی او راګیرولوسره هغوی قتل کړی. نودا مثال زما د منونکو اونه منونکو دې.[3] دې خلقودالله تعالی کتابونه کوم چه دوی ته نازل شوې وویانړې پانړې کړل کومه مسئله ئې چه زړه غوښتله وئې منله اودکوم نه چه ئې زړه اوویریدلو پریخوده. صحیح بخاری کښې دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه دې نه مراد اهل کتاب دی چه د کتاب بعضې حصې منی[4] اوفرمائی چه دې نه مرادیهوداونصاری دی[5] اوبعضې به ئې نه منلې اودا هم روایت دې چه دې نه د کفارودکتاب الله په نسبت دا وئیل چه داجادودې داکهانت دې دا دوړاندینو قصې دی ددې لوستونکې جادوګر دې مجنون دې کاهن دې وغیره.

دینه مراد د قریشو سرداران هم دی او ددویٔ مشوره هم:-سیرت ابن اسحاق کښې دی چه ولیدبن مغیره سره د قریشو سرداران راجمع شو د حج موسم نیزدې وو اودا سړې په هغوی کښې ډیرشریف اود رائې خاوند ګڼړلې شو.ده دې ټولوته اووئیل ګورئې دحج موسم دې د لرې لرې نه ټول عرب راجمع کیږی او تاسو ګورئې چه ستاسو دې ملګری یوشور ساز کړې دې نود ده په نسبت د بهرخلقو ته څه وئیل پکاردی دا اوښائې او په یوه خبره باندې اجماع او غونډه اوکړئې چه ټول هم هغه خبره کوو چرته داسې نه وی چه څوک څه وائی او څوک څه دې سره خو به ستاسو اعتبار پاسی او هغه پردیسی خلق به تاسو دروغ ګڼړی. هغوی وئیل چه اې ابوعبدالشمس هم ته یوه داسې خبره اوتړه هغه وئیل اول خو تاسو اووائې چه ماته د غوراوسوچ کولو موقعه ملاوشی هغوی وئیل چه بیازمونږ په رائې کښې خوچه هرسړې ده ته کاهن وائی هغه وئیل داخودواقعه خلاف دی نو خلقو وئیل چه بیا مجنون وئیل خو بالکل صحیح دی هغه وئیل دا هم غلط دی دویٔ وئیل ښه ده شاعرهغه جواب ورکړو چه هغه شعر پیژنی نه نو وئیل ښه ده بیا ورته جادوګر وایو. هغه وئیل چه د ده جادو سره هم څه تعلق نشته. هغه وئیل واورئې د ده په وینا کښې عجیبه خوږوالې دې اود دې خبرو نه چه کومه هم وائی دنیا پوهیږی چه صرف غلط او سپین دروغ دی نو هیڅ خبره نه جوړیږی خو څه وئیل ضروری دی. وئیل ښه ده ټول ده ته جادوګر وائې. په دې امر باندې دا ټولې برخاست شو اوهم د دې ذکر په دې آیاتونو کښې دی.

د الله تعالی سوال د بنده نه په قیامت کښې:-دهغوی د عملونو سوال به دهغوی رب دهغوی نه خامخا کوی یعنی دکلمه لااله الا الله[6] ابن مسعود ﷺ فرمائی چه دهغه الله تعالی قسم د چانه بغیرچه بل څوک

---

[1]) ١٦/النحل:٣٨.

[2]) ٧/الاعراف:٤٩.

[3]) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب قول النبی ﷺ بعثت بجوامع الکلم:٧٢٧٢، ٦٤٧٢ صحیح مسلم: ٢٢٨٣، مسندابی یعلی:٧٣١٠.

[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجر باب قوله عزوجل ﴿الذین جعلوا القران عضین﴾: ٤٧٠٥.

[5]) صحیح بخاری حواله سابق:٤٧٠٦.

[6]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحجر:٣١٢٦،

Scanned with Ca

معبود نشته چه په تاسو کښې به هريوسړي د قيامت په ورځ ځان له ځان له د الله تعالى په وړاندې پيش کيږي.ځنګه چه هريوسړي د ځلوارلسمې سپوږمئ ځان ځان له ګوري الله تعالى فرمائي انسانه ته مانه مغرورشوې ځنګه وې تاپخپل علم باندې ترکومې پورې عمل کړې تازمارسولانوله څه جواب ورکړې؟ ابوالعاليه رحمه الله فرمائي د دوو څيزونو سوال به د هريونه کولې شي معبود دې څوك جوړکړې وو اود رسول الله ﷺ دې منلي وو که نه؟ ابن عيينه رحمه الله فرمائي د عمل او مال سوال به وي. حضرت معاذ رضي الله عنه ته رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې معاذ د انسان نه به د قيامت په ورځ د هريوعمل تپوس کولې شي تردې چه د هغه د سترګې د رانجو اود لاس اخلې شوې خاورې باره کښې هم د ده نه سوال کيږي. ګوره معاذ داسې نه وې چه د قيامت په ورځ د الله تعالى د نعمتونوباره کښې ته د کمې والا پاتې نه شې.(1)

يوسوال اودهغې جواب:-په دې آيت کښې خودې چه د هريونه به د هغه د عمل باره کښې سوال کولې شي اود سورت رحمن په آيت کښې دی ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنۢبِهٖٓ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ﴾(2)په هغه ورځ به د يوانسان يا پيرى نه دهغه دګناه سوال نه کيږي په دې دواړو آياتونو کښې د ابن عباس رضي الله عنه د قول مطابق دا تطبيق دې دا سوال به نه کيږي چه تا دا عمل کړې؟بلکه دا سوال به کيږي چه ولې دې کړې.

فَاصْدَعْ بِمَا
نو په ښکاره اووايه اې نبي | هغه
..............نوتاته چې دکوم کار |
تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٩٤﴾ اِنَّا كَفَيْنٰكَ
چې حکم کيږي تاته دهغې| او مخ اوګرځوه| دمشرکانو نه | بيشکه مونږه کافي يو ستادطرفنه
حکم شوې دې هغه ښکاره باره اوروه | او دمشرکانو پرواه مکوه |مونږ ستادپاره د ټوقوکونکو په مقابله
الْمُسْتَهْزِءِيْنَ ﴿٩٥﴾ الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ
ټوقو کونکو خلقو لره | هغه خلق | چې جوړوي | دالله سره | معبود بل | نو ډير زربه
کښې کافي يو | اوکوم کسان چې د الله ﷻ سره نور معبودان جوړوي | ....نو ډير زر به
يَعْلَمُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيْقُ صَدْرُكَ بِمَا
پته اولږي دوئ ته | او معلوم دي مونږ ته| چې بيشکه ته چې نې| تنګيږي | سينه ستا | په هغه خبرو
ورته معلومه شي | اومونږ ښه پوهيږو چې ددوئ په ويناګانو باندې ستا زړه
يَقُوْلُوْنَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿٩٨﴾
چې وائي نې هغوئ | نو تسبيح وايه | سره دحمد| درب ستا | اوشه | دسجده کونکونه
تنګيږي | نو ته د خپل رب تعريف سره پاکي بيانوه | او سجده کونکو خلقو کښې شامل شه
وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴿٩٩﴾
اوبندګي کوه| درب خپل| دهغې وخته پورې | چې راشي تاته | هغه وخت چې دهغې راتلل يقيني دی
اوتر يقين (مرګه) پورې د خپل رب عبادت کوه

(1) ابن ابي حاتم: ٧٣/٩.
(2) ٥٥/الرحمن:٣٩.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- إِنَّا كَفَيْنَٰكَ ٱلْمُسْتَهْزِءِينَ ۝

په رسول الله ﷺ د ټوقو کوونکو عبرتناک انجام:-حکم کولې شی چه اې پیغمبر ﷺ ته د الله تعالى خبرې خلقوته صفاصفا او بې ويرې اورسوه مه د چالحاظ ساته اومه د چا نه ويريږه د مشرکانو په وړاندې توحيد بالکل ښکاره بيان کړه. پخپله عمل کولوسره هم نوروته اورسوه. په مانځه کښې قرآن پاك په اوچت آواز سره تلاوت کوه. د دې آيت د نازليدلونه وړاندې به حضور ﷺ پټ تبليغ کولو خود دې نه پس حضور ﷺ اود هغه صحابه کرامو ز په کولاوتوګه د دين اشاعت شروع کړو. دا ټوقې مسخرې کونکي مونږ ته پريږده مونږ به پخپله دوی سره اوګورو ته د خپل تبليغ په کار کښې کوتاهی مه کوه. دوی خو غواړی چه ستادطرف نه لږه شان سستي اووينی نوهم پخپله به لاس راکاږی.ته دوی نه بيخی مه ويريږه. الله تعالى ستا حافظ اوناصر دې هغه به تا ددوی د شر نه بچ کړی لکه چه بل ځاې ارشاد دې اې رسول ﷺ کوم چه ستا طرف ته رانازل کړې شوی دی ته هغه اورسوه که چرته تا داسې اونه کړل نو تا د خپل رب رسالت اونه رسولو.

الله تعالى به پخپله دخلقو د بدونه تا بچ کړی.([1]) يوه ورځ حضور ﷺ په لار روان وو نو بعضې مشرکانو هغوی اوچيرل هم هغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ راغلو او هغوی ئې اووهل په کومو سره چه د هغوی په بدنونو کښې داسې اوشولکه چه په نيزه ئې زخمی کړې وی او هم په دې سره هغوی مړه شو. اودا خلق دمشراکانو لوئ لوئ مشران وو د ډير عمر وو اوډير شريفان به ګڼړلې شو دبنواسدد قبيلې نه خو اسودبن عبدالمطلب ابوزمعه دا دحضور ﷺ ډير لوئ دښمن وو تکليفونه به ئې ورکول او ټوقې به ئې وربورې کولې حضور ﷺ ده نه تنګ راغلې وو اودده دپاره ئې بددعاهم کړې وه چه اې الله دې ړوند کړې او بې اولاده ئې کړې د بنی زهره نه اسود وواود بنی مخزوم نه وليد وو او د بنی سهم نه عاص بن وائل وو اود بنی خزاعه نه حارث وو. دا خلق به هروخت د حضور ﷺ تکليف رسولوکښې اخته وو اوخلق به ئې د حضور ﷺ خلاف راپاسول اوچه کوم تکليف به د هغوی په وس کښې وو نو حضور ﷺ ته به ئې وررسولو.کله چه دوی پخپلوظلمونوکښې دحد نه زيات شواود حضور ﷺ پورې به ئې خنداګانې کولې نو الله تعالى ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ ۝ إِنَّا كَفَيْنَٰكَ ٱلْمُسْتَهْزِءِينَ ۝ ٱلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝﴾ آياتونه نازل کړل.

ددوئ د هلاکت وضاحت:-وانی چه حضور ﷺ طواف کولو نو حضرت جبرائيل ﷺ بيت الله ته راغلو او حضور ﷺ سره اودريدو په دې کښې اسودبن يغوث د حضور ﷺ خواکې تيرشو نو حضرت جبرائيل ﷺ د هغه د خيټې طرف ته اشاره اوکړه. ده ته دخيټې بيماری اولګيده او دې نه مردار شو.پدې کښې وليد بن مغيره تيرشو د هغه ګيټئی ديو خزاعی سړی د غشی په سوکه هسې لږه شان پرې شوې وه اود هغې دوه کاله شوی وو حضرت جبرائيل ﷺ د هغې طرف ته اشاره اوکړه نو هغه اوپرسيده پخه شوه اوهم د دې نه مردار شو بيا عاص بن وائل تيرشو د هغه د توری طرف ته ئې اشاره اوکړه څوورځې پس هغه طائف ته په خپل خرباندې سور روان وو په لار کښې راپريوتلواو په تلی کښې ميخ ننوتلو په کوم سره چه دې هم مردار شو. د حارث د سرطرف ته ئې ارشاره اوکړه نود هغه نه وينه روانه شوه او هم دې کښې مردار شو.د دې ټولو موذيانو سردار وليد بن مغيره وو هم ده هغوی راجمع کړې وو. دا پنځه يا اووه کسان ووچه د شيطانئی جرړې وې اود دوی په اشارو به ذليله خلقو نورد کمينه توب حرکتونه کول. دې خلقو به د دې فضول حرکت سره دا حرکت هم کولوچه الله تعالى سره به ئې نورهم شريك کول. دوی ته به د خپلوحرکتونو مزه اوس لږ ساعت کښې راشی که نور هم د رسول الله ﷺ مخالف وی اوالله تعالى

---

[1]) ٥/المائدة:٦٧.

سره شرك كوى نو د هغوى به هم دا حال وى. مونږ ته ښه معلومه ده اې نبى چه د دوى په فضول بكواس باندې تاته تكليف رسى او زړه دې تنګيږى خو ته د دوى خيال هم مه كوه الله تعالى ستا امدادى دې ته د خپل رب په ذكر تسبيح او حمد كښې لګياوسه د هغه عبادت ښه ډير كوه د مانځه خيال ساته اود سجده كونكو سره سجده كوه.

داشراق دمونځ فضيلت:-مسنداحمد كښې دى چه حضور ﷺ فرمائى الله تعالى فرمائى د ورځې د شروع د څلورو ركعتونه مه عاجزه كيږه.زه به د آخر ورځې پورې ستا كفايت كوم([1])دحضور ﷺ عادت مبارك وو چه كله به د څه ويرې معامله وه نو هغوى به مونځ كولو.([2]).

دلته د يقين نه مراد مرګ دې:-ديقين نه مراد ددې آخرى آيت نه مرګ دې([3]) ددې دليل د سورت مدثر هغه آياتونه دى په كوم كښې چه بيان دې چه دوزخيان به خپلې بدنى بيانولوسره وائى مونږ مونځ ګذار نه وو مسكينانو ته خوراك وركونكې نه وو خبرې به مو جوړولې قيامت به مو دروغ ګڼړلو تردې چه مرګ راغلو([4])دلته هم د مرګ په ځاى يقين دى. په يوصحيح حديث كښې هم دى د حضرت عثمان بن مظعون ﷺ دوفات نه پس كله چه حضور ﷺ هغه له لاړو نود انصارو يوه ښځه أم العلاء k اووئيل چه اې ابوالسائب!په تادې دالله تعالى رحمتونه وى بې شكه الله تعالى ستا تكريم اوعزت اوكړو. حضور ﷺ تپوس اوكړو تا څنګه يقين اوكړو چه الله تعالى د ده اكرام اوكړو. هغې جواب وركړو په تادې زما مور پلار قربان شى بيا به څوك وى چه دهغه اكرام به اوشى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل واوره ده له مرګ راغلې دې اوزما د ده د پاره د ښيګړې اميد شته([5])په دې حديث كښې هم د مرګ په ځاىَ د يقين لفظ دې.

مونځ د عقل د وجود پورې فرض دې:- ددې آيت نه استدلال كړې شوې دې چه مونځ وغيره عبادت په انسان باندې فرض دى تركومې پورې چه د ده عقل باقى وى او په هوش كښې وى. څنګه چه د ده حالت وى هم هغه شان دې مونځ كوى.دحضور ﷺ فرمان دې چه په ولاړه مونځ ادا كوه، كه نه شى كيدې نو په ناسته اوكه نه شي كيدلې نو په اړخ باندې په ملاسته. ([6])

دګمراهانو سرپرستو نظريه:-بدمذهبوخلقو دې نه دخپل مطلب يوه خبره راويستې ده چه تركومې انسان د كمال درجې ته اونه رسى په ده باندې عبادت فرض وى خوچه كله د معرفت منزلونه تيرکړى نود عبادت تكليف ترې نه ساقط كيږى.دا سراسركفر ضلالت او جهالت دې. دا خلق دومره نه پوهيږى چه انبياء ﷺاو خاص سردار انبياء ﷺ اود هغوى صحابه كرام ژ د معرفت ټولو درجوته رسيدلې وو او په علم اوعرفان كښې د ټولې دنيا نه كامل وو. د رب د صفاتو او ذات نى د ټولونه زيات علم لرلو د دې سره به نى د ټولونه زيات د الله تعالى عبادت كولو.درب په اطاعت كښې د ټولې دنيا نه زيات مشغول وو اود دنياد آخرى سا پورې په دې كښې اخته وو نو ثابته ده چه دلته مراد د يقين نه مرګ دې. د ټولو مفسرينو صحابه كرامو ژ وغيره هم دا مذهب دې. فالحمدلله.دالله تعالى شكر او احسان دې چه هغه مونږ ته دا كوم هدايت رانصيب كړې دې په دې باندې مونږ د هغه تعريف كوو هم په دې سره د هغه نه

---

[1]) مسنداحمد٥/٢٨٦ ابوداوْد كتاب التطوع باب صلاة الضحى: ١٢٨٩ وهوصحيح.

[2]) ابوداوْد كتاب التطوع باب وقت قيام النبى ﷺ:١٣١٩

[3]) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة الحجر باب قوله ﴿واعبدربك حتى يأتيك اليقين﴾ تعليقاتحت رقم:٤٧٠٦.

[4]) ٧٤/المدثر٤٣، ٤٧.

[5]) صحيح بخارى كتاب الجنائزباب الدخول على الميت بعد الموت اذا ادرج فى اكفانه:١٢٤٣، حاكم: ٥٣٤/١، السنن الكبرى للنسائى: ٧٦٣٤، احمد: ٤٣٦/٦، المعجم الكبير:٣٣٦.

[6]) حاكم:٥٣٩/٤، امام حاكم دې روايت ته دَ مسلم په شرط باندې صحيح ونيلي دې او امام ذهبى ﷺ دَ ده موافقت كړې دې وهوحديث حسن.

Scanned with Ca

په نیکوکارونو کښې امداد غواړو. هم د هغه په پاك ذات زمونږ یقین دې مونږ د هغه مالك حاکم نه دعا غواړو چه هغه مونږ ته بهترین اوکامل اسلام ایمان او په نیکئی باندې مرګ راکړی هغه جواد دې اوکریم دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت حجر تفسیر ختم شو.

آیا تونه		سورة النحل مكية وهي مائة وثمان وعشرون اية وست عشر ركوعات		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
١٢٨		شروع کوم په نامه دالله چې بخښونکې مهربانه دې		١٦

أَتَىٰ	أَمْرُ اللهِ	فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ	سُبْحٰنَهُ	وَتَعٰلٰى	عَمَّا
راغې	حکم دالله	نو تاسو تلوار مهٔ کوئ هغې ته	پاکي ده هغه لره	او لوئ دې	د هغه(خبرو) نه
دالله ﷻ حکم راغلو		نو تاسو دې ته تلوار مه کوئ	هغه دپاره پاکي ده	اودوی چې ورسره څه شریکوي	
يُشْرِكُونَ ①					
چې داخلق ئې شریکوي دهغه سره					
د هغې نه اوچت دې					

قوله تعالى:- فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ

د قیامت د راتلوتندې مه کوئې :- الله تعالى دقیامت د نیزدیوالي خبر ورکوی چه لکه هغه قایم شوې دې. په دې وجه ئې دماضي په لفظ سره بیان فرمائي.لکه چه ارشاد دې دخلقودحساب وخت نیزدې راغلو بیاهم هغوی په غفلت سره مخ اړولې دې([1]) بل آیت کښې دی قیامت نیزدې راغلو سپوږمئی اوشلیده. ([2]) بیافرمائي چه د هغه نیزدې څیز د نور نیزدې کیدو خواهش مه کوئی د "ه" د ضمیر مرجع خو یالفظ الله دې یعنی د الله تعالى نه ئې په تندئی سره مه غواړئی یاعذاب دې یعنی د عذابونو تندی مه کوئی. که زمونږ دطرف نه د هغې وخت مقررنه وونو بې شکه په هغوی به عذاب راتلو خوعذاب به په هغوی مخامخ راځي اوهغه هم ناڅاپي.دهغوی په غفلت کښې دوی په عذابونوکښې تندی کوی اودوزخ دا ټول کافران راګیرکړی دی.

د امرالله مطلب:- ضحاك رحمه الله د دې آیت یوعجیبه مطلب بیان کړې دې یعنی هغه وائي چه مراد دا دې د الله تعالى فرائض اوحدودنازل شوی دی.امام ابن جریر رحمه الله پدې باندې ښه ردکړې دی.فرمائي چه زمونږ په علم کښې یو هم داسې نشته چاچه د شریعت دوجود نه وړاندې دهغې په غوښتلوکښې د هغه تندی وی. دې نه مراد د عذابونوتندی کول دی کوم چه د کافرانو عادت وو څکه چه هغوی دا د سرنه منل نه.لکه چه قرآن پاك فرمائي ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا﴾ ([3])بې ایمانه خود دې تندی کوی او ایماندارډې نه رچیرې اوپریشانه دی څکه چه هغوی داحق ګنړی.خبره داده چه دالله تعالى په عذابونو کښې شك کول د لرې ګمراهئی کښې پراته دی.

قیامت ته نزدې د تورې وریځې راتلل:-ابن ابی حاتم کښې دی حضورﷺ فرمائي قیامت سره نیزدې به د مغرب دطرف نه د ډهال په شان یوه توره اوریځ راښکاره شي اوهغه به ډیره زر په آسمان باندې خوره

[1] ٢١/الانبياء:١.
[2] ٥٤/القمر:١.
[3] ٤٢/الشورى:١٨.

Scanned with Ca

شي بیابه ددې نه یو اواز کونکې اعلان کوی خلق به په حیرانتیاسره یوبل ته وائی تاڅه اوریدلی دی؟ بعضې به وائي او او بعضې به خبره هیره کړی بیا به په دویم ځل آواز کوی اووائی به اې خلقو نو بیا به ټول وائی چه آواز خوراغلوبیابه هغه په دریم ځل آوازکوی او وائی به اې خلقوداللّٰه تعالی امر راورسیدو اوس تندی مه کوئی د اللّٰه تعالی قسم دوه کسان چه یوه کپړه به ئې خوره کړې وی راغونده به ئې هم نه کړی کله چه قیامت قایم شی څوك به خپل حوض ټیك کوی لااوس به ئې ترې اوبه هم نه وی څکلې چه قیامت به راشی د پنیو لشلووالا به ئې اوهم نه څکلې شی چه قیامت به راشی هریوبه په خپل فکر کښې اخته شی([1])بیا اللّٰه تعالی دخپل نفس کریم نه دشرك اود غیرد عبادت نه د پاکوالی بیان فرمائی. په حقیقت کښې هغه د دې ټولوخبرونه پاك او ډیر لرې او ډیر اوچت دې. هم دغه مشرکان دی څوك چه د قیامت منکران هم دی اواللّٰه تعالی سبحانه وتعالی د هغوی د شرك نه پاك دی.

عَلٰى مَنْ مِنْ اَمْرِهٖ بِالرُّوْحِ الْمَلٰٓئِكَةَ يُنَزِّلُ
ا نازلوی هغه| فرښتې| دروح سره| په حکم خپل سره|په هغه چاباندې
هغه فرښتې په وحې سره په خپلو بندګانو کښې هغه چا ته
يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اَنْ اَنْذِرُوْٓا اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا
چې غواړی هغه| دبندګانوخپلونه| چې اویروی داخلق| چې بیشکه| نشته لائق دعبادت| مګر ا زهٔ یم
رالیږی وې غواړی ا چې خلق اویروی چې زما نه سوا بل څوک معبود نشته | نو هم خاص زما نه
فَاتَّقُوْنِ ۝٢ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۭ تَعٰلٰى عَمَّا
نو اویریږئ زمانه | پیداکړی دی هغه| اسمانونه| اوزمکه | په حق سره| اوچت دی هغه| دهغې نه
اوویریږئ |هغه اسمانونه او زمکه په مقصد سره پیداکړی دی | هغه د دوی د شریکانو نه ډیر اوچت
يُشْرِكُوْنَ ۝٣ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيْمٌ
چې داخلق ئې شریکوی| پیداکړو هغه| انسان | دمنئ دڅاڅکی نه | نو اوس هغه | جګړه کونکې دی
دي|.........هغه انسان د منئ دڅاڅکی نه پیداکړې دې | نوبیا هغه (د اللّٰه ﷻ په باره کښې) ښکاره
مُّبِيْنٌ ۝٤
ښکاره |
جګړه کونکې دی|

قوله تعالی:-يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ

داللّٰه تعالی وحی هم په انبیاءعلیهم السلام باندې کیږدی:-دروح نه مراددلته وحی ده.لکه آیت﴿وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ۭ ﴾([2])مونږ هم دغه شان په خپل حکم سره ستاطرف ته وحی نازل کړه حالانکه تاته خوداهم نه وه معلومه چه کتاب څه څیز دې اود ایمان ماهیت څه څیز دې؟ اومونږ دانورجوړکړو چاته چه موغوښتلوپه خپلوبندیګانو کښې دالاراوخودله.دلته داارشاد دې چه خپل کوم بندیګان مونږ غواړو پیغمبری ورکووهم مونږته ددې پوره علم دې چه ددې لائق څوك دې؟هم مونږ د فرښتونه هم د دې اعلی

[1])حاکم:٤/٥٣٩، امام حاکم دې روایت ته دَ مسلم په شرط باندې صحیح وئیلې دې او امام ذهبی ﷫ دَ ده موافقت کړې دې وهوحدیث حسن.

[2]) ٤٢/الشوری:٥٢.

Scanned with Ca

منصب دپاره خوښوو اودانسانانونه هم.الله ﷻ خپله وحی په خپل حکم باندې په خپلو بندې ګانوکښې
چاته چه غواړی نازلوی چه هغه د ملاقات د ورځې نه خلق خبردار کړی په کومه ورځ چه به ټول خلق
دالله تعالی په وړاندې وی هیڅ څیز به دهغه نه پټ نه وی اوپه هغه ورځ به ملك دچا وی صرف هم د الله
تعالی واحد چه قهار دې. دا د دې د پاره چه هغه په خلقو کښې د الله تعالی د وحدانیت اعلان اوکړی
او په پرهیزګارنی سره د وخت مشرکان اوویروی او خلق پوهه کړی چه هغوی دې زما نه ویرېږی.

دَ انسان خپل پیدائش هیرول او خبرې جوړول:- دعالم علوی اوسفلی خالق هم الله کریم دې. اوچت آسمان
اوخوره زمکه سره د ټول مخلوق هم د هغه پیداکړې شوې دې اودا ټول دحق په توګه دی نه چه په عبث
توګه.نیکانوته به بدله وی اوبدانوته سزا.هغه دټولومعبودانواومشرکانو نه بری اوویزاره دې واحد
لاشریك دې یوازې دې خالق کل دې په دې وجه څان له دعبادت لائق دې.هم هغه د انسان سلسله د
نطفې نه جاری ساتلې ده چه یوذلیل اوحقیر اوبه دی چه کله دا تیك تاك جوړوی نو غرورکوی رب سره
جګړه کوی د رسولانو په مخالفت باندې اودرېږی. بنده وو پکار دې چه هم بندګنی کښې لګیاوو خوده
څناورتوب شروع کړو.بل آیت کښې دی الله ﷻ انسان داوبونه جوړکړو دده نسب اوسخرګنئی جوړه
کړه.الله قادردې. درب نه سوا ده عبادت شروع کړو کوم چه بې فائدې او بې ضرردې د کافرانو هیڅ هم
د الله ﷻ نه پټ نه دی[1] سورت یاسین کښې اوفرمائیل آیاانسان نه ګوری چه مونږ دې د نطفې نه پیدا
کړونوبیاخو هغه ډیرجګړالوشویه مونږ باندې هم خبرې جوړې کړې اوخپل پیدائش ئې هیرکړو.وائی چه
داسخاشوی هډوکی به بیاڅوك ژوندی کړی؟اې نبی ﷺته دوی ته اووایه چه دوی به هغه اکبرخالق پیدا
کوی چاچه په اول خل پیدا کړل هغه خودهرقسم دمخلوق په هرقسم پیدائش باندې پوره عالم دې. ([2])

الله ﷻ لره څوك هم عاجز کولې نشی:- مسنداحمد او ابن ماجه کښې دی حضور ﷺ په خپل تلی مبارك
باندې توکانړې واچولې وئی فرمائیل الله تعالی فرمائی چه اې انسانه آیا ته ماعاجز کولې شې سره د
دې چه ما ته د داسې شان څیز نه پیدا کړې کله چه ته پوره شوې تیك تاك شوې لباس مکان درته ملاو
شو نو ته په راغونډیدو شوې او زما د لار نه منع شوې. او چه کله دې سا په مرئی کښې اونختنه نو
ونیل دې چه اوس زه صدقه کوم د الله تعالی په لارکښې ورکوم. خواوس د صدقه خیرات وخت لاړو. ([3])

وَالْأَنْعَامَ	خَلَقَهَا	لَكُمْ	فِيهَا	دِفْءٌ	وَّمَنَافِعُ
او څناور	پیدا کړل هغه	دې ستاسره دپاره	په هغې کښې	سامان د ګرمولې	او فائدې

جګړه کونکې دې او هغه څاروی پیدا کړل په هغې کښې ستاسو دپاره ګرمه جامه ده او نورې فائدې هم دی

وَمِنْهَا	تَأْكُلُونَ ۞	وَلَكُمْ	فِيهَا	جَمَالٌ	حِينَ
او دهغې نه	تاسو خورئ	او دې ستاسو دپاره	په هغې کښې	ښائست	څه وخت چې ئې

او دهغې نه تاسو خوراکونه کوئ او ستاسو دپاره په دې (څاروو) کښې ښائست دی

تُرِيحُونَ	وَحِينَ	تَسْرَحُونَ ۞	وَتَحْمِلُ	أَثْقَالَكُمْ	
ماښام واپس راولئ کورته	او څه وخت چې ئې	بهرته شړئ تاسو په سحر کښې	او وړی	درانه بارونه ستاسو	

څه وخت چې ئې ماښام کورته واپس راولئ او څه وخت چې ئې سحر څریدو ته بوځئ او هغه ستاسو درانه

---

[1] ٢٥/الفرقان: ٥٤-٥٥.

[2] ٣٦/یٓس: ٧٧، ٧٩.

[3] احمد: ٤/ ٢١٠، ابن ماجه كتاب الوصايا باب النهى عن الامساك فى الحياة والتبذير عندالموت: ٢٧٧٩، وسنده صحيح، حاكم: ٢/ ٥٤٥، المعجم الكبير: ١١٩٣، شعب الايمان: ٣٤٧٣.

Scanned with Ca

إِلَىٰ بَلَدٍ	لَّمْ تَكُونُوا	بَالِغِيهِ	إِلَّا	بِشِقِّ	الْأَنفُسِ	إِنَّ
هغه ښار ته	چې نه وئ تاسو	رسیدونکي هغې ته	مګر	په سخت مشقت	د نفسونو	بیشکه
بوجونه هغه لرې ښارته اوړی چې تاسو ورته د ډیر مشقت نه بغیر نشئ رسیدلې						.............بیشکه

رَبَّكُمْ	لَرَءُوفٌ	رَّحِيمٌ
چې رب ستاسو	خامخا مهربانه دی	رحم کونکې دی
ستاسو رب مهربان رحم کونکې دی		

قوله تعالی:- وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا ۗ لَكُمْ

څاروی د انسان د فائدې پاره:- کوم څاروی چه الله تعالی پیداکړی دی اوانسان دې نه مختلف فائدې اوچتوی.دا نعمت رب العلمین بیان فرمائی لکه اوښ، غوا، چیلئی دکوم چه تفصیلی بیان په سورت انعام کښې په اته قسمه بیان شوې دې.دهغوی ویښته وړئی صوف وغیره نه ګرم لباس وغیره جوړیږی. دې نه پئی څکی غوښه خوری ماښام چه کله هغوی دځرن نه واپس راګرځی د ډکو خیټو او ډکو سینو والا اوچتو قوبونووالا څومره ښه معلومیږی؟اوچه کله د څرن ځائ ته ځی څنګه ښکلې معلومیږی؟ بیا ستاسودرانه درانه بارونه دیوښارنه بل ښارته پخپلو شاګانوباندې بارکوی اوړی اوستاسو هلته رسیدل ډیرګران وو.دحج عمرې جهاد تجارت سفر اودغه شان نورسفرونه په دې باندې کوی تاسو اوړی او ستاسو بوج اوچتوی لکه آیت ﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ﴾(١)کښې دی چه دا څاروی ځناورهم ستاسو د عبرت سبب دې د دوی د خیټې نه مونږ تاسو ته پئی درکوو اود دې نه ډیر فائدې دررسوو د دې غوښه هم تاسو خورئی اوپه دې باندې سورلئی هم کوئی. د سمندر د سفرد پاره مونږ کشتئی جوړې کړې. بل آیت کښې دی﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ﴾ (٢)الله تعالی ستاسو د پاره څاروی پیداکړی دی چه تاسو په دې سورلی اوکړئی دا اوخورئی دې نه نفع اوچته کړئی دزړه حاجتونه پوره کړئی اوتاسو ئې په کشتو باندې هم سواره کړئی او ډیر نښې درته اوخودلې نو تاسو به د کومې کومې نښې انکارکوئی. دلته ئې هم د خپلو نعمتونو په ذکر کولوسره یادګیرنه کولو سره اوفرمائیل چه ستاسو هغه رب چا چه دا ځناور ستاسوتابعدار جوړکړه هغه په تاسو باندې ډیر رحمت او شفقت والا دې لکه چه سورت یسین کښې فرمائی چه آیا هغوی نه ګوری چه مونږ دهغوی دپاره په خپلو لاسونو څاروی جوړکړه اوهغوی ئې د دې مالکان کړل اوهغه ئې د دوی تابعدار کړه چه بعضې اوخوری او په بعضوباندې سورلی کوی.(٣)

کشتئ هم د فائدې دپاره دی :- بل آیت کښې دی ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ﴾(٤)هم دغه الله تعالی ستاسودپاره کشتئی جوړې کړې اوڅاروی پیداکړل چه تاسو په هغې باندې سواره شئی اود خپل رب فضل او شکر اوکړئی او اووایه هغه پاک دې چا چه دا زمونږ ماتحت کړل سره د دې نه چه په مونږ کښې دا طاقت نه وو. مونږ منو چه مونږ به د هغه طرف ته واپس کیږو. ﴿دفء﴾ معنی کپړې او د منافع نه مراد خوراك ښناك، نسل حاصلول، سورلی کول، غوښه خوړل او پئی څکل دی.

---

(١) ٢٣/المؤمنون: ٢١.
(٢) ١٦/ النحل:٧٩.
(٣) ٣٦/یس: ٧١-٧٢.
(٤) ٤٣/الزخرف:١٢.

Scanned with Ca

وَالْخَيْلَ	وَالْبِغَالَ	وَالْحَمِيْرَ	
اوآسونه	او قچر	او خره	
اوهغه آسونه ،قچرې اوخرونه پيداکړي دي			
لِتَرْكَبُوْهَا	وَزِيْنَةً	وَيَخْلُقُ	مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ⑧
دپاره ددې چې تاسو سوريږئ په هغې باند	اووی ښائست	او پيداکوي هغه	هغه څه چې معلوم نه دي تاسو ته
چې تاسوپرې سورلئ کوئ	اوښائست هم دي	اوهغه داسې څيزونه پيداکړي چې ئې نه پيژنئ	

قوله تعالى:- وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً

اختلاف د اس د حراموالي اوحلال والي مسئله:- خپل يوبل نعمت بيانوي چه د ښائست او سورلئ د پاره ئې اسونه قچرې اوخره پيدا کړي دي.د دې څناورو د پيداکولو لوئ مقصد هم د انسان فائده ده. دې نه ئې په نورو څناورو باندې فضيلت ورکړو اوجدا ئې ذکرکړل ځکه چه بعضو علماؤد اس د غوښې د حرمت دليل ددې آيت نه اخستې دې.لکه چه امام ابوحنيفه ﷫ اود هغه موافقت کونکي فقهاء وائي چه د قچر اوخر سره د اس ذکر دې اوروميې دوه څناور حرام دي په دې وجه دا هم حرام شو.دقچر او خرحرمت په احاديثوکښې راغلې دې اوداکثروعلماؤ مذهب هم دادې.د ابن عباس ﷛ نه د دې دريوارو حرمت راغلې دې. هغوی فرمائي چه د دې آيت نه وړاندې آيت کښې د څارو ذکر کولوسره الله تعالى فرمائي تاسو دا خورئي نودا خو شو د خوراك څناور اود دې دريوارو ذکر کولوسره ئې فرمائيلي دي چه په دې باندې تاسو سورلي کوئي نودا شو د سورلئ څناور. د مسندپه حديث کښې دي چه حضور ﷺ د اسونو قچرو او خرو غوښه منع کړې ده([1]) خوددې په راويانوکښې صالح بن يحيى بن مقدام دې په کوم کښې چه کلام دې. د مسندپه يوبل حديث کښې مقدام بن معديکرب ﷛ نه نقل دي چه مونږ د خالدبن وليد ﷛ سره د صائفه په جنګ کښې وو ماله زما ملګرو غوښه راوړه مانه ئې يوکانړې اوغوښتو ما ورکړو هغوی داپه دې کښې اوتړله ماوئيل اودريږئې زه دخالد﷛ نه تپوس کوم راځم. هغوی اوفرمائيل مونږ رسول الله ﷺ سره په خيبرکښې وو خلقو د يهوديانو په پټوباندې حمله اوکړه حضورﷺ ماته حکم اوکړو چه دې خلقو ته اعلان اوکړه چه مانځه له راشئ اود مسلمانانونه بغيردې څوك هم نه راځي. بيائې اوفرمائيل چه اې خلقو تاسوديهوديانوپه باغونوکښې د ورننوتلود پاره ډيره تندي اوکړه. واورئې دمعاهد مال بغيردحق نه حلال نه دې اود ساتلي شوو خرو اسونواوقچرو غوښه اود هر سوکيدار غاښونووالا اوپه پنجه باندې دښکارکونکو مرغو غوښه حرام ده([2]) دحضورﷺ د منع کول د يهوديانود باغونونه کيدې شي داسې وخت کښې وو کله چه هغوی سره معاهده اوشوه. نوکه دا حديث صحيح وو نو بې شکه د اس دحرمت باره کښې نص وو خوپه دې کښې د بخاری اود مسلم د مقابلې طاقت نشته په کوم کښې چه د حضرت جابر﷛ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د ساتلي شوی خرونو غوښه منع فرمائيلې ده اود اس د غوښې اجازت ئې ورکړو([3]) بل حديث کښې دي چه مونږ د خيبر په ورځ اسونه قچرې او خره ذبح کړل نو مونږه حضورﷺ د قچر او خر د غوښې نه منع کړو خود اس د غوښې نه ئې منع نه کړو([4]) صحيح مسلم کښې دحضرت اسماء بنت ابي بکر ﷛ نه روايت دې چه مونږ په مدينه

---

[1]) احمد:٨٩/٤، ابوداوٗد کتاب الاطعمه باب فی اکل لحوم الخيل: ٣٧٩٠، نسائی٤٣٣٧، دارقطنی:٢٨٧/٤، والسنن الکبری للنسائی:٦٦٤٠
[2]) احمد:٨٩/٤.
[3]) صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة خيبر:٤٢١٩، صحيح مسلم:١٩٤١، ابوداوٗد: ٣٧٨٨، احمد:٣٦١/٣، ابن حبان:٥٢٧٣.
[4]) ابوداوٗد کتاب الاطعمه باب فی اکل لحوم الخيل: ٣٧٨٩، وهوصحيح، احمد: ٣٥٦/٩، بيهقی: ١٩٤٢/٠، السنن الکبری للنسائی: ٦٦٤١

Scanned with Ca

کښې دحضورﷺ په موجودګئې کښې اس حلال کړواود هغې غوښه مو اوخوړله.(١)نو دا د ټولونه لوئ اختلاف د ټولونه زیات د ثبوت والا حدیث دې اوهم دغه مذهب د جمهور علماؤ دې. مالك رحمه الله شافعي رحمه الله احمد رحمه الله اود دوی د ټولوملګرو او اکثر سلف اوخلف هم دا وائي. والله اعلم.

دابن عباس رضي الله عنه بیان دې چه اول په اسونوکښې وحشیت او خنګلیت وو الله تعالی د حضرت اسماعیل عليه السلام د پاره دا تابعدار کړل. وهب په اسرائیلي روایاتوکښې بیان کړی دی چه د جنوبي هواګانونه اسونه پیدا کیږی. والله اعلم.د دې دریواړو خناورو نه سورلي اخستلو جواز د قرآن پاك د الفاظونه ثابته ده.

حضورﷺ ته یوقچر په هدیه کښې ورکړې شوې وو په کوم به چه حضورﷺ سورلي کوله اودا حضورﷺ منع فرمائیلې دی چه اسونه خروسره ملاوکړې شي. دا ممانعت په دې وجه دې چه نسل منقطع نه شي.

حضرت دحیه کلبي رضي الله عنه د حضورﷺ نه تپوس اوکړو که تاسو اجازت کوئي نو مونږ د اس او خرې د یو ځائې کولونه قچر حاصل کړو او تاسو په هغې سواره ئې حضورﷺ اوفرمائیل دا کار هغوی کوی چه د علم نه خالي وی.(٢)

د اس د غوښې حکم

مسلك حنفي:-د صاحبینو په نیز د اس غوښهٔ بلاکراهته خوړل جائز دی اود امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د دې خوړل خو حرام نه دی البته ګناه به وی. بیا دَ دې حضراتو په مینځ کښې دا اختلاف دې چه کراهت تحریمي دې که تنزیهي. علامه عیني رحمه الله په عمدة القاری کښې دَ احنافو دواړه اقوال نقل کړی دی. فخرالاسلام رحمه الله اوابومعین رحمه الله کراهت تنزیهي صحیح ګرځولي دی.(دروس ترمذی ٥٤١١)-

وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ ؕ وَلَوْ شَآءَ
او دالله ذمه ده | نیغه لار (ښودل) | او ځینې ددې لارونه | کږې (هم) دی | او که غوښتلي هغه
او نیغه لاره الله جل جلاله ته رسیږی | او په دې کښې ځینې لارې کږې هم دی | اوکه هغه غوښتلي
لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٩﴾
نو خامخابه ئې هدایت کړې وې تاسوته | ټولوته
نو تاسوټولوته به ئې هدایت کړې ووا

قوله تعالی:- وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ ؕ

دَ دین اودنیامثالونه:- د دنیاوی لاروباندې دتلواسباب بیانولوسره اوس ددین په لاردتلواسباب بیانوی. د محسوساتونه معنویاتوته رجوع کوی.په قرآن پاك کښې اکثر بیانونه داسې موجوددی دحج د توښې ذکرکولوسره ئې دتقوی د توښې ذکرکوم چه دآخرت کار ورکړی بیان شوه د ظاهری لباس ذکر فرمائیلو سره د تقوی د لباس ښه والې بیان کړو دغه شان دلته په څناوروباندې ددنیاوی سختولارو باندې تیریدلواودلرې لرې سفرونه کولوبیان سره دآخرت لارې دیني دی بیان ئې کړلې چه حق لار د الله تعالی سره ملاویدونکې دی. د رب نیغه لار هم دغه ده هم په دې باندې ځي په نورو لارومه ځني ګني دهوکه به شئي. اود نیغې لار نه به جدا شئي. فرمائي زما طرف ته د رسیدلو نیغه لار هم دغه ده کومه چه ما

(١) صحیح بخاری کتاب الذبائح والصید باب النحر والذبائح:٥٥١١، صحیح مسلم:١٩٤٢، ابن ماجه:٣١٩٠، احمد٦/٣٤٥، ابن حبان:٥٢٧١.

(٢)احمد:٤/٣١١، ابوداوُد کتاب الجهاد باب ل کراهية الحمر تنزی علی الخیل:٢٥٦٥، وسنده صحیح، مسندالبزار: ٨٨٩، الطحاوی: ٣/٢٧١، ابن حبان:٤٦٨٢، بیهقی:١٠/٢٢.

Scanned with Ca

خودلي ده او الله تعالى سره يوځایٔ کونکې ده. الله تعالى ښکاره کړه چه هغه هم دين اسلام دې کوم چه الله تعالى واضح کړې دې اودې سره نې د نورو لارو ګمراهئى هم بيان کړلې. نو رښتونې لار هم يوه ده، کومه چه د الله تعالى په کتاب او د رسول الله ﷺ سنتو سره ثابته ده. باقى نورې ټولې لارې غلطې لارې دى. د حق سره يوشان دى د خلقو خپل پيداکړې شوى دى لکه يهوديت نصرانيت مجوسيت وغيره. بيافرمانى چه هدايت د رب د قبضې څيز دې که غواړى نو په مخ د زمکې باندې خلق به نيکه لار باندې واچوى اود زمکې ټول اوسيدونکى به مسلمانان شى ټول خلق به په يو دين باندې عمل کونکى شى خودا اختلاف به باقى وى خوچه په چا باندې الله تعالى رحم اوکړى. هم د دې د پاره نې هغوى پيدا کړى دى. هم ستا د رب خبره به پوره کيږى. دوزخ او جنت به د انسانانواو پيريانو نه ډک شى.

هُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ
| هغه | هغه ذات دې | چې نازلې نې کړې
الله ﷻ داسې ذات دې چې ستاسو دپاره د
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ مِّنْهُ شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ
دآسمان نه | اوبهٔ | دى ستاسو دپاره | ددغه اوبو نه | دڅکلو اوبه|اوددغه اوبو نه| پيداکيږى ونې
د آسمان نه اوبه راورى | تاسو دهغې نه څکاک کوئ | اوپه هغې اوبو سره ونې زرغونيږى
فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ۝ يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ
| چى په هغې کښى| تاسوڅاروى څروئ | هغه زرغونوى| ستاسو دپاره | په دغه اوبو سره | فصل
چې تاسو په کښې څاروى څروئ | ....اوددې اوبو په ذريعه تاسو دپاره فصلونه
وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
اوزيتون | او کجورې| او انګور |او دهر قسم ميوونه | بيشکه| په دې کار کښى
زيتون ، کهجورې ،انګور اوهرقسم نورې ميوې راټوکوى |......... ....بيشکه په دې کښې
لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ۝
خامخا غټه نښه ده | دپاره دهغه خلقو |چى غور فکر کوى |
د غور اوفکر کوؤنکو دپاره لويه نښه ده |

قوله تعالى:- يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ

اوبه او ميوې د الله تعالى نعمتونه:-دڅاروو اوځناور پيداکولواحسان نه پس بل احسان بيان فرمائى چه د بره نه اوبه هم هغه وروى کوم نه چه تاسو پخپله هم فائده اوچتوى او ستاسو د فائدې ځناور هم فائده اوچتوى.خوږې صفا سپينې مزيدارې د ښه خونداوبه ستاسودڅکلوپه کارراځى که دهغه احسان نه وو نوهغه به تروې اوترخې کړې وې. هم دې د باران اوبوسره ونې راټوکيږى اوهغه ونې ستاسو د ځناورو ګياه جوړيږى.دسوم معنى ده څرن. په دې وجه ابل سائمه څرن کونکى اوښانوته وائى.دابن ماجه په حديث کښې رسول الله ﷺ دنمر دراختونه وړاندې څرول منع فرمائيلې دى(١)بيا د هغه قدرت ته اوګوره

---

١) ابن ماجه كتاب التجارات باب السوم: ٢٢٠٦،

Scanned with Ca

چه هم په یو اوبوسره دمختلف مزو، مختلف شکلونو صورتونو، دمختلفو خوشبوګانو قسم قسم میوې ګلونه ستاسو دپاره پیداکړی دی نو بیادا ټولې نښې د یوسړي دپاره دالله تعالی وحدانیت پیژندلود پاره ناکافي دی.هم دابیان په نورو آیاتونوکښې داسې شوې دې چه د آسمان اوزمکې خالق د اوریخونه اوبه راورونکې د هغې نه شنه او آباد باغونه پیداکونکې د کوم د پیدا کولو نه چه تاسو عاجزونی هم الله دې هغه سره بل څوك معبود نشته بیاهم داخلق د حق نه اخوا دیخوا کیږي. (١)

وَسَخَّرَ لَكُمُ

او تابع ئې کړل| ستاسو دپاره |

اوهغه ستاسو دپاره شپه او

الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ ۗ

|شپه | او ورځ | او نمر | او سپوږمۍ | او ستوری هم |ټول مسخر دی |په حکم دهغه سره

ورځ اونمر اوسپوږمۍ تابع کړی دی| ....اوستوری هم د هغه د حکم تابعدار دی

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ۙ﴿١٢﴾

|بیشکه | په دې کار کښی | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه خلقو| چی هغوئ دعقل نه کار اخلی

بیشکه په دې کښې د علقمندو دپاره ډیرې نخښې دی (یعنی چې د عقل نه کار اخلی)

وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ ؕ

او هغه څیزونه| چی پیداکړی دی هغه| ستاسودپاره | په زمکه کښی|چی مختلف دی|رنګونه دهغې

اوالله تعالی چې ستاسو دپاره کوم قسما قسم رنګونو والا څیزونه په زمکه کښې پیداکړی دی

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِيْ

| بیشکه| په دې کښی| ضرورنښه ده| دپاره دهغه خلقو| چی سبق حاصلوی| اوهغه| هغه ذات دې

بیشکه په دې کښې دهغه خلقو دپاره نخښې دی چې سوچ فکر کوی| او الله هغه ذات دې چې

سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَاْكُلُوْا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا

چی مسخرئې کړو| دریاب | دپاره ددې چی تاسواوخورئ| ددغه دریاب نه| غوښه | تازه

سمندر ئې تابع کړې دې| ....چې تاسوتړې (د کبانو) تازه غوښهٔ اوخوری

وَتَسْتَخْرِجُوْا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا ۚ وَتَرَى الْفُلْكَ

|اوتاسواوباسئ| دهغې نه| دښائست څیزونه| چی تاسواغوندئ هغه| اوتهٔ وینې کشتئ

اوتاسو د دې نه کالی راوباسئ| چې تاسو ئې استمالوئ| اوته ګورې چې بیړئ (ددریاب) اوبه

مَوَاخِرَ فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ

|څیرونکی اوبولره| په هغې کښی|اودپاره ددې چې تلاش کړئ تاسو| دفضل دالله نه

څیرې کوی او (روانې دی) |او د دې دپاره چې تاسو (دسمندری تجارت په ذریعه) د الله فضل لټوئ

(١) ٢٧/النمل:٦٠.

Scanned with Ca

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ۝١٤ وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيْدَ

اودپاره ددې چې تاسو| شکراوباسئ| اووې غورزول| په زمکه کښې| دغرونومیخونه| چې اونه خوزي

اوچې د هغه شکرادا کوئ| او په زمکه کښې ئې دغرونو میخونه ښخ کړی دی| چې تاسو باندې اونه خوزي

بِكُمْ وَاَنْهٰرًا وَّسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ۝١٥

په تاسوباند| اوجاری ئې کړل نهرونه| اوجوړې ئې کړې لارې| دپاره ددې چې تاسو| هدایت بیامومئ

اودریابونه (ئې روان کړی دی) اولارې ئې جوړې کړې | د دې دپاره چې تاسو لاربیامومئ

وَعَلٰمٰتٍ ؕ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُوْنَ۝١٦ اَفَمَنْ يَّخْلُقُ

اونښې هم پیداکړې| اوبه ذریعه دستورو| داخلق| لار بیامومی| آیا هغه څوك | چې پیدا کول کوی

او ډیرې نخښې ئې هم جوړې کړی دی| اود ستور په ذریعه دوی لارې معلوموی| نوڅوک چې پیداکول کوی

كَمَنْ لَّا يَخْلُقُ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ۝١٧ وَاِنْ تَعُدُّوْا

پشان دهغه چادې | چې پیدا کول نشی کولې | آیا نو تاسو نصیحت نهٔ قبلوئ | او که تاسو شمارئ

دهغه چا په شان کیدیشي چې هیڅ نه نشی پیدا کولې| نو تاسوولې نصیحت نه قبلوئ| اوکه تاسو د الله ﷻ

نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ۝١٨

نعمت دالله | نو نهٔ شئ شمارلې هغه | بیشکه چې الله | بښونکې | رحم کونکې دې |

نعمتونه شمیرل غواړئ انود هغې شمیربه اونکړې شئ| بیشکه الله بخښونکې ډیر رحم کونکې دې

قوله تعالى:- وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ

سپوږمئ نمر اوستوری دَ الله تعالی دَ قدرت نخښې دی:- الله تعالی خپل نورنعمتونه یادراکرځوی چه شپه ورځ برابرستاسودفاندې دپاره ځی راځی نمرسپوږمئ په گردش کښې دی ستوری په پړقیدو پړقیدو تاسو ته رنړا درکوی دهریوالله تعالی داسې صحیح اندازه مقررکړې ده دکوم نه چه هغوی نه اخوا دیخوا کیدې شی اونه تاسو ته څه نقصان درکوی. هریود رب په قدرت کښې اود هغه د غلبې لاندې دې. هغه په شپږو ورځو کښې زمکه او آسمان پیدا کړل بیا په عرش باندې د خپل قدرت د شان مطابق مستوی شو. ورځ او شپه برابر یوبل پسې ځی راځی. نمر سپوږمئ اوستوری د هغه د حکم مطابق په کارکښې لگیا دی. د خلق او امر مالك هم هغه یوذات دې. هغه رب العلمین د لویو برکتونو خاونددې که تاسوعقل اوپوهه لرئ نوېدې کښې د الله تعالی دقدرت اوسلطنت لوئی نښې دی.د دې آسمانی څیزونونه پس اوس تاسو د زمکې څیزونه اوگورئ چه ځناور، کانونه نباتات او جمادات وغیره په مختلف رنگونو او شکلونوکښې څیزونه د بې شمیره فاندو څیزونه دی. هم هغه ستاسو د پاره په زمکه باندې پیداکړی دی چه تاسو په الله تعالی د نعمتونو غور اوکړئ او د دې قدر اوکړئ د هغوی د پاره خودا زبردست نښه ده.

دَ سمندرنه دَ خلقو دَ پاره فائدې دی:- الله تعالی دخپلې نورې مهربانئ یادگیرنه کوی چه په سمندراو دریاب باندې هم هغه تاسو قابض کړئ سره د خپل زوروالی او خپلوموجونو هغه ستاسو تابع دې ستاسوکشتئ په هغې کښې روانې دی دغه شان د دې نه کبان راوباسئ او د هغې تازه غوښه خورئ، کب د حلت په حالت کښې د احرام په حالت کښې ژوندې وی که مړد الله تعالی د طرف نه حلال دې. هغه لؤلؤ او مرغلرې ستاسو د پاره په دې کښې پیداکړی دی. کوم چه تاسو په آسانئ سره راوباسئ

Scanned with Ca

اودکالوپه توګه نی په خپل کارراولنی.بیا په دې کښې کشتئ هواګانې اخواکوی اوبه څیرې اوپه خپلو سینوباندې د اوبود پاسه تیریږی.

د ټولونه مخکښې کشتئ نوح ﷺ جوړه کړې ده او په دې ئې سورلی کړې ده:- د ټولونه اول حضرت نوح ﷺ په کشتئی کښې سورشواوهم هغه ته الله تعالی دکشتئ جوړولوچل اوخودلو.بیاخلقو دغه شان جوړولې اوبه دې باندې د لمدې لوئ لوئ سفرونه کول د هغه طرف نه څیزونه دې طرف ته اود دې طرف نه هغه طرف ته اوړل راوړل، هم د دې بیان په دې کښې دې چه تاسو د الله تعالی فضل یعنی خپل رزق دتجارت په ذریعه اولټوئی اودهغه نعمت اواحسان اومنئ اود هغه شکر او قدردانی اوکړئی.

دریاب ته دالله تعالی خطاب:- مسندبزار کښې دحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه الله تعالی مغربی دریاب ته اووئیل چه زه خپل بندیګان په تاکښې سورول غواړم ته به هغوی سره څه کوی؟ هغه اووئیل دوبوم به ئې.بیائې اوفرمائیل ستاتیزوالې ستاپه غاړوکښې دې هغه به زه په خپل لاس کښې واخلم ته ما د کالواو ښکار نه محروم کړې. بیائې مشرقی سمندر ته هم دا خبره اوکړه هغه وئیل چه زه به ئې په خپلولاسونو باندې اوچت کړم اوڅنګه چه مور د خپل بچی خیال ساتی زه به هم د هغوی ساتم. نو ده ته الله تعالی کالی هم ورکړل او ښکارهم.[1] ددې حدیث راوی حضرت عبدالرحمن بن عبدالله دې اوهغه منکرالحدیث دې.د عبدالله بن عمرو ﷺ نه هم دا روایت مرفوعاً نقل دې.دې نه پس د زمکې ذکر کولې شی داودرولو او خوزیدلونه د بچ کولود پاره په دې باندې مضبوط او وزندار غرونه کلك کړل چه د دې په خوزیدوباندې په دې داوسیدونکوژوندون کښې مشکل نه وی. لکه چه فرمائی ﴿وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا﴾[2]

په زمکه د غرونو ایخودلو حکمت:- دحضرت حسن ﷺ قول دې کله چه الله تعالی زمکه جوړه کړه نو هغه خوزیده تردې چه فرښتواووئیل په دې خو څوك هډو اودریدې نه شی چه سحرکوری نوغرونه په دې کښې ورخښ کړې شوی دی اود دې خوزیدل ولاړدی نو فرښتوته دا هم معلومه نه شوه چه دا غرونه د څه څیز نه راپیداکړې شو.د قیس بن عباده ﷺ نه هم دا روایت دې. حضرت علی ﷺ فرمائی چه زمکې ونیل چه ته په ماباندې بنیادم میشته کوې چه زما په شابه ګناه کوی اوکه کندګیرنی به خوروی هغه رچیدله نو الله تعالی په زمکه کښې غرونه ورخښ کړل کوم چه تاسو وینئی اوبعضې خو وینئی هم نه. داهم دهغه کرم دې چه هغه نهرونه چینې اودریابونه د څلورو واړو طرفونو روان کړی دی څه تیز دی او څه رو څه اوږده دی اوڅه واړه.کله اوبه زیاتې دی کله کمې اوکله اوچ کلك.په غرونو ځنګلونو کښې شګه کښې کاڼرو کښې برابر داچینې بهیږی اوروانې دی.دا ټول دهغه فضل کرم لطف اورحم دې نه د هغه نه بغیرڅوك پروردګار شته اونه څوك د عبادت لائق هم هغه رب دې او هم هغه معبود دې هم هغه لارې جوړې کړې دی په اوچه لمده غر ځنګل کښې کلوکښې بیابانونوکښې په هرځائ کښې د هغه لارې موجود دی. چه د یوخوانه بل خواته خلق ځی، څه تنګې لارې دی څه ارتې څه آسانې او څه سختې نورهم ډیرې نښې هغه مقررکړې دی لکه غرونه غونډئی وغیره په کومو سره چه داوچې اولمدې مسافران لارمعلومه وی او بې لارې شوی په نیغه لارلګی.ستوری هم د لارخودنې دپاره دی د شپې په تیاره کښې هم د دې په ذریعه لار او رخ معلومیږی. د امام مالك نه روایت دې چه د نجوم نه مراد غرونه دی.

الله تعالی دټولو خالق او مخلوق بې وسه دې:- بیادخپل عظمت اولوئې یادګیرنې کولوسره فرمائی چه د عبادت لائق د هغه نه بغیرڅوك نشته.د الله ﷻ نه بغیر چه دکوموکوموچه خلق عبادت کوی هغه ټول بې

---

[1] هیثمی مجمع الزوائد:٢٨٢/٥
[2] ٧٩/النازعات: ٣٢.

Scanned with Ca

وسه دی دیوڅیز د پیداکولو په هغوی کښې طاقت نشته. اوالله تعالی د ټولوخالق دې ښکاره خبره ده چه خالق او غیرخالق یو شان نه دی نو بیاد دواړو عبادت کول څومره د ظلم خبره ده؟ دومره بې هوشه کیدل هم دانسانیت تقاضانه ده. بیادخپلو نعمتونو دزیاتوالی اوکثرت بیان فرمانی چه ستاسو په شمیرکښې هم هغه نه شی راتلې دومره نعمتونه ماتاسوته درکړی دی دا هم ستاسو د طاقت نه بهر دی چه زماد نعمتونو شمیراوکړې شنی.الله تعالی ستاسو خطاګانې معاف کوی نوکه د خپلو ټولو نعمتونو شکرهم تاسونه غواړی نوستاسود وس کارنه دې که د دې نعمتونو په بدلی تاسو نه غواړی نو ستاسو د طاقت نه بهر دی. واورئی که هغه تاسو ټول په عذاب کوی نو بیا هم هغه ظالم نه دې خوهغه غفور او مهربانه او رحیم الله تعالی ستاسو غلطئی معاف کوی. ستاسو د خطاګانونه تجاوز کوی نودا د اطاعت په رجوع اود رضامندئی په طلب سره کومه ګناه اوشی هغې نه سترګې پټوی. ډیر رحیم دې او د توبه نه پس بیا عذاب نه کوی.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

| او الله | پوهیږی

اوالله ﷻ

مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ

په هغه کارونو| چی تاسوئې پټوئ| اوبه هغه| چی تاسوئې ښکاره کوئ| اوهغه |چی رابلی ئې خلق

هغه څه پیژنی چې تاسو ئې پټوئ او څه چې تاسو ښکاره کوئ| ....اوکوم بتان چې دوئ دالله ﷻ

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ

ماسوادالله نه |نهٔ پیداکوی هغوئ| هیڅ څیز| بلکه هغوئ پخپله| پیداکړې کیږی| هغوئ مړه دی

نه سوا رابلی| هغوئ هیڅ نشی پیداکولې| بلکه هغوئ پخپله جوړولی شی| هغوی مړه دی

غَيْرُ اَحْيَآءٍ ۚ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۙ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ

نهٔ دی ژوندی| اونهٔ پوهیږی هغوئ| چی کله به| هغوئ راپوته کړې کیږی| معبود ستاسو

ژوندی نه دی| اوهغوی نه پوهیږی چې کله به دوباره راژوندی کولې شی| ستاسو معبود

اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ

| معبود| یودې| نو هغه کسان| چی نهٔ راوړی ایمان| په آخرت باند| زړونه دهغوئ

هم یو معبود دې| نو څوک چې په آخرت باندې ایمان نه راوړی| د هغوئ زړونه

مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا

په انکار ټینګ دی| اوهغوئ| تکبیر کونکی دی| حقه ده داخبره| چی بیشکه الله| پیژنی| هغه څه

منکر دی| اوهغوئ تکبر کونکی دی| ....یقینی خبره ده| چې الله ﷻ په هغه څه

يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۭ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿٢٣﴾

چی پټوی ئې دوئ| اوهغه څه| چی ښکاره کوی ئې دوئ| بیشکه چی هغه| نه خوښوی| تکبر کونکی خلق

چې دوی ئې پټوئ اوپه هغه څه چې دوی ئې ښکاره کوئ پوهیږی|بیشکه هغه تکبر کونکی نه خوښوی

قوله‌تعالى:- وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴿٢٠﴾

دَ هريو څيزخالق الله تعالى دې:- پټ او ښکاره هرڅه الله تعالى پيژني دواړه هغه ته يوشان دي. هريوعمل کونکي ته دهغه دعمل بدله به د قيامت په ورځ ورکوي نيکانوته بدله بدانوته سزا. د کومو باطلو معبودانونه خلق خپل حاجتونه غواړي هغوى د هيڅ څيز خالق نه دي بلکه هغوى پخپله مخلوق دي. لکه څنګه چه خليل الله حضرت ابراهيم ؑ خپل قوم ته فرمائيلې وو ﴿قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴿٩٦﴾﴾ [1] تاسو دهغې عبادت کوئې چه پخپله ئې جوړونې.په حقيقت کښې ستاسو او ستاسو د کارونوخالق صرف الله سبحانه وتعالى دې.بلکه ستاسومعبودان کوم چه د الله تعالى نه بغير دي کاڼې دي بې ساڅيزونه دي نه اورې نه ګورې نه شعور لرې. دوى ته خودا هم نه دي معلوم چه قيامت به کله راځي.تاسو د دوى نه د نفع اوثواب طمع څنګه لرئې؟داخود هغه الله تعالى نه کيدل پکاردي چه د هر څيز عالم اود ټول کائنات خالق دې.

صرف هم الله تعالى دَ عبادت لائق دې:- هم الله تعالى معبودبرحق دې دهغه نه بغيرڅوك هم دعبادت لائق نشته. واحددې احددې څان له دې صمددې دکافرانو په زړه ښه خبرې نه انکارى دي.هغوى دا حق کلمه اوريدوُسره حيرانيږي د واحد ذکراوريدوسره مرژواندي شي اوکه دنورو ذکر وى نو بيا خاندي. دوى دالله ﷻ دعبادت نه مغروردي نه دهغوى په زړونوکښې ايمان دې اونه هغوى د عبادت عادت دي. داسې خلق به په ذلت سره دوزخ کښې داخليږي. يقيناً الله تعالى دهرپټ اوښکاره عالم دې په هر عمل به بدله او سزا ورکوي اوهغه د غرور کونکوخلق نه ويزاره دې.

<table>
<tr><td>وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَّاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوٓا أَسَاطِيرُ</td></tr>
<tr><td>او کله چې| اووئيلې شي| دوئ ته څه څيز| نازل کړې دي| رب ستاسو| نوواني دوئ| چې قيصې دي</td></tr>
<tr><td>اوکله چې ددوئ نه تپوس اوشي | چې ستاسو رب څه نازل کړې دى | نودوى وائي چې د پخوانو خلقو</td></tr>
<tr><td>الْأَوَّلِينَ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوٓا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ</td></tr>
<tr><td>درومبنوخلقو | دپاره ددې چې بارکړى دوئ| پيټې خپل | ټول | په ورځ دقيامت | او پيټې</td></tr>
<tr><td>قيصئ دى | (د دې انجام به داوى) چې دقيامت په ورځ به د خپلو ګناهونو اود هغه خلقود ګناهونو</td></tr>
<tr><td>الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَآءَ مَا</td></tr>
<tr><td>دهغه کسانو | چې دوئ ګمراهه کوي هغوئ لره | په وجه دناپوهئ | خبردار واورئ | ډير بددې | هغه</td></tr>
<tr><td>پيټى اوچتوى | چې هغوى ئې بغير دعلم نه ګمراه کړى دى | دوى چې کوم پيټى اوچتوى هغه ډير</td></tr>
<tr><td>يَزِرُونَ﴿٢٥﴾</td></tr>
<tr><td>چې باروى ئې دوئ دوکه بازى کړى ده |</td></tr>
<tr><td>خراب دى |</td></tr>
</table>

قوله‌تعالى:- وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَّاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْ

دَ قرآن پاک دَ منکرانو تذکره:- دې د قرآن پاك دمنکرانونه چه کله سوال کولې شي چه د الله تعالى په کلام کښې څه نازل شوى دي؟ نود اصل جواب نه اخوابکواس کوي چه بغيرد تيروشووقصونه په کښې څه

[1] ٣٧/ال الات:٩٥-٩٦

Scanned with Ca

پراته دی؟هم هغه نی لیکلې دی اوسحرماښام نی سردوباره کوی.نو په رسول الله ﷺ باندې دځان نه خبرې ترې کله څه وائی کله د هغه خلاف څه وائی په حقیقت کښې په یوه خبره اودریږی نه اودا ډیر لوی دلیل دې دهغوی دټولو اقوالو باطل کیدو. هریوچه د حق نه اخوا شی هغه هم داسې سروهلې یوخوا بل خوا ګرځی.کله حضورﷺ ته جادوګر وائی کله شاعر کله کاهن اوکله مجنون. بیا د هغوی بوډا ګرو ولید بن مغیره مخزومی هغوی ته د ډیر غور اوفکر نه پس اووئیل چه ټول په یوه خله دې کلام ته اثرکونکې جادو وائې.دهغوی د دې قول نتیجه به بده وی او مونږ هغوی په دې وینا باندې خکه لګیاکړل چه دوی د خپلې پوره ګناه سره سره د هغه څه ګناه هم په خپل سرواخلی کوم چه د هغه مقلد دی او هغه پسې شاته شاته روان دی.

حق او باطل داعی ته دخپل دعوت اوتابعینو ثواب او ګناه ملاویږی:-په حدیث شریف کښې دی چه د هدایت دعوت ورکونکی ته د خپل اجر سره د خپل تابعداروخلقو اجر هم ملاویږی اود هغوی اجرنه کمیږی. اود بدئی طرف ته رابلونکی ته د هغه د منونکو ګناه هم ملاویږی خود منونکو ګناه نه کمیږی([1])د قرآن کریم په بل آیت کښې دی ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ﴾([2])دوی به د خپلې ګناه د بوج سره سره نور بوج هم اوچتوی اودهغوی د افترایعنی د ځان نه خبروباره کښې به د قیامت په ورځ ضرور تپوس کیږی. نود منونکو بوج هم لکه د هغوی په ستونوباندې دې خوهغوی به سپکیږی هم نه.

قَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللّٰهُ
دوکه بازی کړی ده | هغه کسانو | چی مخکښی ددوئ نه وؤ | نو راغی الله
| ددوئ نه وړاندې خلقو هم (دپیغمبرانو خلاف) سازشونه کړی ووا دهغوی په آبادئ دالله
بُنْيَانَهُمْ مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰهُمُ
آبادئ دهغوئ ته| دبیخ نه | نوراپریوت| په هغوئ باند| چت| دپاسه دهغوئ نه| اوراغي هغوئ ته
(قهر) د بنیادونود طرفه راغلو| نو په هغوی باندې د پورته نه چت راپریوتلو| او په هغوی د هغه طرف نه عذاب
الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيْهِمْ
عذاب |دهغه طرفنه| چی هډوګمان نه وؤ دهغوئ | بیا | په ورځ دقیامت | به رسوا کړی هغوئ لره
راغلو | چې دهغوی په ګمان کښې هم نه ووا بیا د قیامت په ورځ به ئې الله ﷻ ذلیله کړی
وَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تُشَآقُّوْنَ
او ورته به وائی | کوم ځائې دی | شریکان ځما | هغه | چی وئ تاسو | چی مخالفت به موکوؤ
او ورته به اووائی اوښايئ زما هغه شریکان کوم ځائې دی|چې تاسو به دهغوئ دپاره (دمومنانو سره) جګړې
فِيْهِمْ ۗ قَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ
په حق دهغوئ کښی| اوبه وائی| هغه کسان| چی ورکړې شوي وؤ هغوئ ته| علم| بیشکه| رسوائی ده
کولې | نود علم خاوندان به اووائی | چې د نن ورځې پوره رسوائی اوبدبختی د هغه کافرانو دپاره ده

[1]) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب من سن حسنة اوسیئة ومن دعا الی هدی اوضلالة: ٢٦٧٤، ابوداؤد:٤٦٠٩، ترمذی: ٢٦٧٤ ابن ماجه:١١٢، دارمی:١٤١/١، احمد:٣٩٧/٢، مسندابی یعلی:٦٤٨٩، مسندابی عوانه:٥٨٢٣.

[2]) ٢٩/العنکبوت:١٣.

Scanned with Ca

اَلْيَوْمَ	وَالسُّوْٓءَ	عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۟ۙ
نن ورځ	او بدبختي ده	په کافرانو باندې

قوله تعالى:- قَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

د نمرود وغيره انجام:-بعضې خووائي چه د دې مکارنه مراد نمرود دې چا چه بالاخانه تياره کړې وه د ټولو نه اول د ټولونه زياته سرکشي هم هغه په زمکه کړې وه. الله تعالى دهغه د هلاکت د پاره يو ماشې راوليګلو چه دهغه په پوزه کښې ننوتلواودځلوروسوو کالوپورې دهغه مازغه ستړل.پدې موده کښې به هغه ته لږ شان آرام وو کله چه به ئې هغه په سر په چيترو وهلو. ښه د دواړو لاسونو په زور سره به د هغه په سرچيترې دانګولې شو هغه ځلورسووکالوپورې بادشاهي هم کړې وه او ښه فساد ئې خور کړې وو.

دويم قول ، دې نه مراد بخت نصردې:-بعضې وائي چه دې نه مراد بخت نصردې دې هم ډير مکاروو خو الله تعالى ته څوك څه نقصان رسولې شي که د هغه مکر د غرونو د خپل ځائ نه خوزونکې ولې نه وي.

دريم قول دا د عام کافرانو مثال دې:-بعضې وائي چه داخودکافرانو اومشرکانو چه د غير عبادت ئې کولو د هغوى د عمل د بربادئي مثال دې لکه چه حضرت نوح ﷺ فرمائيلي وو ﴿وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا﴾[1] دې کافرانوډيرمکراوفريب اوکړو په هره يوه بهانه باندې ئې خلق ګمراه کړل اوپه هره طريقه ئې خلق په شرك باندې تيارکړل نودهغې تابعدار به د قيامت په ورځ هغوى ته وائي چه ستاسو د شپې ورځې مکر چه په مونږ باندې موکفر او شرك وئيلوالخ.[2] دهغوى دعمارت په جرړه او بنيادسره د الله تعالى عذاب راغلو يعني بالکل ئې اوکنستلو د اصل نه ئې پريکړو. لکه چه ارشاددې چه کله د جنګ اُور تيزول غواړې نو الله تعالى هغه مړکوي[3] بل ځائ فرمان دې چه هغوى له الله تعالى د داسې ځائ نه راغلو چرته نادانسته چه د هغوى وهم اوګمان هم نه وو.د هغوى په زړونوکښې داسې رعب واچولو چه دوى په خپلو لاسونو باندې خپل مکانات تباه کول اوبل طرف ته د مؤمنانو د لاسه ختم شو. عقل مندو عبرت حاصل کړئ.[4] دلته فرمائي چه الله تعالى دهغوى دمکان د بنياد نه راغلو او په هغوى باندې د بره نه چت راغلو او هر ځائ نه په هغوى باندې عذاب راغلو. د قيامت د ورځې رسوائي او سپکاوې لا پاتې دې. هغه وخت به پټ ټول راښکاره شي. د دننه نه به ټول بهر راشي. هرڅه به راښکاره شي.

قيامت کښې به هرعذاب سره دعذر جهنډا وي:-حضورﷺ فرمائي چه هريوغدارد پاره به هم هغه سره جهنډا خښه کړې شي چه دهغه د غدراو دهوکې مطابق به وي اومشهوروليې به شي چه د فلانکي دا غدر دې کوم چه د فلانکي خوئ وو[5] دغه شان به داخلق هم دټولوبه وراندې په ميدان حشرکښې رسوا کولې شي.دهغوى نه به د هغوى پروردګار په غصه کښې تپوس فرمائي چه د چا په حمايت کښې تاسو زما بنديګانو سره اينختلې ئې هغه نن چرته دي؟ ستاسو امداد ولې نه کوي؟ نن بې يارومددګارولې ئي؟ دوى به چپ شي څه جواب به ورکړې او عاجز به شي کوم يو د دروغو دليل پيش کړې شي؟ دغه وخت کښې به علماء کرام چه د الله تعالى اود هغه د مخلوق سره به عزت لرى جواب به ورکړې چه رشوائې او عذاب نن کافران راګيرکړى دى اود هغوى معبودانو د دې باطلانونه مخ اړولې دې.

---

[1] ٧١/نوح:٢٢.

[2] ٣٤/سبا:٣٣.

[3] ٥/المائدة:٦٤.

[4] ٥٩/الحشر:٢.

[5] صحيح بخارى باب مايدعى الناس باباٰئهم:٦١٧٧، صحيح مسلم:١٧٣٥، مسندابويعلى:٥٣٤٢.

Scanned with Ca

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

| په هغه باند| چې کله روح قبض کوي دهغوئ| فرښتې

چې فرښتې ئې په داسې حال کښې روحونه اخلي |

ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا

په دا حال چې ظلم کونکې دي |په ځانونو خپلو باندې| نو وړاندې به کړي | صلحه | چې نهٔ وو مونږه

چې په خپلو ځانونو باندې ئې ظلم کولو | نو بيا به هغوئ د صلحې خبره پيش کړي | چې مونږ

نَعْمَلُ مِنْ سُوْٓءٍ ط بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ بِمَا

| چې کول به مو څه بدي | ولې مونږ کوله | بيشکه الله | ښه خبر دې | په هغه کارونو

خو هيڅ بد عمل نه دې کړې| ....بيشکه الله ﷻ ستاسو د ټولو عملونو نه

كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ (٢٨) فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ط

چې وئ تاسو| چې کول به تاسو اوس ننوځئ| دروازو| ددوزخ ته| چې هميشه به اوسئ| په هغې کښې

خبر دې | نو اوس ددوزخ دروازو ته ورداخل شئ| تاسو به په دې کښې هميشه پراته يئ| د تکبر کونکو

فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ (٢٩) وَقِيْلَ لِلَّذِيْنَ

نو ډير خراب دې | ځائې داوسيدو| دتکبر کونکو خلقو | اوچې اووئيلې شو| هغه کسانو ته

دپاره څومره خراب ځائې دې |.............. او متقيانو ته (د تپوس په طور) اووئيلې شو

اتَّقَوْا مَاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ط قَالُوْا خَيْرًا ط

چې ځان ئې اوساتو دشرك نه| څه څيز| نازل کړې دې| رب ستاسو| نو اووئيل هغوئ| چې بهتره څيز

چې ستاسو رب څه رانازل کړې دي | نو جواب ورکوي چې ډير ښه کلام يې نازل کړې دې

لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ط وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ

دپاره دهغه کسانو| چې نيکې اوکړه هغوئ| په دې دنيا کښې| نيکه جزاده| اوخامخا کور| داخرت ئې

د نيکو کارو دپاره په دې دنيا کښې نيکه بدله ده | اوخامخا د اخرت کور (جنت) د ټولو نه

خَيْرٌ ط وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِيْنَ (٣٠) لا جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا

ډير غوره دې | او ډير ښه دې | کوردمتقيانو | باغونه| دهميشه اوسيدو| چې ننوځي به هغې ته

بهتر دې | اودپرهيزګارو هغه کور ډير ښهٔ کوردې| د هميشه اوسيدو باغونه دي |هغې ته به دوي

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُمْ فِيْهَا مَا يَشَآءُوْنَ ط

بهيږي به | لاندې دهغې نه | نهرونه | وي به هغوئ لره | په هغې کښې | هغه چې | غواړي هغوئ

ورداخليږي | ددې لاندې به نهرونه بهيږي | دوي چې هلته څه غواړي | هغه به ورته ملاويږي

كَذٰلِكَ يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّقِيْنَ (٣١) لا الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ

دارنګې بدله ورکوي الله| پرهيزګاران| هغه پرهيزګارانو ته | چې کله روحونه قبض کوي دهغوئ نه

پرهيزګارانو ته الله ﷻ دغه شان بدله ورکوي | دا هغه خلق دي چې فرښتې د دوي روحونه

Scanned with Ca

اَلْمَلٰٓئِكَةُ	طَيِّبِيْنَ ۙ	يَقُوْلُوْنَ	سَلٰمٌ	عَلَيْكُمُ ۙ	ادْخُلُوا	الْجَنَّةَ
فرښتې	په حالت دپاکیزګی کښې	نووائی ورته	سلام دوی	په تاسو باند	ننوځئ تاسو	جنت ته
په د اسې حال کښې قبض کوی | چې پاکان وی | فرښتې ورته اووائی چې په تاسو دې سلام وی اود خپلو نیکو						
بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ ۝				
په سبب د هغې عملو نو | چې وئ تاسو | چې کوؤ به تاسو |						
عملونو په بدله کښې جنت ته ورداخل شئ |						

قوله تعالى:- اَلَّذِیْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِیْۤ اَنْفُسِهِمْ

دَ مرګ په وخت کښې دَ ظالمانو کیفیت:- د مشرکانود مرګ په وخت کښې حال بیانیږی چه کله فرښتې د هغوی د روح ویستلود پاره راځی نودې هغه وخت کښې د اوریدلوعمل کولو او منلواقرار کوی او دې سره خپل کارونه پټوی اوخپله بې ګناهی بیانوی.د قیامت په ورځ به هم دالله تعالى په وړاندې قسمونه خوړلو سره خپل مشرك نه کیدل بیانوی څنګه چه په دنیاکښې دخلقو په وړاندې خپله بې ګناهئی باندې قسمونه خوری.دوی ته به جواب ملاویږی چه دروغژن ئی او په ښه کولاوزړه مو بدعملئی کړی دی الله تعالى غافل نه دې چه ستاسو په خبروکښې به راشی په هغه باندې هریوعمل ښکاره دې اود خپلوکړوسزا اوخورئی اود دوزخ دروازو ته لاړ شئی اودهمیشه دپاره دې خراب ځای کښې پراته اوسئ.

د کافرانو دپاره خراب مقام:-مقام خراب مکان خراب د ذلت او رسوائې والا دابدله د الله تعالى د آیاتونو تکذیب اود هغې نه کبر کونکو اود هغه د رسولانود تابعدارئی نه ځان پټولو. مره کیدوسره د هغوی روحونه دوزخ ته اورسیدل اوبه بدنونوباندې په قبرونوکښې د دوزخ ګرمی اود هغې لمبې راځی. د قیامت په ورځ به روحونه بدنونوسره یوځای شی او د دوزخ په اُورکښې به ورځی چه نه به مرګ وی او نه څه کمې.لکه چه دالله تعالى فرمان دی (اَلَّذِیْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِیْۤ اَنْفُسِهِمْ)[1]دوی د دوزخ اُور له هر سحر اوماښام راوړلې شی د قیامت قایم کیدو سره به اې آل فرعون تاسو سخت عذاب ته ورځئ.

دَ نیکانوخلقو بهترین انجام:- د بدانوحال بیانولو سره اوس دنیکانوحالات چه بالکل د هغوی نه بدل دی بیانولې شی. دبدانوخلقو جواب خودا وو چه د الله تعالى کتاب صرف د وړاندینوقصې نقل کول دی خو دانیکان خلق جواب ورکوی چه دا خو سراسر برکت او رحمت دې څوك هم چه دا اومنی په دې عمل اوکړی هغه به دبرکت اورحمت نه ډك شی.بیا فرمائی چه ماخپلورسولانوسره وعده کړې ده چه نیکانوته به د دواړو جهانوخوشحالئی حاصلیږی. لکه چه ارشاد دې چه کوم سړې نیك عمل اوکړی که هغه ښځه وی که سړې اوداضروری دی چه هغه مؤمن وی نوموږ به هغوی ته ډیر پاك ژوندون ورنصیب کړو اود هغوی د بهترین عملونوبدله به هم ضرور ورکوو. ([2]) په دواړو جهانونوکښې به بدله بیاموعی.

داخرت کور ددنیا دکور نه ډیر زیات بهتر دې:-یادساتئی چه د آخرت کور د دنیاد کورنه ډیر غوره او ښه دې د هغه ځای بدله ډیره ښکلې او د همیشه د پاره ده. لکه چه د قارون د مال خواهش کونکوته علماؤ کرامو فرمائیلې وو چه د الله تعالى ثواب بهتردې الخ. د قرآن کریم ارشاد دې ﴿وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَیْرٌ لِّلْاَبْرَارِ﴾ ([3]) الله تعالى سره د نیکوکاروخلقو د پاره اعلى څیزونه دی بل ځای ارشاد دې آخرت خیر او باقی دې. خپل نبی ﷺ ته ئی خطاب کولو سره اوفرمائیل ستاد پاره آخرت د دنیا نه بهتردې. بیافرمائی چه د

---

[1] ٤٠/المؤمن:٤٦.

[2] ١٦/النحل:٩٧.

[3] ٣/آل عمران:١٩٨.

Scanned with Ca

آخرت کوردمتقیانودپاره ډیر ښه دي جنات عدن بدل دي د﴿ دَارُ الْمُتَّقِيْنَ ﴾ يعني د دوی دپاره دآخرت په کور کښې جنت عدن دي کوم ځای چه به هغوی اوسیږی دکومې دونواومحلونولاندې چه یوشان او هر وخت چینې روانې دی چه څه غواړی ملاویږی به د سترگوهریویخوالې به ملاویږی اوهغه هم د همیشه د پاره. په حدیث شریف کښې دی چه جنتیان به ناست وی په سرباندې به ئی اوریځې راوچتیږی اوچه دوی کوم یوخواهش کوی هغه به په دوی باندې راوروی تردې پورې چه که څوك اووانی چه هم عمر پیغلې دې راووریږی نودا به هم کیږی.پرهیزگارو اوتقوی داروخلقو ته الله تعالی همداسې بدلې ورکوی څوك چه ایمانداروی ویریدونکې وی او نیك عمل وی د هغوی د وفات په وخت کښې دوی د شرك د گندگی نه پاك وی. فرښتې راځی سلام کوی د جنت زیرې ورته اوروی چه د الله ﷻ ارشاد دی﴿ إِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ﴾ (١)کوم خلقوچه الله تعالی رب اومنلواوبیاپه دې باندې قایم پاتې شوهغوی له فرښتې راځی او ورته وائی چه غم او ویره مه کوه د جنت زیرې واوره د کوم چه تاسره وعده وه مونږ په دنیا او آخرت کښې ستا خیال ساتونکی یو چه ته څه غواړی بیامومې به او چه څه غواړې ملاویږی به ته د الله تعالی چه بښونکې اومهربان دې میلمه ئی. د دې مضمون احادیث مونږ په آیت ﴿ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾(٢) په تفسیر کښې بیان کړی دی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ إِلَّآ
ایا انتظارکوی دوئ | بس دي خبری ته
ایا دا کافران صرف په دې انتظار کښې دی
اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ ط كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ
چې راشی دوئ ته | فرښتې | یا راشی | حکم | درب ستا | دارنگې | کارونه کړی وؤ | هغه کسانو
چې دوئ ته فرښتې راشی | یاستا د رب حکم (چې عذاب یاقیامت دی) ورته راشی | دغه شان د هغوخلقو
مِنْ قَبْلِهِمْ ط وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
چې مخکښې ددوئ نه وؤ| اونهٔ وؤکړې ظلم په هغوئ باندالله| ولیکن| وؤهغوئ| په ځانونوخپلوباند
کردار هم وو| چې ددوئ نه وړاندې تیرشوی وو|او الله ﷻ په هغوی هیڅ ظلم نه وو کړی| بلکه هغوی پخپله په
يَظْلِمُوْنَ ۝٣٣ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ
چې ظلم به ئې کوؤ| نواورسیده هغوئ ته| ناکاره بدله|دهغې عملونواچې کړی ووهغوئ|اوچاپیره شو
خپلوځانونو ظلم کولو | نونتیجه دا شوه چې اخر هغوی ته د خپلو گناهونو سزااورسیده| اوهغه عذاب ترې
بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝٣٤
دهغوئ نه | هغه عذاب | چې وؤ هغوئ | چې په هغې پورې به ئې توقې کولې|
راچاپیره شو | چې دوئ به ورپورې توقې کولې |

قوله تعالی:-هَلْ يَنْظُرُوْنَ إِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

مشرکان دکوم څیز انتظار کوی:-الله تعالی مشرکانوته په غصه کښې فرمانی چه دوی ته خود هغه فرښتو انتظار دې چه د دوی روح قبض کولوله به راځی یاد قیامت انتظاردې اود دې د تباهو او بربادو. د

---

(١) ٤١/حٰم السجدة: ٣٠.
(٢) ١٤/ابراهيم:٢٧.

Scanned with Ca

دوی په شان د دوی نه د وړاندې مشرکانو هم دا طریقه وه تردې چه په هغوی د الله تعالی عذاب راغلو الله تعالی خپل حجت پوره کړو د هغوی عذرونه ئې ختم کړل کتابونه ئې نازل کړل رسولان ئې راولیګل نوبیاد هغوی دانکارپه اصرار باندې په هغوی عذاب نازل کړو. دالله ﷻ رسولانونه دهمکیانې اوهغوی پورې د ټوقومسخروکولوپه وبال او نقصان کښې راګیرکړې شو. الله تعالی په هغوی باندې ظلم نه دې کړې بلکه هغوی پخپله خپل کارخراب کړو. هم په دې وجه به هغوی ته د قیامت په ورځ وئیلې شي چه دادې هغه اُور کوم چه تاسو دروغ ګڼړلو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ | اَشْرَكُوْا | لَوْ | شَآءَ اللّٰهُ | مَا عَبَدْنَا

اواووئیل هغه کسانو | چې شرك ئې کړې وو | که چرې | غوښتلې الله | نو عبادت به نۀ وو کړې مونږه

اوهغه کسانو اووئیل چې شرک ئې کړې دې اکه چرې الله غوښتلې نو نه به مونږ دالله ﷻ نه سوا دبل چا عبادت کړې وې

مِنْ دُوْنِهٖ | مِنْ شَيْءٍ | نَّحْنُ | وَلَآ اٰبَآؤُنَا | وَلَا حَرَّمْنَا

بغیر دهغه نه | دهیڅ څیز | مونږه هم | اونۀ پلارانو زمونږه | اونۀ به وو حرام کړې مونږه |

اونه زمونږ پلار نیکونو (دبل چا عبادت کړې وې) او نه به د هغه د حکم نه بغیر مونږ څۀ څیز

مِنْ دُوْنِهٖ | مِنْ شَيْءٍ ط | كَذٰلِكَ | فَعَلَ | الَّذِيْنَ | مِنْ قَبْلِهِمْ ج

بغیر دحکم دهغه نه | هیڅ څیز | همدارنګې | کارکړې وو | هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو

حرام کړې وواهم دغسې بهانې هغې خلقو هم کړې وې اچې د دوئ (اهل مکه) نه وړاندې تیر شوی وو

فَهَلْ | عَلَى الرُّسُلِ | اِلَّا | الْبَلٰغُ | الْمُبِيْنُ ﴿٣٥﴾ | وَلَقَدْ بَعَثْنَا

نو آیا شته | په رسولانوباندبله ذمه واری | بغیر | درسونې | ښکاره نه | او بیشکه اولیږو مونږه

دپیغمبر په ذمه خو بس (دالله احکام) ښکاره رسول دی ا............ اومونږ په هر قوم کښې یونه یو

فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ | رَّسُوْلًا | اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ | وَاجْتَنِبُوا | الطَّاغُوْتَ ج | فَمِنْهُمْ

په هرامت کښې | یورسول | چې بندګې کوئ دالله | اوځان اوساتئ | دسرکشانونه | نوځینې دهغوئ نه

پیغمبر ضرور لیږلې دې (چې ائې خلقو) د الله ﷻ عبادت کوئ | او د بتانو دعبادت نه ځان بچ ساتئ

مَّنْ | هَدَى اللّٰهُ | وَمِنْهُمْ | مَّنْ | حَقَّتْ | عَلَيْهِ

هغه څوك وو | چې ورته لاراوښودله الله | اوځینې دهغوئ نه | هغه څوك وو | چې ثابته شوه | په هغه باند

په دوئ کښې بعضې داسې دی | چې الله ﷻ ورته هدایت اوکړو | اوبعضې داسې دی چې په هغوی

الضَّلٰلَةُ ط | فَسِيْرُوْا | فِي الْاَرْضِ | فَانْظُرُوْا | كَيْفَ | كَانَ | عَاقِبَةُ

ګمراهي | نو اوګرځئ | په زمکه کښې | پس اوګورئ | چې څرنګې | وو | انجام |

ګمراهي واقع شوې ده | نو تاسو په زمکه کښې اوګرځئ | اواوګورئ چې د دروغ ګڼړونکو

الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٣٦﴾ | اِنْ تَحْرِصْ | عَلٰى هُدٰىهُمْ | فَاِنَّ اللّٰهَ | لَا يَهْدِيْ | مَنْ

ددروغ ګڼړونکوا | که ته حرص اوکړې | په هدایت ددوئ باند | نو بیشکه الله | نۀ ښائی لار | هغه چاته

خلقو انجام څۀ شو؟ | که ستاسو دا خواهش وی اچې دوئ به په نیغه لار روان شي انو الله هغه څوک په نیغه لار

Scanned with Ca

يُّضِلُّ	وَمَا لَهُمْ	مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝
چې گمراهه کوی ئې الله	او نشته وی هغوی لره	د مدد گارانو نه هیڅوك

نه روانوی! چې يو ځل ئې گمراه کړې وی! او ددا سې خلقو د پاره څوک مدد گار نشته

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا

د مشرکانو د الله تعالى د منشانه غلط استدلال:- د مشرکانو اولتېه کهوپروته گورئې گناه کوی په شرك باندې کلك ولاړ دی حلال حرام کوی لکه څاروی د خپلو معبودانو په نوم کول تقدير حجت جوړ کړی او وائی که الله تعالى ته زمونږ او زمونږ د مشرانو دا کارونه بدمعلوميدل نومونږ ته به ئې هم هغه وخت سزا راکوله. دوی ته جواب ورکولې شی چه دا زمونږ دستور نه دې زمونږ ستاسو دا کارونه ډير ناخوښه دی او د دې د ناخوښئ څرگندونه مونږ د خپلوپیغمبرانو په ژبه کړې ده په ډير سخت تاکيد سره مونږ تاسو د دې نه منع کړې ئې. په هرکلي هره ډله او هريوښار کښې خپل پيغام رسونکي ليګلي دی خپل فرض ئې اداکړل د الله تعالى په بنديګانو کښې ئې د الله تعالى د احکامو تبليغ صفاصفا اوکړو ټولوته ئې اووئيل د يوالله تعالى عبادت کوئې د هغه نه بغيرد بل چا عبادت مه کوئې. د ټولونه اول چه په زمکه باندې شرك ښکاره شو نوالله تعالى حضرت نوح ﷺ ته د نبوت خلعت ورنصيب کړو اود ټولونه په آخر کښې دختم المرسلين خطاب ورکولو سره رحمة اللعالمين ئې خپل نبی جوړ کړو د چا دعوت چه د ټولو انسانانو او پيريانو د پاره په مخ د زمکې د گوټ گوټ پورې وو لکه چه فرمائی ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ۝﴾ ([1]) يعنی تانه وړاندې چه څومره رسولان ليګلې شوی وو هغوی ته وحی نازل کړې شوې وه چه زما نه بغيربل څوك معبود نشته نوتاسو صرف هم زما عبادت کوئې. بل آيت کښې دی چه تانه د وړاندې رسولانونه تپوس اوکړه آيامونږ دهغوی د پاره بغيرد خپل ځان نه بل معبودمقرر کړې وو د کوم چه هغوی عبادت کوی؟([2]) دلته هم اوفرمائيلې شو چه د هرامت رسولانودعوت د توحيد تعليم او د شرك نه ويزاری وه نو مشرکانو له په خپل شرك باندې د الله تعالى په خوښولوباندې دليل راوړل څنگه مناسب معلوميږی؟دالله تعالى خوښې خود هغه د شريعت نه معلوميږی او دهغه شروع د شرك ختمول اود توحيد د مضبوطولو نه ده.

د کافرانو د استدلال جواب:- دټولورسولانو په خُله هغه هم دا پيغام ليګلې اود هغوی شرك کول پريخودل دابله خبره ده کومه چه دحجت قابله نه ده.الله تعالى دوزخ اودوزخيان هم پيدا کړی دی شيطان کافرانو ټول هم هغه پيداکړی دی هغه د خپلو بنديګانونه د هغوی په کفرکولو باندې راضی نه دې په دې کښې هم دهغه حکمت تامه او حجت بالغه دې. بيا فرمائی چه د رسولانودخبرولو نه پس دنياوی سزاګانې به هم په کافرانو اومشرکانو باندې راځی بعضو ته هدايت هم اوشو اوبعضې په خپله گمراهئ کښې لاهوشول.تاسودرسولانود مخالفت کونکو د الله تعالى سره دشرك کونکو انجام په زمکه کښې گرځيدو سره پخپله اوګوره. د تيرو شوو واقعاتو چه چاته علم دې د هغوی نه تپوس اوکړه چه څنګه د الله تعالى عذابونو مشرکان غرق کړل د هغه وخت په کافرانوکښې د دې وخت د کافرانود پاره مثالونه او عبرتونه موجود دی. ګوره د الله تعالى نه د انکار نتيجه څومره تباه کن شوه؟

د نبی په اختيار کښې هدايت نه وی:- بيا خپل رسول ﷺ ته فرمائی ته د دوی د هدايت څومره حرص کوې خوبې فائدې دی رب د دوی د گمراهو په وجه دوی د رحمت د درنه لرې غورزولې دی. لکه چه ارشاد

---

[1] ٢١/الانبياء:٢٥.

[2] ٤٣/الزخرف:٤٥.

Scanned with Ca

دي ﴿وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾[1] څوك چه الله تعالى په فتنه كښې اچول غواړي هغه ته څوك هم فائده نه شي رسولي.حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته فرمانيلي وو كه د الله ﷻ اراده ستاسو د خونيولو وه نوزما نصيحت او خيرخواهي ستاسو دپاره بې كاره څيز دي په دې آيت كښې هم فرمائي چه دالله ﷻ گمراه كړي شوى څوك هم په لاركولې نه شي. لكه چه بل آيت كښې دى چه الله ﷻ ني اوخونيوي نوهغه ته څوك هدايت نه شي وركولى.هغوى خوورځ په ورځ په خپله سركشنى كښې وړاندې كيږى[2] ارشاد دي په چا چه ستاد رب خبره ثابته شوې ده هغوى ته د ايمان نه نصيب كيدو لكه چه ټولې نښې راغلې وى اوتردې چه د دردناك عذاب مخ اووينى توالله ﷻ يعنى دهغه شان اودهغه امرڅكه چه هغه څه غواړي نوكيږى چه نه غواړي نونه كيږى نوفرمائى چه هغه خپل گمراه كړي شوى نه په لاركوى او نه بل څوك د هغوى لارخودنه كولې شى څوك دهغه دامداد دپاره پاسيدې شى چه دالله ﷻ دعذاب نه ئى بچ كړي خلق اوامرهم دالله ﷻ دي هغه رب العالمين دي دهغه ذات دبركت دې هم هغه ربښتوني معبود دى

وَأَقْسَمُوا
اودې خلقو قسمونه اوخوړل
اودا خلق په الله
بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ
په الله باند | په سختو | قسمونو خپلوسره | چى ژوندى به نهٔ كړى الله | هغه څوك | چى مرى | ولې نهٔ
سخت قسمونه خورى | چې الله به هغه څوک دوباره راژوندې نکړى څوک چې يوځل مړشى | ولې نه
وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝ لِيُبَيِّنَ
داوعده ده | په هغه باند | حقه | وليكن | زيات دخلقو نه | نهٔ پوهيږى | دپاره ددې چى ښكاره كړى
داوعده خو دالله ﷻ په ذمه لازمه ده | خو زيات خلق نه پوهيږى | دې دپاره به ئې ژوندى كوى چې دوى
لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ
هغوئ ته | هغه حقيقت | چى دوئ اختلاف كوى | په هغې كښې | اودپاره ددې چى معلوم شى | هغه خلقوته
ته د هغه څيز حقيقيت ښكاره كړى | په كوم كښې چې دوئ اختلاف كولو | اود دې دپاره به ئې ژوندى كوى
كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ۝ إِنَّمَا قَوْلُنَا
چى دحق نه ئې انكار كړې دې | چى بيشكه هغوئ | وؤ | دروغژنان | بيشكه | چى خبره زمونږه
چې دكافرانو يقين راشى چې هم دوئ دروغژن ووا .... مونږ چې د يو څيز د پيدا كولو
لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝
يو څيز ته | كله چى | اراده اوكړه مونږ | داده چى | اووايو مونږه | هغه څيزته | شه | نو هغه شى |
اراده اوكړو | نو دومره ورته اووايو | چې موجود شى (بلكه دې ته هم ضرورت نه وى) | نو هغه موجود شه

[1] ٥/المائدة: ٤١.
[2] ٧/الاعراف: ١٨٦.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ

قیامت قایمول د الله تعالى دپاره ډیر آسان دی:- کافران د قیامت قائل نه دی په دې وجه هغوی د نورو خلقوهم ددې عقیدې نه داړولوپوره کوشش کوی. ایمان خرڅوی اود الله تعالى کلك قسمونه خوړلو سره وائی چه الله تعالى به مړی نه ژوندی کوی. الله تعالى فرمائی چه قیامت په خامخاراځی اودا وعده حق ده خو اکثر خلق په وجه د خپل جهالت او ناپوهئ د رسولانومخالفت کوی. د الله تعالى خبرې نه منی اود کفر په کنده کښې پریوځی.

قیامت کښې به هر څه ښکاره شی:- بیا د قیامت د راتلواود بدنونو د بیا راژوندی کیدو بعضې حکمتونه ښکاره کوی فرمائی په کوم کښې چه یودا دې چه په دنیاوی اختلافاتوکښې حق څه وو هغه به ښکاره شی بدانوته به سزا او نیکانو ته بدله ملاوشی د کافرانو په خپله عقیده او خپل قول کښې او په خپل قسم کښې دروغژن کیدل ښکاره شو. هغه وخت به ټول اووینی چه دوی له به دیکې ورکوی او دوزخ کښې به ئې ننه باسی او ورته به وئیلې شی چه دادې هغه دوزخ کوم نه چه انکار کولو اوس اوبنائې چه جادو دې که تاسو ړانده ئې؟ په دې کښې اوس پراته اوسئ که صبر کوئ اوکه چغې وهئ ټول یوشان دی.د عملونو بدله زغمل ډیر ضروری دی. بیا دخپل بې اندازې طاقت بیان فرمائی چه هغه څه غواړی په هغې باندې قادر دې هیڅ خبره هغه عاجز کولې نه شی هیڅ یوڅیز د هغه د اختیار نه بهر نه دې هغه چه څه کول غواړی ورته فرمائی چه اوشه نو هم هغه وخت هغه کارکیږی. قیامت هم د هغه د فرمان عمل دې لکه چه فرمائی چه د یوې سترګې په رپ کښې به د هغه وینا والا کاراوشی.

الله ﷻ دپاره مړه کول او ژوندی کول یو شان دی:- ستاسو ټولو پیداکول اودمرګ نه پس بیا راژوندی کول په هغه باندې داسې دی لکه دیو. اخوائی اووئیل چه اوشه دیخوا به اوشی هغه ته خود دوباره وینا کولو اوتاکید کولوضرورت هم نشته.دهغه دارادې نه مراداومقصدجدانه دې.هیڅ څوك نشته چه دهغه خلاف اوکړې شی.څوك دې چه دهغه دحکم نه خلاف ژبه اوخوزولې شی هغه واحدقهاردې هغه د عظمتونو اوعزتونووالادې دسطلنت اوجبروت والادې دهغه نه بغیرنه څوك معبودنه رب نه حاکم اونه قادر

الله ﷻ سره شریک جوړول الله ﷻ ته کنځل کول دی:- حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی دالله تعالى ارشاد دې چه بنیادم ماته کنځلې کوی داسې نه دی کول پکار. هغه ما دروغژن ګڼړی داهم هغه سره ښه نه ښائی د هغه دروغ ګڼړل خوداسې دی که تاکیدی قسمونه خوړلوسره وائی چه الله تعالى به بیا مړی نه راژوندی کوی. زه وایم چه یقیناً به ژوندی کیږی داحق وعده ده خو اکثر خلق نه پوهیږی اود دوی ماته کنځل کول دا دی چه وائی الله تعالى په دریوکښې دریم دې حالانکه زه احد یم زه الله یم زه صمد یم د چا چه څوك هم جنس نشته.(۱)ابن ابی حاتم کښې خودا حدیث موقوفاً روایت دې په بخاری او مسلم کښې په نورو الفاظوسره مرفوعاً هم روایت راغلې دې.

وَالَّذِينَ	هَاجَرُوا	فِي اللهِ	مِنْ بَعْدِ	مَا ظُلِمُوا
اوهغه کسان	چې هجرت ئې اوکړو	په لاره دالله کښې	روستو دهغې نه	چې ظلم اوکړې شو په هغوئ
اوچا چې د الله ﷻ دپاره هجرت کړې دې	د دې نه روسته چې ظلمونه پرې شوی وو			
لَنُبَوِّئَنَّهُمْ	فِي الدُّنْيَا	حَسَنَةً	وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ	أَكْبَرُ
خامخا به ځائې ورکړومونږ هغوئ له	په دنیا کښې	ښه	او خامخا اجر داخرت	ډیرلوئ دې
نو مونږ به ورته خامخا په دنیا کښې هم ډیره ښه ټیکاؤنړه ورکړوا	اود آخرت بدله خو ډیره لویه ده			

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورت (قل هو الله):۴۹۷۴.

Scanned with Ca

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٤٢﴾
کاش چې وې| چې پوهيدئ هغوئ| هغه | چې هغوئ صبراوکړو|اوپه رب خپل باندې| بروسه کوی هغوئ
که «هغه هجرت نه پاتې کيدونکې» پوهيدلې| داهغه کسان دی چې صبر ئې کړې دې|اوپخپل رب توکل کوی
وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ فَاسْئَلُوْٓا
اونه وو لیږلی مونږ| مخکښې ستانه | مګر | سړی | وحی به کوله مونږه | هغوئ ته | نو تپوس اوکړئ
او مونږ ستانه مخکښې صرف سړی پيغمبران ليږلی دی| چې وحی به موورته کوله | نو د عالمانو
اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ
دعالمانونه | که يئ تاسو| چې نۀ پوهيږئ| دغه رسولان ليږلی وو مونږ دروښانه نښو|اوکتابونوسره
نه تپوس اوکړئ|که تاسو پخپله نه پوهيږئ| «هغوئ مود» په ښکاره دليلونو اوکتابونو سره «ليږلی وو»
وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ
اونازل کړومونږه | تاته |داذکر| دپاره ددې چې تۀ بيان کړې| خلقوته | هغه| چې نازل کړې شوې دې
اومونږ تا ته کتاب رانازل کړې دې|چې خلقو ته هغه کلام ښکاره کړې کوم چې د دوئ طرفته
اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٤٤﴾
هغوئ ته| دپاره ددې چې هغوئ فکراوکړی|
نازل شوې دې | اوچې دوئ سوچ او فکر اوکړی|

قوله تعالى:-لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

د الله تعالى په لارکښې د هجرت کولو فضيلت:-کوموخلقو چه د الله تعالى په لارکښې خپل وطن پريخې دوستان خپلوان رشته داران کار روزګاراوتجارت ئې دالله تعالى په نوم پريخې دې اودالله تعالى د دين د ساتلودپاره هجرت کوی د هغوی اجربيانولې شی. په دواړه جهانه کښې دی د الله تعالى ميلمانه دی عزت منداومحترم دی.

دد ايت مبارک د نازليدو سبب:-ډير ممکن دی چه د نازليدلوسبب د دې مهاجرين حبش وی چه په مکه کښې دمشرکانو سختې سزاګانې زغملونه پس حبشه ته هجرت اوکړولاړل چه په آزادئی سره د الله تعالى په دين باندې عمل اوکړی. دهغوی بهترين خلق داوو. حضرت عثمان بن عفان ﷺ اودوی سره ددوی بی بی حضرت رقيه k هم وه چه د رسول الله ﷺ لوربی بی وه او حضرت جعفرﷺبن ابی طالب چه د رسول الله ﷺ د تره خوئ وو، حضرت ابوسلمه بن عبدالاسدﷺ وغيره تقريبا اتياکسان وو سړی هم وو اوښخې هم چه ټول په ټول صادقان وو.الله تعالى دې ددې ټولونه خوشحاله وی اودوی دې هم خوشحاله کړی. نو الله تعالى داسې ربښتونوسره وعده فرمائی چه هغوی ته به ښه ځائ ورنصيب کوی لکه مدينه او پاک رزق. د مال هم بدله ملاؤشوه اود وطن هم. حقيقت دا دې چه کوم سړې د الله تعالى د ويرې ځنګه ځيز پريږدی الله تعالى د هغې په شان بلکه د هغې نه زيات بهترپاک او حلال ځيز ورکوی.دې غريب الوطن مهاجروته اوګورئی چه الله تعالى دوی حاکمان اوبادشاهان کړل او په دنيا باندې د هغوی حکومت جوړ کړو.اوس لادآخرت اجراوثواب باقی دې.که دهجرت نه خان پټونکو اوباقی پاتې کيدونکو ته که د هجرت د اجر او ثواب نه خبروو نو په هجرت کښې به ئې وړانديوالې کولو الله تعالى دې د

Scanned with Ca

فاروق اعظم ﷺ نه خوشحاله وی هغوی به چه کله یومهاجر ته د غنیمت د مال حصه وغیره ورکوله واخله الله تعالی دې تاله برکت درکړي دا خود دنیاد الله تعالی وعده ده او اوس خو لاد آخرت اجر کوم چه ډیر لویٔ عظیم الشان دې باقي دې بیا به ئې هم د دې آیت مبارك تلاوت کولو.

مهاجرینوصفات:-ددې پاکو خلقو نور صفتونه بیانولوسره فرمائی چه کوم تکلیفونه د الله تعالی په لارکښې دوی ته رسی دوی هغه برداشت کوی اوپه الله تعالی باندې چه د دوی کوم توکل اوبهروسه ده په هغې کښې هیڅ کله هم فرق نه راځي.په دې وجه د دواړو جهانوښیګړې په خپلو دواړو لاسونو سره راغونډوي.

د رسالت د منصب حقدار انسان:-حضرت عباس ﷺ فرمائی چه کله الله تعالی حضرت محمد ﷺ رسول جوړکړو راوني لیګلو نوعربوصفاانکاراوکړواو وئی ونیل چه د الله تعالی شان د دې نه ډیر اوچت دې چه هغه څوك انسان خپل رسول جوړکړي د کوم ذکر چه په قرآن کښې هم دې فرمائی ﴿لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾ (١)آیا خلقو ته په دې باندې حیرانتیامعلومه شوې ده چه یوانسان ته خپله وحی نازله کړه چه هغه خلق خبرکړي او فرمائی چه مونږ تانه اول څومره رسولان چه لیګلي وو هغه ټول هم انسانان وو په کومو چه به زمونږ وحی راتله. تاسو د ړومبنو آسمانی کتابونو والا نه تپوس اوکړئي چه هغوی انسانان وو که فرښتي. که هغوی هم انسانان وو نوبیاد دې خپلې وینا نه واوړئي. اوکه ثابته وی چه د نبوت سلسله هم په فرښتوکښې راروانه ده نو بې شکه د دې نبي ﷺ انکار کولو سره به تاسو ښه ښکارئي. بل آیت کښې ﴿لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾ (٢)لفظ ئې هم اوفرمائیلو یعني هغه رسولان هم د زمکې اوسیدونکی وو د آسمان نه نه وو.

داهل ذکر نه څوك ك مراد دي؟:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه د اهل ذکر نه مراد اهل کتاب دی. د مجاهد ﷫ هم دا وینا ده عبدالرحمن فرمائی چه د ذکر نه مراد قرآن پاك دې. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ﴾ (٣)کښې دی.دا قول په خپل ځایٔ تیك دې خو په دې آیت کښې د ذکر نه مراد قرآن اخستل صحیح نه دی ځکه چه د قرآن پاك نه خو هغه خلق منکروو بیا د قرآن والا نه په تپوس کولو سره د هغوې تسلی څنګه کیدې شوه؟ دغه شان د امام ابوجعفر باقر ﷫ نه روایت دې چه مونږ اهل ذکر یو یعني دا امت اودا قول هم په خپل ځایٔ صحیح دې. په حقیقت کښې دا امت د نورو ټولو وړاندینو امتونو نه په علم کښې زیات دی او اهل بیت علما د علماؤ نه په ډیرو درجولویٔ دی. خوچه هغوی په سنت مستقیمه باندې کلك ولاړ وی لکه علي ابن عباس ﷺ حسن ﷺ حسین ﷺ محمدبن حنفیه ﷫ علي بن حسین زین العابدین ﷫ علي ﷺ عبدالله بن عباس ﷫ ابوجعفرباقر ﷫ یعني محمدبن علي بن حسین اود هغوی خامن جعفر ﷫ اود هغوی په شان نور بزرګان حضرات د الله تعالی رحمت او رضادې دوی ته حاصله وی کومو چه د الله تعالی رسئی په مضبوطیاسره نیولې او په صراط مستقیم باندې کلك روان اود هریوحقدارحق ورکونکی.اوهریوکس په خپل اصلی ځائی باندې پیژندونکی اود هر یوعزت اوقدرکونکی وو. او پخپله هغوی د الله تعالی د ټولو مقبولوبندګانو په زړونوکښې ځایٔ لرونکی وو نودا بې شکه صحیح دی خو په دې آیت کښې دا مراد نه دی.

ټول انبیاء کرامو په بني ادم کښې وو:-دلته بیان کیږی چه حضور ﷺ هم انسان وو اود هغوی ﷺ نه

---

(١) ١٠/یونس:٢.

(٢) ١٢/یوسف:١٠٩

(٣) ١٥/الحجر:٩.

Scanned with Ca

وراندې هم انبياءکرام هم دبنيادمو نه وولکه چه قران کښې ارشاد دی﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا﴾ (١) اووايه چه زما رب پاك دې زه صرف يوانسان يم اود الله تعالى رسول يم خلق صرف دا بهانه جوړولو سره انکارکوی چه داځنګه ممکن دی چه الله ﷻ يوانسان له خپل رسالت ورکړی.بل آيت کښې دی تانه وراندې چه ځومره رسولان موتږليګلي ووهغه ټول خوراك څښاك کونکی اوبازارونوکښې ګرځيدونکی وو(٢) بل آيت کښې دی چه هغوی موږ داسې جوسې نه وو جوړکړی چه د خوراك څښاك نه بې پرواه وو يادا چه مړه کيدونکی نه وو(٣)بل ځائ ارشاد دې﴿ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ (٤)چه دا څه د شروع نه يا رومبې او نوې رسول خونه دې.

بل آيت کښې دی چه زه هم ستاسو په شان انسان يم زما طرف ته وحی نازلولې شی. (٥) الخ نودلته هم ارشاداوشوچه دړومبو کتابونووالا نه تپوس اوکړئی چه انبياء به انسانان ووکه غيرانسان؟بيا دلته فرمائی چه رسولانوته هغه دليلونه ورکولوسره حجتونه ورکوی ليګی.په هغوی باندې کتابونه نازليږی. صحيفې هغوی له ورکولې شی. د زبرنه مراد کتابونه دی لکه چه قرآن کښې بل ځائ ارشاد دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾ (٦)کوم څه چه هغوی اوکړه په کتابونوکښې دی بل آيت کښې دی ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ﴾ (٧) موږ په زبورکښې ليکلې دی.بيافرمائی چه موږ ستاطرف ته ذکر نازل کړو يعنی قرآن د دې د پاره چه ته د دې دمعنې مطلب نه ښه خبرئی. په دې خلق پوهه کړه. په حقيقت کښې ای نبی ﷺ هم ته د دې خلقو نه ډير حرص کونکی ئې اوهم تاسو د دی ډير لوئ عالم ئې. او هم ته په دې باندې زيات عمل کونکې ئې.ځکه چه ستاسو اخلاق د ټولونه غوره دی د بنيادمو سردارئی کوم اجمال چه په دې کتاب کښې دی د دې تفصيل ستاسو په ذمه دې خلقو ته چه په دې کښې کوم مشکل وی په هغې باندې ئې پوهه کړه دې د پاره چه هغوی پوهه شی او سوچ اوکړی او لار بيامومی او بيا خلاصې اود دواړو جهانونېکړه حاصله کړی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا
آيانوپه امن شوی دی| هغه خلق| چی تدبيرونه ئې اوکړل
آيا کوم خلق چې کوم چې خراب سازشونه
السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ
ناکاره |ددې خبری نه چی ډوب به کړی الله | دوئ باندې| په زمکه کښې | يابه راشی دوئ ته | عذاب
جوړوی بې ويرې شوی دی | چې الله دوئ په زمکه کښې ننباسی| يا دوئ باندې د هغه طرف نه عذاب راشی
مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا
دداسې طرفنه | چی دوئ به نه پوهيږی |يا به رااونيسی دوئ لره | په ګرځيدو ددوئ کښې | پس نهٔ دی
چې د دوی په وهم اوګمان کښې هم نه وی| يادوئ په تګ راتګ کښې (ناګهانه) ونيسی|دوئ په هيڅ

(١) ١٧/بنی اسرائيل:٩٣.
(٢) ٢٥/الفرقان: ٢٠
(٣) ٢١/الانبياء:٨
(٤) ٤٦/الاحقاف:٩
(٥) ١٨/الكهف:١١٠
(٦) ٥٤/القمر:٥٢.
(٧) ٢١/الانبياء:١٠٥

Scanned with Ca

هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿٤٦﴾	أَوْ يَأْخُذَهُمْ	عَلٰى تَخَوُّفٍ ط	فَإِنَّ رَبَّكُمْ	لَرَءُوفٌ	
دوئ| عاجزه كونكي|	يابه اونيسي دوئ لره|	په يره باند|	پس بيشكه رب ستاسو|	خامخامهربان دي	
صورت كښې الله ﷻ عاجزه كولې نشي|	اويا د ويرې په حالت كښې يې اونيسي|		بيشكه ستارب ډير مهربان		
رَّحِيْمٌ ﴿٤٧﴾					
رحم كونكى دې|					
رحم كونكي دې						

قوله تعالى:-أَفَأَمِنَ الَّذِيْنَ مَكَرُوا السَّيِّاٰتِ

دَ الله تعالى دَ غضب اوغصې بيان:- الله تعالى دكائناتوخالق دې اود زمكې اوآسمانونو مالك دې د خپل حلم سره دعلم اوخپلې مهربانئ سره غصې بيان فرمائي كه هغه اوغوارې نوخپل گناهگار بدكردار بنديگان په زمكه كښې خښولې شي په بې خبرې په هغوى باندې عذاب راوستې شي خود خپلې ډيرې مهربانو په وجه معافي كوى لكه چه په سورت تبارك كښې فرمائي الله تعالى چه په آسمان كښې دې آيا تاسو د هغه د غصې نه نه ويريږئ چه زمكه به ترمه جوړه كړې او تاسو په هغې كښې ورخښې نه كړې او تاسو له جوتې دركوى.آيا تاسود آسمان والا د الله تعالى نه نه ويريږئ چه هغه په تاسو باندې د آسمان نه كانړې راونه وروى. هغه وخت به تاسوته معلومه شي چه زماويرول څنگه وى؟([1])اودا هم كيدې شي چه الله داسې مكاربدكردارخلق په تلوراتلوخوراك كولو كته كولوكښې راگير كړې په سفر حضر كښې دشپې چه كوم وخت غوارې راگيركړې لكه چه ارشاد دې ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرٰى﴾([2]) آيا كلى والا د هغه نه نه ويريږى چه هغوى ته به زمونږ عذاب هم دشپې شپې اوده كيدو كښې راشى يا په رڼا ورځ د هغوى د منډو ترړو په وخت كښې راشى الله تعالى هيڅ كار يا هيڅ يوسړې عاجز كولې نه شي. هغه د بيللو والاسترې كيدلووالايانا كامه كيدلووالا نه دې.اويادا هم ممكن دى چه سره د ويريدو هغوى راونيسى نودواړه عذابونه به يوځائ شي يعنى ويره اونيول.يومړشى بل اوويريږى اوبيامړشى. خو اوچت رب د كائناتو رب ډير زيات رؤف اورحيم دې په دې وجه ئې زر نه راگيروى.

د الله تعالى نه څوك زيات صبار نشته:- بخارى اومسلم كښې دى د طبع نه خلاف خبرې اوريدوسره صبر كولوكښې څوك هم د الله تعالى نه زيات نشته. خلقو هغه له اولاد اوگرځولواوهغه دوى ته په عافيت سره رزق وركوى ([3]) بخارى اومسلم كښې دى الله تعالى ظالم ته مهلت وركوى خو چه كله نيول نازلوى بيا ناځاپى تباه كيږى.بيا حضورﷺ آيت ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرٰى﴾([4])اولوستلو([5])آيت كښې دى﴿فَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ﴾([6]) ډير كلي دى كوموته چه ما مهلت وركړو خوآخر د هغوى د ظلم په وجه مو راگير كړل واپس كيدل خو هم زما طرف ته دى.

---

[1] ٦٧/الملك:١٦-١٧.

[2] ٧/الاعراف:٩٧.

[3] صحيح بخارى كتاب التوحيدباب قول الله تعالى ﴿ان الله هوالرزاق.........الخ﴾:٧٣٧٨.

[4] ١١/هود:١٠٢.

[5] صحيح بخارى كتاب التفسير سورت هود باب قوله ﴿وكذلك اخذربك...... الخ﴾:٤٦٨٦، صحيح مسلم:٢٥٨٣، مسندابى يعلى:٧٣٢٢ السنن الكبرى للنسائى:٧٧٠٨، مسندالبزار:٣٠٠٦، احمد٤/٤٠٥

[6] ٢٢/الحج:٤٨.

Scanned with Ca

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ

|ایانهٔ ګوری داخلق| هغه ته| چې پیدا کړې دي الله| یوڅیزته| چې ګرځي| سوری دهغه

| ایا دوئ داسې څیزونه نه دی کتلی| چې الله ﷻ پیدا کړی دی او د هغې سیوری

عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

ښي طرفته | او ګس طرفته | سجده کونکي| الله ته| حال داچې ټول څیزونه| عاجزي کونکي دي

ښي او ګس طرفته ګرځي | الله ته سجدې کوي |او دوئ فرمانبردار دي

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

او الله ته | سجده کوي | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دي | او هغه څه | چې په زمکه کښې دي

اوپه زمکه او اسمانونو کښې چې څومره ساه لرونکي څیزونه دي ټول د الله ﷻ تابعدار دي|

مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُم

دګرځیدونکونه | او فرښتې هم | او هغوئ | تکبر نهٔ کوي | یریږي هغوئ | درب خپل نه

اوفرښتې هم اودوئ خپل ځان لوئي نه ګڼړي | ....دوی د خپل هغه رب نه ویریږي

مِّن فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللَّهُ

دپاسه دهغوئ نه | او کوي هغوئ | هغه کارونه | چې دګوم ورته حکم کیدې شي | اواووئیل الله

چې ددوئ دپاسه دې | اود ګوم کار چې ورته حکم کولې شي هغه کار کوي| او الله ﷻ فرمائي

لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ

مهٔ نیسئ | خدایان | دوه | بیشکه هم داخبره ده| چې بس هم هغه| معبود| یو دي

چې تاسو دوه معبودان مه جوړوئ| بیشکه صرف هغه یو معبود دي

فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ

| پس خاص زمانه | اویریږئ | او هغه لره دی | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دي

نو خاص زما نه اوویریږئ | او په اسمانونو او زمکه کښې چې څه دي دا ټول د هغه

وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا ۚ أَفَغَيْرَ اللَّهِ

او په زمکه کښې دي | او خاص دهغه | دین | همیشه چلیدونکې دې | ایا بیا به هم بغیر دالله نه

ملکیت دې| ....اوهم د هغه دین همیشه قائم دې | ....ایا تاسو د الله ﷻ نه سوا

تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا

تاسو یریږئ| او هغه چې حاصل دی تاسو ته | دنعمت نه | نو هغه دطرفه دالله نه دی | بیا چې کله

د نورو نه یریږئ| اوتاسو باندې چې ګوم یو نعمت هم دې نو هغه دالله ﷻ دطرفه دې | بیاچې کله

مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ

اورسیږي تاسو ته | تکلیف | نو هم هغه ته | فریاد کوئ تاسو | بیا| چې کله | لرې کړي | هغه تکلیف

تاسوته څه مصیبت اورسیږی|نو تاسو هم هغه ته فریاد کوئ| بیا چې کله ستاسو نه مصیبت لرې

Scanned with Ca

عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا
ستاسونه| نوفورا| یوه ډله| ستاسو نه| درب خپل سره| شریکوی نورا| دپاره ددې نه چې ناشکری اوکړی
کړی انو په تاسوکښې څه خلق زرد خپل رب سره شریک جوړوی | د دې دپاره چې کوم نعمتونه مونږ
بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾
په هغه څیز | چی ورکړې دې مونږ هغوئ ته | نو نفع واخلئ تاسو | ډیر زر به معلوم شی حال تاسو ته
دوئ ته ورکړی دی د هغې ناشکری اوکړی | نو (څو ورځې) مزې واخلئ| تاسو به زر پوهه شئ

قوله تعالی:- أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ

دَ عرش نه دَ فرش پورې هريو څيز الله تعالی ته سجده کوی:-دالله تعالی ذوالجلال والاکرام عظمت جلالت لوئې بې مثالئی ته اوګورئی چه ټول مخلوق د عرش نه فرش پورې د هغه په وړاندې تابعدار او غلام، کاڼړی بوټی ځناور انسانان پیریان فرښتې اوټول کائنات ټول د هغه حکم منونکی اوهرڅیز سحر ماښام د هغه په وړاندې خپله عاجزی او بې کسئی ثبوت پیش کولو سره په ټیټه ټیټه د هغه په وړاندې سجده کونکی دی.

د هر څیز سجده دهغه دشان مناسب وی:-مجاهد رحمه الله فرمائی چه د نمر پریوتو سره ټول څیزونه الله ﷻ ته په سجده راپریوځی.هریو درب العالمین په وړاندې خوار او ښکته دې عاجز او بې بس دې د غرونو وغیره سجده د هغوی سورې دې د سمندر چپې د هغه مونځ دې لکه هغوی د عقل والا ګڼړلو سره د سجدې نسبت ئې دهغوی طرف ته اوکړو وئې فرمائیل دزمکې اوآسمان ټول ساه لرونکی څیزونه د هغه په وړاندې په سجده کښې دی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا﴾[1] په خوشحالئ اوناخوشحالئی کښې هريو څيز دالله ﷻ په وړاندې سربه سجده دې دهغوی سوری سحر ماښام سجده کوی فرښتې هم سره د خپل قدراومنزلت د الله تعالی په وړاندې ښکته دی. د هغه د عبادت نه مخ اړولې نه شی. د الله تعالی نه چه لوئی ذات دې رچیږی او لړزیږی اوچه کوم حکم ورته دې د هغې په پوره کولو کښې مشغولې دی نه نافرمانی کوی اونه سستی کوی.

ټول هرڅه هم الله تعالی ورکړی دی:-دالله تعالی چه واحد ذات دې د هغه نه بغیربل څوك د عبادت لائق نشته هغه لاشریك دې هغه دهرڅیزخالق دې اودهرڅیز پالونکې دې.دهغه عبادت خالص اودهمیشه د پاره دې اوواجب دې.د نورودعبادت کولو طریقې نه دی اختیارول پکار.د زمکې او آسمان ټول مخلوق که خوښ وی که ناخوښ د هغه لاندې دې. د ټولو واپس ګرځیدل هم د هغه طرف ته دی. په خلوص سره د هغه عبادت کوه اود هغه سره د نورو شریك کولونه بچ شه. خالص دین صرف هم د الله ﷻ دې. د زمکې اوآسمان د هريو څيز مالك هم يوازې الله ﷻ دې ګټه تاوان هم د هغه په اختيار کښې دې. د بنديګانو په لاس کښې چه کوم نعمتونه دی دا ټول هم د هغه د طرف نه دی. رزق عافيت نصرت هم د هغه دطرفنه دی هم د هغه فضل اواحسان په بنديګانو باندې دې اواوس هم ددې نعمتونو يا د اخستلو نه پس هم تاسو هم داسې د هغه محتاج ئی. مصيبتونه اوس هم په سرولاړ دی د سختئی په وخت کښې هم هغه ياديږی او په چغو چغو پوره عاجزئی سره د سختئی په وخت کښې هم د هغه طرف ته ټيټيږئی.

دمکې مشرکانو به په سختئ کښې هم الله تعالی ته عاجزی کوله:-پخپله د مکې د مشرکانو هم دا حال وو چه کله به په سمندر کښې راګير شو او مخالفو هواګانو به کشتئی دپانړې په شان زنګوله نو خپل د خان

---

[1] ۱۳/الرعد:۱۵.

Scanned with Ca

نه جوړکړي خدايان بتان پيران فقيران وليان نبيان ټول به ئې هيرکړل اوخالص الله تعالى سره به ئې مينه اوتړله او په خالص زړه سره به د دې نه بچ کيدل او خلاصي غوښتلو خود کشتئي په غاړه لګيدو سره به ئې خپل ټول زاړه خدايان راياد شواود حقيقي معبود سره به ئې د هغوى عبادت شروع کړو دې نه زياته ناشکرى اوکفراود نعمتونو هيرول نور څه کيدې شي؟ دلته ئې هم اوفرمائيل چه د مطلب پوره کيدلو نه پس ډير خلق سترګې اړوي. د ﴿ليكفروا﴾ لام لام عاقبت دې او لام تعليل هم ورته وائي. يعني مونږ د هغوى دا خصلت په دې وجه کړې دې چه هغوى د الله تعالى په نعمت باندې پردې واچوي اود هغې نه انکار اوکړي او په حقيقت کښې د نعمتونو ورکونکې د مصيبتونو لرې کونکې د هغه نه بغير بل څوك نشته. بيا هغوى ويروي چه ښه ده په دنياکښې خو خپل کار اوچلوئي اوهم داسې غونډه فائده دلته اوچته کړئي خود دې انجام به درته هم اوس زر معلوم شي.

وَيَجۡعَلُونَ لِمَا لَا يَعۡلَمُونَ نَصِيبٗا مِّمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡۗ

اومقرروى دوئ | دپاره دهغه چاچې | خبر نۀ دي دوئ | حصه | دهغې رزق نه | چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته

اودوئ زمونږ په ورکړي رزق کښې د هغه چادپاره چې دوئ ئې پخپله هم نه پيژني حصې مقرر کړې دي

تَٱللَّهِ لَتُسۡـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمۡ تَفۡتَرُونَ ۝٥٦

قسم په الله | چې خامخا به تپوس کيږي ستاسو نه | دهغې دروغو | چې وئ تاسو | چې جوړول به مو

په الله قسم دې | چې تاسونه به خامخا د داسې بهتانونو په باره کښې تپوس کيږي

وَيَجۡعَلُونَ لِلَّهِ ٱلۡبَنَٰتِ سُبۡحَٰنَهُۥ وَلَهُم مَّا يَشۡتَهُونَ ۝٥٧

او جوړوي دوئ | الله لره | لونړه | پاکي ده هغه لره | او دي دوئ لره | هغه | چې دوئ ئې خوښوي

اودوئ دالله دپاره لونړه ګرځولي دي | هغه دپاره پاکي ده | اوځان دپاره هغه ځامن غواړي چې دوئ ئې خوښوي

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِٱلۡأُنثَىٰ ظَلَّ وَجۡهُهُۥ مُسۡوَدّٗا

او هر کله چې | زيرې ورکړې شي | يو ددوئ ته | په لور سره | نو وګرځي | مخ دهغه | تك تور

حال دا چې کله دوئ کښې چاته دلور زيرې ورکړې شي | نو د هغه مخ تک تور شي

وَهُوَ كَظِيمٞ ۝٥٨ يَتَوَٰرَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ مِن سُوٓءِ مَا

او حال دا چې هغه | وى څکونکې دغم | پټ ګرځي هغه | دخلقو نه | دوجې دخراب خبر نه | هغه

اوهغه غمژن وى | .... دکومې جينۍ چې دهٔ ته زيرې ورکړې شي | دهغې د شرم په وجه د قوم نه

بُشِّرَ بِهِۦٓۚ أَيُمۡسِكُهُۥ عَلَىٰ هُونٍ أَمۡ يَدُسُّهُۥ

چې زيرې ورکړې شوې دې | په هغې سره | چې ايا اوساتي دغه لور | دذلت سره | ياورښخه کړي هغه

پټ ګرځي | او (سوچ کوى) چې ايا د ذلت سره دا (لور ژوندۍ) پريږدى | اوکه ژوندۍ ئې په

فِي ٱلتُّرَابِۗ أَلَا سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ۝٥٩ لِلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ

په خاورو کښې | خبردار واورئ | چې بد دي | هغه | چې حکم کوى دوئ | دهغه کسانو | چې ايمان نۀ لري

خاورو کښې ښخه کړي | ياد ساته چې د دوئ دا فيصله ډيره بده ده | کوم خلق چې په اخرت

Scanned with Ca

بِالْاٰخِرَةِ	مَثَلُ	السَّوْءِ ۚ	وَلِلّٰهِ	الْمَثَلُ	الْاَعْلٰى ۭ	وَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ۝
په اخرت باند	مثال	دبدئ دي	اوالله لره دي	مثال	او چت	او هغه	غالب دي	او كامل حكمت والا دي
ايمان نه راوړي	د هغوئ مثال خراب دي		او د الله شان ډير اوچت دي			او هغه زبردست د صاحب د حكمت دي		

قوله تعالى:- وَيَجْعَلُوْنَ لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ ؕ

د مشركانو عجيبه دعوى او د افسوس قابل رويه:- د مشركانو بې عقلى او بې وقوفتوب بيانولې شي چه وركونكې الله اوهرڅه دهغه وركړې شوى اودوى د هغې نه د خپلو دروغو معبودانو په نوم كوى د كومو چه دوى ته صحيح علم هم نشته. بيا په دې كښې دومره سختى كوى چه كه د الله تعالى د نوم هغه هم د دوى د معبودانو د نوم شى نوخيردې خوچه د دوى د معبودانوهغه د الله تعالى د نوم نه شي. د داسې خلقو نه به خامخا تپوس پوښتنه كولې شي. اود دې افترا يعنى د ځان خبروبه دوى ته پوره پوره بدله وركولې شي چه د دوزخ اُور به وى اودوى به وى. بياد دوى بله بې انصافى او بيوقوفتوب بيانولې شي چه د الله تعالى مقرب غلام فرښتې د الله تعالى لونړه دى په دې خطاكولوسره بيا د هغوى عبادت كوى چه د خطا د پاسه خطا ده. دلته د هغوى نه درې جرمونه اوشو اُول د الله تعالى د پاره اولاد گرځول چه د دې نه بالكل پاك دې بيااولاد نه هم هغه قسم هغه ته وركول چه پخپله نې هم د خان د پاره نه خوښوى يعنى جينكئى. څه اُولتيه خبره ده چه دخپل خان دپاره خوهلكان اود الله تعالى د پاره جينكئ: بيا د هغوى عبادت كول دادهغوى سراسر بهتان دې صرف دروغ دى څنگه ممكن دى چه د الله تعالى اولاد وى؟ اوبيااولاد هم هغه چه د هغوى په خيال كښې ردى او ذليل څيز دې څه بيوقوفتوب دې چه دوى نه الله ﷻ هلكان وركړى اود خان د پاره لونړه اوساتى؟الله تعالى د دې نه بلكه د اولاد نه پاك دې. دوى نه چه كله خبرملاوشى چه دوى كره جينئى پيدا شوه نود شرم او پښيمانتيا په وجه نې مخ تور شى. ژبه نې بند شى د غم نه نې ملاتيته شى د زهرو گوټ اوڅكى چه خاموش شى د خلقو نه مخ پټ گرځى بيا هم په دې سوچ كښې وى چه اوس څه اوكرى كه لورژوندئى پريږدم نو لويه رسوائى ده نه وارث جوړيږى نه په څه څيز پوهيږى خامنوله په دوى باندې ترجيح وركړى كه ژوندئى ساتى نو په ډير ذلت سره گنى صفاخبره ده چه ژوندئى په كنده كښې ورخښه كړى نوداحال خو نې خپل دې اود الله ﷻ د پاره هم دغه څيز ثابتوى. څنگه خرابې فيصلې كوى؟ څومره د بې حيائى تقسيم كوى د الله ﷻ دپاره چه څه ثابت كړى دى هغه د خپل خان د پاره سخت توهين اوتذليل گڼى. اصل دادې چه خراب مثال اونقصان هم ددې كافرانودپاره دې دالله ﷻ دپاره كمال دې هغه عزيزدې حكيم دې اوذوالجلال والاكرام دې

وَلَوْ يُؤَاخِذُ	اللّٰهُ	النَّاسَ	بِظُلْمِهِمْ	مَّا تَرَكَ	عَلَيْهَا
او كه چرې رانيولې	الله	خلق	په سبب دظلم دهغوئ	نونه به نې وو پريښې	په مخ دزمكې
او كه چرته الله خلق دهغوى د ظلم په وجه نيولې انو په مخ د زمكې به نې هيڅ ساه لرونكې نه وو پريښودې					

مِنْ دَآبَّةٍ	وَّلٰكِنْ	يُّؤَخِّرُهُمْ	اِلٰٓى اَجَلٍ	مُّسَمًّى ۚ	فَاِذَا	جَآءَ
يو دساه څيز	وليكن	هغه روستو كوى هغوئ لره	دنيتې	مقررې پورې	نو كله چې	راغله
ليكن هغه دوئ ته تريو مقررې نيتې پورې مهلت وركوى				بيا كله چې ددوئ نيته راشي		

اَجَلُهُمْ	لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ	سَاعَةً	وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ۝	وَيَجْعَلُوْنَ
نيته دهغوئ	نو نشي روستو كيدې هغوئ	يو ساعت	اونه مخكښې كيدې شي هغوئ	او مقرروى دا خلق
نو نه به يو گړئ روستو كيدېشى، ارنه به وړاندې كيدېشى			....	او (نن) دوئ

لِلّٰهِ مَا يَكۡرَهُوۡنَ وَتَصِفُ اَلۡسِنَتُهُمُ الۡكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ
الله لره | هغه چي دوئ ئې نه خوښوي| او بيانوي | ژبې ددوئ | دروغ | چي بيشكه | دي دپاره ددوئ
الله ﷻ ته د هغه لوڼرو نسبت كوي| چي خپل خان دپاره ئې نه خوښوي| اوددوئ ژبې درغ وائي چي ددوئ
الۡحُسۡنٰى ؕ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمۡ مُّفۡرَطُوۡنَ ۝
ښه انجام | خامخا| بيشكه دي دپاره ددوئ| وورا اوبيشكه چي دوئ| مخكښي ليږلي كيدونكي دي
دپاره ښكلې انجام دي | دوئ دپاره بس يو څيز دي چي د دوزخ اور دي |اودوئ به جهنم ته وړاندې ليږلې شي

قوله تعالى:- وَلَوۡ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلۡمِهِمۡ

دَ الله تعالى مهرباني ده چه په گناه كولوباندې زر رانيول نه كوي:-دالله تعالى د حلم كرم لطف او رحم بيان كولې شي چه دبنديگانو گناه ويني اوبيا هم هغوى ته مهلت وركوي كه زرني نيول كول نو نن به په زمكه باندې يوكس هم گرځيدونكې راگرځيدونكې نه ښكاريدو.دانسانانوپه خطاكښې به څناورهم هلاك شي غنموسره به سپگئ هم وړه شي.دبدانوسره به ښه خلق هم راگيرشي خوولې الله تعالى سبحانه وتعالى پخپل حلم كرم لطف اورحم سره پردې اچوي معافي كوي. د يو خاص وخت پورې مهلت وركړې دې گني چينجي وغيره به هم بچ نه شي. د بنيادمو د گناهونو په كثرت سره به د الله تعالى عذاب داسې راتلو ټول به ئې غرق كول. حضرت ابوهريره ﷺ واوريده چه يوصاحب فرمائي ظالم هم خپل نقصان كوي هغوى اوفرمائيل چه نه نه بلكه مرغئي د هغه د ظلم په وجه په خپلو جالوكښې هلاك كيږي.

د عمر زياتول په نيک اولاد سره كيږي:-ابودرداء ﷺ فرمائي چه مونږ يوځل د حضور ﷺ په وړاندې څه ذكر كولوچه حضورﷺ اوفرمائيل الله تعالى يونفس ته وخت نه وركوي دعمر زياتوالې په نيك اولاد سره كيږي كوم چه الله تعالى خپلو بنديگانوته وركوي. بيا د دې بچو دعاگانې د هغوى قبرونوته رسي هم دا دهغوى دعمرزياتوالې دې.[1] دخپل ځان د پاره دا ظالمان جينكئ ناخوښوي شركت نه غواړي او د الله تعالى دپاره دا هرڅه روا لري بيادوى داخيال كوي چه په دنياكښې هم دوى نيكئ راغونډونكي دي اوكه قيامت قايم شو نوهلته به هم د دوى د پاره نيكي وي.

دكافرانو ددروغو دعوى او د هغې جواب:-دوى به وئيل چه د گټې خو په دنياكښې هم مونږ حقدار يو او صحيح خبره خودا ده چه قيامت خو نه راځي اوفرض كړه كه راغلونو هلته به هم زمونږ د پاره بهتري وي دا كافران به ډير زرسخت عذاب اوڅكي زمونږ د آياتونونه انكار اوبياهم دا خواهش كوي چه مونږ ته به مال اولاد هلته هم ملاويږي. په سورت كهف كښې د دوو ملگرو ذكر كولوسره قرآن پاك فرمائي چه هغه ظالم به خپل باغ ته تلو اوخپل نيك ملگرى ته به ئې وئيل چه زه خو دا هلاك كيدونكې هډو . گنړم نه اونه د قيامت قائل يم اوفرض كړه كه زه دوباره راژوندې كړې شوم نو هلته به د دې نه هم ښه څيز راكړې شي.[2] كارونه خراب كوي او تمنا د نيكئ ساتي كرى ازغى او غواړي ميوې. وائي چه كعبة الله دنوى سره د آبادولو دپاره راگذار كړې شوه نو په بنياد كښې يوكاڼړى راووتلو په كوم چه يوه تختئ وو په هغې كښې دا ليكلې شوې ووتاسويدى كونې او اميدد نيكئ ساتئ داخو داسې دى لكه چه ازغى كرى اواميدد انگوروساتى نود دوى اميد وو چه په دنياكښې هم هغوى ته شان او شوكت وينځې غلامان به ملاويږى اوپه آخرت كښې هم. الله تعالى فرمائي په حقيقت كښې دهغوى دپاره ددوزخ

[1]) كتاب المجروحين لابن حبان.

[2]) سورة كهف.

Scanned with Ca

اورتیاردي هلته به دوی درب درحمت نه هیرکړې شي اوضائع اوبرباد به کړې شي.نن دوی زمونږاحکام
هیرکړی دی صبابه مونږدوی دخپلو نعمتونونه هیرکړو. دوی ډیر زر دوزخ ته رسیدونکی دي.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ
قسم په الله| لیږلي دی مونږه رسولان| امتونوته| مخکښی ستانه| نوښانسته ښکاره کړل | هغوئ ته شیطان
په الله قسم چې مونږ ستا نه وړاندې هم امتونوته پیغمبران لیږلي وو| بیا شیطان هغوی ته د هغوی

اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾
عملونه د هغوئ | نو هغه | دوست ددوئ دي | نن ورځ | او دي دوئ لره | عذاب | دردناک
خراب عملونه ښائسته ښکاره کړل|نونن هغه د دوئ دوست دي|اودوئ ټولو دپاره دردناک عذاب دي

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي
اونۀ دي نازل کړي مونږه| په تاباند| داکتاب| مگر| دپاره ددې چی تۀ حقیقت اوښائي| دوئ ته| هغه
اومونږ تاته دا کتاب صرف د دې دپاره نازل کړې دې | ....چې ته د دوئ اختلافي

اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾
چی اختلاف اوکړودوئ| په هغې کښی| اولارښودنکي دې| اورحمت دې| دپاره دهغه خلقو| چی ایمالن راوړی
خبرې دوئ ته په ښه تفصیل سره بیان کړې | او(دا کتاب) د مومنانو دپاره هدایت اورحمت دي

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ اِنَّ
اوالله | نازلي کړې| دآسمان نه| اوبۀ| نو ژوندئ ئې کړه| په هغې سره| زمکه روستودمرګ دهغې نه| بیشکه
اوالله د پورته طرف نه اوبه راورولي | نود هغې په ذریعه ئې زمکه د اوچیدو نه پس بیا تروتازه کړه

فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ
په دې کښی | نښه ده | دپاره دهغه قوم | چی اوری | اوبیشکه | دې ستا سو دپاره | په څناروؤ کښی
په دې کښې هغه خلقودپاره لویه نخښه ده| چې خبرې ته غوږ نیسی| اوتاسو دپاره په څاروؤ

لَعِبْرَةً ۭ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهٖ مِنْۢ بَيْنِ
| یو عبرت | چی مونږ څکوؤ په تاسو باند| دهغې نه | چی په خیټو دهغوئ کښی دی | دمنځ
هم لوئې عبرت پروت دی| مونږ چې د هغوئ په خیټو کښې کومې سوتې او وینه وی د هغې د مینځ نه

فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشّٰرِبِيْنَ ﴿٦٦﴾
| دسوتونه | او د وینونه | پئ | خالص | چی آسان تیرونکي دی | دپاره دڅکونکو
درکوو خالص پئ د.کوم چې د څکلونو دپاره صفا او مزیدار وی.........

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا
او دمیوؤ | دکجورونه | او دانګورونه | چی جوړوئ تاسو| دهغې نه | دنشې څیزونه
او د کهجورو او د انګورو د میوؤ نه تاسو د نشې څیزونه جوړوئ | اوښه رزق هم

Scanned with Ca

وَّرِزْقًا حَسَنًا ط	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِّقَوْمٍ	يَّعْقِلُوْنَ ۝
او رزق ښه پاك	بیشکه	په دې کښې	یوه نښه ده	دپاره دهغه خلقو	چې دعقل نه کارخلي
حاصلوئ	بیشکه په دې کښې د هغه خلقو دپاره نښه ده کوم چې د عقل نه کار اخلي				

قوله تعالى:- تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَاۤ اِلٰۤى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ

دَ هریونبي تکذیب شوې دي :-اې نبي ﷺ ته تسلی ساته چه ستا د قوم تا دروغ ګنړل څه عجیبه او نوې خبره نه ده.کوم یونبي راغلې چه تکذیب ئې نه دې شوې؟ باقي پاتې شو دروغ ګنړونکي نو هغوی د شیطان مریدان دي. بدنی هغوی ته د شیطاني وسوسو په وجه ښائسته ښکاري دهغوی ولی شیطان دې هغه دوی ته دڅه نفع رسولو نه د همیشه د پاره د مصیبت نه ډکو عذابونوکښې پریږدي د هغوی نه به جدا شي.قرآن پاك په حق او باطل رښتیا اودروغوکښې فرق کونکې کتاب دې د هرې یوې جګړې اود هر اختلاف فیصله په دې کښې موجود ده.دا د زړونود پاره هدایت دې او کوم ایماندار چه په دې باندې عمل کونکي دي دهغوی دپاره رحمت دې. په دې قرآن پاك سره څنګه مړه زړونه راژوندي کیږي د دې مثال دهرې هغه زمکې اوباران دې. کوم خلق چه خبره واوري اوپوهه شي نوهغوی د دې نه ډیر عبرت حاصلونکي دي.

دَ وینې او سوټې دَ مینځ نه پاک صفا پئې دَ الله تعالی دَ قدرت نخښې دي:-اوښ چیلئې غواګانې وغیره هم د خپل خالق د قدرت اوحکمت نښې دي(بطونه)کښې یاخوضمیر دنعمت په معنی کښې ګرځولې دې یا په څاروی باندې. څاروی هم څناور دی د دې څناورو په خیټوکښې چه کوم الا بلا ډك شوي دی هم د دې نه پروردګار عالم ستاسود پاره ډیر ښکلې مزیدار او خوندناك پئې راوباسي. په دویم آیات کښې ﴿بطونها﴾ ([1])دي.دواړه خبرې جائز دی لکه آیت ﴿كَلَّاۤ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ۝﴾ ([2])کښې دی.اولکه چه په آیت ﴿وَاِنِّیْ مُرْسِلَةٌ اِلَیْهِمْ بِهَدِیَّةٍ فَنٰظِرَةٌۢ بِمَ یَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ۝ فَلَمَّا جَآءَ سُلَیْمٰنَ﴾ ([3])کښې دی. نو په جاء کښې مذکر راوړلو دې نه مراد مال دې دڅناوریه خیټه کښې چه کومې سوټې اووینه وغیره ده دهغې نه بچ کیدوسره ستاسودپاره پئې راوباسي نه دهغې په سپینوالی کښې فرق راځي نه په خوږوالی کښې اونه په خوند کښې. معدې ته خوراك اورسي د هغه ځائ نه وینه د رګونو طرف ته روانه شي پئې د غولانځې طرف ته او متیازې د مثانې لار اونیسي اوسوټې د خپل ځائ طرف ته راجمع شي نه یو بل سره یوځائ کیږي اونه یوبل بدلوي. خالص پئې د څکونکي په حلق کښې په آرام سره کوزیږي د هغه خاص نعمت دې. د دې نعمت بیانولو سره بل نعمت بیان فرماني چه دکهجورو اوانګورو د شیرې نه تاسو شراب جوړوني. دا د شرابود حراموالی نه وړاندې دی اود دې نه معلومیږي چه د دې دواړو څیزونو د شرابو هم یوحکم دې لکه څنګه چه د مالك رحمه الله شافعي رحمه الله او نورو جمهورو علماؤ مذهب دې اوهم دغه حکم دې د شرابو کوم د غنمو جوارو او شاتونه جوړکړې شي لکه چه په احادیثوکښې په تفصیل سره راغلي دی دا ځائ د هغې د وضاحت نه دې.

د قجورو وغیره نه د جوړو شوو شرابو حکم

مسلك حنفي:-د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دانګورو شراب که لږ وی که ډیر وی که نشه پیدا کوی اوکه نه پیدا کوی په ټولو صورتونو کښې حرام دی البته د انګورو نه علاوه که د قجورو وغیره نورو

---

[1] ٢٣/ المؤمنون:٢١.
[2] ٧٤/المدثر:١١-١٢.
[3] ٢٧/النمل:٣٥.

Scanned with Ca

څیزونو نه شراب جوړ شي نو په هغې کښې لږه نرمي ده خو د جمهورو فقهاؤ په نيز دغه شان د امام محمدرحمه الله په نيز شراب كه د هرڅه نه جوړ شوې وي خو چې نشه پيدا كوي نو هغه حرام دي او داحنافو عالمانو فتوى دامام محمد رحمه الله په قول ده چه د هرڅيز شراب حرام دي په دې شرط چې نشته پيدا كوي (1)

ابن عباس ﷺ فرمائي چه شراب جوړونې نو حرام دي او كه بل شان ئې خورئې څکښې نو حلال دي.(2) امام حاكم او ذهبي دې روايت ته صحيح وئيلي دي. مثلاً اوچې كهجورې او اوسكې وغيره او د تازه ميوو رس جوړول سركه جوړول او په بله طريقه سره. نو چه كومو خلقو ته د عقل حصه وركړې شوې ده هغه د الله تعالى قدرت او عظمت د دې څيزونو او دې نعمتونو نه هم پيژندې شي. په اصل كښې د انسانيت كالې هم عقل دې د دې د خيال ساتلود پاره شريعت مطهره د نشې والا شرابونه په امت باندې حرام كړي دي هم د دې نعمت بيان د سورت يٰس په دې آيت ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنّٰتٍ مِّن نَّخِيلٍ﴾(3)دې. يعني په زمكه كښې مونږ د كهجورو اوانگورو باغونه لگولي دي اوپه دې كښې د اوبوچينې بهيولې دي دې د پاره چه خلق د دې ميوې اوخوري. دا د هغوى خپل جوړكړې شوى نه دي نو آيا بيا به هم دوى شكر نه اداكوي؟ پاك ذات دې هغه چاچه د زمكې په پيداواركښې اوپخپله په انسانانوكښې او په هغه مخلوق كښې كوم چه دوى پيژنې هم نه د هرقسم نه جوړه جوړه څيزونه پيدا كړي دي.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِيْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا

او په زړۀ كښې واچوله | رب ستا | دشاتو مچئ ته | چې جوړكړه | په غرونو كښې | كورونه

اوستارب د شاتو مچئ ته حكم اوكړو | چې ته په غرونو كښې كورونوكښې ونو كښې او په

وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ﴿۶۸﴾ ثُمَّ كُلِيْ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِيْ

اوپه ونوكښې | اوپه هغه كښې | چې خلق جوړوى | بيا | خوره | دهر قسم ميوونه | اوځه

هغو اوچتو عمارتونو كښې چې خلق ئې جوړوى كور جوړوه | بيا د هرقسم ميوو نه خوراك كوه

سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُوْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ

په لارو | درب خپل | چې آسانې كړې دي الله | راوځي | دخيټو ددغې مچونه | شربت | چې مختلف وي

اود خپل رب په آسانو لاروباندې روانه اوسه | ددوئ دخيټو نه د څكلو يو څيز(شات) راوځي

اَلْوَانُهٗ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ

رنگونه دهغې | په هغې كښې | شفاده | دپاره دخلقو | بيشكه | په دې كار كښې | يوه نښه ده | دپاره دهغه خلقو

چې مختلف رنگونه ئې دي |په هغې كښې خلقو دپاره شفا ده|بيشكه په دې كښې سوچ او فكر كونكو

يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۶۹﴾

چې غورفكركوي|

دپاره نښه ده|

(1) (ماخوذ از حلال وحرام تاليف خالد سيف الله رحماني صفحه ١٢٨).

(2) حاكم:٢/٣٥٥.

(3) ٣٦/يٰس:٣٤.

Scanned with Ca

قوله‌تعالی:-

دَ شاتومچئى دَ قدرت يوه نمونه اوشات دَ شفاقابل دى:- د وحی نه مراد دلته الهام هدايت او ارشاددي. د شاتومچوته دالله ﷻ دطرفته داخبره خودلې شوې ده چه هغوی په غرونوکښې ونوکښې او چتونوکښې دشاتو ګبينونه جوړکړی. دغه شان د ضعيف اوکمزوری مخلوق دې کورته اوګوره څومره مضبوط څنګه ښانسته اوڅومره د استاذئی وی. بيا دې ته هدايت اوشو اود دې د پاره ئی مقدر کړه چه دا د ميوو ګلونو اود ونوغيره نه رس راکاږی او چرته چه غوارې خی راځی خود واپس کيدو په وخت کښې نيغ خپل ګبين ته رسی. که د اوچت غر سوکه وی که بيابان ونه وی د آبادئی اوچت کورونه وی اود صحرا ورانې کنډرې وی دوی نه لار هيروی او نه دهوکه کيږی که هرڅومره لرې ولې لاړې نه شی واپس خپل ګبين ته خپلو بچو اوهګو اوشاتو له راشی. په خپلو وزرو باندې موم جوړوی په خُلو باندې شات جمع کوی اودبل ځای نه بچی﴿ذُلُلًا﴾تفسيرتابعداراومسخرکولوسره هم کړې دې. نودا حال به وی د ﴿سالكة﴾. لکه چه په قرآن پاك کښې﴿وَذَلَّلْنَٰهَا لَهُمْ﴾([1])کښې هم دا معنی مراد ده. د دې يودليل دا هم دې چه خلق د شاتو ګبين د يو ښار نه بل ښار ته هم اوړی. خو رومبې قول ډير واضح دې يعنی دا حال دې د طريق. ابن جرير رحمه الله دا دواړه قوله صحيح ګڼړی. ابويعلی موصلی کښې دې رسول الله ﷺ فرمائيلی دی د مچې عمر څلويښت ورځې وی بغيرد شاتود مچونه نورې مچې په اورکښې دی. ([2]) د شاتورنګ مختلف وی سپين سره زيړ وغيره لکه څنګه چه ميوه ګل او زمکه. د دې ظاهری خوښئی او د رنګ پرق سره په دې کښې شفا ده. الله ﷻ په دې سره ډيرې بيمارئی لرې کوی. دلته﴿فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ﴾ نه دې فرمائيلې شوې ګنی نود هرې بيمارئی دارو به هم دا وو؟ بلکه اوفرمائيلې شو په دې کښې شفاده د خلقو د پاره نودا د يخو بيمارو دوائی ده. علاج هميشه د بيمارو خلاف وی شات ګرم دی د يخنئی په بيماروکښې فائده منددی.

دلته فِيهِ شِفَآءٌ نه مراد قران پاک اخستل مناسب نه دی:- د مجاهد رحمه الله او ابن جرير رحمه الله نه نقل دی دې نه مراد قرآن دې يعنی په قرآن کښې شفاده. دا قول په خپل ځای صحيح دې او واقعی قرآن شفاده خو په دې آيت کښې دامراداخستل د سياق مطابق نه دی.په دې کښې خود شاتوذکر دې په دې وجه د مجاهد رحمه الله د دې قول اقتداء اونه کړې شوه. او د قرآن پاك د شفا کيدلو ذکر په آيت﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ﴾ ([3]) کښې دی بل آيت ﴿وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ﴾ ([4]) کښې دی. په دې آيت کښې خومراد شات دی.

د شاتو د شفاء متعلق حديث :- د بخاری او مسلم په حديث کښې دی چه څوك راغله اود رسول الله ﷺ په خدمت کښې ئی عرض اوکړو چه زما د رور خيټه خرابه شوې ده. حضور ﷺ اوفرمائيل په هغه شات اوڅکه. هغه لاړو شات ئی ورکړه او بياراغلو ونيل ئی حضور ﷺ هغه بيماری خوزياته شوه. حضور ﷺ اوفرمائيل لاړشه نورشات ورکړه هغه لاړو بيائی ورکړه نوبياراغلو اوهم دغه عرض ئی اوکړو چه دستونه ئی نورهم زيات شو. حضور ﷺ اوفرمائيل الله تعالی رښتونې دې او ستاد رور خيټه دروغژنه ده لاړشه نور شات ورکړه. په دريم ځل شاتو ورکولوسره د الله تعالی په فضل ورته شفا حاصله شوه.([5])

---

[1]) ٣٦/ يٰس:٧٢.

[2]) ابويعلی:٤٢٣١، مجمع الزوائد٨/١٣٦، مسند الفردوس: ٤١٥٢.

[3]) ١٧/بنی اسرائيل:٨٣.

[4]) ١٠/يونس:٥٧.

[5]) صحيح بخاری کتاب الطب باب الدواء بالعسل وقوله تعالی ﴿فيه شفاء للناس﴾:٥٦٨٣، صحيح مسلم:٢٢١٧، ترمذی:٢٠٨٢، احمد:٣/١٩، مسندابي يعلی: ١٢٦١، ابن ابي شيبه:٢٣٦٩، السنن الکبری للنسائی:٦٧٠٥، مسندعبد بن حميد:٩٣٨.

Scanned with Ca

بعضې طبيبانو ونيلي دي چه ممكن ده د هغه په خيټه كښې فضله زياتوالې وى شاتود خپلې ګرمئ په وجه هغه تحليل كړل فضله خارج كيدل شروع شو اودستونه ئې زيات شو. اعرابى دا د مرض زياتول اوګنړل حضورﷺ ته ئې شكايت اوكړو حضورﷺ د نورو شاتوورکولو د پاره اوفرمائيل په دې سره نوره په زور سره فضله خارج كيدل شروع شو بيائى شات وركړه خيټه ئې صفاشوه بلا ترې اووتله او كامله شفا د الله تعالى په فضل سره حاصله شوه. د حضورﷺ مبارك خبره چه اشارة د الله تعالى وه پوره شوه. د بخاري اومسلم په يوبل حديث كښې دي د رسولانو سردار ﷺ ته د خوږو اوشاتوسره ډيره مينه وه (١)

په درې څيزونو كښې شفاء ده:- د حضورﷺ ارشاد دې په دريو څيزونوكښې شفا ده ښكر لګولوكښې شاتو څكلوكښې او داغ لګولوكښې خوزه خپل امت د داغ لګولونه منع كوم(٢) دبخاري په حديث كښې دى كه ستاسو په دواياتوكښې په څه كښې شفاده نو ښكر لګولوكښې شات څكلوكښې او په اور باندې داغلوكښې كوم چه د بيمارئى مناسب وى خو دازه نه خوښوم(٣)د مسنداحمد په حديث كښې دى زه دا نه خوښوم بلكه ناخوښوم ئى.(٤)

د دوؤ شفا ګانو قدر پكاردې قران پاک او شات:- ابن ماجه كښې دى تاسو د دې دواړو شفاګانو قدركوئى شاتو اوقرآن(٥) ابن جرير كښې د حضرت على ؓ فرمان دې چه كله تاسو نه څوك شفا غواړى نود قرآن كريم يوآيت دې په يوه پاڼړه اوليكى اوهغه دې د باران په اوبوكښې اووينځى اود خپلې ښځې د مال نه دې د هغې په رضاباندې پيسې واخلى اوشات دې واخلى هغه دې اوڅكى نو په دې كښې په څو وجوهوسره شفا راځى.د الله تعالى عزوجل فرمان دې﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴾(٦) يعنى مونږ په قرآن كښې هغه نازل فرمائيلي دى چه شفاده اود مؤمنانود پاره رحمت دې. بل آيت كښې دى﴿ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا ﴾ (٧)مونږ د آسمان نه د بركت اوبه نازلوو بل ارشاد دې ﴿ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْٓــًٔا مَّرِيْٓــًٔا ﴾(٨)يعنى كه ښځه د خپل مال مهرنه په خپله خوشحالئ سره دركړى نو بې شكه تاسو داخورئى څكنى اغوندئى. د شاتوپاره كښې د الله تعالى فرمان دې﴿ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ﴾په شاتوكښې د خلقو د پاره شفاده. ابن ماجه كښې دى حضورﷺ فرمائى كوم سړې چه دريو مياشتو پورې هرسحر شات اوڅټى هغه ته به څه لويه بلا نه رسى(٩) د دې يوراوى زبيربن سعيد متروك دې. ابن ماجه كښې په بل حديث شريف كښې حضورﷺ فرمائى تاسو د سنا او سنوت استعمال كوئى په دې كښې د هرې بيمارئى نه شفا ده بغيرد سام نه. خلقو تپوس اوكړو سام څه څيزدې؟ وئى فرمائيل مرګ. (١٠) سنا

---

(١) صحيح بخارى كتاب الاطعمة باب الحلوى والعسل:٥٤٣١، صحيح مسلم: ١٤٧٤، ابوداؤد:٣٧١٥،ترمذى: ١٨٣١، ابن ماجه:٣٣٢٣، احمد:٥٩/٦، مسندابى يعلى:٤٨٩٢، ابن حبان:٥٢٥٤، مسندابى عوانه:٤٥٥٥ ،دارمى:١٤٦/٢، السنن الكبرى للنسائى:٦٧٠٦، مسندعبدبن حميد:١٤٨٩، شعب الايمان:٥٩٢٩.

(٢) صحيح بخارى كتاب الطب باب الشفاء فى ثلاث:٥٦٨٠-٥٦٨١، بيهقى:٣٤١/٩.

(٣) صحيح بخارى كتاب الطب باب الدواء بالعسل وقوله تعالى ﴿فيه شفاء للناس﴾ صحيح مسلم: ٢٢٠٥، ابن ابى شيبه: ٥٩/٥، شرح معانى الآثار:٣٢٠/٤ المعجم الاوسط:٩٣٣٧، احمد:٣٤٣/٣، مسندابى يعلى:٢١٠٠.

(٤) احمد:١٤٦/٤.

(٥) ابن ماجه كتاب الطب باب العسل:٣٤٥٢، حاكم: ٢٠٠/٤، بيهقى:٣٤٤/٩.

(٦) ١٧/بنى اسرائيل:٨٢.

(٧) ٥٠/قٓ:٩.

(٨) ٤/النساء:٤.

(٩) ابن ماجه كتاب الطب باب العسل: ٣٤٥٠، مسند ابى يعلى:٦٤١٥، التاريخ الكبير:٥٤/٦، تذكرة الحفاظ: ٩٨٧/٣.

(١٠) ابن ماجه كتاب الطب باب السنا والسنوت:٣٤٥٧، وهوحسن بالشواهد، حاكم:٢٠١/٤.

Scanned with Ca

يوبوتي دي چه د دست دبيمارنې د پاره خوړلې شي.د سنوت معنى ده شبت. او خلقو ونيل سنوت شات دی چه د غوړو په مشك كښې كيخودې شوی وی. د شاعر په شعركښې هم دا لفظ هم په دې معنى كښې راغلې دي. بيافرمائى چه د مچې په شان بې طاقته ځيز ستاسو د پاره شات اوموم جوړوی د هغوی داسې په آزادئې سره ګرځيدل خپل كورنه هيرول وغيره دا ټول ځيزونه د غور اوفكر كونكودپاره زما د خالقيت د عظمت او مالكيت لونې نښې دی هم د دې نه خلق د خپل رب الله تعالى په قادر حكيم عليم كريم رحيم كيدو باندې دليل حاصلولې شي.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰىكُمْ ۙ وَمِنْكُمْ مَّنْ
اوالله | پيدا كړئ تاسو | بيا | مرګ راولي تاسولره |اوځينى ستاسونه | هغه څوك دى
اوالله ﷻ تاسو پيدا كړئ ئې | بيا به مو وفات كوی| اوپه تاسو كښې ځينې
يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا ؕ
چې واپس رسولې كيږی | ناكاره عمرته | دپاره ددې | چې پوهه نه شي | روستو دعلم نه | په څه ځيز
ناكاره عمر (سخت بوډاوالى) ته رسولې شي | چې د پوهې نه پس بيا سره دوباره په څه نه پوهه نشي
اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۟ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ
بيشكه الله | ښه پوهه دې | ښه قادر دې | اوالله | فضليت دركړې دې |ځينې ستاسوته |په ځينو باند
بيشكه الله ﷻ په هرڅه عالم او د قدرت خاوند دې| اوالله ﷻ تاسو ته په يو بل په روزئ كښې
فِى الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ
په رزق كښى | نونۀ دى هغه كسان | چې فضيلت وركړې شوې دې| وركونكى | درزق خپل
برترى دركړې ده | نو چاته چې دا فضيلت وركړې شوې دې | هغوئ داسې نه كوی چې
عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ ؕ
هغه چاته | چې مالكان شوی دی | ښۍ لاسونه دهغوئ | چې هغوئ| په هغه رزق كښى | برابرشى
د خپلې برخې مال خپلو مريانو ته وركړى | چې ټول په دې اعتبار سره برابر شى
اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ۟
آيا نو په نعمت دالله باند | دا خلق انكار كوی |
نوآيا دوئ د الله ﷻ د نعمت نه انكار كوی |

قوله تعالى:- وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ

دَ بخيلتوب او سخت بوډاوالى نه دَ پناه غوښتلوحكم:-په ټولوبنديګانو باندې د الله تعالى قبضه ده هم هغه دوی د عدم نه وجود نه راوستلې دی هم هغه به دوی مړه كوی. بعضې خلق ډير اوږدعمر ته رسوی او هغوی بيا د ماشومانوغوندې كمزورې جوړيږی. حضرت على ﷺ فرمائى چه د پنځه اوياؤ (۷۵) په كالو كښې عموماً انسان هم داسې كيږی. طاقت ئې ختم شى حافظه ئې كمزورې كيږی د علم كمې پيداشى د عالم كيدونه پس بې علم شى. صحيح بخارى كښې دی حضورﷺ به په خپله دعاكښې فرمائيل ﴿اللهماعوذبك من البخل والكسل والهرم وارذل العمر وعذاب القبر وفتنة الدجال وفتنة المحيا والممات﴾ يا الله زه د بخيلتوب نه

Scanned with Ca

عاجزئی نه پوداوالی نه ذلیل عمر نه د قبرد عذاب نه د دجال د فتنې نه د ژوند او مرګ د فتنې نه ستا پناه غواړم(1)زهیر بن ابی سلمی رحمه الله هم په خپل مشهور معلقه کښې داعمر دغم خفګان تکلیف خزانه اوچینه ګرځولې.

تاسو په خپل حق کښې شریک برداشت کولې نه شئ نو الله ﷻ به ولې برداشت کوی:- دمشرکانود جهالت او دهغوی دکفر بیان کولې شی چه سره دخپلومعبودانودالله تعالی غلامان پیژندلوسره دهغوی عبادت کښې لګیادی.دحج په موقع به هغوی ونیل﴿لبیك لاشریك لك الا شریكا هولك تملكه وماملك﴾ یعنی اې الله زه تاته حاضریم ستا هیڅ څوك شریك نشته خو هغه چه پخپله ستاغلامان دی د هغوی اود هغوی لاندې ځیزونو اصلی مالك هم ته ئی.(2) نو الله تعالی هغوی ته الزام ورکوی چه کله تاسو د خپلو غلامانو خپل ځان سره برابری او خپل مال کښې شرکت نه خوښوئی نو بیا زما غلامان زما په تصرف کښې څنګه شریك ګرځوئی؟ هم دا مضمون په آیت ﴿ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ ط﴾(3)کښې بیانولې شی چه کله تاسوخپل غلامان په خپل مال اوخپلو ښځوکښې خپل شریك جوړولو نه نفرت کوئی نوبیا زما غلامان زماپه تصرف کښې څنګه شریك ګنړئی؟هم داد الله تعالی دنعمتونونه انکاردې چه د الله تعالی د پاره هغه خوښول کوم چه ځان له هم نه خوښوی. دا دې مثال د معبودانو باطلانو. کله چه تاسو پخپله د دې نه جدا ئی نو بیا الله تعالی خود دې نه ډیر ویزاره دې.د رب د نعمتونوبه نورکفر څنګه وی چه فصلونه اوځاروی هم د یو الله تعالی پیداکړې شوی دی اوتاسو هغه د هغه نه بغیرد نورو په نوم کوئی.

په مالونو په یو بل برتری دالله تعالی دطرفنه ازمیښت وی:-حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه حضرت ابوموسی اشعری رضي الله عنه ته یوخط اولیکلو چه په خپل رزق باندې صبر اوکړه الله تعالی یو دبل نه مالدار کړې دې دا هم د هغه طرف نه یو ازمیښت دې چه هغه اوګوری چه مالداران څنګه د الله تعالی شکر اداکوی اوکوم حقوق چه الله تعالی په هغوی باندې د نورو خلقو مقرر کړی دی ترکومې پورې اداکوی.

			وَاللّٰهُ	جَعَلَ	لَكُمْ	مِّنْ اَنْفُسِكُمْ
			او الله	پیداکړې	ستاسودپاره	دنفسونوستاسو نه
او الله ﷻ ستاسود نفسونو نه ستاسودپاره جوړې پیداکړې						
اَزْوَاجًا	وَّجَعَلَ	لَكُمْ	مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ	بَنِيْنَ	وَحَفَدَةً	وَّرَزَقَكُمْ
ښځې	او پیدا ئې کړل	ستاسو دپاره	دښځوستاسونه	ځامن	او نمسی	او درنې کړل تاسوته
او ستاسو ښځو نه ئې ستاسو ځامن او نمسی پیداکړی دی| او تاسو ته ئې د پاکیزه ځیزونو						
مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ط	اَفَبِالْبَاطِلِ	يُؤْمِنُوْنَ	وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ	هُمْ		
دپاکو ځیزونو نه	ایا نو داخلق په باطل باند	ایمان راوړی	اوپه نعمت دالله باند	دوئ		
روزی درکړې ده| ....نوایا دوئ په باطلو ځیزونو یقین ساتی| او دالله ﷻ د نعمتونو						

(1)صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النحل باب قوله تعالی ﴿ومنكم من يرد الی ارذل العمر﴾:٤٧٠٧، صحیح مسلم:٢٧٠٦، بدون (والهرم وفتنة الدجال).

(2) صحیح مسلم کتاب الحج باب التلبية وصفتها ووقتها:١١٨٥.

(3) ٣٠/الروم:٢٨.

Scanned with Ca

يَكْفُرُونَ﴿٧٢﴾
| انکاريان کيږي|
نه انکار کوي |

قوله تعالى:- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا

دَ الله تعالى يوبل احسان :-الله تعالى په خپلو بنديګانو باندې خپل د يوبل احسان خودنه کوي چه هم د دوی د جنس نه هم د دوی په شکل خدوخال مونږ د دوی د پاره ښځې پيداکړې که چرته بدل جنس وئ نو د زړه تعلق اومينه محبت به نه پاتې کيدو. خويه خپل رحمت سره الله تعالى ښځې سړي هم جنس پيدا کړل بيانی د دې جوړې نه نسل زيات کړو اولاد ئې خورکړو هلکان جينکئی پيدا شوې.

د حفدة متعلق تفسيرونه:-﴿حفدة﴾يوه معنی خو د نمسو ده بله معنی د خادم او نوکرده. نو ځامن او نمسئی هم د يو قسم خدمت ګار وی او په عربوکښې هم دا دستور وو. ابن عباس ﷺ وائی چه د انسان د ښځې د وړاندينی کور اولاد د هغې نه وی. ﴿حفدة﴾داسې سړی ته هم وائی چه د چا په وړاندې د هغه کارروزګارکوی.دا معنی هم کړې شوې ده چه دې نه مراد دخپولئی رشته ده. ددې معنې لاندې دا ټول داخل دی.په قنوت کښې جمله راځی ﴿واليک نسعی ونحفد﴾ زمونږ سعی کوشش او خدمت هم ستاد پاره دې. اودا ښکاره خبره ده چه د اولاد نه غلام نه سخرګنئی نه خدمت حاصلولې شی نود دې ټولونه د الله تعالى نعمت مونږ ته ملاويږی. اود چا په نيزد ﴿حفدة﴾ تعلق ﴿ازواجا﴾ سره دې د هغوی په نيزد خو اولاد اود اولاد اولاد اود ځوم او ښځې اولاد دې. نودا ټول اکثروختونوکښې هم د دې سړی په حفاظت کښې د ده په غيږ کښې اود ده په خدمت کښې وی اوممکن دی چه هم دا مطلب ئې مخې ته کړې وی اوحضورﷺ فرمائيلې وی چه اولادستاسو غلام دې. لکه څنګه چه په ابوداؤدکښې دی(١)اوچا چه ﴿حفدةً﴾ نه مراد خادم اخستې دې دهغوی په نيزد دا معطوف دې دالله تعالى فرمان دې ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا﴾ يعنی الله تعالى ستاسو بيبيانې اواولادستاسوخادمان جوړکړی دی اوتاسوله د خوراك څښاك ښکلې اومزيدارځيزونه درکوی.نو په باطل باندې يقين اوساته د الله تعالى د نعمتونو ناشکری نه دی کول پکار چه د الله تعالى په نعمتونوباندې پرده واچوی اوهغه د بل چاطرف ته منسوب کړې شی.په صحيح حديث کښې دی.د قيامت په ورځ به الله تعالى بنديګانوباندې خپل احسان کولوسره اوفرمائی آيا ماتاته ښځه نه وه درکړې؟ ماتاله عزت نه وو درکړې؟ ماستا اوښان اواسونه تابع کړی نه وو؟ اوما ته په سردارنی او آرام کښې پريخې نه وې؟ (٢)

وَيَعْبُدُونَ	مِنْ دُونِ اللّٰهِ	مَا	لَا يَمْلِكُ	لَهُمْ
| اوعبادت کوی|	ماسواداللہ نه	| دهغې|چې نهٔ لری اختيار		| دپاره ددوئ
| اودوئ دالله ﷻ نه بغير د هغه څيزونو عبادت کوی | چې د آسمانونو				

رِزْقًا	مِّنَ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	شَيْـًٔا	وَّلَا يَسْتَطِيْعُونَ﴿٧٣﴾
| درزق ورکولو|	دآسمانونو نه|	او دزمکې نه|	هيڅ قدرله |	اونهٔ طاقت لری ددې کار
اوزمکې نه ذوئ ته د رزق ورکولو هيڅ قدرت نه لری | اونه د هغې معبودانو دوس خبره ده				

(١) ابوداؤد كتاب النكاح باب الرجل يتزوج المرأة فيجدها حبلى:٢١٣١.
(٢) صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر:٢٩٦٨، ابن حبان:٧٣٦٧، باختلاف الالفاظ.

Scanned with Ca

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

نومه بیانوئ | الله لره | مثالونه | بیشکه الله | پوهیږی | اوتاسو | نه پوهیږئ

نوتاسو د الله دپاره مثالونه مه بیانوئ | بیشکه الله ﷻ په (هره خبره) پوهیږی | اوتاسو نه پوهیږئ

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ

بیانوی الله | یو مثال | دغلام | چی دبل په قبضه کښی دې | چی اختیار نه لری | په هیڅ څیز باند

اوالله ﷻ یومثال بیانوی | چې یوغلام د بل په اختیار کښې دې | او په هیڅ قدرت نه لری

وَّمَنْ رَّزَقْنٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ

او بل هغه څوك | چی رزق ورکړې دې مونږه هغه ته | دطرفه زمونږنه | رزق ښه | نو هغه | خرچ کوی

اویو هغه څوک دې چاته چې مونږ د خپل طرفنه ښه رزق ورکړې وی | نو هغه د هغې نه

مِنْهُ سِرًّا وَّجَهْرًا ؕ هَلْ يَسْتَوٗنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ

دهغې نه | په پټه | او په ښکاره | آیا برابر دی هغوئ | ثناده الله لره | بلکه | زیات دهغوئ

په پټه اوپه ښکاره خرڅ کوی | آیا دا دواړه برابر دی (نه دی) | ټول تعریفونه الله دپاره دی | خوپه دوئ کښې

لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ

نه پوهیږی | او بیانوی الله | یوبل مثال | ددوئسړو | یودهغوئ نه | چاړادې | چی نه قادریږی

زیات خلق نه پوهیږی | اوالله د دوؤ سړو یو بل مثال بیانوی | چې په دوئ کښې یو ګونګا وی | په هیڅ

عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ؕ

په هیڅ څیز باند | اوهغه | بوج وی | په مالك خپل باند | هرطرفته چی | اولیږی هغه | نه راوړی | څه څیز

کارقادر نه وی | اوپه خپل مالک باندې بوج وی | هغه چې کوم خوا هم دې لیږی | نوښیګړه نې دلاسه نه کیږی

هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝

ایابرابردې | هغه | اوهغه څوك | چی حکم کوی | په انصاف سره | اوهغه | په لاره نیغه باندوی |

آیا دې اوڅوک چې د انصاف حکم کوی او په نیغه لاز روان وی دواړه سره برابر کیدې شی (نشی)

قوله تعالى:- وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

رازق صرف د الله تعالى ذات دې:-نعمتونه ورکونکې پیداکونکې رزق رسونکې صرف یوازې الله تعالی وحده لاشریك له دې.مشرکانو هغه سره د نورو عبادت کوی چه نه د آسمان نه باران راوروڵې شی نه د زمکې نه فصل اوونې راټوکولې شی.که هغوی ټول هم یوځائ شی اوغواړی بیاهم نه په یوڅاڅکی باران باندې قادر دی اونه د یوې پاڼې پیداکولو په هغوی کښې طاقت شته. نوتاسو د الله تعالی د پاره مثالونه مه بیانونې. اودهغه شریك اوبرابراود هغه په شان څوك مه ګنړنې. الله تعالی عالم دې هغه د خپل علم په بنا باندې په خپل توحید باندې ګواهی ورکوی. تاسو جاهل نې اود خپل جهالت په وجه نورد الله تعالی سره شریك ګرځوئ.

قوله تعالى:- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

د کافر اومومن مثال:-ابن عباس رضی الله عنه وغیره فرمائی دا د کافراومؤمن مثال دې . نو د ملکیت د غلام نه

Scanned with Ca

مرادکافردیه رزق والا اوخرچ کونکی نه مراد مؤمن دي. مجاهد رحمه الله فرمائي د دي مثال نه د بت اوالله تعالى جدائي کول مقصود دی چه دا اوهغه برابر نه دی. د دي مثال فرق دومره واضح دي چه د دي د خودلو ضرورت نشته. هم په دي وجه فرمائي چه د تعریفونولائق هم الله تعالى دی. اکثرمشرکان په بي علمنی باندي کلك ولاړدی.

د بتانومتعلق د يومثال ذكر:- -کیدي شی چه دا مثال هم د دي فرق خودلو وی کوم چه د الله تعالى او د مشرکانو د بتانو په مینځ کښي دي. دا بتان خو گونګیان دی نه خبره کولي شي اونه څه بیه خبره کوي شی نه په څه څیز باندي قدرت لری.دقول اوفعل دواړونه خالی دی اوصرف پخپل مالك باندي بارشوی یوبوج دي. که چرته هم لاړشی هیڅ ښیګړه نه راوړی. نو یوخودا اوبل هغه چه د عدل حکم کوی پخپله په په نیغه لاروی یعنی د قول اوفعل دواړو په اعتبارسره بهتر دا دواړه به څنګه برابر شي. یو قول دي چه یوګونګاد حضرت عثمان رضی الله عنه غلام وو اوکیدي شي چه دا مثال هم د کافراو مؤمن وی لکه چه دي نه وړاندي آیت کښي هم وو وائي چه دقریشو دیوسړی د غلام ذکر اول دي اودویم سړی نه مراد حضرت عثمان رضی الله عنه دي. د ګونګا غلام نه مراد د حضرت عثمان رضی الله عنه هغه غلام دي په کوم چه به هغوی خرچ کونو اوهغوی ته به ئی تکلیف رسولو او هغوی دي د کارروزګارنه آزادکړي ووخوبیا به هم ده اسلام سره چپ وومنکرووا وهغه به ئی دصدقه کولونه اونیکوکولونه منع کولودهغه باره کښي دا آیت نازل شوی دي.

وَلِلّٰهِ غَیْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَاۤ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا

اوخاص الله لره دی| دپټوحقیقتونوعلم| داسمانونو| اودزمکي |اونه دي| حکم دقیامت بس دومره

او داسمانونو اود زمکي د پټو خبرو علم الله ﷻ سره دي |او د قیامت راتلل بالکل داسي دی

كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ

لکه رپ | دسترګي | یا هغه | ډیر نزدې دي | بیشکه الله | په هر څیز باند| قادر دی

لکه دسترګي رپیدل | یا ددي نه هم زیات نزدي | بیشکه الله ﷻ په هرڅیزقادر دي

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْۢ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَیْـًٔا ۙ

اوالله | رااوویستئ تاسو | دخیټونه | دمیندو ستاسو | حال دا چی نۀ پوهیدئ تاسو | په هیڅ څیز

اوالله ﷻ تاسوستاسو د میندو د خیټو نه راویستي يي| په داسي حال کښي چي په هیڅ نه پوهیدئ

وَّجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ

اوهغه درکړل| تاسولره| غوږونه | اوسترګې| اوزړونه | دپاره ددي چي تاسو |شکر اوباسئ|

او الله ﷻ ستاسو دپاره غوږونه سترګي او زړونه جوړ کړل | چي تاسو (د دي) شکر ادا کړئ

اَلَمْ یَرَوْا اِلَى الطَّیْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِیْ جَوِّ السَّمَآءِ ؕ مَا یُمْسِكُهُنَّ

آیا نۀ دی کتلی دې خلقو| مارغانوته | چی تابع دی | په فضا | دآسمان کښی | نۀ ساتی دوئ لره

آیا دوی مارغان نه دی لیدلی |چی دآسمان په فضا کښي تابعدار دی | دوئ صرف الله ﷻ

اِلَّا اللّٰهُ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یُّؤْمِنُوْنَ

مګرالله| بیشکه| په دې کښی| ډیرې نښې دی| دپاره دهغه خلقو| چی ایمان راوړی|

راتینګ کړی دی | بیشکه په دې کښي دایماندارو دپاره نخښي دی |

Scanned with Ca

قوله تعالی:- وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دَ الله تعالی دَ علم او قدرت کمال:- الله تعالی خپل د علم کمال اود قدرت کمال بیان فرمائی چه د زمکې اوآسمان غیب هم هغه پیژنی هیڅ څوك نشته چه غیبوباندې پوهیږي. الله تعالی چه چاته په کوم څیز باندې غواړي خبرورکوي هرڅیز دهغه په قدرت کښې دې نه څوك دهغې خلاف کولې شي اونه څوك هغه منع کولې شي. دکوم یوکارچه کله اراده اوکړي قادر دې پوره کیږي د سترګې بندولو او کولاوولو کښې خو وخت لګي ولې د الله تعالی حکم پوره کیدوکښې دومره هم وخت نه لګي. د قیامت راتلل هم په هغه باندې داسې آسان دی د هغه حکم کیدوسره به راشي. دیرپیداکول اود تولو پیداکول هغه ته یو شان دی. دالله تعالی احسان اوګوره چه هغه خلق دمئیندودخیټونه راوویستل دوی په هیڅ نه پوهیدل بیائی دوی ته غوږونه ورکړل چه په دې واوري، سترګې ورکړې چه په دې ګوري، زړه ئې ورکړو چه په دې سوچ اوکړي دعقل په ځائ زړه دې اودماغ هم ورته وئیلې شي.هم په عقل سره ګټه تاوان معلومیږي دا طاقتونه اوداحواس انسان ته درجه په درجه لړلړ ملاویږي. د عمر سره سره د دې زیاتوالې هم کیږي تر دې چه کمال ته اورسي. دا ټول د دې دپاره دی چه انسان دا ټول طاقتونه د الله تعالی په پیژندګلو اودهغه په عبادت کښې اولګوي.

په عبادت سره انسان الله تعالی ته نزدې کیدې شي :- صحیح بخاری کښې حدیث قدسی دې چه څوك زما دوستانو سره دښمنی کوی هغه ماته د جنګ کولو اعلان کوی. زما د فریضې په ځائ راوړو سره بنده دومره ماته نیزدې کیدې شي چه دومره په بل څه سره نه شي کیدې. په نفلونو کولوکولو بنده زما طرف ته نیزدې کیږي او زما محبوب جوړیږي. کله چه زه هغه سره محبت کوم د هغه غوږونه جوړیږم په کومو چه هغه اوری د هغه سترګې جوړیږم په کومو سره چه هغه ګوری اود هغه لاس جوړیږم په کومو سره چه هغه نیول کوی اود هغه پښې جوړیږم په کومو سره چه هغه تګ کوی. که مانه اوغواړی نو زه ئې ورکوم که مانه دعااوکړی زه ئې قبلوم. که پناه غواړی نوزه پناه ورکوم اوماته په یوکونکی کارکښې دومره ترددنه وی څومره چه دمؤمن سړی د روح په قبض کولوکښې هغه مرګ نه خوښوی([1])زه هغه ناراض کول نه غواړم اومرګ داسې څیز هم نه دې دکوم نه چه یوسا لړونکی ته خلاصې ملاوشي. د دې حدیث مطلب دې چه کله مؤمن په خپل اخلاص او اطاعت کښې کامل شي نود هغه ټول افعال صرف د الله تعالی دپاره شي. هغه اوری دالله تعالی د پاره ګوری دالله تعالی د پاره یعنی د شریعت خبرې اوری او شرع چه کوم څیز ته کتل جائز کړی دی هم هغې ته ګوری دغه شان د هغه لاس وړاندې کول اود پښې روانول دالله ﷻ درضادکارونودپاره وی.په الله ﷻ باندې دهغه یقین وی هم دهغه نه امداد غواړی دهغه ټول کارونه هم د الله ﷻ درضا وی.په بعضې غیرصحیح احادیثوکښې دې نه پس دا هم راغلی دی چه هغه هم زما د پاره اوری اوهم زما د پاره ګوری اوزما د پاره نیول کوی اوهم زما دپاره ګرځي.

غوږ، سترګې دماغ دالله تعالی نعمت دی ددې شکر پکار دې:- په آیت کښې بیان دې چه د مورد خیټې نه ئې راوباسې غوږ، سترګه زړه اودماغ هغه ورکوی دې دپاره چه تاسو شکر اداکړئ. بل آیت کښې دی ﴿هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ﴾([2])یعنی هم الله تعالی تاسو پیداکړی ئې اوستاسود پاره ئې غوږونه سترګې او زړه جوړکړې دې خوتاسو ډیر کم شکر اداکوئ هم هغه تاسو په زمکه کښې خواره کړی ئې اوهم د هغه طرف ته به ستاسو حشر کولې شي. بیا الله تعالی خپلو بندیګانوته فرمائی چه دې مرغوته اوګورئ چه د زمکې او آسمان په مینځ کښې فضاکښې الوزی ګرځي. دوی هم پروردګار په خپل

---

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب التواضع:٢٥٠٢، بیهقی:٣/٣٤٦، کتاب الزهد:٢/٢٦٩.

[2] ٦٧/الملك:٢٣.

Scanned with Ca

قدرت کامله سره نیولی دی دا د الوتلو طاقت دوي له هم الله تعالی ورکړې دې اوهواګانې ئې د دوی تابع کړی دی.سورت ملك کښې هم دا فرمان دې آیا دوی په خپلو سرونوباندې الوتونکي مرغوته نه ګوری چه وزرې ئې خورې کړی دی اووزرې ئې بندکړې هم دی. دوی بغیرد الله تعالیٰ نه چه رحمن اورحیم دې بل څوك نیولی دی؟ هغه الله تعالی ټول مخلوق ته ډیر ښه ګوری. (١) دلته ئې هم په خاتمه باندې اوفرمائیل چه په دې کښې د ایماندارو د پاره ډیرې نښې دی.

وَاللّٰهُ جَعَلَ
| اوالله | جوړ کړو
| اوالله ﷻ تاسو

لَكُمْ مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ
ستاسودپاره | دکورونو ستاسو نه | ځائې دآرام | اوپیدا ئې کړل | ستاسو دپاره | دڅرمنو | دڅاروؤ نه
دپاره ستاسو کورونه د آرام ذریعه ګرځولې ده | اوستاسودپاره ئې د څاروؤ د څرمنو نه

بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۙ
کورونه | چې سپك مومئ تاسو هغه | په ورځ | دسفر ستاسو کښې | اوپه ورځ | دقیام ستاسو کښې
داسې کورونه جوړ کړی دی | چې هغه د سفر په ورځ اود قیام په وخت کښې سپک بیاموئ

وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا وَّمَتَاعًا
اودوړئ دهغې نه | اودوړئ داوښانونه | اودویختودهغې نه | سامانونه داغوستلو | او سامانونه داستعمالولو
او دهغو د وړئ نه او د پشم نه او د ویښتو نه ستاسو دکور سامان او دفائدې څیزونه جوړوئ اچې ترېو

اِلٰى حِيْنٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا
دیو خاص وخت پورې | اوالله | پیدا کړل | ستاسو دپاره | دهغې نه | چې پیدا کړی دی هغه | سورې
وخته پورې (ترې فائده اخلئ) | او الله ﷻ ستاسو دپاره دخپلو پیدا کړو څیزونو سیورې جوړ کړی دی

وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ
اوجوړ ئې کړل | ستاسودپاره | دغرونونه | ځائې دپناه اغستلو | اوجوړئې کړل | ستاسودپاره | قمیصونه
اوستاسو دپاره ئې په غرونو کښې د پناه اخستلو ځایونه جوړ کړی دی | اوستاسو دپاره ئې داسې جامې جوړې

تَقِيْكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ
چې ساتي تاسو | دګرمئ نه | اوجامې | چې حفاظت کوی ستاسو | په جنګ ستاسو کښې | دارنګې
دی چې تاسو دګرمئ نه بچ کړي | اوځۀ داسې جامې چې په جنګونو کښې ستاسو حفاظت کوی | دغه شان

(١) ٦٧/الملك١٩.

Scanned with Ca

يُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ
پوره کوی| نعمت خپل| په تاسو باند|د پاره ددې|چې تاسو دالله حکم اومنئ| نو که چرې| مخ واړوودوئ
الله ﷻ خپل نعمتونه په تاسو پوره کوی| د دې دپاره چې تاسو تابعدار جوړ شئ| نو که دوئ مخ ګرځوی
فَإِنَّمَا عَلَيۡكَ ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعۡرِفُونَ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا
نو بیشکه | په تا باند | رسول دی | ښکاره | پیژنی دوئ| نعمت دالله| بیا| انکار کوی دهغې نه
نوستا په ذمه صرف ښکاره خبره رسول دی| دوئ دالله ﷻ نعمتونه ښه پیژنی| او بیا ترې انکار کوی
وَأَكۡثَرُهُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٨٣﴾
او زیات خلق ددوئ | نکاریان دی |
او په دوی کښې زیات خلق ناشکره دی |

قوله تعالیٰ:- وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنۢ بُيُوتِكُمۡ سَكَنًا

دَ راحت او آرام والا نعمتونه :-دپخوانو اوډیرو بې شمیره احساناتو اوانعاماتو سره الله تعالی دخپلو نورو نعمتونو څرګندونه فرمائی چه هم هغه د بنیادمو د آرام او راحت د حاصلولو د پاره د هغوی د اوسیدو کورونه ورکړی دی.دغه شان دڅاروو څناورود څرمنوخیمې ډیرې تنبوان وغیره درکړی دی چه په سفرکښې په کارراشی نه په اوړلوکښې تکلیف نه لګول ګران اونه په راویستلوغوندولوکښې څه تکلیف، بیادچیلوویښته د اوښانو ویښته دګډوګډانو وړنی دسوداګرئی اوتجارت دپاره دمال په شکل کښې هغه جوړکړی دی. هغه د کورد نوښو څیز هم دې دې نه کپړې هم جوړیږی قالین هم تیاریږی د تجارت په توګه د تجارت مال دې د فائدې څیز دې په کومو سره چه خلق د مقرر وخت پورې فائدې اخلی.د ونو سوری هغه ستاسو دفائدې اوآرام د پاره جوړ کړی دی په غرونوکښې غارونه او قلعه ګانې هغه تاسو ته درکړی دی چه په دې کښې پناه حاصله کړئی د پټیدو اوسیدو ځائ جوړکړئی. ریښمنې او وړنی والا کپړې تاسو ته هغه درکړی دی چه په اغوستوکښې د ګرمئی یخنئی نه بچ کیدوسره خپله پړده اوکړئی او زیب اوزینت حاصل کړئی. هغه تاسو ته زغرې درکړې پخپله ئی مورچې درکړې چه د دښمن سره د جنګ او حملې په وخت کښې ستاسو په کار راشی. دغه شان هغه تاسو ته ستاسو د ضرورت مطابق پوره پوره نعمتونه درکوی چه تاسو راحت او آرام اوکړئی او په تسلئی سره د خپل منعم حقیقی په عبادت کښې اخته شئی.﴿تُسۡلِمُونَ﴾ دویم قراءت﴿تَسۡلَمُونَ﴾ هم دې یعنی تاسو سلامت اوسیږئی اود ړومبی قراءت معنی دې د پاره چه تاسو فرمانبردار جوړشئی د دې سورت نوم سورت النعم هم دې د لام د زبروالا قراءت نه دا هم مراد دې چه تاسو ته په جنګ کښې په کارراتلونکی څیزنه هغه درکړی چه تاسو سلامت اوسئی اود دښمن د حملې نه بچ شئی. بې شکه په ځنګل کښې او بیابان کښې د الله تعالی ډیر لوئ نعمت دې خودلته ئی د غرونو نعمت خکه بیان کړو چه چا سره کلام دې هغوی هم د غرونو خلق وو. نود هغوی د معلوماتو مطابق هغوی سره کلام کولې شی. دغه شان هغوی د ګډو چیلو اوښانو والا وونو هغوی ته ئی هم دغه نعمتونه وریاد کړل. سره د دې اود دې نه زیات د الله تعالی نعمتونه د مخلوق په لاسونوکښې نور هم بې شماره دی اوهم دغه وجه ده چه د یخنئی د کوزولو احسان ئی اوفرمائیلو سره د دې چه د دې نه نور ډیر لوئ احسانونه موجود دی خو دا د هغوی مخامخ اود هغوی د معلوماتوڅیز وو. دغه شان چه دوی د جنګ جنګړو اوجنګیالی خلق وو نود جنګ نه د بچ کیدو څیز ئی د هغوی په وړاندې د نعمت په توګه کیخودو سره د دې چه د دې نه په زرګونو د لوئ

درجو انعامونه او نعمتونه هم د مخلوق په لاس کښې موجود دی.دغه شان د هغوی ملك ګرم ووښو وښی فرمائیل چه په لباس باندې تاسو د ګرمئی سختئی لرې کوئی ګنی نوهغه منعم حقیقی سره ددې نه ډیر ښه نعمتونه بندیګانو د پاره نه ووځه؟ په دې وجه د دې نعمتونو اورحمتونو د بیانولو نه پس فرمائی که اوس هم دا خلق زما د عبادت او توحید اوزما د بې پایانه احسانونو قائل نه وی نو تاسره د دوی دومره غم ولې دې؟ پریږده ئی په خپل کار کښې لګیاشه په تاباندې خوصرف تبلیغ دې هغه کوه دوی پخپله پوهیږی چه هم الله تعالی د نعمتونو ورکونکې دې اود هغه بې شمیره نعمتونه د هغوی په لاسونوکښې دی خوسره د علم نه منکر شوی دی اود هغه سره د نورو عبادت کوی بلکه دهغه نعمتونه د نورو طرف ته نسبت کوی او داګنړی چه فلانکې امدادی دې رزق ورکونکې فلانکې دې دا اکثر خلق کافران دی اود الله تعالی ناشکره دی.

د یو اعرابی واقعه:-ابن ابی حاتم کښې دی یوځل یواعرابی د رسول الله ﷺ په خامت کښې حاضر شو حضورﷺ د هغه په وړاندې د دې آیت تلاوت اوکړو چه الله تعالی تاسو له د اوسیدو د پاره کورونه او مکانونه درکړی هغه وئیل رښتیادی بیاحضورﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی تاسو له د څاروو د څرمنو خیمې درکړی هغه وئیل چه دا رښتیادی دغه شان حضورﷺ دا آیاتونه لوستل او هغه د هریونعمت اقرار کولو په آخره کښې حضورﷺ اوفرمائیل د دې د پاره چه تاسومسلمانان او تابعدار شئی هغه وخت خو هغه شاکړه لاړو نو الله تعالی آخری آیت نازل کړو چه د اقرار نه پس انکارکوی کافران کیږی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا
|او په کومه ورځ | چې راپورته کړو مونږه | دهر امت نه | یو ګواه
| او په کومه ورځ چې به مونږ د هریو امت نه یوګواه راپاڅوو

ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ
بیا | به اجازت ورنکړې شی | هغه کسانوته| چی کافران شوی دی| اونهٔ به دهغویٔ نه
بیا به کافرانو ته د (حجت پیش کولو) اجازت ورکولې نشی | اونه به ددویٔ نه

يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
طلب دتوبې ایستلواوکړې شی| اوهرکله چی |اووینی| هغه کسان | چی ظلم ئې کړې دې | عذاب لره
عذر قبول کړې شی |......................اوکله چې ظالمان خلق عذاب اووینی

فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَأَى
| نو سپك به نهٔ کړې شی | دهغویٔ نه | اونهٔ به هغویٔ ته | انتظار اوکړې شی | هر کله چی | اووینی
نو نه خو به د هغوی نه سپکولې شی | اونه به دویٔ ته مهلت ورکولې شی | او څه وخت چې مشرکان

الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا
هغه کسان |چی شرك ئې کړې دې |شریکان خپل| نواوبه وائی| اے ربه زمونږه |دادی شریکان زمونږه
خپل شریکان (معبودان) اووینی | نو دا به اووائی ائې زمونږ ربه ! | ....دا زمونږ

الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ
هغه |چی وؤمونږه| چی رابللی به مونږه دویٔ | بې له تانه |نواوبه غورزوئ| دویٔ ته خبره|
هغه معبودان دی | کوم چې به مونږ ستا نه سوا رابلل | بیا به معبودان دویٔ ته دا جواب ورکړی | چې

Scanned with Ca

إِنَّكُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ

چې بیشکه تاسو | خامخا دروغژن یئ | او اوبه غورزوی | الله ته | په دغه ورځ | صلحه

بیشکه تاسو دروغژن یئ | .... او مشرکان به الله تعالی ته په دغه ورځ صلح پیش کړی

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا

اوورك به شی | دهغوئ نه | هغه | چې وؤ هغوئ | چې دروغ به ئې تړل هغه کسان | چې دکفر یې لاره لاړل

او خپل ټول دروغ به تری هیر شی | اچا چې دکفر لاره اختیار کړه | او نور خلق ئې د الله تعالی د لاري

وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ

| او منع ئې کړل نور خلق | دلاری د الله نه | زیات به ور کوؤ مونږ هغوئ ته | عذاب | دپاسه دعذاب

نه منع کړل | هغوئ ته به مونږ د یوې دپاسه بله سزا زیاته کړو | ځکه چې هغوئ به په دنیا کښې فسادونه

بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

په سبب دهغې | چې وؤ هغوئ | چې فساد به ئې کوؤ |

کول |

قوله تعالی:- وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ

د قیامت په ورځ د کافرانو حالت :- دقیامت په ورځ چه به د کافران کوم بد حال وی د هغې ذکر کولې شی په هغه ورځ به په هر یو امت باندې دهغوی نبی ګواهی ورکوی چه هغه د اللهﷻ کلام هغوی ته رسولې وو بیا به کافرانو ته دهغوی عذر معذرت اجازت هم نه شی ورکولې ځکه چه دهغوی باطل کیدل او دروغ بالکل ښکاره دی. په سورت المرسلات کښې هم دغه فرمان دې چه په هغه ورځ به نه هغوی خبرې کوی نه به هغوی ته د عذراو معذرت اجازت ملاویږی.[1] مشرکان به عذابونو ته ګوری خو بیا به څه کمې نه وی. یو ساعت به هم عذاب نه سپکیږی نه به هغوی ته څه مهلت ملاویږی ناڅاپی به راونیولې شی دوزخ به موجود شی چه د اویا وزرو واګو والا به وی د هغې په هره یوه واګه به اویا زره فرښتې وی.[2] د دې نه به یو سټ راوځی هغه به چه داسې خوره کړې وی چه د محشر ټول مخلوق به اوویریږی او په زنګونو به راپریوځی هغه وخت به دوزخ په خپله ژبه په اوچت آواز اعلان کوی چه زه د هر یو سرکش ضدی د پاره مقرر کړې شوې یم چا چه الله تعالی سره بل څوك شریك کړې او داسې داسې کارونه ئې کړې وی هغه به د ډیرو قسمونو ګناهګارانو ذکر کوی.[3] لکه چه په حدیث کښې دی چه بیا به هغه دغه ټولو خلقو پورې اونخلی اود میدان حشر نه به ئې اوچت کړی لکه څنګه چه مرغئی دانه راغونډوی. د الله تعالی فرمان دې ﴿إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾[4] او هغه به د لرې نه ښکاری دهغه شور ژوک شغلې وهل به هغوی اوری او چه کله دهغې په تیارو او تنګو کورونو کښې ورننه باسی نو مرګ ته به چغې وهی خو که نن څوك مرګ هم غواړی نو څه کیدې شی؟ بل آیت کښې دی ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾[5] ګناهګار چه

---

[1] ۷۷/المرسلات:۳۵-۳۶.

[2] صحیح مسلم کتاب الجنة باب جهنم اعاذنالله منها:۲۸٤۲، حاکم:٤/٦۳۷، مجمع الزوائد: ۱۰/۳۸۸، ابن ابی شیبه:۷/٤۸، مسندالبزار:۱۷٥٤، المعجم الکبیر:۱۰٤۲۸.

[3] ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة النار: ۲٥۷٤، باختلاف یسیر وهو حسن، احمد:۲/۳۳٦ شعب الایمان ٦۳۱۷.

[4] ۲٥/الفرقان:۱۲.

[5] ۱۸/الکهف:٥۳.

Scanned with Ca

دوزخ اووینی نوپوهه به شی چه دوی به پدې کښې ورډوبولې شی خو هیڅ د بچ کیدو لار به نه وینی په یوبل آیت کښې دی ﴿لَوْيَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (١) افسوس چه کافرانو هغه وخت معلوم کړې وې چه کله به هغوی د خپلومخونونه اود خپلو شاګانونه اُور لرې نه کړې شی نه به څوك امداد موندې شی ناڅاپی به د الله تعالى عذاب هغوی حیران اوپریشان کړی نه به د هغوی د دې د لرې کولو طاقت وی نه به د یومنټ مهلت ملاویږی په هغه وخت کښې به د هغوی باطل معبودان د کومو چه نی ټول عمر عبادتونه کړی اود هغوی نذرونه نی منل بالکل به د هغوی نه ویزاره شی اود هغوی د حاجت په وخت کښې به بالکل د هغوی په هیڅ کار نه راځی هغوی ته به په کتو سره وانی چه اې الله هم دادی هغه کومو ته چه په دنیاکښې مونږ عبادتونه کول نو هغوی به وائی دروغژن نی مونږ کله تاسو ته ونیلې ووچه الله تعالى پریږدئی او زمونږ عبادت اوکړئی هم دا الله سبحانه وتبارك وتعالى فرمائی ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ﴾ (٢) یعنی د دوی نه زیات څوك ګمراه نشته چه د الله تعالى نه بغیرهغه چاته آواز کوی چه دقیامت پورې به هم هغوی ته جواب ورنه کړی بلکه هغوی د دوی د چغونه هم ناخبره دی. اود حشر په ورځ به د دوی دښمنان وی اود هغوی د عبادت نه به انکاریان وی. په نورو آیاتونوکښې دی چه خپل حمایتی اودعزت سبب نی څوك ګنړل اوچاته نی چغې وهلې هغوی خوبه د دوی دعبادتونونه داسې منکرشی اودهغوی مخالفین به جوړشی (٣) خلیل الله ﷺ هم دافرمانیلی ﴿ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ﴾ (٤) یعنی د قیامت په ورځ به دیوبل منکرشی. بل آیت کښې دی چه دوی ته به دقیامت په ورځ حکم وی چه خپل شریکان راوبلئی الخ (٥) نور هم ددې مضمون آیاتونه په کلام الله کښې موجود دی په دغه ورځ به ټول مسلمانان تابع فرمان شی کله چه ارشاد دې ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ (٦) یعنی په کومه ورځ چه دوی زمونږ خواله راشی په هغه ورځ به ښه اوری او ګوری. بل آیت کښې دی ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ﴾ (٧) ته به ګورې چه په دغه ورځ به ګناهګار خلقو سرونه ټیټ کړی وائی به چه اې الله مونږ واوریده مونږ اوکتل الخ. بل آیت کښې دی چه په دغه ورځ به ټول مخونه د الله تعالى چه حی یاقیوم دې مخکښې ټیټ شوې وی. (٨) تابعدار او تابع فرمان به وی د حکم لاندې به وی د هغوی ټول بهتانونه اود ځان نه خبرې به ختمې شی ټولې چالاکئی به نی ختمې شی هیڅ امدادی به نی نه وی ولاړ. چاچه کفر کړې هغوی ته به د کفر سزا ورکولې شی او په خپل کښې به د نورو خلقو راښکلو دوچنده سزا خوری دا هم هغه وو چه پخپله به هم لرې تختیدل او نور به نی هم د حق نه لرې تختول. په اصل کښې هغوی پخپله د تباهئی په بوخته کښې انختل خو وو دوی بې وقوف. د دې نه معلومیږی چه د کافرانو د عذابونو به هم درجې وی څنګه چه دمؤمنانو د بدله درجې وی.لکه چه دالله ﷻ ارشاد دې ﴿قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (٩) د هریوډپاره دوچند دې خوتاسوته علم نشته. ابویعلی کښې دحضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې چه دجهنم د عذاب سره به دزهرژنو مارانو ټکونه زیاتیږی چه دومره لوئ لوئ به وی

---

(١) ٢١/الانبیاء:٣٩.
(٢) ٤٦/الاحقاف:٥.
(٣) ١٩/مریم:٨١-٨٢.
(٤) ٢٩/العنكبوت:٢٥.
(٥) ١٨/الكهف:٥٢.
(٦) ١٩/مریم:٣٨.
(٧) ٣٢/السجدة:١٢.
(٨) ٢٠/طه:١١١.
(٩) ٧/الاعراف:٣٨.

Scanned with Ca

د عذاب سره به دزهرژنو مارانو تکونه زیاتیږی چه دومره لوئ لوئ به وی لکه خومره چه د لویوکهجورو ونې وی. (١) د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د عرش لاندې به پنځه نهرونه وی په کوم چه به دوزخیانوته عذاب ورکولې شی د شپې هم اود ورځې هم.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ
اوخبرې نې کړه دهغه ورځ نه | چې راپورته به کړومونږ
| چې مونږ به د هر یو امت نه یویو ګواه هم د هغوئ د مینځ
فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا
| په هرامت کښی | یوګواه | په هغوئ باند | دنفسونودهغوئ نه | او رابه ولومونږ
نه راوچت (پیش) کړو | اوتابه د دې خلقو په مقابله کښې ګواه را ړواندې کړو | اومونږ په تاباندې
بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ۚ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا
تالره | ګواه | په دې خلقوباند | اونازل کړې دې مونږه | په تاباند | داکتاب | چې وضاحت کونکې دې
داکتاب قرآن نازل کړې دې | په دې کښې د هر (دینی) څیز (حسب ضرورت) واضحه بیان موجود دې
لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾
دپاره دهر څیز | او هدایت دې | او رحمت دې | او زیرې دې | دپاره دمسلمانانو |
........او (دا قرآن) مسلمانانو دپاره هدایت اورحمت او زیرې دې

قوله تعالی:- وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ

په قیامت کښې ګواهان هم وی:- الله تعالی خپل محترم او خوږ رسول ﷺ ته خطاب کولوسره فرمائی هغه ورځ یاده کړه اوهغه ورځ چه ستاعزت اوکرامت کیدونکې دې د هغې هم ذکر کوه. دا آیت هم داسې دې څنګه چه دسورت نساء په شروع کښې آیت (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا) (٢) یعنی څنګه به تیریږی چه مونږ د هریو امت نه ګواهان راوړو اوتا به دې ټولوباندې ګواه جوړکړو اودروو. حضور ﷺ یوځل په ابن مسعود ﷺ باندې سورت نساء تلاوت کړوکله چه هغه دې آیت ته راورسیدو نو حضور ﷺ اوفرمائیل بس کړه کافی دې. ابن مسعود ﷺ فرمائی چې ما اوکتل چه هغه وخت د حضور ﷺ سترګې مبارکې د اوښکو نه ډکې وې (٣) بیا فرمائی چه زمونږ په دې نازل شوی کتاب کښې مونږ ستا په وړاندې هر څه بیان کړی دی. هریوعلم او هرڅیز په دې قرآن کښې دې. (٤) هریوحلال اوحرام هرنافع علم هره نیکی تیرې شوې خبرې راتلونکی واقعات د دین اودنیا کار روزګار ټول ضروری احکام او احوال په دې کښې موجود دی. دا دزړونو هدایت دې رحمت دې زیرې دې. امام اوزاعی رحمه الله فرمائی چه دې کتاب کښې سره د سنت رسول ﷺ د هرڅیز بیان دې. د دې آیت سره د پورتنی آیت تعلق غالبا په دې وجه دې چه چا په تاباندې د دې کتاب تبلیغ فرض کړې دې اودا نی نازل کړې دې هغه به د

---

(١) مجمع الزوائد:٧/٤٨، مسندابی یعلی:٢٦٥٩، الترغيب والترهيب:٥٥٨١، حاكم:٢/٣٥٥-٣٥٦.

(٢) ٤/النساء:٤١.

(٣) صحیح بخاری کتاب فضائل القرآن باب قول المقرى للقارى حسبك: ٥٠٥٠، صحيح مسلم:٨٠٠، بيهقى:١٠/٢٣١، المعجم الكبير: ٨٤٦٠ ؛ شعب الايمان:١/٤٨١.

(٤) الطبرى:١٧/٢٦٩.

Scanned with Ca

قیامت په ورځ د دې باره کښې سوال کونکې دې لکه چه ارشاد دې چه د امتونو او رسولانو تپولونه به تپوس کولې شي.والله زمونږ د تپولونه به د زمونږ د عملونو تپوس کولې شي رسولان به راجمع کولې شي او تپوس به ترې کیږي چه تاسو ته څه جواب ملاوشو؟ هغوی به وائي چه مونږ ته هیڅ علم نشته ته علام الغیوب ئې. بل آیت کښې دی ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ﴾([1]) یعنی چا چه په تاباندې د قرآن تبلیغ فرض کړې دې هغه به د قیامت په ورځ تا خپل خان ته واپس کړي اود خپلې درکړې شوې فریضې باره کښې درنه تپوس کونکې دې.دا یوقول هم د دې آیت په تفسیرکښې دې اودې هم معقول او ښکلې.

إِنَّ اللّٰهَ	يَأْمُرُ	بِالْعَدْلِ	وَالْإِحْسَانِ	وَإِيتَآئِ	ذِي الْقُرْبٰى
بیشکه الله	حکم کوي	په عدل کولوسره	اوپه احسان کولو سره	او په ورکولو سره	رشته دارانو ته
الله تعالی یقینا تاسو ته دانصاف اود نیکئ اوخپلوانو ته د مال ورکولو حکم کوي					
وَيَنْهٰى	عَنِ الْفَحْشَآءِ	وَالْمُنْكَرِ	وَالْبَغْيِ	يَعِظُكُمْ	
اومنع کوي	دبې حیایئ دکارونونه	اودبدوکارونونه	اودظلم زیاتی نه	هغه نصیحت کوي تاسو ته	
او دبې حیایئ د بدوکارونو او د سرکشئ نه مو منع کوي	اوتاسو ته نصیحت کوي چې				
لَعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُونَ ۝				
دپاره ددې چې تاسو	نصیحت قبول کړئ				
دې دپاره چې تاسو نصیحت حاصل کړئ					

قوله تعالی:- إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

د عدل احسان صله رحمئ اوفحشااومنکر مطلب:- اللهﷻ خپلو بندیګانو ته د عدل او انصاف حکم ورکوی اود سلوك اواحسان لارخودنه کوی اوبدله اخستل هم جائز دی.لکه چه آیت ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ۝﴾([2])کښې اوفرمائیل که بدله اخلئ نوبرابره برابره بدله اخستې شئ خوکه صبر او برداشت اوکړئ نو څه به وائي چه دا لویه د بهادرئ خبره ده. بل آیت کښې دی چه د دې بدله به الله تعالی سره ملاویږی. بل آیت کښې دی د زخمونو قصاص دې خوچه څوك معافی اوکړي نو د هغه د ګناهونو معافی ده([3])نوعدل فرض اواحسان نفل.د توحید د کلمه شهادت هم عدل دې ظاهر او باطن په یورنګ کښې هم عدل دې اواحسان دا دې چه د باطن صفائي د ظاهر نه هم زیاته وي او فحشا اومنکر دادې چه په باطن کښې خرابی وي اوپه ظاهرکښې بناوټ. هغه د صله رحمې هم حکم ورکوی. لکه چه په صفا الفاظوکښې ارشاد دې﴿فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝﴾([4])رشته دارانوته مسکینانوته مسافروته د هغوی حق ورکړه او اسراف او بې ځایه مه الوزونی.دمحرماتونه هغه تاسو منع کوی د ګناهونونه هغه تاسومنع کوی ظاهری او باطنی ټول ګناهونه حرام دی. په خلقو ظلم اوزیاتې کول حرام دی.

[1]) ٢٨/القصص:٨٥.

[2]) ١٦/النحل:١٢٦.

[3]) ٥/المائده:٤٥.

[4]) ١٧/بنی اسرائیل:٢٦

Scanned with Ca

دظلم سزا ډېره زر ملاوېږي:-حديث شريف کښې دي چه د ظلم زياتي او خپلولي پريخودو نه زياته بله داسې ګناه نشته چه په دنياکښې به هم د هغې ډير زر بدله ملاوشي او په آخرت کښې به سخت نيول وی (١)د الله تعالى دا احکام اوبنديزونه ستاسو د نصيحت دپاره دی. ابن مسعود ﷛ فرمائي د ټولو نه جامع آيت په ټول قرآن کښې دسورت نحل دا آيت دي(٢)حضرت قتاده ﷬ فرمائي چه کوم ښه عادتونه دی د هغې حکم قرآن ورکړې دې او پخلقو کښې چه کوم خراب خصلتونه دی د هغې نه الله تعالى منع کړې دی د بداخلاقئی نه اوبدئي نه هغه ممانعت کړې دې.په حديث کښې دی بهترين اخلاق الله تعالى ته خوښ دی اوبداخلاقی هغه مکروه ګنړی.(٣)

داکثم صيفي واقعه:-اکثم بن صيفي ته چه کله د رسول الله ﷺ متعلق خبرورکړې شو نو هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې دحاضريدو کله اراده اوکړه خود هغه قوم هغه پسې شو او هغه نی منع کړو هغه ونيل چه ما نه پريږدئی نو ښه ده قاصد راولئی چه هغه اوليږو.دوه کسان د دې خدمت د پوره کولو د پاره تيار شودلته چه راغله نو هغوی اوونيل چه مونږ داکثم صيفي قاصدان يوهغه تاسو نه تپوس کوی چه تاسو څوك نی؟اوڅه نی؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه د اول سوال جواب خودادې چه زه محمدﷺ بن عبدالله يم اود دويم سوال جواب دا دې زه د الله تعالى بنده اود هغه رسول يم. بياحضورﷺ هغوی ته دا آيت تلاوت کړو.هغوی ونيل دوباره نی اولولئی.حضورﷺ بيا اولوستلو تردې چه هغوی يادکړو بياواپس لاړل او اکثم ته ئی پوره خبر ورکړو او وئی ونيل په خپل نسب باندې هغه څه فخر اونه کړو صرف خپل اودخپل پلار نوم ئی واخستو خودې د لوئ نسب والا اود اوچت خاندان والا دې. بيانی مونږ ته دا کلمې اوخودلې چه د حضورﷺ په ژبه مبارکه مونږ واوريدې. دې اوريدو سره اکثم اوونيل چه هغه خو ډيرې ښه خبرې ښائي اود بدو او سفلی خبرونه منع کول کوی. زما د قبيلې خلقو تاسو د اسلام طرف ته وړانديوالې اوکړئی دې دپاره چه تاسو په نورو قبيلو باندې سرداری اوکړئی اود نورو خلقو په لاسونوکښې لکئی مه جوړيږئی.

د عثمان بن مظعون واقعه:-د دې آيت په شان نزول کښې يوحسن حديث مسنداحمد کښې واردشوې دې. ابن عباس ﷛ فرمائي حضورﷺ په خپل صحن کښې ناست وو چه عثمان بن مظعون ﷛ حضورﷺ سره تيريدو حضورﷺ اوفرمائيل کينې نه؟ هغه کيناستو اوحضورﷺ د هغه طرف ته متوجه شوخبرې نی کولې چه حضورﷺ ناڅاپی خپل نظرمبارك د آسمان طرف ته اوچت کړو لږ ساعت پورې ئی بره کتل بياڼی سترګې په مزه مزه ښکته کړې اوخپل ښی طرف ته نی په زمکه اوکتل او هم هغه طرف ته حضورﷺ مخ هم کړو اوداسې نی سر مبارك خوزولو لکه چه د چا نه څه زده کوی اوڅوك حضورﷺ ته څه وائی لږ ساعت پورې داحالت وو بياحضورﷺ سترګې پورته کړې تردې چه د آسمان پورې د حضورﷺ نظرمبارك اورسيدوبياحضورﷺ ټيك ټاك شو اوهم هغه شان عثمان ته متوجه شو ناست ووهغه ټول نی کتل د هغه صبر اونه شوتپوس نی اوکړو حضورﷺ تاسو سره ډير خل د ناستې موقع ملاوشوې ده خود نن په شان نظاره مې نه ده ليدلې. حضورﷺ اوفرمائيل تا څه اوليدل؟ وئيل تاسو خپل نظرمبارك د آسمان طرف ته اوچت کړو بيامو لاندې اوکتل بيامو خپل ښی طرف ته اوکتل اوداسې تاؤ شوی کيناستې زه دې پريخودم بيامو داسې سرخوزولولکه چه څوك تاسو ته څه وائی اوتاسو په ښه شان سره هغه اورئی. حضورﷺ اوفرمائيل چه ښه ده تا دا هر څه اوليدل هغه ونيل

(١) ابوداؤد کتاب الادب باب لى النهى عن البغى: ٤٩٠٢، وسنده صحيح، ترمذی: ٢٥١١، ابن ماجه: ٤٢١١، حاکم:٢/٣٥٦، ابن حبان:٢٠٣٩، احمد:٥/٣٦.

(٢) حاکم:٢/٣٥٦، وسنده صحيح امام حاکم ﷬ دا صحيح ګڼړليګ ديګ.

(٣) حاکم:١/٤٨، طبرانی:٥٩٢٨، وسنده حسن، حلية الاولياء: ٣/٢٥٥.

Scanned with Ca

اوبرابرمې کتل. حضورﷺ اوفرمائيل ماله د الله تعالى فرښته وحي راوړلو سره راغلې وه هغه وئيل د الله تعالى نه راليکلې شوې؟ حضورﷺ اوفرمائيل او او د الله تعالى راليکلې شوې. تپوس ئې اوکړو بياهغې تاسوته څه اووئيل؟ حضورﷺ هم دا آيت تلاوت کړو. حضرت عثمان بن مظعون ﷺ فرمائي هم دغه وخت زما په زړه کښې ايمان کيناستو اود حضورﷺمحبت زما په زړه کښې ځاى اوکړو(١) بل روايت کښې دى د حضرت عثمان بن ابى العاص ﷺ نه روايت دې چه زه د حضورﷺ په خدمت کښې ناست ووم حضورﷺ خپل نظر پورته اوچت کړو ونې فرمائيل جبرائيل ﷺ ماله راغلواوماته ئې حکم راکړوچه زه دا آيت د دې سورت په دې ځاى کښې کيږدم.(٢) دا روايت هم صحيح دې. والله اعلم.

وَاَوۡفُوۡا بِعَهۡدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدۡتُّمۡ
او پوره کوئ | وعده دالله | کله چې | وعده اوکړئ تاسو
اودالله تعالى وعده پوره کوئ | هرکله چې تاسووعده اوکړئ
وَلَا تَنۡقُضُوا الۡاَيۡمَانَ بَعۡدَ تَوۡكِيۡدِهَا وَقَدۡ جَعَلۡتُمُ اللّٰهَ
او مۀ ماتوئ تاسو | قسمونه | روستو | دمحکم کولودهغې نه | حال دا چې جوړ کړې وى تاسو | الله
اود پخولو نه پس قسمونه مه ماتوئ | حال دادې چې تاسو په خپل ځان باندې
عَلَيۡكُمۡ كَفِيۡلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُوۡنَ ۝ وَلَا تَكُوۡنُوۡا
په ځانونوخپلوباند | ګواه | بيشکه الله | پوهيږى | په هغه عملونو | چې کوئ ئې تاسو | اومۀ کيږئ تاسو
الله تعالى ضامن جوړ کړې دې | بيشکه الله تعالى ستاسو په ټولو کارونو پوهيږى |اوتاسو د هغې
كَالَّتِىۡ نَقَضَتۡ غَزۡلَهَا مِنۡۢ بَعۡدِ قُوَّةٍ اَنۡكَاثًا ؕ
پشان دهغه ښځې | چې وې سپړدل | ريشلې تارونه خپل | روستو دمحکموالى نه | ټوټې ټوټې
ښځې په شان مه کيږئ اچې خپل تارونه به ئې دمضبوطولو نه پس بيا ريښه ريښه کړل| چې پخپل چل ول
تَتَّخِذُوۡنَ اَيۡمَانَكُمۡ دَخَلًاۢ بَيۡنَكُمۡ اَنۡ تَكُوۡنَ اُمَّةٌ هِىَ اَرۡبٰى
نيسئ تاسو| قسمونه خپل| ذريعه دتګئ| په منځ خپل کښې| چې شى| يوه ډله هغه زياته ګټوره
تاسوهم خپل قسمونه د فساد ذريعه اوګرځوئ | په دې غرض چې يوه ډله د بلې ډلې نه زياته فائده
مِنۡ اُمَّةٍ ؕ اِنَّمَا يَبۡلُوۡكُمُ اللّٰهُ بِهٖ ؕ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَـكُمۡ
دبلې ډلې نه | بيشکه | آزمائى تاسو لره الله | په دې وعده سره | اوخامخا به بيان کړى | تاسو ته
واخلى| الله تعالى هم دغه شان په تاسو امتحان کوى |او د قيامت په ورځ به درته هغه ټول
يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ مَا كُنۡتُمۡ فِيۡهِ تَخۡتَلِفُوۡنَ ۝
په ورځ دقيامت| هغه څه| چې وئ تاسو| په هغې کښې| چې اختلاف به موکوؤ
حقيقت ښکاره کړى | په کوم کښې چې تاسو اختلاف کولو |

(١) احمد:١/٣١٨، وسنده حسن، طبراني:٨٣٢٢، مجمع الزوائد:٧/٤٨.
(٢) احمد:٤/٢١٨،

Scanned with Ca

قوله تعالی:- وَاَوْفُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ

دَ قسمونو عهدو پیمان دَحفاظت حکم:- الله تعالی مسلمانانوته حکم ورکوی چه هغوی دې دوعدو حفاظت کوی قسمونه دې پوره کوی اوماتوی دې نه. دلته نی د قسمونونه ماتولوسختوالې اوکړو. بل آیت کښې فرمانیلی دی چه د خپلو قسمونو نښه الله تعالی مه جوړونی دې نه هم د قسمونو حفاظت کول مراد دی.یو بل آیت کښې دی د قسم ماتولوکفاره ده د قسمونوپوره کولوحفاظت کونی.

ددې ایت مبارک په مطلب کښې مختلف توجیهات او اصل مطلب:- په آیاتونوکښې داحکم دې اوبخاری او مسلم په حدیث کښې حضورﷺ فرمانی والله چه کله زه دیوڅیز قسم اوخورم اوبیادهغې په خلاف کښې بهتری اووینم نوان شاء اللهﷺ ضروربه هغه کارپوره کوم او دخپل قسم کفاره به ورکوم.[1] دې پورتنی آیاتونوکښې اواحادیثوکښې فرق مه ګڼړئی.هغه قسمونه وعدې معاهدې چه پخپل مېنځ کښې د معاهدې اووعدې په توګه وی دهغې پوره کول خوبې شکه ډیر ضروری دی اوکوم قسمونه چه د رغبت او منع کولود پاره د خلې نه اوخی هغه بې شکه کفاره ورکولوسره ماتیدې شی. نو په دې آیت کښې مراد د جاهلیت د زمانې په شان قسمونه دی[2] مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمانی په اسلام کښې د دوډلو په خپل مینځ د اوسیدو قسم هیڅ څیز نه دې. اوپه جاهلیت کښې چه د داسې اعانت او امداد کوم قسمونه خپل مینځ شوی دی اسلام هغه نور هم مضبوط کوی[3] د دې حدیث د اولنئی جمله دا معنی ده چه اسلام قبلولونه پس اوس د دې ضرورت نشته چه د یوې روروڵنی والا بلې روروڵنی والا نه وعدې اومعاهدې اوکړی چه تاسواومونږ یویو، په راحت او غم کښې شریك یووغیره خکه چه د اسلام رشته ټول مسلمانان په یوه روروڵنی کښې راولی د مشرق نه ترمغرب پورې مسلمانان د یوبل په غم دردکښې شریك دی. د بخاری اومسلم یوحدیث کښې دی د حضرت انس ﷺ په کورکښې رسول الله ﷺ د انصاروا‌ومهاجرینو په مینځ کښې قسم اوکړو[4] د دې نه دا منع کړې شوی روروڵی مراد نه ده دا خوروروڵی ود د کوم په وجه چه به خپل مینځ کښې د یوبل وارثان کیدل په آخره کښې داحکم منسوخ شو اووراثت نیزدې خپلوانوسره خاص کړې شو.وائی چه ددې فرمان الهی نه مطلب دغه مسلمانانو ته په اسلام باندې د کلك اودریدو حکم ورکول دی کومو چه دحضورﷺ په لاس باندې بیعت اوکړو اود اسلام د پابندئی اقرارئی کولو نو هغوی ته فرمانی چه د داسې کلك قسم او پورې معاهدې او وعدې نه پس چرته داسې نه وی د محمدیهﷺ د ډلې د کمې اود مشرکانود ډلې کثرت ته په کتو سره تاسودا ماته نه کړئی[5] مسنداحمدکښې دی چه کله خلقو د یزیدبن معاویهﷺ بیعت ماتولو نوحضرت عبدالله بن عمرﷺ د خپل کور ټول خلق راجمع کړل اود الله تعالی تعریف کولونه نی اما بعد اوفرمانیل چه مونږ د یزیدبیعت د الله اود هغه د رسول ﷺ په بیعت اوکړو او ما د رسول اللهﷺ نه اوریدلی دی چه د هریوغدار د پاره به د قیامت په ورخ یوه جهنډا ورخښولې شی او اعلان به کولې شی‌دا غداردې فلانکې د فلانکی خوئ. د الله تعالی سره د شریك کولونه پس دا د ټولونه لوئ اود ټولونه خراب

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان والنذر، باب قوله تعالی ﴿لایؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم﴾:٦٦٢٣، صحیح مسلم :١٦٤٩، احمد:٤٠١/٤، مسندابی عوانه: ٣٣/٤، مسندالبزار:٣٠٣٨.

[2] الطبری:٢٨٢/١٧.

[3] احمد:٨٣/٤، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابه باب مؤاخاة النبیﷺ بین اصحابه: ٢٥٣٠، اموارد‌الظمآن:٢٠٦١، دارمی: ٣١٨/٢، مصنف عبدالرزاق:١٩٢٠٠.

[4] صحیح بخاری کتاب الکفالة باب قول الله تعالی ﴿والذین عاقدت ایمانکم فاتوهم نصیبهم﴾ :٢٢٩٤، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب مواخاة النبی ﷺ بین اصحابه: ٢٥٢٩، ابوداؤد: ٢٩٦٦، احمد:١١١/٣، مسندابی یعلی:٤٠٢٣، بیهقی:٢٦٢/٦، الادب المفرد:٥٦٩.

[5] الطبری: ٢٨١/١٧، والله اعلم.

Scanned with Ca

غداری ده چه د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ بیعت دچاپه لاس باندې اوکړی او بیانې مات کړی یاد ساتنی تاسو کښې څوك هم داخراب کار اونه کړی او په دې باره کښې د حد نه وړاندې نه شتی ګنې زما اود هغه په مینځ کښې جدائی ده([1]) مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی چه کوم سړې یومسلمان سره څه شرط اوکړی اودهغې د پوره کولو اراده نه لری نوهغه په مثال د هغه سړی دې چه خپل ګاونډی ته د امن ورکولو نه پس بې اسرې پریږدی. ([2])

دمکې د بوډئی قصه او دهغوئ سره تمثیل:- بیا هغوی ویروی چه څوك دعهدوپیمان حفاظت نه کوی د هغه د دې کارنه الله تعالی علیم اوخبیردې.په مکه کښې یوه ښځه وه چه د هغې په عقل کښې فتور وو د تار جوړولونه او تیك ټاك اومضبوطیدونه پس به بغیرد څه وجه مات رامات کړو او ټکړې ټکړې به ئی کړو.([3])نوداامثال دې ددې مضبوطولونه پس وعده بیا ماتول. ([4]) هم دا خبره ټیك ده اوس دا پریږده چه په واقعه کښې یوه داسې ښځه وه هم که نه وه چه داسې ئی کول دلته خو صرف مثال مقصد دې ﴿انکاثا﴾ معنی ټکړې ټکړې کول ممکن دی چه دا د ﴿نَقَضَتْ غَزْلَهَا﴾ اسم مصدر وی اوداهم کیدې شی چه بدل وی دکان د خبریعنی انکاث مه جوړیږه دجمع نکث دناکث نه بیافرمائی چه قسمونه د مکراوفریب ذریعه مه جوړوه چه د خپل خان نه لویوته په خپلو قسمونوباندې یقین ورکړې اوخپله ایمانداری او نیك نیتی اوښائې بیا بې ایمانی اوغداری اوکړې. د دې کثرت په لیدلوسره د دروغو وعدې کولوسره صلح اوکړې. او بیا موقعه بیاموندلو سره جنګ شروع کړې داسې مه کوئی. نو چه کله په داسې حالت کښې بې وعدګی حرام کړې شوه او د خپل کثرت او غلبې په وخت کښې خو په طریقه اولی حرامه شوه. الحمدلله مونږ په سورت انفال کښې دحضرت معاویه ؓ قصه لیکلې ده چه د هغوی او شاه روم په مینځ کښې د یوې مودې پورې صلح شوې وه. د دې مودې د ختمیدو سره نیزدې هغوی مجاهدین د روم سرحد طرف ته روان کړل چه هغوی دې په سرحدباندې پریوځی اود مودې په ختمیدو سره دې حمله اوکړی دې د پاره چه رومیانوته د تیاری موقع ملاؤنه شی. کله چه عمرو بن عبسه ؓ ته د دې خبر اوشو نو امیرالمؤمنین حضرت معاویه ؓ له راغلو او ورته ئی اووئیل الله اکبر اې معاویه!عهدپوره کړه غدر او بدوعدګئی نه بچ شه ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه کوم قوم سره وعده معاهده اوشی نو چه ترکومې پورې دصلح موده ختمه شوې نه وی د یوې غوټې دکولاوولو هم اجازت نشته. دې اوریدو سره امیرمعاویه ؓ خپل لښکر راواپس کړو([5]) ﴿اربی﴾ نه مراد اکثردې. ددې جملې دا هم مطلب دې چه اوګوری دښمن ډیر اوطاقتور دې صلح اوکړی اودا صلح د فریب ذریعه جوړه کړی هغوی غافل کړی او حمله اوکړی. اودا هم مطلب دې چه یوقوم سره معاهده اوکړې بیااوګوری چه بل قوم د هغوی نه قوی دې هغه سره ئی معامله اوکړه او مخکینئی معاهده ئی ماته کړه دا ټول منع دی. په دې کثرت سره الله تعالی تاسو ازمائی یادا چه په خپل حکم سره یعنی د وعدې د پابندئی په حکم سره الله تعالی ستاسو ازمیښت کوی او په تاسوکښې به صحیح فیصلې د قیامت په ورځ پخپله کوی. هریوته به د هغه د عملونو بدله ورکوی نیکانوته نیکه او بدانو ته بده. ([6])

---

[1] احمد:٤٨/٢، صحیح بخاری کتاب الفتن باب اذاقال عندقوم شیئا ثم خرج فقال بخلافه:٧١١١، ٣١٨٨، صحیح مسلم:١٧٣٥.
[2] احمد: ٤٠٤/٥.
[3] الطبری:٢٨٥/١٧.
[4] ایضًا.
[5] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الامام یکون بینه وبین العدو عهدفیسیرنحوه: ٢٧٥٩، وسنده صحیح، ترمذی:١٥٨٠، شعب الایمان:٤٣٥٩.
[6] الطبری:٢٨٧/١٧.

Scanned with Ca

وَلَوْ شَآءَ

| اوکه چرې | غوښتلي

او که الله تعالی غوښتلي

اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّضِلُّ مَنْ

الله | نو خامخا به ئې جوړ کړي وئ تاسو | امت یو | ولیکن | گمراهه کوي هغه | هغه څوک

نو تاسو ټول به ئې یو امت کړي وئ | خو هغه چې چا لره اوغواړي | نو هغه گمراه کړي | او چا لره

يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَلَتُسْـَٔلُنَّ

چې غواړي هغه | اونیغه لار ښائي | هغه چاته | چې غواړي هغه | او خامخا به تپوس کیږي ستاسو نه

اوغواړي نو هدایت ورته اوکړي | اوستاسونه به ستاسو د عملونو خامخا تپوس کیږي

عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝ وَلَا تَتَّخِذُوْٓا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًاۢ

دهغه کارونو | چې وئ تاسو | چې کول به مو | اومهٔ جوړوئ تاسو | قسمونه خپل | ذریعه ددوکې

......اوتاسو خپل قسمونه په خپل مینځ کښې د دهوکې ذریعه مه جوړوئ | هسې نه چې د چا قدم

بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوْتِهَا وَتَذُوْقُوا السُّوْٓءَ

په منځ خپل کښې | نواوبه خوئیږي | قدم | روستو | دمحکموالی دهغې نه | اواوبه څکئ تاسو | خراب انجام

د مضبوطیا نه پس بیا اوخوئیږي | او تاسو ته په دې خبره تکلیف اورسي | چې خلق به مو

بِمَا صَدَدْتُّمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۝

په سبب دهغې | چې منع کړل تاسو خلق | دلارې دالله نه | اودې ستاسو دپاره | عذاب لوئ

د الله تعالی دلارې نه منع کول | اوستاسو دپاره ډیر لوئې عذاب مقرردې (که داسې مو اوکړو)

وَلَا تَشْتَرُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۭ اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ

اومهٔ اخلئ تاسو | په وعده دالله باندې | قیمت | لږ | بیشکه هغه څه | چې دالله سره دی | هغه | بهتردی

اودالله تعالی په وعده ددنیا لږه فائده مه اخلئ | ....بیشکه کوم عوضونه چې الله تعالی

لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا

ستاسودپاره | که چرې یئ تاسو | چې پوهیږئ | هغه څه | چې ستاسوسره دی | هغه ختمیږي | اوهغه څه

سره دی | هغه ستاسو دپاره ډیر بهتر دی | که تاسو پرې پوهیږئ | چې څه تاسو سره دی | هغه ختمیږي

عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۭ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِيْنَ صَبَرُوْٓا

چې دالله سره دی | هغه باقی دی | اوخامخا به بدله ورکوو مونږ | هغه کسانوله | چې صبر ئې اوکړو

اوڅه چې الله تعالی سره دی هغه همیشه باقي پاتې کیدونکی دی | اوڅوک چې ثابت قدم شو هغوئ ته

Scanned with Ca

اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝

اجر دهغوئ | مطابق دبهتره | هغه عمل | چي وو هغوئ | چي کوئ به ئي |

به مونږ خامخا د هغه ښه کارونو په بدله کښې خپل اجرورکوو کوم چې هغوی کول

قوله تعالى:- وَلٰكِنْ يُّضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ

هدایت او ګمراهي د الله ﷻ په اختیار کښې:-که الله تعالی غوښتل نود ټولې دنیابه هم یومذهب او مسلك وو لکه چه فرمائی ﴿وَلَوْشَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾([1]) یعنی که د الله تعالی غوښته وه نواې خلقو تاسو ټول به ئی یوه ډله کړې وئی. بل آیت کښې دی که ستارب غوښتل نود مخ د زمکې به ټول خلق به ایماندار وو. یعنی په دوی کښې به موافقت او یوشان والې وواختلاف اوبغض به بالکل نه وو. ستارب قادر دې که اوغواړی نوټول خلق به یوامت کړی خودوی به مختلف وی ولې په ځا چه ستا د رب رحم وی هم هغه دوی پیداکړی دی هدایت او ضلالت یعنی ګمراهی هم دهغه په لاس کښې ده د قیامت په ورځ به هم هغه حساب اخلی تپوس پوښتنه په کوی وروکې لوئ نیك اوبد ټولواعمالو بهترینه بدله به ورکوی.

قسمونه وعدې د دهوکه ذریعه نه دی جوړول پکار:-بیامسلمانانوته هدایت کوی چه قسمونه وعدې معاهدې د مکراو فریب ذریعه مه جوړوئی او نه د ثابت قدمئی نه پس خوئیږئی. لکه چه څوك د نیغې لارې نه واوړی.اوستاسودا کار به دنوروخلقو دالله تعالی د لارې نه د بندیدو ذریعه جوړه شی. د کومې چه ډیر خراب نقصان به هم په تاسو پریوځی. ځکه چه کله کافران اوګوری چه مسلمانانو وعده ماته کړه د وعدې خلاف ئی اوکړل نود هغوی به دین سره اعتماد اویقین پاتې نه شی اوهغوی به د اسلام قبلولو نه منع شی اود دوی د دې بندیدو ذریعه به تاسوجوړشئی په دې وجه به تاسو ته لوئ عذاب کیږی او سخته سزا به درکولې شی. الله تعالی په مینځ کښې کولوسره چه کومې وعدې کوئی او دهغه قسمونه خوړلو سره کوم عهدوپیمان کوئی هغه په دنیاوی لالچ سره ماتول اوبدلول په تاسو باندې حرام دی. که ټوله دنیادرته حاصله شی خود دې حرمت مرتکب مه جوړیږئی ځکه چه دنیابې کاره ده. الله تعالی سره چه څه دی هم هغه بهتردی د هغه بدله او ثواب امیدساته. څوك چه د الله تعالی په دې خبره باندې یقین اوساتی هم د دې غوښتونکې پاتې شی اود الله تعالی د حکم د پابندئی لاندې د خپلو وعدو ساتنه اوکړی نود ده د پاره چه الله تعالی سره کوم اجر اوثواب دې هغه د ټولې دنیانه ډیر زیات اوډیر بهتردې. په دې ښه شان سره پوهه ششی. په ناپوهئی کښې داسې مه کوئی چه د آخرت ثواب مو ضائع شی بلکه د اخستلو په ځائ ورکول شی. واورئی د دنیانعمتونه ختمیدونکی دی اود آخرت نعمتونه لازوال اود همیشه دپاره دی.زما قسم دې چه کومو خلقو په دنیاکښې صبراوکړو هغوی ته به د قیامت په ورځ د هغوی د بهترینواعمالوډیره ښکلې صله او بدله ورکوم اوهغوی به ښنم.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ

هرچاچې | عمل اوکړو نیك | دنارینو نه | یادزنانونه | او هغه وی | مومن |

هرچا چې نیک عمل اوکړو که نارینه وی اوکه زنانه | خو چې هغه مومن وی انو مونږ به ورته ضرور په دنیا کښې

فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ

نومونږبه ژوندون ورکړوهغه له | ژوندون پاکیزه | او خامخا به ورکړو مونږ هغوئ ته | اجر دهغوئ |

پاک ژوند ورکړو | او په اخرت کښې به ورته خامخا د هغوئ د ښو کارونو په عوض کښې اجر ورکړو

[1]) ٥/المائدة:٤٨.

Scanned with Ca

بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

مطابق دبهتره هغه عمل | چې وو هغوئ چې كوؤ به ئې |

قوله تعالى:- مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ

دَ نيكواعمالوبه بهتربدله ملاويږي:- الله تبارك وتعالى جل شانه خپلو هغه بنديګانوسره چه په خپل زړه كښې په الله تعالى اودهغه په رسول ﷺ باندې كامل ايمان لرى اود كتاب او سنت دتابعدارئى لاندې نيك اعمال كوى وعده كوى چه هغه به دوى ته په دنياكښې هم صفااو بهترين ژوندورکوى او ډير په ښكلې طريقه سره به دهغوى عمرتيريږى كه هغه سړى وى اوكه هغه ښځې وى اودې سره به دخپل طرف نه په آخرت كښې هم د هغوى دنيكو اعمالوبهترين بدله وركوى. په دنياكښې پاك اوحلال رزق قناعت خوشحاله طبيعت نيك بختى پاكوالې د عبادت خوند د اطاعت مزه د زړه يخوالې دنړۍ كولاووالى داټول لرځه به دالله تعالى دطرفنه ايماندارانونيك عمل كونكوته وركولې شى. مسند احمد كښې رسول الله ﷺ ارشاد دې هغه خلاصې بياموندو چه مسلمان شو او پوره پوره رزق وركړې شو چه څه ملاوشو په هغې باندې صبر اوكړو(١) بل حديث كښې دى چاته د اسلام لار اوخودلې شوه اوچاته چه د خيتې ساتلو تكړه ملاوشوه اوالله تعالى د هغه زړه د قناعت اوصبر نه ډك كړو هغه خلاصې بيا موندو(ترمذى) (٢) په صحيح مسلم شريف كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى الله تبارك وتعالى په خپلو مؤمنانوبنديګانو باندې ظلم نه كوى بلكه د هغه د نيكئى بدله په دنيا كښې وركوى اود آخرت نيكئى هم هغه ته وركوى اوكافرخپلې نيكئى هم په دنياكښې خورى د آخرت د پاره د هغه په لاس كښې هيڅ نيكى باقى نه پاتې كيږى.(٣)

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ

| نوكله چې | لولې ته قرآن | نو پناه اوغواړه | په الله سره | دشيطان

| نوهركله چې ته د قرآن پاك لوستلو اراده اوكړې إنو د شيطان مردود د شرنه

الرَّجِيمِ ۝ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا

رټلي شوى نه | بيشكه دې چې دې | نشته | ده لره | قدرت | په هغه كسانوباندې | چې ايمان ئې راوړې وى

پناه غواړه | د هغه وس په داسې خلقو نه چليږى | چې ايمان ئې راوړې وى

وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ

اويه رب خپل باند | توكل كوى | بيشكه | قدرت دهغه | په هغه كسانو باندې

او پخپل رب بهروسه كوى | ....د هغه وس خو بس په هغه چا چليږى | چې هغه

---

١) احمد:٢/١٦٨، صحيح مسلم كتاب الزكاة باب فى الكفاف والقناعة:١٠٥٣، ترمذى:٢٣٤٨، ابن ماجه ٤١٣٨، ابن حبان:٢٧٠، حاكم: ٣/١٣٧، المعجم الاوسط:٤٦٧٠، مسندعبدبن حميد:٣٤١، شعب الايمان:٧/٢٩١.

٢) حاكم:٤/١٢٢، ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى الكفاف والصبرعليه:٢٣٤٩، وسنده حسن احمد:٦/١٩، ابن حبان:٧٠٥، حاكم: ١/٩٠، مواردالظمان:٢٥٤١، المعجم الكبير:٧٨٦.

٣) صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب جزاء المؤمن بحسناته فى الدنيا والاخرة وتعجيل حسنات الكافر فى الدنيا:٢٨٠٨، احمد:٣/١٢٣، ابن حبان:٣٧٧، مسندالطيالسى:٢٠١٣، مسندابي يعلى:٢٨٤٤.

Scanned with Ca

يَتَوَلَّوْنَهٗ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِهٖ مُشْرِكُوْنَ ۝
چي هغوئ دوستي کوي دهغه سره | او په هغه کسانوباندي | چي هغوئ | دهغه په لمسه | شرك کونکي دي
خپل دوست گڼري | او د (هغه په وسوسو) الله دپاره شريکان جوړوي

قوله تعالى:- فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ۝

دَ قرآن پاک دَ تلاوت په شروع کښې دَ شيطان دَ شرنه دَ الله تعالى پناه غوښتلو حکمت:- الله تعالىٰ ﷻ د خپل نبى کريم ﷺ په خُله مبارکه باندې خپلو مؤمنانو بنديګانوته حکم ورکوي چه د قرآن کريم د تلاوت نه وړاندې ﴿اعوذ﴾ لولئ. دا حکم دفرضيت په توګه نه دې. ابن جرير ﷫ وغيره په دې باندې اجماع نقل کړې ده. د ﴿اعوذ﴾ پوره بحث معنې وغيره مونږ دخپل تفسير په شروع کښې ليکلې دې فالحمد لله. ددې حکم مصلحت دادې چه قاري قرآن ګډوډ کيدو دغور او فکر نه منع کيدو او د شيطاني وسوسو راتلو نه بچ شي. د دې د پاره جمهور وائي چه د تلاوت شروع کولو نه وړاندې ﴿اعوذ﴾ وائي. د ځا قول داهم دې چه د قرآن پاك د ختميدو نه ئې هم وائې د دې دليل هم دا آيت دې خو صحيح قول هم رومبې دې او د احاديثو دلالت هم په دې باندې دې. والله اعلم.

د قراءت نه وړاندې د تعوذ وئيلو حکم

مسلک حنفي:- داحنافو په نيز هم د قراءت نه وړاندې تعوذ سنت دې واجب نه دې ځکه چه نبى کريم صلى الله عليه وسلم بعضې وختونو کښې بغير د تعوذ نه قراءت کړې دې دا د عدم وجوب دليل دې[1]
بيا فرمائي چه ايماندار متوکلين هغه په داسې ګناهونو کښې نه شي راګيرولې چه د هغې نه توبه اونه کړي[2] دهغه هيڅ حجت دده په وړاندې نه شي چليږي. دامخلص بنديګان دهغه دژوروچالونونه محفوظ پاتې کيږي اودا ده چه څوك د هغه تابعداري اوکړي [3] د هغه په ويناکښې راشي هغه خپل دوست او ملګرې اودروي هغه د الله تعالى په عبادتونوکښې شريك کړي په هغوى باندې خودې خوريږي. دا مطلب هم کيدې شي چه "ب" سببيه اوښائي يعنى هغه دده دتابعدارئى په وجه د الله ﷻ سره شرك شروع کړي. دا معنى هم ده چه هغه دې په خپل مال کښې خپل اولاد کښې د الله تعالى سره شريك اوګرځوي.

وَاِذَا بَدَّلْنَآ اٰيَةً مَّكَانَ اٰيَةٍ ۙ وَّاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
او کله چي | بدلوؤ مونږه | يو ايت | په ځائي | دبل ايت | او الله | ښهٔ پوهيږي | په هغه څه
اوهر کله چي مونږ ديو ايت په بدل کښې بل ايت نازل کړو | او الله تعالى په هغې ښه پوهيږي | څه چي
يُنَزِّلُ قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مُفْتَرٍ ۭ بَلْ
چي نازلوى ئي هغه | وايئ دا خلق | بيشکه | چي تهٔ | پخپله جوړونکي ئي (دقران) | بلکه خبره داده
راليږي | نودا خلق اووائي چي ته خو بس صرف دروغ تړونکي يئ | نه ! بلکه په دوئ کښي
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ قُلْ نَزَّلَهٗ رُوْحُ الْقُدُسِ
چي زيات خلق ددوئ | ناخبره دي دحقيقت نه | اووايه | چي نازل کړي دي دا قران | پاك روح
زيات خلق نه پوهيږي | ....ته اووايه چي دا جبريل عليه السلام امين ستا د رب

[1] (تفسير مظهري (٢٢٦،٢٢٧١٥).
[2] الطبرى: ٢٩٤/١٧.
[3] الطبرى: ٢٩٤/١٧.

Scanned with Ca

مِنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

د طرفه درب ستانه | په حقه سره | دپاره ددې چې محکم کړی | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو

د طرفه په حق نازل کړې دې | چې دایماندارو خلقو ایمان پرې مضبوط کړی

وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ۝ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ

اولارښودونکې دې | اوزيرې دې | دپاره دفرمانبردارو خلقو | اوبې شکه | پوهیږو مونږه | چې بیشکه دوئ

اودمسلمانانو دپاره هدایت او زيرې دې | .... اومونږ ته ښه معلومه ده چې دوئ وائی

يَقُوْلُوْنَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهٗ بَشَرٌ ؕ لِسَانُ الَّذِيْ يُلْحِدُوْنَ

وائی | چې بیشکه | ښودنه کوی دهٔ ته | یو سړې | ژبه | دهغه سړی | چې اشاره کوی دوئ

چې دهٔ ته خویو سړې خودنه کوی | (حال داچې) کوم سړی ته دوئ داسې غلط نسبت کوی

اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ وَّهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِيْنٌ ۝

هغه ته | عجمی ژبه ده | او داقران | ژبه ده | عربی صفا |

د هغه ژبه عجمی ده | او دا قران خو په صفا عربئ ژبه کښې راغلې دې |

قوله تعالی:- وَاِذَا بَدَّلْنَآ اٰيَةً مَّكَانَ اٰيَةٍ ۙ

د منسوخ کیدوحکمت مشرکان نه پیژنی:-دمشرکانو د کم عقلتوب بې سروسامانئی او بې یقینئی بیان کولې شی چه دوی ته به څنګه ایمان نصیب شی؟دا خوازلی بدبخت دی. په ناسخ اومنسوخ سره د احکامو بدلون ته ګوری نوغاپی چه ښه صیب چه ددوی بهتان کولاوشو. دومره نه پوهیږی چه قادر مطلق الله تعالی چه څه غواړی کوی کومه اراده چه اوکړی نو حکم ورکړی یوحکم اوچت کړی د هغې په ځای بل حکم کیږدی.(١)لکه آیت ﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝﴾(٢) کښې فرمائی پاك روح یعنی حضرت جبرائیل ﷺ دا د الله تعالی د طرف نه حقانیت صداقت عدل اوانصاف سره راوړی او ستا طرف ته راخی دې د پاره چه ایماندار ثابت قدم شی. اوس نازل شو وئی منه بیا نازل شو بیانی اومنه دهغوی زړونه د خپل رب طرف ته تیټ دی دالله تعالی تازه تازه کلام اوری د مسلمانانو د پاره هدایت او زيری اوشی د الله اود رسول ﷺ منونکی لاربیامومی او خوشحاله شی.

دکافرانو یوبهتان اود هغې رد:-دکافرانو یوبهتان کول بیانولې شی هغوی وائی چه ده ته داقرآن یو انسان ښائی.د قریشود قبیلې یو عجمی غلام وو د صفاغرسره ئی اخستل اوخرڅول کول. حضور ﷺ به کله کله هغه سره کیناستو اوڅه خبرې اترې به ئی کولې. داسړې په صحیح عربی ژبه ونیلو باندې هم پوره قدرت نه لرلو. په ماته ګوډه ژبه به ئی په ډیرمشکل سره خپل مطلب اداکولو. د دې افترا اوځان نه خبرې جواب الله تعالی ورکوی چه هغه به ورته څه اوښائی چه په خپله خبرې کول نه پیژنی د عجمی ژبې سړې دې. اودا قرآن پاك خو په عربی ژبه کښې دې. بیا د فصاحت او بلاغت والا دې ښکلې پاك اوچت معنی مطلب الفاظ اوواقعاتو کښې د ټولونه جدا دی. د بنی اسرائیلو د آسمانی کتابونونه هم په درجوکښې اوچت وقعت اوعزت والا دې. که په تاسوکښې لږ شان هم عقل وی نو داسې ډیوه په لاس به غلا له نه وتلې ئی داسې دروغ به مو نه ونیل چه بې وقوفانو سره هم نه شی چلیدې.

---

(١) الطبری:٢٩٧/١٧.

(٢) ٢/البقرة:١٠٦.

Scanned with Ca

د يو نصراني غلام سره درسول كريم صلى الله عليه وسلم د كيناستو واقعه:-سيرة ابن اسحاق كښې دي يو نصراني غلام كوم ته چه به ئې جبر وئيلو اود خضرمي قبيلې ديوسړي غلام وو هغه سره به رسول الله ﷺ د مروه په غونډئ باندې كيناستلو په دې باندې مشركانو داد دروغوخبرخوركړو چه دا قرآن د ده نه زده كوي. د دې په جواب كښې دا آيت نازل شو. وائي چه د هغه نوم يعيش وو. ابن عباس ﷺ وائي چه په مكه كښې يولوهاروو دهغه نوم بلعام ووداعجمي سړې وو ده ته به حضورﷺ تعليم وركولو نو د حضورﷺ د هغه سره تګ راتګ كتلوباندې قريشو دا مشهوره كړه چه هم دا سړې حضورﷺ ته څه ښائي اودې هغه د كلام الله په نوم په خپلوملګروكښې ښائي(١)چا وئيل چه دې نه مراد سلمان فارسي ﷺدې خوداقول خو ډير لنډې بوچې دې خکه چه حضرت سلمان فارسي ﷺ خو په مدينه كښې حضورﷺ سره ملاو شوې وو اودا آيت په مكه كښې نازل شوې دې. عبيدالله بن مسلم ﷺ وائي زمونږ د كار يودوه سړي د روم اوسيدونكي وو چه په خپله ژبه كښې به ئې خپل كتاب لوستلو حضورﷺ به هم تلوراتلو كله كله به هغوي سره اودريدو اوريدلوبه ئې په دې باندې مشركانو دروغ شروع كړل چه هم د دوي نه قرآن زده كوي. په دې باندې دا آيت نازل شوسعيدبن مسيب رحمه الله فرمائي دمشركانو نه يو سړې ووچه وحي به ئې ليكله دې نه پس هغه د اسلام نه مرتد شو اوداخبره ئې د خان اوكړه د الله تعالى لعنت دې په هغه وي.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ
بيشكه هغه كسان چې نه راوړي ايمان | په آيتونو دالله | نه كوي هدايت هغوئ ته الله | اومقرردې دپاره د هغوئ | عذاب
خوک چې دالله تعالى په آيتونو ايمان نه راوړي | الله تعالى هغوئ په سمه لار نه روانوي | اوهغوئ دپاره
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ
دردناك | بيشكه | جوړوي | دروغ | هغه كسان | چې نه راوړي ايمان | په ايتونو دالله باند
دردناک عذاب مقرر دې|درغ جوړونكي خو هغه خلق دي | چې دالله تعالى په ايتونو باندې ايمان نه راوړي
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ
اودغه كسان| هم هغوئ دروغژن دي| هغه خوک چې كفرئې اوكړو| په الله| روستو |دايمان خپل نه
اوهم دا خلق پوره درغژن دي | ....چا چې دايمان راوړلو نه پس بيا په الله تعالى باندې كفر اوكړو
إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ
مګر| هغه خوک | چې زور اوشو په هغه | او حال دا چې زړۀ دهغه | مطمئن وو| په ايمان سره
سوا د هغه چا نه چې مجبوره كړې شي |اود هغه زړۀ په ايمان باندې مطمئن وي
وَلَٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ
وليكن هغه خوک| چې فراخه كړي| په كفر سره| سينه | نوپه هغوئ باند| غضب دي | د طرفه دالله نه
نو داسې بنده مستثنى دې |اوچا چې خپله سينه كفر ته پرانستله |نو په هغوئ به دالله تعالى غضب وي

(١) الطبرى:١٧/٢٩٨.

Scanned with Ca

وَلَهُمْ	عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾	ذَٰلِكَ	بِأَنَّهُمُ	اسْتَحَبُّوا	الْحَيَوٰةَ
او دي دپاره دهغوی	عذاب	لوی	دا	په سبب ددې چې هغوی	خوښ کړوا	ژوند

اوهغوئ دپاره لوئي عذاب مقرر دې | دا ځکه چې دوئ د اخرت په مقابله کښي

الدُّنْيَا	عَلَى الْآخِرَةِ	وَأَنَّ اللَّهَ	لَا يَهْدِي	الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾
ددنيا	په اخرت باندې	او بيشکه چې الله	نه ښائی لار	قوم کافر ته

د دنيا ژوند خوښ کړو | اوداځکه چې الله تعالى کافرانو ته (د نيغې لارې) هدايت نه کوی

أُولَٰئِكَ	الَّذِينَ	طَبَعَ	اللَّهُ	عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ	وَسَمْعِهِمْ
داکسان	هغه کسان دی	چې مهر وهلې دې	الله	په زړونو دهغوئ باند	اوپه غوږونو دهغوئ باند

دا هغه خلق دی چې دکومو په زړونو غوږونو اوسترګو باندې

وَأَبْصَارِهِمْ	وَأُولَٰئِكَ	هُمُ	الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾	لَا جَرَمَ	أَنَّهُمْ
اوپه سترګودهغوئ باند	اوداکسان چې دی	هم دوئ	غافلان دی	لازمه ده داخبره	چې بيشکه دوئ

چې الله ﷻ مهرلګولې دې | او دا خلق د خپل انجام نه بې خبره دی | دا يقيني خبره ده | چې په

فِي الْآخِرَةِ	هُمُ	الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾
په آخرت کښې	هم دوئ	نقصانيان دی

آخرت کښې به دا خلق په نقصان کښې وی |

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ

دَ آقائي نامدار سرورکونين د صداقت بيان او د مشرکانو ضد:- ځوک چه د الله تعالى د ذکر نه مخ واړوی او د الله تعالى دکتاب نه غفلت اوکړی اودالله تعالى په خبرو باندې دايمان راوړو اراده اونه کړی داسې خلق الله تعالى هم لرې غورزوی. هغوی ته د حق دين توفيق نه ورکوی د آخرت په سخت عذاب کښې راګيرېږی. بيا فرمائی چه دوی په رسول الله ﷺ باندې دځان نه خبرې او دروغ ويونکی نه دی دا کارخود بدترين مخلوق دې کوم چه ملحد اوکافر وی د هغوی دروغ په خلقو کښې مشهورېږی. حضور ﷺ خود ټول مخلوق نه بهترغوره او ديندار الله تعالى پيژندونکې د رښتونو رښتونې د ټولو نه زيات کمال علم ايمان عمل اونيکئی هم حضور ﷺ ته حاصلې دی. په صداقت کښې نيکئی کښې يقين کښې اومعرفت کښې د حضور ﷺ ثانی څوک نشته.دې کافرانو نه تپوس اوکړئی دوی هم د حضور ﷺ د صداقت قائل دی د هغوی د امانت تعريف کوی. په دوی کښې محمد ﷺ د امين په لقب کښې مشهور اومعروف دې. د روم بادشاه چه کله د ابوسفيان نه د حضور ﷺ متعلق ډير سوالونه اوکړل په هغې کښې يو داهم وو چه د نبوت د دعوى نه وړاندې ستاسو کله د هغه دروغو طرفته نسبت کړې دې؟ ابوسفيان جواب ورکړو هيڅ کله هم نه. په دې باندې بادشاه اووئيل چه څنګه کيدې شی چه يوداسې سړې که هغه د دنياوی معاملاتوکښې د خلقو باره کښې چرې د دروغو په ګندګئی سره خپله ژبه نه وی خرابه کړې نو هغه به په الله تعالى باندې دروغ تړی؟ (١)

---

(١) صحيح بخارى كتاب بدءالوحى باب كيف كان بدء الوحى الى رسول الله ﷺ:٧، صحيح مسلم:١٧٧٣، ابن حبان:٦٥٥٤، مسندابى عوانه: ٦٧٢٦، بيهقى:١٧٨/٩، السنن الكبرى للنسائى:٣٣٠/٦، مصنف عبدالرزاق٩٧٢٤، احمد:٢٦٢/١، مسندابى يعلى:٢٦١٧.

Scanned with Ca

مجبورا د کفر ارتکاب ناقص ایمان نه دې :- الله سبحانه وتعالی فرمائي چه کوم خلق د ایمان نه پس کفر اوکړي کوری اوړانده شي بیا په کفر باندې د هغوی سینه کولاوشي اوېدې باندې تسلي اوکړي دوی د الله تعالی په غضب کښې راګیرشي چه د ایمان علم حاصلولونه پس بیا د دې نه واوړي او په دوی به په آخرت کښې ډیردرانه عذابونه وي. ځکه چه هغوی آخرت وران کړو اودنیاسره ئې مینه اوکړه او په اسلام باندې مرتدکیدو له ترجیح ورکړه اوداصرف ددنیاد غوښتلو په وجه سره.دهغوی زړه د حق د هدایت نه خالي وو دالله تعالی دطرفنه هغوی ته ثابت قدمي ملاونه شوه په زړونوباندې مهرونه اولګیدل د ګتې یوه خبره ئې هم په پوهه کښې نه راځي. غوږونه اوسترګې ئې هم بې کاره شوې نه حق اورېدې شي اونه حق لیدې شي. هیڅ څیز هغوی ته څه فائده اونه رسوله اود خپل انجام نه غافل شو یقینا داسې خلق به د قیامت په ورځ خپل اود خپلوانو نقصان کونکي دي. په رومبی آیت کښې چه د کوموخلقو استثناء کړې شوې ده یعنی هغه په چا چه جبر اوکړې شي اود هغوی زړونه په ایمان باندې کلك دی دې نه مراد هغه خلق دی چه په سبب د وهلوټکولو مجبوره شي اوپه ژبه باندې د مشرکانو موافقت اوکړي.خود هغوی زړه دا نه وائي بلکه په زړه باندې په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ باندې کامل تسلئي سره پوره ایمان وي.

د ایت إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ شان نزول:- ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دا آیت د عماربن یاسر رضي الله عنه باره کښې نازل شوې دې کله چه هغوی ته مشرکانو عذاب ورکول شروع کړه چه ترکومې ته د حضور ﷺ نه کفر اونه کړي نو په نه زړه غوښتلو سره مجبوراً ئې اوکړو هغوی د دې کافرانو موافقت اوکړو بیا د الله تعالی نبي ﷺ له راغلو عذر ئې بیان کړو نو الله تعالی دا آیت نازل کړو([1]) شعبي رحمه الله قتاده رحمه الله او ابومالك رحمه الله هم دا وائي ([2]) ابن جریرکښې دی چه مشرکانو هغه راګیرکړو اوسزا ورکول ئې شروع کړه ترڅو چه هغه د دوی د ارادو سره نیزدې شو بیا حضور ﷺ له راغلو اود هغوی شکایت ئې اوکړو نو حضور ﷺ تپوس اوکړو ته دخپل زړه حال څنګه ګوري؟جواب ملاوشو چه هغه خو په ایمان باندې مطمئن دې اوکلك دې حضور ﷺ اوفرمائیل چه که هغوی بیاخپلې مطالبې ته واپس شوته هم ورته واپس شه([3]) بیهقی کښې د دې نه هم زیات تفصیل دې په دې کښې دی چه هغه حضور ﷺ ته بدې ردې اوویئیل اود هغوی د معبودانو ذکر ئې په خیرسره اوکړو.بیاحضور ﷺ له راغلو اوخپل دا درداوغم ئې ورته بیان کړو چه یارسول الله ﷺ زه د عذابونونه خلاص نه شوم ترکومې چه ماتاسو پسې بدې ردې اونه وئیل اودهغوی د معبودانو ذکر مې په خیرسره اونه کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل ته خپل زړه څنګه ګورې؟ جواب ملاوشو په ایمان باندې مطمئن. ونی فرمائیل که هغوی بیا اوکړي نوته هم بیا اوکړه([4]) هم په دې دا آیت نازل شو.

حالت دجبر کښې کلمه د کفر وئیل بالاجماع جائز دی:- د علماء کرامو اتفاق دې چه په چاباندې جبر او ظلم اوکړې شي نوهغه له جائزدی چه دخپل ځان بچ کولودپاره د هغوی موافقت اوکړي او داهم جائزدی چه په داسې موقعه باندې هم د هغوی اونه منی لکه چه حضرت بلال رضي الله عنه کړې وو د مشرکانو ئې یوه هم نه وه منلې سره د دې چه هغوی به ده ته ډیر سخت تکلیفونه ورکوی تردې چه په سخته ګرمئی په پوره تیز نمر کښې به ئې هغه راسملولو اود هغه په سینه به ئې دروند کاڼې کیخودو چه اوس هم شرك اوکړه نو خلاصې به بیاومومې. خوهغه بیا هم دهغوی اونه منل اوصفاانکارئې اوکړو او د الله تعالی توحیدئې په

([1]) الطبری: ۳۰٤/۱۷.

([2]) ایضًا.

([3]) الطبری: ۳۰٤/۱۷، حاکم: ۳۵۷/۲، وسنده حسن امام حاکم رحمه الله او ذهبي رحمه الله دا روایت صحیح ګڼړی.

([4]) بیهقی: ۲۰۸/۸-۲۰۹ وسنده حسن.

Scanned with Ca

احد احد وئیلوسره بیانولو بلکه فرمائیل به نی چه والله! که د دې نه هم زیات سخت لګیدونکې لفظ زما په علم کښې وو نو ما به هم هغه وئیلو الله ﷻ دې دهغه نه راضي شی اوهغه دې هم همیشه راضي اوساتي. دغه شان د حضرت حبیب بن زید انصاری ؓ واقعه ده چه کله هغه ته مسیلمه کذاب اوونیل ته دحضرت محمد ﷺ د رسالت ګواهی ورکوې؟ هغه اوفرمائیل چه او. بیا هغه تپوس اوکړو چه آیا زما د رسول کیدوهم ګواهی ورکوې؟ نوهغه اوفرمائیل چه زه نه اورم. په دې باندې د نبوت دې دروغژن دعوی کونکی دهغه د بدن نه یواندام کټ کولو حکم اوکړو. بیا هم دا سوال جواب اوشو او دویم اندام ئی ترې کټ کړو. هم دغه شان کیدل اوهغوی ترآخره پورې په خپله خبره کلك ولاړوو الله ﷻ دې د هغه نه خوشحاله وی او هغه دې هم خوشحاله کړی. مسنداحمد کښې دی چه کوم یوڅوکسان مرتدشوې وو هغه علی ؓ په اُورکښې اوسوزلو. کله چه حضرت ابن عباس ؓ ته دا واقعه معلومه شوه نو هغوی اوفرمائیل چه ماخوبه دوی په اُورکښې نه سوزول ځکه چه د رسول الله ﷺ فرمان دې د الله تعالی په عذاب سره تاسو عذابول مه کوئی او بې شکه ما به هغوی قتل کول. ځکه چه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه څوك خپل دین بدل کړی هغه قتل کړئی. کله چه داخبرحضرت علی ؓ ته اورسیدونوهغوی اوفرمائیل دابن عباس ؓ په مور باندې افسوس[1] دا امام بخاری رحمه الله هم واردکړې دې. مسند احمد کښې دی چه حضرت ابوموسی ؓ له یمن ته معاذبن جبل ؓ تشریف یوړو وئی کتل چه یوسړې هغه سره دې. تپوس ئی اوکړو داڅه دی؟جواب ملاو شو چه دایویهودی وو بیا مسلمان شواوس بیا یهودی شوې دې مونږ تقریبا د دوو میاشتونه د ده د اسلام راوړلو په کوشش کښې یو نو هغوی اوفرمائیل والله زه به کینم هم نه ترکومې چه ته دې قتل نه کړې هم دا فیصله د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ ده. څوك چه د خپل دین نه واوړی هغه قتل کړئی یائی اوفرمائیل چه څوك خپل دین بدل کړی.[2]. دا واقعه په بخاری اومسلم کښې هم شته خوالفاظ نوردی نو غوره او اولی دا دی چه مسلمان په خپل دین باندې قایم او کلك ولاړ وی سره د دې که هغه قتل هم کړې شی. حافظ ابن عساکر رحمه الله عبدالله بن حذافه سهمی صحابی ؓ په ترجمه کښې راوړلی دی چه هغوی رومیانو کافرانو قیدکړو او خپل بادشاه له ئی اورسولو هغه ده ته اووئیل چه ته نصرانی جوړشه زه تا په خپله بادشاهئی کښې شریك کوم زه خپله لور شهزادګئی تاته په نکاح کښې درکوم صحابی ؓ جواب ورکړو چه دا خو څه دی؟ که ته ماته خپله ټوله بادشاهی هم راکړې اود ټولو عربو باشاهی هم ماته راکړې اودا غواړې چه زه د یوې سترګې د رپ برابر هم د محمد ﷺ د دین نه واوړم نودا ناممکن دی.بادشاه وئیل بیابه زه تاقتل کوم حضرت عبدالله ؓ جواب ورکړو چه اودا ستا اختیاردې هغه وخت بادشاه حکم اوکړو او هغه ئی په سولئی کړو او غشو ویشتونکو د نیزدې نه د بادشاه په حکم سره د هغه پښې لاسونه سوری کول شروع کړل باربار به ئې وئیل چه اوس هم نصرانیت قبولکړه خو هغه به پوره صبر او استقلال فرمائیلو چه هیڅ کله هم نه. آخر بادشاه اووئیلې دې د سولئی نه راکوزکړئی. بیائی حکم اوکړو د پیتلودیګ یاد پیتلو کړې بڼه ګرم کړئی راوړئی. چه کله هغه پیش کړې شو نو یوبل مسلمان قیدی ئی په هغې کښې واچولو هم هغه وخت د عبدالله ؓ په موجودګئی کښې د هغه د سترګو په وړاندې هغه مسلمان قیدی په دې کښې واچولواو هغه هم هغه وخت په دې کښې لولپه شو اومړشو، غوښه ئی اوسوزیده او هډوکی پرقیدل. بیا بادشاه حضرت عبدالله ؓ ته اوونیل چه ګوره اوس هم زمونږ اومنه او زمونږ مذهب قبول کړه ګنی په دې اُور باندې په دې دیګ کښې به تاهم ورواچوم اوبه دې سوزوم. هغه بیا هم د خپل ایمانی جوش نه

---

[1] احمد:١/٢١٧، صحیح بخاری کتاب الجهاد باب لایعذب بعذاب الله:٣٠١٧-٢٩٢٢، ابوداؤد: ٤٢٥١، ترمذی:١٤٥٨، ابن ماجه: ٢٥٣٥، مختصرًا، دارقطنی:٣/١٠٨.

[2] احمد:٥/٢٣١، صحیح بخاری کتاب استتابة المرتدین والمعاندین وقتالهم: ٦٩٢٣، صحیح مسلم:١٧٣٣

Scanned with Ca

کارواخستو او وئي چه ناممکن دی چه زه د الله تعالی دين پريږدم. هم هغه وخت بادشاه حکم اوکړو چه دې په کړکړی باندې کينوئی او دې ورواچوئی کله چه دې په دې اور باندې ديګ کښې د اچولود پاره په کړکړی باندې کينولو نو بادشاه اوکتل چه د هغه په سترګو کښې اوښکې راغلې هم هغه وخت بادشاه حکم اوکړو چه اودروئی هغه ئې ځان له راوغوښتو خکه چه د ده اميدپيدا شوکيدې شی ددې عذاب په ليدو باندې د هغه خيالات بدل شوی وی زما به اومنی او زمونږ دين به قبول کړی اوزما په خومولئی کښې به راشی زماد د بادشاهت ملګرې به جوړشي خو د بادشاه داخيال او خواهش صرف د هغه بې فائدې سوچ راووتلو. حضرت عبدالله بن حذافه ﵁ اوفرمائيل چه ما صرف په دې وجه ژړلی ووچه افسوس زما صرف يوځان دی کوم چه په دې عذاب کښې د الله تعالی په لارکښې زه قربانی کوم که زمايه يو يو ويښته کښې ساوې اوماهغه ټولې ساګانې نن دالله تعالی په لارکښې داسې يويوقربانی کړې وې. بعضې روايتونو کښې دی چه هغه په قيدخانه کښې بندکړې شوې وو خوراك ځښاك ئې پرې بندکړې وو د يوڅو ورځو نه پس ئې شراب اود خنزيرغوښه ورکړه خوهغه په دې ولږه کښې هم د هغه طرف ته توجه اونه فرمائيله نوبادشاه هغه راوغوښتلو اود نه خوراك سبب تپوس ئې ترې اوکړو نو هغه جواب ورکړو چه په دې حالت کښې خودا زما د پاره حلال شوی دی خوزه ستاپه شان دښمن ته دخوشحالولو موقعه ورکول نه غواړم. بادشاه وئيل چه ښه ده ته زما سر ښکل کړه نوزه تا اوستاپه شان نور قيدکړې شوی ټول مسلمانان پريږدم. هغه دا قبلوله کړه اود هغه سرئې ښکل کړو او بادشاه هم خپله وعده پوره کړه هغه اود هغه ټول ملګری ئې پريخودل. کله چه حضرت عبدالله بن حذافه ﵁ دې ځائ نه خلاص شو اود حضرت عمرفاروق ﵁ دربارته اورسيدو نو هغه اوفرمائيل چه په هريومسلمان باندې حق دې چه د حضرت عبدالله بن حذافه﵁ تندې ښکل کړی اوزه شروع کوم دې فرمائيلوسره اول هغوی د ده سر ښکل کړو. (1)

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ
پس بيا | بيشکه | رب ستا | دپاره دهغه کسانو
اود دې په عکس ستا پروردګار د هغه خلقو دپاره

هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
چې هجرت ئې اوکړو | روستو | دهغې نه | چې تکليفونه ورکړې شو | بيا ئې جهاد اوکړو | او صبر ئې اوکړو
چې د مظلوميت نه پس ئې هجرت کړې دې اوپه تکليفونو باندې ئې صبر کړې دی

إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝ يَوْمَ
نو بيشکه | رب ستا | روستو ددغه کارنه | خامخا ښنونکې دې | مهربانه دې | په هغه ورځ
نو ستارب د دې کارونو نه پس بخښونکې مهربان دې | ....په کومه ورځ

تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا
چې رابه شی | هر نفس | چې جګړه به کوی | په باره دبچکيدو دځان خپل کښې
چې به هر يو کس پيش شی | اود خپل طرفنه به جګړه کوی

(1) ابن عساکر: ۲۹/۲۴۴-۲۴۵.

Scanned with Ca

وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ

اوپوره به ورکړې کيږي | هرنفس ته | هغه څه | چې هغه کړي وي | اوپه هغوئ به | هيڅ ظلم نه کيږي

اوهر چا ته به دده دعملونو پوره پوره بدله ورکولې شي | او په دوئ به هيڅ ظلم نشي کولې

قوله تعالى:- ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيْنَ هَاجَرُوْا

دَ هجرت اوجهادبدله په خوښه ده:- دا بل قسم خلق دی چه د خپلې کمزورنی او مسکين توب د ظلم ښکار ووا وهروخت به تنګولې شو. آخرهغوی هجرت اوکړه مال اولاد ملك وطن هرڅه پريخودل اود الله تعالی په لارکښې د تلود پاره راپاسيده اودمسلمانانو په ټولی کښې يوځائ شو اوبیاد جهادد پاره اووتل اود صبر اوبرداشت سره د الله تعالی د کلمې اوچتولوکښې مشغول شو. هغوی الله تعالی ددې کارونويعنی فتنه دقبلولو نه پس هم ښښونکې اوپه هغوی باندې مهربانئی کونکې دې. د قيامت په ورځ به هريوسړې د خپل ځان د خلاصولولو په فکر کښې وی هيڅ څوك به نه وی چه خپل مور پلار رور ښځې طرف ته به دڅه وينا اوريدل اوکړی. په هغه ورځ به هريوسړی ته د هغه د اعمالو پوره پوره بدله ملاويږی په چا باندې به هيڅ ظلم نه وی نه به نی ثواب کميږی اونه به نی ګناه زياتيږی الله تعالی دظلم نه پاك دې.

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَّاْتِيْهَا رِزْقُهَا

اوبيانوی الله | مثال | ديوکلی | چی ووهغه | په امن | په اطمينان | راتلوبه هغه کلی ته | رزق دهغه کلی

اوالله ﷻ ديوکلی د خلقو مثال بيانوی | چې هغوئ په امن اواطمينان سره اوسيدل | د هر طرف نه به

رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ

فراخه | دهر ځائې نه | نو ناشکره شو هغه کلې | په نعمتونو دالله | نو اوڅکوله دغه کلی ته الله

ورته فراخه روزی راتله | ....خو هغوئ دالله ﷻ دنعمتونو ناشکری اوکړی | نو الله تعالی د هغوی

لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ وَلَقَدْ

جامه دلوږې | اوديرې | په سبب دهغې عمل | چی ووهغوئ | چی کول به نې | اوپه تحقيق سره

د عملونو په وجه په هغوئ باندې لوئې قحط او ويره راوستله | ....اوبيشکه

جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَهُمُ

راغې هغوئ ته | يورسول | دهغوی دخپل قوم نه | نو دروغ اوګڼرو هغوئ هغه لره | نو اونيول هغوئ لره

هغوئ ته هم د هغوئ د قوم نه يو پيغمبر راغلې وو اونو هغوئ دې دروغژن اوګڼرلو | نو په هغوی

الْعَذَابُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ

عذاب | او هغوئ | ظالمان وو |

باندې په داسې حالت کښې عذاب راغلو چې هغوی ظالمان وو

قوله تعالى:- فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ

دَ نعمتونو دَ ناشکرئی نتيجه:- دې نه مراد اهل مکه دی دوی په امن او اطمينان کښې وو خواوشاکښې به جنګونه کيدل دې خوابه چا سترګې هم نه شوې پورته کولې څوك چه به دلته راتلوهغه به په امن کښې ګڼرلې شو لکه چه قرآن پاك فرمائيلی چه داخلق وائی که چرې مونږ د هدايت ملګرتيااوکړو نود

Scanned with Ca

خپلې زمکې نه به اوچت کړې شو ایامونږ هغوی ته د خپل امن اوامان حرم نه دې ورکړې؟ چرته چه زمونږ رزق د قسم قسم میوو په شکل کښې هغوی له د څلورو وارو طرفونه رابښکلې کیږی راځی. دلته هم ارشاد کولې شی ښکلې او رسیدلې رزق د دې ښار د خلقو طرف ته د هرځائ نه راتلو خوبیا هم دوی د الله تعالی د نعمتونو منکر وو په کوم کښې چه د ټولو نه اوچت نعمت د حضور ﷺ راليګل وو لکه چه د الله تعالی ارشاد مبارك دې ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّاَحَلُّوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۝ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ۝﴾(١)آیا تاهغوی اولیدل؟ چا چه د الله ﷻ نعمت په کفرسره بدل کړو اوخپل قوم ئې د هلاکت کور ته اورسولوکوم چه دوزخ دې چرته چه به دوی داخلیږی اود اوسیدو ډیر خراب ځائ دې. د هغوی د سرکشۍ په دې سزا کښې دواړه نعمتونه په دوو زحمتونو بدل کړې شو امن په ویره سره او اطمینان په ولږه اوویرې سره. هغوی د الله تعالی د رسول ﷺ اونه منل. د حضور ﷺ په مخالفت کښې ئې ملا اوتړله نو حضور ﷺ د هغوی د پاره د اوو کالو د قحط خیرې اوکړې لکه څنګه چه د حضرت یوسف ﷺ په زمانه کښې وو.په دې قحط کالئی کښې هغوی د اوښانو په وینوکښې لړلې شوی وینتو پوزې اوخوړل.دامن نه پس ویره راغله هروخت به درسول الله ﷺاود هغه د لښکر نه په ویره کښې وو. د هغوی په دوچنده ترقئی اود هغوی د لښکرو په زیاتیدوبه غلې کیدل تردې چه آخر د الله تعالی پیغمبر ﷺ د هغوی په ښارمکه باندې حمله اوکړه اودائی فتح کړه اودلته ئې قبضه اوکړه. دا وه د هغوی د بدعملو بدله دوی په ظلم او زیاتی باندې کلك ولاړوو اود الله تعالی د رسول ﷺ تکذیب به ئې کولو کوم چه الله تعالی پخپله هم د هغوی نه رالیګلې وو.دکوم احسان بیان چه په ایت ﴿لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝﴾(٢)کښې فرمائیلی دی اوهم ددې بیان آیت ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰۤاُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۝﴾(٣) کښې دې اودغه شان د دې معنې آیت ﴿كَمَاۤ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ۝ فَاذْكُرُوْنِيْۤ اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوْا لِيْ وَلَا تَكْفُرُوْنِ ۝﴾(٤)کښې دې (البقرة:- ١٥٢)پورې.دا لطیفه هم مه هیروئی لکه څنګه چه د کفربه وجه د امن نه پس ویره راغله اوفراخئی نه پس ولږه راغله د ایمان په وجه د ویرې نه پس امن ملاوشو اود ولږې نه پس حکومت اوسرداری اوامارت ملاوشو.فسبحانه مااعظم شانه.

د بی بی حفصې ارشاد:-سلیم بن نمیر رحمة الله عليه فرمائی چه مونږ ام المؤمنین حفصه سره دحج نه واپس راتلو دغه وخت مدینه منوره کښې خلیفة المؤمنین عثمان رضي الله عنه ګیرشوې وو مور بی بی به اکثر په لاره تلونکونه تپوسونه کول. دوه سواره ئې په لاره تلونکی اوکتل نو سړې اولیګلو چه د هغوی نه د خلیفه رسول د حال تپوس اوکړه هغوی خبرورکړو چه افسوس هغوی شهید کړې شو.هغه وخت دوی اوفرمائیل داهم مدینه ده د کوم باره کښې الله تعالی فرمائیلی دی﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَّاْتِيْهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ۝﴾.د عبدالله بن مغیره رحمة الله عليه د شیخ هم دغه قول دې.

فَكُلُوْا	مِمَّا	رَزَقَكُمُ اللّٰهُ	حَلٰلًا
نوخورئ	دهغې رزق نه	چې درکړې دي تاسو ته الله	حلال

نو الله ﷻ چې تاسو ته څه درکړی دی له هغې نه

(١) ١٤/ابراهيم:٢٨.
(٢) ٣/آل عمران:١٦٤.
(٣) ٥/المائدة:١٠٠.
(٤) ٢/البقرة:١٥١.

Scanned with Ca

طَيِّبًا ۖ وَّاشْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا

پاك | او شكر اوباسئ | دنعمت دالله | كه يئ تاسو | چي خاص هغه لره | عبادت كوئ | بيشكه

حلال پاكيزه څيزونه خورئ | اود الله ﷻ د نعمتونو شكر ادا كوئ | كه تاسو په رښتيا د هغه عبادت كوئ | بيشكه

حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ وَمَآ اُهِلَّ

حرام كړل الله | په تاسوباند | مرداره | اووينه | اوغوښه دخنزير | اوهغه حلال خناور | چي نوم اغستي شوي وي

هغه په تاسوباندې مرداره او وينه اود خنزير غوښه اوكوم څيزونه چې د الله ﷻ

لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ

دالله نه سوادبل چا | په هغه باند | نوهغه څوك | چي مجبور شو | په داحال كښي چي نه وي باغي دقانون دالله نه

نه سوا د بل چا په نامه منلي شوي وي حرام كړي دي | نو څوك چې مجبوره شي | چې دالله د قانون نه تيريدونكى

وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُوْلُوْا

او نه زياتي كونكې وي | نو بيشكه الله | بښونكي دې | رحم كونكي دې | اومه وايئ تاسو

نه وي | اودحد نه تيريدونكي نه وي | نوبيشكه الله ﷻ بخښونكي مهربان دې | ....اوتاسو

لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلٰلٌ وَّهٰذَا

په باره دهغه څيزونو كښي | چي بيانوي | ژبې ستاسو | دروغ لره | چي دا | حلال دى | او دا

د هغه څيزونو په باره كښې چې ستاسو ژبې ئې په دروغ بيانوي دا مه وايې چې دا حلال دى اودا

حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۗ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ

حرام دى | چي جوړ كړئ | په الله باند | دروغ | بيشكه هغه كسان | چي جوړوى | په الله باند | دروغ

حرام دى | نتيجه به يې دا شي چې تاسو به په الله باندې دروغ اوتړئ | بيشكه څوك چې په الله دروغ جوړوى

لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۖ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١١٧﴾

خلاصې به نه مومى هغوئ | نفعه ده لږه | اودې دهغوئ دپاره | عذاب دردناك |

هيڅكله به كامياب نشى | (د دنيا) ژوندلږه شان فائده ده | اوهغوئ دپاره دردناک عذاب دې |

قوله تعالى:- اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

د بعضو حرام كړې شوو څيزونو ذكر:- الله تعالى خپلو مؤمنانوبند يګانوته وركړې شوى پاك رزق حلالوى اود شكركولوهدايت كوى د دې د پاره چه د نعمتونوور كونكې هم هغه دې په دې وجه د عبادت لائق هم صرف هغه يودې دهغه څوك شريك اوملګرې نشته. بيادهغه څيزونوبيان فرمائي كوم چه هغه په مسلمانانو باندې حرام كړى دى په كوم كښې چه د هغوى د دين نقصان هم دې اود دنيانقصان هم دې. لكه پخپله مړشوې څاروې، د حلالولو په وخت كښې بهيدونكې وينه، د خنزير غوښه او كوم څاروې چه د الله تعالى د نوم نه بغيرد بل چا په نوم باندې حلال كړې شى . خوچه كوم سړې د دې د خوراك طرف ته بې بس وى،لاچاره وى عاجز وى محتاج وى بې قرار وى اودا اوخورى نوالله تعالى د بښنې او رحمت نه كاراخستونكې دې. سورة بقره كښې د دې په شان آيت تيرشوې دې اوهم هلته د هغې مكمل تفسيرهم بيان كړې شوې دې بياسردوباره كولو ضرورت نشته. فالحمد لله.

Scanned with Ca

په دين کښې دځانه حلال وحرام جوړول په الله تعالى دروغ جوړول دي :-بياد کافرانود رويه نه مسلمانان بندوي لکه څنګه چه هغوی د خپل ځان نه حلال والي اوحراموالي قايم کړي دي تاسو داسې مه کوني په خپل مينځ کښې مقرره کړه چه د فلانکی دنوم څناور دحرمت او عزت والا بحيره سائبه وصيله حام وغيره.ارشاددې چه په خپلو خلوباندې د دروغو مروغو د الله تعالى په ذمه الزام لګولوسره پخپله حلال اوحرام مه جوړوني. په دې کښې داهم داخل دی چه څوك د خپل طرف نه څه بدعت راوباسی د کوم چه څه شرعي دليل نه وی ياد الله تعالى حلال حرام کړي يامباح حرام اوګرځوی اوپه خپله رائې او تشبيه سره احکام راپيداکړی.﴿لماتصف﴾کښې مامصدريه دي يعنی تاسوددروغو صفت پخپله ژبه باندې حلال اوحرام مه جوړوئي. داسې خلق د دنياد فلاح نه اود آخرت د خلاصي نه محروم کيږي. سره د دې که په دنياکښې هسې څه فائده شان واخلی خومره کيدو سره به د سختونو عذابونوړنی جوړيږي. که دلته ني څه دهوکه داکه اوکړه خو هغه ته به سخت عذاب په بې وسئ سره برداشت کول وی لکه چه دالله ﷻ ارشاددې په الله ﷻ باندې دروغ اود ځان نه خبرې کونکی دخلاصي نه محروم دی په دنيا کښې به هسې څه فائده واخلی بيابه مونږ هغوی ته د هغوی دکفر په وجه دسخت عذاب مزه ورڅکو .(١)

وَعَلَى الَّذِينَ
اوپه هغه کسانوباندې
االوچا چې

هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ
چې يهوديان شوي ووْ | حرام کړي ووْ مونږه | هغه څيزونه | چې بيان کړی دی مونږه | تاته | مخکښې ددې نه
يهوديت اختيار کړې دې| مونږ په هغوی باندې هغه څيزونه حرام کړی وو کوم چې مووړاندې تاته بيان کړی دی

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿١١٨﴾
اونهٔ ووکړې ظلم مونږه په هغوئ باند| وليکن | ووْ هغوئ | په ځانونو خپلو باند| چې ظلم به ئې کووْ
او مونږ په هغوئ باندې هيڅ زياتې نه ووکړې | بلکه هغوئ پخپله په ځانونو زياتې کولو

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيْنَ عَمِلُوا السُّوْٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوْا
بيا | بيشکه| رب ستا| دپاره دهغه کسانو| چی وې کړو| عمل بد| په ناپوهتياسره | بيائې| توبه اوبنکله
بيا بيشکه ستارب هغو خلقو دپاره کومو چې په ناپوهئ سره بدعملونه کړی وی اد هغې

مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوْٓا إِنَّ رَبَّكَ مِنْۢ بَعْدِهَا
روستو ددغې بدعمل نه | اوعمل ئې نيک کړوا نو بيشکه | رب ستا | روستو دتوبې ايستلونه
نه پس هغوئ توبه اوباسی| اود خپل حالت اصلاح اوکړی | نو د دې نه پس ستارب يقينا

لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١٩﴾
خامخا بښونکې | مهربانه دې |
بخښونکې مهربان دې |

(١) ١٠/يونس:٦٩-٧٠.

قوله تعالى:-وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا

په يهوديانوباندې د بعضوحرام کړې شوو شيزونوذکر:- پورته بيان تيرشو چه په دې امت باندې مردار، وينه دخنزيرغوښه اودالله تعالى نه بغيرد نورو په نوم شيزونه حرام دی. بيا چه په دې کښې کومه آسانی وه هغه نی ښکاره کړه اوکومه آسانی په دې امت باندې کړې شوې ده هغه نی بيان کړه. په يهوديانو باندې چه دهغوی په شريعت کښې څه حرام وو اوکومه تنگی او تکليف په هغوی باندې وو هغه بيانوی چه مونږ د هغوی دحرمت شيزونه هم داول نه تاسوته خودلی دی.دسورت انعام آيت ﴿وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِيْ ظُفُرٍ﴾(١)کښې ددغه حرامو شيزونوذکر شوې دې يعنی په يهوديانوباندې مونږدټولو نو کونو والا ځناور حرام کړې وو اود غوا او چيلئی وازگه بغيرد هغه وازگې نه کومه چه د هغې په ملا پورې لگيدلې وی يا په کولموباندې يا په هډوکوباندې لگيدلې وی دا بدله وه د هغوی د سرکشئی مونږ په خپل فرمان کښې بالکل رښتونی يو. مونږ په هغوی باندې هيڅ ظلم نه وو کړې هغوی پخپله ناانصافه وو.دهغوی د ظلم په وجه مونږ په هغوی باندې هغه پاك شيزونه کوم چه په هغوی باندې حلال وو حرام کړل.دويمه وجه د هغوی د الله تعالى د لارې نه نور خلق بندول هم وو. بيا الله تعالى د هغه خپل رحم او کرم خبرورکوی کوم چه هغه گناهگارانو مؤمنانو سره کوی چه ديخوا هغه توبه اوکړه اوبل خواهغه نه د رحمت نه ډکه غيږ خوره شوه. د بعضو سلفوقول دې چه څوك د الله تعالى نافرمانی کوی هغه هم جاهل وی. توبه وائی د گناه نه اخواکيدوته او اصلاح وائی په تابعدارئی باندې ملا تړلو ته نوچه څوك داسې اوکړی د هغه گناه او خطا نه پس هم الله تعالى هغه بښې او په هغه باندې رحم کوی.

اِنَّ	اِبْرٰهِيْمَ	كَانَ	اُمَّةً	قَانِتًا
بيشکه	ابراهيم عليه السلام	وو	يو امت	فرمان منونکی

بيشکه ابراهيم عليه السلام دخلقو لوئې پيشوا دالله ﷻ تابعدار

لِّلّٰهِ	حَنِيْفًا	وَلَمْ يَكُ	مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ	شَاكِرًا	لِّاَنْعُمِهٖ
الله لره	يو مخيزې	اونهٔ وو هغه	دمشرکانونه	شکرايستونکې وو	دنعمتونو دالله

اوصرف حق طرفته مائل وو اوهغه د مشرکانو څنې نه وو دالله ﷻ دنعمتونوشکر گزار وو

اِجْتَبٰهُ	وَهَدٰىهُ	اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ	وَاٰتَيْنٰهُ	
غوره کړو الله هغه لره	او ښودنه ئې اوکړه هغه ته	لارې نيغې ته	اوورکړه مونږ هغه ته	

الله ﷻ دې غوره کړې وو او په نيغه لار ئې روان کړې وو .... اومونږ هغه ته

فِى الدُّنْيَا	حَسَنَةً	وَاِنَّهٗ	فِى الْاٰخِرَةِ	لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ
په دنيا کښې	نيك نامی	او بيشکه وی به هغه	په اخرت کښې	دصالحانونه

په دنيا کښې نيک نامی ورکړې وه اوپه آخرت کښې خو په صالحانو کښې شمير دې

ثُمَّ اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ	اَنِ اتَّبِعْ	مِلَّةَ	اِبْرٰهِيْمَ	حَنِيْفًا	وَمَا كَانَ
بيا وحی اوکړه مونږه	تاته	چې پيروی اوکړه ته	په طريقه	دابراهيم عليه السلام	يو مخيزې	اونهٔ وو هغه

بيا مونږ تاته وحی اوکړه چې دابراهيم په لاره روان اوسه چې يومخيز وو او د مشرکانو څنې نه وو

(١) الانعام:١٤٦.

Scanned with Ca

مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٢٠﴾
دمشركانونه

قوله تعالى:- إِنَّ إِبْرٰهِيْمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيْفًا

ابراهيم ﷺ درشد اوهدايت امام وو:- امام حنفاء والدانبياء خليل الله رسول جل وعلا د حضرت ابراهيم ﷺ تعريف بيانولې شی اود مشركانو يهوديانواونصرانيانو نه هغه جدا كولې شی. ﴿امة﴾ معنی د امام ده د چاچه اقتداء اوكړې شی﴿قانت﴾ وائی تابعدار اوحكم منونكی ته.د حنيف معنی ده د شرك نه جدا د توحيدطرف ته راتلونكې. د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه هغه د مشركانو نه ويزاره وو.

د أُمَّةً قَانِتًا مطلب:- ابن مسعود ﷺ نه چه كله دامت قانت باره كښې تپوس اوكړې شونوونی فرمائيل خلقو ته نيكی خودونكې اود الله تعالى اورسول الله ﷺ تابعداری كونكې. ابن عمر ﷺ فرمائی د امت معنی ده د خلقو د دين خودونكې. يوځل حضرت ابن مسعود ﷺ اوفرمائيل چه حضرت معاذ امت قانت او حنيف وو په دې باندې چا په خپل زړه كښې سوچ اوكړو چه حضرت عبدالله ﷺ غلطی اوكړه داسې خو په شهادت سره دقرآن پاك حضرت خليل الرحمن وو. بيائی زبانی اوفرمائيل چه الله تعالى حضرت ابراهيم ﷺ ته امت فرمائيلې دې نو هغوی اوفرمائيل چه پته درته شته چه: امت څه معنی ده؟ اود قانت څه معنی ده؟ امت وائی هغه ته چه خلقو ته دين اوښائی او قانت وائی هغه ته چه د الله تعالى اود هغه درسول ﷺ په تابعدارئی كښې لګياوی([1]) بيشكه حضرت معاذ ﷺ همداسې وو.مجاهد رحمه الله فرمائی چه هغه خان له امت وو. اود فرمان تابع وو اوهغه په خپله زمانه كښې يوازې موحدمؤمن وو باقی ټول خلق هغه وخت كښې كافران وو. قتاده رحمه الله فرمائی هغه د هدايت امام وو اود الله تعالى غلام وو د الله تعالى د نعمتونو قدردان او شكر كونكې وو اود رب په ټولواحكامو باندې عمل كونكې وو لكه چه الله تعالى پخپله ارشاد فرمائی ﴿وَإِبْرٰهِيْمَ الَّذِيْ وَفّٰى﴾([2]) هغه ابراهيم ﷺ چاچه پوره كړو يعنی د الله تعالى د ټولو احكامو منونكې او په ځائ راوړونكې. هغه الله تعالى غوره او مصطفې جوړكړو لكه چه ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ إِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ﴾([3]) مونږ د اول نه حضرت ابراهيم ﷺ ته رشد اوهدايت وركړې وو اومونږ هغه ښه پيژندلو. هغه ته مونږ د نيغې لار خودنه كړې وه صرف د يوالله تعال وحده لاشريك له عبادت او تابعداری به ئې كوله اود الله تعالى په خوښ كړې شوی شريعت باندې قايم وو. مونږ هغه د دين اودنياد خير جامع جوړكړې وو.دخپل پاك صفا ژوند ټول صفتونه حميده په هغه كښې وو اودې سره په آخرت كښې هم د نيكو سره اود صلاحيت والا وو دهغه پاك ذكر په دنيا كښې هم باقی پاتې شو اوپه آخرت كښې هم ورته ډيرې لوئی درجې ملاوشوې. د هغه كمال د هغه عظمت اود هغه محبت اوتوحيداودهغه په پاكه طريقه باندې ېدې سره هم رڼراپريوځی چه اې ختم الرسل اې سيد الانبياء تاته هم زمونږحكم كيږی چه دملت ابراهيم ﷺ حنيف تابعداری اوكړه كوم چه دمشركانونه خلاص وو.په سورت انعام كښې ارشاد دې ﴿قُلْ إِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْٓ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾([4]) اووايه چه ماته زما رب د نيغې لار خودنه كړې ده د مضبوط او قايم دين ابراهيم حنيف كوم چه د مشركانو نه نه وو بيا په يهوديانوباندې انكاركولې شی اوفرمائيلې شی.

---

[1]) حاكم: ٢/٣٥٨.

[2]) ٥٣/النجم: ٣٧.

[3]) ٢١/الانبياء: ٥١.

[4]) ٦/الانعام: ١٦١.

Scanned with Ca

إِنَّمَا	جُعِلَ	السَّبْتُ	عَلَى الَّذِيْنَ	

بیشکه | مسلط کړې شوې ووُ | قانون دخالی دورځې | په هغه کسانو باند
د خالی د ورځې احترام په هغه چا مقرر شو هډې | چې په هغې کښې ئې اختلاف

اخْتَلَفُوْا	فِيْهِ ط	وَاِنَّ	رَبَّكَ	لَيَحْكُمُ

چې هغوئ اختلاف اوکړو | په حکمونودهغې کښې | اوبیشکه | رب ستا | خامخا به فیصله کوی
کړې وو | ....او بیشکه ستا رب به دقیامت په ورځ ددوئ په مینځ کښې

بَيْنَهُمْ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	فِيْمَا	كَانُوْا	فِيْهِ

په منځ دهغوئ کښې | په ورځ دقیامت | په هغه ټولو خبرو کښې | چې ووُ هغوئ | په هغې کښې
فیصله اوکړي | ....په کومو خبرو کښې چې دوئ اختلاف کولو

يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٢٤﴾

چې اختلاف به ئې کووُ

قوله تعالى:- اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ط

دَ هرامت دَ پاره دَ هفتې دَبعضو ور ورځو د حرمت بیان:- دهرامت دپاره په هفته کښې يوه ورځ داسې مقرر کړې ده په کوم کښې چه هغوی راجمع شی اودالله ﷻ د عبادت خوشحالی اوکړی. ددې امت دپاره هغه ورځ ورځ د جمعه مبارکه ده ځکه چه دا شپږمه ورځ ده په کومه کښې چه الله تعالی د خپل مخلوق پوره والې اوکړو او ټول مخلوق پیداشو اوخپلوبندیګانوته ئې د هغوی د ضرورت خپل ټول نعمتونه ورکړل.

په دین موسوی کښې د هفتې د ورځې تعظیم وو د اتوار روستو راغلې دې:- روایت دې چه د حضرت موسی ؑ په ژبه هم دا ورځ د بنی اسرائیلو د پاره مقرر شوې وه خوهغوی د دې نه اخوا شو اود هفتې ورځ ئې واخستله په دې سوچ کولو سره چه په دې ورځ مخلوق پوره شوې دې د هفتې په ورځ الله تعالی هیڅ څیز نه دې پیداکړې. نو چه کله تورات نازل شو نو په هغوی باندې هم هغه د هفتې ورځ مقرر شوه او هغوی ته حکم ملاوشو چه دا کلکه اونیسئی اودانی ورته ضرورفرمانیلې وو چه حضرت محمد ﷺ کله هم راشی نو هغوی دې ټول هرڅه پریږدی اوصرف هم د هغه تابعداری دې اوکړی په دې خبره د هغوی نه وعده هم اخستې شوې وه. دهفتې ورځ هغوی د خپل ځان د پاره پخپله خوښه کړې وه او هم پخپله ئې جمعه پریخودې وه. (¹)

د حضرت عیسی بن مریم ؑ د زمانې پورې دوی هم په دې باندې وو. وئیلې شی چه بیا هغوی دوی ته د اتوار د ورځې دعوت ورکړو. یوقول دې چه هغوی د تورات شریعت پریخودې نه ووبغیرد څه منسوخ احکاماتو نه اود هفتې د ورځې محافظت هم هغوی برابر اوساتلو. کله چه حضرت عیسی ؑ پورته اوخیژولې شونودهغوی نه پس دقسطنطین بادشاه په زمانه کښې صرف دیهودیانوسره په ضد بنې راتلوسره د صخره نه واخله ترمشرق پورې هغوی خپله قبله مقررکړه اود هفتې په ځائ د اتوار ورځ مقررکړه. د بخاری اومسلم شریف په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمانې مونږ د ټولونه آخری یو اود قیامت په ورځ به د ټولونه ړومبی یو اوهغوی ته زمونږ نه وړاندې کتاب الله ورکړې شوې دې. دا ورځ

¹) الطبری:۱۷/۳۲۰

Scanned with Ca

هم الله تعالی په هغوی باندې فرض کړه خود هغوی په اختلاف باندې د هغوی نه واخستې شوه اوالله سبحانه وتعالی مونږ ته ددې هدایت اوکړو نوداټول خلق زمونږ هم روستو روستو دی. یهودیان یوه ورځ روستو نصاری دوه ورځې. (١)

د مسلمانانو دتعظیم دورځ جمعه ده :-حضورﷺ فرمائی زمونږ نه وړاندې امتونه الله تعالی د دې ورځې نه محروم کړل یهودیانو د هفتې ورځ اونصاری د اتوار ورځ اوجمعه زمونږ شوه. نو چه څنګه هغوی زمونږ نه د ورځو په اعتبارسره روستو دی دغه شان د قیامت په ورځ به هم زمونږ نه روستووی مونږ د دنیاپه اعتبارسره روستو یواود قیامت په اعتبارسره وړاندې.یعنی په ټول مخلوق کښې به د ټولونه وړاندې فیصلې زمونږ کیږی.. (٢)

اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

| بلنه کوه | لارې درب خپل ته | په حکمت سره | اوپه نصیحت نیك سره

ته د خپل رب دلارې طرف ته په حکمت او په ښه نصیحت سره بلنه کوه

وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ

اوبحث کوه دخلقو سره | په هغه طریقه | چې هغه | دټولونه ښهٔ وی | بیشکه | رب ستا چې دې

او دوئ سره په بهتره طریقه بحث کوه | ....بیشکه ستا رب

هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ وَهُوَ

| هغه | ښهٔ پوهه دې | په هغه چا | چې بې لارې شوې دې | دلارې دهغه نه | اوهغه

هغه څوک ښه پیژنی | کوم چې د هغه د لارې نه ګمراه شوې دی | اوهغه څوک هم ښه پیژنی چې د هدایت

اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ۝ وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوْا بِمِثْلِ مَا

ښه پوهه دې | په لارموندونکو باند | اوکه چرې | سزا ورکوئ تاسو | نو سزا ورکړئ | په مثل دهغې

خاوندان دی | ....اوکه تاسو بدله اخستل غواړئ نو بس دومره سزا ورته ورکړئ

عُوْقِبْتُمْ بِهٖ ؕ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ

چې سزا درکړې شوی ده تاسو ته | په هغې سره | اوکه چرې | صبر اوکړو تاسو | نو هغه | بهتر دې |

څومره چې ئې تاسوته درکړې ده | اوکه صبر اوکړئ نو دا صبر کول به د صبر کونکو دپاره

لِّلصّٰبِرِيْنَ ۝ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ

دپاره دصبر کونکو | او صبر کوه | اونهٔ دې صبر ستا | مګر | په توفیق دالله دې | اوتهٔ غم مهٔ کوه

ډیر بهتر وی | اوراتې پیغمبره) ته صبر کوه او ستا صبر خو بس دالله ﷻ په توفیق دې | اودوئ په حال غم مه کوه

عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِيْ ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُوْنَ ۝ اِنَّ اللّٰهَ

په دوئ باند | اومهٔ کیږه تهٔ | په تنګی کښې | دهغه چلونونه | چې دوئ ئې کوی | بیشکه الله

اودوئ چې کوم سازشونه کوی په هغې باندې زړه مه تنګوه | بیشکه الله ﷻ

---

١) صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ٨٧٦، صحیح مسلم:٨٥٥.

٢) صحیح مسلم کتاب الجمعة باب هدایة الامة لیوم الجمعة:٨٥٦.

Scanned with Ca

مَعَ الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	وَّالَّذِيْنَ	هُمْ	مُّحْسِنُوْنَ۝
ملګري دي دهغه کسانو	چي پرهيزګاري کوي	او دهغه کسانو	چي هغوئ	نيکي کونکي دي

د هغه چا سره ملګري دي | چي څوک پرهيزګاره وي اوڅوک نيکي کونکي وي

قوله تعالیٰ:- اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

د نصيحت او حکمت نه مراد:-الله تعالی چه رب العالمين دي خپل رسول الله حضرت محمد ﷺ ته حکم فرمائي چه ته د الله تعالی مخلوق د هغه لارې ته رابله. د حکمت نه مراد د ابن جرير رحمه الله په قول کلام الله اوحديث رسول الله ﷺ دي اود ښه وعظ نه مراد چه په هغې کښې ويره دهمکي هم وي اوخلق د هغې نه نصيحت حاصل کړي اود الله تعالی د عذابونونه بچ کيدل اوغواړي.(١) اودا هم خيال ساتل پکار دي که چاسره د مناظرې ضرورت شي نوهغه دې په نرمئي او په خو الفاظوسره وي لکه چه ارشاد دي ﴿وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۖ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰـهُنَا وَاِلٰـهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ۝﴾ (٢) اهل کتاب سره د مناظرې اومجادله بهترينه طريقه خپلوئی. دغه شان حضرت موسی ﷺ ته هم د نرمئی حکم شوې وو. دواړو رونړوته دا وئيلي شوي وو اود فرعون طرف ته ليګلي شوي وو چه هغه ته نرمه خبره کوئی دې د پاره چه عبرت حاصل کړي او هوښيارشي. د اخواشوي لار نه په نيغه لارشي تول د الله تعالی په علم کښې دي. بدبخت او نيک بخت تول هغه ته ښکاره دي هلته ليکلي شوي دي اود تولوکارونو د پوره کولونه فراغت شوې دې. تاسو د الله تعالی د لارې دعوت ورکوني خود نامنونکو په وجه خپل ځان په هلاکت کښې مه اچوئی.تاسو د هدايت ورکولو ذمه وار نه ئی تاسو صرف د خبر ورکونکي ئې. په تاسو پيغام رسول دی حساب به مونږ پخپله اخلو هدايت ستاسو د وس کار نه دې چه څوك خوښ کړئی نو په هدايت به ئی راولئی اوبه ئی دروئی. د خلقو دهدايت ذمه وار تاسو نه ئی دا د الله تعالی د قبضې اود هغه د لاس خيز دي.

دَ قصاص حاصلولواوصبربيان:-په قصاص اوحق حاصلولوکښې د برابرئی او انصاف حکم ورکولي شي. امام ابن سيرين رحمه الله وغيره فرمائی که يوسړې تانه څه خيز واخلي نو ته هم د هغه نه هم هغه هومره واخله(٣) ابن زيد رحمه الله فرمائی چه اول خودمشرکانوسره دمعاف کولوحکم وو. کله چه صاحب حيثيت خلق مسلمانان شونوهغوی ونيل چه که د الله تعالی د طرف نه لږ د بدلي اخستو رخصت اوشي نو مونږ به هم دې سپو سره اوګورو نو په دې باندې دا ايت نازل شو. آخردا حکم هم په جهادسره منسوخ شو(٤) حضرت عطاء بن يسار رحمه الله فرمائی چه سورت نحل پوره په مکه مکرمه کښې نازل شوې دې خود دې دا آخرى درې آياتونه په مدينه منوره کښې نازل شوی دی.

ددې ايتونو مبارکو شان نزول:-کله چه په جنګ احد کښې حضرت حمزه ﷺ شهيدکړې شواود هغوئ بدن اندامونه هم د هغوی د شهادت نه پس پرې کړې شو نو په دې د رسول الله ﷺ د خُلې مبارکې نه ناځاپې اووتل چه اوس کله ماته الله تعالی په دې کافرانو باندې غلبه راکړې نو زه به د هغوی نه د ديرشو سړو دغه شان پښې لاسونه پرې کوم. د مسلمانانو په غوږ کښې چه د خپل خوږ نبي ﷺ دا الفاظ پريوتل نود هغوی جوش نور هم زيات شو. ونی ونيل چه والله مونږ به په دوی غالب راځو اود دوې دا مړی به داسې

(١) الطبری:٣٢١/١٧.
(٢) ٢٩/العنکبوت:٤٦.
(٣) الطبری:١٩٧/١٤.
(٤) الطبری: ٣٢٤/١٧.

Scanned with Ca

ټکړې ټکړې کړوچه عربو به کله هم داسې نه وی لیدلې.پدې باندې دا آیاتونه نازل شو. دا روایت مرسل دې.(سیرت ابن اسحاق) خودا روایت مرسل دې او په دې کښې یو راوی داسې دې چه د هغه نوم نه دې اخستې شوې مبهم پریخودې شوې دې. او په دویم سند سره دا متصل هم روایت شوې دې. بزارکښې دی چه کله حضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب شهید کړې شو حضورﷺ هغه له راغلو اودریدو کتل ئې افسوس ددې نه به زیات د زړه درد ورکونکې منظر بل کوم یو وی چه د محترم تره ټکړې د سترګو په وړاندې پرتې دی.دحضورﷺ د ژبې مبارکې نه اووتل په تادې د الله تعالی رحمت وی ترکومې چه زما علم دې زه پیژنم چه ته د رشتې اوخپلولنې جوړونکې نیکوته د کولو د پاره ورتوپ کونکې وې. والله که د نورو خلقو د درد او غم خیال نه وو نو ماخوبه ستا دا بدن هم داسې پریخودې وو تردې چه الله تعالی ته د ځناورو د خیټونه راویستلې وې یائی بل څه داسې کلمه اوفرمائیله. کله چه دې مشرکانو داسې حرکت کړې دې نو والله زه به هم د هغوی نه د اویاؤ کسانو سره دا عمل کوم. هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ وحی راوړه راغلو دا آیاتونه نازل شو. نو حضورﷺ د خپل قسم د پوره کولونه منع شو اود قسم کفاره ئې اداکړه(١)خوسندد دې هم کمزورې دې د دې راوی صالح بن بشیر مری دې چه د آهل حدیث د آیمه په نیزد باندې ضعیف دې. بلکه امام بخاری ﷫ خوده ته منکر الحدیث وائی. شعبی ﷫ اوابن جریر ﷫ وائی چه د مسلمانانو د ژبې نه وتلې وو دې خلقو چه زمونږ د شهیدانو بې عزتی کړې ده اود هغوی د بدن اندامونه ئې پرې کړی دی والله مونږ به هم د هغوی نه دابدله اخلو اودلته به ئې پرېږدو.نوالله تعالی دهغې باره کښې داآیاتونه نازل کړل.مسنداحمدکښې جنګ احدکښې شپیته انصار اوشپږ مهاجر ز شهیدان شو.د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ز د ځلو نه دا وتلې وو چه کله مونږ په دوی باندې غلبه اوکړو نو مونږ به هم ددوی د ټکړوکولو نه بغیرپاتې نه شو. د فتح مکه په ورځ باندې یو سړی وئیلې وو چه په نن ورځ به قریش پیژندلې هم نه شی. هم هغه وخت اعلان اوشو چه د الله تعالی رسول ﷺ ټولوخلقو ته پناه ورکوی بغیرد فلانکی فلانکی د هغوی نومونه ئې واخستل. په دې باندې الله تعالی دا آیاتونه نازل کړل. نبی کریم ﷺ هم هغه وخت اووئیل چه مونږ صبر کوو او بدله نه اخلو(٢)دآیت مبارك مثالونه په قرآن کریم کښې نورهم ډیردی.پدې کښې دعدل مشروعیت بیان کړې شوې دې اود غوره طریقې طرف ته ئې اشاره کړې ده.آیت ﴿وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾(٣)کښې دبدئی بدله اخستلورخصت ورکولو سره بیافرمائی چه څوك معافی اوکړی اواصلاح اوکړی دهغه اجرالله تعالی سره دې.هم دا آیت ﴿وَٱلۡجُرُوحَ قِصَاصٞۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٞ لَّهُۥ﴾(٤)کښې هم دزخمونوبدله اخستلواجازت ورکولوسره فرمائی چه څوك دصدقه په توګه معافی اوکړی نو دا معافی به دهغه د ګناهونو کفاره شی. دغه شان په دې آیت کښې هم د برابر برابر بدلې اخستلو جواز ذکر کولوسره بیا ارشاد اوشو که صبر اوکړی نو دا ډیر بهتر دی او بیائی د صبر نور تاکید هم اوکړو او ارشاد فرمائی چه دا د هر یو د وس کار نه دې هم د هغوی نه کیدې شی د چاسره چه د الله تعالی امداد وی اوچاته چه د هغه د طرف نه توفیق ورنصیب شوې وی.

دکافرانو په مصیبتونو ډیر غم ندی پکار:-بیا إرشاد کولې شی دمخالفینوغم مه کوه د هغوی په قسمت کښې هم مخالفت لیکلې شوې دې اومه د هغوی د دهوکو باره کښې خپل خاطر درنه وه الله تعالی

(١) مسندالبزوا:١٧٥٩،

(٢) ترمذی کتاب التفسیر قرآن باب ومن سورة النحل:٣١٢٩ باختلاف یسیر وسنده حسن، احمد:١٣٥/٥، زوائد عبدالله بن احمدبن حنبل، ابن حبان:٤٨٧، دلائل النبوة:٢٨٩/٣.

(٣) ٤٢/الشوری:٤٠.

(٤) ٥/المائدة:٤٥.

ستاد پاره کافی دي هم هغه ستا امداد کونکي دي هم هغه به تاپه دي ټولو باندي غالب کونکي دي او د دوی د مکر اوچالاکونه بچ کونکي دي. د هغوی دښمني اود هغوی خرابي ارادي ستا څه هم نه شي ولي.د الله تعالی امداد د هغه ملګرتيا هدايت اود هغه توفيق دهغه چا سره دي دچازړونه چه دالله تعالی د ويري اودچا عملونه چه د احسان دکالی نه ډک دی.د جهاد په موقعه الله تعالی فرښتو ته وحی نازله کړي وه چه﴿اَنِّيْ مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾(١)زه تاسو سره يم ته ايماندارثابت قدم کړه.دغه شان حضرت موسی ﷺ اوهارون ﷺ ته ئی فرمانيلي وو﴿قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى﴾ (٢) تاسو ويريږئی مه زه تاسو سره يم وينم اورم. په غارکښي رسول کريم ﷺ حضرت ابوبکر صديق ؓ ته فرمانيلي وو﴿ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا﴾ (٣) غم مه کوه الله تعالی زمونږ سره دي (٤) نودا ملګرتياخو خاص وه اودي نه مراد د الله تعالی امداد اونصرت دي. د عام ملګرتيا بيان آيت ((وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ)) (٥)او آيت ((مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ)) (٦) اوآيت ﴿وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ﴾(٧) کښي دی يعني الله ﷻ تاسوسره دي چرته هم چه تاسو ئی اوستاسو اعمال وينی اوچه کله دري کسان په خپل مينځ کښي غوږايستني کوی په هغوی کښي څلورم الله تعالی وی. پنځوکښي شپږم وی او دي نه کم زياتوکښي چه هغوی کوم ځائ هم وی الله تعالی هغوی سره وی. اوکه ته په کوم يوحال کښي هم ئی د قرآن په تلاوت کښي ئی يا ته په څه بل څه کار کښي لګيائی نو مونږ په تاباندي ګواه يو. نو په دي آياتونوکښي د ورسره کيدو مطلب اوريدلواوليدلو سره کيدل دی. د تقوی معنی ده حرام کارونه د الله تعالی په حکم باندي پريخودل.اود احسان معنی ده دالله تعالی تابعداری اوعبادت په ځائ راوړل.په کومو خلقو کښي چه دا دواړه صفتونه وی هغوی د الله تعالی په حفاظت او امان کښي وی. الله تعالی د هغوی ملګرتيااو امداد فرمائی د هغوی مخالفين اودښمنان د هغوی هيڅ نه شی کولي بلکه الله تعالی هغه ټولو باندي کاميابی ورنصيب کوی. ابن ابی حاتم کښي د حضرت محمدبن حاطب رحمه الله نه روايت دي چه حضرت عثمان ؓ د هغه خلقو نه وو چه ايماندار پرهيزګاره او نيکان وو.

[الحمدلله]

د سورت نحل تفسير ختم شو

اودي سره څوارلسمه سيپاره هم ختمه شوه.

---

(١) ٨/الانفال:١٢.
(٢) ٢٠/طه:٤٦.
(٣) ٩/التوبة:٤٠.
(٤) صحيح بخاری كتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب مناقب المهاجرين والانصار:٣٦٥٢صحيح مسلم:٢٠٠٩.
(٥) ٥٧/الحديد:٤٠.
(٦) ٥٧/المجادلة:٧.
(٧) ١٠/يونس:٦١.

Scanned with Ca

ایاتونه	سورة بني اسرآئيل مكية وهي مائة واحدى عشرآية واثناعشر ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑪⑪	زيات رحم كونكي دي شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان	⑫

سُبْحٰنَ الَّذِيْٓ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

پاك دي | هغه ذات | چې بوتلو | بنده خپل | يوه شپه | دمسجدحرام نه

الله پاك ﷻ هغه ذات دي چې خپل بنده (محمد ﷺ) ئې شپه په شپه دمسجد حرام (خانه كعبې) نه

اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِيْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ

مسجداقصى ته | هغه چې بركت وركړي دي مونږ | چارچاپيره علاقې ته | دپاره دي چې مونږه اوښايو هغه ته

مسجد اقصى (بيت المقدس) ته بوتلو چې دهغې ګير چاپيره علاقه له مونږ بركتونه وركړي دي

مِنْ اٰيٰتِنَا ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ①

څه نښې زمونږه | بيشكه هم هغه | ښه اوريدونكي | ښه ليدونكي دي |

چې مونږ دهٔ ته خپلې نخښې نه اوښايو بيشكه الله ﷻ اوريدونكي اوليدونكي دي

د سورت بني اسرائيل فضيلت:-صحيح بخاري كښې دحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ نه روايت دي چه سورت بني اسرائيل سورت كهف او سورت مريم د ټولونه اولنی ټولونه بهتر اوډيرفضيلت سورتونه دي.(¹)مسنداحمد كښې دی حضرت عائشه ﷺ فرمائ چه رسول الله ﷺ به نفلي روژې كله داسې يوبل پسې ساتلې چه مونږ به په خپل زړه كښې وئيل چه حضور ﷺ به دا ټوله مياشت په روژوكښې تيروی اوكله كله به ئې بالكل نه ساتلې چه مونږ به وئيل حضور ﷺ به دې مياشت كښې هډوروژې نه ساتي. د حضور ﷺ عادت مبارك ووچه هره شپه به ئې سورت بني اسرائيل اوسورت زمر لوستلو.(²)

د معراج د آيت تفسير:-الله ﷻ دخپل پاك ذات عزت عظمت خپل پاكوالي او قدرت بيانوی چه هغه په هرڅيز باندې قادر دي يعنی حضرت محمد ﷺ ئې د يوې شپې په څه حصه كښې د مكې مكرمه نه د بيت المقدس جمات پورې بوتلوچه د حضرت ابراهيم ﷺ د زمانې نه د انبياؤ كرامو مركز پاتې شوې وو. ددې دپاره ټول انبياء كرام عليهم السلام هم هلته حضور ﷺ ته راجمع كړې شو او حضور ﷺ هم هلته د هغوی په دې ځائ كښې امامت اوكړو چه دليل دې د دې خبرې چه حضور ﷺ امام اعظم او رئيس مقدم دي(صلوات الله وسلامه عليه وعليهم اجمعين) د دې جمات نه چاپيره مونږ بركت وركړې دي په ميوو ګلونو فصلونو اوباغونوسره.دا د دې د پاره چه زمونږاراده خپل دې محترم رسول ﷺ ته خپلې زبردستې نښې خودل وو كومې چه په دې شپه كښې هغوی اوكتلې. الله ﷻ د خپل بنديګانو مؤمنانو كافرانو يقين كونكو اومنكرانو ټولو خبرې اوريدونكې دې او ټولوته ګوری.هرسړی ته به هغه وركوی چه د كوم مستحق وی په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم.

دمعراج متعلق احاديث:-د معراج متعلق ډير احاديث دی چه اوس بيانولې شی. په صحيح بخاری كښې دانس بن مالك ﷺ نه روايت دې چه د معراج په شپه كله چه د كعبة الله شريف نه حضور ﷺ اوبللې شو نو حضور ﷺ له درې فرښتې راغلې دې نه وړاندې چه هغوی ته وحی اوكړی.هغه وخت حضور ﷺ بيت الله

¹) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة بنی اسرائيل باب نمبر١ حديث:٤٧٠٨.

²) ترملی كتاب فضائل القرآن باب قراءة سورة بنی اسرائيل والزمر قبل النوم: ٢٩٢٠، مختصرًا وسنده حسن، احمد:١٨٩/٦، حاكم:٤٣٤/٤.

Scanned with Ca

كښې اوده شوې وو. په دوی كښې يو تپوس اوكړو چه دا په دې ټولوكښې څوك دې؟ مينځ والا جواب وركړو دې په دې ټولوكښې بهتردې. نود ټولونه آخر والا اوونيل چه بيا خودې بوځنى. په دغه شپه خو بيا هم دومره اوشو بيا حضورﷺ هغوی اونه ليدلی. په دويمه شپه بيا دا درېواړه راغلی هغه وخت حضورﷺ اوده وو. خو د حضورﷺ اوده كيدل به داسې وو چه سترګې به ئې اودې وې اوزړه به ئې بيداروو اود ټولوانبياء كرامو عليهم السلام خوب هم داسې وی. په دې شپه هغوی حضورﷺ سره هيڅ خبره اونه كړه.حضورﷺ ئې اوچت كړو اود زمزم كوهی سره ئې سملولو اودهغه سينه ئې ترمرئی پورې پخپله جبرائيل ؑپخپل لاس سره اوڅيرله اودسينې اوخيتې نه ټول څيزونه راوويستل اوهغه ئې پخپل لاس دزمزم په اوبوسره اووينځل كله چه ئې ښه پاك صفاكړل نوهغوی له يودسروزروپليټ راوړلې شو په كوم كښې چه د سرو زرو يوه پيالې وه چه د حكمت او ايمان نه ډكه وه. د دې نه ئې د حضورﷺ سينه اود مرئی رګونه ټول ډك كړل. بيائې سينه ورله اوګنډله. بيائې د دنيا آسمان ته اوخيژولودهغه ځائ دروازوكښې ئې يوه دروازه اوټكوله فرښتو تپوس اوكړوڅوك دی؟هغوی اوفرمائيل جبرائيل. تپوس اوشو چه تاسره څوك دې؟ وئې فرمائيل: ماسره محمدﷺ دې. تپوس اوكړې شوچه تاسو رابللې شوی ئې؟جواب ملاوشو اوټول ډيرخوشحاله شواوپه مرحباسره ئې خپل ځان سره بوتلو.آسمانی ملائكو ته هم پته نه لګی چه په زمكه باندې الله ﷻ څه كول غواړی تركومې چه هغوی ته اونه خودلې شی. حضورﷺ د دنيا په آسمان باندې حضرت آدم ؑ اوليدلو. جبرائيل ؑ د هغوی پيژند ګلواوكړه چه دا ستا پلار (حضرت آدمؑ) دې سلام اوكړه. حضورﷺ سلام اوكړو حضرت آدم ؑ جواب وركړو هركلې ورته اووئيل اووئې فرمائيل چه ته زما ډير ښه ځوئ ئې. هلته ئې دوه روان نهرونه اوكتل نو حضورﷺ د جبرائيل ؑ نه تپوس اوكړو چه دا نهرونه چرته دی؟هغه جواب وركړو چه ددرياب نيل او فرات عنصر دې.بيا ئې هغوی آسمان كښې بوتلل حضور ﷺيو بل نهر اوليدلو په كوم چه لؤ لؤ اود مرغلرو بالاخانې وې د كوم خاوره چه خالص مشك ووتپوس ئې اوكړو دا كوم يونهردې؟ وئې وئيل دا نهر كوثردې دا پروردګار ستاسو د پاره تياركړې دې. بيائې بل آسمان ته بوتلو د هغې ځائ فرښتو سره هم دغه خبرې اوشوې. بيائې دريم آسمان ته بوتلود هغه ځائ فرښتو سره هم دغه سوال جواب اوشو چه په اول آسمان او دويم آسمان باندې شوی وو. بيا هغوی څلورم آسمان ته بوتلې شو او هلته هم فرښتو دغه شان تپوس پوښتنه اوكړه اوجواب وركړې شو. بيا پنځم آسمان ته بوتلې شو اوهم دا خبرې اوشوې واوريدلې شوې. بيا شپږم او بيا اووم آسمان ته بوتلې شو او هم دغه خبرې اترې اوشوې. په هرآسمان باندې د هغه ځائ انبياء كرامو سره ملاقاتونه اوشو د كومو نومونه چه حضورﷺ واخستل په هغې كښې ماته دا ياد دی. په دويم آسمان كښې حضرت ادريس ؑ څلورم آسمان كښې حضرت هارون ؑ د پنځم والا نوم ماته ياد نه دې په شپږم باندې حضرت ابراهيم ؑ او په اووم باندې حضرت موسى كليم الله ؑ (عليه وعلى سائر الانبياء صلوات الله وسلامه) كله چه حضورﷺ ددې ځائ نه هم اوچت لاړونوحضرت موسى ؑ اووئيل ياالله زماخودا خيال وو چه زمانه به بل څوك نه اوچتوې.اوس هغوی ﷺ هغه اوچتوالې ته لاړل دكوم علم چه صرف يو الله ﷻ ته دې تردې چه سدرة المنتهى ته اورسيدلو اوالله ﷻ حضورﷺ سره ډير نيزدې شو په اندازه د دوو كمانونو (ليندو) بلكه د دې نه هم كمه فاصله باندې. بيا د الله ﷻ د طرف نه د حضورﷺ طرف ته وحی اوكړې شوه په كومه چه د حضورﷺ په امت باندې په هره ورځ او شپه كښې پنځوس مونځونه فرض كړې شو. كله چه حضورﷺ د هغه ځائ نه راكوز شو نو حضرت موسى ؑ تپوس اوكړو چه څه حكم ملاوشو؟ وئې فرمائيل په شپه ورځ كښې پنځوس مونځونه. كليم الله ؑ اوفرمائيل چه داستاد امت دطاقت نه بهر دی تاسو واپس لاړشئ او د كمې غوښتنه اوكړئ. حضورﷺ د حضرت جبرائيل ؑ طرف ته اوكتل لكه چه مشوره اخلی د هغه اشاره هم ورته ملاوشوه كه ستاسو

Scanned with Ca

مرضي وي نو هيڅ بدی په کښې نشته. حضورﷺ بيا الله ﷻ له لاړو او په خپل ځائ اودريدو او دعائی اوکړه ياالله مونږ ته کمې راکړه زما امت د دې طاقت نه لري. الله ﷻ لس مونځونه کم کړل. واپس راغلو حضرت موسی ؑ بيا راحصارکړو اودې اوريدو سره ئې اوفرمائيل چه لاړشه او نور هم کم کړه. بيا لاړو او بيائې کم کړل تردې چه دا پنځه مونځونه پاتې شو. حضرت موسی ؑ اوفرمائيل چه ګوره ما په بنی اسرائيلوکښې وخت تيرکړې دې راغلې يم د دې نه هم د کمو حکم وو خوبيا هم هغوی بې طاقته ثابت شو او هغه ئې پريخودل. ستاسو امت خود هغوی نه هم کمزورې دې د بدن په اعتبارسره هم اود زړه غوږونو سترګو په اعتبارسره هم تاسو بيالاړشئ او ددې کمې اوغواړئی حضوربيا حضرت جبرائيل ؑ ته اوکتل نو هغوی بيا پورته بوتلو. حضورﷺ الله ﷻ ته عرض اوکړو چه ياالله زما امت په بدن زړه غوږونو اوسترګو کمزورې دې مونږ سره نور هم کمې اوکړه هم دغه وخت الله ﷻ اوفرمائيل اې محمد! هغوی جواب ورکړو لبيك وسعديك. ونی فرمائيل واوره زما خبرې بدليږی نه کوم چه ما اوس مقرر کړی دی داما په ام الکتاب کښې ليکلې دی.داپنځه دی داداکولو په اعتبارسره او پنځوس دی د ثواب په اعتبارسره. کله چه حضورﷺ واپس شونوحضرت موسی ؑ تپوس اوکړوسوال منظورشو؟ حضورﷺ اوفرمائيل او کمې اوشو يعنی په پنځو باندې د پنځوسو ثواب ملاوشو. د هرې نيکئی ثواب لس چنده ثواب راکړې کيدو وعده اوکړې شوه حضرت موسی ؑ بيا اوفرمائيل چه ما د بنی اسرائيلو تجربه کړې ده هغوی د دې نه هم کم احکام پريخودې وو تاسو بيا لاړشئی اود پروردګار نه کمې اوغواړئی رسول الله ﷺ جواب ورکړو اې کليم الله ؑ زه لاړم راغلم اوس خوماته شرم شان ښکاری هغوی اوفرمائيل چه ښه ده اوس تشريف يوسه. بسم الله اوکړه. اوس چه کله حضورﷺ رابيدار شو نو هغوی په مسجدالحرام کښې وو.په صحيح بخاری کښې داحديث په کتاب التوحيدکښې هم دې اوپه صفة النبیﷺ کښې هم دې[1]هم داروايت د شريك بن عبدالله بن ابونمرنه نقل دې خو هغه اضطراب کړې دې د خپلې حافظه د کمزورئی په وجه بالکل ټيك ضبط ئی نه دې ساتلې. د دې احاديثو په آخره کښې به د دې بيان ان شاء الله راشی.بعضې ددې واقعه ښه بيان کوی کيدې شی ددې جمله په وجه کومه چه د دې په آخره کښې ده. والله اعلم.

آياحضورﷺ د معراج په شپه الله ﷻ اوکتلو؟:-حافظ ابوبکربيهقی ؒ د دې حديث دا جمله چه کومه کښې دی بيا الله ﷻ دومره نيزدې شو او راکوزشو اوپه اندازه د دووکمانونو يانور هم نيزدې شو. د شريك نومی راوی هغه زياتې ښائی په کوم کښې چه هغه ځان له دی. د دې د پاره بعضې حضراتو وئيلې دی چه حضورﷺ په هغه شپه الله ﷻ اوليدلو. خو حضرت عائشه ؓ ابن مسعود ؓ او حضرت ابوهريره ؓ دا آياتونه په دې باندې محمول کوی چه حضورﷺ حضرت جبرائيل ؑ اوليدلواو هم دا ډير صحيح دی. اود امام بيهقی ؒ فرمان بالکل حق دې. بل روايت کښې دی چه کله د حضورﷺ نه حضرت ابوذر ؓ تپوس اوکړو چه تاسو الله ﷻ اوليدلو نوحضورﷺ اوفرمائيل هغه نور دې هغه زه څنګه ليدلې شم.بل روايت کښې دی چه مانوراوکتلو[2]کوم چه په سورت النجم کښې دې﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى﴾ [3]يعنی بياهغه نيزدې شو اوراکوزشو دې نه مراد جبرائيل ؑ دې لکه څنګه چه د دې دريوارو صحابه کرامو ؓ بيان دې. په صحابه کرامو کښې خو څوك هم د دې تفسير د هغوی مخالف نه ښکاری.

د معراج واقعه اود امام احمد ؒ نقل کړې شوې روايت:-مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ماله براق راوستلې شوچه دخرنه اوچت او قچر نه ټيټ وو اوپيوقدم به ئی دومره لرې لرې کيخودلو څومره

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب ماجاء لى قوله تعالى ﴿وکلم الله موسى تکليما﴾ :٧٥١٧، صحيح مسلم:١٥٢.
[2]) صحيح مسلم کتاب الايمان باب لى قولهﷺ ﴿نورانى اراه﴾:١٧٨.
[3]) ٥٣/النجم:٨.

Scanned with Ca

لرې چه به د هغه نظر رسيدلو.زه په هغه باندې سورشوم اولاړو. زه بيت المقدس ته لاړم او په هغه کنړه کښې مې اوتړلو په کومه کښې چه به انبياء کرامو تړلو. بيا ما په جمات کښې دوه رکعته مونځ اداکړو کله چه د هغه ځائ نه اووتلم نو حضرت جبرائيل؏ ماله يولوښى کښې شراب راوړل او په يوکښې پئى راوړل.ماپئي خوښ کړل جبرائيل؏ اوفرمائيل چه ته نطرت ته اورسيدلې. بيا د پورتنى حديث په شان اول آسمان ته اورسيدلو د هغې کولاويدن د فرښتو معلومات کول جواب ورکول په هريوآسمان باندې هم داسې اوشو. په اول آسمان باندې حضرت آدم؏ سره ملاقات اوشو هغه پخيرراغلې اوونيل او دعانې خيرئى اوکړه. په دويم آسمان باندې دحضرت يحيى؏ او حضرت عيسى؏ د ملاقات کيدو ذکر اوشو چه دواړه په خپل مينځ کښې د ترور خامن وو. دې دواړو هم حضورﷺ ته پخير راغلې اوونيل اودخير دعائى اوکړه.بيا په دريم آسمان باندې حضرت يوسف؏سره ملاقات اوشو چاته چه نيم حسن ورکړې شوې وو هغوى هم پخيرراغلې اوونيل اودعائى اوکړه. په څلورم آسمان باندې حضرت ادريس؏ سره ملاقات اوشو دچا باره کښې چه د الله ﷻ فرمان دې﴿وَرَفَعۡنَٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾(١)مونږ هغه پورته ځائ ته اوچت کړو.پنځم آسمان باندې حضرت هارون؏ سره ملاقات اوشو په شپږم آسمان باندې حضرت موسى؏ سره ملاقات اوشو. په اووم آسمان باندې حضرت ابراهيم؏ بيت المعمور ته تکيه لګولې ناست وو. بيت المعمور ته هره ورځ اويازره فرښتې راځى مګر چه نن کومې راشى د هغوى نمبر بيا د قيامت پورې نه راځى. بيا سدرة المنتهى ته اورسيدلو د کوم پاڼې چه د هاتى د غوږونو برابرې وې اود هغې ميوې د منګى په شان. دا د الله ﷻ امر پټې کړې وې اود دې ښه والې څوك بيانولې نه شى. بيا دوحى کيدو اودپنځوسو مونځونو فرض کيدو اودموسى؏په مشوره سره واپس کيدل په کمى کيدوکيدو سره دپنځو مونځونو پورې بيان دې. پدې کښې دهرځل په سوال باندې دپنځو مونځونو کمې ذکردې.په دې کښې داهم دى چه په آخر کښې حضورﷺ اوفرمائيل چه څوك د نيکئى اراده اوکړى نو که هغه دااونه کړې شى نوهم به ورته د يوې نيکئى ثواب ملاويږى.اوکه وئى کړى نود لسو نيکو ثواب به ملاويږى اودګناه په صرف اراده به ګناه نه شى ليکلې اوپه کولوسره به يوه ګناه ليکلې کيږى(٢) (مسلم)

څه رنګه چې اسرا حق دې دغه شان معراج همدې:-د دې حديث نه داهم معلومه شوه چه په کومه شپه حضورﷺ ته اسراء دبيت الله نه بيت المقدس پورې اوشوه هم په هغه شپه معراج هم اوشواوهم داحق دى په دې کښې هيڅ شك نشته. مسنداحمدکښې دى چه د براق واګې هم وې اوزين پرې هم وو. کله چه هغه د سورلئ په وخت د قابونه بهرکيدلونو حضرت جبرائيل؏ اوونيل څه کوې والله! په تاباندې د حضورﷺنه وړاندې دهغوى نه زيات بزرګ سړې نه دې سورشوې.نو براق خولې خولې شو(٣) حضورﷺ د تانبې نوکونه وو په کوموسره چه هغوى خپل مخونه اوسينې راشوکولې او غوسولې. ماتپوس اوکړو داڅوك خلق دى؟ جواب راکړې شودا هغه خلق دى چه د خلقو غوښې به ئى خوړلې يعنى غيبت به ئې کولو اود هغوى عزت پسې به لګيدلې وو. (٤)

د معراج واقعه اود ابوداوٗد نقل کړې شوې روايت:-ابوداوٗدکښې دى چه د معراج په شپه کله زه د حضرت موسى؏ قبرسره تيرشوم نو هغه ماهلته په مانځه ولاړ اوليدو.(٥)حضرت ابوبکرصديق ؓ د حضورﷺ

---

(١) ١٩/مريم:٥٧.

(٢) صحيح مسلم کتاب الايمان باب الاسراء برسول الله ﷺالى السموات وفرض الصلوات:١٦٢، احمد:١٤٨/٣.

(٣) ترمذى کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة بنى اسرائيل:٣١٣١، و احمد:١٦٤/٣، ابن حبان:٤٦، دلائل النبوة: ٣٦٢/٢.

(٤) ابوداوٗد کتاب الادب باب فى الغيبة:٤٨٧٨ وسنده حسن، احمد:٢٢٤/٣.

(٥) صحيح مسلم کتاب الفضائل باب من فضائل موسى؏:٢٣٧٥، احمد:١٢٠/٣، ابن حبان:٤٩.

Scanned with Ca

نه د مسجد اقصى دننبوتپوس اوکړونو حضور ﷺ خودل شروع کړلې چه صديق اکبر ﷺ اوونيل تاسو تيك ارشاد اوفرمائيلو او رښتوني ئې.زما ګواهي ده چه ته رسول الله ﷺ ئې.حضرت ابوبکر ﷺ دا ليدلي وو[1]مسندبزار کښې دى چه حضور ﷺ ارشادفرمائيلې دې زه اوده ووم چه حضرت جبرائيل ﷺ راغلو او زما ددواړو اوږوپه مينځ کښې ئې لاس کيخودونوزه اودريدم په يوه ونه کښې کيناستم په کوموکښې چه دمرغو کورونه شان وويوه کښې حضرت جبرائيل ﷺ کيناستواوهغه ونه ګل شوه او اوچته شوه اودتردې چه که ما غوښتلې نو آسمان سره لګيدلم. خپل څادر مې تيك کولو خوما اوکتل چه حضرت جبرائيل ﷺ دسختې تواضع او عاجزئی په حال کښې دې نو زه پوهه شوم چه د الله ﷻ د معرفت په علم کښې دې مانه غوره دې.د آسمان يوه دروازه زماد پاره کولاوکړې شوه. مايوزبردست او عظيم الشان نوراوکتلوچه په پرده کښې وود هغې دې طرف ته ياقوت اومرغلرې وې بيازماطرفته دير څه وحى کړې شو. دلائل بيهقى کښې دى چه حضور ﷺ د خپل صحابه کرامو په ډله کښې ناست وو چه کله جبرائيل ﷺ راغلو اودحضور ﷺ ته په شاباندې په ګوته اشاره اوکړه.حضور ﷺ هغه سره د يوې ونې طرف ته روان شو په کومه کښې چه د مرغو په شان جالې وې الخ. په دې کښې داهم دى چه کله زمونږ طرف ته نور راکوز شو نو حضرت جبرائيل ﷺ خو بې هوشه شو راپريوتلو الخ. بيازما طرف ته وحى اوکړې شوه چه نبى اوبادشاه جوړيدل غواړې که نبى او بنده کيدل غواړې او جنتى؟ حضرت جبرائيل ﷺ دغه شان په تواضع سره پريوتوکښې په اشاره سره ماته اوفرمائيل چه عاجزى اختيارکړه. نو ماعرض اوکړو ياالله نبى اوبنده جوړيدل منظورکوم.که دا روايت صحيح شي نو ممکن دى چه دا واقعه د معراج علاوه بله وى څکه چه په دې کښې ته د بيت المقدس ذکر دې اونه په آسمان باندې د ختلو. والله اعلم.

د ابن جرير روايت :-د بزار په يوروايت کښې دى چه حضور ﷺ خپل رب اوليدلوخودا روايت غريب دې. ابن جريرکښې دى براق چه کله د حضرت جبرائيل ﷺ آواز واوريدو او بياهغه دې سور کړو روان شونو هغه د لارې په يوه غاړه باندې يوه بوډئى اوليدله تپوس ئې اوکړو داڅوك ده؟ جواب ملاو شو چه زه نو بيا په تلوتلوکښې اوکتل چه څوك په لار باندې دې اوهغوى رابلى بيا هغه وړاندې شو نو چه وني کتل چه د الله ﷻ يومخلوق دې چه په اوچت آوازسره وائى ﴿السلام عليك يااول السلام عليك يااخر السلام عليك ياحاشر﴾جبرائيل ﷺ اوفرمائيل جواب ورکړه حضور ﷺ دهغوى دسلام جواب ورکړو بياپه دويم ځل داسې اوشوبيا په دريم ځل داسې اوشوتردې چه حضور ﷺ بيت المقدس ته اورسيدل. هلته د هغوى په وړاندې شراب اوبه اوپئ پيش کړې شو. حضور ﷺ پئې واخستل جبرائيل ﷺ اوونيل تاد فطرت راز بياموندلو. که چرې ثاسو د اوبولوبنې اخستې وو اوڅکلې مو وې نو ستاسوامت به غرقيدو اوکه تاسو شراب څکلي وې نوستاسو امت به دهوکه کيدو.بيا دحضور ﷺ دپاره دحضرت آدم ﷺ نه واخله ترهغوى پورې چه څومره انبياء دى راوليګلې شو. رسول الله ﷺ د هغوى امامت اوکړو او په دغه شپه ټولو مونځ د حضور ﷺ په اقتداء کښې اداکړو. بيا حضرت جبرائيل ﷺ اوفرمائيل د لارې په غاړه چه کومه بوډئى تاسو اوليدله هغه ئې درته صرف دا خودل چه د دنياعمر اوس دومره پاتې دى لکه چه د دې بوډئى عمر اودچا په آواز چه تاسو توجوکوله هغه د الله ﷻ دښمن ابليس وو اود چا د سلام آوازونه چه تاسو اوريدل هغه ابراهيم ﷺ موسى ﷺ اوعيسى ﷺ وو[2]په دې کښې هم په بعضې الفاظوکښې غرابت اونکارت دې. والله اعلم.

د يوبل روايت ذکر:-يوبل روايت کښې دى چه کله زه په براق باندې د حضرت جبرائيل ﷺ په ملګرتيا کښې لاړم نو يوځائ کښې هغه ماته اوفرمائيل دلته کوز شه مونځ اداکړه. کله چه ما مونځ اوکړو نو

[1]) ابويعلى:٤٠٨٤، وسنده صحيح.
[2]) بيهقى في الدلائل:٣٦٢/٢.

ونی فرمائيل چه تاسو ته معلومه ده چه داکوم ځاۍ دې؟داطيبه يعنی مدينه ده. هم دغه ځاۍ د هجرت ځاۍ دې او بيائی په مايوبل ځاۍ مونځ اوکړو ونی فرمائيل دا طورسينا ده کوم ځاۍ چه الله ﷻ حضرت موسی ؏ سره خبرې کړې وې بيائی راباندې يوبل ځاۍ مونځ اوکړو ونی فرمائيل دا بيت اللحم دې کوم ځاۍ چه حضرت عيسی ؏ پيداشوې وې وو.بيا زه بيت المقدس ته اورسيدم هلته ټول انبياء کرام راجمع شو حضرت جبرائيل ؏ زه امام جوړ کړم. مادهغوی امامت اوکړوبيائی زه د آسمان طرف ته اوخيژولم بيا هلته د هغوی يويو آسمان ته رسيدل اودهلته دپيغمبرانو سره ملاقات ذکر دې. فرمائی چه کله زه سدرة المنتهی ته اورسيدم نو زه يونورانی اُوريځې راپټ کړم زه هم هغه وخت په سجده کښې پريوتلم. بيا په هغوی باندې د پنځوسو مونځونو فرض کيدل اود هغې کميدلو وغيره بيان دې. په آخره کښې دموسی ؏ په بيان کښې دی چه زما په امت خو صرف دوه مونځونه فرض کړې شوې وو خو هغوی دا هم پوره نه کړل. بيا هغوی د پنځونه هم د کمولو د پاره تلې ووم نو اوفرمائيلې شو چه ما خود زمکې او آسمان د پيداکيدو په ورځ په تاباندې اوستا په امت باندې دا پنځه مونځونه فرض کړې وو.داپه لوستلو کښې پنځه او په ثواب کښې پنځوس دی نوته او ستا امت د دې حفاظت کوه. هغوی فرمائيل چه اوس زما يقين اوشو چه د الله ﷻ هم دا آخری حکم دې. بيا چه کله زه حضرت موسی ؏ له راغلم نو هغوی ماته بيا د واپس کيدو مشوره اوکړه خوما معلومه کړې وه چه داد الله ﷻ آخری حکم دې په دې وجه الله ﷻ له لاړ نه شوم.([1])

د ابن ابی حاتم روايت :-ابن ابی حاتم کښې هم د معراج د واقعه يو اوږدحديث دې په دې کښې داهم دی کله چه حضور ﷺ د بيت المقدس د هغه جمات دروازې ته اورسيدو کوم ته چه باب محمد ﷺ وائی هلته يوکانړې وو هغې له حضرت جبرائيل ؏ ګوته يوړه په هغې کښې سورې اوشونوهغوی هلته براق اوتړلو او جمات ته ورواختل. کله چه مينځ ته اورسيدل نو حضرت جبرائيل ؏ حضور ﷺ ته اوونيل چه تاد الله ﷻ نه دا غوښتنه کړې وه چه تاته حورې اوښائی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه او. راځئی هغه دادی سلام اوکړئی د صخره ګس طرف ته ناستې دی. زه چه هلته اورسيدم نو هغوی ته مې سلام اوکړو ټولو زما د سلام جواب راکړو.ماتپوس اوکړو تاسو ټولې څوک ئی؟ هغوی ونيل مونږ نيک سيرت او ښائسته حورې يومونږ بيبيانې يود الله ﷻ د هغه پرهيزګارانو بنديګانو کوم چه نيک عملونه کوی.کوم چه د ګناهونو د خيرو ميرونه لرې دی اوچه پاکولې به شی اومونږ له به راوستلې شی بيابه نه شی ويستلې هم مونږ سره به وی هيڅ کله به نه جدا کيږی او هميشه به ژوندی وی کله به مړه کيږی نه.زه د هغوی نه لاړم هلته خلق راجمع کيدل شروع شو په لږ ساعت کښې د ډيرو سړو يوه ګڼړه جوړه شوه. مؤذن اذان اوکړو تکبيراوشو مونږ ټول اودريدو په انتظار ووچه امامت به څوک کوی حضرت جبرائيل ؏ زما لاس اونيولو او زه ئی وړاندې کړم. ما هغوی ته مونځ اوکړوچه کله فارغ شو نو حضرت جبرائيل ؏ اوونيل پوهيږې هم چه تا مونځ ورکړو؟ ونی فرمائيل تا پسې ستا ټول مقتديان د الله ﷻ پيغمبران وو کوم چه الله ﷻ مبعوث کړی دی بيائی زما لاس اونيولو اوآسمان طرف ته ئی بوتلم.بيابيان دې چه د آسمانونو دروازې کولاوشوې.فرښتوسره د سوال جواب کولونه دروازې وغيره کولاوشوې. په اول آسمان باندې حضرت آدم ؏ سره ملاقات اوشو هغوی اوفرمائيل زما خوئ او نيک نبی ته پخيرراغلې. په دې کښې په څلورم آسمان باندې دحضرت ادريس ؏ سره دملاقات ذکرهم دې. په اووم آسمان باندې د حضرت ابراهيم ؏ سره د ملاويدلو اود هغوی هم دغه فرمائيلوذکر دې کوم چه حضرت آدم ؏ فرمائيلې وو. بيا د هغه ځاۍ نه هم زه اوچت بوتلې شوم. ما يونهراوليدو په کوم کښې چه د لؤلؤ ياقوتو او زبرجدو جامونه وو اوښکلې مزيدار شين رنګې مرغئی وې ما وئيل چه داخوډيرې ښکلې مرغنې دي جبرائيل

[1]) نسائی کتاب الصلاة باب فرض الصلاة وذکراختلاف الناقلين....٤٥١ وسنده حسن.

Scanned with Ca

ؑ اوفرمائیل چه اوددې خوړونکی ددې نه هم ښه دی.بیا فرمانی معلومه هم ده چه دا کوم یو نهردې؟ ماوئیل نه نو وئی فرمائیل چه دا نهر کوثر دې چه الله ﷻ تاسو ته در کړې دې. په دې کښې د سرو زرو اوسپینو زرو لوتې وې په کومو چه یاقوت او زمرد وریبللې شوی وو د دې اوبه د پئیو نه زیاتې سپینې وې ما د سروزرو یوه پیالئی راواخسته داوبه نه مې ډکه کړه اومې څکله نوهغه دشاتونه هم زیاتې خوږې وې اودمشکونه هم زیاتې خوشبودارې وې. کله چه زه د دې نه هم اوچت لاړم نو یوښکلې رنګ اوریخ زه راګیرکړم په کوم کښې چه مختلف رنګونه ووجبرائیل ؑ خوزه پریخودم او زه الله ﷻ ته په سجده شوم.بیادپنځوسومونځونو بیان دې بیاهغوی واپس شو.حضرت ابراهیم ؑخو هیڅ اونه فرمائیل خو موسی ؑ حضورﷺ یوه راپوه کړو اودکمې د غوښتودپاره نی بیااولیګلو. غرض دا چه هم دغه شان د حضورﷺ باربارراتلل په اوریخ کښې پټیدل دعاغوښتل اوکمې کیدل.دحضرت ابراهیم ؑ سره ملاویدل اوحضرت موسی ؑ ته بیان کول اوتردې چه د پنځو مونځونو پاتې کیدلو بیان وغیره دې. حضورﷺ فرمانی چه جبرائیل ؑ زه لاندې راکوز کړم نو ما هغه ته تپوس اوکړو چه کوم آسمان ته زه اورسیدم نود هغه ځائ فرښتو خوشحالی ښکاره کړه او په خنداخندا اومسکا ماسره ملاوشوې بغیرد یوې فرښتې چه هغې زماد سلام جواب خو راکړو ماته ئی پخیر راغلې هم اووئیل خو مسکې نه شو دا څوك وو اود دې څه وجه ده؟جبرائیل ؑ اووئیل هغه مالك دې د دوزخ داروغه دې د خپل پیداکیدونه تر ننه پورې هغه هډو خندلې نه دی اود قیامت پورې به خاندی هم نه ځکه چه د هغه د خوشحالئی هم دایوه موقعه وه.په واپسئ کښې دقریشویوه قافله اولیدله چه غله ئی رابارکړې وه روان وو.په هغې کښې یواوښ وو چه په هغه باندې نیم سپین اونیم توربوریا ووکله چه هغوی دې سره نیزدې تیرشونوهغه اوږقیدو او واپس شوپریوتلواوګوډشو.حضورﷺدغه شان خپل ځائ ته اورسولې شو.

ابو بکرصدیق ؓ ته دصدیق ولې وئیلې کیږي؟:-سحرحضورﷺخپل دمعراج داذکرخلقوته اوکړو. مشرکانو چه داواوریده نو نیغ حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته لاړل او وئی وئیل چه ستاسو پیغمبر صاحب خو وائی چه هغه هم په نن یوه شپه کښې د یوې میاشتې برابر د فاصلې مقام ته تلې اوواپس راغلې دې. صدیق اکبرؓ جواب ورکړو که په حقیقت کښې دا هغوی فرمائیلې وی نوهغوی رښتونی دی مونږ خود دې نه هم په لویه خبره کښې هغوی رښتونې ګڼړو مونږ دا منو چه هغوی له د آسمان نه په یوساعت کښې خبرې رارسی. مشرکانو حضورﷺ ته اووئیل چه ته د خپل صداقت څه نښه هم پیش کولې شې؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه او ما په فلانکی فلانکی ځائ کښې د قریشو قافله لیدلې ده په هغې یو اوښ چه په هغې باندې په سپین او تور رنګ کښې دوه بورې دی هغه مونږ ته اوکتل وران شو چکر ئی اوخوړلو او راپریوتلو اوپښه ئی ماته شوه. کله چه هغه قافله راغله نو دې خلقو ترې تپوس اوکړو چه په لارکښې خو څه نوې واقعه نه ده پیښه شوې؟ هغوی وئیل چه او پیښه شوې ده فلانکې اوښ په فلانکی ځائ کښې داسې راپریوتلې وو وغیره. وئیلې شی چه د حضرت ابوبکرؓ په دې تصدیق باندې هغوی ته صدیق وئیلې شی بیا د حضورﷺ نه خلقو سوالونه کول چه تاحضرت عیسی ؑ او حضرت موسی ؑ سره هم ملاقات اوکړو د هغوی شکلونه خو بیان کړه. حضورﷺاوفرمائیل چه او موسی ؑ غنم رنګې دې لکه چه ازدعمان خلق دی اوحضرت عیسی ؑ درمیانه قد او سوریخن رنګې دې اوداسې معلومیدل چه د ویښتونه ئی اوبه څڅیدلې. په دې سیاق کښې هم عجائب او غرائب دی.

د معراج متعلق بل روایت:-مسنداحمدکښې دی چه زه په حطیم کښې او بل روایت کښې دی په حجرکښې اوده ووم چه یوراتلونکې راغلو. یو مینځ والا ته اووئیل نو هغه ماله راغلو اود دې ځائ نه نی د دې ځائ پورې اوڅیرلم یعنی د مرئی نه د نوم پورې . بیاد دې پورته بیان کړې شوو احادیثو په شان بیان دې. په دې کښې دی چه په شپږم آسمان باندې ما حضرت موسی ؑ سره سلام اوکړې شو

Scanned with Ca

هغه جواب اوکړو نیك رور او نیك نبی ته دې هرکلې وی کله چه زه دهغه نه وړاندې شوم نو هغه په ژړا شو ما د هغه نه تپوس اوکړو څنګه دې اوژړل؟ جواب ملاو شو چه ماشوم زما نه پس نبی جوړ کړې شو اولیکلې شودهغه امت به زمادامت په نسبت جنت ته په ډیر تعداد کښې ځی. په دې کښې دی چه سدرة المنتهی سره نې څلور نهرونه اولیدل دوه ښکاره او دوه پټ. ما د جبرائیل ؑ نه تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه دا دوه پټ دجنت نهرونه دی او ښکاره د نیل او فرات دی. بیا زما طرف ته بیت المعمور اوچت کړې شوبیامالله دشرابوپیئیو اوشاتولوښې راوړلې شو.مادپئیولوښې واخستلو اوفرمائیلې شودافطرت دې په کوم باندې چه ته نې اوستا امت دې. په دې کښې دی چه کله پنځه مونځونه پاتې شو او بیا هم کلیم الله ؑ د واپس کیدو مشوره ورکړه نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه زه خو د خپل رب نه په سوال کولو کولو شرمیږم اوس زه راضی یم او دا تسلیم کوم. (1)

د یوبل روایت ذکر:-بل روایت کښې دی چه زما د کورچت کولاوکړې شو زه هغه وخت په مکه کښې ووم الخ. په دې کښې دی چه زه کله جبرائیل ؑ سره د دنیا آسمان ته اوختلم نو مااوکتل چه یوصاحب ناست دې د چانه ښی طرف او ګس طرف ته چه ډیره ګڼړه ده اوچه ښی طرف ته اوګوری نو مسکې شی اوخاندی اوچه کله ګس طرف ته سترګې اوچتې کړی نو ژاړی. ماد حضرت جبرائیل ؑ نه تپوس اوکړوچه دا څوك دې؟ اود هغه ښی اوګس طرف ته څوك دی. ونی فرمائیل آدم ؑ دې اودا د ده اولاد دې. د ښی طرف والا جنتیان اود ګس طرف والا دوزخیان دی هغوی چه اووینی نو خوشحاله شی اودوی چه اوګوری نو خفه شی. په دې روایت کښې دی چه په شپږم آسمان باندې حضرت ابراهیم ؑ سره ملاقات اوشو. هم په دې کښې دی چه اووم آسمان نه نور اوچت اورسولې شوم. مستوی ته چه اورسیدم نو ما د قلمونو د لیکلوآواز واوریدو. په دې کښې دی چه زه کله موسی ؑ سره د مشورې نه پس د کمې د پاره لاړم نو الله ﷻ نیم معاف کړل بیالاړم بیانیم معاف شو بیالاړم نو پنځه مقرر کړې شو. په دې کښې دی چه د سدرة المنتهی نه جنت ته اورسولې شوم چرته چه د رښتیانود مرغلرو خیمې وې د کوم خاۍ خاوره چه خالص مشك وو. دا پوره حدیث د صحیح بخاری کتاب الصلوة کښې دې او نور ذکر بنی اسرائیل کښې هم دې نوربیان حج کښې او نوراحادیث په سورت انبیاء کښې هم دی. امام مسلم ؒ په صحیح مسلم کتاب الایمان کښې هم وارد کړی دی(2)مسنداحمد کښې دی حضرت عبدالله بن شقیق ؒ حضرت ابوذر ؓ ته اووئیل که مارسول الله ﷺ لیدلې وې نوکم نه کم یوه خبره خو به مې ترې ضرورتپوس کوله.هغوی تپوس اوکړوچه کوم خبره؟ونیل چه هم دا چه تاسو الله ﷻ اولیدلو؟ نو حضرت ابوذر ؓ اوفرمائیل چه داخوماتپوس کړې دې حضور ﷺ جواب راکړو چه مادهغه نور اولیدلوزه هغه څنګه لیدلې شم؟(3) یوبل روایت کښې دی چه هغه نور دې زه هغه دکوم خاۍ نه لیدلې شم؟ په یوروایت کښې دی چه ما نور اوکتلو.(4)

مشرکانود معراج د واقعه تصدیق اونه کړو:-بخاری اومسلم شریف کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی کله چه مادمعراج دواقعه خلقوته ذکراوکړو اوقریشو زما تکذیب اوکړو هغه وخت زه په حطیم کښې ولاړوم الله ﷻ بیت المقدس زما د سترګو په وړاندې راوستلو اوهغه نې بالکل ښکاره کړو. اوس چه هغوی زما نه دکومو نښو تپوسونه کول ما به ورته کتل او خودل به مې.(5)بیهقی کښې دی چه په بیت

---

(1) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائكة صلوات الله علیهم:٣٢٠٧، صحیح مسلم:١٦٤،احمد:٢٠٨/٤، ابن حبان:٢٨.

(2) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب کیف فرضت الصلاة فی الاسراء:٣٤٩- ٣٣٤٢، صحیح مسلم ١٦٣.

(3) احمد:١٤٧/٥، ابوعوانه:٣٨٤، ورواه مسلم:١٧٨ وهوصحیح.

(4) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله ؑ((نورانی أراه))، احمد:١٧١/٥.

(5) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب حدیث الاسراء:٣٨٨٦، صحیح مسلم:١٧٠؟.

Scanned with Ca

المقدس کښې حضورﷺ حضرت ابراهيم عليه السلام سره حضرت موسى عليه السلام اوحضرت عيسى عليه السلام سره ملاقات اوکړو.پدې کښې دى چه کله واپس شو او خلقو ته ئې دا قصه بيانوله نو ډير خلق په فتنه کښې پريوتل چاچه هغوى سره مونځ کړې وو د کفارو او قريشوډلې خو هم هغه وخت منډې جوړې کړې اوتختيدل اوحضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه له اورسيدل او وئې ونيل چه راشه کنه نن خو ستا ملګرې يو عجيبه خبر اوروى وائى چه هم په يوه شپه کښې هغه بيت المقدس ته رسيدلې اوراغلې هم دې هغوى اوفرمائيل چه داحضورﷺ فرمائى نو رښتيادى واقعى به داسې شوې وى. هغوى ونيل چه ښه ده ته دا هم منې چه دشپې لاړو اودسرح نه وړاندې دشام دملك نه واپس مکې ته راورسيدو.هغه اوفرمائيل چه د دې نه هم زيات لويه خبره زه د هغه د دې نه مخکې هم منونکې راروان يم يعنى زه دا منم چه هغه له دآسمان خبر راځى اوهغه په دې ټولوکښې رښتونې دې.هم دهغه وخت نه دهغوى لقب حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه شو.

د امام احمد رحمه الله يونقل کړې شوې بل روايت:-مسنداحمد کښې حضرت زر بن حبيش رحمه الله فرمائى چه زه حضرت حذيفه رضي الله عنه له راغلم هغه وخت هغوى د معراج واقعه بيانوله چه حضورﷺ فرمائيلي مونږ لاړو تر دې چه بيت المقدس ته اورسيدو. دواړه صاحبان دننه لاړنه شو. ما دې اوريدو سره اووئيل غلط دى رسول اللهﷺ دننه لاړو بلکه په هغه شپه هغوى هلته مونځ هم اوکړو. هغه ونيل ستا څه نوم دې تاخو زه پيژنم خو نوم دې راته ياد نه دې. ما ونيل زما نوم زربن حبيش دې وئى فرمائيل تا داخبره څنګه معلومه کړه؟ ماوئيل چه داخود قرآن پاك خبر دې وئى فرمائيل چه چاد قرآن نه خبره اوکړه هغه خلاصې بيامونددلواولوله کوم يوآيت دې ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ﴾ دا آيت نى اولوستلو. وئى فرمائيل چه په دې کښې د کوم يولفظ دامعنى ده چه حضورﷺ هلته مونځ اوکړو؟ ګنى حضورﷺ هلته په هغه شپه مونځ نه دې کړې او که کړې وى نو په تاپسې به د هغه ځائ مونځ ليکلې کيږى څنګه چه د بيت الله دې. والله هغوى دواړه هم په براق باندې وو تردې چه د آسمان دروازې د هغوى د پاره کولاوشوې نو جنت دوزخ نى اوليدلو اود آخرت وعدې اوکړې او ټول څيزونه بيا هم هغه شان واپس شو. بيا هغوى ښه اوخندل او وئى فرمائيل چه د مزې خبره خودا ده چه داخلق وائى هلته هغوى براق اوتړلو چه چرته اونه تختى سره د دې چه الله ﷻ عالم الغيب والشهادة هغه د دوى د پاره مسخرکړې وو. ما تپوس اوکړو چه جناب دا براق څه څيزدې؟وئى فرمائيل يوځناوردې داوږدقد چه يويوقدم دومره لرې ايږدى څومره لرې چه نظرکار کوى.(١) خودايادساتئ چه صرف د حضرت حذيفه رضي الله عنه په انکارباندې هغه روايتونه کوم کښې چه د بيت المقدس د مونځ ثبوت دې هغه مقدم دى. والله اعلم.

د دلائل النبوت اوادږ روايت:-دحافظ ابوبکر بيهقى رحمه الله کتاب دلائل النبوة کښې دى چه يوځل د رسول اللهﷺ صحابه کرامو دحضورﷺ نه دمعراج د واقعه ذکرکولودرخواست اوکړو نو حضورﷺ خواول دا آيت ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ﴾ تلاوت کړو او وئى فرمائيل چه زه د ماسخوتن نه پس په جمات کښې اوده ووم چه يوراتلونکې راغلو زه ئې راپاسولم زه کيناستم خو څه مې اونه ليدل هلته څه ځناور شان په نظر راغلو ما په غورسره هغې ته کتل او برابر کتلوسره د جمات نه بهر لاړم. مايو عجيبه ځناور اوليدلوزمونږ په ځناوروکښې خود هغې په شان قچر دې خوزيدونکې او پورته اوچتيدو سره د غوږونو والا وو د هغې نوم براق دې مانه وړاندې انبياء کرام هم په دې سواره شوى دى. زه په دې باندې سوريدو سره تلم چه زما ښى طرف ته چا آواز اوکړو چه محمدﷺ زما طرف ته اوګوره زه تانه څه تپوس کوم. خو مانه جواب ورکړاونه زه حصارشوم. بيا چه لږ شان نوروړاندې شوم نودګس طرفنه آواز راغلو هلته هم نه اودريدم

(١) ترمذى کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة بنى امرائيل:٣١٤٧، وسنده صحيح، احمد:٣٨٧/٥، حاکم:٣٥٩/٢، ابـن حبـان:٤٥ ، دلائـل النبوة: ٣٦٤/٣.

اونه مې اوکتل نه مې جواب ورکړو. بیا لږ نور وړاندې لاړم یوه ښځه چه د دنیا سنګارونې کړې زلفې کولاوکړې ولاړه ده هغې ماته هم داسې آواز راکړو چه زه څه معلومات کول غواړم. خو ما نه د هغې طرف ته توجه ورکړه او نه اودریدم.بیادحضورﷺ بیت المقدسته رسیدلّ دپښیولوښې اخستل او د حضرت جبرائیل ﷺ په فرمان کولوسره خوشحالیدل دوه خل تکبیرونیل دی بیاحضرت جبرائیل ﷺ تپوس اوکړو چه ستاسو په مخ دا پریشانی د څه ده؟ ماد لارې هغه دواړه واقعات بیان کړل نو هغوی اوفرمائیل چه ړومبې سړې خو یهودی وو که تاسو هغه له جواب ورکړې وو یا حصارشوې وئې نو ستاسوامت به یهودیان شوی وو.بل دنصرانیانو دعوت ورکونکې وو که هلته تاسو ولاړونی اوهغه سره موخبرې کړې وې نوستاسو امت به نصرانی شوې وواوهغه ښځه چه وه نوهغه دنیا وه که تاسوهغې ته جواب ورکړې وو یا ولاړونی اوهغې سره مو خبرې کړې وې نو ستاسو امت به دنیاله په آخرت باندې ترجیح ورکوله اوګمراه کیدلو به. بیا زه اوحضرت جبرائیلﷺ بیت المقدس ته لاړو مونږ دواړو دوه دوه رکعتونه اداکړل بیازمونږ مخې ته معراج راوړلې شو په کوم چه دبنیادمو روحونه خیژی. هم دې پاوړې ته په کتو باندې په حیرانتیاسره دواړه پورته اوختلو ماد اسماعیل نومې فرښتې سره ملاقات اوکړو چه ددنیاد آسمان سرداره ده. دکومې دلاس دتلې لاندې چه اویازره فرښتې دی هرې یوې فرښتې سره د هغې د لښکر فرښتو تعداد یولاکھ دې. د الله ﷻ فرمان دې چه ستا درب لښکرې صرف هم هغه پیژنی.(¹)حضرت جبرائیل ﷺ د آسمان دروازه کولاوول غوښتل نوتپوس اوکړې شو څوك ئې؟ وئیل جبرائیل.تپوس اوکړې شو تاسره نور څوك دی؟ وئیل حضرت محمدﷺ دې. وئیل آیاد ده طرف ته لیګلې شوې وې؟ جواب ورکړې شو او. هلته ما حضرت آدم ﷺ په هغه شکل کښې اولیدو کوم کښې چه په هغه ورځ وو په کومه ورځ چه الله ﷻ هغه پیداکړې وودهغه په اصلی شکل باندې. د هغه په وړاندې د هغه د اولاد روحونه پیش کولې شی د نیکانو خلقوروحونوته په کتو سره فرمائی پاك روح دې او پاك بدن دې دا علیین ته یوسئی. اود بدکارو روحونوته چه اوګوری نو فرمائی دا خبیث روح دې بدن هم خبیث دې دا سجین ته یوسئی. لګ شان به تلې ووم چه ما اوکتل خوانچې لګیدلې وې په هغې باندې ډیره ښکلې اومزیداره غوښه سره کړې پرته وه او بل طرف ته نورې خوانچې لګیدلې وې په کوموکښې چه سخا مرداره بوئی والا غوښه پرته وه.څه خلق وو چه د هغه ښکلې غوښې خواته هم نه راتلل اوهغه مرداره سخا غوښه ئې خوړله. ماتپوس اوکړو جبرائیل ﷺ دا کوم خلق دی وئی فرمائیل چه ستاسودامت هغه خلق دی چه حلال پرېږدی او حراموته رغبت کوی. بیازه لږ شان نور لاړم نو څه نور خلق مې اولیدل د هغوی شونډې لکه د اوښ په شان دی اودهغوی خلې په شلولوشلولوسره فرښتې هغوی له د دغه غوښې نوړئی ورکوی اودهغوی په دویمه لار واپس راوځی. هغوی چغې صورې وهی الله ﷻ ته عاجزی کوی ماتپوس اوکړو جبرائیلﷺ داکوم خلق دی؟ فرمائی چه داستاد امت هغه خلق دی چه دیتیمانو مالونه به ئې په ناحقه سره خوړل. کوم خلق چه د یتیمانو مالونه په ناحقه سره خوری هغوی په خپلو خیټو کښې اُور اچوی اوهغوی به خامخا په سور کړې شوی اُورکښې د دوزخ وراچولې شی.زه لږ شان نور لاړم اومې کتل چه څه ښځې دی چه دخپلو سینو ته زوړندې شوی دی او افسوس او ژړاګانې کوی. زما په تپوس کولوباندې جواب راکړې شو چه دا ستاد امت زناکارې ښځې دی.زه بیا نورلږ شان لرې لاړم اومې کتل چه دڅه خلقو خیټې دغټو غټو منګوپه شان دی کله چه هغوی اوچتیدل غواړی نو راپریوځی او باربار وائی چه یاالله قیامت مه قایموې فرعونی څناورو باندې هغوی چقړې کولې شی د الله ﷻ په وړاندې فریاد او زاری کوی. ماتپوس اوکړو دا کوم خلق دی حضرت جبرائیل ﷺ اوفرمائیل دا ستاد امت هغه خلق دی چه سود به ئې خوړلو. سودخواره به د هغه خلقو په شان ولاړ

¹) ٧٤/المدثر:٣١.

وی کوم چه شیطان لیونی کړی دی. زه لږ شان نور لرې لاړم اومې کتل چه څه خلق دی دهغوی د اړخونو نه غوښې پریکولې شی او هم په هغوی خوړلې شی اوورته ونیلې شی چه څنګه دې په ژوندون د خپل رور غوښه خوړله اوس هم خوره. ماتپوس اوکړو جبرائیلﷺ دا کوم خلق دی؟ وئی فرمائیل دا ستا د امت عیبونه لټونکی او فضول ګرځیدونکی خلق دی. بیامونږ دویم آسمان ته اوختلونو ما هلته یو ښکلې اوښائسته سړې اولیدلوچه په نوروښکلوخلقوباندې هغه اهمیت لری کوم فضیلت چه سپوږمئی ته په ستورو باندې دې. ما تپوس اوکړو جبرائیلﷺ دا کوم خلق دی وئی فرمائیل ستاسو رور حضرت یوسف ﷺ دې اوورسره دهغه د قوم څه خلق دی. ما هغوی ته سلام اوکړو هغوی جواب راکړو. بیا مونږ دریم آسمان ته اوختلوهغه موکولاوکړوحضرت یحیی ﷺ اوحضرت عیسی ﷺ مو اولیدلو هغوی سره د هغوی دقوم څه خلق وو ما هغوی ته سلام اوکړو هغوی جواب راکړو. بیازه څلورم آسمان ته اوختلم هلته مې حضرت ادریس ﷺ اولیدلو څوك چه الله ﷻ اوچت مقام ته اوچت کړې دې. ما سلام اوکړو هغه جواب راکړو بیا پنځم آسمان ته اوختلم هلته هارون ﷺ وو دهغه نیمه ږیره سپینه وه او نیمه توره وه اوډیره اوږده ږیره ئې وه نیزدې ئیزدې تر نامه پورې وه ما د حضرت جبرائیل ﷺ نه تپوس اوکړو هغوی ونیل دا د خپل قوم د هر زړه خوږ حضرت هارون بن عمران ﷺ دې. ده سره د ده د قوم ډله ده. هغوی هم زما د سلام جواب راکړو. بیا زه شپږم آسمان ته اوختلم هلته زما موسی ﷺ سره ملاقات اوشوهغه غنم رنګې غوندې وو ویښته ئې ډیر زیات وو که چرې دوه قمیصونه ئې هم اغوستې وې نو ویښته به ئې د هغه نه تیریدل. هغوی ونیل خلق خیال کوی چه زما د الله ﷻ سره ډیره لویه مرتبه ده حالانکه دې زما نه د لوئ مرتبې والادې. د جبرائیل ﷺ نه په معلومولو سره پته اولګیدله چه دا حضرت موسی بن عمران ﷺ دې. هغوی سره هم د خپل قوم خلق وو هغوی هم زما د سلام جواب راکړو. بیازه اووم آسمان ته اوختلم ما خپل پلارحضرت ابراهیم ﷺ خلیل الله خپله شا بیت المعمور ته لګولې ناست اولیدلو. هغه ډیرښکلې سړې دې. په تپوس کولو باندې ماته دهغه نوم معلوم شو. ما سلام اوکړو هغه جواب اوکړو ما خپل نیم امت اولیدلو د نیم خو سپینې بطناکې کپړې وې اود نیم سختې تورې کپړې وې. زه بیت المعمور ته لاړم. ما سره ټول سپینو کپړو والا لاړل اونور د چا چه خرې کپړې وې هغه ټول راممنع کړې شو هغوی هم په خیردی. بیا ټول هلته مونځ اداکړو او بیا ټول بهر راغلل. دې بیت المعمورکښې هره ورځ اویازره فرښتې مونځ کوی خوچه چا یوه ورځ مونځ اداکړو د هغې د قیامت پورې نمبر نه راځی. بیا زه سدرة المنتهی ته اوچت کړې شوم د هغې هره یوه پاڼړه دومره وه چه زما ټول امت پټولې شی. دې نه یو نهر روان وو د هغې نوم سلسبیل دې بیا د دې نه دوه چینې راوځی یونهر کوثر او بل نهر رحمت. ما په دې کښې غسل اوکړو زما ټول وړاندې روستوګناهونه معاف کړې شو. بیازه جنت طرفته اوخیژولې شوم هلته ما یوه حوره اولیدله د هغې نه مې تپوس اوکړو ته دچا ئې؟ هغې وئیل زه دحضرت زید بن حارثه ؓ. ماهلته نه خرابیدونکی اوبو او خوند نه بدلونکی پئیو بې نشې خوندناك شراب اود صفاستراشاتو نهر اولیدلو. د هغې انار د لویو لویو ډولچو برابر وو. دهغې مرغئی ستاسود دې بختی اوښانو په شان وې. بې شکه الله ﷻ د خپل نیکانو بندیګانو د پاره هغه نعمتونه تیارکړی دی چه نه یوې سترګې لیدلی نه یوغوږ اوریدلی اونه د یو انسان په زړه کښې د هغې خیال پورې تیرشوې. بیا زما په وړاندې دوزخ پیش کړې شو چرته چه د الله ﷻ غضب اود الله ﷻ ناراضګی وه که په دې کښې کاڼړی او اوسپنه واچولې شی نو هغه به دا هم اوخوری. بیا زما د مخې نه هغه بندکړې شو. زه بیا سدرة المنتهی ته اورسولې شوم او زه ئې پټ کړم نو زما اود هغه په مینځ کښې صرف د دوو کمانونو په اندازه یاد دې نه هم کمه فاصله پاتې شوه. د سدرة المنتهی په هره یوه پاڼړه باندې فرښته راغله اوپه مابانډې پنځوس مونځونه فرض کړې شو او اوفرمائیلې شوچه ستا دپاره دهرې نیکئی په عوض لس درجې ثواب دې. چه ته کله د یوې نیکئی اراده هم اوکړې او کړې دې

Scanned with Ca

نه وی خو بیابه هم نیکې لیکلې شي. اوکه اودې کړه نو د یوې په کولو به لس نیکنې لیکلې کیږي. اود بدنی صرف په اراده کولو به بغیرد کولو هیڅ نه شي لیکلې اوکه اودې کړه نو صرف هم یوه بدی به شمیرلې کیږي.بیاحضرت موسی ﷺ له راتلل هغه سره د مشورې کولواودکمې کیدلوذکر دې لکه څنګه چه بیان تیرشو.آخرچه کله پنځه پاتې شو نوفرښتې آواز اوکړو چه زمافریضه پوره شوه ما په خپلو بندیګانو باندې کمې اوکړو اوهغوی له په هره یوه نیکئی باندې داسې لس بدلې دی. حضرت موسی ﷺ دې خل هم ماته د بیا تلومشوره راکړه نو دې خل ما اوونیل چه اوس خو ماته بیاورتلوکښې څه شرم غوندې ښکاری.بیاحضورﷺ سحردې عجائباتو په مکه کښې ذکر اوکړو چه زه په دې شپه کښې بیت المقدس ته لاړم اوآسمانونوته اوختم اودا مې اوکتل اودامې اوکتل.په دې باندې ابوجهل بن هشام اوونیل ګوره دتعجب خبرې ته چه مونږ خو اوښان په وهلو وهلو بیت المقدس ته پوره میاشت کښې رسو او پوره میاشت په واپس کیدو کښې لګی اودې وائی چه دپوره دوو میاشتو فاصله ئی په یوه شپه کښې طې کړې راغلې.حضورﷺ اوفرمائیل چه واورئی دتلو په وخت کښې ماستاسو قافله فلانکې ځای کښې لیدلې وه اودراتلوپه وخت کښې هغه ماته په عقبه کښې ملاوشوې وه. واورئ په دې کښې فلانکې فلانکې سړې دې اوفلانکې فلانکې رنګ کښې اوښان دی اوهغوی سره داسامان دې. ابو جهل ونیل چه خبرې خو کوې ګورو چه څنګه به راوخی؟ په دې کښې یوسړی اوونیل زه تاسوټولونه د بیت المقدس حال ښه پیژنم دهغې دعمارت حال دهغې شکل اوصورت اودهغې غرسره نیزدیوالې وغیره اوښایه.درسول الله ﷺ نه حجابونه اخواکړې شو اولکه مونږ چه په کورکښې ناست یو د کور څیزونو ته ګورو دغه شان د هغوی په وړاندې بیت المقدس مخامخ کړې شو.حضورﷺ اوفرمائیل د دې جوړخ په دې ډول دې د دې شکل داسې دې هغه غر سره دومره نیزدې دې وغیره. هغه ونیل بې شکه ته رښتیاوائې. بیا هغه د کافرانو د ډلې طرف ته اوکتل او وئی ونیل محمدﷺ په خپله خبره کښې رښتونې دې یاځه داسې الفاظ ئی اوونیل. (١)

دا روایت په نورو کتابونوکښې هم دې. مونږ سره د دې د غربت اونکارت او ضعف د دې د پاره بیان کړو چه په دې کښې د نورو احادیثو ډیر شواهد دی اود دې د پاره هم چه په بیهقی کښې دې چه جابر بن ابی حکیم وائی چه ما په خوب کښې رسول الله ﷺ اوکتلو تپوس مې اوکړو چه حضورﷺ ستاسو په امت کښې یوسړې دې کوم ته چه سفیان ثوری وئیلې شي په هغه کښې څه حرج خو نشته؟ هغوی اوفرمائیل هیڅ حرج نشته مابیادنورراویانو نومونه بیانولو سره عرض اوکړو چه هغوی ستاسو حدیث بیانوی چه تاسو فرمائیلی دی چه تاسو ته په یوه شپه کښې معراج شوې دې تاسو په آسمان کښې اوکتل الخ. هغوی اوفرمائیل او ټیک ده.ماوئیل حضورﷺاستاسو دامت خلق ستاسود طرف نه د معراج واقعه کښې ډیرې عجیبه او حیرانونکې خبرې بیانوی. هغوی اوفرمائیل اوهغه خبرې د قصې بیانونکو خلقو دی. (٢)

د امام ترمذی رحمه الله روایت :-ترمذی شریف کښې دی چه حضرت شدادبن اوس رضی الله عنه فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! د خپل معراج حالت خو بیان کړئی. حضورﷺ اوفرمائیل واورئی ما خپلو ملګروته د ماسخوتن مونځ ناوخته اوکړو.بیاحضرت جبرائیل ﷺ ماله یود سپین رنګ ځناور راوستلودخرنه اوچت او قچرنه ټیټ اوماته ئی اوونیل چه په دې سورشه. هغه سختې شان اوکړه نوهغه د ده غوږ تاوکړو او زه ئی په ده باندې سور کړم. په دې کښې په مدینه کښې د مونځ کولو اوپه مدین کښې هغه ونې سره د مونځ کولو ذکر دې کوم ځای چه حضرت موسی ﷺ حصارشوې وو.

---

(١) دلائل النبوة:٢/٣٩٠، ٣٩٦.

(٢) بیهقی فی الدلائل:٢/٤٠٥،.

Scanned with Ca

بیا په بیت اللحم کښې د مونځ کولوذکر دې کوم ځائ چه حضرت عیسی ؑ پیداشوې وو. بیابیت المقدس کښې د مونځ کولو ذکر دې هلته د سختې تندې لګیدو او دپښیو شاتو لوښې راتلل او په ډکه خیټه دپښیوڅکلو ذکر دې فرمائي چه هلته یوشیخ تکیه لګولې ناست وو هغه وئیل چه دې فطرت ته اورسیدو اولارموندونکې دې. بیا مونږ یو وادئی ته راغلو هلته ما دوزخ اولیدلو چه د سختې سرې کرې شوې سروتکې په شان وو بیا په واپس کیدوکښې مونږ دقریشو فلانکی ځائ کښې قافله ملاو شوه چه د خپل ورك شوی اوښ په لټون کښې وو.ما هغوی ته سلام اوکړوبعضې خلقو زما آواز هم اوپیژندلواوخپل مینځ کښې اووئیل چه دا آواز خوبالکل دمحمد ﷺ په شان دې. بیا د سحر نه وړاندې زه د خپلو ملګروسره مکې مکرمې ته اورسیدم. ماله ابوبکر ؓ راغلو ونې وئیل یارسول الله ﷺ تاسو د شپې چرته وئې؟ کوم کوم ځائ کښې چه مې خیال وو هغه ټول مې اولټول خوتاسو ملاونه شوئی. ماوئیل چه زه خودشپې د بیت المقدس نه راغلم وئیل هغه خود دې ځائ نه د یوې میاشت په فاصله دې. ښه ده د هغه ځائ څه نښې راته بیان کړه. هم هغه وخت هغه زما مخې ته کړې شو لکه چه هغه ما لیدلو اوس چه مانه کوم یوهم سوال کیدلو ما به کتلو او جواب به مې ورکولو. نو ابوبکرصدیق ؓ اووئیل چه زما ګواهي ده ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې خودقریشو کافرانو خبرې جوړولې ابن ابی کبشه ته ګوره چه وائی اوګرځی چه په یوه شپه کښې دبیت المقدس نه راغلم.حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی زه تاسوته یوه نښه ښایم. ستاسو قافله ما په فلانکی ځائ کښې اولیدله. د هغوی یواوښ ورك شوې وو کوم چه فلانکی سړی راوستلو. اوس هغوی په دومره فاصله باندې دی چه د هغوی یومنزل به په فلانکی ځائ کښې وی اوبل فلانکی ځائ کښې او هغوی به فلانکې ورځ باندې دلته راورسی. د هغوی په قافله کښې دټولونه وړاندې غنم رنګې اوښ دې په کوم چه تور خل پروت دې او دوه تورې بورئی دواړو طرفوته بارشوی دی.کله چه هغوی راغله او کومه ورځ حضور ﷺ د هغوی د قافلې راتلو خودلې وه نوغرمه خلقو دښارنه بهر ته منډې وهلې راغله چه اوګوری دا ټولې خبرې رښتیادی؟ چه وئی کتل نو قافله راروانه ده اوهم هغه اوښ ترې وړاندې دې[1]هم دغه روایت په نوروکتابونوکښې ډیر اوږد هم نقل دې اوپدې کښې ډیرې خبرې منکر هم دی.مثلاً بیت اللحم کښې دحضور ﷺ مونځ اداکول دحضرت صدیق اکبر ؓ د بیت المقدس د نښومعلومول وغیره. د ابن عباس ؓ په روایت کښې دی چه کله حضور ﷺ د معراج په شپه جنت ته تشریف یوړلو نود یوطرف نه د پښو د کشاری آواز راغلو. حضور ﷺ تپوس اوکړو جبرائیل ؑ دا څوك دی؟ جواب ملاؤ شو بلال ؓ مؤذن دې. حضور ﷺ چه واپس راغلو نوونئی فرمائیل بلال ؓ تاخلاصې بیاموندو ما داسې داسې لیدلې ئې. په دې کښې دی چه حضرت موسی ؑ دملاقات په وخت کښې اوفرمائیل نبی امی ته هرکلې. حضرت موسی ؑ غنم رنګې اوږدقددغوږونو پورې یادغوږونونه لړشان اوچت ویښته ئې وو.پدې کښې دی چه هریونبی هغوی ته ړومبې سلام کړې. د دوزخ د کتلوپه وخت کښې حضور ﷺ اوکتل چه څه خلق د مردارې غوښه خوری. تپوس ئې اوکړو دا کوم خلق دی؟ جواب ملاوشو چه کومو خلقو به د خلقو غوښې خوړلې(یعنی غیبت کونکی وو) هم هلته حضور ﷺ یوسړې اولیدو چه پخپله د اور په شان تك سور شوې وو سترګې ئې کږې شوې وې تپوس ئې اوکړو داڅوك دې؟جبرائیل ؑ جواب ورکړو چه هم دا هغه کس دې چه د صالح ؑ اوښه ئې وژلې وه[2]مسنداحمد کښې دی چه کله حضور ﷺ بیت المقدس ته اورسولې شو د هغه ځائ نه هم په یوه شپه کښې واپس مکې مکرمې ته راورسولو اوهغوی ﷺ داخبر خلقو ته واورولو د بیت المقدس نښې اوخودلې د هغوی د قافلې خبرئی ورکړونو بعضې خلقودې وینا کولوسره چه مونږ په

---

[1]) دلائل النبوة:٣٥٥/٢، ٣٥٧ وقال البیهقی هذااسنادصحیح، وسندحسن، المعجم الکبیر:٧١٤٢، مجمع الزوائد:٧٣/١
[2]) احمد:٢٥٧/١،.

Scanned with Ca

داسې خبروکښې هغه رښتوني نه شومنلې نود اسلام نه واوختل. بیادا ټول ابوجهل سره قتل کړې شو. ابوجهل ونیل چه دې مونږ د زقوم د ونې نه ویروی راځئ کهجورې اوکوچ راورئ او یوځای کړئ وئې خورئ. حضورﷺ په هغه شپه دجال د هغه په اصلی شکل کښې اولیدلو او په سترګوسره لیدل نه چه په خوب کښې لیدل.حضرت عیسیٰؑ حضرت موسیٰؑ او حضرت ابراهیمؑ ئې هم اولیدلو. د د جال شکل حضورﷺ بیانولوسره اوفرمائیل خراب مردار کانړې یو سترګې دې اودهغه یوه سترګه داسې ده لکه ستورې اوویښته ئې داسې دی کله دیوې ونې ګنړښاخونه.دحضرت عیسیٰؑ صفت حضورﷺ داسې بیان کړو چه هغه سپین رنګ ګورګوچې ویښته درمیانه قد دې.اوحضرت موسیٰؑ غنم رنګې اومضبوط طاقتورسړې دې اوحضرت ابراهیمؑ خو بالکل هوبهوهم زما په شان وو.الخ.(١)

د یوبل روایت ذکر:-یوبل روایت کښې دی چه حضورﷺ مالك هم چه د د دوزخ داروغه دې اولیدلو په هغه نښوکښې کومې چه الله ﷻ هغوې ته خودلې وې. بیاحضرت ابن عباس ؓ د حضورﷺ د تره ځوئ د قرآن دا آیت ﴿ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ﴾ (٢)اولوستلودکوم تفسیرچه حضرت قتاده داسې کوی چه دموسیٰؑ په ملاقات کیدلوکښې خو شك مه کوه مونږ هغه یعنی موسیٰؑ د بنی اسرائیلو د هدایت د پاره لرلې وو(٣)دا روایت صحیح مسلم کښې هم دې. بل سندسره روایت دې چه حضورﷺ فرمانی د معراج په شپه د یومقام نه ماته ډیره ښکلې او مسته خوشبو راغله. ماتپوس اوکړو دا خوشبوځنګه ده. جواب ملاوشو چه د فرعون د جینئي مشاطه اود هغې د بچی د محل ده. د فرعون د لور شهزادګئ ویښته ئې ګمنزولوکښې د لاس نه ګمنزه پریوتله نود هغې د خُلې نه ناڅاپې بسم الله اووتله. په دې باندې شهزادګئ اووئیل چه الله خوزما پلار دې هغې جواب ورکړو چه نه الله ﷻ خوهغه دې چه ماته تاته او پخپله فرعون ته روزی ورکوی نو هغې وئیل چه ښه ده ته زما د پلارنه بغیربل څوك خپل رب ګڼړې؟ هغې جواب ورکړو چه او زما ستا اوستاد پلار اوټولورب هم الله ﷻ دې. هغې خپل پلار ته اووئیل نو هغه ډیر غصه شو او هم هغه وخت کښې ئې هغه په ډك دربارکښې راوغوښتله ورته ئې اووئیل چه ته زما نه بغیربل څوك رب منې؟ هغې وئیل چه او زما اوستا رب هم الله ﷻ دې چه اوچت ذات دې اود بزرګئ والا دې. فرعون هم هغه وخت حکم اوکړو چه د تانبې کوم کړې جوړ شوې دې چه کله بالکل د اور په شان سور شي او ښه ګرم شي نود دې بچی یویو په دې کښې ورواچوئ. په آخر کښې داپخپله هم دغه شان وراوغورزوئ. هغه ګرم کړې شو اوچه کله د اور په شان شونو حکم اوشوچه د دې بچی په کښې یو یواچول شروع کړه. هغې وئیل بادشاه زما یودرخواست منظورکړه زما اوزما د بچوهډوکی په یوځای باندې واچوه. هغه وئیل چه ښه ده ستا حقونه په مابانډې شته نو دا منظور شو. کله چه ټول بچی په دې کښې واچولې شو اوټول هیره کړې شو نود ټولونه د وړوکې نمبرراغلو کوم چه دمورسینې پورې وو او پئ ئی څکل. د فرعون سړو چه کله هغه راښکلونود دې نیکې بي بی د سترګولاندې تیاره خوره شوه. الله ﷻ هغه ماشوم ته هم هغه وخت ژبه ورکړه اوهغه په اوچت آوازسره اووئیل مورې افسوس مه کوه مورې هیڅ ډیل ډال مه کوه په حق باندې خپل ځان قربانی کول د ټولونه لویه نیکی ده. هغې له صبرراغلو هغه ئی هم دې کړی کښې واچولو اوپه آخره کښې د دې بچومور هم داد خوشبوئې بویونه هم د هغې د جنتی محل نه راځی. حضورﷺ د دې واقعه سره دا بیان اوفرمائیلو چه څلورو وړوماشومانو په زانګوکښې خبرې کړی یوخو دې ماشوم یوهغه ماشوم کوم چه د حضرت

(١) احمد:١/٣٧٤، وسنده حسن السنن الکبری للنسائی:١١٢٨٣، مسندابی یعلی:٢٧٢٠.
(٢) ٣٢/السجده:٢٣.
(٣) صحیح مسلم کتاب الایمان باب الاسراء برسول الله ﷺ الی السموات وفرض الصلوات :١٦٥، دلائل النبوة:٢/٣٨٦، صحیح بخاری:٣٢٣٩ مختصراً.

Scanned with Ca

یوسف ؑ د بې ګناهنی ګواهی ورکړې وه اویوه هغه ماشوم کوم چه د حضرت جریج ولی الله د پاکې لمن ګواهی ورکړې وه او حضرت عیسی ؑ بن مریم.([1]) د دې روایت سندبې عیبه دې.

یوبل روایت:-یوبل روایت کښې دی چه د معراج والا د شپې په سحریاندې ماته دا یقین وو چه کله زه دا ذکر خلقو ته کوم نوهغوی به ما دروغ ګڼړی نو حضور ﷺ یوطرف ته غمژن کیناستو. هم هغه وخت د الله ﷻ دښمن ابوجهل حضور ﷺ سره تیرشو او ورسره کیناستو او د ټوقومسخرو په توګه نې اوونیل چه وایه کنه څه نوې خبره ده؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او شته. هغه ونیل څه خبره ده؟ حضور ﷺ ونیل د شپې په ماسیل اوکړې شو هغه تپوس اوکړوترکوم ځای؟ونې فرمائیل تربیت المقدس پورې. هغه ونیل چه اوس سحرته دلته بیاهم موجود نې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او.نو د دې موذی په زړه کښې دا خیال راغلوچه دې وخت کښې دې دروغ ګڼړل ښه نه دی هسې نه چه د خلقو په ګنړه کښې دې بیا دا خبره اونه کړی. هغه اوونیل وایه کنه صیب که زه دا ټول خلق راجمع کړم نودهغوی په وړاندې به هم ته داخبره اوکړې؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه ولې نه رښتیاخبرې د پټولود پاره نه وی. هم هغه وخت هغه چغې جورې کړې چه اې دبنی کعب اوبن لوی اولاده راشئی. ټول خلق راپاسیده اوهغوی سره راجمع شو دې ملعون ونیل چه اوس د خپل قوم په وړاندې هغه خبره اوکړه کومه چه دې ماته کوله. حضور ﷺ اوفرمائیل چه واورئی نن شپه په ماسیل اوکړې شو ټولوتپوس اوکړو ترکوم ځای پورې. حضور ﷺ اوفرمائیل تربیت المقدس پورې خلقوونیل ښه اوبیا هم مونږ سره سحر موجودنې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او.اوس څه خلقولاسونه پړقول شروع کړه چاخپل لاس په حیرانتیاسره په تندی باندې کیخودو کیناستو او په ډیره سختنه حیرانتیاسره نې په اتفاق حضور ﷺ دروغ اوګنړلو بیانی لږ ساعت پس اوونیل چه ښه ده ته د هغه ځای څه نښې چه مونږ وایو خودلې شې؟په دې کښې هغه خلق هم وو چه د بیت المقدس نه راغلې وواودهغه ځای یو یوځیز نه واقف وو.حضور ﷺ اوفرمائیل وایه څه تپوس کوئی؟ هغوی تپوسونه کول اوحضور ﷺ ورته خودل. فرمانی چه بعضو په کښې داسې باریك سوالونه اوکړل چه زه هم لږ شان اوویریدلم هم هغه وخت جمات زما په وړاندې کړې شو اوس ما کتل او خودل مې بس داسې اوګڼړئی چه د عقیل د کورسره جمات وو یا د عقال د کورسره. دا د دې د پاره چه د جمات بعضې صفتونه ماته یادنه وو.دحضور ﷺ د دې ننبوخودلونه پس ټولواوونیل چه حضور ﷺ خو اوصفا ټیك ټیك اوصفاصفا اوخودل په الله ﷻ باندې قسم چه یوخبره کښې هم غلطی نشته([2])دا حدیث په نسائی وغیره کښې هم موجود دې. په بیهقی کښې د حضرت عبدالله بن مسعود ؓ په روایت سره دې کله چه حضور ﷺ باندې معراج اوکړې شو نو هغوی سدرة المنتهی ته اورسیدل چه په اووم آسمان باندې دې کوم څیز چه خیژی نو هم د دې ځای پورې رسی بیا د دې ځای نه اوچتولې شی او کوم چه نازل شی نو هم دې ځای ته نازلیږی بیا ددې ځای نه اخستې شی. په دې ونه باندې د سرو زرو ملخان خواره وو. حضور ﷺ ته پنځه وخته مونځ او دسورت بقره آخری آیاتونه ورکړې شواودا چه د حضور ﷺ په امت کښې چه څوك شرك نه کوی د هغه به لوئ ګناهونه هم ښښلې کیږی. په مسلم وغیره کښې هم دا روایت شته.([3])

د جزء حسن بن عرفه ؒ روایت:- -دحضرت ابن مسعود ؓ نه د معراج اوږد حدیث هم روایت دې په کوم کښې چه غرابت دې حسن بن عرفه ؒ دا په خپل مشهور جزء کښې واردکړې دې. حضرت ابوظبیان ؒ وانی چه مونږ دحضرت عبدالله بن مسعود ؓ دځوئ ابوعبیده ؒ سره ناست وو هغوی سره محمد بن سعد بن ابی وقاص ؒ هم وو نو حضرت محمدبن سعد ؒ ابوعبیده ؒ ته اوونیل

[1]) احمد:١/٣٠٩-٣١٠ وسنده حسن، الطبرانی:١٢٢٨٠.

[2]) احمد: ١/٣٠٩ وسنده صحیح السنن الکبری للنسائی:١١٢٨٥، المعجم الاوسط: ٢٤٦٨، بیهقی:٢/٣٦٣ معجم الزوائد: ١/٦٤.

[3]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی ذکر سدرة المنتهی:١٧٣، ودلائل النبوة:٢/٣٧٢-٣٧٢.

Scanned with Ca

تاچه د معراج باره کښې د خپل پلار نه څه اوریدلی وی هغه واوره وه. نو هغوی روایت بیانول شروع کړه. په دې کښې دا هم دی چه کله به براق په اوچت ځائ باندې ختلو د هغې پښې لاسونه به برابر شو دغه شان چه کله به لاندې راکوزیدلو نو بیابه هم برابر شو داځکه چه سور ته تکلیف نه وی. مونږ یو صاحب سره تیرشو چه اوږد قد نیغ ویښته غنم رنګې وو داسې لکه چه د ازدشنوء قبیلې خلق وی. هغه په اوچت آوازسره اوونیل چه تاد ده اکرام اوکړو او دې ته دې فضیلت ورکړو مونږ هغه ته سلام اوکړو هغه جواب راکړو تپوس نی اوکړو چه حضرت جبرائیل ﷺ دا تاسره څوك دې؟ جبرائیل ﷺ وئیل دا احمد دې. هغه اُوفرمائیل نبی امی عربی ته دې مرحباوی چا چه د خپل رب رسالت اورسولو اود خپل امت خیرخواهی اوکړه. بیامونږ واپس شو نو ما تپوس اوکړو جبرائیل ﷺ دا څوك وو؟ هغه اوونیل داموسی ﷺ بن عمران دې. ما وئیل دا په داسې الفاظو کښې خبرې چاسره کولې؟ وئی فرمائیل الله ﷻ سره ستاسو باره کښې.ما وئیل الله ﷻ سره او په داسې آواز کښې؟ وئی فرمائیل او الله ﷻ ته د ده تیزی معلومه ده.بیا مونږ د یوې ونې سره تیرشو چه د هغې میوې د چراغونو په شان وې. د هغې لاندې یوبزرګ سړې ناست وو کوم سره چه ډیر واړه ماشومان وو. حضرت جبرائیل ﷺ ماته اوونیل چه ورشه خپل پلار ابراهیم ﷺ سره علیك سلیك اوکړه. مونږ هلته لاړو سلام مو اوکړو جواب ملاوشو. د جبرائیل ﷺ نه هغه زماباره کښې تپوس اوکړو هغه جواب ورکړو دا ستا ځوئ احمد ﷺ دې نوهغوی اوفرمائیل مرحبا دې وی نبی امی ته چاچه د خپل رب پیغمبری پوره کړه اود خپل امت خیرخواهی اوکړه. زما خوش نصیب ځویه نن شپه ستا ملاقات د خپل پروردګارسره کیدونکې دې. ستا امت د ټولونه آخری امت دې اود ټولو نه کمزورې هم خیال کوه چه داسې کارونه وی چه په هغوی باندې آسان وی. بیامونږ مسجد اقصی ته اورسیدو. زه راکوز شوم او براق مې هم په هغه حلقه کښې اوتړلو کوم کښې چه به انبیاء کرامو تړل بیا جمات ته لاړم هلته ما انبیاءکرام اوپیژندل څوك په مانځه ولاړ دی څوك په رکوع کښې او څوك په سجده کښې. بیا ماله د شاتو او پئیو پیاله راوړلې شوه. ما د پئیو پیاله اوڅکله جبرائیل ﷺ زما په اوږه لاس کیخودلو وئی فرمائیل محمد ﷺ د رب قسم چه فطرت ته خواورسیدلې. بیا د مونځ تکبیراوشو او ما هغه ټولوته مونځ اوکړوبیا مونږ واپس شو. د دې اسناد غریب دی او په متن کښې هم غرابت دې مثلاً دانبیاءکرامو دحضور ﷺ دپیژندګلو سوال بیا دهغوی د خوانه دحضور ﷺ د تلونه پس د هغوی د پیژندګلو سوال وغیره. په صحیح حدیثونوکښې دی حضرت جبرائیل ﷺ به اول حضور ﷺ ته خودل چه دا فلانکې نبی دی چه سلام د پیژندګلونه پس وی. بیا په دې کښې د انبیاءکرامو سره ملاقات دبیت المقدس په جمات کښې د داخلیدو نه روستوشو حالانکه په صحیح روایتونو کښې دی چه هغوی سره ملاقات په آسمانونوکښې اوشو.بیا هغه دوباره راکوزیدو کښې واپس بیت المقدس جمات ته راغلو اوهغه ټول هم حضور ﷺ سره وو اودلته نی هغوی ته مونځ اوکړو بیا په براق باندې سور شو مکه مکرمه ته لاړل. والله اعلم.

د امام احمد یوبل روایت :- مسنداحمد کښې د ابن مسعود ﷺ یوروایت دې چه د معراج په شپه حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ او حضرت عیسی ﷺ سره ملاوشو هلته د قیامت د قایم کیدو د خاص وخت باره کښې مذاکره اوشوه. حضرت ابراهیم ﷺ لاعلمی ښکاره کړه چه د موسی ﷺ نه تپوس اوکړه هغه هم بې خبری ښکاره کړه بیادامقرر شو چه د حضرت عیسی ﷺ نه تپوس اوکړنی هغوی اوفرمائیل چه د دې د صحیح وخت علم بغیرد الله ﷻ نه بل چاته نشته. اودا ماته فرمائیلې شوی دی چه دجال راوتونکې دې دغه وخت به ماسره دوه لختې وی هغه به زما کتلو سره لکه د سیسې ویلې کیږی. آخر زما په وجه به الله ﷻ هغه هلاك کړی. بیا خو به ونې اوکاڼړی وائی چه اې مسلمانه راشه زما لاندې کافر پټ شوې دې دې قتل کړه نوالله ﷻ به هغه ټول هلاك کړی. خلق به په یخو زړونوسره خپلو ښارونو

Scanned with Ca

او وطنونوته لاړشي. هم په دغه زمانه کښې به یاجوج ماجوج راوځي چه د هريو اوچت ځائ نه به راټوپ وهي. کوم ځيز چه مومي هغه به غرق کوي. کومې اوبه چه ويني هغه به اوڅکي آخر به خلق تنګ شي ماته به شکايت اوکړي. زه به د الله ﷻ نه دعا اوکړم الله ﷻ به دا ټول په يوځل هلاك کړي. خو په زمکه به د دې مړو د بوئي د وجه نه تنګ راتنګ ګران شي. هغه وخت به الله ﷻ باران اوکړي چه دا مړي به ټول اوبهيوي او سمندرکښې به اوغورزوي. ماته دا ښه معلومه ده چه د دې نه پس به قيامت راځي لکه چه د پوره ورځې د حمل والا ښځه وي چه معلومه نه وي چه سحر اوزګاريږي که مابنام. ([1])

د يوا‌وړد روايت ذکر:- په يوبل حديث کښې دي رسول الله ﷺ چه په کومه شپه د مسجدحرام نه د بيت المقدس جمات ته اورسولې شو په هغه شپه حضورﷺ دزمزم اومقام ابراهيم ؑ په مينځ کښې وو. چه حضرت جبرائيل ؑ د ښي طرف نه او ميکائيل ؑ دګس طرف نه والوزولو. تردې چه حضورﷺ د آسمان اوچتوالې ته اورسيدلو. واپس کيدلو سره هغوی دا تسبيحات سره د نورو تسبيحاتو واوريدل. دا روايت هم ددې سورت دآيت ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ﴾([2]) په تفسيرکښې به راځي. مسندکښې دی چه امير المؤمنين حضرت عمر بن خطاب ؓ په جابيه کښې وو د بيت المقدس د فتح ذکر اوشو. هغوی د حضرت کعب ؒ نه پتوس اوکړو ستا په خيال کښې ماله هلته په کوم ځائ مونځ کول پکاردي. هغه اوونيل چه که مانه تپوس کوې نو زه خو وايم چه تاسو د صخره نه شاته مونځ اوکړئ دې د پاره چه ټول بيت المقدس ستاسو په وړاندې راشي. هغه اوفرمائيل چه تا هم هغه د يهوديت مشابهت اوکړو زه به هغه ځائ مونځ کوم چرته چه رسول الله ﷺ کړې دې. نو هغه وړاندې شو او د قبله طرف ته ئې مونځ اوکړو پس دمونځ اداکولونه هغوی د صخره سره خواوشانه ئې ټول خس اوخشاك وغيره راغونډکړل خپل څادرکښې واچول او بهر ئې غورزول شروع کړه او نورو خلقو هم هغوی سره امداد اوکړو. ([3])نو هغوی خونه د صخره داسې تعظيم اوکړو لکه چه يهوديانوبه کولو چه مونځ به ئې هم د هغې نه شاته کولو اودا به ئې قبله هم ګڼړله. حضرت کعب ؒ هم د اسلام نه وړاندې يهودي وو په دې وجه هغوی دا رائې پيش کړې وه کومه چه د مسلمانانو خليفه ردکړې وه اونه هغوی د نصرانيانو په شان د صخره بې عزتي اوکړه چه هغوی صخره بالکل د ګندګريل غورزولو ځائ جوړکړې وو. بلکه هغوی پخپله د دې ځائ نه ډکې وغيره اوچت کړل ونې غورزول. دا بالکل د هغه حديث په شان دې چه مه په قبرونو باندې کينئي اومه د دې طرف ته مونځ کوئی. ([4])د ابوهريره ؓ نه د معراج متعلق يو اوږد مګر غريب روايت هم نقل دې. په هغې کښې دی چه حضرت جبرائيل ؑ او حضرت ميکائيل ؑ حضورﷺ له راغلل. جبرائيل ؑ ميکائيل ؑ ته اووئيل چه ماله د زمزم د اوبويوپيليټ ډك راوړه چه زه د ده زړه پاك کړم اود ده سينه صفاکولاوکړم. بيائې د حضورﷺ خيټه اوشلوله او هغه ئې درې ځل اووينځلو درېواړه ځل ئې دميکائيل ؑ دراوړلې شوو اوبوسره اووينځلو اود حضورﷺ سينه ئې کولاوکړه. ټول فضوليات ئې ترې لرې کړل د علم حلم ايمان او يقين نه ئې ډکه کړه. اسلام نه ډکه کړه او د حضورﷺ د دواړو اوږو په مينځ کښې د نبوت مهر اولګولو او په يو اس باندې کينولو حضرت جبرائيل ؑ هغه بوتلو. وئې کتل چه يوقوم دې هغوی فصل ريبی اوديخوا لوئيږي. د حضرت جبرائيل ؑ نه حضورﷺ تپوس اوکړو دا څوك خلق دی؟ وئې فرمائيل چه دا د الله ﷻ د لارې مجاهدين دی د چا نيکئی چه د اووه اووه

---

[1]) ابن ماجه كتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم ؑ:٤٠٨١، وسنده صحيح، احمد:٣٧٥/١، حاكم: ٤٨٨/٤.

[2]) ١٧/بنی‌اسرائيل:٤٤.

[3]) احمد: ٣٨/١.

[4])صحيح مسلم كتاب الجنائز باب النهى عن الجلوس على القبر والصلاة اليه:٩٧٢، ترمذی:١٠٥١، ابوداؤد: ٣٢٢٩، احمد:١٣٥/٤، ابن حبان:٢٣٢.

Scanned with Ca

سوو پورې زیاتیږی اوچه څه خرچ کړی د هغې بدله ورته ملاویږی. الله ﷻ بهترین رزق ورکونکې دې. بیاد حضورﷺ تیریدل په یوداسې قوم باندې اوشوچه د هغوی سرونه په کانړو چقنړی کیدل اوهرځل به بیاجوړیدل او بیابه چقنړی کیدل. د یوساعت به هغوی ته مهلت نه شو ورکولې. ماتپوس اوکړو دا کوم خلق دی نو جبرائیلؑ اووئیل دا هغه خلق دی چه په فرض مونځونوکښې به ئې سرونه درانه کیدل. بیاما څه خلق اولیدل چه د هغوی وړاندې روستوټکړې زوړندوې او د اوښانو او خناورو غوندې ازغني دوزخي ونو کښې څرن کولواود دوزخ کانړی او سروټکي خوړلې. ماوئیل داڅنګه خلق دی؟ وئې فرمائیل چه د خپل مال نه زکوة نه ورکونکی دی. الله ﷻ په دوی باندې هیڅ ظلم نه وو کړې بلکه دوی په خپلو ځانونوباندې پخپله ظلم کړې وو. بیاما څه داسې خلق اولیدل چه د هغوی مخې ته په کټونې کښې ښه صفا اوتازه غوښه پرته ده او بل طرف ته سخا مرداره غوښه پرته ده خودوی د دې ښې غوښې نه رامنع کړې شوی دی اوهغه بدبوداره سخا اوبې مزې غوښه خوری. ماتپوس اوکړو دا د کومې ګناه کونکی دی؟ اوفرمائیلې شو چه دا هغه سړی دی چه خپلې حلالې بیبیانې ئې پریخې وې او د حرامو ښځو سره به ئې شپه تیروله. او هغه ښځې دی چه خپل حلال خاوندان به ئې پریخودل او نورو سره به ئې شپې تیرولې. بیا حضورﷺ اولیدل چه په لارکښې یولرګې دې چه هره یوه کپړا شلوی او هریوڅیز زخمی کوی. تپوس مې اوکړوداڅه دی؟ وئې فرمائیل دا ستاسو د امت د هغه خلقو مثال دې چه لارې رابندې کړې وی ناست وی.

بیائې دا آیت اولوستلو﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ﴾ ([1])یعنی په هره یوه لار باندې خلق ویروی اود الله ﷻ د لارې نه بندیدلو د پاره مه کینئی. بیامې اوکتل چه یوسړې ډیر لوئ ډیرې جمع کړې دې او اوچتولې ئې نه شی خو بیا هم داډیرې نور هم زیاتوی. تپوس مې اوکړوجبرائیلؑ دا څه دی؟ وئې فرمائیل دا ستا د امت هغه سړې دې چه په هغه باندې د خلقو حقونه وی او هغه اداکولې نه شی او نور هم په ځان بار کوی او امانتونه اخلی. بیا حضورﷺ یوه ډله اولیدله چه د هغوی ژبې د اوسپنې په قینچو باندې پریکولې شی یوخوا کټ کیږی بل خوا جوړیږی او هم په دې حال کښې برابر اخته دی. تپوس مې اوکړودا څوک دی؟ وئیل دا د فتنې وعظ کونکی او خطیبان دی. بیا مې اوکتل یووړوکی سوری نه یو لوئ دروند غوایه راوخی بیا هغه واپس کیدل غواړی خو نه شې تلې تپوس مې اوکړو جبرائیلؑ دا څوک دې؟ وئې فرمائیل دا هغه سړې دې چه څه ډیره لویه خبره به ئې اوکړه نو پښیمانه خو به وو ولې واپس کیدې به نه شو. بیا هغوی یوې وادئی ته لاړل هلته ډیره مزیداره ښکلې یخه هوا زړه خوشحالونکی معطره خوشبوداره د راحت او سکون مبارك آوازونه مونړ واوریدل تپوس مې اوکړو دا څه دی؟ جبرائیلؑ وئیل دا جنت دې دا وائی یاربه ما سره خپله وعده پوره کړه زما بالاخانې به ریښمنې او مرغلرې وی سره زر سپین زرجامونه کټوری شات اوبه پئیې شراب وغیره وغیره نعمتونه به ډیر زیات وی. ده ته جواب ورکولې شی چه هریومسلمان ښځې اوسړې چه په ما ایمان لری اوزما رسولان منی نیك عمل کوی نه ماسره څوك شریك ګنړی اونه زما برابر څوك ګنړی هغه ټول به تاکښې داخلیږی. واوره د چا په زړه کښې چه زماویره ده هغه د هرې یوې ویرې نه محفوظ دې څوك چه مانه سوال کوی هغه محروم کیږی نه څوك چه ماته قرض راکوی زه هغه ته بدله ورکوم څوك چه په ماتوکل کوی زه د هغه کفایت کوم. زه رښتونې معبودیم زما نه بغیربل معبود نشته. زما وعدې خلاف نه وی. مؤمنان خلاصې بیامومندونکی دی الله د برکت خاوندې چه د ټولونه بهترخالق دی دې اوریدو سره جنت اووئیل بس زه خوشحاله شوم. بیا هغوی بلې وادئی ته اورسیدل چرته چه ډیر مکروه او ویرونکی آوازونه راتلل او سخته بدبوئی وه. حضورﷺ د دې باره کښې هم د حضرت جبرائیلؑ نه تپوس

---

[1] ٧/الاعراف:٨٦.

اوکړو ونې فرمائيل دا د دوزخ اواز دې وائي ياربه ما سره خپله وعده پوره کړه او ماته هغه راکړه زما طوق اوزنځيرونه زما شغلې زما ګرمي ترخې اوبه وينې نوونه زماد عذاب او سزا سامان ډير زيات شوی دی زما ژوروالې ډير زيات دې زما اور ډير تيزدې ماته هغه راکړه د کوم چه ما سره وعده شوې ده. الله ﷻ اوفرمائيل هرمشرك کافر خبيث منکر بې ايمانه سړی او ښځې ستاد پاره دی. دې اوريدو سره دوزخ خپله رضامندی ښکاره کړه. هغوی بيالاړل او بيت المقدس ته اورسيدل او صخره سره نې خپل اس اوتړلو دننه لاړو اوفرښتو سره نې مونځ اداکړو. چه اوزګارشو نو ونې فرمائيل جبرائيل ؑ دا تاسره څوك دی؟ ونيل محمد ﷺ دې. هغوی ونيل ته د ده طرف ته ليګلې شوې وې؟ ما ونيل او ټول مرحبااوونيل چه بهترين رور اوډيرښه خليفه دې اوډير په ښه طريقه او عزت سره راغلې دی بيا د هغوی ملاقات د انبياء کرامو روحونو سره اوشو ټولو د خپل پروردګار ثنا بيان کړه. حضرت ابراهيم ؑ اوفرمائيل چه د الله ﷻ شکر دې چه زه نې خپل خليل جوړکړم ماته نې ډير لوئ ملك راکړو اوزه نې فرمانبردار امام جوړکړم د چا چه اقتداء کولې شی هغه زه د اور نه بچ کړم اوهغه ئې زما د پاره يخوالې او سلامتي جوړه کړه. حضرت موسی ؑ اوفرمائيل چه هم د الله ﷻ مهربانی ده چه هغه ماسره خبرې اوکړې هغه زما دښمنان اهل فرعون هلاك کړل. بنی اسرائيلو له زما سره نجات ورکړو زما په ډله کښې داسې کسان پيداکړل چه د حق هدايت کونکی او په حق سره انصاف کونکی وو. بيا حضرت داؤد ؑ د الله ﷻ ثناء خوانی شروع کړه الحمدالله الله ﷻ ماته عظيم الشان ملك راکړو ماته نې د زبور علم راکړو زما د پاره ئې اوسپنه نرمه کړه غرونه نې مسخر کړل او مرغويه هم زما سره د الله ﷻ تسبيح کولې ماته نې حکمت او زورور کلام راکړو. بيا سليمان ؑ ثناخوانی شروع کړه الحمدلله الله ﷻ هواګانې زما تابع کړې او شيطانان هم چه هغوی زما په حکم باندې لوئ لوئ محلونه نقشې لوښی وغيره جوړول اوهغه ماته د ځناورو په خبروباندې د پوهيدلو علم راکړو په هريوڅيز باندې ماته فضيلت راکړو. د انسانانو پيريانو مرغو لښکرې زما تابع کړې او په خپلو ډيرو زياتو مؤمنانونې ماته فضيلت راکړو. ماته ئې هغه بادشاهی راکړه چه زما نه پس بل چاد پاره لائق نه ده اوهغه هم داسې چه په هغې کښې پاکوالې او پاکوالې وو اوهيڅ حساب نه وو. بيا حضرت عيسی ؑ د الله ﷻ تعريف بيانول شروع کړه چه هغه زه خپله کلمه جوړکړم اوزما مثال د حضرت آدم ؑ په شان دې څوك نې چه د خاورې نه جوړکړو او ورته نې اوونيل چه شه نو بس شو. هغه ماته کتاب اوحکمت تورات او انجيل اوخودلو. ما به د خاورې مرغئی جوړوله او بيابه مې په هغې کښې پوکې وهلو نو هغه به د الله ﷻ په حکم سره ژوندئی مرغئی جوړه شوه وابه الوتله. ما به پيدائشی ړانده او د جذام بيماران د الله ﷻ په حکم سره تيك کول مړی به د الله ﷻ په حکم سره ژوندی کيدل. زه هغه اوچت کړم زه هغه پاك صفا کړم زه اوزما مورئی د شيطان نه بچ کړل. په مونږ باندې د شيطان هيڅ دخل نه وو. اوس جناب رسول آخرزمان ﷺ اوفرمائيل تاسوټولوخود الله ﷻ تعريفونه بيان کړل اوس زه بيانوم. هم د هغه الله ﷻ د پاره حمداوثناء ده چاچه زه د ټول عالم د پاره رحمة للعالمين جوړکړم اود ټول مخلوق د ويرولو او هغوی ته زيرې ورکونکې جوړکړم ونې ليګلم. په ماباندې قرآن کريم نازل کړو په کوم کښې چه د هريو څيز بيان دې. زما امت ئې د ټولونورو امتونو نه غوره کړو چه کوم د نورو د نيکود پاره جوړکړې وو هغه ئې بهترين امت اوګرځولو هم دوی د اول اوآخر امت جوړکړو. زما سينه کولاوکړې شوه زما بوج لرې کړې شو زما ذکر نې اوچت کړو زه نې شروع کونکې او ختمونکې جوړکړم. حضرت ابراهيم ؑ اوفرمائيل هم په دې وجوهاتو حضوراکرم حضرت محمد ﷺ تاسو ټولونه غوره دې.(امام ابوجعفررازی ؒ فرمائی) د شروع کونکې خو هغوی دی چه د قيامت په ورځ به شفاعت هم د هغوی نه شروع کيږی. بيا د حضور ﷺ په وړاندې درې پټ کړې شوی لوښی پيش کړې شو د اوبود لوښی نه نې لږ شان اوڅکلې واپس نې کړو بيائی د پئيو لوښې واخستو او په ډکه خيټه ئې پئيی اوڅکل. بياد شرابو لوښې راوړلې

Scanned with Ca

شو نو حضورﷺ د هغې نه انکار اوکړو چه زما خيټه مړه شوې ده. حضرت جبرائيل ؑ اوفرمائيل دا
ستا په امت باندې حرام کړې شوی دې اوکه تاسو دا څکلې وې نو ستاسو په امت کښې به ستاسو
تابعدار ډير کم خلق وو. بيا هغوی د آسمان طرف ته اوچت کړې شو دروازه ئې کولاوول غوښتل نو
تپوس اوشودا څوك دې؟ جبرائيل ؑ وئيل محمدﷺ دې. تپوس اوشو چه د ده طرف ته ليګلې شوی
وې؟وئيل او. هغوی وئيل الله ﷻ دې دا رور او خليفه خوشحاله اوساتی دا ډير ښه رور او ډير ښه خليفه
دې. هم هغه وخت دروازه کولاوکړې شوه حضورﷺ اوکتل يوسړې دې چه په پوره پيداکيدو باندې د
عامو خلقو په شان د هغه پيداکيدلوکښې هيڅ نقصان نشته. د هغه ښې طرف ته يوه دروازه ده چه د
هغې نه خوشبوياني راځی او ګس طرف ته يوه دروازه ده چه د هغې نه خبيثې هواګانې راځی. د ښی
طرف دروازې ته چه ګوری نو خاندی اوخوشحاليږی د ګس طرف دروازې ته چه اوګوری نو ژاړی او
خفه کيږی. ماوئيل جبرائيلؑ دا شيخ د پوره پيداکيدو والا څوك دې؟ د چا په پيداکيدوکښې چه
هيڅ کمې نشته اودا دواړه دروازې څنګه دی؟ جواب ملاو شو دا ستا پلار حضرت آدم ؑ دې. ښی
طرف ته د جنت دروازه ده جنتی اولاد ته ګوری خوشحاليږی او خاندی. ګس طرف ته ددوزخ دروازه ده
خپل دوزخی اولاد ته په کتو سره ژاړی او خفه کيږی. بيا د دويم آسمان طرف ته لاړو او دغه شان سوال
جواب کولونه پس دروازه کولاوشوه. هلته هغوی دوه ځوانان اوليدل په تپوس کولو سره معلومه شوه
چه داحضرت عيسی ؑ بن مريم او حضرت يحيی بن زکرياؑ دې دادواړه په خپل مينځ کښې د
ترور خامن دی. دغه شان دريم آسمان ته اورسيدو هلته حضرت يوسف ؑ وو د چا چه په حسن کښې
په نورو خلقو باندې هغه فضيلت وو کوم چه سپوږمئی ته په باقی ستورو باندې دې. بيا دغه شان
څلورم آسمان ته اورسيدو هلته کښې ادريس ؑ وو څوك چه الله ﷻ اوچت مکان ته خيژولی دې. بيا
هغوی پنځم آسمان ته هم د دغه سوال جواب نه پس اوختل يوصاحب ناست دې هغه سره چاپيره خلق
ناست دی هغه سره خبرې کوی تپوس مې اوکړو دا څوك دې جواب ملاوشو حضرت هارون ؑدې په
خپل قوم کښې د هرچا خوښ وو اودا خلق بنی اسرائيل دی. بيا دغه شان شپږم آسمان ته اورسيدو
هلته حضرت موسی ؑ ښکاره شو د حضورﷺ د هغه نه وړاندې وتلوسره هغه په ژړا شو نو تپوس
کولو باندې سبب معلوم شو چه بنی اسرائيلو زما متعلق دا ګنړل چه د ادم ؑ په ټول اولاد کښې د
ټولونه بزرګ زه يم خودې دې زما خليفه چه په دنياکښې دې او زه په آخرت کښې يم. خيرکه صرف دا
وې نو بيا هم څه خبره نه وه خوهريونبی سره د هغه امت دې بيا هغوی دغه شان اووم آسمان ته
اورسيدل هلته ئې يوصاحب اوليدلو چه د هغه په ږيره کښې څه سپين ويښته وو هغه د جنت په دروازه
کښې کرسئی لګولې ناست وو هغه سره څه نور خلق هم وو. دبعضو مخونه ډير روښانه وو اوبعضې
لړشان کم روښانه وو بلکه څه بل رنګې هم وو. دا خلق پاسيدل او په نهرکښې غوپه اووهله په دې سره د
هغوی رنګونه لړشان ښکلې شو. بيانی په بل نهرکښې غسل اوکړو نو لږ نور هم ښکلې شو بيائی چه
دريم غسل اوکړو نو بالکل روښانه سپين مخونه ئې شو. راغله نوروسره يوځای شو اود هغوی په شان
شو. د حضورﷺ په سوال کولو باندې حضرت جبرائيل ؑ اووئيل دا ستا پلار حضرت ابراهيم ؑ دې
په مخ دزمکې باندې سپين ويښته دټولونه وړاندې صرف د ده وو. دا د سپين مخونووالا هغه ايماندار
خلق دی کوم چه د بدونه بالکل بچ شوې وو اود چا په رنګونو کښې چه لږ شان فرق وو دا هغه خلق دی
چه د نيکو سره ترې لږې شان بدنی هم شوې وې د هغوی په توبه باندې الله ﷻ مهربان شو. اول نهر د
الله ﷻ رحمت دې دويم د الله ﷻ نعمت دې او دريم د شراب طهور نهر دې کوم چه د جنتيانو خاص
شراب دی. بيا حضورﷺ سدرة المنتهی ته اورسيدو نو هغه ته اووئيلې شو چه ستا په سنتوباندې څوك
پابندی کوی هغه دلته رارسولې شی د دې د جرړونه د پاکو صفا اوبو صفاپئيو خوندناك او بې نشې
شرابو اود صفاشاتو نهرونه روان وو. د دې ونې د سوری لاندې که يوسور اويا کاله پورې هم روان وی

Scanned with Ca

نوبیا هم د دې سورې نه ختمیږي. د دې یوه یوه پاڼره دومره لویه ده چه یو یوامت به پټ کړي. د الله ﷻ عزوجل نور دا د هرطرف ته پټه کړې ده اود مرغویه شان شکلونو فرښتو دا پټه کړې وه کومې چه د الله ﷻ په محبت کښې هلته وې. هغه وخت الله ﷻ جل شانه حضور ﷺ سره خبرې اوکړې ونې فرمائیل غواړه څه غواړې؟ حضور ﷺ عرض اوکړو چه یاالله تا حضرت ابراهیم ؑ خپل خلیل جوړکړو هغه ته دې لویٔ ملك ورکړو، موسی ؑ سره تا خبرې اوکړې، داؤد ؑ له دې عظیم الشان بادشاهی ورکړه اود هغه د پاره دې اوسپنه نرمه کړه، سلیمان ؑ ته هم تا بادشاهی ورکړه پیریان انسانان شیطانان او هواګانې دې دهغه تابع کړې اوهغه بادشاهی دې ورکړه چه د هغه نه بغیریل چاله لاتقه نه ده. عیسی ؑ ته دې تورات او انجیل اوخودلو ستا په حکم باندې ړانده او شل ښه کونکې مړی ژوندی کول هغه او د هغه مور دې د شیطان نه بچ کړل د هغه په دوی باندې هیڅ دخل نه وو. زما په نسبت باندې فرمان اوکړه. رب العالمین عزوجل شانه اوفرمائیل ته زما خلیل نې په تورات کښې ماتانه د خلیل الرحمن لقب درکړې دی ته مې د ټولوخلقو طرف ته بشیر او نذیر جوړکړې لیګلې نې. ستاسینه مې کولاوکړې ده ستابوج مې کوزکړې دې ستاذکر مې اوچت کړې دې چرته چه زما ذکر وی هلته به ستاهم ذکر وی ستا امت مې د ټولو امتونونه بهتر کړې دې. چه د خلقو د پاره راغوښتې شی ستا امت ما بهترین امت جوړکړې دې ستا هم دا امت مې اولین او آخرین کړې دې د هغوې خطبه نه جائزکیږی ترکومې چه هغوی ستاد بنده کیدو اورسول کیدو ګواهی ورنه کړی. ما ستا په امت کښې داسې خلق پیداکړی دی چه د هغوی په زړونوکښې د هغوی کتاب دې. ته مې د پیدا کیدو په رو سره د ټولونه اول پیداکړې اود بعثت په روسره د ټولو نه آخر. اود فیصله په روسره هم د ټولونه اول تاته ما داسې اووه آیاتونه درکړی دی چه هغه باربار وئیلې شی چه تانه وړاندې یونبی ته هم نه دی ورکړې شوی. تاته ما دخپل عرش لاندې د سورت بقره د خاتمه آیاتونه درکړل چه تانه وړاندې یونبی ته هم نه دی ورکړې شوی. ماتاته کوثر درکړې او ما تاته د اسلام اته حصې درکړی دی، اسلام هجرت جهاد مونځ صدقه د رمضان روژې د نیکئې حکم د بدئی نه منع کول اوما ته شروع کونکې او ختم کونکې جوړکړې. نو حضور ﷺ اوفرمائیل ماته زما رب د شپږو خبرو فضیلت راکړې. د کلام شروع اود هغې ختمیدل جامع خبرې راکړی د ټولو خلقو طرف ته زیرې ورکونکې اوخبرونکې جوړول رالیګل. زما دښمنان به زما نه د یوې میاشتې په فاصله وی د هغوی په زړه کښې زما رعب واچولو زما د پاره غنیمتونه حلال کړل چه زما نه اول د چا د پاره هم حلال نه وو. زما د پاره ټی ټوله زمکه جمات او اودس جوړکړو بیا په هغوی باندې د پنځوسو مونځونو فرض کیدو اود حضرت موسی ؑ په مشوره سره د کمی غوښتو او په آخره کښې د پنځو پاتې کیدو ذکر دې. لکه چه د دې نه وړاندې تیرشوی دی نو پنځه پاتې شو او ثواب د پنځوسو. کوم سره چه هغوی ډیر خوشحاله شو د تلوېه وخت کښې حضرت موسی ؑ ډیر سخت او د راتلو په وخت کښې ډیر نرم او د ټولونه بهتر.

د بل کتاب په دې حدیث کښې داهم دی چه هم دا آیت ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ ﴾ په تفسیرکښې هغوی دا واقعه بیان فرمائیلې. دادې هم واضحه وی چه ددې اوږد حدیث یوراوی ابوجعفررازی په ظاهره د حافظې څه داسې ښه نه معلومیږی. د دې په بعضې الفاظوکښې سخت غرابت او ډیر نکارت دې ده ته ضعیف هم وئیلې شوې دې اوصرف هم د ده د روایت والا حدیث د نظرنه خالی نه دې.

یوه بله خبره داده چه د خوب والا د حدیث څه حصه په دې کښې هم راغلې ده اودا هم ممکن دی چه دا د ډیرو احادیثو مجموعه وی یاخوب یاد معراج نه سوا د بلې واقعه په دې کښې روایت وی. والله اعلم.

دبخاری اومسلم په یوروایت کښې دحضور ﷺ حضرت موسی ؑ حضرت عیسی ؑ اوحضرت

Scanned with Ca

ابراهیمؑ صورتونه وغیره هم بیان کول نقل دی.(١) دصحیح مسلم په حدیث کښي په حطیم کښي د حضورﷺ نه دبیت المقدس باره کښي د سوالونوکول او بیا د دې ښکاره کیدو واقعه هم ده په دې کښي هم ددې دریوارو نبیانو سره د ملاقات کولو اود هغوی د حلیه بیان دې اودا هم چه حضورﷺ هغوی په مانځه ولاړ اولیدل. حضورﷺ مالك خازن دوزخ هم اولیدلو اوهغه حضورﷺ سره په شروع کښي سلام اوکړو. (٢)په بیهقي وغیره کښې د یوڅو صحابه کرامو رضی الله عنهم نه روایت دې چه رسول اللهﷺ د حضرت ام هانی رضی الله عنها په کورکښې اوده ووحضورﷺ د ماسخوتن د مانځه نه فارغ شوې وو هم د هغه ځایْ نه د هغوی ﷺ معراج شوې وو. بیا امام حاکم رحمه الله ډیر اوږد حدیث بیان کړې دې په کوم کښي چه د درجو اوفرښتو وغیره ذکر دې. د الله ﷻ د قدرت نه خو څه لرې نه دی په دې شرط چه هغه روایت صحیح ثابت شی.امام بیهقی رحمه الله دې روایت بیانولو سره فرمائی چه د مکې مکرمې نه د بیت المقدس پورې تلل اود معراج باره کښې په دې حدیث کښې پوره کفایت دې خودا روایت د احادیثو ډیرو ائمه حضراتو مرسل بیان کړې دې. والله اعلم.

معراج د کوم ځائې نه شروع شوې وو دهغې متعلق د بیهقی روایت:-اوس دعائشه صدیقه رضی الله عنها روایت واورئی بیهقي کښي دی کله چه سحر خلقو ته حضورﷺ د دې خبرې ذکربیان کړو نو ډیر خلق مرتدشو چه د اول نه ئی ایمان راوړې وو اوتصدیق کونکی وو بیاصدیق اکبر رضی الله عنه له تلل د هغوی رښتونې منل اود صدیق لقب موندل روایت دی.(٣).هم پخپله د حضرت ام هانی رضی الله عنها نه روایت دې چه رسول اللهﷺ ته معراج هم زما د کورنه شوې دې په دې شپه حضورﷺ د ماسخوتن د مانځه نه پس هم زما په کورکښې آرام کولو.حضورﷺ هم اوده شو اومونږ ټول هم. دسحر نه لږشان وړاندې مونږ حضورﷺ رابیدارکړو بیا هم هغوی ﷺ سره مونږ د سحر مونځ اداکړو نوحضورﷺ اوفرمائیل أې ام هانی! ما د ماسخوتن مونځ هم تاسو سره اداکړو او اوس د سحر مونځ کښې هم تاسو سره دلته یم په دې مینځ کښې الله ﷻ زه بیت المقدس ته اورسولوم اوما هلته مونځ هم اوکړو. د دې یوراوی کلبی متروك دې او بالکل ساقط دې خودا په بل سندسره په ابویعلی کښې په ښه وسعت سره روایت کړې دې. طبرانی کښې د حضرت ام هانی رضی الله عنها نه روایت دې چه حضورﷺ د معراج په شپه هم زما کره اوده وو. ما د شپې هغه ډیر اولټولو خو ملاونه شو. ویره وه چه چرته قریشو څه دهوکه نه وی‌کړې خو حضورﷺ اوفرمائیل جبرائیلؑ ماله راغلو زما لاس ئی اونیولو زه ئی بوتلم. په دروازه کښې یوښاور وو چه د قچر نه وړوکې اود خرنه اوچت ووزه ئی په دې باندې سورکړم. بیائی زه بیت المقدس ته اورسولم او حضرت ابراهیمؑ ئی راته اوخودلو هغه په اخلاق کښې صورت کښې او شکل کښې بالکل زما په شان وو. حضرت موسیؑ راته اوخودلې شو اوږد قد نیغ ویښته ئی داسې وولکه د ازدشنوه قبیلې خلق چه وی. دغه شان ماته حضرت عیسیؑ هم اوخودلې شو درمیانه قد سوربخن سپین رنګ ئی وو بالکل داسې لکه عروه بن مسعود ثقفی چه دې.دجال راته اوخودلې شو یوه سترګه د هغه بالکل خاورې شوې وه. داسې وو لکه قطن بن عبدالعزی. ددومره ارشاد کولونه پس ئی اوفرمائیل چه ښه ده زه ځم او چه څه مې لیدلي دی هغه قریشو ته بیانوم. ماد حضورﷺ پلو اونیولو او ورته مې عرض اوکړو د الله د پاره ته دا خپل قوم ته مه بیانوه هغوی به تا دروغ اوګڼړی اوستاسو خبره به هیڅ کله هم اونه منی اوکه وس ئی اوشو نو ستاسو بې ادبی به هم اوکړی. خو حضورﷺ خپله لمن زمانه راښکله او زما

---

(١) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی (واذکرفی الکتاب مریم اذانتبذت من اهلها....):٣٤٣٧، صحیح مسلم:١٦٨، ترملی:٣١٣، احمد:٢/٢٨٢، دلائل النبوة:٢/٣٨٧، ابن حبان:٥١.

(٢) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ذکر المسیح ابن مریم والمسیح الدجال:١٧٢، ودلائل النبوة:٢/٣٥٨.

(٣) حاکم:٣/٦٢ بیهقی فی الدلائل:٢/٣٦٠،

Scanned with Ca

د لاس نه ئې خلاصه کړه اونیغ د قریشو ډلې له لاړو او ټولې خبرې ئې ورته اوخودلې. جبیر بن مطعم وئیل بس حضرت نن مونږ ته معلومه شوه که چرې تاسو رښتوني وئې نو داسې خبرې به مو زمونږ په مینځ کښې نه کولې یوسړی وئیل حضرت په لارکښې زمونږ قافله ملاوشوې وه؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او خود هغوی نه یو اوښ ورك شوې وو د کوم لټون ئې چه کولو.چاپه کښې وئیل د فلانکې قبیلې اوښان هم په لارکښې ملاوشو؟حضور ﷺ اوفرمائیل هغوی هم ملاوشوې ووفلانکی مقام کښې وو په دې کښې یود سور رنګ اوښه وه دکومې چه پښه ماته شوې وه. هغوی سره په یوه لویه پیاله کښې اوبه وې کومې چه ما څکلې هم وې. هغوی وئیل ښه ده د هغوی د اوښانو شمیر اوښایه. په هغې کښې ساربانان څوك څوك وو داهم اوښایه. هم هغه وخت الله ﷻ قافله د حضور ﷺ په وړاندې کړه حضور ﷺ ټول شمیرهم اوخودلو اود سارباناتو نومونه ئې هم اوخودل. یو ساربان په هغوی کښې ابن ابی قحافه وو اودانې هم اوفرمائیل چه صباسحر به هغوی ثنیه ته راورسي. نو هغه وخت د ازمیښت په توګه ثنیه ته اورسیدل. وئې کتل نو واقعي قافله راورسیده د هغوی نه ئې تپوس اوکړو چه ستاسو اوښ ورك شوې وو؟هغوی وئیل ټیك دی ورك شوې وو.دبلې قافلې والا نه ئې تپوس اوکړو چه د یوې سرې اوښې پښه ماته شوې وه؟ هغوی وئیل اودا هم صحیح دی. تپوس ئې اوکړو چه آیا تاسو سره د اوبو غټه پیاله هم وه؟ ابوبکر ﷺ قسم اوخوړلو چه دا خو ما پخپله ایخودې وه د هغې نه نه چاوبه اوڅکلې اونه هغه اوبه چا توئې کړې بې شکه محمد ﷺ رښتوني دې هغه دحضور ﷺ تصدیق اوکړو اوهم د هغه ورځې نه د هغوی نوم صدیق کیخودې شو. (١)

د ټولو احادیثو نچوړ او خلاصه:-د دې ټولو احادیثونه د خبریدونه پس کوم کښې چه صحیح هم دی حسن هم دی ضعیف هم دې کم نه کم دومره ضرور معلومه شوه چه د حضور ﷺ د مکې نه بیت المقدس ته تلل اوشو اوداهم معلومه شوه چه صرف هم یوځل شوی دی سره ددې چه د راویانو عبارتونه په دې باب کښې په مختلفو الفاظو سره دی اوبه دې کښې زیاتې اوکمې هم دې. دا هیڅ خبره نه ده څکه چه بغیرد انبیاء کرامو د خطا نه څوك پاك دی. بعضې خلقو هر یو روایت یوه خان له جدا واقعه وئیلې ده اوددې قائل شوی دی چه دا واقعه څوځل شوې ده خودا خلق ډیرلرې وتلی دی او ډیره عجیبه خبره ئې کړې ده اویته نه لګی چه کوم ځائ ته تلی دی اوبیانی هم مطلب نه دې حاصل شوې. په متاخرینوکښې بعضو دا توجیه پیش کړې ده اود هغوی په دې باندې ډیر فخر هم دې. هغه دا چه یوځل خو حضور ﷺ ته دمکې نه دبیت المقدس پورې سیل اوکړې شو یوځل د مکې نه آسمانونوته اوچت کړې شو اویوځل دمکې نه بیت المقدس او د بیت المقدس نه آسمانونوته. خودا قول هم ډیرلرې او بالکل غریب دې. په سلفو کښې خو هیڅ څوك هم د دې قائل نه وو که چرې داسې وې نو پخپله به حضور ﷺ د هغوی په وړاندې بیان کړې وو اوراویانوبه دحضور ﷺ نه د دې بار بار روایت کړې وو. د حضرت زهری رحمة الله عليه په قول د معراج دا واقعه د هجرت نه یوکال وړاندې ده. عروه ﷺ هم دا وائی سدی رحمة الله عليه وائی چه شپږ میاشتې وړاندې ده. خو حق خبره دا ده چه حضور ﷺ ته په ویښه نه چه په خوب کښې د مکې نه د بیت المقدس پورې سیل اوکړو هغه وخت حضور ﷺ په براق باندې سور وو. د مسجد اقصی په دروازه باندې حضور ﷺ براق اوتړلو هلته لاړو اود قبله طرف ته ئې تحیة المسجد دوه رکعته مونځ اوکړو. بیا معراج راوړلې شو چه د درجو والا وو اود پاوړنی په شان دې په دې سره حضور ﷺ ددنیا آسمان ته اوخیژولې شو بیااووه واړو آسمانونو ته اورسولې شو.دهریو آسمان د الله ﷻ مقربینو سره ئې ملاقات اوکړو.انبیاء کرامو سره د هغوی د منازلو اودرجاتو مطابق سلام علیك اوشو. په شپږم آسمان کلیم الله ﷺ او په اووم خلیل الله ﷺ سره ملاوشو. بیا د هغوی نه هم وړاندې لاړو صلوات الله علیهم اجمعین.

(١) طبران: ٢٤/٤٣٢-٤٣٤، ١٠

Scanned with Ca

تردې چه حضورﷺ مستوی ته اورسیدو چرته چه د قضی او قدر د قلمونو اوازونه حضورﷺ واوریدل سدرة المنتهی نی اولیدله په کومه چه د الله ﷻ عظمت راخور وو. دسرو زرو ملخان اوقسم قسم رنګونه په دې کښې ښکاریدل فرښتو د څلورو وارو طرفونه راګیره کړې وه. هم هلته حضورﷺ حضرت جبرائیل ؑ په خپل اصلی شکل کښې اولیدلو شپږ سوه ورزې وې. هم هلته حضورﷺ رفرف د شین رنګ اولیدلو کوم چه د آسمان غاړې پټې کړې وې. د بیت المعمور زیارت نی اوکړو چه د خلیل الله ؑ د زمکې د کعبه بالکل د پاسه په آسمانونو باندې دې یعنی آسمانی کعبه ده خلیل الله ؑ دې ته ډډه وهلې ناست وو. دې ته هره ورځ اویازره فرښتې د الله ﷻ عبادت د پاره راځی خوچه کومې نن راغلې د هغوی وار د قیامته پورې هم بیا نه راځی. حضورﷺ جنت اودوزخ اوکتلو مونږ له د الله ﷻ د طرف نه پنځوس مونځونه فرض شو بیا کمې اوشو او پنځه کیخودې شو چه خاص د الله ﷻ رحمت دې. د دې نه د مانځه فضیلت او بزرګی صفا ښکاره کیږی بیاحضورﷺ واپس بیت المقدس طرف ته راکوز شو او هغوی سره ټول انبیاء کرامو هم راکوزشول هلته حضورﷺ دې ټولوته مونځ اوکړو کله چه د مانځه وخت شو. اود بعضې حضراتو داخیال دې چه دا امامت په آسمانونو باندې شوې خو د صحیح روایت نه په ظاهره دا واقعه د بیت المقدس معلومیږی. سره د دې چه په بعضې روایتونوکښې داهم راغلی چه په تلوکښې حضورﷺ دا مونځ کړې وو خو ظاهره دا ده چه هغوی په واپسئی کښې دا امامت کړې. د دې یودلیل خودا دې چه کله په آسمانونو باندې انبیاء کرامو سره ملاقات کیږی نو حضورﷺ د هریوپاره کښې د حضرت جبرائیل ؑ نه تپوس کوی چه دا څوك دې نوکه په بیت المقدس کښې دا مونځ شوی وونو اوس به ددې سوال کولو حاجت نه وو. بل دا چه د ټولو نه لوئ غرض او اوچتوالی باندې د الله ﷻ په حضور کښې حاضریدل وو نو په ظاهره هم دا خبره په ټولو باندې مقدم وه نوچه کله دا اوشوه اوبه حضورﷺ باندې اود هغه په امت باندې کومه د مونځونو فریضه مقرریدل وو هغه هم اوشود اوس حضورﷺ ته د خپلوروڼروسره دیوځائ کیدو موقعه ملاوشوه اوددې ټولو په وړاندې د هغوی فضیلت او بزرګی ښکاره کولود پاره د حضرت جبرائیل ؑ په اشاره باندې حضورﷺ امام شو او هغوی ته نی مونځ اداکړو. بیا د بیت المقدس نه په براق سور د شپې په تیاره کښې واپس د سحرد څه رڼرا په وخت کښې حضورﷺ مکې مکرمې ته راورسیدو. والله سبحانه وتعالی اعلم.

د پئیواو شاتو وضاحت:-اوس چه داکوم نقل دی چه د حضورﷺ په وړاندې پئیی او شات، یا پئیی او شراب یاپئیی او اوبه پیش کړې شوې اویاهم څلور واړه څیزونه.ددې بابت کښې په روایتونوکښې داهم دی چه دا واقعه د بیت المقدس ده اودا هم دی چه دا واقعه د آسمانونوده خودا کیدې شی چه هم په دواړوځایونوکښې دا څیز دحضورﷺ مخې ته پیش شوې وی ځکه چه لکه د یو راتلونکی مخې ته د میلمستیاپه توګه څه څیز کیخودې شی دغه شان دا هم وی.

د حضورﷺ معراج بدنی وو که روحانی؟:-بیا په دې کښې هم خلقو اختلاف کړې دې چه معراج په هغوی باندې د بدن او روح سره کړې شوې وویا صرف په روحانی توګه باندې؟ د اکثرو علما کرامو خو هم دا قول دې چه معراج هغوی ته د بدن او روح سره کړې شوې وو او شوې هم وو په ویښه نه چه په خوب کښې. اود دې خبرې انکارنه دې چه حضورﷺ ته اول په خوب کښې دا څیزونه خودلې شوی وو د حضورﷺ چه به په خوب کښې کوم یوڅیز اوکتلو نوهغه به نی هم هغه شان په ویښه هم کتلو. د دې ټولونه لوئ یودلیل خودا دې چه د دې واقعه بیانولو نه وړاندې الله ﷻ خپل پاکوالې بیان کړو. د دې قسم بیانولو تقاضا داده چه د دې نه پس کومه خبره وی هغه ډیره اهمه ده که چرې دا واقعه د خوب اوګنړلې شی نو په خوب کښې داسې خبرې کتل دومره اهم نه وی چه د هغې بیان فرمائیلو نه وړاندې الله ﷻ د خپل احسان او قدرت د اظهار کولو د پاره خپل تسبیح بیان کړی. بیا که چرې دا واقعه د

خوب وه نوكافرانو به دومره زردحضورﷺ تكذيب نه كولو چه يوسړي خپل خوب او په خوب كښې عجيبه څيزونه بيان كوى دې هيڅ وجه نه وه چه هغوى داسې په منډه منډه راغله او وريدو سره ني په سختنى سره انكار اوكړو. بيا چه كومو خلقو اول په حضورﷺ باندې ايمان راوړلې وو اود هغوىﷺ رسالت نى قبول كړې ووځه وجه ده چه هغوى د معراج واقعه اوريدلوسره د اسلام نه اوړى دې نه هم معلوميږى چه حضورﷺ دخوب واقعه بيان كړې نه وه. بيا د قرآن په لفظ ﴿بِعَبْدِهٖ﴾ باندې غور اوكړنى د عبد اطلاق په روح اوبدن دواړو باندې راځى. بيا﴿اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ﴾ فرمائيل ذا څيز نور هم صفاكوى چه هغه خپل بنده د شپې په لږه شان حصه كښې بوتلو. د دې كتلوسبب د خلقود ازميښت دسبب آيت ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ ﴾([1])فرمائيلې شوې دې. كه داهم خوب وو نو په دې كښې د خلقو داسې كوم يوازميښت وو كوم چه په مستقل توګه باندې بيان فرمائيلې شو. حضرت ابن عباسؓ د دې آيت په تفسيركښې فرمائى چه دا د سترګو ليدل وو كوم چه رسول اللهﷺ ته اوخودلې شو (بخارى) ([2])پخپله قرآن پاك فرمائى ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى﴾([3])نه خوني نظردهوكه شوې نه بل خوا شوې. ښكاره خبره بصر يعنى ليدل د انسان د ذات يولوئ صفت دې دا نه چه صرف د روح. بيا د براق سورلى راوستل او دې سپين پرقيدونكى څناورباندې حضورﷺ سورول اوبوتلل هم ددې خبرې دليل دې چه دا واقعه د ويښې اوبدنى ده ګنى نو صرف د روح د پاره د سورلئى څه ضرورت .والله اعلم. نور خلق وائى چه دا معراج صرف روحى وو بدنى نه وو.

محمدبن اسحاق ليكى دحضرت معاويهؓ بن ابوسفيانؓ دا قول نقل دې چه حضرت عائشهؓ فرمائى چه بدن غالب شوې نه وو بلكه صرف روحانى معراج وو. د دې قول انكار نه دې كړې شوې ځكه چه حسن رحمه الله فرمائى ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِي الْقُرْاٰنِ ۭ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيْرًا﴾ ([4])آيت نازل شوې دې اود حضرت ابراهيم خليل اللهؑ په نسبت خبروركړې شوې دې چه هغوى اوفرمائيل چه ما په خوب كښې ستا حلالول ليدلى دى اوس ته سوچ اوكړه چه څه ګورې؟ بيا هم داحال پاتې وو نو ښكاره خبره ده چه په انبياءكرامو باندې وحى په ويښه هم راځى او په خوب كښې هم. حضورﷺ به فرمائيل چه زما سترګې اودې وى او زړه مې ويښ او بيدار وى. ([5])والله اعلم. په دې كښې كومه يوه خبره رښتياده؟ حضورﷺ لاړو او ډيرې خبرې اوليدلې په كوم يو حال كښې چه هم هغوىﷺ وو په ويښه يا په خوب كښې ټول حق او رښتيادى. داخووو د محمد بن اسحاق قول. امام ابن جرير رحمه الله د دې ډير زيات ترديدكړې دې او په هرقسم باندې ئى دا رد كړې دې اودائى خلاف ظاهر ګرځولې چه د قرآنى الفاظو دا قول سراسر خلاف دې. بيائى د دې خلاف ډير دليلونه قايم كړى دى. په كوموكښې چه موږ هم يوڅو پورته بيان كړى دى. والله اعلم.

د ابونعيم په روايت كښې يوه فائده:-يوډيره ښكلې او زبردسته فائده ده په دې بيان كښې چه په دې روايت كښې كولې شى كوم چه حافظ ابونعيم اصبهانى رحمه الله كتاب دلائل النبوة كښې راوړلې دې چه كله دحيه بن خليفهؓ رسول اللهﷺ قيصر روم له د قاصد په توګه اوليګلو او عرب سوداګر چه د شام په ملك كښې ووهرقل راجمع كړل په هغوى كښې ابوسفيان صخر بن حرب وو اودهغه ملګرى د مكې

---

[1]) ١٧/بنى اسرائيل:٦٠.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب ﴿وماجعلناالرؤياالتى اريناك الا فتنة للناس.....﴾:٤٧١٦.

[3]) ٥٣/النجم:١٧.

[4]) ١٧/بنى اسرائيل:٦٠.

[5]) صحيح بخارى كتاب الوضوء باب التخفيف فى الوضوء:١٣٨، ابن خزيمه:١٥٢٤، ابوعوانة:٣١٧/٢، مسندحميدى٤٧٢، احمد:٢٢٠/١.

Scanned with Ca

نورکافران هم وو بیا هغه د دوی نه ډیر سوالونه اوکړل کوم چه په بخاری اومسلم کښې ذکر دی[1] ابوسفیان د اول نه تر آخره پورې دا کوشش وو چه څنګه د حضور ﷺ بدی او سپکاوې د هغه په وړاندې اوکړی دی دپاره چه د بادشاه د زړه رخ دحضور ﷺ طرف ته نه وی. هغه پخپله وائی چه ماصرف د دې ویرې غلطې خبرې کولواو تهمتونه لګولونه نه منع شوم چه چرته زما دروغ په هغه باندې ښکاره نه شی بیاخویه دې زما خبره دروغ ګڼړی اوډیره پښیمانتیا به وی.هم په زړه کښې داخیال راغلوماوئیل بادشاه سلامت واورنی زه یوه واقعه بیانوم په کوم سره به تاسوته خبره ښکاره شی.محمد ﷺ ډیر دروغژن سړې دې(نعوذبالله) واورنی یوه ورځ هغه ونیل چه هغه د شپې مکې نه لاړواوستاسو په دې جمات یعنی بیت المقدس مسجد قدس ته راغلو اوبیا واپس د سحر نه وړاندې مکې ته اورسیدو.

الفضل ما شهرت به الاعداء:-زما دې خبرې اوریدو سره د بیت المقدس لاټ پادری کوم چه د روم بادشاه سره په دې مجلس کښې ډیر په عزت سره ناست وو ډیر زر اوونیل چه دا بالکل رښتیادی ماته د دغه شپې علم دې. قیصر ډیر په حیرانتیا سره د هغه طرف ته اوکتل او په ډیر ادب نی تپوس اوکړو جناب تاته څنګه معلومه شوه؟ هغه ونیل واورنی زما عادت وو اوداکار ما د خان د پاره کړې وو چه ترکومې د جمات ټولې دروازې په خپل لاس بند نه کړم اوده کیدم به نه. په دغه شپه زه د دروازو بندولو د پاره راپاسیدم ټولې دروازې مې په ښه شان سره بندې کړې خویوه دروازه مانه بنده نه شوه. ما ډیر زور اولګولو خو زنځیر د خپل ځائ نه اونه خوزیدو. ما هم هغه وخت خپلو سړو له آواز ورکړو هغوی راغله مونږ ټولو پوره طاقت استعمال کړو خو ټول ناکامه شو اوداسې معلومیدله لکه چه مونږ یو غر د خپل ځائ نه اخوا کول غواړو خو هغه یوه ذره هم اونه خوزیدو. مالوهار راوغوښتو هغه مختلف چلونه اوکړل کوشش نی اوکړو خو هغه هم ماتې اوخوړله اوونی ونیل چه سحر به ګورو. هغه دروازه ټوله شپه هم داسې پاتې شوه او دواړه زنځیرونه بالکل کولاو پاتې شو.زه سحر هغه دروازې له لاړم چه اومې کتل نو هغې سره چه په ګوټ کښې کوم کانړې دې په هغې کښې سورې ووااوداسې معلومیدله لکه چا چه په کښې څه څناور تړلې وی د هغې اثراونښه موجود وه. زه پوهه شوم اوماهغه وخت خپلو ملګروته اوونیل چه نن شپه دازمونږ جمات د یونبی د پاره کولاوکړې شوې دې اوهغه دلته ضرور مونځ اداکړې دې. دا حدیث ډیر اوږد دې.

د معراج حدیث متواتر دې:-حضرت ابوالخطاب عمربن دحیه ؒ خپل کتاب التنویر فی مولد السراج المنیر کښې د حضرت انس ؓ په روایت سره د معراج حدیث واردکولو سره د دې متعلق ډیر ښکلې کلام کولونه پس فرمانی د معراج حدیث متواتردې. حضرت عمر بن الخطاب ؓ حضرت علی ؓ حضرت ابن مسعود ؓ حضرت ابوذر ؓ حضرت مالك بن صعصعه ؓ حضرت ابوهریره ؓ حضرت ابو سعید ؓ حضرت ابن عباس ؓ، حضرت شداد بن اوس ؓ حضرت ابی کعب ؓ حضرت عبدالرحمن بن قرظ ؓ حضرت ابو حبه ؓ حضرت ابولیلی ؓ حضرت عبدالله بن عمرو ؓ حضرت جابر ؓ حضرت حذیفه ؓ حضرت بریده ؓ حضرت ابوایوب ؓ حضرت ابوامامه ؓ حضرت سمره بن جندب ؓ حضرت ابوالحمراء ؓ حضرت صهیب رومی ؓ حضرت ام هانی ؓ حضرت عائشه ؓ حضرت اسماء ؓ وغیره نه روایت دې.

په دوی کښې خو بعضو اوږدبیان کړې دې اوبعضو مختصر. سره د دې چه په دې کښې بعضې روایتونه سندا صحیح نه دی خوبیا هم بالجمله په صحت سره د معراج واقعه ثابته ده اومسلمانان په اجماعی توګه د دې قائل دی او بې شکه زندیق اوملحدخلق د دې نه منکر دی هغوی د الله ﷻ نورانی

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:٧، صحیح مسلم:١٧٧٣.

Scanned with Ca

چراغ په خپلو پوکوياندې مړه کول غواړي خوهغه به په پوره رڼا سره هم پرقيدونکې وي که کافرانو باندې بدلگي نو هم.

وَآتَيْنَا مُوسَى

اوورکړي وو مونږ| موسی ته

او مونږ موسی ﷺ ته

الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا

كتاب | اوگرځولي وو مونږه هغه| ذريعه دهدايت |دپاره دبني اسراءيلو | چی

كتاب وركړواو دا كتاب مونږ بني اسرائيلو دپاره دهدايت ذريعه گرځولي وه چې خبردار

تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ۝٢ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا

مه نيسئ تاسو|بغير زمانه | خوك وكيل | اولادیئ| دهغه چا| چی سواره كړي وو مونږ|

زما نه بغير بل هيڅوك خپل كارساز اونه گڼړئ اني دهغه چا اولاده چې مونږ دنوح ﷺ

مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ۝٣ وَقَضَيْنَا

دنوح سره| بيشكه هغه| وو | بنده شكرايستونكي| اوخبرداري وركړي وو مونږه|

سره په (كشتئ كښې) سوارهٔ كړي وې بيشكه نوح ﷺ يوشكرگزار بنده وو اومونږ بني

إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ

بني اسراءيلوته | په كتاب كښې| چې خامخابه تاسوفسادكوئ| په زمكه كښې | دوه خله

اسرائيلو ته په خپل كتاب كښې داخبره په گوته كړې وه چې تاسو به په ملک كښې دوه خله فساد كوئ

وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ۝٤ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ

او خامخا به تاسو سركشئ كوئ| سركشي | لويه | نوهركله چې| راغله | وعده |

اوډيره سركشي به كوئ پس هر كله چې په دوو كښې د ړومبنۍ

أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا

داولنۍ سركشئ په هغه دواړو كښې | نو راپورته كړل مونږه | ستاسو خلاف | داسې بندگان زمونږه

وعدې (دپوره كيدو) وخت راغلو نومونږ په تاسو باندې خپل داسې بنديان

أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ

چې خاوندان | دجنگ سخت وو| نو ننوتل هغوئ | په منځ دكورونو ستاسو كښې | اووه

اوگومارل چې ډير جنگيالي وونو ستاسو په كورونو درننوتل او دايوه داسې وعده وه

وَعْدًا مَفْعُولًا ۝٥ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ

دايوه وعده |چې خامخابه كيدله | بيا |اوابس دركړه مونږه | تاسو له |موقع دغلبې |په هغوئ باند

چې خامخا به پوره كيدله بيا مونږ دوباره تاسو له په هغوئ باندې غلبه دركړله او په مالونو او په

Scanned with Ca

وَأَمْدَدْنٰكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَجَعَلْنٰكُمْ أَكْثَرَ

اوامدادمواوكړوستاسو | په مالونوسره | اوپه اولادسره | اوكړئ مونږه تاسو | زيات |

خامنو ستاسومدداوكړو اوتاسو نه مويرلوئي تولي

نَفِيْرًا ۝٦ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ

په لحاظ دافرادو سره | كه نيكي اوكړئ تاسو | نو نيكي كوئ تاسو | دپاره دخانونو ستاسو |

جوړ كړو كه تاسو ښه كوئ نو خپل خان دپاره ښه كوئي

وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ؕ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ

او كه بدئ اوكړه تاسو | نوبدئ ده دغه نفس لره | نو كله چي | راغي | وخت دوعدي | روستني |

اوكه بد كوئ نو خان سره بدكوني نو خان سره بد كوني نو بياچي د ددويمي نيتي وخت راغلو

لِيَسُوْٓءًا وُجُوْهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا

دپاره ددې چي وراني كړي | كوني دمخونوستاسو | اودپاره ددې چي ننوځي | مسجدته | لكه څنګه چي

چي هغه (دښمن) ستاسومخونه وران كړي اوهغوئ په مسجد اقصى كښي ورننوځي لكه چي

دَخَلُوْهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَّلِيُتَبِّرُوْا مَا عَلَوْا

ننوتي ووهغي ته | په اول ځل | اوچي تباه كړي | هغه څه | چي غالب شي پرهغوئ |

هغوئ په اول ځل ورنوتي وو او داچي كوم ځائي غلبه بيامومي هغه پوره

تَتْبِيْرًا ۝٧ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يَّرْحَمَكُمْ ۚ وَإِنْ

په كامل تباه كولوسره | كيدي شي | چي رب ستاسو | رحم اوكړي په تاسو | اوكه

برباد كړي اميد دي چي ستاسو رب په تاسو رحم اوكړي اوكه

عُدْتُّمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ

واپس اوګرزيدئ تاسو | نومونږ به هم واپس اوګرزو | او جوړ كړي دي مونږه | دوزخ | دپاره دكافرانو

تاسو بياهغه څه اوكړل نومونږ به هم هغه كوؤ اومونږ دوزخ كافرانو دپاره قيدخانه

حَصِيْرًا ۝٨

قيدخانه |

جوړه كړي ده

قوله تعالى:- وَاٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ

د معراج دواقعه نه پس د موسى ﷺ ذكر:- دحضور ﷺ د معراج د واقعه نه پس د خپل پيغمبر حضرت كليم الله ﷺ ذكر فرمائي په قرآن كريم كښي عموماً دا دواړه بيانونه په يوځائ راغلي دي دغه شان د تورات او قرآن كريم بيان هم نيزدې نيزدې دې. د حضرت موسى ﷺ د كتاب نوم تورات دي هغه كتاب د بني اسرائيلو د پاره د هدايت وو هغوى ته حكم شوې وو چه د الله ﷻ نه بغير بل څوك ولي امدادي اومعبود مه ګڼړئ. هريو نبي د الله ﷻ توحيدسره راغلي دي. بيا هغوى ته ونيلې شي چه اې د هغه بزرګانو

Scanned with Ca

اولاده کوم چه مونږ په خپل احسان سره مشرف کړي وو چه د نوح ﷺ د تباه کونکی طوفان نه مونږ هغوی بچ ساتلي وو اوخپل خوږ پیغمبرحضرت نوحﷺ سره مو په کشتئ کښې سواره کړي وو. تاسو له د خپلومشرانو په شان زمونږ شکر کول پکاردی. ګورئ ماستاسو طرف ته خپل آخری رسول محمدﷺ درلیګلې دی. روایت دې چه حضرت نوح ﷺ په خوراك څښاك اواغوستلو غرض په هر وخت کښې د الله ﷻ حمد او ثناء بیانوله په دې وجه هغه ته شکر کونکې بنده اوونیلې شو (١)داهم روایت دې چه هغوی به په هرحال کښې د الله ﷻ شکر کولو.دشفاعت والا اوږدحدیث کوم چه په بخاری وغیره کښې دې په دې کښې دی چه ګله خلق د شفاعت د غوښتلو د پاره حضرت نوح ﷺ له راشي.نو هغه ته به اوونیلې شی چه د زمکې د خلقو د پاره تاسو رومبې رسول وئی چه الله ﷻ ستاسو نوم شکر کونکې بنده کیخودو تاسو د خپل رب نه زمونږ د پاره سفارش اوکړئ الخ. (٢)

د بنی اسرائیلو دوه ځل سرکشی:- -کوم کتاب چه په بنی اسرائیلو باندې نازل شوې ووهم په هغې کښې الله ﷻ هغوی ته اول خبرورکړې وو چه هغوی به په زمکه باندې دوه ځل سرکشی کوی اوسخت فساد به کوی نودلته د﴿ قَضَيْنَآ ﴾معنی مقررکول اود اول نه خبر ورکول دی. لکه چه آیت ﴿ وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴾ (٣)کښې هم دا معنی ده.

اوله سرکشی اود هغې انجام:- نودهغوی د رومبی فساد په وخت کښې مونږ د خپل مخلوق نه هغه خلق په هغوی باندې مسلط کړل چه ډیرزیات جنګ کونکی سخت بدنونو والا په سازوسامان اووسله باندې پوره وو. هغوی په دوی باندې قبضه اوکړه د هغوی ښارونه ئې واخستل په لوټ مارکولو سره ئې د هغوی دکورونو پورې خالي کړل اوبې ویرې اوبې خطري لاړل.دالله ﷻ وعده خو پوره کیدل وو. وائی چه دادجالوت لښکر وو بیا الله ﷻ د بنی اسرائیلو امداد اوکړو اود حضرت طالوت په بادشاهئ کښې بیا اوجنګیدل اوحضرت داؤد ﷺ جالوت قتل کړو.داهم وئیلې شوی دی چه دموصل بادشاه سخاریب اود هغه لښکر په هغوی باندې حمله کړې وه. بعضې وائی چه د بابل بادشاه بخت نصر حمله کړې وه. ابن ابی حاتم دلته یوه ډیره عجیبه قصه نقل کړې ده چه دې سړی څنګه درجه په درجه ترقی کړې وه. په اول کښې دا یوفقیر وو پروت به وو او خیرغوښتلو باندې به ئې ګذاره کوله. بیا هغه د بیت المقدس پورې فتح اوکړه اوهلته ئې بنی اسرائیل په بې دردئی سره قتل کړل.ابن جریر ﷫دلته ددې آیت په تفسیر کښې.یواوږدمرفوعی قول نقل کړې دې چه صرف موضوعی دې اوددې په موضوعی کیدوکښې د چاهم شك نه شی کیدې.حیرانتیاده چه سره د دومره لوئ علم امام صاحب ﷫ داحدیث نقل کړې دې. زمونږ استاذ شیخ حافظ علامه ابوالحجاج مزی ﷫ددې موضوعی کیدو وضاحت کړې دې اود کتاب په حاشیه باندې هم لیکلې دی.په دې باره کښې د بنی اسرائیلو هم ډیر روایتونه دی خو مود هغې په ذکر کولو سره هسې بې فائدې خپل کتاب نه اوږدول غواړو. ځکه چه په دې کښې بعضې خو موضوعی دی او بعضې به داسې نه وی خوالحمدلله مونږ ته د دغه روایتونو هیڅ ضرورت نشته د الله ﷻ کتاب مونږ د ټولوکتابونونه د بې نیازه کولو والا کتاب دې د الله ﷻ کتاب او: هغه د رسول ﷺ احادیثو مونږ د داسې څیزونو محتاج کړې نه یو.

بیت المقدس باندې قبضه:- حرف دومره ده چه دبنی اسرائیلو دسرکشئ په وخت الله ﷻ د هغوی دښمنان په هغوی باندې مسلط کړل چا چه هغوی ته ښه مزه ورواوڅکله ډیره خرابه سزائی ورکړه دهغوی بال بچ

---

(١) الطبری: ١٧/٢٥٤، حاکم: ٢/٣٦٠، وسنده ضعیف.

(٢) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء، باب استحباب حمدالله تعالی بعد الاکل والشرب: ٢٧٣٤، سورة بنی اسرائیل باب ﴿ذریة من حملنا مع نوح انه کان عبداشکورا....﴾: ٤٧١٢، صحیح مسلم: ١٩٤.

(٣) ١٥/الحجر: ٦٦.

Scanned with Ca

نی د تیغ نه اوویستل هغوی دومره ذلیل اوخوارکړل چه د هغوی په کورونوکښې ورننوتل او تباه نی کړل اود هغوی دسرکشئی پوره سزا ئی ورکړه. هغوی په زور ظلم کښې څه کمې نه وو پریخې عام خلق خو عام چه هغوی د انبیاؤ مرئی پرې کړې وې.علماء نی په رنړا ورځ قتل کړې وو بخت نصر د شام په ملك باندې غالب راغلو بیت المقدس نی وران کړودهغه ځایٔ اوسیدونکی نی قتل کړل بیادمشق ته اورسیدو. دلته ئی اوکتل چه په یوسخت کانړی باندې وینه ټپیونه وهی تپوس ئی اوکړو داڅه دی؟ خلقو وئیل چه مونږ خود خپل پلار نیکه نه هم داسې ګورو داوینه یوشان راخوټکیږی اودریږی نه. هغه هم هلته قتل عام شروع کړو اویازره مسلمانان د هغه د لاسه دغه ځایٔ کښې قتل شو نو هغه وینه اودریده(١)هغه عالمان حافظان اوټول شریفان اوعزت داره خلق ډیر په بې دردئی سره قتل کړل په هغوی کښې دتورات یوحافظ هم بچ پاتې نه شو. بیائی قید کول شروع کړه او په دې قیدیانوکښې د انبیاء کرامو ځامن هم وو غرض دا چه یوه ډیره خطرناکه هنګامه اوشوه. د صحیح روایتونونه څه بلکه صحیحوالی ته نیزدې روایتونونه هم تفصیلات نه ملاویږی پدې وجه مونږ داپریخودل.والله اعلم. بیا فرمائی چه دنیکئی کونکی په اصل کښې هم خپله ښیګړه کوی اوبدی کونکې په اصل کښې هم خپل نقصان کوی لکه چه ارشاددې ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ﴾(٢)څوك چه نیك کاراوکړی هغه دهغه د خپل ځان دپاره دې اوچه څوك بدی اوکړی دهغې بوج به هم په هغه باندې وی

دویمه سرکشی او دهغې انجام:-بیاچه کله دویمه وعده راغله اوبنی اسرائیلودالله ﷻ په نافرمانو باندې ښه په ښکاره ملااوتړله او په بې باکئی او بې حیائې سره ئی ظلم کول شروع کړو نوبیا د هغوی دښمنان راغله چه د هغوی شکلونه وران کړی اود بیت المقدس جمات چه څنګه اول هغوی په خپله قبضه کښې کړې وو اوس بیا نی په قبضه کښې کړی او چه ترکومې وس وی هرڅیز تباه کړی داهم اوشو. ستا رب خودې د رحم اوکرم والا اود هغه نه نامیدی کول ښه نه دی ډیرممکن دی چه بیا دښمن رانښکته کړی. اودا یادساتئی چه دیخوا تاسو سراوچت کړو اخوا مونږ ستاسو سرونه چقنړی کړل یوځواتاسو فساد جوړکړو بل خوامونږ تاسو تباه کړنی. داخوشوه دنیاوی سزا اوس لاد آخرت زبردست اونه فناکیدونکې سزا باقی ده. دوزخ د کافرانو قیدخانه ده د کوم ځایٔ نه چه به هغوی نه اوتختیدې شی اونه وتې شی. دهمیشه دپاره به د هغوی استوګنه هم دلته وی(٣)حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه بیاهم هغوی سر اوچت کړو او یوشان نی د الله ﷻ فرمان پریخودو اومسلمانانو سره اونښتل. الله ﷻ امت محمدیهﷺ په هغوی باندې غالب کړو اوهغوی ئی خوارکړل او جزیه ورکول ورته پریوتل. (٤)

اِنَّ	هٰذَا الْقُرْاٰنَ	يَهْدِيْ	لِلَّتِيْ	هِيَ اَقْوَمُ
بیشکه	چې دا قران	ښائی	هغه لار	چې هغه بلکل نیغه ده
بیشکه داقرآن پاک هغه لاره ښائی چې کومه بالکل نیغه ده				

وَيُبَشِّرُ	الْمُؤْمِنِيْنَ	الَّذِيْنَ	يَعْمَلُوْنَ	الصّٰلِحٰتِ	اَنَّ
اوزیرې ورکوی	منونکوته	هغه منونکی	چې هغوئ عمل کوی	نیك	چې بیشکه
اوکوم ایماندار چې نیک کارونه کوی هغوئ ته زیرې ورکوی چې دهغوئ					

(١) الطبری:٣٢٩/١٧.

(٢) ٤١/حمٓ السجدة:٤٦.

(٣) الطبری:٣٩٠/١٧.

(٤) الطبری: ٣٨٩/١٧.

Scanned with Ca

لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ

دي دهغوئ دپاره | اجر | لوئ | اوبیشکه | هغه کسان | چي نه مني | اخرت لره |

دپاره ډیر لوئې اجر مقرر دې او دا چې کوم خلق په اخرت باندې ایمان نه راوړي

أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾

تیارکړي دي مونږه | دپاره دهغوئ | عذاب | دردناك |

مونږ هغوئ دپاره دردناک عذاب تیار کړي دي

قوله تعالى:- إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي

ترغيب الى القران او بشارت:- الله ﷻ د خپل پاك كتاب په تعريف كښې فرمائي چه دا قرآن د بهترينې لارې طرف ته لارخودنه كوي. ايماندار چه د نبي كريم ﷺ د فرمان مطابق عمل هم اوكړي هغوى ته دا زيرى اوروى چه دهغوى دپاره الله ﷻ سره ډير لوئ اجر دې او بې شماره ثوابونه دى. اوچه څوك د ايمان نه خالي دى د هغوى دپاره دا قرآن د قيامت په ورځ د سختوعذابونو خبروركوى لكه چه ارشاد دې ﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾(١) دوى ته د دردناك عذابونو خبر اورسوه.

وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ

| اوغواړي | انسان | شرلره

اوځيني انسانان دعذاب دپاره داسي دعا غواړي

دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا

پشان دغوښتلودهغه | خیرلره | اودي انسان | تلوارکونکي | اوجوړی کړی دی مونږه

لکه چې دنیکئ دعا غواړي او انسان ډیر تلوار کوونکي دي اومونږ

اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ

شپې | او ورځي لره | دوه نښې | نوبې رڼرا کړه مونږه | نښه دشپې | اوجوړه کړه مونږ | نښه د ورځې

دشپې اودورځي نه دوه نخښې جوړې کړې دی اود ورځي نحښه مو

مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا

روښانه جوړه کړیده | دپاره ددې چې تلاش کړئ تاسو | فضل | دِرب خپل نه | اودپاره ددې چې معلومه کړئ تاسو

روښانه کړې ده چې تاسو په کښې دخپل رب فضل لتولې شئ او چې دکلونو

عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

شمار دکلونو | اودحساب | اوهر څيز | واضحه بیان کړي دي مونږه | په وضاحت سره

شمیر او نور حساب درته معلومیږي او هر څیز مونږ په تفصیل سره بیان کړي دي

قوله تعالى:- وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ

د انسان د بې صبرئى بيان:- يعني انسان كله كله خفه شي نااميده شي او د سختي غلطني په وجه د خپل ځان د پاره بدې دعاګانې غواړي كله د خپل مال اولاد د پاره خيرې كوى كله د مرګ كله د

(١) ٣/آل عمران: ٢١.

Scanned with Ca

هلاکت اوکله د بربادنی او لعنت. خود ده الله ﷻ پخپله د ده نه زيات مهربان دې که يوخوا بددعا اوکړی اوبل خوانی الله ﷻ قبوله کړی نو بس هم اوس به هلاك شی(1)په حديث کښې هم دی د خپل خان او مال د پاره خيرې مه کوئی هسې نه چه د قبوليت په يووخت کښې دې داسې بده کلمه د ژبې نه اوخی(2)د دې وجه د انسان بې قراری او جلدبازی ده ځکه چه دی خودې جلدباز. حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه اوحضرت ابن عباس رضی الله عنه په دې موقعه باندې د حضرت آدم علیه السلام واقعه ذکر کړې ده چه لاتراوسه پورې نی پښوته روح نه وو رسيدلې چه هغوی د اودريدو اراده اوکړه. روح د سرد طرف نه راروان وو چه کله پوزې ته اورسيدو نو اټروشې راغلو هغوی اوونيل الحمدلله نو الله ﷻ اوفرمائيل ﴿يرحمك ربك يآدم﴾ اې آدم علیه السلام په تادې خپل رب رحم اوکړی.کله چه سترګوته اورسيدو نو سترګې کولاوکړې ونی کتل چه کله نورلاندې اندامونوته اورسيدو نو د خوشحالئی نه خپل ځان ته اوکتل اوس لاترپښوپورې نه وو رسيدلې چه د روانيدو اراده ئی اوکړه خو روان نه شو نو دعائی اوکړه چه اې الله ﷻ د شپې نه وړاندې دې روح راشی(3)

شپه ورځ د الله ﷻ د قدرت دليل:-الله ﷻ د خپلو لويو لويونښو نه دلته د دوو بيان فرمائی چه شپه ورځ هغه بيل بيل قسم جوړې کړې. شپه د آرام د پاره او ورځ د روزګاردپاره په دې کښې کار روزګار کوئی صنعت اوحرفت کوئی سيل اوسفرونه کوی.د شپې ورځې په اختلاف باندې د دوارو په يوځائ کولوسره د مياشتو اوکالونو شميرمعلومولې شئی دی د پاره چه په لين دين کښې معاملاتوکښې د قرض په موده کښې د عبادت په کارونو کښې آسانی او پيژندګلواوشی. که هم يووخت وې نو ډيره به ګرانه وه. رښتيادی که الله ﷻ غوښتل نو هم شپه به وه د چا دومره قدرت نه وو چه ورځ کړې به ئی وه. اوکه هغه هميشه هم ورځ ساتله نو د چا مجال وو چه شپه ئی راوستې وه؟د قدرت دانښې د اوريدلو اوکتلو دی داهم دهغه رحمت دې چه شپه ئی د آرام د پاره جوړه کړه او ورځ د معاش د لټون د پاره.دا دواړه ئی يو بل پسې يوشان راتلونکی جوړې کړې چه د شکر اونصيحت اراده لرونکی کامياب کړې شی. هم د هغه په لاس کښې د شپې ورځې اختلاف دې هغه د شپې پرده په ورځ اود ورځې په شپه باندې خيژوی. نمر سپوږمئی هم د دې په ماتحتئی کښې دی هريويه خپل مقرر وخت باندې ځی راځی. هغه الله ﷻ غالب اوغفاردې هغه دسحر راويستونکې دې هم هغه شپه د آرام والا جوړه کړې ده اونمر سپوږمئی ئی مقرر کړی دی دا د الله ﷻ چه عزيز اوعليم دې مقررکړې شوې اندازه ده. شپه د خپلې تيارې نه د سپوږمئی نه پيژندلې شی او ورځ د رڼرا اونمر د راختلونه معلوميږی. نمر سپوږمئی دواړه روښانه اومنور دی خو په دوی کښې ئی هم پوره لرې والې ايخودې دې چه هريو اوپيژندلې شی. نمر ډير پرقيدونکې او سپوږمئی نورانی هم هغه کړی دی. منزلونه هم هغه مقررکړی دی دې د پاره چه حساب اوکال معلوم وی. د الله ﷻ دا پيدائش حق دې. الخ.

د سپوږمئی باره کښې يوسوال:- قرآن پاك کښې دی خلق تانه د سپوږمئی باره کښې تپوس کوی اووايه چه هغه د خلقو د پاره وختونه دی اود حج د پاره هم الخ. د شپې تياره اخواکيږی اود ورځې رڼرا راځی. نمر د ورځې علامت دې او سپوږمئی د شپه نښه ده(4)الله ﷻ سپوږمئی لکه شان توره پيداکړې ده اود شپې نښه سپوږمئی ئی په نسبت دنمرتته جوړه کړه په دې کښې ئی يوقسم داغ کيخودو.ابن الکواء د حضرت امير المؤمنين حضرت علی رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه په سپوږمئی کښې داسورې ځنګه دې؟

---

(1) الطبری:۱۷/۳۹۳-۳۹٤.

(2) صحيح مسلم کتاب الزهد باب حديث جابر الطويل وقصة ابی السير:۳۰۰۹، ابن حبان:۵۷٤۲.

(3) الطبری:۱۷/۳۹٤-۳۰۵.

(4) الطبری:۱۷/۳۹٦.

Scanned with Ca

هغوی اوفرمائیل ددې بیان پدې ایت کښې دې چه مونږ دشپې نښه یعنی سپوږمنی ککوړې تت غوندې کړو اود ورځې نښه مو ښه روښانه کړه. داد سپوږمنی نه ډیر روښانه او ډیر لوئ دې. د شپې ورځې نی دوه نښې مقررکړې د دوی پیدائش هم په دې شان سره دې. (١)

وَكُلَّ اِنْسَانٍ	اَلْزَمْنٰهُ	طٰٓئِرَهٗ	فِيْ عُنُقِهٖ ط
اوهرانسان چې دې	الازم کړې دي مونږه دهغه سره	قسمت دهغه	په غاړه دهغه کښې
اومونږ دهر چا عملنامه دهغه دغاړې امیل کړې دې			

وَنُخْرِجُ	لَهٗ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	كِتٰبًا	يَّلْقٰىهُ
او را اوباسو مونږه	دپاره دهغه	په ورځ دقیامت	لیکلې شوې کاغذ	چې اوبه وینی هغه کاغذ
اودقیامت په ورځ به ورته یو عملنامه مخامخ کیږدو چې سپړلې				

مَنْشُوْرًا ﴿١٣﴾	اِقْرَاْ	كِتٰبَكَ ط	كَفٰى	بِنَفْسِكَ	الْيَوْمَ	عَلَيْكَ	حَسِيْبًا ﴿١٤﴾ ط
غوړېدلې	او لوله	عملنامه خپله	کافي دې	نفس ستا	نن ورځ	په تاباندې	حساب کونکې
به ئې اووینی (اوبه وئیلې شی) خپله عملنامه اولوله نن ته دخپلې عملنامې دحساب دپاره په خپله کافی یې							

قوله تعالی:- وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ

هریوبه خپله عمل نامه اووینی:- پورتنوآیاتونوکښې نی دزمانې ذکراوکړو په کومه کښې چه دانسان اعمال وی. اوس نی دلته اوفرمائیل چه د ده کوم عمل وی ښه وی که بد هغه ده پورې اینخلی د نیکنی بدله به نیکه ملاویږی اودبدئی بدله بده که په هرڅومره کم مقدارکښې ولې نه وی (٢)لکه چه فرمان دې د ذرې هومره برابر خیر او هم دومره شر به هرسړې د قیامت په ورځ اووینی(٣) اوبل ځائ ارشاد دې شی اوکس طرف ته هغوی ناستې دی کومه خبره چه د خُلې نه اوځی هغه هم هغه وخت وراولیکی.(٤) بل ځائ ارشاددې﴿وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ﴾(٥)په تاسوباندې خیال ساتونکی دی بزرګې دی لیکونکی دی ستاسوپه هرکارباندې خبردی.بل آیت کښې دی تاسوته به صرف ستاسودکړې شوی عمل بدله ملاویږی.بل ځائ ارشاد دې هریدی کونکی ته به سزا ملاویږی(٦)مقصددادې چه د بنیادم لوئ واړه پټ اوښکاره نیك اوبد ټول عملونه سحر ماښام شپه ورځ برابر لیکلې کیږی.مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی دهریوانسان د عمل بدی دهغه په مرئی کښې ده.ابن لهیعه رحمه الله فرمائی تردې چه شګون اخستل هم.(٧)د هغه اعمالو د مجموعې کتاب به د قیامت په ورځ یا د هغه په ښی لاس کښې ورکولې شی او یا په ګس لاس کښې.دنیکانو به په ښی لاس کښې اود بدانو په ګس لاس کښې کولاوشوې وی چه هغوی نی هم اولولی اودوی نی هم. د هغه د ټول عمر اعمال به په دې کښې لیکلې شوې وی. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍۢ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ ﴾(٨) په هغه ورځ به انسان د خپلو ټولو وړاندې

---

(١) الطبری: ٣٩٧/١٧.
(٢) الطبری:٣٩٨/١٧.
(٣) ٩٩/الزلزال:٥-٦.
(٤) ٥٢/الطور:١٦.
(٥) ٨٢/الانفطار:١٠.
(٦) ٥٠/ق:١٧.
(٧) احمد:٣٦٠/٣،.
(٨) ٢٥/القیامة:١٣.

Scanned with Ca

روستو عملونو نه خبرولې شی انسان خو په خپله معامله كښې هم پخپله حجت دې كه هغه په خپله بې ګناهنی كښې هرڅومره بهانې پيش كړي. هغه وخت به ده ته فرمانيلې شی چه ته ښه پوهيږې چه په تا به ظلم نه شی كولې په دې كښې هم هغه ليكلې شوی دی تا چه كوم كړی دی. هغه وخت به هيركړې شوی څيزونه هم وريادشی د دې د پاره چه په حقيقت كښې د هيڅ عذر پيش كولوګنجائش به پاتې نه شی. بيامخې ته ئی كتاب دې سره د دې كه په دنياكښې ليك لوستل نه وی كړې خو نن به هرسړی دا لوستلې شی. د ستې ذكرئې په خاص توګه د دې د پاره چه هغه يوه خاص حصه ده په دې كښې چه كوم څيززورړندكړې شی هغه اونخلی خامخابه كيږی. داخيال شاعرانوهم ښكاره كړې دې. رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې چه دبيمارئی يوبل ته لګيدل هيڅ څيز نه دې فال هيڅ څيز نه دې د هريوانسان عمل د هغه د غاړې هاردې. بل روايت كښې دی چه فال د هريوانسان د هغه د غاړې هاردې. (١)

د لفظ طائرمعنی:- قتاده رحمه الله فرمائی چه په دې آيت كښې د طائر نه مراد عمل دې حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی اې بنيادمه ستا ښی اوګس طرف ته فرښتې ناستې دی كتابونه ئی كولاوكړی دی د ښی طرف والا نيكئی او د ګس طرف والا بدئی ليكی اوس ستااختياردې كه ډيره نيكی كوې كه ډيره بدی كوې. ستا په مرګ به دا كتاب راغونډكړې شی اوستاپه قبركښې به ستا په ستې كښې زوړند كړې شی دقيامت په ورځ به كولاو ستا په وړاندې پيش كړې شی اوتاته به اوونيلې شی واخله خپله عمل نامه دې اوبخپله ئی اولوله اوهم ته حساب او انصاف اوكړه. د الله ﷻ قسم هغه ډير عدل كونكې دې چه ستا معامله هم تاته حواله كوی. (٢)

مَنِ	اهْتَدٰى	فَاِنَّمَا	يَهْتَدِيْ	لِنَفْسِهٖ ج	وَمَنْ
څوك چي	په نيغه لار روان شو	نو بيشكه	هغه نيغه لار نيسي	دپاره دفائدې دځان خپل	او څوك چي
څوک چې په سمه لار ځي نو يقينا د خپلې فائدې دپاره ځي او څوک					
ضَلَّ	فَاِنَّمَا	يَضِلُّ	عَلَيْهَا ط	وَلَا تَزِرُ	
بې لارې شو	نو بيشكه	هغه وبال دګمراهۍ ږدی	په دغه نفس باند	اونۀ به اوچتوی	
چې بې لارې شي نو هغه دخپل نقصان دپاره بې لارې شي او هيڅوک به					
وَازِرَةٌ	وِّزْرَ	اُخْرٰى ط	وَمَا كُنَّا	مُعَذِّبِيْنَ	حَتّٰى
يو بار اچتونكې	بار	ادبل نفس نه	اونۀ يو مونږه	عذاب وركونكی	ترهغې پورې
د بل پيټې نه اوچتوی او مونږ عذاب نه وركوؤ تر څو					
نَبْعَثَ	رَسُوْلًا ﴿١٥﴾				
چې راوليږو مونږه	يو رسول				
چې يو پيغمبر اونه ليږو					

قوله تعالى:- مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِيْ لِنَفْسِهٖ

په حكم منلوكښې د انسان هم خپله فائده ده:- چاچه نيغه لار اختياركړه دحق تابعداری ئی اوكړه د پيغمبرئی اومنل دهغه هم په خپل حق كښې ښيګړه ده اوچه څوك د حق نه واوختل د صحيح لارې نه بې لارې شول بيادهغه بوج هم په هغه دې هيڅ څوك به دبل چا په ګناه كښې نه شی نيولې. د هرچاعمل

(١) احمد: ٤/١٤٦.

(٢) الطبری: ١٧/٤٠٠.

هم هغه سره دې هيڅ څوك به نه وي چه د بل بوج به اوچت كړي. بل ځاى قران پاك كښې ارشاد دي ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ﴾ (١)بل آيت كښې دى ﴿وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ﴾ (٢) يعنى خپل بوج سره به دوى دهغوى بوج هم اوچتوى كوم چه دوى دهوكه كړې وو.پدې دواړو مضمونونوكښې څه منافات مه ګڼړئى خكه چه په ګمراه كونكو باندې به د هغوى د ګمراه كولو بوج وي سره د دې چه د هغوى ګمراه شوؤ بوج به هم نه شي سپكولې او په هغوى باندې به راباركولې شي. چه د بل دګناه بوج په چا راوړې وى. زمونږ انصاف كونكي الله ﷻ داسې نه كوى. بيا خپل يوبل رحمت بيانوى چه هغه د رسول د ليګولو نه وړاندې څوك قوم نه په عذاب كوى. په سورت تبارك كښې دى چه د دوزخيانونه به داروغه ګان تپوس كوى چه آيا تاسوله ويرونكى نه وو راغلى؟ هغوى به جواب ورکړى بې شكه راغلې وو خومونږ هغوى ربښتونې نه وو ګڼړلې هغوى مو دروغ ګڼړلې وو اوصفاوينا مو ورته كړې وه چه تاسو خو هسې دهوكه شوې ئې د سر نه داخبره كيدونكې نه ده چه الله ﷻ په چا څه نازل كړى.(٣) دغه شان چه دا خلق دوزخ ته په زور او رابښكلو رسولې شى هغه وخت به داروغه ګان د هغوى نه تپوس كوى چه تاسو ته رسولان نه وو راغلى؟ چه ستاسو د رب آياتونه ئې تاسو ته لوستلې وې او تاسو ئې د دې ورځې دملاقات نه ويرولې وئى؟دوې به جواب وركوى چه او يقيناً راغلې وو خود عذاب كلمه به په كافرانو ښه صحيح نازله شوې وى(٤)بل آيت كښې دى چه كافران به په دوزخ كښې پراته چغې وهى ياالله ته مونږ ددې نه اوباسې نو مونږ به خپل زاړه شرارتونه پريږدو اونيك عملونه به كوو.نو هغوى ته به اوويلې شى چه ولې ماتاسوته دومره عمر نه وو دركړې؟چه كه نصيحت مو حاصلول غوښتل نوحاصلولې موشو.اوماتاسو ته خپل رسولان هم راليګلې ووكومو چه تاسو ښه خبركړي وئى اوس به عذاب برداشت كوئى دظالمانوهيڅ څوك امدادى نشته.(٥)غرض دا چه د نورو هم ديرو آياتونونه ثابته ده چه الله ﷻ بغيرد رسول ليګلونه څوك دوزخ ته نه رسوى.

د الله ﷻ درحمت او عذاب متعلق حديث:- صحيح بخارى(٦)كښې آيت ﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (٧)په تفسيركښې يواوږد حديث نقل دې په كوم كښې چه د جنت اودوزخ بيان دې. بيادى چه د جنت باره كښې به الله ﷻ په خپل مخلوق كښې په چاباندې ظلم نه كوى اوهغه به د دوزخ د پاره يونوې مخلوق راپيداكړى چه په هغې كښې به وراچولې شى. هغه به وائى چه آيا نورهم شته؟ددې باره كښې د علماؤ يوې ډلې ډيركلام كړې دې په حقيقت كښې داجنت باره كښې دې خكه چه هغه دفضل كوردې او دوزخ دعدل كور دې په دې كښې به بغيرد عذر نه اوبغيرد حجت ښكاره كولونه څوك نه شى داخلولې. په دې وجه د حديث د حافظانو داخيال دې چه راويانوته په دې كښې هسې ګډوې شوې ده اود دې دليل د بخارى او مسلم هغه روايت دې په كوم كښې چه هم د دې حديث په آخركښې دى چه دوزخ به ډك نه شى تركومې پورې چه الله ﷻ د خپل قدرت قدم كينږدى. دې وخت كښې به هغه وائى بس بس اوهم په دې وخت كښې به هغه ډك شى اودڅلوروواړوطرفونه به راغونډكړې شى. الله ﷻ به په چاباندې

---

(١) ٢٩/العنكبوت:١٣.

(٢) ١٦/النحل:٢٥.

(٣) ٦٧/الملك:٨-٩.

(٤) ٣٩/الزمر:٧١.

(٥) ٣٥/فاطر:٣٧.

(٦) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب ماجاء فى قول الله تعالى(ان رحمت الله قريب من المحسنين):٧٤٤٩.

(٧) ٧/الاعراف:٥٦.

Scanned with Ca

ظلم نه کوی اود جنت د پاره به الله ﷻ یونوي مخلوق راپیداکړی. (١)

د کافرانو دماشومانو اود لیونو او کنړو وغیره حکم:-باقی پاتې شوه دامسئله چه دکافرانودانابالغ ماشومان په وړوکوالی کښې مړه کیږی اوچه کوم لیونی خلق دی اوکاڼړه اوکوم چه په داسې زمانه کښې تیرشوی دی په کوم وخت چه په زمکه یورسول یاد دین صحیح تعلیم نه وو اوهغوی ته د اسلام دعوت نه وی رسیدلې او چه بالکل بوډاګان او پښولاسونونی کارپریخې وی د هغوی د پاره څه حکم دې؟په دې باره کښې د شروع نه اختلاف راروان دې. د دوی باره کښې چه کوم احادیث دی هغه زه تاسو ته بیانوم بیابه د ائمه کلام هم په اخلاص سره ذکر کوم الله ﷻ دې امداداوکړی.اول حدیث مسند احمد کښې دی څلور قسم خلق به د قیامت په ورځ الله ﷻ سره خبرې اترې کوی. یوبالکل کوڼړ سړې چه هیڅ هم نه اوری بل بالکل بې وقوف او لیونې سړې چه په هیڅ هم نه پوهیږی بل بالکل بوډا پړس سړی چه پښو لاسونو نې کارپریخې وی څلورم هغه خلق چه په داسې زمانوکښې تیرشوی وی په کوم کښې چه یوپیغمبریاد هغه تعلیم موجودنه ووکڼړ به وائی چه اسلام راغلو خو زما غوږ ته هیڅ آواز اونه رسیدو.لیونې به وائی اسلام راغلوخو زما حالت داسې وو چه ماشومانوبه په کاڼړو ویشتلم اوبالکل بوډا بدحواس سړې به وائی چه اسلام راغلوخو زما ذهن او عقل صحیح نه وو چه زه پوهه شوې ووم. د رسولانو د زمانو اود هغوی تعلیم نه موجودکیدونکو قول به وی چه نه رسول راغلې نه ما حق لیدلی بیا به ما څنګه عمل کولو؟ الله ﷻ به دوی له پیغام راولیګی چه ښه ده څئی دوزخ ته ورداننګئی. د الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما خان دې که هغوی حکم اومنی او دوزخ ته ورداونګی نود دوزخ اور به په هغوی باندې یخ او د سلامتیاوالا شی. (٢) بل روایت کښې دی چه څوك ورټوپ کړی په هغوی به سلامتیا او یخ شی اوچه څوك رامنع شی هغوی به د حکم نه منلو په وجه په راښکلو دوزخ ته غورزولې شی(٣) ابن جریرکښې ددې حدیث نه پس د حضرت ابوهریره ﷺ دا فرمان هم دې که تاسو غواړئی نود دې په تصدیق کښې د کلام الله دا آیت ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ﴾ اولولئی.

دویم حدیث:-په ابوداؤدطیالسی کښې دې چه مونږ د حضرت انس ﷺ نه سوال اوکړو ابوحمزه د مشرکانو د بچوباره کښې تاسوڅه فرمائې؟هغوی اوفرمائیل مادرسول الله ﷺنه اوریدلی دی هغوی ګناهګارنه دی چه په دوزخ کښې په عذاب کړې شی اونیکان هم نه دی چه جنت ورله بدله کښې ورکړی(٤)

دریم حدیث:-په مسند ابویعلی کښې دې چه د دې څلورو واړو عذر واوری نو الله ﷻ به اوفرمائی چه نورو ته خو ما خپل رسول لیګلې وو خوتاسو ته زه پخپله وایم چه ورځئی دوزخ ته. ددوزخ نه به هم د الله ﷻ فرمان سره به یوه غړانګه راوچته وی ددې فرمان اوریدوسره چه کوم خلق نیك طبع دی زرور منډې کړی په هغې کښې به ورداونګی اوکوم چه باطل دی هغوئ به وائی چه اې الله پاکه مونږ خوهم د دی نه د بچ کیدو د پاره دا عذرکړې وو. الله ﷻ به فرمائی چه تاسو زماپخپله حکم نه منئی نو زما د رسولانو به مو څه منلی وو. اوس ستاسو د پاره فیصله هم دا ده چه تاسو دوزخیان ئی اودې حکم منونکوته به اوونیلې شی چه تاسو بې شکه جنتیان ئی تاسو حکم اومنو. (٥)

څلورم حدیث :-مسندابویعلی موصلی کښې دی د رسول الله ﷺ نه د مسلمانانود اولادباره کښې سوال

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت "ق" باب قوله ﴿وتقول هل من مزید﴾: ٤٨٥٠، صحیح مسلم: ٢٨٤٦.

(٢) احمد: ٤/٢٤ مسندالبزار: ٢١٧٤، مجمع الزوائد: ٧/٢١٦.

(٣) احمد: ٤/٢٤ طبرانی: ٨٤١ مجمع الزوائد: ٧/٢١٦.

(٤) مسندالطیالسی: ٢١١١ مسندابی یعلی مختصراً: ٤٠٩٠.

(٥) مسند ابویعلی: ٤٢٢٤.

Scanned with Ca

اوشو نوحضور ﷺ اوفرمائيل هغوی د خپلو پلارانو سره دی. بيائی د مشرکانود اولادباره کښې سوال اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه هغوی د خپلو پلارانوسره دی نواوونيلې شو چه يارسول الله ﷺ هغوی خو څه عمل نه دې کړې حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوخو الله ﷻ ته پوره علم دې. ابويعلی کما فی اتحاف الخيرة (١٠٢٩٠).

پنځم حديث:-حافظ ابوبکر احمدبن عمروبن عبدالخالق بزار رحمه الله په خپل مسند کښې روايت کوی چه د قيامت په ورځ د جاهليت د زمانې خلق خپل بوج په خپلوشاګانو باندې راوړی رابه شی. د الله ﷻ په وړاندې به عذر کوی چه نه مونږ له ستارسول رارسيدلې نه مونږ ته ستا يوحکم رسيدلې که چرې داسې وه نو مونږ به په کولاؤ زړه سره منلې وې. الله ﷻ به ورته اوفرمائی بنه ده که اوس حکم اوکړو نو اوبه منئی هغوی به وائی چه اوبې شکه او بغيرد څه وينا. الله ﷻ سبحانه وتعالی به ورته حکم اوکړی چه ځنی لاړشئی دوزخ ته ورشئی. دوی به لاړشی ترديې چه هغې ته به ورواورسی اوس چه د دې عذاب اوآواز اوګوری نوواپس به راشي او وائی به اې الله مونږ ته د دې نه بچ کړه. الله ﷻ به فرمائی چه ګورئی تاسو اقرار کړې دې چه زما حکم به منئی بيا دانافرمانی ولې؟ هغوی به وائی چه بنه ده دې ځل به ئی اومنو او اوبه ئی کړو. دوی نه به کلک عهد اووعده اخستې شی بيابه داحکم کيږی. دوی به لاړشی اوبيا به اوويريږی واپس به راشی وائی به اې الله مونږ خو ويريږو اوزمونږ نه دا حکم په ځائې نه راوړلې کيږی.اوس به الله ﷻ حکم اوکړی چه تاسونافرمانی اوکړه اوځنئی دوزخيان جوړ شئی. حضور ﷺ فرمائی چه که په ړومبی ځل دوی د الله ﷻ په حکم باندې ورداننګلې وې نود دوزخ اُور به په هغوی باندې يخ شوې وو اود هغوی يوويښته به ئی هم نه سيزلو.(١) امام بزار رحمه الله فرمائی د دې حديث متن معروف نه دې د ايوب نه صرف عباد روايت کوی اود عبادنه صرف هم ريحان بن سعيد روايت کوی. زه خووايم چه دې ته ابن حبان ثقه وئيلی. يحيی بن معين اونسائی وائی په دې کښې هيڅ د ويرې خبره نشته.ابوداؤد د هغه نه روايت نه دې کړې. ابوحاتم وائی دا شيخ دې په دې کښې هيڅ حرج نشته د هغه احاديث ليکلې کيږی اود ده نه دليل نه شی اخستې.

شپږم حديث:- امام محمدبن يحيی ذهلی رحمه الله روايت راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی د خالی زمانې والاليونې اوماشوم به دالله ﷻ مخې ته راشی يوبه وائی چه ماته ستاکتاب دسر نه رسيدلې نه دې، مجنون اوليونې به وائی چه زه خو په بنه اوبد پوهيدلم نه. ماشوم به وائی چه ما د عقل پوهې اوبلوغت زمانه هډو ليدلې نه ده. هم هغه وخت به د هغوی مخې ته اُور شغلې وهی. الله ﷻ به فرمائی دا اخواکړئی. نو چه کوم وړاندې تلونکو سره نيکی کونکې وو نوهغوی خو به حکم اومنی اوچه څوك د دې عذر د اخواکيدونه پس هم نافرمانی کونکی وو هغوی به منع شی نو الله ﷻ به اوفرمائی چه ته کله زما مخامخ حکم نه منې نوزما د پيغمبرانو به دې څه منلی وو. (٢)

اووم حديث:-هم ددې دريواړو کسانوباره کښې د پورتنواحاديثو په شان دې. په دې کښې داهم دی چه کله دوی دوزخ ته اورسی نود هغې نه به داسې شغلې اوچتيږی چه دوی به وائی دا خو به ټوله دنيا او سوزوی اوايره به ئی کړی.په منډه به واپس راشی،بيا به په دويم ځل هم داسې وی.الله ﷻ به ورته اوفرمائی چه ستاسودپيداکولو نه وړاندې ماته ستاسوعمل معلوم وو.ماته علم ووچه تاسوما پيدا کړی وئی هم د هغه علم مطابق تاسو ئې. اې دوزخ! دوی راونيسه. نوهم هغه وخت به اُور هغوی يوه نوړئی کړی. (٣)

---

(١) حاکم: ٤/٤٤٩-٤٥٠ وسنده حسن، مسند البزار: ٣٤٣٣، مجمع الزوائد: ١٠/٣٤٧.

(٢) مسندالبزار: ٢١٦٦.

(٣) طبراني: ٢٠/٨٣، مجمع الزوائد: ٧/٢١٦.

Scanned with Ca

اتم حديث:-دحضرت ابوهريره ﷺ روايت د هغه د خپل قول سره اول تيرشوي دي. په صحيحين كښې هم دهغوى نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل هرماشوم په دين اسلام باندې پيداكيږي بيا دهغه مور پلار يهودى نصرانى اومجوسى جوړوى.لكه څنگه چه د چيلئي د صحيح سالم بچي غوږ پريكولې شي. خلقو وئيل حضور ﷺ! كه هغه په وړوكوالى كښې وفات شي نو؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ ته دهغه د عملونوصحيح او پوره خبروو([1])د مسندپه حديث كښې دى چه د مسلمانانو بچوكفالت په جنت كښې حضرت ابراهيم ﷺ ته حواله دي([2])په صحيح مسلم كښې حديث قدسي دې ماخپل بندګان موحد يوطرف ته خالص جوړ كړى دى.([3])يوروايت كښې دې سره د مسلمان لفظ هم دې.

دمشركانود بچوانجام به څه وى؟

نهم حديث:-حافظ ابوبكر برقانى خپل كتاب المستخرج على البخارى كښې روايت راوړې دې چه حضور ﷺ فرمائيلي دى هرماشوم په فطرت باندې پيداكولې شي. خلقو په اوچت آوازسره تپوس اوكړو دمشركانوبچي هم؟حضور ﷺ اوفرمائيل دمشركانوبچي هم([4])دطبرانى په حديث كښې دى چه : مشركانو بچي به د جنتيانوخادمان جوړولې شي. ([5])

لسم حديث:-مسنداحمد كښې دى يوصحابى ﷺ تپوس اوكړويارسول الله ﷺ!جنت ته به څوك څوك ځي. حضور ﷺ اوفرمائيل نبى شهيداو ماشومان او ژوندى خښ شوى ماشومان([6])په علماؤكښې خود بعضومسلك دادې چه د دوى باره كښې مونږ توقف كوو چپ يو د دې دليل هم تيرشو. بعضې وائى دا جنتيان دى اود دې دليل د معراج والا دوه احاديث دى كوم چه په صحيح بخارى كښې د حضرت سمره بن جندب ﷺ نه روايت دى چه هغوى په خپل دې خوب كښې يوسړې دجنتي ونې لاندې اوليدو چاسره چه ډيرماشومان وو. په تپوس باندې حضرت جبرائيل ﷺ اوفرمائيل داحضرت ابراهيم ﷺ دي اوده سره داماشومان دمسلمانانواومشركانوبچي دى.خلقووئيل حضور ﷺ دمشركانواولادهم.حضور ﷺ اوفرمائيل اودمشركانواولاد هم.([7])بعضې علماء فرمائى دا دوزخيان دى ځكه چه په يوحديث كښې دى چه هغوى به خپلو پلارانوسره وى. بعضې علماء كرام وائى د دوى امتحان به د قيامت په ميدانونوكښې اوشى تابعدار به جنت ته لاړشى او الله ﷻ به د خپل مخكينى علم اظهاركولوسره بيا هغوى جنت ته اورسوى اوبعضې به دخپلې نافرمانئى په وجه كوم چه د دغه امتحان په وخت كښې د دوى نه كيږى او الله ﷻ به خپل اولنې علم راښكاره كړى په هغه وخت به د هغوى د پاره د دوزخ حكم اوشى دې مذهب سره د ټولواحاديثو اومختلفودليلونو راجمع كيږى او اولنى حديثونه چه يو بل له تقويت وركوى د دې معنې ډير دى. شيخ ابوالحسن على ابن اسماعيل اشعرى رحمه الله دا مذهب د اهل سنت والجماعت نقل كړې دې اوددې تائيدامام بيهقى رحمه الله په كتاب الاعتقادكښې كړې دې. او نوروهم ډيرو محققينو علماؤ اوډ پوهې حافظانو هم دافرمائيلى دى.

ابن عبدالبراح وائى چې امتحان والا حديث قوى نه دې:-شيخ ابوعمربن عبدالبرنمرى امتحان والا او بعضې روايتونه ئې بيان كولوسره ليكلې دى چه د دې باره كښې احاديث قوى نه دى اود دې نه حجت

---

[1]) صحيح بخارى كتاب القدر باب الله اعلم بماكانواعاملين:٦٥٩٩، صحيح مسلم:٢٦٥٨، ترمذى:٢١٣٨، احمد:٢/٢٥٣،

[2]) احمد:٢/٣٢٦، وسنده حسن، وصححه الحاكم:٢/٣٧٠، ووافقه الذهبى، مجمع الزوائد:٧/٢١٩.

[3]) صحيح مسلم كتاب الجنة باب الصفات التى يعرف بها فى الدنيااهل الجنة:٢٨٦٥.

[4]) صحيح بخارى كتاب التعبيرباب تعبيرالرؤيا بعدصلاة الصبح:٨٠٤٧.

[5]) مسندالبزار:٢١٧٢، المعجم الكبير:٦٩٩٣.

[6]) ابوداؤد كتاب الجهاد باب فى فضل الشهادة:٢٥٢١ بيهقى:٩/١٦٣، احمد:٥/٥٨، ابن ابى شيبه:٥/٣٣٩، معرفة الصحابة:٨٦٤.

[7]) صحيح بخارى كتاب التعبير باب تعبيرالرؤيا بعدصلاة الصبح:٧٠٤٧.

نه ثابتیږی اواهل علم دي نه انکار کوی ځکه چه اخرت د جزاء کوردي اود عمل کورنه دي اونه د امتحان کوردي. اود دوزخ ته د تلوحکم هم د انسانی طاقت نه بهرحکم دي اود الله ﷻ داعادت نه دي.

د علامه ابن ابی کثیر رحمة الله علیه رائي او د ابن عبدالبرد اولي خبري جواب:- دامام صاحب رحمه الله د دي قول جواب هم واورئی په دي باره کښي چه کوم احادیث دی په دي کښي بعضي خو بالکل صحیح دی لکه چه ائمه علماؤ تصریح کړي ده بعضي حسن دی اوبعضي ضعیف دی خوهغه د صحیح او حسن احادیثو په وجه قوی کیږی اودا خو ښکاره خبره ده چه دا احادیث د حجت اودلیل قابل شو.

اوس پاتي شوه د امام صاحب رحمه الله دا فرمان چه آخرت د عمل او امتحان کور نه دي د جزاء اوبدله کور دي دا بي شکه صحیح دی خود دي نه د دي نفی ځنګه اوشوه چه د قیامت د مختلفومیدانونو په پیشوکښي د جنت او دوزخ د داخلیدونه وړاندي څه احکام ورنه کړي شی. شیخ ابوالحسن اشعری رحمه الله خود اهل سنت والجماعة د مذهب په عقائدوکښي د ماشومانوامتحان داخل کړي دي. دي نه علاوه د قرآن پاك آیت ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ﴾([1])د دي ښکاره دلیل دي چه منافق او مؤمن د فرق د پاره به پنډنی کولاوولي شی اود سجدي حکم به کولي شی. د صحاح په حدیثونوکښي دی چه مؤمن خو به سجده اوکړی اومنافقان به پرمخي شاته راپریوځی. ([2])صحیحین کښي د هغه سړی قصه هم ده چه د ټولونه په آخره کښي به د دوزخ نه راوځی هغه به الله ﷻ سره وعده کوی چي بیا به څه سوال به نه کوی بغیرد دي سوال نه چه د هغي د پوره کیدونه پس به د خپل قول او اقرار نه واوړی او یوبل سوال به اوکړی وغیره. په آخره کښي به الله ﷻ اوفرمائی چه بنیادمه ته ډیر وعده ماتونکي ئی ښه ده څه جنت ته لاړشه. ([3])

د ابن عبدالبر د دویمي خبري جواب:-بیاد امام صاحب رحمه الله دا فرمائیل د هغوی د طاقت نه بهر خبره یعنی په دوزخ کښي دوردانګلوحکم به څنګه وی؟ الله ﷻ چاته دهغه دوس نه زیات تکلیف نه ورکوی. دا هم په صحیح حدیث کښي څه بندیز نه شي پیداکولي.پخپله امام صاحب رحمه الله اوټول مسلمانان منی چه په پل صراط باندي د تیریدلو حکم به ټولوته وی چه د دوزخ په شاباندي به وی د توري نه زیات تیره او ویښته نه زیات نري به وی.مؤمن به دخپلو نیکو په اندازه په دي باندي تیریږی.بعضي د بجلئی په مثال بعضي داسونو بعضي د اوښانو بعضي د منډي وهونکو په شان بعضي د پیدل تلونکو په شان بعضي په زنګونونو باندي بعضيء په پریکیدوسره په دوزخ کښي پریوځی. نو چه دا څیزونه هلته دی نو هغوی ته دوزخ ته د دانګلوحکم څه د دي نه خو لوئ نه دي بلکه دا د هغي نه ډیر دروند او لوئ دي. واورئی په حدیث کښي دی دجال سره به باغ او أور وی. شارع ﷺ مؤمنانوته حکم ورکړي دي هغوی چه په کوم څیزکښي أور وینی هم د هغي نه اوڅکی د هغوی د پاره د یخوالی اوسلامتیاڅیزدي. نودا صفامثال دي د دي واقعه. ګورئی چه کله بنواسرائیلود سخي عبادت اوکړو د هغي په سزا ([4]) کښي الله ﷻ حکم ورکړو چه په خپل مینځ کښي یوبل قتل کړئی یوي أوریځي هغوی پټ کړل. اوس چه کله توره اوچلیده نو سحر سحر د أوریځي د شلیدونه وړاندي وړاندي په هغوی کښي اویازره کسان قتل شوی وو. خوئ پلار اوپلار خوئ قتل کړو ولي دا حکم د دغه حکم نه کم وو؟ ولي د دي کارکول په نفس باندي سخت وو بیاخود دي په نسبت هم وئیل پکاروو چه الله ﷻ یو نفس باندي د هغه د برداشت نه زیات تکلیف نه اچوی.

---

[1] ٦٨/القلم:٤٢.
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت "ن" والقلم باب ﴿یوم یکشف عن ساق﴾:٤٩١٩،صحیح مسلم:١٨٣
[3] صحیح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:٨٠٦، صحیح مسلم:١٨٢.
[4] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ماذکرعن بنی اسرائیل:٣٤٥٠، صحیح مسلم:٢٩٣٤.

Scanned with Ca

په ذکرشوې مسئله کښې دحافظ ابن کثير رحمه الله وضاحت:- ددې ټولو بحثونود صفاکيدونه پس اوس واورئ د مشرکانود مړو شوو بچوباره کښې هم ګڼراقوال دی.

اول قول:- يوداچه دا ټول جنتيان دی د دې دليل هم هغه په معراج کښې دحضرت ابراهيم عليه السلام سره د مشرکانواومسلمانانو د بچو حضور ﷺ ليدل دی اود دې دليل د مسند هغه روايت دې کوم چه وړاندې تيرشوې دې چه حضور ﷺ اوفرمائيل ماشومان به په جنت کښې وی. اود امتحان کيدو چه کوم حديث تيرشو هغه د دې نه مخصوص دې. نود چا په نسبت چه رب العالمين ته معلومه ده چه هغه تابعدار او حکم منونکې دې د هغوی روحونه په عالم برزخ کښې دحضرت ابراهيم عليه السلام سره دی اودمسلمانانو ماشومانو روحونه هم اود چاباره کښې چه الله ﷻ ته معلومه ده چه هغه د قبلولووالا نه دې د هغوی کار الله ﷻ سره دې. هغوی به د قيامت په ورځ دوزخيان وی لکه چه د امتحان والا د حديث نه ښکاره ده. امام اشعری رحمه الله دا د اهل سنت نه نقل کړې ده. اوس څوک وائی چه دا په مستقل توګه باندې جنتيان دی اوڅوک وائی چه دوی د اهل جنت خادمان دی. داسې حديث په ابوداؤد طيالسی کښې دې خود دې سندضعيف دې والله اعلم.

دويم قول:- دادې چه د مشرکانواولاد به هم خپل پلار نيکه سره دوزخ ته ځی لکه چه د مسندوغيره په حديث کښې دی چه هغوی دخپل پلارانونيکونوتابع دی. دې اوريدو سره حضرت عائشه رضي الله عنها تپوس اوکړو سره دبې عمل کيدو؟ وئی فرمائيل چه هغوی څه عمل کونکی وو الله ﷻ ته ښه معلومه ده([1]) ابوداؤدکښې دی حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه دمسلمانانود اولادباره کښې سوال اوکړو نوحضور ﷺ اوفرمائيل چه هغوی د خپلو پلارانونيکونوسره دی. ماوئيل د مشرکانواولاد؟ وئی فرمائيل چه هغوی د خپلو پلارانو نيکونوسره دی. ماتپوس اوکړو چه بغيرد څه عمل کولو نه؟ حضور ﷺ اوفرمائيل هغوی به څه کول دا الله ﷻ ته ښه معلوم دی([2])د مسندپه حديث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائيل که ته غواړې نوزه به د هغوی ژړا انګولاچغې صورې هم تاته واوروم([3]) د امام احمد رحمه الله خوئ روايت راوړې دې چه حضرت خديجه رضي الله عنها دخپلو دوو هغه ماشومانوباره کښې تپوس اوکړو کوم چه د جاهليت په زمانه کښې مړه شوی وو حضور ﷺ اوفرمائيل چه هغه دواړه په دوزخ کښې دی کله چه حضور ﷺ اوکتل چه دا خبره خوپه دې ډيره سخته اولګيدله نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه که تاد هغوی ځائ ليدلې وو نو ته به پخپله د هغوی نه ويزاره شوې وې. حضرت خديجه رضي الله عنها عرض اوکړو اوچه کوم بچې ستانه شوې وو؟حضور ﷺ اوفرمائيل واوره مؤمن اود هغه اولاد جنتی دې او مشرك اود هغه اولاد دوزخی دې. بياحضور ﷺ دا آيت اولوستلو ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾([4]) کومو خلقو چه ايمان راوړ اود هغوی اولاد د ايمان سره د هغوی تابعداری اوکړه مونږ به د هغوی اولاد هم هغوی سره ملاؤکړو([5])داحديث غريب دې ددې په اسنادوکښې محمدبن عثمان راوی مجهول الحال دې اود هغه شيخ زاذان حضرت علی رضي الله عنه نه دې ليدلې. والله اعلم. ابوداؤدکښې حديث دې چه ژوندی خښ کړې شوی او ژوندی ښخوونکی ښځه دوزخيان دی. ([6])حضرت سلمه بن قيس اشجعی رضي الله عنه فرمائی ماخپل رور د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر کړو اواومې وئيل حضور ﷺ زمونږ مور د جاهليت په

([1]) احمد: ٨٤/٦ وسنده حسن.

([2]) ابوداؤد كتاب السنة باب فى ذرارى المشركين:٤٧١٢.

([3]) احمد:٨٤/٦

([4]) ٥٢/الطور:٢١.

([5]) احمد:١٣٤/١-١٣٥،.

([6]) ابوداؤد كتاب السنة باب فى ذرارى المشركين:٤٧١٧، وهوصحيح.

Scanned with Ca

زمانه کښې مړه شوي ده هغه صله رحمي کونکې اوميلمه دوسته وه. زمونږ يوه نابالغه خورهغې ژوندې ښخه کړې وه نبیﷺ اوفرمائيل داسې کونکې او چاسره چه شوي دي هغه دواړه دوزخيان دي دا يوه بله خبره ده چه په اسلام کښې راشي او قبول ئې کړي. (١)

دريم قول:-دادې چه د دوی باره کښې توقف کول پکار دی يوه فيصله کونکې خبره يوطرف ته نه دی کول پکار. د هغوی اعتماد دحضورﷺ په دې فرمان باندې دې چه د هغوی د اعمالوصحيح او پوره علم الله ﷻ ته دې. بخاری کښې دی چه دمشرکانو د اولاد باره کښې کله دحضورﷺ نه تپوس اوکړې شو نوحضورﷺ هم په دې الفاظوسره جواب ورکړو.(٢)بعضې بزرګان وای چه دوی به اعراف کښې کيخودې شی د دې قول نتيجه هم دا ده چه دا جنتيان دی ځکه چه اعراف هم ځه د استوګنې ځای نه دې د دې ځای والا به هم آخر جنت ته ځی. لکه چه د سورت اعراف په تفسيرکښې مونږ د دې تقريرکړې دې. والله اعلم.

د مؤمنانو مړهٔ شوی بچی به چرته وی؟:-دا خواختلاف د مشرکانوداولادباره کښې خود مؤمنانو د نابالغه بچو باره کښې خود علماؤ بغيرد څه اختلاف دا قول دې چه هغه جنتيان دی. لکه څنګه چه د امام احمد ﷫ قول دې اوهم دا په خلقو کښې مشهوره هم ده اوان شاء الله ﷻ زمونږ هم دغه اميددې خود بعضې علماؤ نه نقل دی چه هغوی د دوی باره کښې توقف کوی اووائی چه ټول ربنتونی د الله ﷻ د مرضئی اود هغه د خوښې ماتحت دی. اهل فقه اواهل حديثو يوه ډله دې طرف ته هم تلې ده. موطا امام مالك په ابواب القدر په احاديثوکښې هم څه داسې دی لکه چه د امام مالك ﷫ فيصله په دې کښې نشته خود بعضو متاخرينو قول دې چه مسلمانان ماشومان خو جنتی دی اود مشرکانو اولاد د الله ﷻ د رضا ماتحت دی. ابن عبدالبر﷫ دا خبره داسې وضاحت سره بيان کړې ده خودا قول غريب دې. کتاب التذکره کښې امام قرطبی ﷫ هم دا فرمائيلی دی. والله اعلم. د دې باره کښې دې بزرګانو يوحديث دا هم نقل کړې دې چه د انصارو د يوماشوم په جنازه کښې حضورﷺ راوغوښتلې شو نوام المؤمنين حضرت عائشه صديقه ﵂ اوفرمائيل دې ماشوم ته خودې مرحبا وی دا خود جنت مرغئ ده نه ئې د بدنئ څه کارکړې اونه هغه وخت ته رسيدلې حضورﷺ اوفرمائيل دې نه علاوه نور هم څه وائی.اې عائشه! واوره الله ﷻ جنت اوجنتيان مقررکړی دی سره ددې چه هغه دخپل پلار په شاکښې وو دغه شان هغه دوزخ پيداکړې دې اوپه دې کښې سوزيدونکی پيداکړی دی داسې حال کښې چه هغوی اوس هم لاد پلارانو په شاګانوکښې دی. د مسلم اوسنن داحديث دې. (٣)

دامسئله د صحيح دليل نه بغير ثابتيدې نه شي اوخلق د خپلې بې علمئې په وجه بغيرد شارع د ثبوت نه په دې کښې کلام کړې دې په دې وجه د علماؤ ډلې په دې کلام کول ناخوښ کړی دی. ابن عباس ﵁ قاسم بن محمدبن ابی بکر صديق او محمدبن حنفيه ﵏ مذهب هم دا دې. حضرت ابن عباس ﵁ خو په منبرباندې په خطبه کښې فرمائيلې وو چه د حضورﷺ ارشاد دې چه د هغه امت کار به ټيک ټاک وی ترکومې چه دوی دماشومانوباره کښې څه کلام اونه کړی(٤) (ابن حبان) امام ابن حبان ﷫ وائی مراد دې نه د مشرکانو د بچو باره کښې کلام نه کول دی. په نورو کتابونوکښې دا روايت د حضرت عبدالله ﵁ په خپل قول باندې موقوفا نقل دې.

---

(١) احمد:٣/٤٧٨.

(٢) صحيح بخاری کتاب القدر باب الله اعلم بماکانواعاملين.......:٦٦٠٠، صحيح مسلم:٢٦٦٠.

(٣) صحيح مسلم کتاب القدر باب معنی کل مولود يولدعلی الفطرة:٢٦٦٢، ابوداؤد:٤٧١٣، ابن ماجه:٨٢، احمد:٦/٤١، ابن حبان:١٣٨.

(٤) حاکم:١/٣٣، ابن حبان:٦٧٢٤ وسنده حسن، مسندالبزار:٢١٨٠، مجمع الزوائد:٧/١٢٣.

Scanned with Ca

وَإِذَآ	أَرَدْنَآ	أَن	نُّهْلِكَ	قَرْيَةً	
او كله چې	اراده او كړه مونږه	چې	هلاك كړو مونږه	يو كلي	
او هر كله چې مونږ اراده او كړو چې يو كلي دې هلاك شي					
أَمَرْنَا	مُتْرَفِيهَا	فَفَسَقُوا	فِيهَا		
نو حكم اوكړو مونږه	مالدارو خلقو دهغه كلي ته	نو نافرماني شروع كړه هغوئ	په هغې كښې		
نو دهغه ځائې مالدارو خلقو ته حكم اوكړو نو دحكمونو منلو په ځائې هغوئ په كښې وراني					
فَحَقَّ	عَلَيْهَا	الْقَوْلُ	فَدَمَّرْنَاهَا	تَدْمِيرًا ⑯	
نو ثابته شوه	په هغه كلي باندې	خبره دعذاب	نو هلاك كړو مونږه هغه كلي	په هلاكولو سره	
شروع كړې نو د عذاب ئاپه پرې اولګې نو مونږ ئې تباه اوبرباد كړو					
وَكَمْ أَهْلَكْنَا	مِنَ الْقُرُونِ	مِن بَعْدِ نُوحٍ ۗ	وَكَفَىٰ	بِرَبِّكَ	
اوڅومره ډير هلاك كړل مونږه	د نسلونو نه	روستو دنوح نه	اوكافي دې	رب ستا	
او مونږ څومره ډير امتونه دنوح ﷺ نه پس هلاک كړي دي اودا كافي ده چې ستا رب					
بِذُنُوبِ	عِبَادِهِ	خَبِيرًا	بَصِيرًا ⑰		
په ګناهونو	دبندګانو خپلو	په لحاظ دخبردارئ سره	په لحاظ دليدولو سره		
دخپلو بندګانو دګناهونو نه خبردار دې اوهرڅه ويني ګوري					

قوله‌تعالى:- فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ

د الله ﷻ د حكم راتلومفهوم:-مشهورقراءت خو ﴿امرنا﴾ دې دې نه مراد تقديري امر دې لكه چه بل آيت كښې دى﴿أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا﴾([1])يعنى هلته زمونږ مقرركړې شوې امر راځى د شپې ياد ورځې. يادساتئ چه الله ﷻ دبدئ حكم نه كوى. مطلب دا چه هغوى په فحش كارونوكښې اخته كيږى او په دې وجه د عذاب مستحق كيږى. داهم معنى كړې شوې ده چه مونږ هغوى ته د خپل اطاعت د كار امر كوو هغوى په بدوكښې لګياكيږى بيازمونږ([2])د سزا قول په هغوى باندې راست راځى دكوم قراءت ﴿امرنا﴾دې هغه وائى چه مطلب دادې چه د هغه ځائ سرداران مونږ بدكاران جوړوو هغوى هلته د الله ﷻ نافرمانيانې كوى تردې چه د الله ﷻ عذاب هغوى د هغه كلى سره تباه بربادكړى. لكه چه ارشاد دې ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا﴾ ([3])مونږ په هريوكلى كښې لوئ لوئ مجرمان ساتلى دى([4])ابن عباس ﷺ فرمائى يعنى مونږدهغوى دښمنان زياتوو هلته دسركشانو زياتوالې كوو([5])دمسنداحمد په يوحديث كښې دى بهترمال ښناور دى كوم چه زيات بچى وركوى يالار ده چه د كهجورو په ونوباندې راګيروى. ([6]) بعضې خلق وائى چه داتناسب دې لكه څنګه چه د حضور ﷺ قول دې نه ګناه كونكى اونه اجر

([1]) ۱۰/يونس:۲٤.
([2]) الطبرى:۱۷/٤۰۳.
([3]) ٦/الانعام:۱۲۳.
([4]) الطبرى:۱۷/٤۰۳.
([5]) الطبرى:۱۷/٤۰۳.
([6]) احمد:۳/٤٦۸.

Scanned with Ca

الله ﷻ ښه کتونکې دې :- اې قریشو په هوش کښې شئ زمادې بزرګ رسول په تکذیب کولو بې ویرې کیږئ مه د خپل ځان نه وړاندې د حضرت نوح ﷺ خلقوته اوګورئ چه د رسولانو تکذیب کونکو نوم اونښه ئې ختمه کړه.دې نه داهم معلومیږي چه د نوح ﷺ نه وړاندې د حضرت آدم ﷺ نه پس خلق په دین اسلام باندې وو نو اې قریشو تاسودهغوی نه زیات سازوسامان والا شمیراوطاقت والا نه ئې سره د دې چه تاسو اشرف الرسل خاتم النبیین ﷺ دروغ ګڼړئ نوتاسو د عذابونو او سزاګانوډیر لائق ئې. د الله ﷻ نه د خپل یوبنده عمل هم پټ نه دې. خیراوشر ټول هغه ته ښکاره دی پټ اوښکاره ټول هغه پیژنی. هرعمل پخپله وینی ګوری.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ | الْعَاجِلَةَ | عَجَّلْنَا | لَهٗ | فِيْهَا | مَا

څوك چې وی چې غواړی | زر حاصلیدونکی دنیا | نو زر به ورکړو مونږه | هغه ته | په هغې کښې | هغه څه

څوک چې په تندئ د دنیا دګټلو خواهش لری مونږ به ورله په تندئ په دنیا کښې ورکړو

نَشَآءُ | لِمَنْ | نُّرِيْدُ | ثُمَّ | جَعَلْنَا | لَهٗ | جَهَنَّمَ

چې غواړومونږه | دپاره دهغه چا | چې غواړو مونږ | بیا | جوړ کړومونږه | دپاره دهغه | دوزخ

څومره چې اوغواړو اودچا په حقله چې اوغواړو خوبیا به ورله دوزخ تیار کړو

يَصْلٰىهَا | مَذْمُوْمًا | مَّدْحُوْرًا ﴿۱۸﴾ | وَمَنْ | اَرَادَ | الْاٰخِرَةَ

چې سوزی به په هغې کښې | ملامته | درحمت نه محرومه | او چاچې | اراده اوکړه | دآخرت

چې په هغې کښې به بدحاله او بدچاله ورننوځئ اوڅوک چې دآخرت خواهش ساتی

وَسَعٰى | لَهَا | سَعْيَهَا | وَهُوَ | مُؤْمِنٌ

او کوشش ئې اوکړو | دپاره دهغې | لکه څنګه چې حق دې دکوشش دهغې | او هغه | مومن وی

اوهغې له دهغې په مناسب کوشش کوی اومومن وی

فَاُولٰٓئِكَ | كَانَ | سَعْيُهُمْ | مَّشْكُوْرًا ﴿۱۹﴾ | كُلًّا | نُّمِدُّ

نو دغه کسان چې دی | وی به | کوشش دهغوئ | قبول کړې شوې | دهر یوسره | امداد کوؤ مونږه

نو دداسې خلقو کوششونه به مقبول وی مونږ دهر چا امداد کوؤ

هٰٓؤُلَآءِ | وَهٰٓؤُلَآءِ | مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ؕ | وَمَا كَانَ | عَطَآءُ | رَبِّكَ

ددوئ سره | اودهغوئ سره | دبخش د رب ستانه | او نۀ دی | بخش | درب ستا |

ددوئ هم او دهغوئ هم چې داستا درب ورکړه ده اوستا درب ورکړه په

مَحْظُوْرًا ﴿۲۰﴾ | اُنْظُرْ | كَيْفَ | فَضَّلْنَا | بَعْضَهُمْ | عَلٰى بَعْضٍ ؕ

منع کړې شوې | اوګوره | چې څرنګې | فضلیت ورکړې دې مونږه | ځینودهغوئ لره | په ځینوباندې |

چا بنده نه ده ته اوګوره چې مونږ څنګه دوئ ته په دنیا کښې یوبل باندې فضیلت ورکړې دې

وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ	دَرَجٰتٍ	وَّاَكْبَرُ	تَفْضِيْلًا ﴿۲۱﴾
او خامخا اخرت ډير لوئ دي	په لحاظ د درجو سره	او ډير لوئ دې	په لحاظ د غوره والي سره

او البته د آخرت درجې د ټولو نه لوئي او په فضيلت کښې ټولو نه زياتې دي

قوله تعالى:- مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ

د دنيا او داخرت د طالب انجام:- هيڅ ضروري نه ده چه د دنيا د طلب کونکي هره يوه خبره به الله ﷻ پوره کوي. د چا چه کومه اراده الله ﷻ پوره کول غواړي پوره کوي به خود داسې خلق به په آخرت کښې خالي لاس پاتې شي. دوى خو به هلته د دوزخ په کنده کښې غورزيدونکي وي. ډير په خراب حالت ذلت او خوارئ کښې به وي خکه چه دلته هغوى هم دا ونيلي وو فاني له ئې په باقي باندې ترجيح ورکړې وه په دې وجه هلته د الله ﷻ د رحمت نه لرې دي. مسند احمد کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي دنيا د هغه کور دې د چا چه په آخرت کښې کور نه وي داد هغه مال دې د چا چه په آخرت کښې مال نه وي. دا خو هم هغه راجمع کوي چه د هغه سره خپل عقل نه وي.([1]) او چه څوك د آخرت د ديدار طالب شي او په صحيح طريقه باندې دآخرت په کار راتلونکې نيکئ د سنتو مطابق اوکړي او د هغه په زړه کښې ايمان تصديق او يقين وي د عذاب او ثواب وعدې صحيح ګڼړي الله ﷻ او رسول الله ﷺ منی د هغه کوشش ته به د قدر په سترګه کتلې شي او نيکه بدله به ورته ملاويږي.

يعني دا دواړه قسم يو هغه د چا مطلب چه صرف دنيا ده او بل هغه چه د آخرت طلبګار وي دا دواړه قسم خلق مونږ زياتوو په کوم کښې چه دا شته دا ستاد رب ورکړه ده. هغه داسې متصرف او حاکم دې چه هيڅ کله هم ظلم نه کوي. د نيك بختئ مستحق ته نيك بختي او د بدبختئ مستحق ته بدبختي ورکوي. د هغه احکام څوك رد کولې نه شي او د هغه نه بند کړې شوى له څوك ورکولې نه شي. د هغه ارادې څوك زنډولې نه شي. ستاد رب نعمتونه عام دي نه د چا په منع کولو سره منع کيږي او نه د چا په اخوا کولو سره اخوا کيږي. هغه نه په شمير کښې کميږي او نه په مقدار کښې کميږي.

په آخرت کښې به د خلقو مختلفې درجې وي:- ګورئ مونږ په دنيا کښې د انسانانو مختلفې درجې مقرر کړي دي دوى کښې مالدار هم شته غريب هم شته او درميانه حالت والا هم شته، ښه هم شته خراب هم شته او د درميانه درجې والا هم. څوك په وړوکوالي کښې مرې څوك لوئي شي مړ شي او څوك په دې مينځ کښې. آخرت د درجو په اعتبار سره د دنيا نه ډير زيات دې. څه به د دوزخ په کندو کښې وى طوقونه او زنځيرونه به ئې اچولې وى څوك به د جنت په درجو کښې وى او چت به وى بالاخانو کښې په نعمتونو او مزو کښې. بيا په خپله په جنتيانو کښې هم د درجو تفاوت دې په يوه يوه درجه کښې د زمکې او آسمان هومره لريوالې دې. په جنت کښې داسې يو سل درجې دى د اوچتو درجو والا اهل عليين به داسې ګورى لکه تاسو چه پرقيدونکې ستورې د آسمان په اوچتوالى کښې ګورئ. ([2]) نو آخرت د درجو او فضيلتونو په اعتبار سره ډير لوئ دې. طبراني کښې دى کوم بنده چه په دنيا کښې کومه درجه زياتول غواړي او په خپله غوښتنه کښې کامياب شي نو هغه د آخرت درجه کموى او په خپله غوښتنه کښې به کامياب شي او د آخرت درجه به کمه کړي کومه چه د دې نه ډيره زياته لويه ده. بيا حضور ﷺ هم دا آيت تلاوت کړو ([3]).

---

[1]) احمد:۷۱/۶.

[2]) صحيح بخارى کتاب بدء الخلق باب ماجاء فى صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۲۵۶، صحيح مسلم:۲۸۳۱.

[3]) طبرانى:۶۱۰۱ حلية الاولياء:۲۰۴/۴.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿۲۲﴾

مهٔ جوړوه تهٔ | دالله سره | معبود بل | کښې نوتهٔ به کینې | ملامته | بې امداده پرېښودې شوې

الله ﷻ سره څوک شریک مه جوړوئ کنې بدحاله بې مددګاره به ناست پاتې شئ

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ

او فیصله کړې ده | رب ستا | چې تاسو عبادت مهٔ کوئ دهیچا | مګر | صرف دهغه | او کوئ دمور او پلار سره

او ستا رب دا حکم کړې دې چې بې دهغه نه د بل هیچا عبادت مه کوئ او مور پلار سره

اِحْسَانًا ۭ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا

احسان | که چرې | اورسیږي په موجودګۍ ستا کښې | بوډاوالي ته | یو دهغوئ نه | یا هغوئ دواړه

احسان کوئ که په دوئ کښې یو یا هغه دواړه ستا په وړاندې بوډاوالي ته اورسي

فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا

نو مهٔ وایه تهٔ | هغوئ دواړوته | کلمه داف | او مهٔ رټه هغوئ دواړه | او وایه دواړوته | خبره نرمه

نو تاسو دوئ ته اوف قدر له هم اونه کړئ او دوئ مه رټئ او دوئ سره په نرمئ سره

كَرِيْمًا ﴿۲۳﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ

او ښکته لره | دپاره ددواړو | او وزر د عاجزئ | د رحمت نه | او وایه چې اے ربه

خبرې کوئ او دهغوئ په وړاندې په مینه محبت سره دعاجزئ نه ټیټ او سیږئ او داسې وائې چې اے زما ربه

ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿۲۴﴾

رحم اوکړه په دواړو باند | الکه چې | هغوئ پالنه کړې ده زما | په وړوکوالي (زما) کښې |

په دوئ دواړو باندې رحم اوکړه لکه څنګه چې دوئ په وړوکوالي کښې زما پالنه کړې وه

قوله تعالی:- لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

الله ﷻ وحده لاشریک دې:- داخطاب هر یو مکلف ته دې دحضور ﷺ ټول امت ته الله تبارك وتعالی فرمائی چه د خپل رب په عبادت کښې څوك مه شریکه وئی که داسې کوئی نو ذلیل کیږئی به د الله ﷻ امداد به درنه اخواشی. دچا عبادت چه کوئی هم هغوی ته به حواله شئی اودا ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ نه علاوه بل څوك د نفع نقصان والا نشته هغه وحده لاشریك دې.مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چاته چه ولږه اورسی او دخلقو په ذریعه هغه بندول غواړی د هغه ولږه به بنده نه شی اوڅوك چه الله ﷻ نه ددې باره کښې دعااوکړی نو الله ﷻ به هغه له مالداری راولیګی که زر او که پس. داحدیث ابوداوٗد او ترمذی کښې دې.(۱)دا ترمذی حسن صحیح غریب ښائی.

د مورپلارمقام اوهغوی سره دحسن سلوک حکم:-دلته قضی په معنی کښې د حکم فرمائیلې شوې. تاکیدی حکم د الله ﷻ چه نه اخواکیدونکې وی هم دغه وجه ده چه عبادت هم د الله ﷻ وی اود والدینو په تابعدارئی کښې یو ذره فرق رانه شی. ابی بن کعب او ابن مسعود ؓ اوضحاك بن مزاحم رحمه الله په قراءت کښې قضی په بدله کښې وصی دې.(۲)دا دواړه حکمونه لکه چه یوشان دلته دی داسې په نورو

---

(۱) ابوداوٗد کتاب الزکاة باب ل الاستعفاف:۱٦٤٥، ومسنده حسن ترمذی:۲۳۲٦، احمد:۱/٤۰۷،مسندابی یعلی: ۵۳۱۸، حاکم:۲/٤۰۸.
(۲) الطبری:۱۷/٤۱۳.

Scanned with Ca

ډیرو آیاتونو کښې دی لکه چه ارشاددې ﴿أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾ [1] زما شکر کوئی اود خپل مور پلار هم احسان منداوسیږئی خاص کردهغوی دبوډاوالی په زمانه کښې دهغوی پوره ادب کول څه خرابه خبره د خُلې نه نه ویستل ترڅ چه د هغوی په وړاندې اف هم نه کول نه څه داسې کار کول چه هغوی ته بد معلوم شی خپل لاس دهغوی طرف ته په بې ادبئی سره نه وړاندې کول بلکه په ادب عزت او احترام سره هغوی سره خبرې کول په نرمئی اوپه تهذیب سره خبرې اترې کول د هغوی د رضامندئی کاروند کول هغوی له تکلیف نه ورکول او هغوی نه تنګول د هغوی په وړاندې عاجزئی تواضع سره اوډیر په ادب سره اوسیدل د هغوی د پاره د بوډاوالی نه پس د مرګه دعاګانې کول اوخاص کر دا دعا کول چه یاالله په هغوی باندې رحم اوکړه لکه څنګه چه هغوی زما د وړوکوالی په زمانه کښې پالنه کړې وه. او ایمان دخاوندانو دپاره دکافرانو دعا کول منع کړې شوی دی که هغه مورپلار ولې نه وی[2] دمور پلار سره سلوک او داحسان کولو د احکامو ډیراحادیث دی. یو روایت کښې دی حضور ﷺ منبر ته د ختو په وخت کښې درې ځل امین اوفرمائیلو. کله چه د حضور ﷺ نه د دې وجه تپوس اوکړې شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه ماله جبرائیل ﷺ راغلو او وئی فرمائیل چه اې نبی ﷺ د هغه سړی پوزه دې په خاورو ککړه کړې شی چاسره چه ستاذکر اوشی اوهغه په تاسوباندې درود شریف نه وی لوستلې. اووایه چه امین نو ما وئیل امین.بیا اوفرمائیل چه د هغه سړی پوزه دې هم الله ﷻ په خاورو ککړه کړې شی د چا په ژوند کښې چه د رمضان میاشت راغلله او لاړه اود هغه سړی ښښنه اونه شوه. امین اووائې نوما پدې باندې هم امین اووئیل. بیائی اوفرمائیل الله ﷻ دې هغه سړې هم بربادکړی چا سره چه د ده مورپلاروویاپه دوی کښې یو وو اوبیائی هم د هغوی په خدمت کولوسره جنت ته ځان داخل نه کړې شو. وائې امین نو ما امین اووئیل.[3] د مسنداحمد حدیث شریف کښې دی چاچه دیومسلمان مورپلار یتیم بچی پالنه اوکړه اوخوراك څښاك ئی پرې اوکړو تردې چه هغه بې پرواه شو د هغه د پاره یقینا جنت واجب دې.اوچاچه یومسلمان غلام آزادکړوالله ﷻ به هغه ددوزخ نه آزادکړی.دهغه دیو یو اندام په بدله کښې به یو یواندام د دوزخ نه آزادکړې شی.[4] د دې حدیث په یوسندکښې دی چا چه خپل مور پلار دواړه یا په دوی کښې یو اولیدلو اوبیا هم دوزخ ته لاړو الله ﷻ به هغه د خپل رحمت نه لرې کړی.[5]

د مور پلار اویتیم پالونکی به جنتی وی:-د مسنداحمدپه یو روایت کښې دادریواړه څیزونه په یوځائ بیان شوی دی یعنی آزادکړې شوې غاړه د مور پلار خدمت اود یتیم پالنه. [6] په یوروایت کښې د مور پلار په نسبت داهم دی چه الله ﷻ به هغه لرې کړی او هغه به بربادکړی[7] په یوروایت کښې درې ځل د هغه د پاره دا بددعاده. [8] په یوروایت کښې د حضور ﷺ نوم اوریدوسره درودنه لوستونکې په رمضان کښې د الله ﷻ د ښښنې نه محروم پاتې کیدونکی اود مور پلار په رضامندئی او خدمت سره جنت ته نه رسیدونکی د پاره پخپله حضور ﷺ دا بددعاکول نقل دی[9] یوانصاری دحضور ﷺ نه سوال اوکړو چه

---

[1]) ٣١/لقمان:١٤.

[2]) الطبری:٣٢١/١٧.

[3]) مجمع الزوائد:١٦٦/١٠ ترمذی کتاب الدعوات باب رغم الف رجل ذکرت عنده.....:٣٥٤٥، وسنده حسن الادب المفرد:٦٤٦؛ ابن حبان:٩٠٧؛ عن ابي هريرة ﷺ.

[4]) احمد:٢٩/٥،.

[5]) احمد:٣٤٤/٤ وسنده صحيح.

[6]) احمد:٣٤٤/٤.

[7]) احمد:٣٤٤/٤ وسنده صحيح. الخ.

[8]) صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب رغم من ادرك ابويه اواحدهما.....:٢٥٥١، احمد:٣٤٦/٢.

[9]) ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذکرت عنده.....٣٥٤٥ وسنده حسن، احمد:٢٥٤/٢، ابن حبان:٩٠٨.

Scanned with Ca

زما دمور پلار د وفات نه پس زه هغوی سره څه احسان او سلوك كولې شم؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه او څلور سلوك د هغوی د جنازه مونځ د هغوی د پاره د استغفاردعاګانې غوښتل د هغوی وعدې پوره كول اود هغوی د دوستانو عزت كول اوهغه خپلولی چه صرف هم د هغوی په وجه وی دا دی هغه سلوك كوم چه د هغوی د مرګ نه پس هم هغوی سره كولې شې. ([1])(ابوداوُد، ابن ماجه)

د مور حق:- يوسړې راغلو حضورﷺ ته ئې اووئيل يارسول الله ﷺ زه دجهاد په اراده ستاسو په خدمت كښې زيرې راوړلو له راغلې يم. حضورﷺ اوفرمائيل ستا مور شته؟هغه وئيل او نو وئې فرمائيل څه د هغې په خدمت كښې لګياأوسه جنت د هغې دپښوسره دې. دويم ځل دريم ځل هغه په مختلفو موقعوباندې خپله خبره سردوباره كړه اوحضورﷺ هم دغه جواب ورواوګرځولو. ([2])(نسائی ابن ماجه وغيره) فرمائی چه الله ﷻ تاسوته ستاسودپلارانوبابت كښې وصيت كوی اوالله ﷻ ستاسو د ميندوپاره كښې وصيت فرمائی روستوښئ خبره ئې درې ځل بيانولوسره اوفرمائيل الله ﷻ تاسوته ستاسود خپلوانو باره كښې وصيت فرمائی چه د ټولونه زيات نيزدې بياهغه سره چه څوك وی ([3])(ابن ماجه، مسنداحمد) فرمائی د وركونكی لاس اوچت دې خپلې مور سره نيكی كوه خپل پلار سره خپل روروسره خپلې خورسره بياچه دهغوی نه پس څوك نيزدې وی دغه شان درجه په درجه([4]) (مسنداحمد) د بزار ؒ په مسند كښې په ضعيف سندسره روايت دې چه يو صاحب خپله موراوچته كړې وه طواف ئې كولو نوحضورﷺ نه ئې تپوس اوكړو چه اوس خو ما د خپلې مور حق اداكړو؟ حضورﷺ اوفرمائيل لږ هم نه.([5]) والله اعلم.

رَبُّكُمْ	أَعْلَمُ	بِمَا	فِي نُفُوسِكُمْ ط	إِن تَكُونُوا	صَٰلِحِينَ
رب ستاسو	ښه خبر دی	په هغه څه	چې په زړونوستاسو كښې دی	كه جوړشوئ تاسو	نيكان
څه چې ستاسو په زړونو كښې دی ستاسو رب ته هغه ښه معلوم دی كه تاسو نيكان يئ					
فَإِنَّهُ	كَانَ	لِلْأَوَّٰبِينَ	غَفُورًا		
نوبيشكه الله	دی	دپاره دتوبه ايستونكو	ابښونكی		
نوهغه دتوبې ويستونكو دپاره بخښونكې دی					

قوله تعالى:- إِن تَكُونُوا صَٰلِحِينَ

توبه كونكود پاره د الله ﷻ حكم:- دې نه مراد هغه خلق دی چه د چانه په تندئی كښې د مور پلار سره يوه خبره كيږی څوك چه هغه په خپل نيزد د عيب ياګناه خبره نه ګڼړی اود هغه نيت د خيروی په دې وجه الله ﷻ په هغه باندې رحمت كوی څوك چه د مور پلار تابعدار اومونځ ګذار وی د هغه خطاګانې د الله ﷻ په دركښې معاف دی. ([6])وائی چه ﴿اوابين﴾ هغه خلق دی څوك چه د ماښام او ماسخوتن په مينځ كښې نفلونه كوی. بعضې وائی چه د ضحی مونځ كوی چه د هرې ګناه نه پس توبه كوی څوك چه په

---

[1]) ابوداوُد كتاب الادب باب فی برالوالدين:٥١٤٢، وسنده حسن، ابن ماجه:٣٦٦٤؛ احمد: ٤٩٨/٣.
[2]) نسائی كتاب الجهاد باب الرخصة فی التخلف لمن له والدة:٣١٠٦، ابن ماجه:٢٧٨١، احمد:٤٢٩/٣.
[3]) ابن ماجه كتاب الادب باب برالوالدين:٣٦٦١ وهوحسن، احمد:١٢٣/٤.
[4]) احمد:٦٤/٤، وسنده صحيح، مجمع الزوائد:٩٨/٣.
[5]) المعجم الصغير:٩٢/١-٩٣، البزار:١٨٧٢.
[6]) الطبری:٤٢٢/١٧.

Scanned with Ca

تندنی سره د نیکنی طرف ته راګرخی.(١)په خان له خایٔ کښې خپل ګناهونه یادولوسره د زړه په اخلاص استغفارکوه(٢)عبیده رحمة الله فرمائی چه څوك برابر دهریومجلس نه پاسیدو کښې دادعا وائی ﴿اللهم اغفرلی مااصبت فی مجلس ی هذا﴾ ابن جریر رحمة الله فرمائی چه اولی قول دا دې چه د ګناه نه توبه اوکړی؛ معصیت نه د طاعت طرف ته راشی دالله ﷻ د ناخوښئ کارونه پریږدی اودهغه درضااوخوښئ کارونه اوکړی.(٣)هم داقول ډیر صحیح دې ځکه چه أَوَّاب مشتق دې د أوبْ نه اود دې معنی رجوع کول دی. لکه چه عرب وائی﴿اب فلان﴾اولکه چه په قرآن کښې دی﴿إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ﴾ (٤)د دوی واپس کیدل هم زمونږ طرف ته دی. صحیح حدیث کښې دی حضورﷺ چه به کله د سفرنه واپس کیدو نوفرمائیل به ئې ﴿ائبون تائبون عابدون لربنا حامدون﴾ واپس کیدونکی توبه کونکی عبادت کونکی اوهم د خپل رب تعریف کونکی. (٥)

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ وَلَا تُبَذِّرْ
اوورکوه | خپلوانوته | حق دهغه | اومسکینانوته | اومسافروته | اواسراف مه کوه |
اورشته دار محتاج اومسافر ته دهغویٔ حق ورکړه او مال بې ځایه مه خرچ کوه بیشکه
تَبْذِيْرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْٓا اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ ۭ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ
په اسراف کولو سره| بیشکه اسراف کونکی خلق| دی | ارونړه د شیطانانو |او دي | شیطان
فضول خرچ خلق دشیطانانو رونړه دی اوشیطان دخپل رب ډیر زیات
لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاۗءَ رَحْمَةٍ مِّنْ
دپاره درب خپل| ناشکره |او که چری |ته مخ اړوې |ددغو حقدارانونه|دپاره دتلاش| درحمت | دطرفه
ناشکره دې اوکه ته چرته ددویٔ نه څنګ کوې دپاره ددې چې ستا درب له طرفنه هغه
رَّبِّكَ تَرْجُوْهَا فَقُلْ لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُوْرًا ﴿٢٨﴾
درب ستانه| چې ته امیدلرې دهغې| نواووایه هغویٔ ته| خبره نرمه |
فراخی راشې چې ستا ورته امیدونه دی نوهغویٔ ته په نرمئ سره جواب ورکوه

قوله تعالى:- وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ

د صله رحمئ حکم:- دمور پلارسره دسلوك حکم ورکولو سره اوس د خپلوانوسره د صله رحمئ حکم ورکولې شی. حدیث کښې دی خپلې مور سره ښه سلوك کوه بیا خپل پلارسره بیاچه څوك ډیر نیزدې وی اوبیاچه دې ته څوك ډیر نیزدې وی(٦)بل حدیث کښې دی څوك چه د خپل رزق او خپل عمر ترقی

---

(١) الطبری:١٧/٤٢٣.

(٢) الطبری:١٧/٤٢٣.

(٣) الطبری:١٧/٤٢٥.

(٤) ٨٨/الغاشیه:٢٥.

(٥)صحیح بخاری کتاب العمرة باب مایقول اذارجع من الحج اوالعمرة اوالغزوه:١٧٩٧،صحیح مسلم:١٣٤٤، ابوداوٗد:٢٧٧٠، احمد:٢/٦٣، ابن حبان:٢٧٠٧.

(٦) صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب برالوالدین وایهما احق به: ٢٥٤٨.

Scanned with Ca

غواړي نو هغه له صله رحمي كول پكار دی(١)بزاركښې دی چه د دې ايت په نازليدوسره رسول الله ﷺ
خپله لور بی بی فاطمه رضي الله عنها راوغوښتله او فدك (باغ) نی وركړو.(٢) د دې حديث سند صحيح نه دې او
واقعه هم څه صحيح نه معلوميږی خكه چه دا آيت مكی دې اودغه وخت پورې د فدك باغ د حضور ﷺ
په قبضه كښې نه وو. ٧هجری كښې خيبر فتح شو نو هله د فدك باغ د حضور ﷺ په قبضه كښې راغلو.
نودا څېز صحيح كيږی نه. د مساكين اومسافرين پوره تفسير په سورت براءت كښې تيرشوې دې دلته
د دوباره كولو ضرورت نشته.

د اسراف او فضول خرچئی نه د بچ كيدلو حكم:-د خرچ كولوحكم نه پس بيا د اسراف نه منع فرمائی. نه
انسان له بخيل كيدل پكار دی نه اسراف كول بلكه اعتدال اختيارول پكاردی. لكه چه بل آيت كښې
ارشاد باری تعالی دې ﴿وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا﴾(٣)يعنی ايماندار په خپل خرچ
كولوكښې نه دحد نه تيريږی اونه بالكل لاس رامنع كوی. بيا د اسراف بدئی بيانوی چه داسې خلق د
شيطان په شان دی. تبذير وائی په غيرحق كښې خرچ كولوته.(٤) كه خپل ټول مال دې د الله ﷻ په
لاركښې وركړو نودا تبذير اواسراف نه دې اوكه په غيرحق كښې دې لږ شان هم وركړونومبذر دې. (٥)د
بنوتميم يوسړی حضور ﷺ ته اووئيل يارسول الله ﷺ! زه مالدارسړې يم اود اهل اوعيال او تبرقبيلې
والايم نو ماته اوښايه چه زه څه طريقه اختيارکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل د خپل مال زكوة جداكړه نوپاك
صفابه شې. خپلو رشته دارانوسره ښه سلوك كوه دسوال كونكوحق اوپيژنه اود ګاونډی او مسكين
هم.هغه وئيل حضور ﷺ په لږونوروالفاظوكښې مې په خبره پوهه كړه.حضور ﷺ اوفرمائيل نيزدې خپلوانو
مسكينانواومسافرو حق اداكړه او بې ځايه خرچ مه كوه. هغه وئيل﴿حسبی الله﴾ هغه وئيل ښه ده حضور
ﷺ كله چه ستاسوقاصدته زكوة وركړم نودالله ﷻ اورسول ﷺ په نيز به زه خلاص شم؟حضور ﷺ اوفرمائيل
اوچه ته كله زماقاصدته زكوة وركړې نوته خلاص شوې اوستاد پاره اجرثابت شو. اوس چه دا څوك بدل
كړی دهغه ګناه د هغه په ذمه ده.(٦) دلته فرمان دې چه اسراف او بې وقوفی اود الله ﷻ تابعداری
پريخودل اود نافرمانئی په ارتكاب كولوسره اسراف كونكی د شيطان رونړه جوړيږی. په شيطان كښې
داخراب خوئ شته چه هغه د رب د نعمتونو ناشكره او د هغه د تابعدارئی پريخودونكې او د نافرمانئ
او مخالفت عمل كونكې دې. بياارشاددې چه د دې خپلوانو مسكينانو مسافرانو نه چه څوك هم تانه
څه سوال اوكړی اوهغه وخت ستا په لاس كښې څه نه وی او په دې وجه تاته مخ ګرځول پريوځی نو
بياهم نرم جواب وركړه چه روره كله چه الله ﷻ مونږته راكړی ان شاء الله مونږ به ستاسو حق نه هيرو.
وغيره.

يَدَكَ	وَلَا تَجْعَلْ
لاس خپل	اومه ګرځوه
او خپل لاس	

١) صحيح بخاری كتاب الادب من يبسط له فی الرزق لصلة الرحم:٥٩٨٦، صحيح مسلم: ٢٥٥٧، احمد:٢٢٩/٣ابن حبان:٤٣٨.
٢) مسندابی يعلی:١٠٧٥،
٣) ٢٥/الفرقان:٦٧.
٤) الطبری:٤٢٨/١٧، حاكم:٣٦١/٢،.
٥) الطبری:٤٢٩/١٧.
٦) احمد:١٣٦/٣.

Scanned with Ca

مَغْلُوْلَةً	اِلٰى عُنُقِكَ	وَلَا تَبْسُطْهَا	كُلَّ الْبَسْطِ	فَتَقْعُدَ	مَلُوْمًا	
ترلې شوې	په خټ پورې	او مه ئې خورپريږده	په كامل خورولوسره	چې كينې ته	ملامته	
خپل خټ پورې ترلې مه ساته(یعنی شوم مه جوړیږه) او نه ئې بالكل پرانستې چلوه كنې ملاته تش						
مَحْسُوْرًا ﴿٢٩﴾	اِنَّ	رَبَّكَ	يَبْسُطُ	الرِّزْقَ	لِمَنْ	يَّشَآءُ
افسوس كونكې	بیشكه	رب ستا	فراخوی	رزق	دپاره دهغه چا	چې غواړې هغه
طور به پاتې شې بیشكه ستارب چا دپاره چې غواړې رزق فراخه كوی						
وَيَقْدِرُ	اِنَّهٗ	كَانَ	بِعِبَادِهٖ	خَبِيْرًا	بَصِيْرًا ﴿٣٠﴾	
او په اندازه كوی رزق دچا	بیشكه هغه	دې	په بندګانو خپلو باندې	ښه خبردار	لیدونكې	
(اوچادپاره چې اوغواړې) تنګوی یقینا هغه له خپلو بندګانو نه ښه خبر دې اوهرڅه وینې ګوری						

قوله تعالى:- وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ

په خرچ كولوكښې درمیانه لار اختیاركړئ:-حكم كولې شی چه په خپل ژوندكښې درمیانه لار اختیار كړئی مه بخیل جوړیږئی مه اسراف كونكی، لاس سټ سره مه تړئی یعنی بخیلان مه جوړیږئی چه چاته هڅو وركوئی نه. یهودیانوهم دا متل استعمال كړې دې اووئیلې دی چه د الله ﷻ لاسونه تړلې شوی دی. په هغوی دې د الله ﷻ لعنتونه نازل شی دوی به الله ﷻ د بخل طرف ته منسوب كولو د څه نه چه الله ﷻ كریم وهاب پاك او ډیر لرې دې. د بخل نه منع كولونه پس بیا د اسراف نه هم منع كول كوی چه دومره هم مه كوئی چه د خپل طاقت نه زیات ورواچوئی. بیا د دې دواړو حكمونوسبب بیانوی چه بخل توب سره خو ملامته جوړیږی د هرچا ګوته به اوچتیږی چه دا ډیر بخیل دې هریوبه ترې لرې كیږی اوصرف یو بې فیض سړې دې. لكه چه زهیر په خپله معلقه كښې وئیلی دی﴿ومن كان ذامال ويبخل بماله على قومه يستغن عنه ويذمم﴾ یعنی چه څوك مالدارشی او بخل كوی خلق د هغه نه بې پرواه كیږی د هغه بدی كوی. نود بخل په وجه انسان خرابیږی اودخلقو دنظر نه پریوځی هریوهغه ملامت كوی او چه څوك دحدنه زیات خرچ كوی هغه ستړې شی اوكینی.دهغه په لاس كښې هیڅ نه پاتې كیږی او ضعیف او عاجزپاتې كیږی لكه چه څناورپه تلوتلوكښې ستړې شی اوپه لاركښې اړی شروع كړی.﴿حسير﴾په سورت تبارك كښې راغلې دې خودا د لف اونشر په توګه دې.

د بخیل او د سخی مثال:-د صحیحین په حدیث كښې دی د بخیل او سخی مثال د هغه دوو سړو په شان دې په چاباندې چه د اوسپنې دوه چغې ترسینې او مرئی پورې وی. سخی خو چه څنګه څنګه خرچ كوی د هغې كړئی سستیږی اودهغه لاسونه كولاویږی اوهغه چغه لوئیږی تردې چه دهغه ګیټو ته اورسی اود هغې اثر ختموی. اوبخیل چه كله دخرچ كولواراده كوی نودهغه چغه كړئی نورې هم راغونډیږی كه هغه هرڅومره هغه كولاوول غواړی خوپه هغې كښې هیڅ ګنجائش نه راوځی.[1]

په خرچ نه كولو وعیدونه:-بخاری اومسلم كښې دی حضورﷺ حضرت اسماء بنت ابی بكرؓ ته اوفرمائیل اخوادیخواد الله ﷻ په لاركښې خرچ كوه جمع كول مه كوه ګنی الله ﷻ به هم دركول بندكړی بندونوتړلوسره منع كول مه كوه ګنی نو الله ﷻ به هم سربندكړی.په یوبل روایت كښې دی شمیرل كولوسره نی كیخودل مه كوه ګنی الله ﷻ به هم شمیراوكړی منع به كړی.[2] صحیح مسلم كښې دی

[1] صحيح بخارى كتاب الزكاة باب مثل البخيل والمتصدق:١٤٤٣،صحيح مسلم:١٠٢١.

[2] صحيح بخارى كتاب الهبة باب هبة المراة لغير زوجها:٢٥٨٩، صحيح مسلم ١٠٢٩، احمد:٣٤٥/٦، ابن حبان:٣٢٠٩.

Scanned with Ca

رسول الله ﷺ حضرت ابوهريره رضي الله عنه ته اوفرمائيل ته د الله ﷻ په لاركښې خرچ كوه الله ﷻ به تاله دركوي. (١) بخاري اومسلم كښې دي حضورفرمائيلي چه هرسحر دوه فرښتې د اسمان نه راكوزيږي يوه دعا كوي چه اې الله سخي ته بدله وركړې او دويمه دعاكوي د بخيل مال ختم كړې(٢)مسلم شريف كښې دي چه په صدقه خيرات سره د چامال كميږي نه او سخاوت كونكي ته الله ﷻ عزت وركوي اوكوم سړې چه د الله ﷻ د حكم په وجه سره نورو سره عاجزانه سلوك كوي الله ﷻ ته اوچتې درجې وركوي. (٣)

د طمع نه بچ شئ:-په يوبل حديث شريف كښې دي د طمع نه بچ شئ هم دې تاسو نه وړاندې خلق تباه كړي دي. د طمع ړومبې حكم داكولې شي چه بخل كوه نو هغه بخل اوكړو بيانې هغه ته د صله رحمي ماتولو اووئيل هغه دا هم اوكړه بيانې د فسق او فجور حكم وركړو هغه ئې هم اوكړه(٤)بيهقي كښې دي كله چه انسان خيرات كوي د اوياؤشيطانانو جامې ماتيږي(٥)دمسندپه حديث كښې دي درميانه خرچ كونكې به كله هم فقير نه شي. (٦)

غريبي اومالداري د الله ﷻ په لاس كښې ده:-بيافرمائي رزق وركونكې وسعت وركونكې تنګي اچونكې په خپل مخلوق كښې د خپلې رضا مطابق وړاندې والې روستووالي كونكې څوك چه غواړي غني او څوك چه غواړي فقيركونكې هم يوالله دې.په هره خبره كښې دهغه حكمت دې هم هغه د خپلوحكمتونو عليم دې هغه ښه پوهيږي او ګوري چه د مالدارنې حقدار څوك دې د فقيرنې حقدار څوك دې. حديث قدسي دې چه زما بعضې بنديګان هغه دي چه هم د فقيرنې قابل دي كه ماهغه مالدار كړل نود هغوي دين به تباه شي اوزما بعضې بنديګان داسې هم دي كوم چه د مالدارئې لائق دي كه چرې زه هغوي فقيران كړم نودهغوي دين به تباه شي(٧)هيثمي وائي ددې په سند كښې يوجماعت دمجهول راويانودې. اودا هم يادساتئي چه د بعضو خلقو په حق كښې مالداري د الله ﷻ د طرف نه دمهلت په توګه وي اود بعضو د پاره فقيري د عذاب په توګه باندې وي. الله ﷻ دې مونږ د دې دواړونه بچ كړي.

وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ ۭ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ ۭ

اومه وژنئ تاسو| اولاد خپل ديري| د غريبئ نه | مونږه | رزق وركوونكي له | اوتاسوله هم

اوخپل اولاد دغريبئ دويرې نه مه وژنئ مونږ هغوئ له هم رزق وركوؤ

اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْاً كَبِيْرًا ۝ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى

| بيشكه |قتلول دهغوئ| دې | خطا | لوئ | اومه نژدې كيږئ تاسو | زنا ته |

اوتاسو له هم بيشكه ددوئ وژل ډير غټ جرم دې اود زنا

اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً ۭ وَسَاۗءَ سَبِيْلًا ۝

بيشكه دا| دې | كارقبيحه | او ډيره ناكاره لاره ده |

خواته هم مه ورنزدې كيږئ داغټه بې شرمي ده اوډيره خرابه لار ده

(١) صحيح مسلم باب كتاب الزكاة باب الحث على النفقة وتبشير المنفق بالخلف:٩٩٣.
(٢) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب قوله تعالى ﴿فامامن اعطى واتقى....﴾:١٤٤٢، صحيح مسلم:١٠١٠.
(٣) صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب استحباب العفو و التواضع:٢٥٨٨،ترمذى:٢٠٢٩، احمد:٢٣٥/٢، ابن حبان:٣٢٤٨.
(٤) ابوداؤد كتاب الزكاة باب فى الشح:١٦٩٨، وسنده صحيح، احمد:١٥٩/٢، حاكم:١١/١،ابن حبان: ٥١٧٦، بيهقى ٢٤٣/١٠.
(٥) احمد:٣٥٠/٥، بيهقى:١٨٧/٤، حاكم:٤١٧/١.
(٦) احمد:٤٤٧/١، طبرانى:١٠١١٨ شعب الايمان:٦٥٥٩،
(٧) مجمع الزوائد:٢٧٠/١٠،

Scanned with Ca

قوله تعالى:- وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ

اې خلقو ستاسو اوستاسو د اولاد رازق الله ﷻ دې :- -ګورنې الله ﷻ په خپلو بنديګانو باندې د خپل مور پلاردنسبت نه هم زيات مهربان دې.يوطرف ته موربلارته حکم ورکوي چه خپل مال خپلو بچوته د وراثت په توګه ورکړنې او بل طرف ته فرماني چه دوی وژنئې مه. په جاهليت کښې به نه خلقو جينکوته ميراث ورکولو اونه به ئې هغوی ژوندنې ساتل خوښولې. بلکه لونړه وژل دهغوی دقوم يوعام رواج وو. قرآن د دې خراب رواج ترديدکوی چه داځومره خراب اوبنکته خيال دې چه په دوی به د کوم ځاې نه خورو؟ د چا رزق د چا په ذمه نه دې د ټولو روزی رسان صرف هم الله ﷻ دې. سورت انعام کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُم مِّنْ إِمْلَٰقٍ﴾([1])د فقيرئې اولاس تنګ والي په وجه د خپلو بچو قتلونه مه کونې. تاسو ته اودوی ته رزق ورکونکی هم مونږ يو د دوی قتل جرم عظيم او کبيره ګناه ده. د خطا دويم قراءت هم خطادې د دواړ يوه معنې ده. بخاري اومسلم شريف کښې دی چه حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه تپوس اوکړويارسول الله ﷺ د الله ﷻ په نيز باندې د ټولونه لويه ګناه کومه يوه ده. حضور ﷺ اوفرمائيل دا چه ته د الله ﷻ سره څوك شريك اوګرځوې سره د دې چه هم هغه يوذات ته پيدا کړې ئې. ماتپوس اوکړو دې نه پس؟ونې فرمائيل چه ته خپل اولاد د دې ويرې نه قتل کړې چه هغوې به تاسره خوراك کوي. ماونيل دې نه پس وئې فرمائيل چه ته خپلې ګاونډئې سره زناکاری اوکړې. ([2])

د زنا اراده کوونکی ته د رسول کريم صلى الله عليه وسلم ښکلې نصيحت

زناکبيره ګناه ده:-زناکارئې نه اودې سره تاوراتاؤ ټول ګناهونونه قرآن منع فرمائيلې. زنا شريعت کبيره اوډيره سخته ګناه ګرځولې ده.هغه ډيره زياته خرابه طريقه او ډيره خرابه لارده. مسنداحمد کښې دی چه يوځوان د زناکارئې اجازت اوغوښتو خلق په هغه راغونډشو چه چپ شه دا څه وائې اوځه کوې. حضور ﷺ هغه خپل خان له نيزدې راوستلو اوونې فرمائيل کينه. کله چه هغه کيناستو نو حضور ﷺ اوفرمائيل آياته دا کار د خپلې مور د پاره خوښوې؟ هغه ونيل نه په الله ﷻ قسم مادې الله ﷻ په تاسوباندې قربان کړی هيڅ کله نه.حضور ﷺ اوفرمائيل بيا سوچ اوکړه چه بل څوك به ئې څنګه خوښ کړی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل ښه ده ته به دادخپلې لورد پاره خوښ کړې؟هغه هم په داسې تاکيدسره انکاراوکړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه هم دغه شان بل څوك هم دا د خپلې لورد پاره نه خوښوی. ښه ده د خپلې خورد پاره به ته داخوښ کړې؟هغه هم دغه شان انکاراوکړو حضور ﷺ اوفرمائيل دغه شان نور هم د خپلې خورد پاره دا بدګنړی. ونې فرمائيل چه ښه ده دا اووايه چه ته به د خپلې ترور د پاره دا خوښ کړې؟ هغه هم په دې سختئې سره انکاراوکړو.حضور ﷺ اوفرمائيل داسې بل څوك هم دا د خپلې ترور د پاره نه خوښوی. ښه ده د خپلې ماسی دپاره؟هغه ونيل هيڅ کله هم نه. ونې فرمائيل دغه شان نور ټول هم. بياحضور ﷺ خپل لاس مبارك د هغه په سرکيخودو اودعائی اوکړه ياالله د ده ګناه معاف کړې د ده زړه پاك کړې اودی د عصمت والا جوړ کړې.بياخوئې داحالت ووچه دې خوان به چاته په اوچت نظر کتل هم نه. ([3])ابن ابی الدنياکښې دی رسول الله ﷺ فرمانی د شرك نه پس بله يوه ګناه هم د زناکارئې نه لويه نه ده چه سړې خپله نطفه په داسې رحم کښې واچوی چه د هغه د پاره حلال نه وی.

---

[1] ٦/الانعام:١٥١.

[2] صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿فلاتجعلوالله اندادا﴾:٧٥٢٠، صحيح مسلم:٨٦، احمد:٤٣٤/١، ترمذی :٣١٨٣، ابن حبان:٤٤١٤.

[3] احمد: ٢٥٦/٥، رسنده صحيح، مجمع الزوائد:١٢٩/١.

Scanned with Ca

وَلَا تَقۡتُلُوا النَّفۡسَ الَّتِيۡ

| اومۀ وژنئ تاسو| نفس هغه لره

اوهغه نفس مه وژنئ

حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالۡحَقِّ ؕ وَمَنۡ قُتِلَ مَظۡلُوۡمًا

چي حرام کړي دي | الله | مګر| په حقه سره | اوهغه څوك | چي قتل کړي شو | په ظلم سره

دکوم وژل چي الله ﷻ حرام کړی دی مګر په جائزه او څوک چي برناحقه اووژلي شي

فَقَدۡ جَعَلۡنَا لِوَلِيِّهٖ سُلۡطٰنًا فَلَا يُسۡرِفۡ

نوپه تحقيق ورکړي دي مونږ| ولی دهغه ته| دقصاص دمطالبي حق | نو اسراف دنۀ کوی

نومونږدهغه وارث ته اختيار دقصاص ورکړي دي نودۀ له پکار دی چي دقاتل

فِّي الۡقَتۡلِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ مَنۡصُوۡرًا ۝

په قتل کښی | بيشکه چی هغه | دي مدد کړي شوي |

په وژلو کښي زياتي اونه کړی ولي چي دۀ ته مددورکړي شوي دي

قوله‌تعالى:-وَلَا تَقۡتُلُوا النَّفۡسَ الَّتِيۡ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالۡحَقِّ ؕ

ناحق قتل حرام دې :- بغيرد شرعی حق نه دچاقتل کول حرام دی.بخاری اومسلم کښي دی چه کوم مسلمان دالله ﷻ ديووالی اود محمد ﷺ د الله ﷻ د رسول کيدو ګواهی ورکوی د هغه قتل کول په دريو خبروکښي ديوې نه بغيرحلال نه دي ياخوهغه څوك قتل کړي وی ياواده کړي اوزنائی کړی وی يائی دين پريخودي او (د مسلمانانو) ډله ئی پريخي وی.(١) سنن کښي دی چه د ټولي دنيافناکيدل د الله ﷻ په نيزد يومؤمن د قتل نه زياته آسانه ده. (٢)که يوسړی د بل د لاسه ناحقه قتل کړي شوي دي نود هغه وارثان الله ﷻ په قاتل باندي غالب کړی دی هغه ته د قصاص اخستو اوديت اخستو بالکل معاف کولوکښي د يواختيار دي.

د حضرت عثمان ﷜د قاتلانومعامله:-يوه عجيبه خبره داده چه حضرت ابن عباس﷜ د دي آيت د عموم نه د حضرت معاويه ﷜ په سلطنت باندي استدلال کړي دي چه هغه به بادشاه جوړيږی ځکه چه د حضرت عثمان ﷜ ولی هم هغه وو اوحضرت عثمان ﷜ په ډير مظلوميت سره شهيدکړي شوي وو. حضرت معاويه ﷜ به دحضرت عثمان ﷜ قاتلان د حضرت علی ﷜ نه غوښتل چه د دوی نه قصاص واخله ځکه چه دي هم اموی وو اوحضرت عثمان ﷜ هم اموی وو. حضرت علی ﷜ په دي کښي لږه سستی کوله. بل خوادحضرت علی ﷜ مطالبه د حضرت معاويه ﷜ نه داوه چه دشام ملك هغه ته حواله کړی. حضرت معاويه ﷜ فرمائيل چه ترهغه وخته پوري ترکومي چه دي د حضرت عثمان ﷜ قاتلان حواله کړی نه وی د شام حکومت په درته حواله نه کړم. نو هغه سره د ټول شام د خلقو سره د حضرت علی ﷜ د بيعت نه انکاراوکړو.داجنګ اوږدشواوحضرت معاويه ﷜دشام بادشاه جوړشو.په معجم طبرانی کښي دا روايت دي چه حضرت ابن عباس ﷜ د شپې په خبرو اتروکښي يوځل اوفرمائيل چه نن زه تاسو ته يوه خبره ښايم هغه نه داسي پټه ده اونه ښکاره. حضرت عثمان ﷜ سره چه څه اوکړي شو هغه وخت ما حضرت

---

(١) صحيح بخاری کتاب الديات باب قول الله تعالى ﴿ان النفس بالنفس والعين بالعين.....﴾:٦٩٧٨، صحيح مسلم:١٦٧٦.

(٢) ترملى کتاب الديات باب ماجاء فى تشديد قتل المؤمن:١٣٩٥، وهوحسن، نسائى:٣٩٩٢، ابن ماجه:٢٦١٩.

Scanned with Ca

علی ﷺ ته مشوره ورکړه چه ته یوطرف ته شه واللهٔ که چرې په یوکانړی کښې هم پټ شې نوراوبه ویستي شي خوهغه زما اونه منل اوس یوه بله واورئی په الله ﷻ قسم چه معاویه ﷺ به په تاسو بادشاه وی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې چه کوم مظلوم اووژلې شی مونږ د هغه وارثانوته غلبه اوطاقت ورکوو بیادهغوی نه د قتل په بدل کښې د قتل نه زیاتې نه دی کول پکار الخ. واورئی دا قریشیان خو به تاسو د فارس او روم په طریقوباندې راځی کوی او واورئی په تاسو به نصاری یهود او مجوسیان اودرېږی هغه وخت چه چا دا اونیولو کوم چه معروف دې هغه خلاصې بیاموندو او چا چه دا پریخوده اوافسوس چه هم تاسو پریخودونکی ئی نو تاسو به د یوزمانې والا په مثال شئی چه هغوی هم په هلاك کیدونکو کښې هلاك کړې شو. اوس ئی اوفرمائیل چه د ولی د قتل په بدل کښې د حدنه تیریدل نه دی پکار چه دهغه دقتل سره دې مثله هم اوکړی یعنی غوږ پوزه ترې پرې کړی یاد قاتل نه بغیرد بل نه بدله واخلی. د ولی مقتول شریعت غلبه اومقدرت په لحاظ سره په هرشان امدادکړې دې.

وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ

مال دیتیم ته | اومهٔ نزدې کیږئ تاسو | |

اود یتیم مال ته نزدې هم مه ورځئ

اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ

مگر|په هغه طریقې سره |چی هغه|ډیره ښه ده | ترهغې پورې |چی اورسیږی هغه| حد دبلوغ خپل ته

مگر صرف په هغه طریقه چې ددهٔ په حق کښې غوره وی تردې چې هغه پوخ عمر ته اورسی

وَاَوْفُوْا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُوْلًا وَاَوْفُوا

اووفاکوئ | په وعده باند| بیشکه وعده چی ده | ده تپوسلې شوی| اوپوره ورکوئ|

اود وعدې پابندی کوئ بیشکه دوعدې په حقله به تپوس پوښتنه کیږی او چې څهٔ

الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ذٰلِكَ

پیمانه| کله چی |پیمانه کوئ تاسو | اوتول کوئ | په تله | نیغه باند | دا طریقه

پیمانه کوئ نوپوره پوره ئې پیمانه کوئ او چې تول کوئ نو په سمه برابره تله ئې کوئ دا

خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا

بهتره ده | او ډیره ښه ده | په لحاظ دانجام سره |

ډیر غوره دې اودانجام په لحاظ سره ډیر ښه دې

قوله تعالی:- وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ

د یتیم مال مه خورئ:- دیتیم په مال کښې په بدنیتئی سره اخوادیخوا مه کوئی دهغوی مال د هغوی د بالغ کیدونه وړاندې د قبضه کولوناپاکه ارادې کولونه بچ شئی. د چا په پالنه کښې چه یتیمان بچی وی که هغه پخپله مالداروی نوبیاخودې ددې یتیمانودمال نه بالکل جداکیدل پکاردی اوکه هغه فقیر او محتاج وی نودضرورت مطابق دې ترې خوری. صحیح مسلم کښې حضورﷺ حضرت ابوذر ﷺ ته اوفرمائیل زه تاډیر کمزورې وینم اوستادپاره هغه خوښوم کوم چه دخپل ځان دپاره خوښوم خیال کوه

Scanned with Ca

کله هم د دووکسانو والی مه جوړیږه اومه دیتیم د مال متولی جوړیږه.[١] بیافرمانی وعده پوره کوئ چه کوم وعده وعیدونه اولین دین اوشی دهغې ساتنه کوه ددې متعلق به دقیامت په ورځ تپوس کولې شی **په ناپ تول کښې کمې مه کوه:**-ناپ اوپیمانه پوره ډکه وه نوورکوه د خلقو څیز کمولوسره مه ورکوه. د ﴿قِسطاس﴾دویم قراءت﴿قُسطاس﴾ هم دې.بیاحکم کیږی بغیردپارسنګ نه صحیح وزن خودونکې نیغه تله بغیرد ډنډې وهلونه تول کوه، په دواړوجهانوکښې ستاسودتولودپاره بهتری ده په دنیاکښې هم ستاسودلین دین رونق دې اوپه آخرت کښې هم ستاسودخلاصې دلیل دې.[٢] ابن عباس ﷺ فرمانی اې سوداګرواتاسوته نې دادوه څیزونه درکړی دی دځه په وجه چه تاسونه وړاندې خلق تباه کړې شوی یعنی ناپ تول. نبی کریمﷺ فرمانی کوم سړې چه په یوحرام باندې قدرت لرونکې وی اوصرف د الله ﷻ د ویرې نه هغه پریږدی نو الله ﷻ به هغه ته د دې نه ښه څیز ورکړی.[٣]

وَلَا تَقۡفُ مَا لَيۡسَ
او پیروی مهٔ کوه | دهغه څیز | چې نۀ وی
اوپه هغه خبرې پسې مه خه
لَكَ بِهٖ عِلۡمٌ ۚ اِنَّ السَّمۡعَ وَالۡبَصَرَ وَالۡفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ
تالره | په هغې باند| علم | بیشکه | غوږ| او سترګې| اوزړهٔ |دا ټول چې دی| دې|
دکومې چې تاته پوخ علم نه وی بیشکه د غوږونو ، سترګو ، او دزړهٔ ددې ټولو څیزونو
عَنۡهُ مَسۡـُٔوۡلًا ۝ وَلَا تَمۡشِ فِى الۡاَرۡضِ مَرَحًا ۚ اِنَّكَ
په باره ددې کښې تپوس کیدونکې| اومهٔ ګرزه تهٔ| په زمکه کښې| په غرور سره| بیشکه تهٔ|
په حقله به پوښتنه کیږی اود زمکې په سر ایغ نیغ مه ګرځه بیشکه ته
لَنۡ تَخۡرِقَ الۡاَرۡضَ وَلَنۡ تَبۡلُغَ الۡجِبَالَ طُوۡلًا ۝ كُلُّ ذٰلِكَ
هرګزنشې شلولې| زمکه| اوهرګزنهٔ شې رسیدې|غرونوته| په لحاظ داوچتوالی سره| داټول چې دی
خو نه زمکه شلولې شې اونه په اوږدوالی کښې غرونو ته رسیدلې شې داټول
كَانَ سَيِّئُهٗ عِنۡدَ رَبِّكَ مَكۡرُوۡهًا ۝
ده بدی ددې | په نز درب ستا | نا خوښه دا |
خراب کارونه ستادرب په نزد بالکل ناخوښه دی

قوله تعالی:-وَلَا تَقۡفُ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهٖ عِلۡمٌ

بغیردعلم نه ګواهی مه ورکوئی:-یعنی د کومې خبرې چه درته علم نه وی د هغې باره کښې ژبه مه خوزوه.بې دعلم د چا عیب لټول او بهتان تړل مه کونی.د دروغوګواهنی مه ورکونی بغیرکتنې مه وائې چه ما کتلې دې نه بغیرد اوریدو اوریدونکې بیانوه. مه په بې علمنی باندې خپل پیژندل بیانوه. خکه

[١] صحیح مسلم کتاب الامارة باب کراهة الامارة بغیر ضرورة:١٨٢٦، ابوداؤد:٢٨٦٨، ابن حبان:٥٥٦٤.
[٢] الطبری:١٧/٤٤٦.
[٣] الطبری:١٧/٤٤٦.

Scanned with Ca

چه د دې ټولو خبرو تپوس به د الله ﷻ په نیز کولې شي.(١)غرض د وهم خیال او ګمان په توګه څه وینا کول منع کیږي.لکه چه دالله ﷻ ارشاددي ﴿اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ﴾(٢)دډیر ګمان نه بچ شئ ځکه چه بعضې ګمان ګناه ده.

په چابد ګمامانی کول نه دي پکار:-حدیث شریف کښې دی د ګمان نه بچ شئ ځکه چه ګمان ډیر خراب دروغ دی(٣)د ابوداؤد په حدیث کښې دی د انسان دا دخبرو انداز ډیرخراب دې چه د خلقوخیال دې (٤)،بل حدیث کښې دی چه ډیرخراب بهتان دادې چه انسان د دروغ یوخوب د ځان نه جوړکړي. (٥)او په صحیح حدیث کښې دی چه یوسړي داسې خوب د ځان نه بیان کړی د قیامت په ورځ به ده ته دا تکلیف ورکولې شي چه هغه د دوو اوربشو په مینځ کښې غوټه اولګوی اودا به د هغه نه هیڅ کله هم اونه شي.(٦) د قیامت په ورځ به د غوږ سترګې زړه هرڅه نه تپوس کیږی ټول به جواب ورکوی. دلته ﴿تلك﴾په ځائ باندې د﴿اولئك﴾استعمال دې په عربوکښې دااستعمال برابرجاری دې تردې چه د شاعرانو په شعرونوکښې هم.

تکبرسره تګ کول منع دی:-اوچت اوچت ځان خودلو سره په کبر باندې تګ کولونه الله ﷻ خپل بندیګان منع کړی دی داعادت دسرکشه اومغروره خلقو دی. بیادهغوی دبنکته خودلو د پاره فرمائی چه هر څومره سر اوچت کړې اوخې خود غرونو د اوچتوالی نه به بنکته ئې اوکه هرڅومره په ناز او نخرو قدمونه ایږدی اوخې خو زمکه شلولې نه شي بلکه دداسې خلقوحال برعکس وی لکه چه په حدیث کښې راغلی دی یوسړی ځادر جوړه کښې په کبر سره روان وو چه هم هلته په زمکه کښې ورخښ کړې شو چه ترننه پورې ورخښ روان دې.(٧)په قرآن کښې دقارون قصه موجودده چه هغه د خپلو محلونوسره په زمکه کښې ورخښ کړې شو.

د عاجزئ فضیلت او لوئي قباحت:-تواضع نرمی عاجزی کونکی ته الله ﷻاوچه درجه اولوړمقام ورکوی. په حدیث کښې دی چه ټیټیدونکی الله ﷻ اوچتوی. هغه خپل ځان حقیرګنړی اوخلق هغه داوچت شان اوقدروالا ګنړی اوکبرکونکې خپل ځان لوئ سړې ګنړی خودخلقو په نظرکښې هغه خواراوذلیل وی تر دې چه هغوی دې د سپو او خنزیرانو نه هم زیات سپک ګنړی.(٨) امام ابوبکر ابن ابی الدنیا رحمه الله په خپل کتاب الخمول والتواضع کښې راوړی دی چه ابن الاهیم دربارمنصورته تلو ربنمینه چغه ئې اغوستې وه اود پنډود پاسه ئې هغه ډبل ګنډلې وه چه د لاندې نه قباهم ښکاری اوبه ډیر فخر سره روان وو. حسن رحمه الله هغه په دې حال کښې اولیدونوئی فرمائیل اوهو پوزه تره وه کړی مخ پرسولې خپل لاسونه وهلوته ګوری اوخپل ځان تلی د نعمتونو ذکر اوشکر ئې هیرکړې د رب احکام ئې پریخی د الله ﷻ حق ئې مات کړې د لیونوپه شان روان دې په بیل بیل اندام باندې د چا ورکړې شوې نعمت پروت دې اود شیطان لعنت وهلې ګوره روان دې. ابن اهیم واوریده او هم هغه وخت واپس شواو عذر معذرت ئې اوکړو.هغوی اوفرمائیل مانه څه معذرت کوې الله ﷻ ته توبه اوباسه اودا پریږده اودا د الله ﷻ دا فرمان

---

١) الطبری:١٧/٤٤٦-٤٤٧.

٢) ٤٩/الحجرات:١٢.

٣) صحیح بخاری کتاب الادب باب ماینهی عن التحاسد والتدابر:٦٠٦٦، صحیح مسلم:٢٥٦٣، احمد:٢/٤٦٥،ابن حبان :٥٦٨٧.

٤) ابوداؤد کتاب الادب باب فی قول الرجل زعموا:٤٩٧٢،.الادب المفرد:٧٦٢، احمد:٥/٤٠١، الزهد:٣٧٧

٥) صحیح بخاری کتاب التعبیر باب من کذب فی حلمه:٧٠٤٣.

٦) صحیح بخاری حواله سابق:٧٠٤٢،احمد:١/٦١٢،ابن حبان:٥٦٨٦.

٧) صحیح بخاری کتاب اللباس باب من جرثوبه من الخیلاء:٦٧٨٩، صحیح مسلم٢٠٨٨، احمد:٢/٣١٥، مسندابی یعلی:٦٣٣٤.

٨) مشکوة المصابیح کتاب الادب باب الغضب والکبر:٥٠٤٦، شعب الایمان:٨١٤٠.

Scanned with Ca

نه دي اوريدلي ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ عابدبختري دآل علي نه يوسړي داسي په كبرسره تلونكي اوليدو نو وئي فرمائيل اې هغه سړيه چاته چه الله ﷻ دا اكرام دركړې ددې خودا لاړنه وه هغه هغه وخت توبه اوكړه.

ابن عمر ﷺ يوسړې داسې اوليده نو وئي فرمائيل چه د شيطان هم داسې رونړه وي. حضرت خالد بن معدان رحمه الله فرمائي خلقو دا كاړه كاړه تلل پريږدئي ځكه چه انسان ....(په اصل كښې دغه شان بياض پاتې دی)؟ د هغه لاس د باقی بدن نه (ابن ابی الدنيا) ابن ابی الدنياكښې حديث دې چه كله زما امت دكبر اولوني په طريقه روان شي اوفارس والا او روم والا به په خپل خدمت كښې اولګوی نو الله ﷻ به په يوبانديې بل مسلط كړي. [1]

﴿سيئه﴾ دويم قراءت ﴿سيئةً﴾ دې نومعنی دا شوه چه د كومو كارونونه مونږ تاسو منع كړی ئی دا ټول كارونه ډير خراب دی اود الله ﷻ ناخوښ دی. يعنی خپل اولاد مه قتل كوئی نه واخلئی تر كاړه كاړه تللو پورې ټول كارونه.﴿ سيئه﴾ په قراءت بانديې مطلب دا دې چه ﴿وقضیٰ ربك﴾ نه ترديې ځائ پورې چه حكم احكام كوم بنديزونه اومنع والې بيان شوې دې او په دې كښې چه د كومو خرابوكارونو ذكر دې هغه ټول د الله ﷻ په نيز مكروه كارونه دی. امام ابن جرير رحمه الله هم دا توجيه بيان كړې ده.

ذٰلِكَ مِمَّآ	اَوْحٰٓى	اِلَيْكَ	رَبُّكَ	مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ	وَلَا تَجْعَلْ
دهغه خبرونه دی	چې وحی اوكړه	تاته	رب ستا	دحكمت دخبرونه	اومهٔ جوړوه
داټولې خبرې په هغه حكمت كښې شمير دی چې ستا پروردګار تاته رااليږلې دې او دالله ﷻ					

مَعَ اللّٰهِ	اِلٰهًا	اٰخَرَ	فَتُلْقٰى	فِىْ جَهَنَّمَ	مَلُوْمًا	مَّدْحُوْرًا ۝
دالله سره	بل	معبود	كنئ نواوبه غورزولې شې ته	په دوزخ كښې	ملامته	رټلی شوې
سره بل معبود مه شريكوه ګنی په دوزخ كښې به ملامته او ذليل اوغورزولې شې						

قوله تعالی:- ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ

د وحی دليل:- دااحكام مونږ دركړی دی ټول بهترين اوصاف دی اود كوموكارونونه چه مونږ منع كړی ئی هغه ډير خراب خصلتونه دی. مونږ دا ټول څيزونه ستا طرف ته د وحی په ذريعه نازلوو چه ته خلقوته حكم اوكړې او منع ئی كړې. ګوره ماسره څوك معبود مه ګرځوه ګنی هغه وخت به راشی چه پخپله به خپل ځان ملامت كوئی اود الله ﷻ د طرف نه به هم ملامتياوی بلكه د نور ټول مخلوق د طرف نه به هم وی اوته به د هرې ښيګړې نه لرې كړې شې. په دې آيت كښې د رسول الله ﷺ په واسطه سره د هغه امت ته خطاب دې ځكه چه حضور ﷺ خو معصوم دې.

اَفَاَصْفٰىكُمْ	رَبُّكُمْ	بِالْبَنِيْنَ
آيانوغوره كړئ تاسولره	رب ستاسو	په ځامنوسره
(ائې مشركانو) آيا ستاسورب تاسوله خو ځامن دركړل		

وَاتَّخَذَ	مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ	اِنَاثًا ؕ	اِنَّكُمْ	لَتَقُوْلُوْنَ	قَوْلًا	عَظِيْمًا ۝
اووې نيولې	د فرښتو	نه	لونړه	بيشكه تاسوچې يئ	خامخاوايئ تاسو خبره	لويه
اوپخپله هغه ځان له فرښتې لونړه جوړې كړی دی بيشكه تاسو ډيره سخته خبره كوئ						

[1] ابن ابی الدنيا فی التواضع:٢٣٩.

Scanned with Ca

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ط

اوپه تحقيق سره | بار بار پوهه كړل مونږه | په دې قران كښې | دپاره ددې چې عبرت حاصل كړي

اومونږ په دې قران پاک کښې (دتوحيد مضمون) په رنګ رنګ بيان كړې دې چې دوئ پرې ښه پوهه شي

وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ۝٤١ قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ

اونه زياتوی دوئ لره | مګر | تيښته دحق نه | اووايه | كه چرې وې | دهغه سره | نور معبودان |

مګر (ددې نه خو) ددوئ (كفارو) نفرت نور زياتيږی ورته اووايه كه چرې الله ﷻ سره نورمعبودان هم وې

كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيْلًا ۝٤٢

لكه څنګه چې | وائی دوئ | نوبيابه | خامخاتلاش كړی وه هغوئ | مالك دعرش ته | يوه لار

لكه چې دوئ وائی نو پدې صورت كښې به دوئ دعرش دمالک طرفته ضرور څه لار لټولې وه

سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ۝٤٣

پاك دې هغه | اواوچت دې | دهغه خبرونه | چې وائی داخلق | په اوچت والی ډيرسره |

هغه دداسې خبرونه پاک دې او څه چې دا خلق وائی د هغې نه هغه زيات اوچت اولوئې دې

قوله تعالى:- اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ط

د الله ﷻ هيڅ اولادنشته:-دملعونومشركانو ترديدكيږی چه داخوتاسوښه تقسيم كړې دې چه خامن ستاسو اولونږه دالله ﷻ كومې چه ستاسوناخوښه په كومو چه تاسو سوزئي اوژندئی خښوئی هغه د الله ﷻ د پاره ثابتوئی. په نورو آياتونوكښې هم د هغوی دا غلط خيال بيانولې شی چه دوی وائی د رب چه رحمن دې د هغه اولاد دې. په حقيقت كښې دهغوی دا قول ډير خراب دې ډير ممكن دی چه په دې سره آسمان اوشليږی زمكه اوشليږی غرونه ذره ذره شی چه دا دوی درب رحمن اولادګرخوی څكه چه الله ﷻ لره دا په هيڅ شان سره لائق نه دی. د زمكې اوآسمان ټول مخلوق د هغه غلام دې ټول د هغه په شمير كښې دی او يويو د هغه په وړاندې د قيامت په ورځ خان له پيش كيدونكې دې. (١)

د حق دلائل واضحه دی:-په دې پاك كتاب كښې مونږ ټول مثالونه صفاصفا بيان فرمائيلی دی وعدې وعيدونه په صفا توګه ذكر كړې شوی دی دې دپاره چه خلق د بدو نه اود الله ﷻ د ناراضګنی نه بچ شی. خو داظالمان خلق خودحق نه نفرت كوی اودې نه لرې تختيدوكښې نوره هم زياتيږی. كوم مشركان چه د الله ﷻ سره د نورو هم عبادت كوی اوهغوی د الله ﷻ سره شريك منی اودا ګنړی چه هم د دې په وجه به مونږ الله ﷻ ته نيزديكت حاصلولې شو.دوی ته اووايه كه ستاسو دا فاسد ګمان كښې لره هم ساه وې او الله ﷻ سره په واقعی داسې څوك معبود وې چه هغه چاله غواړی د الله ﷻ نيزديكت وركړی اوچاله چه غواړی سفارش اوكړی نوپخپله به هغه معبودهم دالله ﷻعبادت كولودهغه نيزديكت به نی لټولو نو تاسو له صرف هم د هغه عبادت كول پكار دی اونه د هغه نه سوا د بل چا عبادت اونه د بل معبود څه ضرورت چه د الله ﷻ او ستاسو په مينځ كښې هغه واسطه جوړه شی. الله ﷻ ته دا واسطې سختې ناخوښه دی اودې نه هغه انكاركوی دخپلو ټولو انبياواورسولانو په ژبه نی د دې نه منع فرمائيلې ده.

---

(١) ١٩/مريم:٨٨، ٩٥.

Scanned with Ca

د هغه ذات دظالمانود بيان کړې شوی صفت نه بالکل پاك دې اودهغه نه بغيربل څوك معبودنشته.د دې گندگونه زمونږ مولاپاك دې هغه واحددې صمددې. هغه دمور پلاراولاد نه پاك دې د هغه د جنس نه هيڅ څوك نشته.

لَّا تَفْقَهُوْنَ	وَلٰكِنْ	بِحَمْدِهٖ	يُسَبِّحُ	اِلَّا	وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ
تُسَبِّحُ لَهُ	السَّمٰوٰتُ	السَّبْعُ	وَالْاَرْضُ	وَمَنْ	فِيْهِنَّ ط
تسبيح وائی هغه لره	آسمانونه	اووه	اوزمکه	اوهغه څوك	چې په دې کښې دی
اووهٔ آسمانونه او زمکه اوهغه ټول څيزونه چې په دې کښې اباد دی دهغه پاکي بيانوی					
وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ	اِلَّا	يُسَبِّحُ	بِحَمْدِهٖ	وَلٰكِنْ	لَّا تَفْقَهُوْنَ
اونشته هيڅ يوڅيز	مگر	تسبيح وائی هغه	دحمد دهغه سره	وليکن	نهٔ پوهيږئ تاسو
اوداسې څيز نشته چې هغه دالله ﷻ دتعريف سره دهغه پاکي نه بيانوی خو تاسودهغه په					
تَسْبِيْحَهُمْ ط	اِنَّهٗ	كَانَ	حَلِيْمًا	غَفُوْرًا	
په تسبيح دهغوئ باند	بيشکه	هغه دې	صبرناك	ابښونکې	
تسبيح نه پوهيږئ بيشکه هغه ډير حليم او بخښونکې دې					

قوله تعالى:- وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ

هريو څيز د الله ﷻ تسبيح بيانوی:- اووه واړه آسمانونه زمکې اوپه دې کښې اوسيدونکی ټول مخلوقات د هغه تسبيح پاکوالي تعظيم جلالت بزرگی لوئی پاکی اوتعريف بيانوی او مشرکانو چه کوم خوشې او باطل اوصاف دالله ﷻ دذات د پاره منی دهغې نه دا ټول مخلوق د براءت څرگندونه کوی اود هغه په الوهيت اوربوبيت کښې هغه واحدلاشريك منی.هره يوه هستی دالله ﷻدتوحيديوږوندې مثال او گواهی دهٔ.[ففي كل شئ له اية :- تدل على انه واحد]دا دې نالائقه خلقودااقوالونه مخلوق په تکليف کښې دې نيزدې ده چه آسمان اوشليږی زمکه ډوبه شی غرونه مات شی. طبرانی کښې دی چه رسول الله ﷺ د مقام ابراهيم اوزمزم دمينځ نه حضرت جبرائيل ؑ اوحضرت ميکائيل ؑ دمسجداقصی پورې د معراج په شپه بوتلو.حضرت جبرائيل ؑ د حضور ﷺ نه ښی طرف ته وو او حضرت ميکائيل ؑ گس طرف ته. حضور ﷺ نی د اووه آسمانونوپورې والوزولواودهغه ځایَ نه نی واپس کړو.حضور ﷺ فرمائی چه ما په اوچتو آسمانونوکښې د ډيرو زياتو تسبيحاتوسره دا تسبيح هم واوريده(سبحت السموت العلى من ذي المهابة مشفقات لذوي العلوبما علا. سبحٰن العلي الاعلى. سبحانه وتعالى)په مخلوق کښې هريوڅيز د هغه پاکوالي او تعريف بيانوی.خواې خلقو تاسو دهغوی تسبيح باندې نه پوهيږئ ځکه چه هغه ستاسو په ژبه کښې نه دی.حيوانات نباتات او جمادات ټول د هغه تسبيح وائی[1]دحضرت ابن مسعود ؓ نه په صحيح بخاری کښې ثابت دی د خوراك په وخت کښې مونږ به د خوراك تسبيح اوريدله[2]دحضرت ابوذر ؓ په حديث کښې دی چه حضور ﷺ په موټی کښې يوڅوکانړی واخستل ماپخپله واوريدل چه هغوی د شاتود مچو په شان بنږارې کولو سره دالله ﷻ تسبيح کوله[3]دغه شان دحضرت ابوبکر ؓ حضرت عمر ؓ اوحضرت عثمان ؓ په لاس کښې هم.دا حديث په صحيح کښې اومسندونوکښې مشهوردې.

[1]) مجمع الزوائد:٧٨/١، المعجم الاوسط:٣٧٥٤.
[2]) صحيح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام:٣٥٧٩، ترمذی:٣٦٣٣، ابن حبان:٦٤٩٣.
[3]) مسندالبزار:٢٤١٣، المعجم الاوسط:١٢٦٦.

Scanned with Ca

څه خلقوسره حضورﷺ په خپلواوښو باندې او څناورو باندې سواره ولاړ اوليدلو فرمائيل ئې چه سورلې په سلامتياسره واخلئ او په ښه طريقه سره ئې پريږدئ په لارو اوبازارونوکښې دخلقوسره خبرې كولودپاره سورلئ خپلې كرسئ مه جوړوئ. واورئ ډيرې سورلئ د خپلو سورونه هم د الله ﷻ زيات ذكركونكې وى اودهغوى نه هم بهتراوغوره وى(١)(مسنداحمد)سنن نسائي كښې دى چه حضور ﷺ د چيندخې د مړې كولونه منع فرمائيلې ده اوونې فرمائيل چه د دې وينا د الله ﷻ تسبيح ده. (٢) يو بل حديث شريف كښې دى چه د لااله‌الاالله كلمه په اخلاص سره ونيلو نه پس د هغه نيكئ د قبليدو قابل كيږي.الحمدالله كلمه د شكر ده د دې نه ويونكې دالله ﷻ ناشكره دې. الله اكبر د زمكې او آسمان نضا ډكوى.دسبحان الله كلمه دمخلوق تسبيح ده.الله ﷻ يومخلوق هم د تسبيح او مونځ د كولونه باقى نه دى پريخودې. كله چه څوك لاحول ولاقوة الا بالله لولى نوالله ﷻفرمائى زمابنده تابعدارشو اومانه اوسپارلې شو. (٣)

د نوح عليه السلام وصيت اود كلمې شان اود تسبيح اهميت:-مسنداحمدكښې دى چه يواعرابى طيالسى چغه اغوستې وه چه په هغې كښې ښښمى لستونى او ريښمى كونډې وې حضورﷺ له راغلواو ونې ونيل چه د دې سړې اراده د دې نه سوا بل هيڅ نه ده چه د مالونو څرونكو هلكان اوچت او د سردارانو هلكان ذليل كړى. حضورﷺ له غصه راغله اود هغه لمن ئې راښكلوسره اوفرمائيل چه په تاكښې د څناورو لباس اغوستونكې نه وينم؟ بيا حضورﷺ واپس راغلو كيناستو ونې فرمائيل حضرت نوح ﷺ د خپل وفات په وخت كښې خپل ځامن راوغوښتل او ورته ئې اوفرمائيل چه زه تاسو ته د وصيت په توګه دوه احكام دركوم.يو لااله‌الاالله وائې ځكه چه كه آسمان او زمكه او په دې كښې چه كوم څيزونه دى هغه د تلې په يوچاړې كښې كيخودې شى او په بل چاړې كښې صرف هم دا كلمه وى نو دا به درنه وى. واورئ كه دا ټول زمكې او آسمانونه يوه حلقه جوړه كړې شى او دا په هغې باندې كيخودې شى نو هغه به ذره ذره كړى. زمادويم حكم ﴿سبحان‌الله‌وبحمده﴾ لوستلودې ځكه چه دا د هرڅيز مونځ دې او هم د دې په وجه هريوته رزق وركولې شى(٤)ابن جريركښې دى چه حضورﷺ اوفرمائيل راشئ چه زه تاسو ته اوښايم چه حضرت نوح ﷺ خپل ځوئ ته څه حكم وركړې وو چه زما خوږه بچيه زه تاته حكم دركوم سبحان الله وايه دا د ټول مخلوق تسبيح ده او هم په دې سره مخلقو ته رزق وركولې شى. الله ﷻ فرمائى چه هريوڅيز د هغه تسبيح او تحميدبيانوى.ددې اسنادد نصربن عبدالرحمن الاودى راوى په وجه ضعيف دى.عكرمه ﷫ فرمائى چه ستنې ونې ددروازو چونړونه د هغې د وړاندې كيدو كولاوېدو آوازونه د اوبو ګړيدل داټولې دالله ﷻ تسبيح دى.الله ﷻ فرمائى چه هريوڅيزدهغه په حمداو ثنا بيانولو كښې مشغول دې. ابراهيم ﷫ فرمائى چه خوراك هم د الله ﷻ تسبيح وائى. دسورت حج آيت هم ددې ګواهى وركوى اومفسرين وائى چه ژوندې څيز تسبيح وائى لكه څناور او ونې بوټى.

كټ كيدلو اوچيدلو نه مخكښې شنه بوټى تسبيح وائى:-يوځل حضرت حسن ﷫ له يوه خوانچه راغله نو ابويزيدرقاشى اوونيل اې ابوسعيد! آيا دا خوانچه هم تسبيح وائى. هغوى اوفرمائيل چه هو، مطلب دا چه كله دا شين لرګې وونو هغه وخت كښې تسبيح ونيله اوچه كله كټ شوه اوچه شوه نو تسبيح لاړه. د دې قول په تائيد كښې د دې حديث نه هم امدادا خستلې شى چه حضورﷺ د دوو قبرونوسره تيريدلو نو

(١) احمد:٣/٤٣٩.

(٢) المعجم الاوسط:٨/٣٧٢٨،.

(٣) الطبرى:١٧/٤٥٦.

(٤) احمد:٢/٢٢٥.

Scanned with Ca

فرمائیل نې چه دوی په عذاب کولې شي اود څه لوئ څیز په وجه نه بلکه د متیازو په وخت کښې به نې دپردې خیال نه ساتلو اوبل چغلې کوله. بیا حضورﷺ یو دوه شنې لختې راواخستې او دوه څایه نې کړې یو یوه ټکړه نې په قبرونو باندې خښه کړه. ونې فرمائیل چه کیدې شي ترکومې دا اوچې نه وی هغه وخت پورې به ددوی په عذاب کښې کمې وی.([1])(بخاری اومسلم) په دې وجه بعضې علماؤ ونیلی دی ترکومې چه داشنې وی تسبیح به وائی اوکله اوچې شي نو تسبیح به بندشي. والله أعلم. الله ﷻ حکیم اوغفوردې گناهگارانوته په سزا ورکولوکښې تندي نه کوی وخت ورکوی خوچه بیا هم په کفر اوفسق باندې کلك ولاړوی نو بې پناه نیول رانازلوی.

د الله ﷻ نیول ډیر سخت دی:-بخاری اومسلم کښې دی الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی بیاچه کله رانیسی نو پریږدی نې نه. اوگوره په قرآن پاك کښې دی چه کله ستا رب د یوکلی خلق د هغوی د ظلم په وجه رانیسی نوبیاهم داسې رانیول وی. الخ.بل آیت کښې دی چه ډیرو ظالمانو کلیوالوته مونږ مهلت ورکړو بیامو آخر راگیرکړل. ([2])بل آیت کښې دی ﴿فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾ ([3])اوچه څوك د گناهونو نه منع شی د هغې نه اخواشی توبه اوکړی نو الله ﷻ هم په هغه باندې رحم او مهربانی کوی لکه چه د قرآن پاك ارشاد دې کوم سړې چه بدی اوکړی یا په خپل ځان باندې ظلم اوکړی بیا استغفار اوکړی نو الله ﷻ به بښونکې او مهربان بیامومی. ([4])د سورت فاطر په آخری آیاتونوکښې هم دا بیان دی.

وَإِذَا قَرَأْتَ
اوهرکله چې | لولې ته
اوهرکله چې ته قرآن پاك
الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
قرآن | نوجوړوؤمونږه | په منځ ستا کښې | اوپه منځ | دهغه کسانوکښې | چې ایمان نۀ راوړی
لولې نومونږ ستا اودهغه خلقو ترمینځه چې په آخرت باندې ایمان
بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا ۞ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً
په آخرت باند | پرده | پټه | اوجوړوؤمونږه | په زړونودهغوئ باند | پرده
نه راوړی یوه پټه پرده راواچوؤ اومونږ دهغوئ په زړونو کښې داسې پردې واچوؤ
أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِذَا ذَكَرْتَ
دې خبری نه چې | پوهه شي په قرآن | اوپه غوږونودهغوئ کښې | درون والي دې | اوکله چې | یاد کړې ته
چې هغوئ پرې پوهه نشی اودهغوئ په غوږونو کښې درون‌دوالئ پیدا کوؤ اوهرکله چې ته

[1]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب عذاب القبر من الغیبة والبول: ١٣٧٨، صحیح مسلم:٢٩٢، ابوداؤد:٢٠، ترمذی:٧٠، ابن ماجه:٣٤٧، احمد:١/٢٢٥، ابن حبان:٣١٢٨.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة هود باب قوله ﴿وكذلك اخذربك اذااخذ القرى وهى ظالمة...﴾:٤٦٨٦، صحیح مسلم: ٦٥٨٣، ترمذی:٣١١٠، ابن ماجه:٤٠١٨، ابن حبان:٥١٧٥، بیهقی:٦/٩٤.

[3]) ٢٢/حج:٤٥.

[4]) ٤/النساء:١١٠.

Scanned with Ca

رَبَّكَ	فِي الْقُرْآنِ	وَحْدَهُ	وَلَّوْا	عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ	نُفُورًا ⊕
رب خپل	په قران کښې	يوازې هغه لره	نو گرځي دوئ	په شاگانو خپلو	په نفرت سره
په قران کښې يوازې دخپل رب ذکر کوې نوهغوئ ورته شاکړی اوپه نفرت سره ترې نه روان شي					

قوله تعالى:- وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا

په زړونوباندې د پردې مفهوم:خرمائی چه دقرآن دتلاوت په وخت کښې دهغوی په زړونوباندې پردې پريوځوی اودهغوی زړونوته هيڅ اثرنه رسي اوهغه پردې هغوی پټوی.دلته مستورد ساترپه معنی کښې دې لکه ميمون يا مشوُم چه ديامن اوشائم په معنی کښې دې.هغه پردې په ظاهر په نظرنه راځي خوپه هدايت کښې هغوی په مينځ کښې فاصله زياتوی.مسندابی يعلی موصلی کښې دی چه سورت (تبت يدا)نازليدو باندې عوراء ام جميل شورجوړکړو اويوتيره کاڼړې ئې په لاس کښې اخستې وو اودې ويل کولوسره راغله چه دا مذمم مونږ نه منو. زمونږ دده دين خوښ نه دې مونږ د ده د فرمان مخالف يو. هغه وخت رسول الله ﷺ ناست وو حضرت ابوبکر ؓ د حضورﷺ سره وو وئی وئيل حضورﷺ! دا راروانه ده اوتاسو به اووينی حضورﷺ اوفرمائيل بې فکر شه داما نه شی ليدلې. حضورﷺ دهغې نه د بچ کيدو د پاره د قرآن پاك تلاوت شروع کړو اوهم دا آيت ئی تلاوت کړو. هغه راغله او صديق اکبر ؓ نه ئی تپوس اوکړو مااوريدلی دی چه ستاسو پيغمبر زما بې عزتی کړې. هغوی اوفرمائيل نه د کعبه د رب قسم حضورﷺ خو ستاسو هيڅ بې عزتی نه ده کړې. هغې وئيل چه ټولوقريشوته معلومه ده چه زه د هغوی د سردار لوريم.([1]) ﴿اکنة﴾ دکنان جمع ده دې پردې د هغوی زړونه پټ کړی دی په کوم سره چه دوی په قرآن نه پوهيږی.دهغوی په غوږونوکښې بوج دې په هغې وجه هغوی قرآن داسې نه شی اوريدې چه دوی ته فائده اورسولې شی. اوچه کله ته په قرآن کښې دالله ﷻ دوحدانيت ذکرلولې نودوی بې شانه منډې وهی.نفور جمع د نافر لکه څنګه چه قاعد جمع د قعود راځی اوکيدې شی چه دا مصدر وی د بغيرفعل. والله اعلم.

لکه چه په بل آيت کښې دی د الله ﷻ چه واحد ذات دې په ذکر اوريدو سره د بې ايمانه خلقو زړه مړکيږی([2])د مسلمانانو لااله الاالله به په مشرکانو باندې ډيرګران تيريدل. ابليس اود هغه لښکرو به په دې سره ډير چيړکولو د دې د ښکته کولوبه ئی پوره کوشش کولو خود الله ﷻ اراده دهغوی په خلاف د دې د اوچتولو عزت ورکولو او د خورولو وه. هم داهغه کلمه ده چه د دې ويونکې خلاصې بياموسی او په دې عمل کونکی ته امدادورکولې شی. اوګورئی د دې جزيرې حالات ستاسو په وړاندې دی تر هغه ځائ پورې دا کلمه خوره شوه([3])دا هم وئيلې شوی دی چه دې نه مراددشيطان تختيدل دی لکه دا خبره تياك ده چه د الله ﷻ د ذکر نه اذان نه د قرآن د تلاوت نه شيطان تختی. خود دې آيت تفسيرکول د غرابت نه خالی نه دی.

نَحْنُ أَعْلَمُ	بِمَا	يَسْتَمِعُونَ	بِهِ	إِذْ	يَسْتَمِعُونَ	إِلَيْكَ
مونږه ښه پوهيږو	په هغه غرض	چې اورې هغوئ	په سبب دهغې سره	کله چې	هغوئ غوږ ږدی	تا ته
مونږ ته ښه معلومه ده چې دکوم غرض دپاره داخلق آوريدنه کوی څه وخت چې دوئ تاته غوږونه نيسی						

[1] مسندابی يعلی:٢٥، حاکم:٢/٣٦١.
[2] ٣٩/زمر:٤٥.
[3] الطبری:١٧/٤٥٨.

وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰٓ إِذْ يَقُولُ ٱلظَّٰلِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ

اوكله چي | هغوئ | پټي دغوږ خبري كوي | كله چي | وائي | ظالمان | چي پيروي نهٔ كوئ تاسو

او څه چي دوئ خپل مينځ كښي پټي پټي صلاح ګاني كوي كوم وخت چي دا ظالمان وائي چي تاسو هم

إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٤٧﴾ ٱنظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا۟ لَكَ

مګر | دداسي سړي | چي جادو پرشوي دي | اوګوره | څه رنګي | بيانوي دا خلق | تالره

په يو داسي سړي پسي روان يئ چي دجادو عمل پري شوي دي ګوره كنه چي دا خلق تا دپاره څنګه څنګه

ٱلْأَمْثَالَ فَضَلُّوا۟ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

مثالونه | انو بي لاري شول دوئ | نو طاقت نهٔ لري دوئ | دلاري نيغي دموندولو |

مثالونه بيانوي نو دوئ پخپله ګمراه شوي دي اوسمه لار موندلي نشي

قوله تعالى:- نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِۦٓ

د قريشو سردارانو به د رسول الله ﷺ قرآن په پټه اوريدلو:- د كافرانو سردارانو چه به په خپل مينځ كښي خبري كولي هغه حضور ﷺ ته رسولي شي چه تاسو خوبه تلاوت كښي مشغول ني اودوي پټ پټ واني چه په ده باندي چاجادو كړي دي ياكيدي شي چه دامطلب وي داخوانسان دي چه دخوراك څښاك محتاج دي دالفظ په دي معنى كښي په شعر كښي هم دي اوامام ابن جرير رحمه الله داتيك هم ګڼړي خودا غورغواړي. دهغوى اراده په دي موقع باندي د دي وينا داوه چه پخپله دي په جادوكښي راګيردي څوك شته چه په دي موقع ده ته څه اولولي. كافرانو خلقو به قسم قسم وهمونه د حضور ﷺ په نسبت كښي ښكاره كول. چا به وئيل شاعر دي چابه وئيل كاهن دي چا به وئيل ليوني دي او چا به جادوګر وئيل وغيره. د دي د پاره فرماني چه ګورني دوى څنګه دهوكه كيږي چه د حق طرف ته راتلي نه شي.
په سيرة محمدبن اسحاق كښي دي چه ابوسفيان بن حرب ابوجهل بن هشام اخنس بن شريق به د شپي د خپلوخپلوكورونونه د الله ﷻ كلام دحضور ﷺ په ژبه مباركه باندي د اوريدود پاره راوتل. حضور ﷺ په خپل كور كښي د شپي مونځ كولو داخلق به راغله او چپ چاپ پټ راپټ به كيناستل د يو بل نه به ناخبره وو. شپي به ني اوريدلوسحر كيدو سره به د دي ځائ نه تلل اتفاقي د ټولو په لاره ملاقات اوشو يوبل ني ملامت كړو او وني وئيل چه اوس داحركت اونه كړئي ګني نور خلق خوبه بالكل د ده شي خود شپي بيادا دريواړه راغله او خپل خپل ځائ كښي كيناستل په قرآن اوريدوكښي ني شپه تيره كړه. سحر واپس شونو په لاره كښي ملاقات اوشو بيائي پرونئي خبري سردوباره كړي اود اوس نه ئي كلكه اراده اوكړه چه بيابه داسي كارهيڅ كله څوك هم نه كوي په دريمه شپه بيا هم داسي اوشو. دي ځل هغوى وئيل چه راځئي وعده كوو چه بيابه نه راځو قول او وعدي كولونه دوى جداشوسحر اخنس خپله لخته راواخسته او د ابوسفيان كورته لاړو وئي وئيل ابوحنظله ماته اوښايه ستا خپله رائي د حضور ﷺ باره كښي څه ده؟ هغه وئيل ابوثعلبه د قرآن پاك چه كوم آياتونه مااوريدلي دي په هغي كښي خود ډيرو اياتونو معنى اومطلب باندي خوزه پوهه شوي يم خود ډيرو آياتونو مطلب باندي نه پوهيږم. اخنس وئيل والله زما هم دا حال دي. د دي ځائي نه اخنس د ابوجهل كره لاړو د هغه نه ئي هم دغه تپوس اوكړو هغه وئيل واورني په شرافت او سردارني كښي خو زمونږ بيله بنوعبدمناف د مودو نه په جګړو راروانه ده هغوى وينا اوكړه مونږ هم اوكړه. هغوى سورلني وركړي مونږ هم هغوى ته د سورلوخناور وركړل هغوى خلقو سره سلوك اوكړو خلقو ته ني انعامونه وركړل مونږ هم د هغوى نه روستوپاتي كيدل خوښ

Scanned with Ca

نه کړل.اوس چه په دې ټولوخبرو کښې هغوی اومونږ برابريو چه په دې منډه کښې هغوی نمبريونړلې شو نوهغوی زر اوئيل چه په مونږ کښې پيغمبری ده په مونږ کښې يوسړې دې چه هغه له آسمانی وحی راځی اوس اوښايه مونږ دا څنګه اومنو؟ والله نه به مونږ په ده ايمان راوړو او نه به چرې ده ته رښتونې اووايو. هغه وخت اخنس دې پريخودو اولاړو.

وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ

اووائي دوئ| آيا چې كله |شومونږه| هډوکې | اوخاوره ميده شوی| آيامونږبه|خامخا راپاسولې شو|

اودوئ وائي آياهرکله مونږ هډوکی اوبيا چوره شو نودنوی سری به بيا راپيداکيږو

خَلۡقًا جَدِيۡدًا ﴿٤٩﴾ قُلۡ كُوۡنُوۡا حِجَارَةً اَوۡ حَدِيۡدًا ﴿٥٠﴾ اَوۡ خَلۡقًا

به پيداکولو| نوی سره |ورته اووايه| چې شئ تاسو| کانړی | يااوسپنه |يابل قسم مخلوق

اوبيا به راټوليږو ورته اووايه چې تاسو کانړی شئ يا اوسپينه شئ ياڅه بل څيز ستاسو

مِّمَّا يَكۡبُرُ فِيۡ صُدُوۡرِكُمۡ فَسَيَقُوۡلُوۡنَ مَنۡ

دهغې نه| چې لوئ اوسخت ښکاری |په سينو ستاسو کښې | نووائي به هغوئ | څوك به

په خيال کښې دهغې ژوندی کيدل ډيرګران وی نودوئ به ضرور اووائی چې ښه نو مونږ به څوک

يُّعِيۡدُنَا قُلِ الَّذِيۡ فَطَرَكُمۡ اَوَّلَ مَرَّةٍ

ژوندی کړی واپس مونږه | ورته اووايه | هغه ذات چې پيدائې کړئ تاسو | اول خل

بيا راژوندی کوی ورته اووايه چې چا تاسو په ړومبی ځل پيداکړی وې

فَسَيُنۡغِضُوۡنَ اِلَيۡكَ رُءُوۡسَهُمۡ وَيَقُوۡلُوۡنَ مَتٰى هُوَ قُلۡ

نووبه خوزوی هغوئ| تاته | سرونه خپل | اووائی به |چې كله به وی| داكار | ورته اووايه

نو په تعجب سره ستاسو په مخکښې به سرونه اوخوزوی اوتپوس به اوکړی چې داسې به کله وی ورته اووايه

عَسٰۤى اَنۡ يَّكُوۡنَ قَرِيۡبًا ﴿٥١﴾ يَوۡمَ يَدۡعُوۡكُمۡ

کيدې شی | چې وی | نزدې | په هغه ورځ | چې رااوبلی تاسو (الله)

چې کيديشی چې هغه وخت نزدې راغلې وی دابه په هغه ورځ وی چې الله ﷻ به تاسو راوغواړی

فَتَسۡتَجِيۡبُوۡنَ بِحَمۡدِهٖ وَتَظُنُّوۡنَ اِنۡ لَّبِثۡتُمۡ اِلَّا قَلِيۡلًا ﴿٥٢﴾

نوقبول به کړئ تاسو| دحمد دهغه سره| اوګمان به کوئ تاسو| چې نه دې تير کړې وخت تاسو| مګر لږ

نوتاسو به دهغه تعريفونه کوئ اودهغه حکم به منئ اوداخيال به کوئ چې تاسو خوډير لږ ساعت په دنيا کښې پاتې شوی وی

قوله تعالى:- وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا

د مرګ نه پس راژوندی کيدلو نه ددوئ انکار او دهغې جواب:- کافران چه د قيامت قائل نه وواود مرګ نه پس ئې ژوندون محال ګڼړلو هغوی به دانکارپه توګه تپوس کولوچه کله مونږ هډوکی اوخاوره شو[1]. دوړې به جوړې شوهيڅ به پاتې نه شو بالکل به ختم شونو بيابه په نوی پيداکيدوسره پيداکيږو؟ په

---

[1] الطبری:١٧/٤٦٤

Scanned with Ca

سورت نازعات کښې د دې منکرانو قول بیان شوې دې. چه ایا مونږ به د مرګ نه پس بیا واپس راپیدا کولښشو؟اوهغه هم په داسې حال کښې چه زمونږ هډوکی سخااو خاوری شوی وی؟داخوپوره د خسارې خبره ده.(¹)په سورت یس کښې دی چه دوی زمونږ په وړاندې مثالونه بیانول شروع کړه اوخپل پیدائش نی هیرکړو(²)نو دوی ته جواب ورکولې شي چه هډوکی خو څه چه که تاسو کانړی هم جوړشئی اویا د دې نه هم سخت څیز جوړشئی مثلاً غر زمکه یا آسمان بلکه تاسو پخپله مرګ ولې جوړنه شئی الله ﷻ ته ستاسو سوزل ګران نه دی چه څه کیدل غواړئی اوشئی خو بیابه ضرور راژوندی کیږئی.(³) په حدیث کښې دی چه د ګډ په صورت کښې به مرګ د دوزخ او جنت په مینځ راوستلې شي. او دواړوډلو ته به وئیلې شی چه دا پیژنئی؟ تول به وائی چه او بیا به هم هغه ځائ کښې حلال کړې شی او اعلان به کولې شی چه اې جنتیانو اوس د همیشه د پاره ژوند دې مرګ نشته او اې دوزخیانو اوس همیشه والې دې مرګ نشته.(⁴) دلته ارشاددې چه دوی تپوس کوی چه ښه کله مونږ هډوکی شو او ذره ذره شو یاکانړې یااوسپنه شو یا چه کوم څیز مونږ غواړو د لوئ نه لوئ سخت څیز وی هغه مونږ شو نو دا اوښایه چه د چا په اختیارکښې دی چه مونږ بیادې خپل ژوندون طرف ته واپس راوګرځولې شو؟ د هغوی ددې سوال اوبې ځایه اعتراض په جواب کښې ته دوی په دې پوهه کړه چه ستاسو واپس راګرځونکې ستاسو ربښتونې خالق الله ﷻ دې چا چه تاسو په اول ځل پیداکړی نی په هغه وخت کښې چه تاسو هیڅ هم نه وئی نو بیا هغه ته په دویم ځل پیداکول څه ګران دی بلکه ډیر آسان دی که تاسو هرڅه جوړشئی.دا جواب خولاجوابه دې غلې خوبه شی ولې بیا هم د خپل شیطانت نه نه منع کیږی بده عقیده به پرینږدی اودتوقو مسخرو په توګه به سر خوزوی وائی به ښه ده دا به کله کیږی؟ که ربښتونې نی نو وخت اوښایه. د بې ایمانه خلقو دا طریقه ده چه هغوی تندی کوی اودې خو هغه وخت نیږدې تاسود هغې انتظار کوئی غفلت مه کوئی د هغې په راتلو کښې هیڅ شك نشته راتلونکې څیز هم راغلې اوګڼئی.د الله ﷻ په یوآوازسره به تاسودزمکې نه بهر راوځئی.دسترګې دیوځل رپولو وخت به اونه لګی.دالله ﷻ دارشاد سره به تاسوبه میدان محشرکښې موجودشئی.دقبرونو نه به راوځئی دالله ﷻ تعریفونه کولوسره به د هغه داحکامو په ځائ راوړلو د پاره اودریږئی.دحمد لائق هم هغه دې تاسودهغه دحکم او ارادې نه بهر نه ئی.

کلمه ویونکی باندې به قبرکښې ویره نه وی:-په حدیث کښې دی لااله الا الله ویونکو باندې به د هغوی په قبرونوکښې هیڅ ویره نه وی لکه چه زه هغوی وینم چه هغوی د قبرونونه راپاسی د خپل سر نه به خاوره سنډی لااله الاالله وئیلوسره اودریږی اووائی به د الله ﷻ حمداوثناده چا چه زمونږ نه غم لرې کړو.دسورت فاطر په تفسیرکښې دا بیان راروان دې.ان شاءالله.هغه وخت به ستاسویقین اوشی چه تاسوډیره کمه موده په دنیاکښې پاتې شوی نی لکه سحر یاماښام څوك به وائی لس ورځې څوك به وائی یوه ورځ اوڅوك به وائی یوساعت. په سوال کولو باندې به هم دا وائی چه یوه ورځ یاڅه حصه او په دې به قسمونه خوری. دغه شان به په دنیاکښې هم په خپلو دروغو باندې قسمونه خوړل.

وَقُلْ لِّعِبَادِيْ يَقُوْلُوا الَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ط اِنَّ الشَّيْطٰنَ
اواووایه | بندګانو زماته | چې وائی هغوئ | هغه خبره | چې هغه | ډیره ښه وی | بیشکه چی شیطان
اوزما بندګانو ته اووایه چې هغه خبره کوئ چې ډیره زیاته ښه وی بیشکه شیطان

(¹) ٧٩/نازعات:١٠-١٢.
(²) ٣٢/یس:٧٨. الخ.
(³) الطبری:٤٦٤/١٧.
(⁴) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب قوله عزوجل (واَنذرهم یوم الحسرة): ٤٧٣٠.

Scanned with Ca

يَنْزَغُ	بَيْنَهُمْ ط	إِنَّ الشَّيْطٰنَ	كَانَ	لِلْإِنْسَانِ	عَدُوًّا
فساد اچوي	په منځ دهغوئ كښې	بيشكه چې شيطان	دې	دپاره دانسان	دشمن
ددوئ ترمينځه فساد اچوي بيشكه شيطان دانسان ښكاره دښمن					
مُبِينًا ۝					
ښكاره					

قوله تعالى:- وَقُلْ لِعِبَادِيْ يَقُوْلُوا الَّتِيْ هِيَ أَحْسَنُ ط

خبرې اترې په طريقه كول پكاردى:- الله ﷻ خپلو خوږ نبى كريم ﷺ ته فرمائى چه ته مؤمنانو بنديګانو ته اووايه چه هغوى دې په خولفظونوښكلې فقرو او ښه طريقه سره خبرې اترې كوى ګنى شيطان به د دوى په مينځ كښې شك او بدى واچوى جنګ جګړې به شروع شى. هغه د انسان دښمن دې په شيش كښې ناست دى. په دې وجه د يومسلمان رور طرف ته په وسله سره اشاره كول هم حرام دى چه چرته شيطان دې اونه لګوى او دوزخې جوړ نه شى. اوګورئى([1])مسنداحمد. حضوراكرم ﷺ د خلقو په ګنړه كښې يوځل اوفرمائيل چه ټول مسلمانان په خپل مينځ كښې رونړه رونړه دى څوك دې په چا باندې ظلم زياتې نه كوى څوك مه بې عزته كونى.بيا حضورﷺ دخپلې سينې مباركې طرف ته اشاره اوفرمائيله ارشاد ئې اوفرمائيلو تقوى دلته ده چه كله دوه سړى په خپل مينځ كښې دينى دوستان وى بيا په هغوى كښې بيلتون راشى په دې دا جدائى چه څوك بيانوى هغه بيان كونكې خراب دې ډير خراب دې او ډير شيطان دى.(مسند) ([2])

رَبُّكُمْ	أَعْلَمُ	بِكُمْ ط	إِنْ يَشَأْ	يَرْحَمْكُمْ
رب ستاسو	ښه خبردې	په حال ستاسو	كه اوغواړي هغه	نو رحم به اوكړي په تاسو
ستاسو رب ته ستاسو حال ښه معلوم دې كه چرې هغه اوغواړي نو په تاسو به رحم اوكړي				
أَوْ إِنْ يَشَأْ	يُعَذِّبْكُمْ ط	وَمَا أَرْسَلْنٰكَ	عَلَيْهِمْ	
ياكه اوغواړي هغه	نوعذاب به دركړي تاسو له	اونه ئې ليږلې مونږه ته	په دې خلقو باند	
ياكه هغه اوغواړي نو تاسو له به عذاب دركړي اومونږ ته ددوئ دپاسه څه ذمه دار				
وَكِيلًا ۝ وَرَبُّكَ	أَعْلَمُ	بِمَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ ط
ذمه وار | او رب ستا	ښه خبر دې	په هغه مخلوق	اچې په اسمانونو كښې دى	اوپه زمكه كښې دى
راليږلې نه يې اوستارب ته ښۀ معلومه دى چې څه په اسمانونو او زمكه كښې دى				
وَلَقَدْ فَضَّلْنَا	بَعْضَ النَّبِيّٖنَ	عَلٰى بَعْضٍ	وَّاٰتَيْنَا	دَاوٗدَ
او فضيلت وركړې وۀ مونږه	اخينو پيغمبرانو لره	اپه خينو باند	اوور كړې وۀ مونږه	داود ته
او مونږ خينې نبيانو له په خينو باندې فضيلت وركړې دې اومونږ داود عليه السلام ته				

[1] صحيح بخارى كتاب الفتن باب قول النبي ﷺ ((من حمل علينا السلاح فليس منا)): ۷۰۷۲، صحيح مسلم: ۲۶۱۷، احمد: ۲/۳۱۷، ابن حبان: ۵۹۴۸.

[2] احمد: ۵/۷۱.

Scanned with Ca

زَبُورًا ﴿٥٥﴾
زبور
زبور ورکړې وو دوئ ته

قوله تعالى:- رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ

د درجو فرق:-ستاسو رب تاسو ته ښه خبردې هغه د هدایت مستحق خلق ښه پیژنی هغه چه په چا باندې غواړی رحم کوی دخپلې تابعدارئی توفیق ورکوی اوخپل خان ته نی راتیتوی.دغه شان چه څوك غواړی په بدوعملونوباندې راګیروی سزا ورکوی چه مونږ ته د دې ذمه وار نه وې جوړ کړې ستاکار صرف خبر ورکول دی ستا منونکی به جنتیان وی اونه منونکی به دوزخیان وی. دزمکې او آسمان د ټولوانسانانواو پیریانوفرښتو هغه ته علم دې دهریو د درجو هغه ته علم دې یو له په بل باندې فضیلت دې په انبیاؤکرامو کښې هم درجې دی څوك کلیم الله دې څوك د اوچتو درجو دې. په یوحدیث کښې دی چه په انبیاؤکرامو کښئ فضیلتونه مه قایم کوئی. (١)د دې نه مطلب صرف تعصب او نفس پرستئی نه په خپله توګه فضیلت قایمول دی اونه دا چه د قرآن او حدیث نه ثابت شوی فضیلت نه انکار دې کوم فضیلت چه د کوم یو نبی د پاره د دلیل په رنړا کښې ثابت شی د هغې منل واجب دی.

اولوالعزم پیغمبرانو ذکر:- منلې شوې خبره ده چه د ټولو انبیاؤکرامو نه زمونږ آخری رسول افضل اوغوره دې او په رسولانو کښې بیا پنځه اولوالعزم رسولان د دې ټولونه غوره دی د کومو نومونه چه په سورت احزاب کښې دی. یعنی محمد ﷺ، نوح عليه السلام، ابراهیم عليه السلام،موسی عليه السلام، اوعیسی عليه السلام.د سورت شوری په آیت ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ﴾ (٢)کښې هم ددې پنځونومونه موجود دی. لکه څنګه چه دا ټول څیزونه امت منی دغه شان بغیرد څه اختلاف نه دا هم ثابت دی چه په دوی کښې هم بیا حضرت محمد ﷺ دې. بیا حضرت ابراهیم عليه السلام بیاموسی عليه السلام څنګه چه مشهوره ده . مونږ د دې دلائل بل ځائ کښې په وضاحت سره بیان کړی دی. والله الموافق.

بیافرمائی چه مونږ حضرت داؤد عليه السلام له زبورورکړې. دا هم د هغوی د فضیلت او شرف دلیل دې. صحیح بخاری کښې حضرت رسول الله ﷺ فرمائی چه په حضرت داؤد عليه السلام باندې زبور دومره آسان کړې شوې وو چه په څاروی باندې به ئې زین اچولو نو دومره وخت کښې به ئې زبور لوستلو. (٣)

قُلِ	ادْعُوا	الَّذِينَ	زَعَمْتُمْ	مِّن دُونِهِ
اووایه	چې رااوبلئ	هغه معبودان	چې ګمان پرکوئ تاسو	بغیر دالله نه
دوئ ته اووایه چې تاسو دالله ﷻ نه سوا نورځومره معبودان جوړ کړی دی				
فَلَا يَمْلِكُونَ	كَشْفَ الضُّرِّ	عَنكُمْ	وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾	
نو نه لري اختیار هغوئ	دلرې کولو دنقصان	استاسو نه	او دګرځولو	
هغوئ خولړ رااوبلئ هغوئ نه خوستاسو څه تکلیف لرې کولې شی اونه یو مصیبت بدلولې شي				

(١) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى (وان يونس لمن المرسلين):٢٤١٤، صحيح مسلم:٢٣٧٣.
(٢) ٤٢/الشورى:١٣.
(٣) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى (وآتيناداؤدزبورا):٣٤١٧.

Scanned with Ca

أُولَٰٓئِكَ	الَّذِينَ	يَدْعُونَ	يَبْتَغُونَ	إِلَىٰ رَبِّهِمُ	الْوَسِيلَةَ
دا معبودان	هغه کسان دي	چې رابللې ني دوئ	هغوئ پخپله لټوي	رب خپل ته	وسیله دنزدیکت

دوئ چې څوک په خدائې باندې بللې هغوئ پخپله دخان پحقله دخپل رب نزدیکت لټوي

أَيُّهُمْ	أَقْرَبُ	وَيَرْجُونَ	رَحْمَتَهُ	وَيَخَافُونَ	عَذَابَهُ ط
چې کوم یو به دهغوئ نه	زیات نزدې شي	او امید لرې	د رحمت دهغه	او ویریږي	دعذاب دهغه نه

چې (او گورو) چې څوک الله ﷻ ته ډیر نزدې کیږي او دهغه د رحمت امیدوار دي او دهغه دعذاب نه ویریږي

إِنَّ عَذَابَ	رَبِّكَ	كَانَ	مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾
بیشکه عذاب	د رب ستا	دي	لائق د ویریدلو

بیشکه ستا د رب عذاب نه ویره پکار ده

قوله تعالى:- أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ

کوم چه خلق معبودان گڼري هغوی پخپله د الله ﷻ عبادت کوي:-د الله ﷻ نه بغیرد نورو عبادت کونکوته اووایه چه تاسودوی ته ښه چغې اووهئ هغوی ستاسو په هیڅ کارنه شي راتلې. نه دهغوی دطاقت خبره ده چه ارتوالې راولی نه داسې څه خبره شته چه په بل چاباندې واچوی هغوی خو بې وسه دی او د طاقت او قدرت والا خو صرف هم هغه یو الله ﷻ دې د مخلوق خالق اود ټولو بادشاه دې. دې مشرکانو به ونیل چه مونږ دفرښتو حضرت مسیح ﷺ اوحضرت عزیر ﷺعبادت کوو ددوی معبودان خو پخپله د الله ﷻ دنیزدیکت کوشش کوي.([1]) صحیح بخاری‌کښې دی چه د کوموپیریانو دې مشرکانو عبادت کولو هغوی پخپله مسلمانان شوې وو خودوی تراوسه پورې په خپل کفرباندې کلك ولاړدی.([2]) په دې وجه دوی ته خبرورکړې شوچه ستاسو معبودان پخپله د الله ﷻ طرف ته تیټ شو.ابن مسعود﷛ فرمائی چه داپیریان دفرښتود یوقسم نه وو.حضرت عیسی ﷺحضرت مریم ﷺحضرت عزیر ﷺ نمر سپوږمئ او فرښتې ټول د الله ﷻ د نیزدیکت په لټون کښې وو. ابن جریر﷫ فرمائی چه صحیح مطلب هم دا دې چه د کومو پیریانودوی عبادت کولو په آیت کښې هم هغه مراد دی ځکه چه د حضرت عیسی ﷺ زمانه خو تیره شوې وه اوفرښتې خود اول نه د الله ﷻ عبادت کونکې وې نو دلته هم مراد پیریان دی.

دوسیلې معنی قرب اونزدیکت دې:-دوسیلې معنی قربت اونیزدې والې دې لکه څنگه چه دحضرت قتاده ﷫ قول دې. دا ټول بزرگان هم په دې خیال کښې دی چه څوك به الله ﷻ سره ډیر زیات نیزدیکت حاصل کړی؟ هغوی د الله ﷻ د رحمت طلبگار او د عذاب نه ویریدونکې دی. په حقیقت کښې بغیرد دې دواړو خبرونه عبادت نامکمل دې. ویره د گناهونونه منع کول کوی او امید او طمع په اطاعت باندې آماده کول کوی. په واقع کښې هم د هغه عذاب دې د ویرې الله ﷻ دې مونږ بچ کړی.

وَإِن مِّن قَرْيَةٍ	إِلَّا	نَحْنُ
او نشته هیڅ یوکلې	مگر	مونږه

او (د کافرانو) داسې یو کلې نشته چې کوم مونږ

---

[1] الطبری:٤٧١/١٧.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت بنی اسرائیل باب (قل ادعواالذین زعمتم من دونه):٤٧١٤،صحیح مسلم:٣٠٣٠.

Scanned with Ca

مُهۡلِكُوۡهَا قَبۡلَ يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ اَوۡ مُعَذِّبُوۡهَا عَذَابًا
هلاکونکی یو هغې لره | مخکښې | دورځې دقیامت نه | یاعذابونکی یو هغې لره | په عذاب
دقیامت نه وړاندې وړاندې هلاک نه کړو یا دهغې کلې اوسیدونکو خلقو ته سخت عذاب
شَدِيۡدًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِى الۡكِتٰبِ مَسۡطُوۡرًا ۝٥٨ وَمَا مَنَعَنَاۤ
سخت سره | دې | د احکم | په کتاب کښې | لیکلې شوې | اونۀ یومنع کړی مونږه هیڅ څیز
ورنکړو دا دالله ﷻ په کتاب کښې لیکلی پراته دی اومونږ نخښې
اَنۡ نُّرۡسِلَ بِالۡاٰيٰتِ اِلَّاۤ اَنۡ كَذَّبَ بِهَا الۡاَوَّلُوۡنَ ؕ
له دې نه چې اولیږو | نښې | مگر دې خبری | چې دروغ گنړلې وې | هغه نښې | ړومبنو خلقو
لیږل څکه منع کړې چې وړاندینو خلقو دا دروغژنې گنړلې وې
وَاٰتَيۡنَا ثَمُوۡدَ النَّاقَةَ مُبۡصِرَةً فَظَلَمُوۡا بِهَا ؕ وَمَا
اوورکړه مونږه | ثمود یانوله | اوښه | ښکاره | نو ظلم اوکړو هغوئ | په هغې باند | اونۀ
اومونږ ثمودیانو ته اوښه د(صالح دنبوت) ښکاره نخښه ورکړه نوهغوئ په دې ظلم اوکړو
نُرۡسِلُ بِالۡاٰيٰتِ اِلَّا تَخۡوِيۡفًا ۝٥٩
لیږو مونږه | نښې | مگر دپاره دیرولو |
او مونږ خوداسې معجزې ویرولو دپاره رالیږو

قوله تعالی:- وَاِنۡ مِّنۡ قَرۡيَةٍ اِلَّا نَحۡنُ مُهۡلِكُوۡهَا قَبۡلَ يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ

د منکرانو اخری انجام تباهی ده:- هغه لیکل کوم چه په لوح محفوظ کښې شوې دی هغه حکم کوم چه جاری کړې شوې دې دهغې بیان په دې آیت کښې دې چه دګناهګارانو کلې یقیناً اوران کړې شوی دی. یا د تباهئ سره د هغوی د ګناهونویه وجه رانیزدې شی. په دې کښې به زمونږ د طرف نه هیڅ ظلم نه وی بلکه دهغوی دخپلو عملونو بدله به وی د هغوی د عملونونقصان به وی.د رب د آیاتونو او د هغه د رسولانو نه د سرکشئ میوه به وی.

د نخښوکتلونه پس ایمان نه راوړل د عذاب وجه ده:- درسول الله ﷺ په زمانه کښې کافرانوحضورﷺ ته اووئیل تاسونه وړاندې په انبیاؤکراموکښې دبعضو هواتابع شوې وه بعضو به مړی ژوندی کوی وغیره. اوس که چرته ته غواړې چه مونږ هم په تاسو باندې ایمان راوړو نوتاسو دا دصفاغونډئی د سرو زرو کړئی نو مونږ به ستاسو دصداقت قائل شو.په دې کښې وحی راغله که چرې ستا هم دا خواهش وی نودا دصفاغونډئی به دسرو زروکړم خودا خیال ساته که دوی بیاهم ایمان راونړو نو بیابه دوی ته مهلت نه ملاویږی فوراً به عذاب راشی اودوی به تباه کړی.اوکه ستادوی ته دتاخیر ورکولو او سوچ موقع ورکول منظور وی نو زه به داسې نه کوم. حضورﷺ اوفرمائیل یاالله زه د دوی باقی پاتې کیدو کښې خوشحاله یم. ([1])په مسند کښې دومره نور هم دی چه هغوی داهم وئیلې وو چه باقی نور غرونه دې د دې ځائ نه اخواشی چه مونږ دلته زمینداره اوکړې شو الخ. په دې باندې دا آیت نازل شو.([2])

---

[1]) الطبری:١٧/٤٧٧.
[2]) احمد:١/٢٥٨، حاکم:٢/٣٦٢.

Scanned with Ca

بل روایت کښې دی حضورﷺ دعا اوغوښتله حضرت جبرائیل ؑ راغلو اوونې وئیل چه ستاسو پروردګار تاسوته سلام وائي او فرمائي که چرې تاسو غواړئ نوترسحره پورې به دا غرد سرو زروشي خوکه بیا هم په دوی کښې چا ایمان راونړلو نو هغوی ته به هغه سزا ورکولې شی چه تراوسه پورې به چاته هم نه وی شوې او که ستاسو اراده وی نو زه په دوی باندې د رحمت او توبه دروازه کولاؤ پریږدم؟ حضورﷺ دادویمه خبره خوښه کړه(۱)مسندابی یعلی کښې دی ﴿وَاَنۡذِرۡ عَشِيۡرَتَكَ الۡاَقۡرَبِيۡنَۙ﴾ (۲)کله نازل شونود ارشاد د پوره کولود پاره حضورﷺ په جبل ابی قبیس باندې اوختلو اوونی فرمائیل اې بنوعبدمناف زه تاسوویرونکې یم. قریش دې آواز اوریدو سره راجمع شو بیانی ونیل واورنی حضورﷺ د نبوت دعوی کونکې دې. د سیلمان ؑ تابع هوا وه د موسی ؑ دریاب تابع شوې وو عیسی ؑ نبی به مړی ژوندی کول ته هم نبی نی الله ﷻ ته اووایه چه دا غر اخواکړی اودا زمکه د زمیندارئ قابله کړی دې د پاره چه مونږ فصلونه اوکرو. که دا نه وی نو زمونږ د مړو د ژوندی کولو دعاد الله ﷻ ته اوکړه چه مونږ اوهغوی یوځای کینو خبرې اوکړو اوکه داهم نه وی نو دا غرد سرو زرو جوړکړه چه مونږ د ژمی او اوړی د سفر نه خلاص شو. هم هغه وخت په حضورﷺ باندې وحی نازلیدل شروع شو د دې په ختمیدو باندې حضورﷺ اوفرمائیل د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې تاسو چه څه اوغوښتل ماته د هغې په کیدو کښې او په دې خبره کښې چه د رحمت دروازې ته لاړشم اختیار راکړې شو چه د ایمان او اسلام نه پس تاسو د الله ﷻ رحمت راغوندکړئ یاکه تاسو دا نښې اوکتلې اوبیامو اونه منله نو تاسو ګمراه شئ اود رحمت دروازې به په تاسو بندکړې شی نوزه اوویریدلم اود رحمت دروازه مې کولاو پاتې کیدل خوښ کړل ځکه چه په دویم صورت کښې خو به ستاسو په ایمان نه راوړو باندې به په تاسو هغه عذاب نازلیدلوکوم چه به په چا نه وو نازل شوې. په دې باندې آیت نازل شو اوبل آیت ﴿ وَلَوۡ اَنَّ قُرۡاٰنًا سُيِّرَتۡ بِهِ الۡجِبَالُ اَوۡ قُطِّعَتۡ بِهِ الۡاَرۡضُ اَوۡ كُلِّمَ بِهِ الۡمَوۡتٰى‌ؕ بَلْ لِّلّٰهِ الۡاَمۡرُ جَمِيۡعًا‌ؕ اَفَلَمۡ يَايۡــَٔسِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ لَّوۡ يَشَآءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيۡعًا‌ؕ وَلَا يَزَالُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا تُصِيۡبُهُمۡ بِمَا صَنَعُوۡا قَارِعَةٌ اَوۡ تَحُلُّ قَرِيۡبًا مِّنۡ دَارِهِمۡ حَتّٰى يَاۡتِىَ وَعۡدُ اللّٰهِ‌ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخۡلِفُ الۡمِيۡعَادَ﴾(۳) نازل شو

نخښې نخښانې دخلقودویرولودپاره وی:-یعنی دآیاتونود لیګلواوبخپله خُله باندې غوښتلې شوو معجزو خودلو نه مونږ عاجز نه یو بلکه دا مونږ ته ډیر آسان دی کوم چه ستا قوم غواړی مونږ به نی دوی ته اوخایوخو په دې صورت کښې به د دوی په نه منلوسره به بیا زمونږ عذاب نه اخواکیږی وړاندې خلقو ته اوګورد هم په دې کښې برباد کړې شو. په سورت مائده کښې دی چه زه په تاسو دسترخوان نازلوم خودې نه پس چه څوک کفر کوی هغه ته به داسې سزا ورکولې شی چه دې نه وړاندې به چاته نه وی ورکړې شوې(۴)ثمودیانو ته اوګوره چه هغوی د یوخاص کانړی نه د اوښې راوتل غوښتې وو.دحضرت صالح ؑ پدعاسره هغه راووتله خو هغوی اونه منل بلکه د هغه اوښې پښې پنډنی کټ کړې رسول نی د الله ﷻ د وحدانیت یوه نښه وه اود هغه د رسول د صداقت علامت وو. خودې خلقو بیا هم کفر اوکړو د هغې اوبه ئی بندکړې او آخر نی هغه قتل کړه د کوم په بدله کښې چه د اول نه واخله ترآخره پورې تول مړه کړې شواود الله ﷻ چه غالب ذات دې په نیولوکښې راغله. آیاتونه خو صرف د ویرولود پاره وی چه

---

(۱) احمد:۱/۲٤۲ رهوحدیث صحیح مسندعبدبن حمید:۷۰۰، دلائل النبوة للبیهقی:۲/۲۷۲.
(۲) ۲٦/الشعراء:۲۱٤.
(۳) ۱۳/الرعد:۳۱.
(٤) ٥/المائده:۱۱٥.

Scanned with Ca

هغوی نصیحت حاصل کړی.

روایت دې چه دابن مسعودؓ په زمانه کښې په کوفه کښې زلزله راغله نو هغوی اوفرمائیل چه الله ﷻ غواړی تاسو هغه ته تېټ شئی تاسو له ډېر زر د هغه طرف ته متوجه کیدل پکاردی. (١) د حضرت عمرؓ په زمانه کښې څوځل په مدینه منوره کښې جټکې محسوس کړې شوې نو هغوی اوفرمائیل چه والله تاسو ضرور څه نوې خبره کړې ده. ګورئی که بیا داسې اوشو نو زه به تاسو ته سخته سزا درکړم. متفق علیه حدیث کښې دی حضورﷺ فرمائیل چه نمر اوسپوږمئی د الله ﷻ د نښونه دوه نښې دی دا د چا په مرګ او ژوندباندې په تندر کښې نه راځی بلکه الله ﷻ په دې سره خپل بندیګان ویروی. کله چه تاسو دا اووینئی نود الله ﷻ د ذکر دعا اواستغفارطرف ته تېټ شئی. ای د محمدﷺ امته! والله د الله ﷻ نه زیات غیرتی بل څوك نشته چه د هغه وینځې غلامان دې زنا کاری کوی. ای د محمدﷺ امته! کوم څه چه زه پیژنم که چرې تاسو پیژندل نوډیر کم به مو خندل اوډیر زیات به مو ژړل. (٢)

وَاِذْ	قُلْنَا	لَكَ	اِنَّ رَبَّكَ		
اکله چې	اوونیل مونږه	تاته	بیشکه رب ستا		
اوراني نبیﷺ هغه وخت یادکړه چې مونږ تاته اووئیل					
اَحَاطَ	بِالنَّاسِ ط	وَمَا جَعَلْنَا	الرُّءْيَا	الَّتِيْٓ	اَرَيْنٰكَ
راګیرکړی دی	خلق	اونهٔ ده جوړه کړې مونږه	نظاره	هغه	چې ښودلې ده مونږ تاته
چې ستارب دټولو خلقو نه راچاپیره دې اودا مونږ چې تاته کومه نظاره خودلې ده هغه مو					
اِلَّا	فِتْنَةً	لِّلنَّاسِ	وَالشَّجَرَةَ	الْمَلْعُوْنَةَ	فِي الْقُرْاٰنِ ط
مګر	یو د فتنه	دپاره دخلقو	اوونه	لعنت کړې شوی	په قران کښې
دخلقو دپاره دازمیښت سبب اوګرځولو اوهغه ونه هم چې قران پاك كښې پرې لعنت راغلې دې					
وَنُخَوِّفُهُمْ	فَمَا يَزِيْدُهُمْ	اِلَّا	طُغْيَانًا	كَبِيْرًا ۝٦٠	
اویروو مونږ دې خلقو لره	خونهٔ زیاتوی دایرول دوئ لره	مګر	سرکشۍ	لویه	
اومونږ خو دا خلق بیابیا ویروؤ خو په هغې باندې ددوئ سرکشی نوره هم زیاتیږی					

قوله تعالى:- وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ

د معراج ټولې نظارې حضورﷺ په خپلو سترګو اولیدلې:- الله سبحانه وتعالى خپل رسول کریمﷺ ته د دین د تبلیغ رغبت ورکوی اود هغوی د حفاظت ذمه اخلی چه ټول خلق د غه د قدرت لاندې دی هغه په ټولو باندې غالب دې ټول دهغه لاندې دی اوهغه به ددې ټولونه تابچ ساتی. کوم څه چه مونږ تاته اوخودل هغه دخلقو دپاره یو کولاو ازمیښت دې.داخودل دمعراج په شپه ووچه حضورﷺ په خپلو سترګو اولیدل.د نفرتی ونې نه مراد د زقوم ونه ده.(٣) د معراج اجادیث په پوره تفصیل سره د دې سورت په شروع کښې بیان شوی دی.

داهم تیرشوی دی چه د معراج واقعه اوریدوسره ډیر مسلمانان مرتد شو اود حق نه اوګرځیدل څکه چه

---

١) الطبری:١٧/٤٧٨.

٢) صحیح بخاری کتاب الکسوف باب الصدقة فی الکسوف:١٠٤٤، صحیح مسلم:٩٠١، ابوداوُد:١١٩١، بیهقی:٣/٣٣٨.

٣) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب (وماجعلنا الرؤیاالتی اریناك الا فتنة للناس):٤٧١٦...

Scanned with Ca

د هغوی په عقل کښې دا رانغله او دخپل جهالت په وجه ئې دادروغ اوګنړل او دين ئې پريخودو د دوی په خلاف د کامل ايمان والا په خپل يقين کښې نور هم زيات شو اود هغوی ايمان نور هم مضبوط شو او په ثابت قدمئی او استقلال کښې نور هم زيات شو. نودا واقعه الله ﷻ سبحانه وتعالی د خلقو د ازميښت اوامتحان ذريعه اوګرځوله. حضورﷺ چه کله خبرورکړو او په قرآن پاك کښې آيت نازل شوچه دوزخيانوباندې به د زقوم ونه خوړلې شي او حضورﷺ دا پخپله کتلې هم وه نوکافرانودا اونه منله او ابوجهل ملعون خو په ټوقومسخروکښې ونيل راوړئی کهجورې او کوچ راوړئی اودا زقوم اوکړئی يعنی دا يوځائ کړئی او په ښه مزه سره ئی اوخورئی بس هم دا زقوم دې بياد دې خوراك د خوړلو نه ويره د څه خبرې؟ يوقول دا هم دې چه دې نه مراد بنواميه دی خودا قول بالکل غريب او ضعيف دې. هم د ړومبی قول قائل هغه مفسرين دی چه دا آيت د معراج په واقعه کښې منی. لکه ابن عباسؓ مسروق ابومالك ؒ حسن بصری ؒ وغيره سهل بن سعيد ؒ وائی چه حضور ﷺ د فلانکې قبيلې خلق په خپل منبرباندې لکه د بيزوګانو غوندې په ټوپونو اوګڈاګانو اوليدل او حضورﷺ دې سره ډير خفه شو. بيا تروفات پورې بيا حضورﷺ په پوره خندا سره خنديدونکې اونه ليدلې شو په دې کښې هم دې آيت طرف ته اشاره ده (١)(ابن جرير)خوداسندبالکل ضعيف دې. محمدبن حسن بن زباله متروك دې اود هغه استاذ هم بالکل ضعيف دې. پخپله د امام ابن جرير ؒ خوښ کړې شوې قول هم دا دې دې نه مراد د معراج شپه ده او د زقوم ونه ده ځکه چه د مفسرينويه دې باندې اتفاق دې. مونږ کافران د خپلو عذابونونه ويروو خوهغوی په خپل ضد کبر لوئی او بې ايمانئی کښې نور هم وړاندې کيږی.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ

اوکله چې|اوونيل مونږه| فرښتو ته |چې سجده اوکړئ| ادم ته |نوسجده اوکړه هغوئ |مګر اونهٔ کړه

او هرکله چې مونږ فرښتو ته اووئيل چې تاسو ادم ؑ ته سجده اوکړئ نوبغير د

اِبْلِيْسَ ؕ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيْنًا ؕ قَالَ

ابليس | اوې وئيل | ايا زهٔ سجده اوکړم | هغه چاته | چې پيدا کړې دې تا |دختې نه | اووئيل

ابليس نه ټولو سجده اوکړه هغه اووئيل ايا زهٔ ده ته سجده اوکړم چې تا دختې نه پيداکړې دې ابليس اووئيل

اَرَءَيْتَكَ هٰذَا الَّذِيْ كَرَّمْتَ عَلَيَّ ؗ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ

ايا کتلی دی تا | دا هغه دې| چې فضيلت ورکړوتا | په ماباندې| که چرې | مهلت راکړو تامالره

چې ته خو دې سړی ته لږ اوګوره چې تا په ماپه باندې اوچت کړې دې که چرې ته

اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗٓ اِلَّا قَلِيْلًا ۝

دورخې دقيامت پورې| خامخا به زهٔ دبيخه رااوباسم | اولاد ددهٔ | مګرنهٔ | لږ

ترقيامته پورې ماله مهلت راکړې نو زه به ديو څو تنو نه بغير ددهٔ ټول اولاد پخپل قابو کښې راولم

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ

اوونيل (الله) | ځه | پس چاچې | پيروی اوکړه ستا| ددوئ نه |نو بيشکه| دوزخ |

حکم اوشو چې ځه ؛ څوک چې له دوئ نه ستا پيروی اوکړی نو بيشکه دوزخ ستاسو

(١) الطبری:١٧/٤٨٤، ٤٨٦.

Scanned with Ca

جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا۝ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ

بدله ده ستاسو | بدله | پوره | او دوکه کړه په خوږو پستو خبرو | هغه څوك |

دټولو دپاره پوره پوره سزا ده اوپه دوئ کښې چې ستا په چا وس رسی

اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ

چې طاقت رسيږی ستا | ددوئ نه | په دعوت ستاسره | اوبه جمع راوله | په هغوئ باند |

نو هغوئ پخپل آواز سره اوغولوه اوپه دوئ باندې (دخپلو فوجونو)

بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

سوارهٔ خپل | اوپياده خپل | اوشريك شه دهغوئ سره | په مالونو كښې | اوپه اولاد كښې |

سوارهٔ اوپياده راوخيژه وه اوهغوئ سره په مالونو او په اولاد كښې ځان له برخه اونيسه

وَعِدْهُمْ ط وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ إِلَّا غُرُورًا۝

اووعدې اوكړه دهغوئ سره | اووعده نهٔ كوی دهغوئ سره | شيطان | مګر | ددوكې

او هغوئ سره وعده كوه او كومې وعدې چې شيطان هغوئ سره كوی هغه ټوله دهوكه ده

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ ط وَكَفٰى بِرَبِّكَ

بيشكه | بندګان زما چی دی | نشته | تالره | په هغوئ باندې | څه غلبه | او كافی دې | رب ستا

بيشكه زما په مخلصانو بندګانو به ستازور نه چليږی اوستا رب كافی

وَكِيلًا۝

په حيثيت دوكيل |

كارساز دې

قوله تعالى:-وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ ط

د ابليس ددښمنئ تذكره او دهغه خبره نه منل:- دابليس دزړئی دښمنئی نه انسان خبرولې شی چه هغه ستاسو دپلارآدم ﷺ ښكاره دښمن وو دهغه اولاد برابر هم دغه شان ستاسو دښمن دې. د سجدې حكم اوريدو سره خو ټولوفرښتو سرټيټ كړوخو هغه كبر اوكړوهغه نې سپك اوګڼړلواوصفاانكارئې اوكړو چه ناممكن دی زما سر د خاورې د يوجوړشوی مخې ته ټيټ شی. زه د ده نه ډير غوره يم زه أوريم اودا خاوره ده.بيا دهغه زړورتياته اوګوره چه دالله ﷻ په درباركښې د ګستاخئی په اندازسره وائی چه ښه ده كه تاده له په ما باندې فضيلت وركړو نو څه اوشو زه به هم د ده اولاد ټول برباد كړم ټول به خپل تابعدارجوړكړم او دهوكه به ئې كړم كه څه لږ شان زماد جال نه بچ شی ګڼی باقی به ټول غرق كړم.

شيطان ته مهلت وركړې شو:- ابليس د الله ﷻ نه مهلت اوغوښتلو الله ﷻ منظوركړواو ارشاد اوشو چه د معلوم وخت پورې مهلت دې[1] ستا اوستاد تابعدارانو د بدو بدله به د دوزخ أور وی چه پوره سزا ده. په خپل آوازسره چه ته څوك دهوكه كولې شې دهوكه ئې كړه يعنی په سندرو او تماشوباندې هغوی

[1] ١٥/الحجر:٣٧.

دهوکه کوه ګرځه.([1])کوم هم چه دالله ﷻ نافرمانئی طرف ته رابلونکې اوازوی هغه شیطانی اوازدې.([2]) دغه شان ته خپل پیاده او سواره واخله او په کومو چه ته حمله کولې شې اوکړه ﴿رجل﴾ جمع ده ﴿راجل﴾ لکه چه ﴿رکب﴾ جمع د ﴿راکب﴾ او﴿صحب﴾ جمع ده ﴿صاحب﴾ مطلب دادې چه څنګه تانه کیدې شی په هغوی باندې خپل تسلط او طاقت استعمال کړه. دا نه د قدرت امر دې نه حکم. د شیطانانو هم دا خصلت دې چه هغوی د الله ﷻ بندیګان غولوی او دهوکه کوی ګرځی هغوی په ګناهونو اخته کوی د الله ﷻ نه چه څوك په معصیت کښې وی هغه که سور وی که پیدل شیطانی لښکر کښې دې.([3])داسې پیریان هم دی اوانسانان هم دی چه د هغه تابعداردی.([4]). کله چه په چا باندې آوازونه اوچت کړې شی نو عرب وائی((اجلب فلان علی فلان))هم دې نه دا ماخوذ دې د حضورﷺ دا فرمان چه داسونوبه زغلولو کښې جلب نشته.([5]) هغه هم دې نه ماخوذ دې. د جلبه اشتقاق هم دې نه دې یعنی د آوازونو اوچتیدل.

په مال اولادکښې د شرکت مفهوم:-د هغوی په مالونو او اولادکښې هم ته شریك اوسه. یعنی د الله ﷻ په نافرمانوکښې دهغوی مال خرچ کوه([6])سودخوری په هغوی کوه بدئی سره مال راجمع کړی او په حرامو کارونوکښې خرچ کړی حلال څناورد خپل خواهش نه په ځان حرام کړی وغیره. په اولادکښې شرکت دا دې چه زناکاری اوکړی اود هغې نه اولاد وی([7])کوم اولاد ئی چه په وړوکوالی کښې د بې وقوفتیا نه دهغوی موریلار قتل کړې وی یا ئی ژوندی خښ کړې وی هغه ئی یهودی نصرانی یا مجوسی جوړکړې وی([8])داولاد نوم عبدالحارث اوعبدشمس او عبدفلانکې کیخودې وی. غرض دا چه په هرقسم ئی شیطان په دې کښې داخل کړې وی یائی دا ورسره کړې وی هم دغه د شیطان شرکت دې. د صحیح مسلم په حدیث کښې دی چه الله ﷻ ﷻ فرمائی ماخپل بنده یوطرف ته موحد پیداکړې دې بیا شیطان راغلو دې ئی دهوکه کړو اوحلال څیزونه ئی پرې حرام کړل([9])

بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه په تاسوکښې څوك خپلې بی بی له د تلواراده اوکړی دادې لولی ﴿اللهم جنبنا الشیطن وجنب الشیطن مارزقتنا﴾ یعنی یاالله ته مونږ د شیطان نه بچ کړې اولرې کړې شیطان د هغه نه چه ته مونږ ته راکوې. نوکه په دې کښې د الله ﷻ د طرف نه بچې اوشی نو هغه ته به هیڅ کله هم شیطان څه ضرراونه رسولې شی.([10])بیافرمائی چه زه ته هغوی له د دهوکې د دروغو وعدې ورکوه. دقیامت په ورځ به دې پخپله وائی چه د الله ﷻ وعدې خو ټولې رښتیاوې اوزما ټولې وعدې غلطې وې.بیا فرمائی زما مؤمن بندیګان زما په حفاظت کښې دی. زه به هغوی د شیطان رټلې شوی نه بچ کوم. د الله ﷻ وکالت حفاظت نصرت اود هغه تائیدد بندیګانود پاره کافی دې. مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی مؤمن په خپل شیطان باندې داسې قابوموی لکه څنګه چه

---

[1]) الطبری:١٧/ ٤٩٠.

[2]) الطبری:١٧/٤٩١.

[3]) الطبری:١٧/٤٩٢.

[4]) الطبری:١٧/٤٩١

[5]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الجلب علی الخیل فی السباق:٢٥٨١ وهوحسن: ترمذی:١١٢٣، نسائی:٣٣٣٧.

[6]) الطبری:١٧/٤٩٣.

[7]) الطبری:١٧/٤٩٤.

[8]) الطبری: ١٧/٤٩٤-٤٩٥.

[9]) صحیح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیااهل الجنة واهل النار:٢٨٦٥.

[10]) صحیح بخاری کتاب الوضوء باب التسمیة علی کل حال وعندالوقاع:١٤١، صحیح مسلم:١٤٣٤، ابوداؤد:٢١١٦، ترمذی: ١٠٩٢، ابن ماجه:١٩١٩، احمد:١/٢١٧.

Scanned with Ca

يوسړي خپل ځاروی ته واګه اچولې وي. (١)

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ

ارب ستاسو | هغه ذات دې | چې چلوي | دپاره ستاسو | كشتئ | په درياب كښې

ستاسو رب هغه ذات دې چې ستاسو دپاره ئې په سمندر كښې كشتئ چلوي

لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾

دپاره ددې چې تاسوتلاش كړئ | دفضل دهغه نه | بيشكه هغه | دې | په تاسوباندې | مهربانه |

چې تاسو دهغه فضل(روزي) اولټوئ بيشكه هغه په تاسو ډير مهربان دې

قوله تعالى:- رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ

كشتئ د تجارت ذريعه ده:- الله ﷻ خپل احسان ښائى چه هغه د خپلوبنديګانو د آسانئ اوسهولت دپاره دهغوى دتجارت اوسفرد پاره په دريابونوكښې كشتئ رواني كړې دى.دهغه دفضل اوكرم لطف او رحم يوه نښه دا هم ده چه تاسو لرې لرې ملكونوته تلې شئ اود الله ﷻ فضل يعني رزق حاصلولې شئ.

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ

اوكله چې | اورسيږي تاسوته | تكليف | په درياب كښې | ورك شي | هغه څوك | چې رابللې ئې تاسو

اوهركله چې په سمندر كښې تاسو ته څه تكليف رسيږي نو دالله ﷻ نه سوا

إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ

سوا دخاص هغه نه | نو هركله چې | هغه بچ كړئ تاسو | وچې ته | نومخ واړوو تاسو | اودې |

كوم كوم چې تاسوبلئ هغه تاسو نه هير شي بيا هركله چې تاسو اوچې طرفته رابچ كړي نو تاسو مخ واړوئ

الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ

انسان | ناشكره | آيا نو په امن كښې يئ تاسو | ددې نه چې | دوب كړي | تاسو |

اوانسان ډير ناشكره دې آياتاسو ددې خبرې نه بې غمه شوي يئ چې تاسو اوچې طرفته راولي او په زمكه كښې

جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا

په طرف دوچې | يا را اوليږي | په تاسوباندې | دكاڼروباران | بيابه | اونه مومئ تاسو |

مونښخ كړي يادرباندې دكاڼرو شكو سيلئ راولي بيا تاسو دخپل ځان دپاره

لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾

دپاره دخپل ځان | حمايتي |

څوك كارساز نه مومئ

قوله تعالى:- وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ

په سمندرونوكښې هم كارساز الله ﷻ دې:- دالله ﷻ ارشادكيږي چه بنديګان خو دمصيبت په وخت كښې په خلوص سره خپل پروردګارته تيتيږي اودهغه نه دزړه دعاګانې كوي اوچه كله الله ﷻ هغه مصيبت

---

(١) احمد:٢/٣٨٠.

Scanned with CamScanner

اخواکړی دي سترګې اړوی.

دعکرمه بن ابو جهل د ایمان واقعه:-دمکې د فتح په وخت کښې کله دابوجهل ځوئ عکرمه د حبشه د تلوپه اراده سره اوتختیدواوپه کشتئ کښې کیناستو لاړونو اتفاقی توګه باندې کشتئ په طوفان کښې راګیره شوه دمخالف طرف هوا هغه لکه د پاڼړې غوندې خوزوله.هغه وخت چه په کشتئ کښې څومره کافران ووهغوی ټولوپه خپل مینځ کښې اووئیل چه دې وخت کښې د الله ﷻ نه بغیربل څوك هم زمونږ هیڅ په کارنه شی راتلې نو هم هغه ته آواز اوکړئی. عکرمه ته هغه وخت دا خیال راغلو چه کله په اوبو کښې صرف هم هغه په کارراتلې شی نو په اوچه باندې هم هغه په کارراتلې شی.اې الله زه نذر منم که تازه ددې مصیبت نه خلاص کړم نونیغ به ځم اودحضرت محمد ﷺ په لاس کښې به خپل لاس ورکوم. یقینا هغه به په ما باندې رحم او کرم او مهربانی اوکړی. د سمندر پوریوتلوسره هغه نیغ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اواسلام ئې قبول کړو اود اسلام یوپهلوان ثابت شو([1])نوفرمائی چه دسمندر ددې مصیبت په وخت کښې خود الله ﷻ نه علاوه ټول هیروئی خوبیا د هغې په اخواکیدوسره د الله ﷻ توحید پریږدئی اونوروته سوالونه کوئی. انسان دې داسې ناشکره چه نعمتونه هیروی بلکه منکرکیږی مګر چه څوك الله ﷻ بچ کړی اود خیرتوفیق ورکړی.

په سمندرکښې غرق کونکې په اوچه کښې هم ورخښولې شی:-رب العالمین خلق ویروی چه څوك په اوبو کښې ډوبول کولې شی نو هغه په اوچه باندې هم د ورننه ویستلو طاقت لری.بیا خوهلته صرف هم هغه ته چغې وهل اودلته هغه سره نورشریك کول داڅومره بې انصافی ده؟ هغه خوپه تاسوباندې د کاڼو باران هم کولې شی اوهلاك کولې موشی([2]) لکه څنګه چه په لوطیانو باندې شوې وودکوم بیان چه پخپله قرآن کښې په څو ځایونوکښې دې.سورت تبارك کښې الله ﷻ فرمائی آیا ستاسود هغه الله ﷻ نه ویره نشته کوم چه په آسمانونوکښې دې چه هغه چرته تاسو په زمکه کښې ورخښ نه کړی چه ناڅاپی زمکه په رږیدو شی.آیاستاسو د آسمانونووالا الله ﷻ نه ویره نشته چه هغه چرته په تاسو باندې کاڼړی راونه وروی بیاپوهه شئی چه د ویرولوانجام څه کیدلې شی([3])بیافرمائی چه په هغه وخت کښې به نه تاسو سره خپل څوك امدادی وی نه لاس کونکې نه وکیل نه کارساز نه ساتونکې اونه خیال لرونکې.

اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُّعِيْدَكُمْ فِيْهِ

یابه امن کښې یئ تاسو | ددې نه چې اواپس بوځی تاسو دریاب ته

یاتاسو بې فکره شوی یئ چې هغه دوباره تاسو دې

تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيْحِ فَيُغْرِقَكُمْ

یو خل بیا | اوراولیږی | په تاسو باند | طوفان | د هوا نه | اوډوب کړی تاسولره |

دریاب ته بوځی بیا په تاسو باندې دهوا سخت طوفان راولیږی بیاتاسو د

بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوْا لَكُمْ عَلَيْنَا

په سبب دهغې اچې ناشکری اوکړه تاسو | بیا | اونهٔ مومئ تاسو | دپاره دخان خپل په مونږ باندا |

ناشکرئ په بدله کښې غرق کړی نوبیا به هیڅوک زمونږ نه دتپوس پوښتنې

[1] ...
[2] الشوری ١٧: ٦٨.
[3] ٦٧/الملك: ١٦-١٧.

به	تَبِيۡعًا ﴿٦٩﴾	وَلَقَدۡ	كَرَّمۡنَا	بَنِيۡٓ اٰدَمَ
ددې انجام	روستو تپوس کونکې	او په تحقیق سره	عزت ورکړو مونږه	اولاد د ادم ته
قابل هم بیا نه مومئ او بیشکه مونږ دادم عليه السلام اولاد ته عزت ورکړې دې				

وَحَمَلۡنٰهُمۡ	فِي الۡبَرِّ وَالۡبَحۡرِ	وَرَزَقۡنٰهُمۡ	مِّنَ الطَّيِّبٰتِ
او سورلئ ورکړې مونږ دوئ ته	په وچه کښې او په دریاب کښې	او رزق ورکړو مونږ دوئ ته	د پاکو څیزونو
او مونږ دوئ په اوچه او دریاب دواړو کښې سوارهٔ کړخوؤ او مونږ دوئ له د پاکیزه څیزونو رزق ورکړو			

وَفَضَّلۡنٰهُمۡ	عَلٰى كَثِيۡرٍ	مِّمَّنۡ	خَلَقۡنَا	تَفۡضِيۡلًا ﴿٧٠﴾
او غوره کړل مونږه دوئ لره	په ډیرو باند	دهغه چانه	چې پیدا کړی دی مونږه	په غوره کولو سره
او په خپل ډیر مخلوق باندې مو ورله ښکاره فضیلت ورکړې دې				

قوله تعالی:- ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَكُمۡ وَكِيۡلًا ﴿﴾

ارشاددې چه اې منکرانو دسمندرنه تاسوزماد توحید قائل کیدوسره بهرشونی نوبیامو انکار اوکړونو آیا داسې نه شی کیدې چه تاسو به بیاد اوبوسفراوکړئی اود تیزې هواخپیړې به ستاسو کشتئی ګډه وډه کړی اوآخربه ئی ډوبه کړی[1] او تاسوله ستاسود کفر مزه او خوند درشی نوبیاخوبه ستاسوهیڅ څوك امدادی نه وی نه به څوك داسې ملاوشی چه زمونږ نه ستاسوبدله واخلی مونږ پسې څوك نه شی رسیدلې اودچا څه مجال چه زمونږ په کارګوته اوچته کړی.[2]

په ټولومخلوقاتو باندې د انسان فضیلت:- دټولونه ښه پیدائش دانسان دې لکه چه ارشاددې ﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا الۡاِنۡسَانَ فِيۡٓ اَحۡسَنِ تَقۡوِيۡمٍ﴾[3] مونږ انسان په ډیرښکلې جوړخ سره پیداکړې دې هغه په خپلو پښوباندې نیغ اودریږی اوصحیح روان وی پخپلو لاسونوباندې په ښه طریقه خپل خوراك کوی اوځناور په پښو لاسونو باندې روان وی په خلې سره د ګیاځرن کوی.بیا ده ته پوهه ورکړې ده په کوم سره چه ګټه تاوان ښه او بد پیژنی.دینی اودنیاوی فائده معلوموی.د ده دسورلئی دپاره په اوچه باندې ځناوراوځاروی اسونه قچرې اوښان وغیره اودلمدې دسفردپاره کشتئ جوړول خودلی.ده ته ښکلې مزیدارخوند ناك د خوراك څښاك څیزونه ورکړی فصلونه دی میوې دی غوښه ده پنیی دی اوډیر بهترین خوندناك مزیدار څیزونه دی. بیا د اوسیدو د پاره ښکلې کورونه د اغوستلود پاره ښائسته لباس اود قسم قسم رنګکار نګ د دې ځائ څیزونه هغه ځائ اوډ هغه ځائ څیزونه دلته د اوړلو راوړلو اسباب د هغه د پاره پیدا کړی دی او په مخلوق کښې په هریوباندې ده له فضیلت ورکړې دې.

انسان د فرښتونه هم غوره دې:- ددې آیت مبارك نه د دې امر استدلال کړې شوې دې چه انسان د فرښتو نه هم غوره دې. حضرت زیدبن اسلم رحمه الله وائی فرښتو اوونیل اې الله تابنیادمو ته دنیاورکړې ده هغوی خوری څکی اومزې کوی ته مونږ له د دې په بدله کښې په آخرت کښې راکړه ځکه چه په مونږ د دې دنیانه محروم یو. د دې په جواب کښې الله جل جلاله ارشاد اوفرمائیلو چه زما دې په خپل عزت او جلال باندې قسم وی د ده نیك اولاد کوم چه ما په خپل لاس باندې پیداکړی د هغوی برابر به زه هیڅ کله هم نه کړم کوم چه ما د کن په کلمه سره پیداکړی دی. دا روایت مرسل دې خوپه بل سندسره متصل هم نقل

---

[1] الطبری:١٧/٥٠٠.

[2] الطبری:١٧/٥٠٠.

[3] ٩٨/التین: ٤.

Scanned with Ca

دي.ابن عساکر کښې دي فرښتو اووئيل اې زمونږ پروردګاره مونږ هم تا پيداکړي يو اود بنيادمو خاني هم ته نې هغوی ته ته خوراك څښاك ورکوې کپړې جامې هغوی اغوندي نکاح او ودونه هغوی کوي سورلنې دهغوی دپاره دی راحت او آرام هغوی ته حاصل دي. په دې کښې مونږ د يوې حصې هم حصه دارنه يو. خيرکه په دنياکښې د هغوی د پاره دي نو په آخرت کښې دا څيزونه زمونږ دپاره کړې د دې په جواب کښې الله ﷻ اوفرمائيل کوم چه ما په خپل لاس جوړکړو او خپل روح مې په کښې واچولو زه به هغه د هغې په شان نه کړم کوم ته چه ما وئيلي اوشه نو هغه اوشو. طبراني کښې دي د قيام په ورځ به د بنيادم نه بزرګ هيڅ څوك هم نه وي. تپوس اوکړې شو چه فرښتې هم نه؟ وئې فرمائيل چه فرښتې هم نه هغه خو مجبوره دی لکه نمر سپوږمئ. (١)دا روايت ډير غريب دي.

يَوْمَ	نَدْعُوا	كُلَّ أُنَاسٍ	بِإِمَامِهِمْ	فَمَنْ
اوياده کړه هغه ورځ	چې رااوبه غواړو مونږ	هره ډله دانسانانو	دپيشوا دهغوئ سره	نو هغه چاته

هغه ورځ رایاده کړه چې مونږ به ټول خلق دخپلو خپلو پيشوايانو سره راوغواړو نودچا

أُوتِيَ	كِتَابَهُ	بِيَمِينِهِ	فَأُولَٰئِكَ	يَقْرَءُونَ
چې ورکړې شوه	عملنامه دهغه	په ښې لاس دهغه کښې	نو دغه کسان چې دی	لولې به هغوئ

عمل نامه چې دهغوئ ښې لاس کښې ورکړې شوه نو هغوئ به خپله عمل نامه

كِتَابَهُمْ	وَلَا يُظْلَمُونَ	فَتِيلًا	وَمَنْ	كَانَ
عملنامه خپله	او ظلم به نهٔ کيږي په هغوئ باندې	د قد تاردخرما	اوهغه څوك	چې وی

لوستل شروع کړي او په هغوئ به دتار برابر هم ظلم نه کيږي اوڅوک چې پدې

فِي هَٰذِهِ	أَعْمَىٰ	فَهُوَ	فِي الْآخِرَةِ	أَعْمَىٰ	وَأَضَلُّ	سَبِيلًا
په دې دنياکښې	ړوند	نوهغه به وي	په اخرت کښې هم	ړوند	اوزيات ورك کونکې به وي	لارې لره

دنيا کښې ړوندشو پس هغه به په آخرت کښې هم ړوند وی اودخلاصئ لارې به نه بې لارې وی

قوله تعالى:- يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ

د قيامت په ورځ د امام نه څه مراد دي؟:- دامام نه مراددلته نبی دې.هرامت به د قيامت په ورځ دخپل نبی سره راغوښتلې شی لکه چه پدې آيت کښې دی (وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ)(٢) دهرامت رسول دې بياچه کله رسول راځي نودهغوی په مينځ کښې به په انصاف سره فيصله کولې شی.

د محدثينو فضيلت:-د بعضې سلفو وينادہ چه په دې کښې د اهل حديث ډير لوئ فضيلت دې ځکه چه د هغوی امام حضورﷺ دې. ابن زيدر وائی چه دلته د امام نه مراد د الله ﷻ کتاب دې کوم چه د هغوی دشريعت باره کښې نازل شوې وو.ابن جريرؒ داتفسيرډيرزيات خوښوی اوهم دې ته مختاروائی. مجاهدؒ وائی چه دې نه مراد د هغوی کتابونه دی. ممکن دی چه د کتاب نه مراد دالله ﷻ د احکامو کتاب وی يا عمل نامه اوابن عباس دې نه عمل نامه مراد اخلی(٣)ابو العاليهؒ حسنؒ او

---

(١) الطبراني.
(٢) ١٠/يونس:٤٧.
(٣) الطبري:٥٠٢/١٧.

ضحاك رحمه الله هم دا وائی([1])اوهم داد ډیرې ترجیح قول هم دې لکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِيٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾([2])دهرڅیز ښکاره مونږ په کتاب کښې احاطه کړې ده بل آیت کښې دی ﴿وَوُضِعَ الْكِتَٰبُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾([3])یعنی عمل نامه به په مینځ کښې کیخودې شی هغه وخت به ته ګورې چه ګناهګاران به ددې په کتو سره اوویریږی الخ. یوبل آیت کښې دی هرامت به په زنګونوباندې پریوتې وی ګوری به.هرامت به د خپل کتاب طرف ته راغوښتې شی. نن به تاسو ته ستاسو د کړو عملونوبدله درکولې شي.دا دې زمونږ کتاب چه په تاسوبه په حقه اوانصاف سره وینا کوی. څه چه تاسوکول مونږ برابر لیکل([4])دا یاد ساتئ چه دا تفسیرد اولنی تفسیرخلاف نه دې یو طرفته به په لاس کښې عمل نامه وی بل طرف ته به پخپله نبی مخامخ موجود وی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَٰبُ وَجِاىٓءَ بِالنَّبِيِّـۧنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾([5])زمکه به د خپل رب د نورنه اوپړقیږی عمل نامه به کیخودې شی نبیان اوګواهان به راموجودکړې شی.یوبل آیت کښې دی﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍۭ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا﴾ ([6])یعنی هغه وخت به څه حالت وی کله چه د هریوامت مونږ ګواهان راولو اوتابه په دې خپل امت باندې ګواه جوړوو راولوبه دې. خودلته د امام نه مراد عمل نامه ده په دې وجه د دې نه پس فرمائی چه د چا په ښی لاس کښې ورکړې شی نو هغوی خو به خپلې نیکئی په خوشحالئی مزه خوند او راحت سره لولی بلکه نورو ته به ئی ښائی او لولی به ئی پرې او ګرځیږی به. د دې نور بیان په سورت الحاقة کښې دې. د فتیل نه مراد اوږد تار دې کوم چه د کهجورې د ګټکی په مینځ کښې وی. بزارکښې دی نبی کریم ﷺ د دې آیت په تفسیرکښې فرمائی یوسړې به راوغوښتلې شی اود هغه عمل نامه به هغه ته په ښی لاس کښې ورکړې شی د هغه بدن به لوئ شی د هغه مخ به اوپړقیږی په سربه ورته د پړقیدونکو مرغلروتاج کیخودې شی. دې به خپلې ډلې ته وراندې شی دې چه په دې حال کښې اووینې نوټول به خواهش کوی چه اې الله ﷻمونږ ته هم داراکړه او مونږ له پدې کښې برکت راکړه. هغه به راتلوسره وائی چه خوشحاله شئی په تاسو کښې هریوته هم دا ملاویدونکی دی.

کافران به دقیامت په ورځ ړانده وی:- خودکافرانو مخونه به تک تورشی دهغه بدن به غټ شی دهغه ملګری چه ده ته ګوری نو وائی به د ده نه د الله ﷻ پناه غواړو یاد ده د بدو نه دالله ﷻ پناه.اې الله ﷻ دې مونږ له مه راوله هغه به راشی دوی به وائی الله ﷻ دې رسوا کړو.دې به جواب ورکړی الله ﷻ دې تاسو هلاك کړی په تاسوکښې د هرئو دپاره دالله ﷻ هم دا وهل دی([7])په دې دنیاکښې چه چاد الله ﷻ د آیاتونونه اود هغه دکتاب نه د هغه د هدایت د لارې نه سترګې پټې کړی دی هغه به په آخرت کښې په ربښتیاسره ړوند وی اود دنیابه هم ډیره لار هیرونکی. عیاذا بالله. ([8])

---

[1]) الطبری:١٧/٥٠٢-٥٠٣.
[2]) ٣٦/یونس:١٢.
[3]) ١٧/الکهف:٤٩.
[4]) ٤٥/الجاثیة:٢٨-٢٩.
[5]) ٣٩/الزمر:٦٩
[6]) ٤/النساء:٤١.
[7]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل: ٣١٣٦ وسنده حسن، حاکم:٢/٢٤٢-٢٤٣، ابن حبان:٧٣٤٩.
[8]) الطبری:١٧/٥٠٤-٥٠٥.

Scanned with Ca

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

او بیشکه چی نزدې وو | چی په فتنه کښی واچوی تا | دهغه وحی نه | چی درلیږلي ده مونږ | تاته

او اوائې نبی ﷺ! دوئ په دې خبره کښې ډیر کوشش کړې دې چې تادهغه وحی نه چې مونږ درته درلیږلي ده

لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ ۖ وَإِذًا

دپاره ددې چې دروغ جوړ کړې ته | په مونږ باند | غیر ددغه وحی نه | اوکه داسې کړې وې تانو بیا به

ورغړوی په دې شان چې ته په مونږ باندې ځانه دروغ اوتړې اوکه دغسې دی کړې وې نو

لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ۝ وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَّ

خامخا نیولي وې دوئ تالره | دوست | او که نۀ وې | مضبوط ساتلي مونږ تۀ | نو بیشکه | نزدې وه

دوئ به خپل ځان سره خوږ اشنا کړې وې او که مونږ ستا قدم کلک کړې نه وې نو دا خبره بعیده نه وه

تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ۝ إِذًا لَأَذَقْنَاكَ

چې میلان دکړې وې | دوئ ته | څه | لږ | که داسې دی کړې وې تانو بیا به | خامخا څکولي وې مونږ تاته

چې ته ورته لږ شان مائله شوې وې په دې صورت کښې به مونږ تاله په ژوندې کښې

ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا

دوچند عذاب | دژوند | او دوچند عذاب | د مرګ | بیا به | نۀ موندو تا | دپاره دځان | په مونږ باند

اودمرګ نه پس دغبرګې سزا مزه څکولې وه نوبیا به تازمونږ په مقابله کښې هیڅوک مددګار

نَصِيرًا ۝

مددګار |

موندلې نه وو

قوله تعالی:- وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ۝

هم الله ﷻ پیغمبر ﷺ په دین باندې قایم ساتی:- -دمکاروا وفاجرانو د چالاکونه الله ﷻ همیشه خپل رسول ﷺ بچ ساتلې.حضور ﷺ نی معصوم او ثابت قدم ساتلې هم پخپله د هغوی ﷺ ولی او ناصر پاتې دې به خپل حفاظت اوساتنه کښې نی همیشه ساتلې دې.دحضور ﷺ تائید اونصرت نی برابر کړېدې.د حضور ﷺ دین نی د دنیا په ټولو دینونو باندې غالب کړې دې.دحضور ﷺ د مخالفینو اوچتې ارادې یې ښکته کړې دی دمشرق نه ترمغرب پورې نی دحضور ﷺ کلمه خوره کړه.هم ددې بیان په دې آیاتونو کښې دې. الله ﷻ دې د قیامته پورې په حضور ﷺ باندې بې شمیره درود اولیګی. آمین.

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ

| او بیشکه نزدې وه | چی خامخا اوخوزوی تا | دزمکې نه | دپاره ددې چی اوشړی تا

اونزدې وه چې دوئ کافران دې زمکې (دمکې نه) ستاقدمونه خوبولې وې چې تاددې (ملک) نه بهر اوباسی

مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

ددغه ځائې نه | اوکه دوئ داسې اوکړل نوبیابه | تیرنۀ کړی وخت دوئ | روستو ستا نه | مګر | لږ

خو په دې حال کښې به هم ستادوتلو نه پس دوئ ډیر لږ دلته پاتې شی

Scanned with Ca

سُنَّةَ	مَنْ	قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ	مِنْ رُّسُلِنَا	وَلَا تَجِدُ
داطريقه ده	دهرهغه چاسره	چې ليږلي وو مونږ مخکښې ستانه	درسولانوزمونږنه	اوا وبه نهٔ مومې تهٔ
«دازمونږپخوانې دستوردې) لکه څنګه چې زمونږدستور دهغې پيغمبرانو په حقله راغلې دې چې له تانه وړاندې موليږلي وو اوزمونږپه				

لِسُنَّتِنَا	تَحْوِيْلًا ۝
طريقې زمونږ لره	بدلون
دستورکښې به هيڅ تبديلي نه بيامومې	

قوله تعالى:- وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ

کله چه يهوديانونبئ کريم ﷺ ته د شام د تلومشوره ورکړه:-وائی چه حضورﷺ ته يهوديانو مشوره ورکړه چه تاسو له شام ته تلل پکاردی ځکه چه هم هغه د انبياؤکرامو وطن دې.د مدينې دا ښار پريخودل پکاردی نو په دې باندې دا آيت نازل شو خودا قول ضعيف دې ځکه چه دا آيت مکی دې او په مدينه کښې دحضورﷺ استوګنه روستو شوې ده.وائی چه دتبوك باره کښې دا آيت نازل شوې دی. د يهوديانو په وينا کولوسره چه شام د نبيانو او محشر زمکه ده هغوی له هم هلته اوسيدل پکار دی که چرې ته په رښتياؤ پيغمبر ئی نو هلته لاړشه هغوی ديوحد پورې حضورﷺ رښتونې ګنړلو.دغزوه تبوك نه د حضورﷺ نيت هم دا ووخو تبوك ته په رسيدو باندې د بنی اسرائيل آياتونه نازل شو دې نه پس سورت ختم کړې شوې وو. ددې﴿ وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيْلًا ۝﴾ آيت پورې اوالله ﷻ حضورﷺ ته د مدينې د واپس تلو حکم ورکړو اوونی فرمائيل چه هم هلته ستامرګ اوژوند دې اوبيارا پاسيدل او اودريدل دی.خوددې سندهم د نظرنه خالی نه دې او صفابښکاره دی چه دا واقعه هم ټيك نه ده. د تبوك غزوه د يهوديانو په وينا سره نه وه بلکه دالله ﷻ فرمان موجود دې﴿ قَاتِلُوا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً ؕ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ۝﴾([1]) کوم کافران چه ستا خواوشادی دوی سره جهاد اوکړه. بل آيت کښې دی چه څوك په الله ﷻ او قيامت باندې ايمان نه لری د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حرام کړې شوی حرام نه ګنړی اوحق نه قبلوی نود داسې اهل کتابوسره دالله ﷻ په لارکښې جهاد اوکړه تردې چه هغوی دذلت سره جزيه ورکول منظور کړی. ([2]) اووجه ددې غزوه داوه چه د حضورﷺ کوم صحابه کرام رضي الله عنهم په جنګ موته کښې شهيدان کړې شوې وو د هغوی بدله واخستلې شی. والله اعلم. که داپورتنئ واقعه صحيح شی نوهم پدې باندې به هغه حديث محمول کولې شی په کوم کښې چه حضورﷺ فرمائی مکه مدينه او شام کښې قرآن پاك نازل شوې دې. ([3]) وليد رحمه الله خو د دې په شرح کښې ليکی چه د شام نه مراد بيت المقدس دې خود شام نه مراد تبوك ولې وانخستلې شی چه بالکل صفا او ډير صحيح دې. والله اعلم.

يوقول داهم دې چه دې نه مراد د کافرانو هغه قول دې کوم چه د مکې نه د ويستلو باره کښې کړې وو او هم داسې اوشو چه کله هغوی حضورﷺ اوويستلو نو بيا دوی هم هلته ډيره موده پاتې نه شو الله ﷻ ډير زر په هغوی باندې غالب کړو. دوه نيم کاله تيرشوې وو چه د بدر جنګ بغير د څه تيارئ او اطلاع نه ناڅاپی اوشوه هم هلته دکافرانو اود کفر زور مات شو. دهغوی شريفان او رئيسان د تيغ نه اووتل او

[1]) ٨/التوبة:٢١٣.
[2]) ٩/التوبة:٢٩.
[3]) الطبری:٧٧/١٧.

Scanned with Ca

د هغوی شان اوشوکت په خاور کښې خاورې شو.دهغوی سرداران قید کړې شو.نوفرمانی چه هم دا عادت د اول نه جاری دې د وړاندینو رسولانو سره هم داسې شوې چه کافرانو کله هغوی تنګ کړی اود وطن نه ئې ویستلی نو بیا هغوی هم نه دی بچ شوی د الله ﷻ عذابونوهغوی غرق او بې نشانه کړی دی.او زمونږ پیغمبر ﷺ خود رحمت رسول وو په دې وجه څه عام آسمانی عذاب په دې کافرانو باندې رانغلو لکه چه فرمانی﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ ۭ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ۝ ﴾([1])یعنی ستا په موجودګئ کښې به الله ﷻ هغوی نه په عذاب کوی.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ	لِدُلُوْكِ	الشَّمْسِ	اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ	
قائموه | مونځ	دزواله	دنمر نه	دتیارې دشپې پورې	
ته خپل مونځ کوه دنمر راختلونه پس دشپې ترتیارې خوریدو پورې				
وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ۭ	اِنَّ	قُرْاٰنَ الْفَجْرِ	كَانَ مَشْهُوْدًا ۝	
اوپابندي کوه دقران دسحر	بیشکه	قرآن . د سحر	وی چې حاضریږی ورته فرښتې	
اودې نه علاوه د سحرمونځ هم کوه بیشکه د صبا مونځ کول دفرښتو دحاضرئ وخت دی				
وَمِنَ الَّيْلِ	فَتَهَجَّدْ	بِهٖ	نَافِلَةً لَّكَ ۖ	عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ
اودشپې دیوې حصې نه	تهجدکوه	په دې سره	نفل دی | تالره	قریبه ده | چې اوبه رسوی تا
اودشپې په یوه برخه کښې د تهجدو مونځ هم کوه چې دا ستادپاره زیاتی مونځ دی امیدی دی چې				
رَبُّكَ	مَقَامًا	مَّحْمُوْدًا ۝		
رب ستا	ځاني	ستانیلې شوی ته		
ستارب تاله په مقام محمود کښې ځائې درکړی				

قوله تعالى:- اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ

په قرآن کښې دپنځو واړو مونځونوذکر:-دمونځونوپه خپل وخت باندې داداکولوحکم کولې شی. ﴿دلوك﴾ نه مراد غروب دې یا زوال دې([2])امام ابن جریر رحمه الله د زوال قول خوښ کړې دې اود اکثرو مفسرینو قول هم دادې.حضرت جابر رضی الله عنه فرمانی چه مادحضور ﷺ اودهغوی سره دهغه صحابه کرامو رضی الله عنهم کوم چه هغوی غوښتل دعوت اوکړو د خوراك کولو سره د نمرد ډوبیدلونه پس زمونږ د کورنه لاړل. حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته ئې اوفرمائیل څه هم داوخت دلوك شمس دې.([3]) نود پنځو واړو مونځونو وخت په دې آیت کښې بیان شو﴿غسق﴾نه مرادتیاره ده چه څوك وانی ددلوك نه مرادغروب دې دهغوی په نیزخود ماسپښین مازیګرماښام اوماسخوتن بیان خوهم په دې کښې دې اودسحربیان په﴿وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ۭ﴾کښې دې. د حدیث نه په تواتر اقوال اوافعال د حضور ﷺ نه د پنځو مونځونو د وختونه ثابت دی او الحمدلله مسلمانان په دې باندې دی د هرې روستنئ زمانې خلق ئې د وړاندینئ زمانې د خلقو نه برابراخلی راروان دی لکه چه د دې مسئلود بیان په مقام کښې د دې پوره تفصیل موجود دې.

---

[1] ٨/الانفال: ٣٣.

[2] الطبری: ٥١٤/١٧.

[3] الطبری: ٥١٨/١٧.

Scanned with Ca

والحمدلله.د سحر د قران په تلاوت د شپې او ورځې فرښتې راځي[1] صحيح بخاری کښې دی چه د خان له سړی په مونځ باندې د جمع مونځ پنځه ویشت (٢٥) درجې زیات فضیلت لري. د سحر د مانځه په وخت د ورځې او شپې فرښتې یوځای کیږي. دابیان کولوسره د حدیث راوی حضرت ابوهریره ﷺ فرمائي. ته د قران دا آیت اولوله ﴿ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ﴾ [2]

د قُرْاٰنَ الْفَجْرِ معنی: بخاري اومسلم کښې دی دشپې اوورځې فرښتې تاسوله برابرراځي.دسحراو مازیګر دمانځه په وخت کښې د دوی اجتماع کیږي تاسو سره چه کوموفرښتو شپه تیرکړې وی هغه کله خیژي نو الله ﷻ د هغوی نه معلومول کوی سره د دې چه هغه د دوی نه زیات پیژندونکې دی چه تاسو زما بندیګان په کوم حال کښې پریخوده؟ هغوی جواب ورکوی هغوی وائی چه مونږ هغوی له اورسیدو نو په مانځه کښې وو او چه واپس راغلو نو هم په مانځه کښې موپریخودل[3] حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائي چه دا څوکیدارې فرښتې دسحر په مانځه کښې راجمع کیږي بیادوی خیژي اوهغوی پاتې کیږي[4] د ابن جریر په یوحدیث کښې د الله ﷻ د نزول او د دې ارشاد فرمائیلوذکر کړې دی چه څوک شته چه مانه ښښنه اوغواړي او زه هغه اوبښم. څوك شته چه مانه سوال اوکړي اوزه هغه ته ورکړم. څوك شته چه مانه دعا اوغواړي او زه د هغه دعا قبوله کړم. تردې چه سحر راوخیژي نو په دغه وخت الله ﷻ موجود وی اود شپې فرښتې اود ورځې فرښتې جمع کیږي.

پیغمبر ﷺ ته د تهجدد مونځ حکم: بیا الله ﷻ خپل پیغمبر ﷺ ته د تهجد د مونځ حکم ورکوی اود فرضو څوحکم دې. صحیح مسلم کښې دی چه دحضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د فرض مونځ نه پس کوم یو مونځ غوره دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د شپې مونځ[5] تهجد وائی د خوب نه پس مونځ ته. لغت کښې د مفسرینوپه تفسیرونوکښې او حدیث کښې موجود دی چه د حضور ﷺ عادت مبارك هم دا وو چه اوده کیدونه پس به ئې تهجد کول[6] لکه چه په خپل ځای باندې بیان موجود دې. اود حسن بصری رحمه الله قول دې چه کوم مونځ د ماسخوتن د مانځه نه پس وی.[7] ممکن دی چه دې نه هم مراد د اوده کیدونه پس مونځ وی.بیافرمائی چه دا زیاتوالې صرف ستاد پاره دې.بعضې خووائی چه دتهجد مونځ د نورو په خلاف صرف په حضور ﷺ باندې فرض وو.بعضې وائی دا خصوصیت په دې وجه دې چه د حضور ﷺ ټول وړاندې روستو ګناهونه معاف وو اودامتیانو د دې مونځ په وجه ګناهونه معاف کیږي.[8] زمونږ د دې حکم په ځای راوړلو سره به مونږ تا په داسې ځای اودروو چه چرته په اودریدو باندې ټول مخلوق به ستا تعریفونه کوی او پخپله خالق اکبر هم وائی چه مقام محمود باندې به ته د قیامت په ورځ د خپل امت د شفاعت د پاره ځې چه د دغه ورځې د ویرې نه ته هغوی ته راحت ورکړې. [9].

مقام محمود اودحضوراکرم ﷺ فضیلت: حضرت حذیفه ﷺ فرمائی چه خلق به هم په یومیدان کښې راجمع کولې شی. آواز کونکې به خپل آوازهغوی ته اوروی سترګې به کولاوشی پښې ابله او بربنډ بدن به وی

[1] الطبری:١٧/٥٢٠، ترمذی: کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٣٥، وهوصحیح، ابن ماجه:٦٧٠، احمد:٢/٤٧٤

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة بنی‌اسرائیل باب قوله﴿ان قرآن الفجرکان مشهودا....﴾:٤٧١٧، صحیح مسلم:٦٤٩.

[3] صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل صلاة العصر:٥٥٥،صحیح مسلم:٢٣٢، احمد:٢/٤٨٦، ابن حبان:١٧٣٧.

[4] الطبری:١٧/٥٢١.

[5] صحیح مسلم کتاب الصیام باب فضل صوم المحرم:١١٦، ابوداوٗد:٢٤٢٩، ابن ماجه:٧٤٢،احمد:٢/٣٠٣، مسندابی یعلی:٦٣٩٢.

[6] صحیح بخاری کتاب التهجد باب من نام اول اللیل واحیا اخره:١١٤٦، صحیح مسلم: ٧٣٩.

[7] الطبری:١٧/٥٢٤.

[8] الطبری:١٧/٥٦٥، احمد:٥/٢٥٥.

[9] الطبری:١٧/٥٢٦

Scanned with Ca

لکه څنګه چه پیداکړې شوی وو. ټول به ولاړوی اوخوك به هم د الله ﷻ د اجازت نه بغیرخبره نه شی کولې.آواز به راشی ای محمدﷺ حضورﷺ به وائی ﴿لبیك وسعدیك﴾ ای الله ټولې ښیګړې هم ستا په لاس کښې دی اوبدی ستادطرف نه نه ده. لارموندونکی هم هغه دی چاته چه ته هدایت اوکړې.ستاغلام ستا په وړاندې موجود دې هغه هم ستا په امدادباندې قایم دې اوهم ستاطرف ته تیتیدونکې دې. ستا د نیولونه بغیرستاد دربار بل هیڅ ځائ د پناه نشته. ته د برکتونو والا ئې ته دلویووالا ئې رب البیت ته پاك ئې.دادې مقام محمودد کوم ذکر چه الله ﷻ په دې آیت کښې کړې دې(١)نودامقام مقام شفاعت دې.قتاده رحمه الله فرمائی چه دټولونه اول به حضورﷺ دزمکې نه رابهرکیږی اودټولونه وړاندې به شفاعت هم حضورﷺ کوی(٢)اهل علم وائی چه هم دا مقام محمود دې د کوم وعده چه الله ﷻ کریم ذات خپل رسول مقبول ﷺ سره کړې ده. بې شکه ډیرې بزرګئی به د قیامت په ورځ داسې وی په کومو چه به نور څوك د هغوی سره شریك نه وی اوډیرې بزرګئی به داسې ملاویږی په کوموکښې چه به څوك د حضورﷺ برابرنه وی. د ټولونه اول به هم د حضورﷺ د قبر زمکه شلیږی اوحضورﷺ به په سورلئی سور د محشر میدان ته ځی. دحضورﷺ به یوه جهنډا وی د حضرت آدم عليه السلام نه واخله ټول په ټول به د هغې لاندې وی. حضورﷺ ته به حوض کوثر ملاویږی. په کوم چه به د ټولونه زیات خلق موجود وی. ډیر لوئ شفاعت به د حضورﷺ وی چه الله ﷻ به د مخلوق د فیصلود پاره راشی اودا به د هغې نه پس وی چه خلق به حضرت آدم عليه السلام حضرت نوح عليه السلام حضرت ابراهیم عليه السلام حضرت موسی عليه السلام او حضرت عیسی عليه السلام له راشی او ټول به انکار اوکړی. بیا به حضورﷺ له راشی او هغوی به د دې د پاره تیار شی لکه څنګه چه د دې احادیث په تفصیل سره راروان دی. ان شاء الله.

د شفاعت بیان:حضور ﷺ به د هغه خلقو شفاعت کوی د کوموباره کښې چه حکم شوې وی چه دوی دوزخ طرف ته بوځئی بیا به هغوی د حضورﷺ په شفاعت سره راواپس کړې شی. د ټولو نه وړاندې به هم د حضورﷺ د امت فیصلې کیږی. هم هغوی ﷺ به سره د خپل امت نه د ټولونه وړاندې په پل صراط باندې تیریږی. هم حضورﷺ به جنت ته د تلوړومبې سفارشی وی لکه څنګه چه د صحیح مسلم د حدیث نه ثابت دی(٣)د صور په حدیث کښې دی چه ټول مؤمنان به هم د حضورﷺ په شفاعت سره جنت ته ځی. د ټولونه اول به حضورﷺ جنت ته ځی اود حضورﷺ امت به د ټولوامتونونه اول ځی. دحضورﷺ په شفاعت سره به د کمې درجې جنتئی اوچتې درجې ته رسی. هم حضورﷺ د وسیله خاوند دې کوم چه د جنت د ټولونه اعلی منزل دې اود حضورﷺ نه علاوه به بل چاته نه شی ملاویدې. داصحیح دی چه د الله ﷻ په حکم به دګناهګارانوشفاعت فرښتې هم کوی خودحضورﷺ شفاعت د څومره خلقو باره کښې وی د هغې دشمیر بغیرد الله ﷻ نه چاته پته اوعلم نشته په دې کښې د حضورﷺ په شان اود هغه برابر څوك نشته. دکتاب السیرة په آخرکښې باب الخصائص کښې ما دا ښه په وضاحت سره بیان کړی دی. والحمدلله.

دمقام محمود متعلق نور احادیث:-اوس دمقام محمودباره کښې احادیث واورئی،الله ﷻ دې زمونږ امداد اوکړی.بخاری کښې دی حضرت ابن عمر رضي الله عنه فرمائی خلق به د قیامت په ورځ د زنګونونوپه مخ پریوتې وی هر یوامت به د خپل نبی شاته وی ای فلانکیه زمونږ شفاعت اوکړه ترڅو چه د شفاعت انتهابه دحضرت محمدﷺ طرف ته شی نو هم دا هغه خبره ده چه الله ﷻ به حضورﷺ په مقام محمود باندې

---

(١) الطبری:١٧/٥٢٦.

(٢) الطبری:١٧/٥٢٨.

(٣) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قول النبیﷺ ((انااول الناس یشفع فی الجنة انا اکثرالانبیاءتبعا)):١٩٦.

Scanned with Ca

اودروی([1])ابن جریرکښې دی حضورﷺ فرمانی نمربه ډیر نیزدې وی تردې چه خوله به د غوږونو نیمنی ته اورسیږی. په دې حال کښې به خلق حضرت آدمؑ ته فریاد اوکړی هغه به صفاانکارکوی بیا به حضرت موسیؑ ته وانی هغوی به هم دغه جواب ورکوی چه زه د دې قابل نه یم بیابه حضرت محمدﷺ ته وانی. حضورﷺ به د مخلوق د شفاعت د پاره روانیږی تردې چه د جنت د دروازې کونډه به اونیسی. په هغه ورځ به الله ﷻ حضورﷺ مقام محمودته اورسوی. ([2])
دبخاری شریف د دې آیت په آخرکښې داهم دی چه اهل محشر به ټول په ټول دحضورﷺ تعریفونه کوی([3])بخاری شریف کښې دی کوم سړې چه اذان واوری او ((اللهم رب هذه الدعوة التامة)) اولولی د هغه د پاره د قیامت په ورځ زماشفاعت حلال دې.([4]) مسنداحمد کښې دی حضورﷺ فرمانی د قیامت په ورځ به زه د نبیانو امام دهغوی خطیب اودهغوی سفارشی یم اوزه دادځه فخر نه نه وایم.([5])دا ترمذی شریف کښې هم راوړې دې او دې ته ئی حسن صحیح وئیلې دې. ابن ماجه کښې هم دا دې. د حضرت ابی بن کعبؓ نه هغه حدیث شریف تیرشوې دې په کوم کښې چه قرآن پاك په اووه قراءتونو باندې قرآن لوستل بیان دی د دې په آخر کښې دی ما ونیل اې الله زما امت اوبښه یا الله زما امت اوبښه. دریمه دعامادهغه ورځ دپاره ساتلې ده په کومه ورځ چه به ټول مخلوق زماطرف ته رغبت کوی تر دې چه حضرت ابراهیمؑ هم. ([6])

شفاعت اوږد حدیث او مقام محمود:-مسنداحمد کښې دی چه مؤمنان به د قیامت په ورځ راجمع کیږی بیا به د هغوی په زړه کښې خیال اچولې شی چه مونږ چاته اووایو زمونږ سفارش اوکړی اومونږ ته د دې ځائ نه آرام راکړی نو ټول به حضرت آدمؑ له راشی او وانی به اې آدمؑ ته خود ټولوانسانانو پلارئې الله ﷻ ته په خپل لاس باندې جوړکړې ئی ستاد پاره ئی په خپلو فرښتوباندې سجده اوکړه او تاته ئی د ټولوځیزونو نومونه اوخودل. تاسو زمونږ سفارش خپل رب له یوسه دې د پاره چه مونږ ته د دې ځائ نه آرام ملاوشی. حضرت آدمؑ به وانی چه زه د دې قابل نه یم هغوی ته به خپله خطا وریاده شی اود الله ﷻ نه به اوشرمیږی. فرمانی به تاسو حضرت نوحؑ له لاړشئی دالله ﷻ رومبی رسول دې څوك چه د زمکې والا طرف ته الله ﷻ اولیګلو. دوی به راشی اود دې ځائ نه به هم ورته داسې جواب ملاوشی چه زه د دې لائق نه یم هغه ته به هم خپله خطا وریاده شی دالله ﷻ نه مې داسې سوال کړې چه د هغې ماته علم نه وو. دخپل پروردګار نه به شرمیږی او وانی به حضرت ابراهیم خلیل اللهؑ له لاړشئی هغوی له به راشی هغوی به هم فرمانی چه زه د دې قابل نه یم حضرت موسیؑ له لاړ شئ هغه سره الله ﷻ خبرې کړی دی او هغه ته ئی تورات ورکړې وو. خلق به حضرت موسیؑ له راشی خو هغه به هم وانی چه په ماکښې دومره قابلیت چرته دې؟ بیا به د هغه قتل ذکر اوکړی چه بغیر د مقتول د بدله نه هغوی کړې وو نو په دې وجه به د الله ﷻ نه شرمیږی او وانی به تاسو حضرت عیسیؑ له لاړشئی چه د الله ﷻ بنده د هغه کلمه اود هغه روح دې. هغوی به دلته راشی نو هغه به هم وانی چه زه د دې قابل نه یم تاسو حضرت محمدﷺ له لاړشئی د چا چه اولنئی او آخری ګناهونه ټول ښښلې شوی

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب قوله ﴿عسی ان یبعثك ربك .....﴾:٤٧١٨
[2] الطبری:٥٢٩/١٧.
[3] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب من سال الناس تکثرا:١٤٧٥، ابوداؤد:٥٢٩،ترمذی:٢١١، احمد:٣٥٤/٣، ابن حبان : ١٦٨٩.
[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب قوله ﴿عسی ان یبعثك ربك.........﴾:٤٧١٩.
[5] احمد:١٣٧/٥، ترمذی: کتاب المناقب باب ((سلواالله لي الوسیلة....)):٣٦١٣، وهوحسن، ابن ماجه: ٤٣١٤.
[6] صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب بیان ان القرآن انزل علی سبعة احرف:٨٢٠.

Scanned with Ca

دی نو هغه ټول به ماله راشي زه به اودریږم د خپل رب نه به اجازت غواړم کله چه هغه اووینم نو په سجده کښې به راپریوځم ترکومې چه الله ﷻ ته منظووروی په سجده کښې به پروت یم. بیا اوفرمائیلې شي اې محمد ﷺ سر اوچت کړه وایه اوریدې به شي شفاعت کوه قبلولې به شي غواړنې درکولې به شي.زه به سراوچت کړم اود الله ﷻ به هغه تعریفونه اوکړم چه هغه به ئې ماته ښائي. بیابه زه سفارش کوم. زما د پاره به یوحد مقرر کړې شي زه به هغه جنت ته اورسوم. بیابه په دویم ځل خپل رب ته به کتوباندې سجده اوکړم ترکومې چه هغه غواړي زه به په سجده کښې یم بیا به اوونیلې شي اې محمدﷺ سراوچت کړه وایه اوریدې به شي سوال کوه درکولې به شي شفاعت کوه قبلولې به شي نوزه به سر اوچت کړم اود رب به هغه حمد بیان کړم کوم چه هغه ماته ښائي. زه به شفاعت کوم نوزما د پاره به یوحدمقررکړې شي زه به هغه هم جنت ته اورسوم.

بیابه په دریم ځل راواپس شم خپل رب ته په کتوبه په سجده راپریوځم ترکومې چه الله ﷻ غواړي هم په دې حالت کښې به پروت یم بیابه اوفرمائیلې شي اې محمدﷺ سراوچت کړه خبره کوه ستا خبره به اوریدې شي سوال کوه درکولې به شي سفارش کوه قبلولې به شي.زه به سراوچت کړم او حمدبه بیان کړم کوم چه به ماته هغه ښائي سفارش به اوکړم خوزما د پاره به حد مقررکولې شي زه به هغه هم جنت ته اورسوم بیا به په څلورم ځل راځم او وایم به چه پروردګار اوس خو صرف هغه پاتې شوکوم چه قرآن رامنع کړې دی. فرمائي چه د دوزخ نه به هرهغه سړې راوځي چا چه ﴿لااله‌الاالله﴾ ونیلې وی اود هغه په زړه کښې د یوې ذرې برابر هم ایمان وی. داحدیث په بخاری او مسلم کښې هم دې. (١)

مسند احمدکښې دی حضورﷺ فرمائي زما امت به په پل صراط باندې تیریږی زه به هلته ولاړ یم ګورم به چه ماله به حضرت عیسی ؑ راشي اوفرمائي به اې محمدﷺ د انبیاؤ کرامو ډله تاسو ته څه غواړي هغوی ټول ستاسو دپاره راجمع دی اود الله ﷻ نه دعاکوی چه ټول مخلوق چرته هم غواړي جداجدا کړې دې وخت کښې هغوی په سخت غم کښې دی.ټول مخلوق ته لکه چه په خولوکښې واکې اچولې شوی دی.په مؤمنانوخودزکام په شان دی ولې په کافرانو باندې دمرګ په شان دی. حضورﷺ به فرمائي چه اودریږئ هم هلته درځم. نو حضورﷺ به لاړشي اود عرش لاندې به اودریږی هغه عزت او قدر به ورته ملاوشي چه هیڅ یو اوچتې فرښتې او نه یو لیګلې شوی نبي یارسول ته به ملاوشوې وی. بیا به الله ﷻ د حضرت جبرائیل ؑ طرف ته وحی اوکړی چه محمدﷺ له لاړشه او ورته اووایه ته سراوچت کړه غواړه ملاویږی به سفارش کوه قبلیږی به نو ماته به دخپل امت شفاعت ملاوشي چه د هرو یوکم سلو نه یو راوباسه زه به باربار د خپل رب عزوجل طرف ته ځم راځم اوهرځل به سفارش کوم تردې چه الله ﷻ به ماته ارشاد اوفرمائي چه اې محمدﷺ لاړشه او په مخلوق کښې چه چا یوځل هم په خلوص سره د﴿لااله‌الاالله﴾ ګواهي ورکړې ده او هم په دې باندې مړشوې دې هغه هم جنت ته اورسوه. (٢)

مسنداحمدکښې دی حضرت بریده ؓ حضرت معاویه ؓ له لاړو هغه وخت یوسړی څه ونیل هغه هم د څه ونیلواجازت اوغوښتلو حضرت معاویه ؓ اجازت ورکړو د هغوی خیال دا وو چه کوم څه دا رومبې سړې وائي هغه به بریده ؓ هم وائي.حضرت بریده ؓ اوفرمائیل مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی حضورﷺ فرمائي زما د الله ﷻ نه دا امیدې چه په زمکه باندې څومره ونې دی اوکانړی دی د دې د شمیربرابر به زه د خلقو شفاعت کوم نواې معاویه ؓ تاته خودې د دې امیدوی او حضرت علي ؓ دې ناامیده وی؟ (٣)

---

(١) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿لماخلقت بیدی﴾: ٧٤١٠، صحیح مسلم: ١٩٣، احمد: ١١٦/٢، ابن حبان: ٦٤٦٤.
(٢) احمد: ١٧٨/٣ وسنده صحیح، مجمع الزوائد: ٣٧٣/١٠.
(٣) احمد: ٣٤٧/٥.

Scanned with Ca

بل حدیث:-مسنداحمدکښې دی چه د ملیکه دواړه خامن د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو ونې ونیل زمونږ مور به زمونږ د پلار ډیر زیات عزت کولو په ماشومانو باندې ډیره مهربانه او شفقت به نې کولو په میلمستیا کښې به هیڅ کمې نه راوستلو اوهغې د جاهلیت په زمانه کښې خپلې ژوندئې لونړه خښې کړې وې حضورﷺ اوفرمائیل بیاهغه دوزخ ته اورسیده.هغوی دواړه خفه غمګین شوواپس لاړل. حضورﷺ حکم اوکړو چه هغوی واپس راولئې هغوی واپس شواودهغوی په مخونوباندې خوشحالی وه چه کیدې شی اوس حضورﷺ څه ښکلې خبر واوروی. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئې زما مور او ستاسو مور دواړه یوځائ دی. یومنافق دا واوریده نو ونې ونیل چه د ده نه د ده مور ته څه فائده؟ مونږ ده پسې خو.یوانصاری چه دحضورﷺ نه به نې د ټولونه زیات سوالونه کولوعادت وو هغه اوونیل یارسول اللهﷺده باره کښې یا د دې دواړو باره کښې الله ﷻ تاسو سره څه وعده کړې ده؟ حضورﷺ ته معلومه شوه چه ده خو څه اوریدلی دی ونې فرمائیل نه زما رب غوښتلې دی نه ما دې باره کښې څه طمع کړې ده. واوره زه به د قیامت په ورځ مقام محمود ته اورسولې شم. انصاری اوونیل هغه کوم مقام دې؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه دا به هغه وخت وی چه کله به تاسو بربنډ بدن او ناسونته راوستلې شنې. د ټولونه اول به حضرت ابراهیم ﷺ ته کپړې اچولې شی. الله ﷻ به ارشاد اوفرمائی زما خلیل ته کپړې واچونې نو دوه د سپین رنګ څادرونه به ورته واغوندی اوهغه به د عرش طرف ته مخ کړې ناست وی بیابه زما لباس راوړلې شی. زه به د هغه نه ښی طرف ته داسې ځائ کښې ولاړیم چه ټول اولنې او آخری خلق به په ما باندې غبطه کوی اود کوثر نه واخله ترحوض پورې به د هغه د پاره کولاوکړې شی. منافق ونیل چه د اوبود روانولودپاره خود خاورې او کانړو کیدل ضروری دی. حضورﷺ اوفرمائیل چه او د هغې خاوره مشك او کانړې مرغلرې دی. هغه ونیل چه مونږ خو چرته داسې نه دی اوریدلی ښه ده د اوبوبه غاړه وتې هم کیدل پکار دی. انصاری ونیل یارسول اللهﷺ هلته به ونې هم وی؟ حضورﷺ اوفرمائیل اود سرو زرو د ښاخونو ونې. منافق ونیل د نن په شان خبرې خو مونږ کله هم نه دی اوریدلی ښه ده په ونوکښې میوې او پاڼې هم پکار دی. انصاری ونیل یارسول اللهﷺ په دې ونوکښې به میوې اوپاڼې هم وی؟حضورﷺ اوفرمائیل او قسم قسم جواهر د دې اوبه به د پئیونه زیاتې سپینې وی اود شاتو نه ډیرې خوږې وی. دې نه چه چا یوګوټ هم اوڅکلې هغه به هیڅ کله هم تګې نه شی او چه څوك دې نه محروم شو هغه به هیڅ کله هم موړ نه شی(1)دا حدیث مبارك ضعیف دې (حاشیه ابن کثیر)

ابوداؤدطیالسی کښې دی بیا به الله ﷻ د شفاعت اجازت ورکړی.نو روح القدس جبرائیل ﷺ به اودریږی بیا به ابراهیم خلیل الله ﷺ اودریږی اوبیاحضرت عیسی ﷺ اوبیا حضرت موسی ﷺ بیا به ستاسونبی حضرت محمدﷺ اودریږی. د حضورﷺ نه به د چا شفاعت زیات نه وی. هم دا مقام محمود دې د کوم ذکر چه په دې آیت کښې دې(2)مسنداحمد کښې دی خلق به د قیامت په ورځ اوچتولې شی زه به د خپل امت سره په یوه غونډئی باندې ولاړیم. ماته به الله ﷻ د شین رنګ حله راواغوندوی بیا به ماته اجازت راکولې شی اوچه څه ونیل غواړم وایم به، هم دغه مقام محمود دې. (3)

مسنداحمدکښې دی د قیامت په ورځ به د ټولونه وړاندې ماته د سجدې اجازت راکولې شی اوهم ماته به دټولونه اول دسر اوچتولواجازت راکولې شی. زه به خپل وړاندې روستو ښی او ګس طرف ته اوګورم خپل امت به په نورو امتونوکښې اوپیژنم. چاتپوس اوکړو چه حضورﷺ نور ټول امتونه چه د حضرت نوح ﷺ د وخت پورې وی په دې ټولوکښې به تاسو خاص خپل امت څنګه اوپیژنئې؟ حضورﷺ ارشاد

(1) احمد:۱/۳۹۸-۳۹۹
(2) مسندطیالسی:۳۸۹.
(3) احمد:۳/۴۵۶..

Scanned with Ca

اوفرمائيلو چه داودس د اثرپه وجه به د هغوی پښې لاسونه اومخونه پرقيږی د هغوی نه بغيربه بل هيڅ څوك داسې نه وی اوزه به هغوی داسې اوپيژنم چه د هغوی عمل نامه به د هغوی په ښی لاس کښې وی. اونښې به نی دا وی چه د هغوی اولاد به د هغوی نه وړاندې وړاندې ګرځی. ([1])

د شفاعت متعلق بل اوږد حديث مبارك:- مسنداحمد کښې چه حضورﷺ له غوښه راوړلې شوه اودملا غوښه د حضورﷺ ډيره خوښه وه هم هغه حضورﷺ ته ورکړې شوه حضورﷺ دې نه غوښه پريکوله اوخوړله نی او وئی فرمائيل چه د قيامت په ورځ به د ټولو خلقو سردار زه يم. الله ﷻ به ټول وړاندينی او روستونی په يوميدان کښې راجمع کوی.آواز کونکې به هغوی ته واوروی سترګې به نی پورته اوچتې شی نمر به بالکل نيزدې شی اوخلق به په داسې سختنی غم او خفګان کښې اخته شی چه د برداشت نه به بهر وی هغه وخت به دوی په خپل مينځ کښې وائی چه ګورئی مونږ ټول څنګه په مصيبت کښې اخته يو راځئی چه چاته اووايو او څوك سفارشی جوړکړو الله ﷻ ته نی اوليګو نو په مشوره باندې به خلق حضرت آدم ؑ له راشی او وائی به تاسو دټولوانسانانوپلارئی الله ﷻ ته په خپل لاس سره پيداکړې ئی تاکښې خپل روح درپوك وهلې او په خپلو فرښتو سره تاته د سجدې حکم کړې دې تاته ئی سجده کړې ده. آياتاسو زمونږ دا تکليف نه وينئی؟ تاسو پروردګارته شفاعت اوکړئی حضرت آدم ؑ به جواب ورکړی چه زما رب نن دومره په غصه دې چه دې نه وړاندې داسې نه دې په غصه شوې اونه به د دې نه پس وی. الله ﷻ زه ديوې ونې نه منع کړې ووم خومانه نافرمانی اوشوه. نن خو ماته خپل خيال دې نفسی نفسی به وائی تاسو بل چاله لاړشئی. خلق به د هغه ځايه حضرت نوح ؑ له لاړشی او وائی به ای نوح ؑ تاسو الله ﷻ د زمکې والا ته د ټولونه اول رسول جوړکړې ليګلې وې ستاسو نوم هغه شکر ګذار بنده کيخودې وو تاسو زمونږ د پاره الله ﷻ ته شفاعت اوکړی. ګورئی نه چه مونږ په کوم قسم مصيبت کښې اخته يو؟ حضرت نوح ؑ به جواب ورکړی ګورئی نه چه نن زما پروردګار څومره غضبناك دې چه نه د دې نه وړاندې داسې په غصه شوې دې نه به دې نه پس داسې غصه وی. زما يوه دعاوه چه دقوم خلاف مې غوښتې وه ماته خودخپل ځان فکر دې نفسی نفسی به وائی تاسو بل چاله لاړشئی. حضرت ابراهيم ؑ له لاړشئی. خلق به د حضرت ابراهيم ؑ خواله لاړشی او وائی به تاسو د الله ﷻ نبی ئی د الله ﷻ خليل ئی آياتاسو زمونږ دا تکليف نه ګورئی؟ حضرت ابراهيم ؑ به اوفرمائی چه نن زما رب ډير غصه دې چه نه د دې نه وړاندې دومره غصه وو اونه به دې نه پس وی. بيا به هغوی خپل دروغ رايادکړی او نفسی نفسی به وائی.هغه به وائی چه زمانه بغيرچرته بل چاله لاړشئ؛ حضرت موسی ؑ له لاړشئی. خلق به حضرت موسی ؑ له لاړشی او وائی به ای موسی ؑ ته د الله ﷻ رسول ئی او الله ﷻ تاسره کلام کړې دې تاسو زمونږ پروردګار له زمونږ شفاعت يوسئی اوګورئی چه په څنګه سخت آفت کښې يو؟ هغوی به فرمائی چه نن خو زمونږ رب سخت خفه دې داسې چه دومره کله هم نه دې خفه شوې اونه به دې نه پس داسې خفه شی.ما دالله ﷻ د حکم نه بغيريوانسان وژلې وونفسی نفسی تاسو ماپرېږدئی بل چاته اووائې حضرت عيسی ؑ له لاړشئی. خلق به حضرت عيسی ؑ له راشی او وائی به ای عيسی ؑ ته رسول الله کليم الله او روح الله ئی کوم چه حضرت مريم له ليګلې شوې وو. په وړوکوالی کښې تا په زانګوکښې خبرې شروع کړې وې. لاړشه زمونږ رب ته زمونږ شفاعت اوکړه. خيال خو اوکړه چه مونږ څومره بې آرامه يو؟ حضرت عيسی ؑ به فرمائی چه د نن په شان غصه خو نه مخکې وو اونه به دې نه پس وی نفسی نفسی نفسی. هغوی به د يوې ګناه ذکر هم او نه کړی وائی به تاسو بل چاله لاړشئی. ګورئی زه درته ښايم حضرت محمدﷺ له لاړشئی نو هغوی ټول به حضورﷺ له راشی او وائی به ای محمدﷺ تاسو رسول الله ئی تاسو خاتم الانبياءئی الله ﷻ ستاسو

[1] احمد:٥/١٩٩.

Scanned with Ca

ټول مخکی روستی ګناهونه معاف ګرځولی تاسو زمونږ شفاعت اوکړئ اوګورئ مونږ څومره په سختوکښې راګیرېیو، زه به اودرېږم اود عرش لاندې به لاړشم او د خپل رب په وړاندې به سجده کښې راپرېوځم. بیا به الله ﷻ په مابانديٍ هغه د حمد اوثناء الفاظ کولاوکړی چه مانه وړاندې به په چا باندې نه وی کولاوشوی. بیا به ماته اوفرمائیلې شی اې محمد ﷺ خپل سر اوچت کړه غواړه تاته به ملاوېږی شفاعت کوه منظورکیږی به زه به خپل سر د سجدې نه اوچت کړم اووایم به اې زما پروردګار زما امت زماامت زما ربه زماامت اې الله زما امت. اوبه فرمائیلې شی چه لاړشه خپل امت کښې چه په چاباندې څه حساب نه وی جنت ته ئې بوزه هغوی د جنت د ښی طرف دروازې ته اورسوه د نورو ټولودروازو نه هم هغه ته منع نشته. د الله ﷻ قسم دچا په لاس کښې چه دمحمد (ﷺ)ځان دې دجنت په دوو چوکاټونو کښې دومره فاصله ده څومره چه په مکه اوحمیر کښې یا مکه او بصره کښې. داحدیث په بخاری اومسلم کښې هم شته.([1])مسلم کښې دی چه د قیامت په ورځ به د آدم ﷺ د اولاد سردار زه یم. په هغه وخت به د ټولو نه وړاندې زما د قبرزمکه شلیږی.هم زه ړومبې شفاعت کونکې یم اوهم زما به ړومبې شفاعت قبلیږی.([2])ابن جریرکښې دی چه دحضور ﷺ نه ددې آیت د مطلب تپوس اوکړې شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل دا شفاعت دې. ([3]) مسنداحمدکښې دی چه مقام محمودهغه مقام دې په کوم کښې چه به زه د خپل امت شفاعت کوم. ([4])

عبدالرزاق کښې دی د قیامت په ورځ به الله ﷻ د ځمکې په شان دا زمکه راکاږی. تردې چه د هر سړی د دوو قدمونود کیخودو ځائ به پاتې شی. د ټولونه اول به زه راوغوښتې شم حضرت جبرائیل ﷺ به د الله ﷻ ښی طرف ته وی د الله ﷻ قسم دې نه وړاندې هغه دې نه وو لیدلې زه به وایم اې الله ﷻ دې فرښتې ماته وئیلې وو چه تا دې زما طرف ته رالیګلې وو الله ﷻ به اوفرمائی ده رښتیا وئیلې وو. اوس به زه دې وینا کولو سره شفاعت کوم اې الله ستا بندیګانودزمکې په مختلفو حصو باندې ستا عبادت کړې دې. حضور ﷺ فرمائی چه هم دا مقام محمود دې.([5]) داحدیث مرسل دې.

وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِیْ مُدْخَلَ
| اواووایه | چی اے ربه زما | داخل کړې ما | په داخلیدو
او اووایه چې ائې زما ربه! ما (په مدینه کښې)
صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِیْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّیْ مِنْ لَّدُنْكَ
رښتیاوۀ سره | اواوباسې ما | په ایستلو | رښتیاوۀ سره | اوجوړ کړه مالره | دطرف خپل نه
په ښه شان داخل کړه او (له مکې نه) ما په عزت سره اوباسه او ماله دخپل طرفنه غلبه
سُلْطٰنًا نَّصِیْرًا ۝ وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ؕ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
یواقتدار | مددګار | اووایه | چی راغې حق | او ختم شو باطل | بیشکه باطل | دې
اومدد راکړه او دا اعلان اوکړه چې حق (بس دادې چې) راغلو اوباطل لاړو ورک شو بیشکه باطل خو (هسې هم)

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورت بنی اسرائیل باب (ذریة من حملنا مع نوح انه کان عبداشکورا....):٤٧١٢،صحیح مسلم:١٩٤،
[2]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب تفضیل نبینا ﷺ علی جمیع الخلائق:٢٢٧٨.
[3]) الطبری:٥٢٩/١٧.
[4]) احمد:٤٤١/٢.
[5]) حاکم:٥٧٠/٤.

Scanned with Ca

زَهُوقًا﴿٨١﴾
ځيزدختميدوا
د وركيدو ځيز دي

قوله تعالى:- وَقُل رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ

حضورﷺ ته دهجرت حكم:- مسنداحمد كښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه نبي كريم ﷺ په مكه مكرمه كښې وو بيا هغوى ته دهجرت حكم اوشو اودا آياتونه نازل شو.امام ترمذى رحمه الله فرمائى داحديث حسن صحيح دې([1])حضرت حسن رحمه الله فرمائى دمكې كافرانو مشوره اوكړه چه حضورﷺ قتل كړى يانى اوباسى يائى قيد كړى نود الله ﷻ هم دا اراده اوشوه چه د مكې والا ته دهغوى د بدعملو مزه وراوڅكى. هغه خپل پيغمبر ته دمدينې دتلو حكم اوفرمائيلوهم داپه دې آيت كښې بيانيږى([2]) قتاده رحمه الله فرمائى دمكې نه وتل او مدينې ته داخليدل هم دا قول د ټولونه زيات مشهور دې([3])د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې دصداقت دداخلې نه مرادمرګ دې اود صداقت نه د وتلو مراد د مرګ نه پس ژوندون دې.نوراقوال هم دى خوډير صحيح هم ړومبې قول دې.امام ابن جرير رحمه الله هم دا اختيارروى.

غلبه د دين په حكم سره ممكن ده:-بيا حكم اوشو چه د غلبه او امداد دعاهم زمونږ نه كوه. په دې دعا باندې الله ﷻ دروم ملك فارس اود عزت وركولو وعده ئى اوفرمائيله. دومره خوحضورﷺ هم معلومه كړې وه چه بغيرد غلبه نه د دين خورول او زور ناممكن دې د دې د پاره ئى د الله ﷻ نه امداد اوغلبه اوغوښتله دې دپاره چه دالله ﷻ دكتاب اودالله ﷻ دحدودو دشريعت فرائض اوددين قايمول اوكړې شى دا غلبه هم د الله ﷻ يوزبردست رحمت دې كه چرې دا نه وه نويوبل به ئى خوړلې وې هريوزورور به د كمزورى ښكاركولو([4])دسلطان نصير نه مراد ښكاره دليل هم دې خو ړومبې قول اولى دې ځكه چه حق سره غلبه اوطاقت هم ضرورى ځيز دې چه دحق مخالفين دباؤ وى ددې دپاره الله ﷻ د اوسپنې نازلولو احسان په قرآن پاك كښې په خاص توګه ذكركړو.يوحديث كښې دى دبادشاهئى په وجه الله ﷻ ډير بدكارونه رابندكړې وى چه صرف په قرآن سره نه شورابنديدلې. دابالكل واقعه ده ډير خلق دى چه د قرآن پاك نصيحتونه دهغې وعدې وعيدونه هغوى دبدوكارونونه نه شى اخواكولې خوداسلامى طاقت نه په رعب كښې شى اود بدو نه منع كيږى.

حق قايم پاتې كيدونكيې او باطل ختمدونكې :- بيا د كافرانو غوږونه راښكلې شى چه د الله ﷻ د طرف نه حق راغلې دې رښتياراكوزشوى دى په كوم كښې چه هيڅ شك شبه نشته. قرآن ايمان نفع وركونكې رښتونې عمل د الله ﷻ د طرف نه راغلو كفر تباه برباد او بې نوم اونښې شو هغه د حق په مقابله كښې بغير پښواولاسونوثابت شو حق د باطل دماغ ذره ذره كړل اوهغه نابود اوبې وجودشو.په صحيح بخارى شريف كښې دى رسول الله ﷺمكې ته راغلو بيت الله كښې خواوشا درې سوه شپيته بتان وو حضورﷺ د خپل لاس په لرګى باندې هغې له ديكې وركولې اوهم دا آيت به ئى لوستلو او فرمانيلوبه ئى حق راغلوباطل نه دوباره راتلې شى او نه واپس كيدې شى([5])ابويعلى كښې دى چه مونږ دحضورﷺ سره

---

[1]) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورت بنى اسرائيل:٣١٣٩.

[2]) الطبرى:٥٣٣/١٧.

[3]) الطبرى:٥٣٥/١٧.

[4]) الطبرى:٥٣٦/١٧.

[5]) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة بنى اسرائيل باب ﴿وقل جاء الحق وزهق الباطل﴾:٤٧٢٠، صحيح مسلم:١٧٨١، ترمذى: ٣١٣٨،

مکې ته راغلو د بیت الله نه چاپیره درې سوه شپیته بتان وو د کومو چه عبادت کیدلو حضورﷺ زر حکم ورکړو چه دا ټول پرمخې راګذار کړنې بیا حضورﷺ دا آیت تلاوت اوفرمائیلو.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ
اونازلوو مونږه | د قرآن نه | هغه څیز | چې هغه شفاده | او رحمت دي
اومونږ په قران کښې داسې څیزونه رالیږو چې دمومنانو دپاره شفا
لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا
دپاره دمومنانو | او نۀ زیاتوی | ظالمانو لره | مګر | خساره |
او رحمت دي اودظالمانو په حق کښې له دې نه هم نقصان زیاتیږی

قوله تعالی:- وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ

قرآن د مؤمنانو د پاره شفاده:- الله ﷻ دخپل کتاب باره کښې کوم چه دباطل یوه شبه هم نشته فرمائی چه هغه دایماندارانو دزړونو دټولو بیمارو دپاره شفاده.شك نفاق شرك کوږوالې اوباطل سره مینه ټول پهدې سره لرې کیږی.ایمان حکمت ښیګړه رحمت او دنیکوطرف ته رغبت دې سره حاصلیږی څوك هم چه په دې باندې ایمان اویقین راوړی داربښتیااوګڼړی ددې تابعداری اوکړی نوداهغه د الله ﷻ درحمت لاندې راولی اودروی.اوچه څوك ظالم او جابر وی اودې نه انکاری وی هغه دالله ﷻ نه نورهم لرې کیږی قرآن اوریدو سره د هغه کفر نورهم زیاتیږی.نودا آفت د کافر دخپل طرف نه دهغه دکفر په وجه سره کیږی نه چه د قرآن د طرف نه ځکه چه هغه خو سراسر رحمت او شفاده.دقرآن پاك په یو بل آیت کښې دی ﴿قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ۖ وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۖ اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ﴾(١)اووایه دا د ایماندارودپاره هدایت اوشفاده اودبې ایمانانوپه غوږونو کښې کوڼوالې دې اودهغوی په سترګو کښې ړوندوالې دې هغوی له دلرې لرې نه آوازونه ورکولې شی.بل آیت کښې ارشاد دې﴿وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيْمَانًا ۚ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّهُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ﴾(٢)چه کله هم یو سورت نازل شو یوې ډلې تپوسونه کول شروع کړه چه په تاسوکښې چادا په ایمان کښې زیات کړل؟ واورئی دایماندارو ایمان خو زیاتیږی اوهغوی ښه تازه کیږی اودچاپه زړونو کښې چه بیماری ده د هغوی په ګندګوباندې نورې ګندګئی زیاتیږی اوترمرګه پورې په کفر باندې قایم وی. د دې مضمون نورهم ډیرآیاتونه دی.غرض دا چه مؤمن ددې کتاب په اوریدوباندې نفع اوچتوی داپه یادوباندې یادوی ددې خیال ساتی. بې انصاف خلق نه دې نه نفع حاصلولې شی نه دا یادوی نه د دې خیال ساتی.الله ﷻ داشفا اورحمت صرف د مؤمنانو د پاره جوړکړې دې.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا
اوکله چې انعمت اوکړو مونږه |
اوهرکله چې مونږ یو

(١) ٤١/فصلت:٤٤.
(٢) ٩/التوبه:١٢٤.

عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ

په انسان باند | نو مخ ني واړوو | او تاؤني کړو اړخ | او کله چې اورسيدو هغه ته | مصيبت

انسان له نعمتونه ورکړو (نو بيا زمونږ د حکمونو) نه هغه مخ اړوی او ډډه کوی او چې لږ تکليف ورته اورسيږی

كَانَ يَئُوسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ ۖ فَرَبُّكُمْ

نوشو | نااميده | ورته اووايه | هر څوك عمل كوی | په طريقه خپله باند | نو رب ستاسو

نو زر نااميده شی اني نبی ﷺ! دوئ ته اووايه چې هرڅوک په خپله طريقه باندې عمل کوی بيشکه ستا رب

أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ ع

ښه پوهيږی | په هغه چا | چې هغه | زيات صحيح روان دی | په نيغه لار |

هغه څوک ښه پيژنی کوم چې د ټولو نه زيات په سمه لار باندې دی

قوله تعالى:- وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ

د انسان خودغرضی:- خيراوشر نيکی بدی کښې په عام توګه د انسان کوم عادت دې هغه قرآن کريم بيانوی.مال عافيت فتح رزق نصرت تائيد کولاووالې آرام ليدلو سره سترګې اړوی.د الله ﷻ نه لرې کيږی لکه چه ده ته هډو بدی رسی نه. د الله ﷻ نه اړخ بدلوی لکه چه هډو څه پيژند ګلونی نه وی اوچه کوم ځای مصيبت تکليف درد آفت حادثه راورسی اودې نااميده شی نوپوهيږی چه اوس نيکی خلاصې آرام راحت هډو ملاويږی نه.

په قرآن ک يم کښې بل ځای ارشادباری تعالی دې ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي ۚ إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾ ([1]) انسان له راحتونه ورکولوسره هغه مونږ بياواخلو نو چه دې صرف مايوس نااميده او ناشکره جوړ شی اوچه کله مونږ د ده نه مصيبتونه لرې کړل نواسوده شو اوغرورکښې راغلو اوداخيال ني کووچه بس اوس خو بدی مانه لرې شوه.فرمائی چه هرسړې په خپل خپل طريقه په خپل طبيعت او په خپل نيت خپله طريقه او خپل دين باندې عمل کونکې دې او لګيادې. ([2])د دې علم چه حقيقت کښې په نيغه لار څوك دې صرف يو الله ﷻ ته دې. په دې کښې مشرکانو ته تنبيه ده چه که هغوی په خپل مسلك باندې کلك ولاړ وی اوهغه ښه ګڼړی خو چه الله ﷻ له لاړشی نو ښکاره به شی چه هغوی څومره په خطرناکه لار باندې وو.لکه چه ارشاد دې چه دې بې ايمانانوته اووايه چه ښه ده په خپل ځای کارکونی. ([3])د بدلې وخت دا نه دې دقيامت ورځ ده د نيکئی او بدنی فرق به په هغه ورځ وی ټولو ته به بدله ملاويږی دالله ﷻ نه هيڅ يو کارپټ نه دې.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُم

او تپوس کوی دا خلق ستا نه په باره د روح کښې | اووايه | چې روح | په حکم سره د رب زما دی | اونهٔ دې درکړې شوې تاسو ته

اوخلق له تانه د روح په حقله تپوس کوی (دوئ ته) اووايه چې روح زما د رب د حکم نه پيدا دی اوتاسو ته

---

[1] ١١/هود:١٠-١١.

[2] الطبری:٥٤١/١٧.

[3] ١١/هود:١٢١، الخ

Scanned with Ca

مِّنَ الْعِلْمِ	اِلَّا	قَلِيْلًا ﴿٨٥﴾
دعلم نه	مګر	لږ
خو ډیر لږ علم درکړې شوې دې		

قوله تعالی:- وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ

کله چه د حضورﷺ نه د روح باره کښې تپوس اوشو:-بخاري وغيره کښې د ابن مسعود ﷜ نه روايت دې چه حضورﷺ دمدينې په پټوکښې روان وو دحضورﷺ په لاس کښې لرګې وو زه هم حضورﷺ سره ووم. د يهوديانو يوې ډلې حضورﷺ اوليدلو نو پټې پټې خبرې شروع کړې چه راځئ چه د ده نه د روح باره کښې تپوس اوکړو.چا تپوس اوکړو ښه ده که څوك بندکړي چاونيل ستاسو به دې څه؟چاونيل چه کيدې شي څه داسې جواب راکړي چه ستاسو خلاف وي،پريږدئ تپوس ترې مه کوئ. آخر هغوی راغله اود حضورﷺ نه ئې تپوس اوکړو حضورﷺ په خپل لرګي باندې ډډه اووهله اودريدو. زه پوهه شوم چه وحی نازليږي چپ اودريدم. دې نه پس حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوکړو[1] دې نه خودا ښکاره معلوميږي چه دا آيت مدنی دې اوسره د دې چه ټول سورت مکی دې.خو دا هم کيدې شی چه په مکه کښې نازل شوی آيت سره په دې موقع دمدينه يهوديانوته د جواب ورکولو وحی نازل شوې وی. يادا چه په دويم ځل دا آيت نازل شوی وی.دمسنداحمدپه روايت سره هم د دې آيت هم مکه کښې نازليدل معلوميږي.

ابن عباس ﷜ فرمائی چه قريشو يهوديانوته درخواست اوکړوچه څه ګران شان سوال اوښائې چه مونږ د ده نه تپوس اوکړو نو هغوی داسوال اوخودلواودې په جواب کښې دا آيت نازل شو نودې سرکشو ونيل مونږ ته ډير علم دې تورات مونږ ته ملاوشوې دې اوچاسره چه تورات وی هغه ته ډير زيات خير ملاو شو. الله ﷻ دا آيت نازل کړو ﴿ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّيْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّيْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴾[2] يعنی که دټولو سمندرونو سياهی ملاوشی اودې سره د الله ﷻ کلمات ليکل شروع شی نودا سياهی به ټوله ختمه شی اود الله ﷻ کلمات به باقی پاتې شی. سره ددې که تاسو د دې د امدادد پاره داسې نورهم راوړنی[3] عکرمه ﷫ د يهوديانوپه دې سوال باندې ددې آيت نازليدل اود هغوی په مکروه قول باندې دويم آيت ﴿ وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴾[4] نازلول بيان کړی دی.يعنی د مخ د زمکې د ونوقلمونه اود مخ د زمکې د سمندرونو سياهی اوچه دې سره سره داسې نور سمندرونه هم وی خوبياهم دالله ﷻ کلمات پوره کيدې نه شی. په دې کښې شك نشته چه د تورات علم کوم چه د دوزخ نه بچ کونکې دې لوئ څيز دې خود الله ﷻ د علم په مقابله کښې ډير لږ څيز دې.[5]

امام محمدبن اسحاق ﷫ ذکر کړې دې چه په مکه کښې دا آيت نازل شوې دې چه تاسو ته ډير لږ علم درکړې شوې دې. کله چه حضورﷺ هجرت اوکړو مدينې ته لاړو نود مدينې يهوديان عالمان حضورﷺ له راغله او وئې ونيل چه مونږ اوريدلی دی تاسو داسې وائې چه تاسوته ډير کم علم درکړې شوې دې دې نه مراد ستاسوقوم دې که مونږ؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو هم اوهغوی هم. هغوی ونيل واوره

---

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة بنی اسرائيل باب ﴿ ويسئلونك عن الروح.... ﴾:٤٧٢١، صحيح مسلم:٢٧٩٤.

[2] ١٨/الكهف:١٠٩.

[3] ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائيل:٣١٤٠ وسنده صحيح، احمد:١/٢٥٥، مسندابی يعلی:٢٥٠١.

[4] ٣١/لقمان:٢٧.

[5] الطبری:١٧/٥٤٢.

Scanned with Ca

ته ښخپله قران لولې چه مونږ ته تورات ملاوشوې دې اوداهم په قران پاك كښې دى چه په دې كښې د هرخيز علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د الله ﷻ د علم په مقابله كښې داهم ډير كم دې. اوبې شكه تاسو ته الله ﷻ دومره علم دركړې دې كه تاسوېدې باندې عمل اوكړونوتاسو ته به ډيره نفع دركړى اودا آيت نازل شو ﴿وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ ([1])

دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دى چه يهوديانود حضور ﷺ نه دروح باره كښې سوال اوكړوچه دې سره بدن ته ولې عذاب وركولې شى؟هغه خودالله ﷻ د طرف نه دې. دې باره كښې په حضور ﷺ باندې وحى نه وه نازل شوې حضور ﷺ هغوى ته څه اوفرمائيل نو هم دې وخت كښې حضرت جبرائيل عليه السلام تشريف راوړو اودا آيت ئې نازل كړو.دې اوريدو سره يهوديانووئيل تاته ددې خبرچادركړو؟حضور ﷺ اوفرمائيل جبرائيل عليه السلام د الله ﷻ د طرف نه دا فرمان راوړو. هغوى وئيل هغه خوزمونږ دښمن دې. په دې باندې دا آيت ﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ ([2])نازل شو يعنى د جبرائيل عليه السلام دښمن الله ﷻ دښمن دې اوداسې سړې كافردې. ([3])

د روح متعلق اقوال:-يوقول دا هم دې چه دلته د روح نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام دې.يوقول داهم دې چه دې نه مراد يوداسې عظيم الشان فرښته ده چه د ټول مخلوق برابر ده يوحديث كښې دى چه د الله ﷻ يوه فرښته داسې هم ده كه هغه ته اووه واړه آسمانونه او اووه واړه زمكې يوه نوړئى كول اووئيلې شى تو هغه به ئې جوړكړى. د هغې تسبيح دا دى(سبحانك حيث كنت)ياالله ته پاك ئې چرته چه هم ئې. دا حديث غريب دې بلكه منكر دې. د حضرت علی رضی الله عنه نه روايت دې چه دا يوه فرښته ده د كومې چه اويا زره خُلې دى او په هره خُله كښې اويا زره ژبې دى او په هره يوه ژبه باندې اويا زره لغته دى هغه په دې ټولو ژبو باندې په هرقسم ژبه كښې د الله ﷻ تسبيح كوى. د هغې د هرې يوې تسبيح نه الله ﷻ يوه فرښته پيداكوى چه د نورو فرښتو سره د الله ﷻ په عبادت كښې د قيامت پورې لګياوى. دا اثر هم عجيبه او غريب دې. والله اعلم.

د سهيلی په روايت كښې دى چه د هغې يولاكهـ سرونه دى او په هريوسر كښې يولاكهـ خُلې دى او په هره خُله كښې يو لاكهـ ژبې دى. په كومو سره چه په مختلفو ژبوكښې دالله ﷻ پاكى بيانوى. دا هم وئيلې شوى دى چه دې نه مراد د فرښتو هغه ډله ده كوم چه په انسانى صورت كښې دى. يوقول داهم دې چه دا هغه فرښتې دى چه نورو فرښتو ته خو هغوى ګورې ولې نورې دوى ته نه ګورى نو هغوى د فرښتودپاره بس داسې دى لكه زمونږ د پاره دا فرښتې.

د روح حقيقت صرف الله ﷻ ته معلوم دې:-بيافرمائى چه دوى ته جواب وركړه روح د الله ﷻ امر دې يعنى د هغه د شان نه دې. د دې علم صرف هغه ته دې تاسو كښې چاته هم نشته. تاسو سره چه كوم علم دې هغه هم د الله ﷻ دركړې شوې دې. نو هغه خو ډير كم دې مخلوق ته خو صرف هم هغه معلوم دى كوم چه ورته هغه معلوم كړى دى.د خضر عليه السلام او حضرت موسى عليه السلام په قصه كښې راروان دى چه كله دا دواړه بزرګان په كشتئى كښې سوريدل هغه وخت يوه مرغئى د كشتئ په تخته باندې كيناسته او خپل مښوكه ئې په اوبوباندې لمده كړه اولاړه. نو حضرت خضر عليه السلام اوفرمائيل اې موسى عليه السلام زما ستا اود ټول مخلوق علم د الله ﷻ د علم په مقابله كښې دومره دې څومره چه دې مرغئى د سمندر نه اوبه يوړې والوته. (اوكماقال)

---

[1] ۳۱/لقمان:۲۷.

[2] ۲/البقره:۹۷.

[3] الطبرى:۵٤۲/۱۷.

Scanned with Ca

د سهیلي په قول بعضي خلق وائی چه د هغوی د سوال کولو جواب ئی ورنه کړوخکه چه د هغوی سوال کول د ضد اونه منلو په توګه وو. داهم ونیلی شوی دی چه جواب ئی اوشو. مطلب دا چه روح د الله ﷺ د شریعت نه دې تاسو له په دې کښې نه دی تلل پکار تاسو ته پته ده چه د دې د پیژندګلو څه طبعی او فلسفی لار نشته بلکه هغه د شریعت د طرف نه دې نوتاسو شریعت قبول کړنی خو مونږ له خودا طریقه د خطرې نه خالی نه ښکاری. والله اعلم.

روح کښې د علماء کرامو اختلاف دې:- بیاسهیلی د علماو اختلاف بیان کړې دې چه روح نفس دې یاد دې نه سوا نی نوره داخبره ثابته کړې ده چه روح په بدن کښې په مثال دهوا جاری دې. اوډیر لطیف څیز دی لکه چه د ونو په رګونوکښې اوبه پورته خیژی. اوکوم روح چه فرښته د مور په خیټه کښې په ماشوم کښې پوك وهی هغه بدن سره ملاویدلو کښې نفس جوړیږی اود کوم په مدد سره چه هغه ښه اوبد صفتونه په خپل ځان کښې حاصلوی. یاخو الله ﷺ سره مطمئن کیدونکې جوړشی یاد بدو حکم کونکې جوړشی. مثلاً اوبه د ونو ژوند دې. د دې ونې سره ملاویدلوکښې هغه په ځان کښې یو خاص خبره پیداکوی. انګورپیداشو بیا ئی د دې نه اوبه اوویستلې یاترې شراب جوړکړې شو نو هغه اصلی اوبه چه په کوم صورت کښې راغلې اوس هغې ته اصلی اوبه نه شی ونیلې. دغه شان اوس د بدن د یوځائ کیدو نه پس روح ته اعلی روح نه شی ونیلې. دغه شان دې ته نفس هم نه شی ونیلی دا وینا کوم هم انجام ته د رسولو په توګه ده. د کلام حاصل دا شو چه روح د نفس اومادې اصل دې اونفس د دې نه اود دې بدن سره ملاویدلو نه مرکب دې نو روح نفس دې خو په یوه وجه سره نه چه په ټولو وجو سره، داخبره خو زړه ته لګی خود حقیت علم صرف الله ﷺ ته دې[1] خلقو د دې باره کښې ډیر کلام کړې دې او لوئ لوئ مستقل کتابونه ئی په دې باندې لیکلی دی. په دې مضمون باندې بهترین کتاب د حافظ ابن منده کتاب الروح دې.

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِیٓ
| اوکه چری | اوغواړومونږ | نو وابه خلو | هغه (څیز) |
اوکه چرې مونږاوغواړو

أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ
چې وحی کړې دې مونږ | تاته | بیا به نهٔ مومې ته | دپاره دځان خپل | په هغه څیز باندې |
نو کومه وحی چې مو تاته درکړې ده هغه به درنه واپس کړو بیا به درته د دې پحقله زمونږ

عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ؕ
په مقابله زمونږ کښې اڅوك مددګار | مګرڅه چې ملاودی تاته | په وجه درحمت دی | دطرفه درب ستانه
په مقابله کښې هیڅوک مددګار پیدانشی خو دا په تاباندې دخپل رب ډیري لوئې رحم دي

إِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ
حقیقت دادې چې فضل دهغه | دې | په تاباندې | ډیر لوئ | ورته اووایه | که چری | راجمع شی
(چې تاته ئې وحی کړې ده) بیشکه په تادهغه فضل ډیر لوئې دې (ائې نبی ﷺ) ته اووایه که ټول

[1] الطبری: ١٧/٥٤٣.

Scanned with Ca

الْاِنْسُ	وَالْجِنُّ	عَلٰٓى اَنْ	يَّاْتُوْا	بِمِثْلِ	هٰذَا الْقُرْاٰنِ	لَا يَاْتُوْنَ
ټول انسانان	اوپيريان	په دي كارباند	چي راوړي	پشان	ددي قرآن	نو رابه نوړي

بنيادم اوپيريان رايوځاي شي چې ددې قرآن پاک پشان يو بل قرآن جوړ کړي نو

بِمِثْلِهٖ	وَلَوْ كَانَ	بَعْضُهُمْ	لِبَعْضٍ	ظَهِيْرًا ﴿٨٨﴾	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا
پشان ددي	اګر كه وي	خيني دهغوئ	دپاره دخينو	مددګاران	او بار بار بيان كړل مونږه

هيڅړې ددې په شان جوړولې نشي اګر كه دوئ ټول ديو بل مددګاروي اومونږ خلقو ته

لِلنَّاسِ	فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ	مِنْ كُلِّ مَثَلٍ	فَاَبٰى	اَكْثَرُ النَّاسِ
دپاره دخلقو	په دي قرآن كښې	دهر قسم مثال نه	خوغاړه كېنښووده	زياتوخلقو

په دې قرآن کښې هر قسم ښه ښه مضمونونه په رنګ رنګ بيان کړې دی خو بياهم اکثر خلق ترې نه

اِلَّا	كُفُوْرًا ﴿٨٩﴾
مګر	په ناشكرئ اوانكارباند

بغير دانكار كولونه پاتې نه شول

قول تعالى:- وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ

قرآن پاک يقينا معجزه او د الله ﷻ ډيره لويه مهرباني ده:- الله ﷻ خپل يوزبردست احسان او يولوئي نعمت بيانوی كوم چه هغه په خپل حبيب سروركائنات حضرت محمدمصطفى ﷺ باندې كړې دې. يعنی په هغوی باندې هغه پاك كتاب نازل كړې دې په كوم كښې چه په يووخت كښې هم د باطل د ګډوډكيدل ناممكن دی كه هغه اوغواړی نو دا وحی سلب كيدې هم شی.ابن مسعود ﷛ فرمائی په آخره زمانه كښې به يوه سره هواچليږی د شام د طرف نه به دا راوچتيږی هغه وخت به د قرآن پاك د پاڼرونه اودحافظانود زړونونه قرآن ختم شی يوټكې به هم باقې پاتې نه شی بيا هغوی د دې آيت (١) تلاوت اوكړو.بيا خپل فضل كرم او احسان بيانوی چه ددې قرآن پاك يوه بزرګی داهم ده چه ټول مخلوق د دې د مقابله كولونه عاجزدې د هيڅ چا په وس كښې د دې په شان كلام نشته. څنګه چه الله ﷻ بې مثله بې مثاله او بې شريك دې دغه شان د هغه كلام هم د خپل خان په شان د كيدونكی كلام نه پاك دې. ابن اسحاق وارد كړی دی يهوديان راغلې وو او هغوی ونيلې وو چه مونږ هم د دې په شان كلام جوړوو راوړو نودا آيت نازل شو خومونږ ته د دې په منلوكښې لږتامل شته څكه چه دا مكی سورت دی اود دې ټول بيان قريښوته دې هم هغوی مخاطب دی اود يهوديانوسره د حضور ﷺ يوځائ كيدل په مكه كښې نه دی شوی مدينه كښې هغوی سره يوځائ شوی وو. والله اعلم.مونږ په دې پاك كتاب كښې هرقسم دليلونه بيانولوسره حق واضحه كړلو اوهره خبره ښه په وضاحت سره بيان كړه. سره د دې هم ډير خلق د حق مخالفت كوی اوحق له ديكې وركوی اود الله ﷻ په ناشكرنی كښې لګيادی.

وَقَالُوْا	لَنْ نُّؤْمِنَ	لَكَ	حَتّٰى
اووې ونيل	هرګزايمان نه راوړومونږ	په تا	ترهغې پورې

اودوئ وائي چې مونږ په تاهيڅرې ايمان نه راوړو ترڅو

(١) الطبرى:١٧/٥٤٦.

تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ

چې جاري کړې ته| دپاره زمونږ| د زمکې نه | چینه | یاوی| تالره |یو باغ

چې ته مونږ له دزمکې دتل نه یوه چینه راونه باسې یا ستا د

مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾

دکجورو | اودانګورو | او روان کړې ته | نهرونه په منځ دهغې کښې | په روانولو سره

کهجورو اوانګورو باغ وی اوته دهغې په مینځ کښې ځائې په ځائې نهرونه اوبهیوي

أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ

یاراوغورزوې ته | اسمان | لکه څنګه چې | ګمان کوې ته| په مونږ باند| ټوټې | یاراولې ته

یا څنګه چې ته وائې چې په مونږ باندې داسمان نه ټکړې راوغورزوې یا

بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ

الله| او فرښتې | مخامخ | یا وی | تالره| یوکور | د سروزرو|

الله ﷻ او فرښتې مونږ ته مخامخ راولې یا داچې د سرو زرو یو کور وی

أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ ۖ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ

یااوخیژې ته | په اسمان کښې| اوهرګز ایمان نهٔ راوړومونږ| په ختلوستا| ترهغې پورې

یا دا چې ته بره اسمان ته اوخیژې او مونږ به ستا اسمان ته ختل هم نه منو

حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي

چې نازل کړې ته | په مونږ باند| یو کتاب | چې اولولو مونږه هغه |ورته اووایه |پاک دې| رب زما

ترڅو چې ته په مونږ یو کتاب راونه لیږې کوم چې مونږ اولولو ته ورته اووایه چې زما رب پاک دې

هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾

نهٔ یم زهٔ | مګر | یو انسان| پیغام راوړونکې یم |

زهٔ خو صرف یو پیغام رسوؤنکې انسان یم

قوله تعالى:- وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ

دمشرکانو عجیبه غوښتنې او درسول کریم ﷺ جوابونه: حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د ربیعه دواړه خامن عتبه او شیبه او ابوسفیان بن حرب او د بنی عبدالدار قبیلې دوه سړی اوابوالبختری بن اسد او اسودبن مطلب بن اسد او زمعه بن اسود او ولیدبن مغیره ابوجهل بن هشام عبدالله بن ابی امیه بن خلف او عاص بن وائل او نبیه او منبه سهمی دحجاج خامن دا ټول یا د دوی نه څه کسان د نمر د ډوبیدونه پس د کعبة الله نه شاته راجمع شو او ونی ونیل څوك اولیګئی اومحمد ﷺ راوغواړئی او هغه ته اووائې چه نن فیصله کوو چه بیا څه عذر پاتې نه شی. قاصد لاړو او خبرئی ورکړوچه ستاسو د قوم شریفان خلق راجمع شوی دی اوتاسو ئی یادکړی ئی. دحضورﷺ به هروخت د دې خلقو خیال وو نود حضورﷺ په زړه کښې راغله چه ممکن ده الله ﷻ هغوی ته صحیح پوهه ورکړې وی او هغوی په نیغه لار راشی نوزر ئی تشریف راوړو. قریشو چه حضورﷺ اولیدلو نو وئی ونیل واوره نن مونږ په تاباندې

Scanned with Ca

حجت پوره کوودې د پاره چه په مونږ باندې بیاڅه قسم الزام رانه شی په دې وجه مونږ ته راوغوښتې والله چابه هم خپل قوم په داسې مصیبت کښې نه وی اچولې کوم مصیبت چه تاپه مونږ باندې راوستلې دې. ته زمونږ پلارانو نیکونوته کنځلې کوې، زمونږ دین ته بد وائی.زمونږ برزګانوته بې وقوفان وائی، زمونږ معبودانو ته بد وائی تا په مونږ کښې جدائی اچولې ده.جنګونه دې راپیداکړل. والله تامونږ ته د یوې بدئی نه رسولوکښې هیڅ کمې نه دې پریخې. اوس صفاصفا واوره او ښه په سوچ اوفکر سره جواب راکړه. که ستا اراده د دې ټولوخبرونه د مال جمع کول دی نومونږ موجود یو او پخپله به تاته دومره مال راجمع کړو چه ستا برابر به په مونږ کښې یومالدارهم نه وی. اوکه ستا اراده د دې نه داوی چه ته په مونږ باندې سرداری اوکړې نومونږ د دې د پاره هم تیاریو اوستا سرداری منو او ستا تابعداری منظور کوو. که ته د بادشاهت غوښتنه کوې نو په خدائی چه مونږ ستا د بادشاهت اعلان کوو اوکه په حقیقت کښې ستا په دماغوکښې څه فرق وی کوم یوپیرې چه تا تنګوی نو مونږ موجود یو د زړه د اخلاصه به مال دولت خرچ کړو اوستا علاج به اوکړو ترهغه وخته پورې چه تاته شفا حاصله شی یا مونږ مجبوره پاتې شو. د دې ټولو خبرو اوریدو سره د رسولانو سردار او شفیع پیغمبر ﷺ جواب ورکړو چه واورئ د الله ﷻ په حکم ماته هیڅ دماغی بیماری نشته یاڅه خلل یا غوټه وغیره نه په دې خپل رسالت باندې مالداریدل غواړم نه د سردارئ څه طمع لرم نه بادشاه جوړیدل غواړم بلکه زه الله ﷻ د ټولوطرف ته په حقه سره رسول جوړکړې رالیګلې یم او په ماباندې ئې خپل کتاب نازل کړې دې اوماته ئې حکم راکړې چه زه تاسوته زیری واوروم اوتاسو اوویروم.ماد خپل رب پیغامونه تاسوته رسولې ستاسو مې رښتونې خیرخواهی کړې که تاسوئې قبلوئې نوبه دواړه جهانه کښې به دنصیب خاوندان جوړشئ اوکه نه ئې منظوره وئې نوزه به صبراوکړم ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ زما اوستاسو په مینځ کښې رښتونې فیصله اوکړی.(اوکماقال). اوس د قوم سردارانو اووئیل محمد ﷺ که تاته زمونږ په دې خبروکښې یوه هم منظورنه وی نواوس نور هم واوره دا خوتاته پخپله معلومه ده چه زمونږ نه زیات تنګ ښار دچانشته زمونږ نه د ډیرکم مال والا قوم نشته اوډیرزیات خیټه خیټه یادولوسره ډیر کم رزق حاصلونکې قوم هم نشته. نو ته دخپل رب نه چا چه ته خپل رسول رالیګلې ئې دعا اوکړه چه داغرونه ددې ځای نه اخواکړی چه زمونږ داعلاقه ارته شی زمونږ ښارونه کولاوشی په دې کښې نهرونه چینې دریابونه روان شی لکه چه په شام اوعراق کښې دی اودا هم دعااوکړه چه زمونږ پلاران نیکونه راژوندی شی اوپه هغوی کښې قصی بن کلاب خامخا وی چه په مونږ کښې یوبزرګ سړې وو مونږ به د هغه نه تپوس اوکړو اوچه ستا باره کښې څه اووائی زمونږ به تسلی اوشی.که چرې تاداسې اوکړه نو زمونږ به ستا په رسالت یقین راشی اومونږ به د زړه نه ستا تصدیق اوکړو اوستاد بزرګنی به منونکی شو. حضور ﷺ اوفرمائیل زه دې څیزونو سره نه یم رالیګلې شوې په دې کښې یوکار هم زما د وس نه دې زه خو د الله ﷻ خبرې تاسو ته د رسولود پاره راغلې یم که تاسو قبولې کړې نو په دواړه جهانه کښې به خوشحاله شئ. که نه ئې قبلوئې نو زه به صبراوکړم اود الله ﷻ حکم ته به په انتظار یم ترهغه وخت پورې چه پروردګار عالم تاسو او زما په مینځ کښې فیصله اوکړی. هغوی وئیل چه ښه ده دا هم نه سهی مونږ پخپله ستاد پاره دا تجویزکوو چه ته د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغه یوه فرښته تاله راولیګی چه هغه ستا د خبرو تصدیق اوکړی ستاد طرف نه دې مونږ له جواب راکړی او هغې ته اووایه چه هم ستا دپاره دې باغونه خزانې دسرو اوسپینو زرو محلونه جوړکړی دې دپاره چه پخپله خو ستا حالات ښه شی په بازارونوکښې ګرځیدل زمونږ په شان درزق لټون کښې وتلونه خوخلاص شئ. که چرته داهم اوشی نو مونږ به اومنو چه واقعی الله ﷻ سره ستا عزت شته اوته واقعی د الله ﷻ رسول ئې. د دې په جواب کښې حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه زه دا کوم اونه د خپل رب نه دا غواړم نه دې سره زه رالیګلې شوې یم زه خو الله ﷻ بشیراونذیر جوړکړې یم بس نورهیڅ هم نه که تاسو ئې منئ نو په

Scanned with Ca

دواړه جهانه کښې به خپله ښيګړه اوکړنې اوکه نه منئې نومه نې منئې زه ګورم چه زما پروردګار ستاسو اوزماپه مينځ کښې څه فيصله کوی. هغوی ونيل چه ښه ده بيامونږ وايوچه لاړشه او خپل پروردګارته اووايه چه په مونږ باندې آسمان راګذار کړه او ته خوداسې وانې هم چه که الله غواړی نو داسې به اوکړی نواوس خو هم مونږ وايوچه نور مهلت مه راکوه. حضورﷺ اوفرمائيل چه دا د الله ﷻ د اختيارخبره ده چه څه غواړی کوی به که نه غواړی نو نه به کوی. مشرکانو ونيل چه الله ﷻ ته دا معلومه نه وه چه دې وخت کښې به مونږ تاسره کينو اوتانه به داڅيزونه غواړو اوچه کله مونږ ستا اونه منو نو هغه به مونږ سره څه کوی. واوره مونږ خو اوريدلی دی چه تاته د ټول هرڅه د يمامه يوسړې رحمان نومې ښائی په الله ﷻ قسم مونږ خو په رحمان باندې ايمان نه راوړو دا ناممکن دی چه مونږ هغه اومنو مونږ تانه خلاص يو چه څه مو اوريدل او وئيل هغه مو واوريدل او تا زمونږ واجبې اود انصاف خبرې واونه ريدلې اوس غوږونه کولاوکړه ښه هوښيارشه واوره تا په دې حالت کښې آزاد نه شو پريخودې اوس خو به يا مونږ تا هلاك کوو يا ته مونږ تباه کړه. چا په کښې ونيل چه مونږ خود فرښتو عبادت کوو چه د الله ﷻ لونړه دی چا وئيل چه ترکومې ته الله ﷻ اود هغه فرښتې مونږ له ښه په ښکاره رانه ولې مونږ به ايمان نه راوړو بيا مجلس ختم کړې شو. عبدالله بن ابی، اميه بن مغيره بن عبدالله بن مخزوم چه د حضورﷺ د ترور عاتکه رضي الله عنها بنت عبدالمطلب خوئ وو حضورﷺ سره شو او وئې وئيل چه داخوډيره د بې انصافئې خبره ده چه قوم څه اوونيل هغه هم تامنظور نه کړل بيائی چه څه اوغوښتل هغه هم تا پوره نه کړل بيا چه د کوم څيز نه تا هغوی ويرول هغه ئې اوغوښتل نو هغه هم تا اونه کړل. اوس خو به زه د الله ﷻ قسم په تاباندې ايمان راونړم ترکومې چه ته يوه پاوړئې اونه لګوې او د آسمان نه څه کتاب راونړئې او څلور فرښتې خپل ځان سره ګواه رانه ولې. حضورﷺ په دې خبرو باندې ډير زيات خفه شو په دې شوق سره راغلې وو چه کيدې شی د قوم سرداران زما څه خبره اومنی خو چه کله د هغوی سرکشئې اود ايمان نه لريوالې ئې اوليدو نوډير زيات خفه شو اوخپل کورته واپس لاړو(1)

د مشرکانو دا ټولې پوښتنې په بغض اوعناد منبی وې:-خبره داده چه د هغوی داټولې خبرې دکفرعناد او د حضورﷺ دښکته کولو په توګه اوبې جوابه کولو دپاره وې ګنی که دايمان راوړلودپاره ئې په نيك نيتئې سره داسوالونه وې نوډير ممکن ووچه الله ﷻ هغوی ته دامعجزې خودلې وې.حضورﷺ ته اوفرمائيلې شو چه که ستاسودا غوښتنه وی کوم چه دوی غواړی نوزه به ئې اوښايم خودا يادساته که بيائی هم ايمان راونړلو نوهغوی ته به هغه عبرت ورکونکې سزاګانې ورکړم چه بل چاته به نه وی ورکړې شوی. اوکه ته غواړې نو زه به د هغوی د پاره د توبه د قبليدو او رحمت دروازه کولاواوساتم نو حضورﷺ دويمه خبره خوښه کړه(2)الله ﷻ دې پخپل نبی رحمت او نبی توبه باندې درود اوسلام ډير ډير نازل کړی هم د دې خبرې اود دې حکمت ذکر په دې آيت ﴿وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ۚ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ إِلَّا تَخْوِيفًا﴾(3)اوآيت ﴿وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا﴾(4).کښې هم دې چه داټول څيزونه زمونږ په قدرت کښې دی اودا ټول ممکن دی خود دې وجه نه چه د هغې د ښکاره کيدونه پس ايمان نه راوړونکی بيامونږ نه پريږدو. مونږ

---

(1) الطبری:٥٥٧/١٧.

(2) احمد:٢٤٢/١ مسندعبدبن حميد:٧٠٠، دلائل النبوة:٢٧٢/٢ وهوحديث صحيح.

(3) ١٧/بنی اسرائيل:٥٩.

(4) ٢٥/الفرقان:٧

Scanned with CamScanner

دا نښې رامنع کړې دی اودې کافرانو ته مو مهلت ورکړې دې اود هغوی اخری ځایٔ مو دوزخ جوړکړې دی. نود هغوی سوال وو چه د عربو په شکوکښې دې نهرونه روان شی دریابونه راوخوټکیږی وغیره. ښکاره خبره ده چه په دې کښې یوکار هم په هغه قادر اوقیوم الله ﷻ باندې ګران نه وو تیول هرڅه د هغه د قدرت لاندې اود هغه د حکم لاندې دی خوهغه ښه پیژنی چه دا ازلی کافران د معجزو په کتوسره هم ایمان نه راوړی لکه چه ارشاددې ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾(١) یعنی په چاباندې چه ستا د رب دا خبره ثابته شوې ده هغوی ته سره دټولومعجزود کتلوهم ایمان نه نصیب کیږی تردې چه هغوی د سختوعذابونو کتل اونه کړی ﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَٰئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾(٢) کښې فرمائی ای نبی ﷺ ددوی دخواهش مطابق که مونږ په دوی باندې فرښتې هم نازل کړو اومړی هم دوی سره خبرې اوکړی اودا هم نه که د غیبو ټول څیزونه دوی ته ښه ښکاره مخامخ کړې شی نو بیاهم دا کافران بغیرد الله ﷻ د رضا نه ایمان راوړونکی نه دی دوی کښې اکثر د جهالت ښکلونه دی. د خپل ځان د پاره دریاب غوښتلونه پس هغوی اووئیل چه ښه ده ستاد پاره باغونه اونهرونه دې اوبهیږی بیانی اووئیل چه ښه ده دا هم نه سهی ته خووائې چه د قیامت په ورځ به آسمان شلیږی ټکړې ټکړې کیږی به نو ته هم نن په مونږ باندې د هغه ټکړې راګذار کړه اوهغوی پخپله هم د الله تعای نه دا دعااوکړه چه یاالله که دا هرڅه هم ستا د طرف نه په حقه دی نو په مونږ باندې د آسمان نه کانړی راووره وه. الخ. (٣)

د شعیب ؈ قوم هم داخواهش کړې ووډ کوم په وجه چه په هغوی باندې د سائبان د ورځې عذاب نازل شو. زمونږ نبی کریم ﷺ رحمة للعالمین وو اونبی التوبه وو حضور ﷺ د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغوی د هلاکت نه بچ کړی ممکن ده که دوی نه وی نود دوی اولاد به ایمان قبول کړی توحید به اختیارکړی اوشرك به پریږدی.دحضور ﷺ دا خواهش پوره شو عذاب نازل نه شوپخپله هم په هغوی کښې ډیرو ته د ایمان دولت نصیب شو تردې چه عبدالله بن ابی امیه چا چه په آخره کښې حضور ﷺ ته خبرې اوروله وې اود ایمان نه راوړو قسم نې خوړلې وو هغه هم د اسلام د جهنډې لاندې راغلو ؓ. د زخرف نه مراد سره زر دی(٤) بلکه د ابن مسعود ؓ په قراءت کښې لفظ ﴿من ذهب﴾ دې(٥) د کافرانو یوه غوښتنه دا وه چه ستادې د سروزرو کور وی یا زمونږ د سترګو په وړاندې ته پاوړنی اولګوې آسمان ته اورسې اود هغه ځایٔ نه یوکتاب راوړې چه د هر یود نوم جدا جدا وی. هم په شپه شپه د هغوی سر ته دا پرچې راورسی او په هغې باندې د دوی نومونه لیکلې وی.د دې په جواب کښې حکم اوشوچه دوی ته اووایه چه د الله سبحانه وتعالی په وړاندې د هیڅ چا څه هم نه چلیږی.هغه دخپل سلطنت او مملکت ځان له مالك دې چه څه غواړی کوی چه څه نه غواړی نه کوی ستاسو د خُلې غوښتلې شوې څیز ښکاره کړی که نه داد هغه د اختیارخبره ده زه خو صرف د الله ﷻ پیغام رسونکې رسول یم ما خپل فرض اداکړل یادالله ﷻ احکام مې تاسو ته دراورسول اوس چه څه تاسو غوښتې هغه د الله ﷻ د قدرت کاردې نه چه زما د وس. مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی د بطحامکه بابت ماته اوفرمائیلې شو که ته غواړې نودا زه د سرو زرو جوړکړم؟ ماوئیل نه یاالله زما خوداخواهش دې چه یوه ورځ په خیټه موړ یم اودویمه ورځ وږې یم په ولګه کښې تاته تیټ شم. تضرع او زاری اوکړم او په کثرت سره ستا یاد اوکړم. که په

(١) ١٠/یونس:٩٦-٩٧.

(٢) ٦/الانعام:١١١.

(٣) سورة انفال.

(٤) الطبری:١٧/٥٥٣.

(٥) الطبری:١٧/٥٥٣

Scanned with Ca

مړه خیتمه شم نو چه ستا حمد او کرم اوستا شکر په ځای راوړم. (١)په ترمذی کښې هم دا حدیث شته دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته ضعیف وئیلې دي.

وَمَا مَنَعَ	النَّاسَ	اَنۡ يُّؤۡمِنُوۡۤا			
او منع نه کړل	خلقو لره	چې ایمان راوړي			
او دوئ څه بلې غتې خبرې دایمان نه راوړلو نه منع نه کړه					
اِذۡ	جَآءَهُمُ	الۡهُدٰٓى	اِلَّاۤ اَنۡ	قَالُوۡۤا	اَبَعَثَ اللّٰهُ
کله چې	راغې هغوئ ته	هدایت	مګر دې خبرې	چې او وئیل هغوئ	ایا را اولیږلو الله
څه وخت چې هدایت ورته راغلو خو بس دې خبرې چې دوئ او وئیل ایا الله ﷻ					
بَشَرًا رَّسُوۡلًا ﴿٩٤﴾	قُلۡ	لَّوۡ كَانَ	فِى الۡاَرۡضِ	مَلٰٓـئِكَةٌ	يَّمۡشُوۡنَ
یو انسان | رسول	ورته او وایه	که چرې وې	په زمکه کښې	فرښتې	چې ګرځیدلې
یو بنیادم پیغمبر را اولیږلو؟ ته ورته او وایه چې که په زمکه باندې فرښتې ګرځیدلې					
مُطۡمَئِنِّيۡنَ	لَنَزَّلۡنَا	عَلَيۡهِمۡ	مِّنَ السَّمَآءِ	مَلَـكًا	
په اطمینان سره	نو خامخا به مونږ نازل کړې وه	په دوئ باند	داسمان نه	یوه فرښته	
او آرام سره اوسیدلې نو مونږ به ضرور فرښته رسول					
رَّسُوۡلًا ﴿٩٥﴾	قُلۡ	كَفٰى بِاللّٰهِ	شَهِيۡدًاۢ	بَيۡنِىۡ	وَبَيۡنَكُمۡ
په حیثیت د رسول	او وایه	کافی دې | الله	په حیثیت د ګواه	په منځ زما	او په منځ ستاسو کښې
راکوز کړې وو ته ورته او وایه چې زما او ستاسو ترمینځه الله ﷻ د ګواهۍ د پاره کافی دې					
اِنَّهٗ	كَانَ	بِعِبَادِهٖ	خَبِيۡرًاۢ	بَصِيۡرًا ﴿٩٦﴾	
بیشکه هغه (الله)	دی	په بندګانو خپلو	خبردار	لیدونکې	
الله ﷻ د خپلو بندګانو په حال ښه خبر دې هر څه وینې ګوري ځوک چې					

قوله تعالى:- وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنۡ يُّؤۡمِنُوۡۤا

اکثرو خلقو د پیغمبر د بشر کیدو په وجه ایمان راوړلو:- اکثر خلق دایمان نه او د رسولانو د تابعدارئ نه په دې وجه منع شو چه دهغوی په پوهه کښې دا رانغله چه یو انسان هم رسول جوړیدې شی هغوی په دې باندې ډیر زیات حیران شو او آخرنی انکار او کړو او صفائی او وئیل چه آیا یو انسان به زمونږ لار خودنه کوی؟ فرعون او د هغه قوم هم دا وئیلې وو چه مونږ دخپل خان په شان په دوو انسانانو باندې ایمان څنګه راوړو خاص کر په داسې صورت کښې چه دهغوی ټول قوم زمونږ ماتحت وی. دوی او نورو امتونو په خپله زمانه کښې نبیانو ته وئیلې وو چه تاسو خو هم زمونږ په شان انسانان ئې دې نه علاوه هیڅ نه ئی تاسو مونږ دخپل مشرانو د خدایانو نه دهوکه کوئی. ښه ده راوړه یوه زبردسته غلبه پیش کړه. نور هم د دې مضمون آیاتونه شته.

د پیغمبر بشریت په انسانیت باندې د الله ﷻ یو لوئ احسان دې:- دې نه پس الله ﷻ خپل لطف او کرم اود

---

(١) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی الکفاف والصبر علیه: ٢٣٤٧.

انسانانونه د رسول لیګلو وجه بیان فرمائی اودا حکمت ظاهره وی که چرې فرښتود رسالت دا کار پوره کولې نونه تاسو هغوی سره کیناستې شوئی اونه تاسو د هغوی خبرو باندې پوره پوهیدې شوئی. انسانی رسول خو هم ستاسودجنس نه وی تاسو هغوی سره ملاویدې راملاویدې شئی د هغوی عادتو نه اوطریقې لیدلې شئی او په یوځائ کیدوسره دهغه نه په خپله ژبه کښې تعلیم حاصلولې شئی. د هغوی په عمل لیدوباندې پخپله زده کولې شئی لکه چه ارشاد دې ﴿لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴾([1]) بل آیت کښې دی ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾([2])په یوبل آیت کښې دی ﴿كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ﴾([3]) مطلب د ټولوهم دا دې چه داخود الله ﷻ یوزبردست احسان دې چه هغه هم تاسو نه خپل رسول راولیږی چه هغوی د الله ﷻ آیاتونه تاسو ته تلاوت کړی ستاسو پاکوالې اوکړی اوتاسوته کتاب اوحکمت اوښائی اود کومو څیزونو چه تاسو ناخبره وئی په هغې تاسو عالمان کړی. نو تاسو له زما یادول ډیر په کاردی دې د پاره چه زه هم تاسو یادکړم. تاسو له زما شکر کول پکار دی اوزما د ناشکرئی نه بچ کیدل پکاردی. دلته فرمائی که چرته د زمکې آبادی د فرښتو وه نو بې شکه مونږ به یوه آسمانی فرښته هغوی کښې رسول جوړکړې لیګلې وو.تاسو پخپله انسانان ئی نو مونږ هم په دې مصلحت تاسو انسانانو نه رسول جوړ کړو او تاسو ته مو اولیګلو.

د پیغمبرانو علیهم السلام د ټولولونه لوئې ګواه هم الله ﷻ پخپله دې:-په خپل صداقت باندې زه نور ګواهان ولې اولټوم؟ هم د الله ﷻ ګواهی کافی ده.که زه د هغه په پاك ذات باندې تهمت اولګوم نو هغه به پخپله مانه انتقام واخلی.دقرآن پاك په سورت الحاقة کښې بیان دې که چرې داپیغمبر یوه خبره په زبردستئی سره زمونږ په سر راتپله نو مونږ به د ده ښي لاس نیولې وو اود هغه نه به مود سټ کټ کړې وو او مونږ به دې نه چا هم نه وو رابند کړې.([4]) بیا فرمائی چه د یوینده حال د الله ﷻ نه پټ نه دې هغه د احسان او انعام هدایت او مهربانی قابل خلق اود ګمراهئی او بدبښتئی قابل خلق ښه پیژنی.

			وَمَنْ	يَّهْدِ
			او چاته چي	لاره اوښائي
				څوک چي
اللّٰهُ	فَهُوَ	الْمُهْتَدِ	وَمَنْ يُّضْلِلْ	فَلَنْ تَجِدَ
الله	نو هغه	هدایت موندونکې دي	او څوک چي ګمراه کړی هغه	نو هرګزبه ته بیانهٔ مومې
الله ﷻ په سمه لار روان کړی نو هغه سمه لار بیا مومی او څوک چي بې لارې کړی نو هیڅوک به				
لَهُمْ	اَوْلِيَآءَ	مِنْ دُوْنِهٖ	وَنَحْشُرُهُمْ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
دپاره د هغوئ	دوستان	ماسوا دهغه نه	او راجمع به کړو مونږ هغوئ لره	په ورځ دقیامت
دالله ﷻ نه بغیر دهغوئ مددګار بیانه مومی اومونږ به دوئ دقیامت په ورځ پر مخي				

[1] ٣/آل عمران:١٦٤،

[2] ٩/التوبه:١٢٨.

[3] ٢/البقرة:١٥١.

[4] ٢٩/الحاقة:٤٤-٤٦.

Scanned with Ca

عَلٰى وُجُوْهِهِمْ عُمْيًا وَّبُكْمًا وَّصُمًّا ؕ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ

په مخونو دهغوئ باند | ړانده | اوګونګیان | او کاڼه | خانې دهغوئ | دوزخ دي

ړانده ، ګونګیان ، اوکاڼه راپاڅوؤ ددوئ ټیکاؤنړه جهنم ده

كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنٰهُمْ سَعِيْرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ

هرکله چې | کمې شی لمبې ددوزخ | زیات به کړو هغوئ ته مونږ | اور | دا بدله دهغوئ ده

اوهرکله چې دهغې لمبې په کمیدو راشي نو مونږ به ئې نورې زیاتې غرغرندې کړو دادهغوئ سزاده

بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا

په سبب ددې چې هغوئ | انکاراوکړو | دایتونوزمونږنه | اووې وئیل | آیاهرکله چې | شومونږه | هډوکی

خکه چې هغوئ زمونږ دایتونو نه انکار کړې وو اودا بۀ ئې وئیل چې هرکله مونږ هډوکی

وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا

اوخاورې ذره ذره | آیامونږبه بیا | خامخاراپورته کړې کیږو | په پیداوښت | نوی سره | آیانۀ وینی دوئ

اوریزه ریزه شو نو آیا بیا به دنوی سره راپیدا کیږو آیادوئ دې خبرې ته نه ګوری

اَنَّ اللّٰهَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى

چې بیشکه الله | هغه | چې پیداکړی ئې دی | آسمانونه | او زمکه | قادردې | په دې باند |

چې هغه الله ﷻ ټول آسمانونه اوزمکه پیداکړی دی په دې هم قادر دې

اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَّا رَيْبَ

چې پیدا کړی | مثل ددوئ | اوهغه مقررکړې دی | دپاره ددوئ | یووخت | چې نشته شك |

چې ددوئ غوندې خلق پیداکړی هغه دوئ له یوه نیټه مقرر کړې ده چې هیڅ شک په

فِيْهِ ؕ فَاَبَى الظّٰلِمُوْنَ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٩٩﴾

په هغې کښې | نومنع اوکړه | ظالمانو | مګرمنع نې اونۀ کړه | دانکارنه |

کښې نشته نوظالمانو دانکار نه سوا بل هیڅ قبول نه کړل

قوله تعالي:-وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ

هدایت کول او ګمراه کول د الله ﷻ اختیار کښې دی:-الله ﷻ داخبره بیانوی چه په ټول مخلوق کښې د تصرف اختیارصرف هغه ته دی د هغه یوحکم هم روستوکیدې نه شی دهغه لارخودلې شوې څوک بې لارې کولې نه شی.نه دهغه بې لارې کړې شوې څوک په لارکولې شی دهغه ولی اومرشدڅوک هم نه شی جوړیدې. مونږ به هغه پرمخې دقیامت میدان کښې د محشر ګنړې ته راولو.دحضورﷺ نه سوال اوکړې

شو چه دا څنګه کیدې شی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه هغه پښوسره روان کړې دی هغه ئی د سرپه طرف هم روانولې شی. داحدیث بخاری اومسلم کښې هم دې. ([1]).

قیامت کښې به خلق درې قسمه وی:-مسندکښې دی ابوذر ﷺ اودریدو وئی فرمائیل اې بنی غفار (دقبیلې خلقو)وائې اوقسمونه مه خورئی صادق مصدق پیغمبر ﷺ ماته دا حدیث اورولې دې چه خلق به په درې قسمه سره کولې شی اومحشرته به راوستلې شی یوفوځ خوبه دخوراك څښاك اغوستلو والا ،بو تللو اومنډې وهلووالا یوهغه کوم چه به فرښتې پرمخې راکاږی اود دوزخ مخې ته به ئی راجمع کوی. خلقو وئیل دا دوه قسمه خو مو په پوهه کښې راغلل خودا تلونکی او منډې وهونکې په پوهه کښې نه راځی. هغوی اوفرمائیل چه په سورلوباندې آفت راشی تردې چه یوانسان به خپل تك شین باغ ورکړی د کجاوې والا اوښه به اخلی خونه به ملاویږی([2]) دې به هغه وخت نابینا وی ګونګ به وی هیڅ به هم نه اوری. غرض مختلف احوال به وی د ګناهونو په شان به د ګناهونو مطابق راګیروی. په دنیاکښې د حق نه کانړه رانده او ګونګیان وو نن دسختې محتاجئی په ورځ به رښتیا رانده کانړه او ګونګیان به جوړولې شی.دهغوی د اوسیدوهروخت د تلوراتلو اغوستو سملاستو حصاریدو ځائ دوزخ ګرځولې شوې دې. د هغه ځائ اورکله چه په سړیدوراغلولمبه کړې شواوسورکړې شو لکه چه ارشاددی ﴿فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا﴾([3])یعنی اوس سزابرداشت کړئی دعذاب نه علاوه بل هیڅ څیز به نه شی زیاتولې.

کافران د بیاراژوندی کیدو قائل نه وو:-ارشاد دې چه پورته د کومو منکرانو د کومې سزاذکر اوشو هغوی هم د دې قابل وو هغوی به زمونږ دلیلونه دروغ ګنړل اود قیامت هډو قائل نه وو او صفا به ئی وئیل چه سخا هډوکی کیدو نه پس اود خاورې ذروسره ملاویدونه پس د هلاکت او بربادیدونه پس بیا راژوندی کیدل خود عقل نه بهر خبره ده.نود هغوی په جواب کښې قرآن پاك د هغې یودلیل دا پیش کړو چه دهغه زبردست قدرت مالك چه زمکه او آسمان بغیرد څه څیز نه اول ځل بغیرڅه نمونې پیدا کړی دی دچاقدرت چه دا اوچت اولوئ لوئ کولاو اوسخت مخلوق په اول ځل پیداکولونه عاجز نه کړې شو هغه به تاسو په دویم ځل پیداکولو باندې عاجز شی؟دآسمان اوزمکې پیداکول خو ستاسو د پیدا کولونه ډیر زیات لوئ دی هغه د دې په پیداکولوکښې ستړې نه شو آیا هغه به د مړو په ژوندی کولو باندې بې قدرته شی؟ آیا د زمکې اوآسمانونو خالق د انسانانو په شان نور پیداکولې نه شی؟ بې شکه کولې شی دهغه صفت دی چه هغه خلاق یعنی پیداکونکې دې هغه علیم دې هغه د قدرتونومالك دې. د کوم څیز متعلق چه اووائی شه نو هغه هم هغه وخت کیږی. د هغه حکم کول د یوڅیز د پیدا کیدو د پاره کافی وافی دې.هغه به د قیامت په ورځ هغوی خامخا په دویم ځل پیداکولوسره قطعاً راپیداکوی. هغه د دوی د دوباره ژوندی کولو اود هغوی د قبرونو نه د راوتلو او اودریدلو وخت مقرر کړې دې هغه وخت به داهرڅه کیږی. د دې ځائ دالږ شان تاخیرصرف د هغه وخت د پوره کولود پاره دې. افسوس د څومره واضحه دلیلونو نه پس هم خلق کفر اوضلالت نه پریږدی.

قُلْ	لَّوْ	اَنْتُمْ	تَمْلِكُوْنَ	خَزَآئِنَ رَحْمَةِ	رَبِّيْٓ	اِذًا
دوئ ته اووایه	که چری	تاسو	مالکان وې	دخزانو درحمت	درب زما	نو بیابه
اووایه چې که تاسوزمادرب درحمت دخزانو مالکان شوی وې نوبیا به تاسو						

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الفرقان باب قوله ﴿الذین یحشرون علی وجوههم الی جهنم﴾: ٤٧٦٠،صحیح مسلم:٢٨٠٦، احمد:١٦٧/٣؛ ابن حبان:٧٣٢٣

[2] نسائی کتاب الجنائز باب البعث:٢٠٨٨ وسنده حسن، احمد:١٦٥/٥، حاکم:٣٦٧/٢.

[3] ٧٨/النباء:٣.

Scanned with Ca

لَّأَمۡسَكۡتُمۡ خَشۡيَةَ ٱلۡإِنفَاقِۚ وَكَانَ ٱلۡإِنسَٰنُ قَتُورٗا ﴿١٠٠﴾

خامخا بندي کړي وې تاسو | ديرې | دخرچ کيدونه | اودې انسان زړه تنگې |

دهغې دختميدو دويرې نه لاسونه نيولی وو او انسان ډير زړه تنگې دې

قوله تعالى:- قُل لَّوۡ أَنتُمۡ تَمۡلِكُونَ

الله ﷻ د خزانو مالک يوانسان ولې نه دې جوړ کړې:- د انسانی طبيعت خاصه بيانولې شی که د الله ﷻ د رحمت غوندې نه کميدونکی خيز باندې هم دوی قابض شی نو هلته به هم خپل بخل او زړه تنگی نه پريږدی لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې که د ملك د يوې حصې دوی مالکان شی نو چاته به يوه پيسه هم ورنه کړی(1)نودا انسانی طبيعت دې اوداده چه چاله دالله ﷻ دطرف نه هدايت ورکړې شی او د خير توفيق ورکړې شی نوهغوی د دې بد خونی نه نفرت اوکرکه کوی. هغه سخی اود خلقو ښيگړه کونکې وی. انسان ډير سخت تندی کونکې دې اود تکليف په وخت کښې په جنگ باندې اودريږی اود راحت اوخوشحالنی په وخت کښې مخ اړوی اودنورو نه رابنديږی.اومونځ گذارخلق دې نه خلاص دی(2) داسې آياتونه په قرآن پاك کښې نور هم ډير دی. د دې نه د الله ﷻ فضل اوکرم د هغه د ښښنې او رحم پته هم لگی. د بخاری اومسلم په حديث کښې دی چه د الله ﷻ دواړه لاسونه دی د ورځې او شپې خرچ په دې کښې څه کمې نه راولی د شروع نه واخله تراوسه پورې خرچ هم د هغه خزانو کښې څه کمې رانه وستو.(3)

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَىٰ تِسۡعَ ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٖۖ فَسۡـَٔلۡ

اوورکړې وې مونږه | موسی ته | نهه نښې | ښکاره | نو تپوس اوکړه ته |

اوبيشکه مونږ موسی عليه السلام ته نهه څرگنده نخښې ورکړې وې نو بنی اسرائيلو نه

بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ إِذۡ جَآءَهُمۡ فَقَالَ لَهُۥ فِرۡعَوۡنُ

دبنی اسرءيلو نه | کله چې راغې (موسی) هغوئ ته | نواووئيل | هغه ته | فرعون |

پوښتنه اوکړه هرکله چې موسی عليه السلام دوئ ته راغلو نو فرعون دهٔ ته اووئيل

إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَٰمُوسَىٰ مَسۡحُورٗا ﴿١٠١﴾ قَالَ

چې بيشکه زهٔ | خامخا گمان کوم په تا | اے موسی | چې په تاجادو شوې دی | اووئيل موسی |

انې موسی عليه السلام ! زما خيال دې چې په تاباندې چا جادو کړې دې (موسی عليه السلام) اووئيل

لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ

معلومه ده تاته | چې نهٔ دی نازل کړی | دانښې | مگر نازلې کړی دی | رب دآسمانونو

چې تاته ښه معلومه ده چې دآسمانونو او زمکې دپروردگار نه سوا دا نخښې بل چا نه دی نازلې کړې

---

(1) ٤/النساء:٥٣.
(2) ٧٠/المعارج:١٩-٢٢،الخ
(3) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿لماخلقت بيدی﴾: ٧٤١١، صحيح مسلم:٩٩٣.

Scanned with Ca

وَالْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾

او د زمکې | ښکاره | نو بیشکه زه | خامخا ګمان کوم په تا | اے فرعونه | د هلاك شوی

دا (تاسو د پاره) د پوهې خبرې دی او ائي فرعونه بیشکه خه خیال کوم چې ته به هلاک شې

فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَٰهُ وَمَن

نو اراده اوکړه فرعون | چې اوباسی دوئ | د زمکې نه | انو غرق کړو مونږ هغه | او هغه څوك

فرعون اراده اوکړه چې هغوئ د مصر د ملک نه اوباسی نو مونږ هغه او د هغه ټول

مَّعَهُۥ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ لِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ اسْكُنُوا

چې د هغه سره وو | ټول | او اوونیل مونږه | روستو د دې نه بنی اسراءیلو ته | چې اوسیږئ تاسو

ملګری په یو ځائې غرق کړل او د هغه نه پس مونږ بنی اسرائیلو ته اوونیل چې په دې

الْأَرْضَ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

(په دې) زمکه کښې | نو کله چې | راشی | وعده د آخرت | رابه ولو مونږ | تاسو لره | په جمع

ملک کښې اوسیږئ نو هر کله چې د آخرت د وعدې وخت راشی نو مونږ به تاسو ټول راغونډ کړو

قوله تعالى:- وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ

د حضرت موسی ﷺ نهه معجزې:- حضرت موسی ﷺ ته داسې نهه معجزې ملاو شوې چه د هغه د نبوت د صداقت او په نبوت باندې ښکاره دلیل وو. همسا سپین ،لاس قحط کالی دریاب طوفان ملخان سپګې چیندخې او وینه. دا وو تفصیل وار آیاتونه ([1]) د محمد بن کعب قول دې چه دا معجزې دی د لاس پرقیدو، دلرګی نه مارجوړیدل او پنځه هغه د کومو ذکر چه په سورت اعراف کښې دې اود مالونو ختمیدل او کانړې([2]) حضرت ابن عباس ﷺ وغیره نه روایت دې چه دا معجزې د هغه لاس د هغه همسا د قحط کالونه د میوو کمې طوفان ملخان سپګې چیندخې او وینې دی([3]) دا قول ډیر ښکاره صفا بهتر او قوی دې. حسن بصری ﷺ دې نه قحط او د میوو کمې یو شمیرلې دې او نهمه معجزه ئې د هغوی د همسا نه د جادوګرو ماران خوړل بیان کړی دی خود دې ټولو معجزو باوجود فرعونیانو کبر اوکړو او د خپل ګناه په کارونو باندې کلك ولاړ وو سره د دې چه د زړه یقین نې راغلې وو خو ظلم او زیاتې کولو سره په کفر انکار باندې کلك ولاړ وو. د وړاندینو آیاتونو سره د دې آیاتونو ربط دادې چه څنګه ستا قوم تاند معجزې غواړی دغه شان د موسی ﷺ نه هم فرعونیانو معجزې غوښتې وې چه ښکاره شوې خو هغوی ته ایمان نصیب نه شو او آخر هلاك کړې شو. هم دغه شان که چرې ستا قوم هم د معجزو ښکاره کیدو نه کافران پاتې شو نو بیا به مهلت نه ملاویږی او ډیر زر به تباه برباد کړې شی. پرخپله فرعون معجزې لیدلونه پس حضرت موسی ﷺ ته جادوګر اوونیلو او ځان نې ترې خلاصولو. نو دا دلته چه د کومو نهو نښو ذکر دې دا هم هغه دی او د دې بیان ﴿وَأَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ

---

[1]) الطبری:١٧/٥٦٤.

[2]) الطبری:١٧/٥٦٥.

[3]) الطبری:١٧/٥٦٥-٥٦٦.

Scanned with Ca

يٰمُوسٰى لَا تَخَفْ ۖ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ۝ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ۖ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ۝﴾ [1] پورې دي. په دې آياتونوکښې د همسا او لاس ذکر موجود دې اود باقی آياتونو بيان په سورت اعراف کښې دې.د دې نه علاوه هم الله ﷻ حضرت موسی ؑ ته ډيرې معجزې ورکړې وې مثلاً دهغوی همسا لګيدو باندې په يوکانړی دولس چينې راښکاره کيدل ياد اوريځوسورې کول من اوسلواناز‌ليدل وغيره وغيره دا ټول نعمتونه بنی اسرائيلو ته دمصر ښار پريخودو نه پس ملاوشو. دامعجزې دلته ځکه بيان نه کړې شوې چه هغه فرعونيانونه وې ليدلې. دلته صرف دهغه نهه معجزو ذکر دې کومې چه فرعونيانو ليدلې وې او دروغ ئې ګڼړلې وې.

د يهوديانو دضداود دروغ وئيلو واقعه اود تسع ايات نه مراد:-مسنداحمد کښې دی چه يويهودی خپل ملګری ته اووئيل ځه چه لاړشو اود دغه نبی نه دهغه دقرآن ددې آيت باره کښې تپوس کوو چه حضرت موسی ؑ ته هغه نهه نښې څه ملاوشوې وې؟ بل وئيل نبی مه وايه اوری نو د هغه سترګې به څلور شی. اوس دې دواړو د حضور ﷺ نه سوال اوکړو حضور ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ سره څوك مه شريك کونی غلا مه کوئی زنا مه کوئی څوك ناحقه قتل کوئی مه جادو مه کوئی سود مه خورئی بې ګناه خلق په نيولو سره د بادشاه دربار ته مه بوځئی چه دې قتل کړی اوپه پاکو ښځو باندې بهتانونه مه تړئی وئی فرمائيل د جهاد نه مه تختئی اواې يهوديانو په تاسو خو خاص داحکم هم وو چه د هفتې په ورځ زياتې مه کوئی.اوس خوهغوی دنه غوښتوباوجود دحضور ﷺ پښې لاسونه ښکلول او وئی وئيل چه زمونږ ګواهی ده چه تاسودالله ﷻ نبی ئی.حضور ﷺ اوفرمائيل بياتاسو زماتابعداری ولې نه کوئی؟وئيل داؤد ؑ دعاکړې وه چه نبی به ضرور زما په نسل کښې وی اومونږ ويريږو چه ستاسو تابعداری کولوسره به يهوديان مونږ ژوندی پرينږدی.ترمذی نسائی او ابن ماجه کښې هم دا حديث دې[2]امام ترمذی دې ته حسن صحيح وائی خودې لږ شان ګران کار ځکه چه د دې راوی عبدالله بن سلمه په حافظه کښې لږشان قصور دې او په هغه باندې جرح هم ده. ممکن دی چه د نهه کلماتو شك نهه آياتونو سره ده ته شوې وی ځکه چه دا د تورات احکام دی په فرعون باندې حجت قايمونکی څيزونه دا نه دی. والله اعلم.

ددې دپاره فرعون ته حضرت موسی ؑ اوفرمائيل اې فرعونه دا خوتاته هم معلوم دی چه دا ټولې معجزې رښتيادی اودې نه يوه يوه زما د صداقت ژوندې اوښکاره دليل دې. زما خيال دې چه ته هلاك کيدل غواړې د الله ﷻ لعنت په تاباندې راکوزيدل غواړې ته به مغلوب شې او تباهئی ته به اورسې.

([3])د مثبور معنی د هلاك کيدونکی ده چه په دې شعرکښې هم ده -:

اذاجاري الشيطن فی سنن الغی ومن مال ميله مثبور

يعنی د شيطان دوستان هلاك کيدونکی دی د ﴿عَلِمْتَ﴾ دويم قراءت ﴿عَلِمْتُ﴾ د "ت" د زبر په بدله کښې د "ت" پيش سره هم دې خود جمهورو قراءت هم د "ت" په زبر سره دې. اودا معنی ئی په دې آيت کښې په وضاحت سره بيان کړې ده. ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝﴾ [4] يعنی چه کله هغوی ته زمونږ ښکاره اودپوهې نه ډکې نښې وراورسيدې نوهغوی اووئيل چه داخو ښکاره جادو دې. دې ويناکولو سره منکران کيناستل سره د دې چه د هغوی زړه ته يقين راغلې وو خوصرف په ظلم اوزياتی سره ئی دالار اونه منله الخ. غرض دا چه صفا خبره ده د کومو نهو نښو ذکر چه اوشو دا همسا لاس قحط د ميوو کمې ملخان سپګې چينډخې وينې وې چه د فرعون اود هغه د قوم د پاره د الله ﷻ د

---

[1] ۲۸/القصص:۳۱-۳۲.

[2] احمد:۲۳۹/۴ کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة بنی اسرائيل:۳۱۴۴ وهوحسن، نسائی:۴۰۸۳؛ ابن ماجه۳۷۰۵وسنده حسن

[3] الطبری:۵۷۰/۱۷-۵۷۱.

[4] ۲۷/النمل:۱۴.

Scanned with Ca

طرف نه دليل او ثبوت وو اود هغه معجزې وې چه د هغوی په صداقت اود الله ﷻ په وجودباندې دلائل وو. د دې نهو نښونه مراد هغه احکام نه دی کوم چه پورته په حديث کښې بيان شو ځکه چه هغه په فرعون اوفرعونيانو باندې حجت نه وو بلکه په هغوی باندې حجت کيدل اود هغوی احکام بيانيدلو په مينځ کښې څه مناسبت نشته. دا وهم صرف د عبدالله بن سلمه د حديث راوی په وجه سره خلقو ته پيدا شوې دې.دهغه بعضې خبرې واقعي دانکار قابلې دی.والله اعلم.

ډير ممکن دی چه دې دواړو يهوديانو د لسو کلمو سوال کړې وی اوراوی ته د نهو آياتونو وهم شوې وی. فرعون اراده اوکړه چه دوی د وطن نه اوشړی خو موږ پخپله هغه د کبانو خوراك جوړکړو اود هغه ټول ملګری هم. دې نه پس موږ بنی اسرائيلو ته اوفرمائيل چه اوس زمکه ستاسو ده خورنې ځکنې او اوسيږئ.په دې آيت کښې حضورﷺ ته هم يوزبردست بشارت ورکړې شوې دې چه مکه به هم ستا په لاس فتح کيږی. سره د دې چه سورت مکی دې د هجرت نه اول نازل شوې دې. په واقعه کښې اوشو همداسې.دمکې خلقوحضورﷺ دمکه شريفې نه ويستل غوښتل لکه چه قرآن په آيت ﴿وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا﴾ (١)کښې بيان فرمائيلې دی. بيا الله ﷻ خپل نبی کريم ﷺ غالب کړواود مکې مالك ئې جوړکړو اوفاتحانه حيثيت سره مکې ته راغلو دلته ئې خپله قبضه واخسته اوبيا دخپل حلم اوکرم نه کاراخستو د مکې مجرمان اوخپل ځانی دښمنانوته ئې په عام توګه معافی ورکړه.الله ﷻ سبحانه وتعالی د بنی اسرائيلو غوندې کمزورې اوضعيف قوم په زمکه د مشرق او مغرب وارثان جوړکړې وو اود فرعون په شان سخت او متکبره بادشاه مال زمکه ميوې فصلونه اود خزانو مالکان ئې جوړکړل.لکه چه آيت ﴿ وَاَوْرَثْنٰهَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾(٢) کښې بيان فرمائيلې دې دلته هم فرمائی چه د فرعون د هلاکت نه پس موږ بنی اسرائيلوته اوفرمائيل اوس تاسو دلته اوسيږئ د قيامت د وعدې په ورځ تاسو اوستاسو دښمنان ټول به زموږ په وړاندې راجمع کړې شی موږ به تاسو ټول راجمع کوو.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ وَمَآ

او | اودحق سره | نازل کړې دې موږه داقرآن | اوهم دحق سره | نازل شوې دې | اونه ئې

اوموږ داکلام په حقه نازل کړې دې اودا په حقه نازل شوې دې اوموږ

اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۝ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنٰهُ

ليږلې موږته | مګر | زيرې ورکونکې | اويرونکې | اوداقرآن چې دې | لږلږ نازل کړې دې موږ دا

ته زيرې ورکونکې اوويرونکې جوړ کړې راليږلې يې اوداقرآن چې دې نو داموږ جدا جدا برخې کړې دې

لِتَقْرَاَهٗ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ وَّنَزَّلْنٰهُ تَنْزِيْلًا ۝

دپاره ددې چې اولولې ئې داقرآن | په خلقوباندې | په ارام سره | اونازل کړې دې موږ داقرآن | په نازلولوسره

چې ته ئې خلقوته په قلاره قلاره اولولې اوموږ راليږلې هم لږلږ دې

(١) ١٧/بنی اسرائيل:٧٦.

(٢) ٢٦/الشعراء:٥٩.

قُلْ اٰمِنُوْا بِهٖٓ اَوْلَا تُؤْمِنُوْا ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ

اووايه اے نبی | که ايمان راوړئ تاسو | په دې قران | او که نه راوړئ | بیشکه هغه کسان

رائي نبیﷺ دې خلقوته اووايه چې که تاسو پرې ايمان راوړئ او که نه راوړئ بيشکه کومو خلقوله

اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ

چې ورکړې شوې دې | علم | مخکښې ددې نه | کله چې | لوستلې کيږی | په هغوئ باند (دا قران) |

چې له دې نه وړاندې علم د کتاب ورکړې شوې دې هر کله چې دهغوئ په وړاندې اولوستلې شی

يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۙ﴿۱۰۷﴾ وَّيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَآ

نوپريوزی هغوئ | په زنوباند پړمخې | سجده کونکی | اووائی هغوئ | پاك دې | رب زمونږ

نو هغوئ ورته پړمخې په سجده پريوزی اوداوائی چې زمونږ رب پاک دې

اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ﴿۱۰۸﴾ وَيَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ

بيشکه ده | وعده درب زمونږ | خامخا کيدونکی | او پريوزی هغوئ | په زنواندې پړمخې |

بيشکه زمونږ درب وعده پوره کيدونکې ده او هغوئ پړمخې پريوزی

يَبْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ﴿۱۰۹﴾

ژاړی هغوئ | او زياتوی هغوئ ته | عاجزی |

او ددې قران په اوريدو دهغوئ عاجزی نوره هم زياته شی

قوله تعالیٰ:- وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ

قرآن حق دې:- ارشاد دې چه قرآن پاك په حقه سره نازل شوې دې داسراسر هم حق دې الله ﷻ د خپل علم سره نازل کړې دې ددې په حق کيدوباندې هغه پخپله گواه دې اوفرښتې هم گواه دی په دې کښې هم هغه دی کوم چه دخپلې پوهې سره نازل کړی دی ددې ټول حکم احکام نهی اوممانعت هم د هغه د طرفنه دی حق سره نی نازل کړو او په حق سره نی تاته دراورسولو. نه په لاړکښې څه باطل ملاو شواونه د باطل داشان دې چه دې سره يوځائ شی. دا بالکل محفوظ دې اود کمی زياتی نه بالکل پاك دې. د پوره طاقت والا امانت داره فرښتې په ذريعه نازل شوې دې چه په آسمانونوکښې د عزت خاوند او د هغه ځائ سردار دې.ستا کار مؤمنانوته خوشحالی اوزيرې اورول دی اوکافران ويرول دی. دا قرآن پاك مونږ د لوح محفوظ نه بيت العزت ته نازل کړو چه په اول آسمان کښې دې د هغه ځائ نه لږ لږ او جدا جدا کولوسره د واقعاتو مطابق ۲۳ کاله کښې دنياته نازل کړو[1] ددې دويم قراءت ﴿فرقناه﴾ دې يعنی يويوآيت کولوسره په تفسير تفصيل اوبيانولوسره نازل کړو[2] چه ته نی خلقو ته په آسانئی سره اورسوې او په مزه مزه نی هغوی ته واوروې. مونږ دا لږ لږ کولوسره نازل کړې دې

د قرآن پاک اوريدوسره د مؤمنانو کيفيت څه وی؟:- ارشاد دې چه ستاسوپه ايمان باندې دقرآن پاك صداقت موقوف نه دې که تاسو منئ اوکه نه منئ خوقرآن پاك فی نفسه د الله ﷻ کتاب دې او بې شکه حق

[1] الطبری:۱۷/۵۷٤.
[2] الطبری:۱۷/۵۷۳.

Scanned with Ca

دي.ددي ذکر خود همیشه نه په پخوانو کتابونو کښې هم راروان دي.کوم اهل کتاب چه صالح او عامل د الله ﷻ د کتابونو دی اوچا په وړاندینو کتابونو کښې څه تحریف او تبدیل نه دي کړې هغوی خود قرآن پاك اوریدو سره بې آرامه شي اود شکریه سجده کوی چه یاالله شکر دې چه تازمونږ په موجودګئ کښې رسول راولیګلو او کتاب دې نازل کړو.د رب خپل په کامل قدرت باندې د هغې تعظیم او درانوې کوی. پیژندل ئې چه د الله ﷻ وعده رښتونې ده غلطه نه ده. نن دا پوره کیدونکې وینی نو خوشحالیږی. د خپل رب تسبیح بیانوی اود هغه د وعدې د صداقت اقرار کوی. په خشوع خضوع انکسارئی عاجزئی سره په ژړا اوزارئی سره د الله ﷻ په وړاندې په د خپل ځنو په مخ په سجده کښې پراته دی.د ایمان اوتصدیق کلام الله اورسول الله په وجه په دین اواسلام کښې هدایت تقوی کښې ویره کښې نور هم وړاندې کیږی. دا عطف د صفت په صفت باندې دې د ذات په ذات باندې نه دې.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ

| اووایه | که راووبلئ تاسو | الله |

اووایه چې که تاسو د الله ﷻ په نوم

اَوِادْعُوا الرَّحْمٰنَ ۭ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَاۗءُ الْحُسْنٰى ۚ

یا راووبلئ تاسو | رحمان | په کوم نوم چې | رابلئ تاسوهغه | نودی هغه لره | نومونه | ښه |

بلنه او کړئ اوکه د رحمان په نوم بلنه اوکړئ په کوم نوم چې ئې اوبلئ نو دهغه ټول نومونه ښائسته دی

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ

او ډیر په اوچت اوازمه وایه | مونځ خپل | اومه ډیر په رواوازسره وایه | دې مانځه لره | اولټوه |

اوته خپل مونځ ډیر په اوچت آواز هم مه لوله او بالکل چپ ئې هم مه لوله بلکه ددې

بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۝١١٠ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ لَمْ يَتَّخِذْ

په منځ ددې کښې | یوه لار | اواووایه | چې ثناه ده | الله لره | هغه الله | چې نه ئې دې نیولې ځوك

ترمینځه طریقه اختیار کړه اوته اووایه چې ټول تعریفونه دالله ﷻ دپاره دی کوم چې نه خو

وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ

ولد | اونشته | دهغه سره | ځوك شریك | په بادشاهئ کښې | اونهٔ شته | هغه لره

ځوک خونې جوړ کړې دې او نه ددهٔ په بادشاهئ کښې ځوک شریک شته اونه هغه

وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيْرًا ۝١١١

ځوك دوست | دوجې دعاجزئ نه | اولوئی بیانوه دهغه | په لویئ کاملې سره |

کمزورې دې چې ځوک نې مددګار شي اودهغه لوئې ډیرډیره بیانوه

قوله تعالی:- قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِادْعُوا الرَّحْمٰنَ

د الله ﷻ د اسماء حسنی په واسطه سره دعاکوئی:- کافران د الله ﷻ درحمت د صفت نه منکر وود هغه نوم به ئی رحمن نه ګنړلونو الله ﷻ د خپل خان دپاره دا نوم ثابتوی اوفرمائی صرف هم دانه چه د الله ﷻ نوم الله وی رحمن وی ددې نه سوا نور هم ډیر ښکلې اواحسن نومونه دی. په کوم یوپاك نوم سره چه غواړې د هغه نه دعاکوه.د سورت حشر په آخره کښې هم د هغه ډیرنومونه بیان شوی دی. یومشرك د حضور ﷺ نه دسجدې په حال کښې یارحمن یارحیم واوریدو نوونی وتیل ګوره داموحددې اودوه خدایان

Scanned with Ca

رابلې په دې باندې دا ایت نازل شو.(١) بیافرمانی چه خپل مونځ دومره په اوچت اواز سره مه وانې. د دې آیت دنازلیدو په وخت کښې حضورﷺ په مکه کښې پټ وو کله چه به نی صحابه کرام رضي الله عنهم ته مونځ ورکولونو په اوچت آواز سره به نی په دې کښې قراءت کولو نو مشرکانو به قرآن ته اورسول الله ﷺ ته کنځلې کولې په دې وجه حکم اوشوچه دومره په اوچت آوازسره د لوستلوضرورت نشته چه مشرکان نی واوری اوکنځلې اوکړی. اوداسې په مزه نی هم مه لوله چه ستا ملګری نی هم اونه اوریدې شی بلکه په درمیانه آوازسره تلاوت کوه(٢)بیاچه کله حضورﷺ هجرت اوکړو مدینې ته راغلونودا تکلیف لاړو او چه اوس نی څنګه غواړې لوله.(٣) مشرکانو به چه چرته هم د قرآن پاك تلاوت شروع کیدو تیختنه کوله. که چا به اوریدل هم غوښتل نوېټ پټ په خیال خیال سره به نی څه اوریدلوخو چه کوم ځایٔ مشرکانو ته معلومه شوه نوهغوی به دوی ته سخته سزا ورکوله. اوس که ډیر په تیزه آواز اوکړی نود هغوی چیړ اود هغوی دکنځلوخیال اوکه ډیر نی په مزه کړی نو چه څوك نی په پټه اوری هغوی محروم. په دې وجه د درمیانه قراءت کولو حکم اوشو(٤) غرض دا چه د مانځه د قراءت باره کښې دا آیت نازل شوې دې.(٥)

د ابوبکرصدیق ﷺ اود عمرفاروق ﷺ د قراءت باره کښې د رسول کریم ﷺ هدایت:-روایت دې چه حضرت ابوبکرصدیق ﷺ به په خپل مونځ کښې په رو آوازسره قراءت کولو اوحضرت عمر ﷺ به په اوچت آواز سره قرآن لوستلو نودحضرت صدیق اکبرﷺ نه تپوس اوشو چه تاسو نی ولې په مزه لولئی؟ هغوی وئیل دخپل رب سره غوړایستنې دی هغه زمادحاجتونونه خبردې. نواوفرمائیلې شو چه دا ډیر ښه دی. د حضرت عمر ﷺ نه تپوس اوشو چه تاسوئی ولې په تیز آواز سره لولئی؟ هغوی اوفرمائیل چه شیطان تختوم او اوده راویښوم. نو هغوی ته هم اوفرمائیلې شو چه ډیرښه. خوچه کله دا آیت نازل شو نو ابوبکر ﷺ ته لږ شان په تیزه اوعمر ﷺ ته لږ شان په مزه آوازسره تلاوت کولوله اوفرمائیلې شو.(٦)

دا ایت د مانځه باره کښې دې اوکه دعاء باره کښې؟ ابن عباس ﷺ فرمانی دا آیت د دعا باره کښې نازل شوې دې دغه شان ثوری رحمه الله مالك رحمه الله هشام بن عروه رحمه الله نه او هغه د خپل پلار نه اوهغه د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه روایت کوی هغوی فرمانی چه دا آیت د دعاباره کښې نازل شوې دی(٧)هم دا قول دحضرت مجاهد رحمه الله حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله حضرت ابوعیاض رحمه الله حضرت مکحول رحمه الله او حضرت عروه بن زبیرﷺ هم دې. روایت دې چه د بنو تمیم قبیلې یو اعرابی کله هم چه حضورﷺ د مانځه نه سلام ګرځولې دا دعاکوله چه اې الله ماته اوښ راکړې ماته اولاد راکړې نو بیاداآیت نازل شو. یوبل قول داهم دې چه دا آیت د تشهدباره کښې نازل شوې دې(٨)داهم وئیلې شوی دی چه دې نه مراددا دې چه مه ریاکاری کوئی اومه عمل پریږدئی داهم مه کوئی چه په ښکاره باندې خوئی ښه کوئی اوپټ نی خراب اداکړئی اهل کتابوبه پټ وئیلو او په دې مینځ کښې به ئی یوه فقره په ډیر اوچت آواز سره په چغه د ژبې نه ویستله په دې باندې به تول یوځایٔ شو اوشور به ئی کولو نوددوی دمنافقت نه ممانعت اوشو اوچه څنګه به نورو خلقو ښوالې کولودې نه هم منع کړې شوبیا ددې دمینځ والا لار

---

١) الطبری:١٧/٥٨٠.

٢) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت بنی اسرائیل باب (ولاتجهربصلاتك ولاتخافت بها) :٤٧٢٢، صحیح مسلم:446، ترمذی:٣١٤٦

٣) الطبری:١٧/٥٨٤.

٤) الطبری:١٧/٥٨٥.

٥) الطبری:١٧/٥٨٧.

٦) ابوداؤد کتاب التطوع باب رفع الصوت بالقراءة فی صلاة اللیل:١٣٢٩ وسنده حسن، ترمذی:٤٤٧ مختصرًا.

٧) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب(ولاتجهر بصلاتك ولاتخافت بها):٤٧٢٣

٨) حاکم:١/٢٣٠.

Scanned with Ca

حضرت جبرائیل علیه السلام اوخودله نوحضور ﷺ مسنون اوفرمانیله. د الله ﷻ حمد کونی په کوم کښې چه د هغه ټول کمالات او پاك صفتونه دی د چاچه ټول نومونه ډیر بهترین دی د ټولونقصانونونه پاك دې د هغه اولاد نشته د هغه شریك نشته. هغه واحد دې هغه احد دې صمد دې نه د هغه پلارشته نه مور نه اولاد نه د هغه په شان څوك شته اونه هغه دومره سپك چه د چاد حمایت محتاج وی یاد وزیراومشیر هغه ته حاجت وی بلکه د ټولو څیزنو خالق اومالك هم هغه یو ذات دې. د ټولو مدبر اومقتدر هم هغه دې هم د هغه رضا په ټول مخلوق کښې چلیږی هغه وحده لاشریك له دې نه هغه د چاسره روروِلی کړې ده اونه د چا د امداد طلب ګار دې([1]) ته هروخت د هغه لویٔ پاکی عظمت او جلالت بیانوه او مشرکان چه کوم تهمتونه په هغه باندې تړی ته د هغوی نه د هغه زیاته لویٔ او بزرګی بیانوه. یهودیانو اونصاری خویه وِنیل چه داالله ﷻ اولاددې مشرکانو به وئیل ((لبیك لاشریك لك الاشریکا هولك تملکه وماملك))یعنی مونږ حاضر غلامان یویاالله ستا څوك شریك نشته خو هغه چه ستا په ملکیت کښې دی هم ته د هغوی اود هغوی دملکیت مالك ئی. صابی اومجوسیانو به وئیل که اولیاء الله نه وې نو الله ﷻ ټول انتظام نه شی کولې. په دې باندې دا آیت نازل شو اود ټولو باطلانو تردید اوکړې شو. ([2])

هرمسلمان ته دا ایت زده کول پکاردی:-نبی کریم ﷺ به دخپل کور ټولولویوورړوته داآیت خودلو حضور ﷺ د دې آیت نوم آیت العز یعنی دعزت والا آیت کیخودې دی([3])په بعضې آثارو کښې دی په کوم کور کښې چه د شپې دا آیت اولوستلې شی په هغه کور کښې به څه آفت یا غلا نه شی کیدې. والله اعلم.

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی زه حضور ﷺ سره وتلې ووم زمالاس دحضور ﷺ په لاس کښې وو دحضور ﷺ لاس زما په لاس کښې وو په لار روان یوسړې حضور ﷺ اولیدو ډیر په بد حال کښې وو هغه نه ئی تپوس اوکړو څه خبره ده؟هغه وئیل حضور ﷺ بیمارو اونقصانونو زماداحال کړې دې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه تاته څه وظیفه اوښایم چه دا تکلیف اوبیماری هرڅه درنه لاړشی؟ هغه وئیل او او یارسول الله ﷺ خامخا اوښائې په احد او بدرکښې ستاسود ملګرتیانه کولو افسوس به زمانه لرې شی. په دې باندې حضور ﷺ مسکې شوونی فرمائیل ته د بدر او احد د صحابه کرامو رضی الله عنهم مرتبه ته چرته رسیدې شې ته د هغوی په مقابله کښې خالی لاس او بې سرمایه ئی. حضرت ابوهریره رضی الله عنه عرض اوکړو یارسول الله ﷺ دې پرېږده ماته نی اوښائې حضور ﷺ اوفرمائیل ابوهریره رضی الله عنه داسې وایه ((توکلت علی الحی الذی لایموت الحمدلله الذی لم یتخذ ولدا))ماداوظیفه کول شروع کړو یوڅو ورځې تیرې وې چه زما حالت ډیر ښه شو.حضور ﷺ زه اولیدم نو ونی فرمائیل ابوهریره رضی الله عنه داڅه دی؟ ماوئیل د هغه کلمو په وجه د الله ﷻ د طرف نه برکت دې کومې چه تاسو ماته خودلې وې. ([4])د دې سندضعیف دې اود دې په متن کښې هم نکارت دې دا حافظ ابویعلی رحمه الله په خپل کتاب کښې راوړې دې. والله اعلم.

(الحمدلله) د سورت بنی اسرائیل تفسیرختم شو.

....

د دې سورت دفضیلت بیان خاص کر د اول لسو آیاتونو د فضیلت بیان:-یله داخبره چه دا سورت د دجال د فتنه نه محفوظ ساتونکې دی.

---

[1]) الطبری: ۵۹۰/۱۷.

[2]) الطبری: ۵۹۰/۱۷.

[3]) احمد:۴۳۹/۳، ۴۴۵.

[4]) مسندابی یعلی: ۶۶۷۱.

د سورت كهف د فضيلت بيان: مسنداحمد كښې دى يوصحابى ﷺ ددې سورت تلاوت شروع كړو د هغه په كور كښې يواس وو هغه ټوپونه شروع كړه. صحابى ﷺ چه كله اوكتل نوهغه ته د تنبوغوندې يوه اوريځ ښكاره شوه كومې چه په هغه باندې سورې كړې وو.هغه حضور ﷺ ته ذكر اوكړو حضور ﷺ اوفرمائيل لوله دا هغه سكينه ده چه د الله ﷻ د طرف نه د قرآن پاك په تلاوت كولو باندې نازليږى. (١) بخارى اومسلم كښې هم دا روايت شته.دا صحابى اسيد بن حضير ﷺ وو لكه څنګه چه د سورة بقره په تفسير كښې موښ بيان كړې دې.(٢) مسنداحمد كښې دى كوم سړى چه د سورت كهف د شروع لس آياتونه يادكړل هغه د دجال د فتنه نه بچ شو. په ترمذى شريف كښې د دريوآياتونو بيان دې(٣)په مسلم كښې دلسوآخرى آياتونوذكردې. (٤) نسائى كښې د لسو آياتونو مطلق بيان دې. (٥)

مسنداحمدكښې دى چه څوك د دې سورت كهف اول اوآخر اولولى د هغه د پاره به د پښونه ترسره پورې نور وى اوچه څوك دا ټول سورت اولولى دهغه دپاره د زمكې نه ترآسمانه پورې نور به وى. (٦) په يوغريب سندسره په ابن مردويه كښې دى چه د جمعه په ورځ څوك داسورت كهف اولولى دهغه د پښود تلونه واخله دآسمان داوچتوالى پورې به نور وى چه دقيامت په ورځ به ښه روښانه وى اود دويمې جمعه پورې به د هغه ټول ګناهونه معاف كيږى. (٧)د دې حديث په مرفوع كيدوكښې نظر دې اوډير ښه د دې موقوف كيدل دى. د حضرت ابوسعيدخدرى ﷺ نه روايت دې چاچه سورت كهف د جمعه په ورځ اولوستلو دهغه د خوانه د واخله تربيت الله شريف پورې به نورانيت وى.

مستدرك حاكم كښې مرفوعاً روايت دې چاچه د جمعه په ورځ سورت كهف اولوستلو د هغه د پاره به د دوو جمعود مينځ پورې د نوررڼا وى(٨)بيهقى كښې دى چا چه سورت كهف داسې اولوستلو څنګه چه نازل شوې دې د هغه د پاره دقيامت په ورځ به نور وى(٩)دحافظ ضياءمقدسى رحمه الله كتاب المختاره كښې دى چه كوم سړې د جمعه په ورځ د سورت كهف تلاوت كوى هغه به اتو (٨) ورځوپورې د هرقسم فتنونه محفوظ وى تردې كه چرې دجال هم په دې زمانه كښې راوخى نود هغه نه به هم بچ كولې شى.

آياتونه		سورة الكهف مكية وهي مائة وعشر ايات واثنا عشر ركوعات		ركوع ګاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
١١٠		شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دى		١٢

اَلْحَمْدُ	لِلّٰهِ	الَّذِیْٓ	اَنْزَلَ	عَلٰى عَبْدِهِ	الْكِتٰبَ
هره ثناء	الله لره ده	هغه (الله)	چې نازل ئي كړوا	په بنده خپل باندې	دا كتاب

ټول تعريفونه الله ﷻ دپاره دى چې پخپل خاص بنده ئي داكتاب رانازل كړو

(١) صحيح بخارى كتاب المناقب باب علامات النبوة فى الاسلام:٣٦١٤،صحيح مسلم:٧٩٥، احمد: ٢٣١/٤، ترمذى: ٢٨٨٥،
(٢) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين، باب فضل سورة الكهف وآية الكرسى:٨٠٩، احمد:١٩٦/٥، ابوداوٗد:٤٣٢٣ عمل اليوم والليلة للنسائى:٩٥١.
(٣) ترمذى كتاب فضائل القرآن باب ماجاء فى فضل سورة الكهف:٢٨٨٦.
(٤) صحيح مسلم:٩٠٩.
(٥) السنن الكبرى للنسائى:١٠٧٨٥، وسنده صحيح.
(٦) احمد:٤٣٩/٣.
(٧) ابن مردويه.
(٨) حاكم:٣٦٨/٢ وسنده حسن: بيهقى:٢٣٩/٣.
(٩) حاكم:٥٦٤/١ وسنده حسن، شعب الايمان:٢٤٤٦، المعجم الاوسط:١٤٧٨.

Scanned with Ca

وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِّيُنذِرَ

او جوړنې نه کړو ادې کتاب لره | کوږوالې | صحیح خبره کونکې کتاب دې | دپاره ددې چې خبردار کړي خلق

او په هغې ئې دذرې هومره کږلیچ پرې نخودو سمه نیغه لاره خودونکې کتاب

بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ

دعذاب | سخت نه | دطرفه دالله نه | اوزيرې ورکړي | مومنانولره | هغه |

چې دهغې سخت عذاب نه خلق وویروي چې دالله ﷻ دطرفنه دې او هغه مومنانو له زیرور کړي

يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾

چې هغوئ عمل کوی | نیك | چې بیشکه | ده هغوئ لره | بدله | ښه |

څوک چې نیک کارونه کوی چې دهغوئ دپاره ډیر ښه اجرمقرر دې

مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا

چې اوسیدونکې به وی | په هغې کښې | همیشه | او چې اویروی | هغه خلق | چې وائی

چې تل عمری به په کښې اوسیږی او چې هغه کسان دالله ﷻ دنیوکې نه اوویروی چې داوائی

اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾ مَّا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ

چې نیولې دې الله | خوئې | نشته دې دوئ لره | په دې خبره | هیڅ علم | اونه پلارانو ددوئ لره

چې الله ﷻ خان له یوخوئې جوړ کړې دې ذدې خبرې نه دوئ ته علم شته او نه ددوئ پلار نیکه ته

كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

لویه ده | هغه خبره | چې راوځی | دخلو ددوئ نه | نه وائی دوئ | مګر | دروغ

دا ډیره سخته خبره ده چې ددوئ دخلو نه اوځی یقینا داخلق سراسر دروغ وائی

قوله تعالى:- وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ

الله ﷻ قرآن پاک د نور ذریعه جوړ کړې دې:- مونږ اول دا بیان کړی چه الله ﷻ د هرامر د شروع کولونه او دهغې په ختمولوباندې خپل حمد اوثنا بیانوی. په هرحال کښې هغه دحمدوثنااوتعریف لائق دې. اول اوآخر هم د هغه ذات والاصفات دحمدوثنا مستحق دې.هغه په خپل رسول کریم ﷺ باندې قرآن پاك نازل کړو چه دهغه ډیر لوئ نعمت دې د څه په ذریعه چه د الله ﷻ ټول بندیګان د تیارو نه راوخی او د نور طرف راتلې شی.هغه داکتاب ټیك ټاك سیدا او نیغ ساتلې دې په کوم کښې چه هیڅ کوګوالې کسر او کمې نشته.د صراط مستقیم طرف ته لارخودنه صفااوښکاره ده. بدکاران ویرونکې نیکانوته خوشخبری اوزیری اوورونکې معتدل نیغ مخالفینو اومنکرینوته خطرناك عذابونو خبرورکونکې دا کتاب دې. کوم عذابونه چه د دې طرف نه دی په دنیاکښې هم او په آخرت کښې هم داسې عذابونه دی چه نه د دې په شان څوك په عذاب شوی دی اونه د دې په شان د چا نیول شوی دی. اوچه څوك په دې باندې یقین اوکړی نیك عمل اوکړی ایمان راوړی هغه له داکتاب یوعظیم خوشحالی ورکوی. کوم ثواب له چه همیشه والې او دوام دې هغه جنت به ورته ملاویږی په کوم کښې چه کله هم فنانشته اود هغې نعمتونه غیرفانی دی. اوهغوی هم دهغه عذابونونه خبروی څوك چه د الله ﷻ د پاره اولاد ګرخوی

Scanned with Ca

لکه د مکې مشرکان چه هغوی به فرښتې د الله ﷻ لونړه ګڼړلې. (١)په بې علمنی او جهالت نه د خلې نه راوباسی اودا خوبه دهغوی مشرانو هم په بې علمنی کښې کولې د﴿کلمة﴾ نصب دتمیز په وجه دې. تقدیرد عبارت داسې دې ﴿کبرت کلمتهم هذه کلمة﴾ اووئیلې شوی دی چه دادحیرانتیاپه توګه دې تقدیرعبارت دا دې﴿اعظم کلمتهم کلمة﴾ لکه چه وئیلی شی ﴿اکرم بزید رجلا﴾ د بعضې بصریانو هم دا قول دې. بعضې قاریانودا ﴿کلمة﴾لوستلې دې لکه چه وائی ﴿اعظم قولك وکبر شانك﴾ د جمهورو په قراءت خو معنی بالکل ښکاره ده چه د هغوی د دې کلمه بد او ډیره خرابه کلمه کیدل بیانیږی چه بالکل بې دلیل ده صرف دروغ او د ځان نه خبره ده. د دې د پاره ئې اوفرمائیل چه صرف دورغ وائی.

د سورت کهف شان نزول:- ددې سورت شان نزول دابیان کړې شوې دې چه قریشو نضربن حارث او عقبه بن ابی معیط د مدینې د یهودیانو علماؤله اولیږل چه تاسو لاړشئی او د محمد ﷺ باره کښې ټول حالات هغوی ته بیان کړئی هغوی سره د مخکینو پیغمبرانو علم دې د هغوی نه تپوس اوکړئی چه د هغوی دده باره کښې څه رائې ده؟دا دواړه مدینې ته لاړل اودمدینې احبارسره ملاوشو د حضور حالات اوصاف ئې بیان کړل د حضور ﷺ د تعلیم ذکر ئې اوکړو او وئې وئیل چه تاسو د علم خاوندان ئې مونږ ته اوښائې چه د ده متعلق ستاسو څه خیال دې؟ هغوی وئیل ګورئی مونږ تاسو ته یوفیصله کړې شوې خبره ښایو.تاسو لاړشئی دهغه نه ددریو سوالونو تپوس اوکړئی که جواب ئې درکړونودهغه په رښتونی کیدو کښې هیڅ شك نشته بې شکه هغه د الله ﷻ نبی اورسول دې اوکه جواب ئې درنه کړونود هغه په دروغژن کیدو کښې هم څه شك نشته بیاچه تاسو څه کول غواړئی کوئی. هغه نه تپوس اوکړئی چه پخوانئی زمانه کښې کوم څوانان تلی وو هغه واقعه بیان کړئی ډیره عجیبه واقعه ده اود هغه سړی حالات معلوم کړئی چاچه د ټولې زمکې ګشت لګولې وو او مشرق اومغرب ته تلې راغلې وو اود روح اصلیت ترې معلوم کړئی که وئې خودل نودې نبی اومنئی او د ده تابعداری اوکړئی که وئې نه خودل نو هغه سړې بیادروغژن دې چه څه غواړئی کوئی. دادواړه واپس راغلل اوقریشوته ئې اووئیل چه روره آخری او د انتهائی فیصله خبره هغوی اوخودله اوس راځئی چه د حضور ﷺ نه تپوسونه اوکړو. دا ټول حضور ﷺ له راغله او د دې دریو سوالونوتپوسونه ئې ترې اوکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو صباله راشئی زه به جوابونه درکړم. خوان شاء الله ترې هیر شو پنځلس ورځې تیرې شوې نه وحی راغله اونه د الله ﷻ د طرف نه د دې سوالونو جوابونه معلوم کړې شو. د مکې خلق لاړل اووئې وئیل ګوره صاحبه د صباوعده وه اونن پنځلسمه ورځ ده خوهغه دې اونه خودلې شو.بل خواهغوی په ډبل غم کښې راګیر شوپه جواب نه ملاویدلو د هغوی د خبرو اوریدلو اود وحی بندیدلو. بیاحضرت جبرائیل ﵇ راغلو سورت کهف نازل شو هم په دې کښې ان شاء الله نه وئیلو باندې حضور ﷺ ته زورنه ورکړه د هغه څوانانو قصه ئې بیان کړه اود هغه سیلانی ذکر اوکړې شو او په آیت ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٢)کښې د روح باره کښې جواب ورکړې شو. (٣)

فَلَعَلَّكَ	بَاخِعٌ	نَّفْسَكَ	عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ	اِنْ لَّمْ يُؤْمِنُوْا
نوشاید چې ته	هلاکونکې ئې	خان خپل لره	روستو په دوئ پسې	که ایمان رانوړی دوئ
(اې پیغمبره) اکه چرې دوئ په دې کلام ایمان نه راوړی نو شاید چې ته ددوئ په				

(١) الطبری:١٧/٥٩٥.
(٢) ١٧/بنی اسرائیل:٨٥.
(٣) الطبری:١٧/٥٩٢.

Scanned with Ca

بِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَسَفًا ۝٦ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى

په دې خبره باند | دوجې دافسوس نه | بیشکه جوړ کړی دی مونږه | هغه څه | چې په
غم کښې خان هلاک کړې بیشکه څه چې په زمکه دی

الْاَرْضِ زِيْنَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ

زمکه باندی | ښائست | دې زمکې لره | دپاره ددې چې وازمایو مونږ دوی لره | چې کوم یو دوی لره
مونږ هغه دزمکې دپاره ښائست جوړ کړې دی دپاره ددې چې مونږ په هغه خلقو ازمیښت اوکړو

اَحْسَنُ عَمَلًا ۝٧ وَاِنَّا لَجٰعِلُوْنَ مَا عَلَيْهَا

زیات بهتردې | په لحاظ دعمل سره | او بیشکه مونږه | خامخا جوړونکی یو | هغه څه لره | چې په زمکه دی
چې څوک ښه عمل کوؤنکی دی او (هغه وخت ربه راشی چې) مونږ به ددې زمکې په مخ موجود ټول څیزونه

صَعِيْدًا جُرُزًا ۝٨

ډاګ | خالی |
په سپینه ډاګه پریږدو

قوله تعالى:-فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ

نبی کریم ﷺ ته تسلی:-مشرکان چه د حضورﷺ نه به لرې تختیدل په هغوی باندې د ایمان نه راوړو چه کوم غم اوخفګان په حضورﷺ باندې وو په هغې باندې الله ﷻ حضورﷺ ته تسلی ورکوی لکه چه په بل آیت کښې دی چه په دوی باندې دومره خفګان مه کوه[1] بل ځائ دی چه په دوی باندې دومره غمګین کیږه مه[2] بل ځائ دی چه د دوی په ایمان نه راوړو باندې خپل ځان په تکلیف کښې مه اچوه. [3] دلته نی هم دا اوفرمائیل که دوی په دې قرآن پاك باندې ایمان راونړو نو ته خپل زړه مه خوره اودومره غم خفګان غصه افسوس مه کوه مه ویریږه اومه زړه تنګه وه خپل کارکوه[4] په تبلیغ کښې کوتاهی مه کوه خپله ښه کارکوه ګمراه به خپل بدکارکوی د هریوعمل هم هغه سره دې.

د دنیادا زینتونه ختمیدونکی دی:-بیافرمانی دنیافانی ده د دې دا ښائست د زوال والا دې آخرت باقی دې د دې نعمتونه د همیشه دپاره دی.رسول الله ﷺ فرمائی دنیاخوږ او شین رنګ دې په دې کښې الله ﷻ تاسوخلیفه جوړوی اوکتل غواړی چه تاسوڅنګه عملونه کونی؟ نود دنیانه ښځو نه بچ شئی. په بنی اسرائیلوکښې رومبنئی فتنه هم د ښځو وه[5] دا دنیاختمیدونکې ده اودادنیا خرابیدونکې ده. تباه برباد کیدونې ده زمکه به صفاهواره شی او په کومه چه به هیڅ قسم پیداوارنه کیږی کله چه په بل آیت کښې دی آیا داخلق نه ګوری چه مونږه غیرآبادې شاړې زمکې ته اوبه بوځو اود دې نه فصل پیداکوو کوم چه هغوی پخپله هم خوری اود هغوی څاروی هم. آیابیاهم د هغوی سترګې نه کولاویږی [6] زمکه

---

[1] ٣٥/فاطر:٨.
[2] ١٦/النحل:١٢٧.
[3] ٢٦/الشعراء:٣.
[4] الطبری:١٧/٥٩٧-٥٩٨.
[5] صحیح مسلم کتاب الرقاق باب اکثر اهل الجنة الفقراء:٢٧٤٢، ترمذی:٢١٩١، ابن ماجه: ٤٠٠٠، احمد:٣/١٩، مسندابی یعلی:١١٠١،
[6] ٣٢/السجدة:٢٧.

Scanned with Ca

او په زمكه چه څه دي ټول فناكيدونكي دي اوخپل حقيقي مالك ته پيش كيدونكي دي. نوكه ته د هغوي نه څه هم واورې هغوي په كوم حال كښې هم ګورې خو افسوس او خفګان مه كوه.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحٰبَ الْكَهْفِ

| آيا ګمان كوې ته | چې بيشكه | ملګري دغار |

آيا ستا دا خيال دې چې دغار اودليكلې تختې خاوندان

وَالرَّقِيْمِ ۙ كَانُوْا مِنْ اٰيٰتِنَا عَجَبًا ⑨ اِذْ اَوَى

او دليكلې شوي تختې | وو | دنښو زمونږ نه | ډيرعجيبه | كله چې | پناه واغستله

زمونږ (دقدرت) په نخښو كښې يوه ډيره عجيبه نخښه وو؟ څه وخت چې دغې

الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوْا رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ

يو ځوخوانانو | غارته | نو وې وئيل | اے ربه زمونږه | راكړه مونږ ته | د طرفه خپل نه

ځلمو په غار كښې پناه واخسته نو وې وئيل چې ائې زمونږ ربه! مونږ ته د خپل طرفنه

رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ⑩ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى

رحمت | او تيار كړه | مونږ لره | دكار زمونږ نه | صحيح والې | نوكينبوده مونږه | په

رحمت راكړه اوزمونږ دې كار له دسمون خوړوسامان راپيدا كړه نو مونږ دهغوئ په غوږونو باندې

اٰذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِيْنَ عَدَدًا ⑪ ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ

غوږونو دهغوئ باندې دخوب پرده | په غار كښې | څوكلونه | په شمار | بيا | راپورته كړل مونږ هغوئ

په دغه غار كښې ډيرو كلونو دخوب پرده واچوله بيامو راپاځول

لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا

چې معلوم كړو مونږه | چې كومه يوه ددوډلو نه | ښه حساب كونكې ده | هغه

چې په دغه دواړو ټولو كښې كوم يو ټولې په دې حالت كښې دپاتې كيدو

لَبِثُوْٓا اَمَدًا ⑫

چې تيره كړه هغوئ | موده |

دمودې نه زيات واقف دي

قوله تعالى:- اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحٰبَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيْمِ ۙ

د اصحاب كهف پيژندګلو اوقصه:- داصحاب كهف قصه په اجمال سره بيانيږي بيا په تفصيل سره بيانيږي فرمائي چه داواقعه زمونږ د قدرت د بې شميره واقعاتونه يوه ډيره معمولي واقعه ده د دې نه لوئ لوئ نښې هره ورځ ستاسو په وړاندې وی.دزمكې اوآسمان پيداكول دشپې ورځې اوريدل راوريدل نمر سپوږمئې اطاعت كول وغيره د قدرت بې شميره نښې كوم چه ښائي د الله ﷻ قدرت بې اندازې شته او هغه په هريوځيز باندې قادر دې هغه ته يوكار هم ګران نه دې. داصحاب كهف نه خو ډير زيات

حيرانونكي او اهم نبنه د قدرت ستاسو په وړاندې د شپې ورځې ده([1])د كتاب او سنت كوم علم ما تاته دركړې دې هغه د اصحاب كهف د شان نه ډيرزيات دې([2])ډير حجتونه ماپخپلو بنديګانو باندې د اصحاب كهف نه ډيرواضحه كړې دى([3])كهف وائى د غر غارته هلته دا ځوانان پټ شوي وو.

درقيم حقيقت څه شئ دې:- "رقيم" خويادايله سره خواكې د وادنى نوم دې يادهغوى د ځاى ددې عمارت نوم دې([4])ياد يوې آبادنى نوم دې يادغه غر نوم دې ددغه غر نوم نجلوس هم راغلى دې. د غارنوم ته خيروم ونيلي شوي دې اود هغوى د سپى نوم نى حمران خودلې دې. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائى چه ټول قرآن زه پيژنم خو لفظ حنان اواه او لفظ رقيم ماته نه دې معلوم چه رقيم د يوكتاب نوم دې يادآبادنى. په يوبل روايت كښې دهغوى نه نقل دى چه داكتاب دې. سعيد رحمه الله وائى چه دا د كاڼړى يوه تختنى ده په كوم چه د اصحاب كهف قصه ليكلې وه اود غاربه دروازه كښې نى لګولې وه.([5]) عبدالرحمن رحمه الله وائى قرآن كښې دى ﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ﴾([6]) د آيت ظاهرى الفاظ خود دې تائيدكوى او هم دا د امام ابن جرير رحمه الله مختار قول دې چه رقيم د فعيل په وزن باندې د مرقوم په معنى كښې دې لكه مقتول قتيل اومجروح جريح. والله اعلم.

داځوانان دخپل دين دبچ كولودپاره دخپل قوم نه تختيدلې وو چه هغوى چرته دوى ددين نه وانړوى. د يوغر په غار كښې ننوتل اود الله ﷻ نه نى دعااوكړه ياالله مونږ له د خپل حضور نه خپل رحمت راكړه. مونږ دخپل قوم نه پټ كړه زمونږپه دې كاركښې انجام ښه كړه. دحديث په يوه دعاكښې دى اې ربه ته چه كومه فيصله زمونږ په حق كښې اوكړې هغه د انجام لحاظ سره ښه اوكړه([7]) مسند كښې رسول الله ﷺ په خپله دعاكښې عرض كوى اې ربه زمونږ د ټولو كارونو انجام ښه كړه اومونږ د دنياد رسوائى اود آخرت دعذابونونه بچ كړه.([8]) دوى چه غارته لاړل او اوده شو نوكالونه پرې تيرشو بيا مونږ هغوى بيداركړل. يوصاحب درهم راواخستو او بازارنه ئى سودا اخستلوله لاړو لكه چه راروان دى. دا د دې د پاره چه هغوى دلته څومره موده تيره كړه هغه په دواړو ډلوكښې څوك ډير زيات يادونكې دې؟ هغوى ته به مونږ هم معلوم كړو ﴿امدا﴾ معنى شمير ده اوونيلې شوى دى چه د غايت په معنى كښې هم دا لفظ راغلې دې لكه چه د عربوشاعرانو په خپلوشعرونوكښې د غايت معنى ترلې ده.

نَحْنُ	نَقُصُّ	عَلَيْكَ	نَبَاَهُمْ	بِالْحَقِّ ؕ
مونږه	بيانوو	په تاباندې	قيصه دهغوى	په حقه سره
مونږ تاته ددوئ حالت صحيح صحيح بيانوؤ				
اِنَّهُمْ	فِتْيَةٌ	اٰمَنُوْا	بِرَبِّهِمْ	وَزِدْنٰهُمْ
بيشكه هغوئ	يو څوځوانان ووا	چى ايمان ئې راوړې ووا	په رب خپل باند	اوزيات كړى وومونږهغوئ
بيشكه دايو څو ځوانان وو چې په خپل رب باندې ئې ايمان راوړې وو او مونږ دوئ ته				

[1]) الطبرى:١٧/٦٠١.
[2]) الطبرى:١٧/٦٠١.
[3]) الطبرى:١٧/٦٠١.
[4]) الطبرى:١٧/٦٠٧.
[5]) الطبرى:١٧/٦٠٣.
[6]) ٨٣/امطففين:٩.
[7]) ابن ماجه كتاب الدعاء باب الجوامع من الدعاء:٣٨٤٦، وسنده صحيح، احمد:٦/١٤٧.
[8]) احمد:٤/١٨١ وسنده حسن، طبرانى:١١٩٦، ابن حبان:٩٤٩، مجمع الزوائد:١٠/١٧٨.

Scanned with Ca

هُدًى ﴿١٣﴾ وَّرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا

په لحاظ دهدايت سره | اومضبوط كړل مونږه | ازړونه دهغوئ | اكله چي | راپاسيدل هغوئ | نووي ونيل

نورزيات هدايت وركړي ووا ومونږ ددوئ زړونه (په صبر) سره مضبوط كړي وو څه وخت چي دوئ تيارشواو وي ونيل

رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا مِنْ دُوْنِهٖٓ

رب زمونږه | رب د اسمانونو | اودزمكي دي | هرگزبه اوازنه كړومونږ | ماسوادهغه نه

چي زمونږ رب داسمانونو او زمكي رب دي مونږ به هيڅكله بي دهغه نه بل څوک

اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمُنَا

بل معبودته | نوونيلي به وي مونږ | بيا | بي خايه خبره | داخلق | چي قوم زمونږدي |

په معبود كيدو نه بلو كني ډيره بي ځايه خبره به مو كړي وي دي خلقو زمونږ خپل قوم

اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ط لَوْلَا يَاْتُوْنَ عَلَيْهِمْ

نيولي دي دوئ | ماسوادالله نه نورخدايان | ولې نۀ راوړي دوئ | په معبوديت دهغوئ باند |

دالله ﷻ نه سوا نورخلق ځان له معبودان نيولي دي دوئ په دغه فرضي معبودانو باندې ولې

بِسُلْطٰنٍۭ بَيِّنٍ ط فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾ ط

يودليل | ښكاره | نوڅوك دي | ډيرظالم | ادهغه چانه | چي تړي | په الله پوري | دروغ |

يوڅرګند دليل نه وړاندې كوي اودهغه چا نه زيات ظالم څوک كيديشي چي په الله ﷻ باندې د دروغو تهمت لګوي

وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوْهُمْ وَمَا يَعْبُدُوْنَ

اواوس چي كله | تعلق ختم كړو تاسو دهغوئ سره | اودهغه معبودانوسره | چي عبادت ئې كوي دوئ

اوهركله چي تاسو هغوئ (مشركان) اودكومو چي هغوئ دالله ﷻ نه سوا

اِلَّا اللّٰهَ فَاْوٗٓا اِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ

بي دالله نه | نوپناه واخلئ | غار ته | راخوبه كړي تاسو لره | رب ستاسو |

عبادت كوي پريخو دل نو په غار كښې پناه واخلئ ستاسو رب به تاسو دپاره

مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِّنْ اَمْرِكُمْ مِّرْفَقًا ﴿١٦﴾

درحمت خپل نه | او پيدا به كړي | دپاره ستاسو | دكار ستاسو نه | اسباب دګزران |

خپل رحمت خور كړي اوستاسو كارونو كښې به داسانئ (سامان) پيدا كړي

قوله تعالى:- نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ ط

د اصحاب كهف تفصيلي واقعه:- د دې ځائ نه په تفصيل سره د اصحاب كهف قصه شروع كيږي چه دا يو څو خوانان وو چه د حق دين طرف ته مائل شو او په هدايت باندې راغله. په قريشو كښې هم داسې شوې وو چه خوانانو خود حق په آواز باندې لبيك ونيلې وو خوبغيرد يوڅو بوډاګانونه نور پوره د اسلام طرف ته مائل نه شو. وانى چه په دوى كښې د بعضو په غوږونو كښې والنى وې. دا د متقي او لارموندونكو ډلې خوانان وو د خپل رب وحدانيت ئې منلو د هغه د توحيد قائل شوى وو او ورخ په ورخ په ايمان كښې وړاندې كيدل. د دې اود دې په شان نورو آياتونو نه استدلال كولو سره د امام بخاري رحمه الله وغيره

Scanned with Ca

محدثینو کرامو مذهب دادي چه په ایمان کښې زیاتوالي کیږی په دې کښې درجې دی دا کم او زیاتیږی[1] د دې ځای نه مونږ هغوی په هدایت کښې زیات کړل بل ځای ارشاد دې ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ﴾[2] دهدایت والاهدایت زیاتیږی الخ. بل ارشاددې ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾[3] دایمان والاایمان زیاتوی الخ. بل آیت کښې دی ﴿لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾[4] دې د پاره چه هغوی د خپل ایمان سره په ایمان کښې نور هم زیات شی. هم د دې مضمون نور هم ډیر آیاتونه دی.

د اصحاب کهف زمانه:- ذکردې چه داخلق د حضرت مسیح عیسی بن مریم ﷺ په دین باندې وو. والله اعلم. خودا ښکاره معلومیږی چه دا د مسیح ﷺ د زمانې نه وړاندې واقعه ده د دې یودلیل داهم دې که چرې داخلق نصرانیان وو نو یهودیانوبه نه د دوی دومره په توجه سره د هغوی حالات معلومول اونه به نی د معلومولو هدایت کولو. حالانکه دا بیان تیرشوې دې چه قریشو خپله جرګه د یهودیانو علماؤ له لیګلې وه چه تاسو مونږ ته څه داسې خبرې اوښائې چه مونږ رسول الله ﷺ ازمیښت کړو هغوی اووئیل چه تاسو د اصحاب کهف او ذوالقرنین قصه د هغه نه معلومه کړئی اود روح متعلق سوال ترې اوکړئی نو معلومه شوه چه د یهودو په کتابونو کښې د دې ذکر وو اوهغوی ته د دې واقعه علم وو چه کله دا ثابته شوه نودا خو ښکاره خبره ده چه د یهودو کتاب د نصرانیت نه وړاندې دې. والله اعلم. بیا فرمائی چه مونږ هغوی ته د قوم په مخالفت باندې صبر ورکړو اوهغوی د قوم هیڅ پرواه اونه کړه بلکه وطن راحت او آرام ئې هم پریخودو.

ددې ځوانانو د ایمان واقعه:- د بعضې سلفوویینا ده چه داخلق د روم د بادشاه اولاد اود روم سرداران وو. یوځل قوم سره اختر کولود پاره تلې وو د هغه زمانې د بادشاه نوم دقیانوس وو ډیر سرکشه او سخت سړې وو ټولوته به ئې د شرك تعلیم کولو او په ټولوبه ئې د بتانو عبادت کولو. دا ځوانان چه د خپلو پلارانو اونیکونوسره دې میلې ته تلی وو هغوی چه کله هلته داتماشه اولیدله نو د هغوی په زړه کښې داخیال راغلو چه دابت پرستی خو یوفضول اوبې کاره څیز دې. عبادتونه اوحلالې خوصرف د یو الله ﷻ په نوم باندې کیدل پکار دی چه د آسمان او زمکې خالق اومالك دې. نو دا خلق یو یوشو اود دې ځای نه لاړل دیوې ونې لاندې یوصاحب کیناستو نور هم دلته راغله دریم هم راغلو څلورم هم راغلو غرض داچه یویو ټول دلته راجمع شو سره ددې چه یوبل ئې نه پیژندلو خود ایمان رڼرا یوبل سره یو ځای کړل. حدیث شریف کښې دی چه روحونه هم یوجمع شوې لښکردې په روز ازل کښې د هغوی پیژند ګلوشوې ده هغوی دلته هم یوځای اوسیږی اوکوم هلته نابلده دی دلته هم په هغوی کښې اختلاف دې[5] (بخاری ومسلم) عرب وائی چه په جنس کښې کیدل دیوځای کیدو علت دې. ټول خاموش وو یود بل نه ویریدوکه زه خپل دضمیرراز اوښایم نو دې به مې دښمن شی دیوبل نه خبرنه وو هغه هم د دوی په شان د قوم د دې بې وقوفتوب اومشرکانه رسم نه ویزاره وو. آخر یوهوښیار او تکړه ځوان اووئیل دوستانو څه نه څه خبره خوخامخا شته چه د خلقو د دې عام شغل نه ځان له تاسو راغلې ئې جدا ناست ئې زما خو زړه غواړی چه هرسړې دې خپله خبره ښکاره کړی د څه په وجه چه هغه قوم پریخې وی. په دې باندې یوکس ونیل روره خبره دا ده چه زما خود خپل قوم دا رسم یوذره هم نه دې خوښ چه کله زمونږ

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب قول النبی ﷺ بنی الاسلام علی خمس قبل حدیث:٨.

[2] ٤٧/محمد:١٧.

[3] ٩/التوبه:١٢٤.

[4] ٤٨/الفتح:٤.

[5] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب الارواح جنودمجندة:٣٣٣٦، صحیح مسلم:٢٦٣٧، الادب المفرد:٩٠١، ابوداؤد:٤٨٣٤، احمد:٥٢٧/٢، ابن حبان:٦١٦٨.

Scanned with Ca

اوستاسو د زمكې اواسمان خالق او مالك صرف هم يوالله دې نوبيا مونږدهغه نه بغيرد نوړ چا عبادت ولې اوكړو؟دې اوريدو سره بل كس اووئيل په الله ﷻ مې دې قسم وى چه دې نفرت زه دلته راوستلې يم دريم هم دا اووئيل چه كله ټولوهم داوجه بيان كړه نود هريو په زړه كښې د خوشحالئى او مينې يوه چپه راغله اودا ټول روښن خيال او موحد په خپل مينځ كښې رښتوني دوستان اود يوې مور نه پيدا شوى رونړو نه زيات د يوبل خيرخواه جوړشو او په خپل مينځ كښې اتحاد او اتفاق اوكړو. اوس هغوى يوځائ مقرركړو اوهم هلته به ئى د يو الله ﷻ عبادت كولو. په مزه مزه هغه قوم ته هم پته اولګيده او دوى ئى راونيول اوهغه ظالم بادشاه ته ئى پيش كړل اوشكايت ئى اوكړو. بادشاه د هغوى نه تپوس اوكړو اوهغوى په ډيره بهادرئى سره د خپل توحيد او خپل مسلك بيان اوكړو بلكه بادشاه ته درباريانو ته او ټولې دنياته ئى د دې دعوت وركړو زړه ئى مضبوط كړو اوصفائى اووئيل زمونږ رب هم هغه دې چه د زمكې او آسمانونومالك اوخالق دې.داناممكن دى چه مونږ د هغه نه بغيربل څوك معبود جوړكړو. مونږ نه به داچرې هم اونه شى چه د هغه نه بغيربل څوك رابلو ځكه چه شرك ډير باطل څيز دې مونږ هيڅ كله هم د دې كاركونكى نه يو.دا ډيره بې ځايه فضول خبره او ګڼه لارده. دا زمونږ قوم مشرك دې د الله ﷻ په ځائ نورو ته چغې وهى د نورو په عبادت كښې مشغول دى د څه چه دوى هيڅ دليل نه شى پيش كولې نودوى ظالمان اودروغژن دى.وائى چه ددوى په دې صفا خبروكولو سره بادشاه ډير وران شو هغوى ئى اوويرول او حكم ئى وركړو چه د دوى جامې اوباسئى اوكه دوى منع نه شو نو زه به دوى ته سخته سزا وركړم. اوس د دې خلقو زړونه نور هم مضبوط شوخوهغوى ته دامعلومه شوه چه دلته په اوسيدوباندې مونږ په ديندارئى باندې قايم نه شو پاتې كيدې په دې وجه هغوى قوم وطن رشتې اوخاندان پريخودو پوره پخه اراده اوكړه. هم دا حكم هم دې چه انسان دې د دين د ويرې په وخت كښې هجرت اوكړى. حديث شريف كښې دى چه د انسان بهترين مال ممكن ده چه چيلئى وى كومې چه هغه واخلى اودغره لمن كښې په شينكو كښې اوسيږى اودخپل دين دبچ كولوپه خاطر منډې وهى په داسې حال كښې دخلقو نه جدا اوځان له اوسيدل مشروع امر دې.(١) اوكه چرې داسې حالت نه وى د زبردستۍ اوبربادئى ويره نه وى نوبيا ځنګلونوته وتل مشروع نه دى ځكه چه د جمعه او جمع فضيلت د لاس نه ځى. كله چه داخلق د دين په خاطر د دومره قربانئى وركولود پاره تيارشو نوپه هغوى باندې درب رحمت نازل شو. اوفرمائيلې شو چه ټيك ده كله ته ددوى د دين نه جداشوې نوبهترده چه بدنى توګه باندې هم د دوى نه جداشى. لاړشئى تاسو په يوغركښې چرته په غاركښې پناه واخلئى په تاسوبه د رب د رحمت سورې وى. هغه به تاسو ستاسود دښمن د سترګونه پټ كړى او ستاسو په كاركښې به آسانى اوراحت راپيداكړى.دې خلقو موقع بياموندوسره دې ځائ نه تيختنه اوكړه اودغرپه يوډډكښې ئى پناه واخستله .بادشاه اوقوم ډير لټون اوكړو خو پته اونه لګيده.الله ﷻ په هغوى باندې ړوندتوب واچولو.

د اصحاب كهف په پشان زمونږدنبى ﷺ واقعه هم ده:- اوګورئى هم دابلكه د دې نه ډيره حيرانونكې واقعه زمونږ نبى حضرت محمد ﷺ سره پيښه شوه. حضور ﷺ سره د خپل رفيق خاص او رفيق غار ابوبكر صديق ؓ په غارثوركښې پټ شول مشركانو ډيرې منډې ترړې او هلې ځلې كولوكښې هيڅ كمې پرېنخودو خوحضور ﷺ هغوى ته سرد پوره كوشش كولو ملاؤنه شو. الله ﷻ د هغوى نظرواخستو خواوشاكښې به تيريدل سترګې به ئى برندې كړې كتل حضور ﷺ موجود دې اوهغوى ته نه ښكارى. صديق اكبر ؓ پريشانه شو او عرض ئى اوكړو چه حضور ﷺ كه چرې څوك خپلو پښوته هم اوګورى نو

---

(١) صحيح بخارى كتاب الايمان باب من الدين الفرار من الفتن:١٩، ابوداؤد:٤٢٦٧، احمد:٤٣/٣، مسندابى يعلى:٩٨٣، السنن الكبرى للنسائى:١١٧٦٧، ابن ماجه:٣٩٨، ابن ابى شيبه:٤٤٨/٧.

Scanned with Ca

مونږ به ورته ښکاره شو.حضورﷺ ډیر په تسلئي سره جواب ورکړو ابوبکر ددې دوو باره کښې ستاڅه خیال دې د چا چه دریم پخپله الله ﷻ دې؟([1])قرآن کریم فرمائی که تاسو زما د نبی امدادنه کوئی نوڅه اوشو؟ کله چه کافرانو هغوی اوویستل نو ما پخپله د هغوی امداد اوکړو کله چه هغه په دوو کښې دویم وو اوهغه دواړه په غارکښې وو کله چه هغه خپل ملګری ته وئیل خفه کیږه مه الله ﷻ زمونږ سره دې نو الله ﷻ د خپل طرف نه په هغوی سکنیت نازل کړواو په داسې لښکر سره ئی د هغوی امداد اوکړو کوم چه تاسو نه شولیدلې. آخرهغه د کافرانو خبره ښکته کړه او خپله کلمه ئی اوچته کړه الله ﷻ د عزت اوحکمت والا دې([2])رښتیا خودادی چه داواقعه داصحاب کهف دواقعه نه هم زیاته حیرانونکې او عجیبه ده.یوقول داهم دې چه داخوانان بادشاه او قومٍ اولیدل.کله چه ئی په غارکښې اولیدل نو هغوی وئیل چه بس مونږ خو هم داغوښتل. هغوی د دې خُله په یودیوال وهلوسره بنده کړه چه هم دلته مړه شی خودا قول تامل طلب دې.د قرآن پاك فرمان دې چه سحر ماښام په هغوی باندې نمر ځی راځي. والله اعلم.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ

اوته به وینې | نمر | کله چی | راخیژی | نوبېچ راخیژی | دغارد هغوئ نه | ښی طرفته |

اوچې نمر راخیژی نو ته به ئې ګورې چې دهغوئ غار نه ښی اړخ ته بېچ کیږی

وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ

اوکله چی پریوزی| نوبېچ پریوزی دهغوئ نه| ګس طرفته | اوهغوئ |په فراښه ځائي کښې دی

او چې ډوبیږی نو دهغوئ نه ګس اړخ ته ډډه کوی او هغوئ د غار په ارت بیرت ځائي کښې

مِّنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ ۗ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ

ددغه غار | دا | دنښو د الله نه | چاته چی | لاره اوښودله الله | نو هغه | لارمندونکی دی |

وو دا دالله ﷻ دنخښو نه یوه نخښهٔ ده څوک چې الله ﷻ په سمه لار واچوی نو هغه په سمه لار روان شی

وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ⑰

او څوك چی بې لارې کړی الله | نوهرګز به ته اونهٔ مومې | دپاره دهغه | څوك دوست | لارښودونکې

او څوک بې لارې کړی نو هیڅوک دهغه مددګار لاره خودونکې بیا نه مومې

قوله تعالی:- وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ

څه د غار متعلق:- -دادلیل دې د دې خبرې چه ددې غار خُله د شمال طرف ته وه د نمر د راختلو په وخت د دوی ښی طرفته به دنمر سورې تیتیدلواودغرمې په وخت کښې به هلته بالکل نمرنه وودنمرد اوچتیدو په وخت کښې به دداسې ځایٔ نه د نمر شغلې کمیدلې اود نمر د ډوبیدو په وخت کښې به نمر د هغوی د غارطرف ته د هغې د دروازې شمالی طرف ته ځی.د مشرق طرف نه د علم هیئت پیژندونکی په دې ښه پوهیږی چاته چه د نمرسپوږمئی او ستورو د چال علم دې. که چرې دغار د دروازې مخ مشرق طرف ته وونود نمر د ډوبیدو په وخت کښې به نمر بالکل نه تلو اوکه د قبله طرف ته وو نود نمر د راختلو په وخت کښې به نمر نه رسیدلو اونه به د ډوبیدو وخت کښې رسیدلو او نه به

[1]) صحیح بخاری کتاب لفضائل النبی باب مناقب المهاجرین وفضلهم:٣٦٥٣، صحیح مسلم:٢٣٨١.
[2]) ٩/التوبه: ٤٠.

Scanned with Ca

سورې ښي یاکس طرف ته تیتیدو اوکه دروازه د مغرب طرف ته وه نو بیابه هم د نمر د راختلوپه وخت کښې دننه تپ نه شو تلې بلکه د زوال نه پس به دننه تلو اوبیابه برابر ترماښام پورې وو. نو ټیك خبره هم هغه ده کومه چه مونږ بیان کړه.فلله الحمد(تقرضهم)معنی حضرت ابن عباس ﷺ د ترك کولو او پریخودلو سره کړې ده. (١)

الله ﷻ جل شانه خو مونږ ته دااوخودل چه مونږ پوهه شو اوسوچ اوکړو ولې دانی اونه خودل چه هغه غار د کوم ښار په کوم غرکښې دې دا ځکه چه د دې نه مونږ ته څه فائده نشته اونه د دې سره د څه شرعی مقصد حاصلیدلې کیږی. بیاهم بعضې مفسرینو په دې کښې تکلف اوچت کړې دې. څوك وائی چه هغه دایله سره نیزدې دې. څوك وائی نینوی سره نیزدې دې څوك وائی په روم کښې دې اوڅوك وائی بلقاء کښې دې. اصل علم هم الله ﷻ ته دې چه هغه چرته دې که په دې کښې څه دینی مصلحت یازمونږ څه دینی فائده وه نو یقیناً الله ﷻ به مونږ ته خودلې وو یادخپل رسول ﷺ په ژبه مبارکه به نی مونږ ته بیان کړې وې. د حضور ﷺ فرمان دې تاسو ته چه کوم کوم کار او څیزونو جنت ته نیزدې کونکی او ددوزخ نه لرې کونکی وو په هغې کښې یوهم ما بغیرد پریخودو نه اوخودل. نو الله ﷻ د دې صفت بیان کړو اود هغې ځائ نی اونه خودلو. ونې فرمائیل چه د نمر د راختلوپه وخت کښې د هغوی ښی طرف ته هغه تیتیدلو اود ډوبیدو په وخت کښې به نې هغوی ګس طرف ته پریخودل هغوی ددې نه فراخئې کښې دی. هغوی ته د نمر ګرموالې نه رسی اونه د هغوی بدن او کپړې سوزیږی.

دادالله ﷻ یوه نښه ده چه رب هغوی دې غارته اورسول چرته چه نې هغوی ژوندی اوساتل نمر هم ورشی هوا هم ورشی رڼرا هم وی دې د پاره چه نه نې په خوب کښې خلل وی اونه نقصان ورااورسی. په حقیقت کښې داهم د الله ﷻ د طرف نه یوه د هغه د قدرت یوه کامله نښه وه چه د دې خواتانو مؤحدینو هدایت پخپله الله ﷻ کړې وو دوی په تیغه لارشوې وو د چا په وس کښې نه وه چه دوی نې ګمراه کړې وې د دې برعکس چاته چه الله ﷻ لار اونه ښائی د هغه هادی څوك نشته.

وَتَحۡسَبُهُمۡ	أَيۡقَاظًا	وَهُمۡ	رُقُودٌۚ	وَنُقَلِّبُهُمۡ	ذَاتَ ٱلۡيَمِينِ
اوته به ګمان کوې په هغوئ	دویخو	حال دا چې هغوئ	اوده دی	اوارووٍمونږهغوئ	ښی طرفته

اوداٸي مخاطبه، تابه خیال کولو چې دوئ ویښ دی حال دادې چې دوئ اوده دی او مونږ دوئ ښی

وَذَاتَ ٱلشِّمَالِۖ	وَكَلۡبُهُم	بَٰسِطٞ	ذِرَاعَيۡهِ	بِٱلۡوَصِيدِۚ
اوګس طرفته	اوسپی دهغوئ	غوړونکي ووٚ	دځنګلوخپلو	په خله دغارکښی

اوګس طرفته اړوو رااړوو اوددوئ سپی په درشل باندې خورې ځنګلې ناست وو

لَوِ ٱطَّلَعۡتَ	عَلَيۡهِمۡ	لَوَلَّيۡتَ	مِنۡهُمۡ	فِرَارٗا	وَلَمُلِئۡتَ
که تاسرورښکاره کړو	هغوئ ته	نومخ به اوګرزوې ته	دهغوئ نه	په تیښته	اوخامخابه ډك شي ته

که تاورته (هیله غونډې) سرورښکاره کړې وې نو پسته به ترې نه تښتیدلې وې اودهغوئ

مِنۡهُمۡ	رُعۡبٗا ١٨
دهغوئ نه	په یره سره

رعب به درباندې خور شوې وو

(١) الطبری:١٧/٦٢١.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ

ددوئ دخوب كيفيت:- دوی اوده دی خو كتونكی دوی بيدارګنړی ځكه چه د هغوی سترګې كولاودی. ذكرشوې دی چه كله ليوه اوده كيږی نو يوه سترګه كولاو ساتی يوه بنده بياهغه بله كولاوكړی او دا بنده كړی. لكه چه يوشاعر وئيلی دی -:

ينام باحدي مقلتيه ويتقي باخري الرزايا فهو يقظان نائم

د ښاوروچينجو مينجو اودښمنانونه د بچ كولو دپاره الله ﷻ په خوب كښې هم د هغوی سترګې كولا وساتلې دی اوزمكه ئې نه خوری اړخونه ئې اوده كيږی نه ځكه چه الله ﷻ د هغوی اړخونه بدلوی وائی چه په كال كښې دوه ځل اړخ بدلوی.

د اصحاب كهف سپې :- د هغوی سپې هم خوبولې دروازې سره خاوروكښې چوكاټ سره نيزدې د څوكې په توګه لاسونه په زمكه باندې خواره كړې ناست دې اود دروازې نه بهر په دې وجه دې چه په كوم كور كښې سپې تصوير جنبی اوكافر سړې وی هغه كورته فرښتې نه ځی لكه څنګه چه په يوحسن حديث كښې نقل دی(١)دې سپی له هم په دې حال كښې خوب راغلو.ړښتيادی چه دخو خلقو ناسته هم ښيګړه پيداكوی.ګورئی ددې سپی څومره شان شوچه په كلام الله كښې دهغه ذكرراغلو وائی چه په دوی كښې دچا داساتلې شوې ښكاری سپې وو.يو قول داهم دې چه د بادشاه د باورچی دا سپې ځكه چه هغه هم د دوی په مسلك وو دهغوی سره په هجرت كښې وو اودهغه سپې هغه پسې شاته لګيدلې وو. والله اعلم.

يو څو بې دليله خبرې:- وائی چه دحضرت ابراهيم عليه السلام په لاس باندې دحضرت ذبيح الله عليه السلام په بدله كښې كوم ګډ حلال شود هغه نوم جرير وو. حضرت سليمان عليه السلام ته چه كوم ملاچرګك د ملكه بلقيس خبر وركړې وو د هغه نوم غنفز وو اود اصحاب كهف د دې سپې نوم قطميروو او بنی اسرائيلو چه د كوم سخی عبادت شروع كړې وود هغه نوم يهموت وو. حضرت آدم عليه السلام د جنت نه هند كښې كوز شوې وو حضرت حوا عليها السلام په جده كښې ابليس د بيسان په دشت كښې او مارپه اصفهان كښې.

يو قول دې چه د دې سپی نوم حمران وودې سره د دې سپی په رنګ كښې هم ډير اقوال دی خومونږ حيران يو چه د دې نه څه نتيجه او د دې نه څه فائده؟څه ضرورت دې؟ بلكه عجيبه نه دی چه داسې بحثونه منع وی ځكه چه داخو په پټوسترګوباندې كاڼړی ويشتل دی. بې دليل ژبه كولاوول دی. بيا فرمائی چه مونږ هغه ته داسې رعب وركړوچه چا هغه ته كتلې نه شو. داځكه چه خلق د ده تماشه جوړه نه كړی څوك بهادری اونه كړی اودې له خواله لاړنه شی څوك دې سره لاس اونه لګوی. هغوئ په آرام او حوصلې سره تركومې چه د الله ﷻ حكمت دې اوده وی. څوك چه دې ته ګوری د ويرې نه لړچيږی هم هغه وخت په اولټه پښو واپس ګرځی هغوئ ته په يونظر كتل هم د خلقو د پاره ګران دی.

وَكَذٰلِكَ	بَعَثْنٰهُمْ	لِيَتَسَآءَلُوْا

او همدارنګې اراپاسول مونږه هغوئ ادپاره ددې چې تپوس اوكړی ديو بل نه
اودغه شان مونږ دوئ راويښ كړل

بَيْنَهُمْ	قَالَ	قَآئِلٌ	مِّنْهُمْ	كَمْ لَبِثْتُمْ	قَالُوْا
په خپل منځ كښې	اووئيل	يوويونكی	دهغوئ نه	څومره وخت تيركړو تاسو	اووئيل هغوئ

چې په خپل مينځ كښې ديوبل نه تپوس اوكړی نو يوتن په كښې اووئيل چې تاسو به څومره موده دلته تيره كړې وی دوئ اووئيل

(١) ابوداؤد كتاب الطهارة باب الجنب يؤخر الغسل:٢٢٧ وسنده حسن، نسائی ٢٦٢، ابن ماجه: ٣٦٥، بدون ذكر الكافر.

Scanned with Ca

لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ط قَالُوْا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ

وخت تیر کړو مونږه | یوه ورځ | یا یوه حصه دورځې | او وئیل هغوی | رب ستاسو | ښه عالم دې |

چې مونږ یوهٔ ورځ یا دیوې ورځې یوه حصه تیره کړه پس دوئ او وئیل چې ستاسو رب ښه پوهه دې

بِمَا لَبِثْتُمْ ط فَابْعَثُوْٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ

په هغه وخت | چې تاسو تیر کړو | نو اولیږئ | یو تن له تاسو نه | دسپنو زرو خپلو سره | چې دا دی

چې تاسو څومره موده تیره کړې ده (نو دا بحث پرېږدئی خوهٔ یو تن دیوې روپۍ سره

اِلَى الْمَدِیْنَةِ فَلْیَنْظُرْ اَیُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا

دې ښار ته | او دې ګوری هغه | چې کوم یو ځائې ددغه ښار نه | زیات پاکیزه دې | په لحاظ دطعام سره

ښار طرفته اولیږئ نو او دې ګوری چې دکوم خوراک پاکیزه دې نو دهغې نه دې

فَلْیَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْیَتَلَطَّفْ

نو راوړی تاسو ته | خوراك | دهغه ځائې نه | او په کار دی چې هغه دهوښیارتیانه کار واخلی |

څه لږ ډیر خوراک تاسو له راوړی او خلقو سره دې خوږې پستې خبرې کوی

وَلَا یُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ⑲ اِنَّهُمْ اِنْ یَّظْهَرُوْا عَلَیْكُمْ

او خبرنهٔ کړی هرګز | په تاسو باند هیڅوك | بیشکه هغوی | که غالب شو | په تاسو باندې |

او ستاسو حال دې چاته نه وائی که هغوئ درباندې خبر شو

یَرْجُمُوْكُمْ اَوْ یُعِیْدُوْكُمْ فِیْ مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوْٓا

نو سنګسار به کړی تاسو | یا به واپس راړوی تاسو | ملت خپل ته | او هرګز به کامیاب نشئ تاسو |

نو سنګسار به مو کړی او خپل مذهب ته به مو بیا واپس کړی او که چرې داسې اوشو نو تاسو

اِذًا اَبَدًا ⑳

بیا | هیڅکله |

به چرې هم کامیاب نه شئ

قوله تعالى:- وَكَذٰلِكَ بَعَثْنٰهُمْ لِیَتَسَآءَلُوْا بَیْنَهُمْ ط

درې سوا کاله نه پس چه د اصحاب کهف رابیدار شونو؟:-ارشاد کولې شی لکه څنګه چه مونږ هغوی په خپل قدرت کامله سره اوده کړې وو هم هغه شان مونږ په خپل قدرت سره راپاسول. درې سوه نهه کاله پورې اوده وو خوچه کله راپاسیدل نو چه څنګه اوده شوې وو نوهم هغه شان وو لکه څنګه چه د اوده کیدو په وخت کښې وو بدن خرمن ویښته ټول هرڅه ئې په اصلی حالت کښې وو. لکه څنګه چه د اوده کیدو په وخت وو اوس هم هغه شان وو هیڅ قسم بدلون په کښې نه وو. خپل مینځ کښې وئیل ولې جی څومره موده اوده وو؟ جواب ملاوشو چه یوه ورځ یاد دې نه هم کم ځکه چه د سحر په وخت کښې دوی اوده شوې وو او هغه وخت د ماښام وخت وو په دې وجه دهغوی دا خیال پیدا شو خو بیا پخپله د هغوی دا خیال شو داسې خو نه ده. په دې وجه هغوی ذهن جنګول پریخودل او یو فیصله کونکې خبره ئې اوکړه

Scanned with Ca

چه د دې صحيح علم صرف هم الله ﷻ ته دې. دې وخت ولړه تنده معلوميده د دې وجه هغوی د بازار نه سودا راغوښتل تجويزکړل. پيسې هغوی سره وې په کومو کښې چه ني څه د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړې وې څه ورسره وې نو ونيل هم دې ښارکښې چاله پيسې ورکړني اود هغه ځائ نه دې د خوراك ښاك څه پاك څيز راوړي يعنې ښکلې ښانسته څيز لکه چه په آيت کښې ارشاد دې﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا﴾(١)يعنى كه د الله ﷻ فضل اوكرم په تاسو باندې نه وو نو تاسو نه به څوك هم پاك نه وو بل آيت کښې دی﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا﴾(٢)هغوی خلاصي بياموندوڅوك چه پاك شو. زکوة ته هم زکوة په دې وجه وائي چه هغه مال پاك صفا کوی. دويم قول دا دې چه دې نه مراد ډير زيات خوراك راوړل دی لکه دفصل لوئيدو په وخت کښې عرب وائي ((زكاالرزع)) او لکه د شاعر وينادہ -:

قبائلنا سبع وانتم ثلثة وللسبع ازكى من ثلاث واطيب

دلته هم دا لفظ دزياتوالي اوکثرت په معنی کښې دې خواولنې قول صحيح دې ځکه چه داصحاب کهف مقصد ددې قول نه حلال څيز راوړل وو که هغه زيات وی که کم.

وائي چه تلونکي له ډيراحتياط كول پكار دی چه په تلوراتلواوسودا اخستلوکښې دهوښيارنی نه کار واخلي ترکومې پورې چه کيدې شی نودخلقو په نظرکښې دې نه راځي.کوره هسې نه چه چاته پته اولګی اوكه هغوی ته معلومه شوه نو بيامو خير نشته. که ددقيانوس سړو ستاسود ځائ معلومات اوکړو نوهغوی به تاسو له سختې سختې سزاګانې درکړي ياخوبه تاسو دهغوی نه اوويريږنی اوحق دين به پريږدئی اوبيابه كافران شئی يا هم په دې سزاګانې هغوی ستاسو کار خلاص کړي. که تاسو د هغوی دين کښې يوځائ شوئی نوپوهه شئی چه تاسو د خلاصی نه لاس راښکلو بياخوبه د الله ﷻ سره ستاسو خلاصيدل ډير ګران شی.

وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوْٓا
او په دې طريقه|خبر کړل مونږه|په هغوئ باند|دپاره ددې چې معلومه شی خلقوته |
اودغه شان مونږ خلق دهغوئ په حال خبر کړل چې په دې پوهه شی
اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاَنَّ السَّاعَةَ لَارَيْبَ
چې بيشکه|وعده دالله|رښتينی ده|او بيشکه|قيامت چې دې|نشته شك |
چې دالله ﷻ وعده رښتونې ده و دا چې دقيامت په راتلو کښې هيڅ شک
فِيْهَا اِذْ يَتَنَازَعُوْنَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ
په راتلودهغې کښی|کله چی|هغوئ جګړی کولې|په خپل منځ کښی|په دې کار خپل کښی |
نشته هرکله چې (دهغې زمانې خلقو) ددوئ په حقله په خپل مينځ کښې جګړه کوله
فَقَالُوا ابْنُوْا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ اَعْلَمُ
نو اوونيل څه خلقو|چې جوړ کړئ|په دوئ باند|يو ديوال|رب ددوئ|ښه عالم دي
نودوئ اوونيل چې په دوئ باندې يو عمارت جوړ کړئ دهغوئ رب ته دهغوئ حال ښه

(١) ٢٤/النور:٢١.
(٢) ٨٧/الاعلى:١٤.

Scanned with Ca

بِهِمْ ط قَالَ الَّذِيْنَ غَلَبُوْا عَلٰٓى اَمْرِهِمْ

په حال ددوئ باند | اووئیل | هغه کسانو | چې غالب وو | په معاملاتو دهغوئ باند

معلوم دي نوڅوک چې په خپل کار باندې غالب وو هغوئ اووئیل چې مونږ خو به

لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾

خامخا به جوړ وو مونږه | په دوئ باند | یوه عبادت خانه |

دلته یوه عبادت خانه جوړوو

قوله تعالى:- وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوْٓا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

د اصحاب کهف واقعه د مرګ نه پس د ژوندی کیدو ښکاره دلیل دې:- ارشاد دې چه هم دغه شان مونږ په خپل قدرت باندې دهغوی په حال باندې خلق خبر کړل.دې دپاره چه د الله ﷻ دوعدې او قیامت د راتلوصداقت هغوی ته معلوم شي.وائی چه په هغه زمانه کښې خلقو ته د قیامت په راتلوکښې څه شك پیداشوې وو. یوې ډلې خو به وئیل چه صرف روحونه به بیاژوندی کیږی د بدن واپس کیدل به نه کیږی نو الله ﷻ د سوونوکالو نه پس اصحاب کهف راپاسول د قیامت د کیدو او د بدن دوباره ژوندی کیدو حجت ئی واضح کړو او د سترګولیدلې دلیل ئی ورکړو.

کوم سړې چه د خوراک څیزونه راوړله لاړوهغه څه اولیدل؟:-بیان دې چه کله د هغوی نه یوصاحب پیسې واخستې اودسودا د اخستلودپاره د غارنه بهرراووتلو نو چه وئی کتل دهغه دکتلی شوی څیزونو کښې یو څیزهم نه ووټوله نقشه بدله شوې وه. د هغه ښار نوم افسوس ووزمانې تیرې شوې وې کلی بدل شوی ووپه سوونو کالونه تیرشوی وو اودوی خوخپل ځان سره هم دا ګنړل چه مونږ دلته په رسیدو باندې یوه ورځ یا نیمه تیره شوې ده. دلته د زمانې انقلاب اوڅه نور څه شوی وو. لکه څنګه چه د چا وینا ده -:

امّاالدیارفانهاکدیارهم وارې رجال الحی غیررجاله

کورونه خو هم هغه شان دی خود قبیلې خلق څه نور شان دی هغه اوکتل چه نه خو د ښار یوڅیز په خپل حال دې نه دښاریوکس پیژندګلو دې نه دې څوك پیژنی اونه نورخلق دې پیژنی. ټول عام اوخاص بل شان دی. دې په خپل زړه کښې حیران وو سرپرې تاویدلوچه پرون ماښام خو دا ښار مونږ پریخې دې دا ناڅاپی څه اوشو؟ ډیر سوچونه ئی کول خو څه خبره ئی په ذهن کښې نه راتله. آخر ئی خیال اوکړو چه زه لیونې شوې یم یازما عقل په ځائ نه دې یا ماته څه مرض لګیدلې دې یا زه اوده یم. دا خیالونه ئی ډیر زربدل شو خو څه خبره ترې نه شوه جوړیدې. په دې وجه ئی اراده اوکړه چه سودا اخلم اودا ښار ډیر زر پریخودل پکار دی. یودوکان ته لاړو پیسې ورکړې اود خوراك څښاك سودا ئی اوغوښتله. دوکاندار چه هغه وخت دا پیسه اوکتله نو ډیر زیات حیران شو او هغه ئی خپل ګاونډی ته ورکړه چه اوګوره دا سکه څنګه ده؟ د کوم وخت ده؟ د کومې زمانې ده؟ هغه بل ته ورکړه اود هغه نه بل چا د کتلو د پاره اوغوښتله.غرض داچه دې نه خویوه تماشه جوړه شوه د هریود خلې نه وتل چه ده د پخوانې زمانې خزانه موندلې د هغې نه ئی دا راوړې ده. ده نه تپوس اوکړنی دا څوك دې ؟ د کوم ځائ؟ دا پیسه ئی د کوم ده؟ خلقو دې راګیرکړو خلق راجمع شو اودریدو اولاندې باندې کاږه نیغ سوالونه کول شروع شو. هغه وئیل زه خوهم د دې ښار اوسیدونکې یم. پرون ماښام زه د دې ځائ نه تلې یم د دې ځائ بادشاه دقیانوس دې. دې وخت کښې ټولو اوخاندل او وئی رونړو دا څوك لیونې دې. آخر ئی بادشاه ته مخامخ کړو د هغه نه ئی تپوسونه اوکړه هغه ټول حال بیان کړو. اوس یوطرف ته بادشاه او ټول خلق حیران دی

Scanned with Ca

بل طرف ته دې په شش وپنج كښې حيران ولاړدي. اخر ټول خلق هغه سره شو چه مونږ ته خپل نور ملګرى اوښايه او خپل غارهم راته اوښايه. ده هغوى بوتله. هغه ونيل تاسو لږ شان اودرېږئى زه هغوى ته خبر وركوم. د هغه په اخواكيدو سره الله ﷻ په هغوى د بې خبرې پردې راخورې كړې دوى ته معلومه نه شوه چه هغه چرته لاړو؟ الله ﷻ بيا داراز پټ كړو. په يوروايت كښې داهم راغلى دى چه خلق سره د بادشاه لاړل. هغوى سره ملاوشو سلام عليك اوشو غاړې ملاوكړې دا بادشاه پخپله هم مسلمان وو د هغه نوم تيودوسيس وو. اصحاب كهف هغه سره ملاوشو ډير خوشحاله شو او په مينه اومحبت سره ملاوشو خبرې اوشې بيا واپس خپل خپل ځائ ته لاړل بيا الله ﷻ هغوى مړه كړل. والله اعلم.

وائى چه حضرت عبدالله ابن عباس ﷛ د حبيب بن مسلمه ﷛ سره يوغزوه كښې ووهلته هغه د روم په ښاركښې يوغاراوليدو په كوم كښې چه هډوكى وو خلقو ونيل داهډوكى د اصحاب كهف دى. هغوى اوفرمائيل چه درې سوه كاله تيرشوى چه د هغوى هډوكى ډډشوى خاورى شوى. (ابن جرير)

نو فرمائى چه څنګه مونږ هغوى په عجيبه طريقه سره اوده كړى وو اوبالكل په يو نوې طريقه سره مو راپاسول دغه شان بالكل په يو نابلده طريقه سره د ښار باشندګان د هغوى په حالاتو خبركړل دې د پاره چه هغوى ته د الله ﷻ د وعدو د حقانيت علم اوشى اود قيامت په كيدو كښې اود دې په حق سره كيدو كښې هيڅ شك نشته. هغه وخت هغوى په خپل مينځ كښې سخت مخالف وو اوجنګ جګړې كولې. بعضې د قيامت قايل وو بعضې منكر وو. د اصحاب كهف ښكاره كيدل په منكرانو باندې حجت اود منونكو دپاره دليل جوړشو.اوس دهغه كلى والا دا اراده اوكړه چه دهغه غارخُله بندكړى اوهغوى په خپل حال باندې پرېږدى چاته چه د كار غلبه حاصله وه هغوى خو اراده اوكړه چه مونږخود دوى نه چاپيره جمات جوړ وو. امام ابن جرير ﷫ د هغه خلقو باره كښې دوه اقوال نقل كوى يو دا چه په هغوى كښې مسلمانانو ونيلې وو دويم دا چه داقول د كافرانو وو. والله اعلم.

قبرپوخ مه جوړوئى:-په ظاهرى توګه خوهغوى مسلمانان معلوميدل چه د دې كلمه قائل او ويونكى وو دا يوه بله خبره ده چه د هغوى دا وينا ښه وه كه بده؟ نو په دې باره كښې صفاحديث موجود دې رسول الله ﷺ فرمائيلى الله ﷻ دې په يهوديانواونصارى باندې لعنت اوكړى چه هغوى د خپلو انبياؤكرامو اولياؤكرامو قبرونه جماتونه جوړكړل.(١) كوم چه هغوى كړى وو د هغې نه حضور ﷺ خپل امت بچ كول غوښتل.ددې د پاره د اميرالمؤمنين حضرت عمر بن الخطاب ﷛ په زمانه كښې كله د حضرت دنيال ﷤ قبرپه عراق كښې بياموندې شو نو اوفرمائيلې شو چه دا پټ كړنى اوكومه رقعه چه ملاوشوې چه په كښې د بعضو جنګونو وغيره ذكر دې دا خښه كړنى.

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ

وائى به څه خلق | چې هغوئ درې وؤ

اوس څوک چې وائى چې هغوئ درې تنه وو

رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ

څلورم دهغوئ اسپې دهغوئ وؤ | اوڅوك به وائى | چې پنځه وؤ | او شپږم دهغوئ اسپې دهغوئ وؤ

او څلورم ئې سپې وو اوڅوک چې وائى چې پنځه تنه وو او شپږم ئې سپې وو

(١) صحيح بخارى كتاب الجنائز مايكره من اتخاذ المساجدعلى القبور:١٣٣، صحيح مسلم:٥٣١، احمد:٦/٨٠.

Scanned with Ca

رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ

دا ویشتل دی | په غیبو سره | اووائی خینی نورخلق | چی اوه وو | اواتم دهغوئ | سپې دهغوئ وو

داتولې بې تحقیقه خبرې دی اوځوک به وائی چې اووه تنه وو او اتم ددوئ سپې وو

قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا

ورته اووایه | چی رب زما | ښه عالم دې | په شماره دهغوئ | نۀ دې معلوم دوئ ته | مگر

(اني پیغمبره) ته ورته اووایه چې زما رب ته دهغوئ شمیرښه معلوم دې په دوئ صرف لږ غوندې

قَلِيلٌ ۚ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا

ډیرولږوخلقوته | پس جگړه مۀ کوه تۀ | په باره دهغوئ کښې | مگربحث | سرسری |

خلق پوهه دی پس ته دسر سری بحث نه سوا ددوئ په باره کښې زیات تحقیق مه کوه

وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ

او تپوس مه کوه تۀ | په باره دهغوئ کښې | په دوئ کښې | دهیچانه | او مۀ وایه تۀ هرگز

او ددوئ په حقله په دې خلقو کښې دهیچا نه تپوس مه کوه اودهیڅ څیز په حقله

لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۚ

دهیڅ څیز په حقله | چی بیشکه زۀ | کونکې یم | ددغه کار | صباله | مگروایه | چی اوغواړی الله

دامه وایه چې زه به ئې صباله کوم سوا ددې نه چې الله ﷻ ئې غواړی

وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي

اویادکړه | رب خپل | کله چی | هیرشی ستا | اووایه | امید دې | چی اوښائی ماته | رب زما

اوخپل رب یادوه هرکله چې خبره درنه هیره شی اووایه چې امید دې چې زما رب ماته داسې لار اوښائی

لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾

زیاته نزدې (خبره) | ددې نه | صحیح والی ته |

چې ددې نه ډیره نزدې خبره راته سمه کړی

قوله تعالى:- سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ

داصحاب کهف شمیراودهغوئ نومونه:- خلقو به داصحاب کهف په شمیرکښې څه اوڅه وئیل. درې قسمه خلق وو څلورم شمیرنه دې بیان شوې. دوه ړومبنی اقوال خو ئې ضعیف کړل چه دا د ځان نه اټکلی خبرې دی. بې نښې کانړی دی که چرته اولگی نوکمال نه دې اوکه اونه لگی نو زوال نشته اودریم قول بیانولوسره خاموشی اختیارکړه نه ئې تردید اوکړو یعنی اووه او اتم د هغوی سپې. دې څو معلومیږی چه هم دا خبره صحیح ده او په واقع کښې هم داسې ده. بیا ارشاد مبارك دې چه په داسې موقعوباندې بهترهم دادی چه دالله ﷻ دعلم طرف ته دااوگرځولې شی پداسې خبرو کښې سره د صحیح علم د نشت والی غوراو سوچ کول عبث دی که دیوې خبرې علم اوشی د څلې نه دې اوباسی گنی خاموش دې شی.

Scanned with Ca

د دې شمير صحيح علم ډيرو کموخلقوته دی. ابن عباس ﷺ فرمائی زه هم د هغوی نه يم ماته معلومه ده هغوی اووه وو(¹)د حضرت عطاء خراسانی ﷫ هم دا قول دې (²)اوهم دا مونږ اول ليکلي وو. په دوی کښې خو بعضې ډير کم عمر وو په عنفوان خوانئې کښې وو.دا خلق به شپه ورځ دالله ﷻ په عبادت کښې وو او ژړل به ئې او الله ﷻ ته به ئې فرياد کولو. روايت دې چه دا نهه وو او په دوی کښې چه کوم لوئ وو د هغه نوم مکسلمين وو هغه بادشاه سره خبرې کړې وې او هغه ته ئې د الله ﷻ واحد د عبادت دعوت ورکړې وو. د باقی نومونه دا دی يمليخ، مرطونس، کسطونس، بيرونس، ونيموس، يطبونس او قابوش. اود ابن عباس ﷺ صحيح روايت هم دا دې چه دا اووه کسان وو اود آيت د ظاهری الفاظونه هم دامعلوميږی. شعيب جبائی ﷫ وائی د هغوی دسپی نوم حمران وو.خود دې نومونو په صحت کښې نظر دې. والله اعلم. په دې کښې ډير څيزونه د اهل کتاب نه اخستې شوی دی. بيا خپل نبی ﷺ ته ارشاد فرمائی چه ته د دوی باره کښې ډير بحث مباحثه مه کوه. دايو ډير سپک کاردې په کوم کښې چه څه غټه فائده نشته اومه د دوی باره کښې د چانه تپوس کوه ځکه چه هغوی عموما د ځان نه خبرې جوړوی اوکوی. هيڅ صحيح او رښتوني دليل هغوی سره نشته او الله ﷻ چه کوم څه ستا په وړاندې بيان کړی دی دا د دروغونه پاک دی او د شك شبه نه لرې دی د ايمان او يقين قابل دی بس هم دا حق دی اود ټولونه مقدم دی.

د هرکارنه وړاندې ان شاء الله وئيل پکاردی:-الله ﷻ تبارك وتعالی خپل خوږ نبی ختم المرسلين ﷺ ته ارشاد فرمائی چه کوم يوکار صباله کول غواړې نوداسې مه وايه چه صبابه ئې کوم بلکه دې سره ان شاء الله وايه ځکه چه صبابه څه کيږی د دې علم صرف الله ﷻ ته دې. علام الغيوب او په ټولو څيزونو باندې صرف هم هغه قادر دې د هغه نه امدادغواړه. بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د حضرت سليمان بن داؤد ﷺ لس کم سل بيبيانې وې په يو روايت کښې دی سل وې يو کښې دوه اويا وې نو هغه اووئيل چه نن شپه کښې به زه دوی ټولوله ورځم د هرې يوې ښځې به بچی کيږی اوهغه به د الله ﷻ په لارکښې جهاد کوی. هغه وخت فرښتې اووئيل چه ان شاء الله اووايه خو حضرت سليمان ﷺ اونه وئيل. د خپلې ارادې مطابق هغه ټولو بيبيانوله لاړو خوبغيرد يوې بی بی نه د يوې هم بچې اونه شواود کومې يوې چه اوشو هغه هم نيم بدن وو. حضور ﷺ فرمائی دالله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې که هغه ان شاء الله وئيلې وونود هغه به دا اراده پوره شوې وه او د هغه حاجت به پوره شوې وو اودا ټول بچې به خوانان شوی وواود الله ﷻ د لارې مجاهد به جوړشوی وو.(³)هم د دې سورت په شروع کښې د دې آيت شان نزول بيان شوې دې چه کله د حضور ﷺ نه د اصحاب کهف قصه معلومه کړې شوه نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه زه به صباله تاسو ته جواب درکړم ان شاء الله ئې اونه وئيل په دې وجه پنځلس ورځې وحی نازل نه شوه(⁴)داحديث پوره مونږ د دې سورت د تفسير په شروع کښې بيان کړې دې دلته بياد بيان ضرورت نشته. بيا فرمائی چه کله درنه هيره اوشی نو بيا هم خپل رب يادکره يعنی ان شاء الله وايه که په موقع ياد نه شی خو چه کله هم ياد شی وايه. (⁵)

په څه کاردقسم اخستو نه پس هم انشاء الله وئيل پکار دی:-حضرت ابن عباس ﷺ د هغه سړی باره کښې فرمائی چه څوك قسم اوخوری نو هغه له بيا هم ان شاء الله وئيلو حق شته که يوکال په تيرشوې هم

---

¹) الطبری:١٧/٦٤٢.

²) الطبری:١٧/٦٤٢.

³) صحيح بخاری کتاب الجهاد باب من طلب الولدللجهاد:٢٨١٩، صحيح مسلم:١٦٥٤، مسندابی يعلی:٦٢٤٤.

⁴) الطبری:١٧/٦٤٢.

⁵) الطبری:١٧/٦٤٢.

Scanned with Ca

وی[1] مطلب دا دې چه په خپل کلام کښې یاقسم کښې انشاء الله ونیل هیرشونو چه کله هم یاد راشی اودې وانی که هرڅومره موده هم تیره شوی وی اودهغې خلاف هم شوی وی ددې دا مطلب نه دې چه اوس به په ده باندې د قسم کفاره نه وی اوده له د قسم ماتولو اختیاردې. هم دا مطلب د دې قول امام ابن جریر رحمه الله بیان کړې دې چه مراد ان شاء الله ونیل هیرول دی. په یوبل روایت کښې د دې نه پس دا هم دی چه دامخصوص دې. یومطلب دا هم دې چه کله یوه خبره هیره شی نود الله ﷻ ذکر کوه ځکه چه هیرول د شیطان حرکت دې اود الله ﷻ ذکر هم د یادولو ذریعه ده. بیافرمانی چه تاته دڅه داسې خبرې تپوس اوشی چه تاته د هغې علم نه وی نود الله ﷻ نه معلومول کول اود هغه طرف ته توجه کوه هغه به تاته صحیح او د هدایت والا لار دربنائی. په دې کښې نوراقوال هم شته. والله اعلم.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ
اوو خت تیر کړو هغوی | په غار خپل کښې
اودغه خلق په خپل غار کښې نهه کاله دپاسه
ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا ۝ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
درې | سوه | کلونه | او زیات کړل خلقو | نهه کاله | اووایه چې الله | ښه عالم دی | په هغه موده
درې سوه کاله (اوده) پاتې شول ته اووایه چې الله ﷻ ته ښه معلوم دی چې څومره موده
لَبِثُوْا ۚ لَهٗ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ اَبْصِرْ بِهٖ
چې هغوی تیر کړو | هغه ته معلوم دی اپټ حالونه د آسمانونو | او د زمکې | ځنګه ښه لیدونکې دې هغه
پاتې شوی وو هغه ته د آسمانونو او زمکې ټولې غیبی خبرې معلوم دی هغه هرڅه لیدونکې
وَاَسْمِعْ ۗ مَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ ۫ وَّلَا يُشْرِكُ
او ښه اوریدونکې دې | نشته دوی لره | ماسوا د هغه نه | څوک دوست | او نۀ شریکوی هغه
او هرڅه اوریدونکې دې الله ﷻ نه سوا بل ملګرې نشته او نه هغه په خپل حکم کښې
فِيْ حُكْمِهٖٓ اَحَدًا ۝
په حکومت خپل کښې | هیڅوک |
بل څوک شریکوی

قوله:- وَلَبِثُوْا فِيْ كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا ۝

د اصحاب کهف د حصاریدو موده:- الله ﷻ خپل خوږ نبی ﷺ ته د دې مودې خبر ورکوی کومه چه اصحاب کهف پخپلواوده کیدو کښې تیره کړې وه هغه موده د نمر په حساب سره درې سوا کاله وه او د سپوږمۍ په حساب سره درې سوه اونهه کاله وه. فی الواقع په شمسی او قمری کال کښې د هرو سلو کالونه پس درې کاله فرق پریوځی په دې وجه درې سوه نې جدا بیان کړل اوبیائی نهه جدا بیان کړل.

بیافرمانی چه کله تاته د دوی د اوده کیدو د مودې تپوس اوشی اوتاسره د دې څه علم نه وی او الله ﷻ ته خبر کړې نې نوورانډې مه څه او په داسې امورو کښې جواب ورکوه چه هم الله ﷻ ته صحیح علم دې. د آسمان اوزمکې غیب هم هغه پیژنی چاته چه هغه کومه خبره اوښائی هم هغه پیژنی. حضرت قتاده

[1] الطبری:۱۷/۶٤۲.

Scanned with Ca

رحمه الله فرمانی داوینا چه هغوی درې سوه کاله پورې حصار وود اهل کتاب وینا ده او الله ﷻ د دې تردید کړې دې اوفرمانیلي دی چه هم الله ﷻ ته د دې پوره علم دی (١) د حضرت عبدالله رضي الله عنه نه هم د دې معنی قراءت روایت دې خود قتاده رحمه الله دا قول تامل طلب دې خکه چه د اهل کتابو په نیز د شمسی کال روان دې اوهغوی درې سوه کاله منی ددریوسوو اونهه کالو نه.که هم د هغوی قول نقل کیدلو نو بیا به الله ﷻ دا نه فرمانیل اونور نهه کاله نې زیات کړل. په ظاهره خو هم دا صحیح معلومیږی چه پخپله الله ﷻ تبارك وتعالی د دې خبرې خبر ورکوی نه چه د چا قول فرمانی. هم دا اختیارد امام ابن جریر رحمه الله دې. دقتاده رحمه الله اود ابن مسعود رضي الله عنه قراءت دواړه منقطع دی اوبیاشاذ هم دی.دجمهورو قراءت هم هغه دې کوم چه د قرآن دې اوهغه د شاذ دلیل قابل نه دې. والله اعلم.

الله ﷻ خپل بندیگانوته ښه گوری اود هغوی آواز ښه اوری په دې الفاظوکښې د تعریف مبالغه ده او په دې دواړو الفاظوکښې د مدح مبالغه ده یعنی هغه ښه اوریدوکې او کتونکې دې. (٢) هریو موجود خیزته گوری او هریوآواز اوری هیڅ یوکار یاکلام د هغه نه پټ نه دې. هیڅ څوك د هغه نه زیات اوریدونکې او لیدونکې نه دې. (٣) د ټولوعمل گوری اود ټولوخبرې اوری. د مخلوق خالق اود امرمالك هم هغه دې د هغه فرمان څوك بندولې نه شی د هغه څوك وزیر اوامدادی نشته نه څوك شریك اونه څوك مشیر شته هغه د دې ټولوکمونه پاك دې د دې ټولونقصاناتو نه لرې دې.

وَاتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتٰبِ

| اواوؤروه | هغه | چې وحی شوی ده | تاته | دکتاب

اوته اولوله کومه وحی چې درته دخپل رب دکتاب په ذریعه

رَبِّكَ ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ

درب ستانه | نشته هیڅوك بدلونکې | حکمونودهغه لره | اوهرگزبه تهٔ بیانهٔ مومې | ماسوادهغه نه

راغلې ده دغه خبرو هیڅ بدل پیدا کیدې نشی اودهغه نه بغیر به هیچرې ته

مُلْتَحَدًا ۝ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ

خانې دپناه | اوصبرکړه | نفس خپل | دهغه کسانوسره | چې رابلی هغوئ | رب خپل |

پناه بیا نه مومې (ائې پیغمبره) ته خپل خان په هغه چا پورې تړلې ساته

بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ وَلَا تَعْدُ عَيْنٰكَ

په صبا کښې | اوپه بیگاه کښی | چی غواړی هغه | رضا دهغه | اومهٔ اړوه تهٔ | سترگې خپلې |

چې سحر ماښام خپل پروردگار یادوی او دهغه رضا مندی غواړی او خپلې سترگې دهغوئ نه

عَنْهُمْ ۚ تُرِيْدُ زِيْنَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا

دهغوئ نه | چی غواړې تهٔ | ښائیست دژوند ددنیا | او اطاعت مهٔ کوه | دهغه چاچی غافله کړې دې مونږه

مه اړوه چې ددنیا دژوند دښائست طلب گار شې اودهغه چا خبره مه منه چې دهغه زړه مونږ دخپل

(١) الطبری:١٧/٦٤٧.
(٢) الطبری:١٧/٦٥٠.
(٣) الطبری:١٧/٦٥٠.

Scanned with Ca

قَلْبَهٗ	عَنْ ذِكْرِنَا	وَاتَّبَعَ	هَوٰىهُ	وَكَانَ	اَمْرُهٗ
زړه دهغه	دیاد زمونږنه	او پیروی ئې کړې ده	اوخواهشاتو خپلو	او دې	کار دهغه

ذکر نه غافله کړې دي اوهغه دخپل خواهش پیروي اوکړه اودهغه کار د حد نه تیر

فُرُطًا ۝
اوړیدل دحق نه
شوي دي

قوله تعالى:- وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ

د کمزورو صحابه کرامو ؓ د فضیلت بیان:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د خپل کلام تلاوت اود هغې د تبلیغ هدایت کوی ددې کلمات نه څوك بدلولې شی نه ئې روستوکولې شی نه ئې اخوادیخواکولې شی پوهه شه چه د هغه نه علاوه د پناه ځائ نشته. که تلاوت او تبلیغ دې پریخودو نو بیا د بچ کیدو څه صورت نشته(١) لکه چه یوبل ارشاد دې اې رسول ﷺ کوم څه چه ستا طرف ته ستادرب نه نازل شوی دی د هغې تبلیغ کوه. که اودې نه کړو نو تا د رسالت حق ادانه کړو. د خلقو د شر نه به الله ﷻ تا بچ ساتي(٢) په یوبل روایت کښې دی ﴿اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى مَعَادٍ ۭ قُلْ رَّبِّيْٓ اَعْلَمُ مَنْ جَاۗءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝﴾ (٣) یعنی الله ﷻ به تانه ستادمنصب باره کښې دقیامت په ورځ خامخاتپوس کوی دالله ﷻ ذکر دهغه تسبیح اوحمد لوئی اوبزرګی بیانونکوسره کینه چه سحر ماښام دالله ﷻ په یادکښې لګیادی که هغه فقیر وی که امیر وی که رذیل وی که شریف وی که طاقتور وی که کمزوری.

قریشودرخواست کړې وو چه تاسو وړو خلقو سره مجلس کښې مه کینئ لکه بلال عمار صهیب خباب ابن مسعود ؓ وغیره او زمونږ مجلسونوکښې کینه نو الله ﷻ دهغوی د درخواست ردکولو حکم اوکړولکه بل آیت کښې چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ ۭ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ وَّمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِّنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُوْنَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝﴾(٤) یعنی سحر ماښام د الله ﷻ دیادونکو د مجلس نه مه اخواکیږه. په صحیح مسلم کښې دی چه مونږ شپږ غریبانان دحضورنبی کریم ﷺ په مجلس کښې ناست وو سعد بن ابی وقاص، ابن مسعود، د قبیله هذیل یوسړې، بلال ؓ اودوه کسان نور او په دې کښې معزز مشرکان راغله اووئې وئیل چه دوی ځان سره په خپل مجلس کښې داسې نیغ مه کینوه. هم الله ﷻ بهترپیژنی چه د حضور ﷺ په زړه کښې څه راغله؟ چه هم هغه وخت آیت ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ ۭ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ وَّمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِّنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُوْنَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝﴾ نازل شو. (٥)

دالله ﷻ د ذکر فضیلت:- مسنداحمد کښې دی یوواعظ قصه بیانوله چه حضور ﷺ تشریف راوړو. هغه چپ شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل ته بیان کوه زه خوبه د سحر د مانځه نه واخله د نمردراختلوپورې په دې مجلس کښې ناست یم اوداد ځان دپاره دځلورو غلامانود آزادولونه بهترګنړم(٦) یوبل حدیث کښې

(١) الطبرى:٦٥١/١٧.
(٢) ٥/المائدة:٦٧.
(٣) ٢٨/القصص:٨٥.
(٤) ٦/الانعام:٥٢.
(٥) صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب فضل سعدبن ابى وقاص ؓ:٢٤١٣.
(٦) احمد:٢٦١/٥.

دی چه حضورﷺ فرمائيل چه زه په دې مجلس کښې کينم نودا زما د پاره د څلورو غلامانو ازادولو نه خوښ دی(١)ابوداؤدطيالسی کښې دی دالله ﷻ ذکر کونکوسره د سحردمانځه نه واخله تر نمر راختلو پورې ناسته ماته د ټولې دنيا نه خوښه ده اودمازيګر دمانځه نه واخله ترنمر ډوبيدوپورې د الله ﷻ ذکرکول ماته داتوغلامانوآزادولونه ډير خوښ دی که هغه غلام داسماعيل د اولاد نه قدردان او قيمتي ولې نه وی.د هغوی د يويو ديت دولس دولس زره(٢)وی نوټول قيمت څلور کم سل زره شو. بعضې خلق څلور غلامان يادوی خو حضرت انس ﷺ فرمائي والله حضورﷺ اته غلامان يادکړی دی. بزارکښې دی چه حضورﷺ راغلو يوصاحب د سورت کهف تلاوت کولو حضورﷺ ئی چه اوليدلو نو چپ شو حضورﷺ اوفرمائيل چه هم د دغه خلقو مجلس دې چرته چه ماله د خپل خان حصارولود پاره د الله ﷻ حکم دې. (٣) بل روايت کښې دی چه د سورت حجر تلاوت ئی کولو ياد سورت کهف. (٤)

مسنداحمد کښې دی فرمائي د الله ﷻ د ذکر د پاره چه کوم مجلس راجمع شوې وی او د هغوی نيت هم د خيروی نودآسمان نه يوآوازکونکې آوازکوی پاسئې الله ﷻ تاسو اوبښلئی ستاسو بدئی په نيکو بدلې کړې شوې(٥) طبرانی کښې دی چه کله دا آيت نازل شو نوحضورﷺ په خپل يوکورکښې ووهم هغه وخت د داسې خلقو په لټون کښې اووتلونوځه خلق ئی د الله ﷻ په ذکرکښې اوليدل د چا وينته چه خواره واره ووخرمنې ئی اوچې وې په مشکله هغوی ته يوه يوه کپړا حاصله وه زرد هغوی په مجلس کښې تشريف کيخودو اووئی فرمائيل د الله ﷻ شکر دې چه هغه زما په امت کښې داسې پيداکړی دی د چا سره چه د کيناستو ماته حکم اوشو. بيافرمائی چه دوی نه دې ستا سترګې تجاوز اونه کړی دا د الله ﷻ ذکر کونکی پريخودل اومالدارانو پسې لګيدل پريږده څوک چه د دين نه باغيان دی. څوک چه د عبادتونونه لرې دی د چا بدئی چه زياتې شوی دی د عملونونه چه بې وقوفان دی ته دوی پسې تګ مه کوه دهغوی طريقه مه خوښه وه په هغوی باندې دپسخيدو نظر مه اچوه دهغوی نعمتونوته د خوندپه نظر مه ګوره لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾(٦) مونږ چه دوی ته کوم دا دنياوی عيش اوعشرت ورکړې دې دا صرف د هغوی د ازميښت د پارد دې ته د محتاجئی په نظر دوی ته مه ګوره دراصل خو ستا رب سره رزق بهتر او ډير باقی دې.

وَقُلِ	ٱلْحَقُّ	مِن رَّبِّكُمْ ۖ	فَمَن	شَآءَ
اوورته اووايه	چې داحق دې	دطرفه درب ستاسو نه	نو هغه څوک	چې غواړی

اودا اووايه چې داقرآن پاک ستاسو درب دطرفنه برحق دې نو څوک چې غواړی

فَلْيُؤْمِن	وَمَن	شَآءَ	فَلْيَكْفُرْ ۚ	إِنَّآ	أَعْتَدْنَا
نو ايمان دی راوړی	او هغه څوک	چې غواړی	نوانکارداوکړی	بيشکه مونږه	تيارکړې دی

ايمان دې راوړی او څوک غواړی چې کفر دې اوکړی مونږ ظالمانوله داسې

---

(١) احمد:٣/٤٤٧.

(٢) مسندالطيالسی:٤/٢١٠٤.

(٣) مسندالبزار:.

(٤) مسندالبزار:٢٣٢٦.

(٥) احمد:٣/١٤٢ وسنده حسن، مسندابی يعلی:٤١٤١، المعجم الاوسط:١٥٧٩، مجمع الزوائد:١٠/٧٦.

(٦) ٢٠/طه:١٣١.

Scanned with Ca

لِلظّٰلِمِيْنَ نَارًا ۙ اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۭ وَاِنْ يَّسْتَغِيْثُوْا
دپاره دظالمانو ا وور ا چې چاپيره شوي دي ا دهغوئ نه ا پردې دهغې وور ا او كه فرياد اوكړي هغوئ ا
اور تيار كړې دې چې دهغې پردې به ترې نه دهرې غاړې چاپيره وي او كه چرې هغوئ (دتندې) فرياد كوي
يُغَاثُوْا بِمَاۤءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي
نو جواب دفرياد به وركړې شي ا په داسې اوبو سره ا چې وي به پشان دتيلودويخ دخيرې ا چې وريتوي به
نو دويلې شوې تانبې په شان ويشيدلې اوبه ورته ملاويږي چې مخونه به وريت كړي
الْوُجُوْهَ ۭ بِئْسَ الشَّرَابُ ۭ وَسَاۤءَتْ مُرْتَفَقًا ۝
مخونه ا ډيربدخيزدې دڅكلو ا او ډير بددې ا ځائې دآرام
څومره خراب څښل به وي او څومره خراب ځائې به وي

قوله‌تعالى:- اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۭ

د دوزخ خطرناك كيدو ذكر:- اووايه كوم څه چه ماد خپل رب د طرف نه راوړى دى هم هغه حق صدق او رښتيا دى دشك شبه نه خالى دى. اوس چه د چا زړه غواړى اودې منى اوچه نه غواړى نه دې منى. د نه منونكو د پاره د دوزخ اُور تياردې د كوم د چاپيره ديوالونوپه قيدخانه كښې چه به دوى بې وسه وى. حديث شريف كښې دى چه د دوزخ د چاپيره ديوالونو پلنوالې د څلوېښتو څلوېښتو كالو د لارې دې. ([1]) (مسنداحمد) اوپخپله ديوالونه ئى هم د اُوردى([2])بل روايت كښې دى چه سمندرئى هم دوزخ دې بيائى ددې آيت تلاوت اوفرمائيلو. بيائې اوفرمائيل والله نه به دې ته لاړشم اوچه تركومې هم ژوندې يم د دې يوڅاڅكې به هم ماته راونه رسى([3])

مهل څه ته وائى:- ؟مهل وائى گنده اوبوته لكه د زيتونو د تيلو خيرې.([4]) اولكه وينه او نوونه چه گرم وى ([5])حضرت ابن مسعودﷺ يو ځل سره زر گرم كړل كله چه هغه داُوبوپه شان شوه او جوش ئى اووهلو نو ونى فرمائيل د مهل يوشان والې داسې دې([6])ددوزخ اُوبه هم تورې دى هغه پخپله هم تور دې دوزخيان هم تور دى. مهل تور رنگ سخا بوئى مردار گنده اوسخت گرم خيز دې. مخ له تلوسره ځرمن سوزوى او مخ سوزوى.

مسنداحمد كښې دى د كافرمخ له تلوسره به د هغه د مخ ځرمن اوسيزى اوپه دې كښې به راپريوځى. ([7]) قرآن پاك كښې دى چه هغه نوونه به پرې څكولې شى.([8])ډير په گرانه به د هغوى د حلق نه تيريږى د هغوى مخ له نيزدې كيدوباندې به د هغوى ځرمن اوسوزى او راپريوبه خى څكوسره به نى كولمې پرې كړى د هغوى په چغوصورو باندې او شور زوگ باندې به په هغوى دا اوبه څكولې شى. ([9])د ولږې په

---

[1] احمد:٢٩/٣، ترمذى كتاب صفة جهنم باب ماجاء فى صفة شراب اهل النار:٢٥٨٤مسندابى يعلى:١٣٨٩، حاكم:٦٠٠/٤.
[2] الطبرى:١١/١٨.
[3] حاكم:٥٩٦/٤ ، ٨٧٦٢.
[4] الطبرى:١٣/١٨.
[5] الطبرى:١٣/١٨.
[6] الطبرى:١٣/١٨.
[7] ترمذى كتاب صفة جهنم باب ماجاء فى صفة شراب اهل النار:٢٥٨١، احمد:٣/٧٠-٧١.
[8] ٤٧/محمد:١٥.
[9] الطبرى:١٤/١٨.

شكايت به ورته د زقوم د ونې خوراك وركولې شي په كوم سره چه به د هغوى دمخ څرمنې د هغوى بدن داسې پريږدي راوبه خې چه د هغوى پيژند ګلوكسان په د هغوى دمخ څرمنې كتوسره هم اوپيژني بيا به د تندې په شكايت باندې ورته داسې ګرمې اوخوټكيدلې اوبه ملاويږي په خلې ته په رسيدو به ئې د مخ توله غوښه وريته شي([1]) افسوس دي چه څومره خرابې اوبه دي اودا به هغه ګرمې اوبه وي چه د هغوى كولمې پريكيږي اودسخت ګرم بهيدونكي لختي نه به په دوى باندې اوبه څكولې شي. د هغوى ټكانه دهغوى منزل د هغوى كور اود هغوى د اوسيدو خاى به ډير خراب وى لكه چه بل آيت كښې ارشاد دي ﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ ([2]) هغه ډير خراب خاى او ډير سخت منزل دي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا

بيشكه هغه كسان چې ايمان راوړى

بيشكه چا چې ايمان راوړي دي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ

او عمل او كړي نيك | نو بيشكه مونږه | نه ضائع كوؤ | بدله | دهغه چا | چې ډير نيك وى

او نيك كارونه ئې كړي دي نو مونږ دهغه چا اجر هيڅكله نه ضائع كوؤ چې نيك

عَمَلًا ۝ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي

په لحاظ دعمل سره | داكسان چې دي | دي ددوئ دپاره | جنتونه | دهميشه سېرلى | اچى بهيږي به

كارونه كوي داهغه خلق دي چې دوئ له هميشه سمسورپاتې كيدونكي باغونه دي

مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

لاند دباغونو ددوئ نه | نهرونه | اچولې كيږي به دوئ ته | په هغې كښې | بنګړي | دسرو زرو

چې لاندې به ترې ولې بهيږي دسروزرو بنګړي به ورته په لاسونو كښې اچولې شي

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ

او اغوندى به | جامې | شنې | دباريكوريښمو | اودغتوريښمو | تكيه وهونكې به وى

اوشنې نرئ اوغټې ريښيمو جامې به اغوندى په تختونو به ئې

فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ ۚ نِعْمَ الثَّوَابُ ۚ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ۝

په هغې كښې | په تختونوباند | ډيره ښه بدله ده | اوډيرښه دي | خائې دآرام

تكيه لګولې وى څنګه ښه بدله ده اوڅنګه ښه ځائې دي

قوله تعالى:- أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ

د حكم منونكوډپاره د جنت نعمتونه:- دجنت ذكردهغې خوشحالى اوپورته دخرابوخلقوحال اومال بيان اوفرمائيلې شواوس د نيكانو انجام او شروع بيانولې شي. دادالله ﷻ رسول الله ﷺ او كتاب الله منونكى اوعمل كونكى دى. ددوى د پاره دهميشه والى اومدام والى باغونه دى. دهغوى دبالاخانواو

---

[1] الطبرى:١٨/١٤.

[2] ٢٥/الفرقان:٦٦.

Scanned with Ca

باغونولاندې نهرونه بهيږي هغوی ته به کالی اوخاص کردسرو زرو بنګړی اچولې شی دهغوی لباس به هلته د خالص ريښمو وی.نرم او نری او نرم او پيړو ريښمين لباس به وی دوی به په آرام سره د بادشاهانو په شان په تکيه ګانو باندې کومې چه به په تختونوباندې پرتې وی تکيه لګولې ناست وی. ونيلې شی چه د سملاستو او په پرلت غزولوسره ناستې ته هم اتکا وانی ممکن دی چه هم دغه مراد دلته هم وی.په حديث کښې دی زه پرلت غزولو سره خوراك نه کوم(١)په دې کښې هم دا دوه اقوال دی (ارائك)جمع ده د(اريكة) تخت او پالنګ وغيره ته وانی. ښومره ښه بدله ده اوښومره ښه د آرام ځای دې په خلاف د دوزخيانو چه د هغوی د پاره خرابه سزا ده اوخراب ځای دې. په سورت فرقان کښې هم د دې دوو ډلو دغه شان د مقابلې بيان دی.

وَاضْرِبْ	لَهُمْ	مَّثَلًا	رَّجُلَيْنِ	جَعَلْنَا	لِاَحَدِهِمَا	جَنَّتَيْنِ
اوبيان کړه	دوئ ته	يومثال	ددوؤسړو	چې ورکړل مونږه	يوددې دواړوته	دوه باغونه
او (اې پيغمبره) ته دوئ ته دهغه دوه کسانو حال واوره چې مونږ په کښې يو تن له د انګورو دوه						

مِنْ اَعْنَابٍ	وَّحَفَفْنٰهُمَا	بِنَخْلٍ	وَّجَعَلْنَا	بَيْنَهُمَا
دانګوروڼه	اوچاپيره شپول اولګوؤ مونږه ددواړونه	دکجورو	اوپيداکړومونږه	په منځ ددواړوکښې
باغونه ورکړي وو اوهغه مو دکهجورو په ونو کښې راګير کړی وو او دهغه باغونوترمينځه مو				

زَرْعًا ۞	كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ	اٰتَتْ	اُكُلَهَا	وَلَمْ تَظْلِمْ	مِّنْهُ	شَيْـًٔا
فصل	ددواړو باغونو	ورکړې	ميوې خپلې	اوکم ني نهٔ کړو	دبارنيولونه	هيڅ څيزا
شنه زرغونه پټې جوړ کړې وو دواړو باغونو به خپلې پوره پوره ميوې ورکولې او دواړو نه به هيڅ قسم له کمې نه راتلو						

وَّفَجَّرْنَا	خِلٰلَهُمَا	نَهَرًا ۞	وَّكَانَ	لَهٗ	ثَمَرٌ
اوجاری کړومونږه	په منځ ددواړوباغونوکښې	يونهر	اووه	هغه لره	ډيره ميوه
اومونږ ددغې دواړو باغونو ترمينځه داوبو يو لښتې بهيولې وو اوددې سړی نوره هم ميوه وغيره وه					

فَقَالَ	لِصَاحِبِهٖ	وَهُوَ	يُحَاوِرُهٗٓ	اَنَا	اَكْثَرُ	مِنْكَ
نواووئيل هغه	ملګری خپل ته	اوهغه	خبری کولې دهغه سره	زهٔ	زيات يم	ستانه
نوهغه خپل ملګری ته په خبرو خبرو کښې اووئيل چې زه ستانه په مال کښې هم						

مَالًا	وَّاَعَزُّ	نَفَرًا ۞	وَدَخَلَ	جَنَّتَهٗ	وَهُوَ	ظَالِمٌ
په لحاظ دمال سره	او ډيرطاقتوريم	په لحاظ دسړو سره	اوننوتوا	باغ خپل ته	اوهغه	ظالم وؤ
زيات يم اوپه ملتو کښې هم درباندې غالب يم اوهغه خپل باغ ته ورننوتو اوهغه په خپل						

لِّنَفْسِهٖ ۚ	قَالَ	مَآ اَظُنُّ	اَنْ تَبِيْدَ	هٰذِهٖٓ اَبَدًا ۞
دپاره دځان خپل	اووئيل هغه	نهٔ کوم ګمان زهٔ	چې هلاك به شي	داباغ هيڅکله
ځان زياتې کولو وې وئيل چې زه خيال نه کوم چې دا باغ به برباد شي				

(١) صحيح بخاری کتاب الاطعمة باب الاکل متکئا:٥٣٩٨، ترمذی: ١٨٣٠،ابن ماجه ٣٢٦٢، احمد:٤/٣٠٩، ابن حبان:٥٢٤.

Scanned with Ca

وَّمَآ أَظُنُّ	السَّاعَةَ	قَآئِمَةً	وَّلَئِن رُّدِدتُّ	إِلَىٰ رَبِّي
اونهٔ کوم گمان زهٔ	په قیامت	دقائیمیدلو	او که چرې واپس کړې شوم زهٔ	رب خپل ته

اونهٔ زمادا خیال دې چې قیامت به راشي او که زه خپل رب ته پستنه اورسیدم

لَأَجِدَنَّ	خَيْرًا	مِّنْهَا	مُنقَلَبًا
نوزهٔ به بیا مومم	بهتره	دهغې نه	خائي دروتلو

نو ددې باغ به هم بهتر خائي بیاموم

قوله تعالی:- وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

د دووباغونووالا د سړي واقعه:- پورته دغریبانانو مسلمانانواو مالداره کافران ذکر شوې وو دلته د هغوی یومثال بیانولې شی دوه سړي وو په هغوی کښې یومالدار وود انګوروباغ او چاپیره د کهجورو ونې په مینځ کښې فصل ونې خورې شوې زیلئی شنې فصل شین ښه ډیرګلونه د هیڅ قسم نقصان نه اخوا دیخوانهرونه روان. دې مالدار سړي سره هروخت قسم قسم پیداوار موجود. ددې دویم قراءت (ثُمُر) هم دې دا جمع ده د (ثمرة) لکه (خشبة) جمع (خشب) ده. غرض دا چه ده یوه ورځ خپل دوست ته د فخر اوکبر په انداز اووئیل زه مالدار دعزت اولاد خاوند شان شوکت نوکران خادمان زه ستانه په ډیر اوبه حیثیت کښې یم. د یوفاجر سړي خواهش خو هم دغه وی چه د دنیادا څیزونه هغه سره ښه ډیر وی دې خپل باغ ته لاړو اوپه خپل خان باندې ظلم کونکې یعنی کبر جبر انکار د قیامت اوکفر کونکې دومره مست ووچه دهغه د ژبې نه اووتل نامکنه ده چه زما دا شنه فصلونه دا میوه دارې ونې دا روان نهرونه دا آبادې زیلئی کله فنا شی په حقیقت کښې دا د هغه بې ایمانی کم عقلی او د دنیاخرمستی اود الله ﷻ سره د کفر وجه وه. په دې وجه به نی ونیل چه زما په خیال خو قیامت هډو راتلونکې نه دې اوکه چرې راهم غلونوښکاره خبره ده چه زه الله ﷻ ته ګران یم ګنی هغه به ماله دومره مال حال ولې راکولو؟ هلته به هم هغه ماله د دې نه ښه راکړی لکه چه بل آیت کښې ارشاددې ﴿وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِندَهُ لَلْحُسْنَىٰ﴾[1] که زه واپس کړې شوم نوهلته زماد پاره نور ښه څیزونه دی په یوبل آیت کښې دی ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا﴾[2] یعنی تاخوهغه هم اولیدو چه کوی خوزمونږ د آیاتونو انکاراوسره د دې د هغه داخواهش دې چه ماته به د قیامت په ورځ هم ډیرمال اولادملاویږی. داد الله ﷻ په وړاندې بهادری کوی او په الله ﷻ پسې خبرې جوړوی. د دې آیت شان نزول عاص بن وائل دې لکه چه په خپله موقع باندې به راخي انشاء الله وبه الثقة.

قَالَ	لَهُ	صَاحِبُهُ
اووئیل	هغه ته	ملګری دهغه

په دې باندې هغه ملګری ورته اووئیل چې کوم

وَهُوَ	يُحَاوِرُهُ	أَكَفَرْتَ	بِالَّذِي	خَلَقَكَ	مِن تُرَابٍ
او هغه	خبرې کولې دهغه سره	آیا تاکفر اوکړو	دهغه ذات سره	اچې پیدا ئې کړې تهٔ	دخاورې نه

ورسره خبرې کوې چې آیا نه دهغه ذات نه انکار کوې چې کوم ته دښاورې نه پیدا کړې؟

---

[1] ٤١/حم السجدة: ٥٠.

[2] ١٩/مریم: ٧٧.

Scanned with Ca

ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰىكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّيْ

بيا د نطفي نه | بيا ئې برابر كړې ته | سړي | ليكن | هم دغه الله | رب زمادي |

بيا ئې د څاڅكى او به نه روغ كړې او بيا ئې سم دم سړي جوړ كړې ليكن زه خو دا وايم چې هم الله ﷻ زما رب دي

وَلَآ اُشْرِكُ بِرَبِّيْٓ اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ

او نه شريكوم زه | د رب خپل سره | هيڅوك | او ولې نه | كله چې | ننوتې ته | باغ خپل ته |

او زه خپل رب سره څوک نه شريكوم او هر كله چې ته خپل باغ ته ورننوتې

قُلْتَ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۙ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ اِنْ تَرَنِ

ونيل تا | هغه كيږي چې اوغواړي الله | نشته دي قوت | مگر | په توفيق د الله | كه وينې ته ما لره |

نو تا داسې ولې او نه وئيل چې الله ﷻ څه غواړي نو هغه كيږي د الله ﷻ د مدد نه بغير هيڅ طاقت نشته كه چرې ته

اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿٣٩﴾ ۚ فَعَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ

چې زه لږ يم | ستا نه | په لحاظ د مال او اولاد سره | نو اميد دي | چې رب زما | راكړي ماته |

ما په مال او اولاد كښې خپل ځان نه كم گورې نو نزدې ده چې زما رب ماته ددې نه

خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ

بهتره | د باغ ستانه | او رااوليږي | په دغه باندې | آفت | د اسمان نه | او شي باغ ستا

ښه باغ راكړي او په دې باغ باندې دبره نه يو غيبي آفت رااولې او دا باغ اووار

صَعِيْدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ ۙ اَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ

ميدان | خوئينده | يا | شي | او به دهغې | وچې | نو هر گز ته به طاقت نه شي لرلې

خوئينده ميدان پاتې شي يا ددې باغ او به په كوزه لاړې شي او بيا ئې ته دراخيژولو

لَهٗ طَلَبًا ﴿٤١﴾

دغه اوبو لره | په طلب كولو سره |

هيڅ كوشش او نه كړې شې

قوله تعالى :- قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ

د غريب مالدار ته جواب او نصيحت:- دې كافر مالدار ته چه كوم جواب دې غريب مؤمن ورکړو دهغې بيان كولې شى چه څنگه هغه د وعظ او نصيحت ايمان او يقين هدايت اوكړو اود گمراهئى او غرور نه نى اخواكولو.وئى فرمائيل چه ته الله ﷻ سره كفر كوې چا چه د انسان پيدائش د خاورې نه شروع كړو بيانى دهغه نسل د گډوډو شوو اوبونه روان كړو.لكه چه آيت ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ (١) كښې دى تاسو الله ﷻ سره څنگه كفر كوې؟ تاسو خو مړ وې هغه ته ژوندې كړې تاسو د هغه د ذات اود هغه دنعمتونو څنگه انكار كولې شى؟ د هغه دنعمتونو او قدرتونو

---

(١) ٢/البقرة:٢٨.

Scanned with Ca

بې شمیره نمونې پخپله په تاسوکښې اواوتاسو باندې موجود دی.څوك کم عقل به داسې وی چه نه پوهیدلوچه هغه اول څه وو الله ﷻ هغه موجود کړو.او پخپله د کیدو باندې قادر نه ووهم الله ﷻ دهغه وجود پیداکړوبیا هغه دانکار څنګه لائق شو؟دهغه د توحید او الوهیت نه څوك څنګه انکار کولې شی. زه خو ستاپه مقابله کښې په کولاو او واضح الفاظوکښې وایم چه زما رب هم هغه وحده لاشریك له دې زه د خپل رب سره شرك کول ناخوښوم. بیا خپل ملګری ته نیك رغبت ورکول سره وائی چه خپل شین اوآباد فصل او د شنو میوونه ډك دې باغ ته دې اوګوره ته د الله ﷻ شکر ولې نه کوې؟ ولې ماشاء الله لاقوة الابالله نه وائې؟

خپل مال او اولاد خوښ کیدو سره ماشاء الله وئیل پکار دی:-هم د دې آیت په رڼاکښې بعضې سلف وائی چه خپل مال اولاددې خوښ شی نوهغه له داکلمه وئیل پکاردی.ابویعلی موصلی([1])کښې دی حضورﷺ فرمائی په کوم بنده باندې چه الله ﷻ د یونعمت انعام اوفرمائی بال بچ وی مالداری یا څامن وی بیا هغه دا کلمه اووائی نو په دې کښې به هیڅ نقصان نه راځی بغیردمرګ نه بیابه هغوی ددې آیت تاویل کولو. حافظ ابوالفتح رحمه الله وائی داحدیث صحیح نه دې.

مسنداحمد کښې دې حضورﷺ فرمائی آیازه تاسو ته د جنت یوه خزانه اوښایم؟ هغه خزانه لاحول ولاقوة الا بالله وئیل دی([2])یویل روایت کښې دی چه الله ﷻ فرمائی زما دې بنده اومنل اوحواله ئې کړل. دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه بیا تپوس اوکړې شو هغوی اوفرمائیل صرف لاحول الخ نه بلکه هغه چه په سورت کهف کښې دی.یعنی ﴿ مَا شَآءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾([3])بیافرمائی چه دې نیك سړی اووئیل زما د الله ﷻ نه دا امید دې چه هغه به ماته په آخرت کښې ښه نعمتونه راکړی اوستا دا باغ کوم چه ته د همیشه والی والا ګڼړې تباه کړی د آسمان نه به په دې عذاب راشی په زوره به باران اوطوفان راشی ټول پټې او باغ به دې ختم کړی اوچ به شی او صفا زمکه به پاتې شی لکه چه دلته هډوڅه څیز راټوکیدلې نه وو یا به د دې د نهرونو اوبه ورخښ کړې. غور مصدر دې په معنی کښې د غائرد مبالغه په توګه راوړلې دی.

وَأُحِيطَ	بِثَمَرِهِ	فَأَصْبَحَ
اوچاپیره کړې شوعذاب	په میووډهغه سره	نوشوهغه
نو دهغه میوۍ نه عذاب راچاپیره شو نوهغه په هغه سرمایه		

يُقَلِّبُ	كَفَّيْهِ	عَلَىٰ مَآ	أَنفَقَ	فِيهَا
چی مروړل ئې	دواړه لاسونه خپل	په هغه مال باند	چې خرچ کړې ئې ووا	په هغه باغ کښې
لاسونه اومروړل کومه چې هغه په هغې کښې لګولې وه اودهغه باغ ټول				

وَهِيَ	خَاوِيَةٌ	عَلَىٰ عُرُوشِهَا	وَيَقُولُ	يَٰلَيْتَنِي
اوهغه باغ	پاستر پریوتې ووا	په سپرونوخپلوباند	اووئیل ئې	اے افسوس دې مالره
څپرونه راپریوتی وو اودا به ئې وئیل چې ائې کاش ما دخپل رب سره				

[1]) المعجم الصغير:١/٢١٢ والمعجم الاوسط:٥٩٩٢.

[2]) احمد:٢/٤٦٩، صحيح بخارى كتاب الدعوات باب الدعاء اذا علاء عقبة:٦٣٨٤، صحيح مسلم:٢٧٠٤، ابوداؤد:١٥٢٨، ترمذى:٣٣٧١، مسندابى يعلى:٧٢٥٢.

[3]) احمد:٢/٣٣٥ وسنده حسن، مسند البزار:٣٠٨٦، مجمع الزوائد:١٠/٩٩.

Scanned with Ca

لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّيٓ أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ فِئَةٌ

چي مانه وې شريك كړې | درب خپل سره | هيڅوك | اونه شوه | ده لره | يوه ډله |

هيڅوک شريک کړې نه وې اوهيڅ يو داسې ټولې ورسره ملګرې نه شو چې

يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾

چي امدادني کړې وې دهغه سره | ماسوادالله نه | اونه وو هغه | مددګاردخان خپل |

دالله ﷻ په مقابله کښې دهغه مدد کړې وې اونه ئې زمونږ نه بدله اخستې شوه

هُنَالِكَ ٱلْوَلَٰيَةُ لِلَّهِ ٱلْحَقِّ ۚ هُوَ خَيْرٌ

په دې وخت کښې | دكارونوسمولواختيار | الله لره دې | چې حق دې | هغه بهتر دې |

په داسې وخت کښې کارونه سمول دبرحق الله ﷻ کار دې هم هغه بهتر ثواب

ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

په لحاظ دثواب سره | او بهتر دې | په لحاظ دورکولو دښه انجام سره |

ورکوونکې اوغوره بدله ورکوونکې دې

قوله تعالى:-وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِۦ

دکافرانو د باغونو انجام:- د هغه ټول مال او ټول باغ غرق شو هغه مؤمن چه د کومې خبرې نه ويرولو هم هغه اوشو اوس هغه د خپل مال په تباهئ باندې د افسوس نه خپل تلي مږل او خواهش او تمنا ئې کوله چه افسوس ما د الله ﷻ سره کفر نه کولې(١)په څه چه به ئې فخر کولو په هغې کښې هيڅ هم پکار رانغله. خامن قبيله هرڅه ترې پاتې شو فخر او غرور هر څه ئې مات شو نه بل څوك اودريدو اونه په کښې پخپله څه همت پاتې شو بعضې خلق په ﴿هنالك﴾باندې وقف کوی اودا د اولنې جمله سره يوځائ کوی يعنی هلته هغه خپله بدله وانخستې شوه.

اوبعضې ﴿منتصرا﴾ باندې آيت کوی د وړاندې نه د نوې جمله شروع کوی. د ﴿وِلاية﴾ دويم قراءت ﴿وَلاية﴾ هم دې په ړومبی قراءت باندې مطلب دا شو چه هريومؤمن اوکافر هم الله ﷻ ته رجوع کونکې دې. ددې نه بغيرد پناه ځائ نشته. د عذاب په وخت کښې څوك هم د هغه نه بغيرپه کار نه شی راتلې لکه چه فرمائی ﴿فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ﴾(٢) يعنی زمونږ عذابونه ئې اوليدل نو وئې وئيل چه مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ايمان راوړو او انکار کوؤ په هغه چه کوم الله تعاليس سره شريك جوړوی لکه چه فرعون د ډوبيدو په وخت کښې وئيلې وو زه په هغه الله ﷻ باندې ايمان راوړم په کوم چه بنی اسرائيلو ايمان راوړې دې اوزه په مسلمانانوکښې شامل کيږم. هغه وخت جواب ملاوشو دا وخت د ايمان قبليدو نه دې. دې نه اول خو ته نافرمان وې په مفسدانوکښې شامل وې.(٣)د واؤ د کسره په قراءت دا معنی شوه چه هلته حکم په صحيح توګه هم د الله ﷻ د پاره دې﴿لله الحق﴾ دويم قراءت د قاف په پيش سره هم دې ځکه چه داد﴿الولاية﴾ صفت دې لکه چه دالله ﷻ فرمان ﴿ ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ

(١) الطبری:١٨/٢٧.

(٢) ٤٠/المؤمن:٨٤. الخ

(٣) ١٠/يونس:٩٠-٩١.

Scanned with Ca

﴿وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا﴾[1] كښې دى بعضې خلق د قاف زير لولى دهغوى په نيز دا صفت دې د الله ﷻ. بل آيت كښې دى ﴿ثُمَّ رُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ ۭ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ ۣ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ﴾[2] هم د دې د پاره بيافرمانى چه كوم اعمال صرف هم د الله ﷻ د پاره وى د هغې ثواب ډيرزيات وى اود انجام په لحاظ سره هم هغه ډير بهتر دى.

وَاضْرِبْ لَهُمْ
او بيان كړه | دوئ ته |
او (اې نبى ﷺ) ته دوئ ته

مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ
مثال | دژوند د دنيا | پشان داوبودې | چې نازلې كړې مونږه هغه | د آسمان نه
ددنياد ژوند مثال بيان كړه (هغه داسې دې) چې اوبه كومې چې مونږ دآسمان نه راووروليې

فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ
نوګنرزرغون شو | په هغه اوبو سره | بوټې د زمكې | اوباشى | وچه ذرې ذرې | چې الوزوى هغې لره
بيادهغې په وجه ښه ګورشينكي راووتو كيږي اوبيا هغه ذرې ذرې شى چې بادونه ئې اخواديخوا

الرِّيٰحُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ
هواګانې | او دې الله | په هر څيزباند | قدرت لرونكې | مال او خامن | ښائيست
الوزوى او الله ﷻ په هرڅيز پوره پوره قدرت لرى مال او اولاد خو تش ددنيا د

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ
دژوند د د نيادې | اوباقى پاتې كيدونكې | نيكيانې | بهتر دى | په نزدرب ستا |
ژوندون ښائست دې اوباقى پاتې كيدونكى نيك عملونه چې دى نوهغه ستا درب سره

ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا
په لحاظ دثواب سره | اوبهتردى | په لحاظ داميد سره |
دثواب په حقله ښه دې او داميد ساتلو په حقله هم ښه دې

قوله تعالى:- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

د دنياد زوال مثال:-دنياد خپل زوال فنا اوخاتمې اوبربادئى په لحاظ سره د آسمانى باران په شان ده چه د زمكې دانووغيره سره ملاويږى اوپه زرګونو بوټې شنې چېچې وهى تازه اودژوند آثارد هرڅيز نه ښكارى خويوڅو ورځې تيريدو سره هغه اوچ كلك شى او چورى چورى شى اوهواګانې هغه اخواديخوا الوزوى. په دې حالت باندې چه څوك قادر وو هغه په دې حال باندې هم قادرچه ددنيامثال عموماً د باران سره بيان فرمائى.لكه چه سورت يونس كښې آيت ﴿اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ ۭ حَتّٰٓي اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّھُمْ قٰدِرُوْنَ عَلَيْهَآ ۙ اَتٰىھَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰھَا حَصِيْدًا كَاَنْ

---

[1] ٢٥/الفرقان:٢٦.

[2] [٦/الانعام:٦٢.

Scanned with Ca

لم تغن بالأمس كذلك نفصل الأيت لقوم يتفكرون﴾([1]) اولکه د سورت زمر په آیت ﴿ الم تر أن الله أنزل من السماء ماء فأخرجنا به ثمرت مختلفا ألوانها ومن الجبال جدد بيض وحمر مختلف ألوانها وغرابيب سود﴾([2]). کښې اولکه د سورت حدید په آیت کښې اوصحیح حدیث کښې هم دی. دنیاشین رنګ خوږه ده. ([3])الخ بیا فرمانی مال اوخامن د دنیاد ژوند ښائست دی لکه چه فرمان دی ﴿ زين للناس حب الشهوت من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل المسومة والأنعام والحرث ذلك متاع الحيوة الدنيا والله عنده حسن المآب﴾ ([4])د انسان د پاره دخواهشاتو محبت مثلاً ښځې خامن خزانې وغيره ښائسته کړې شوی دی بل آیت کښې دی ﴿أنما أموالكم وأولادكم فتنة وأن الله عنده أجر عظيم﴾ [5]ستاسومالونه اوستاسواولاد ازميښت دي اودالله ﷻ په نيز اجرعظيم دي. يعنى د هغه طرف ته تيتيږه اودهغه عبادت کولوکښې مشغول اوسيدل ددنيا طلب کولو نه بهتردي. ددې دپاره دلته هم ارشادکولې شی چه باقیات صالحات په هرلحاظ سره ښکلې څيزدي مثلاً د پنځوو ختونومونځ او (سبحان الله والحمدلله ولا اله الا الله والله أكبر) او (لااله الاالله) او (سبحان الله والحمدلله) ([6])(الله أكبر) او (لاحول ولاقوة الابالله العلي العظيم)

د مونځونو فضيلت:-مسنداحمد کښې دی د حضرت عثمان ؓ غلام فرمائی چه حضرت عثمان ؓ يوځل خپلوملګروسره ناست ووکله چه مؤذن راورسيدوهغوی اوبه راوغوښتې نويه يولوښی کښې تقريباً درې پاوه اوبه راغلې. هغوی اودس اوکړو وئی فرمائیل چه حضور ﷺ دغه شان اودس اوکړووئی فرمائیل څوك چه زما ددې اودس په شان اودس اوکړی اودماسپښين مونځ اوکړی نود سحر نه واخله تر ماسپښين پورې ټول ګناهونه معاف کیږی. بیائی مازيګرهم دغه شان مونځ اوکړو نودماسپښين نه د مازيګرپورې ټول ګناهونه معاف. بیائی د ماښام مونځ اوکړو نود مازيګرنه واخله ترماښامه پورې ټول ګناهونه معاف بیائی د ماسخوتن مونځ اوکړو نود ماښام نه واخله تر ماسخوتن پورې ګناه معاف بیا د شپې هغه اوده وو اوسحر پاسيدو مونځ ئی أدا کړو نود ماسخوتن نه واخله تر سحره پورې ګناه معاف هم دغه هغه نیکنی دی چه بدونه منع کول کوی. خلقو تپوس اوکړو چه دا خوشونی نیکنی اوس اې حضرت عثمان ؓ باقیات او صالحات څه دی؟ هغوی اوفرمائیل (سبحان الله والحمدلله والله أكبر ولاحول ولاقوة الابالله العلی العظيم)([7])

باقيات صالحات څه څيز دي؟:- حضرت سعيدبن مسيب رحمه الله فرمائی باقیات صالحات دا دی (سبحان الله والحمدلله والله أكبر ولاحول ولاقوة الابالله) حضرت سعيدبن مسيب رحمه الله دخپل شاګرد نه تپوس اوکړو چه اوښايه باقیات صالحات څه دی؟ هغه جواب ورکړو مونځ او روژه. هغوی اوفرمائیل تا صحیح جواب راند کړو. بیا اوونیل زکوة حج وئی فرمائیل اوس هم جواب ټيك نه دې. واوره هغه پنځه کلمې دی (لااله الا الله والله اكبرسبحان الله والحمدلله ولاحول ولاقوة الابالله) حضرت ابن عمر ؓ نه تپوس اوشو هغوی بغیرد الحمدلله نه څلور نورې کلمې اوخودلې. حضرت مجاهد رحمه الله بغیرد لاحول الخ نورې څلور کلمې ښائی. حضرت حسن او قتاده رحمهما الله هم دا څلور کلمې باقیات او صالحات ښائی. ابن جرير رحمه الله فرمائی رسول

---

[1]) ١٠/يونس:٢٦.

[2]) ٣٩/الزمر:٢١

[3]) صحيح مسلم كتاب الرقاق باب اكثر اهل الجنة الفقراء:٢٧٤٢.

[4]) ٣/آل عمران:١٤.

[5]) ٦٤/التغابن:١٥. الخ

[6]) الطبرى:٣٣/١٨.

[7]) احمد:٧١/١ وهوحسن، مجمع الزائد:٢٩٧/١.

Scanned with Ca

الله ﷺ فرمانيلي دي (سبحان الله والحمدلله ولا اله الا الله والله اكبر) دادي باقيات صالحات. حضورﷺ فرماني د باقيات صالحات كثرت كوئي. تپوس اوشو هغه څه دي؟يارسول الله ﷺ حضورﷺ اوفرمائيل تكبير تهليل تسبيح او الحمدلله اولاحول ولاقوة الابالله[1](احمد) دسالم بن عبدالله رحمه الله مولى عبدالله بن عبدالرحمن رحمه الله وائي چه زه حضرت سالم محمدبن كعب قرظي له د څه كارد پاره اوليكلم نو هغوى اووئيل چه سالم ته وايه چه د فلانكي قبر په ګوټ كښې ماسره ملاقات اوكړي زماهغه سره څه كاردي. د دواړو هلته ملاقات اوشو سلام عليك اوشو نوسالم رحمه الله تپوس اوكړو چه ستا په نيز باقيات صالحات څه ځيز دي؟ هغه اوفرمائيل (لااله الا الله والله اكبر، سبحان الله، لاحول ولاقوة الابالله) سالم رحمه الله وئيل چه دا آخرى كلمه په كښې تاد كله نه زياته كړه؟ قرظى رحمه الله وئيل چه زه خو هميشه نه دا كلمه شميرم. دوه درې ځل هم دا سوال جواب اوشو نوحضرت محمدبن كعب رحمه الله اوفرمائيل آياستاد دې كلمه نه انكاردې؟ هغه جواب وركړو چه اوانكاردې وئيل واوره ماد حضرت ابوايوب انصارى ﷺ نه اوريدلي دي هغه د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دى حضورﷺ فرمائيل چه كله په ماباندې معراج اوكړې شو ماپه آسمان كښې حضرت ابراهيم ﷺ اوليدلو هغه دجبرائيل ﷺ نه تپوس اوكړو دا تاسره څوك دې؟ حضرت جبرائيل ﷺ جواب وركړو دا محمدﷺ دې هغه ماته په خيرراغلې او مرحبا اووئيل اووئى فرمائيل چه ته خپل امت اووايه چه هغوى دې په جنت كښې ځان له ښه ډير باغونه اولګوى دهغې خاوره پاكه ده زمكه ئې ارته ده. ماوئيل هلته د باغونولګولو څه صورت دې؟ وئې فرمائيل ((لاحول ولاقوة الابالله)) په كثرت سره لولئ.

مسنداحمدكښې د نعمان بن بشير رحمه الله نه روايت دې چه يوځل حضورﷺ د ماسخوتن د مانځه نه پس مونږ له راغلود آسمان طرف ته اوكتل نظر ئې ښكته كړو. زمونږ خيال پيدا شو چه په آسمان كښې څرته نوې خبره شوې ده. بياحضورﷺ اوفرمائيل زما نه پس دروغ ويونكي او ظلم كونكي بادشاهان به وى څوك چه دهغوى دروغ رښتياكړي اود هغوى په ظلم كښې د هغوى طرفدارى اوكړي هغه زمانه نه دې اونه زه د هغه يم اوڅوك چه د هغوى دروغ رښتيانه كړي اونه د هغوى د ظلم طرفدارى اوكړي هغه زما دې اوزه دهغه نه يم.خلقو واورئ ((سبحان الله والحمدلله ولااله الا الله والله اكبر)) دا باقيات صالحات يعنى باقي پاتې كيدونكى نيكئى دى. [2]مسندكښې دى حضورﷺ فرمائي واه واه پنځه كلمې دى اود نيكئى په تله كښې ډيرې درنې دى ((لااله الا الله والله اكبروسبحان الله والحمدلله)) او هغه ماشوم چه د هغه په مرګ باندې د هغه پلار صبر اوكړي او طلب د اجر اوكړي. واه واه پنځه څيزونه دى څوك چه د هغې يقين لرى الله ﷻ سره دې ملاقات اوكړي هغه قطعاً جنتي دې په الله ﷻ باندې د قيامت په ورځ په جنت دوزخ باندې د مرګ نه پس راژوندى كيدو باندې او په حساب باندې ايمان اولرى.[3]

مسنداحمدكښې دى چه حضرت شدادبن اوس ﷺ په يوسفركښې وويوځاى كښې راكوزشو اوخپل غلام ته ئې اووئيل چاړه راوړه لوبه كوو. حسان بن عطيه رحمه الله وائي ما هغه وخت اووئيل تاسو څه اووئيل؟ هغوى اوفرمائيل واقعى ما غلطى اوكړه واوره د اسلام راوړو نه پس نه واخله ترننه پورې ما څرته داسې كلمه د خپلې ژبې نه نه ده ويستلي چه هغه زما واكه جوړه شي بغيرد دې يوې كلمه نه. تاسو خلق دا هيره كړئ اوچه اوس زه څه وايم دا ياد اوساتئ ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دى چه كله خلق د سرو اوسپينو زرو په جمع كولوكښې اخته شي نو تاسو هغه وخت داكلمات ډير په كثرت سره لولئ. ((اللهم انى اسئلك الثبات فى الامر والعزيمة على الرشد واسئلك شكر نعمتك واسئلك حسن عبادتك واسئلك قلباً سليماً واسئلك لساناً صادقاً

---

[1] احمد:٧٥/٣.

[2] احمد:٢٦٧/٣-٢٦٨.

[3] احمد:٤٤٣/٣، ٢٣٧/٤ وهوصحيح بالشواهد، حلية الاولياء:٢٦٦/١.

Scanned with Ca

واسئلك من خير ماتعلم واعوذبك من شرماتعلم واستغفرك لماتعلم انك انت علام الغيوب)) يعني اي الله زه تانه د خپل نيكئ په كارباندې ثابت قدمي اودنيكئ دكار پوره اراده اوستاد نعمتونو د شكركولو توفيق غوارم او تانه دعا ده چه ته ماته دسلامتيااولا زړه او رښتوني ژبه راكړې.ستا په علم كښې چه كومه ښيګړه ده زه د هغې غوښتونكې يم اوستاپه علم كښې چه كومه بدی ده زه د هغې نه ستا پناه غوارم. پروردګارد هرې هغه بدئی نه زما توبه ده كوم چه ستا په علم كښې ده بې شكه په غيبوباندې هم ته خبردار ئې. ([1])

حضرت سعدبن عباده ﷺ فرمائي چه د طائف په خلقو كښې د ټولونه وړاندې زه دحضور پاك ﷺ په خدمت كښې حاضرشوم زه د خپل كور نه سحر وختې اووتلم اومازيګر منی ته اورسيدم په غرباندې او ختم بيارا كوز شوم. بيا حضور ﷺ له راورسيدم او اسلام مې قبول كړو. حضور ﷺ ماته سورت ﴿ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۙ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝ ﴾ اوسورت ﴿ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ ﴾اوخودلو اود دې كلماتو تعليم ئې راكړو ((سبحان الله والحمدلله ولااله الاالله والله اكبر)) هم دا دې باقي پاتې كيدونكې نيكنې.

هم په دې سندسره روايت دې كوم سړې چه د شپې ښه اودس اوكړی غرغړې اوكړی بياسل ځل ((سبحان الله والحمدلله والله اكبرلااله الاالله)) اولولې د هغه ټول ګناهونه معاف كيږی بغيرد قتل او وينې تويولو هغه نه معاف كيږی. ابن عباس ﷺ فرمائي چه باقيات صالحات د الله ﷻ ذكر دې او((لا اله الا الله والله اكبرسبحان الله والحمدلله تبارك الله ولاحول ولاقوة الابالله واستغفرالله وصلى الله على رسول الله)) دې او هغه روژه مونځ حج صدقه غلامان آزادول جهاد صله رحمي اوټولې نيكنې دا ټول باقيات اوصالحات دی د كومې ثواب چه به دجنت والا ته تركومې چه آسمان اوزمكه وی ملاويږی.فرمائي چه پاكيزه كلام هم په دې كښې داخل دې([2])حضرت عبدالرحمن رحمه الله فرمائي چه ټول نيك اعمال په دې كښې داخل دی. ([3])امام ابن جرير رحمه الله هم دې ته مختار وائي.

					وَيَوْمَ	نُسَيِّرُ
					او په كومه ورځ	چې روان كړو مونږه
					او په كومه ورځ چې مونږ غرونه	
الْجِبَالَ	وَتَرَى	الْاَرْضَ	بَارِزَةً ۙ		وَّحَشَرْنٰهُمْ	فَلَمْ نُغَادِرْ
غرونه	او ته اووينې	زمكه	لغړه		او راجمع به كړو مونږه داخلق	چې پرې به نۀ ږدو مونږه
لرې كړو او ته به اووينې چې ټوله زمكه يو هوار ميدان پاتې شوې دې او مونږ به خلق جمع كړو نو هيڅوك به په كښې						
مِنْهُمْ	اَحَدًا ۝	وَعُرِضُوْا	عَلٰى رَبِّكَ	صَفًّا ۭ		لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا
ددوی نه	هيڅوك	او وړاندې به كړې شي	رب ستاته	په قطارونو كښې		په تحقيق راغلئ تاسو مونږ ته
پاتې پرې نه ږدو او ټول به ستا درب په وړاندې په قطارونو كښې ولاړ پيش كولې شی(او ورته وئيلې شي) خنګه چې مونږ						
كَمَا	خَلَقْنٰكُمْ	اَوَّلَ مَرَّةٍ ۡ	بَلْ زَعَمْتُمْ			
لكه خنګه چې	پيدا كړی وۍ مونږ تاسو	په اول ځل	بلكه ګمان كوئ تاسو			
تاسو په اول ځل پيدا كړی وې هغه شان نن تاسو زمونږ مخې ته راغلې يئ ليكن ستاسو خودا خيال وو						

---

[1] احمد: ١٢٣/٤ ، ابن ابی شيبه: ٢٧١/١٠، حلية الاولياء: ٢٦٦/١.
[2] الطبری: ٣٥/١٨.
[3] الطبری: ٣٥/١٨.

Scanned with Ca

أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَٰبُ

چې هډو مقرر کړي نه دي مونږ | ستاسو دپاره | وخت دوعدې | اوکیښه خودلی شی | کتاب

چې مونږ به درباندې دامقرر وخت نه راولو او عمل نامه بهٔ کیخودلې شی

فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ

نوته به اووینې مجرمان خلق | یریدونکی | دهغې نه | چې په هغې کښې وی | اووائی به |

نوته به مجرمان اووینې چې دهغې دلیک نه ویریږی او دابهٔ وائی چې

يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا

اے افسوس دې مونږلره | څه شوی دی دې کتاب لره | چې نهٔ پریږدی | وړه | اونهٔ

هائې زمونږ بده نصیبه ددې عمل نامې خو عجیبه حال دې چې هیڅ یو ګناه نه وړه او نه

كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۗ

لویه | مګر | حساب کړی ئې دی هغه ټول | او بیا به مومی هغوئ | هغه څه | چې کړی وی هغوئ | حاضر

لویه باقی پریخودې ده خو هره یوه لیکلې ده اوکوم عملونه چې ئې کړی دی هغه بهٔ موجود بیامومی

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

او نهٔ کوی ظلم | رب ستا | په هیچا |

او ستارب په هیچا زیاتې نه کوی

قوله تعالى:- وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ

د قیامت د تباهواو حساب کتاب ذکر:- الله ﷻ دقیامت د تباهوذکر فرمائی اوچه کوم حیرانونکې لوئ لوئ کارونه به په هغه ورځ وی د هغې ذکر کوی چه آسمان به اوشلیږی غرونه به والوزی که هر څومره کلك درته ښکاری خو په هغه ورځ به د اُوریځو په شان په تیزئی سره روان وی زمکه به صفا کولاو میدان شی په کوم کښې چه به هیڅ ښکته والې پورته والې نه وی نه به په دې کښې چرته څه کور وی نه څپر. پټ نه شی هیڅ د پناه او سرپټولوځائ به نه وی. هیڅ ونه غنه یا واښه وغیره به نه ښکاری ټول د اول نه ترآخره پورې خلق به راجمع شی هیڅ یو وړوکې یا لوئ به غیرحاضر نه وی. ټول وړاندې روستو به په دغه مقرره ورځ راجمع کولې شی. په هغه ورځ به ټول حاضرشوی او موجود وی. ټول خلق به د الله ﷻ په وړاندې صفونه تړلې ولاړ وی او روح او فرښتې به په صفونوکښې ولاړوی. د چا به هم د خبرې کولو طاقت نه وی بغیرد هغوی نه چاته چه الله الرحمن اجازت ورکړی اوهغه به خبره هم معقوله کوی نو یا خوبه دټولویوصف وی یابه په صفونوکښې وی لکه چه دقرآن پاك ارشاددې ستارب به راخی او فرښتې صف په صف. هلته به د قیامت منکران د ټولوپه وړاندې رټلې شی اورته به وائی چه اوګورئ چه څنګه په اول ځل مونږ تاسو پیداکړی وئ هغه شان بیاهم راپیداکړئ او ځان ته مخامخ اودرولې. دې نه اول خو تاسودې قائل نه وئ عمل نامه به ورته وړاندې کړې شی په کوم کښې چه به هر وړوکې لوئ ښکاره عمل لیکلې شوې وی. خپلې بدعملو ته چه اوګوری ګناهګاران به حیران اواوویریږی اوډ ـ افسوس اوخفګان نه به وائی مونږخپل عمر څنګه په غفلت کښې تیرکړو افسوس په بدوعملونوکښې

لګیاووا وګوره دې کتاب خو یوه معامله هم داسې نه ده پریخودې چه لیکلې نی نه وی. لوئ واړه ټول ګناهونه په دې کښې لیکلې دی.

دګناه هونو راجمع کیدلو یو مثال:-طبرانی کښې دی چه د غزوه حنیین نه فارغ شو نو مونږ روان شو په یو میدان کښې رسول الله ﷺ ډیره شو مونږ ته نی اوفرمائیل چه څنې لاړشنی که چاته څه لرګې ټکړه ډکی وانښه وغیره ملاوشی نو راوړنی. مونږ ټول اخوا دیخوا خواره شو څه ښاخونه لختې ازغی اود ونو جاړې ماړې او پانړې وغیره چه څه ملاو شوې راوړلې شوې یو ډیرې اولګیدونو حضور ﷺ اوفرمائیل ګورنې؟ دغه شان ګناه راجمع کیږی ډیرې جوړیږی. د الله ﷻ نه ویریږنی د لویو وړو ګناهونونه بچ اوسیږنی څکه چه دا ټول لیکلې کیږی(١)اوشمیرلې کیږی کوم خیراوشر نیکی بدی چاچه دچا کړې وی هغه به موجود مومی. لکه چه آیت ﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۖ وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾(٢)بل آیت ﴿يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾(٣)اوبل آیت ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾(٤)کښې چه ټول پټ رازونه به ښکاره کړې شی. (٥)

د بد عهدئی سزا:-رسول الله ﷺ فرمائی د هریوبدعهد د پاره به د قیامت په ورځ یوه جهنډا وی د هغه د بدعهدئی په مطابق چه په هغې سره به د ده پیژندګلی کیږی. یوبل حدیث کښې دی چه دا جهنډا به د هغه کوناټو سره وی او اعلان به کیږی چه دا د فلانکی خوئ د فلانکی بدعهدی ده. (٦)ستا رب داسې نه دې چه په مخلوق کښې په چا ظلم اوکړی اودا ده چه معاف کول پریخودل دا د هغه صفت دې او بدکارانو ته دخپل قدرت حکمت عدل اوانصاف سره هغه سزا هم ورکوی. دوزخ به د ګناهګارانو او نافرمانانونه ډک شی بیا به د کافرانو اومشرکانونه علاوه ګناهګاران مؤمنان خلاص کړې شی. الله ﷻ دیوې ذرې برابرهم بې انصافی نه کوی نیکئی زیاتوی او ګناهونه برابر ساتی دانصاف تله به په هغه ورځ مخامخ وی هیڅ چا سره به څه بدسلوکی نه کیږی. الخ. (٧)

قیامت کښې به هریوته پوراپورا انصاف ملاویږی:-مسند احمد کښې دی حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائی ماته روایت رارسیدلې دې چه یو سړی د حضور ﷺ نه یوحدیث واوریدو چه هغه بیان کوی ما د هغه نه خاص د دې حدیث اوریدو د پاره یواوښ واخستو او سامان د سفرمې اوتړلو روان شوم. د یوې میاشت سفرکولونه پس شام ته اورسیدم نومعلومه شوه چه هغه حضرت عبدالله بن انیس ﷺ دې ما څوکیدار ته اوونیل چه لاړشه خبر ئی کړه جابر په دروازه کښې دې هغه تپوس اوکړو چه آیا جابربن عبدالله ﷺ؟ دې اوریدو سره ډیر د تندئی د لاسه نی څادر سم کړوزر بهر راغلو اوماپورې اونختو اود غاړې ملاویدونه چه فارغ شو نوما اوونیل ماته دا روایت رارسیدلې دې چه تاد قصاص باره کښې د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې نو ماغوښتل چه پخپله هغه حدیث تاسو نه واورم څکه دلته راغلم او اوریدوسره مې سفرشروع کړو په دې ویره چه هسې نه د دې حدیث د اوریدونه وړاندې زه مړ نه شم یاته مړ نه شې. اوس تاسو واوروئی هغه حدیث کوم یو دې؟ هغوی اوفرمائیل ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی الله ﷻ عزوجل به دقیامت په ورځ دخپلو ټولوبندیګانوخپلې مخې ته حشر کوی بربنډ بدن ناسونته بې آسرې

---

(١) طبرانی:٥٤٨٥.
(٢) ٣/آل عمران:٣٠.
(٣) ٧٥/القیامة:١٣.
(٤) ٨٦/الطارق٩.
(٥) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب اثم الغادر للبروالفاجر:٣١٨٧، صحیح مسلم:١٧٣٧، احمد:١٤٢/٣، مسندابی یعلی:٣٣٨٢.
(٦) صحیح بخاری کتاب الادب باب مایدعی الناس بابائهم:٦١٧٧، صحیح مسلم:١٧٣٥.
(٧) ٢١/الانبیاء:٤٧.

اوسامانه. بیا به هغوی ته اواز کوی کوم چه به د لرې اونیزدې والا ټول یوشان اوری فرمانی به زه مالك یم زه د بدلوورکونکې یم هیڅ یو دوزخی به تر هغه وخت پورې دوزخ ته نه ځی ترکومې چه دهغه څه حق په یوجنتی وی اوزه هغه ورنه کړم اونه څوك جنتی په جنت کښې داخلیدې شی ترکومې چه دهغه څه حق په دوزخی باندې دې زه ئی ورنه کړم که هغه یوه څپیړه ولې نه وی.مونږ وئیل حضورﷺ داحقونه به څنګه ورکړې کیدې شی سره د دې چه هلته خو به مونږ بربنډ بدن بربنډې پښې بې اسرې او بې اسباب یو.حضورﷺ اوفرمائیل چه او په هغه ورځ به حق د نیکو نه ادا کولې شی. ([1]) یو بل حدیث کښې دی حضورﷺ فرمانی چه که بې ښکرو چیلنی یوې ښکرورې چیلنی وهلې وی نو هغې ته به هم بدله ورکولې شی. ([2])د دې نور هم ډیر شواهد دی کوم چه مونږ په تفصیل سره د آیت ﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ؕ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ؕ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ۝ ﴾([3])په تفسیرکښې او آیت ﴿ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ؕ مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتٰبِ مِنْ شَىْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ۝ ﴾ ([4]). په تفسیر کښې بیان کړې دی.

وَاِذْ	قُلْنَا	لِلْمَلٰٓئِكَةِ				
اوکله چې	اووئیل مونږه	فرښتوته				
اوهرکله چې مووږ فرښتو ته حکم اوکړو چې تاسو						
اسْجُدُوْا	لِاٰدَمَ	فَسَجَدُوْٓا	اِلَّآ	اِبْلِيْسَ ؕ	كَانَ	مِنَ الْجِنِّ
چې سجده اوکړئ	آدم ته	نو سجده اوکړه هغوئ	مګراونۀ کړه	ابلیس	ووهغه	دپیریانونه
ادم ﷺ ته سجده اوکړئ نو ټولو سجده اوکړه خو ابلیس اونه کړه هغه پیري وو						
فَفَسَقَ	عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ؕ	اَفَتَتَّخِذُوْنَهٗ	وَذُرِّيَّتَهٗٓ	اَوْلِيَآءَ		
اونافرماني اوکړه هغه	دحکم درب خپل نه	آیانوتاسو جوړوئ هغه لره	اواولاد دهغه لره	دوستان		
نودخپل درب حکم نافرماني ئې اوکړه نو اوس تاسو هغه او دهغه اولاد زما په مقابله کښې						
مِنْ دُوْنِيْ	وَهُمْ	لَكُمْ	عَدُوٌّ ؕ	بِئْسَ	لِلظّٰلِمِيْنَ	
غیر زمانه	حالانکه هغوئ	ستاسو دپاره	دشمنان دي	ډیرخراب دي	دپاره دظالمانو	
په دوستئ نیسئ حال دا چې هغوئ خوستاسو څرګند دښمنان دي ظالمانو له څومره خرابه						
بَدَلًا ۝	مَآ اَشْهَدْتُّهُمْ	خَلْقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَلَا	
په لحاظ دبدل سره	نۀ وو حاضرکړی ماهغوئ	پیدا کولوا	دآسمانونو	اودزمکې ته	اونۀ	
بدله ورکړې شوه ما نه خو دوئ داسمانونو او دزمکې دپیدا وخت په وخت کښې رابللي وو						
خَلْقَ	اَنْفُسِهِمْ ۠	وَمَا كُنْتُ	مُتَّخِذَ	الْمُضِلِّيْنَ	عَضُدًا ۝	
پیدا کولو	دځانونو ددوئ ته	اونۀ یم زۀ	جوړونکې	ګمراهه کونکو خلقولره	مضبوطیا دمتو خپلو	
او نه ددوئ دخپل پیدا وخت په وخت کښې اوزه داسې (عاجزه) نه وم چې ګمراه کوونکي به مې خپل مدد ګاران جوړول						

[1] احمد:٣/٤٩٥.
[2] احمد:١/٧٢.
[3] ٢١/الانبياء:٤٧.
[4] ٦/الانعام:٣٨

Scanned with Ca

قوله تعالى:- وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

شیطان د انسان دښمن دي:-بیان دي چه ابلیس ستا بلکه ستاسو د اصلي پلار حضرت آدم ﷺ هم زوړ دښمن دي.خپل خالق اومالك پریخودوسره تاسوله د هغه خبره نه دی منل پکار.د الله ﷻ احسان اکرام لطف اوکرم ته اوګورئ هغه تاسو پیداکړئ ستاسو پالنه ئې اوکړه بیا هغه پریخودو سره د هغه بلکه خپل دښمن دوست جوړول څومره خطرناکه غلطي ده د دې پوره تفسیرد سورت بقره په تفسیرکښې تیرشوې دي. الله ﷻ حضرت آدم ﷺ پیداکړو او ټولو فرښتو ته ئې دهغه د عزت په توګه د تعظیم او تکریم دپاره د هغه په وړاندې دسجدې کولو حکم اوکړو. ټولو حکم اومنلو خو ابلیس بداصل وو د اور نه پیدا کړې شوې وو هغه انکار اوکړو اوفاسق جوړشو. د فرښتو پیدائش نوراني وو.

هرڅیز خپل اصل ته ګرځي:-صحیح مسلم کښې حدیث دې فرښتې دنورنه پیداکړې شوی دی او ابلیس د شغلې وهونکی اُور نه او آدم ﷺ د هغې نه د کوم بیان چه ستاسو په وړاندې اوکړې شو.(١) ښکاره خبره ده چه هریوڅیز په خپل اصلیت کښې راځي او په وخت چه په لوښي کښې څه وي نو هم هغه ترې څاڅي ګني ابلیس د فرښتو په شان اعمال کول هم د هغوی مشابهت ئې کولو اود الله ﷻ په رضامندئ کښې شپه ورځ مشغول وو د دې د پاره د هغوی په خطاب کښې دې هم راغلو خوده اوریدو سره په خپل اصلیت کښې راغلو کبردهغه په طبیعت کښې ځائ شواوصفاانکارئې اوکړو. د ده پیدائش هم د اُور نه وو لکه څنګه چه هغه پخپله ونیلي تازه د اُور نه جوړکړې یم دې دې دخاورې نه. ابلیس کله هم د فرښتونه نه وو.هغه دپیریانو اصل دې لکه چه حضرت آدم ﷺ چه دانسانانو اصل دې.داپیریان یو قسم وود فرښتو چه د تیزاُور نه پیداکړې شوې وو. د ده نوم حارث وو د جنت داروغه وو د دې ډلې نه علاوه نورې فرښتې نوری وې د پیریانو پیدائش د اُور د شغلې نه وو.

شیطان اول کښې څه وو؟:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي ابلیس دشریفانو فرښتونه وو اودبزرګ قبیلې وو د جنتیانو داروغه وو د دنیاد آسمان بادشاه وو د زمکې هم بادشاه وو. دې سره د هغه په زړه کښې څه غروررا غلوچه هغه د ټول آسمان والا نه شریف دې هغه غرور ئې زیاتیدلودهغه صحیح اندازه خو صرف هم الله ﷻ ته وه اودهغې د ښکاره کولو د پاره ئې ورته حضرت آدم ﷺ ته د سجدې کولو حکم اوکړونود هغه غرور ښکاره شو. د تکبر په وجه ئې صفا انکار اوکړو او کافرانوکښې یوځائ شو. ابن عباس ﷺ فرمائي چه هغه جن وو یعنی د جنت خازن وو لکه چه خلقوته د ښارونو طرف ته نسبت کولې شي او وائي چه مکي مدني بصري کوفي دې د جنت خازن اود دنیا د آسمان په کارونو باندې مشر وو. د دې ځائ د فرښتو سردار وو. د دې ګناه نه اول هغه په ملائکو کښې داخل وو خو اوسیدلو به په زمکه باندې. د ټولو فرښتونه زیات په عبادت کښې کوشش کونکې او د ټولونه زیات علم والا هم په دې وجه کبرژن شو د هغه د قبیلې نوم جن وو. د زمکې او آسمان په مینځ کښې تګ راتګ لرلو د رب په نافرمانئ سره په غضب کښې راغلو اوشیطان رجیم جوړشو اوملعون شو نود کبرژن سړی نه د توبه امید نه شي کیدلې او که تکبر نه وی څه بله ګناه ترې شوې وی نو د هغه نه ناامیده کیدل نه دی پکار.دې خو په جنت کښې دننه د کار روزګار کولووالا وو.ددې باره کښې دسلفو نه نورهم ډیر آثار نقل دی خودا اکثر اسرائیلي دی صرف په دې وجه نقل کړې شوی دی چه دنظر نه تیرشي هم الله ﷻ ته د دې داکثر صحیح حال معلوم دي.

اود بني اسرائیلوروایتونه خو قطعًا قابل تردیددی،کوم چه زمونږ په نیز د دلائلو خلاف وی. خبره دا ده چه قرآن خو کافي او وافي دی مونږ ته د وړاندینو کتابونوضرورت نشته مونږ دهغې نه بالکل بې

(١) صحیح مسلم کتاب الزهدباب فی احادیث متفرقه:٢٩٩٦، احمد:١٥٣/٦، ابن حبان:٦٦٥٥.

Scanned with Ca

نیازیو ځکه چه هغه د بدلون او کمی زیاتی نه خالی نه دی ډیر د ځان نه څیزونه په هغې کښې ورداخل کړې شوی دی او په هغوی کښې داسې خلق نه شی موندلې چه د اوچتې درجه حافظان وی چه خیرې میرې لرې کړی اوکره اوکوټه جدا کړی د زیاتی او باطل یوځایځ کونکو مخ نیوې اوکړی.

د محدثینو اصحاب الجرح والتعدیل په امت باندې عظیم احسان:- لکه څنګه چه الله الرحمن په دې امت کښې په خپل فضل اوکرم سره داسې امامان علماء سادات بزرگان ومتقیان پاك حافظان پیداکړی دی چاچه احادیث راجمع کړی دی تحریرکړی دی صحیح، حسن، ضعیف، منکر، متروك او موضوع ټول ئې جدا جداکړی خودلې دی. د ځان نه جوړکړې شوی دروغ ویونکی ئې چانړکړی جدا کړی دی دې د پاره چه د ختم المرسلین رحمة للعلمین ﷺ پاك اومتبرك کلام محفوظ کړې شی اود باطل نه بچ شی او دچاهم وس اونه چلیږی چه دحضور ﷺ په نوم دروغوله رواج ورکړی اوباطل په حق کښې ګډوډکړی. زمونږ دعاده چه پدې ټوله طبقه دې الله ﷻ خپل رحمت اورضامندی نازله کړی اوددې ټولونه دې خوشحاله شی.آمین ثم آمین.

الله ﷻ دې دوی ته جنت الفردوس ورکړی اویقینًاهغوی منصب ددې لائق دې.غرض داچه ابلیس د الله ﷻ د اطاعت نه اووتلو نوتاسو له پکار دی چه خپل دښمن سره دوستی اونه کړئی اوما پریخودو سره هغه سره تعلق مه جوړونی ظالمانوته به ډیره خرابه بدله ملاویږی. دا مقام هم بالکل داسې دې لکه سورت یسٓ کښې د قیامت د هغې د تباهو نیکانو اوبدانو خلقو د نتیجوذکر کولوسره فرمائی چه اې مجرمانو تاسو په نن ورځ جداشئی. الخ. (١)

د الله ﷻ هیڅ څوک وزیریامشیر نشته:- کوم کوم چه تاسو د الله ﷻ نه بغیرخپل اولیاء جوړکړی دی هغه ټول ستاسو په شان زما غلامان دی. هغوی ته د هیڅ څیز ملکیت نشته. د زمکې اوآسمان په پیدا کولو کښې ما هغوی نه ووشامل کړې بلکه هغه وخت خو هغوی موجود هم نه وو. ټول څیزونه صرف ما پیدا کړی دی د ټولو تدبیرصرف زما په لاس کښې دې زما هیڅ څوك شریك وزیر مشیراو نظیر نشته لکه چه بل آیت کښې ارشاد دی ﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ﴾ (٢) کوم کوم چه تاسو په خپل ګمان کښې څه ګڼړئی هغه ټول بغیرد الله ﷻ نه راوبلئی اوګورئی یادساتئی دوی ته په آسمان اوزمکه کښې د یوې ذرې برابر هم اختیارنشته نه په دې کښې څوك د هغه ملګرې اونه څوك د الله ﷻ امدادی شته نه په دې کښې څوك شفاعت کولې شی ترکومې چه د الله ﷻ اجازت اونه شی الخ. زما د پاره دا لائق نه دی نه ماته د دې ضرورت شته چه خاص کر ګمراه کونکی خپل دوست متې او امدادی جوړکړم.

وَيَوْمَ	يَقُولُ	نَادُوا	شُرَكَآءِيَ الَّذِينَ	زَعَمْتُمْ
اوپه کومه ورځ	چې اووائی الله	چې آوازاوکړئ	شریکانوزماته | هغه	چې ګمان کړې وو تاسوپه هغوئ دخدايئ
او په کومه ورځ چې الله ﷻ اوفرمائی چې زما هغه شریکان راوغواړئ په کومو چې تاسو (دمعبودانو) خیال کولو				
فَدَعَوْ	هُمْ	فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا	لَهُمْ	وَجَعَلْنَا
نو آواز به اوکړی	دوی هغوئ ته	نو جواب به ورنه کړی هغوئ	دوئ لره	او شریك به کړو مونږ
نودوئ به راوبلی هغوئ خوهغوئ به هډو جواب ورنه کړی اومونږ به ددوئ (اومعبودانو)				

(١) ٣٦/یسٓ:٥٩.
(٢) ٣٤/سبا:٢٢.

Scanned with Ca

بَيْنَهُمْ	مَّوْبِقًا	وَرَاَ	الْمُجْرِمُوْنَ	النَّارَ	فَظَنُّوْا
به منځ ددوئ کښې	خائې دهلاکت	اواوبه وینې	مجرمان خلق	وور	اویقین به نې راشی

ترمینځه یوه پرده اودروؤ اومجرمان به (پخپلو سترګو) دوزخ اووینی اودا یقین

اَنَّهُمْ	مُّوَاقِعُوْهَا	وَلَمْ يَجِدُوْا	عَنْهَا	مَصْرِفًا
چې بیشکه دوئ	واقع کیدونکی دی په هغې کښې	اووبه نه مومی دوی	دهغه وورنه	خائې دبچ کیدو

به نې راشي چې دوئ په کښې ورغوزویدونکی دی اودهغې نه دبچ کیدو به هیڅ لار نه مومی

قوله تعالي:- وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا

د قیامت په ورځ به مجرمان چرته تختیدې نه شي:- ټول مشرکانوته به د قیامت په ورځ شرمنده کولو دپاره د ټولوخلقو په وړاندې اوونیلې شي چه خپلوشریکانوته آوازکړئ،کوموته چه تاسو په دنیا کښې آوازونه کول چه هغوی دنن ورځې مصیبتونونه تاسوبچ کړی هغوی به چغې وهی خوهیڅ څوك به جواب نه ورکوی لکه چه بل آیت کښې ارشاد دی ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُوْنَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّتَرَكْتُمْ مَّا خَوَّلْنٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُوْرِكُمْ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيْكُمْ شُرَكٰٓؤُا لَقَدْ تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَّا كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ﴾[1] مونږ ته تاسو دغه شان خان له خان راوړنی لکه څنګه چه مونږ تاسو په اول خل پیداکړی وئی اوکوم څه چه مونږه په دنیا کښې تاسو ته درکړی وو هغه ټول مو خپل شاته پریخودل نن خو مونږ تاسوته سره د دې شریکانویوته هم نه ګورو کوم چه تاسو د الله ﷻ شریکان ګرځولې وو اود چا د شفاعت چه تاسو یقین کړې وو. تاسو اودوی کښې تعلقات ختم شو اوستاسو ګمان باطل ثابت شو الخ. یوبل آیت کښې دی ﴿وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ﴾[2] وبه ونیلې شي چه خپل شریکان راوبلئ خوهغوی به جواب نه ورکوی الخ همدامضمون دلته آیت ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ﴾[3] کښې بیان فرمائیلې دی.

سورت مریم کښې ارشاد دی چه هغوی د خپل عزت د پاره د الله ﷻ نه بغیر ډیر معبودان جوړ کړی ساتلی دی خوداسې کیدونکی نه دی هغوی خو به ټول د دوی د عبادت منکر شی اواولټه به هغوی دښمنان شی[4] په دوی کښې اود دوی په باطلومعبودانوکښې به حجاب پرده اود هلاکت کنده جوړه کړو دې د پاره چه هغوی دوی سره او دوی هغوی سره ملاونه شي. نیکی لارې اوګمراه لارې جدا جدا شی د دوزخ دا کنده به ئې په خپل مینځ کښې یوځائ نه کړی. وائی چه دا کنده به د وینو اونوونو وی د دوی به په خپل مینځ کښې په دغه ورځ دښمنی وی.په ظاهره معلومیږی چه موبقا نه مراد هلاکت دې اودا هم کیدې شی چه د دوزخ یوکنده هم وی یا بله څه د فاصلې کنده وی. مقصددادې چه دې عبادت کونکوته به هغه معبودان جواب قدرې نه ورکوی نه به دوی په خپل مینځ کښې یوبل سره ملاوشی خکه چه د دوی په مینځ کښې به هلاکت وی او خطرناك امور به وی. عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمائیلی دی مراد دادې چه په مشرکانو اومسلمانانو کښې به مونږ پرده کوو.[5]

[1] ٦/الانعام: ٩٤.
[2] ٢٨/القصص: ٦٤.
[3] ٦٤/الاحقاف: ٥-٦.
[4] ١٩/مریم: ٨١-
[5] الطبری: ٤٦/١٨.

Scanned with Ca

لکه چه آيت ﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴾ (١) او آيت ﴿ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴾ (٢) او آيت ﴿ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴾ (٣) او آيت ﴿ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴾ (٤) وغيره کښې دی ګناهګاران به دوزخ اووينی په اويا زره واګوکښې به هغه راګيرکړې شوې وی په هره يوه واګه به اويا اويا زره فرښتې وی کتوسره به پوهه شی چه زمونږ قيدخانه هم دا ده چه بغيرد داخليدو نه به هم زيات سخت غم درد تکليف مصيبت ورکوی. د عذاب يقين کيدل دعذاب نه اول عذاب دې خو هيڅ د خلاصی لار به نه بيامومی اود نجات به هيڅ صورت نه ښکاری. حديث شريف کښې دی چه پنځه زره کاله به داکافران په دې تراره کښې وی چه دوزخ دهغوی مخې ته دې اودهغوی زړه دقابونه بهردې. (٥)

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ

او په تحقيق سره | باربار بيان کړل مونږه | په دې قران کښې | دپاره دخلقو | دهر قسم مثال نه

او مونږ په دې قران پاک کښې دخلقو (دپوهولو) دپاره رنګ رنګ مثالونه بيان کړل

وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ۝ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ

او دې انسان | زيات دهرڅيزنه | په لحاظ دجګړې سره | او منع کړل | داخلق |

خو انسان په جګړه کولو کښې دهرچا نه سوا دې او دا خلق دهدايت راتلونه پس

أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا

چې ايمان راوړی | کله چې | راغې دوی ته | هدايت | او چې ښښانه اوغواړی | درب خپل نه | مګر

نور څه څيز دايمان راوړلونه او دخپل رب دبخښنې غوښتلو منع کړی دی خو بس

أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ۝ وَمَا نُرْسِلُ

چې راشي دوئ ته | طريقه داولنو خلقو | يا راشي دوئ ته | عذاب | مخامخ | او نۀ ليږو مونږه

داچې (دوئ انتظار کوی) چې دپخوانو خلقوغوندې معامله دې ورسره اوشی ياد ورباندې مخامخ عذاب راشي

الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ

رسولان | مګر | زيری ورکونکی | او يرونکی | او جګړه کوی | هغه کسان |

او مونږ پيغمبران صرف په دې وجه راليږو چې خلقو ته زيرې واوروی او عذاب نه ئې اوويروی او کوم

كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ

چې کفر ئې کړې دې | په ذريعه دباطل | دپاره ددې چې ښکته کړی | په هغې سره | حق

خلق چې منکر دی په ناحقه جګړې کوی چې حق پرې بې اثره کړی

---

(١) ٣٠/الروم: ١٤.

(٢) ٣٠/الروم: ٤٣.

(٣) ٣٦/يس: ٥٩.

(٤) ٦/الانعام: ٢٢.

(٥) احمد: ٣/٧٥ ح ١١٧١٤ مسندابي يعلى: ١٣٨٥، حاكم: ٤/٥٩٧.

Scanned with Ca

وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِيْ وَمَآ اُنْذِرُوْا هُزُوًا۝

او نیولی نې دی | آیتونه زما | او هغه خبر | چې دوئ ترې یرولې شوی دی | په ټوقوسره |

اوهغوئ خو زما د(قدرت) نخښې اودکوم څیز نه چې ویرولې شوی (هغه ټول) ټوقې مسخرې ګڼړی

قوله تعالی:- وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا۝

انسان ډیر جګړ مار دې :-د انسانانود پاره مونږ په خپل کتاب کښې هره خبره ښه کولاو کولاو ښکاره کړې ده دې د پاره چه خلق د حق لارې نه وانوړی د هدایت د لارې نه دهوکه اونه خوری خوسره د دې بیان اوفرقان نه بیا هم د هدایت موندونکونه بغیرخلق ټول په ټول د خلاصې د لارې نه اخواشوی دی. مسنداحمد کښې دی چه یوه شپه رسول الله ﷺ دحضرت فاطمه بی بی رضی الله عنها اوحضرت علی رضی الله عنه کورته تشریف راوړو ونی فرمائیل چه تاسو اوده شوی نی په مانځه نه ئې؟په دې باندې علی رضی الله عنه جواب ورکړویارسول الله ﷺزمونږ ساه دالله ﷻ په لاس کښې ده هغه چه کله مونږ اوچتول غواړی راپاسوی مو. حضورﷺ داوریدوسره بغیرد څه فرمائیلوواپس شو خویخپلوزنګونوباندې لاس وهونکې روان وو فرمائیل نی انسان د ټولوڅیزونونه ډیر جګړمار دې. (۱)

خلق دعذاب کتلوغوښتنه کوی اودحق نه انکار کوی:دپخوانې زمانې اوددې وخت دکافرانود سرکشئی بیان کولې شی چه د حق ښکاره کیدونه پس هم د دې د تابعدارئی نه منع کیږی غواړی چه د الله ﷻ عذابونه په خپلو سترګوسره اوګوری. چا غوښتنه کوله چه آسمان دې په مونږ راپریوځی چا وئیل راوړه چه څنګه عذاب راوړلې شې راوړه. قریشو دا هم وئیلې اې الله که دا رښتونې اوحق وی نو په مونږ باندې د آسمان نه کانړی راآوروه یا په مونږ باندې څه نور دردناك عذاب راوله.هغوی داهم وئیلې چه اې نبی مونږتالیونې ګڼړواوکه حقیقت کښې ته رښتونې نبی ئی نوزمونږ مخې ته فرښتې ولې نه راولې وغیره وغیره دالله ﷻ دعذاب په انتظارکښې اوسیږی اوددې کتلوپسې لګیدلې دی.د رسولانوکارخو صرف مؤمنانوته زیرې ورکول اوکافران ویرول دی خلق ناحقه حجتونه کوی اوحق د خپل ځائ نه خونیول غواړی خودهغوی داغوښتنه کله هم دپوره کیدونه ده.حق دهغوی په باطلوخبرو باندې نه ښکته کیږی دوی زماآیاتونه اودویرولوخبرې صرف ټوقې سخرې ګڼړی ویخپله بې ایمانئی کښې زیاتیږی

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ

اوڅوك دي ډیر ظالم | دهغه چانه | چې نصیحت اوکړې شی هغه ته | په ذریعه دایتونو | درب خپل | نو هغه مخ واړوئ

اودهغه چا نه غټ ظالم څوک کیدیشی چې دخپل رب دقدرت دنخښو په ذریعه ورته نصیحت اوکړې

عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ ؕ اِنَّا

دهغې نه | اوهیر شوترې | هغه انجام | چې مخکښې لیږلې دي | لاسونو دهغه | بیشکه مونږه

شی نو هغوئ ترې نه مخ واړوی اوخپل دګناه کارونه هیر کړی او مونږ

جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ

اچولی دی | په زړونو دهغوئ باند | پردې | چې پوهه شی په هغې | او په غوږونو دهغوئ کښې

ددوئ په زړو نو باندې پردې راغوړولې دی چې ګنی په دې (قران) دې پوهه شی اودوئ مو په

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التهجد باب تحریض النبی ﷺ علی قیام اللیل والنوافل.....۱۱۲۷وصحیح مسلم:۷۷۵،احمد:۹۱/۱،

Scanned with Ca

وَقْرًا ۖ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَّهْتَدُوْٓا

درون والي دي | او كه چرى | ته رااوبلې هغوئ | ته هدايت ته | نو هر گز به هدايت اونه مومى

درانه كړي دي او كه ته ئې هرڅومره سمې لارې ته راوبلې نو دوئ به هيچرې سمې

إِذًا أَبَدًا ۝ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ

په دې حالت كښې | هميشه | او رب ستا | ښښونكې دې | خاوند درحمت دې | كه چرى

لارې ته رانشى او ستارب بخښوونكې ډير رحم كوونكې دې كه

يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوْا لَعَجَّلَ لَهُمُ

الله نيولې هغوئ لره | په سبب دهغه عمل | چې كوى ئې هغوئ | نو زربه ئې راليږلې وو | هغوئ ته

الله ﷻ ددوئ په عملونو باندې ددوئ نيول كولې نو سمدستى به ئې پرې

الْعَذَابَ ۖ بَلْ لَّهُمْ مَّوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوْا مِنْ دُوْنِهٖ

عذاب | بلكه مقرردې | دپاره دهغوئ | وخت دوعدې | چې هرگزبه اونه مومى هغوئ | ماسوادهغې نه

عذاب راوستې ووخو دوئ له داسې نيټه مقرر كړې ده چې دهغې نه په هيڅ ځائې كښې

مَوْئِلًا ۝ وَتِلْكَ الْقُرٰى أَهْلَكْنٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا

لار دتيښتې | او دغه | كلى | هلاك كړل مونږه هغوئ | هر كله چې | ظلم اوكړو هغوئ

پناه موندلې نشى او دغه كلى هركله چې ظلم اوكړو مونږتباه كړل

وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَّوْعِدًا ۝

او مقرر كړى وه مونږ | دپاره دهلاكت دهغوئ | يوه وعده |

اومونږ ددوئ دتباهئ دپاره يووخت مقرر كړې وو

قوله تعالى:- وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ

لوئ ظالم څوک دې ؟:-په حقيقت كښې د دې نه زيات گناهگار څوك دې؟دچا په وړاندې چه دهغوى د ساتونكى پالونكى كلام ونيلې كيږى اوهغوى د دې طرف ته هډو څه خيال اونه كړى دې سره بلد نه شى بلكه مخ واړوى اوانكاراوكړى اوچه كومې بدعملئى اوگناهونه ددې نه وړاندې دى هغه هم هير كړى نود دې باتورنى بې باكئ سزا دا وى چه په زړونوباندې پردې واچولې شى بيا د قرآن اوبيان په پوهه كښې راتلل نه تصيب كيږى غوږونه ئې درنيږى د ښو خبرو طرف ته توجه نه پاتې كيږى اوس كه په لاكهونو دعوت د هدايت وركړې خولار موندل گران او محال دى.اې نبى ﷺ ستارب ډير مهربان او ډيرداوچت رحمت والا دې كه هغه گناهگاران زرسزا كول نو په زمكه به يو ساه لرونكې نه بچ كيدو هغه دخلقو ظلم معاف كوى خودا دې نه گنړى چه رانيولې به نه شو. ياد ساتئى هغه د سختو عذابونو والا دې داخود هغه حلم دې پرده اچول دى معافى كول دى دې د پاره چه د گمراهئى والا په نيغه لار راشى د گناهونووالا توبه اوكړى اود هغه د رحمت لمن اونيسى خوچه چا د دې حلم نه فائده اوچته نه كړه اوپخپله سركشئى باندې كلك ولاړوو نودهغه رانيولو ورځ نيزدې ده چه دومره سخته به وى چه ماشومان به بوډاگان شى د ښځو حملونه به پريوځى په هغه ورځ به دپناه هيڅ ځاىٔ نه وى د خلاصى به

Scanned with Ca

هيڅ صورت نه وي. دا دی ستاسو نه اولنی امتونه چه هغوی هم ستاسو په شان په کفر او انکار کښې پربوتل او آخر ختم کړې شو.د هغوی د هلاکت مقررشوې وخت راورسیده اوهغوی تباه برباد کړې شو نواې مشرکانوتاسوهم اوویرېږئ تاسو اشرف الرسل اعظم نبی په تکلیف کوئ هغه دروغ گنړئ سره د دې چه د وړاندینو کافرانونه تاسو په طاقت قوت سازوسامان کښې ډیر کم ئی زما د عذابونونه اوویرېږئ زما د خبرونه نصیحت واخلئ.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى
او کله چې | اووئیل | موسی
اوهرکله چې موسی ﷺ خپل
لِفَتٰىهُ لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ
ځوان خادم خپل ته | نۀ واپس کیږم زۀ | تر هغې | چې اورسم زۀ | ځائې دجمع کیدو
شاګرد ته اووئیل چې زه به روان یم تردې چې زه دوبندئ ته
الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
ددوۀ دریابو ته | یابه ځم زه | ډیره موده | نو هر کله چې | اورسیدل دواړه | ځائې دجمع کیدو
اورسم ګنی په کلونو کلونو به دغسې مزل کوم نوهرکله چې دواړه تنه هغې دوبندئ ته اورسیدل
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوْتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ فِي الْبَحْرِ
ددواړو دریابونو | هیر کړو دواړو | مهې خپل | نو اونیوله هغه مهی | لاره خپله | په دریاب کښې
نو خپل مهې ترې هیر شو نو هغه په دریاب کښې (ځان له) لار اونیوله چې یو
سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا
پشان دسرنګ | نوهرکله چې | وړاندلاړل دواړه | نواووئیل موسی | ځلمی خادم خپل ته | راوړه مونږ ته
سرنګ ئې جوړولو نوهرکله چې دواړه وړاندې تیرشول نو موسی ﷺ خپل شاګرد ته اووئیل
غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾
دصباخوراك زمونږه | بیشکه پیښه شوه مونږ ته | ددې سفرزمونږ نه | دا ستومانی |
چې ناشته راوړه مونږ خو په دې نننی مزل باندې ډیر ستړی شو
قَالَ اَرَءَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّيْ نَسِيْتُ
خادم اووئیل | ایا اولیدل تا | کله چې | پناه واغسته مونږه | هغه ګټ ته | نوبیشکه هیرشوزما |
هغه ورته اووئیل چې ایا تا اونه لیدل چې هر کله مونږ دهغه ګټ خو اته ناست وو نو زما نه
الْحُوْتَ وَمَآ اَنْسٰىنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ وَاتَّخَذَ
هغه مهې او هیر نۀ کړو زمانه هغه | مګر شیطان | چې یادکړم هغه تاته | او اونیوله هغه مهی
کب (هم هلته) هیر شو اوزمانه (تاته) دهغې ذکر کول شیطان هیر کړل او کب په

Scanned with Ca

سَبِيْلَهٗ فِي الْبَحْرِ ۖ عَجَبًا ۝ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا
لاره خپله| په درياب كښې| په عجيبه طريقې سره| اووئيل موسى| دغه هغه ځائې وو| اچې ووموږه
درياب كښې ځان له په عجيبه شان لار جوړوله موسى ﷺ اووئيل چې هم دا خو هغه ځائې
نَبْغِ ۖ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ۝
چې طلب كوؤ موږه| نو واپس راواوګرزيدل دواړه | په قدمونو خپلو|تلاش كونكى ښاپونو دخپلو لره
ووچې موږ لټولو نودواړه په خپلو قدمونو پسې اړلو روان شو
فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا
نو بيا موندو دواړو |يوبنده| دبندګانوزموږنه| چې وركړې ووموږهغه ته| رحمت| دطرفه زموږنه
نوهغوئ زموږ په بنديانو كښې يو بنده بياموندو چې موږ وربانديې خپل فضل كړې وو اودخپل
وَعَلَّمْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ۝
اوښودلې ووموږهغه ته| دطرفه زموږ نه | (خاص) علم |
طرفنه مو ورته يو خاص علم خودلې وو

قوله‌تعالى:- وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِفَتٰىهُ

دحضرت موسى ﷺ اوحضرت خضر ﷺ واقعه:- حضرت موسى ﷺ ته ذكر اوكړې شو چه د الله ﷻ يو بنده د دريابونوملاويدو په ځائ كښې دې هغه سره هغه علم دې چه تاسره نشته. هغوى هم هغه وخت د ده د ملاقات كلكه اراده اوكړه. اوس خپل ملګرى ته فرمائى چه زه خو به د هغه ځائ د رسيدونه بغيرساه وانخلم. محل وقوع ده،دوه سمندرونه يوخودې بحيره فارس اودويم بحيره روم مغربى.دا ځائ د طنجه سره مغرب طرف ښارونوپه آخركښې دې . والله اعلم. فرمائى چه ماله د مودو پورې تګ وى خو هيڅ حرج نشته.

حقب څومره زمانه ده؟ ①-: وائى چه د قيس په لغت كښې كال ته حقب وائى[1] ② عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائى دحقب نه مراد اتياكاله دى[2] ③ مجاهد ﷫ اوياكاله وائى[3] ④ ابن عباس ﷺزمانه ښائى. [4] حضرت موسى ﷺ ته حكم ملاوشوې وو چه خپل ځان سره يوكب مالګه لګيدلې يوسه چرته چه هغه ورك شى هم هلته به زموږ بنده ملاوشى. دې دواړ كب ځان سره واخستو روان شو د سمندرونويوځائ كيدو ځائ ته اورسيدل هلته نهرحيات وو دواړه سملاستل د دې نهر د اوبوڅاڅكى په دې كب باندې پريوتل كب په خوزيدو شو. د هغه د ملګرى حضرت يوشع ﷺ په تيلئى كښې داكب پروت وو اوهغه د سمندر په غاړه وو.كب دهغه دستركو په وړاندې اوبوته لاړو اوبه اوبوكښې نيغ سورې اوشواخوا ديخوا اوبه اودريدې او هغه سورې بالكل نيغ پاتې شو د كاڼى په شان په اوبوكښې چاودې اوشو[5] كوم

[1] الطبرى:١٨/٥٦.
[2] الطبرى:١٨/٥٦.
[3] الطبرى:١٨/٥٦.
[4] الطبرى:١٨/٥٦.
[5] الطبرى:١٨/٥٨.

Scanned with Ca

ځاۍ کښې چه اوبوسره داکب اولګیدو هغه اوبه د کانړي په شان شوې اوپوره سوره جوړه شوه. محمدبن اسحاق مرفوعًا راوړی دی چه حضورﷺ د دې خبرې بیان کولو سره اوفرمائیل اوبه د شروع نه چرته داسې نه دی کلکې شوې بغیرد دې کب د تلود ځاۍ نه ګیرچاپیره داوبو نښه په شان د زمکې د سورې برابر. د موسی ﷺ د واپس رسیدو پورې وو. دا نښه لیدوسره موسی ﷺ اوفرمائیل هم د دې په لټون کښې خو مونږ وو. کله چه نې کب هیرکړودوی وړاندې لاړل دلته داخبره یادساتل پکار دی چه د یو کار د دواړو ملګرو طرف ته منسوب شوې دې اود هیرې والا صرف یوشع ﷺ وو لکه چه ارشاد دې ﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴾[1] ددې دواړوسمندرونونه غمی اومرغلرې راوځی حالانکه د دواړو اقوالونه یودا دې چه لؤلؤ اومرجان د ترخو اوبونه راوځی. چه دهغه ځاۍ نه یوه مرحله نورمخکې شو نو حضرت موسی ﷺ دخپل ملګری نه خوراك اوغوښتو اود سفرتکلیف نې هم بیان کړو داتکلیف د مقصدنه وړاندې تلونه پس اوشو پدې باندې دهغه ملګری ته دکب تلل رایادشو ونې وئیل دکوم کانړی سره چه مونږ حصار شوې وو هغه وخت مانه کب هیرشو اوتاته ذکر کول هم رانه شیطان هیرکړل. د ابن مسعودﷺ په قراءت کښې(ان اذکرله)دې فرمائی چه مونږ خو هم هغه دواړه په خپله هم هغه لاره د خپلوپښو په چاپونو لټیولو باندې واپس شو هلته نې زمونږ د بندګانونه یوبنده اوموندلو چاته چه مونږ د خپل رحمت نه اود خپل علم نه علم ورکړې وو. داحضرت خضرﷺ دې.

د بخاری شریف روایت:-بخاری شریف کښې دی سعیدبن جبیر ﷺ حضرت عبدالله بن عباسﷺ ته اووئیل چه حضرت ادنوف خیال دې چه حضرت خضرﷺ سره ملاویدونکې موسی دبنی اسرائیل موسیﷺ نه وو.ابن عباس ﷺ اوفرمائیل هغه دالله ﷻ دښمن دروغژن دې مونږ ته ابی بن کعب ﷺ فرمائیلی دی درسول الله ﷺ نه هغه اوریدلی دی حضرت موسی ﷺ اودریدواو بنی اسرائیلوته نې خطبه ورکوله چه دهغه نه سوال اوکړې شو د ټولونه لوۍ عالم څوك دې؟ هغه جواب ورکړو زه. هغوی د دې په جواب کښې دا اونه فرمائیل چه الله ﷻ پوهیږی په دې وجه د رب دا کلمه خوښه نه شوه. هم هغه وخت دا وحی راغله چه په مجمع البحرین کښې زمونږ یوبنده دې چه تانه هم زیات عالم دې. په دې باندې حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل پروردګار زه به هغه ته څنګه اورسم؟ حکم اوشو ځان سره یوکب کیږده هغه په توښه دان کښې واچوه کوم ځاۍ چه داکب ورك شی هم هغه ځاۍ کښې به ملاوشی. هغه خپل ملګرې یوشع بن نون ﷺ خپل ځان سره واخستو لاړو کانړی ته اورسیدل او په هغې باندې سر کیخودو لږ ساعت اوده شو کب د هغه لوښی نه اودانګل اووتلو اوسمندر ته داسې لاړو لکه چا چه سورنګ ویستې وی او په زمکه کښې کوزشوې وی. د اوبو تلل روانیدل الله ﷻ اودرول اود روزان په شان هغه سورې باقی پاتې شو. حضرت موسی ﷺ چه کله راپاسیدو نود هغه ملګری هغه ته د دې ذکر کول هیرکړل هغه وخت د هغه ځاۍ نه روان شو. د ورځ پوره کیدو نه پس ټوله شپه روان وو سحرحضرت موسی ﷺ ستړې شو او ولږه نې محسوس کړه الله ﷻ چه دکوم ځاۍ د تلوحکم کړې وو ترکومې چه دهغه ځاۍ نه وړاندې شوی نه وو د ستړې کیدو هډو نوم نه وو. اوس نې خپل ملګری نه خوراك اوغوښتو اوتکلیف نې ورته بیان کړو. هغه وخت د هغه ملګری اووئیل چه دهغه کانړی سره مونږ آرام کړې وو هم هغه ځاۍ کښې خو هغه وخت کب مانه هیرشو اود هغې ذکر رانه هم شیطان هیرکړو. هغه کب خو په سمندرکښې د ځان د پاره یوه عجیبه لار جوړه کړه. د کب د پاره سورنګ جوړ شو اودهغه د پاره د حیرانتیا ذریعه. حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل چه هم د دغې خو لټون وو.

خپل د قدمونو نښې په کتلوسره دواړه واپس شو. هم هغه کانړی ته راورسیدل ونې کتل چه صاحب په

[1] ٥٥/الرحمن:٢٢.

Scanned with Ca

كېرا كښې پټ ناست وو. هغوى سلام اوكړو هغه ونيل تعجب دې ستاسو په زمكه كښې دا سلام چرته دې؟ هغه اوفرمائيل زه موسى يم. هغه تپوس اوكړو د بنى اسرائيل موسىؑ؟ هغوى اوفرمائيل او. زه د دې د پاره راغلې يم چه ته ماته هغه ښيګړه اوښايه كوم چه الله ﷻ تاسو ته خودلى دى.هغه اوفرمائيل موسى ته ماسره صبر نه شې كولې ځكه چه ماته كوم علم دې هغه تاته نشته او تاته چه كوم علم دې دهغې ماته پته نشته الله ﷻ دواړو ته جدا علم راكړې دې. حضرت موسىؑ اوونيل اِن شاء الله تاسوبه اوګورنى چه زه به صبر كوم اوستاد يوفرمان به هم نافرمانى نه كوم. حضرت خضرؑ اوونيل چه كه ته ماسره پاتې كيدل غواړې نو مانه به پخپله د څه خبرې سوال نه كوې ترهغه وخته پورې چه زه درته پخپله خبر دركړم دومره خبرې كولوسره دواړه روان شو. د درياب په غاړه باندې يوه كشتنى وه د خان سره د تلو خبره ئې ورسره اوكړه. هغه حضرت خضرؑ اوپيژندو او بغيرد كرايه اخستو ئې دواړه سواره كړل. لږ شان لرې تلى وو چه حضرت موسىؑ اوكتل چه حضرت خضرؑ چپ چاپ د كشتنى تخته په تبرماتوى. حضرت موسىؑ اوفرمائيل دا څه دى؟ دې خلقو خو مونږ سره احسان اوكړو بغير كرايه اخستو ئې كشتنى كښې سواره كړو اوتاد هغې تختې ماتول شروع كړل كوم سره چه به ټول كشتنى والا ډوب شى داخودې ډير خراب كار اوكړو. هم هغه وخت حضرت خضرؑ اوفرمائيل ګوره ماتاته وړاندې ونيلې وو چه ته ماسره صبر نه شې كولې. حضرت موسىؑ معذرت اوكړوچه خطا اوشوه په هيره سره مې تپوس اوكړو معافى اوكړه سختى مه كوه. حضورﷺ اوفرمائيل چه واقعي رومبنى غلطى د هم د هيرې په وجه وه فرمائى دكشتنى په يوه تخته باندې يوه مرغئى راغله كيناسته او په سمندركښې ئې مښوكه وركړه اوبه ئې يوړې والوته. هغه وخت حضرت خضرؑ حضرت موسىؑ ته اوفرمائيل زما اوستاعلم د الله ﷻ دعلم نه دومره كم كړې دې څومره اوبه چه د سمندرنه دې مرغئى په خپله مښوكه سره كمې كړې. اوس كشتنى غاړې له راغله او دواړه روان شو د حضرت خضرؑ نظر په يوڅوماشومانو لوېې ګونكو پريوتلو په هغوى كښې يوماشوم د سرنه راونيولو حضرت خضرؑ د هغه سټ داسې راتاوكړو چه هم هغه وخت ئې ساه اووتله. حضرت موسى اوويريدلو ونى فرمائيل چه بغير د څه قتل نه تادا ماشوم ناحقه مړكړو؟ تاخوډير منكر كار اوكړو. حضرت خضرؑ اوفرمائيل ګوره هم دا مادرته وړاندې ونيلې وو چه زه اوته نه شو چليدلې. هغه وخت حضرت خضرؑ د اول نه هم ډيره سختى اوكړه حضرت موسىؑ اوفرمائيل چه ښه ده كه دې ځل ما څه سوال اوكړو نو بې شكه ته ما خپل ځان سره مه ساته يقيناً اوس هغه معذور شو بيا دواړه يوځائ روان شو. يوكلى ته اورسيدل او دهغوى نه ئې خوراك اوغوښتو ولې هغوى د ميلمستيانه صفاانكاراوكړو. يوديوال ئې اوليدلوچه راتيټ شوې وو او پريوتو ته نيزدې وو. هغه وخت حضرت خضرؑ لاس يوړواورانبغ او صحيح ئې كړو. حضرت موسىؑ اوفرمائيل چه خيال خواوكړه چه مونږ دلته راغلو دوى نه مو خوراك اوغوښتلو هغوى رانه كړه اود ميلمستياخلاف ئې اوكړه د هغوى دا كاروو تا د هغوى نه اجرت هم اخستې شو. حضرت خضرؑ اوفرمائيل چه بس هم دا ده زما اوستا په مينځ كښې جدائى. اوس زه تاته د دې كارونواصليت ښايم. حضورﷺ فرمائى چه افسوس كه موسىؑ لږ شان صبركړې وو نود دې دواړونورې خبرې به هم زمونږ په وړاندې الله ﷻ مونږ ته خودلې وې.دحضرت ابن عباس ؓ په قراءت كښې ﴿وكان وراءهم﴾([1]) په بدله كښې ((وكان امامهم)) دې او﴿سفينة﴾ نه پس ﴿صالحة﴾ لفظ هم دې او ﴿اما الغلام﴾نه پس ((فكان كافرا)) لفظ هم دې([2])په بل سندسره هم دا حديث نقل دې په دې كښې دى چه

---

[1]) ١٨/الكهف:٧٩.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الكهف باب قوله ﴿اذقال موسى لفتاه لاابرح حتى ابلغ......﴾٤٧٢٥، صحيح مسلم: ٢٣٨٠، ابوداؤد:٤٧٠٧،ترمذى:٣١٤٩، ابن حبان: ٦٢٢٠.

Scanned with Ca

حضرت موسی ﷺ دې کاڼړی سره اودریدو یوه چینه وه چه دهغې نوم نهر حیات وو د دې اوبه چه کوم ځیز سره لګیدې هغه به ژوندې کیدو په دې کښې دمرغنی د اوبو اوړو نه پس د حضرت خضرﷺ قول نقل دې چه زما ستا او ټول مخلوق علم د الله ﷻ د علم په مقابله کښې دومره دې څومره چه د دې مرغنې مښوکه د دې سمندرد اوبو په مقابله کښې الخ. (١)

دصحیح بخاری بل روایت :-صحیح بخاری شریف کښې یوبل حدیث دې حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی چه زه دحضرت عبدالله بن عباس ﷺ سره د هغه په کورکښې ووم هغوی اوفرمائیل چه څوك څه سوال کوی نو اودې کړی. ما ونیل الله ﷻ دې ما په تاسو باندې قربان کړی په کوفه کښې یوواعظ دې دهغه نوم نوف دې. بیا پوره حدیث بیان کړو لکه څنګه چه پورته تیرشو په هغې کښې دی چه د حضرت موسی ﷺ په دې خطبه سره سترګې بهیدلې وې زړه نرم شوې وو کله چه هغوی لاړل نو یوسړې هغوی له راغلو دهغه نه ئې سوال اوکړو چه په مخ دزمکې باندې ستانه هم څوك لوئ عالم شته؟ هغوی اوفرمائیل نه. په دې باندې الله ﷻ دهغوی زورنه اوکړه خکه چه هغه علم دالله ﷻطرف ته اونه ګرځولو. په دې کښې دی چه حضرت موسیﷺ نښه اوغوښتله نو ارشاد اوشوچه یو مرکب خان سره کړه په کوم ځائ کښې چه هم په ده کښې ساه راغله هغه سړې به هم هلته ملاوشی. هغوی کب واخستو او په ټیلئ کښې ئې واچولو اوخپل ملګری ته ئې اوونیل چه ستاصرف هم دومره کار دې چه کوم ځائ دا کب تانه لاړو هلته ماته خبر اوکړه هغه ونیل چه داخو ډیره آسانه خبره ده. د هغه نوم یوشع بن نون وو ﴿لفته﴾ نه هم دا مراد دې دوی دواړه په ډیر بزرګ ځائ کښې د یوې ونې لاندې ووحضرت موسی ﷺ له خوب راغلې وو اوحضرت یوشع ﷺ ویښ وو چه کب ټوپ کړو. هغه ونیل چه راپاسول خو ټیك نه دی چه پاسی نو خبریه ئې کړم. په دې کښې داهم دی چه اوبوته دتلو په وخت کښې کومه سوړه شوې وه هغه د حدیث راوی عمرودخپل غتې ګوتې اودې سره خواکې دواړوګوتو یوه حلقه شان جوړه کړې وه اوخودلې وه چه داسې وه لکه څنګه چه په کاڼړی کښې وی. واپسئی کښې حضرت خضرﷺ د سمندر په غاړه باندې په یوه شنه ګدئی خورکړې په خادرکښې راغونډشوې وو دهغې یوسر ئې ددواړو پښو لاندې ایخودې وو اودویمه غاړه ئې د سرلاندې وه. د حضرت موسی ﷺپه سلام کولوسره هغه خله کولاوکړه دې کښې داهم وو چه حضرت خضرﷺ اوفرمائیل چه ستا په لاس کښې تورات موجود دې وحی دآسمان نه راځی دا کافی نه دی؟اوزما علم ستا لائق هم نه دې اونه زه ستا د علم قابل یم. په دې کښې دی چه د کشتئی تخته ئې ماته کړه نوهغه د یوتناؤ (پړی) سره اوتړله. په اول ځل سوال کول خو دهغوی د هیرې په وجه سره وو په دویم ځل د شرط په توګه وو د دریم ځل سوال کول قصداً د جدا کیدلو په وجه سره وو. په دې کښې چه په هلکانوکښې یوهلك وو کافر هوښیار هغه حضرت خضرﷺ راسملولو په چاړه ئې حلال کړو. په یوقراءت کښې ﴿زاکیةمسلمة﴾ هم دې. د ﴿وراٰءهم﴾ قراءت ﴿امامهم﴾ هم دې. د دې ظالم بادشاه نوم په دې کښې بدد بن بدد دې اوکوم ماشوم ئې چه قتل کړې وو د هغه نوم جیسور وو. وانی چه د دې هلك په بدله کښې هغوی کره یوه جینئی اوشوه(٢)په یوروایت کښې دی حضرت موسی ﷺ خطبه ورکوله چه الله ﷻ اود هغه امر زمانه څوك هم زیات نه پیژنی الخ. دا نوف د کعب رحمه الله د ښځې څوئ ووده‌غه قول وو دکوم موسی ﷺ چه په دې آیاتونوکښې ذکر دې دا موسی بن میشا وو.

بل روایت :-یوبل روایت کښې دی چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ په دربارکښې سوال اوکړو اې الله که ستاپه بندیګانوکښې زمانه لوئ عالم څوك وی نو ماته ئې اوښائې. پدې کښې دی چه مالګه اچولې

---

١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الکهف باب قوله تعالی ﴿قال ارایت اذاوینا الی الصخرة....﴾:٤٧٢٧.

٢) صحیح بخاری کتاب التفسر سورة الکهف باب قوله ﴿فلما بلغامجمع بینهما نسیاحوتهما.......﴾:٤٧٢٦.

Scanned with Ca

شوې کب هغوی سره وو. په دې کښې داهم دی چه حضرت خضرؑ اوفرمائیل چه ته دلته ولې راغلې؟ ته خو اوس هم په بنی اسرائیلو کښې مشغول ئې. په دې کښې دی چه پټې خبرې به حضرت خضرؑ ته ښکاره کولې شوې نوهغوی فرمائیل چه ته ماسره نه شې حصاریدلې خکه چه ته خوبه ظاهر ته گورې اوفیصله به کوې اوماته په راز باندې خبرشوې دې. شرط دااوشو که تا هرخومره خلاف لیدل اوکړه خوشونډې به نه خوزوې ترکومې چه حضرت خضر پخپله درته اونه ښائی. وائی چه کشتنی په ټولو کشتوکښې مضبوطه ښکلې او ښه وه هغه ماشوم یوبې مثاله ماشوم وو ډیر ښکلې ډیرهوښیار او تیز.حضرت خضر ؑ هغه راونیولو او په کاڼړی سره ئې د هغه سر چخنړی کړو مړئی کړو. حضرت موسی ؑ د الله ﷻ د ویرې نه اوړچیدو ورو کې شان ښکلې بې گناه ماشوم دومره په بې دردئی سره بغیرد څه وجه حضرت خضرؑ قتل کړو. دیوال راپریوتونکې کتلوسره ئې اول هغه راگذار کړو او بیائی په آرام سره جوړکړو. حضرت موسی ؑ ستړې شو چه په ناسته ناسته ئې ښه مشقت پیداکړو. ابن عباس ؓ فرمائی د دې دیوال لاندې خزانه صرف علم وو.

بل روایت :-یوبل روایت کښې دی کله چه حضرت موسی ؑ اود هغه قوم مصرباندې غالب شو اودلته راغلو هغه په آرام سره اوسیدلو نود الله ﷻ حکم اوشو چه دوی ته د الله ﷻ احسانونه وریاد کړه. هغوی د خطبه د پاره اودریدل اود الله ﷻ احسانات ئې بیان کول شروع کړه چه الله ﷻ تاسو ته داسې داسې نعمتونه درکړل. اهل فرعون نه هغه تاسو ته خلاصې درکړو ستاسو دښمنان ئې تباه او غرق کړل بیائی تاسو دهغوی دزمکو مالکان کړئی ستاسو نبی سره ئې خبرې اوکړې هغه ئې د ځان د پاره خوښ کړو په هغه باندې ئې خپل محبت واچولو ستاسو ټول حاجتونه ئې پوره کړل ستاسو نبی د ټولې زمکې والا نه افضل دې. هغه تاسو ته تورات درکړو. غرض دا چه په پوره زور سره ئې د الله ﷻ بې شمیره نعمتونه هغوی ته وریادکړل. په دې باندې یواسرائیلی اووئیل چه په حقیقت کښې خبره هم داسې ده خواې نبی الله په زمکه باندې ستانه زیات علم والا څوک شته؟ هغوی زر جواب ورکړونه. هم هغه وخت الله ﷻ حضرت جبرائیل ؑ راولیگلو چه ده ته اووایه تاته څه پته ده چه زه خپل علم کوم کوم ځائ ساتم؟ بې شکه د سمندرپه غاړه باندې یوسړې دې چه هغه تانه هم زیات عالم دې. ابن عباس ؓ فرمائی دې نه مراد حضرت خضرؑ دې. نوحضرت موسی ؑ د الله ﷻ نه سوال اوکړو چه هغه خو زه اووینم. وحی اوشوه چه ښه ته د سمندرپه غاړه باندې څه هلته به تاته یوکب ملاوشی هغه واخله. خپل ملگری له ئې ورکړه او بیاد سمندر په غاړه غاړه څه. کله چه ته کب هیرکړې او هغه تانه ورک شی نو هلته به زما دا نیک بنده اومومې. حضرت موسی ؑ چه په تلو تلوستړې شو نو خپل ملگرې نه چه دهغه غلام وو د کب متعلق تپوس اوکړوهغه وئیل چه د کوم کاڼړی سره مونږ حصارشوې ووهم هلته مانه کب هیرشو او تاسو ته ذکر کول رانه شیطان هیرکړل. مااوکتل چه کب خولکه چه سورنګ جوړکړې په اوبوکښې روان وی. حضرت موسی ؑ چه دا واوریده نو ډیر حیران شو کله چه واپس شو راغلو نووئی کتل چه کب په اوبوکښې تګ شروع کړې دې. حضرت موسی ؑ هم خپله همساباندې اوبه ځیرلې او هغه پسې لاړو کب چه به کوم ځائ ته تلو دهغه ځائ اوبه به لکه د کاڼړی شوې دې سره هم د الله ﷻ نبی ډیر حیران شو اوس کب هغوی یوې جزیرې ته بوتله. الخ.ابن عباس ؓ او حربن قیس ؒ کښې اختلاف وو چه د موسی ؑ داملگرې څوک وو؟ دابن عباس ؓ فرمان دې چه داحضرت خضرؑ وو هم غه وخت دوی سره حضرت ابی بن کعب ؓ تیرشو. ابن عباس ؓ هغوی راوغوښتل اوخپل اختلاف ئې ورته بیان کړو. هغوی د رسول الله ﷺ نه اوریدلې هغه حدیث بیان کړو چه تقریبًا اوس پورته تیرشو. په دې کښې د سوال کونکی دسوال الفاظ دادی چه آیا ته ددغه سړی گیدل هم پیژنې چه تانه دزیات علم والا دې؟[1]

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب من فضائل خضر: ٢٣٨٠.

Scanned with Ca

قَالَ لَهٗ مُوْسٰی

| اووئيل | هغه ته | موسى |

موسى ؑ هغه ته اووئيل

هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ

ايا زۀ تابع شم ستا | په دې شرط چې ته تعا راكړې ماته | دهغې نه | چې ښودلې شوی ده تاته

چې ايا زۀ تاسره لاړشم په دې شرط چې ته ماته دښيګړې هغه خبرې اوښانې كوم چې تاته خودلې شوی دی

رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾

كومه پوهه | اووئيل هغه بنده | بيشكه ته | هرګز طاقت نشې لرلې | زماسره | دصبر كولو |

(خضر عليه السلام) اووئيل چې ته ماسره په پاتې كيدو به صبر اونه كړې شې

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ

اوځنګې | به صبراوكړې ته | په هغه كارباند | چې احاطه نۀ وي ستا | په هغې باند | دخبر | اووئيل

اودكومې خبرې چې تاته خبر نشته نو ته په هغې څنګه صبر كولې شې موسى عليه السلام اووئيل

سَتَجِدُنِىْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَّلَآ اَعْصِىْ لَكَ

ته به بيامومې ماله | كه اوغواړي الله | صبر كونكې | اونه به كوم نافرمانى زۀ | ستا

كه الله ﷻ اوغواړي نو ته ماصابره بياموندې شې او څه به هيڅ كار ستا د مرضۍ نه خلاف نه كوم

اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِىْ فَلَا تَسْئَلْنِىْ عَنْ شَىْءٍ

په هيڅ كاركښې | اووئيل بنده | نوكه ته پيروی كوې زما | نونۀ به كوې تپوس زمانه | په باره دڅه څيزكښې

(خضر عليه السلام) اووئيل چې ښه كه ته ماسره پاتې كيدل غواړې نوځما نه د هيڅ څيز په حقله تپوس مه كوه

حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

ترهغې پورې | چې زۀ بيان كړم | تاته | په باره دهغې كښې ذكر |

ترڅو چې څه په خپله د هغې ذكر تاته اونه كړم نودواړه روان شو

قوله تعالى:- قَالَ لَهٗ مُوْسٰى

دحضرت موسى ؑ اوحضرت خضر ؑ خبرې اترې :-دهغه خبرو اتروذكركولې شى كومې چه دحضرت موسى ؑ اوحضرت خضر ؑ په مينځ كښې شوې وې. حضرت خضر ؑ په دې علم سره خاص كړې شوې ووكوم چه حضرت موسى ؑ ته نه وو اوحضرت موسى ؑ سره هغه علم وو كوم نه چه حضرت خضر ؑ خبرنه وو. حضرت موسى ؑ په ادب سره اود دې د پاره چه هغه مهربانى اوكړى د حضرت خضر ؑ نه سوال كوى. شاګرد له دغه شان په ادب سره د استاذ نه سوال كول پكاردى. تپوس كوى چه كه اجازت وى نو زه به تاسو سره شم. ستاسو خدمت به كوم تاسونه به علم حاصلوم دكوم نه چه ماته نفع راورسى اوزما عمل نيك شى. حضرت خضر ؑ د دې په جواب كښې فرمائى چه ته زما سره نه شې چليدې زما كار به تاته د خپل علم په رنړا كښې خلاف ښكارى زما علم تاته نشته اوتاسره چه كوم علم دې هغه ماته نه دې خودلې شوې نو زه په خپل يو جدا خدمت باندې لګيايم اوته په جدا خدمت باندې ممكن دى چه ته د خپلومعلوماتو خلاف زما كارونه اوګورې او بياصبربه اوكړې شې او په واقع

Scanned with Ca

کښې ته په دې حال کښې معذور هم نی ځکه چه باطنی حکمت او مصلحت تاته معلوم نه دې اوما الله ﷻ په هغې باندې خبردار کوی. په دې باندې حضرت موسی ﷺ جواب ورکړو چه ته څه هم کوې زه به نی په ښه صبرسره برداشت کوم په یوه خبره کښې به ستا خلاف نه کوم. بیا حضرت خضر ﷺ یو شرط پیش کړوچه ښه ده دیوځیزباره کښې به ته مانه تپوس نه کوې زه چه څه وایم هغه اوره اوته به دخپل ځان نه د یوسوال شروع نه کوې.

ابن جریرکښې د حضرت ابن عباس ﷺ یوقول دې چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ عزوجل رب العالمین نه سوال اوکړو چه تاته په خپلو ټولوبندیګانو کښې څوك ګران دې؟ جواب ملاو شو چه څوك هروخت زما په یادکښې وی اوما نه هیروی. تپوس ئی اوکړو چه په ټولو بندیګانوکښې ښه فیصله کونکې څوك دې؟ ونی فرمائیل چه څوك په حق سره فیصله اوکړی اوپه خواهشاتوپسې نه وی. تپوس نی اوکړو چه د ټولونه لویٔ عالم څوك دې؟ ونی فرمائیل هغه چه سره د عالم کیدو په علم پسې وی اود هریونه زده کړه کوی چه ممکن دی چرته د هدایت کلمه ملاوشی اوممکن ده چه یوه خبره د ګمراهئی نه د بچ کیدو په لاس راشی. حضرت موسی ﷺ معلومه کړه چه ښه ده په زمکه باندې هم زمانه څوك زیات علم والاشته؟ ونی فرمائیل او تپوس نی اوکړو څوك؟ ونی فرمائیل خضر. عرض نی اوکړو زه هغه چرته اولټووم. ونی فرمائیل د دریاب په غاړه کانړی سره چرته چه کب اوتختی. نوحضرت موسی ﷺ د هغه په لټون کښې لاړو بیا هم هغه اوشو دکوم ذکر چه په قرآن کریم کښې دې هم د هغه کانړی سره د دواړو ملاقات اوشو. په دې روایت کښې داهم دی چه د سمندرد یوځایٔ کیدو مقام دکوم ځایٔ نه چه زیاتې اوبه چرته هم نشته مرغئی په مښوکه کښې اوبه اخستې وې الخ.

فَانْطَلَقَا حَتّٰۤى

| نوروان شو دواړه | تر هغې پورې

تر دې چې

اِذَا رَكِبَا فِى السَّفِيْنَةِ خَرَقَهَا ؕ قَالَ اَخَرَقْتَهَا

کله چې | سواره شو دواړه | په کشتئ کښې | نوسورئ ئې کړه هغه | اووئیل موسی | آیا تاسورئ کړه دا

په یود کشتئ کښې سوارهٔ شونو (خضر علیه السلام) په کښې سورې اوکړو موسی علیه السلام ورته اووئیل چې

لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا ۚ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا

دپاره ددې چې تهٔ ډوب کړې | خلق دهغې | په تحقیق سره راغلې تهٔ | یو کار | ناکاره ته |

تاپه دې کښې سورې اوکړو چې په دې کښې سوارهٔ خلق ډوب کړې داخو تا عجیبه کار اوکړو

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِىَ صَبْرًا

اووئیل هغهٔ | آیا مانهٔ وو وئیلی | چې بیشکه تهٔ | هرګز طاقت نشې لرلې | زما سره | دصبر کولو

(خضر ﷺ) اووئیل چې ما نه وئیل چې ته بهٔ ماسره په پاتې کیدو صبر اونه کړې شې

قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِىْ بِمَا نَسِيْتُ وَلَا تُرْهِقْنِىْ

اووئیل موسی | چې مهٔ نیسه مالره | په هغه کار | چې هیر شو زما | او مهٔ راڅوه په ما

موسی ﷺ اووئیل چې زما په هیره مامه نیسه او زما په دې معامله کښې

Scanned with Ca

مِنْ اَمْرِیْ عُسْرًا
ددې کارزمانه | سختي |
ماسره سختي مه کوه

قوله تعالی:- حَتّٰی اِذَا رَکِبَا فِی السَّفِیْنَةِ خَرَقَهَا

حضرت خضر کښتئ ماته کړه:- په دواړوکښې چه کله شرط اولګیدوچه ته سوال مه کوه ترکومې چه زه پخپله دهغې راز درښکاره نه کړم.نودواړه یوځائ روان شو تفصیلي روایتونه تیرشو چه د کښتئ والا هغوی اوپیژندل او بغیرکرایه اخستونې سواره کړل. کله چه کښتئ روانه شوه اود سمندر مینځ ته اورسیدله نو حضرت خضر د هغې یوه تخته راوویستله بیا نی هغه هم د پاس نه یوځائ کړه دې کتلو سره موسی نه صبراونه شو شرط ترې هیرشو او زر نی اوونیل داځه فضول کاردې. د **(لتغرق)** لام لام عاقبت دې لام دتعلیل نه دې لکه د شاعرپه دې قول کښې(لدواللموت وابنواللخراب) یعنی د هریو پیداشوی ساه لرونکی انجام مرګ دې اود هریوجوړشوی عمارت انجام نړیدل دی. **(امرا)** معنی منکر اوعجیب ده. دې اوریدو سره حضرت خضر هغه ته خپله وعده وریاده کړه چه تاد خپل شرط خلاف اوکړو ماخوتاته اول نه ونیلې وو چه تاته د دې خبرو علم نشته نه چپ اوسیږه ماته څه مه وایه سوال مه کوه د دې کارونو مصلحت او حکمت ماته الله ښائي اوتانه دا څیزونه پټ دی. موسی معذرت اوکړو چه دا هیره معاف کړه اوماسره سختي مه کوه. اول چه کوم اوږدحدیث دواقعه په تفصیل سره بیان کړې شو په هغې کښې دی چه داړومبې سوال په حقیقت کښې هیرې سره شوې وو.

فَانْطَلَقَا	حَتّٰی	اِذَا	لَقِیَا	غُلٰمًا	
نوروان شودواړه |	ترهغې پورې |	کله چې |	مخامخ شو دواړه |	ديوهلك سره	
نوبیا دواړه روان شو نر دې چې یو هلک سره ملاؤ شو					
فَقَتَلَهٗ	قَالَ	اَقَتَلْتَ	نَفْسًا زَکِیَّةً	بِغَیْرِ نَفْسٍ	
نوقتل نې کړو هغه |	اوونیل موسی |	ایا تا قتل کړو |	یو نفس پاك |	بې دبدل دبل نفس نه	
نوخضر هغه قتل کړو موسی اوونیل چې ښه تایوبې ګناه روح بغیر دبدل نه اووژلو					
لَقَدْ جِئْتَ	شَیْئًا	نُّکْرًا			
په تحقیق سرا راغلې ته |	یو کار |	ناکاره ته |			
داخو دې ډیر خراب کار اوکړو					

قوله تعالی:- حَتّٰی اِذَا لَقِیَا غُلٰمًا فَقَتَلَهٗ

حضرت خضر یوماشوم قتل کړو:- فرمان دې چه د دې واقعه نه پس دواړه یوځائ روان شو یوکلی کښې څوماشومانو لوبې کولې په دوی کښې یوډیر تیز ډیر ښکلې اوچالاك ماشوم وو هغه حضرت خضر راونیولو اود هغه سرئې په کانړی باندې مات کړو یا په لاس سره ئې سټ راتاوکړو ماشوم هم هغه وخت مړ شو. موسی اوډیدلو او په ډیره سخته لهجه کښې نې اوونیل دا څه فضول کار دې. وروکې بې ګناه ماشوم دې بغیرد څه شرعی سبب نه اووژلوداکومه ښیګړه ده؟ بې شکه ته ډیر منکر کار کوې.

د پنځلسمې سپارې تفسیر ختم شو. **(الحمدلله)**

Scanned with Ca

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا۝

هغه اووئيل ا ايا مانه وو وئيلى ا تاته ا چه بيشکه ته ا هرګز طاقت نشې لرلې ا ما سره ا دصبر کولو ا

خضر ورته اووئيل چه ما درته (وړاندې) وئيلى نه وو چه ستا اشنا زما سره ګزاره نشي کيدې

قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍۭ بَعْدَهَا فَلَا تُصٰحِبْنِيْ

اووئيل موسى ا که تپوس اوکړو ما ستا نه ا په باره د يو څيز کښې ا پس ددې نه ا نو بيا مه ملګرې کوه ما

(موسى) اوفرمائيل (ښه) که د دې نه پس ما ستا نه د څه څيز په باره کښې تپوس اوکړونو بيا ما خان سره مه

قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَّدُنِّيْ عُذْرًا۝ فَانْطَلَقَا حَتّٰىٓ اِذَآ اَتَيَآ

(اوس خو) اورسيدو تاته ا د طرفه زما نه عذر ا نو بيا روان شو دواړه ا تردې پورې ا چه کله ورغلل دواړه

ملګرې کوه بيشکه زما په باره کښې به ته معذوره ئې ا بيا دواړه روان شول تردې چه يو کلى ته راغلل

اَهْلَ قَرْيَةِ اِسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا فَاَبَوْا

ا خلقو د يو کلى ته ا نوخوراک اوغوښتو دواړو ا د اوسيدونکو دهغه کلى نه ا خو هغوئ انکار اوکړو

(دوى ورې شوى وو) نو د هغوى نه ئې روټئ اوغښتله (چه مونږ مسافر يو ميلمستيا راکړئ) خو هغوئ

اَنْ يُّضَيِّفُوْهُمَا فَوَجَدَا فِيْهَا جِدَارًا

اچه ميلمستيا ورکړى هغوئ دغه دواړوته ا نوبيا موندو دې دواړو ا په دغه کلى کښې ا يو ديوال

د دوى د ميلمستيا نه انکار اوکړو ا (خو د دې نه پس) دې دواړو په هغه کلى کښې يو ديوال بيامونډلو

يُّرِيْدُ اَنْ يَّنْقَضَّ فَاَقَامَهٗ قَالَ لَوْ شِئْتَ

انزدې وو چه ا چه راپريوزى ا نوهغه اودرولو هغه ديوال ا اووئيل موسى ا که اراده کړې وې تا

چه غورزيدو ته ورنزدې وو نو (خضر عليه السلام) هغه (ديوال) نيغ کړوا نو موسى اوفرمائيل که تا

لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا۝ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِيْ

ا نوخامخا اخستې شوه تا ا په دې کار مزدورى ا اووئيل (خضر) ا دا جدائى ده ا په مينځ زما کښې

غوښتې وې نو په دې (ديوال نيغولو) به دې لږ ډيراجر اخستې وې ا خضر اوفرمائيل دا زما او ستا په

وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيْلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ

او په مينځ ستا کښې ا او خبر به درکړم څه تاته ا په حقيقت ا دهغې کارونو ا چه طاقت اونه لرلې شو تا ا

مينځ کښې د جدائې موقع ده ا اوس زه تا د هغه واقعاتو په حقيقت باندې خبروم اچه تا د هغې د برداشت

عَلَيْهِ صَبْرًا۝

په هغې باندې ا دصبر کولو ا

کولو صبر نه لرلو ا

قوله تعالى:- قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍۭ بَعْدَهَا فَلَا تُصٰحِبْنِيْ

د حضرت موسى عليه السلام معذرت:- حضرت خضر عليه السلام په دې دويم ځل په تاکيد سره حضرت موسى عليه السلام دهغه منظورکړې شوى شرط خلاف کولو باندې خبردارې ورکړو. ددې دپاره حضرت موسى عليه السلام هم يو بله لار اختيار کړه او وئې فرمائيل ښه دا ځل مې هم پريږده که بيا ما په تا باندې اعتراض اوکړو نو ته ما خپل

Scanned with Ca

خان سره مه پریږده. یقیناتاسو باربار ماته خبرداري راکړو اودخپل طرف نه مو هیڅ کمي نه دي پریخې. که دې خل مې خطا اوکړه نو سزا به خورم.

ابن جریرکښې دی حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائی رسول الله ﷺ ته به چه کله څوك یادراتلل اوهغه ته به نی دعاغوښتله نواول به نی خان ته کوله. یوه ورځ نی فرمانیل چه په مونږ دې دالله ﷺ رحمت وی اوپه موسی ﷺ باندې افسوس چه هغه خپل ملګری سره صبرکړې وې اولې نور هم حصار شوې وونور به هم حیرانونکی معلومات شرې وو ولې هغه خودې ویناکولو سره چهټی واخسته. چه که دې خل مې تپوس اوکړو نوما پریږده اوس په نور تکلیف کښې تا اچول نه غوارم.(١)

دحضرت خضر ﷺ دیوال جوړول:- د دویم خل دې واقعه نه پس بیا دواړه ملګری یوخائ شویوکلی ته اورسیدل.روایت دې چه دا ایله کلې وواردې خائ خلق ډیر بخیلان وو(٢) انتها داوه چه دوه اوګی مسافرد روټې په غوښتلو سره هم هغوی په دوی دخوراك کولو نه صفاانکار اوکړو. هلته نی اوکتل چه یودیوال دې راپریوځی خائ نی بریخې دې اوتیټ شوې دې.د دیوال طرف ته د ارادې اسناد د استعاري په توګه دی. د هغې په لیدو باندې :ه ملا اوتړله اود سترګو په رپ کښې هغه مضبوط کړو او بالکل نی صحیح کړو.

اول حدیث تیرشوې دې چه هغه په خپلودواړولاسونو باندې راواپس کړوګوالې تیك شو دیوال نیغ شو. دې وخت کښې بیا کلیم الله ګویان شو چه سبحان الله دې خلقو خو زمونږ د خوراك قدرې تپوس اونه کړو او په غوښتلو باندې هم اوتختیدل اوس چه تاد دې خلقو دا مزدوری اوکړه په دې باندې دې څه اجرت ولې وانخستلو؟ کوم چه بالکل زمونږ حق وو. دې وخت کښې هغه د الله ﷺ بنده اووئیل چه ملګری اوس زما اوستاپه مینځ کښې داقرار مطابق پخپله جدائي اوشوه څکه چه د ماشوم په قتل کولو دې سوال کړې وو هغه وخت چه ما په دې غلطئی باندې اوټوکلې نوتا پخپله وئیلې ووکه دې خل مې د څه خبرې تپوس اوکړونو ته ما د خپل خان نه جدا کړه. اوس واوره په کومو خبروچه تاد حیرانتیا سوال کړې وو او برداشت دې نه کړې شود هغې اصلی حکمت تاته ښکاره کوم.

اَمَّا السَّفِيْنَةُ فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ يَعْمَلُوْنَ
ا هرچه هغه کشتئ وه ا نووه هغه ا دیو څوغریبانانو کسانو ا چه کار به کوو هغوئ ا
ا هغه بیړه (کومه چه ما ماته کړه)، د څه غریبانانو وه چه هغوی به په هغې به په دریاب
فِى الْبَحْرِ فَاَرَدْتُّ اَنْ اَعِيْبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ مَّلِكٌ
په دریاب کښې انو اراده اوکړه ما ا چه څۀ عیب ژنه کړم هغه ا او وؤ ا وړاندې دهغوئ ا یوبادشاه
دریاب کښې کار کولونو ما د دې وجې د هغې د خرابولو اراده اوکړه چه د هغوی نه وړاندې یو بادشاه
يَّاْخُذُ كُلَّ سَفِيْنَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَاَمَّا الْغُلٰمُ فَكَانَ اَبَوٰهُ مُؤْمِنَيْنِ
ا چه اخستله به ئې ا هره کشتئ ا په زور ا اوهر چه ووهغه هلک ا نو وؤ ا مور پلار دهغه ا مومنان
وو هغه به هره روغه بیړئ په زور سره اخستله اا وهغه هلک (کوم چه ما قتل کړو) دهغه مورپلار مومنان

(١) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب فضائل الخضر: ٢٣٨٠،ابوداؤد: ٣٩٨٤،السنن الکبری للنسائی: ١١٣١٠،ابن حبان: ٩٨٩.
(٢) احمد: ٥/١١٩،صحیح مسلم: ٢٣٨٠.

Scanned with Ca

فَخَشِيْنَآ اَنْ يُّرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ﴿٨٠﴾

ا نوویریدو مونږ ا چه تنګ به کړی هغوئ لره ا په سرکشئ خپلې سره ا او په کفر خپل سره

وو نو مونږ ته معلومه شوه چه په دغه دواړه مور پلار به دغه هلک د سرکشئ اوکفر اثر اوکړي

فَاَرَدْنَآ اَنْ يُّبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ

نواراده اوکړه مونږ ا چه بدل ورکړی هغوئ ته ا رب دهغوئ ا بهتر ا په پاکئ کښې ا اوزیات نزدې

نو مونږ اراده اوکړه چه د ده په ځائې به ورته الله ﷻ داسې اولاد ورکړی چه زیات پاکان او زیات

رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ

په لحاظ دصله رحمئ سره ا او هر چه وو هغه دیوال ا نو وؤ هغه ا د دوؤ هلکانو ا یتیمانو

مینه ناک به وی ا او باقی پاتې شو هغه دیوال (کوم چه مونږ نیغ کړو) نو هغه په ښار کښې د دوو

قوله‌تعالی:- اَمَّا السَّفِيْنَةُ فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ

کشتئ د یتیمانو ماشومانووه:- خبره دا ده چه الله ﷻ حضرت خضر علیه السلام په دې خبروباندې خبر کړې وو او هغه ته چه کوم حکم ملاوشوې ووهغه ئی پوره کړې وو. حضرت موسی علیه السلام ته ددې راز علم نه وو په دې وجه به هغه دظاهر نه خلاف اوګنړلو اوپدې باندې به ئی انکار کولو. اوس حضرت خضر علیه السلام په اصلی معامله باندې پوهه کړو. فرمائی چه کشتئ خرابولو کښې مصلحت دا ووکه چرته صحیح سالم تلې وه نو وړاندې یوظالم بادشاه وو چه هره یوه ښه او جوړه کشتئ به ئی په ظلم سره اخستله. کله چه هغه دا ماته ګوډه اووینی نودا به پریږدی اوکه داصحیح اوبرابره ثابته شوې وه نودا کشتئ به ددې مسکینانو نه تلې وه اودا دهغوی د رزق یوه ذریعه وه چه بالکل به تله. روایت دې چه د دې کشتئ مالکان یو څو یتیمان ماشومان وو. ابن جریج رحمه الله وائی چه د دې بادشاه نوم هددبن بدد وو. د بخاری شریف په حواله داروایت وړاندې تیرشوې دې[1] تورات کښې دی چه دادعیص بن اسحاق دنسل نه وو. په تورات کښې چه دکومو بادشاهانوواضحه ذکردې په هغوی کښې یو دې هم دې. والله اعلم.

د ماشوم د قتل وجه:- اول بیان تیرشوې دې چه د دې ځوان نوم جیسور وو په حدیث شریف کښې دی چه د ده په فطرت کښې کفروو.[2] حضرت خضر علیه السلام فرمائیل چه ډیر ممکن وو چه د دې ماشوم مینه د ده مورپلار هم دکفر طرف ته مائل کړې وو. قتاده رحمه الله فرمائی چه ددې ماشوم په پیداکیدوباندې د ده مور پلارډیرخوشحاله شوې وو اود ده په هلاکت سره هغوی ډیر زیات خفه شو سره د دې چه د ده ژوند د هغوی د پاره هلاکت وو.

هر انسان رضا بالقضا پکار ده:- نوانسان له پکاردی چه دالله ﷻ په قضادې د ده رضا وی. رب د یوخبرې انجام پیژنی اومونږ ددې نه غافل یو. د مؤمن چه کوم یوکاردخان د پاره خوښوی دهغه په خپله خوښه باندې هغه ښه دې اوچه کوم الله ﷻ د هغه دپاره خوښوی.[3] په صحیح حدیث کښې دی د مؤمن د پاره چه کومې فیصلې د الله ﷻ وی هغه بالکل د ده د پاره بهتر او ښکلې وی.[4]

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت الکهف باب قوله (فلما بلغامجمع بینهمانسیاحوتهمافاتخذ سبیله...) ٤٧٢٦.

[2] صحیح مسلم کتاب القدر باب معنی کل مولد یولد علی الفطرة وحکم موتی اطفال الکفارواطفال المسلمین: ٢٦٦١، ابوداوْد: ٤٧٠٠، ترمذی: ٣١٥٠.

[3] الطبری: ٨٦/١٨.

[4] احمد: ١١٧/٣ وسنده حسن.

Scanned with Ca

په قرآن کريم کښي دی ﴿وَعَسٰۤى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔا وَّهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾(١) ډیرممکن دی چه تاسویوکاردخپل خان د پاره خراب او نقصاني ګڼرئ اوهم هغه ستاسو دپاره فائده مند او ښه وی. حضرت خضر عليه السلام فرمائی چه مونږ اوغوښتل چه الله ﷻ هغه ته یوداسې ماشوم ورکړی چه هغه ډیر پرهیزګار وی او په کوم چه دمور پلار ډیره مینه وی یاداچه خپل مور پلارسره ښه سلوك کوی.اول بیان شوې دې چه ددې ماشوم په بدله کښې الله ﷻ دوی ته یوه ماشومه ورکړه. روایت دې چه ددې ماشوم د قتل په وخت د ده د مور په حمل کښې یومسلمان هلك وو اوهغه حامله وه.

وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ
ا او هر چه وو هغه دیوال ا نو وؤ هغه ا د دوؤ هلکانو ا یتیمانو
ا او باقی پاتې شو هغه دیوال (کوم چه مونږ نیغ کړو) نو هغه په ښار کښې د دوو
فِي الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ اَبُوْهُمَا
په دغه ښار کښې ا او وه لاندې دهغې دیوال نه ا خزانه ا ددغه دواړو ا او وؤ ا پلار دهغوئ
یتیمانو هلکانو وو ا او د هغې د لاندې د دغه دواړو خزانه وه (چه د هغوی پلار خښه کړې وه) اود هغوی
صَالِحًا ۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَّبْلُغَاۤ اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا ۖ
نیک سړې انوااراده اوکړه ارب ستا اچه اورسیږی دواړه اقوت خپل ته ااوراوباسی دواړه اخزانه خپله
دواړو پلار نیک وو ا نو ستا رب دا اراده اوکړه چه دواړه بالغان شی نو دغه خزانه به راؤباسی
رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِيْ ؕ ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ
داکاررحمت وو ا دطرفه درب ستا ا اونه دې کړې ماداکارا په اختیار خپل سره ا دادې ا حقیقت
دا هرڅه ستا د رب په مهربانئ کیدل ا او دا کارونه ما په خپل حکم نه دی کړی ا دا د هغه واقعاتو حقیقت
مَا لَمْ تَسْطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾
ا دهغه کارا چه طاقت اونشو ستا ا په هغې باندې ا دصبر کولو ا
وو د کومو په برداشت کولو چه تا صبر نشو کولې ا

قوله تعالی:- وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ

دیوال د دوو ماشومانو یتیمانووو:- -ددې آیت نه ثابتیږی چه په لوئی ښارباندې هم دکلی اطلاق کیدې شی خکه چه اول ﴿حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهْلَ قَرْيَةِ﴾(٢) فرمائیلې وو او دلته ﴿فی المدينة﴾اوفرمائیلې شو.دغه شان مکه ته هم قریه یعنی کلې فرمائیلې شوې دې.ارشاددې ﴿وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِيْۤ اَخْرَجَتْكَ ۚ اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ﴾(٣) په آیت کښې مکه او طائف دواړوښارونو ته قریه فرمائیلې شوې ده.دغه شان ارشاد دې ﴿وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ﴾(٤) په آیت کښې بیان کولې شی چه په دې دیوال صحیح کولوکښې د الله ﷻ مصلحت دا وو چه دا د دې ښار د دوو یتیمانو وو اود دې لاندې د هغوی مال خښ

(١) ٢/البقرة: ٢١٦.
(٢) ١٨/الكهف:٧٧.
(٣) ٤٧/محمد:١٣.
(٤) ٤٣/الزخرف:٣١.

Scanned with Ca

وو(۱) صحیح تفسیرهم دا دې خوداهم روایت دې چه هغه علمي خزانه وه بلکه په یومرفوع حدیث کښې دی دکومې خزانې ذکر چه په کتاب الله کښې دې داخالص د سرو زرو تختنې وې چه په هغې لیکلې ووحیرانتیا ده په هغه سړي چه د تقدیرقائل کیدوسره خپل ځان په محنت او مشقت کښې اچوی او غم تکلیف برداشت کوی. حیرانتیاده په هغه سړي چه د دوزخ عذابونه منونکې وی بیاهم په خندا او لوبو کښې مشغول دې. حیرانتیاده چه د مرګ یقین لری او په غفلت کښې پروت دې"لااله الاالله محمدرسول الله"(۲)داعبارت په دې تختوباندې لیکلې وو خو په دې کښې یو راوی بشربن منذر دې وئیلې شوی دی دادمصیصه قاضي وو.دده په حدیث کښې وهم دې.دسلفونه هم دده باره کښې بعضې آثار نقل دي.

حسن بصری رحمه الله فرمائي دا د سروزرو تختنې وې په کوم کښې چه "بسم الله الرحمن الرحیم" نه پس نیزدې نیزدې هم دا پورتنې نصیحتونه وو اوآخر کښې کلمه طیبه وه. د عمر مولی غفره رحمه الله نه هم تقریباهم دا روایت دې. امام جعفربن محمد رحمه الله فرمائي په دې کښې دوه نیمې کرښې وې پوره درې نه وې. روایت دي چه دا دواړه یتیمان په وجه د خپلو اووم نیکه دنیکو محفوظ ساتلې شوې ووکومو بزرګانو چه دا تفسیرکړې دې هغه هم د اول تفسیرخلاف نه دی خکه چه په دې کښې هم دی چه دا علمي خبرې د سرو زرو په تختو باندې لیکلې وې او ښکاره خبره ده چه د سرو زرو تختنې پخپله مال دې اود ډیرو پیسو څیز دې. والله اعلم.

د دې آیت نه دا هم ثابتیږی چه د انسان د نیکو په وجه د هغه بال بچ هم په دې دنیاکښې او هم په آخرت کښې د الله ﷻ مهربانۍ حاصلولې شی لکه چه قرآن اوحدیث کښې په وضاحت سره ذکر دی. کورتنی په آیت کښې د دې هیڅ صلاحیت نه دې بیان شوې. اود هغوی د پلار نیک بختی او نیک عملی بیان شوې ده او اول تیرشوی دی چه د دې پلار د نیکنې په وجه د دې حفاظت اوکړې شو. دا د دې ماشومانو اووم نیکه وو. والله اعلم.

دې ایت کښې خاص الله ﷻ ته د نسبت وجه:- په آیت کښې دی چه ستا رب غوښتل اسناد د الله ﷻ طرف ته په دې وجه اوکړې شو چه دخوانئې پورې رسولو باندې دهغه نه بغیرهیڅ څوك هم قادر نه دی. کوره چه دماشوم باره کښې اود کشتنۍ باره کښې د ارادې نسبت خپل ځان طرف ته کړې دې. (فاردنا) او(فاردت) الفاظ دی. والله اعلم.

بیا فرمائي چه په اصل کښې دا دریواړه خبرې کومې چه تاخطرناکې اوګنړلې سراسر رحمت وو. کشتنې والا ته خو لږ شان نقصان اوشو خودې سره پوره کشتنۍ بچ شوه. دماشوم په مړه کیدو باندې مور پلار خفه شو خود همیشه د خفګان او د الله ﷻ د عذاب نه بچ شو او بیا د نیکنې بدله لاس په لاس ملاوشوه اودلته د هغه نیك سړي داولاد ښیګړه وه. دا کارونه ما د خپلې خوښئې نه نه دی کړی بلکه د الله ﷻ احکام مې په ځائ راوړل.

خضر علیه السلام نبی وو که وو ؟ اودده نوم:- ددې نه بعضې خلقودحضرت خضر علیه السلام دنبوت استدلال کړې دې اوپوره بحث اول تیرشوې دې اوخلق وائې چه دې رسول وو.یوقول دا دی وو دا فرښته وه خود اکثرو بزرګانو فرمان دې چه دا و ولی الله وو.امام ابن قتیبه رحمه الله په معارف کښې لیکلی دی د هغه نوم بلیا بن ملکان بن فالغ بن عامر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح وو. د هغه کنیت ابوالعباس دې لقب خضر دې. امام نووی رحمه الله په تهذیب الاسماء کښې لیکلی دی چه دا شهزاده وو.

---

(۱) الطبری:۱۸/۹۰.

(۲) مسندالبزار:۲۲۲۹.

Scanned with Ca

دخضر ﷺ دحيات متعلق احاديث صحيح نه دي:- دې اوابن صلاح ﷫ خو قائل دې چه هغه تراوسه پورې ژوندې دې اودقيامت پورې به ژوندې وي.په بعضو احاديثوكښې هم دا ذكر راغلې دې خو په دې كښې يوهم صحيح نه دې. دټولونه زيات مشهور حديث په دې باره كښې هغه دې په كوم كښې چه دى دحضورﷺ دپوښتنې دپاره هغوى تشريف راوړې وو.خوددې سندهم ضعيف دې.اكثر محدثين حضرات د دې خلاف دى اوهغوى دخضر د حيات قائل نه دى. دهغوى يودليل د قرآن پاك آيت(٣٤)([1]) يعنى تانه اول هم مونږ د هميشه د پاره چاته ژوندنه دې وركړې اودليل په غزوه بدركښې د حضورﷺ دا ارشاد فرمائيل ياالله كه چرې زما دا ډله هلاك كړې شوه نو په زمكه به بياستا عبادت اونه كړې شى([2]) يودليل داهم دې كه چرې حضرت خضرﷺ ژوندې وونودحضورﷺپه خدمت كښې به خامخ حاضريدلو اواسلام به ئې قبلولو اودحضورﷺ په صحابه كرامو ژ په ټولې كښې به ملاويدلوځكه چه حضورﷺ د ټولوانسانانو او پيريانوطرف ته رسول جوړكړې رااليگلې شوې وو.حضورﷺ خو تردې فرمائيلې دى كه موسى ﷺاوعيسىﷺژوندې(په زمكه) وې نود هغوى هم بغيرزما د تابعدارنى بله لار نه وه. حضورﷺ د خپل وفات نه يو څوورځې وړاندې فرمائيل چه نن څوك په زمكه باندې دى د نن نه به سل كاله پس يو هم باقى نه وى.([3]) دې نه علاوه نور هم ډير دلائل دى.

دخضر د نوم وجه :- مسنداحمد كښې دى چه حضرت خضرﷺ په دې وجه خضر ونيلې شى چه هغه په سپين رنگ اوچو واښو باندې ناست وو تردې چه د هغه لاندې شينكې راوټوكيدو اوممكن ده چه دې نه مراد وى چه هغوى په اوچه زمكه ناست وواو بياهغه شنه خوزيدله.([4])غرض داچه كله حضرت خضرﷺ دحضرت موسى ﷺ په وړاندې داپټ رازونه ښكاره كړل اوددې كارونو اصل حكمت ئې ورته بيان كړو نوونى فرمائيل دا هغه رازونه وو د كوم د ښكاره كولو د پاره چه تا تندى كوله. د اول نه شوق او مشقت زيات وو د دې دپاره لفظ ﴿لم تستطع﴾ اونيلې اواوس د بيان كولونه پس هغه خبره پاتې نه شوه نو لفظ ﴿لم تسطع﴾ ئې اووئيل.هم داصفت په آيت ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾([5]) كښې دې يعنى ياجوج ماجوج نه په دې ديوال ختلې شى اونه په دې كښې څه سورې كولې شى په ختلوكښې تكليف د سورى كولو په نسبت كم دى ځكه چه د ثقيل مقابله په ثقيل سره او خفيف مقابله په خفيف سره اوكړې شوه او لفظى اومعنوى مناسبت قايم شو.والله اعلم. دحضرت موسى ﷺ د ملگرى ذكرخودقصه په اول كښې ووخوبيانه ځكه چه مقصد د حضرت خضرﷺ او حضرت موسى ﷺ واقعه بيانول وو.

په احاديثوكښې دى چه د موسى ﷺ هغه ملگرې حضرت يوشع بن نون ﷺ وو. هم دې دحضرت موسى ﷺ نه پس د بنى اسرائيلو والى جوړكړې شوې وو. په يوروايت كښې دى هغه آب حيات څكلې وو.ددې دپاره ئې هغه په يوه كشتئ كښې كينولو اود سمندرپه مينځ كښې ئې پريخودو. هغه كشتئ به هم داسې د د چپو په تلاطم كښې وى. دا بالكل ضعيف دې ځكه چه د دې په راوياتوكښې يوخو حسن بن عماره دې چه متروك دې اودويم د ده پلار دې چه غيرمعروف دې دا واقعه سنداً ټيك نه ده.

---

[1]) ٢١/الانبياء:٣٤.
[2]) صحيح مسلم كتاب الجهاد باب الامداد بالملائكة فى غزوة بدر وإباحة الغنائم:١٧٦٤.
[3])صحيح بخارى كتاب العلم باب سمرل العلم:١١٦، صحيح مسلم:٢٥٣٧، ابوداؤد:٤٣٤٨، ترمذى:٢٢٥١،احمد:٢/٨٨
[4])صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب حديث الخضر مع موسى عليهما السلام٣٤٠٢، ترمذى:٣١٥١، احمد:٢/٣١٢، ابن حبان:٦٢٢٢.
[5]) ١٨/الكهف:٩٧.

Scanned with Ca

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۭ قُلْ سَاَتْلُوْا عَلَيْكُمْ مِّنْهُ

او تپوس کوی دا خلق ستا نه | په باره د ذوالقرنين کښې او رته اووايه از ربه واورم ا تاسو ته په باره دهغه کښې
او دوی ستا نه د ذوالقرنين په باره کښې تپوس کوی | ته (ورته) اووايه چه زه به تاسو ته د هغه

ذِكْرًا ۝ اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِي الْاَرْضِ وَاٰتَيْنٰهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ۝

څه حال ابيشکه مونږ | طاقت ورکړې وو | هغه ته | په زمکه کښې | او ورکړې وو مونږ هغه ته | د هر څيز نه وسائل
(د ژوند) څه حالات بيان کړم | مونږ هغه ته په زمکه کښې بادشاهی ورکړې وه | او هغه ته مو د هر (هغه) څيز نه سامان ورکړې وو (چه ضرورت ورته پيښيدې

قوله تعالى:- وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۭ

د حضرت ذوالقرنين واقعه:- اول تيرشو چه دمکې کافرانو اهل کتابو ته ونيلې ووچه مونږ ته څه داسې خبرې اوښائې چه مونږ ئې دحضرت محمد ﷺ نه معلومات اوکړو او دهغې جواب مونږ ته رانه کړې شی نوهغوی ورخودلی ووچه د هغه نه د هغه سړې واقعه تپوس اوکړئی چه ددنياسيل ئی کړې وو. بل سوال د هغه نه دهغه خوانانو متعلق اوکړئی چه بالکل ورك شوې وو او دريم سوال دهغه نه د روح باره کښې اوکړئی. دهغوی ددې سوالونو په جواب کښې داسورت کهف نازل شو. دا هم روايت دې چه د يهوديانو يوه ډله دحضور ﷺ نه د ذوالقرنين باره کښې دقصه معلومولو د پاره راغلې وه. نوحضور ﷺ هغوی ته په کتلو سره اوفرمائيل چه تاسو دې له راغلی ئی بيا حضور ﷺ هغه واقعه بيان کړه. دې کښې دی چه هغه يو رومی خوان وو هغه اسکندريه جوړه کړه. هغه له يوه فرښته ترآسمانه پورې د ختلو د پاره راغلې وه اود ديوال پورې ئی بوتلې وو. هغه څه خلق اوليدل چه د هغوی خلې د سپو په شان وې. وغيره خويه دې کښې ډير اوږدوالې دې اونکارت هم دې اودا ضعيف دې. د دې مرفوع کيدل ثابت نه دی او په اصل کښې دا د بنی اسرائيلو واقعات دی.

ذوالقرنين څوک دې؟:- حيرانتيا ده چه دامام ابوزرعه رازی غوندې دزمانې علامه داپه خپل کتاب دلائل نبوت کښې پوره وارد کړی دی. فی الواقع دا بيان د داسې بزرګ د حيرانتيا څيز خو دې چه دا رومی ووخوداهيك نه دی چه اسکندر ثانی هم رومی وو هغه د فيلپس مقدونی خوئ دې د چا نه چه د روم تاريخ شروع کيږی او اسکندر اول خو د ازرقی وغيره په قول د حضرت ابراهيم ؑ په زمانه کښې وو. هغه حضرت ابراهيم ؑ سره د بيت الله د جوړولونه پس د بيت الله طواف اوکړو او په هغوی باندې ئی ايمان راوړې وو د هغوی تابعدار جوړشوې وو او د ده وزير حضرت خضر ؑ وو د اسکندرثانی وزير ارسطاطاليس مشهور فيلسوفی وو. والله اعلم. د هغه د مملکت روم تاريخ اوليکلو دا د حضرت مسيح ؑ نه تقريبا درې سوه کاله وړاندې وو او اسکندر اول د کوم ذکر چه په قرآن کريم کښې دې دا د حضرت ابراهيم ؑ په زمانه کښې وو کوم چه ازرقی وغيره ذکر کړې دې. کله چه حضرت ابراهيم ؑ بيت الله شريف جوړ کړو نوهغه ابراهيم ؑ سره طواف کړې وواود الله ﷻ په نوم ئی ډيرې قربانئی کړې وې. مونږ د الله ﷻ په فضل سره د ده ډير واقعات خپل کتاب البدايه والنهايه کښې ذکر کړی دی.

د ذوالقرنين د تسميه وجه:- وهب ؒ وائی دابادشاه وو دهغه د سردواړوطرفوته به تانبه وه په دې وجه هغه ته ذوالقرنين اوونيلې شو اودهغه دسر يوطرف وهلې شوې وونوشهيد کړې شو الله ﷻ بيا راژوندې کړو قوم بيا د سر بل طرف دومره اووهلو په څه سره چه هغه بيا مړشو نو څکه ده ته ذوالقرنين وائی. حضرت علی ؓ فرمائی چه د دې نوم وجه دا ده چه ده د مشرق نه ترمغرب پورې سيل کړې وو. په دې وجه هغه ته ذوالقرنين ونيلې شی. مونږ هغه ته ډيره لويه بادشاهی ورکړې وه. دې سره د لښکرقوت او

Scanned with Ca

د جنګ سامان هرڅه مو ورکړې وو د مشرق نه ترمغرب پورې د هغه سلطنت وو، عرب او عجم ټول د ده ماتحت وو. هغه ته د هرڅيز علم ورکړې شوې وو دزمکې اعلی اوادنی نښې ورته خودلې شوې وې[1] په ټولو ژبو باندې پوهيدلو کوم قوم سره چه به ئې جنګ وو په هغه ژبه به پوهيدلو. يوځل د حضرت کعب احبار ﷺ ته حضرت اميرمعاويه ﷺ فرمانيلي وو آياته داوائې چه ذوالقرنين خپل اس د ثريا سره تړلې وو؟ هغه جواب ورکړو که چرې تاسودا فرمائې نوواوره الله ﷻ فرمانيلی دی چه مونږ هغه ته دهرڅيزسامان ورکړې وو. په حقيقت کښې معاويه ﷺ پدې کښې په حقه وو ددې دپاره هم چه حضرت کعب ﷺ ته کوم څه هم چرته ليکلې ملاويدل هغه به ئې روايت کول که هغه دروغ ولې نه وی. په دې وجه هغه فرمانيل چه د کعب دروغ خو څو ځل مخې ته راغلی دی يعنی پخپله خو به ئې دروغ نه سازول کوم روايت چه به ورته ملاويدلو نو که هغه به بې سند وو نو هم به ئې بيانولو. اودا خو ښکاره خبره ده چه دبنی اسرائيلو روايات د ځان نه خبرو تحريف نه بدلون نه محفوظ نه وو. خبره دا ده چه مونږ ته ددې اسرائيلی رواياتوطرف ته توجه کولو څه ضرورت دې؟ سره ددې چه زمونږ په لاس کښې د الله ﷻ کتاب اودرسول الله ﷺ رښتونی او صحيح احاديث موجود دی.

د اسرائيلی رواياتو خرابی:-افسوس دې اسرائيلی رواياتو په مسلمانانوکښې ډيرې خرابئ اچولې دی او ډير فساد ئې خورکړې دې. حضرت کعب ﷺ چه د دې اسرائيلی رواياتو په ثبوت کښې د قرآن پاك دا آيت کوم آخری حصه پيش کړې ده داهم څه ټيك نه دی ځکه چه داخو بالکل ښکاره خبره ده چه يو انسان ته هم الله ﷻ د آسمانونو او ثريا پورې د رسيدلو طاقت نه دې ورکړې. اوګورئی دبلقيس متعلق هم قرآن دا الفاظ ونيلی دی ﴿وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾[2] هغې ته هرڅيز ورکړې شوې وو. دې نه هم مرادصرف دومره قدرې دې چه بادشاهانو سره په عام توګه کوم څه وی هغه ټول دې سره هم وو. دغه شان حضرت ذوالقرنين ته الله ﷻ ټولې لارې او ذرائع ورکړې وې چه هغه خپلو فتوحاتو ته وسعت ورکړی اوزمکه د سرکشو اوکافرانو نه خالی کړی اود هغه د توحيد سره د موحدينو بادشاهی په دنيا کښې خوره کړی اود الله ﷻ والا حکومت کلك کړی. په دې کارونوکښې چه د کوم څيز ضرورت وو الله ﷻ هغه ټول ذوالقرنين ته ورکړې وو. والله اعلم. حضرت علی ﷺ نه تپوس کولې شی چه دې مشرق او مغرب ته څنګه اورسيدلو؟هغوی اوفرمانيل سبحان الله الله ﷻ اوريځې دهغه د پاره مسخر کړې وې او ټول اسباب ئې هغه ته ورکړې وو او پوره قوت او طاقت ئې ورکړې وو.

فَأَتْبَعَ	سَبَبًا ۞	حَتَّىٰ	إِذَا	بَلَغَ	مَغْرِبَ الشَّمْسِ
نو روان شو (مغرب ته)	په يولار	تردې پورې	چه کله	اورسيدو هغه	ځائې د ډوبيدو دنمر ته

نو هغه (مغرب طرف ته) روان شو ترديې چه هغه ځائې ته اورسيدو چرته چه نمر ډوبيدلو

وَجَدَهَا	تَغْرُبُ	فِي عَيْنٍ	حَمِئَةٍ	وَوَجَدَ	عِنْدَهَا
نو بيا ئې موندو هغه نمر	چه ډوبيږي	په چينه کښې	د تورو ختو	اووې موندو	هلته دهغه چينې سره

څه ګوری چه هغه نمر د تورو ختو په يوه چينه کښې ډوبيږی او دهغې (چينې) سره ئې څه خلق بيا مندل

قَوْمًا	قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ	إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ	وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ	فِيهِمْ
يو قوم	اوو ئيل ذوالقرنين	يا که ته عذاب ورکوې (دوی ته)	او يا که اختيار وې ته	په دوی کښې

(دهغه خلقو به پاره کښې) مونږ ورته اوو ئيل يا خو ته (دوی ته) عذاب ورکړه او يا دوی سره ښه سلوك

[1] الطبری:١٨/٩٤.

[2] ٢٧/النمل:٢٣.

Scanned with Ca

حُسْنًا۝ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ
ښه طریقه | اوونیل هغه | هرچه وی | هغه څوک | چه ظلم ئې کړې وی | نوزر ده چه
اوکړه | هغه (ذوالقرنین) اوونیل چا چه (په شرک کولو سره په خپل ځان) ظلم اوکړو | نو زر ده چه
نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ
عذاب به ورکړو مونږ هغه ته | بیا به واپس کړې شی ارب خپل ته | نو هغه به عذاب ورکړی هغه ته
مونږ به ورته عذاب ورکړو | او بیا به خپل رب ته واپس شی | نو هغه به ورته (د هغه د عمل مطابق)
عَذَابًا نُّكْرًا۝ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ ِالْحُسْنٰى
عذاب سخت | اوهرچه وی هغه څوک | چه ایمان ئې راوړو | اوعمل ئې اوکړو نیک | نوهغه لره جزاء نیکه ده
سخت عذاب ورکړی | اوچا چه ایمان راوړلو او نیک عمل ئې اوکړو | نو دهغه دپاره ښکلې بدله ده
وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا۝
اووایو به مونږ | هغه ته | په کار خپل کښې | داسان (کار) |
اومونږ به هغه ته په خپلو کارونو کښې د آسان کار اووایو |

قوله تعالى:-حَتّٰى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ

ذوالقرنین دنمر د ډوبیدو ځائې ته اورسیدلو:-ذوالقرنین په یوه لار اولګیدلو اود زمکې یوطرف ته یعنی مغرب طرف ته لاړو([1])کومې ننبې چه په زمکه وې دهغې په امداد لاړو ترکومې پورې چه دمغرب طرف ته تلې شو لاړو تردې چه دنمر د ډوبیدو ځایٔ ته اورسیدو.اوپه دغه طرف باندې په زمکه تلل ممکن دی اوذوالقرنین اورسیدلو.اودا چه کومې قصې مشهورې دی چه د نمر د ډوبیدو د ځایٔ نه هم وړاندې شو اونمر دهغه شاته په مودو پورې ډوبیدو. پاتې شوې دابې بنیاده خبرې اوداعموماًداهل کتابو خرافات دی اوپه دې کښې هم د بددینه خلقو د ځان نه خبرې دی اوصرف دروغ بې لکنی دی.

نمر کوم ځائې کښې ډوبیږی:-غرض داچه کله دمغرب آخری طرف ته اورسیدلو نودا معلومه شوه لکه چه په بحر محیط کښې دا نمر ډوبیږی. څوك هم چه د سمندرپه غاړه ولاړوی او نمر په ډوبیدو باندې اووینی .وپه ظاهره به هم دا نظاره د هغه په وړاندې وی لکه چه نمر په اوبوکښې ډوبیږی. حالانکه دا نمر په څلورم آسمان باندې دې اودې نه کله هم نه جدا کیږی.﴿حمئة﴾ یاخو مشتق دې د ﴿حمأة﴾ نه یعنی متینه خټه. د قرآن آیت ﴿اِنِّیْ خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ۝﴾([2]) کښې د دې بیان تیرشوې دې. هم دا مطلب د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه په اوریدو باندې نافع رحمه الله واوریده چه حضرت کعب رضی الله عنه فرمائیل چه ته زمونږ نه د قرآن پاك زیات عالم ئې خو زه په کتاب کښې ګورم چه هغه به د تور رنګ په خاوره کښې ډوبیدو په یوقراءت کښې ﴿فی عین حامیة﴾دې یعنی په ګرمه چینه کښې ډوبیدل ښکاره شو. دا دواړه قراءتونه مشهوردی او دواړه تیك دی. که هریوقراءت اولولی خود دې په معنی کښې هم لرې والې نشته څکه چه د نمردنیزدیکیدو په وجه اوبه ګرمې وی اود هغه ځایٔ د خاورې د تور رنګ په وجه د دغه اوبو رنګ د ختو په شان وی. حضور ﷺ یوځل نمر په ډوبیدو لیدو سره اوفرمائیل که د الله ﷻ په سوزکړې شوی اُور کښې د د هغه په حکم سره د ده تاؤ کم شوې نه وو نوده به د زمکې ټول څیزونه

---

[1] الطبری:۱۸/۹۵.

[2] ۱۵/الحجر:۲۸.

سيزلي وو([1])ددې په صحت کښې نظردې.(په مرفوع کيدوکښې)ډيرممکن دی چه دادعبدالله بن عمرو ﷛ خپل کلام وی اود هغه دوو تيلودکتابونونه اخستې شوې وی چه هغه ته په يرموك کښې ملاوشوې وې. والله اعلم.

ابن ابی حاتم کښې دی چه يوځل حضرت اميرمعاويه بن ابی سفيان ﷛د سورت کهف هم دا آيت تلاوت کړونوهغوی ﴿عَيۡنٍ حَامِيَةٍ﴾اولوستلوېدې باندې حضرت ابن عباس ﷛ اوفرمائيل چه مونږخو﴿حَمِئَةٍ﴾ لولو. حضرت معاويه ﷛ دحضرت عبدالله بن عمر﷛ نه تپوس اوکړوتاسوئی څنګه لولئی؟ هغوی جواب ورکړو چه څنګه ئی تاسو لولئی. په دې باندې حضرت ابن عباس ﷛ اوفرمائيل زما په کورکښې قرآن کريم نازل شوې دې . حضرت معاويه ﷛ حضرت کعب ﷛ له سړې اوليګلوچه اوښايه نمر کوم ځائ پريوځی؟ په تورات کښې د دې متعلق څه شته؟ حضرت کعب ﷛ جواب ورکړو دا د عربيت والا نه تپوس کول پکار دی هم هغوی د دې پوره عالمان دی اوپه تورات کښې خوما دا ليدلی دی چه هغه په اوبو اوخاوره کښې يعنی په چقړو کښې پټيږی اود مغرب طرف ته ئی په خپل لاس سره اشاره اوکړه. دا ټوله قصه اوريدو سره ابن حاضر اووئيل چه که زه دغه وخت کښې موجود ووم نو: دې په تائيد کښې به مې دتبع دوه دوه شعرونه لوستل په کوم کښې چه هغه د ذوالقرنين ذکر کولوسره وئيلی چه هغه د مغرب اومشرق پورې اورسيدلو ځکه چه الله ﷻ کريم ذات هغه ته هرقسم سامانونه ورکړې وو. هغه اوکتل چه نمر د تورې خاورې په شان چقړوکښې ډوبيدونکې ښکاری. ابن عباس ﷛ اوفرمائيل په دې شعرکښې درې الفاظ دی خلب ثاط او حرمد. ددې څه معنی ده؟ وئی خاوره چقړې اوتورې. هم هغه وخت حضرت عبدالله ﷛ خپل غلام يابل سړی ته اوفرمائيل څه چه وائی ليکه. يوځل دابن عباس ﷛ د سورت کهف تلاوت حضرت کعب﷛ واوريدواوچه کله هغوی ﴿حَمِئَةٍ﴾ اولوستلونو اووئيل والله چه څنګه په تورات کښې دی هم هغه شان ما ستاسو نه واوريدو په تورات کښې هم دا دی چه هغه په توررنګ چقړوکښې ډوبيږی. يوښار وو چه ډير لوئ وو دهغې دولس زره دروازې وې که هلته شورژوګ نه وی نو څه عجيبه ده چه خلق به د نمر د ډوبيدو آواز هم واوری. هلته هغه يوډير لوئ امت آباد اوليدلو الله ﷻ دهغې په اوسيدونکو باندې هم هغوی ته غلبه ورکړه اوس دهغوی په اختيار کښې ووچه په هغوی باندې ظلم اوجبر اوکړی يا په هغوی کښې عدل اوانصاف اوکړی په دې باندې ذوالقرنين دخپل عدل اوانصاف ثبوت ورکړو اوعرض ئی اوکړو چه کوم سړې په خپل کفر اوشرك باندې کلك وی نو مونږ به سزا ورکوو په قتل اوتباهئی سره يا به د تانبې لوښې ګرم کړو په اُور او په هغې کښې به ئی واچوو. هم هلته به مردار شی يادا چه د سپيانو په لاس به ورته سخته سزا ورکړو.والله اعلم.او چه بيا کله هغه د خپل رب طرف ته واپس کولې شی نو هغه به هغوی ته ډيرسخت او دردناك عذاب ورکوی. د دې نه د قيامت د ورځ ثبوت هم کيږی. څوك چه ايمان راوړی اوزمونږ د توحيد دعوت قبول کړی د الله ﷻ نه بغيردنورود عبادت نه لاس واخلی هغه له به الله ﷻ بهترين بدله ورکوی او پخپله به مونږ هم دهغه عزت کوو او ښه خبره به ورته کوو.

ثُمَّ	أَتْبَعَ	سَبَبًا ﴿٨٩﴾
بيا	روان شو (مشرق ته)	په بله لار
بيا ذوالقرنين په يوه بله لار روان شو		

[1]) احمد:٢/٢٠٢، الطبری:١٦/١٢، مجمع الزوائد:٨/١٣١،

Scanned with Ca

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ

| ترډې پورې | چه کله | اورسيدو هغه | ځائې د راختلو دنمر ته | بيا موندو هغه نمر | چه راخيژي

ترډې چه د مشرق اخرى حد ته اورسيدو نو څه ګورى نمر په داسې خلقو راخيژي چه د هغوى اونمر په

عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ۙ﴿٩٠﴾

| په يو داسې قوم باندې | چه نه وه جوړه کړې مونږ | دپاره دهغوى | لاندې دهغې (نمرنه) | څه پرده

مينځ کښې مونږ هيڅ څه پرده نه وه ګرځولې (بلکه نمر به په هغوى باندې مخامخ لګيدلو)

كَذٰلِكَ ؕ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

دارنګې حال وو (دهغوى) | او احاطه کړې وه مونږ | په هغه څه | چه وو دهغوى سره | په حيثيت دخبردارنې

هم دغه شان وه او د هغه (ذوالقرنين) سره چه (د حکومت د ضرورياتو کوم) څيزونه وو هغه مونږ ته معلوم وو

قوله تعالى:- ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

ذوالقرنين د نمر دراختلوځائې ته اورسيدلو:- ذوالقرنين د مغرب نه بيا مشرق ته لاړو په لارکښې چه به کوم خلق ملاويدل دالله ﷻ دعبادت اودهغه دتوحيد دعوت به ئې ورکولو. که هغوى به قبلولو نو ډيره ښه ده ګنې هغوى سره به جنګ کيدلو هغوى به بيللواو د دوى ماتحت به راتلل اودهغه ځائ مال متاع او څاروى وغيره به ئې ځان سره بوتلل او وراندې کيدل به. په اسرائيلى خبروکښې دى چه هغوى يوزر او شپږ سوه کاله ژوندې وو اوبرابر په زمکه باندې دالله د تبليغ په سلسله کښې وواودې سره ئې بادشاهى هم خوريدله. کله چه هغوى د نمر د راوتلوځائ ته اورسيدلوهلته ئې اوکتل چه يوکلې آباد دې خود هغه ځائ خلق نيم ښناوران شان دى نه هغوى کورونه جوړوى اونه هلته څه ونې شته د نمر د تاؤ نه هلته څه څيز په نظر نه راځى. دهغوى رنګونه سره وو تيټ قدونه ئې وو اوعام خوراك د هغوى کب وو.

نمر چرته نه راخيژي؟:- حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائى چه د نمر د راختلوپه وخت کښې هغه به په اوبوکښې تللو د ډوبيدو په وخت کښې به لکه د ښناورو يوخوابله خواکيدل. د قتاده رحمه الله قول دې چه هلته خو څه راټوکيدل نه. د نمر د راوتلو په وخت کښې به هغوى اوبوته تلل اود زوال په وخت کښې به هغوى په خپلو پټو وغيره کښې مشغول کيدل.[1] د سلمه رحمه الله قول دې چه د هغوى غوږونه لوئ لوئ وو يوبه نې خوررولو او بل به نى اغوستلو. قتاده رحمه الله وغيره وائى چه دا وحشى حبشيان وو.

ابن جرير رحمه الله فرمائى چه هلته چرته کور ديوال ياراګيرونکې څيز نه وو جوړشوې. د نمر د راختلو په وخت کښې به دا خلق په اوبوکښې ننوتل هلته چرته غر هم نشته. اول په يووخت کښې هغوى له لښکر اورسيدلونوهغوى دوى ته اووئيل چه ګورئى چه د نمر د راوتلو په وخت کښې مه حصاريږئى خو هغوى وئيل چه نه مونږخو به هم شپه په شپه ددې ځائ نه خو خوداخو راته اوښائې چه دادهډوکې پرقيدونکې ډيرې څنګه دې؟ هغوى وئيل چه دلته يولښکرراغلې وو د نمر د راوتلو په وخت کښې هغوى دلته حصارشو نو ټول مړه شو. دا د هغوى هډوکى دى دې اوريدو سره هغوى د هغه ځايه واپس لاړل. بيا فرمائى چه دذوالقرنين اودهغه د ملګرو هيڅ حرکت خبرې تګ راتګ زمونږ نه پټ نه وو. د هغه لښکر

---

[1] الطبرى:١٨/١٠٠.

Scanned with Ca

وغیره ډیرزیات وودزمکې په هره یوه حصه کښې خواره شوی وو خوزمونږ علم په اسمان او زمکه باندې حاوی دی زمونږ نه هیڅ هم پټ نه دی.(١)

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ

بیا | روان شو (غرونوته) | په بله لار | تردې پورې | چه کله | ورسیدو هغه | مینځ د دوو غرونو ته

بیا هغه په بله لار روان شو تردې چه هغه د دوو غرونو مینځ کښې خائې ته اورسیدو (چه دره ورته وائی)

وَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمَا قَوْمًا ۙ لَّا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

نو بیا موندو هغه | اخواه د دغه دوارو غرونو نه | څه خلق | چه نزدې نه وو | چه پوهه شي | په څه خبره

نو دهغې نه اخوا ئې داسې خلق بیا موندلو چه قریب نه وو چه په څه خبره باندې پوهه شوی وو

قَالُوْا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ مُفْسِدُوْنَ فِى الْاَرْضِ

اووئیل هغوی | ائې ذوالقرنین | بیشکه یاجوج | اوماجوج | فساد کونکی دی | په زمکه کښې

هغوی اووئیل اې ذالقرنین! یاجوج اوماجوج په دې زمکه کښې ډیر خرابي کوی (اومونږ دهغوی د مقابلې وس نه لرو)

فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا

نو آیا مقرر کړو مونږ | تالره | ټکس (محصول) | په دې کار | چه ته جوړ کړې | په مینځ زمونږ

نو آیا مونږ ستا د پاره څه چنده راجمع کړو چه ته زمونږ او د هغوی په مینځ کښې څه بند جوړ کړې

وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّىْ فِيْهِ

او په مینځ دهغوی کښې | یو بند | اووئیل هغه | هغه څه | چه اختیار راکړې دې ماته | په هغې کښې

ذوالقرنین اووئیل الله ﷻ چه ماته کوم مال دولت راکړې دې هغه ډیر ښه دې

رَبِّىْ خَيْرٌ فَاَعِيْنُوْنِىْ بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ

رب زما | (هغه) کافی دې | پس امداد اوکړې زما | په محنت سره | جوړوم زهٔ | په مینځ ستاسو

(زما ستاسو چندې ته څه ضرورت نشته البته) ما سره د متو په زور سره مدد اوکړئ نو زه به ستاسو

وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ ۙ اٰتُوْنِىْ زُبَرَ الْحَدِيْدِ ؕ حَتّٰٓى اِذَا

او په مینځ دهغوئ کښې | یو دیوال (بند) | راوړئ ماته | تختې د اوسپنې | تردې پورې | چه کله

او د هغوی په مینځ کښې یو دیوال اووهم بس ماته د اوسپنې ټکړې راکوئ (هغوی ورکول شروع کړل)

سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوْا ؕ حَتّٰٓى اِذَا

هغه برابر کړوا | مینځ د دوارو غرونو | نو اووئیل هغه | چه اوپو کئ | اورا | تردې پورې | کله چه

تردې چه د دوارو غرونو په مینځ کښې ئې برابر کړونو هغه حکم اوکړو چه پوک په اووهئ تردې چه

جَعَلَهٗ نَارًا ۙ قَالَ اٰتُوْنِىْٓ اُفْرِغْ عَلَيْهِ

هغه اوګرځوی (داوسپنې دیوال) | پشان د اور | اووئیل ذوالقرنین | راوړئ ماته | چه واړوم څه | په دې باندې

ئې د اور غوندې سور کړلو (د دې نه پس ذوالقرنین) اووئیل چه (اوس) وئیلې شوې تانبه راوړئ چه زه

---

(١) الطبری: ١٨/١٠١.

Scanned with Ca

قِطْرًا
اوېلې كړې شوې تانبا
د دې دپاسه واچوم

قوله تعالى:- حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ

ذوالقرنين دوو ديوالونوله اورسيدو:- خپل دمشرق سفرنئ ختم كړونو ذوالقرنين د هغه ځايه د شمال طرف ته يوه لار اونيوله چه وئي كتل دوه غرونه وو چه په خپلو كښې يوځائ شوي ووخودهغوي په مينځ كښې يوه لار وه دكوم ځائ نه چه به ياجوج وماجوج راوتل اوپه تركيانوباندې به ئې تباهي اچوله هغوي به ئې قتل كول پټي باغونه به ئې تباه كول بال بچ به ئې ورله هم هلاك كولو او سخت فساد به ئې پيداكولو.

ياجوج ماجوج هم انسانان دي:- ياجوج ماجوج هم انسانان دي لكه چه د بخارى او مسلم د حديث نه ثابت دي. رسول الله ﷺ فرمائي الله ﷻ به حضرت آدم عليه السلام ته اوفرمائي اي آدم! هغه به په لبيك او سعديك سره جواب وركوي. حكم به اوشي چه د اُورحصه جدا كړه تپوس به كوي څومره حصه؟ حكم به اوشي په هرو زروكسانو كښې نهه سوه او يوكم سل په دوزخ كښې او يو په جنت كښې. هم دغه به هغه وخت وي چه ماشومان به بوډاگان شي اودهرې يوې حمل والا ښځې حمل به پريوځي. بيا حضور ﷺ فرمائي په تاسو كښې دوه امتونه دي چه هغه په چا كښې هم وي نو هغوي ته به كثرت رسوي. يعني ياجوج ماجوج.[1] امام نووى رحمه الله شرح صحيح مسلم كښې يوه عجيبه خبره ليكلې ده. هغه ليكي د حضرت آدم عليه السلام خاص اوبو يوڅوقطرې كومې چه په خاوره كښې پريوتلې وې هم د هغې نه ياجوج وماجوج پيداكړې شوي دي نولكه هغوي د حضرت آدم عليه السلام اوحضرت حوا عليها السلام د نسل نه نه دي بلكه د آدم عليه السلام دنسل نه دي. خودا ياد ساتئ چه دا قول ډير غريب دې نه په دې باندې څه عقلي دليل شته اونه نقلي اوداسې خبرې چه داهل كتابونه رارسي هغه دمنلوقابلې نه دي بلكه هغوي سره داسې ملاوټې اوبناوټي قصې دي. والله اعلم. مسنداحمد كښې حديث دې دحضرت نوح عليه السلام درې ځامن وو سام حام اويافث؟ دسام د نسل نه ټول عرب دي اود حام دنسل نه ټول حبشان دي اود يافث دنسل نه ټول ترك دي.[2] دبعضو علماؤ قول دې چه ياجوج اوماجوج هم دتركوداعلى نيكه يافث اولاد دې. دوي ته ترك به دې وجه ونيلې شوي دي چه هغوي دخپل فساد اوشيطانويه وجه دانسانانودنورې ابادئ نه شاته په غورونوكښې پريخودې شوي وو.

د ذوالقرنين دسفر واقعات:- امام ابن جرير رحمه الله دذوالقرنين دسفرمتعلق اود هغه ديوال متعلق اود ياجوج ماجوج د بدنونو دهغوي دشكلونو غوږونو وغيره متعلق د وهب بن منبه نه يوه ډيره اوږده واقعه په خپل تفسير كښې بيان كړې ده چه دعجائبو او غرائبونه علاوه دصحت نه هم لرې ده. ابن ابى حاتم كښې هم داسې ډير واقعات دي خوټول غريب او غير صحيح دي. د دې غرونو په دره كښې ذوالقرنين د انسانانو يوه آبادي اوليدله چه په وجه د لريوالي د نورو خلقو ددنيا اود هغوي خپله يوه خاص ژبه چه دنوروژبه باندې هم نه پوهيدل. دې خلقود ذوالقرنين قوت طاقت عقل اوهنركتلوسره هغه ته درخواست اوكړو كه ته رضامندئ نو مونږ به تاله ډير زيات مال راجمع كړو اوتاسو ددې غرونو په مينځ كښې دا دره په يومضبوط ديوال سره بند كړنې چه مونږ د دې فساديانو د هرې ورځ تكليفونو نه بچ شو. ددې په

---

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب ﴿إن زلزلة الساعة شيء عظيم﴾ :٦٥٣٠، صحيح مسلم:٢٢٢، ترمذى:٣١٦٩، احمد:٣٢/٣.

[2] احمد:١١/٥، ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة والصافات:٣٢٣١، المعجم الكبير:٦٨٧١.

Scanned with Ca

جواب کښې ذوالقرنین اوفرمائیل ماته ستاسو د مال هیڅ ضرورت نشته د الله ﷻ هرڅه راکړې شوی دی اوهغه ستاسو دمال نه ډیر بهتر دی.هم دا جواب دحضرت سلیمان علیه السلام د طرف نه د سبا دملکه قاصدانوته هم ورکړې شوې وو.ذوالقرنین د خپل دې جواب نه پس اوفرمائیل چه اوتاسو ماسره په خپل طاقت قوت او کار روزګار سره امداد اوکړئ نوزه به تاسو اوهغوی په مینځ کښې یومضبوط دیوال اودروم. ﴿زبر﴾جمع د ﴿زبرة﴾ ده. ذوالقرنین فرمائی چه د اوسپنې ټکړې د خښتو په شان ماله راوړئ کله چه دا ټکړې راجمع کړې شوې نوهغه دیوال جوړول شروع کړه هغه په اوږدوالی او پلنوالې کښې دومره شو چه هغه ځائ راګیرکړو اود غرد څوکې پورې اورسیدو. د هغې د اوږدوالی پلنوالی او پیړوالی باره کښې مختلف اقوال دی.

ذوالقرنین د ویلې کړې اوسپنې دیوال جوړ کړو:-کله چه دا دیوال بالکل جوړشونوحکم ورکړې شو اوس د دې خلورو واړوطرفوته اوربل کړئ کله چه هغه د اوسپنې دیوال لکه د سروټکې په شان سور شو نو حکم اوکړې شو چه اوس ویلې کړې تانبه راوړئ اودهرطرف نه ئې په دې باندې رابهیوئ نوچه کله دا هم اوکړې شو اودا دیوال یخ شو نودادیوال ډیر مضبوط اوپوخ شو اوپه کتوکښې داسې معلومیدو لکه تیره خادرچه وی.

دا دیوال چا لیدلې دې:-ابن جریر کښې دی یوصحابی رضی الله عنه حضور ﷺ ته عرض اوکړوچه ما هغه دیوال لیدلې دې. حضور ﷺ اوفرمائیل څنګه دې؟هغه وئیل د کرخیدار خادرغوندې دې کوم کښې چه تورې اوسرې کرخې دی نو حضور ﷺ اوفرمائیل ټیك دی خودا روایت مرسل دې.خلیفه واثق په خپله زمانه کښې خپلوامیرانوته یولوئ لښکر اوسازوسامان ورکولوسره روان کړې ووچه ددې دیوال خبرراوړئ دې لښکردوه کالوپورې سفراوکړو و په ملکونوملکونو باندې ګرځیدل آخر دې دیوال ته اورسیدل وئې کتل چه د اوسپنې اوتانبې دیوال دې په دې کښې یوه ډیره لویه عظیم الشان دروازه هم د دې ده په کوم چه په منونووزنی تالې لګیدلې دی اوچه کوم مال مساله د دې دیوال نه بچ شوې ده هم هلته په یوبرج کښې کیخودې شوې ده کوم ځائ چه څوکئ اوپهره لګیدلې ده. دیوال ډیر اوچت دې چه څومره هم کوشش اوکړې شی خو په دې باندې ختل ناممکن دی. دې سره یوځائ ملاوشوې د غرونوسلسله دواړو طرفوته برابر روانه ده اونور ئې هم عجیبه او حیرانونکی امور اوکتل چه هغوی واپس راغله او خپل خلیفه ته ئې بیان کړل.

فَمَا اسْطَاعُوْٓا	اَنْ يَّظْهَرُوْهُ
نو نه طاقت لری یاجوج ماجوج	چه وراوخیژی په هغې باندې
نو هغوی (یاجوج ماموج) به د دې طاقت نه لری چه د دې دپاسه راؤخیژی	

وَمَا اسْتَطَاعُوْا	لَهٗ	نَقْبًا ﴿٩٧﴾	قَالَ	هٰذَا	رَحْمَةٌ
اونه طاقت لری (هغوی)	په هغې کښې	سوری کولو	اووئیل (ذوالقرنین)	دا	رحمت دې
اونه به دا طاقت لرلی شی چه په دې کښې سورې اوکړی	(د دې تکمیل نه) پس هغه اووئیل دا (جوړول)				

مِّنْ رَّبِّيْ	فَاِذَا	جَآءَ	وَعْدُ رَبِّيْ	جَعَلَهٗ	دَكَّآءَ	وَكَانَ
د طرفه د رب زما	نو هر کله	چه راشی	وعده د رب زما	کړې به دې لره	ذرې ذرې	او ده
زما د رب مهربانی ده	(خو) کله چه زما د رب وعده (چه قیامت دې) راشی نو دا (دیوال) به ذرې ذرې کړی					

يَمُوجُ	يَوْمَئِذٍ	بَعْضَهُمْ	وَتَرَكْنَا	حَقًّا ﴿٩٨﴾	وَعْدُ رَبِّي
چه دسمندر دچپو پشان به ننوځي	په دغه ورځ	بعضې دهغوی نه	او پرې به ږدو مونږ	حقه	وعده د رب زما

او زما د رب وعده (د قیامت) رشتینې ده | او مونږ به هغه ورځ هغوی د یو بل سره ګډوډ کړو

جَمْعًا ﴿٩٩﴾	فَجَمَعْنَاهُمْ	فِي الصُّورِ	وَنُفِخَ	فِي بَعْضٍ
ټول	انو راجمع به کړو مونږ هغوی لره	په شپیلۍ کښې	او پوکې به اووهلې شي	په بعضې نورو کښې

او (په دغه ورځ به) په شپیلۍ کښې پوک وهلی شي نو مونږ به (دوی ټول) په جمع کولو سره راجمع کړو

قوله تعالى:- فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ

ياجوج ماجوج او ديوال:- په ديوال باندې خو نه د ختلو ياجوج ماجوج ته طاقت شته اونه په دې كښې څه سورې كولې شي چه د هغه ځایٔ نه راوځي. ختل په نسبت د ماتولو زيات آسان دی د دې د پاره په ختلوكښې د ﴿مااسطاعوا﴾ لفظ استعمال شوې دې او په ماتولوكښې د ﴿مااستطاعوا﴾ لفظ راوړلې شوې دې.
غرض داچه نه هغوی راختلې شي چه راشي اونه سورې كولې شي. مسنداحمد كښې حديث دې حضور ﷺ فرمائي هره ورځ ياجوج ماجوج داديوال كنى تردې چه نيزدې شي اود نمر شعاګانې هغوی ته ښكاره شي ورځ تيره شي په دې وجه د هغوی د سردارحكم وی چه اوس ئې پريږدئی صباله به ئې ماتوو خو چه كله بله ورځ راشي نو هغه د اولنئي ورځې نه زيات مضبوط محسوس كوی د قيامت سره نيزدې چه كله الله ﷻ ته دهغوی راوتل منظور وی دوی چه په كنستلو سره لكه د پوستكي په شان كړی نود هغوی سرداربه وائی چه اوس ئې پريږدئی صبابه ان شاء الله دامات كړو. دان شاء الله وئيلو په بركت به بله ورځ چه كله هغوی راشي نوچه څنګه ئې پريخودې وی هم هغه شان به وی زر به ئې راغوزاركړی او بهر به راوځی ټولې اوبه به اوڅښی خلق به تنګ شي او قلعه ګانوكښې به پناه واخلی. دوی به خپل غشی د آسمانونوطرف ته اولی او په شان د وينوككړ به دا غشی د هغوی طرف ته واپس كولې شي نو دوی به وائی چه د زمكې والا خو ټول اووېريدل په آسمانونوباندې هم مونږ غالب راغلو. اوس به د هغوی په ستونوكښې غوټې راوځی او ټول په ټول به هم د دې وبا نه هلاك كړې شي. دهغه ذات قسم د چا په لاس كښې چه زما ځان دې دزمكې د ځناورو خوراك به د هغوی بدنونه او وينې وی په كوم سره چه به هغوی ښه تكړه اوتازه شي( )[1] په ابن ماجه كښې هم داروايت دې. امام ترمذی رحمه الله هم داراوړې دې او فرمائيلې دی چه دا روايت غريب دې بغيرد دې سند نه مشهور نه دې. د دې سند ډير قوی دې خود دې عبارت دنكارت نه خالی نه دې. ځكه چه د آيت ظاهری الفاظ صفا دی چه نه هغوی راختې شی اونه هغوی سورې كولې شی ځكه چه ديوال ډير مضبوط ډير پوخ او سخت دې.
كعب احبار رضي الله عنه نه روايت دې چه ياجوج ماجوج روزانه دا څټی او بالكل د پوستكي په شان ئې كوی بيا وائی چه راځئی صبابه ئې مات كړو. دويمه ورځ باندې راځی نو چه څنګه په اصل كښې وو هم هغه شان وی. په آخری ورځ د الله ﷻ په الهام باندې هغوی د تلو په وخت كښې به انشاء الله وائی بله ورځ چه راشی نو چه څنګه ئې چه پريخې وی هم هغه شان به وی او مات به ئې كړی. ډير ممكن دی چه هم د دې كعب رضي الله عنه نه حضرت ابوهريره رضي الله عنه دا خبره اورېدلې وی اوبيائی بيان كړې وی يا يوراوی ته وهم شوې وی اوهغه د حضور ﷺ فرمان ګنړلوسره دا مرفوعاً بيان كړې وی والله اعلم. دا مونږ وايو د دې تائيد د دې حديث نه هم كيږی كوم چه په مسنداحمد كښې دې. يوځل حضور ﷺ د خوب نه رابيدارشو مخ

---

[1] ترمذی كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الكهف:٣١٥٣ وهوصحيح، ابن ماجه :٤٠٨٠، احمد:٢/٥١٠، حاكم:٤/٤٨٨.

Scanned with Ca

مبارك نى سور كيدلو او فرمائيل به ئي ﴿لااله الاالله﴾ د عربود خرابيدو وخت رانيزدې شو نن د ياجوج ماجوج په ديوال كښې دومره سورې اوشو. بيا حضورﷺ د خپلو ګوتونه حلقه جوړه كړه او وئى خودله. په دې باندې حضرت ام المؤمنين زينب بنت جحش k سوال اوكړو آيا زمونږ دخوخلقو په موجودګنى كښې به هم هلاكت كولې شى؟ وئى فرمائيل اوخوچه كله دخبيثوخلقو كثرت اوشى.(١) داحديث بالكل صحيح دې بخارى اومسلم دواړو كښې دې. اوپه بخارى كښې د راويانو په ذكر كښې دام حبيبه k ذكر نشته په مسلم كښې دې نورې هم د دې په سند كښې داسې ډيرې خبرې چه ډيرې كمې موندلې شوى دى.مثلاً دزهرى رحمه الله روايت د عروه رحمه الله نه حالانكه دا دواړه بزرګان تابعى دى اود څلورو ښځو په خپل مينځ كښې ديوبل نه روايت كول بيا څلور ښځې صحابيه بيا په دې كښې هم دوه د حضورﷺ د بيبيانو لونړه رضى الله عنهم. بزاركښې هم دا روايت د حضرت ابوهريره ﷺ نه هم نقل دې.(مترجم وائى ددې تكلف اود دې مرفوع احاديثو متعلق د دې قول څه ضرورت دې؟ مونږ د قرآن پاك اودې صحيح مرفوع احاديثو په مينځ كښې ډير په آسانئى سره دا تطبيق كولې شو هغوى څه داسې سورې نه شى كولې دكوم نه چه راوځى. نرې كول يادحلقې برابر سورې كول بله خبره ده.دذوالقرنين چه كوم مقصد ددې ديوال دجوړولو نه ووهغه خود الله ﷻ په فضل سره حاصل شوچه نه هغوى د بره نه كوزيدې شى اونه سورې كولې شى چه راوځى اود دې خبرپه آيت كښې دې اود دې خلاف هيڅ حديث هم نشته. والله اعلم.مترجم)د دې ديوال جوړولونه پس د ذوالقرنين تسلى كيږى د الله ﷻ شكر كوى او فرمائى چه اې خلقو داهم د رب رحمت دې چه ما د دې شيطانانونه مخلوق ته اوس امن وركړو. اوچه كله د الله ﷻ وعده راشى نو دا به راپريوځى اودا به زمكه كښې ښخ شى مضبوطيابه هيڅ په كاررانه شى. داوښې قوب چه كله د هغې شاسره ملاوشى نو عرب كښې دې ته ﴿ناقة دكاء﴾ وائى.

قيامت سره نيزدې به داديوال دړې وړى شى:- قرآن پاك كښې بل ځائ كښې ارشاددې چه كله په غر باندې د موسى عليه السلام په مخامخ رب تجلى اوكړه نوهغه غر په زمكه راپريوتلوهلته هم لفظ﴿جعله دكا﴾ دې نوقيامت سره نيزدې به دا ديوال دړې وړې شى اود هغوى د وتلود پاره به لارشى.د الله ﷻ وعدې اټل دى اوقيامت يقينى راتلونكې دې.ددې ديوال په ماتيدوسره به داخلق راوځى اونوروخلقو كښې به ورننوځى د خپلو پردو تميزبه ختم شى داواقعه به ددجال د راتلونه پس اود قيامت د قايميدونه وړاندې به وى اود دې پوره بيان آيت ﴿حَتّٰىٓ اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ﴾(٢) په تفسير كښې به ان شاء الله راځى.

كله چه شپيلئى پوک وهلې شى:-دې نه پس به شپيلئى پوك وهلې شى او ټول خلق به راجمع كړې شى اودا هم وئيلې شوى دى چه دې نه مراد دادې د قيامت په ورځ به ټول انسانان او پيريان ګډوډ كړې شى د بنى فزاره د يوشيخ بيان ابن جرير كښې دې چه كله پيريان اوانسانان يوبل سره يوځائ كړې شى نو هغه وخت به ابليس وائى زه ورځم چه پته اولګوم دا څه خبره ده؟ د مرق طرف ته به منډه كړى نو هلته به د فرښتو ډله اووينى رامنع به شى واپس به شى مغرب ته به اورسى هلته به هم دا رنګ وينى نو ښى طرف ته اوګس طرف ته به منډې وهى خو هرطرف ته به فرښتو محاصره كړې وى كتلوسره به نااميده شى او چغې صورې به شروع كړى ناڅاپى به هغه ته يوه وړه غوندې لارښكاره شى خپل ټول اولاد سره به په دې لار ورروان شى وړاندې تلوسره به ګورى چه دوزخ شغلې وهى. د دوزخ يوداروغه به ورته وائى

---

(١) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قصة ياجوج ماجوج:٣٣٤٦، صحيح مسلم:٢٨٨٠، ترمذى:٦٨٧، ابن ماجه: ٣٩٥٣،احمد:٦/٤٢٨.

(٢) ٢١/الانبياء:٩٦.

Scanned with Ca

اې موذى خبيث ولي الله ﷻ ستا مرتبه اوچته كړې نه وه؟ته د جنتيانونه نه وې؟ نن چغې صورې ولې وهې،شيطان ورته وائي نن راباندې غصې ولې كوئې،دا ورځ خو د ملامت كولو ورځ نه ده. نن خوراته دخلاصي لار اوښايه. زه د الله ﷻ د عبادت د پاره تياريم كه حكم وى نودومره اوداسې عبادت به اوكړم چه په مخ د زمكې به چا هم نه وى كړې. داروغه به فرمائي چه الله ﷻ تاد پاره يوه فريضه مقرركړې ده. هغه خوشحاله شي چه زه ئې كوم اود هغې د پوره كولود پاره ښه تيار ولاړيم حكم به اوشي چه هم دا تاسو ټول دوزخ ته لاړشئ.اوس به دا خبيث حيران او پريشان پاتې شي نو فرښته به په خپل وزر سره دې اود ده اولاد راكاږى او دوزخ كښې به ئې واچوى. دوزخ به دې راونيسي او زور به وركړى يوځل به دې چغې اووهى ټولې فرښتې او ټول رسولان او انبياء عليهم السلام په زنگونونو د الله ﷻ په وړاندې عاجزنى كښې پراته دى. طبراني كښې حضورﷺ فرمائي ياجوج ماجوج د حضرت آدم ﷺ د نسل نه دى كه هغوى پريخودې شي نوددنياپه ژوندكښې به فساد واچوى يويوخپل شاته په زرګونو بلكه ډيرپرېدى او مره كيږى بياد دوى نه علاوه دريمې امتونه نوردى تاويل تاليس اومنسك(١)دا حديث غريب دې بلكه منكر اوضعيف دې.اوپه نسائي كښې دى د دوى ښځې اوبچى دى اويويوزرز بلكه دې نه هم زيات پرېدى اومره كيږى. (٢) بيافرمائي شپيلئى به پوك وهلې شى. حديث كښې دى چه هغه يوقرن دې په كوم كښې چه به پوكې وهلې شى.(٣)دپوكى وهونكې به حضرت اسرافيل ﷺ وى. لكه څنګه چه اوږد حديث شريف بيان شوې دې. اود نورو هم ډيرواحاديثونه ددې ثبوت دې. حضورﷺ فرمائي زه څنګه په آرام او سكون سره كينم دشپيلئى والا فرښتې شپيلئى خپلې خُلې سره لګولې تندې ښكته كړې شوې غوږ لګولې په انتظار ناسته ده چه كله به حكم اوشي اوزه به شپيلئى پوك وهم. خلقو وئيل حضورﷺ بيا مونږ څه اووايو؟ وئې فرمائيل ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل على الله توكلنا﴾(٤)

بيا فرمائي چه مونږ ټول به د حساب د پاره راجمع كړو د ټولوحشر به زمونږ په وړاندې وى لكه چه په سورت واقعه كښې دى چه وړاندې روستوټول به په مقرر ورځ اووخت رايوځائ كولې شي.(٥) يوبل آيت كښې دى ﴿ وَحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴾(٦) مونږ به ټول راجمع كړو يوبه هم باقي پاتې نه شي.

وَّعَرَضْنَا	جَهَنَّمَ	يَوْمَئِذٍ	لِّلْكٰفِرِيْنَ	عَرْضًا	الَّذِيْنَ
او مخې ته به راولو مونږ	دوزوخ	په دغه ورځ	دپاره دكافرانو	په وړاندې كولو سره	هغه كافران

اومونږ به د قيامت په ورځ جهنم كافرانو ته مخامخ كړو | هغه كافران (چه په دنيا كښې)

كَانَتْ	اَعْيُنُهُمْ	فِيْ غِطَآءٍ	عَنْ ذِكْرِيْ	وَكَانُوْا	لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ
چه وې	سترګې دهغوئ	په پرده كښې	دياد زمانه	اووو هغوئ	چه طاقت ئې نه لرلو

د هغوى سترګې زما د ياد (توحيد) نه په پرده كښې وې | اود (خپلو ګناهونو په وجه ئې) اوريدو طاقت

---

(١) الطيالسي:٢٢٨٢.

(٢) السنن الكبرى:١١٣٣٤.

(٣) ابوداوٗد كتاب السنة باب ذكر البعث والصور:٢٧۴٢وسنده صحيح، ترمذى:٢۴٣٠، دارمى:٢/٣٢٥، ابن حبان:٢٥٧٠، حاكم:٢/٤٣٦،احمد:٢/١۶٢.

(٤) ترمذى كتاب صفة القيامة باب ماجاء فى (شان) الصور:٢۴٣١، السنن الكبرى:١٠۴۶٢، احمد:۶/٢٥.

(٥) ٥۶/الواقعة:۴٩–٥٠.

(۶) ١٨/الكهف:۴٧.

Scanned with Ca

سَمۡعًا ﴿۱۰۱﴾ اَفَحَسِبَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡۤا اَنۡ يَّتَّخِذُوۡا عِبَادِىۡ

داودریدو | ایا گمان کوی | هغه کسان| چه کفر ئې کړې دي | چه جوړ کړي هغوئ | بندګان زما

نه لرلو (ځکه چه اوریدو استعداد ئې تباه کړې وو) ایا کافران ددې نه پس هم دا ګمان کوی چه زما

مِنۡ دُوۡنِىۡۤ اَوۡلِيَآءَ ؕ اِنَّاۤ اَعۡتَدۡنَا جَهَنَّمَ لِلۡكٰفِرِيۡنَ نُزُلًا ﴿۱۰۲﴾

| ماسوا زمانه| دوستان | بیشکه مونږ| تیار کړې دي| دوزخ | دپاره دکافرانو| میلمستیا

عبادت پریږدي اوزما بندګان د خپلو ځانونو دپاره کارساز جوړ کړي مونږ د کافرانو د میلمستیا دپاره

قُلۡ هَلۡ نُـنَبِّئُكُمۡ بِالۡاَخۡسَرِيۡنَ اَعۡمَالًا ﴿۱۰۳﴾ ؕ

| ورته اووایه| ایا مونږ خبر درکړو تاسوته| په زیات نقصان موندونکو خلقو باندې|په لحاظ دعمل سره

جهنم تیار کړې دې ته ورته اووایه ایا زه تاسو ته دهغه چا خبر درکړم چه په خپل عمل کښې زیات تاوانیان دی

اَلَّذِيۡنَ ضَلَّ سَعۡيُهُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَهُمۡ

| داهغه خلق دی | چه ضائع دی | کوششونه دهغوئ | په ژوند ددنیا کښې | اوهغوئ

دا هغه خلق دی چه د دوی کوششونه په دنیاوی ژوند کښې ضائع شول او دوی (اوس هم) په خپلو اعمالو

يَحۡسَبُوۡنَ اَنَّهُمۡ يُحۡسِنُوۡنَ صُنۡعًا ﴿۱۰۴﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

| ګمان کوی | چه بیشکه هغوئ |(ښه) تیک کوی| هر کار | دا هغه کسان دی | چه انکار ئې اوکړو

د نیکو ګمان کوی | چه دوی ښه کارونه کوی | .... دا هغه خلق دی چه د خپل رب

بِاٰيٰتِ رَبِّهِمۡ وَلِقَآئِهٖ فَحَبِطَتۡ اَعۡمَالُهُمۡ فَلَا نُقِيۡمُ

| دایتونو درب خپل نه | اود ملاقات دهغه نه | نوضائع شول| عملونه دهغوئ| پس نه به ودروؤ مونږ

د ایاتونو اود هغه د ملاقات نه ئې انکار کړې دې| نو د دوی (نیک) عملونه ضائع شول | او مونږ به

لَهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ وَزۡنًا ﴿۱۰۵﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمۡ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوۡا

| هغوئ دپاره| په ورځ دقیامت | څه وزن | دا بدله دد وی | دوزخ دې | په سبب دهغې|چه کفراوکړو دوئ

د قیامت په ورځ د هغې تول دپاره تله نه لګوو| دا جهنم د دوی د کفر په وجه د دوی سزا ده

وَاتَّخَذُوۡۤا اٰيٰتِىۡ وَرُسُلِىۡ هُزُوًا ﴿۱۰۶﴾

| او اونیول دوی | ایتونه زما | اورسولان زما | په ټوقو سره|

اوپه دا چه زما په ایاتونو او په پیغمبرانو پورې به ئې ټوقې کولې|

قوله تعالی:- وَعَرَضۡنَا جَهَنَّمَ يَوۡمَئِذٍ لِّلۡكٰفِرِيۡنَ عَرۡضًا ﴿۱۰۰﴾

کافرانوته به اول دوزخ خودلې شی:- -کافران به دوزخ ته ځی اوددې نه وړاندې به دوزخ اود هغې عذابونه وینی اودې یقین کولوسره چه دې کښې به دوی داخلیږی دداخلیدونه اول به ترقیږی او سوزیږی د غم تکلیف ویرې د وجه نه به همت بیلی. د صحیح مسلم شریف په حدیث کښې دی دوزخ به د قیامت په ورځ په راښکوسره راوستلې شی دکوم چه به اویا زره واګې وی اوپه هره یوه واګه به اویااویا زره

Scanned with Ca

فرښتې وى.([1]) دې كافرانو په ټول عمر كښې خپلې سترګې او غوږونه بې كاره كړى ناست دى نه ئې حق اوليدلو نه ئې حق واوريدلواونه ئې عمل اوكړو. د شيطان ملګرتيائى اوكړه اودرحمن دذكرنه ئې غفلت اوكړو. دالله ﷻ احكام اوممانعتونه ئې شاته اوغورزول او دائې ګنړل چه د هغوى د دروغو معبودان به هغوى ته دا ټولې نفع رسوى او ټولې سختئې به لرې كوى صرف د هغوى غلط خيال دې بلكه هغوى خو به د دوى دعبادتونو نه هم منكران شى اود هغوى دښمنان به جوړشوى ولاړ وى. د دې كافرانو منزل خوهم جهنم دې چه هم د اوس نه تيار دې.

د اعمالو په لحاظ سره د ډير تاوان والا څوك دى؟:-دحضرت سعدبن ابى وقاص ﷺ نه دهغوى خوئ مصعب رحمه الله سوال اوكړو چه دې آيت نه څوك مراد دى؟هغوى اوفرمائيل چه نه بلكه دې نه مراد يهود اونصارى دى.هم يهوديانو پيغمبر ﷺ دورغ ګنړلى وواونصارى جنت رښتيانه منلواووائى چه هلته خوراك څښاك هيڅ هم نشته.او خارجى خلقود الله ﷻ وعده د مضبوتيانه پس ماته كړه حضرت سعد ﷺ به خارجيانوته فاسقان ونيل.([2]) حضرت على ﷺ وغيره فرمائى چه دې نه مراد خارجى دى.([3]) مطلب دا دې چه څنګه داآيت يهوديانو اونصارى ته شامل دې دغه شان د خارجى حكم هم دې كښې دې څكه چه آيت عام دې څوك چه هم دالله ﷻ عبادت او اطاعت په داسې طريقه راوړى چه د الله ﷻ ناخوښه وى نوكه هغه په خپل عمل باندې خوشحاله وى اودا ګنړى چه ما د آخرت توښه اوپنګه ډيرڅه راجمع كړل زما نيك اعمال د الله ﷻ خوښ دى اوماته به په دې باندې اجر اوثواب خامخاملاويږى خود ده ګمان غلط دې. د ده اعمال قبول نه دى بلكه مردود دى اوهغه د غلط ګمان كونكې سړې دې. دا آيت مكى دې اوښكاره خبره ده چه په مكه كښې يهود اونصارى مخاطب نه وواودخارجيانوخوپه دغه وخت كښې وجودهم نه وو. نوددې برزګانو هم دا مطلب دې چه دآيت الفاظ عام دې دوى ته اود دوى په شان ټولوته شامل دى.

كافران او مشركان به سره د اعمالو جهنم ته ځى:-لكه چه په سورت غاشيه كښې دى د قيامت په ورځ به ډيرمخونه خوار اوذليل وى چه په دنياكښې ډير محنتونه كونكى بلكه په عملونوباندې ستړې شوى وو اوسخت تكليفونه ئې اوچت كړى وو.([4]) نن به هغوى سره د عبادت اورياضت دوزخ ته ورځى او په سوركړې شوى اوركښې به اچولې شى. يوبل آيت كښې دى ﴿وَقَدِمۡنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُواْ مِنۡ عَمَلٖ فَجَعَلۡنَٰهُ هَبَآءٗ مَّنثُورًا﴾([5]) دهغوى كړې شوى اعمال مونږ په وړاندې كيدو سره ردى او بې كاره كړل. بل آيت كښې دى دكافرانود اعمالو مثال داسې دې لكه چه يوتګې د لرې نه د شګو غونډئى د لرې نه اوبه ګنړى خو چه كله خوانه راشى نو يوڅاڅكې اوبه هم نه وى.([6]) دا هغه خلق دى چه په خپله طريقه سره عبادتونه كوى او په زړه كښې هم دا ګنړى چه مونږ ډير ښه كارونه كوواوهغوى مقبول او د الله ﷻ خوښ دى خو هغوى د الله ﷻ په طريقوباندې نه وو د نبيانو د فرمان مطابق نه وو په دې وجه دمقبول كيدو په ځاى مردود شو اوهغوى دمحبوب كيدوپه ځاى باندې مبغوض شو. څكه چه هغوى د الله ﷻ آياتونه دروغ ګنړل د الله ﷻ دوحدانيت اودهغه د رسول ﷺ د رسالت ټول ثبوتونه د هغوى په وړاندې وو خوهغوى سترګې بند كړې وې او هډوونئى نه منل. د هغوى د نيكئى چابړې به بالكل خالى وى.

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الجنة باب جهنم اعاذنالله منها:٢٨٤٢.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة الكهف باب قوله ﴿قل هل ننبئكم بالاخسرين اعمالا﴾:٤٧٢٨.

[3]) الطبرى:١٢٨/١٨.

[4]) ٨٨/الغاشية:٢-٣.

[5]) ٢٥/الفرقان:٢٣.

[6]) ٢٤/النور:٢٩.

Scanned with Ca

د بخاري شريف په حديث كښې دي د قيامت په ورځ به يوچاق اوتازه سړې راشي خود الله ﷻ په نيز به دهغه وزن ديوماشي د وزر برابر هم نه وي بيا حضور ﷺ اوفرمائيل كه تاسو غواړئي نود دې آيت تلاوت اوكړئي ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ [1] دابن ابي حاتم په روايت كښې دي ډير زيات خوراك څښاك كونكې چاق او تازه سړې به د قيامت په ورځ د الله ﷻ مخې ته راوستلې شي خود هغه وزن به د غلې د يوې دانې برابر هم نه وي. بيا هغوي هم د دې آيت تلاوت اوكړو [2] بزاركښې دي قريشي كافر په خپله حليه كښې په فخر سره دحضور ﷺ مخې ته تيريدلو نو حضور ﷺ حضرت بريده ﷺ ته اوفرمائيل دا د هغوي نه دې چه دقيامت په ورځ به د ده د الله ﷻ په نيزهيڅ وزن نه وي. [3] دمرفوع حديث په شان د حضرت كعب ﷺ قول هم نقل دې دا بدله ده د هغوي د كفر اود الله ﷻ آياتونه اود هغه د رسولانو سپكاوې كول اود هغوي نه منل بلكه هغوي دروغ ګڼړل.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا

| بيشكه هغه كسان| چه ايمان ئې راوړو

| بيشكه كومو كسانو چه ايمان راوړې دي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ

اوعمل ئې اوكړو نيك| وي به | دپاره دهغوئ | باغونه دفردوس | ميلمستيا|هميشه به وي |

اونيك عملونه ئې كړي دي | د دوي د ميلمستيا دپاره د فردوس باغونه دي | دوي به په هغې كښې

فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ

په هغې كښې |نه به طلب كوي | دهغې نه | وتل (بل ځائې ته) | ورته اووايه | كه چرې شي | درياب |

هميشه دپاره وي | د هغې نه د وتلو خواهش به نه كوي | ته ورته اووايه كه چرته د سمندر اوبه

مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ

سياهي | دپاره دصفتونو ليكلو| درب زما | نوختم به شي درياب | مخكښې ددې نه | چه ختم شي |

زما د رب د صفتونو ليكلو دپاره سياهي شي | نو د سمندر اوبه به زما د رب د صفتونو ليكلو نه

كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ

صفتونه | درب زما | اواګر كه راوړو مونږ | په شان دهغې درياب| سياهي (نوره)| ورته اووايه|

وړاندې ختمې شي|اګر چه مونږ (د نورو صفتونو ليكلو دپاره) د دې پشان نوره سياهي راوړو| ته اووايه

إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ

بيشكه | چه زهٔ انسان يم| په شان ستاسو| چه وحي كيږي | ماته |چې بيشكه | معبود ستاسو| معبود|

بيشكه زه ستاسو پشان يو انسان يم | (خو) ماته وحي كولې شي چه ستاسو د عبادت مستحق صرف

---

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الكهف ﴿اولئك الذين كفروا بايات ربهم ولقائه فحبطت اعمالهم..﴾:٤٧٢٩؛صحيح مسلم: ٢٧٢٥.

[2] الطبري:١٢٩/١٨.

[3] مسندالبزار:٢٩٥٦ مجمع الزوائد:١٢٥/٥.

وَّاحِدٌ	فَمَنْ	كَانَ	يَرْجُوْا	لِقَآءَ	رَبِّهٖ	فَلْيَعْمَلْ	عَمَلًا صَالِحًا
يو دي	نوهغه څوک	چه وي	چه اميد لري	د ملاقات	د رب خپل	نوهغه دې عمل کوي	عمل نيک
يو الله دې | نو څوک چه د خپل رب د ملاقات يقين ساتي | هغه دې نيک عمل کوي							

وَّلَا يُشْرِكْ	بِعِبَادَةِ	رَبِّهٖٓ	اَحَدًا
اونه دې شريکوي	په عبادت	د رب خپل کښې	هيڅوک
اود خپل رب په عبادت کښې دې (ورسره) هيڅوک نه شريکوي			

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

دنيکانوخلقو ميلمستيا:- په الله ﷻ باندې ايمان لرونکي دهغه رسولان ربښتوني منونکي اودهغوی په خبرو باندې عمل کونکي به بهترينوجنتونوکښې وي. بخاري اومسلم کښې دی کله چه تاسو د الله ﷻ نه د جنت سوال کونی نو جنت الفردوس غوارئ دا د ټولونه اوچت او بهترجنت دې هم د دې نه د نورو جنتونونهرونه بهيږي.([1]) هم دا به د هغوی د ميلمستياځائې وی دوی به دلته د هميشه د پاره اوسيږي. نه به ويستلې شی اونه به د وتلوخيال ورځی نه به د دې نه بهتر ځائ بل وی اونه به د هغه ځائ د اوسيدونه ويريږي. ځکه چه د هرقسم اوچت عيش ورته حاصل وی يويسې بل رحمت ملاويږي. ورځ په ورځ رغبت محبت او مينه الفت زياتيږي د دې وجه نه طبيعت سترې کيږی نه زړه مړيږي بلکه نور شوق هم زياتيږي او نوې نعمت ملاويږي.

د اووه سمندرونوسياهی هم د رب تعريف نه شی ليکلې:- حکم کولې شی چه د الله ﷻ د عظمت باره کښې د پوهه کولوډپاره په دنياکښې اعلان اوکړئ چه دزمکې سمندرونه سياهي جوړه شی او بيا د الله ﷻ کلمات د الله ﷻ د قدرتونو ښرګندونه د الله ﷻ خبرې اود الله ﷻ حکمتونه ليکل شروع کړی نودا ټوله سياهی به ختمه شی خو د الله ﷻ تعريفونه به ختم نه شی. که بيا دغه شان نور دريابونه راوړلې شی بياراوړلې او بيا راوړلې شی خونامکن دی چه د الله ﷻ قدرتونه د هغه حکمتونه اود هغه دليلونه ختم شی. د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝﴾([2]) يعنی که په مخ دزمکې دونونه قلمونه جوړکړې شی اودټولوسمندرونونه سياهی جوړه شی دې نه پس اووه سمندرونه نورهم راوړلې شی نونامکن دی چه دالله ﷻ کلمات پوره اوليکی. د الله ﷻ عزت اود هغه حکمت د هغه غلبه او قدرت هم هغه پيژنی د ټولوانسانانوعلم د الله ﷻ د علم په مقابله کښې دومره هم نه دې څومره چه د سمندرپه مقابله کښې څاڅکې. د ټولو ونوقلمونه به په سوليدو سوليدوختم شی د ټولو سمندرونو سياهی به ختمه شی خودالله ﷻ کلمات به هم داسې باقی پاتې شی لکه څنګه چه وې اوهغه بې شميره او بې تعداده دی.څوک دی چه د الله ﷻ صحيح او پوره قدر اوعزت پيژندې شی؟څوک دې چه د هغه پوره ثناوصفت په ځائ راوړې شی؟ بې شکه زمونږ رب هم هغه شان دې څنګه چه هغه پخپله فرمائي مونږ چه د هغه کوم تعريفونه اوکړو هغه د دې ټولونه زيات دې اود دې ټولونه لوئ دې. يادلرئ څنګه چه د ټولې زمکې په مقابله کښې يوه د اوری دانه ده دغه شان د جنت او آخرت د نعمتونو په مقابله کښې د ټولې دنيانعمتونه دی.

[1] صحيح بخاری کتاب الجهاد باب درجات المجاهدين في سبيل الله: ٢٧٩٠، احمد: ٢/٣٣٥، ابن حبان: ٤٦١١.
[2] ٣١/لقمان: ٢٧.

Scanned with Ca

ټول پیغمبران علیهم السلام بشر دی:- د حضرت معاویه بن ابی سفیان ﷺ فرمان دې چه دا د ټولونه آخری آیت دې کوم چه په حضور ﷺ باندې نازل شوې دې. حکم کولې شی چه تاسو خلقوته اوفرمائې چه زه هم ستاسو په شان یو انسان یم تاسو هم انسانان ئې که ما دروغ کنړئې نو راوړئې د دې قرآن په شان یو قرآن تاسو هم جوړ کړئې اوپیش کړئې. ګورئې زه چرته په غیبو پوهیدونکې نه یم تاسو زما نه د ذوالقرنین د واقعه تپوس اوکړو د اصحاب کهف قصې تپوس مو اوکړونوما د هغې صحیح واقعات تاسو ته بیان کړل کوم چه د نفس الامر مطابق دی که ماله د الله ﷻ وحی نه راتله نوما به دا تیرشوی واقعات څنګه چه هغه شوی دی څنګه بیانولې شو؟ واورئې د ټولې وحی خلاصه دا شوه چه تاسو موحد جوړشئې شرك پریږدئې زما دعوت هم دغه دې څوك چه هم په تاسو کښې دالله ﷻ نه اجراوثواب اخستل غواړی هغه له د شریعت مطابق عمل کول پکاردی اود شرك نه بالکل بچ کیدل پکار دی. بغیرد دې دواړو کارونونه یو عمل الله ﷻ ته قبول نه دې چه په خلوص سره وی اود سنتو مطابق وی.

هر عبادت کښې یو ذره ریاکارئې نه ځان ساتل ضروری دی:- یو سړی دحضور ﷺ نه تپوس کړې وو چه په دیرونیکو کارونو کښې باوجوددالله ﷻ د رضالتیون سره زما اراده داهم وی چه خلق زما دا نیکی اوګوری نوزما د پاره څه حکم دې؟ حضور ﷺ خاموش پاتې شو نودا آیت نازل شو.([1]) داحدیث مرسل دې.د حضرت عباده بن صامت ﷺ نه یو سړی تپوس اوکړو چه یو سړې مونځ روژه صدقه خیرات حج زکوة ادا کوی د الله ﷻ رضامندی هم لټوی او په خلقو کښې نیك نامی او لوئی هم. حضور ﷺ اوفرمائیل د هغه ټول عبادت بې کاره دې. الله ﷻ د شرك نه ویزاره دې چه څوك د هغه عبادت کوی اویل نیت هم کوی نو الله ﷻ فرمائی چه دا ټول هم هغه ته ورکړئې ماته د ده د څه څیز ضرورت نشته.([2])

دحضرت ابوسعیدخدری ﷺ بیان دې چه مونږ به حضور ﷺ له په نمبرنمبر راتلواو شپه به موتیرولو کله چه به د حضور ﷺ څه کار وونوفرمائیل به ئې.داسې خلق ډیر زیات وو یوه شپه مونږ په خپل مینځ کښې خبرې اترې کولې چه رسول مقبول ﷺ تشریف راوړو وئې فرمائیل داڅه پس پس کوئې مونږ جواب ورکړو یارسول الله ﷺ زمونږ توبه ده مونږ دمسیح دجال ذکرکولو اوزمونږ زړونه ویریدل.حضور ﷺ اوفرمائیل زه تاسو ته د دې نه هم خطرناکه خبره اوښایم؟ هغه پټ شرك دې چه یوانسان د بل انسان د خودنې د پاره مونځ اوکړی.([3]) مسنداحمدکښې دی چه ابن غنم وائی زه اوحضرت ابوالدرداء ﷺ جابیه جمات ته لاړوهلته مونږ ته عباده بن صامت ﷺ ملاوشو په ګس لاس خو هغه زما ښې لاس اونیولواو پخپل ښی لاس باندې ئې دابوالدرداء ګس لاس اونیولو اودغه شان مونږ دریواړو هلته خبرې کولې روان وو هغوی اوفرمائیل چه ګورئې که تاسو دریواړه یا په تاسو کښې یوکس هم ژوندې پاتې شو نوممکن دی چه هغه هغه وخت هم اووینی چه دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه قرآن زده کړې شوې ښه سړې حلال حلال ګنړل اوحرام حرام ګنړلووالاسرې اودغه شان هرحکم په مناسب موقعه باندې ساتونکې اودهغه قدرت اوعزت په خلقو کښې داسې وی لکه دمړخر دسر.اوس لا دا خبرې کیدلې چه حضرت شدادبن اوس ﷺ اوحضرت عوف بن مالك ﷺ راغلو اوکیناستلو سره شداد ﷺ اوفرمائیل خلقوزما خو په تاسو د ټولونه زیاته ویره د هغه څیز ده کوم چه مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی یعنی پټ خواهش او شرك. په دې باندې حضرت عباده اوابوالدرداء ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ دې مونږ معاف کړی مونږ ته حضور ﷺ فرمائیلی دی چه په دې خبره باندې شیطان نا امیده شوې دې چه په دې جزیره عرب کښې د هغه عبادت اوکړې شی او پټ خواهشات خو هم دغه د شهوت او خواهش څیزونه ښځې وغیره دی. دا

---

[1]) الطبری:٢٢٤٣٧،.
[2]) الطبری:١٢٦/١٨.
[3]) ابن ماجه کتاب الزهد باب الریاء والسمعة:٤٢٠٤وهوحسن، احمد:٣٠/٣، مجمع الزوائد:٣١٥/١.

Scanned with Ca

شرك خو زمونږ په پوهه کښې رانغلو د کوم نه چه ته مونږ ویروې. شداد ﷺ اوفرمائیل بنه ده اوبنائی چه یوسړې د بل د خوندې د پاره مونځ روژه صدقه زکوة خیرات کوی ددې حکم ستاسو په نیز څه دې؟ آیا هغه شرك اوکړو؟ ټولوجواب ورکړو بې شکه دغه سړې مشرك دې. څوك چه د دنیاد خوندې د پاره روژې اوساتی هغه مشرك دې چه په خلقو کښې خپل سخاوت خودلودپاره صدقه اوخیرات کوی هغه هم مشرك دې. په دې باندې حضرت عوف بن مالك ﷺ اوونیل آیا دا نه شی کیدې چه په داسې اعمالوکښې کوم چه د الله ﷻ د پاره وی الله ﷻ هغه قبول کړی او چه کوم د نورو د پاره وی هغه رد کړی. حضرت شداد ﷺ اوفرمائیل دا هیڅ کله نه شی کیدې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه د الله ﷻ ارشاد دې چه زه د ټولونه بهترحصې والا یم څوك هم چه ما سره په یوعمل کښې څوك شریك کړی زه هغه خپله حصه هم هغه دویم ته ورسپارم او ډیر په بې پرواهئی سره لړ او ډیر هر څه پریږدم.(١)

عمل کښې ریا کاری پټ شرك دې:- یوبل روایت کښې دی چه حضرت شداد بن اوس ﷺ یوه ورځ ژړل مونږ تپوس اوکړوحضرت تاسو ولې ژاړې؟ وئی فرمائیل چه یوحدیث رایاد شواوهغه اوژړولم ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی ماته په خپل امت باندې د ټولونه زیاته ویره د شرك اود پټ شهوت ده ما تپوس اوکړویارسول الله ﷺ ستاسوامت به تاسونه پس شرك کوی؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه او واوره هغوی به دنمر سپوږمئی کانړی اوبتانو عبادت نه کوی بلکه په خپلو عملونوکښې به ځان خودنه کوی. پټ شهوت دا دې چه سحر په روژه کښې دې اوڅه خواهش نی مخې ته راغلو روژه نی پریخوده.(٢) (ابن ماجه ومسنداحمد)

رسول الله ﷺ فرمائی چه د الله ﷻ فرمان دې چه زه د ټولوشریکانونه بهتریم ما سره چه څوك هم څه شریك کړی زه خپله حصه هم هغه ته ورکوم. بل روایت کښې دی چه څوك بل کس زما سره په عمل کښې شریك کړی زه دهغه نه خلاص یم اود هغه هغه ټول عمل د دغه غیرد پاره دې.(٣) بل حدیث کښې دی ماته ستاسو په نسبت د ټولونه زیاته ویره د وړوکی شرك ده.خلقو تپوس اوکړو چه هغه وړوکې شرك څه څیز دې؟ وئی فرمائیل ریاکاری. د قیامت په ورځ به ریاکارانوته جواب ملاویږی چه ځئی د چاد پاره چه موعمل کولودهغوی نه بدله اوغواړئی اوګورئی چه ملاویږی هم؟(٤) دابوسعیدبن ابی فضاله انصاری صحابی ﷺ نه روایت دې فرمائی چه ما درسول الله ﷺ نه اوریدلی چه کله الله ﷻ د ټولو وړاندې روستوني خلق راجمع کړی د کومې ورځې په راتلو کښې چه څه شك شبه نشته په هغه ورځ به یو آواز کونکې آواز کوی کوم سړی په کوم عمل کښې دالله ﷻ سره څوك شریك یوځائ کړې وی هغه له پکاردی چه دخپل هغه عمل بدله هم د هغه دویم نه اوغواړی ځکه چه الله ﷻ دحصه دار نه بې پرواه دې.(٥) ابوبکر ﷺ فرمائی رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه الله تعالی به ریاکارعذاب هم ټولوته ښائی او نیك عمل خلقوته اورونکې عذاب ب هم هم ټولوته اوروی.(٦)(مسنداحمد)

دحضرت ابوسعیدخدری ﷺ نه هم روایت نقل دې(٧) ابن عمر ﷺ فرمائی چه حضور ﷺ فرمائیلی دی خپل نیك اعمال ښکاره کونکې به الله ﷻ خامخارسوا کوی.داچه دهغه اخلاق به خراب شی اوهغه به د

---

(١) احمد:٤/١٢٥-١٢٦ وسنده حسن، مجمع الزوائد:١٠/٢٢١

(٢) ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة: احمد:٤/١٢٤.

(٣) احمد:٥/٤٢٨، ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة:٤٢٠٢وهوحسن صحيح، الطيالسي:٢٥٥٩، ابن حبان:٣٩٥،د.

(٤) احمد:٥/٤٢٨، شرح السنة:٤/٢٠١وسنده حسن.

(٥) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الكهف:٣١٥٤وسنده حسن، ابن ماجه: ٤٢٠٣، شعب الايمان:٢٨١٧، احمد:٣/٤٦٦،

(٦) احمد:٥/٤٥وهوصحيح بالشواهد، مسندالبزار:٣٦٩١.

(٧) ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى الرياء والسمعة:٢٣٨١وهوصحيح، احمد:٣/٤٠.

Scanned with Ca

خلقو په نظر کښې ذليل اوخواروي. دې بيان کولوسره عبدالله ﷺ په ژړا شو.([1]) (مسند احمد) حضرت انس ﷺ روايت کوی چه حضور ﷺ فرمائيل د قيامت په ورځ به د انسان د نيکواعمالو مهر لګيدلې پاڼې د الله ﷻ په وړاندې پيش کولې شي. دا لرې کړه دا قبول کړه، دا لرې کړه او دا قبول کړه. هغه وخت به فرښتې عرض کوی اې الله ﷻ ترکومې چه زمونږ علم دې دا سړې خو مونږ نيک ګڼړلو جواب به ملاو شی چه کوم زه لرې کوم دا هغه اعمال دی په کومو کښې چه صرف زما رضامندی مطلوب نه وه بلکه په دې کښې رياکاری وه. نن خو به زه صرف هغه اعمال قبلوم چه صرف هم زما د پاره کړې شوی وی.

ريا چې څومره پورې عبادت کښې مشغول د الله ﷻ په غضب کښې وی ارشاد دې چه څوك د خودنې اورونې دپاره اودريږی هغه چه ترکومې کينه نی دالله ﷻ په غصه اوغضب کښې وی دابويعلى په حديث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې دخلقو په وړاندې په کتلوسره په مزه مزه ښه ښکلې مونځ اداکوی او په ځان له ځائ کښې خراب او په تندئی سره بې زړه ادا کوی هغه د خپل پروردګار بې عزتی اوکړه.([2]) اول بيان شوې دې چه دا آيت معاويه ﷺ د قرآن پاك آخری آيت ښائی خودا قول د اشکال نه خالی نه دې ځکه چه سورت کهف ټول په ټول هم په مکه کښې نازل شوې دې. او ښکاره خبره ده چه دې نه پس برابر لسو کالو پورې قرآن پاك نازليدلو. نو په ظاهره خو دامعلوميږی چه د حضرت معاويه ﷺ مطلب دا وی چه دا آيت آخری دې يعنی په بل آيت سره منسوخ کيږی نه په دې کښې چه کوم حکم دې هغه به ترآخره پورې بدل کړی شوی نه دې د دې نه پس څه داسې آيت نه دې نازل شوې چه په دې کښې بدلون او جداوالې اوکړی. والله اعلم. يوډير زيات غريب حديث حافظ ابوبکر بزار رحمه الله په خپل کتاب کښې راوړی دی چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی چه کوم سړې آيت ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا﴾ الخ د شپې په آخر وخت کښې اولولی الله ﷻ به هغه ته دومره لوئ نور ورکوی چه د عدن نه به مکې ته اورسی.([3])

﴿الحمد لله﴾ د سورت کهف تفسير ختم شو

....

﴿تفسير سورت مريم﴾

ايا تونه		رکوع ګانې
	سورة مريم مكية وهي ثمان وتسعون اية وست ركوعات	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	

كٓهٰيٰعٓصٓ ۟	ذِكْرُ	رَحْمَتِ	رَبِّكَ	عَبْدَهٗ	زَكَرِيَّا ۟	اِذْ
ك د ى ع ص	دا ذکر دې	د نعمت	درب ستا	په بنده خپل	زکريا باندې	کله چې

کاف، ها، يا، عين، ص، دا ستا د رب د هغه احسان ذکر دې کوم چه هغه په خپل بنده حضرت زکريا باندې کړې وو

نَادٰى	رَبَّهٗ	نِدَآءً خَفِيًّا ۟	قَالَ	رَبِّ	اِنِّيْ
اواز اوکړو هغه	رب خپل ته	اواز پټ	اووئيل هغه	اې ربه زما	بيشکه زه چې يم

څه وخت چه هغه خپل رب ته پټ آواز اوکړو او عرض ئې اوکړو چه اې زما ربه زما د بدن هډوکی

---

[1]) احمد: ۲/ ۱۶۲ وهو صحيح، حلية الاولياء: ٤/ ۱۲۳–۱۲٤، المعجم الكبير كما في مجمع الزوائد: ۱۰/ ۲۲۲.
[2]) مسند ابي يعلى: ۵۱۱۷ عبدالرزاق: ۲/ ۳۶۹، بيهقي: ۲/ ۲۹۰.
[3]) حاكم: ۲/ ۳۷۱ البزار: ۳۱۰۸.

Scanned with Ca

وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّيْ وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا

کمزوری شو | هډوکی | زما | او سپينه شعله شوه | ويخته دسر (زما) | دوجې دبوډاوالی نه |

ضعيف شوی دی او د سر ويخته مې د بوډاوتوب په وجه سپين شوی دی

وَّلَمْ اَكُنْۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا۝۴ وَاِنِّيْ

او نۀ يم زۀ (پاتې شوې) | په غوښتلو ددعا سره ستا نه | اے ربه زما | نامرداه | او بيشکه زۀ

اې ربه زه کله هم ستانه په دعا غوستلو کښې نامراده شوې هم نه يم | اوزه د خپل مرګ نه پس د خپلو

خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَّرَآءِيْ وَكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا فَهَبْ لِيْ

يريږم (دبد عملیۍ) | دخپلو رونړو عزيزانو نه ورستوزما | او ده | ښځه زما | شنډه | نو راکړه | ماته

وارثانونه يريږم | او زما بی بی شنډه ده | نو ماته د خپل طرفه يو وارث راکړه چه (په نبوت کښې)

مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا۝۵ يَّرِثُنِيْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۖ وَاجْعَلْهُ

دطرفه ستانه | يو وارث | چې وارث شي زما | او وارث شي داولاد ديعقوب | او جوړ کړه هغه

زما او د يعقوب ﷺ (دعلومو) وارث وی | او زما ربه هغه خپل بهترين بنده اوګرځوه |

رَبِّ رَضِيًّا۝۶

اے ربه زما | غوره انسان |

قوله تعالی:- ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّا۝۲

د سورت تعارف:- ددې سورت د شروع آياتونه حضرت جعفر بن ابی طالب ﷺ دحبش دبادشاه په دربار کښې د بادشاه د درباريانو په وړاندې تلاوت فرمائيلې وو[1] (مسند احمد وسيرت محمد بن اسحاق)

د حضرت زکرياﷺ ذکر:- -ددې سورت په شروع کښې چه کوم پنځه حروف دی دې ته حروف مقطعه وائی ددې تفصيلی بيان د سورت بقرې د تفسير په شروع کښې مونږ کړې دې. د الله ﷻ بنده حضرت زکرياء نبیﷺ باندې چه دالله ﷻ کوم لطف نازل شودهغې واقعه بيانولې شی په يوقراءت کښې زکريادې.دالفظ په مدسره هم دې اوپه قصرسره هم دواړه قراءتونه مشهور دی.هغویﷺ د بنو اسرائيلو يو زبردست پيغمبروو.په صحيح بخاری کښې دی چه هغوی به د ترکانۍ پيشه کولوسره خپله خيټه ساتله.[2] د رب نه به نی دعاکوله خوپه دې وجه دا دخلقو په نيز يوه حيرانونکې دعاوه چاچه به اوريدله نو وئيل به نی ګورئی بوډاوالی کښې داولاد غوښتنه کوی اوداوجه هم وه چه پټه دعادالله ﷻ ډيره خوښه وې او قبوليت سره ډيره نيزدې وی. الله ﷻ پرهيزګاره زړه ډيرښه پيژنی او په مزه آواز ډيرښه اوری.[3]

دبعضو سلفوقول دې چه څوك د خپل پوره خوب نه راپاسی او پټ الله ﷻ ته زاری اوکړی چه اې زما پروردګارا اې زما پالونکيه اې زماربه نو الله ﷻ هم هغه وخت جواب ورکوی چه لبيك عبدی اې زما

---

[1] احمد:۱/۲۰۲-۲۰۳ ابن هشام:۱/۳۵۷، حلية الاولياء:۱/۱۱۵ مختصرًا دلائل النبوة:۲/۳۰۱.

[2] صحيح مسلم كتاب الفضائل باب من فضائل زكرياﷺ:۲۳۷۹،ابن ماجه:۲۱۵۰، احمد:۲/۲۹۶،مسندابی يعلی:۶۴۲۶.

[3] الطبری:۱۸/۱۴۲.

Scanned with Ca

بنده زه حاضريم تاسره موجود يم. په دعاكښې وائي چه ياالله زما طاقت كمزورې دې زما هډوكي ډېر شوي دي زمادسردوېښتو توروالې په سپينوالي كښې بدل شوې دې يعني ظاهري او باطني ټول طاقت ختم شوې دې دننه او بهر كمزورتيا راګيركړې يم. زه خوستا د ددرنه چرې هم خالي لاس نه يم تلې. كله چه مې ستا كريم ذات نه څه غوښتي دي تاراكړي دي. ﴿موالِيَ﴾كسائي ﴿موالِيْ﴾ لوستلې دې دې نه مراد عصبه دې.(١)

د انبياء كرامو سره دنبوت فكر وى د مال او دولت وغيره نه وى:- داميرالمؤمنين حضرت عثمان بن عفان ﷺ نه﴿خِفَّتُ﴾په﴿خَفَّتُ﴾سره لوستل مروي دي يعني زمانه پس زماخلق ډير كم دي.په اولني قراءت باندې مطلب دا دې چه زما اولاد نشته اوكوم چه زما خپلوان دي هغوي زمانه ويريده چه هسې نه زمانه پس څه خراب تصرف اونه كړي ماته اولاد راكړه چه زما نه پس زما نبوت راټينګ كړي. داهيڅ كله نه دي ګنړل پكار چه دخپل مال حال اواملاك د اخواديخوا تلوويره وه.انبياءكرام عليهم السلام دې نه ډير پاك دي د هغوي مرتبه د دې نه ډيره زياته لرې ده چه هغوي دې د دې د پاره اولاد اوغواړي چه كه اولاد اونه شي نوزما ميراث به د لرې رشته دارانوته پاتې شي.
بل په ظاهره داهم دي چه حضرت زكرياﷺ ټول عمر خپل هډوكي سولولې وواود تركاڼي كار كولوسره ني خپله خيټه په خپل كار روزګارسره ساتله هغه سره به داسې كوم يولوئ دولت ووچه د هغې د ميراث د پاره به هغه دومره پريشانه وو چه چرته دادولت مې دلاس نه اونه اوځي.انبياء كرام عليهم السلام خو هسې هم ددنياد زيات مال نه بې رغبت او د دنياپرهيزګاران وي. دريمه وجه داهم ده. بخاري اومسلم كښې په ډيروسندونوسره حديث شريف دې چه رسول الله ﷺ فرمائيل زمونږ ميراث به نه شي تقسيم كولې مونږ نه چه څه پاتې شي هغه ټوله صدقه ده.(٢)ترمذي شريف كښې په صحيح سندسره روايت دې مونږ دانبياؤ عليهم السلام ډله يوزمونږ ميراث نه تقسيميږي.نوثابته شوه چه د حضرت زكرياﷺ داعرض كول چه ماته خوئ راكړه چه زما وارث وى دې نه مطلب د نبوت وراثت دې نه چه د مال. د دې د پاره هغوي دا هم فرمائيل چه هغه زما او د آل يعقوب وارث وى. لكه چه ارشاد دې ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۭ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ﴾(٣) سليمان ﷺ دداؤدﷺ وارث شويعني دنبوت وارث شونه چه دمال ګني په مال كښې نور اولادكښې هم شريك وى تخصيص نه وى.څلورمه وجه دا هم وه اودا هم معقول وجه ده چه د اولاد وارث كيدل خو عام دي په ټولوكښې دي او په ټولومذهبونوكښې دي بياخو هيڅ ضرورت نه وو چه حضرت زكرياﷺ په خپله دعاكښې داوجه بيان فرمائيله.دې نه صفاثابت دي چه هغه ميراث څه خاص ميراث وواوهغه د نبوت وارث جوړيدل وو. نو په دې ټولو وجو سره ثابته ده چه دې نه مراد د نبوت ميراث دې لكه چه په حديث كښې دي زمونږ د انبياؤ كرامو عليهم السلام ميراث نه تقسيميږي مونږ چه څه پريږدو هغه صدقه ده.(٤) مجاهد رحمه الله فرمائي دې نه مراد د علم وراثت دې. زكرياﷺ ديعقوبﷺ د اولادنه وو(٥) ابوصالح رحمه الله فرمائي دې نه مراددادې چه هغه هم دخپلو مشرانو په شان نبي جوړشي.(٦) حضرت حسن رحمه الله فرمائي چه د نبوت او علم وارث جوړ شي.دسدي رحمه الله قول دې چه زما اود آل يعقوب د نبوت وارث جوړ شي. زيدبن اسلم

(١) الطبرى:١٨/١٤٤.
(٢) صحيح بخارى كتاب فرض الخمس:٣٨٠٤،صحيح مسلم:١٧٥٨، ابوداؤد:٢٩٦٣، ترمذى:١٦١٠، مسندابى يعلى:٢.
(٣) ٢٧/النمل:١٦.
(٤) احمد:٢/٤٦٣ وهوصحيح.
(٥) الطبرى:١٨/١٤٦.
(٦) الطبرى:١٨/١٤٦.

Scanned with Ca

رحمه الله هم دا فرمانی. د ابوصالح رحمه الله داهم قول دې چه زما د مال خاندان اود حضرت يعقوب د نبوت وارث وی.عبدالرزاق کښې حديث دې الله ﷻ دې په حضرت زکرياؑ باندې رحم اوکړی د هغه د مال وارث ته څه غرض وو !الله ﷻ دې په لوطؑ باندې رحم اوکړی هغه د يوې مضبوطې قلعه خواهش کړې وو. ابن جرير کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل زما په رور حضرت زکرياؑ باندې دې د الله ﷻ رحم وی وئيل اې الله ماله د خپل خان نه ولی راکړه چه زما اود آل يعقوب وارث جوړشی.(١) خودا ټول احاديث مرسل دی چه د صحيح احاديث معارضه نه شی کولې. والله أعلم. اواې الله هغه خپل خوښ کړې شوې غلام جوړکړه اوداسې ديندار او ديانتدار نی جوړکړه چه ستا د محبت نه علاوه ټول مخلوق د هغه سره مينه کوی د هغه دين او اخلاقوته هريو د خوښنی او مينې په نظرسره ګوری.

يٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ

اے ربه زما |غوره انسان |اې زکريا |بيشکه مونږه زيرې درکوو ٔ تاله |ديو هلك|

(الله اوفرمائيل) اې زکريا مونږ تاته د يو هلک زيرې درکوو |چه د هغه نوم به يحيی وی

اسْمُهٗ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝

چی نوم دهغه به يحيی وی |نهٔ دې ګرځولې مونږ |دهٔ لره |مخکښی ددې نه |په نوم کښې شريك څوک

موږ د هغه نه وړاندې د هغه هم نام هيڅوک نه دې پيدا کړې

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا

اووئيل هغه |اې ربه زما |څرنګ به شی |زما |هلك |اوده |ښځه زما |شنډه

زکريا اووئيل اې زما ربه ! زما ځوئې به څنګه پيدا شی حال دا دې چه زما بی بی شنډه ده

وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۝ قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ

اورسيدلې يم زهٔ| دزوړوالی نه وچ والی ته |اووئيل فرښتې |هم دارنګې به کيږی | وئيلی دی

| او د بوډاتوب اخری مرحلې عمر ته رسيدلې يم |فرشتې اووئيل |هم دغه شان به کيږی |ستا رب

رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ

رب ستا |چی دا کار |په ما باند اسان دې |او بيشکه پيدا کړې ئې ماتهٔ |مخکښی ددې نه|او نهٔ وې ته

فرمائيلی دی چه دا کار ماته څه ګران نه دې |او(ته ګورې نه) |د دې نه وړاندې ماتهٔ هم پيدا کړې وې|

شَيْـًٔا ۝

هيڅ څيز |

حال داچه ته هډو موجود نه وې |

قوله تعالى:- يٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ

د زکرياؑ ددعا د قبوليت ذکر:-دحضرت زکرياؑ دعا قبليږی او فرمائيلی کيږی ته د يوماشوم زيرې واوره دهغه نوم يحيي دې. لکه چه بل ځای کښې ارشاد دې ﴿هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَآءِ ۝﴾(٢)هم هلته زکرياؑ د خپل رب نه دعا اوکړه اې الله ماله ته بهترين اولاد راکړې

---

(١) الطبری:١٠/١٤٦.
(٢) ٣/آل عمران:٣٨.

Scanned with Ca

ته ددعاګانو اوریدونکي ئی.فرښتوهغه ته اواز ورکړواوهغه دهغه وخت دمانځه په ځای کښې په مانځه کښې ولاړ ووچه الله ﷻ هغوی ته د خپلې یوې کلمې زیرې ورکوی چه سردار به وی پاك به وی نبی به وی پوره نیك اود اوچتې درجې دخوخلقو نه به وی. دلته فرمائی د ده نه اول د دې نوم چرته یوانسان هم نه وو شوې([1])داهم ونیلې شوی دی چه د ده په شان به نورڅوك نه وی.هم دغه معنی ﴿سمیا﴾ آیت ﴿ هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا﴾ ([2])کښې ده.دامعنی هم بیان کړې شوې ده چه دې نه وړاندې د داسې شنډې ښځې داسې بچې نه دې شوې. دزکریا ﷺ هیڅ اولاد نه وو شوې د هغوی بی بی صاحبه د شروع د وخت نه بې اولاد وه. حضرت ابراهیم ﷺ اوحضرت ساره بی‌بی هم چه دماشوم زیرې واوریدو نو ډیره حیرانتیانی کړې وه د هغوی دحیرانتیا وجه د هغوی اولادنه کیدل یا شنډیدل نه وو بلکه په ډیر بوډاوالی کښې د اولاد کیدل دهغوی د حیرانتیا وجه وه. او د زکریا ﷺ خو ددې پوره بوډاوالی پورې اولاد نه وو شوې. د دې د پاره حضرت خلیل الله ﷺ فرمائیلې ووچه ماته په دې دومره بوډاوالی کښې د اولاد زیرې څنګه راکوې؟دې نه دیارلس کاله وړاندې اسماعیل ﷺ شوې وو.د هغوی بی بی هم چه دا خبر واوریدونو په حیرانتیاسره ئی اووئیل چه په دې بوډاتوب کښې به زما اولاد کیږی؟سره د دې چه زما خاوند هم پوره درجه کښې بوډا دې داخو ډیر حیرانونکې څیزدې. دې اوریدو سره فرښتو ونیلی وو چه ستاسو د الله ﷻ په امرباندې حیرانتیاده. اې د ابراهیم ﷺ کورودانې په تاسو باندې د الله ﷻ رحمتونه او برکتونه دی الله ﷻ د تعریفونو او بزرګومالك دې.

د خوې په زیری د حضرت زکریا ﷺ حیرانیدل:- حضرت زکریا ﷺ چه د خپلې دعاقبلیدو او د هغه د ځوئ کیدوزیرې اوریدو سره د خوشحالئی او حیرانیدو نه کیفیت معلومول چه په ظاهری اسبابو خو دا امرمستبعد او ناممکن معلومیږی ددواړو طرفونه خو حال د خالص د ناامیدئی دې. بی بی شنډه چه د هغې داوسه پورې اولاد نه دې شوې اوزه بوډا اوداسې بوډا د چا په هډوکې چه اوس هیڅ طاقت نه دې پاتې.داوچ خاښ په شان شوې یم.دکوروالامې هم بوډئی شوې ده بیا به زمونږ اولاد څنګه کیږی؟ غرض د رب العالمین نه ئی د خوشحالئی او حیرانیدو سره معلومات کولو.د ابن عباس ﷺ نه روایت دې زه ټول سنت پیژنم خو ماته دا معلومه نه شوه چه حضور ﷺ به ماسپښین او مازیګرکښې لوستل کولو اوکه نه؟ اودا معلومه نه شوه چه لفظ ﴿عتیا﴾به لوستلو که﴿سَمِيًّا﴾([3])(احمد)فرښتې جواب ورکړو چه وعده خو اوشوه. هم په دې حالت کښې به هم د دې بی بی نه ستا ځوئ کیږی. الله ﷻ ته داکار ګران نه دې د دې نه د زیات حیرانیدو او لوئ قدرت کار خو تاسو پخپله لیدلی دې اوهغه پخپله ستاسو وجود دې چه هیڅ نه ووا و الله ﷻ جوړکړنی. نو چه هغه ستاسو په پیداکول قادر وو نوهغه تاسو له په اولاد درکولوهم قادردې.لکه چه ارشاد دې ﴿هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُوْرًا﴾ ([4]) یعنی یقینًا په انسان باندې د هغه د زمانې داسې وخت هم تیرشوې دې په کوم وخت کښې چه هغه د ذکر قابل څیز نه وو.

قَالَ	رَبِّ	اجْعَلْ لِّيْٓ	اٰيَةً ؕ	قَالَ	اٰيَتُكَ
اووئیل زکریا	اې ربه زما	مقرر کړه ماله	یوه نښه	اووئیل الله	چې نښه ستا (داده)

زکریا اووئیل زما دپاره څه نښه اوګرځوه | الله اوفرمائیل ستا نښه دا ده

---

[1]) الطبری:۱۸/۱۴۸.

[2]) ۱۹/مریم:۲۵)

[3]) احمد:۱/۲۵۷-۲۵۸، ابوداؤد کتاب الصلوة باب قدرالقراءة فی صلوة الظهر والعصر:۸۰۹مختصرًا وسنده صحیح.

[4]) ۷۶/الدهر:۱.

Scanned with Ca

اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ

چې ته به خبرې نشې کولې | خلقو سره | درې شپې ورځې | پرله پسې | نو راووتو هغه

چه درې شپې ورځې به د خلقو سره خبرې نشې کولې | او روغ رمټ به ئې | نو هغه د عبادت خانې نه

عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً

په قوم خپل باندې | دعبادت خانې نه | نو اشاره ئې اوکړه | هغوئ ته | چې تسبيح وايئ | سحر

اووتلو او خپل قوم ته ورغلو | نو هغه ته ئې په اشاره سره اووئيل چه صبا او بيگاه (د الله ﷻ)

وَّعَشِيًّا ﴿١١﴾

او ماښام |

تسبيح وائې

قوله تعالى:-قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً

د حضرت زکريا عليه السلام نخښه غوښتل: حضرت زکريا عليه السلام د خپلې نورې تسلئی د پاره اود زړه د تشفی د پاره د الله ﷻ نه دعاكوی چه په دې خبره باندې څه نښه راښکاره کړه. لکه چه خليل الله عليه السلام د مړو د بيا راژوندی کيدو کتلو خواهش د دې د پاره ښکاره کړې وو. ارشاد اوشو چه ته به نه گونگاکيږې اونه به بيماريږې خو ته به خلقو سره خبرې نه شې کولې. دريوورځوپورې به هم داحال وی.(١)
هم دا شان شوې هم وو چه په تسبيح استغفار اوحمدوثناوغيره باندې به ئې ژبه چليدله خوخلقو سره به نې خبرې نه شوې کولې.(٢) د ابن عباس رضي الله عنه نه داهم روايت دې چه د ﴿سويا﴾ معنی وار په وار ده. يعنی مسلسل يوشان برابر درې شپې درې ورځې به ستا ژبه د دنياوی خبرو نه بنده وی. رومبې قول هم د هغوی نه نقل دې اود جمهورو تفسيرهم دا دې اوهم دا ډير صحيح هم دی. په سورت آل عمران کښې د دې بيان هم تيرشوې دې. چه علامت غوښتلو باندې ارشاد اوشو چه دريوورځوپورې به ته صرف په اشارو وغيره خلقو سره خبرې کولې شې.(٣) اود خپل رب يادا وذکر په کثرت سره کوه او سحر ماښام د هغه پاکی بيانوه. نو په دې دريو شپوورځوکښې هغوی چاانسان سره خبرې نه شوې کولې. او په اشارو سره به نې خپل مطلب ورخودلو. خوداخبره نه وه چه هغه گونگې شوې وو. اوس چه هغوی دخپلې حجرې نه کوم ځائ کښې په يواځيوالی کښې د خپل اولاد د کيدو دعاکړې وه بهرراغلو او چه رب کوم نعمت په هغوی باندې انعام کړې وو اود کوم تسبيح اوذکر هغوی ته حکم شوې وو هم هغه قوم ته هم حکم اوشو خبرې نه شوې کولې نو په دې وجه نې هغوی ته په اشاروسره پوهه کړل يانی په زمکه باندې په ليکلو سره پوهه کړل.(٤)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ۭ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ

| اې يحيی | اونيسه | دا کتاب | مضبوط | او ورکړو مونږ هغه ته حکم

(بيا ورته مونږ اووئيل) اې يحيی! دا کتاب کلک اونيسه | او مونږ هغه ته په ماشوموالی

(١) الطبری:١٨/١٥٢.
(٢) الطبری:١٨/١٥٢.
(٣) ۳/آل عمران:٤١.
(٤) الطبری:١٨/١٥٣.

Scanned with Ca

صَبِيًّا ۝١٢ وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ؕ وَكَانَ تَقِيًّا ۝١٣ وَّبَرًّاۢ
په وړوکوالی کښې | او نرموالې دزړه | دخپل طرفنه | او پاکی | اووو هغه | پرهیزګاره |او نیك وو
کښې پوهه ورکړې وه | اود خپل طرفه مو ورته زړه خوږی او پاکی ورکړې وه | او هغه ډیر تقوی دار وو |
بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ۝١٤ وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ
د مور او پلار خپل دپاره| او نه وو هغه | سرکشه | نافرمانه | او سلام وو | په هغه باند | په کومه ورځ
اود خپل مورپلار په حق کښې ډیرنیک وو او سرکش اونافرمانه نه وو او په هغه دې سلام وی په کومه
وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ۝١٥
چې پیدا کړې شو هغه |اوپه کومه ورځ |چې به مری هغه|او په کومه ورځ| چې به راپاسولې شی|ژوندې
ورځ چې پیداشو اوپه کومه ورځ چې به مری اوپه کومه ورځ چې به دوباره ژوندې راپاڅولې شی

قوله تعالی:- وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۝

دحضرت یحیی ؑ صفات :-دالله ﷻ دزیری او بشارت مطابق حضرت زکریاؑ کره حضرت یحیی ؑ پیداشو.الله ﷻ هغوی ته تورات اوخودلوچه په هغوی کښې به نی لوستلواودکوم احکام چه انبیاء کراموانیکانوخلقو نوروته خودل.هغه وخت د هغوی عمر هم دوړوکوالی وو. په دې وجه نی د خپل دې حیرانونکی نعمت ذکرنی هم اوکړوچه بچې نی هم ورکړواوهغه ته نی دآسمانی کتاب علم هم په وړوکوالی کښې ورکړو اوحکم نی ورکړو چه حرص اجتهاد کوشش اوقوت سره د الله ﷻ کتاب زده کړه.دې سره مونږ هم په هغه عمرکښې د پوهې علم طاقت کلکه اراده هوښیارتوب اوحلم ورکړو.د نیکوطرف ته د وړوکوالی نه آماده وو او په کوشش اوخلوص سره به نی دالله ﷻ عبادت اودمخلوق خدمت کښې جداشوې وو.ماشومانو به هغوی ؑ سره د لوبوکولود پاره وئیل خوهغوی به دا جواب اوریدلوچه مونږ د لوبود پاره نه یو پیداکړې شوې.دحضرت یحیی ؑ وجودد حضرت زکریاؑ د پاره زمونږ د رحمت یوه کرشمه وه. په کوم باندې چه بغیر زمونږ نه بل څوك قادر نه دی. دحضرت ابن عباس ؓ نه دا هم روایت دې چه والله زه پوهیږم چه د حنان څه مطلب دې. په لغت کښې د مینې شفقت او رحمت وغیره په معنی کښې راځی. په ظاهره هم دا مطلب معلومیږی چه مونږ هغه ته د وړوکوالی نه حکم ورکړې وواوهغه ته مو شفقت محبت او پاکوالې ورکړې وو.دمسنداحمد په یوحدیث کښې دی یوسړې به په دوزخ کښې دزرو کالوپورې یا حنان یا منان چغې وهی([1])دهرخیری میری نه دهرې ګناه نه اومعصیت نه هغوی بچ کړې شوی وو.صرف نیك اعمال د هغوی د ژوند خلاصه وه. هغوی د ګناهونونه د الله ﷻ دنافرمانونه لرې وو.دې سره دمور پلار حکم منونکی اوهغوی سره ښه سلوك کونکې وو.هیڅ کله نی دخپل مورپلارپه خبره کښې مخالفت نه دی کړې.کله هم دهغوی دفرمان نه بهرشوې نه دې. کله هم دهغوی دمنع کولونه پس یوکارنه دې کړې.هیڅ سرکشی نافرمانئی خوئی په هغوی کښې نه وو.

دویرې درې واقعات:-د دې خوصفتونواوښکلې خصلتونو په بدله کښې په دریواړو حالتونوکښې هغوی ته د الله ﷻ دطرف نه امن امان اوسلامتی ملاوشوه.یعنی د پیدائش والاورځ دمرګ ورځ او د حشرورځ دغه دریواړو خایونوکښې ویره وی اوناآشناوی.دموردخیټې نه راوتلوسره یوه نوې دنیا ګوری چه د هغه ترنن ورځې پورې د دنیا نه عظیم الشان او بالکل مختلف وی.دمرګ په ورځ د هغه مخلوق سره

[1]) احمد:۳/۲۲۰ مسندابی یعلی:۴۲۱۰، مجمع الزوائد:۱۰/۳۸٤.

Scanned with Ca

مخ کیږي چه په ژوند کښې ورسره کله هم نه مخامخ شوې اونه ئې کله هم هغوی لیدلی. د محشر په ورځ هم علی هذاالقیاس خپل خان به په یوه ډیره لویه ګڼړه کښې چه بالکل نوې څیز به وی کتلو سره به حیرانیږي. نو په دې دریواړو وختونو کښې د الله ﷻ د طرف نه یحیی ؑ ته سلامتی ملاوشوه. په یومرسل حدیث کښې دی حضور ﷺ فرمائیلی ټول خلق به د قیامت په ورځ څه ناڅه ګناه وړی خی به بغیر د حضرت یحیی ؑ. حضرت قتاده رحمه الله وائی چه هغه ګناه خوځه چه د ګناه اراده ئې هم چرته نه ده کړې. داحدیث مرفوعاً[1] اوپه دووسندونوسره هم نقل دې خوهغه دواړه سندونه هم ضعیف دی. والله اعلم.حضرت حسن رحمه الله فرمائی دحضرت یحیی ؑاوحضرت عیسی ؑ ملاقات اوشونو حضرت عیسی ؑحضرت یحیی ؑ ته اوفرمائیل تاسو زمادپاره استغفاراوکړئی تاسوزما نه بهترئی. حضرت یحیی ؑ جواب ورکړوتاسومانه بهترئی. حضرت عیسی ؑ اوفرمائیل ماخوپخپله په خپل خان باندې سلام وئیلې دې اوپه تاسو باندې پخپله الله ﷻ سلام وئیلې. اوس د دې دواړو د الله ﷻ په نیز فضیلت ښکاره دې.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا
او بیان کړه | په دې کتاب کښې | (واقعه د) مریم | کله چې هغه یو طرفته لاړه | داهل خپل نه
(ائې نبی) کتاب (یعنی قرآن) کښې دمریم هم ذکر اوکړه څه وخت چې دکور دخلقو نه جدا شو
مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا
یو خائې ته | چې نمر خاته طرف وؤ | او جوړه ئې کړه | طرفه ددوئ ته | یوه پرده | نو اولیږو مونږه
دنمر خاته اړخ یو مکان ته لاړه نو دخلقو دمخې نه ئې پرده اوکړه نو مونږ ورته خپله خاص فرښته اولیږله
إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ
هغې ته | روح خپل | نو شکل جوړ کړو هغه فرښتې | هغې (مریم) ته | انسان | پوره | اووئیل مریم
چې دهغې په وړاندې دسم دم بنیادم په شان ښکاره شوه هغې اووئیل چې
إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾
چې بیشکه زۀ | پناه غواړم | په رحمن سره | ستا نه | که ئې تۀ | یریدونکې دالله نه |
زه تانه درحمان (په نامه) پناه غواړم که ته دالله ﷻ نه ویریږې
قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلٰمًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾
اووې هغه فرښتې | بیشکه | زۀ | استازې یم | درب ستا | چې درکړم | تاته | هلك | پاك (صالح) |
فرښتې اووئیل چې زه ستا درب رالیږلې شوې فرښته یم چې زه تاته یو پاکیزه هلک درکړم
قَالَتْ أَنّٰى يَكُونُ لِي غُلٰمٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ
اووئیل مریم|څنګه به پیدا شی | زما | هلك | حال دا چې ګوتی نۀ دی راوړی ماته|هیڅ یو انسان
هغې اووئیل چې زما لا څنګه هلک کیدیشی حال دادې چې نه راله بنیادم لاس راوړې دې

[1] احمد:۱/۲۵٤، مسندابي يعلی:۲۵٤٤، مجمع الزوائد:۸/۲۰۹.

Scanned with Ca

وَّلَمْ اَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِ ۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ
اونه يم زه | زناكاره(بنځه) | اووئيل فرښتې | هم دغسې به كيږي | فرمائيلي دي رب ستا | دا كار
اونه زه بدكاره يم فرښتې اووئيل چې دغسې به كيږي ستارب فرمائيلي دي داكار
عَلَيَّ هَيِّنٌ ۚ وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِّلنَّاسِ
په ماباند| آسان دي | او كوو دا كار دپاره ددې چې اوګرځوو هغه هلك | يوه نښه | دپاره دخلقو
..........ماته ډيرآسان دي اودا څكه چې مونږ.............. داخلقو دپاره يو نخښه او(ذريعه د)
وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ اَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾
او رحمت | دخپل طرفنه | او دې دا كار | خامخا كيدونكې
رحمت جوړ كړو اودايوه فيصله شوې خبره ده

قوله تعالى:- وَاذْكُرْ فِى الْكِتٰبِ مَرْيَمَ

د حضرت مريم ام عيسى عليهما السلام ذكر:- پورته د حضرت زكريا ﷺ ذكر شوې وو اودا بيان فرمائيلې شوې ووچه هغه د خپل ټول بوډاوالى پورې بې اولاد وو اود هغه د بى بى هيڅ هم نه وو شوى. بلكه د اولاد صلاحيت په كښې نه وو. په دې باندې الله ﷻ هم په دې عمر كښې هغه له په خپل قدرت سره اولاد وركړو. حضرت يحيى ﷺ پيداشو چه نيكوكار اووفاشعاروو. د دې نه پس د دې نه هم دخپل لوئ قدرت څرګندونه كوى. د حضرت بى بى مريم واقعه بيانوى چه هغه پيغله وه د يوسړى لاس هم هغې پورې نه وولګيدلې اوبغيرد سړى نه الله ﷻ په خپل قدرت كامله سره هغې ته اولاد وركړ. د حضرت عيسى ﷺ غوندې خوئ هغې ته وركړو چه د الله ﷻ غوره پيغمبر روح الله اوكلمة الله وو. په دې دواړو قصوكښې پوره مناسبت دې د دې د پاره دلته هم اوسورت آل عمران كښې هم اوپه سورت انبياء كښې هم دا دواړه په تفصيل سره بيان كړې دي د پاره چه بنديګان د الله ﷻ د قدرت او عظيم الشان سلطنت كتنه اوكړى. بى بى مريم د عمران لور وه د داؤد ﷺ دنسل نه وه. په بنى اسرائيلوكښې دا كورنئى طيب اوپاكه وه. په سورت آل عمران كښې دهغوى ﷺ دپيدائش وغيره تفصيلى بيان تيرشوې دې.

د هغه زمانې د دستوراورواج مطابق د هغې مور بى بى هغه د بيت المقدس د مسجدمقدس د خدمت د كار د پاره د دنياوى كارونونه آزاده كړې وه. الله ﷻ دانذر قبول كړو اودحضرت بى بى مريم پالنه په ښه توګه باندې اوشوله. هغه د الله ﷻ په عبادتونو رياضتونو اونيكوكښې مشغوله شوه. د هغې عبادت رياضت تقوى او پرهيزګارى د هر چا په ژبه وه. هغه د خپلې ترور د خاوند حضرت زكريا ﷺ په پالنه او تربيت كښې وه چه هغه د بنى اسرائيلو نبى وو. ټول بنى اسرائيل په دينى كارونوكښې هم د دوى د حكم تابعداروو. حضرت زكريا ﷺ ته د حضرت بى بى مريم ډيرزيات كرامتونه ښكاره شوې وو خاص كر چه كله به هغه د دې عبادت خانې ته ورتلو نود نوى قسم بې موسمه ميوې به هلته موجود وې. معلومات نې اوكړو مريم دا د كوم ځاى نه راځى؟ جواب ملاو شود الله ﷻ د طرف نه. هغه داسې قادردې چه چاله غواړى نو بې حسابه رزق وركوى. اوس د الله ﷻ اراده اوشوه چه د حضرت بى بى مريم د خيټې نه حضرت عيسى ﷺ راپيداكړى چه د ټولو اولوالعزم پنځوپيغمبرانونه يودې. هغه د مسجدمقدس مشرقى طرف ته لاړه ياخود حيض راتلو په وجه ياپه بل څه وجه. ابن عباس ﷺ فرمائى چه په اهل كتاب باندې دالله ﷻ دطرف نه بيت الله ته متوجه كيدل اوحج كول فرض كړې شوى ووخوبى

Scanned with Ca

بی مریم د بیت المقدس نه مشرق طرف ته تلې وه لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې په دې وجه دغه خلقو د مشرق طرف ته مونځ کول شروع کړه. د عیسی ﷺ د پیدائش ځای هغوی پخپله قبله جوړه کړه.(۱) روایت دې چه کوم ځای ته هغه تلې وه هغه ځای د دې ځای نه لرې او غیرآباد وو. وائی چه هلته د هغې پتې ووکوم ته چه د اوبوورکولودپاره هغه تلې وه. دا هم وئیلی شوی‌دی چه هلته ئی حجره جوړه کړې وه. د دې د پاره چه د خلقو نه ځان د الله ﷻ په عبادت کښې په اوزګارتیاسره مشغول کړم. والله اعلم.

دحضرت جبرائیل ﷺ په انسانی شکل کښې راتلل:-کله چه هغه د خلقو نه لرې شوه او د هغوی اود دې په مینځ کښې پرده راغله نو الله ﷻ خپله امین فرښته حضرت جبرائیل ﷺ راولیګلو. هغه په پوره انسانی شکل کښې هغې ته ښکاره شو دلته د روح نه مراد هم دغه بزرګ فرښته ده.(۲)لکه چه په آیت ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾(۳)الخ کښې دی.ابی بن کعب‌ﷺ وائی چه په روز ازل کښې کله دبنیادمو د ټولوروحونونه د الله ﷻ دالوهیت اقراراخستې شوی ووپه هغه روحونوکښې د حضرت عیسی ﷺ روح هم وو. هم دا روح په انسانی شکل کښې الله ﷻ رالیګلې وو اوهم دې روح هغې سره خبرې کړې وې او د هغې بدن ته ورننوتلې وو خودا قول د غریب کیدونه علاوه منکرهم دې ډیر ممکن دی چه دا بنی اسرائیلی قول وی. هغې چه په دې ځان له ځای کښې یوغیرسړې اولیدونو داخیال ئی راغلوچه دا چرته خراب سړې نه وی هغه ته ئی دالله ﷻ ویره وراوړاندې کړه. که ته پرهیزګارئې نودالله ﷻ نه اوویریږه اوزه دالله ﷻ پناه غواړم. دومره پته خوهغې ته د ده بشره نه لیګیدلې وه چه یوښه انسان دې اودې ته معلومه وه چه نیک انسان د پاره د الله ﷻ ویره اوخطره کافی ده. فرښتې د هغې ویره حیرانیتا اوخطره لرې کولودپاره صفااووئیل بل هیڅ ګمان مه کوه زه د الله ﷻ رالیګلې شوې فرښته یم.

وائی چه دالله ﷻ نوم ئی واوریدونوحضرت جبرائیل ﷺ اوړچیدو او په خپل اصلی صورت کښې راغلو اوونی وئیل زه د الله ﷻ رالیګلې شوې یم د دې د پاره الله ﷻ زه رالیګلې یم چه تاته یوپاك نفس ځوئ درکول غواړی. د ﴿لِأَهَبَ﴾ دویم قراءت ﴿يَهَبَ﴾ دې ابوعمرو بن علاء چه یومشهور اومعروف قاری دې د هغه دغه قراءت دې د دواړو قراءتونوتوجیه او مطلب بالکل صفادې اوپه دواړو کښې استلزام هم دې. دې اوریدو سره بی بی مریم ته نوره هم حیرانتیا اوشوه سبحان الله زما به بچې څنګه کیږی؟زما خو نکاح نه ده شوې اود بدکارئی خو زما خیال هم نه دې. زما بدن سره تراوسه پورې د یوانسان لاس هم نه دې لګیدلې . بدکاره نه یم نو څنګه به زما بچې کیږی. ﴿بغيا﴾ نه مراد زناکاری ده.

دانسان دپیدائش څلور طریقې:-لکه څنګه چه په حدیث کښې هم دا لفظ په دې معنی کښې راغلې دې چه ﴿مهرالبغى﴾د زناکارې ښځې ګټه حرام ده.(۴)فرښتې د هغې حیرانتیالرې کولودپاره اوفرمائیل چه دا ټول رښتیادی خوالله ﷻ په دې قادر دې چه د بغیرخاوند اوبغیرد څه بلې خبرې هم اولاد ورکړی هغه چه څه غواړی کیږی.الله ﷻ به داواقعه اوداماشوم دخلقو د تذکیرسبب جوړوی. دا به د الله ﷻ د قدرت یوه نښه وی دې د پاره چه خلقو ته پته اولګی چه هغه خالق په هرقسم پیداکولوباندې قادر دې. آدم ﷺ ئی بغیرد ښځې اوسړی نه پیداکړو حوا بی بی ئی صرف دسړی نه بغیرد ښځې پیداکړه اوباقی ټول انسانان ئی دښځې اوسړی نه پیداکړل اوعیسی ﷺ ئی بغیرد سړی صرف هم د ښځې نه راپیداکړو.

---

(۱) الطبری:۱۸/۱٦۲.

(۲) الطبری:۱۸/۱٦۳.

(۳) ۲٦/الشعراء:۱۹۳.

(۴) صحیح بخاری کتاب البیوع باب ثمن الکلب:۲۲۳۷،صحیح مسلم:۱۵٦۷، ابوداؤد:۳٤۸۱، ترمذی:۱۲۷٦، ابن ماجه :۲۱۵۹، احمد:٤/۱۱۹، ابن حبان:۵۱۵۷.

Scanned with Ca

د تقسيم هم دا څلور صورتونه کيدې شی کوم چه ټول پوره کړې شو اود خپل قدرت کمال او د عظيم سلطنت مثال نی قايم کړو. فی الحقيقت کښې نه د هغه نه بغيرېل څوك معبود اونه پروردګارشته. دا ماشوم به د الله ﷻ رحمت جوړيږی او د الله ﷻ پيغمبر به وی. د الله ﷻ د عبادت دعوت به مخلوق ته ورکوی لکه چه بل آيت کښې دی چه فرښتو اووئيل اې مريم الله ﷻ تاته د خپلې کلمې يو زيرې اوروی د کوم نوم چه به مسيح عيسی بن مريم عليه السلام وی چه په دنيااو آخرت کښې به د عزت خاوندوی اووی به هم د الله ﷻ مقرب. هغه به هم په زانګوکښې خبرې کوی او په زيات عمر کښې هم اووی به هم د نيکانو خلقو نه يعنی په وړوکوالی او بوډاوالی کښې به د الله ﷻ د دين دعوت ورکوی.(١)

روايت دې چه حضرت مريم عليها السلام اوفرمائيل د خلوت اويواځيوالی په موقعه به ماسره حضرت عيسی عليه السلام خبرې کولې او چه زه به په ډله کې اووم نود الله ﷻ تسبيح به نې بيانوله.داحال د هغه وخت دې کله چه دې زما په خېټه کښې وو. يعنی دا خبرې او تسبيح د هغه ځما په خېټه کښې ووبيا فرمائی چه داکار د الله ﷻ په علم کښې مقدر اومقررشوې دې هغه به په خپل قدرت سره دا کارپوره کوی. ډير ممکن دی چه داقول هم د حضرت جبرائيل عليه السلام وی اوداهم کيدې شی چه دا فرمان د الله ﷻ حضور ﷺ ته وی اودې نه مراد د روح پوك وهل وی. لکه چه ارشاد دې د عمران لور بی بی مريم ډيره پاك دامنه بی بی وه. هم مونږ په هغې کښې روح پوك وهلې وو(٢) يوبل آيت کښې دی چه هغه پاکه بيبی په کومه کښې چه مونږ خپل روح پوك وهلو.(٣) نود دې جمله مطلب دا دې چه دا خو به کيږی الله ﷻ د دې اراده کړې ده. والله اعلم.

فَحَمَلَتْهُ
| نو اميدواره شوه مريم په هلك سره
نودهغې په ګېډه شو نو د خپل(حمل) سره يولرې
فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَآءَهَا
نو لاړه يوې ډډې ته مريم | دغه حمل سره | يو ځائې ته | چې لرې وؤ | پس راوسته هغه
ځائې ته لاړه نود زيږون دردونو.................... دکهجورې يوې ونې ته راوستله
الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ ۚ قَالَتْ يٰلَيْتَنِيْ
دردونو دبچی دپيدا کيدلو | تنې دونې دکجورې ته | اووئيل هغې | افسوس دې په ماباندې
او هغې اووئيل چې هائې افسوس که زه ددې نه پخوا مړه شوې
مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴿٢٣﴾
چې مړه وې زهٔ | وراندې ددې نه | اووې زهٔ • | هيره دزړونونه وتلی|
او هيره تيره شوې وې

قوله تعالی:- فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

حضرت بی بی مريم د کهجورې د ونې خواله لاړه:-روايت دې چه کله هغې د الله ﷻ فرمان واوريدو اود هغې په وړاندې نی سټ تيټ کړونوجبرائيل عليه السلام دهغې د قميص په ګريوان کښې پوکې اووهلو: په دې

---

(١) ۳/آل عمران:٤٥-٤٦.

(٢) ٢٦/التحريم:١٢.

(٣) ٢١/الانبياء:٩١.

Scanned with Ca

سره د الله ﷻ په حکم سره د هغې حمل شو. اوس ډيره اوويريدله او دې خيال سره به نی زړه خوړلو چه زه به خلقو ته څه مخ ښايم؟ که هرڅومره خپل خلاصوالې پيش کړم خودا عجيبه خبره به څوك مني؟ هم په دې ويره کښې هغه وه اوچاته نی هم داواقعه نه وه بيان کړې اوچه هغه کله خپلې تروردحضرت زکريا ﷵ بی بی له راغله نوهغې ورسره غاړه ملاوکړه او ونی وئيل بچې دالله ﷻ په قدرت سره اوستا د تروردخاوندپدعا سره زه په دې عمرکښې حامله شوې يم ځکه چې زکريا ﷵ دنيك ولد دعا غوښتلې نو بی بی مريم هغې ته اونيل تروري ماسره خوهم داسې واقعه پيښه شوه اوزه هم خپل خان ستا پشان حالت کښې ګنړم. داکورنئی د نبی‌کورنئی وه هغوی د الله ﷻ په قدرت او د بی بی مريم په صداقت باندې ايمان راوړو. د دې نه پس دا حالت وو چه کله په دې دواړو پاکو بيبيانو ملاقات کولو نو ترور به نی دامحسوس کول چه دهغې ماشوم دهغې دخورخې دماشوم مخې ته ټيټيږی اودهغه عزت کوی.(۱) هغوی په مذهب کښې دا جائزهم وو په دې وجه د حضرت يوسف رونړو او پلار هغه ته سجده کړې وه او الله ﷻ فرښتوته دحضرت آدم ﷵ په وړاندې د سجدې حکم کړې وو.خوزمونږ په شريعت کښې دا تعظيم صرف د الله ﷻ د پاره خاص کړې شو اوبل چا ته سجده کول حرام کړې شو.ځکه چه دا د الله ﷻ د تعظيم نه خلاف ده اود هغه شان سره مناسب نه ده.امام مالك رحمه الله فرمائی چه حضرت عيسی ﷵاو حضرت يحيی ﷵ د ترور ځامن وو. خودا دواړه دترور ځامن نه وو بلکه ماماوخورنې وو اودواړه هم په يووخت کښې په حمل کښې وو. دحضرت يحيی ﷵ موربه اکثر حضرت بی بی مريم ته فرمائيل چه ماته خوداسې معلوميږی چه زما دا بچې ستا بچی ته سجده کوی. امام مالك رحمه الله فرمائی چه د دې نه دحضرت عيسی ﷵفضيلت ثابتيږی. ځکه چه الله ﷻ دهغه په لاس باندې پخپل حکم سره مړی‌ژوندی کول د مورنه پيداشوی ړانده او برګيان به نی ښه کول.

عيسی ﷵ څومره موده د مور په خيټه کښې وو:- د جمهوروقول خودا دې چه هغه نهه مياشتې په خيټه کښې وو.حضرت عکرمه رحمه الله فرمائی چه اته مياشتې وو. د دې د پاره د اتومياشتو د حمل ماشوم عموما ژوندې نه پاتې کيږی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دحمل کيدو سره ماشوم اوشو.داقول غريب دې ممکن دی چه هغه د آيت ظاهری لفظ سره داګنړلې وی چه دحمل کيدو جدااود ماشوم د پيداکيدوذکر په دې آياتونوکښې "ف" سره دې او "ف" د تعقيب د پاره راځی خوتعقيب د هرڅيز د هغه په اعتبارسره کيږی لکه د عامو انسانانو د پيداکيدوحال د قرآن آيت ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۝ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ۝ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۝﴾(۲)کښې شوې دې چه مونږ انسان د کړنګيدلې خاورې پيداکړې دې بياموهغه دنطفه په شکل کښې په رحم کښې حصار کړو بيامود نطفه نه چکنی جوړه کړه بياد دې چکنی نه دغوښې ټکړا جوړه کړه بياددې غوښې ټکړې نه هډوکی پيداکړه.دلته هم په دوو ځايونو کښې "ف"ده اوده هم د تعقيب د پاره. خود حديث شريف نه ثابت دی د دواړو حالتونو په مينځ کښې د څلويښتو ورځو فاصله وی.(۳) د قرآن کريم په بل آيت کښې دی ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ۝﴾(۴) آيا تااونه ليدل چه الله ﷻ د آسمان نه باران ورو‌ی؟ نوزمکه آباديږی، ښکاره خبره ده چه د اويوورېدونه ډيره موده پس شينکې راټوکيږی. حالانکه "ف" دلته هم ده نوتعقيب د هرڅيز د هغه څيز په اعتبارسره کيږی. نيغه شان خبره خودادہ چه په مثال د عادت د ښځو د خپل حمل زمانه پوره تيره شوه.

---

(۱) حاکم:۲/۵۹۳ ح ٤١٥٦ وسنده حسن وهومن الاسرائيليات.
(۲) ۲۳/المؤمنون:۱۲.
(۳) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله عليهم:۳۲۰۸، صحيح مسلم:۲٦٤۳.
(٤) ۲۲/الحج:٦۳.

Scanned with Ca

د بی بی مریم سره د مسجد دخادم مکالمه اودهغې جوابونه:-دبی بی مریم سره په مسجد مقدس کښې. د جمات یوخادم اویوصاحب بل هم وود هغه نوم یوسف نجاروو هغه چه کله د حضرت بی بی مریم داحال اوکتلونو اول خو نی دا حالت بد اوګڼړلو د حضرت بی بی مریم د تقوی پرهیزګارئی عبادت اوریاضت د رب نه ویریدل اوحق کتلوته خیال کولوسره هغه د زړه دا خرابې ویستل غوښتل خو چه څنګه ورځې تیریدلې حمل ښکاره کیدلو بس اوس خو چپ پاتې نه شو یوه ورځ نی ډیر په ادب سره اوونیل بی بی مریم زه تانه د یوې خبرې تپوس کوم خفه کیږه مه. آیا بغیرد تخم نه د یوې ونې کیدل بغیرد دانې فصل کیدل بغیرد پلار نه ماشوم هم کیدې شي؟ هغه د ده په مطلب پوهه شوه اوجواب نی ورکړو چه دا هرڅه ممکن دی. دټولونه اول چه الله ﷻ کومه ونه پیداکړې وه هغه بغیرد تخم نه وه. د ټولونه اول چه الله ﷻ کوم فصل راټوکولې وو هغه بغیرد دانې نه وو دټولونه اول الله ﷻ حضرت آدم ﷺ پیداکړو هغه بغیرد پلار نه وو بلکه بغیرد مور نه هم وو. د هغه په عقل کښې خودا خبره راغله اوبی بی مریم او د الله ﷻ قدرت نی دروغ اونه ګڼړلو. اوس چه بی بی مریم صدیقه دا اوکتل چه د قوم خلق به په هغې باندې تهمت لګوی نوهغې دا ټول پریخودل اوډیره لرې چرته لاړه.

دخلقود تهمتونو په وجه بی بی مریم چرته لرې لاړې:-امام محمدبن اسحاق رحمه الله فرمانی کله چه د حمل حالات ښکاره شو نوقوم دمسخرو آوازونه کول اوخبرې جوړول ئی شروع کړې اوپه حضرت یوسف نجارغوندې صالح سړی باندې دا تهمت اولګولو نو هغه د دې ټولونه چرته غارې ته شوه چه نه څوك ګوری او نه څوك دا اوګوری. کله چه د ماشوم پیداکیدو درد شروع شو نوهغه د یوې کهجورې بیخ ته کیناستله وائی چه داخلوت خانه د بیت المقدس مشرقی طرف ته حجره وه([1])داهم یوقول دې چه کله هغه دشام اومصر مینځ ته راورسیده هغه وخت دماشوم کیدو دردشروع شو([2]) بل یوقول دې چه د بیت المقدس نه هغه اته میله تلې وه دهغه کلی نوم بیت اللحم وو([3]) اول دمعراج دواقعه په بیان کښې یو حدیث تیرشوې دې په کوم کښې چه دی د عیسی ﷺ پیدائش ځائ هم بیت اللحم وو.([4]) والله اعلم.

حیاناکه او پاکدامه ښځه په تهمتونو مرګ ته ترجیح ورکوی:-مشهوره خبرهم دا ده اود نصرانیانوخو په دې خبره باندې اتفاق دې اوپه دې حدیث کښې هم دی که دا صحیح وی. دې وخت کښې هغې د مرګ غوښتنه کوله. ځکه چه د دین دفتنې په وخت کښې داخواهش کول هم جائز دی. پوهیدله چه څوك به هغې ته رښتونې نه.وائی. دهغې بیان کړې شوې واقعه به هرڅوك دروغ ګڼړی دنیابه هغه پریشانه کوی اوپه عبادت او اطمینان کښې به نی خلل پریوځی. هرسړې به نی په بدوسره یادوی اوپه خلقو به خراب اثر پریوځی.نووئی فرمائیل چه افسوس زه ددې حالت نه وړاندې اوچته کړې شوې ووم.([5])بلکه افسوس چه زه خوهډو پیداشوې نه وې. دومره د حیانه شرمیدله چه هغې په دې تکلیف باندې مرګ ته ترجیح ورکړه اوخواهش ئی کولو چه افسوس زه چرته ورك شوې اود یاد نه وتلې څیز وې چه نه نی څوك یادکړې نه نی لټون اوکړې او نه نی ذکر اوکړې. په احادیثوکښې د مرګ غوښتلونه ممانعت دې. مونږ دارواېتونه د آیت ﴿ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾([6])الخ په تفسیر کښې بیان کړې دي.

---

[1] الطبری:۱۸/۱۶۱.
[2] الطبری:۱۹/۱۷۰.
[3] الطبری:۱۹/۱۷۰.
[4] نسائی کتاب الصلوة باب فرض الصلوة.....۴۵۱ وسنده حسن.
[5] الطبری:۱۸/۱۷۲.
[6] ۱۲/یوسف:۱۰۱.

Scanned with Ca

فَنَادٰىهَا

انو فرښتي اواز اوکړو هغې ته

بیا (فرښتي) ورته دلاندي نه اړخ ته اواز اوکړو چي هیڅ غم مه

مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِىْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿۲۴﴾

دښکته طرف دهغې نه | چي مهٔ غمژنه کیږه | پیدا کړی ده | رب ستا | ښکته طرف ستانه | یوه چینه

کوه ستارب ستا در ښنو لاندي یوه چینه راپیدا کړي ده

وَهُزِّىْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿۲۵﴾

اواوخوزوه تهٔ | خان خپل ته | تنه دوني دکجوري | رااوبه غورزوی | تاته | کجوري | تازه

اود کهجوري دابوټي خپل ځان ته راوخنډه ددي نه به درته تازه کهجور راوغورزيږي

فَكُلِىْ وَاشْرَبِىْ وَقَرِّىْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ

پس خوره | او څکه | او یخي کړه | سترګي | نوکه چري | او لیدلو تا | دانسانانو نه | یو کس

نو ته خوره اوڅښه اوخپلي سترګي (دخوئي په دیدن)یخوه اوکه چرته یو بنیادم اووینې

فَقُوْلِىْٓ اِنِّىْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ

نو اووایه(ورته) تهٔ | چي بیشکه نذر منلي دي ما | دپاره درحمن | دروژې | نوهرګز به خبري نهٔ کوم زهٔ

نو(په اشارت) ورته اووایه چي مادرحمان (الله ﷻ) په نامه دروژې نذر منلي دي نو زه نن دهیچا بنیادم

الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿۲۶﴾

نن ورځ | دیو انسان سره |

سره خبري اتري نه کوم

قوله‌تعالی:-فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِىْ

د حضرت مریم علیهاالسلام د پاره د الله ﷻ د طرف نه انعامات:- د ﴿مِنْ تَحْتِهَا﴾ دویم قراءت ﴿مَنْ تَحْتَهَا﴾ هم دې. داخطاب کونکې حضرت جبرائیل ﷺ وو(۱) دحضرت عیسی ﷺ خو ړومبې کارهم هغه وو چه هغه د خلقو په وړاندې دخپلې مور د خلاصی د پاره اوپاکدامنئ د پاره کړې وو. د هغه وادئ د لاندې غاړې نه د دې ویرې او خطرې په عالم کښې حضرت جبرائیل ﷺ دا آسانی ورکړې وه. دا قول هم ونیلې شوې دې چه داخبره هم حضرت عیسی ﷺ کړې وه. آواز راغلو چه خفه کیږه مه ستاد ښنولاندې ستارب د صفا ښکلې اوخوږو اوبو چینه روانه کړې ده دا اوبه ته اوڅکه.(۲) یوقول دا دې چه د دې چینې نه مراد پخپله حضرت عیسی ﷺ دې.خواولنې قول ډیر ښکاره دې. د دې اوبودذکرنه پس هم دخوراك ذکر دې چه د کهجورې دا ونه اوخوزوه د دې نه به تازه اومزیدارې کهجورې راپریوځی هغه خوره.

دا ونه بالکل خالی وه په څنډلو سره میوې راتلې:- وائی چه دا ونه اوچه پرته وه اوداقول هم دې چه میوه داره وه. په ظاهره داسې معلومیږی چه دغه وخت دا ونه د کهجورونه خالی وه خود هغوی په خوزولوسره د دې نه د الله ﷻ په قدرت سره کهجورې راڅنډلې کیدې. خوراك څښاك هرڅه موجود شو او اجازت هم

(۱) الطبری:۱۸/۱۷۳.

(۲) الطبری:۱۸/۱۷۵.

Scanned with Ca

وركړې شو اوفرمائيلې شو خوره څکه اوزړه خوشحاله ساته.دحضرت عمرو بن ميمون رحمه الله فرمان دې چه دنفاس والا ښځود پاره د لمدواواوچوکهجورونه بل بهتر هيڅ څيزنشته.(١) يو حديث كښې دى د كهجورې د ونې اكرام كوئى.دادهغه خاورې نه پيداكړې شوې ده دكوم نه چه آدم عليه السلام پيدا كړې شوې وو دى نه بغير هيڅ يوه ونه د نر اوښځې يوځائ كولونه نه لونيږي. د ښځو د ماشوم د پيدا كيدو په وخت كښې هغوى ته لمدې كهجورې وركوئى كه ملاونه شى نو اوچې صحيح دى. هيڅ يوه ونه د الله ﷻ په نيز د دې نه زياته د مرتبې والا نشته.ددې د پاره نى ددې لاندې حضرت بى بى مريم راكوزه كړه(٢)داحديث بالكل منكردې. د ﴿تسقط﴾ دويم قراءت ﴿تساقط﴾ او﴿ تسقط﴾هم دې. مطلب د دې ټولوقراءتونوهم يودې.بيا ارشاد اوشو چه چاسره خبرې مه كوه په اشاره نى پوهه كوه چه زه نن روژه يم. ياخومراددادې چه دهغوى په روژه كښې كلام كول ممنوع وويادا چه هم دخبروكولونه روژه ساتلې ده.(٣)

زمونږ په شريعت كښې د خبرو نه روژه نشته:-حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له دوه سړى راغله يوسلام اوكړو بل اونه كړو. هغوى تپوس اوكړوددې څه وجه ده؟ خلقو ونيل چه ده قسم خوړلې چه نن به چاسره خبرې اونه كړم. هغوى اوفرمائيل دا مات كړه اوسلام كلام شروع كړه داخو صرف هم د حضرت بى بى مريم د پاره وو څكه چه الله ﷻ ته دهغې صداقت كرامت ثابت كول منظوروودې دپاره نى داعذر جوړ كړې وو. حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمه الله فرمائى كله چه حضرت عيسى عليه السلام خپل مور ته اوونيل ته مه ويريږه نو هغې ونيل زه څنګه نه ويريږم زه د خاوند والا نه يم د چا د ملكيت وينځه نوكره نه يم ماته به دنياڅه وائى چه دا بچې د چا دې؟ زه به خلقوته څه جواب وركولې شم؟ كوم يوعذربه ورته پيش كولې شم هائى افسوس چه زه د دې نه وړاندې مړه شوې ووم اوكاش چه زه نسيامنسيا يعنى هيره كړې شوې جوړه شوې ووم. هغه وخت حضرت عيسى عليه السلام ونيل مورې تاله چاسره د خبروكولو ضرورت نشته پخپله به دې ټولو سره اوګورم. ته خوهغوى ته صرف دا ښايه چه نن ما د چپ پاتې كيدونذر منلې دې.

فَاَتَتْ	بِهٖ	قَوْمَهَا	تَحْمِلُهٗ ؕ
نو راغله	سره ددغه بچې	قوم خپل ته	چې راغستې ئې وو هغه
بيا هغې ماشوم په غيږ كښې واخستو اوخپل قوم ته ورغله			

قَالُوْا	يٰمَرْيَمُ	لَقَدْ جِئْتِ	شَيْـًٔا	فَرِيًّا ﴿٢٧﴾	يٰۤاُخْتَ هٰرُوْنَ	مَا كَانَ
اوونيل خلقو	اے مريم	بيشكه راغلې ته	يو كار	ناكاره ته	اے خور دهارون	نه وو
هغوئ ورته اوونيل چې اې مريم! تا دير بد كار كړې دې اې دهارون خورې!						

اَبُوْكِ	امْرَاَ	سَوْءٍ	وَّمَا كَانَتْ	اُمُّكِ	بَغِيًّا ﴿٢٨﴾	فَاَشَارَتْ
پلار ستا	سړې	دبدئ	اونه وه	مور ستا	بدكاره	نو اشاره اوكړه هغې
ستا پلار څه خراب سړې نه وو اونه ستامور بدكاره وه په دې باندې مريم دماشوم طرفته اشاره اوكړه						

اِلَيْهِ ؕ	قَالُوْا	كَيْفَ	نُكَلِّمُ	مَنْ	كَانَ	فِى الْمَهْدِ
هغه بچې ته	اوونيل خلقو	څنګه	خبرې اوكړومونږه	دهغه چاسره	چې دې هغه	په زانګو كښې (پروت)
هغوئ اوونيل چې مونږ په زانګو كښې پروت ماشوم سره څنګه خبرې اوكړو						

(١) الطبرى:١٨/١٧٩.
(٢) مسند ابي يعلى ٤٥٥.
(٣) الطبرى:١٨/١٨٢.

Scanned with Ca

صَبِيًّا ﴿۲۹﴾ قَالَ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ ۖ اٰتٰنِیَ الْكِتٰبَ وَجَعَلَنِیْ

یو ماشوم | اووئیل ماشوم | بیشکه زۀ بنده دالله یم | هغه راکړو ماته کتاب | او جوړ ئې کړم زۀ

عیسی ﵇ اووئیل چې بیشکه زه دالله ﷻ بنده یم هغه ماله کتاب راکړې دې او زه ئې نبی جوړ کړې یم

نَبِيًّا ﴿۳۰﴾ وَّجَعَلَنِیْ مُبٰرَكًا اَیْنَ مَا كُنْتُ ۖ وَاَوْصٰنِیْ

نبی | اووې ګرځولم زۀ | برکتی | هر چرته چې | یم زۀ | او حکم ئې اوکړو ماته |

او زه ئې برکتی کړې یم په هر ځائې کښې چې زه یم اوهغه ماته دمونځ کولو اودزکوة ورکولو

بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَیًّا ﴿۳۱﴾ وَّبَرًّا

په مانځه سره | او په زکاة سره | تر څو چې یم زۀ | ژوندې | او جوړئې کړم زۀ نیکی کونکې

حکم راکړې دې ترڅو پورې چې ژوندې یم او زه دخپلې مور خدمت ګزار جوړ کړې یم اوسرکش

بِوَالِدَتِیْ ۫ وَلَمْ یَجْعَلْنِیْ جَبَّارًا شَقِیًّا ﴿۳۲﴾ وَالسَّلٰمُ عَلَیَّ یَوْمَ

دمورخپلې سره | اوګرځولې ئې نه یم زۀ | سرکشه | بدبخته | او سلام دې | په ماباند | په کومه ورځ

اوبدبخت ئې نه یم پیدا کړې اوپه ماباندې سلام دې په کومه ورځ چې زه پیدا شوې یم

وُلِدْتُّ وَیَوْمَ اَمُوْتُ وَیَوْمَ اُبْعَثُ حَیًّا ﴿۳۳﴾

چې پیدا شوم زۀ | او په کومه ورځ | چې به مرم زۀ | او په کومه ورځ | چې به راپاڅولې کیږم زۀ | ژوندې

اوپه کومه ورځ چې به زه مړ کیږم | ....او په کومه ورځ چې به زه دوباره ژوندې کولې شم

قوله تعالی:- فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۖ

مریم علیها السلام حضرت عیسی ﵇ راوړې راځي:- حضرت مریم بی بی د الله ﷻ داحکم هم اومنلو او خپل ماشوم ئې په غیږ کښې راوړو اوخلقو له راغله. کتلوسره هریوګوته په خُله شواو دهرې خُلې نه اووتل مریم تاخودیرخراب کاراوکړو([1]) نوف بکالی ﵀ فرمائی چه خلق دحضرت بی بی مریم په لټون کښې وتلې ووخود الله ﷻ شان وو چه دهغې چرته هم پته اونه لګیده. په لارکښې یوڅاروان ملاوشو هغه نه ئې تپوس اوکړو چه په لاره کښې تاداسې داسې ښځه لیدلې ده؟ هغه ونیل چه نه خو ماد شپې یوه عجیبه خبرد دا اوکتله چه زمادا ټولې غواګانې ددې وادنی طرف ته په سجده کښې راپریوتلې. ما ددې نه وړاندې داسې قسم واقعه نه ده لیدلې اوماپخپلوسترګواوکتل چه دې طرفته یونور ښکاریدو. نو هغوئ په دغه طرف روان شو چه مخامخ دعیسی ﵇ مور ماشوم په غیږ کښې راختې ښکاری. د دوی په کتلوسره هغې خپل ماشوم په غیږ کښې کیناستله دې ټولو هغه راګیره کړه او خبرې جوړولې.

د اخت هارون څه مطلب دې؟:- دهغوی دا وینا چه اې د هارون خور دې نه مراد دا دې چه هغه د حضرت هارون ﵇ دنسل نه وه.([2])یادهغوی په کورکښې هارون نومې یونیك سړې وواوهم دهغه په شان عبادت اوریاضت د حضرت بی بی مریم هم وو. په دې وجه هغې ته د هارون خور اووئیلې شوه. څوك وائی چه هارون نومې یوبدکاره سړې وو په دې وجه خلقو د پیغور په توګه هغې ته د هغه خور اووئیل.

د هارون خور ئې ورته ولې اووئیل:- ددې ټولواقوالونه لوئ یوغریب قول داهم دې چه هغه دحضرت هارون ﵇ اوحضرت موسی ﵇ هم هغه سکه خورده کومې له چه دحضرت موسی ﵇ مور کله حضرت موسی

[1] الطبری:۱۸/۱۸۵.

[2] الطبری:۱۸/۱۸۷.

Scanned with Ca

ؑ په پیتنی کښې واچولو او په دریاب کښې نی پریخې وو نوهغې ته نی ونیلې وو چه دې سره شاته شاته په غاړه غاړه ځه چه د چا خیال هم رانه شی. دا قول خو بالکل غلط معلومیږی ځکه چه په قرآن پاك کښې دی چه حضرت عیسیؑ د نبی اسرائیلو آخری نبی وو. د هغوی نه پس صرف خاتم الانبیاء حضرت محمد مصطفیﷺ نبی شوې وو. په صحیح بخاری کښې چه حضورﷺ فرمائی چه د عیسی بن مریم ؑ سره د ټولونه زیات نیزدې زه یم ځکه چه زما اود هغه په منیځ کښې بل څوك نبی نه دې تیرشوې([1])که دمحمدبن کعب قرظی رحمه الله داقول چه هغه د هارون ؑ سکه خوروه ټیك وی نو دا به منلې کیږی چه هغه دحضرت داوٗد ؑ اوحضرت سلیمان ؑ نه هم وړاندې وو ځکه چه په قرآن مجید کښې موجود دی حضرت داوٗد ؑ د حضرت موسی ؑ نه پس وو. اوګورئی آیت ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ مِنْۢ بَعْدِ مُوْسٰى﴾([2])په دې آیاتونو کښې د حضرت داوٗد ؑ واقعه اود هغه د جالوت قتل کولو بیان شوې دې اولفظ موجود دې چه دا د موسی ؑ واقعه ده. هغه ته چه کومه غلطی لګیدلې ده هغه د تورات هغه عبارت دې په کوم کښې چه دی کله چه موسی ؑ سره د بنی اسرائیلوپه دریاب پورې وتلو اوفرعون سره دخپل لښکره ډوب شو اومړه شو هغه وخت مریم بنت عمران چه د موسی ؑ اوهارون ؑ خوره وه په نغاره باندې د الله ﷻ د شکر ترانه ونیله اوهغې سره نورې ښځې هم وې. د دې عبارت نه قرظی رحمه الله داګنړلی چه دحضرت عیسی ؑ مور بی بی مریم ده حالانکه دا غلطه ده. ممکن ده چه د حضرت موسی ؑ د خور نوم هم مریم وی خودا چه هم دغه مریم د حضرت عیسی ؑ مور وه د دې هیڅ ثبوت نشته بلکه دا ناممکن دی. داکیدې شی چه د دواړونومونه یو وی په یو نوم باندې نور نومونه کیخودې شی او په بنی اسرائیلوکښې خودا عادت وو چه خپل نومونه به ئی دانبیاوٗ کرامو اولیاوٗکرامو په نومونوباندې کیخودل.

مسنداحمدکښې مغیره بن شعبه ؓ نه روایت دې زه رسول الله ﷺ نجران ته اولیګلم هلته مانه بعضې نصرانیانوتپوس اوکړو چه تاسو ﴿یاُخت هارون﴾ لولئی حالانکه موسیؑ خودحضرت عیسی ؑ نه ډیر وړاندې تیرشوې دې. ماخوځه جواب ورنه کړې شو. کله چه زه مدینې ته راغلم نود حضور ﷺ په وړاندې مې داذکر اوکړو نو حضورﷺاوفرمائیل تا هغوی ته هم په هغه وخت ولې جواب ورنه کړو چه هغه خلقو به د خپلو انبیاوٗ او نیکانو خلقو نومونه په خپل اولاد باندې برابر د هغوی په نومونوباندې کیخودل([3]) په صحیح مسلم کښې هم دا حدیث شته. امام ترمذی دا حسن صحیح غریب ښائی. یوځل حضرت کعب ؓ ونیلې ووچه دا هارون د موسی ؑ رور هارون ؑ نه دې. په دې باندې حضرت ام المؤمنین حضرت عائشه k انکار اوکړو نو هغه اوونیل که تاسود رسول الله ﷺ نه څه اوریدلی وی نو اووایه نو مونږ ته منظور دی ګنی په تاریخی توګه خود هغوی په مینځ کښې شپږ سوه کاله فاصله ده. دې اوریدو سره حضرت عائشه k چپ شوه. په دې تاریخ کښې زمونږ لږ شان تامل دې. قتاده رحمه الله فرمائی دمریم کورنئی د بره نه نیك صالح او دینداره وه اودادینداری لکه برابره دوراثت راروانه وه. بعضې خلق داسې هم وی اوبعضې کورنئی ددې خلاف هم وی چه د بره نه د ښکته پورې ټول هم بدوی. دا هارون ډیر بزرګ سړې وو په دې وجه په بنی اسرائیلوکښې د هارون نوم کیخودو رواج روان شوې وو. دلته دا هم ذکر دې چه په کومه ورځ د حضرت هارون ؑ جنازه اووتله د هغوی په جنازه کښې هم د دې هارون نوم څلویښت زره سړی وو.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿واذکرفی الکتاب مریم اذانتبذت من اهلـها...﴾:۳٤٤۲،صحیح مسلم۲۳٦۵، احمد:۲/٤٦۳، ابن حبان:٦۱۹۵.

[2]) ۲/البقرة:۲٤.

[3])صحیح مسلم کتاب الادب باب النهی عن التکنی بابی القاسم.....:۲۱۳۵، ترمذی:۳۱۵۵، السنن الکبری: ۱۱۳۱۵، احمد:٤/۲۵۲.

Scanned with Ca

حضرت عیسی ﷺ د مور په غیا کښې خبرې کولوسره ګواهي ورکړه:-غرض دا چه هغه خلقو ملامته کوله چه تانه دا بدکار څنګه اوشو ته خود نیکې مور لورنې مور پلار دواړه نیکان تبوله کورنئی پاکه نو بیا تا داځنګه حرکت اوکړو؟دقوم د ترخې اوخرابې خبرې اوریدوسره هغې دارشاد مطابق خپل بچې ته اشاره اوکړه چه ده نه تپوس اوکړئ. دې خلقو له په تاؤ باندې نور هم تاؤ ورغلوچه ګوره څنګه په کلکه باندې جواب ورکوی او مونږ پاګلان جوړه وی. ښه ده اوس به مونږ د غیرې د ماشوم نه څه تپوس کوو اوهغه به مونږ ته څه اووانی؟

د عیسی ﷺ ماشوموالی کښې د توحید اود خپلې مور د براءت بیان:-پدې کښې بغیرد غوښتلونه هغه خبرې شروع کړې خلقوزه د الله ﷻ یوبنده یم د ټولونه رومبې کلام دحضرت عیسیﷺ هم دا وود الله ﷻ پاکی اوتعظیم ئې بیان کړو اود خپلې غلامئې او بندګنې اعلان ئې اوکړو.د الله ﷻ ذات ئې د اولاد نه پاك اوخودلو بلکه ثابته ئې کړه څکه چې دالله ﷻ اولاد نه وی. بیائې د خپل نبوت اظهار اوکړو چه ماته هغه کتاب راکړې دې او زه ئې خپل نبی جوړکړې یم. په دې کښې دخپل مور بې ګناهی بیان کړه بلکه دلیل ئې هم ورکړو چه زه خود الله ﷻ پیغمبریم. رب ماته خپل کتاب هم رانصیب کړې دې. وائی چه کله خلقود هغوی مور بی بی پسې خبرې کولې هغه وخت هغه ئې پرېخودل او په اړخ شو د هغوی طرف ته متوجه جواب ئې ورکړو. وائي چه د دې قول په وخت کښې د هغوی ګوته اوچته وه او لاس ئې د اوږې پورې اوچت کړې وو. عکرمه رحمه الله فرمائی چه ماته ئې کتاب راکړو د دې دا مطلب دې چه د راکولواراده ئې کړې ده دا به پوره کیږی. حضرت انس ﷺ فرمائی چه هم هغه وخت هغه ته یاد وو ټول ئې زده کړې پیدا شوې وو. خود دې قول سند تیك نه دې. زه چه چرته هم یم خلقو ته نیکی ښایم او هغوی ته نفع رسونکې یم.(۱) یوعالم د ځان نه لوئ عالم سره ملاو شو اومعلومات ئې اوکړه چه ماته د خپل کوم یوعمل د اعلان کولو اجازت دې؟ وئی فرمائیل د ښې خبرې کولو اود خرابې خبرې د نه کولو ځکه چه هم دا اصل دین دې اوهم دا د انبیاء الله میراث دې. هم دا کار هغوی‌ته حواله کیده نو اجماعی مسئله ده چه د حضرت عیسی ﷺ د دې عام برکت نه مراد د نیکئی حکم کول او بدئی نه منع کول دی.کوم ځائ کښې چه په ناسته ولاړه تګ راتګ دا شغل برابر جاری وی(۲) کله هم د الله ﷻ د خبرورسیدونه نه منع کیږی. فرمائی ماته حکم ملاوشوې دې چه د پوره زندګنی پورې د مونځ او زکوة پابندیم. هم دا حکم زمونږ نبی ﷺ ته ملاوشو.ارشاد دې ﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ﴾(۳) ترمرګه پورې د الله ﷻ په عبادت کښې لګیااوسه نوحضرت عیسی ﷺ هم اوفرمائیل چه هغه دا دواړه کارونه زما د ژوندآخری ساعت پورې اولیکل.(ددې نه د تقدیر ثبوت او منکرانود تقدیر تردیدهم کیږی) د رب داطاعت د دې حکم سره ماته د خپلې موردخدمت کولو هم حکم ملاوشوې دې.عموماً په قرآن پاك کښې داواړه څیزونه په یوځائ بیانیږی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا﴾(۴) بل آیت ﴿اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ۭ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ﴾(۵) کښې.هغه زه سرکش نه یم جوړکړې زه د هغه د عبادت نه یا د مورد اطاعت نه سرکش او کبرکونکې جوړیدو سره بدبخت جوړ شم. وائی چه جبار او شقی هغه دې چه په غصه کښې راشی او وینې تویوی. فرمائی چه دمور پلارنافرمانه هم هغه وی چه بدبخت او سرکش وی. بداخلاق هم هغه وی چه کبر او غرور کوی.

---

(۱) الطبری:۱۸/۱۹۱.
(۲) الطبری:۱۸/۱۹۱.
(۳) ۱۵/الحجر:۹۹.
(۴) ۱۷/الاسراء:۲۳.
(۵) ۳۱/لقمان:۱۴.

ذکر دې چه یوخل د هغه معجزې کتلوسره یوې ښځې په حیرانتیاسره اوونیل مبارکه ده هغه خیټه په کومه کښې چه پاللې شوې ئی اومبارکه ده هغه سینه کومې چه تاله پئی درکړې دی. هغوی جواب ورکړو چه مبارك دې هغه څا چه د الله ﷻ د کتاب تلاوت اوکړو بیائی تابعداری اوکړه اوسرکش او بدبخت جوړنه شو.

بیا فرمانی زما د پیداکیدود مرګ نه پس د بیا راژوندی کیدو په ورځ باندې په ماسلامتی ده. دې نه هم د هغوی د بندګئی اود ټول مخلوق د یو الله ﷻ مخلوق کیدل ثابتیږی چه هغوی د انسانانو په شان د عدم نه په وجود کښې راغله بیا به د مرګ خوند هم څکې او د قیامت په ورځ به دوباره هم راپاسی. او دادریواړه موقعه سختې او ګرانې دی په هغوی باندې به آسانې وی نه به څه ویره وی نه څه پریشانی بلکه امن آرام اوسلامتی اوهم سلامتی به وی. صلوٰة الله وسلامه علیه.

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ۝
دغه | عیسی (خوئې) د مریم دې | او دا ده خبره | حقه | هغه | چې په هغې کښې | خلق شك کوی
دا عیسی ابن مریم وو | دا هغه رښتیا حقیقت دې | په کوم کښې چې خلق شک کوی
مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا
نه ښائی الله لره | چې اونیسی | خوئې | پاك دې هغه | کله چې | هغه حکم اوکړی | دیو کار
دالله ﷻ سره نه ښائی | چې هغه دې څان دپاره اولاد اونیسی | هغه پاک دې | کله چې د یو کار فیصله
فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي
نو بیشکه | هغه وائی | هغه کار ته | موجود شه | نوهغه موجود شی | او بې شکه الله | رب زما دې
اوکړی | نو دومره ورته اووائی چې موجود شه | نو هغه کار موجودشی | اوبیشکه الله ﷻ زماهم رب دې
وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۝ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ
اورب ستاسو دې | پس عبادت کوئ د هغه | دا | لار ده | نیغه | نو اختلاف اوکړو
او ستاسو هم رب دې | نوصرف د هغه عبادت کوئ | هم دغه (دشریعت) سمه لار ده | بیا داهل کتابو ډلې
مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
ډلو | په منځ خپل کښې | نو تباهی ده | دپاره د هغه کسانو | چې کفر ئې اوکړو |
په خپل مینځ کښې سره مختلف شوې | نوهغه خلقو دپاره افسوس دې | چې په لویه ورځ (دقیامت) دالله
مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝
دحاضریدو | دورځې لوئې نه |
د حاضرئ نه ئې انکار کړې دی |

قوله تعالی:- ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ

دحضرت عیسی علیه السلام اصل واقعه:- الله ﷻ خپل رسول محمد ﷺ ته فرمائی دعیسی علیه السلام په واقعه کښې چه دکوموخلقو اختلاف وو په هغوی کښې چه کومه خبره صحیح وه نوهغه هم دومره وه څومره چه مونږ

Scanned with Ca

بيان اوفرمائيلو.دقول دويم قراءت قول هم دي. دابن مسعود ﷺ په قراءت كښې ﴿قول الحق﴾ دي.(١) د قول رفع ډيره ښكاره ده.لكه ﴿الحق من ربك﴾(٢) الخ كښې دابيان فرمائيلوسره چه عيسى ﷺ د الله ﷻ نبى وو اودهغه بنده او بيا دخپل نفس پاكوالې بيان فرمائى چه دالله ﷻ د شان نه پريوتلې خبره ده چه دهغه اولاد وى.دا جاهلان ظالمان چه دځان نه كومې خبرې خوروى د هغې نه الله ﷻ پاك او لرې دې. هغه چه كوم يو كاركول غوارى نوهغې له دسامان يا اسبابو ضرورت نه وى.فرمائى چه اوشه نوهم هغه وخت هغه كاراوشى يوخواحكم اوشي اوبل خوا څيز تيار وى. لكه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ الْمُمْتَرِينَ ۝﴾(٣) يعنى دعيسى ﷺ مثال د الله ﷻ په نيز لكه د حضرت آدم ﷺ دې. آدم ﷺ نې د خاورې نه جوړكړو ونې فرمائيل اوشه هم هغه وخت هغه اوشو دا بالكل رښتيا دى اود الله ﷻ فرمان دې. تاله په دې كښې هيڅ قسم شك نه دى كول پكار. حضرت عيسى ﷺ خپل قوم ته دا هم فرمائيل چه زمااوستاسودټولورب الله ﷻ دې تاسو ټول هم د هغه عبادت كوئى نيغه لار كومه چه ما د الله ﷻ د طرف نه راوړې ده هم دا ده چه دهغه تابعدارى كونكى په هدايت باندې دى اود هغه خلاف كونكى د ګمراهئى په لار دى. دا فرمان هم د هغه د مور د غيږ نه وو.

د عيسى ﷺ پحقله د كافرانو ګډې وډې خبرې او مؤمنانورښتيا وينا:-دحضرت عيسى ﷺ په خپل بيان باندې اود حكم په خلاف روستوراتلونكو خلقو خبرې كړى دى اود هغوى باره كښې د مختلفو ډلو په شكل كښې داخلق تقسيم شوى دى يهوديانو وئيل چه عيسى ﷺ نعوذبالله ولدالزنا دې د الله ﷻ لعنتونه دې وى په هغوى چه هغوى د الله ﷻ په يوبهترين رسول باندې يو بدترين تهمت اوالزام اولګولو اوونئى وئيل چه د هغه داكلام وغيره ټول د جادو كار دې. دغه شان نصارى هم دهوكه شو ونى وئيل چه داهم پخپله الله ﷻ دې اوداكلام هم د الله ﷻ دې. چا وئيل دا د الله ﷻ خوئ دې چا اووئيل چه دا په دريو معبودانو كښې يو دې. اويوې ډلې دواقعه مطابق اووئيل دالله ﷻ بنده اودهغه رسول دې هم داقول صحيح دې د اهل اسلام عقيده دعيسى ﷺ متعلق هم داده اوهم دا تعليم د الله رب العزت دې.

د رفع عيسى نه پس د بنى اسرائيلو غونډه او ګنده رائې:-وائى چه د بنى اسرائيلو ګڼره راجمع شوې وه او خپل خان نه نې څلور زره سرى راغونډكړل. هريوقوم خپل خپل يوعالم پيش كړو داواقعه د حضرت عيسى ﷺ د آسمان ته اوچتيدو نه پس ده. د دې خلقو په خپل مينځ كښې اختلاف اوشو.يوې خو وئيل چه داپخپله الله ﷻ دې تركومې پورې چه هغه غوښتل په زمكه اوسيدو څوك نې چه غوښتل ونې سوزول څوك نې چه غوښتل ونى وژل بيا آسمان ته لاړو.دې ډلې ته يعقوبيه وائى. خو نورو دريواړو دا دروغ اوګڼړله چه تاسو دروغ وائې. اوس دې دوو دريم ته اووئيل چه ښه ده تاسو څه وائې اوڅه خيال مو دې؟ هغوى وئيل چه هغه د الله ﷻ خوئ وو د دې ډلې نوم نسطوريه شو. هغه دوه چه كومې پاتې شوې نوهغوى هم اووئيل چه تاهم دروغ اووئيل.بيا دې دوو كښې يووئيل چه ته څه وايه هغه وئيل چه زه خودا عقيده لرم چه هغه په دې دريوكښې يو دې. يوخو الله چه معبود دې دويم هم دې معبود دې اودريم دهغه مور چه معبوده دې دا اسرائيليه ډله شوه اوهم دې د نصرانيانو بادشاه وو عليهم لعائن الله.

د مسلمانانو رائې:-څلورمې وئيل تاسو ټول دروغژن نې حضرت عيسى ﷺ د الله ﷻ بنده او رسول دې هم د الله ﷻ كلمه ده اود هغه د طرف نه راليګلې شوې روح دې. هم داخلق مسلمانان خودلې شى او هم دا رښتونى وو.پدې كښې چه څوك د چا تابع وو هم په هغه قول باندې شو او په خپلوكښې ښه اختلاف

---

(١) الطبرى:١٨/١٠٤.
(٢) ٣/آل عمران:٦٠.
(٣) ٣/آل عمران:١٤٧.

Scanned with Ca

اوکړو.ربښتونی اسلام خوښونکی خلق په هره زمانه کښې په شمیرکښې کم وی په هغوی باندې دا ملعونان خواره شو او هغوی راګیرکړل هغوی وهل ټکول او قتل کول نی شروع کړه.

عیسایانو د عیسی ﷺ دین بدل کړو:- د اکثرومؤرخینوبیان دې چه قسطنطین بادشاه درې ځل عیسایان راجمع کړل. دآخری ځل په اجتماع کښې د هغوی دوه زره یوسل اویا علماء راجمع شوې وو خودا ټول د حضرت عیسی ﷺ باره کښې مختلف الخیال وو. سلو به څه وئیل او اویاؤ به نورڅه وئیل. پنځوسو به څه بل څه وئیل نودشپیتو به څه بله عقیده وه. د هریوخیال بل سره ټکراوخوړلو. د ټولونه لویه ډله د دریوسووشپیتووه. بادشاه هغه طرف ته کثرت اولیدونو هم د هغوی ملګرتیائی اوکړه. ملکی مصلحت هم په دې کښې وو چه د دې لوئی ډلې طرف داری اوکړې شي. نود هغه پالیسئی هم د هغوی طرف ته متوجه کړواوهغه باقی ټول خلق نی اوویستل اود هغوی دپاره نی دامانت کبری رسم ایجادکړوچه په اصل کښې دټولونه لوئ خیانت دې. اوس ئی دشریعت د مسئلوکتابونه په دغه علماؤ باندې اولیکل او ډیرو ملکی اود ښاریوضرورتونوته نی شرعی شکل ورکړواودې کښې نی داخل کړل. ډیرې نوې نوې خبرې ئی راپیداکړې او اصل مسیحی دین نی وران کړو اویوه مجموعه نی جوړه کړه اودا نی قانونا په خلقو کښې جاری کړه اود هغه وخت نه هم دا مسیحی دین ګڼړلې شی. کله چه ئی په دې باندې ټول رضامندکړل نوځلورو واړوطرفوته نی کنسې ګرجې عبادت خانې جوړکړې اوهلته نی د دغه علماؤ د کینولو اود خپل نوی پیداکړی مسیحیت خورولوکښې لګیاشو.په شام کښې جزیره کښې روم کښې تقریبا دولس زره داسې مکانونه په هغه زمانه کښې جوړکړل.دهغه مور هیلانه کوم ځائ چه سولئی لګولې شوې وه هلته نی یوګنبد جوړکړو نود هغې باقاعده عبادت شروع کړې شو او ټولو یقین اوکړو چه حضرت عیسی ﷺ په سولئی کړې شوې دې. خود هغوی دا قول غلط دې الله ﷻ خپل دا عزت مندبنده خپل ځان طرف ته آسمان ته اوچت کړې دې دا دې د عیسائی مذهب یوورړوکې غوندې مثال. داسې خلق چه په الله ﷻ باندې دروغ اودخان نه خبرې اوتړی او هغه له اولاد شریکان اوملګرې ثابت کړی هغوی به په دنیاکښې مهلت اومومی خو په هغه عظیم الشان ورځ به د هغوی هلاکت دټولو ځلورو واړوطرفونه هغوی راګیرکړی او تباه به کړې شی.که الله ﷻ خپلو بندیګانوته په عذاب ورکولو کښې تندی نه کوی خو بالکل نی پریږدی هم نه.

الله ﷻ اول ظالم ته مهلت ورکوی بیا ئې رانیسی:-بخاری اومسلم کښې حدیث دې چه الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی خوچه کله دهغه نیول رانازل شی نوبیا د پناه هیڅ ځائ باقی نه پاتې کیږی. دې فرمانیلو سره رسول الله ﷺ دقرآن پاك دا آیت ﴿وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ﴾[1] تلاوت اوفرمانیلویعنی ستادرب دنیولوطریقه هم داسې ده.کله چه هغه په ظلم سره ککړ کلې رانیسی نویقین اوکړئی چه دهغه نیول ډیرخطرناك اوډیر سخت دی[2] دبخاری اومسلم په حدیث کښې دی ناخوښه خبرې اوریدوسره صبرکونکې داالله ﷻنه زیات بل څوك نشته.خلق دهغه اولاد ښائی اوهغه دوی ته رزق ورکوی اوعافیت هم.[3] پخپله قرآن پاك فرمائی ﴿وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا ۚ وَاِلَيَّ الْمَصِيْرُ﴾[4] ډیروکلوولا هغه دی دچاد ظالم کیدوسره چه ما وخت ورکړو او بیامو راګیرکړل. آخر واپس راګرځیدل خو هم زما طرف ته دی. یوبل آیت کښې دی چه ظالمان خلق دې په خپلواعمالو باندې الله ﷻ غافل نه

---

[1]) ۱۱/هود:۱۰۲.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة هودباب قوله ﴿وکذلك اخذ ربك اذا اخذ القری وهی ظالمة﴾:۴۶۸۶، صحیح مسلم:۲۵۸۳،ابن ماجه:۴۰۱۸، ابن حبان:۵۱۷۵، بیهقی:۶/۹۴.

[3]) صحیح بخاری کتاب الادب باب الصبر فی الاذی:۶۰۹۹،صحیح مسلم:۲۸۰۴،الاسماء والصفات للبیهقی:۱۰۶۴.

[4]) ۲۲/الحج:۴۸.

Scanned with Ca

کنړی. هغوی ته چه کوم مهلت دې دهغه ورځ پورې دې په کومه ورځ چه به سترګې پورته اوخيژی.([1]) هم دغه فرمان دلته هم دې چه په هغوی به د هغې لوني ورځ حاضريدل ډيرسخت ګران وی. صحيح حديث کښې دی کوم سړې چه ددې خبرې ګواهی ورکړی چه الله ﷻ هم يودې اوهم هغه د عبادت لائق دې بل هيڅ څوك نشته اوداچه محمد ﷺ د الله ﷻ رسول اوبنده دې. اودا چه حضرت عيسى ﷺ د الله ﷻ بنده اود هغه پيغمبردې اود هغه کلمه ده کومه چه ئې د حضرت مريم طرف ته اچولې وه. هغې له راليګلې شوې روح دې اودا چه جنت حق دې اودوزخ حق دې. د هغه که هرڅنګه اعمال وی الله ﷻ به هغه خامخا جنت ته اورسوی.([2])

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ

| څه ښه اوريدونکی به وی هغوئ | او څه ښه ليدونکی به وی |

| په کومه ورځ چې به دوئ مونږ ته واپس راشی | (په دغه ورځ به) څومره

يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ

په کومه ورځ | چې به هغوئ راځی مونږ ته | ليکن دا ظالمان | نن ورځ (په دنيا کښې) | په ګمراهئ

ښه اوريدونکی اوليدونکی وی |.........خو نن ورځ (په دنيا کښې) ظالمان په ښکاره ګمراهئ کښې دی

مُبِينٍ ۝ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ

ښکاره کښې (پراته دی) | او اويروه دوئ | دورځې دافسوس نه | کله چې | فيصله کړې شی |

اوته دوئ د افسوس د ورځې (د عذاب) نه اوويروه | کله چې به آخری فيصله اوکړې شی

الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ إِنَّا

کار (دحساب کتاب) | حال دا چې دوئ | په غفلت کښې دی | او دوئ | ايمان نۀ راوړی | بيشکه

..................(خو) دوئ په غفلت کښې پراته دی | اودوی (اوس) ايمان نه راوړی | بيشکه مونږ به

نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا

هم مونږ | په ميراث کښې اوړو | زمکه | اوهغه څه | چې په دې زمکې باند دی | او خاص مونږ ته به

زمکه او په دې باندې چې څوک اوسيږی دهغې وارثان يو | اوهم مونږ طرفته به دوئ راواپس کولې شی

يُرْجَعُونَ ۝

واپس کولې شی |

قوله تعالى:- أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ

ظالمان به د قيامت په ورځ هر څه اووينی:- ارشاددې چه په دنياکښې دې کافرانو سترګې پټې کړی دی او په غوږونوکښی مالوچ لګولې خودقيامت په ورځ به د دوی سترګې ښه روښانه وی غوږونه به ئې هم ښه کولاؤ شولکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ۝﴾([3]) افسوس چه تا ليدلې کله چه داګناهګاران خلق دخپل رب په وړاندې دشرم نه سرونه ټيټ

---

[1]) ۱٤/ابراهيم:٤٢.

[2]) صحيح بخاری کتاب احاديث الأنبياء باب قوله تعالى (ياهل الکتاب لاتغلوافى دينکم):٣٤٣٥، صحيح مسلم٢٨، احمد:٥/٣١٣.

[3]) ٣٢/السجده:١٢.

Scanned with Ca

نیولې به ولاړ وی چه اې الله مونږ اوکتل مونږ واوریدل الخ.په هغه ورځ به نه کتل په کارراځی نه اوریدل نه ارمان اوافسوس نه ژړا. که دې خلقو په دنیاکښې د خپلو سترګو اوغوږونو نه کار اخستې وې اود الله ﷻ دین نی منلې وې نو نن به دوی ارمان او افسوس نه کولو. په هغه ورځ به نی سترګې کولاؤ کړې وی اونن ړانده ګانړه جوړشوی ګرځی نه هدایت طلب کوی اونه ګوری نه ښې خبرې اوری اونه نی منی. مخلوق دې د ارمان اوافسوس والا ورځې نه خبردارکړه کله چه ټول کارونه فیصله کولې شی.جنتیان به جنت ته اودوزخیان دوزخ ته اولیکلې شی.د هغه حسرت او ارمان د ورځې نه نن دا خلق غافل دی بلکه ایمان اویقین هم نه لری. حضورﷺ فرمانی چه د جنتیانو جنت کښې اود دوزخیانو په دوزخ کښې د تلونه پس به مرګ د یو ګډ په شکل کښې راوستلې شی اود جنت او دوزخ په مینځ کښې به نی اودروی بیا به د جنتیانو تپوس کولې شی چه دا پیژنئ؟ هغوی به په کتلوسره پوهه شی چه اودا مرګ دې. دوزخیانونه به هم دا تپوس کولې شی هغوی به هم دا جواب ورکړی. اوس به حکم اوکړې شی چه دامرګ حلال کړئ او آوازبه کولې شی چه اې جنتیانوستاسو دپاره همیشه والې دې مرګ نشته اودوزخیانوستاسو د پاره هم همیشه والې دې اومرګ نشته.بیاحضورﷺ هم داایت ﴿وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ([1]) تلاوت کړو اوحضورﷺ اشاره اوکړه اهل دنیا د دنیاپه کښې دی([2])(مسنداحمد) ابن مسعودؓ یوه اوږده واقعه بیانولو سره فرمانی چه هرسړې به خپل د دوزخ اوجنت کور وینی اوهغه ورځ د ارمان اوافسوس ورځ ده دوزخیان به خپل جنتی کور ته ګوری فرمانیلې به شی که د الله ﷻ احسان په تاسوباندې نه وو نوتاسو به دلته وئی.([3]) یوبل روایت کښې دی چه کله مرګ حلال کړې شی اود همیشه والی آواز اولګولې شی نو په هغه وخت کښې خو به جنتیان دومره خوشحاله شی که الله ﷻ نی نه بچ کوی نودخوشحالئی نه به مړه شی اودوزخیان به دومره چغې صورې وهی که چرته مرګ وئی نودوی به مړه شوی وو. نوددې آیت هم دامطلب دې چه دا وخت به دحسرت اوارمان به هم وی اودخاتمې وخت به هم دغه وی.یوم الحسرت هم دقیامت په نومونو کښې یونوم دې.یوبل ایت کښې دی ﴿أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ﴾([4])

دزمکې اصل وارث الله ﷻ دې :-بیا فرمانی چه خالق مالك هم الله ﷻ دې ټول د هغه ملکیت دې او هرڅه فانی دی،اوباقی صرف هم الله ﷻ جل شانه دې. څوك هم د ملکیت اوتصرف رښتونې دعویدار نشته د ټول مخلوق وارث اوحاکم هم هغه دې اودهغه ذات د ظلم نه پاك دې. امیرالمؤمنین حضرت عمر بن عبدالعزیزؒ عبدالحمیدبن عبدالرحمنؒ ته کوفې کښې یوخط اولیکلو په کوم کښې چه لیکلې وو دحمد اوصلوة نه پس د اولې ورځ نه په ټول مخلوق باندې فنالیکلې ده. ټول به د هغه طرف ته رسی. هغه خپل دې نازل شوی دې رښتونی کتاب کښې کوم چه هغه په خپل علم سره محفوظ کړې دې اودکوم ساتنه چه د خپلو فرښتو په ذریعه کوی لیکلی دی چه دزمکې اود دې د پاسه چه څه دی د هغې وارث هم هغه ذات دې او هم د هغه طرف ته به ټول واپس کولې شی.

[1]) ۱۹/مریم:۳۹.
[2]) احمد:۹/۳،صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت کهیعص باب قوله عزوجل ﴿وانذر هم یوم الحسرة﴾:۴۷۳۰ صحیح مسلم ۲۸۴۹،
[3]) الطبری:۳۴۴/۸.
[4]) ۳۹/الزمر:۵۶.

Scanned with Ca

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ ۬ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا

او ياد کړه | په کتاب کښې | ابراهيم | بيشکه هغه | وو | يو رښتني انسان

اوته په دې کتاب (قرآن) کښې د ابراهيم ﷺ ذکر اوکړه | بيشکه هغه ډير رښتوني نبي وو

نَّبِيًّا۝ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰۤاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا

اويو نبي وو | کله چې | اووئيل هغه | پلار خپل ته | اے پلاره | ولې تۀ عبادت کوې | دهغه څه

.......کله چې هغه پلار ته اووئيل | ائې زما بابا جانه ته ولې د داسې څيز عبادت کوې اچې نه آورى

لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْـًٔا۝ يٰۤاَبَتِ اِنِّيْ

چې نه اورى | او نۀ وينى | اونۀ لرې کولې شى | ستانه | څه څيز | اے پلاره | بيشکه زۀ چې يم

او نه وينى |........اونه ستا نه څه تکليف لرې کولې شى | اې زما بابا جانه بيشکه ماته هغه علم

قَدْ جَآءَنِيْ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَاْتِكَ فَاتَّبِعْنِيْۤ

په تحقيق سره راغلې دې ماته | علم (وحى) | هغه | چې نۀ دې راغلې تاته | نو تابعدارى اوکړه زما

نصيب دې | چې هغه تاته نه دې نصيب شوې | ....نوزما تابعدارى اوکړه

اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا۝ يٰۤاَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ

چې اوښايم تاته | لاره | نيغه | اے پلاره | عبادت مۀ کوه تۀ | دشيطان | بيشکه شيطان

زه بۀ درته برابره لار اوښايم | ائې زما پلاره د شيطان عبادت مه کوه | بيشکه شيطان

كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا۝ يٰۤاَبَتِ اِنِّيْۤ اَخَافُ اَنْ يَّمَسَّكَ

دې | رحمان لره | نافرمانه | اے پلاره | بيشکه زۀ | يريږم | چې اوبه رسيږى تاته

د رحمان نافرمان دې | . ائې زما بابا جانه ماسره دا ويره ده چې چرته په تا باندې درحمان د طرفنه عذاب

عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُوْنَ لِلشَّيْطٰنِ وَلِيًّا۝

عذاب | د رحمان نه | نوشې به تۀ | د شيطان | ملګرې |

رانشى | نوته به دشيطان ملګرې پاتې شې |

قوله تعالى:- اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ

د ابرهيم ﷺ دپلارسره خبرې اترې :- دمکې مشرکان چه بت پرست وواوخپل ځان ته به ئې د خليل الله ﷺ تابعدار ونيل دهغوى په وړاندې اې نبى ﷺ پخپله دابراهيم ﷺ واقعه بيان کړه. هغه رښتونى نبى دخپل پلار هم پرواه اونه کړه اود هغه په وړاندې ئې حق ثابت کړواود بت پرستنى نه ئې منع کړو. صفائى ورته اوونيل چه ته ولې د دې بتانوعبادتونه کوې چه نه نفع رسولې شى اونه نقصان.ونى فرمائيل چه زه بې شکه ستا خوئ يم خوالله ﷻ چه ماته کوم علم راکړې دې هغه تاسره نشته ته زما تابعدارى اوکړه زه به تاته نيغه لاراوښايم دبدونه به دې بچ کړم اونيکوته به دې اورسوم. باباجى دابت پرستى خودشيطان تابعدارى ده هم هغه ددې لاره ښائى اوهم هغه په دې باندې خوشحاليږى.

Scanned with Ca

لکه سورت یس کښې ارشاد دي ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ (۱) الله ﷻ به اوفرمائی اې انسانانو آیاماتاسونه دا وعده نه وه اخستې چه دشیطان عبادت به نه کوئی هغه ستاسو ښکاره دښمن دې. بل آیت کښې دی ﴿إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا﴾ (۲) داخلق خو ښخوته چغې وهی اوالله ﷻ نی پرېښې دې. په اصل کښې دوی د سرکشه شیطان رابلونکی دی. هغوی اوفرمائیل شیطان خود الله ﷻ نافرمانه دې مخالف دې د هغه د فرمانبردارئی نه کبرکونکې دې په دې وجه دالله ﷻ ددربارنه شړلې شوې دې که تا هم د هغه تابعداری اوکړه نوهغه به تاهم خپل حالت ته اورسوی. پلاره زما ستا په دې شرك او ګناه باندې داویره ده چه الله ﷻ په تاباندې چرته عذاب رانه ولی اوته دشیطان دوست اودهغه ملګرې جوړنه شې د الله ﷻ امداد اود هغه ملګرتیاتانه پاتې نه شی. ګوره شیطان پخپله بې کس اوبې بس دې د هغه تابعداری به تاخراب خائ ته اورسوی. لکه چه بل خائ ارشادمبارك دې ﴿تَٱللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ ٱلْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (۳) یعنی دایقینی اوقسمیه خبره ده چه تانه وړاندې قومونوته هم مونږ رسولان لیګلی خوشیطان دهغوی بد عملئی هغوی ته ښائسته کړې خودلې وې اوهم هغه دهغوی ملګرې جوړشو خوهیڅ په کار رانغلو او د قیامت په ورځ په دردناك عذاب کښې راګیرشو.

قَالَ أَرَاغِبٌ
اووئیل پلار | آیا مخ اړونکی ئې |
| (پلارورته) اووئیل چې ښه ابراهیم علیه السلام ګنی ته زما د معبودانو نه

أَنتَ عَنْ ءَالِهَتِى يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ
ته | دمعبودانو زمانه | اے ابراهیم | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | نو زهٔ به په کاڼړو اوولم تا
مخ اړونکې یې | .... که ته (دخپلو خبرونه) منع نه شوې | نو زه به دې په کاڼړو اولم

وَٱهْجُرْنِى مَلِيًّا ۝ قَالَ سَلَٰمٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ
او جدا شه زما نه | ډیره موده | اووئیل ابراهیم | سلام دې وی | په تاباند | زهٔ به بښنه غواړم | ستا دپاره
اوزما د مخې نه همیشه دپاره لرې شه | ابراهیم اووئیل چې په تا دې سلام وی زه به ستا دپاره دخپل

رَبِّىٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ بِى حَفِيًّا ۝ وَأَعْتَزِلُكُمْ
درب خپل نه | بیشکه الله | دې | په ماباند | ډیر مهربان | او زهٔ جدا کیږم ستاسو نه
رب نه بخښنه غواړم | بیشکه هغه په ما ډیر مهربان دې | او زه تاسو اوتاسو چې د الله ﷻ نه سوا کوم

وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَأَدْعُوا۟ رَبِّى عَسَىٰٓ
او دهغې نه چې رابلئ ئې تاسو | ماسوا دالله نه | او زهٔ رابلم | رب خپل | امید دې
بتان رابلئ د هغې نه په ډډه کیږم | او زه خپل رب رابلم | .... امید دې چې زه به د خپل رب نه په غوښتلو

(۱) ۳۶/یس:۶۰.
(۲) ٤/النساء:۱۱۷.
(۳) ۱۶/النحل:٦۳.

Scanned with Ca

اَلَّآ اَكُوْنَ	بِدُعَآءِ رَبِّيْ	شَقِيًّا۞
چي نه به شم زه	په رابللو درب خپل سره	بدبخته
كنبي محروم پاتې نشم		

قوله تعالى:-قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِيْ

دپلار يوې وقوفانه جواب:- دحضرت ابراهيم ﷺپدې طريقه باندې پوهه كولونه پس دهغه پلارد جهالت چه كوم جواب وركړې دهغې بيان كولې شي. هغه وئيل چه ابراهيمﷺ ته زما د معبودانو ويزاره ئې ددوی دعبادت نه ستا انكاردې ښه ده واوره كه ته د خپل دې حركت نه منع نه شوې اودوی ته دې بد وئيل،دهغوی عيبونه لټولواوهغوی ته كنځلې كولونه منع نه شوې نوزه به تاسنګسار كړم.ماته مه تكليف راكوه اومه ماته څه وايه هم دا به ښه وی په سلامتياسره مانه جدا شې ګنی زه به تاله سخته سزادركړم. زما نه ته اوس د هميشه د پاره څه. حضرت ابراهيم ﷺ وئيل چه ښه ده خوشحاله اوسه زما د طرف نه به تاته هيڅ تكليف نه وی څكه چه ته زما پلارئې اود الله ﷻ دعاكوم چه هغه تاته نيك توفيق دركړی اوتا اوبښي.

مومن له پكار دی چي جاهلانو سره ډير زيات نه انخلي:-دمؤمنانو هم دغه طريقه وی چه هغوی جاهلانو سره اينخلی نه لكه چه قرآن كنبي بل ارشاد دي ﴿وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا۞﴾[1] كله چه جاهلانوسره د هغوی ملاويدل وی نو ورته وائی چه سلام. بل آيت كنبي دی د فضول خبرونه هغوی مخ اوړوی اوورته وائی چه زمونږ عملونه مونږ سره اوستاسو عملونه تاسوسره دی مونږ جاهلانوسره نه لګو. ماته د هغه د خپلې دعادقبيليدو اميد دی. هم ددې وعدې برابر هغه د ده دپاره ښښنه غوښتله.د شام د هجرته نه پس هم اود مسجدحرام د جوړولونه پس هم اود هغه اولاد كيدلونه پس هم حضرت ابراهيم ﷺ به وئيل چه اې الله زما مور پلار اوټول د ايمان والا دحساب قايميدوپه ورځې اوبښې. آخرد الله ﷻ د طرف نه وحی راغله چه د مشركانود پاره ښښنه مه غواړه. هم د هغوی په اقتداء كنبي اول اول مسلمانانو هم د اسلام دشروع په زمانه كنبي دخپلو خپلوانو مشركانود پاره دښښنې دعاګانې كولې.آيت نازل شو چه بې شكه د ابراهيم ﷺ تابعداری كوئی هم په دې خبره كنبي د هغه كار د دې قابل نه دې.بل آيت كنبي ارشاد دي﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ۞﴾[2] يعنی نبی اوايماندارانوله دمشركانودپاره استغفارنه دی كول پكار.اووئی فرمائيل چه دابراهيم ﷺ استغفار صرف په دې وجه وو چه هغه د خپل پلارسره وعده كړې وه خوچه كله په هغه باندې واضحه شوه چه هغه دالله ﷻدښمن دې نوهغه دده نه ويزاره شو.ابراهيمﷺخودلوئ رب دوست اوحلم والا وو.بيافرمائی چه زه تاسو نه اوستاسود دې معبودانونه جدا كيږم. زه صرف د هغه واحد رب عابديم د هغه په عبادت كنبي څوك نه شريك كوم.زه صرف د هغه نه دعاګانې او زاريګانې كوم اوزما يقين دې زه به پخپلو دعاګانوكنبي محروم نه يم.واقعه هم دا ده. دلته لفظ عسى د يقين په معنوكنبي دې د دې د پاره حضورﷺ نه پس سيدالانبياء دی.

فَلَمَّا	اعْتَزَلَهُمْ
نو هر كله چي	په جدا شو دهغوئ نه
بيا چي ابراهيم ﷺ دهغه خلقو نه اودهغوئ دمعبودانو نه په ډډه شو	

---

[1] م ۲۵/الفرقان:۶۳.

[2] م ۹/التوبه:۱۱۳.

Scanned with Ca

وَمَا يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۙ وَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ

او دهغي بتانونه | چې هغوئ ني عبادت كولو | ماسوا دالله نه | نو وركړل مونږه | هغه ته | اسحاق

..........نو مونږ ورته اسحاق ﷺ (خوي) او (د هغه نه) يعقوب ﷺ (نمسي)

وَيَعْقُوْبَ ۭ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۝ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِّنْ رَّحْمَتِنَا

او يعقوب | او هر يو | اوګرځولو مونږه | پيغمبر | او وركړو مونږه | هغوئ ته | د رحمت خپل نه

وركړل | ....اوپه دواړو كښې مو هر يو نبي جوړ كړو | او مونږ په دوئ باندې خپل رحمت كړي وو

وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۝

او وركړو مونږ | هغوئ ته | رښتني شهرت | او چت |

او د دوئ ذكر خير مو ډير اوچت كړې دې |

قوله تعالى:- وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

ابراهيم ﷺ ته حضرت اسحاق ﷺ اوحضرت يعقوب ﷺ وركړې شو:- خليل الله ﷺ دخپل مور پلار رشتي خاندان قوم اوملك د الله ﷻ په دين باندې قربان كړو دټولونه جدا شو.دخپل خان د خلاصولو او جدائي اعلان ئې اوكړونو الله ﷻ دهغه نسل جاري كړو.هغوى كره حضرت اسحاق ﷺ پيدا شو اوحضرت اسحاق ﷺ كره حضرت يعقوب ﷺ اوشو لكه چه ارشاد دې ﴿وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ۭ وَكُلًّا جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ۝﴾([1])بل آيت كښې دی﴿ وَمِنْ وَّرَاۗءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ۝﴾([2])يعنى دحضرت اسحاق ﷺ نه پس يعقوب ﷺ بيا حضرت اسحاق ﷺ دحضرت يعقوب ﷺ پلار وو. لكه چه د سورت بقره آيت ﴿اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاۗءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوْبَ الْمَوْتُ ۙ اِذْ قَالَ لِبَنِيْهِ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْۢ بَعْدِيْ ۭ قَالُوْا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَاۗىِٕكَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰــهًا وَّاحِدًا ښ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ۝﴾([3])كښې صفالفظ دي چه حضرت يعقوب دخپل وفات په وخت كښې خپل بال بچ نه تپوس اوكړوتاسو ټول به زمانه پس د چا عبادت كوئى؟هغوى جواب وركړو چه هم دهغه الله ﷻ د كوم چه ته عبادت كوې اوستا پلار د ابراهيم ﷺ اواسماعيل ﷺ او اسحاق ﷺ.دلته مطلب دادې چه مونږ دهغه نسل جاري اوساتلوخوئ مو وركړو بيادهغه خوئ خوئ اودواړه پيغمبران كړل اوستاسترګې موبړې يخې كړې.دا ښكاره خبره ده چه د حضرت يعقوب ﷺ نه پس دهغه خوئ حضرت يوسف ﷺ هم نبي جوړ كړې شوې وودهغه ذكر دلته نشته. ځكه چه دحضرت يوسف ﷺ دنبوت په وخت كښې خليل الرحمن ژوندې نه وو. دا دواړه نبوتونه يعنى حضرت اسحاق ﷺ اودحضرت يعقوب ﷺ نبوت د هغوى په ژوند كښې د هغوى د سترګو په وړاندې وو.ددې دپاره ئې ددې احسان ذكر بيان كړو.كله چه د رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه د ټولونه بهترسړې څوك دې؟ نوحضور ﷺ اوفرمائيل يوسف نبى الله ابن يعقوب نبى الله ابن سحاق نبى الله ابن ابراهيم نبى الله خليل الله.([4])بل حديث كښې دی الكريم بن الكريم بن الكريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام دى.([5]) مونږ هغوى ته خپل ډيرزيات رحمتونه وركړى اود

---

[1]) ۲۱/الانبياء:۷۲.

[2]) ۱۱/هود:۷۱.

[3]) ۲/البقرة:۱۳۳.

[4]) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (لقدكان فى يوسف واخوته آيات للسائلين....): ۳۳۸۳،صحيح مسلم:۲۳۷۸، احمد:۲/۲۵۷، الطيالسى:۷۱، مسند حميدى:۱۰۴۵، ابن حبان:۹۲.

[5])صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (لقدكان فى يوسف واخوته آيات للسائلين....):۳۳۹۰، احمد:۲/۱۹۶

Scanned with Ca

هغوی د خیرذکر اوښکلې ثنا په دنیاکښې د هغوی نه پس په اوچتوالی سره باقی اوساتل. تردې چه د هرمذهب والا د هغوی تعریفونه کوی. فصلوٰة الله وسلامه علیهم اجمعین.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ
او بیان اوکړه | په کتاب کښې |
او(محبوبه) ته په دې کتاب (قرآن) کښې
مُوْسٰىٓ اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ۝ وَنَادَيْنٰهُ
دموسی| بیشکه هغه | وو | خالص کړې شوې | او وو | رسول | نبی | او آواز او کړو مونږ هغه ته
دموسی ذکر هم اوکړه | بیشکه هغه دالله ﷻ خاص بنده اورسول اونبی وو | اومونږ هغه ته دکوه طور
مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ۝
دطرفه د کوه طور | ښی نه | او رانزدې کړو مونږ هغه | دراز په خبرو کولو سره
د ښی طرفنه آواز کړې وو| اوهغه ته د راز د خبرو کولو په وجه خپل نزدیکت ورکړې وو |
وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُوْنَ نَبِيًّا ۝
او ورکړو مونږ| هغه ته | درحمت خپل نه | رور دهغه | هارون | په حیثیت دنبی |
اوهغه ته مودخپلې مهربانئ په وجه دهغه رورهارون ﷺ د نبی په حیثیت ورکړې وو|

قوله تعالی:-وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰىٓ

د موسی ﷺ ذکر:- دخپل خلیل ﷺ د بیان کولونه پس اوس دخپل کلیم ﷺ بیان کوی د﴿مُخْلَصًا﴾ دویم قراءت ﴿مُخْلِصًا﴾هم دې یعنی هغه په اخلاص سره عبادت کونکې وو. روایت دې چه حواریانودحضرت عیسی ﷺنه تپوس اوکړو اې روح الله مونږ ته اوښایه چه مخلص سړې څوك دې؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل چه صرف دالله ﷻ د پاره عمل اوکړی دهغه ددې خبرې غوښتنه نه وی چه خلق دې زماتعریفونه اوکړی. دویم قراءت کښې ﴿مُخْلَصًا﴾ دې یعنی د الله ﷻ خوښ کړې شوې بزرګ بنده حضرت موسی ﷺ وو. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې﴿اِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِيْ وَبِكَلَامِيْ ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ۝﴾ ([1])حضور ﷺ د الله ﷻ نبی اورسول وو. په پنځولویو لویو جلیل القدر اواولوالعزم پیغمبرانوکښې یو هغوی دی یعنی نوح، ابراهیم، موسی عیسی اومحمد صلوت الله وسلامه علیهم وسائرالانبیاء اجمعین. مونږ هغه ته د غرد ښی طرف نه آواز ورکړو اوغوړایستنې کولوسره خپل ځان ته نیزدې کړو.داواقعه د هغه وخت ده چه موسی ﷺ د أورپه لټون کښې د کوه طور طرف ته أور لیدلې وو وراوړاندې شوې وو.

ابن عباس ؓ وغیره فرمائی چه دومره نیزدې شوچه د قلم آواز ئې واوریدو([2]) دې نه مراد د تورات لیکلو قلم دې.سدی رحمه الله وائی آسمان ته لاړواود الله ﷻ کلام سره مشرف شو.وائی چه په دې خبروکښې هغه فرمان هم دې چه اې موسی ﷺ چه زه ستا زړه شکر کونکې اوستا ژبه خپل ذکر کونکې جوړه کړم اوتاته داسې بی بی درکړم چه د نیکئی په کارونوکښې ستا امدادی وی نو پوهه شه چه ما ستانه هیڅ ښیګړه نه ده اوچته کړې.اوچاته چه زه دا څیزونه ورنه کړم پوهه دې شی چه هغه ته هیڅ ښیګړه نه ده

---

[1] ۷/الاعراف:۱٤٤.

[2] حاکم:۲/۳۷۳.

Scanned with Ca

ملاوشوې. په هغه باندې مونږ یوه مهرباني داهم اوکړه چه دهغه رور هارون ﷺ مونږ نبي جوړ کړواود هغه د امداد پاره مو هغه سره کړو. لکه څنګه چه دهغه خوښه او دعا وه. فرمائیلي وو ﴿وَاَخِیْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّیْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِیَ رِدْاً یُّصَدِّقُنِیْٓ اِنِّیْٓ اَخَافُ اَنْ یُّكَذِّبُوْنِ﴾ ([1]) یوبل روایت کښې دی ﴿قَالَ قَدْ اُوْتِیْتَ سُؤْلَكَ یٰمُوْسٰی﴾ ([2]) موسی ﷺ ستاسوال مونږ پوره کړو. د هغوی ددعادا لفظ هم روایت دې ﴿فَاَرْسِلْ اِلٰی هٰرُوْنَ﴾ ([3]) الخ هارون هم رسول جوړ کړه. وائي چه ددې نه زیاته بهتره دعااود دې نه زیات شفاعت چاد چا د پاره په دنیاکښې نه دې کړې. حضرت هارون ﷺ دحضرت موسی ﷺ نه مشر وو. صلوة الله وسلامه علیهما.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ	اِسْمٰعِيْلَ	اِنَّهٗ	كَانَ	صَادِقَ الْوَعْدِ	وَكَانَ	رَسُوْلًا
او بیان اوکړه په کتاب کښې	داسماعیل	بیشکه هغه	وو	رښتینې دوعدې	او وو	رسول
او(محبوبه) ته په دې کتاب (قران) کښې داسماعیل ﷺ ذکر هم اوکړه	بیشکه هغه دوعدې (ډیر رښتوني) وو او رسول					
نَبِيًّا	وَكَانَ	يَأْمُرُ	اَهْلَهٗ	بِالصَّلٰوةِ	وَالزَّكٰوةِ	
نبي	او وو هغه	چې حکم به ئې کولو	خپل کوروالو ته	دمانځه	او د زکاة	
او نبي وو	او هغه به دخپل کور خلقو ته دمونځ اداکولو او د زکوة ورکولو حکم کولو					
وَكَانَ	عِنْدَ رَبِّهٖ	مَرْضِيًّا				
او وو هغه	په نز د رب خپل	خوښ کړې شوې				
او د خپل رب په نزد ډیر غوره وو						

قوله تعالی:- اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ

حضرت اسماعیل ﷺ د وعدې کلک وو:- دحضرت اسماعیل ﷺ بن ابراهیم ﷺ د خیرذکر کولې شي. هغه د ټول حجاز پلار دې. کوم نذر چه به ئې د الله ﷻ د نوم منلو دکوم عبادت کولو چه به ئې اراده کوله پوره کولو به ئې. هغه به حق اداکولو هره وعده به ئې پوره کوله. یوسړي سره ئې وعده اوکړه چه زه به فلانکی ځائ کښې ملاویږم ته هلته راشه اسماعیل ﷺ دوعدې مطابق هلته لاړوخوهغه سړې رانغلو. هغوی ددغه سړي په انتظار کښې هم هلته حصارشوتردې چه یوه پوره شپه ورځ تیره شوه. هغه سړې راغلو وئې کتل چه هغوی هم هلته انتظار کښې دی تپوس ئې اوکړوتاسو د پرون نه دلته ئې؟ هغوی اوفرمائیل چه وعده مې کړې وه نوبیازه ستاسودراتلونه بغیرځنګه اخواکیدې شوم. هغه معذرت اوکړو چه مانه بالکل هیرشوې وو. سفیان ثوري رحمه الله وائي چه هم دلته په انتظارکښې په هغوی باندې پوره یو کال تیرشوې وو.

زمونږ رسول هم د وعدې پابند وو:- ابن شوذب رحمه الله وائي چه هلته ئې کورجوړ کړو. عبدالله بن ابوالحمساء ؓ وائي د حضور ﷺ د نبوت نه وړاندې ما حضور ﷺ سره څه تجارتي لین دین کړې وو زه لاړم او دامې اووئیل چه تاسو دلته اودریږئ زه اوس واپس راځم. بیازما هډوخیال نه شو هغه ورځ اوشپه تیره شوه دویمه ورځ هم تیره شوه او په دریمه ورځ زما خیال راغلوچه اومې کتل نوحضور ﷺ هم هلته تشریف ایخودې ووهغوی ﷺ اوفرمائیل تاخوزه په مشقت کښې واچولم. زه دلته د دریوورځونه ستا انتظارکوم. ([4]) (خرائطي) داهم وئیلې شوې دی چه دا د هغه وعدې ذکر دې چه هغوی په وخت د حلالولو کښې کړې

---

[1] ۲۸/القصص:۳٤.
[2] ۲۰/طه:۳٦.
[3] ۲٦/الشعراء:۱۳.
[4] ابوداؤد کتاب الادب باب فی العدة:٤۹۹٦

وه پلاره ته به ما د صبر کونکونه اوومومې نو په حقیقت کښې هغه د وعدې پوره کول اوکړه اود صبر اوبرداشت نه ئې کار واخستو. د وعدې پوره کول نیك کار دې اووعده خلافی ډیر خراب څیز دې. قرآن کریم فرمائی اې ایمان والا هغه خبرې د ژبې نه ولې اوباسئ په کوم چه پخپله عمل نه کوئی د الله ﷻ په نیز داخبره ډیره د غضب ده چه تاسوهغه وائې چه نه ئې کوئی.[1] رسول الله ﷺ فرمائی د منافق درې نښې دی په خبروکښې دروغ وعده خلافی او په امانت کښې خیانت.[2] دې آفتونونه مؤمن ځان له او جدا وی. هم دا د وعدې رښتونوالې په حضرت اسماعیل ؑ کښې وو اوهم دغه پاك صفت په حضرت محمد مصطفی ﷺ کښې وو کله هم حضور ﷺ چاسره دوعدې خلاف نه دی کړی.

یوځل حضور ﷺ دحضرت ابوالعاص بن ربیع ؓ تعریف کولو سره اوفرمائیل ده چه ماسره کومه خبره اوکړه رښتیائی اوکړه کومه وعده چه هغه ماسره اوکړه پوره ئې کړه[3] حضرت صدیق اکبر ؓ د خلافت په تخت قدم کیښودوسره اعلان اوکړو چاسره چه نبی کریم ﷺ څه وعده کړې وی زه دهغې دپوره کولود پاره تیاریم اوپه حضور ﷺ باندې چه د چا قرض وی زه دهغې د اداکولود پاره موجود یم. دې کښې جابر بن عبدالله ؓ تشریف راوړو عرض ئې اوکړو چه ماسره رسول الله ﷺ وعده فرمائیلې وه که د بحرین مال راغلو نو زه به تاته درې لپې ډکې درکوم. حضرت صدیق اکبر ؓ له چه کله د بحرین مال راغلو نوهغوی جابر ؓ راوغوښتواو ورته ئې اوفرمائیل چه واخله درې لپې ډکې کړه.د هغه په لپه کښې پنځه سوه درهم راغله. حکم ئې اوکړو چه د دریو لپو پنځلس سوه درهم ورکړئی.[4] بیائی د اسماعیل ؑ دنبی اورسول کیدو بیان اوفرمائیلو.اوداسحاق ؑ ئې صرف نبی کیدل بیان کړل په دې سره د هغه په خپل رور باندې فضیلت ښکاره کیږی. د مسلم شریف په حدیث کښې دی دابراهیم ؑ په اولاد کښې الله ﷻ اسماعیل ؑ خوښ کړو.[5] بیا دهغه نور تعریف بیانولې شی هغوی د الله ﷻ په اطاعت باندې صابروو اوخپلې کورنئی ته به ئې هم دا حکم فرمائیلو هم دا فرمان د الله ﷻ حضور ﷺ ته دې.

هرمسلمان ته دخپل بال بچ د مالنځه فکر کول پکار دی:- ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ﴾[6] خپل بال بچ ته د مانځه حکم کوه په خپله هم په دې باندې په مضبوتیاسره عمل کوه. یوبل آیت کښې دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾[7] اې ایماندارو خپل ځان او خپل بال بچ داورنه بچ کړئی دکوم خشاك چه انسانان دی او کاڼی دی چرته چه عذاب ورکونکې فرښتې د رحم نه خالی زور آورې ډیرې سختې دی.نامکن دی چه هغوی دالله ﷻ دحکم نه خلاف اوکړی بلکه هغوی ته چه څه ونیلې شوی دی هم دهغې په تابعدارئی کښې مشغول دی. مسلمانانوته د الله ﷻ حکم کیږی چه خپلې کورنئی ته د الله ﷻ دخبرو هدایت کوئی د ګناهونونه ئې راباندوئی هسې بې تعلیم ئې مه پرېږدئی چه د دوزخ نوړنی جوړشی.رسول الله ﷺ فرمائی په هغه سړی دې د الله ﷻ رحم وی چه دشپې د تهجد د پاره د خپلې بسترې نه راپاسی بیا خپله ښځه راوچتوی اوکه هغه نه راپاسی نود هغې په مخ باندې اوبه وراچوی

---

[1] ٦١/الصف:٢-٣.

[2] صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:٣٣، صحیح مسلم:٥٩.

[3] صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب ماذکر من درع النبی ﷺ وعصاه وسیفه وقدحه وخاتمه.... ٣١١٠، صحیح مسلم: ٢٤٤٩ .

[4] صحیح بخاری کتاب المغازی باب قصة عمان والبحرین: ٤٣٨٣،صحیح مسلم :٢٣١٤.

[5] صحیح مسلم کتاب الفضائل باب فضل نسب النبی ﷺ وتسلیم الحجر علیه قبل النبوة:٢٢٧٦،ترمذی: ٣٦٠٥، احمد :١٠٧/٤،مسندابی‌یعلی:٧٤٨٥،دلائل النبوة:١٦٦/١.

[6] ٢٠/طه:١٣٢.

[7] ٦٦/التحریم٦.

Scanned with Ca

اودخوب نه نی رابیداره وی. په هغه ښځه دې هم د الله ﷻ رحمت وی چه د شپې د تهجدد پاره راپاسی بیاخپل خاوندراپاسوی که هغه نه راپاسی نودهغه په مخ داوبوڅاڅکی اچوی.(¹)(ابوداؤد ابن ماجه). د حضورﷺ ارشاد دې کله چه انسان د شپې راپاسی خپله بی بی هم راپاسوی او دواړه دوه دوه رکعته مونځ هم اوکړی نود الله ﷻ په نیزدالله ﷻ ذکر کونکوسړواو ښځوکښې د دواړونومونه لیکلې کیږی.(²)

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ
او بیان او کړه | په کتاب کښې |
او ته په دې کتاب (قرآن) کښې د ادریس
اِدْرِيْسَ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ۝ وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝
دادریس | بیشکه هغه | وو | رښتینی انسان |(او) نبی | او پورته کړې وو مونږ هغه | مقام | لوړ ته
ذکر هم اوکړه | بیشکه هغه ډیر رښتونی نبی وو | اومونږ هغه ډیرې اوچتې مرتبې ته رسولې وو

قوله تعالى:-وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِدْرِيْسَ

د حضرت ادریس ﷺ د اوچتې مرتبې ذکر:- دحضرت ادریس ﷺ بیان کولې شی چه هغه رښتونی نبی وو.دالله ﷻ خاص بنده وومونږ هغه اوچت مکان ته پورته کړو.دصحیح حدیث په حواله سره اول تیر شوی دی چه په څلورم آسمان باندې حضورﷺ حضرت ادریس ﷺ سره ملاقات اوکړو.

د ادریس ﷺ متعلق کمزورې واقعه:- د دې آیت په تفسیر کښې حضرت امام ابن جریر رحمه الله یوډیرعجیبه اثر وراندې کړې دې چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه د حضرت کعب رضی الله عنه نه سوال اوکړو چه د دې آیت مطلب څه دې؟ هغوی اوفرمائیل حضرت ادریس ﷺ له وحی راغله چه د ټول اولاد آدم ﷺ برابر صرف ستا په نیکو اعمالوکښې هره ورځ زیاتوالې کوم. په دې باندې هغوی له خیال راغلوچه په عمل کښې نور هم وراندیوالې اوکړی.کله چه هغه له د هغه ملګرې فرښته راغله نو هغې ده سره یاداشت اوکړو ماله داسې وحی راغلې ده اوس ته ملك الموت ته اووایه چه هغه زما په مرګ کښې روستوالې اوکړی نوزه به نیك اعمال نورهم زیات کرم.فرښتې د حضرت ادریس ﷺ د خبرې باره کښې ویناأوکړه نوملك الموت اوونیل هغه چرته دې؟هغې ونیل دا دې زما په لاس ناست دې هغه اوونیل سبحان الله ماته اوس حکم اوشو چه د ادریس ﷺ روح په څلورم آسمان باندې قبض کړه.زه فکرمند ووم چه هغه په زمکه دې اوماته د هغه د روح قبض کولو د پاره ددې آسمان حکم کولې شی. هم هغه وخت دهغه روح قبض کړې شو دا د دې آیت معنی ده.

خودایادساتنی چه د کعب رضی الله عنه دا بیان د اسرائیلیاتونه دې اود دې په بعضو خبروکښې نکارت دې. والله اعلم. هم دا روایت په بل سندسره دې او په هغې کښې داهم دی هغه د دې فرښتې په ذریعه معلومه کړې وه چه زماعمر څومره باقی دې؟یوبل روایت کښې دی چه دفرښتې په دې سوال باندې ملك الموت جواب ورکړو چه زه ګورم.وئی کتل نوونی ونیل صرف دیوې سترګې رپولو برابر.اوس چه کومې فرښتې لاندې کتل د حضرت ادریس ﷺ روح قبض شوې هم وو.د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه هغه درزی وو.دستنې په یوه یوه ټانکه باندې به نی سبحان الله ونیل. ماښام به د هغه نه زیات نیك عمل آسمان ته نه ختلو.مجاهد رحمه الله خو وائی چه حضرت ادریس ﷺ آسمانونوته خیژولې شوې دې هغه

¹) ابوداؤد كتاب الوتر باب الحث على قيام الليل: ١٤٥٠، وهوحسن،النسائي:١٦١١، ابن ماجه:١٣٣٦،احمد:٢/٢٥٠،ابن حبان:٢٥٦٧، حاكم:١/٣٠٩.

²) ابوداؤد كتاب التطوع باب قيام الليل:١٣٠٩ السنن الكبرى:١٣١٠، ابن حبان:٢٥٦، بيهقي:٢/٥٠١، حاكم:١/٣١٦.

Scanned with Ca

مرشوې نه دې بلکه دحضرت عیسی ﷺ په شان بې مرګه اوچت کړې شوې دې. د ابن عباس ﷺ نه به روایت د عوفی نقل دی چه شپږم آسمان ته اوچت کړې شوې دې اوهلته وفات شوې دې. حسن ﷺ وغیره وائی چه د اوچت مکان نه مراد جنت دې.

أُولَٰئِكَ	الَّذِينَ	أَنْعَمَ	اللَّهُ	عَلَيْهِمْ
دا کسان چې دی	دا هغه کسان دی	چې انعام اوکړو	الله	په هغوئ باند

| دا هغه پیغمبران دی په کومو چې الله ﷻ په پیغمبرانو کښې (خصوصی) انعام کړې وو |

مِّنَ النَّبِيِّينَ	مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ	وَمِمَّنْ	حَمَلْنَا
چې دپیغمبرانو نه ووْ	د اولاد دآدم نه وو	او د(نسل) دهغه چانه ووْ	چې سواره کړی ووْ مونږه

| یعنی د دآدم ﷺ په اولاد کښې اود هغه چانه چې مونږ نوح ﷺ سره (په بیړئ کښې) سواره کړی وو |

مَعَ نُوحٍ	وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ	وَإِسْرَائِيلَ	وَمِمَّنْ	
د نوح سره	او داولاد دابراهیم نه وو	او داسرائیل دنسل نه ووْ	او دهغه کسانونه ووْ	

| او څه په کښې دابراهیم ﷺ اویعقوب دنسل نه وو \| اودا(نول) په هغه خلقو کښې وو چې مونږ ورته هدایت کړې |

هَدَيْنَا	وَاجْتَبَيْنَا	إِذَا تُتْلَىٰ	عَلَيْهِمْ
چې لاربشودلی وه ورته مونږه	او خوښ کړی ووْ مونږه	کله چې به لوستلې کیدل	په هغوئ باندې

| وو \| او مونږ غوره کړی ووا هرکله چې به دهغوئ په مخکښې د رحمان آیتونه اولوستلې شو |

آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ	خَرُّوا	سُجَّدًا	وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾
آیتونه درحمن	نو پریوتل به	په سجده	په ژړا ژړا

| نو په سجده به پریوتل \| او ژړیدل به |

قوله تعالی:-أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

په انبیاء کرامو علیهم السلام باندې د الله ﷻ د فضل تذکره او دهغوئ نسب نامه:- دالله ﷻ فرمان دې چه داد انبیاؤ کرامو علیهم السلام ډله ده د چا ذکر چه په دې سورت کښې دې یا وړاندې تیرشوی یا دې نه پس به راخی. دا خلق د الله ﷻ انعام ورکړې شوی دی اوس دلته دشخصیت نه د جنس طرف ته اشاره ده، دوی د آدم ﷺ داولاد نه دی یعنی دحضرت ادریس ﷺ اولاد نه د هغوی نه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتنی کښې سواره کړې شوی وو دې نه مراد ابراهیم خلیل الله ﷺ دې اود ابراهیم ﷺ د ذریت یعنی اولاد نه حضرت اسحاق حضرت یعقوب حضرت اسماعیل علیهم السلام دی اود اسرائیل د اولاد نه مرادموسی ﷺ حضرت هارون ﷺ حضرت زکریا ﷺ حضرت یحیی ﷺ اوحضرت عیسی ﷺ دې. هم دا قول دې د سدی رحمه الله او امام ابن جریر. د دې د پاره د دوی نسب جدا بیان کړې شو.

د انبیاء علیهم السلام نسل د آدم ﷺ نه دې خو دوی کښې بعضې هغه هم دی چه د دې بزرګانو دنسل نه نه دی کوم چه دنوح ﷺ ملګری وو څکه چه ادریس ﷺ خودنوح ﷺ نیکه وو. زه خووایم چه په ظاهره هم دا ټیک دی چه د نوح ﷺ نه پورته په نسب کښې د الله ﷻ پیغمبر ادریس ﷺ دې. اود بعضې خلقوداخیال دې چه ادریس ﷺ هم د بنی اسرائیلو نبی دې. داوائی چه د معراج په حدیث کښې دادریس ﷺ هم حضور ﷺ ته دا وینا کول نقل دی چه مرحبادې وی نبی صالح ته او مرحبا دې وی

Scanned with Ca

صالح رور ته. نو رور صالح نى ورته اوفرمانيلو نه چه خوئ صالح لكه چه ابراهيم عليه السلام او ادم عليه السلام چه ونيلي وو. روايت دې چه ادريس عليه السلام د نوح عليه السلام نه وړاندې دې. هغوى خپل قوم ته فرمائيلي وو چه د لااله الاالله ونيلو قائل او معتقد جوړشئى بياچه څه غواړنى كونى. خوهغوى د دې نه انكاراوكړو. الله ﷻ هغوى ټول هلاك كړل. مونږ دا آيت د انبياءكرام عليهم السلام د جنس د پاره ګرځولي دې.ددې دليل د سورت انعام هغه آياتونه دى په كوم كښې چه حضرت ابراهيم عليه السلام حضرت اسحاق عليه السلام حضرت نوح عليه السلام حضرت داؤد عليه السلام حضرت سليمان عليه السلام حضرت يوسف عليه السلام حضرت موسى عليه السلام حضرت هارون عليه السلام حضرت زكريا عليه السلام حضرت يحيى عليه السلام حضرت عيسى عليه السلام حضرت الياس عليه السلام حضرت اسماعيل عليه السلام حضرت يسع عليه السلام او دحضرت يونس عليه السلام وغيره ذكر اوتعريف كولونه پس اوفرمانيل ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ۗ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ﴾ (١)هم دا هغه خلق دى چاته چه الله ﷻ هدايت وركړې دې ته هم د دوى د هدايت اقتداء اوكړه اودائى هم فرمانيلى دى چه د نبيانو بعضې واقعات مونږ بيان كړى دى اود بعضو واقعات تاته رسيدلې هم نه دى.(٢)

د صاد دپه سجده باندې د علماء كرامو اتفاق دې:-صحيح بخارى كښې دى چه حضرت مجاهد رحمه الله د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه سوال اوكړوپه سورت "ص" كښې سجده شته هغوى اوفرمانيل اوبيائى د دې آيت تلاوت اوكړو وئى فرمائيل ستاسو نبى ته د دوى د اقتداء حكم كړې شوې دې اوحضرت داؤد عليه السلام هم د مقتداء انبياء كرامو عليهم السلام نه دې.(٣) فرمان دې چه د دې پيغمبرانو عليهم السلام په وړاندې د كلام الله شريف آياتونه تلاوت كيدل نود هغې دلائل او ثبوتونه اوريدوسره به په خشوع اوخضوع سره د الله ﷻ شكر اواحسان منلوسره ژړل او په ژړا اوزارئى سره به په سجده كښې پريوتل په دې وجه په دې آيت كښې د سجده كولوحكم د علماؤ كرامو متفق عليه مسئله ده دې دپاره چه د دې پيغمبرانو اقتداء او اتباع اوشى. اميرالمؤمنين حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د سورت مريم تلاوت اوكړو اوچه كله دې آيت ته راورسيدو نوسجده ئى اوكړه. بيائى اوفرمانيل چه سجده خومې اوكړه خو هغه ژړاد كوم ځائ نه راوړم؟(ابن ابى حاتم او ابن جرير)

				فَخَلَفَ	مِنۢ بَعْدِهِمْ
				بيا راغلل	روستو دهغوئ نه
بيا دهغوئ نه پس ځيني داسي ناأهله جانشين شول					
خَلْفٌ	أَضَاعُوا	الصَّلَوٰةَ	وَاتَّبَعُوا	الشَّهَوَٰتِ	
داسي بدعمله جانشينان	چي ضائع كړو هغوئ	مونځ	او روان شو	په خواهشاتو پسي	
چي مونځونه ئي ضائع كړل اود خواهشاتو تابعداري ئي شروع كړه					
فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ	غَيًّا	إِلَّا	مَن	تَابَ	
نو زر ده چي مخ به شي هغوئ	د ګمراهئ دانجام سره	مګر	هغه څوك	چي توبه ئي اوويستله	
نوديرزر به د ګمراهئ سزا بيا مومى .... البته چا چي توبه اوويستله					

(١) ٦/الانعام:٩٠.

(٢) ٤٠/المؤمن:٧٨.

(٣) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة ص:٤٨٠٧.

Scanned with Ca

وَاٰمَنَ	وَعَمِلَ	صَالِحًا	فَاُولٰٓئِكَ	يَدْخُلُوْنَ
او ایمان ئې راوړو	او عمل ئې اوکړو	نیك	نو دغه کسان چې دی	دا خلیږي به هغوی
او ایمان ئې راوړو	اونیک عملونه ئې اوکړل	...............دا خلق به جنت ته داخلیږي		
الْجَنَّةَ	وَلَا يُظْلَمُوْنَ	شَيْـًٔا ﴿۶۰﴾		
جنت ته	او نهٔ به پرې کیږي ظلم	هیڅ	جنتونه دی	دهمیشه اوسیدو
او په دوئ به هیڅ ظلم نه شي کیدي	د همیشه اوسیدو په باغونو کښې به وی			

قوله تعالى:- فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ

نااهل جانشين:- -دنیکانوخلقو خاص کر دانبیاء کرام علیهم السلام ذکر اوکړې شو چه د الله ﷻ د حدودو محافظ د نیکوعملونونمونې د بدونه به بچ کیدل. اوس دخرابوخلقو ذکر کولې شی چه د هغوی‌نه پس دزمانې خلق داسې شو چه هغوی دمونځونه بې پرواه شو. اوچه کله ئې د مانځه غونډې فریضې اهمیت هیرکړو نوبشکاره خبره ده چه دنورو واجباتو به ئې څه پرواه کوله؟ ځکه چه مونځ خود دین بنیاد دې اود ټولو عملونونه ښه اوبهتردې. دا خلق نفساني خواهشاتو پسې پریوتل.اود دنیا په ژوندون کښې په تسلئ سره وراخته شو. دوی ته به د قیامت په ورځ سخته خساره وی او په تاوان کښې به وی. د مونځ ضائع کولونه مراد دا بالکل پریخودل دی. ددې وجه نه د امام احمد رحمه الله سلفو اوخلفو مذهب دې چه د مونځ پریخودونکې کافر دې. هم دا یوقول د امام شافعی رحمه الله هم دې.

د مونځ پریخودونکی حکم

مسلك حنفی:- دحنفیانو په نیز کوم کس چه د ناراستئ په وجه مونځ پریږدی دې فاسق دې قید کولې به شی او وهلې به شی تردې چه وینه ترې روانه شی دا به تردې پورې وی چې توبه اوباسی او یا په جیل کښې مړ شی او قتلولې به نشی ابته دا که د دې د فرضیت نه انکار اوکړی او یا مونځ سپک اوګڼړی (الفقه الاسلامی وادلته ناقلا عن الدرالمختار (۳۲۲/۱) ومراقی الفلاح (ص، ۲۰)-

ځکه چه په حدیث کښې دی چه د بنده او شرك په مینځ کښې مونځ پریخودل دی.([1]) دویم حدیث کښې دی چه په مونږ اوهغوی کښې فرق د مانځه دې چاچه مونځ پریخودو هغه کافر شو.([2])د دې مسئله په وضاحت سره د بیانولودا مقام نه دې. یاد مونځ ترك کولونه مراد د مانځه د وخت په صحیح توګه پابندی نه کول دی ځکه چه ترك مونځ خوکفر دې.([3]) د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه تپوس اوکړې شو په قرآن کریم کښې د مانځه ذکر ډیر زیات دې چرته په مانځه کښې دسستئ کونکو د عذاب څه بیان شته چرته په مانځه باندې داموالی فرمان شته اویاچرته دمحافظت بیان شته. هغوی اوفرمائیل دې نه مراد په وختونوکښې سستی نه کول اود وختونو پابندی کول دی. خلقو خو وئیل چه مونږ داګڼړل چه دې نه مراد دمونځونو پریخودل او نه پریخودل دی. هغوی اوفرمائیل دا خوکفر دی.([4])حضرت مسروق رحمه الله فرمائی چه دپنځو واړو مونځونو حفاظت کونکې په غافلانوکښې نه شي لیکلې.دهغې ضائع کول خپل ځان هلاك کول دی.اودهغې ضائع کول دهغې دوختونوپابندی نه کول دی([5])خلیفة المسلمین

[1] صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان اطلاق اسم الکفر علی من ترك الصلاة:۸۲، ابوداوٗد:۲٦۲۰، ترمذی:۲٦۱۸،ابن ماجه:۱۰۷۸،

[2] ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فی ترك الصلاة:۲٦۲۱،وسنده صحیح.

[3] الطبری:۲۱۵/۱۸.

[4] الطبری:۲۱٦/۱۸.

[5] الطبری:۲۱٦/۱۸.

Scanned with Ca

اميرالمؤمنين حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله د دې ايت تلاوت كولوسره اوفرمائيل چه دې نه مراد د سر نه مونځ پريخودل نه دی بلكه د مانځه وخت ضائع كول دی.(۱) حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دابدترين خلق به قيامت سره نيزدې راشی اود دې امت نيكان خلق به باقی نه وی. هغه وخت به داخلق د څناورو په شان تږپونه اومنډې تررې وهی.

دا نااهل خلق به كله وی:-؟ اود قاريانو درې قسمونه:- عطاء بن ابی رباح رحمه الله هم دا فرمائی چه دا خلق به په آخری زمانه كښې وی. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی دا به هم د دې امت خلق وی چه د څاروو په شان به په لاروكښې تږپونه اومنډې وهی اود الله ﷻ نه چه په آسمان كښې دې به نه ويرېږی اونه به دخلقو نه شرميږی. د ابن ابی حاتم په حديث كښې دی حضور ﷺ فرمائی دانا خلف خلق به د شپيتوكالو نه پس وی كوم چه به مونځونه ضائع كوی او په شهوتونوكښې به اخته شی اود قيامت په ورځ به سزا خوری. بيابه د هغوی نه پس هغه نالائق خلق راشی چه د قرآن تلاوت خو به كوی ولې دهغوی د حلق نه به لاندې نه تيريږی. يادساتئی چه قاريان درې قسمه وی مؤمن، منافق او فاجر. د حديث د راوی وليد رحمه الله نه چه كله د هغه شاګرد د دې تفصيل تپوس اوكړو نوهغوی اوفرمائيل چه ايماندارخو به د دې تصديق كوی اومنافق به په دې باندې عقيده نه لری. او فاجر به دې نه خپله خيټه ډكه كړی.(۲) ابن ابی حاتم كښې يوغريب حديث كښې دی چه حضرت عائشه صديقه k به د اصحاب صفه د پاره څه خيرات ليګلونوورته به ئې وئيل چه بربری سړواوبښځوله مه وركوه څكه چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی چه هم دا هغه ناخلف دی د كوموذكر چه په دې آيت كښې دې.(۳) د محمد بن كعب قرظی رحمه الله فرمان دې چه دې نه مراد د مغرب بادشاهان دی چه ډيرخراب بادشاهان دی. كعب احبار رحمه الله فرمائی د الله ﷻ قسم چه زه د منافقانو صفت په قرآن كريم كښې وينم دا نښه كونكی مونځونه پريخودونكی شطرنج او جوارنی وغيره لوبې كونكی دماسخوتن د مانځه په وخت كښې اوده كيدونكی په خوراك څښاك كښې مبالغه اوتكلف سره خيتوان جوړيدونكی خوراك كونكی ډله پريخودونكی دی. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی جماتونه د دې خلقو نه خالی ښكاری او بيټكونه اوحجرې ډكې دی.

ابوالشهب عطاردی رحمه الله فرمائی په حضرت داؤد عليه السلام باندې وحی راغله چه خپل ملګری هوښياركړی چه هغوی دې د خپلو نفسانی خواهشاتونه منع شی د چا زړونه چه د خواهشاتو چاپيره دی د هغوی په زړونوپردې اچوم. كله چه يوسړی په شهوت كښې روندشی نود ټولونه سپكه سزا هغه ته زه داوركوم چه د خپلې تابعدارئی نه هغه زه محروم كوم. مسنداحمد كښې دی ماته په خپل امت باندې د دوو څيزونو ډيره ويره ده. يودا چه خلق به دروغوشهوت پسې اولګی اومونځونه به پريږدی بل دا چه منافقان خلق به د دنياد خودلود پاره د قرآن پاك عاملان جوړشی اود رښتونومؤمنانوسره به جنګ جګړې كوی.(۴)

د غيا معنی اومطلب:- د(غيّا) معنی تاوان نقصان او بدی ده.(۵) د ابن مسعود رضی الله عنه نه روايت دې(غی) د دوزخ ديوې كندې نوم دې چه ډيره ژوره ده اود ډيروسختو عذابونو(۶) والا اوپه دې كښې وينې اونوونه ډك شوی دی. ابن جريركښې دی چه لقمان بن عامر رحمه الله فرمائی چه حضرت ابوامامه صدی بن عجلان باهلی رضی الله عنه له لاړم او هغه ته مې سوال اوكړو چه د رسول الله ﷺ نه اوريدلې شوې حديث ماته واوروه.

---

(۱) الطبری:۲۱۶/۱۸.

(۲) احمد:۳۹/۳-۳۹ وسنده حسن،

(۳) حاكم:۲۴۴/۲.

(۴) احمد:۱۵۶/۴ وسنده حسن، مجمع الزوائد:۱۸۷/۱،

(۵) الطبری:۲۱۸/۱۸.

(۶) الطبری:۲۱۸/۱۸.

Scanned with Ca

هغوی اوفرمائیل چه واوره حضور ﷺ فرمائیل که د لس اوقیه وزن کانړې د دوزخ د غاړې نه دوزخ ته اوغورزولې شی نو هغه خود پنځوسو کالو پورې د دوزخ بیخ ته نه شی رسیدلې بیا به هغه غی او اثام ته اورسی. غی او اثام د دوزخ لاندې دوه کوییان دی کوم ځائ چه د دوزخیانو وینې نوونه راجمع کیږی. د غی ذکر په آیت ﴿ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴾ کښې دې او د اثام ذکر ایت ﴿وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا﴾ کښې دی.(¹) داحدیث په فرمان رسول سره روایت کول منکر دی. او داحدیث دسند په رو سره هم غریب دې بیا فرمائی چه څوك د دې کارونو نه توبه اوکړی یعنی د مونځونو سستی او دخواهشاتو نفسانی تابعداری پریږدی الله ﷻ به د هغوی توبه قبوله کړی د هغوی آخرت به ښه کړی هغوی به د دوزخ نه خلاص کړی او جنت ته به نی اورسوی. توبه د دې نه وړاندې ټول ګناهونه معاف کوی. یو بل حدیث کښې دی چه توبه کونکې داسې دې لکه چه بې ګناه وی.(²) داخلق چه کومې نیکئی کوی د دې اجر به دوی ته ملاویږی. د یوې نیکئی ثواب به نه شی کمولې.د توبه نه وړاندې ګناهونو باندې به هیڅ نیول نه کیږی. دا دې کرم د هغه کریم او دادې حلم د هغه حلیم چه د توبه نه پس هغه ګناه بالکل ختموی ورکوی. په سورت فرقان کښې د ګناهونو ذکر کولو سره د هغې د سزا بیان کولو نه پس نی بیا استثنا اوکړه او ونی فرمائیل چه الله ﷻ غفور او رحیم دې.

جَنّٰتِ عَدْنِ ِالَّتِیْ

| جنتونه دی | دهمیشه اوسیدو | هغه

| د همیشه اوسیدو په باغونو کښې به وی | هغه چې رحمان

وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهٗ بِالْغَيْبِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ

چی وعده کړی ده رحمن(دهغې) | دبندګانو خپلو سره | په غیبو | بیشکه شان دادې | چې ده

ئې د خپلو بندګانو سره غائبانه وعده کړې ده| .... بیشکه د هغه وعده

وَعْدُهٗ مَاْتِيًّا ۝ لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا اِلَّا

وعده دهغه | پوره کیدونکی | نهٔ به اوری هغوئ | په هغې کښې | څه فضول خبره | مګر |

خامخا پوره کیدونکې ده | په هغې کښې به فضول خبره نه اوری | سلام لفظ به وی (چې یو بل ته به

سَلٰمًا ؕ وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيْهَا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ۝

دسلامتیا خبره | او وی به دپاره دهغوئ | رزق دهغوئ | په هغې کښې | صبا | بیګاه

د ملاقات په وخت کښې وائی) | او هغوئ ته به په کښې سحر ماښام روزی ورکولې شی

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِیْ نُوْرِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ

دادې | جنت | هغه | چې په میراث کښې به ئې ورکوؤ مونږه | دبندګانو خپلو نه | هغه چاته

دا هغه جنت دې چې په خپلو بندګانو کښې به ئې مونږ هغه څوک وارث جوړوو

كَانَ تَقِيًّا ۝

چې وی هغه | پرهیزګار |

چې پرهیزګار وی |

(¹) طبرانی:۷۷۳۱.

(²) ابن ماجه کتاب الزهد باب ذکر التوبه:۴۲۵ حلیة الاولیاء:۴/۲۱۰.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- اَلَّتِىۡ وَعَدَ الرَّحۡمٰنُ عِبَادَهٗ بِالۡغَيۡبِ ؕ

مومنان به د جنت وارثان وي:- په كومو جنتونو كښې چه به توبه ويستونكي داخلولې شي دا جنتونه به د هميشه د پاره وي دكومې چه غائبانه وعده د هغوي رب هغوي سره كړې ده. دا جنتونه هغوي ليدلې نه دي خود كتلونه هم زيات يقين اوايمان د هغوي دې. خبره هم دغه ده چه د الله ﷻ وعدې اټل وي هغه حقائق دي چه ضرور به رامخامخ كيږي. نه به الله ﷻ وعده خلافي كوي اونه به وعده بدلوي. داخلق به هلته خامخارسولې شي اودوي به هغه ضرور مومي. د ﴿مَاتِيًّا﴾ معنى ﴿اٰتِيًا﴾ هم راځي اودا هم دي چه چرته مونږ خو هغه زمونږ مخې ته راغلو لكه چه وائي په ماپنځوس كاله راغله زه پنځوسو كالوته اورسيدم. د دواړوجملو مطلب هم يو دې. ناممكن دي چه په دې جنتونو كښې د هغوي په غوږونو كښې څه فضول اوبې كاره خبره اورسي. صرف دمبارك سلامت آوازونه به څلورواړوطرفونوته وي اوخاص كر د فرښتو د پاكو ژبونه به دامبارك آوازونه د هغوي په غوږونو كښې كړنګيږي. لكه چه په سورت واقعه كښې دي ﴿لَا يَسۡمَعُوۡنَ فِيۡهَا لَغۡوًا وَّلَا تَاۡثِيۡمًا ۙ اِلَّا قِيۡلًا سَلٰمًا سَلٰمًا ۝﴾ (١) هلته به هيڅ بې هوده اود طبع خلاف څه خبره نه اوري بغيرد سلام اوسلامتيانه دااستثنا منقطع ده سحرماښام پاك مزيدارخوندناك خوراكونه بې تكلف اوبې تكليفه بې مشقته او بې زحمته به رارَوان وي

جنت كښې شپه ورځ نشته اونه حسد او كينه:- خودا مه ګڼړئ چه په جنت كښې به هم ورځ اوشپه وي نه بلكه دې انواروسره به هغه وختونوته جنتيان اورسي كوم چه دالله ﷻ دطرف نه مقرر دي. مسند احمد كښې دي رسول الله ﷺ فرمائي اولنئي ډله چه جنت ته ځي د هغوي مخونه به د څوارلسمې د سپوږمئ په شان روښانه اونوراني وي. نه به هلته هغوي له لاړې راځي نه پوزه نه غټې وړې متيازې. د هغوي لوښي او سامانونه به د سرو زرو وي خوشبودار بخور به وي اود هغوي خولې به د مشك په شان وي. د هر يوجنتي سرې دوه بيبيانې خويه داسې وي چه د هغوي د پنډو دصفائې نه به دهغوي دپنډو د هډوكي مازغه د بهر نه ښكاري. دې ټولوجنتيانوكښې به د يوجنتي بل سره هيڅ دښمني نه وي نه به څه بغض وي ټول به د يوزړه په شان وي. په خپل مينځ كښې به ئي هيڅ اختلاف نه وي. سحر ماښام به د الله ﷻ په تسبيح كښې تيريږي. (٢) حضور ﷺ فرمائي شهيدان خلق به هغه وخت د جنت د يونهر په غاړه د جنت دروازوسره د سور رنګ په ګنبدونوكښې وي هغوي ته سحر ماښام رزق رسولې شي. (٣)

سحرماښام د دنياپه اعتباردي هلته شپه نشته بلكه هروخت به نوروي. پردې راڅولوسره اودروازې بنديدلوسره به جنتيان ماښام اودغه شان د پردواوچتيدوسره او دروازو كولاويدوسره به د سحر وخت پيژني. ددې دروازو كولاويدل او بنديدل به هم د جنتيانوپه اشارو او حكمونوسره كيږي. دا دروازې هم داسې صفاسترا اوډشيشو په شان دي چه د بهر څيزونه دننه ښكاري. په دنياكښې د شپې ورځې عادت دو نود دې د پاره چه كوم يووخت كله غواړي موجود به وي. عرب سحر ماښام خوراك كولوعادت وو په دې وجه دجنتي خوراك وخت هم هغه اوخودلې شو ګني جنتيان چه څه غواړي اوكله ئې غواړي موجود به وي. په يوغريب منكر حديث كښې دي چه د سحر ماښام څه خبره ده رزق خو بې شميره اوهروخت موجود دې. د الله ﷻ دوستانوله به په دې وخت كښې حورې راځي په كوموكښې چه به د ښكته درجې والا هغه وي چه صرف د زعفران نه پيداكړې شوي دي. دا د نعمتونو والا جنتونه به هغوي ته ملاويږي چه په ظاهراو باطن كښې د الله ﷻ تابعداروو غصه څكونكې او خلق معاف كونكي

---

(١) ٥٦/الواقعه:٢٥-٢٦.

(٢) صحيح بخاري كتاب بدء الخلق باب ماجاء في صفة الجنة وانها مخلوقة:٣٢٤٥، صحيح مسلم ٢٨٣٤، ترمذي:٢٥٣٧، احمد:٣١٦/٢،

(٣) احمد:٢٦٦/١ وسنده حسن، طبراني:١٠٨٢٥، ابن حبان ٤٦٥٨، حاكم:١٧٤/٢ وصححه ووافقه الذهبي، مجمع الزوائد:٢٩٨/٥.

Scanned with Ca

وو د چا صفتونه چه ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ ﴾(١) په شروع کښې بیان شوی دی اوفرمائیلي شوی دي چه هم دا د فردوس برین وارثان دی د چا پاره چه د همیشه په توګه الله ﷻ جنت الفردوس لیکلي دي.(اې الله مونږ ته هم ته د خپل رحمت کامله نه فردوس برین ته اورسوې. آمین)

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا

| او نه نازلیږو مونږه | مګر په حکم | درب ستا | هغه لره دی | هر هغه څه

| او (جبرئیل اووئیل) مونږد خپل رب د حکم نه بغیر نه نازلیږو| چې زمونږ په وړاندې

بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ

څه زمونږ په وړاند دی | او هغه څه | چې روستو زمونږ نه دی|اوهغه څه | چې په منځ ددې کښې دی

څې دی اوڅه چې زمونږ نه شاته دی اوڅه چې د دې په مینځ کښې دی هغه ټول د هغه ملکیت دې

وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَّبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او نه دې | رب ستا | هیرونکې | رب داسمانونو دې | او دزمکې دې |

اوستارب (هیڅ) خبره هیرونکې نه دې | هغه د اسمانونو او د زمکې او څه چې د دې دواړو په مینځ

وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ

او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی | نو بندګی کوه دهغه | او صبر کوه | په عبادت دهغه |

کښې دی د ټولو څیزونو رب دې | نود هغه عبادت کوه | اوهم د هغه په عبادت ټینګ ولاړ اوسیږه

هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ

ایا ته پوهیږې | چې هغه لره شته | شریك په نوم | او وائې | انسان | ایا هر کله چې | مړ شم زه

ایا تاته د هغه (الله سره په خدایې کښې ، څوک همنام معلوم دې؟| اوانسان وائې چې ایا هرکله زه مړشم

لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

نو راوبه ویستلې شم زهٔ | ژوندې |

نولابیا به هم ژوندې (دقبرنه) راویستې شم |

قوله تعالى:- وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ

فرښتې د الله ﷻ د حکم نه بغیر نه نازلیږی: صحیح بخاری کښې دی حضرت رسول مقبول ﷺ یوځل حضرت جبرائیل ؑ ته اوفرمائیل ته چه څومره راځې د هغې نه زیات ولې نه راځې؟ د دې په جواب کښې دا آیت نازل شو(٢)دا هم روایت دې چه یوځل دحضرت جبرائیل ؑ په راتلوکښې ډیرتاخیر اوشو په څه سره چه حضور ﷺ ډیر خفه وو. بیا هغوی دا آیت راوړو نازل شو(٣) روایت دې چه دولس ورځې یا د دې نه څه کم نه وو راغلې نو حضور ﷺ اووئیل چه دا دومره تاخیر ولې اوشو؟ مشرکانو خو څه نورې خبرې کولې په دې باندې دا آیت نازل شو(٤) نولکه دا آیت (والضحى) د آیت په شان دې.

---

(١) ۲۳/المؤمنون:۱.

(٢) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة مریم باب قوله ﴿ومانتنزل الابامرربك له مابين......﴾ ۴۷۳۱، ترمذی:۳۱۵۸.

(٣) الطبری:۱۸/۲۲۲.

(٤) الطبری:۱۸/۲۲۳.

وانی چه څلویښت ورځې ملاقات نه ووشوې كله چه ملاقات اوشو نو حضورﷺ اوفرمائيل زما شوق خو ډير زيات بې آرام كړې ووم. حضرت جبرائيل ﷤اوفرمائيل چه د دې نه ډير شوق زما ستاسو د ملاقات وو خوزه دالله ﷻ د حكم مامور اوپابنديم كله چه دهغه ځائ نه راوليګلې شم نو هله راتلې شم ګنى نه شم راتلې. هم هغه وخت دا وحى نازل شوه. خودا روايت غريب دې. ابن ابى حاتم كښې دى حضرت جبرائيل ﷤ په راتلوكښې وخت اولګولو بيا چه كله راغلو نوحضورﷺد بنديدو د وجه تپوس اوكړو هغوى جواب وركړوچه كله خلق دګوتو نوكونه وانخلى ګوتې اوبندونه صفااونه ساتى بريتونه كم نه كړى مسواك اونه كړى نومونږ څنګه راتلې شو؟ بيا هغوى دا آيت تلاوت كړو.

مسنداحمد كښې دى يوه ورځ حضورﷺحضرت ام سلمه k ته اوفرمائيل مجلس درست او ټيك ټاك كړئى نن هغه فرښته راروانه ده چه د نن نه وړاندې په زمكه نه ده راغلې.(١)زمونږ وړاندې روستو ټول څيزونه دهغه الله ﷻ دى يعنى دنياآخرت اود دې په مينځ كښې يعنى د دواړو شپيلو په مينځ كښې چه كوم څيزونه دى هغه هم د هغه تمليك دى.راتلونكى اموردآخرت اوتيرشوى امور د دنيا اود دنيا او آخرت اموروپه مينځ كښې ټول هم دهغه په قبضه كښې دى(٢) ستارب هيرونكې نه دې هغه ته د خپل يادنه هيركړې نه نبى اونه د هغه داصفت دى. لكه چه ارشاد دې﴿وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ﴾(٣)قسم دې دچاشت د وخت اود شپې چه كله پټ كړى نه خوستارب تانه لاس اخستې دې نه خفه دى.

ابن ابى حاتم كښې حضورﷺ فرمائى كوم څه چه الله ﷻ په خپل كتاب كښې حلال كړى دى هغه حلال دى اوچه كوم ئې حرام كړى دى هغه حرام دى اود كومونه چه خاموش شوې دې هغه عافيت دې. ته د الله ﷻ عافيت قبلوه الله ﷻ د يوڅيز هيرونكې نه دې.بيا هغوى هم دا جمله تلاوت كړه.(٤) د آسمان زمكې اوټول مخلوق خالق مالك مدبر متصرف هم هغه ذات دې.هيڅ څوك نشته چه د هغه يوحكم روستوكړې شي ته هم د هغه عبادت كوه او په هغې كلك اوسيږه.دهغه په شان د هغه برابر اود هغه په نوم باندې هيڅ څوك نشته.هغه د بركت خاونددې هغه اوچت دې دهغه په نوم كښې ټولې خوبيانې دى.

أَوَلَا يَذْكُرُ	الْإِنسَانُ	أَنَّا	خَلَقْنَاهُ	
ايا نه يادوى	انسان	چې بيشكه مونږه	پيدا كړې دې هغه	
ايا انسان دا نه يادوى چې د دې نه وړاندې په هغه وخت كښې				
مِن قَبْلُ	وَلَمْ يَكُ	شَيْئًا ﴿٦٧﴾	فَوَرَبِّكَ	لَنَحْشُرَنَّهُمْ
مخكښې ددې نه	اونه وو هغه	هيڅ څيز	نوقسم دې په رب ستا	چې ضرور به مونږه راجمع كړو دوئ
مونږ دې پيدا كړو چې لا هيڅ څيز هم نه وو	..... نو ستا په رب قسم مې دې چې مونږ به دوئ			
وَالشَّيَاطِينَ	ثُمَّ	لَنُحْضِرَنَّهُمْ	حَوْلَ جَهَنَّمَ	جِثِيًّا ﴿٦٨﴾
او شيطانان	بيا	به خامخا حاضر كړو دوئ	چاپيره ددوزخ نه	په زنګنانو پراته پرمخې
او شيطانان خامخا راجمع كوو	بيا به دوى د دوزخ نه ګير چاپيره حاضروو	چې په ګونډو به (غورزيدلى) پراته وى		

(١) احمد:٦/٢٩٦.
(٢) الطبرى:١٨/٢٢٤.
(٣) ٩٣/الضحى:١-٣.
(٤) البزار:١٢٣ مجمع الزوائد:٧/٥٥،حاكم:٢/٣٧٥.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيْعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ
بيا | به اوباسو مونږه | دهري ډلې نه | هر هغه سړي ددوئ | چې هغه زيات سخت وی
بيا به د هرې يوې ډلې نه هغه کسان بيل کړو چې د رحمان نه په سرکشئ کولو کښې د ټولو نه وړاندې
عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ۝ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِيْنَ هُمْ
په مقابله د رحمن کښې | په لحاظ دسرکشئ سره | بيا | مونږه | ښه پيژنو | هغه کسان | چې هغوئ
وو | ....بيا مونږ هغه څوک ښه پيژنو چې دې دوزخ ته د داخليدو زيات قابل دی
اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ۝
ښه مستحق دی | ددغه دوزخ | په لحاظ دغورزولو |

قوله تعالى:-فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيٰطِيْنَ

په الله ﷻ قسم چه محشربه کيږی:-بعضې د قيامت منکران د قيامت راتلل په خپل نيز محال ګنړی او د مرګ نه پس ژوندی کيدل د هغه په خيال کښې ناممکن وواود قيامت اود هغه ورځې دويم اود نوی سر نه دژوندون حال اوريدوسره به ئې سخت تعجب کولولکه چه دقرآن پاك ارشاددې ﴿وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا ءَاِنَّا لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۬ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ الْاَغْلٰلُ فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ﴾ ([1])يعنی که چرته ستا حيرانتيا وی نودهغوی داحال هم دحيرانتيانه خالی نه دې آياچه کله مونږ مړه شواوخاورې شونوبيابه مونږ په نوی پيداکيدو سره راپيداکولې شو؟ په سورت يس کښې فرمائيلی دی چه انسان دانه ګوری چه مونږ هغه دنطفه نه پيداکړوبياهغه مونږسره صفاصفاجګړه اوکړه او هم په مونږ پسې خبرې جوړې کړې او خپل پيداکيدل ئې هيرکړه وئې وئيل چه داهډوکی کوم چه سخاشوی وی څوك به ئې راژوندی کړی؟نوجواب ورکړه هغه خالق حقيقی به پيداکوی چاچه په اول ځل پيدا کړی وو هغه د هريو د هرقسم پيداکيدونه خبردې.([2]) دلته هم د دغه کافرانود دې اعتراض ذکر دې چه مونږ مړه شوبيابه راژوندی شو نو څنګه به اودريدی شو؟ په جواب کښې فرمائيلی شی چه آيا دوی ته دا هم معلوم نه دی چه هغوی هيڅ هم نه وواو مونږ راپيداکړل. د شروع د پيدائش قائل او د دويم ځل پيدائش منکرچه کله هيڅ هم نه وو نو په هغه وخت کښې الله ﷻ دې دځه کولوباندې قادرووااومونږ هغه راپيدا کړو نواوس چه ځه ناځه شو نوآيا الله ﷻ قادر نه دې چه هغوی بياراپيداکړی؟ نود اول ځل پيداکول دليل دی په دويم ځل پيداکولوباندې. چا چه شروع کړې ده هم هغه به ئې دوباره کوی او دوباره کول په نسبت د شروع کولو هميشه آسان وی.

يو حديث قدسي:-په صحيح حديث کښې دی چه الله ﷻ فرمائی ما بنيادم دروغ ګنړی اود هغه د پاره دا لائق نه وو. ماته بنيادم تکليف راکوی اوهغه له داهم لائق نه دی. د هغه زما دروغژن ګنړل دا دی چه وائی لکه څنګه چه الله ﷻ زما د شروع اعاده نه کوی حالاتکه ښکاره خبره ده شروع په نسبت د دوباره کولو ګرانه وی اود هغه ماته تکليف راکول دا دې زما اولاد ګنړی سره د دې چه زه احد يم صمديم نه زما مورپلارنه اولاداونه زما د جنس نه بل څوك.([3])زما دې په خپل ځان قسم وی چه زه به دا ټول راجمع کړم اودکوموکوموشيطانانوچه دوی زمانه بغيرعبادت کولوهغوی به هم راجمع کړم بيابه دوی دوزخ ته

---

[1]) ۱۳/الرعد:٥.

[2]) ۳٦/يس:۷۷-۷۹.

[3]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة ﴿قل هوالله احد﴾:٤۹۷٤، احمد:۲/۳۹۳، ابن حبان:۲٥۷.

Scanned with Ca

مخامخ راورم كوم ځاىٔ چه به په زنګونونو باندې راپريوځى لكه چه ارشاددي ﴿ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً ۫ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰۤى اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾[1] هريوامت به ته وينې چه د زنګونونو په مخ به پراته وى.[2]
يوقول داهم دې چه د قيام په حالت كښې به د دوى حشر وى كله چه ټول اول او آخر راجمع كړى شى نو مونږ به په دوى كښې لوىٔ لوىٔ مجرمان اوسركشه جداكړو د هغوى سرداران اواميران ګناهونه او بدنى خورونكى د هغوى مشران اوهغوى ته د كفر اوشرك تعليم وركونكى هغوى د الله ﷻ ګناهونوطرف ته مائل كونكى به جدا كړى شى لكه چه ارشاد دې ﴿حَتّٰۤى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰۤؤُلَاۤءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۬ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ﴾[3] كله چه هلته ټول راجمع شى نو روستونى به د وړاندينوپاره كښې وائى اې الله هم دې خلقو مونږ دهوكه كړې وو ته دوى له دوچند عذاب وركړه بيا په خبرباندې دخبرعطف اچولوسره فرمائى چه الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه د ټولونه زيات د عذابونو اود دوزخ د اُوردسزا حقدار څوك څوك دى. لكه چه بل آيت كښې ارشاد دې ﴿لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ﴾[4] د هريود پاره دبل عذاب دې تاسو دعلم نه خالى نې.

حَتْمًا	عَلٰى رَبِّكَ	كَانَ	اِلَّا وَارِدُهَا ۚ	وَاِنْ مِّنْكُمْ
يقيني	په رب ستا باندې	دې (داكار)	مگر تيريدونكې دې په دوزخ	او نشته هيڅوك په تاسو كښې
داستاسو په	اوپه تاسو كښې به هريو كس په هغې (دوزخ باندې د پل صراط په ذريعه) تيريدونكى وى			
وَّنَذَرُ	اتَّقَوْا	الَّذِيْنَ	ثُمَّ نُنَجِّى	مَقْضِيًّا ۚ
او پرې به ږدو	چې متقيان وؤ	هغه خلق	بيا به بچ كړو مونږه	فيصله شوې
		بيا به مونږ هغه كسان بچ كړو چې	خبره ده چې خامخا به پوره كيږى	رب باندې يقيني فيصله شوې
		جِثِيًّا	فِيْهَا	الظّٰلِمِيْنَ
			په هغې كښې (پرمخې) غورزيدلى	ظالمان خلق
			اوظالمان به په كښې دننه په ګوډو غورزيدلى پرېږدو	پرهيزګاران دى

قوله تعالىٰ:- وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ

هريوبه په دوزخ باندې تيريږى:- دمسندامام احمدبن حنبل رحمه الله په يوغريب حديث كښې دې ابو سميه فرمائى د كوم ورود چه په دې آيت كښې ذكر دې ددې باره كښې په مونږ كښې اختلاف اوشو چا به وئيل مؤمن به په دې كښې نه داخليږى چا به وئيل داخليږى خو به ولې د خپلې تقوى په سبب به خلاصې بيامومى. ما حضرت جابر رضي الله عنه سره ملاقات اوكړو اوداخبره مې معلومه كړه نو هغوى اوفرمائيل چه واريديږى خو به ټول. يوبل روايت كښې دى چه داخليږى خو به ټول هريونيك هم او بدهم خو په مؤمنانوباندې به هغه اُور يخ او د سلامتياوالا جوړيږى. لكه چه په حضرت ابراهيم عليه السلام باندې وو تردې چه د دې اُور د يخوالې شكايت به پخپله اُور كوى بيا به ددې پرهيزګارانو خلقوخلاصې دهغه ځاىٔ نه اوشى.[5] خالدبن معدان رحمه الله فرمائى چه كله جنتيان جنت ته اورسى وائى به چه الله ﷻ خو فرمائيلې

---

[1] ۴۵/الجاثية:۲۸.
[2] الطبرى:۱۸/۲۲۷.
[3] ۷/الاعراف:۳۸.
[4] ۷/الاعراف:۳۸.
[5] احمد:۲/۳۲۸-۳۲۹ وهوحسن بالشاهد، حاكم:۴/۵۸۷،ح ۸۷۴۴ وسنده حسن، مجمع الزوائد:۷/۵۵، شعب الايمان :۱/۳۳۶،

Scanned with Ca

وو چه هریوبه دوزخ ته مخامخ کیږی اومونږ خو ورمخامخ نه شو نودوی ته به فرمائیلې شی چه تاسو خو هم د هغه ځایٔ نه راتیرشوئی خو الله ﷻ هغه وخت اُور یخ کړو.

حضرت عبدالله بن رواحه ﷺ یوځل د خپلې بی بی په زنګون باندې سر ایخودې ملاست وو چه په ژړا شو دهغوی بی بی هم په ژړا شوه نو هغوی ددې نه تپوس اوکړو چه تاولې اوژړل؟ هغې جواب ورکړوچه تە مې په ژړا باندې اولیدې. هغوی جواب ورکړو چه ماته خو آیت ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾[1] رایادشو او ژړا راغله ماته څه پته ده چه زه به خلاصې بیاموم که نه. هغه وخت دوی بیمار وو.حضرت ابومیسره ﷺ چه به کله خپلې بسترې له د اوده کیدو د پاره تللونو ژړل به نې اود ژبې نه به ئې ناځاپې وتل چه افسوس زه پیداشوې نه ووم.

یوځل دهغوی نه تپوس اوشو آخرستاد دې ژړا فریاد څه وجه ده؟ نوونې فرمائیل چه دا آیت دې. داخو ثابته ده چه هلته خو به تلل وی اودانه دی معلوم چه خلاصی به وی اوکه نه؟ یوبزرګ سړی خپل رور ته اوفرمائیل تاته خودا پته ده چه مونږ به په دوزخ باندې تیرولې شو هغه جواب ورکړو او یقینا معلومه ده.بیائې تپوس اوکړوچه داهم درته معلومه ده چه په هغه ځایٔ به تیرهم شې؟هغه اوفرمائیل ددې خوراته هیڅ علم نشته. نوبرزګ اووئیل بیازمونږ د خنداخوشحالی د کومې؟ دې اوریدوسره د هغه وخت نه واخله ترمرګه پورې د هغه په شونډو خندا رانغله. نافع بن ازرق دحضرت ابن عباس ﷺ په دې باره کښې مخالف وو چه دلته د ورود نه مراد داخلیدل دی نوهغه په دلیل کښې د قرآن آیت ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾[2]پیش کولوسره اوفرمائیل ګوره دلته دورودنه مراد داخلیدل دی که نه دی؟ دویم آیت ئې اوفرمائیلو ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ﴾[3] اوونې فرمائیل اوښایه فرعون به خپل قوم دوزخ ته بوځی که نه؟ نواوس غوراوکړئی چه مونږ خو به په دې کښې داخلیږو خامخا نوراوخوبه هم که نه؟ غالبا تاخوبه الله ﷻ نه راوباسی د دې د پاره چه ته د دې نه منکرئی.دې اوریدو سره نافع روان شو او وئې خندل. دا نافع خارجي وو د ده کنیت ابوراشدوو. بل روایت کښې دی ابن عباس ﷺ هغه پوهه کولو دپاره آیت﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾[4]هم لوستلې وو اودائې هم فرمائیلې وو چه اول د بزرګانو خلقو یوه دعاداهم وه ﴿اللهم اخرجني من النار سالما وادخلني الجنة غانما﴾ اې الله مادجهنم نه صحیح سالم راوباسې اوجنت ته مې په خندا خوشحالئی اورسوه. دحضرت ابن عباس ﷺ نه په ابوداؤد طیالسی کښې داهم روایت دې چه ددې مخاطب کفار دی.عکرمه رحمه الله فرمائی دا ظالمان خلق دی دغه شان به مونږ دا آیت لوستلو.داهم د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه نیک او بدبه ټول ورمخامخ کیږی. ګورئی د فرعون اود هغه د قوم د پاره او نورو ګناهګارانو د پاره هم د ورود لفظ د دخول په معنی کښې پخپله په قرآن کریم دوو آیاتونوکښې وارد دې. ترمذی وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی واردکیږی خو به ټول بیابه تیریدل د خپلو خپلو عملونو مطابق وی.[5]

د پل صراط ذکر او په هغې تیریدل:- حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه په پل صراط باندې به ټول تیریږی هم دغه اُور سره به اودریدل وی نو بعضې به دبجلئی په شان تیریږی بعضې د هوا په شان بعضې د مرغو په شان بعضې دتیزو اسونوبه شان بعضې د تیزواوښان په شان بعضې د تیزو تلونکی پیدل انسان په شان اوتردې چه د ټولونه آخری مسلمان په دې باندې تیریږی دابه هغه وی د چا چه صرف د

---

[1] ۱۹/مریم:۷۱.
[2] ۲۱/الانبیاء:۹۸.
[3] ۱۱/هود:۹۸.
[4] ۱۹/مریم:۸۶.
[5] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة مریم:۳۱۵۹، وسنده حسن، احمد۱/۴۳۵، دارمی:۲/۳۲۹، حاکم:۲/۳۷۵.

ښنو په ګوتو باندې نور وی پرېوتونکې راپرېوتونکې به خلاصي بیامومي. پل صراط خونیدونکې دې په کوم چه د کیکر په شان یاد مال کونډې په شان ازغی دی دواړو طرفو ته به د فرښتو صفونه وی د چا په لاسونو کښې چه به د دوزخ څوکیدار ستك(کرخ) وی په کومو سره چه به په نیولونیولو سره خلق دوزخ نه دیکه کوی الخ. حضرت عبدالله رحمه الله فرمانی دا د توري د مخ نه تیره دې. اولنئی ډله خو به د بجلی د پرق په شان تیرشی دویمه ډله به د هوا په شان تیره شی دریمه د تیز اس په شان څلورمه د تیز ځناور په شان. فرښتې به دهرطرف نه دعا کوی یا الله سلامت ئې اوساته بچ ئې کړه.([1])

دجهنم د هولناکئ بیان:-دبخاری اومسلم په ډیرومرفوع احادیثوکښې هم دا مضمون واردشوې دې. د حضرت کعب ؓ بیان دې چه دوزخ به ټول خلق په خپله شا رابارکړی کله چه نیك او بدراجمع شی نود الله ﷻ حکم به کیږی چه ستاخپل خو راونیسه اوجنتیان پریږده. اوس به دوزخ دټولوبدو خلقو یوه نواله جوړه کړی. هغه بدان خلق داسې پیژنی لکه تاسو چه خپل اولاد پیژنئی بلکه دې نه هم زیات. مؤمنان به صفابچ شی.واورنی ددوزخ د داروغه ګانو قدونه دسلوکالود لارې په فاصله دیدوی کښې هریوسره ګرز دې یوراخلاص کړی نو اووه لاکهه خلق ذره ذره کړی. مسند کښې دی حضور ﷺ فرمائیلی زما د خپل رب چه پاك ذات دې نه دا امیددې چه د بدراوحدیبیه په جنګ کښې کوم ایماندارشریك وو هغوی کښې به یوهم دوزخ ته نه ځی.دې اوریدوسره حضرت حفصه k ونیل داځنګه؟قرآن خو فرمانی چه په تاسو کښې به یو دوزخ ته مخامخ کیدونکې دې نوحضورﷺ د دې نه پس دویم آیت اولوستلو چه متقیان خلق به دې نه خلاصي بیامومی اوظالمان خلق به هم دې کښې پاتې شی.([2]) بخاری اومسلم کښې دی دچاچه درې بچی مړه شوی وی هغه سره به اور نه لګی مګرصرف دقسم پوره کیدو په توګه.([3]) دې نه مراد هم دا آیت دې. ابن جریرکښې دی چه یوصحابیؓ تبې نیولې وود هغه د تپوس د پاره رسول الله ﷺ زمونږ سره راغلو حضورﷺ اوفرمائیل چه رب العزت فرمان دې چه دا تبه هم یواور دې زه خپل مؤمنان بندیګان په دې کښې ځکه راکیروم چه داد دوزخ د اور بدله شی.([4]) داحدیث غریب دې.

حضرت مجاهد رحمه الله هم دې فرمائیلو سره د دې آیت تلاوت اوکړو. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائیلی دی کوم سړې چه سورت اخلاص لس ځل اولولی د هغه د پاره په جنت کښې یومحل جوړولې شی. حضرت عمر ؓ اوفرمائیل چه بیاخو به مونږ ډیرزیات محلونه تیارکړو. حضورﷺ جواب ورکړو چه الله ﷻ سره هیڅ کمې نشته هغه د بهتر نه بهتر او د ډیر نه ډیر ورکونکې دې. او کوم سړې چه د الله ﷻ په لارکښې زر آیاتونه اولولی الله ﷻ به دقیامت په روځ هغه د انبیاؤکرامو علیهم السلام صدیقینو شهیدانو صالحانوکښې اولیکی په حقیقت کښې د هغوی ملګرتیا دبهترین ملګرو ملګرتیاده اوچه کوم سړې دځه تنخواه په وجه نه بلکه د الله ﷻ د خوشحالئی دپاره دمسلمان لښکردهغوی د شانه حفاظت کولود پاره څوکئی کوی هغه به په خپلو سترګو باندې هم د دوزخ اور نه وینی مګرصرف د قسم پوره کولود پاره ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې په تاسو کښې به هریوپه دې باندې تیریدونکې دې. د الله ﷻ په لارکښې دهغه ذکر کول دخرچ کولونه هم اووه سوه چنده زیاته درجه لری او په یو روایت کښې اووه زره دی.([5])ابوداؤد کښې دی چه مونځ روژه اوداالله ﷻ ذکر داالله ﷻ په لارکښې په خرچ کولو

([1]) الطبری:۲۳۲/۱۸.
([2]) احمد:۲۸۵/٦، ابن حبان: ٤٨٠٠، ابن ماجه: ٤٢٨١، وهوحدیث صحیح، له شاهد ل صحیح مسلم :۲٤٩٦.
([3]) صحیح بخاری کتاب الجنائزباب فضل من مات له ولد فاحتسب: ۱۲۵۱، صحیح مسلم: ۲٦۳۲، ترمذی: ۱۰٦۰، احمد: ۲۳۹/۲، ابن حبان: ۲۹٤۲.
([4]) الطبری: ۲۳۳/۱۸.
([5]) احمد: ٤۳۷/۳-٤۳۸.

Scanned with Ca

باندې اووه سوه درجې لرې.([1])
قتاده فرمائي چه دې آيت نه مراد تيريدل دي. عبدالرحمن رحمه الله وائي مسلمانان خو به په پل صراط باندې تيرشي اومشركان به دوزخ ته خي. حضورﷺ فرمائي په هغه ورځ به ډير ښځې اوسړي په هغې باندې اوخوځيږي. ددې په دواړو غاړوبه د فرښتوصفونه ترلې وي چه د الله ﷻ نه به د سلامتيا دعاګانې كوي.([2]) داد الله ﷻ قسم دې چه پوره كيږي به. د دې فيصله شوې ده او الله ﷻ دا په ځان لازم كړې دي.([3]) په پل صراط باندې د ټلونه پس پرهيزګاران خو به تيرشي او كافران ګناهګاران به د خپلې خپلې ګناه خطامطابق دوزخ ته پريوځي. مؤمنان به هم د خپل خپل عمل مطابق خلاصې بيامومي ځنګه چه عمل وي هم دومره وخت به هلته لګي. بيادا خلاصې بياموندونكي به د خپل رونړومسلمانانو سفارش كوي ملائكې به هم شفاعت كوي اوانبياء كرام هم. بيابه ډيرزيات خلق د دوزخ نه په داسې حالت كښې راوځي چه اور به هغوي خوړلې وي خود مخ د سجدې ځايونه به ني بچ وي. بيابه د خپل خپل باقي ايمان په حساب سره د دوزخ نه راويستلې شي. د چا په زړه كښې چه د دينار برابر ايمان وي هغوي به اول راوځي بيا دې نه د كم اوبيا دې نه د كم ترديې چه د اوري د دانې هومره ايمان والا هم. بيا دې نه د كم او بيا هغې نه د كم هم بياهغه چه په ټول عمر كښې يوځل لااله الا الله ونيلي وي اوهيڅ نيكي ني هم نه وي كړې. بيا خو به په دوزخ كښې هم هغوي پاتې شي په كومو چه هميشه والې اودوام ليكلې شوې دې. دا ټوله خلاصه ده د هغه حديثونو كوم چه په صحت سره راغلې دي نو په پل صراط باندې د ټلونه پس به نيك خلق تيرشي ګناهګاران خلق به په پرې كيدو سره دوزخ ته پريوځي.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ
او كله چې الوستلې كيږي | په دې خلقو باندې | ايتونه زمونږ | چې واضحه اوښكاره دي
| اوهر كله چې دوئ ته زمونږ ښكاره آياتونه واورولې شي (نود هغې په اوريدو دايمان

قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَيُّ
نو وائي | هغه كسان | چې انكار ني كړې دي | هغه كسانوته | چې ايمان ني راوړې دي | كومه يوه
راړو په ځائې) كافران مومنانوته وائي | ....چې په (مونږ) د دواړو

الْفَرِيْقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَّاَحْسَنُ نَدِيًّا
ددې دواړو ډلونه | بهتره ده | په لحاظ دمقام سره | او زيات شاندار دي | په لحاظ دمجلس
ډلو (د كافرانو او مسلمانانو) كښې د چا ځائې بهتر دې | اود چا مجلس ډير ښائسته دې

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا
اوڅومره | هلاك كړې دي مونږ | مخكښې ددوئ نه | دقومونونه | چې هغوئ | زيات ښه وو | په لحاظ دسامانونو
| اود دوئ نه وړاندې مونږ څومره ډير امتونه هلاک كړې وو | چې (ددوئ نه) په سازوسامان اوظاهري شكل

وَّرِءْيًا
او په لحاظ دظاهري شان وشوكت سره
صورت كښې ډير ښه وو

[1] ابوداؤد كتاب الجهاد باب في تضعيف الذكر في سبيل الله عزوجل:۲۴۹۸
[2] الطبري:۲۳۳/۱۸.
[3] الطبري:۲۳۷/۱۸.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- اَيُّ الْفَرِيْقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَّاَحْسَنُ نَدِيًّا۝

کافران به مومنانو پورې خنداګانې کوی:- د الله ﷻ دصفااوواضحه آیاتونونه دپروردګار دلیل او برهان والا کلام نه کافرانوته هیڅ فائده اونه رسیده. هغوی د دې نه مخ اړوی سترګې ترې اړوی او په خپل ظاهری شان اوشوکت سره هغوی مرعوب کول غواړی. وائی چه اوښائي د چاکوروونه پرتکلف دی اود چا بیټهکونه ښائسته کړې شوی دی؟ آباد او ښکلی دی؟ مونږ چه مال اولاد دولت شان اوشوکت عزت او قدر کښې دهغوی نه زیات یومونږ الله ﷻ ته ګران یو؟یادا چه څوك پټ ګرځی راګرځی اوخوراك څښاك نه بیامومی کله د ارقم بن ابوارقم ﷺ په کورکښې پټیږی اوکله اخوادیخواتختی راتختی. لکه چه په بل آیت کښې دی کافرانو اوونیل﴿خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ﴾([1]) که دا دین بهتروو نودا به اول مونږ منلوکه دوی؟د حضرت نوح ﷺ قوم هم دا ونیلې ووچه﴿ قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ۝﴾([2])ستامنونکی خو ټول غریب محتاج خلق دی مونږ ستا تابعداران نه شو جوړیدې.

د کافرانو دخندګانو جواب:- یوبل آیت کښې دی چه داسې هغوی دهوکه کیږی اووانی چه آیا هم دغه د الله ﷻ خوښ بندیګان دی چاته چه الله ﷻ په مونږ باندې فضیلت ورکړې دې؟([3]) بیا د دوی د دې غلطئی جواب ورکړو د دوی نه اول د دوی نه هم په ظاهری شان اوشوکت کښې زیات او په مالدارئی کښې ډیر وړاندې خلق وو.خود هغوی دبدعملو په وجه مونږهغوی تهس نهس تباه اوبربادکړل. د هغوی مجلسونه د هغوی کوروونه د هغوی مالدارئی د دوی نه زیاتی وې.([4]) په شان شوکت ظاهری لباس تکلفات کښې په امارت اوشرافت کښې ددوی نه څومره زیات وو د هغوی د کبر او دښمنئی په وجه سره مونږ هغوی تباه بربادکړل.فرعونیانو ته اوګوره د هغوی باغونه دهغوی نهرونه دهغوی فصلونه دهغوی اوچت مکانونه د هغوی عالیشان محلونه تراوسه پورې موجوددی اوهغوی غرق کړې شو اودکبانو خوراك جوړشول.دمقام نه مرادمسکن اونعمتونه دی.نَدِيٌّ نه مرادمجلسونه اوبیټهکونه دی.عربوکښې بیټهکونو ته اود خلق دراجمع کیدو ځائ ته نادی اوندی وائی([5])لکه آیت ﴿وَتَاْتُوْنَ فِيْ نَادِيْكُمُ الْمُنْكَرَ ؕ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ۝﴾([6])کښې دی.همدا ددی مشرکانوقول ووچه مونږ ددنیا په اعتبار سره تاسونه ډیروړاندې یو.په لباس کښې مال اومتاع کښې شکل اوصورت کښې مونږ تاسو نه غوره یو

قُلْ	مَنْ كَانَ	فِي الضَّلٰلَةِ
ورته اووایه	هغه څوك چی وی	په ګمراهئ کښی

(ائې محبوبه) ته ورته اووایه څوک چې په ګمراهئ کښې دی

فَلْيَمْدُدْ	لَهُ	الرَّحْمٰنُ	مَدًّا	حَتّٰٓى	اِذَا	رَاَوْا
نو مهلت ورکوی	هغه ته	رحمان	په مهلت ورکولو سره	تردې پورې	کله چی	اووینی

نو رحمان (الله ﷻ)هغوئ ته پوره مهلت ورکوی | ....تردې چې کله هغه څیز ا ووینی دکوم څیز

---

[1]) ۴۶/الاحقاف:۱۱.
[2]) ۲۶/الشعراء:۱۱۱.
[3]) ۶/الانعام:۵۳.
[4]) الطبری:۱۸/۲۳۹.
[5]) الطبری:۱۸/۲۳۹.
[6]) ۲۹/العنکبوت:۲۹.

Scanned with Ca

مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ط

هغه څیز | چی وعده ئې شوې ده (دهغویٔ سره) | یا که عذاب وی | او یا که | قیامت وی |

چې ورسره وعده شوې ده | یا (په دنیا کښې) عذاب (پرې راشی) اویا قیامت (پرې راشی)

فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا

نو معلومه به شی هغویٔ ته | چی څوك دې | هغه | چی ناکاره دې | په لحاظ دخانې سره |

نو بیا به ورته معلومه شی چې څوک د خانې په اعتبار سره خراب دې | او د چا لښکر کمزورې دې

وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ۝ وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ط

او ډیر کمزورې دې | په لحاظ دلښکر سره | او زیاتوی الله | هغه کسان | چی په نیغه لاره دی هدایت کښې

.... او الله ﷻ هدایت یافته خلق په هدایت کښې نور هم زیاتوی

وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا

او باقی پاتې کیدونکی | نیکیانې | بهترې دی | په نیز درب ستا | په اعتبار دجزا سره |

اوهغه نیک عملونه چې باقی پاتې کیدونکې دی ستا د رب په نیز د ثواب

وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝

او بهترې دی | په اعتبار دواپس ورتلو سره

او دانجام په اعتبار سره بهتر دی |

قوله تعالي:- قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ

ګمراهي اوهدايت موندونکي خلق:- داکافران چه خپل ځان پحق اوتاسوپه ناحقه ګنړی اوپخپله خوشحالی اواوزګارتیاباندې په تسلئی سره ناست دی دوی ته اووایه چه د ګمراهورسئی اوږده وی دوی ته د الله ﷻ د طرف نه وخت ورکولې شی ترکومې چه قیامت رانه شی یادهغوی مرګ رانه شی. هغه وخت به دوی ته پوره پته اولګی چه په حقیقت کښې خراب سړې څوك وو اود چا ملګری کمزورې وو. دنیاخو زیاتیدونکی او کمیدونکې سورې دی نه پخپله د دې اعتبار اونه د دې د سامان او اسبابو اعتبار. دوی خو به په خپله سرکشئی کښې وراندې کیږی لکه چه په دې آیت کښې مشرکانو سره مباهله ده.
لکه یهودیانوسره چه په سورت جمعه کښې د مباهله آیت دې چه راشئی زمونږ مقابله د مرګ غوښتنه اوکړئی.[1] دا شان په سورت آل عمران کښې د مباهله ذکر دې کله چه تاسو د خپل ځان خلاف دلیلونه هم واورئی د عیسی ؑ د الله ﷻ د ځویٔ کیدو دعوې ګیرئی نوراشئی د بال بچ سره په میدان کښې په دروغژن باندې د الله ﷻ لعنت وئیلو دعااوکړئی.[2] نونه خو مشرکان د مقابله د پاره راغله نه د یهودیانو حوصله پیداشوه اونه نصرانیان په میدان کښې نران شو.
څنګه چه د ګمراهانو ګمراهی زیاتیږی دغه شان د هدایت والا هدایت زیاتیږی لکه چه ارشاد دې کله چه یوسورت نازلیږی بعضې خلق وائی چه په تاسو کښې کوم یو دې په ایمان کښې زیات کړو؟[3] د

---

[1] ٦٢/الجمعة:٦.

[2] ٣/آل عمران:٦١.

[3] ٩/التوبة:١٢٤. الخ

Scanned with Ca

باقيات صالحات پوره تفسير هم د دې الفاظو په تشريح كښې سورت الكهف كښې تيرشو. دلته فرمائى چه هم دغه پاتې كيدونكې نيكئى د اجر او ثواب په لحاظ اود انجام او بدله په لحاظ سره د نيكانو د پاره بهتر دى
عبدالرزاق كښې دى يوه ورځ حضورﷺ د يوې وچې ونې لاندې تشريف كيخودې وو ناست وو د هغې ښاخ ئې اونيولو او ونې خوزولو وچې پاڼې راورژيدې نو حضورﷺ اوفرمائيل ګورئى دغه شان د انسان ګناه ﴿لااله الاالله والله اكبر سبحان الله والحمدلله﴾ وئيلوسره رژيږى اې ابوالدرداء ﷺ دا وايه د هغې نه وړاندې چه هغه وخت راشى چه ته دا اونه وئيلې شې هم دغه باقيات صالحات دى هم دغه د جنت خزانې دى. د دې اوريدو سره د ابوالدرداء ﷺ به دا حال وو چه دا حديث به ئې بيان فرمائيلو سره ئې اووئيل والله زه خو به هم دا كلمې وايم كله به هم د دې نه ژبه منع نه كړم كه خلق ماته ليونې ولې اونه وائى.(۱) په ابن ماجه كښې هم داحديث په بل سند سره دى.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ كَفَرَ
| ايا نو تا اوليدو | هغه سړې | چې انكار ئې كړې دې |
| ايا تا هغه سړې ليدلې دې چې زمونږ دحكمونو نه ئې انكار كړې دې
بِاٰيٰتِنَا وَقَالَ لَاُوْتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ۝ اَطَّلَعَ
د ايتونو زمونږ نه | اووې وئيل | خامخا به راكړې كيږى ماته | مال او اولاد | ايا خبر شوې دې دهٔ ته
او دا وائى چې ماته به (په اخرت كښې هم كه چرته وى) مال او اولاد راكولې شى | ايا ده ته دغيبو
الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ۝ كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا
دغيبو | يا ئې اخستى ده | د رحمن نه | وعده | هر ګز نهٔ | ليكو به مونږه | هغه څه
خبرې معلومې دى | اوكه دهٔ د رحمان نه څه وعده اخيستې ده؟ | هرګز داسې نه ده | څه چې دې
يَقُوْلُ وَنَمُدُّ لَهٗ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ۝
چې وائى ئې دې | او زيات به كړو مونږ | دپاره دهغه | عذاب | په زياتولو سره |
وائى مونږ هغه (د فرشتو په ذريعه) ليكو | او د دهٔ په عذاب كښې به عذاب زياتوالې كوو
وَّنَرِثُهٗ مَا يَقُوْلُ وَيَاْتِيْنَا فَرْدًا ۝
او مونږ به ميراث اخلو د دهٔ نه | د هغه څه | چې وائى ئې دې | او راځى به مونږ ته | يوازې
اودې چې د كوم مال او اولاد ذكر كوى مونږ به هغه هم په ميراث كښې اوړوا اودې به مونږ ته يوازې راځى

قوله تعالى:- اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا

د عاص بن وائل سركشى: حضرت خباب بن ارت ﷺ فرمائى زه لوهار ووم اوزما څه قرض په عاص بن وائل باندې وو زه د هغه نه د غوښتلو دپاره لاړم نوهغه وئيل چه زه خو به ستا قرض ترهغه وخته پورې نه اداكوم تركومې چه ته د حضورﷺ د تابعدارئى نه اونه څې. ما وئيل چه زه خودا كفر ترهغه وخت پورې هم نه شم كولې چه ته مړ شې او بياراژوندې شې. په دې باندې دې كافر وئيل چه ښه ده ته بس هم دلته اوسيږه چه زه مړشم او بياراژوندې شم نوخامخابه ماته زما مال او اولاد ملاوشى نو هلته به

(۱) ابن ماجه كتاب الادب باب فضل التسبيح: ۲/۲۸ مختصراً.

Scanned with Ca

ستا قرض هم اداکړم ته راشه. په دې باندې دا ایت نازل شو[1] بل روایت کښې دی چه ما په مکه کښې د هغه توره جوړه کړې وه دهغې پیسې پاتې وې[2] فرمانی آیا ده ته د غیب خبرملاو شو؟ یا هغه د رب رحمن نه څه قول اوقرار واخستو؟ یوبل روایت کښې دی چه په ده باندې زما ډیر دراهم د قرض په توګه ورختلې وو.هغه چه ماته کوم جواب راکړوهغه مارسول الله ﷺ ته اووئیل پدې باندې داآیاتونه نازل شو. یوبل روایت کښې دی چه ډیرو مسلمانانو قرض د هغه په ذمه وو د هغې په غوښتلو باندې ده اووئیل ایا ستاسو په دین کښې دانه دی چه جنت کښې به سره زر سپین زر ریښم ګلونه اومیوې وغیره وی؟ مونږ وئیل چه اودی نوهغه وئیل چه داځیزونه به ماته خامخاملاویږی زه به ئې هلته تاسوتولوله درکړم. نودې آیاتونوپورې ﴿فردا﴾ نازل شو﴿وَلَدًا۝کښې﴾ دویم قراءت د واوپه پیش سره هم دې. معنی د دواړو هم یوه ده اودا هم وئیلی شوی دی چه د زبر سره خودمفردپه معنی کښې ده اودپیش سره دجمع په معنی کښې ده.د قیس قبیلې هم دا لغت دې. والله اعلم.دې مغرور ته جواب ورکولې شی چه ولې ده ته د غیبوخبرداري شته؟ ده ته د خپل آخرت د انجام خبر شته؟ چه دادې قسمونه خوری وائی؟یاده دالله ﷻ نه څه قول اوقرار یاوعده اخستې ده؟یاهغه د الله ﷻ توحید منلې دې؟ چه دهغې په وجه هغه ته د جنت د داخلیدویقین دې. آیت ﴿ اَمِ اتَّخَذَ عِنۡدَ الرَّحۡمٰنِ عَهۡدًا ﴾[3] کښې د الله ﷻ دوحدانیت د کلمه قائل کیدل مراد اخستې شوی دی بیاد ده دکلام د تاکید د پاره نفی کولې شی اود ده خلاف مؤکد بیانولې شی چه د ده د دې غرور دا کلمه هم زمونږ سره لیکلې شوې ده د ده کفر هم مونږ ته ښکاره دې او په آخرت کښې خو د ده د پاره هم عذاب اوعذاب دې چه هروخت به زیاتیږی ده ته هلته مال اولاد ملاویدل خو لاڅه کوې؟ د دې په خلاف د دنیامال اومتاع اولاد او تیر به هم د ده نه واخستې شی اویك یواخې به مونږ ته پیش کیږی.دابن مسعودؓ په قراءت کښې ﴿ونرثه ماعنده﴾ دې.دده جمع شوې عمل زمونږ په قبضه کښې دې دې خوبه خالی لاس هرڅه پریخودې زمونږ مخې ته پیش کیږی.

وَاتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوۡنُوۡا لَهُمۡ

او نیولی دی دې خلقو | ماسوا دالله نه | نور خدایان | دپاره ددې چې شی هغوئ | دپاره ددوی |
اودوئ دالله ﷻ نه سوا خان دپاره نور معبودان جوړ کړی دی | چې د دوئ دپاره دعزت باعث وی

عِزًّا ۝ كَلَّا ؕ سَيَكۡفُرُوۡنَ بِعِبَادَتِهِمۡ وَيَكُوۡنُوۡنَ عَلَيۡهِمۡ

مددګاران | هرګز نه | انکار به اوکړی هغوئ | دعبادت ددوئ نه | اوشی به (دغه معبودان) | ددوئ
هیڅکله نه دوئ به ډیر زر ددوئ دعبادت نه انکار اوکړی | اوددوئ مخالفین (دوشمنان) به شی

ضِدًّا ۝ اَلَمۡ تَرَ اَنَّاۤ اَرۡسَلۡنَا الشَّيٰطِيۡنَ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ

دشمنان (مخالفان) | ایا نه ګورې ته | چې بیشکه | الیږلی دی مونږه | شیطانان | کافرانوته
......ائې محبوبه) آیاته نه ګورې چې مونږ شیطانان په کافرانو باندې ورپریښی (مسلط کړی) دی

تَؤُزُّهُمۡ اَزًّا ۝ فَلَا تَعۡجَلۡ عَلَيۡهِمۡ ؕ اِنَّمَا نَعُدُّ

چې تیزوی هغوئ لره | په تیزولو سره | انو تلوارمه کوه ته | په دوئ باند | بیشکه | شمارو مونږه (ورځې)
(چې هغوئ (کفراوګناه ته) ښه تیزوی | نو ته په دوئ د عذاب راتلو تلوارمه کوه | مونږ پخپله ددوئ

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة کهیعص باب ﴿اطلع الغیب ام اتخذ عندالرحمن عهداً﴾:۴۷۳۳، صحیح مسلم:۲۷۹۵، ترمذی:۳۱۶۲
[2] صحیح بخاری:حواله سابق.
[3] ۱۹/مریم:۷۸.

Scanned with Ca

لَهُمْ	عَدًّا ﴿٨٤﴾	
دپاره ددوی	په شمارولو سره	
کارونه شمیرو		

قوله‌تعالی:- كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ

د قیامت په ورځ باطل معبودان به د عبادت کونکو نه د بې تعلقۍ څرګنده کوی:- -دکافرانو خیال دې چه د هغوی دالله ﷻ نه علاوه کوم معبودان دی د هغوی حامی اوامدادی به وی غلط خیال دې بلکه نامکن دی اومعامله ددې بالکل خلاف ده.دهغوی دپوره محتاجنی په ورځ یعنی دقیامت به دوی صفا منکر شی اود خپلو عابدانو به دښمنان جوړشی. لکه چه فرمائی د دوی نه به نور دبدې لار او د ورکې شوې لارې والابه نورڅوك وی چه الله ﷻ پرېږ دی اوهغه خلقوته چغې وهی چه د قیامته پورې به جواب ورنه کړې شی. د هغوی د دعانه بالکل غافل دی اودمحشر په ورځ به د هغوی دښمنان جوړشی اود هغوی د عبادت به بالکل انکاراوکړی.([1])د ﴿كَلَّا﴾ دویم قراءت ﴿كُلًّا﴾ هم دې.پخپله به داکافران هم په هغه ورځ د الله ﷻ نه سوا د نورو دعبادت نه انکار اوکړی. داټول عابدان اومعبودان به دوزخیان وی د یوبل به ملګری وی هغوی به په دوی‌او دوی به په هغوی باندې لعنت وائی هریویه په بل باندې وراچول کوی. یوبل ته به بد وائی سختې جګړې به وی ټول تعلقات به ئی ختم شی د یوبل به ښکاره دښمنان شی او امدادبه چرته وی؟هیڅ مروت به نه وی معبودان به د عابدانو دپاره اوعابد د معبودانو د پاره د یوبل نه نابلده اوزیات په حسرت کښې وی([2]) آیاتاته نه ده معلومه چه داشیطانان هروخت کافران په نافرمانو باندې تیاروی([3]) مسلمانانوخلاف ئی راپاسوی خواهشات ورله زیاتوی په نه منلو او سرکشو کښې وراندې کوی.لکه چه فرمان دې د رب رحمن د ذکر نه مخ اوړونکې د شیطان حواله کیږی.([4]) ته تندی مه کوه د هغوی د پاره بددعا مه کوه مونږ پخپله په ارادې سره هغوی ته وخت ورکړې دې هغوی وراندې کیدو ته پرېږده آخر به په مقرر وخت باندې راګیرکړې شی الله ﷻ د دې ظالمانو د کارونوته ناخبر نه دې. دوی ته خو ئی هسې لږ وخت ورکړې دې په کوم کښې چه دوی په خپلو ګناهونوکښې وراندې کیږی.آخر به سختو عذابونوکښې بې وسه پریوځی. تاسو فائده حاصله کړئی خو ولې یاد ساتئی چه ستاسو اصلی ځائ هم دوزخ دې. مونږ د هغوی کالونه میاشتې ورځې او وخت شمیرو. د هغوی ساګانې هم مونږ شمیرلې دی. د مقرر وخت پوره کیدو سره به په عذابونوکښې اونخلی.

يَوْمَ	نَحْشُرُ	الْمُتَّقِينَ	إِلَى الرَّحْمَٰنِ
هغه ورځ	چې جمع به کړو مونږه	پرهیزګاران	رحمان ته
په کومه ورځ چې به مونږ ټول پرهیزګاران ډلې ډلې رحمان ته (دمیلمستیا			

وَفْدًا ﴿٨٥﴾	وَنَسُوقُ	الْمُجْرِمِينَ	إِلَىٰ جَهَنَّمَ	وِرْدًا ﴿٨٦﴾	
ډلې ډلې	او اوبه شړو مونږه	نافرمان خلق	دوزخ ته	پشان دتږی څناورو	
دپاره) جمع کړو اومجرمان به اوږی تږی دوزخ ته اوشړو					

---

[1]) ۴۶/الاحقاف: ۵-۶.

[2]) الطبری:۲۵۱/۱۸.

[3]) الطبری:۲۵۲/۱۸.

[4]) ۴۳/الزخرف:۳۶.

Scanned with Ca

لَا يَمْلِكُونَ	الشَّفَاعَةَ	إِلَّا	مَنِ	اتَّخَذَ	عِنْدَ الرَّحْمٰنِ
اختيار به نه لري خلق	دسفارش	مگر	هغه څوك	چې اخستې ئې وي	د رحمان

د هغه چا نه سوا د سفارش اختيار به هيچا ته نه وی چې درحمان نه ئې اجازت غوښتې وی

عَهْدًا ﴿٨٧﴾	وَقَالُوا	اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ	وَلَدًا ﴿٨٨﴾
اجازت نامه(وعده)	او وائي دوئ	چې نيولې دې رحمان	ځوني

...........او(دا خلق) وائي چې رحمان ځان دپاره اولاد نيولې دې

قوله تعالى:- يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾

پرهيزګاران به د الله ﷻ ميلمانه وی:- -كوموخلقوچه د الله ﷻ په خبروايمان راوړې د پيغمبرانو تصديق ئې كړې د الله ﷻ حكم منل ئې كړی د ګناهونونه بچ شوی د الله ﷻ ويره ئې په زړه كښې وه هغوی به د الله ﷻ په نيز د هغه د معززه ميلمنوپه توګه راجمع كيږی.په نورانی سورلئ به سواره راځی اود الله ﷻ د ميلمنوپه ځائ كښې به په عزت سره داخليږی.ددوی په خلاف ناخداترس ګناهګاران د رسولانو دښمنان په ډيكو سره پرمخې راښكونكې د تندې د لاسه ژبه راويستونكې په زور سره دوزخ ته راجمع كولې شی(١) اوس اوښايه چه څوك دمرتبې والا او څوك د خو ملګروالا دې؟ مؤمن به د خپل قبرنه مخ اوچت كوری به چه د هغه په وړاندې به يوښكلې ښانسته سړې پاكې جامې اغوستې خوشبولګولې خوشحاله پرقيدونكې مخ ولاړ وی. تپوس به كوی ته څوك ئې؟هغه به وائی تازه اونه پيژندم زه خو ستاد نيكو عملونو شكل يم. ستاعمل نورانی ښكلې مزيدار وو راځه چه اوس زه تا په خپلو اوږو باندې سوركړم اوپه عزت اواكرام دې محشر له بوځم. ځكه چه د دنياپه ژوندكښې زه په تاسور ووم نومؤمن به د الله ﷻ په حضورپه سورلئی سورشی. د هغوی د سورلئی د پاره به نورانی اوښان هم موجود وی. دا ټول په خنداخوشحالئی په عزت اوقدر سره جنت ځی.حضرت علی ﷺ فرمائی چه د وفد دادستور نه دې چه پيدل دې راځی دامتقيان حضرات به په داسې نورانی اوښانوباندې سواره وی چه د مخلوق په نظر كښې به د دې نه بهتر سورلی هيڅ كله هم نه وی راغلې.دهغوی كجاوې به دسروزرو وی دوی به د جنت ددروازوپورې هم دې سورلوباندې سواره ځی.دهغوی پيزوانونه به د زبرجدو وی(٢)په يومرفوع روايت كښې دی خوحديث ډير غريب دې.

د جنت د نعمتونو بيان:- د ابن ابی حاتم روايت دې حضرت علی ﷺ فرمائی يوه ورځ مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو ماد دی آيت تلاوت اوكړو اواومې ونيل يارسول الله ﷺوفدخو په سورلئی باندې سور راځی حضور ﷺ اوفرمائيل قسم دې د هغه الله ﷻ د چا په لاس كښې چه زما ځان دې چه دا نيكو كار خلق به دقبرونونه راپاسوی اوهم هغه وخت دسپين رنګ نورانی اودوزرو والا اوښې به دخپلې سورلئی دپاره موجود وينې په كومو چه به د سرو زرو كجاوې وی د كومو د وزرو نه چه به نور راوچتيږی. او يو يو قدم به دومره لرې ايږدی تركوم ځائ پورې چه نظر كار كوی. دوی به په هغې سواره شی اود يوې جنتی ونې خواته به اورسی دكوم ځائ نه چه به دوه نهرونه روان اووينی.ديو اوبه به اوڅكی په كومو سره چه به د هغوی دزړونو خيرې لرې شی په دويم كښې به غسل كوی په څه سره چه به د هغوی بدنونه نورانی شی او ويښته به ئې كلك شی. دې نه پس به نه د هغوی ويښته وران شی اونه به ئې بدن ګنده شی.دهغوی مخونه به پرقيږی اودوی به د جنت دروازې ته اورسی. دسرويا قوتو يوه كړئی به د سرو زرو

(١) الطبری:٢٥١/١٨.
(٢) احمد:١٥٥/١.

Scanned with Ca

په دروازه وی کومه چه به دوی اوکړنګوی. دې نه به ډیر خوږ اواز راوخی اوحوروته به معلومه شی چه د هغوی خاوندان راغله. د جنت خازنان به راشی دوروازې به کولاوکړی جنتیان چه د هغوی نورانی بدنونوته ښکلې مخونوته اوګوری نوپه سجده کښې به راپریوتل غواړی خوهغوی به ورته زر اووائی زه خوستا تابع یم ته حکم کوه. دوی به هغوی سره روان شی. د هغوی حورې به صبر نه شی اود خیمونه به راوځی اودوی پورې به اونخلی او ورته به وائی چه ته زمونږ د سرتاج نی زمونږ محبوب نی زه د همیشه د پاره یم چه د مرګ نه لرې یم زه د نعمتونو والایم کله به هم زما نعمتونه نه ختمیږی زه خوشحاله اوسیدونکې یم کله به هم خفه نه شم. زه هم دلته اوسیږم کله به هم تانه.لرې نه شم. دوی به دننه داخل شی ګوری به چه سل سل ګزه بالاخانې دی لؤلؤ مرغلرو باندې زیړ شین رنګ دیوالونه د سرو زرو دی هریودیوال د بل په شان دې په هرمکان کښې اویاتختونه دی. په هریو تخت باندې اویاحورې دی په هره یوه حوره باندې اویاجوړې دی. خو بیاهم د هغوی بدن ښکاری د هغوی د جماع مقدار به د دنیا د یوې پوره شپې برابر وی. صفاښکلې اوبه خالص پئ‌کوم چه د څاروو د غولانځو نه نه دی راوتلې بهترین خوندناك اوبې ضرره پاك شراب کوم چه یوانسان نه دی نچوړی کړی ښکلې مزیدار شات چه د مچو د خیټې نه دی راوتلی نهرونه به بهیږی. میوه دارې ونې به د میونه ډکې خوزیږی. که غواړی نو په ولاړه ولاړه دې میوې راشوکوی اوکه غواړی نو په ناسته ناسته یا ملاسته ملاسته. سپینې او شنې مرغنی الوزی د کومې غوښه خوړلوته چه زړه اوشی نو هغه به پخپله حاضره شی. د کوم ځائ غوښه نی چه خوړله ونی خوړله اوبیا هغه د الله ﷻ په قدرت سره ژوندئ لاړه. د څلورو واړو طرفونه فرښتې راځی اوسلامونه وائی اوزیری اوروی چه په تاباندې دې سلامتی وی دا هغه جنت دې د کوم چه تاسو له زیری درکولې شو اونن د هغې مالکان جوړکړی شوې ئی.دادستاسو دنیکوعملونو چه تاسو په دنیا کښې کول.که د هغوی د حورونه د یو. یوویښته هم زمکې ته ښکاره کړې شی نود نمر رڼرا به تته شی. دا حدیث خو مرفوع بیان شوې دې خوتعجب نه دې چه موقوف وی لکه چه د حضرت علی ؓ د خپل قول نه هم نقل دې. والله اعلم.

د جهنم په حالت باندې تذکره:-بالکل ددې برعکس به ګناهګاران خلق پرمخې په زنځیرونوکښې تړلې شوی د خناور په شان دیکې خوری اودوزخ طرف ته به راجمع کولې شی. هغه وخت به د تندې نه د هغوی خراب حالت وی. څوك به هغوی شفاعت کونکې یا دهغوی په حق کښې یولفظ ویونکې نه وی. مؤمنان خو به د یوبل شفاعت کوی خودا بدنصیبه به د دې نه محروم وی.دوی به پخپله وائی ﴿فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ﴾([1]) زمونږ هیڅ څوك سفارشی نشته نه زمونږ څوك رښتونې دوست شته اوچه چا د الله ﷻ سره وعده کړې ده دا استثنا منقطع ده. دې وعدې نه مراد د الله ﷻ د توحید ګواهی ورکول او په دې باندې کلك پاتې کیدل دی. یعنی صرف د یو الله ﷻ عبادت کول اود نورود عبادتونونه خلاصیدل د امداد طمع د هغه نه د ټولو خواهشاتو پوره کولو تمنا او ارزو هم د هغه نه.([2]) حضرت عبدالله بن مسعود ؓ فرمائی چه دې موحدینود الله ﷻ وعده حاصله کړې ده قیامت کښې به الله ﷻ فرمائی چاسره چه زما وعده ده هغه دې اودریږی.

خلقو ونیل حضور ﷺ مونږ ته هم هغه اوښایه حضور ﷺ اوفرمائیل داسې وائې ﴿اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة فاني اعهد اليك في هذه الحيوة الدنيا انك ان تكلني الى عمل يقربني من الشر ويباعدني من الخير واني لا اثق

---

[1] ٢٦/الشعراء:١٠٠.

[2] الطبري:٢٥٧/١٨.

Scanned with Ca

الابرحمتك فاجعل لي عندك عهداتوديه الى يوم القيمة انك لاتخلف الميعاد﴾([1]) په يوبل روايت كښې دې سره دا هم دي ﴿خآئفامستجيرامستغفراراهباراغباالیك﴾(ابن ابي حاتم)

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ

| او وائي دوئ | چې نيولې دې رحمان | خوئې | بيشكه چې راتګ اوكړل تاسو

او (داخلق) وائي چې رحمان خان دپاره اولاد نيولې دې | تاسو ډيره خرابه خبره كړې ده | نزدې ده

شَيْـًٔا اِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ

يو څيز ته | چې ډير بد دې | قريبه ده | چې اسمانونه | اوشليږي | ددې خبرې نه

.... چې په دې وينا باندې اسمانونه اوشليږي | اوزمكه څيرې شي

وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ

او اوچوي | زمكه | او راپريوزي | غرونه | توټې توټې | چې رااوبللو دوئ | دپاره درحمن

.... اوغرونه ريزه ريزه راوغورزيږي | ځكه چې هغوئ درحمان دپاره خوئې

وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ

خوئې | او نه ښائي | دپاره درحمان | چې اونيسي | خوئې | نه دې ټول | هغه څوك

ګرځولې دې | حال دا چې درحمان دپاره څوك خوئې جوړول مناسب نه دى | چې څوك هم په

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّآ اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾

چې په اسمانونو كښې دى | اوپه زمكه كښې دى | مګر | راتلونكي دى | رحمان ته | په حيثيت دبنده

اسمانونواوپه زمكه كښې موجود دى هريو به رحمان ته د بنده په حيثيت حاضريږي

لَقَدْ اَحْصٰىهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ

بيشكه احاطه كړې ده الله دهغوئ | او شمارلي ئې دي هغوئ | په شمارلو سره | او هغوئ ټول

هغه داټول څيزونه احاطه كړې دى | او ښه ئې شميرلي دى | .... اوهريو به ورته دقيامت په ورځ

اٰتِيْهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

راتلونكي دى هغه ته | په ورځ دقيامت | يوازې |

ايكى يوازې حاضريږي |

قوله تعالى:- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

د الله ﷻ په ذات باندې بهتان:- د دې مبارك سورت په شروع كښې د دې خبرې ثبوت تيرشو چه حضرت عيسى ؑ د الله ﷻ بنده دې. هغه الله ﷻ بغيرد پلانه په خپل حكم سره د حضرت بى بى مريم د خيټې نه راپيداكړې دې. په دې وجه دلته د دغه خلقو كم عقلتوب بيانولې شى چه هغه د الله ﷻ خوئ ګنړى. د څه نه چه د الله ﷻ ذات پاك دې. دهغوى قول ئې بيان كړو بيافرمائى دا ډيره لويه خبره ده. ﴿اِدًّا﴾، ﴿اَدًّا﴾ او ﴿اُدًّا﴾ دريواړه لغته دى يعنى كسرالهزة خو مشهور ﴿اِدًّا﴾ دې. دهغوى داخبره دومره خرابه ده. نزدې

[1]) حاكم: ۲/۳۷۷.

Scanned with Ca

ده چه اسمان راورژی اومات شی اوزمکه په جتکوجتکو اوشلیږی. د دې د پاره چه زمکه او اسمان د الله ﷻ عزت اوعظمت پیژنی په دې کښې د رب توحید خائ شوې دې دې ته معلوم دی چه بدکاره ناپوهه انسانانو د الله ﷻ په ذات باندې تهمت لګولې دې. نه د هغه د جنس نه څوك شته نه د هغه مور پلار نه اولاد نه څوك شريك او نه څوك د هغه په شان. ټول مخلوق د هغه د وحدانیت ګواه دې. د کائنات هره یوه ذره دهغه په توحید باندې دلالت کوی. الله ﷻ سره شرك کونکو په شرك باندې ټول مخلوق رچیږی. نیزدی چه د کائناتو دا نظام دړې وړې شی. شرك سره یوه نیکی هم په کار نه راځی. څه عجیبه ده چه د دې برعکس د توحیدسره ګناه الله ﷻ ټول په ټول معاف کړی.

لکه چه په حدیث شریف کښې دی خپلو مړو ته د﴿لااله الاالله﴾ د شهادت کولوتلقین کونی. د مرګ په وخت کښې چه چا دا اوونیل د هغه د پاره جنت واجب شو. صحابه کرام ژ اوونیل حضورﷺ چا چه په ژوندکښې اوونیل وئی فرمائیل د هغه د پاره نورهم زیات واجبیږی. د الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې زمکه او آسمان اود دې په مینځ کښې اود دې نه لاندې ټول ځیزونه که د تلې په یوچابړی کښې واچولې شی ﴿لااله الاالله﴾ ګواهی په بل چابړی کښې واچولې شی نو دا به د دې ټولونه په وزن کښې زیات شی.([1]) ددې نور دلیل هغه حدیث شریف دې په کوم کښې چه د توحید د یوې وړوکې غوندې پرچې د ګناهونود لویولویو دفترونو نه په وزن کښې زیاتیدل دی راغلی دی.([2]) والله اعلم.

د دوی دا خبره کول دومره بده ده چه آسمان د الله ﷻ د عظمت د وجه رچی اوزمکه د هغه د غضب په وجه اوشلیږی اوغرونه ذره ذره شی. حضرت عبدالله ﷺ فرمائی یوغرد بل غر نه معلومات کوی آیانن په تاباندې داسې هم یوانسان ختلې دې چه هغه د الله ﷻ ذکر کړې وی؟ هغه په خوشحالئی سره جواب ورکوی چه او. نو غر هم باطل او دروغ خبره اوبنه خبره اوری او نورې خبرې نه اوری. بیا هغوی هم د دې آیت تلاوت اوکړو.

اول زمکې صرف میوې اوګلونه راټوکول:-روایت دې چه کله الله ﷻ زمکه اود دې ونې راپیداکړې نو هرې ونې به بنیادم ته میوې ګلونه او فائدې ورکولې. خوچه کله نه په زمکه باندې اوسیدونکو خلقو د الله ﷻ د پاره اولاد اوګرځولو نوزمکه اوخوزیده او په ونوکښې ازغی پیداشو. حضرت کعبﷺ فرمائی چه زمکه په غصه شوه او دوزخ په ډیر تاوسره شغلې اووهلې. مسنداحمدکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې چه په تکلیف ورکونکو خبروباندې د الله ﷻ نه زیات صبرکونکې څوك نشته خلق دهغه سره شريك ګرځوی د هغه اولاد مقررکوی اوهغه دوی ته عافیت ورکوی رزق وررسوی اوګناهونه دهغوی نه اخواکوی.([3])نود دوی په دې خبره چه دالله ﷻ اولاددې زمکه آسمان اوترغرونو پورې تنګ دی. د الله ﷻ عظمت او شان سره لائق نه دی چه دهغه اولاد وی هلکان جینکئی وی د دې د پاره چه ټول مخلوق د هغه په غلامئی کښې دې. دهغه دجوړیادهغه په شان څوك نشته. په زمکه اوآسمان کښې چه څه دی ټول دهغه دحکم تابع دی اوحاضر شوی غلامان دی. هغه دټول آقادټول پالونکې اودټولو خبر اخستونکې دې. دټول شمیرهغه سره دې. ټول د هغه علم راګیر کړی دی اوټول د هغه د قدرت په احاطه کښې دی. د هریوبنځې سړی لوئ وړوکې هغه ته خبر دې. د پیدائش د شروع نه د دنیاد ختمیدو پورې هغه ته علم دې. دهغه هیڅ څوك امدادی نشته نه شريك اونه ملګرې. هریو بې یار اومددګار به دهغه په وړاندې د

---

[1]) الطبری:۱۸/۲۵۸.

[2])ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فیمن یموت وهویشهدان الااله الاالله:۲٦۳۹وسنده صحیح، ابن ماجه:۴۳۰۰، احمد : ۲/۲۱۲، حاکم:۱/٦ دا روایت امام حاکم او ذهبی صحیح الاسناد ګنړلې دې.

[3]) احمد:۴/۳۹۵، صحیح بخاری کتاب الادب باب الصبرفی الاذی:٦۰۹۹، صحیح مسلم:۲۸۰۴، السنن الکبری:۱۱۴۴۵، مسند حمیدی:۷۷۴، المعجم الاوسط:۳۴۹۴،الاسماء والصفات للبیهقی:۱۰٦۴.

Scanned with Ca

قیامت په ورځ پیش کیدونکې دې.دټول مخلوق فیصلې د هغه په لاس کښې دی.هم هغه وحده لاشریك له به د ټولوبې باکی کوی اوځه چه غواړی کوی به. عدل کونکې دې ظالم نه دې د چا حق وهل د هغه د شان نه لرې دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا

بیشکه هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو |

بیشکه کومو کسانو چې ایمان راوړې دې

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

او عمل ئې اوکړو نیك | اوبه ګرځوی | دپاره دهغوئ | رحمان | محبت(په زړونو دخلقو کښې)

او نیک عملونه ئې کړی دی | رحمان به دهغوئ دپاره (دخلقو په زړونو کښې) محبت پیدا کوی

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ

پس بیشکه | اسان کړو مونږه دا کلام | په ژبه ستا | دپاره ددې چې ته زیرې ورکړې | په دې سره

نو مونږ دا (قران) ستا په ژبه ځکه اسان کړې دې اچې ته ددې په ذریعه پرهیز ګارانو ته زیرې ورکړې .

الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا

پرهیزګارو خلقو ته | او ویروې ته | په دې سره | قوم | ضدیان | او څومره ډیر هلاك کړل مونږه

اوددې په ذریعه جګړمار خلق اوویروې |اومونږ ددې خلقو نه وړاندې څومره ډیرې ډلې هلاکې کړې

قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ

مخکښې ددوئ نه | قومونه | ایا محسوسوې ته | دهغوئ نه | یو کس | یا اورې ته

دی | نو ایا نن ته په هغوئ کښې څوک (باقی پاتې) وینې | یا د هغوئ

لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

هغوئ لره | څه کشار(ګنګوسه)

ګنګوسې قدرله اورې (نه بلکه ټول خاوره سره خاورې شو)

قوله تعالی:- سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا

موحدینوته به د الله ﷻ محبت ملاویږی:- ارشاد دې دچا په زړونوکښې چه توحید دې او د چا په اعمالو کښې چه دسنتونوردی. ضروری خبره ده چه مونږ به دخپلو بندیګانوپه زړونوکښې دهغوی محبت پیدا کړو. په حدیث شریف کښې دی کله چه الله ﷻ یوبنده سره محبت کول غواړی نو حضرت جبرائیل ﷺ راوغواړی ورته فرمائی زه فلانکی سره محبت کوم ته هم هغه سره مینه اوساته. د الله ﷻ دا امانت داره فرښته هم هغه سره مینه کوی.بیاپه آسمانونوکښې آواز کولې شی الله ﷻ فلانکی انسان سره مینه کوی اې فرښتو تاسوهم هغه سره مینه اوساتئی نودټولو آسمانونو فرښتې هغه سره مینه کوی.بیادهغه مقبولیت په زمکه راکوزولې شی.اوچه کله د یوبنده نه الله ﷻ خفه شی نوجبرائیل ﷺ ته فرمائی ده نه زه خفه یم ته هم ده سره دښمنی کوه حضرت جبرائیل ﷺ هم د هغه دښمن جوړشی بیا په آسمانونوکښې

Scanned with Ca

اواز كولې شي چه فلانكې د الله ﷻ دښمن دی تاسو ټول د هغه نه ويزاره اوسئ نود اسمانونوو الا د هغه سره وران شي بيا هغه غضب او خفگان زمكې ته راكوزولې شي.[1] (بخاري ومسلم وغيره)

مسنداحمد كښې دی چه كوم بنده د خپل مولا د رضاطلبگار شي اودهغه د خوشحالئى په كارونوكښې مشغول شي نو الله ﷻ حضرت جبرائيل ؑ ته فرمائى زما فلانكې بنده ما خوشحالول غواړي واوره زه د هغه نه خوشحاله شوم. ما خپل رحمتونه په هغه باندې نازلول شروع كړه. نو حضرت جبرائيل ؑ آواز كوى په فلانكى باندې د الله ﷻ رحمت اوشو. بياد عرش حاملانې فرښتې هم دا آواز كوى بيا د هغوى سره خواكې اوغرض دا په اووه آسمانونوكښې دا آواز تاويږى. بيا په زمكه باندې د ده مقبوليت راكوزيږى.[2] داحديث غريب دې. هم داسې يوبل حديث كښې هم په مسند احمد كښې د غرابت والا دې په كوم كښې چه داهم دی چه محبت ياشهرت د چا ښيگړه يابدئى سره دا د آسمانونونه د الله ﷻ دطرف نه راكوزيږي.[3]. ابن ابى حاتم كښې د دې قسم حديث نه پس د حضور ﷺ د دې آيت قرآنى لوستل هم مروى دې.[4]

ديو عابد قصه:-حضرت حسن رحمه الله فرمائى يوسړى اراده اوكړه چه زه به د الله ﷻ داسې عبادت كوم چه په ټولوخلقو كښې زما نيك نامى اومشهورتيااوشي.اوس هغه د الله ﷻ عبادت طرف ته ورتيټ شوكله چه گورې په مانځه كښې د ټولونه وړاندې راځى اود ټولونه روستوځى. دغه شان په هغه باندې اووه مياشتې تيرې شوې خوچه كله ئى هم اوريدلى نوهم دا چه خلق هغه ته رياكاروائى. هغه چه داحال اوكتلونو په زړه كښې ئى وعده اوكړه چه زه به صرف دالله ﷻ د خوشحالولود پاره عبادت اوعمل كوم. په يوعمل كښې هم وړاندې نه شو خو په خلوص سره ئى عمل شروع كړو.نتيجه داشوه چه په لږو ورخوكښې دهرسړى په ژبه باندې دا وو چه الله ﷻ دې په فلانكى سړى باندې رحم اوكړى اوس خو هغه واقعى الله والاجوړشو.بيا هغوى داآيت تلاوت كړو.ابن جرير كښې دی چه دا آيت د حضرت عبدالرحمن بن عوف ؓ د هجرت باره كښې نازل شوې دې خودا قول صحيح نه دې ځكه چه دا پوره سورت مكه كښې نازل شوې دې. د هجرت نه پس د دې سورت د يوآيت نازليدل ثابت نه دی. اوچه كوم اثر امام صاحب واردكړې دې هغه سنداً هم صحيح نه دې. والله اعلم.

قران كريم په اسانه ژبه راغلي دي:-مونږ دا قرآن پاك اې نبى ستا په ژبه يعنى عربى ژبه كښې بالكل آسانولو سره نازل كړې دې چه د فصاحت او بلاغت والا بهترين ژبه ده دې د پاره چه هغوى ته كوم چه په زړه كښې د الله ﷻ ويره لرى او په ظاهره نيك عملونه لرى د الله ﷻ زيرى واوروې اوخوك چه د حق نه اخواشوى په باطل باندې ځان مركوى اود استقامت نه لرې په ځان خودلوكښې نشه دی جګړې كوى دروغژن رانده كانړه فاسق فاجرظالم گناهگار بدكرداردی هغوى دالله ﷻ په نيولو اودهغه د عذابونونه خبرداركړه لكه چه د قريشوكافران وغيره ډيرو امتونو چاچه د الله ﷻ سره كفر كړې وو د نبيانو نه ئى انكار كړې وو مونږ هلاك كړل او په هغوى كښې يوهم باقى پاتې نه شو د يوآواز هم په دنياكښې پاتې نه شو. د ﴿ركز﴾ لفظى معنى سپك او مدهم آواز دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مريم تفسيرختم شو.

....

[1] صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكر الملائكة صلوات الله عليهم: ۳۲۰۹، صحيح مسلم ۲٦۳۷،ترمذى:۳۱٦۱، احمد:۲/۲٦۷، ابن حبان:۳٦٤.

[2] احمد:۵/۲۷۹ وسنده حسن، مجمع الزوائد۱۰/۲۰۲، المعجم الاوسط:۱۲٦۲.

[3] احمد: ۵/۲٦۳ وسنده ضعيف، طبرانى: ۷۵۵۱، مجمع الزوائد:۱۰/۲۷۱

[4] ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة مريم:۳۱٦۱، صحيح مسلم:۱٦۳۷ بدون ذكر الاية.

Scanned with Ca

آیاتونه		سورة طه مکی دی		رکوع گاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ		
۱۳۵		شروع کوم په نوم د الله چه یرمهربان زیات رحم کونکي دي		۸

طٰهٰ ﴿١﴾ مَآ اَنۡزَلۡنَا عَلَیۡكَ الۡقُرۡاٰنَ لِتَشۡقٰۤی ﴿٢﴾ اِلَّا

طه | نه دې نازل کړې مونږه | په تاباندې | دا قرآن | چې ته په مشقت کښې پریوزې | مګر

مونږ دا قران مجید دې دپاره نه دې نازل کړې چې ته دې په مشقت کښې اخته شې بلکه دا خوهغه

تَذۡکِرَةً لِّمَنۡ یَّخۡشٰی ﴿٣﴾ تَنۡزِیۡلًا مِّمَّنۡ

دا خو یوه یادګیرنه ده | دپاره دهغه چا | چې یرېږې | نازل شوې دې | د طرفه دهغه ذات نه

دچا دپاره نصیحت دې چې یرېږې | دهغه (رب) دطرفه نازل کړې شوې دې

خَلَقَ الۡاَرۡضَ وَالسَّمٰوٰتِ الۡعُلٰی ﴿٤﴾ اَلرَّحۡمٰنُ عَلَی الۡعَرۡشِ

چې پیدا ئې کړه | زمکه | او آسمانونه | اوچت | هغه رحمان | په عرش باندې |

چې زمکه او دنګ آسمانونه ئې پیدا کړی دی | هغه رحمان (چه دهغه حکومت) په عرش

اسۡتَوٰی ﴿٥﴾ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الۡاَرۡضِ وَمَا

قائم دې | هغه لره دی | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دی | او هغه | چې په زمکه کښې دی | او هغه

باندې قائم دې | هرهغه څه دهغه دی کوم چې په آسمانونو کښې دی او کوم چې په زمکه کښې دی

بَیۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ الثَّرٰی ﴿٦﴾ وَاِنۡ تَجۡهَرۡ

چې په منځ د ددې دواړو کښې دی | او هغه | چې لاند | دخاورونه دی | او که په زوره کوې |

څه چې ددې دواړو په مینځ کښې دی او څه چې د زمکې نه ښکته پراته دی | او که ته په زوره

بِالۡقَوۡلِ فَاِنَّهٗ یَعۡلَمُ السِّرَّ وَاَخۡفٰی ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ

خبره | پس بیشکه | هغه پوهیږی | په رو خبره | او په زیاته پټ خبره | الله (داسې ذات دی چه) | نشته لائق دعبادت

خبرې اوکړې نو هغه په پټو خبرو او په ښه پټو رازونو باندې هم پوهیږی | (هغه) الله ﷻ دی چې دهغه نه

اِلَّا هُوَ لَهُ الۡاَسۡمَآءُ الۡحُسۡنٰی ﴿٨﴾

مګر | هم هغه دې | هغه لره دی | نومونه | نیك (ښه) |

سوا بل څوک د عبادت لائق نشته | هم دهغه ښه ښه نومونه دی |

د سورت تعارف:- امام الائمه حضرت محمدبن اسحاق بن خزیمه رحمه الله پخپل کتاب التوحید کښې حدیث راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی الله تبارك وتعالی د حضرت آدم علیه السلام د پیدائش نه زر کاله وړاندې دسورت طه اوسورت یس تلاوت اوفرمائیلو دکوم په اوریدوسره چه فرښتواووئیل هغه امت ډیرخوش نصیب دې په کوم چه به داکلام نازلیږی اوهغه ژبې یقینامستحق دمبارکې دی د کومو

Scanned with Ca

نه چه به دالله ﷻ د کلام دا الفاظ اداکیږی.[۱] دا روایت غریب دې او په دې کښې نکارت هم دې اود دې راوی ابراهیم بن مهاجراود هغه په استاذ جرح هم ده.

قوله تعالي:- تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى

د الله ﷻ صفات عالیه او دطه مطلب:- -دسورت بقره په شروع کښې د سورتونو د اول حروفو مقطعات تفسیرپه پوره توګه بیان کړې شوې دې د کوم چه دوباره بیانولوضرورت نشته. داهم روایت دې چه د طه نه مراد "اې سړیه"دې. وائی چه دا نبطی کلمه ده څوك وائی معرب ده. داهم روایت دې چه حضور ﷺ به په مانځه کښې یوه پښه مبارکه په زمکه باندې کیخوده او بله به ئې اوچتوله نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو یعنی طه په زمکه باندې دواړه پښې ایږده. مونږ داقرآن پاك په تاباندې ددې دپاره نه دې نازل کړې چه تابه مشقت اوتکلیف کښې واچوو. وائی چه کله به قرآن پاك حضور ﷺ اود هغه صحابه کرامو ژ شروع کړونومشرکانو وئیل چه داخلق خو په ښه پوره مصیبت کښې پریوتل. په دې باندې الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه داپاك کلام تاسو په مشقت کښې اچولود پاره نه دې نازل کړې بلکه دا خود نیکانودپاره عبرت دې. دا خدائی علم دې چاته چه داملاؤشو هغه ته ډیر لوئ دولت ملاوشو. بخاری او مسلم کښې دی چاسره چه د الله ﷻ اراده د ښیګړې وی هغه ته د دین پوهه ورنصیب کوی.[۲]

قیامت کښې علماء کرامو ته دالله تعالي خطاب:- حافظ ابوالقاسم طبرانی رحمه الله یو مرفوع صحیح حدیث راوړلې دې د قیامت په ورځ چه کله الله ﷻ دخپلو بندیګانو فیصله کوی په خپله کرسئی به د خپل شان برابرکینی نو علماؤ ته به اوفرمائی چه ماتاسوته خپل علم درنصیب کړې وو او خپل حکمت مې د دې د پاره درکړې ووچه ستاسو ګناهونه معاف کړم او هیڅ پرواه اونه کړم چه تاسو څه څه کړی؟[۳] اول به خلقو د الله ﷻ عبادت کولوکښې خپل ځانونه په رسو تړلو اوزوړندولو. الله ﷻ دامشقت د دی کلام په ذریعه باندې آسان کړو اوونی فرمائیل چه داقرآن تاسو په مشقت کښې اچول نه غواړی. لکه چه ارشاددې څومره په آسانئی سره چه ئې لوستلې شئې لولئې[۴] داقرآن د شقاوت او بدبختئی څیز نه دې بلکه رحمت نور اودلیل د جنت دې دا قرآن پاك د نیکانوخلقو د پاره د چا په زړونوکښې چه د الله ﷻ ویره وی تذکره وعظ اوهدایت او رحمت دې. د دې په اوریدوباندې د الله ﷻ نیك انجام خلق د حلال اوحرام نه واقف کیږی اوخپل دواړه جهانه ښکلې کوی. دا قرآن پاك ستا د رب کلام دې. هم د هغه د طرف نه نازل شوې دې چه دهرڅیز خالق مالك او رازق قادر دې. چا چه زمکه لاندې او درنه پیدا کړې ده اوچا چه آسمان اوچت اومزیدار جوړکړې دې.د ترمذی وغیره په صحیح حدیث کښې دی د هرآسمان پیړوالې د پنځو سوو کالو فاصله ده اود هریوآسمان نه د بل آسمان فاصله هم پنځه سوه کاله ده.[۵] دحضرت عباس رضي الله عنه والا حدیث امام ابن ابی حاتم رحمه الله هم د دې آیت په تفسیرکښې نقل کړې دې. هغه رحمن الله پخپل عرش باندې دې د دې پوره تفسیر په سورت اعراف کښې تیرشوې دې.دلته دنقل کولوضرورت نشته.دسلامتئی نه ډکه طریقه هم دغه ده چه آیاتونه اواحادیث صفات په طریقه د سلفو صالحینو اودهغې د ظاهری الفاظومطابق اومنلې شی.بغیرد کیفیت دغوښتلواوبغیرتحریف او تشبیه تعطیل او تمثیل څیزونه هم د الله ﷻ ملك دې. هم د هغه په قبضه اراده او غوښتلولاندې دی هم هغه د

---

۱) دارمی:۲/۴۵۶ ح ۳۴۱۷.

۲) صحیح بخاری کتاب العلم باب (من یرد الله خیرًا یفقه فی الدین):۷۱، صحیح مسلم:۱۰۳۷.

۳) طبرانی:۱۳۸۱.

۴) ۷۳/المزمل:۲۰.

۵) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة حدید:۳۲۹۸.

Scanned with Ca

تولومالك خالق اله اورب دې. د هيڅ چا دهغه سره د هيڅ قسم شركت نشته. د اوومې زمكې لاندې چه هم څه دی ټول هغه ټول د هغه دی.

دزمكې لاندې څه دی؟ :-كعب ﷺ وائی چه د دې زمكې لاندې اوبه دی د اوبولاندې بيا زمكه ده بيا د هغې لاندې اوبه دی.دغه شان به مسلسل بيا د هغې لاندې يوكانړې دې. د هغې لاندې يوه فرښته ده د هغې لاندې يوكب دې د كومې چه دواړه لاسونه دعرش پورې دی. د هغې لاندې هوا او تياره ده. هم د دغه ځائ پورې د انسان علم دې باقی الله ﷻ پوهيږی.

په حديث كښې دی د هرودوو زمكو په مينځ كښې د پنځوسووكالو فاصله ده. د ټولونه پاس زمكه د كب په شا ده دكوم دواړه لاسونه چه آسمان سره ملاوشوی دی داكب په يوكانړی باندې دې هغه كانړې د فرښتې په لاس كښې دې. دويمه زمكه د هواګانو خزانه ده. دريمه كښې د دوزخ كانړی دی په څلورمه كښې د دوزخ ګوګړ(ګندهك) دی پنځمه كښې د دوزخ ماران دی شپږمه كښې دوزخی لړمانان دی او په اوومه كښې دوزخ دې. هلته ابليس راګيركړې شوې يولاس ئی وړاندې او يوروستو دې. كله چه الله ﷻ غواړی هغه پرېږدی([1])مسندابويعلی كښې دی حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائی مونږ د غزوه تبوك نه راواپس كيدو. سخته ګرمی وه دوه دوه او څلورڅلور سړی ګډوډ روان وو. زه د لښكر په شروع كښې ووم ناڅاپی يوسړې راغلواوسلام كولوسره ئی تپوس اوكړوتاسو كښې محمد ﷺ كوم يودې؟ زه هغه سره يوځائ شوم. زما ملګری وړاندې شو. كله چه د لښكر د مينځ حصه راغله نو هم په هغې كښې حضور ﷺ وو. ماوئيل دا حضور ﷺ دې چه په دې سره اوښه باندې سوردې. په سرياندې د ګرمئی په وجه كپړا اچولې وه. هغه د حضور ﷺ سورلئی ته نيزدې شو او جلب ئی اونيولوعرض ئی اوكړوچه هم تاسو محمد ﷺ ئی؟ حضور ﷺ جواب وركړواو. هغه وئيل زه تانه يوڅوخبرې معلومول غواړم كومې چه د زمكې والا كښې د يو دوو كسانو نه بغيربل څوك نه پيژنی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته څه تپوس كوې اوكړه.هغه وئيل دالله ﷻ انبياء عليهم السلام اوده كيږی هم؟حضور ﷺ اوفرمائيل دهغوی سترګې اوده كيږی‌خو زړه ئی بيدار وی. هغه وئيل صحيح دې اوفرمائيل. اوس دا اوفرمائې چه څه وجه ده چه ماشوم كله د پلار په شان وی اوكله د مور په شان وی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل واوره د سړی اوبه سپينې او ټينګې دی او د ښځې اوبه نرې دی كومې اوبه چه غالب راشی شكل هم هغه طرف ته ځی. هغه وئيل دا دې هم ټيك اوفرمائيل. هغه وئيل چه ښه ده دا اوفرمايه چه د ماشوم كوم اندامونه د سړی د اوبونه جوړيږی اوكوم د ښځې د اوبونه؟ وئی فرمائيل د سړی داوبونه هډوكی رګونه اوپټې جوړيږی اود ښځې د اوبونه غوښه وينه اوويښته. هغه وئيل داهم صحيح جواب دې. ښه ده دا اوښائې چه د دې زمكې لاندې څه څيز دې؟ وئی فرمائيل يومخلوق دې. وئيل د هغې د لاندې څه دی؟ وئی فرمائيل زمكه. وئيل دهغې لاندې څه دی؟وئی فرمائيل اوبه. وئيل داوبولاندې څه دی؟وئی فرمائيل تياره.وئيل دهغې لاندې؟ وئی فرمائيل هوا . وئيل دهوالاندې؟ وئی لمده خاوره. وئيل د هغې لاندې؟ د حضور ﷺ اوښكې مباركې روانې شوې او ارشاد ئی اوفرمائيلو د مخلوق علم خو هم دې ځائ ته اورسيدو ختم شو اوس خالق ته د دې نه وړاندې علم دې.اې سوال كونكيه ددې باره كښې چه ته د چا نه سوال كوې هغه ستانه زيات پيژندونكې نه دې.هغه دحضور ﷺ دصداقت ګواهی وركړه.حضور ﷺ اوفرمائيل داپيژنې هم؟خلقو وئيل هم الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. هغوی اوفرمائيل داحضرت جبرائيل ﷺ وو. دا حديث هم ډيرغريب دې اوپه دې كښې چه كومه واقعه ده ډيره عجيبه ده.د دې په راويانوكښې د قاسم بن عبدالرحمن تفرد دې كوم ته چه يحيی بن معين رحمه الله وائی چه داد هيڅ څيز برابر نه دې. امام ابوحاتم رازی رحمه الله هم ده ته ضعيف وائی. امام ابن عدی رحمه الله فرمائی دامعروف سړې نه دې اوبه دې.

[1] حاكم:۵۹۴/۴

حديث كښې ګډوډ كړې شوې دې. الله ﷻ ته معلومه ده چه ده د قصد نه داسې كړى دى يانى داسې د
ځانه اخستې دې الله ﷻ خو هغه دې چه ظاهر باطن اوچت ښکته لوئ وړوکې هر څه پيژنى.
لکه چه ارشاد دې اعلان اوکړه چه دا قرآن پاك هغه ذات نازل كړې چه د زمكې اوآسمان د پټو رازونو
نه خبر دې اوغفور اورحيم دې.(۱) بنيادم چه پخپله څه پټوى يا د هغه نه څه پټ وى هغه ټول الله ﷻ ته
ښكاره دى.داعمل دهغه د علم نه هم اول الله ﷻ ته معلوم دى.(۲)ټول تيرشوى موجوده راتلونكى
مخلوق علم هغه سره هم داسې دې لكه چه ديوسړې علم. د ټولو پيدائش وژل او سوزول هم د هغه په
نيزد يويوسړى پيدائش اود هغه د مرګ نه پس د دويم ځل ژوندپه شان دې. ستاد زړه خيالات اوكوم
خيالات چه نه راځى هغه هم پيژنى. تاته به زيات نه زيات د نن پټ اعمالوخبر وې اوهغه ته خو صبا
كړې شوې اعمال كولو د هغې علم هم دې. ارادې صرف نه بلكه وسوسې هم په هغه باندې ښكاره دى.
كړې شوې عمل اوچه كوم كوى هغه ټول عملونه په هغه ښكاره دى. هم هغه معبود برحق دې. اعلى
صفتونه او ښكلې نومونه د هغه دى. د سورت اعراف د تفسير په آخره كښې اسمائې حسنى متعلق
احاديث تيرشوى دى. فلله الحمد والمنة.

وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ

او ايا راغلې دې تاته | خبر

| او اياتا ته د موسى د واقعى خبر راغلې دې

مُوْسٰى ﴿۹﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْٓا

دموسى | كله چې اوليدو هغه | اور | نو اوونيل هغه | خپلې بى بى ته | الړ وخت تير كړئ(دلته)

هر كله چې هغه اور اوليدو نو خپلې بى بى ته اووئيل | چې تاسو دلته ايسارشئ

اِنِّيْٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْٓ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِقَبَسٍ

بيشكه زهٔ چې يم |اوليدو ما | اور | دې دپاره چې زهٔ | راوړم تاسو ته | دهغه اور نه | يوه لمبه |

بيشكه ما اور اوليدلو | ....كيدې شى چې زه ترې نه ستاسو دپاره يوه شغله راوړم

اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿۱۰﴾ فَلَمَّآ اَتٰىهَا نُوْدِيَ

يا بيا مومم زهٔ | په اور باندې | دلارې پته | نو هر كله چې | راغې هغه اور ته | اواز او كړې شو

يا داور په خوا كښې د لارې درک اولګوم نو كله چې هلته اورسيدو نو اواز ورته اوشو

يٰمُوْسٰى ﴿۱۱﴾ اِنِّيْٓ اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۚ اِنَّكَ

چې اے موسى | بيشكه زهٔ چې يم | زهٔ رب ستا يم | نو او باسه | پيزار خپل | بيشكه تهٔ |

چې ائې موسى ! بيشكه څه ستا پروردېگار يم انو ته خپلې دواړه پڼړې اوباسه | بيشكه ته په يو پاک

بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿۱۲﴾ وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا

په ميدان پاك كښى ئې | دطوى | او ما | غوره كړې ئې تهٔ | نو غوږ كيږده | هغې ته |

ميدان يعنى په طوى كښې(ولاړ) ئې | اوماته منتخب كړې ئې نو څه حكم چې درته كولې شى هغه واوره

(۱) ۲۵/الفرقان:٦.
(۲) الطبرى:۲۷۲/۱۸، حاكم:۳۷۸/۲.

Scanned with Ca

يُوْحٰى۝ اِنَّنِيْٓ اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا

چې وحی کیږي تاته | بیشکه زه چې یم | زه الله یم | نشته دي لائق دعبادت | مګر | زه یم |

بیشکه هم زه ستا الله (پروردیګار) یم | .... زما نه سوا بل معبود نشته دي

فَاعْبُدْنِيْ ۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِيْ۝ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ

نوعبادت کوه زما | اوقائم کړه مونځ | دپاره دیاد زما | بیشکه وخت دقیامت | ضرور راتلونکی دي

نو زما عبادت کوه| او زماد یاد دپاره مونځونه کوه | بیشکه قیامت راتلونکي دي

اَكَادُ اُخْفِيْهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا

زه غواړم | چې پټ او ساتم دغه وخت | دپاره ددي چې بدله ورکړې شي | هر نفس ته | دهغه عملونو

څه غواړم چې هغه پټ اوساتم| ....چې هر کس ته د خپل کوشش

تَسْعٰى۝ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا

چې کوی ئې هغه | نو منع دې نکړي تا | ددغه وخت د تیارۍ نه | هغه څوك | چې ایمان نه راوړي | په هغې

بدله ملاؤشي| نوهغه څوک چې ایمان نه راوړي| اودخپلو خواهشاتو تابعداری کوی

وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى۝

اوتابعداری ئې اوکړه | دخواهشاتوخپلو | ګنی هلاك به شې ته|

چرته تا ددي(حقې لارې) نه منع نکړي| ګنی ته به هلاک شې |

قوله تعالى:- وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى۝

د حضرت موسی ﷺ واقعه:-دحضرت موسی ﷺ واقعه شروع کیږي. دا دهغه وخت قصه ده چه کله هغه هغه موده پوره کړې وه کومه چه د ده اوسخرصاحب په مینځ کښې تاکلې شوې وه. او هغه خپله بی بی واخسته اودلسو کالونه زیاته موده پس خپل وطن مصر ته روان وو.د یخنئی شپه وه لارئ هیره کړې وه دغرونوپه مینځ کښې په لاره ووتیاره خوره شوې وه.که هرڅومره ئی دکانړوپه ټکولوسره اورد اویستلوخودهغې نه بالکل اور را اونه وتلو.اخوادیخوا ئی نظر اوزغلولونو ښی طرفته په غر باندې څه اوربښکاره شونو بی بی ته ئی اووئیل دغه طرف ته اورشان ښکاری زه ورځم چه د هغه ځائ نه څه انګار راوړم دې دپاره چه ته خان تودکړې او څه رڼراهم اوشی. اودا هم ممکن دی چه هلته څوك سړې ملاوشی او لار هم راته اوښائی بهرحال د لارې پته یا اور به ملاؤشی. (۱)

حضرت موسی ﷺ ته پیغمبری ملاوشوه:- -کله چه حضرت موسی ﷺ اور ته اورسیدو نود هغه مبارك میدان ښی طرف ته د ونونه آواز راغلو اې موسی ﷺ زه ستا رب یم څپلنی اوباسه. یاخو په دې وجه دا حکم اوشو چه د هغوی څپلنی د خرد څرمن وې[۲] یا په دې وجه چه تعظیم کول ئی مقصدوو[۳] لکه څنګه چه کعبه ته دتلوپه وخت کښې خلق څپلنی اوباسی خی.یا په دې وجه چه دبرکت نه ډك ځای باندې پښې اولګی.نورې وجې هم بیان کړې شوی دی. طوی د هغه وادئی نوم وو[۴] یادا مطلب چه خپل

[۱]) الطبری:۱۸/۲۷۷.
[۲]) حاکم:۲/۳۷۹.
[۳]) الطبری:۱۸/۲۷۸.
[۴]) الطبری:۱۸/۲۸۱.

Scanned with Ca

قدمونه دې زمکې سره اولګوه یادا مطلب چه دا زمکه څوځو خل پاکه کړې شوې ده او په دې کښې برکتونه اچولې شوی دی بیا بیادوباره شوی دی. خو ډیر صحیح قول هم ړومبې دې لکه چه آیت کښې دی ﴿إِذْ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلْوَادِ ٱلْمُقَدَّسِ طُوًى﴾(١)ماته خپل ډیرغوره کړې ددنیانه مې ته خوښ کړې. په خپل رسالت اوخپل کلام باندې تا ممتاز کوم. ددې وخت د زمکې د مخ د ټولوخلقو نه ستا مرتبه اوچتوم.
ونېلی شوی دی چه حضرت موسی ﷺ ته اوونیلې شو چه ته پیژنې هم ماتا لره او د ټولوخلقو نه مختار اوخوښ کړې شوې تاته ولې دخبروکولو عزت درکړو؟ هغه جواب ورکړو اې الله ماته د دې وجه معلومه نه ده. اوفرمانیلې شو په دې وجه چه ستا په شان نور څوك ماته داسې نه ټیټیږی. اوس زما وحی ته غوږکیږده خیال کولوسره ئې واوره. هم زه معبود یم بل څوك نشته.هم دا ړومبنې فریضه ده ته صرف هم زما عبادت کوه. دبل چا هیڅ قسم عبادت مه کوه. زما د ذکر د پاره مونځونه قایمه وه زما د ذکر دا بهترین او غوره طریقه ده.یادا مطلب چه کله هم زه یادشم نو مونځ کوه. لکه چه په حدیث شریف کښې دی په تاسو کښې که چاله خوب راشی یاپه غفلت کښې شی توجه کله یادراشی نو مونځ دې اوکړی څکه چه د الله ﷻ فرمان دې زماد یاد په وخت کښې مونځ کوه.(٢)بخاری اومسلم کښې دی چه کوم سړې د خوب د وجه یا د هیرې په وجه دمونځ وخت تیرکړی نود دې کفاره هم دا ده چه کوم وخت وریادشی نوهم هغه وخت دې مونځ اوکړی. د دې نه علاوه بل څه کفاره نشته.(٣)
قیامت د الله ﷻ نه سوا هیچاتا نه د ې معلوم:-قیامت یقینًا راتلونکې دې ممکن دی چه زه دهغې صحیح علم ښکاره نه کړم. په یوقراءت کښې ﴿أُخْفِيهَا﴾ نه پس ﴿من نفسی﴾لفظ هم دې څکه چه د الله ﷻ د ذات نه هیڅ څیز پټ نه دې. یعنی د هغې علم به دخان نه بغیربل چاته ورنه کړم. نو په مخ د زمکه داسې څوك نشته چاته چه د قیامت مقرر وخت معلوم وی. دایوداسې څیز دې چه کیدې شوه نود خپل خان نه به هم مادا څیز پټ کړې وو خود رب نه هیڅ څیز پټ نه دې. دا د ملاتکونه پټ دې او پیغمبران هم د دې نه بې علم دی.لکه چه ارشاد دې ﴿قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ٱلْغَيْبَ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ (٤) د زمکې اوآسمان والا نه بغیردرب واحد نه بل څوك په غیبوباندې پوهیدونکې نشته. بل آیت کښې دی چه قیامت به په زمکه آسمان باندې ډیردروند پریوزی هغه به ناڅاپی راخی.(٥)یعنی د دې علم چاته هم نشته. په یوقراءت کښې﴿أُخْفِيهَا﴾ دې رقاء فرمائی ماته حضرت سعیدبن جبیر﷫ دغه شان لوستلې دې د دې معنی ده ﴿اظهرها﴾په هغه ورځ به هریوعمل کونکی ته دخپل عمل بدله ورکولې شی. که یوه ذره نیکی وی که بدی وی. دخپلو کړو بدله به په دغه ورځ ضرور ملاویږی نوڅوك دې هم بې ایمانه خلق دهوکه نه کړی. د قیامت منکران د دنیا مفتون د مولا نافرمان د خواهش غلام د الله ﷻ کوم یو بنده چه په دې پاکه عقیده کښې دې هغه ګډوډنه کړی. که هغه په خپله خوښه کښې کامیاب شو نو دې غرق شو او په نقصان کښې پریوتلو.

وَمَا تِلْكَ	بِيَمِينِكَ
او څه دی دغه	په ښی لاس ستا کښې.
او وائې موسی داستا	په ښی لاس کښې

---

(١) ۷۹/النازعات:۱۶.
(٢) احمد:۳/۱۸٤،صحیح مسلم کتاب المساجد باب قضاء الصلاة الفائتة واستحباب تعجیل قضائها:٦۸٤ بتصرف یسیر.
(٣) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب من نسی صلاة فلیصل اذا ذکر....:۵۹۷، صحیح مسلم:٦۸٤، ابوداؤد:٤٤۲، ترمذی:۱۷۸،
(٤) ۲۷/النمل :٦۵.
(٥) ۷/الاعراف:۱۸۷.

Scanned with Ca

يٰمُوْسٰى۞ قَالَ هِيَ عَصَايَ ۚ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ

اے موسی | اووئيل موسی | دا | همسا زما ده | زۀ تکيه وهم | په دې باندې | او راځنډم (پاڼړې)

څۀ څيزدی ؟ موسی اووئيل دا زما همسا ده | زه په دې باندې تکيه وهم | او خپلو چيلو

بِهَا عَلٰى غَنَمِيْ وَلِيَ فِيْهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى۞

په دې سره | ګډو خپلو ته | او دی زما دپاره | په دې کښې | ضروری کارونه | نور هم (ډير)

دپاره پرې پاڼړې راځنډم | او زما دپاره په دې کښې نورې هم ډير فائدې دی (څه به درته يوه يوه شمارم)

قَالَ اَلْقِهَا يٰمُوْسٰى۞ فَاَلْقٰهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ

اووئيل الله | اوغورزوه دا | اې موسی | نو وې غورزوله هغه | نو يو دم شو | هغه | مار

الله ﷻ ورته اوفرمائيل چې ائې موسی دا اوغورځوه | چه هغه اوغورځول نوناګهانه هغه مار وو چه

تَسْعٰى۞ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ ۗ سَنُعِيْدُهَا

چې منډې ئې وهلې | اووئيل الله | او نيسه دا | او مۀ يريږه | اوبه ګرزوؤ مونږ دغه همسا

منډې ئې وهلې | نو الله ﷻ اوفرمائيل | چې دا اونيسه او يريږه مه | مونږ دا اوس

سِيْرَتَهَا الْاُوْلٰى۞

شکل خپل | رومبی ته |

بيا داول په شان (همسا) ګرځوو |

قوله تعالى:- وَمَا تِلْكَ بِيَمِيْنِكَ يٰمُوْسٰى۞

د حضرت موسی د همسا ذکر:- دحضرت موسی ديوې ډيرې لوئې او صفاښکاره معجزې ذکر کولې شی چه دالله ﷻ د قدرت نه بغيرناممکن اود غيرنبی په لاس باندې هم ناممکن ده.په کوه طور باندې داتپوس کيږی چه ستا په ښی لاس کښې څه دی؟دا سوال د دې دپاره وو چه دحضرت موسی ويره لاړه شی داهم ونيلې شوی دی چه دا سوال د تقريرپه توګه دې يعنی ستا په لاس کښې هم لرګې دې دا چه څنګه دې هم داسې تاته معلوميږی اوس چه به دا څه کيږی هغه ګوره.د دې په جواب کښې کليم الله عرض کوی دا زما خپل لرګې دې په کوم چه زه ډډه لګوم يعنی په تلو کښې دا ماته امداد راکوی ددې په ذريعه زه د خپلو چيلود پاره د ونونه کياپاڼړې راځنډم. داسې لرګوکښې اوسپنه لګولې شی دې دپاره چه پاڼړې اوميوه په آسانئی سره راوشوکولې شی اولرګې مات هم نه شی.[۱] نورې هم ډيرې فائدې په دې کښې دی.

د موسی عليه السلام د همسا باره کښې اسرائيلی خبرې:- د دې فائدو په بيان کښې بعضی خلقو داهم ونيلی دی چه هم دالرګې به د شپې يوروښانه چراغ جوړيدلو. د ورځې چه به هغوی اوده کيدل نو هم دې لرګی به دچيلو خيال ساتلوچرته به چه دسوری ځائ نه وو نوموسی به داخښولو دې به د خيمې په شان په هغوی سورې کولو وغيره وغيره. په ظاهره داقول د بنی اسرائيلو قصه معلوميږی. ګنی بيا نن چه موسی دمار په شکل کښې ليدلو نو ولې به دومره ويريدلو؟ هغه خود دې لرګی عجانبات کتونکې راروان وو.بياد بعضو دا قول دې چه دا لرګې د حضرت آدم وو. څوك وائی چه هم دا لرګې

---

[۱] الدرالمنثور:۵/۵٦٤.

به د قیامت نیزدې دابته الارض په شکل کښې ښکاره کیږي. واني چه د دې نوم ماشا وو. هم الله ﷻ ته معلومه ده چه په دې اقوالوکښې ترکوم ځائ پورې حقیقت دې؟ حضرت موسی ﷺ ته د لرګی هم لرګي خودلوسره دښه بیدارولو او هوښیاریدلو حکم ملاو شو چه دا په زمکه باندې اوغورزوه. په زمکه باندې غورزولوسره هغه یوزبردست اژدها جوړه شوه او پونکارکولو سره اخوادیخواګرځیده بلکه منډې وهلې. داسې خوفناکه اژدها دې نه ورإندې چا هډو لیدلې نه وه. دهغې خو داحال وو چه یوه ونې مخې ته راغله هغه نې هضمه کړه.یود غرکاڼړې په لار کښې راغلو هغه نې یوه نوړنې کړه. دې حال کتوسره حضرت موسی ﷺ اولته پښې رامنډې کړې آواز ورکړې شو موسی ﷺ راونیسه خوهمت نې اونه شو. بیائې اوفرمائیلې شو موسیﷺ ویریږه مه راونیسه. بیاهم ویره باقي وه. په دریم ځل نې ورته اوونیل ته زمونږ په امن کښې نې اوس نې لاس وړاندې کړوونې نیوله. ونیلې شي چه د الله ﷻ فرمان کیدوسره هغه همسا په زمکه باندې راغوزارکړه او بیائې سترګي اخودیخوا شوې. اوس نې چه خیال اوکړونود لرګی په ځائ یوډیر خوفناك مار ښکاری اوداسې ګرځي لکه چه د چا په لټون کښې وی. د بلاربې اوښې غوندې لوئ لوئ کاڼړی آسمان سره خبرې کونکی او اوچتې اوچتې ونې یوه نوړنې کوی اوخپلې خیتې ته نې رسوی.سترګې داُورد سروټکو په شان پړقیږي .دې هیبت ناك او تباهی راوستونکې اژدهاته نې چه اوکتل حضرت موسی ﷺ غلې شوشائی کړه او په منډه اوتختیدو.

بیاد الله ﷻ سره خبرې کول یاد شو نواوشرمیدو اودریدو. هم هلته آواز راغلوموسی ﷺ واپس شه هلته راشه کوم ځائ چه وې. هغه واپس شوخوډیر ویریدلې وو. حکم اوشوچه په خپل ښی لاس سره نې راونیسه هیڅ ویره مه کوه. مونږ به دا د دې په خپل اصلي حالت کښې راواپس کړو. هغه وخت موسی ﷺ ورنې کمبل په سرکړې وه کومه چه نې هغه وخت یوازغی سره زوړندکړې وه. هغه هم دا کمبل د خپل لاس نه راتاورکړه او دا خطرناکه اژدهائی رانیول غوښتل. فرښتې وئیل موسی ﷺ که الله ﷻ دې ته ستا د ټك درکولو حکم اوکړی نوآیا ستادا کمبل تا بچ کولې شی؟ هغه جواب ورکړو هیڅ کله نه. دا حرکت زما نه زما دکمزورئی په وجه اوشو.زه ضعیف اوکمزورې پیداکړې شوې یم.اوس نې په بهادرنی سره لاس وړاندې کړو اودسرنه نې راونیوله. هغه وخت هغه اژدهابیالرګي شو لکه چه څنګه وه. هغه وخت چه دې په دې غوندئی ورختلو اود هغه په لاس کښې هغه همسا وه په کوم نې چه ډډه لګولې وه په دې حال کښې هغه اول لیدلې وه هم په هغه حال کښې اوس دهغه په لاس کښې همسا موجود وه.

وَاضْمُمْ	يَدَكَ	إِلٰى جَنَاحِكَ	تَخْرُجْ	
اوجوخت کړه	لاس خپل	ترخ خپل ته	را اوبه وځي	
او ته خپل لاس په خپل ترخ کښې ورکړه هغه به بغیر د څه عیب نه سپین				
بَيْضَاءَ	مِنْ غَيْرِ سُوءٍ	آيَةً	أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾	لِنُرِيَكَ
تک سپین(ځلیدونکي	بغیر دڅه خرابۍ نه	(دا) یوه نښه ده	بله	دپاره ددې چې اوښایو تاته
پړقیدونکي راوځي | دا دویمه نښه ده ددې دپاره چې مونږ تاته خپلې لوئې				
مِنْ آيَاتِنَا	الْكُبْرَىٰ ﴿٢٣﴾	اذْهَبْ	إِلٰى فِرْعَوْنَ	إِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾
دنښو خپلو نه	لوئې	(اوس) لاړ شه	فرعون ته	بیشکه هغه | سرکشه شوې دي
لوئې نخښې اوښایو | .... اوس ته فرعون ته ورشه ځکه چې هغه ډیر سرکشه شوې دي				

Scanned with Ca

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

اووئيل موسی | اے ربه زما | فراخه کړې | زما دپاره | سينه زما | او آسان کړې ماته | کار زما

موسی دعا اوکړه ائې زما پروردیګاره ! زما سینه پرانیزه | ....او زما کار آسان کړه

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي

او پرانیزه | غوټه | د ژبې زما | چې پوهیږی خلق | په خبره زما | او مقرر کړه | زما سره

او زما د ژبې لقنت لرې کړه | چې خلق زما په خبره ښهٔ پوهیږی | او زما دکور په خلقو

وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾

يو مددګار(وزير) | دخاندان زما نه | هارون | رور زما | مضبوطه کړه | په هغه سره | شا زما

کښې زما يو مددګار جوړ کړه يعنی هارون | چې زما رور دې دهغه په ذريعه زما ملا مضبوطه کړه

وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾

او شريك كړه هغه | په کار زما کښې | دپاره ددې | چې مونږ پاکی بيان کړو ستا | ډيره

اوهغه راسره په دې کار(د نبوت) کښې شریک کړه | چې مونږ ستا ډيره ډيره پاکی بيانوو

وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

اومونږ ذکر کوو ستا | ډير | بيشکه تهٔ | خاص هم تهٔ | په حال زمونږ باند | اليدونکې(خبردار) ئې

اومونږ تاډير ډير يادوو | بيشکه ته زمونږ حالات ګورې وينې (ستا نه زمونږ يو حرکت هم پټ نه دې)

قوله تعالى:- وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ

د حضرت موسی ؑ معجزې :- حضرت موسی ؑ ته دويمه معجزه ورکولې شی. حکم کولې شی چه خپل لاس په خپل ترخ کښې واچوه اوبيانی راوباسه نوهغه به د سپوږمئی په شان پړقيدونکې راوځی. دا نه چه د برګی مرض يا د بلې بيمارنی عيب به وی.(۱)نوچه کله حضرت موسی ؑ لاس ورکړو اوبيانی راوويستلو نو د چراغ په شان پړقيدو. په کوم سره چه د هغه يقين اوشو چه هغه د الله ﷻ سره کلام کوی اووروړاندې شو.(۲)دا دواړه معجزې دلته ځکه ملاوشوې چه هغه د الله ﷻ دا زبردستې نښې اووينی اويقين ئې اوشی. بياحکم اوشو فرعون زمونږ په دښمنئی ملا تړلې ده هغه له لاړشه او هغه پوهه کړه.

موسی عليه السلام ته د الله ﷻ وحی او هدايات:-حضرت وهب رحمه الله وائی الله ﷻ حضرت موسی ؑ ته د نيزدې کيدوحکم ورکړوچه هغه د هغه ونې تنې سره اولګيدواودريدو. زړه ئې اودريدو ويره او خطره ترې لرې شوه. دواړه لاسونه ئې په خپله همساباندې کيخودل سرئې ښکته کړو سټ ئې ټيټ کړويه ادب سره ئې دالله ﷻ ارشاد اوريدو.ونی فرمائيل چه دملك مصر بادشاه فرعون له زمونږ پيغام يوسه لاړشه. هم ددغه ځائ نه ته تختيدلې راغلې وې. هغه ته اووايه چه زمونږ عبادت کوی او ځوك دې شريك نه

---

(۱) الطبری:۱۸/۲۹۷.

(۲) الطبری:۱۸/۲۹۸.

Scanned with Ca

منی.بنی اسرائیلو سره دې ښه سلوك او احسان کوی هغوی ته دې تکلیفونه او سزاګانې نه ورکوی.
فرعون ډیرباغی شوې دې د دنیامفتون جوړشوې آخرت ترینه هیرشوې دې اوخپل پیدا کونکې نی
هیرکړې دې. ته زما رسالت یوسه اوهغه له لاړشه زماسترګې اوزماغوږونه تاسره دی.زه تاته ګورم او
خیال کوم ستاخبرې اورم اوتاته به اوروم. زما امداد به تاسره وی او ماتاته حجتونه درکړی دی هغې ته
قوی اومضبوط کړې نی. ته هم یوازې زماپوره لښکر نی.خپل یوضعیف بنده له تاورلیګم زما نعمتونو
ورلیګلوسره هغه پلن شوې دې اوزمارانیول ئی هیرکړی دی.پدنیاکښې راګیرشوې دې اوپه کبراوغرور
کښې ورخښ شوې دې.زماد ربوبیت نه ویزاره شوې اوزمادالوهیت سره مقابله کوی.زما نه نی سترګې
اړولی دی سترګې بدلی کړی دی. زما د راګیرولونه غافل شوې دې . زما د عذابونو نه بې ویرېشوې
دې. زما دې په خپل عزت قسم وی که ما هغه ته وخت ورکول نه غوښتل نو آسمانونه به په هغه رامات
شوې وی. زمکې به هغه راښکلې وو دریابونو به هغه ډوب کړې وو نوهغه زما د مقابلې نه دې هر
وخت زما په وس کښې دې هم ما هغه ته وخت ورکړې دې اود هغه نه بې پرواهی کوم. اوزه یم هم د ټول
مخلوق نه بې پرواه. حق خو دا دې چه بې پرواه کیدل خو صرف هم زما صفت دې ته زما رسالت اداکړه.
هغه ته زما د عبادت هدایت اوکړه هغه ته دتوحیداو اخلاص دعوت ورکړه. زما نعمتونه وریادکړه. زما
د عذابونونه ئی اوویروه زما په غضب باندې خبر کړه.کله چه زه غصه کوم نو امن نه پاتې کیږی. هغه
په نرمئی سره پوهه کړه چه د نه منلوعذر ئی مات شی.زما د ښننې او زما د رحم او کرم خبرهغه ته
ورکړه. ورته اووایه که اوس هم زما طرف ته تیټ شوې نو زه به درته هغه ټولې بدعملئی پریږدم. زما
رحمت زمادغضب نه ډیر زیات کولاودې. خبردار د هغه دنیاوی دبدبه کتلوسره په رعب کښې مه راځه
د هغه مرئی زما په لاس کښې ده د هغه ژبه روانیدې نه شی د هغه لاس اوچتیدې نه شی هغه سترګه
رپولې نه شی د هغه سا روانیدې نه شی ترکومې چه زما اجازت نه وی. هغه پوهه کړه چه زما اومنی نو
زه به هم ورسره په مغفرت سره مخ شم. څلور سوه کاله د هغه په سرکشئی زما په بندیګانو باندې په
ظلم کولو اوزما د عبادت نه خلق منع کولوکښې تیرشو. خو بیاهم ما نه په هغه باندې باران بندکړو نه
مې پرې پیداوار بندکړو نه مې بوډاکړو نه مې مغلوب کړو.که غوښتل مې نوپه ظلم سره به مې رانیولې
وو خوزما حلم ډیر زیات دې. ته د خپل رور سره یوځائ شه هغه سره پوره جهاد اوکړئی اوزما په
امدادباندې یقین ساتئی. که زه اوغواړم نو خپل لښکر به وراولیګم او د هغه بنیاد به ختم کړم خوده ته
زه دا ښایم چه زما د ډلې یوکس هم په مخ د زمکه په طاقت سره غالب راتلې شی. امداد زما په لاس
کښې دې اود دنیاوی شان اوشوکت ته پرواه مه کوه بلکه یونظر ورته ګوره هم مه. که زه غواړم نوتاته
به دومره درکړم چه د فرعون دولت به د هغې پارسنګ هم نه وی.خو زه خپل بندیګان عموماً غریب
ساتم دې دپاره چه دهغوی آخرت ښه وی. دا په دې وجه نه وی چه هغوی زما په نیز قابل اکرام نه وی
بلکه صرف د دې وجه نه چه د دواړوجهانو نعمتونه په راتلونکی جهان کښې راجمع ملاوشی. زما په
نیز دبنیادم یوعمل ددومره وقعت والانه دې څومره چه دزهداودنیانه لریوالې.زه خپلو خاص بندیګانو
ته سکینه اود خشوع اوخضوع لباس وراغوندم. د هغوی مخونه د سجدو په پرق سره روښانه کیږی. هم
دغه رښتونی اولیاءالله دی. د هغوی په وړاندې هریوله پکار دی چه په ادب سره اوسی. آیا ماسره د
جنګ کولواراده لرونکې کامیاب کیدې شی؟ که ما د قهر په نظر هغه ته اوکتل نوهغه به تهس نس
شی. زما دښمنان په ما غالب نه شی راتلې.زما هیڅ نه شی کولې زه د خپلو دوستانو پخپله امداد
کوم.هغوی د دښمن ښکار کوم نه. په دنیااوآخرت کښې هغوی کامیاب کوم اود هغوی امداد کوم.

سوانح موسی علیه السلام او فرعون ته ورتګ:-حضرت موسی ﷺ د خپل وړوکوالی زمانه هم د فرعون
په کور کښې تیره کړې وه بلکه د هغوی په غیږو کښې ئی تیره کړې وه. د ځوانئی پورې د هغه په ملك

Scanned with Ca

مصر کښې د هغه په بادشاهنی کښې اوسیدلې وو. بیا یو قبطي بې ارادې د هغه د لاسه مړشوې وو د څه په وجه چه هغه د دې ځایٔ نه تختیدلې وو. نو د هغه وخت نه واخله تراوسه پورې نی د مصر شکل نه وو لیدلې. فرعون یوسخت زړه والا بداخلاق کبرژن مزاج اوبدعمله انسان وو. کبر او غرور نی دومره زیات شوې وو چه وئیل به نی زه رب نه پیژنم. خپلو خلقو ته به نی وئیل ستاسوغټ رب زه یم. په ملك اومال دولت او سامانونوکښې لښکرو او وسلوکښې په مخ د زمکې د هغه د مقابله څوك نه وو. کله چه حضرت موسی ﷺ ته د هغه دهدایت کولو حکم اوشو نو هغه د الله ﷻ نه دعا اوکړه چه زما سینه کولاوکړې اوزما په کارکښې آسانی پیداکړې. د هغوی په وړوکوالی کښې د هغوی مخې ته کهجورې او سروټکې کیخودې شوې وې هغه سروټکه اوانګار په خپله خوله کښې اچولې وه په دې وجه نی په ژبه کښې تتوالې شوې وو نودعا نی اوکړه چه زما د ژبې دا غوټه کولاوکړې.

انبیاء علیهم السلام صرف د خپل حاجت مطابق الله ﷻ نه سوال کوی زیات نه :- دحضرت موسی ﷺ دې ادب ته اوګوره چه د حاجت مطابق سوال کوی داعرض نه کوی چه زما ژبه دې بالکل صفاشی بلکه دا دعاکوی چه هغه دې کولاوشی دې دپاره چه خلق زماپه خبره پوهه شی. انبیاءکرام علیهم السلام د خپل حاجت مطابق دالله ﷻ نه سوال کوی وړاندې کیږی نه. نو د هغوی په ژبه کښې بیا هم څه اثر پاتې شوې وو لکه چه فرعون وئیلې وو چه زه بهتریم که دې؟ څوك چه صفاخبرې هم نه شی کولې. حسن بصری رحمه الله وائی چه د یوې غوټې دکولاویدو دعائی کړې وه چه پوره شوه. که پوره دعائی کړې وه نوهغه به هم پوره شوې وه. هغوی صرف د دې دعاکړې وه چه دهغوی ژبه داسې شی چه خلق د هغه په خبره پوهیږی.

د موسی علیه السلام دعاګانې:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی ویریدلو چه هغه د قتل په الزام کښې قتل نه کړی. د هغې دعائی اوکړه چه قبوله شوه. په ژبه کښې تتوالې وو د هغې دعائی اوکړه چه ژبه مې دومره صفا شی او خلق مې په خبره پوهه شی دا دعائی هم پوره شوه. دعائی اوکړه چه هارون هم نبی جوړکړه نو هغه هم پوره شوه. حضرت محمدبن کعب ﷺ له د هغه یوړشته دار راغلو اووئی وئیل دا خو ډیر کمې دې چه ته په خبرو کښې خبرې کوې هغه وئیل وراره ولې ته زما په خبره نه پوهیږې؟ وئیل او په پوهه کښې خو مې راخی نوونی فرمائیل چه دا کافی دی. حضرت موسی ﷺ هم د الله ﷻ نه دغه دعاکړې وه. بیائی نوره دعااوکړه چه زما دخارجی او داظاهری امداد د پاره زما وزیر جوړکړه اوهغه دې هم زما د خاندان نه وی یعنی زما رور هاورن ته نبوت ورکړه. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی هم هغه وخت حضرت هارون ﷺ ته د حضرت موسی ﷺ سره پیغمبری ملاوشوه.

کوم رور د خپل رور پحقله دټولو نه ښکلې دعا کړې ده :-؟ حضرت عائشه صدیقه k د عمرې د پاره تله نو د یواعرابی کره ډیره شوه چه اوریدل نی چه یوسړی تپوس کولو چه په دنیاکښې کوم یو رور د خپل رور د پاره د ټولو نه زیاته نفع رسولې ده؟ په دې سوال باندې ټول چپ شو اووئیل مونږ ته د دې علم نشته. هغه وئیل په الله ﷻ باندې قسم ماته د دې علم شته. صدیقه k فرمائی چه ما په زړه کښې وئیل ګوره داسړې خومره بې خایه زړه ورتیاکوی. بغیرد ان شاء الله نه قسم خوری. خلقو د هغه نه تپوس اوکړو چه اوښایه هغه وئیل حضرت موسی ﷺ خپل رور ته په خپله دعاسره نبوت ورکړو. ماهم دا واوریده او په زړه کښې ډیره حیرانه شوم چه خبره خوده رښتیااوکړه. په حقیقت کښې یو رور هم بل رور ته د دې نه زیات نفع نه شی رسولې. الله ﷻ رښتیافرمائیلی چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ په تیز ډیر عزت داروو. د دې دعا په وجه سره بیان کوی چه زما ملامضبوطه شی اوزما په مشاورت کښې وی. زما په کارکښې هغه هم زما ملګرې جوړکړه دې د پاره چه مونږ ستا تسبیح په ښه شان سره بیان کړو. هروخت ستا پاکی بیانوو او ستا ذکر په کثرت سره کوو.

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه بنده د الله ﷻ ډیرذکرکونکې هغه وخت کیدې شی چه هغه په ناسته

Scanned with Ca

ملاسته ولاړه د الله ﷻ په ذکر کښې مشغول وی چه ته مونږ ته ګوري دا ستا رحم اوکرم دې چه تامونږ غوره کړو مونږ ته دې نبوت راکړو اومونږ دې د خپل دښمن په وړاندې پیغمبران جوړ کړو اود هغه د هدایت د پاره دې اولیګلو. ستا شکر دې او هم ستا د پاره دی ټول تعریفونه. ستا په دې نعمتونو باندې مونږ ستا شکر کونکی یو.

قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ يٰمُوْسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ

اوونیل الله | درکړې شوه تاته | غوښتنه ستا | اې موسی | او احسان اوکړو مونږ | په تاباندې

الله ﷻ اتاچې څه اوغوښتل هغه تاته درکړې شو|او مونږ (ددې نه مخکښې) په تاباندې

مَرَّةً اُخْرٰى ﴿٣٧﴾ اِذْ اَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوْحٰى ﴿٣٨﴾

یو خل| بیا | یاد کړه کله چې | اشاره اوکړه مونږه | مور ستا ته | هغه چې د وحې په ذریعه کیدې شی

یوبل خل هم احسان کړې وواچې ستا مور ته مو د هغې خبرې الهام اوکړو چې دالهام قابله وه

اَنِ اقْذِفِيْهِ فِى التَّابُوْتِ فَاقْذِفِيْهِ فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ

چې واچوه دې|په صندق کښې | او واچوه دغه صندق |په دریاب کښې| نو اوبه غورزوی هغه صندق لره

یعنې داچې موسی په یو صندق کښې واچوه| او بیا هغه (صندق) په دریاب کښې لاهو کړه| نو دریاب

الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّىْ وَعَدُوٌّ لَّهٗ ۭ وَاَلْقَيْتُ

دریاب | په غاړه باندې | چې رااوبه نیسی دۀ لره | دشمن زما | او دشمن دهغه| اوواچوۀ ما

به ئې په خپله غاړې ته راولی | اوهغه څوک بۀ اونیسی چې زما هم دښمن دې او ددۀ هم دښمن دې

عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّىْ ۚ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِىْ ﴿٣٩﴾ اِذْ

په تاباند | محبت | دخپل طرفه | او چې تربیت اوشی ستا | وړاند دسترګو زما | یاد کړه کله چې

اومایه تاندې د خپل طرفه د خلقو مینه پیدا کړې وه| اوداچې خاص زما په نګرانۍ کښې ستا پالنه اوشی|ه کله چې

تَمْشِىْٓ اُخْتُكَ فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَّكْفُلُهٗ ۭ

روانه وه | خور ستا | نو وې ونیل هغې | آیا زۀ اوښایم تاسو ته | هغه څوک | چې پالنه اوکړی ددۀ

ستا خور ورغله او وې ونیل| چې آیا زه درته دداسې خلقو خبر درکړم چې هغوئ به ئې (دیره ښۀ) پالنه اوکړی

فَرَجَعْنٰكَ اِلٰٓى اُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا

دغه شان واپس راوستې مونږ تۀ | مور ستا ته | دپاره ددې | چې یخې شی | سترګې دهغې |

نومونږ ته خپلې مور ته بیا وزواپس کړې..................اچې دهغې سترګې درباندې یخې شی

وَلَا تَحْزَنَ ۬ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنّٰكَ

او غمژنه نشی | او مړ کړو تا | یو سړې | نو خلاص کړې مونږ تۀ |ددې غم نه |او ازمائیلې مونږ تۀ

اوغمژن کیږی نه | اوتایو سړې قتل کړې ووا نو تاته مې ددغه غم نه نجات درکړو| اوته مو په قسم قسم

Scanned with Ca

فُتُونًا ﴿٥﴾
په آزمېښتونو سره
امتحانونو کښې واچولې

قوله تعالى:- قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسٰى ﴿﴾

دحضرت موسى عليه السلام تفصيلي حالات:- دحضرت موسى عليه السلام ټولې دعاګانې قبولې شوې او اوفرمائيلې شو چه ستا درخواست منظور دې. ددې احسان سره ئې ديو بل احسان ذکرهم اوکړوچه مونږ په تا باندې يو خل بل لوئ احسان هم کړې دې بيانئ داواقعه په مختصرتوګه باندې ورياد کړه چه مونږ ستا په وړوکوالي کښې ستامور ته وحې راوليګله د کوم ذکر چه اوس تاته کولې شي. ته هغه وخت ږنې رووکې بچې وې ستا مور فرعون اوفرعونيانو راګيره کړې وه ځکه چه په هغه کال هغه د بني اسرائيلو هلکان قتل کول. ددې وېرې به هغه هروخت رپيده نومونږ وحې اوکړه چه صندوق جوړ کړه. ږنې ورکړه او داماشوم په دې صندوق کښې سملاوه. په دريائي نيل کښې داصندوق پرېږده. هغې هم داسې کول يوه رسئې ئې په دې پورې تړلې وه د کوم يو سرچه به ئې خپل کور سره تړلو. يوه ورځ ئې تړلو چه رسي د لاس نه خلاصه شوه او صندوق چپو يوړو. اوس ئې وارخطا شو. دومره خفه شوه چه صبر ناممکن شو. راز نې ښکاره کولو خومونږ ورله زړه مضبوط کړو. صندوق په اوبو کښې د فرعون محل سره تيريدو. آل فرعون هغه راوچت کړو د کوم غم نه چه هغه ځان محفوظ ساتل غوښتل هغه د هغه مخې ته راغلو. د کوم ژوند شمع چه مړه کولو د پاره هغه بې ګناه ماشومان قتل کول هغه هم دهغه په تيلو سره هم هغه کره روښانه شوه. اود الله ﷻ ارادې به بغيربند يزنه پوره کيږي. د هغه دښمن هم د هغه په لاس کښې لوئيږي هم د هغه خوراك كوي او هم د هغه په تربيت کښې دې.

موسى عليه السلام د فرعو په په کور کښې بيا دمور په غيږ کښې:- پخپله فرعون اود هغه بي بي چه کله ماشوم اوليدو نو د هغوي په رګ رګ کښې ورسره مينه پيدا شوه اوچت ئې کړو او پالنه ئې شروع کړه. دسترګو ستورې ئې ګنړلو. دشهزادګانو په شان په نازونعم کښې لوئيدلو. په بادشاهي درباركښې اوسيدلو. الله ﷻ خپله مينه په تا باندې درواچوله. سره د دې چه فرعون ستا دښمن وو خود رب خبره څوك بدلولې شي؟ په فرعون باندې څه سخته وه چه ته نې اخستې او په تا باندې قربانيدل. داد دې د پاره چه ستا پالنه زما د سترګو په وړاندې وي.[1] بادشاهي خوراكونه كوه او په عزت اوقدر سره اوسيږه. فرعونيانو صندوقچه راوچته کړه کولاوئې کړه وئې کتله ماشوم ئې اوليدو نو د پالنې اراده ئې اوکړه. هغه د يوې دائي ږنې نه اخستل بلکه خُلې ته ئې نه پريخودل. خورئې صندوقچه سره په غاړه غاړه روانه وه هغه هم په موقعه باندې اورسيدله وئې وئيل كه تاسود ده دپالنې خواهش كوئې او معقول اجرت هم وركوئې نوزه درته يوکورنئې اوښايم چه دې به په مينه پالي او دخيرخواهئې سلوك به ورسره هم كوي. ټولو وئيل اومونږ تياريو دوی ئې واخستل او خپلې مور له ئې بوتلل کله چه ماشوم په غيږ کښې واچولو نو هغه زر خُله کيخوده اوږنې څکل ئې شروع کړه. په دې باندې فرعون کره ډيرې خوشحالئې اوکړې شوې اوډير انعام اواکرام ورکړې شو. تنخواه مقرره شوه هم خپل بچې باندې ږنې څکوي تنخواه انعام عزت اواکرام ئې هم بيامونډو. دنياهم ملاوشوه او دين هم زيات شو.

په دې وجه په حديث شريف کښې دي چه څوك خپل كاراوكړي او په نيك نيتئې سره ئې اوكړي د هغه مثال دموسى عليه السلام د مور په شان دې. چه هم خپل ځوئ باندې ږنې څکوي او مزدوري هم ملاوشي او دا

[1] الطبري:۱۸/۳۰۳.

Scanned with Ca

هم زمونږ مهرباني ده چه مونږ ته هم دخپلې مورغيږ ته حواله كړې دې دپاره چه دهغې غم كم او سترګې يخې وي. بياستادلاسه يو فرعوني قبطي اووژلې شو نو بيا هم مونږ ته بچ كړې. فرعونيانو ستادقتل اراده كړې وه رازښكاره شوې وو. تاته مود دې ځاى نه خلاصي دركړو. ته اوتختيدې د مدين كوهي ته لاړې سادې واخسته. زمونږ يونيك بنده تاته خوشخبري واوروله. اوس هيڅ ويره نشته د دې ظالمانونه تاخلاصي بيامونډو ته مونږ د ازميښت په توګه په نورو فتنوكښې هم واچولې.

(وَفَتَنَّكَ فُتُونًا) **څه وو ؟دهغې تفصيلات .اوله فتنه**:-حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائي چه ما د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ نه د دې باره كښې تپوس اوكړو نو هغوى اوفرمائيل اوس خو ورځ په ډوبيدوده واقعات ډيردى بيا به ګورو.ما په دويم سحركښې بياسوال نو هغوى اوفرمائيل واوره د فرعون په درباركښې يوه ورځ د دې خبرې چيرې چارې اوشو چه د الله ﷻ وعده حضرت ابراهيم عليه السلام خليل الله سره دا وه چه د هغوى په اولاد كښې به انبياء او بادشاهان وي نو اسرائيلان ترننه پورې ډير په انتظاردى اود هغوى دا يقين دې چه دمصرحكومت به بيا د هغوى لاس ته ورځي. اول خود دوى خيال وو چه دا وعده دحضرت يوسف عليه السلام باره كښې وه خوچه كله د هغوى د وفات پورې دا وعده پوره نه شوه نواوس هغوى عقيده لرى چه الله ﷻ به په دوى كښې يوپيغمبر راليګى دچا په لاس چه به هغوى ته سلطنت هم ملاويږى اودهغوى قومى اومذهبى ترقى به هم كيږى.دې خبروكولوسره فرعونيانودمشاورت يو مجلس مقرركړو چه اوس څه اوكړوچه آئنده خطرې نه محفوظ پاتې شو.آخر په دې جلسه كښې دا قرار داد منظور شو چه د پوليس يوه محكمه مقرركړې شى چه د ښار ګشت دې لګوى او په بنى اسرائيلو كښې چه كوم نارينه اولاد پيدا كيږى هغه دې هم هغه وخت په سركار كښې دې پيش كړى اوحلال دې كړې شى. خوچه كله يوه موده تيره شوه نود هغوى خيال رابيدار شو چه داسې خو به بنى اسرائيليان تباه شى اوچه كوم ذليل خدمتونه د هغوى نه اخستې شى اوكوم بيګارونه د هغوى نه حاصليږى تول به اودريږى. په دې وجه دا تجويزاوكړې شو چه اوس يوكال د هغوى ماشومان پريږدئى اويوكال د هغوى خامن قتل كونې. دغه شان به د موجوده بنى اسرائيلو تعدادهم نه زياتيږى اونه به دومره كميږى چه مونږ ته دخپل خدمت كولو د پاره هم ملاؤنه شى.

د هارون عليه السلام پيدائش په هغه كال وو چې ماشومان نه قتليدل:-خومره بوډاګان چه په دووكالوكښې مړه شى دومره ماشومان به په يوكال كښې پيداشى.په كوم كال چه قتل وقوف شوې وو په هغه كال خو حضرت هارون عليه السلام پيداشو اوپه كوم كال كښې چه دعاموماشومانو قتل روان وو هغه كال كښې حضرت موسى عليه السلام پيداشو. هغه وخت د موسى عليه السلام د مور د ويرې او پريشانئى به څه تپوس كوې؟ بې اندازې وه اويوه فتنه خودا وه.

دويمه فتنه :-دا خطره خو هغه وخت لرې شوه كله چه الله ﷻ وحى اوكړه هغې له راغله چه خطره او ويره مه كوه مونږ به دې تاته بيا راواپس كړو اودې به خپل رسول جوړوو. د الله ﷻ په حكم سره ئى خپل ماشوم په صندوقچه كښې رابندكړه او په درياب كښې لاهوكړه. كله چه صندوق د نظر نه پناه شو شيطان ورته په زړه كښې وسوسې اچول شروع كړه چه افسوس دې نه خو هم دابهتره وه چه هم زما په وړاندې ئى حلال كړې وې نو ما به هغه پخپله كفن دفن كړې وو ولې اوس خو هغه ماد خپله لاسه د كبانوښكارجوړكړو. دا صندوق هم داسې روان وو اوخاص د فرعون ګودرسره اولګيدو. هلته دغه وخت د محل نوكرانې موجود وې هغوى دا صندوق اوچت كړو او غوښتل ئى چه دا كولاوكړيونى ګورى خو بيا اوويريدې چه هسې نه څه غلا وى. هم داسې ئى تاله كړې صندوق د فرعون بيګم صاحبې له اورسولو. هغه د بادشاه او بيګم په وړاندې كولاوكړې شو نود هغې نه يود سپوږمئى په شان وړوكې ماشوم راووتلودهغه په كتوسره دفرعون دښځې زړه د هغه په مينه كښې د خوشحالئى نه په ټوپونوشو.

Scanned with Ca

بل طرف ته د موسی ﷵ دمور حالت خراب شو. د خپل دې ماشوم د خیال نه د هغې په زړه کښې بل څه تصور نه وو. بل خواهغه قصابان چه د حکومت د طرف نه د ماشومانو د قتل کولو په محکمه کښې نوکران وو چه هغوی دې خپلې چړې تیرې کړی وړاندې دې شی اود ملکه نه ئې غوښتنه اوکړه چه دا ماشوم هغوی ته حواله کړی چه هغوی ئې حلال کړی. اې ابن جبیر رحمه الله دا دویمه فتنه وه.

دریمه فتنه:-آخر ملکه جواب ورکړو چه صبراوکړئی زه بادشاه سره پخپله خبره کوم اودا ماشوم ترې غوارم. که هغه ماله راکړو نوصحیح ده که نه وی نو تاسو ته اختیار دې. هغه راغله او بادشاه ته ئې اووئیل چه داماشوم خو به زما اوستا د سترګو یخوالې ثابت شی. هغه خبیث وئیل چه بس هم ته پرې خپلې سترګې یخه وه زما به هغه څنګ یخوالې شی. ماته د دې هیڅ ضرورت نشته. رسول الله ﷺ په قسم سره فرمائی که هغه هم دا وئیلې وې چه اوزما دسترګو یخوالې هم دې نو الله ﷻ به هغه ته هم خامخا نیغه لار خودله لکه څنګه چه د هغه بی بی په هدایت باندې مشرف شوه. هغه پخپله د دې نه خان محروم ساتل غوښتل نو الله ﷻ هم هغه محروم کړو.

آخر ئې فرعون په اخوادیخواسره راضی کړواود ماشوم د پالنې اجازت ئې حاصل کړو. اوس چه دمحل څومره دایانې نوکرانې وې ټولې راجمع کړې اود یوې یوې په غیږ کښې دا ماشوم ورکړو خو الله ﷻ د ټولو پئی په هغه باندې حرام کړل هغه د هیڅ چا پئی هم په خُله نه کړه. دې سره ملکه اوویریدله چه دا خو ډیرداوشو دا ښکلې ماشوم به داسې هلاک شی. آخر ئې حکم اوکړو چه دې بهر بوځئی او یواخوابل خوا لټون اوکړئی که د چا پئی دا ماشوم قبول کړی نو هغوی ته ئې په منت او زارئی سره ورکړئی. بهر په بازار کښې یو میله غونډې اولګیدله هرسړې د دې نیک بختئی نه خان پوره کول غوښتل خوحضرت موسی ﷵ د چا پئی هم اونه څکل. د هغوی مور خپله مشره لور د هغه خور بهر رالیګلې وه چه بهر ګوره چه څه کیږی. هغه په دې ګڼړه کښې موجود وه اوداهر څه ئې کتل اواوریدل. کله چه داخلق عاجز راغله نوهغې اووئیل که تاسو غواړئی نو زه به تاسو ته یو داسې کور اوښایم چه د ده پالنه اوکړی او هغوی به وی هم د ده خیرخواه. دې وینا سره خلقو ته شك شو چه دا جینئی خامخا دا هلك پیژنی اود ده کور هم پیژنی. اې ابن جبیر رحمه الله دا وه دریمه فتنه.

څلورمه فتنه:-خو الله ﷻ دې جینئی ته پوهه ورکړه اوهغې زر اووئیل ښه ده تاسو دومره هم نه پوهیږئی چه څوك بدنصیب به وی چه د دې ماشوم په خیر خواهئی یا پالنه کښې به کمې اوکړی کوم ماشوم چه زمونږ د ملکه مینه وی. څوك به دا نه غواړی چه دا دې مونږ کره لاړشی چه د انعام اواکرام سره د هغوی کور ډك شی.دې اوریدو سره د ټولو په پوهه کښې راغله اودانئی پریخوده. وئی وئیل چه ښه ده وایه ته کومه یوه دائی د ده دپاره تجویز کوې هغې وئیل زه ئې اوس راولم. په منډه لاړه او خپل مور ته ئې زیرې ورکړو مور ئې ښه په شوق او په امید راغله. خپل خوږ بچې ئې په غیږ کښې واخستو خپل پئی ئې په خُله کښې ورکړه ماشوم په ډکه خیټه اوڅکل. هم هغه وخت په شاهی محلونوکښې دا زیری اوګرځولې شو. ملکه داحکم اوکړو ډیر زردادائی اوماشوم ماله راولئی. کله چه مور اوخوئ لاړل نود خپل وړاندې ئې په هغه باندې پئی اوڅکل اودې کتوسره چه ماشوم په ښه شان سره پئی څکی ډیره خوشحاله شوه او وئې وئیل دائی مورې زما دې ماشوم سره هغه محبت دې چه د دنیا بل څیز سره نه دې ته هم دلته په محل کښې اوسیږه اود دې ماشوم پالنه کوه.

خودحضرت موسی ﷵ موربی بی ته د الله ﷻ وعده یاده وه اود هغې پوره یقین وود دې وجه نه لږه شان اودریده او وئې فرمائیل چه دا خونامکن دی چه زه خپل کور او بچی پریږدم او دلته اوسیږم. که چرې تاسو غواړئی نودابچې ماته حواله کړئی زه به ئې خپل کورته بوځم اود ده په پالنه کښې به هیڅ قسم کوتاهی نه کوم. ملکه صاحبې مجبورداخبره هم اومنله اوهغې پدغه ورځ په خوشحالئی

Scanned with Ca

خوشحالۍ سره خپل بچې خپل کور ته راوستلو.ددې ماشوم په وجه د دې محله بني اسرائيلوهم د فرعونی ظلمونونه خلاصې بیاموندو. کله چه وخت تیرشو نود بادشاه بیګم حکم راولیګلو چه یوه ورځ زما بچې ماله راوله.یوه ورځ مقرره شوه ټول درباریانود سلطنت حکم اوشو چه نن به زما بچې ماله راځي. تاسو ټول قدم په قدم باندې د هغه استقبال اوکړئ او په ښه دهوم دهام سره نذرونه ورکولوسره هغه زما محل ته راولئ. کله چه سورلی روانه شوه نو د هغه ځائ نه دسلطانی محل پورې برابر تحفې تحائف نذرونه او هدیې پیش کولې شوې او په ډیر عزت او اکرام سره هغه دلته راورسیدو. پخپله بیګم صاحبه هم ډیر لونی رقم پیش کړو اوډیره خوشحالی اوکړه. بیانې وئیل چه زه خو به دا بادشاه له بوځم هغه به هم ده ته انعام او اکرام ورکوی. بونې تلو اود بادشاه په غیږ کښې سملولو. حضرت موسی عليه السلام دهغه ږیره اونیوله او په زوره نې راښکله. فرعون غصه شو اود هغه درباریانواوئیل څه عجیبه ده چه داهم هغه هلك وی دا فوراً قتل کړه.

پنځمه فتنه:- اې ابن جبیردا وه څلورمه فتنه. ملکه بې تابه شوه اوزرنې اووئیل اې بادشاه دا څه اراده کوې؟ تا دا ماله راکړې دې او ماداخپل خوئ جوړکړې دې بادشاه ونیل دا ټول ټیك دی خو ګورې نه چه په راتلوسره زما ږیره اونیوله او زما بې عزتی اوکړه لکه چه هم دازماراغورزونکې اوما تباه کونکې دې.بیګم صاحبه اوفرمائیل بادشاه ماشومان پدې څیزونوڅه پوهیږی.ګوره زه درته یوه فیصله کونکې خبره ښایم دده مخې ته یودوه سروټکې دأورسرې کیږده اودوه مرغلرې داوبوپه شان پړقیدونکې کیږده بیاګوره چه دې څه اوچتوی؟که مرغلرې اوچتې کړې نوپوهه شه چه په ده کښې عقل دې اوکه د اور سروټکې اوچتې کړې نو په ده کښې عقل نشته. چه کله عقل او تمیز نشته نو بیا د ده په ږیره نیولو باندې دا دومره لوئ خیالات کولو سره د ده د خان دښمن کیدل د کوم ځائ عقل مندی او هوښیار توب دې؟ هم دغه شان اوشو او دواړه څیزونه د هغې مخې ته کیخودې شو. هغه سرې کړې سروټکې اوچتې کړې او هم هغه وخت نې ترې واخستې چه هسې نه لاس نې اوسوزی اوس د فرعون غصه یخه شوه او بدل شو دهوا رخ ټیك شو. حق خبره خودا ده چه الله ﷻ ته کوم یوکار منظور وی هغې د پاره قدرتی اسباب راپیدا کیږی. د حضرت موسی عليه السلام د فرعون په دربارکښې خاص محل اود هغه د ښځې په غیږ کښې د هغه تربیت او پالنه کیږی تردې چه هغه ښه عمر ته اورسیدو اوبالغ شو.

اوس خودفرعونیانو چه کوم ظلمونه په بنی اسرائیلوکیدل په هغې کښې هم کمې راغلو ټول په امن او امان کښې وو. یوه ورځ حضرت موسی عليه السلام چرته روان وو د یوفرعونی او اسرائیلی جنګ وو. اسرائیلی حضرت موسی عليه السلام ته فریاد اوکړو هغه له سخته غصه ورغله څکه چه دغه وخت کښې دې فرعونی دا بنی اسرائیلی راګیر کړې وو.هغه ده له یوه موکه ورکړه اود الله ﷻ شان وو چه هغه مړشو. دا خو خلقو ته معلومه وه چه حضرت موسی عليه السلام د اسرائیلی خلقو طرفداری کوی خوخلقو د دې وجه تراوسه پورې هم داګنړله چه هغه هم ددوی نه پټې څکلی دی په دې وجه د هغوی طرفدار دې. د اصلی راز علم خو صرف د هغه مور بی بی ته وو اوممکن دی چه الله ﷻ خپل کلیم ته هم معلوم کړې وی. دې نې چه مړا ولیدونوموسی عليه السلام اوویریدو چه داخو شیطانی حرکت دې او هغه دهوکه کونکې اوښکاره دښمن دې. بیانې د الله ﷻ نه معافی اوغوښتله چه اې الله ما په خپل ځان باندې ظلم اوکړو ما معاف کړه. پروردګارهم د هغه د دې خطا نه معافی اوکړه اوهغه خو هم غفور اورحیم دې. د قتل معامله وه نوهغه بیا هم ویریدلو په دې خیال کښې ووچه معامله خو چرته ښکاره شوې نه ده. هلته فرعون ته شکایت اوشوچه یوقبطی یوبنی اسرائیلی وژلې دې.فرعون حکم جاری کړوچه د واقعه پوره تحقیق اوکړئ قاتل پوره لټون اوکړئ رائې ولئ اود جرم ثابتیدلو په صورت کښې هغه هم قتل کړئ. پولیس هر قسم کوشش اوکړو خود قاتل څه پته اونه لګیده. اتفاقی خبره وه چه بله ورځ موسی عليه السلام بیا چرته روان

Scanned with Ca

ووچه هم هغه بني اسرائيلي يوبل فرعوني سره لګيادې جګړه کوي.دموسی ﷺ په ليدو باندې هغه فرياد شروع کړوخوهغه دا محسوس کړه چه کيدې شي موسی ﷺ په خپل پروني کار باندې پښيمانه دی. حضرت موسی ﷺ ته هم د هغه هروخت جنګ جګړې ښه معلوم نه شوې نو ورته ئې اوونيل ته ډير جنګالي ئې.دې وينا کولوسره هغه دا فرعوني رانيول غوښتل خو دې اسرائيلي بزدل دااوګنړل چه ګني دې مانه خفه دې اوهم ما رانيول غواړي.

دادهغه صرف بزدلانه خيال وو هغه خو هم هغه فرعوني رانيول غوښتل اودې ئې بچ کول غوښتل خود ويرې او وارخطاکيدو په وجه د هغه د خُلې نه ناڅاپی دا اووتل لکه تاچه پرون کوم سړې قتل کړې نن ما هم هغه شان وژل غواړې؟دې اوريدو سره هغه فرعوني دې پريخودواومنډه ئې کړه اوتختيدو او سرکاری سپاهيانوته ئې ددې خبر ورکړو.فرعون ته هم قصه معلومه شوه اوهم هغه وخت ئې جلاديانو ته حکم ورکړوچه موسی ﷺ راونيسئ او قتل ئې کړئ.دا خلق په عامه لار د هغه په لټون کښې لاړل. بل خوا يوبني اسرائيلي لار پريخوده او په يوه لنډه لار ئې موسی ﷺ ته ځان اورسولو او موسی ﷺ ئې خبرکړو. اې ابن جبيردا شوه پنځمه فتنه.

شپږمه فتنه:-موسی ﷺ دې اوريدو سره خپل موټې بندکړل او د مصر نه اوتختيدو. نه چرته پيدل تلې وو اونه چرته څه مصيبت کښې راګيرشوې وو د شهزادګانو په شان په مينه محبت کښې لوئې شوې وو نه د لارې نه خبرو اونه چرته د سفر موقع راغلې وه. په رب باندې يقين اوکړو او دا دعائې اوکړه اې الله ماته نيغه لار اوښايه او روان شو.تردې چه د مدين حدودوته اورسيدو. دلته ئې چه اوکتل خلقو خپلو څاروو ته اوبه ورکولې. هلته ئې دوه جينکئ اوليدلې چه خپل څاروی رامنع کړې ولاړې وې. تپوس ئې اوکړو چه تاسو خپلو څاروو ته د دوی سره ولې اوبه نه ورکوئ؟ځان له ولاړې دا ولې مو رايسار کړی دی؟ هغوی وئيل په دې رش کښې مونږ څاروو ته اوبه ورکولې نه شومونږ. خوچه داخلق اوبه ورکړی نو باقی بياخپلو څاروو ته ورکوو هغه وراوړاندې شو اود هغوی څاروو باندې ئې اوبه اوڅکلې. ډير زر ئې اوبه راښکلې هغه ډير طاقت کښې سړې وو د ټولونه وړاندې ئې د هغوی څاروی خړوب کړل. دوی خپلې چيلئ واخستې او خپل کورته روانې شوې. اوهغه د يوې ونې لاندې کيناستو او الله ﷻ نه ئې دعاکوله زه ستادټولو مهربانو محتاج يم. کله چه دا دواړه جينکئ خپل پلار له اورسيدې نو هغه اوونيل چه دا نن څه خبره ده چه تاسودوخت نه وړاندې راغلئ اوچيلئ هم ښه مړې اوډکې معلوميږی.

دې جينکو ورته ټوله واقعه بيان کړه. هغه حکم اوکړو چه تاسو کښې يوه لاړه شئ او هغه ماله راولئ هغه راغله اوحضرت موسی ﷺ ئې خپل پلار له بوتلو هغه د سرسری ملاقات نه پس د واقعه تپوس اوکړو نو هغه ټوله واقعه واوروله هغوی اوفرمائيل چه اوس د ويرې څه خبره نشته ته د دغه ظالمانونه خلاص شوې مونږ خلق د فرعون رعايانه يو اونه په مونږ باندې د هغه څه دباوښته. هم هغه وخت يوې جينئ خپل پلار ته اووئيل باباجی ده خو هسې هم زمونږ کاراوکړو اودا طاقت کښې هم دې امانت دار سړې دې ښه به وی که تاسودې خپل ځان سره مقررکړئ دې به په مزدورئ باندې زمونږ چيلئ څروی. پلارته ئې غصه ورغله اوتپوس ئې اوکړو چه لورې تاته څنګه پته اولګيده چه دا طاقتور او امين دې؟ هغې جواب ورکړو چه طاقت خو ئې هغه وخت معلوم شو چه کله ده زمونږ چيلوته اوبه ورکړې دومره لويه ډولچه ئې په يوازې ځان راښکله اوډير په چالاکئ اوآسانئ سره. امانتداری راته هغه وخت معلومه شوه چه کله ماده ته آواز اوکړو نو ده نظر اوچت کړو اوچه ورته معلومه شوه چه زه ښځه ذات يم نو بياخپل نظر ښکته کړو او لاندې کتلو سره ئې زما خبرې واوريدې. والله ستاسو پوره پيغام اوريدو پرې هغه پورته نظر نه دې اوچت کړې بيائې ماته اوفرمائيل چه ته زما نه شاته شاته راځه

Scanned with Ca

او د لرې نه ماته لاربنايه. داهم دليل دې د ده د الله ﷻ نه د ويرې او امانتدارئي. د پلار غيرت اوحجت هم لاړو او د لور د طرف نه ئې هم زړه صفاشو اود حضرت موسى ﷺ مينه ئې په زړه کښې ځائ شوه.
اوس ئې حضرت موسى ﷺ ته اوفرمائيل زما اراده ده چه زما په دې دواړو لونړوکښې د يوې نکاح تاسره اوکړم په دې شرط باندې چه ته به اته کاله ماسره کار روزګار کوې. اوکه د لسوکالوپورې دې اوکړو نونوره به هم ښه وي. ان شاء الله تاسو به اوګورئې چه زه به ښه سړې يم. دا معامله مقرر شوه اود الله ﷻ پيغمبر د اتو کالوپه ځائ لس کاله پوره کړل.
حضرت سعيدبن جبير رحمة الله عليه فرمائي چه اول ماته دا معلومه نه وه اويونصرانئ عالم مانه تپوس کړې وونوما هغه ته جواب نه وو ورکړې. بيا چه کله ما دحضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس اوکړواو هغوی ماته جواب راکړو نوهغه ته مې ذکر کړو. هغه وئيل ستا استاذ لوئ عالم دې. ما وئيل چه او هغه خو دې.
اوس موسى ﷺ داموده پوره کړه او خپله بي بي ئې ځان سره واخسته دې ځائ نه لاړو. بياهغه واقعات اوشوکوم چه دې آياتونوکښې دي. اور ئې اوليدو الله ﷻ سره ئې کلام اوکړود لرګی اژدها جوړيدل د لاس نوراني جوړيدل ئې اوکتل. نبوت ورته ملاو شو فرعون له لاړو د قتل د واقعه انديښنه ئې ښکاره کړه ددې نه تسلي حاصله کړه دژبې تتوالې نه ئې خلاصې اوغوښتلودې نه فارغ شواود خپل رورهارون ﷺ همدردی او کارکښې شراکت اوغوښتلو. دا ئې هم حاصل کړل اوهمسائي واخسته اود مصر بادشاه له لاړل.
بل خواحضرت هارون ﷺ له وحی راغله چه دخپل رور ملګرتيا اوکړه اوهغه سره شه. دواړه رونړه يوځائ شو اود فرعون دربارته لاړل. خبر ئې اوکړو په ډير ساعت کښې اجازت ملاوشو فرعون ته ئې اووئيل چه مونږ د الله ﷻ رسولان جوړشوی تاله راغلې يو. اوس چه کوم سوال جواب اوشو هغه په قرآن مجيدکښې موجود دې. فرعون وئيل ښه ده تاسو څه غواړئ؟اود قتل واقعه ئې ورته ياده کړه د کوم عذر چه موسى ﷺ بيان کړو چه په قرآن پاك کښې موجود دې او وئې وئيل زمونږ اراده دا ده چه ته ايمان راوړې اوزمونږ سره بنې اسرائيلوته د خپلې غلامئ نه آزادی ورکړې هغه انکار اوکړو او وئې وئيل که رښتونی ئې نو څه معجزه اوښائې. هغوی هغه وخت خپله همسا په زمکه باندې اوغورزوله اوپه زمکه پريوتوسره هغه يوه زبردسته اژدها جوړه شوه خُله ئې کولاوکړې آوازونه ئې ويستل د فرعون طرف ته ئې ورټوپ کړو د ويرې په وجه فرعون د تخت نه ټوپ کړو او تختيدو سره ئې فرياد اوکړو موسى ﷺ درب په خاطر دا اونيسه. هغه لاس اولګولو او هم هغه وخت په خپل اصلي حالت کښې شوه بيا هغه خپل لاس په خپل ګريوان کښې ورکړونو هغه بغيرد څه مرض د داغ پړقيدو. د کوم په کتو چه هغه حيران شو هغه بيا لاس دننه کړو او راويستلو نو په خپل اصلي حال کښې وو. اوس فرعون خپلو درباريانوته اوکتل او وئې وئيل تاسو اوکتل دا دواړه جادوګردی غواړی چه دخپل جادو په زور باندې تاسو د خپل ملك نه بهر اوباسي اوستاسو په ملك باندې قبضه اوکړی اوستاسو طريقې ختمې کړی.
بيا ئې حضرت موسى ﷺ ته اووئيل مونږ ته ستا د نبوت منلو نه هم انکاردې او مونږ ستا هيڅ يوه مطالبه هم نه شوپوره کولې. بلکه مونږ خپل جادوګرستا دمقابله د پاره راغواړو چه ستا په دې جادو باندې به غالب راشي. دا خلق په خپل دې کوششونوکښې لګياشو اود ټول ملك نه ئې جادوګرډير په درناوی سره راجمع کړل کله چه ټول راجمع شو نو هغوی تپوس اوکړو چه د هغه جادو څه قسم دې؟ فرعونيانو وئيل د لرګی نه مارجوړوی. دوی وئيل په دې کښې څه دی؟ مونږ به د لرګو او رسونه داسې ماران جوړکړو چه په مخ د زمکه به د هغې څوك مقابله نه شي کولې. خوزمونږ د پاره انعام مقرر کول پکاردی. فرعون هغوی سره دا اقرار اوکړوچه انعام څه زه به تاسو خاص نيزدې درباريان جوړکړم او تاسو به داسې آزادکړم چه څه غواړئی درکولې به شي. هغوی اعلان اوکړو چه د اخترپه ورځ سحر به

فلانکی میدان کښې مقابله وی. روایت دې چه د هغوی دااختر د عاشورې په ورځ وو.
په هغه ورځ هم سحرسحر خلق هغه میدان ته راورسیدل چه نن څو ګورو چه څوك غالب راځی. مونږ خود جادوګرو قائل یو هم هغوی به غالب راځی اومونږ خو به هم د هغوی منو. په مسخرو سره به نی دا خبره بدلولوسره ونیل چه راځئ هم د دغه دواړو جادوګرو منونکی به جوړشو که هغوی غالب شو. میدان ته چه راغله نو هغه جادوګرو د الله ﷻ نبی ته اووئیل اوس اوښایه چه ته اول خپل جادو ښکاره کوې که مونږ اول شروع اوکړو؟ موسی ﷺ ونیل چه هم تاسو اول شروع اوکړئی چه ستاسوحوصله راوځی.هغوی خپل ټول لرګی اورسئی په زمکه اوغورزولې او هغه ټول ماران شو اود الله ﷻ د نبی طرف ته راپه منډه شو د هغې نه اوویریدو او روستوشو. نو الله ﷻ وحی راولیګله چه ته خپله همسا په زمکه راګذار کړه هغه اوغورزوله یوه خوفناکه عظیم الشان اژدها جوړه شوه اود هغوی طرف ته نی ورمنډه کړه دا لرګی اورسئی ګډې وډې شوې او هغه ټول ئی راتاؤکړل یوه نوړئی کړل. جادوګر پوهه شو چه دا جادو نه دې داخود الله ﷻ دطرف نه د رښتیاؤ نښه ده. په جادوکښې داخبره چرته ده؟ ټولو د ایمان اعلان اوکړو چه مونږ د موسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړې دې اومونږد دې دواړو رنړو نبوت منو. مونږ د خپلو تیروشوو ګناهونونه توبه اوباسو.
د فرعون اوفرعونیانو ملاماته شوه رسوا شو مخونه ئی تور شو په ذلت سره خاموش شو د وینو ګوټونه نی اوڅکل او چپ پاتې شو. دیخوا دا اوشو اوبل خوا د فرعون بی بی چه موسی ﷺ نی لکه د خپل سکه څوئی ساتلې وو بیقراره ناسته وه اود الله ﷻ نه ئی دعاګانې غوښتلې چه ای الله ﷻ خپل نبی غالب کړه. فرعونیانو هم داحال لیدلې ووخو هغوی داخیال کړې ووچه د خاوندپه طرفدارئی کښې دا حال دې.د دې ځائ نه ناکام تلو باندې فرعون په بې ایمانئی باندې ملااوتړله. د الله ﷻ د طرف نه د موسی ﷺ په لاس ډیرې نښې ښکاره شوې. کله چه به څه مصیبت راغلو اودې به ئی راګیرکړو نو ویریدوبه او په زارو اومنتونو باندې به نی دا وعده کوله چه د دې مصیبت په لرې کیدو باندې به زه بنی اسرائیل تاسره کړم. خوچه کله به داعذاب لرې شو نو سرکشه به شواومنکر کیدوسره به ئی ونیل چه ستا رب ددې علاوه نورهم څه کولې شی؟په هغوی باندې طوفان راغلو ملخان راغله سپګې راغلې چیندخې راغلې وینې راغلې اوډیرې صفاصفا نښې ئی اولیدلې. چه کله به آفت راغلو منډې به نی کړې وعده به نی اوکړه اوچه هغه به اخواشو نو منکر به شوکبریه ئی اوکړو. اوس د الله ﷻ د طرف نه حکم اوشو چه بنی اسرائیل واخله اود دې ځائ نه اوځه. هغوی شپه په شپه هغوی واخستل اولاړل.
سحر فرعونیانواوکتل چه ټول بنی اسرائیل تلې دی. فرعون ته نی اووئیل هغه حکم اوکړواود هر طرف نه نی فوځونه راجمع کړل او په یوه ډیره لویه اجتماع سره هغوی پسې شو. په لارکښې دریاب راتلو د هغې طرف ته د الله ﷻ حکم اوشو په تاچه زما د بنده موسی ﷺهمسااولګی نوته هغه ته لارې ورکړه. په تاکښې دې دولس لارې وی چه د بنی اسرائیلودولس جدا جداقبیلې په خپلو خان له خان له لارو باندې اولګی بیا چه کله دوی پوریوځی اوفرعونیان راشی نوته رایوځائ شه اوپه هغوی کښې یو هم ژوندې پرینږدې. موسی ﷺ چه کله دریاب ته اورسیدو چه ونی کتل نو هغې موجونه وهل اوبه راختلې وې شو راوچت شو اوویریدل لرګې وهل ترې هیر شو دریاب داسې بې قراره وو چه هسې نه چه د دې په یوه حصه حضرت موسی ﷺ لرګې اووهی اوهغه ته پته نه وی نو د الله ﷻ په عذاب کښې به د الله ﷻ دنافرمانئی په سبب به راګیرشو.په دې د فرعون لښکرد بنی اسرائیلو سر ته راورسیدلو دوی اوویریدل او ونی ونیل موسی ﷺ مونږ خو دلته راګیرکړې شو. اوس ته هم هغه اوکړه د کوم چه الله ﷻ تاته حکم کړې دې یقینا نه الله ﷻ دروغژن دې اونه ته.
هغه اوفرمانیل چه ماته خو دا فرمانیلې شوې دی چه ته کله دریاب ته اورسې هغه به تاله دولس لارې

درکړی ته په هغې باندې تیر شه. هم هغه وخت وریاد شو چه د لرګی وهلو حکم شوې وو. په همسانی اووهلو اخوا د فرعون د لښکر اوله حصه د بنی اسرائیلو د لښکر آخری حصې له راغلې وه. دریاب اوچ شو اوپه هغې کښې لارې جوړې شو اوهغوی خپل قوم په دې کښې بې خطرې ورکوز کړو اوپه آرام لاړل. کله چه دوی تیرشو د فرعون لښکر دوی پسې شاته په دریاب کښې راکوز شو. کله چه دا ټولې لښکرې راکوزې شوې نود الله ﷻ د فرمان مطابق دریاب روان شو او ټول ئې په یووخت کښې غرق کړل. بنی اسرائیلودا واقعه په خپل سرګو لیدله خو بیاهم هغوی اوئیل چه یارسول الله مونږ ته په څه بنه وی چه فرعون هم مړشو که نه. موسی ﷺ دعااوکړه نودریاب د فرعون بې سانعش په غاړه راګذار کړو د کوم په کتلوچه د هغوی پوره یقین اوشو چه د هغوی خپل سازوسامان اولښکرسره د دښمن تباه شو. اوس چه د دې ځای نه وړاندې شونوونی کتل چه یوقوم دخپلو بتانو سره منجاوران ناست دی نو هغوی ونیل چه اې د الله ﷻ نبی زمونږ د پاره هم یوداسې معبود مقررول پکار دی.

حضرت موسی ﷺ ډیر خفه شو چه تاسو ډیرلوئ جاهلان خلق ئی الخ تاسودومره لوئی نښې اولیدلې دې داسې اهم واقعات مو واوریدل خوتراوسه پورې نه عبرت شته اونه غیرت. د دې ځای نه وړاندې هغوی په مقام کښې قیام اوکړواودلته ئې خپل خلیفه خپل رورهارون ﷺمقرر کړوقوم ته ئې اوفرمائیل چه زما د واپسئی پورې د دوی حکم منئی زه خپل رب له ځم. د دیرشو ورځو د هغه وعده وه. د قوم نه جدا شو او د وعدې ځای ته اورسیدو دیرش ورځې شپې روژې ئې پوره کړې اود الله ﷻ سره دخبرو خیال ئې پیداشوخودائې اوګنړل چه دروژو په وجه به د خلې نه بوئی اوخی لږ شان وابنه هغه راواخستل هغه ئې اوچپول. الله ﷻ سره دعلم د هغه نه تپوس اوکړو داسې دې ولې اوکړه؟ هغه جواب ورکړوتاسره د خبروکولوپه وخت کښې چه زما خُله خوشبوداره وی. الله ﷻ اوفرمائیل تاته پته نه ده چه د روژه دار د خُلې بوئی ماته د مشکو اوعنبرو نه زیاته خوشبوداره لګی اوس ته لس روژې نورې اونیسه نو بیا ما سره خبرې اوکړه. هغه روژې ساتل شروع کړې. په قوم باندې چه کله دیرش ورځې تیرې شوې اود وعدې مطابق حضرت موسی ﷺ واپس نه شونو هغوی خفه شو.

حضرت هارون ﷺ هغوی ته خطبه اوکړه او وئی فرمائیل کله چه تاسو د مصر نه تلې وئی نود قبطیانو پیسې په تاسو کښې بعضوباندې قرض پاتې وې دغه شان په تاسو باندې د هغوی امانتونه هم پاتې شو. داخومونږ هغوی ته د واپس کولودپاره نه دی خوزه داهم نه غواړم چه هغه دې زمونږ ملکیت کښې پاتې وی. پدې وجه.تاسویوه ژوره کنده اوکنئی اوچه کوم لوښی سامان کالی سره زراو سپین زر وغیره د هغوی تاسو سره دی هغه ټول په دې کښې واچوئی او بیا اُور ورته کړئی. نو هم دغه شان اوکړې شو هغوی سره یوسامری نومې سړې وو.دا دغواسخی عبادت کونکوکښې وو د بنی اسرائیلو نه نه ووخود ګاونډی کیدو په وجه اود فرعون د قوم نه د نه کیدو په وجه دې هم د هغوی سره د هغه ځای نه راوتلې وو.هغه دیوې نښې نه په موټی کښې څه خاوره اوچته کړې وه.حضرت هارون ﷺ اوونیل ته هم دا په دې کښې واچوه هغه جواب ورکړو چه داخود هغه اثر نه دې چه تاسوئی ددریاب نه پورې ویستئی. خیر دا زه وراچوم خو په دې شرط چه تاسو د الله ﷻ نه دعااوکړئی چه دې نه هغه څیز جوړکړی کوم چه زه غواړم.هغه دعااوکړه او د ده په موټی کښې چه څه ووهغه ئې ورواچول ونیل زه غواړم چه د دې نه یو سخې جوړشی.دالله ﷻ په قدرت سره په هغه کنده کښې چه څه وو دهغې نه دسخی شکل جوړشو. دننه نه ډهډووخو روح په کښې نه ووخوهوا به دهغه د شانه تله اوپه خُله به ترې وتله.دې نه به یوآواز وتلو بنی اسرائیلو تپوس اوکړوسامری دا څه دی؟ هغه بې ایمان اوونیل هم دا ستاسو د ټولورب دې خو موسی ﷺ لار هیره کړې ده او بل ځای ته د رب په لټون کښې تلې دې. دې خبرې په بنی اسرائیلوکښې ډیرې فرقې جوړې کړې یوې ډلې خو اوونیل د حضرت موسی ﷺ د راتلوپورې هغوی هیڅ خبره نه شی

Scanned with Ca

کولې. ممکن دی چه هغه رب وی نوموږ د دې بې ادبی ولې اوکړو؟ اوکه دا رب نه وی نود حضرت موسی عليه السلام په راتلوبه هرڅه ښکاره شی. دویمې ډلې ونیل دا فضول څیز دې شیطانی حرکت دې موږ په دې لغو څیز باندې هډو ایمان نه لرو. نه دا زموږ رب دې اونه موږ په دې ایمان لرو. یوې ډلې دا ذ زړه نه اومنلواود سامری په خبره ئی ایمان راوړوخو په ظاهره ئی د هغه خبره دروغ اوګڼړله. هارون عليه السلام په هغه وخت ټول راجمع کړل ورته ئی اوفرمائیل اې خلقو دا د رب د طرف نه ستاسو امتحان دې تاسو پدې جګړه کښې ولې اونختئی ستاسورب خورحمن دې.تاسوزماتابعداری اوکړئی اوزماوینا اومنئ. هغوی ونیل آخر د دې څه وجه ده چه موسی عليه السلام د دیرشو ورځو وعده کړې وه اونن څلویښت ورځې پوره کیدونکې دی اوتراوسه پورې واپس نه شو. بعضې بې وقوفانو ونیل د هغه نه د هغه رب خطا شوې اوس هغه په لټون کښې دې. هلته لس روژې نورې پوره شوې او موسی عليه السلام ته د الله ﷻ سره د کلام شرف حاصل شو. هغه ته اوخودلې شو چه ستانه پس ستا د قوم څه حال شو. هغه هم هغه وخت په افسوس غم غصه کښې واپس شواودلته په راتلوسره ئی د قوم نه ډیر واوریده.دخپل رور د سرویښته ئی اونیول او رائی ښکلو د غصې د زیاتی په وجه تختئی ترې هم پریوتلې.

بیاد اصل حقیقت معلومیدونه پس ئی د خپل رور نه معذرت اوکړو د هغه د پاره ئی استغفار اوکړو او د سامری طرف ته متوجه شو وئی فرمائیل تا داسې ولې اوکړه؟ هغه جواب ورکړو د الله ﷻ د رالیګلی شوی د پښې لاندې ما یوموټې خاوره اوچته کړې وه. دې خلقو هغه نه وه پیژندلې اوما پیژندلې وو. ما هغه یوموټې خاوره په دې أورکښې اچولې وه زما په خیال کښې هم دا خبره راغله. هغه اوفرمائیل چه زه د دې سزا په دنیاکښې دا ده چه ته به هم دا وائې چه لاس لګول نه دی بیا یود وعدې وخت دې د کوم خلاف کول چه ناممکن دی او ستاپه کتوبه موږ ستا دا معبود اوسوزوواو د هغه خاوره به هم په دریاب کښې لاهوکړو.نو هغوی هم دغه شان اوکړه. هغه وخت بنی اسرائیلویقین اوکړو چه واقعی دا رب نه وو.اوس هغوی ډیرپښیمانه شو اوبغیرد دې مسلمانانو کوم چه حضرت هارون عليه السلام سره د هغه په عقیده باندې پاتې شوی وو.باقی خلقو عذر معذرت اوکړو او وئی ونیل اې نبی الله ﷺ نه دعااوکړه چه هغه زموږ دپاره د توبې دروازه کولاوکړی. هغه چه څه وائی موږ به ئی په ځایٔ راوړو دې د پاره چه زموږ دا زبردسته خطامعاف شی.

هغه د بنی اسرائیلو د ډلې نه اویا سړی راغوندکړل او جدائی کړل اود توبه د پاره ئی بوتلل. هلته زمکه اوشلیده اودهغه اویا واړه ملګری په کښې ورغرق کړې شو. حضرت موسی عليه السلام سره دافکر ملګرې شو چه زه به بنی اسرائیلو ته څه مخ ښایم؟ هغه سوال زاری شروع کړه اودعانی اوکړه اې الله که تاغوښتل دې نه وړاندې به دې زه اودا ټول هلاك کړې وو.زموږ دبې وقوفانو د ګناه په بدله کښې خوموږ مه هلاك کوه. هغه خو به د دوی ظاهر کتل اود الله ﷻ د دوی په باطن باندې نظروو په هغوی کښې داسې هم وو چه په ظاهره باندې مسلمانان جوړ شوی ووخو په اصل کښې دزړه عقیده دهغوی هم دهغه سخی د رب کیدووه. هم د دې منافقانو په وجه هغه ټول د زمکې لاندې کړې وو. د الله ﷻ د نبی په دې سوال زار ئی باندې د الله ﷻ رحمت په جوش کښې راغلو اوجواب ملاوشو چه هسې خو زما رحمت په ټولو باندې خور دې خو زه به دا دهغوی په نوم باندې هبه کړم کوم چه متقیان اوپرهیزګاروی د زکوٰة ادا کونکې وی زما په خبروباندې ایمان راوړی او زما د دې رسول اونبی تابعداری اوکړی د چا صفتونه چه هغوی په کتاب کښې لیکلې شوی ګوری یعنی په تورات او انجیل کښې.

حضرت کلیم الله عرض اوکړو اې الله ﷻ ماخود خپل قوم د پاره توبه غوښتې وه اوتا جواب راکړو چه ته به خپل رحمت د هغوی د پاره کوې کوم چه وړاندې راتلونکی دی. بیا الله ﷻ ماهم ته د هغه رحمت والا نبی په امت کښې پیداکړې. رب العالمین اوفرمائیل واوره د هغوی توبه به هغه وخت قبلیږی چه

Scanned with Ca

داخلق په خپل مینځ کښې یوبل قتل کول شروع کړي. نه پلار خوئ ته اوګوري اونه خوئ پلار ته اوګوري خپل مینځ کښې دې اونخلی او یوبل دې قتل کول شروع کړي. نو بنواسرائیلو هم داسې اوکړه او چه کوم منافقان وو هغوی هم په صداقت سره توبه اوکړه الله ﷻ د هغوی توبه قبوله کړه. چه کوم بچ شو هغه هم اوبښلې شو اوکوم چه قتل شو هغه هم اوبښلې شو. حضرت موسی ﷺ اوس د دې ځائ نه د بیت المقدس طرف ته لاړو د تورات تختښی نی خان سره یوړې اوهغوی ته نی د الله ﷻ احکام واورول کوم چه په هغوی باندې ډیر درانه پریوتل اوهغوی صفاانکاراوکړو. یوغرد هغوی په سرباندې زوړند کړې شو هغه د تنبویه شان د هغوی په سرونوباندې وو هروخت به ورته یره وه چه اوس به راپریوځی. هغوی اوس اقرار اوکړو او تورات نی واخستو. غر لرې شو او هغوی دې پاکې زمکې ته اورسیدل چرته چه کلیم الله هغوی بوتلل غوښتل چه ونی کتل هلته د یوزبردست طاقتور قوم قبضه وه.

د حضرت موسی ﷺ په وړاندې په ډیره نامردنی سره اوونیل چه دلته خویوډیر لوئ زور اور قوم دې په مونږ کښې د هغوی د مقابلې طاقت نشته. که دوی اووتل نو مونږ به دې ښارته داخل شو. دوی خو هم داسې نامردی او بزدلی ښکاره کوله. الله ﷻ دې سرکشونه دوو کسانوته هدایت ورکړوهغوی د ښارنه اووتل اودحضرت موسی ﷺپه قوم کښې شامل شواوهغوی نی پوهه کول چه تاسو د هغوی په بدنونواو شمیرسره مه مرعوب کیږئی دا بهادران خلق نه دی د دوی زړونه ګردې کمزورې دی تاسو خو لږ شان وروړاندې شئی د هغوی د ښار دروازې ته اورسیږی اود هغوی پښې لاسونه سست شوی یقیناً تاسو به په هغوی باندې غالب راشئی اوداهم وئیلې شوی دی چه دا دواړه کسان کومو چه بنی اسرائیل پوهه کړی وو اوهغوی نی بهادران کړې وو پخپله هم د بنی اسرائیلونه وو. والله اعلم. خود هغوی په پوهیولو د الله ﷻ حکم کیدلو اود حضرت موسی ﷺ په وعده هم په هغوی باندې هیڅ اثر اونه شو اوهغوی صفا جواب ورکړو چه ترکومې داخلق په ښارکښې دی مونږ خود دې ځائ نه د خوزیدوهم نه یو. موسی ﷺ ته پخپله خپل رب خان سره کړه او لاړ شه اوهغوی سره جنګ جګړه اوکړه مونږ دلته ناست یو.

حضرت موسی ﷺ نه صبر اونه شو. د هغه د خُلې نه د دې بزدلانو او بې قدرو په حق کښې بد دعا اووتله اوهغه د دوی نوم فاسقان کیخودلو د الله ﷻ د طرف نه هم د هغوی د پاره هم دغه نوم مقررکړې شواو هغوی په هم دې میدان کښې راقید کړې شو.

څلویښت کاله هغوی هم دلته تیرکړل یوځائ کښې ورته هم قرار نه وو هم په دې بیابان کښې پریشانه سرګردانه ګرځیدل. هم د دې قید په میدان کښې په هغوی د وریځو سورې اوکړې شو اومن اوسلوی پرې نازله شوه کپړې نی نه شلیدې نه به خیرنیدې یوځلورګوټیزکاڼړې نی ایخودې ووبه کوم چه موسی ﷺ همسا اووهله نو د هغې نه دولس چینې روانې شوې. د هر طرف نه درې درې.دا خلق روان وو په تلوتلوکښې وړاندې کیدل چه ستړې به شو نودمه به نی کوله. چه سحر به راپاسیدل نوهغه کاڼړی چه به چرته پراته وو هم هلته به وو. حضرت ابن عباس دا حدیث مرفوع بیان کړې دې حضرت معاویه ﷺ چه کله دا بیان د حضرت ابن عباس ﷺ نه واوریدو نوونی فرمائیل چه دا په دې کښې کوم دی چه دې فرعونی د حضرت موسی ﷺ د وړاندینئی ورځې د قتل خبر خورکړې ووداخبره په ذهن کښې نه راځی ځکه چه د قبطی د قتل په وخت کښې بغیرد دې بنی اسرائیلی یوسړی نه کوم چه قبطی سره جنګ کولو هلته بل څوك نه وو. په دې باندې حضرت ابن عباس ﷺ ډیرزیات غصه شو اودحضرت معاویه ﷺ لاس نی اونیولو او حضرت سعدبن مالك ﷺ له نی بوتلو اوهغه ته اوونیل چه تاته یاددی چه یوه ورځ رسول الله ﷺ مونږ ته د هغه سړی حال بیان کړې ووچه هغه د حضرت موسی ﷺ د قتل راز ښکاره کړې

وو؟ اوښايه بني اسرائيلي سړي ووکه فرعوني؟ حضرت سعد ﷺ اووئيل د بني اسرائيلي نه هغه فرعوني واوريده بياهم هغه لاړو اوحکومت ته ئې اووئيل او پخپله د دې ګواه جوړشو.(¹) (سنن الکبری نسائي) هم دا روايت په نوروکتابونوکښې هم دې. د حضرت ابن عباس ﷺ د خپل کلام نه ډيره لږه حصه مرفوع بيان کړې شوې ده. ډير ممکن دی چه هغوی د بنواسرائيلو د چانه دا روايت اخستې وی. ځکه چه د دوی نه روايت اخستل مباح دی. ياخوبه هغوی د کعب احبار رحمة الله عليه نه دا روايت اوريدلی وی اويا ممکن ده چه دبل چانه ئې اوريدلی وی. والله اعلم. ماد خپل استاذ شيخ حافظ ابوالحجاج مزی رحمة الله عليه نه هم دا اوريدلي دي.

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ۬ ثُمَّ جِئْتَ

| او وخت تير کړو تا | ډير کلونه | په خلقو د مدين کښې | بيا (اوس) | راغلې تهٔ

| نو ته څو کاله دمدين په خلقو کښې پاتې شوې | بيا انې موسی ! ته په .

عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ﴿۴۰﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِىْ ﴿۴۱﴾ج اِذْهَبْ اَنْتَ

په تيك اندازه | اې موسی | او جوړ کړې ماتهٔ | دپاره دکار خپل | لاړشه | تهٔ

خپل مقرر وخت دلته راغلې | اوبيا ما ته د خپل ځان دپاره متخب کړې | نو اوس ته اوستا

وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِىْ وَلَا تَنِيَا فِىْ ذِكْرِىْ ﴿۴۲﴾ج اِذْهَبَآ

او رور ستا | په نښو زما سره | او مهٔ کوئ سستی | په يادولو زما کښې | لاړ شئ دواړه |

رور (هارون) زما په نښو (معجزاتو) سره لاړشئ | اوزما په ذکر کښې سستی مه کوئی | تاسو دواړه

اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۴۳﴾ج فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا

فرعون ته | بيشکه هغه | سرکشي کړې ده | نو اوکړئ دواړه | هغه ته | خبره | نرمهٔ

فرعون ته لاړ شئ | ځکه چې هغه (په خپله سرکشئ کښې) دحدنه تير شوې دې | نو هغه سره نرمې خبرې اوکړئ

لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿۴۴﴾

کيدې شی چې هغه | نصيحت قبول کړی | يا اويريږی |

کيدې شی چه نصيحت قبول کړی | يا (زما دنيولونه) اويريږی |

قوله تعالى:- فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ۬

حضرت موسی عليه السلام په مدين کښې :- حضرت موسی عليه السلام ته الله ﷻ جل شانه بيان فرمائی چه ته د فرعون نه اوتختيدې او مدين ته اورسيدې هلته دې سخرګنئی ملاوشوه اود شرط مطابق دې د هغوی چيلئی څوکالونو پورې څرولې.بيا د الله ﷻ په اندازه اود هغه په مقرر وخت باندې ته هغه له اورسيدې. دهغه رب هيڅ خوښه نه پاتې کيږی هيڅ فرمان ئې نه ماتيږی د هغه دوعدې مطابق اود هغه په مقرر وخت باندې ستا هغه له رسيدل يو ضروری امر وو. داهم مطلب دې چه ته خپل قدر او منزلت ته اورسيدې يعنې نبوت اورسالت درته ملاوشو. ما ته خپل يو ډير غوره پيغمبر جوړکړې. صحيح بخاری کښې دی چه عالم امثال کښې د حضرت آدم عليه السلام اوحضرت موسی عليه السلام خپل مينځ کښې ملاقات اوشو نو حضرت

¹) السنن الکبری:۱۱۳۲۶، مسندابي يعلی:۲۶۱۸ وسنده حسن وهومن الاسرائيليات.

Scanned with Ca

موسی ﷺ ورته اوونیل چه تاسو خلق په مشقت کښې واچول اود جنت نه دې راوويستل. حضرت ادم ﷺ هغه ته اوفرمائیل چه ته الله ﷻ په خپل رسالت سره ممتاز کړې اود خپل خان د پاره نی خوښ کړې اوتورات نی درکړو. آیاپه هغې کښې تا دا نه دی لوستلی چه زما د پیدائش نه مخکښې دا ټول مقدر شوی وو؟ ونیل او. غرض داچه حضرت آدم ﷺ په موسی ﷺ باندې په دلیل کښې غلبه بیاموندله.(۱)
زمادرکړې شوی دلیلونه اومعجزې واخلئی ته اوستا روردواړه فرعون له لاړشئی زماپه یادکښې غفلت مه کوه ستړې کیدوسره کینه مه. دغه شان د فرعون په وړاندې دواړه د الله ﷻ په ذکر کښې لګیاشو دې د پاره چه د الله ﷻ امدادهغوی سره شی هغوی کلك اومضبوط جوړکړی اود فرعون شان ختم کړی.
په حدیث شریف کښې هم دی زما پوره اوربښتونې بنده هم هغه دې چه څوك پوره عمر ما یادوی.(۲)
فرعون له تاسو زماپیغام اورسوئی لاړشئی هغه ډیرسر اوچت کړې دې دالله ﷻ په نافرمانوباندې بهادرشوی دې ډیر زیات خورشوې دې اوخپل خالق اومالك نی هیرکړې دې. هغه سره نرمې خبرې اترې اوکړئی. ګورئی فرعون څومره خراب دې حضرت موسی ﷺ څومره ښه دې ولې حکم ورته داسې کیږی چه په نرمئی سره نی پوهه کړئی. حضرت یزید رقاشی رحمه الله دې آیت لوستلو سره فرمائی ﴿یامن یتحبب الی من یعادیه فکیف من یتولاه ویناديه﴾ یعنی اې الله، هغه الله ﷻ چه دښمنانوسره هم نرمی اومحبت کوی ستاېه څنګه سلوك وی هغه سره چه تاسره محبت کوی او تارابلی. حضرت وهب رحمه الله فرمائی چه د نرمو خبرو اترونه مراد دا دې چه هغه ته اووایه زما د غضب اوغصې نه زما رحمت اومغفرت ډیر زیات دې.
تبلیغ په نرمه لهجه سره کوئی:- ① عکرمه رحمه الله فرمائی چه د نرمې خبرې کولونه مراد د الله ﷻ طرف ته د وحدانیت دعوت ورکول دی چه هغه د لااله الاالله قائل شی. ② حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی هغه ته وائی چه ستا رب دې ته به مړکیږی اود الله ﷻ وعدې ته به رسې کوم ځائ چه جنت اودوزخ دواړه دی. ③ حضرت سفیان ثوری رحمه الله فرمائی هغه زما په دروازه کښې راوله اودروه. غرض دا چه ته هغه سره په آرام او نرمئی سره خبرې اترې اوکړه دې د پاره چه د هغه په زړه کښې ستا خبرې کینی لکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾(۳) یعنی دخپل رب دلارې دعوت هغه ته په حکمت او ښه طریقه سره ورکړه اوهغه په ښه طریقه سره پوهه راپوهه کړه دې د پاره چه هغه پوهه شی اود خپل ضلالت اوهلاکت نه واورې یاد خپل رب نه اوویریږی اودهغه اطاعت او عبادت طرف ته متوجه شی. لکه چه ارشاد دې﴿لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾(۴) دانصیحت د هغوی دپاره دې چه عبرت حاصل کړی یاشکر کونکې جوړشی. نود عبرت حاصلولو نه مراد د بدو نه اود ویرې د څیزونونه اخواکیدل اود ویرې نه مراد د اطاعت طرف ته مائل کیدل.
حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د هغه د هلاکت دعامه کوه ترکومې چه د هغه ټول عذرونه ختم شوې نه وی. د زید بن عمرو بن نفیل یا د امیه بن ابی صلت په شعرونوکښې دی چه اې الله ﷻ ته هغه ذات نی چا چه په خپل فضل اوکرم سره حضرت موسی ﷺ ته دا وینا کولوسره باغی فرعون له اولیګلو چه هغه ته اووایه چه آیا دا آسمان تا بغیرستنواودرولې دې؟ او تادا جوړکړې دې؟ او آیا هم تا ددې په مینځ کښې دا منور نمر راخیژولې دې؟ چه تیارې په رڼا سره بدلوی. اخوا دسحر په وخت کښې هغه راوختلو

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة طه (واصطنعتك لنفسی):۴۷۳۶،صحیح مسلم:۲۶۵۲.
(۲) ترملی کتاب الدعوات:۳۵۸۰
(۳) ۱۶/النحل:۱۲۵.
(۴) ۲۵/الفرقان:۶۲.

Scanned with Ca

اودیخواد دنیانه تیاري لرې شوې. بنه ده دااوښایه چه دې خاورې نه دادانې راویستونکې څوك دې؟ بیا په دې کښې غونچې پیداکونکې څوك دې؟ آیاد دې ټولو نښو سره هم ته الله ﷻ نه شې پیژندلې؟

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا

| اوونیل دواړو | اې ربه زمونږ | بیشکه مونږه

ادواړو اوونیل چې اې زمونږه ربه ا مونږ

نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى (٤٥) قَالَ

یریږو | چې هغه به ظلم اوکړی | په مونږ باندې | یا | دا چې سرکشی به اوکړی | اوونیل الله

یریږوا چې چرته په مونږ باندې زیاتې اونکړې | یا دا چه زیات سرکشه شی | الله ﷻ اوفرمائیل

لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى (٤٦) فَاْتِيٰهُ

مهٔ یریږئ دواړه | بیشکه زهٔ | ستاسو سره یم | اورم | اووینم | نو ورشئ دواړه هغه ته |

تاسودواړه مه یریږئ | زه ستاسو ملګرې یم | زه هر څه وینم ګورم | ....نودواړه هغه ته ورشئ

فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا

او ورته اووایئ | بیشکه مونږه | دواړه رسولان یو | درب ستا | نو اولیږه | مونږ سره |

او ورته اووائې چې مونږ دواړه ستا د رب رالیږلې شوی یو | ....نو ته مونږ سره

بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ۵ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ؕ قَدْ جِئْنٰكَ بِاٰيَةٍ

بنی اسرائیل | او مهٔ ورکوه تکلیفونه دوئ لره | راغلی یو مونږ تاته | په نښې سره |

بنی اسرائیل پریږده (چه شام ته لاړ شو) | اوهغوئ ته (نور) تکلیفونه مه رسوه | مونږ تاته ستا درب

مِّنْ رَّبِّكَ ؕ وَالسَّلٰمُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى (٤٧) اِنَّا

دطرفه درب ستانه | او سلامتیا ده | په هغه چا | چې تابعداری ئې اوکړه | دنیغې لارې | بیشکه مونږه چې یو

د طرفه یوه نښه راوړې ده | اوسلامتیا دې په هغه چا وی چې په سمه لار روان شی | بیشکه مونږته خو

قَدْ اُوْحِيَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى (٤٨)

وحی شوی ده | مونږ ته | چې بیشکه عذاب | په هغه چا دې | چې دروغ ئې اوګڼړو | او مخ ئې واړلو |

وحی شوې ده | چې (دهغه) عذاب هغه چا دپاره مقرر دې | چې (پیغمبر) دروغژن ګڼړی او د (حق) نه مخ ګرزوی

قوله‌تعالی:- قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ

د الله ﷻ نه بغیرچانه هم اونه ویریږی :-د الله ﷻ دې دواړو پیغمبرانود الله ﷻ پناه غوښتلوسره خپله کمزوری د رب په وړاندې پیش کړه چه مونږ ویریږو چه فرعون په مونږ باندې څه ظلم اونه کړی اوپه بدسلوکنی سره پیش نه شی زمونږ آواز بندولود پاره په تندنی کښې مونږ په څه مصیبت کښې راګیرنه کړی اومونږ سره په ناانصافنی پیش نه شی.د الله ﷻ د طرف نه د دې تشفی اوکړې شوه چه دهغه نه هیڅ ویره مه کونی زه پخپله تاسو سره یم ستاسو اود هغه خبره به اوروم اوستاسو حال به ګورم هیڅ خبره مانه پټه نه شی پاتې کیدې. دهغه مرنی زما په لاس کښې ده هغه زما د اجازت نه بغیرساهم نه شی‌اخستې. زما د قبضې نه بهر نه شی وتلې. زما حفاظت ملګرتیا او امداد تاسو سره دې.
حضرت عبدالله ﷺ فرمائی چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ په دربار کښې دعااوکړه چه ماته هغه دعا

Scanned with Ca

رااوښائي چه زه فرعون له د ټلو په وخت کښې لولم نو الله ﷻ دادعا وراوخودله ﴿هياشرهيا﴾ دکوم معنی چه په عربی کښې ﴿اناالحی قبل کل شئ والحئی بعدکل شئ﴾ یعنی هم زه یم د ټولونه اول ژوندې او هم د ټولو نه پس هم ژوندې. بیائی هغه ته اوخودل چه دې فرعون ته به څه وائې؟حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه دې لاړو دروازې سره اودریدو او اجازت ئې اوغوښتلو د ډیر ساعت نه پس اجازت ملاوشو. محمدبن اسحاق رحمه الله فرمائی چه دواړه پیغمبران به هره ورځ دوه کاله سحر اومابنام فرعون له تلل. درباریانوته به ئې وئیل زمونږ د دواړو پیغمبرانو د راتلوخبر بادشاه ته اوکړه خود فرعون د ویرې نه چاهم خبر اونه کړو. دوه کاله پس د بادشاه یوبې تکلفه دوست خنداګانې او ټوقې کولې هغه اووئیل ستا دروازې سره یوسړې ولاړدې اویوعجیبه اود مزې خبره کوی.هغه وائی چه ستانه بغیرد هغه بل څوک رب دې اود هغه رب هغه ستاطرف ته رسول جوړکړې رالیګلې دې. هغه وئیل چه څه زما دروازه کښې دې؟ هغه وئیل او. حکم ئې اوکړو دننه ئې راولئی. سړې لاړو اودواړه پیغمبران دربارته راغله.حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل زه د رب العالمین رسول یم فرعون هغه اوپیژندوچه داخو حضرت موسی ﷺ دې.

دموسی علیه السلام د فرعون دربار کښې دبهادرئې بیان:-دسدی رحمه الله بیان دې چه هغه په مصرکښې هم په خپل کور کښې حصار وو.مور او رور خواول هغه اونه پیژندلو. کورکښې چه څه پاخه وو هغه ئې د میلمستیا په توګه هغه ته وړاندې کړل دهغې نه پس ئې اوپیژندو او سلام ئې اوکړو. حضرت موسی ﷺ اووئیل چه ماته د الله ﷻ حکم شوې دې چه زه دغه بادشاه د الله ﷻ طرف ته راوبلم او ستامتعلق حکم دې چه ته زما ملګرتیااوکړه. حضرت هارون ﷺ اوفرمائیل بسم الله کړه. دواړه د شپې بادشاه له لاړل. حضرت موسی ﷺ په خپله همساباندې زنځیر اوکړنګولو. بادشاه سخت غصه شوچه دومره لوئ سړې څوک راغلو؟ چه داسې د دربارد آدابوخلاف په خپله همساباندې ماهوښیاروی؟ درباریانو وئیل حضرت هیڅ نه دی صرف یولیونې سړې دې وائی اوګرځی چه زه رسول یم. فرعون حکم اوکړو دې ماته پیش کړئې. حضرت هارون ﷺ سره هغه بادشاه له لاړل اوهغه ته ئې اوفرمائیل مونږ د الله ﷻ رسولان یوته مونږ سره بنی اسرائیل پریږده هغوی له سزاګانې مه ورکوه. مونږ د رب العالمین دطرف نه دخپل رسالت دلیلونه او معجزې راوړې راغلې یوکه ته زمونږ خبره اومنې نود الله ﷻدطرف نه به په تا سلامتی نازله شی.رسول الله ﷺ هم چه کوم خط د روم بادشاه هرقل په نوم لیکلې وو په هغې کښې دبسم الله الرحمن الرحیم نه پس دامضمون وو چه داخط دمحمد ﷺ رسول الله ﷺ د طرف نه د شاه روم هرقل په نوم دې چه د هدایت پیروی کوی نو په هغه باندې سلام دې.دې نه پس دا چه ته اسلام قبول کړه نوسلامت به ئې الله ﷻ به درته دوچنده اجر درکړی.(۱)

د مسیلمه کذاب درغون خط درسول کریم صلی الله علیه وسلم په نوم او دهغې جواب:-مسیلمه کذاب صادق مصدوق ختم المرسلین حضور اکرم ﷺ ته یوخط لیکلې وو په کوم کښې چه دا لیکلې وو داخط د الله ﷻ د رسول مسیلمه د طرف نه د الله ﷻ رسول محمد ﷺ په نوم دې. په هغوی باندې سلام وی. ما ته ځان سره په کارکښې شریك کړې ئې.ښاریې ستاسو د پاره او کلیوال زماد پاره دا قریشیان خو ډیر لوئې ظالمان دی.ددې په جواب کښې حضور ﷺ اولیکل داخط دمحمد رسول الله ﷺ دطرف نه د مسیلمه کذاب په نوم دې. سلام دې وی په هغوی څوك چه د هدایت تابعداری کوی. واوره زمکه د الله ﷻ ملکیت دې هغه په خپلوبندیګانوکښې چه څوك غواړی د دې وارث ئې جوړوی. د انجام په لحاظ سره ښه خلق هغه دی د چا زړونه چه د الله ﷻ د ویرې نه ډك وی(۲)غرض دا چه کلیم الله د الله ﷻ پیغمبر هم فرعون ته داسې اووئیل سلامتی دې په هغوی وی چه د هدایت منونکی وی بیافرمائی چه

۱) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:۷، صحیح مسلم:۱۷۷۳.
۲) الطبقات:۲۵۹/۱ تاریخ الاسلام للذهبی.

Scanned with Ca

مونږ ته د وحی په ذریعه داخبره خودلې شوې ده چه د عذاب لائق صرف هم هغه خلق دی څوك چه د الله ﷻ کلام دروغ اوګنړی اود الله ﷻ د خبرومنلونه انکاراوکړی لکه چه ارشاد دې ﴿فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ۝ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ۝﴾(١)کوم سړې چه سرکشی اوکړی اود دنیا په ژوندون باندې فخر اوکړی داخوبش کړی د هغه آخری ځایٔ هم دوزخ دې. په نورو آیاتونوکښې دی زه تاد شغلې وهونکی اور د دوزخ نه ویروم په کوم کښې چه به صرف هم هغه بدبخت داخلیږی چه دروغ ګنړل کوی او مخ اړوی.د هغه آخری ځایٔ هم دوزخ دې. په نورو آیاتونوکښې دی زه تاد شغلې وهونکی اور د دوزخ نه ویروم په کوم کښې چه به صرف هم هغه بدبخت داخلیږی چه دروغ ګنړل کوی او مخ اړوی.(٢) بل ایت کښې دی چه هغه خونه اومنل اونه ئی مونځ اداکړو بلکه دې نه منکر شو اوکار ئی د فرمان خلاف اوکړو.(٣)

قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمَا يٰمُوْسٰى ۝ قَالَ رَبُّنَا
(نو) اوونیل فرعون | څوك دې | رب ستاسو ددواړو | اې موسی | اوونیل موسی | رب زمونږه |
فرعون اووئیل چې ستاسو رب څوک دې اې موسی ؟! موسی ؑ اوفرمائیل چې زمونږ رب
الَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ۝ قَالَ
هغه دې | چې ورئې کړو | هر څیز ته | شکل د هغه | بیا ئې ورته لار اوښودله دګزران | اوونیل فرعون
هغه دې | چې هر څیز ته ئې د هغه صورت ورکړې دې | اوبیا ئې ورته سمه لار خودلې ده | فرعون اووئیل
فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ
نو څه دې حال | دخلقو | تیرو شوؤ(پخوانو) | اووئیل موسی | علم دهغوئ | زما درب سره
د تیرو قومو نو څه حال شو؟ .... موسی ؑ اوفرمائیل چې دهغې علم خو زما رب سره
فِيْ كِتٰبٍ لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ۝ الَّذِيْ
په کتاب کښې محفوظ دې | نۀ خطا کیږی | رب زما | او نۀ ئې هیریږی | هغه رب
(په لوح محفوظ کښې درج) دې | زما رب نه غلطی کوی او نه ترې څه هیریږی | (الله) هغه ذات دې
جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ
چې جوړه ئې کړه | ستاسو دپاره | زمکه | یو فرش | او راونې ئې کړې | ستاسو دپاره |
چې زمکه ئې ستاسو دپاره فرش ګرځولې ده | اوستاسو دپاره ئې په هغې لارې جوړې
فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا
په هغې کښې | لارې | او نازلې ئې کړې | د اسمان نه | اوبۀ | نو رااوویستل مونږه |
کړې دی | اود اسمان نه ئې اوبه رااورولې دی| .... بیا مونږ په هغې سره قسم قسم

---

(١) ٧٩/النازعات:٣٧-٣٩.

(٢) ٩٢/الليل:١٤-١٦.

(٣) ٧٥/القيامة:٣١-٣٢.

Scanned with Ca

بِهٖٓ أَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوْا وَارْعَوْا

په هغې اوبو سره | ډير قسمونه | دبوټو | مختلف مختلف | خورئ | او څروئ |

شينكئ رازرغون كړې دي | .... (پخپله ئې) خورئ او خپل څاروی په كښې څرونى

أَنْعَامَكُمْ ۗ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّأُولِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾

څاروی خپل | بيشكه | په دې كار كښې | ډيرې نښې دي | دپاره دخاوندانو | دعقل |

بيشكه په دې كښې د عاقلانو دپاره ډيرې نخښې دي ....

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ

ددې زمكې نه | پيدا كړی يئ مونږه تاسو | او هم په دې زمكه كښې | واپس كوو تاسو |

مونږ تاسو ددې زمكې نه پيدا كړی يئ | او تاسو به په دې كښې واپس كوو

وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ أَرَيْنٰهُ

او د دې زمكې نه | به رااوباسو تاسو | يو ځل | بيا يعنى دوباره | او اوښودلې مونږه فرعون ته |

او هم ددې نه به مو يو ځل بيا بهر راوباسو | اوهغه (فرعون) ته خپلې نښې ټولې

اٰيٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبٰى ﴿٥٦﴾

نښې خپلې | ټولې | خو هغه دروغ اوګڼړلې | او انكار ئې اوكړو |

اوخودلې | خوهغه دروغ اوګڼړلې | اوانكارى ئې اوكړو |

قوله تعالى:- اَلَّذِيْٓ أَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾

ټول صورتونه هم الله ﷻ جوړ كړی دی:- دانامنونكې يعنى فرعون مصر د الله ﷻ د وجود انكارى وو د الله ﷻ پيغام د كليم الله په ژبه سره اوريدو سره د خالق د وجود نه د انكار په توګه سوال كوی چه ستا رااليكونكې اوستا رب څوك دې؟زه خو هغه نه پيژنم اونه ئې منم بلكه زما په خيال كښې خو د ټولورب زمانه بغيربل څوك نشته د الله ﷻ رښتونى رسول جواب وركړو چه زمونږ رب خو هغه دې چه هغه هرڅيز ته د هغه جوړه وركړې.([1]) انسان ته د انسان په شكل خر ته د هغه په صورت چيلئى ئى په يوجدا صورت پيداكړې ده.هريوئى دهغه په مخصوص صورت كښې پيداكړې دې دهريوپيدائش ئى د هغه په ښكلې شكل باندې صحيح كړې دې. د انسانى پيدائش طريقه جدا ده څاروی په بل صورت باندې دی اوځناور په خان طريقه. د هريوجوړې هيئت تركيبى جدادې. خوراك څښاك د خوراك څښاك څيزونه ټول جدا جدا ممتاز اومخصوص دی. د هريواندازه ئى مقرركړې اوبيانى د هغې تركيب هغه ته خودلې دې.

د هريو څيزعلم الله ﷻ ته دې :- عمل اجل رزق مقرركولوسره هم په هغې باندې لګولې شوې دې.نظام سره د ټول مخلوق كارخانه روانه ده څوك د دې نه اخواديخوانه شى كيدې. دمخلوق خالق د تقديرونو مقرر كونكې په خپله اراده باندې د مخلوق پيداكونكې هم زمونږ رب دې. دا ټول اوريدوسره هغه ناپوهه تپوس اوكړو دهغوی څه حال شوې وو كوم چه مونږ نه وړاندې وو اود الله ﷻ د عبادت منكر وو؟داسوال هغه په اهميت سره اوكړو خود الله ﷻ پيغمبر داسې جواب وركړوچه عاجزشو. وئى فرمائيل د دې ټولوعلم زما رب سره دې. په لوح محفوظ كښې د هغوی اعمال ليكلې دی اود بدله اوسزا ورځ

[1]) الطبرى:۳۱۶/۱۸.

Scanned with Ca

مقرره ده نه هغه غلطي کوی اونه لویٔ او وړوکي به د هغه د نیولونه خلاص شی نه د هغه نه هیریږي چه مجرم د هغه د نیولونه پاتې شی. د هغه علم ټول څیزونه په خپل ځان کښې راګیرکړی دی د هغه ذات د هیرې وغیره نه پاك دې. نه د هغه د علم نه یوڅیز بهردې اونه د علم نه پس د هیرولودهغه صفت دې هغه د علم د کمی او د علم د نقصان او هیرولو د نقصان نه پاك دې.

ټول نعمتونه هم الله ﷻ ورکوی:-موسی ﷺ دفرعون دسوال په جواب کښې د الله ﷻ اوصاف بیانولوسره فرمائی چه هم هغه الله ﷻ زمکه دخلقو دپاره فرش جوړکړې دې.د﴿مهدًا﴾دویم قراءت ﴿مهادًا﴾ دې زمکه الله ﷻ د فرش په توګه جوړه کړې ده چه تاسو په دې باندې په مزه پراته ئې. هم په دې باندې کینئې اوده کیږئې او اوسیږئې.هغه په زمکه کښې ستاسو دتګ راتګ دپاره د سفر د پاره لارې جوړې کړې دی دې دپاره چه تاسولارهیره نه کړئې اومنزل مقصودته په آسانئې سره اورسئې. هم هغه د آسمان نه باران راوروی اود هغې په ذریعه د زمکې نه هرقسم پیداوار راټوکوی. فصلونه باغونه میوې قسم قسم خوندناکې چه تاسوئې پخپله هم اوخورئې او ځناوروته ګیاهم ورکوئې. ستاسوخوراك اومیوې ستاسود ځناورو ګیااوچه اولمده ټول هم د دې نه الله ﷻ راپیداکوی. د چاعقلونه چه صحیح سالم دی د هغوی د پاره خود قدرت دا ټولې نښې دلیل دې د الله ﷻ د الوهیت او د هغه وحدانیت اود هغه وجود هم په دې زمکه باندې مونږ پیداکړی دی ستاسو شروع هم ددې نه ده ځکه چه ستاسو پلار حضرت آدم ﷺ هم ددې نه پیداکړې شوی دې. هم دې ته به تاسو واپس کیږئې دمرګ نه پس هم په دې کښې خښیږئې اوهم ددې نه به د قیامت په ورځ بیاراپاسولې شئې.زمونږ په آواز به هم زمونږ تعریف کونې راوچتیږئې به او یقین به کوئې چه تاسو ډیر لږ وخت پورې وئې.([1]) لکه چه په بل آیت کښې دی هم به دې زمکه به ستاسو ژوند تیریږی. مره کیدو سره به هم دې له ځنې اوبیا به هم د دې نه راویستلې شئې.([2])دسنن په حدیث کښې رسول الله ﷺ د یومړی د خښولونه پس دهغه په قبرباندې خاوره اچولوسره اول ځل اوفرمائیل ﴿مِنۡهَا خَلَقۡنَٰكُمۡ﴾ دویمه لپه اچولوسره ئې اوفرمائیل﴿وَفِيهَا نُعِيدُكُمۡ﴾اودریم ځل باندې اوفرمائیل ﴿وَمِنۡهَا نُخۡرِجُكُمۡ تَارَةً أُخۡرَىٰ﴾([3])غرض دا چه فرعون له دلیلونه راغله هغه معجزې اونښې اولیدې خودټول انکار اوتکذیب ئې کولو.دکفرسرکشئ ضداو تکبرنه منع نه شو لکه چه ارشاد دې ﴿وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسۡتَيۡقَنَتۡهَآ أَنفُسُهُمۡ ظُلۡمٗا وَعُلُوّٗاۚ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ﴾([4]) یعنی سره د دې چه دهغوی په زړونو کښې یقین راغلې ووخوبیاهم دظلم اوزیاتی په وجه دانکار نه منع نه شو.

فَلَنَأۡتِيَنَّكَ	يَٰمُوسَىٰ	بِسِحۡرِكَ	مِنۡ أَرۡضِنَا	لِتُخۡرِجَنَا
نو رابه وړو مونږه تاته	ای موسی	په جادو خپل سره	دزمکې زمونږ نه	چی اوباسې مونږه

أَجِئۡتَنَا	قَالَ
آیا راغلې ئې ته مونږ ته	اووئیل هغه

هغه (فرعون) اووئیل چې انې موسی! آیا ته مونږ ته د دې دپاره راغلې ئې اچې ته دخپل جادو په زور مونږ دخپل ملک نه اوباسې انو اوس به

[1] ۱۷/الاسراء:۵۲.
[2] ۷/الاعراف:۲۵.
[3] احمد:۵/۲۵۴ وسنده ضعیف، حاکم:۲/۳۷۹، بیهقي:۳/۹.
[4] ۲۷/النمل:۱۴.

بِسِحْرٍ مِّثْلِهٖ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا

جادو | په شان ددې | نو مقرر کړه | په منځ زمونږ | او منځ خپل کښې | ځائې دوعدې |

مونږ ستا په مقابله کښې دغسې جادو وړاندې کړو | نو ته زمونږ او خپل مینځ یو داسې ځائې مقرر کړه

لَّا نُخْلِفُهٗ نَحْنُ وَلَآ اَنْتَ مَكَانًا سُوًى ۝ قَالَ

چې نه به کوو مخالفت دهغې نه | مونږه | اونه ته | یو ځائې هوار | اووئیل موسی

چې نه به ترې مونږ خلاف کوو اونه به ترې ته | چه په یو هموار میدان کښې دامقابله وي | موسی اووئیل

مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّيْنَةِ وَاَنْ يُّحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ۝

وخت دوعدې ستاسو | ورځ د میلې ده | او راجمع دې کړې شی | خلق | په وخت دڅاښت کښی |

ښه ده تاسو سره دمیلې ورځ نیټه شوه | اوداچې خلق دې د څاښت په وخت کښې راجمع شی

قوله تعالى:- لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوْسٰى ۝

فرعون معجزوته جادو اووئیل:- دحضرت موسی ؑ معجزه د لرګی نه مارجوړیدل د لاس روښانه کیدل وغیره لیدو سره فرعون وئیل داخوجادودې اوته خو د جادو په زور سره زمونږ ملك اخستل غواړې نو ته مغروره کیږه مه. مونږ هم په دې جادوکښې ستا مقابله کولې شو.ورځ او مقام مقررکړه چه مقابله اوکړو.مونږ به هم په هغه ورځ هم دې ځائ ته راشو اوته هم هسې نه چه څوك رانه شې. په کولاومیدان کښې د ټولوخلقو په وړاندې به د ګټې بیلات فیصله اوشی.حضرت موسی ؑ وئیل ماته منظور ده اود دې د پاره هم ستاسو د اختر ورځ مناسب ده څکه چه د فرصت ورځ ده ټول به راشی اوکتلوسره به په حق او باطل کښې تمیز اوکړی. د معجزې اوجادوفرق به معلوم شی. وخت دسحرکیخودل پکاردی دې دپاره چه کوم څه میدان ته راشی نوټول ئې اوکتلې شی.

حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه د هغوی د زینت او اختر ورځ د عاشورې ورځ وه. دایادساتئی چه انبیاء کرام علیهم السلام په داسې موقعوباندې چرته هم نه روستوکیږی. داسې کار کوی چه په هغې سره حق واضحه شی او هریوته ښکاره شی. په دې وجه هغه د دوی د اخترورځ مقرره کړه او وخت ئې د ورځې د راختو یعنی سحر کیخودواوصفاهوار میدان ئې مقررکړو د کوم ځائ نه چه ئې هریواولیدې شی اوچه کومې خبرې وی چه هغه واوریدې شی.([1]) وهب بن منبه رحمه الله فرمائی چه فرعون مهلت اوغوښتو.حضرت موسی ؑ انکاراوکړو. په دې باندې وحی نازل شوه چه وخت مقررکړه فرعون د څلویښتو ورځو وخت اوغوښتلوچه منظورکړې شو.

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ۝

نو واپس شو فرعون | او راجمع ئې کړل | (اسباب) دمکر فریب خپل | بیا | راغلې (مقابلې له) |

غرض دا چې فرعون واپس شو | نو خپل دمکر سامان ئې ټول راغونډ کړو | نو بیا موسی ؑ هغه خلقو

قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا

اووئیل هغوئ ته | موسی | هلاکت دې تاسو دپاره | مه ترئ | په الله باندې | دروغ |

ته اووئیل | چې هلاک شئ | ....تاسو په الله ﷻ باندې د درغو بهتانونه مه ترئی

[1]) الطبری:۱۸/۳۲۳.

Scanned with Ca

فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ۝

گنی هلاك به كړي تاسو | په عذاب سره | اونامراده شو | هغه څوك | چې دروغ ئې جوړ كړل |

گنی هغه به تاسو په عذاب سره هلاك كړي| اوڅوك چې دروغ جوړوی هغه نامراده پاتې شوې دې

فَتَنَازَعُوٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا

نواختلاف راغې دهغوئ | په كار خپل كښې | په منځ خپل كښې | او پټې پټې ئې شروع كړې |

بيا هغوئ په خپل مينځ كښې په خپله خبره كښې په جنگ شو| او پټې مشورې ئې اوكړې

النَّجْوٰى ۝ قَالُوٓا اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ يُرِيْدٰنِ اَنْ يُّخْرِجٰكُمْ

دغوږ خبرې | اووئيل هغوئ | دا دواړه | جادوگران دي | غواړي دوئ دواړه | چې اوباسي تاسو |

بيا ئې اووئيل چې دا دواړه رونړه هم جادوگر دي| اودا غواړي چې تاسو دخپل ملك

مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيْقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ۝

د زمكې ستاسو نه | په جادو خپل سره | او ختمې كړي | لارې (دژوند) ستاسو | غوره

نه دجادو په ذريعه اوباسي| اوستاسو بهترينه لاره چاره ورانه كړي| نوټول سره رايوځائې

فَاَجْمِعُوْا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوْا صَفًّا ۚ وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ

نو راجمع كړئ | تدبيرونه خپل | بيا راشئ | قطار قطار (په اتفاق) | او كامياب شو | نن ورځ

شئ | اودخپل فن مظاهره اوكړئ |نوبيا قطار قطار راشئ |ځكه چې نن به هغه څوك ميدان گټي

مَنِ اسْتَعْلٰى ۝

هغه څوك | چې غالب شو |

چې غالب راشي |

قوله تعالى:- فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ۝

فرعون جادوگرراواوغوښتل اود مقابله كولوكوشش ئې اوكړو:-كله چه د مقابله ميعاد مقررشو ورځ وخت اوخائ اوټاكلې شو نوفرعون داخواديخوانه جادوگرراجمع كول شروع كړه.په هغه زمانه كښې د جادو ډير زور وو لوئ لوئ جادوگرموجود وو او فرعون عام حكم جاري كړې ووچه ټول هوښيار جادوگرماله راوليگئني.هغه وخت پورې ټول جادوگرراجمع كړې شو.فرعون هم په هغه ميدان كښې خپل تخت راوويستلو او په هغې كيناستو.ټول اميران اووزيران په خپل خپل ځائ كيناستل. خلق ټول راجمع شو. د جادوگرو صفونه صفونه جوړكړې شو اوتخت سره اودريدل.فرعون دهغوى ملاتړول شروع كړه اوورته ئې اووئيل چه گورئې نن خپل هغه هنر اوښائې چه په دنياكښې يادگارپاتې شي.جادوگرووئيل چه كه مونږبازي اوگټو نوڅه انعام به هم ملاويږي؟ونيل ولې نه زه خوبه تاسوخپل خاص درباريان جوړ كړم.

جادوگر ته ميدان كښې د موسى عليه السلام نصيحت:-بل خواحضرت كليم الله ﷺهغوى ته تبليغ شروع كړو چه گورئې په الله ﷻ باندې دروغ مه تړئې گنې دا عملونه به مو تباه كړي. دخلقو په سترگو كښې دوړې مه اچوئې په حقيقت كښې هيڅ هم نه وي او تاسو د جادو په زور ډير څه اوښائې. د الله ﷻ نه بغير هيڅ څوك خالق نشته چه په حقيقت كښې څه پيداكړې شي يادساتئې داسې دروغژن اوبهتان

Scanned with Ca

لګونکی خلق خلاصې نه شی موندلې.دې اوریدو سره په هغوی کښې په خپل مینځ کښې پس پس شروع شو.بعضې خو پوهه شو او وئی وئیل چه دا کلام د جادوګرونه دې.دې خو په رښتیاسره د الله ﷺ رسول دې.

د جادوګرو مینځ کښې اول اختلاف بیا اتفاق:-بعضو وئیل چه نه جادوګردې مقابله اوکړئی. دا خبرې ډیر په احتیاط اوپټې اوکړې شوې. د﴿ان هذن﴾ دویم قراءت ﴿ان هذین﴾هم دې.مطلب اومعنی ددواړو قراءتونو هم یوه ده. اوس ئې په اوچت آواز سره اووئیل چه دا دواړه رونړه هوښیار او رسیدلې جادوګر دی.دې وخته پورې خو ستاسوهوابنده اود بادشاه سره نیزدې ئې مال اودولت دپښې لاندې لوټ کوئی خوکه نن دوی دابازی یوړه نو ښکاره خبره ده چه بادشاهی به هم د دوې شی تاسو به د ملك نه اوباسی عوام به د دوی ماتحت شی.د دوی زور به جوړشی بادشاهت به درنه واخلی اودې سره به ستاسو مذهب ختم کړی. بادشاهت عیش او آرام ټول څیزونه به درنه واخلی.شرافت عقل مندی ملك ټول هرڅه به د دوی په قبضه کښې راشی تاسو به هم داسې خوارزار شئی ستاسواشراف خلق به ذلیل شی امیران به فقیران شی ټول رونق اوسپرلې به لاړشی. دا بنی اسرائیل چه ستاسو وینځې غلامان جوړشوی دی ټول به دوی سره شی اوستاسوحکومت به دړې وړې شی.تاسو ټول اتفاق اوکړئی د دوی په مقابله کښې صف بندی اوکړئی او هیڅ یوفن باقی مه پریږدئی په کولاو زړه او هوښیارتوب سره د خپل جادوپه زور دوی ښکته کړئی.هم په یوخل هریواستاذخپله استاذی اوښائی چه میدان هم زمونږ دجادونه ډك شی. ګورئی که هغوی اوګټله نو دا ټول ملك به د هغوی شی اوکه مونږ غالب راغلو نوتاسو اوریدلی دی چه بادشاه به مونږ خپل مقرب او د دربار خاص اراکین جوړکړی.

قَالُوْا يٰمُوْسٰى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ

| اووئیل(جادوګرانو) | اې موسی | یا به ته غورزوې(همساخپله) |

| هغوئ (جادوګرو) اووئیل چې ائې موسی یا خو ته ړومبې خپله (همسا) اوغورزوه او

وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ۝ قَالَ بَلْ

او یا به شو مونږه | اول | هغه څوك | چې غورزوی(جادوخپل) | اووئیل موسی | بلکه

یا ئې هم مونږ ړومبې غورزؤ | ....موسی ﷺ اووئیل چې تاسو اول اوغورزوئی

اَلْقُوْا ۚ فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ

اوغورزونی تاسو | نو فورا | رسئ. دهغوئ | او همساګانې دهغوئ | په خیال کښې راتلې هغه ته |

نوناګهانه دهغوئ رسئ او همساګانې دموسی ﷺ په خیال کښې دجادو په زور سره

مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ۝ فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ

دوجې د جادو دهغوئ نه|داسې لکه چې هغه|(ماران دی) منډې وهی | نو اومندله | په زړۀ خپل کښی

داسې ښکاره شوې لکه چې منډې وهی | په دې باندې موسی ﷺ په خپل زړۀ کښې

خِيْفَةً مُّوْسٰى ۝ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ۝ وَاَلْقِ

یره | موسی | اووئیل مونږه | مۀ یریږه | بیشکه ته | هم ته | به غالب ئې | او اوغورزوه

ویره محسوس کړه| مونږ ورته اووئیل چې مه ویریږئی هم ته به برې بیا مومې|او داستا

Scanned with Ca

مَا فِيْ يَمِيْنِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوْاؕ

هغه څه | چي په ښي لاس ستا کښي دی | تير به کړي | هغه څيزونه | چي جوړ کړي دی دوئ

په ښي لاس کښي چي (همسا) ده دا اوغورزوه | ددوئ جوړ کړی ټول څيزونه بۀ تير کړي

اِنَّمَا صَنَعُوْا كَيْدُ سٰحِرٍؕ وَلَا يُفْلِحُ

بيشکه هغه څه | چي جوړ کړی دی دوئ | مکر (فريب) | دجادوګر دي | او بري نۀ شي موندي

دوئ چي څه جوړ کړی دی دا خو تش دجادو فريب دي | . او جادوګر چي هر ځائي ته لاړشي نو

السّٰحِرُ حَيْثُ اَتٰى ۝ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوْٓا

جادوګر | په هر شان سره چي راشي | پس اوغورزولي شو | جادوګران | سجده کونکي | وي وئيل

کاميابيدي نشي | ....بيا جادوګر په سجده پريوتل او دائي اووئيل چي

اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُوْنَ وَمُوْسٰى ۝

ايمان راوړو مونږ | په رب دهارون | او دموسی |

مونږ خو د هارون ؑ او موسی ؑ په رب باندي ايمان راوړو

قوله تعالى:- قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ۝

د جادوګرو موسی ؑ ته اختيار ورکول او دموسی ؑ جواب :-جادوګرو موسی ؑ ته اوونيل چه اوس وايه ته خپل وار اول کوي که مونږ ئې اوکړو؟په دې باندې د الله ﷻ پيغمبر ؑ اوفرمائيل چه هم تاسو اول د خپل زړه براس اوباسئ دې دپاره چه دنيااوګورئ چه تاسوڅه اوکړه اوبيا الله ﷻ ستاسو کړه څنګه ختم کړل.هم هغه وخت هغوی خپل لرګی اورسئ په ميدان کښې اوغورزولې څه داسې معلو ميدل لکه چه هغه ټول ماران جوړشوی ګرځی راګرځی او په ميدان کښې تر لرې لرې تختی. ونی ونيل د فرعون په برکت به هم مونږ غالب راځو.دخلقو په سترګوباندې جادو اوکړو هغوی اوويرول اود جادو زبردست چلونه ئې اوخودل. داخلق ووهم ډير زيات دهغوی په غورزولې شوی لرګو او رسو باندې ټول ميدان دمارانو نه ډك شو. هغوی په خپل مينځ کښې ګډوډ شو اولاتدې باندې شو. دې منظر حضرت موسی ؑ لږ شان اوويرولوچه هسې نه داخلق د دوی په دې کرتب باندې قائل نه شي او په دې باطل کښې رااونخلی.هغه وخت الله ﷻ وحی اوکړه چه دخپل ښی لاس داهمسا دې ميدان کښې اوغورزوه ويريږه مه. هغه حکم په ځای راوړو.

په جادوګرو باندې د موسی عليه السلام اوچتوالي:-د الله ﷻ په حکم دا لرګي يوزبردست او بې مثال اژدهاجوړه شوه د هغې پښې هم وې سرجامنې او غابښونه ئې هم وو دې د ټولو په وړاندې ټول ميدان صفا کړو. په دې کښې چه د جادوګرو څومره کرتبونه وو ټول ئې الواق تير کړل. اوس ټولوته حق ښکاره شو اومعجزه اوجادو کښې تميز اوشو. په حق اوباطل کښې پيژند ګلو اوشوه. ټولوته پته اولګيدله چه د جادوګرو په کارکښې هيڅ اصليت نه وو.په حقيقت کښې جادوګريوچال اوچلولوخو په هغې کښې غالب نه شو.ابن ابی حاتم کښې حديث دې ترمذی کښې هم موقوفاً او مرفوعاً نقل دې چه جادوګر کوم ځای وينئ رانيسئ او وژنئ[1] بياهغوی هم دا جمله تلاوت اوفرمائيله. يعنی چه کوم ځای کښې

---

[1]) دَ دې معنی روايت په دې ځايونوکښې موجود دې. ترمذی كتاب الحدود باب ماجاء فی حدالساحر:۱۴۶۰ وسنده ضعيف دارقطنی:۱۱۴/۳،حاکم:۳۶۰/۴،بيهقی:۱۳۶/۸،مسندالفردوس:۲۷۰۸).

Scanned with Ca

وینئ امن مه ورکوئی.جادوګروچه کله دا اولیده نو دهغوی یقین پیداشو چه داکارد انسانی طاقت نه خارج دې. هغوی د جادود کار نه خبرووپه یونظرئی اوپیژندوچه واقعی دادهغه الله کاردې دکوم فیصله چه اټل ده.هغه چه څه غواړی د هغه په حکم سره کیږی د هغه د ارادې نه مراداومقصدجدا نه دې. د هغه دوی ته دومره کامل یقین اوشو چه هم په هغه وخت په هغه میدان کښې د ټولو په وړاندې دبادشاه په موجودګئی کښې الله ﷻ ته سرپه سجده شو اوچغې کړې چه مونږ په رب العالمین یعنی د هارون اوموسی ﷤ په رب باندې ایمان راوړې دې. سبحان الله سحر کافران او جادوګران وو اومابښام پاك مؤمنان اود الله ﷻ د لارې شهیدان وو. وائی چه دهغوی شمیر اتیازره یا اویا زره یاڅه د پاسه دیرش زره یانورلس زره یا پنځلس زره یادولس زره وو.داهم روایت دې چه دا اویا ووسحرجادوګر اومابښام شهیدان(۱) روایت دې چه کله دوی په سجده کښې پریوتل نو الله ﷻ هغوی ته جنت اوخودلو اوهغوی خپل منزلونه په خپلو سترګوسره اولیدل.(۲)

<table>
<tr><td>قَالَ اٰمَنۡتُمۡ لَهٗ</td></tr>
<tr><td>| اووئیل فرعون | ایمان راوړلو تاسو| په هغه باند</td></tr>
<tr><td>|فرعون اووئیل زما د اجازت نه وړاندې</td></tr>
<tr><td>قَبۡلَ اَنۡ اٰذَنَ لَكُمۡ ؕ اِنَّهٗ لَكَبِيۡرُكُمُ</td></tr>
<tr><td>مخکښی ددې نه | چی اجازت کړې ووما | تاسو ته | بیشکه چی هغه | خامخا مشر دې ستاسو</td></tr>
<tr><td>تاسو په ده ایمان راوړوا|............................ بیشکه چې داستاسو هغه مشر(استاد)دې</td></tr>
<tr><td>الَّذِىۡ عَلَّمَكُمُ السِّحۡرَ‌ۚ فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيۡدِيَكُمۡ</td></tr>
<tr><td>هغه(مشر) | چی ښودلې ئې دې تاسو ته | جادو | نو خامخا پریکوم زۀ | لاسونه ستاسو</td></tr>
<tr><td>چې تاسو ته ئې هم جادو خودلې دې | نو اوس زه ستاسو لاس او پښې ادل بدل پریکوم</td></tr>
<tr><td>وَاَرۡجُلَكُمۡ مِّنۡ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمۡ فِىۡ جُذُوۡعِ النَّخۡلِ ۡ</td></tr>
<tr><td>او خپې ستاسو | ادلې بدلې | او خامخا په سولئ کوم تاسو | په تنو کښی | د کجورو</td></tr>
<tr><td>اودکهجورو ونو کښې مو په سولئ خیژوم اودابه درته معلوم شی چې په</td></tr>
<tr><td>وَلَتَعۡلَمُنَّ اَيُّنَاۤ اَشَدُّ عَذَابًا وَّاَبۡقٰى ۝</td></tr>
<tr><td>او پته به اولګی تاسو ته|چی کوم یو زمونږ نه|زیات سخت دې په لحاظ دعذاب سره| او باقی پاتې کیدونکې دې</td></tr>
<tr><td>مونږ دواړو کښې دچا عذاب سخت دې |او زیاتې پاتې کیدونکې دې| هغوئ(جادوګرو) ورته</td></tr>
</table>

قوله تعالی:- قَالَ اٰمَنۡتُمۡ لَهٗ قَبۡلَ اَنۡ اٰذَنَ لَكُمۡ ؕ

جادوګرو ته د فرعون خطاب اود هغوئ جواب:- د الله ﷻ شان ته ګوره په کار خوداوو چه فرعون اوس په لار راغلې وې کوم چه هغه د مقابله د پاره راوستې وو هغوی په عام مجمع کښې بیلات اوکړو. هغوی خپل بیلات اومنلو خپل کارته نی جادو اودموسی ﷤ کارته نی دالله ﷻ دطرفنه معجزه او هغه معجزه

(۱) الطبری:۱۸/۳٤٠.
(۲) الطبری:۱۸/۳٤۲.

Scanned with Ca

نی اومنله. پخپله هغوی ایمان راوړو چه د مقابلې دپار راوستلې شوی وو. په عام مجمع کښې د ټولو په وړاندې بغیرد ویرې هغوی حق دین قبول کړو خودې په خپل شیطانت کښې نور هم وړاندې شو او خپل طاقت اوقوت نی ښکاره کول شروع کړه. خود حق والا مادی طاقت چرته منی؟ اول خونی د جادوګرو دې مسلمان ټولی ته اووئیل چه زما د اجازت نه وړاندې تاسو په ده باندې ایمان ولې راوړ؟ بیانی داسې بهتان اوتړلوچه د هغې دروغ کیدل بالکل واضحه دی چه موسی ﷺ خوستاسو استاذ دې. هم د ده نه تاسو جادو زده کړې دې. تاسو ټول په خپل مینځ کښې یونی. په مشوره کولوسره زمونږ د تباهنی د پاره اول تاسو دې راولیګلو بیا د ده په مقابله کښې پخپله راغلنی اود خپل مینځ پټه سمجوته باندې تاسو مخامخ بیله اوپه ده باندې مو اوګټله بیامو د ده دین قبول کړو چه ستاسو په کتو سره زما داخلق هم په دې چکرکښې اونخلی. خواوس به تاسو ته د خپل دې سازباز کولو انجام معلوم شی.زه به ستاسو ښې اوګس پښه لاس پرې کړم او دکهجورو په تنوکښې به مو په سولئی کړم او دومره په خرابه طریقه به ستاسو ساه اوباسم چه د نورو دپاره عبرت شی. بادشاه د ټولونه اول داسزا ورکړه. چه دا تاسو خپل خان په هدایت باندې اوما اوقوم په ګمراهنی باندې ګنړنی د دې حال به اوس تاسو ته معلوم شی چه د همیشه عذاب په چا باندې راخی؟ د دې بدمعاشنی د الله ﷻ په دې دوستانو باندې الټه اثر اوشو هغوی په خپل ایمان کښې کامل شو او ډیر په بې پرواهنی سره نی جواب ورکړو د دې هدایت اویقین په مقابله کښې چه مونږ ته د الله ﷻ د طرف نه اوس حاصل شوې مونږ ستا مذهب په هیڅ شان سره د قبلولونه یو. نه تا مونږ د خپل ربښتونی مالك اوخالق په وړاندې څه څیز ګنړو اودا هم ممکن دی چه داجمله قسم وی یعنی د هغه الله ﷻ قسم چاچه مونږ په اول خل پیداکړو مونږ په دې واضحه دلیلونوباندې ستا ګمراهئی ته ترجیح ورکولې نه شو.که ته مونږ سره هرڅه اوکړې. د عبادت حقدارهم هغه دې. چه هغه مونږ پیداکړی یو اونه ته چه پخپله هم هغه پیداکړې نی.ته چه څه کوې په هغې کښې کمې مه کوه. ته خو مونږ له هغه وخت سزاراکولې شې چه ترکومې مونږ ددې دنیاد ژوند په قیدکښې یوزمونږ یقین دې چه ددې نه پس به دهمیشه راحت اوغیرفانی خوشحالی اومسرت رانصیب کیږی. مونږ په خپل رب باندې ایمان راوړې زمونږ امید دې چه هغه به زمونږ د وړاندې قصور معافی اوکړی. خاص کرداقصورچه مونږ دالله ﷻ د ربښتونی نبی په جادوګرئی سره مقابلې کولو کارسرزد شو.

د جادوګرو د جادو تعلیم هم د فرعون په حکم وو:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه فرعون د بنی اسرائیلو څلویښت ماشومان واخستل اوجادوګروته نی حواله کړه چه دوی ته د جادو پوره تعلیم ورکړنی. اوس داهلکان دامقوله وائی چه تازمونږنه په زور باندې دجادوګرئی داخدمت واخستو.دحضرت عبدالرحمن بن زید رحمه الله قول هم دا دې[1] بیافرمائی زمونږ دپاره په نسبت ستا الله ﷻ ډیر بهتردې اود همیشه بدله اوثواب ورکونکې دې. نه زمونږ ستا د سزاګانو نه ویره اونه ستا د انعام لالچ. هم د الله ﷻ ذات د دې لائق دې چه د هغه عبادت او تابعداری اوکړې شی. د هغه عذابونه د همیشه د پاره دی او ډیر دردناك دی او سخت خطرناك دی. که د هغه نافرمانی دې اوکړه. نو فرعون هم د هغوی سره دا اوکړه چه د ټولو پښې لاسونه نی اولتیه او سیدا پریکړل او په سولئی نی اوخیژول. هغه ډله چه د نمر راختو سره کافران وو د نمر د ډوبیدونه اول مؤمنان او شهیدان وو.

قَالُوْا	لَنْ نُّؤْثِرَكَ	عَلٰی مَا	جَآءَنَا
اووئیل جادوګرانو	هر ګز به ترجیح درنه کړو تا لره	په هغې باند	چې راغلی دی مونږ ته
اووئیل چې مونږ به تا هیڅ کله غوره نه کړو ادهغې ښکاره دلیلونو نه پس چې مونږ ته راغلی دی			

[1] الطبری:۱۸/۳٤۱.

Scanned with Ca

مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِيْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ

دروښانه نښو نه | قسم دې په هغه ذات | چې پيدا کړي ئې يو مونږ | پس اوکړه | هغه څه | چې ته

او دهغې الله ﷻ په مقابله کښې چې مونږ ئې پيدا کړي يو | ته چې هر څه فيصله کول غواړې

قَاضٍ ۚ اِنَّمَا تَقْضِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۞ اِنَّآ اٰمَنَّا

کونکې ئې | بيشکه | ته فيصله کولې شې | ددې ژوند ددنيا | بيشکه مونږه | ايمان راوړې دې

هغه اوکړه | ته خو بس ددې دنيا په حقله (چې څه غواړې هغه) کولې شې | مونږ خو پخپل رب ايمان راوړو

بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا

په رب خپل | دپاره ددې چې اوبښي | مونږ لره | خطاګانې زمونږه | او هغه | چې مجبوره کړي يو تا مونږه

چې هغه زمونږ ګناهونه معاف کړي | او کوم د جادو کولو په باره کښې چه تا په مونږ کوم زياتې کړې دې

عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۚ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ۞ اِنَّهٗ

په هغې باند | چه جادو دې | او الله | بهتر دې | او باقي پاتې کيدونکې دې | بيشکه شان دادې

هغه (هم راته اوبخښي) | او الله ﷻ هرچانه غوره دې او باقي پاتې کيدونکې دې | ياد ساتئ

مَنْ يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ۚ لَا يَمُوْتُ

چې څوك ورشي | رب خپل ته | په حيثيت دمجرم | نو بيشکه | دپاره دهغه | دوزخ دې | چې نه به مري

چې څوک خپل رب ته د مجرم په حيثيت راشي | نو بيشکه هغه دپاره جهنم دې | چې نه به په کښې مري

فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ۞ وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ

په هغې کښې | او نه به ژوندې اوسي | او څوك چې ورشي هغه ته | په حيثيت دمومن | چې کړي ئې وي

او نه به رغيږي | او څوک چې ورته ايماندار ورشي | چې دنيکئ کارونه ئې کړي وي

الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ۞ جَنّٰتُ

نيك عملونه | نو دغه کسان چې دی | دی دهغوئ دپاره | مرتبې | اوچتې | باغونه دی

نو داسې خلقو دپاره اوچتې اوچتې درجې مقرر دی | .... (يعنی) د هميشه استوګنې باغونه

عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ

دهميشه استوګنې | چې بهيږي به | لاندې د ونود هغې نه | نهرونه | هميشه به وی | په هغې کښی

چې دهغې لاندې به ولې بهيږي | دوئ به په کښې تل ترتله اوسيږي (چه د وتو ويره به ئې نه وی)

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ۞

او دا جزا ده | دهغه چا | چې پاکوالې ئې اختيار کړو |

او هم دغه انعام دې د هغه چا چې پاک شو |

قوله تعالى:- لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ۞

په دوزخ کښې به مرګ نه راځي:- په ظاهره معلوميږي چه جادوګرو ايمان قبول کړو فرعون ته ئې کوم

Scanned with Ca

نصیحتونه اوکړل هم په هغې کښې دا آیاتونه هم دي. هغه د الله ﷻ د عذابونونه ویروی اود الله ﷻ د نعمتونو لالچ ورکوی. د ګناهګارانو ځایٔ دوزخ دې کوم ځایٔ چه به مرګ هم نه راځی خو ژوندون به هم ډیر سخت دمشقت والا د مرګ نه خراب. لکه چه ارشاد دې ﴿لَا یُقۡضٰی عَلَیۡهِمۡ فَیَمُوۡتُوۡا وَلَا یُخَفَّفُ عَنۡهُمۡ مِّنۡ عَذَابِهَا ؕ كَذٰلِكَ نَجۡزِیۡ كُلَّ كَفُوۡرٍ ۝﴾([1]) یعنی نه به مرګ راځیاونه به عذاب سپکیږی کافرانوته مونږ هم داسې سزا ورکوو. په نورو آیانونوکښې دی([2]) یعنی د الله ﷻ د نصیحتونونه به هغه خلق بې فیض پاتې وی څوک چه ازلي بدبخت وی آخر به په ډیر سخت اُور کښې وراوغوزولې شي کوم ځایٔ چه به نه مرګ راځی او نه به د آرام ژوند نصیب کیږی. بل آیت کښې دی چه په دوزخ کښې به خونیدونکی وائی به ای د دوزخ داروغه ته دعااوکړه چه الله ﷻ مونږ ته مرګ راکړی خوهغه به جواب ورکړی چه نه تاسو له مرګ راځی اونه وتلې شئ([3])مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی اصلی دوزخیان خو به په دوزخ کښې پراته وی نه به هغوی له هلته مرګ راځی اونه به د آرام ژوندملاویږی.اوداسې خلق به هم وی چه هغوی به د هغوی دګناهونو په وجه دوزخ کښې اچولې شي کوم ځایٔ چه به هغوی اوسوزی او سکاره به شی. ساه به ترې اوخی اوبیا به د شفاعت د اجازت نه پس د هغوی چوری ذرې راویستلې شي اود جنت د نهرونو په غاړو به شیندلې شی اوجنتیانوته به اوفرمائیلې شي چه په دوی باندې اوبه واچوئی.نوچه څنګه تاسو دنهرونو په غاړو د فصل دانې په راټوکیدو باندې لیدلې دی دغه شان به هغوی راوټوکیږی دې اوریدو سره یوسړی اووئیل یارسول الله ﷺ مثال خودې داسې ورکړولکه چه تاسو څه زمانه په ځنګل کښې تیره کړې وی.([4])

د نیک عمل کونکی د پاره جنت:-په یوبل حدیث کښې دی چه په خطبه کښې د دې آیت د تلاوت نه پس حضور ﷺ فرمائیلې ووځوك چه الله ﷻ سره د قیامت په ورځ په ایمان اونیك عمل سره ملاوشی هغه ته به داوچتو بالاخانو والا جنت ملاویږی. رسول الله ﷺ فرمائی د جنت سل درجې دی او په هره درجه کښې دومره فاصله ده څومره چه په زمکه اوآسمان کښې ده. د ټولونه پاس جنت الفردوس دې د دې نه څلور نهرونه روان دی. ددې چت د رحمن عرش دې. تاسو چه د الله ﷻ نه کله هم جنت غواړئی نود جنت الفردوس سوال کوئی.([5])(ترمذی‌وغیره). ابن ابی حاتم کښې دی چه وئیلې شوی ووچه د جنت سل درجې دی اوبیا دهرې درجې سل درجې دی په دوو درجوکښې دومره لرېوالې دې څومره چه په زمکه او آسمان کښې دې. په دې کښې یاقوت مرغلرې اوکالی هم په هرجنت کښې امیردې د کوم د فضیلت اوسردارئی چه ټول قائل دی.د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه د اوچت علیین والا داسې ښکاری لکه څنګه چه تاسو خلق د آسمان ستوروته ګورئی.خلقو وئیل چه بیاخوبه دااوچتې درجې د انبیاء کرامو د پاره وی؟ ونی فرمائیل واورئی د چا په قبضه کښې چه زما خان دې داهغه خلق دی چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړې او نبیان ئې رښتونې ګڼړلی.([6])د سنن په حدیث کښې داهم دی چه ابوبکر ﷺ اوعمر ﷺ هم د دوی نه دې. او څومره د ښه مرتبې والا دی.([7]) داجنتونه د همیشه د اوسیدو د پاره دی. کوم ځایٔ چه به دوی د همیشه اومدام د پاره وی. کوم خلق چه خپل نفس پاك ساتی دګناهونو او

[1]) ۳۵/فاطر:۳٦.

[2]) ۸۷/الاعلی:۱۱. الخ

[3]) ٤۳/الزخرف:۷۷.

[4])صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدین من النار:۱۸۵، احمد:۱۱/۳، ابن ماجه:٤۳۰۹، ابن حبان:۱۸٤.

[5])ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة درجات الجنة: ۲۵۳۱ وسنده صحیح، احمد: ۳۱٦/۵، حاکم:۸۰/۱.

[6])صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۲۵٦، صحیح مسلم۲۸۳۱، احمد:۳٤۰/۵، ابن حبان:۷۳۹۳.

[7])ابوداؤد کتاب الحروف والقراءات:۳۹۷۸ ترمذی :۳٦۵۸، ابن ماجه: ۹٦، احمد:۲۷/۳، مسندابی یعلی:۱۱۳۰.

Scanned with Ca

خباثت نه د ګندګنی نه دشرك اوکفر نه ئی لرې ساتی دالله ﷻ چه واحد ذات دې عبادت کوی د رسولانو په تابعدارئی کښې خپل ژوندون تیرکړی د هغوی د پاره هم دغه د فخر مقامات او قابل د صد مبارکباد انعام دی. رزقنا الله ایاها.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۥۙ
ا او بیشکه وحی اوکړه مونږ ا موسی ته
ا اومونږ موسی ﷺ ته خپله وحی اولیږله اچې زما بندګان
اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ
چې بوزه دشپې ا بندګان زما ا او جوړه کړه ا دپاره دهغوئ ا لاره ا په دریاب کښې ا وچه ا
شپه په شپه دمصر نه بهر بوزه ا بیا ورله په سمندر کښې (دهمسا په وهلو) یوه اوچه لار جوړه کړه
لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ۞ فَاَتْبَعَهُمْ
نۀ دې وی یره تاته ا ددرسیدو (دفرعون نه) ا او نۀ دې راشي یره په تا ا پس وراورسیدو په هغوئ پسې
مه د (چا) د رالاندې کولو ویره کوه اا ومه نوره ویره (په زړه کښې ساته) ا نو فرعون
فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ۞ ط
فرعون ا سره دلښکرو خپلو انو پټ کړی هغوئ لره ا دریاب ا هغه چې پټ ئې کړل هغوئ
ورپسې خپلې لښکرې روانې کړې ا نود دریاب چپې په دوئ راوختلی اا ودوئ ئې پټ کړل (یعنی ډوب
وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ۞
او بې لارې کړې وۀ ا فرعون ا قوم خپل ا او نۀ ئې وه ورته ښودلی نیغه لار ا
ئې کړل) ا او فرعون خو خپل قوم ګمراه کړې وو ا او سمه لار ئې ورته خودلې نه وه ا

قوله تعالى:- لَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۥۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ

دحضرت موسى ﷺ قوم اخستل اود شپې وتل:- دحضرت موسى ﷺ دافرمان هم فرعون روستو کړې ووچه هغه دې بنی اسرائیل د خپلې غلامئ نه آزادکړی اوهغه دې حضرت موسى ﷺ ته حواله کړی. په دې وجه الله ﷻ تبارك وتعالى هغه ته حکم اوکړوچه هم د شپې شپې په بې خبرئی کښې ټول بنی اسرائیل چپ چاپ خان سره کړه اود دې خائ نه لاړشه لکه څنګه چه د دې تفصیلی بیان په قرآن مجید کښې په مختلفو موقعوباندې شوې دې. دارشاد مطابق هغه بنی اسرائیل خان سره کړل اود دې خائ نه ئی هجرت اوکړو. سحر چه کله فرعونیان راپاسیدل اوپه ښارکښې یوبنی اسرائیلی اونه لیدلو نو فرعون له ئی خبرورکړو هغه په غصه کښې تاوراتاوشو او هرطرف ته ئی کسان اوزغلول چه لښکرې راجمع کړی او غاښونه په چیچلوچیچلو سره ئی اوونیل چه دې یوموټی خلقو خو مونږ ډیرتنګ کړی یو. نن داټول قتل کړئی دنمر راختوسره لښکر موجودشو هم هغه وخت پخپله مشرئی کښې لښکر واخستو او هغوی پسې شاته روان شو. بنی اسرائیل د دریاب غاړې له رسیدلې وو چه د فرعون لښکرو هغوی اولیدو.اوویریدل او خپل نبی ﷺ ته ئی اوونیل حضرت اوس به څه کیږی وړاندې دریاب دې اوشاته فرعونی لښکر. هغوی جواب ورکړو چه د ویریدلو هیڅ خبره نشته زما په امدادباندې پخپله زما رب دې هغه به اوس ماته لار اوښائی. دې کښې د الله ﷻ د طرف نه وحی راغله چه موسى ﷺ دریاب په خپل لرګی باندې اووهه هغه به اخواشی اولار به درکړی. نو هغه دې وینا سره چه د الله ﷻ په

Scanned with Ca

حکم اې دريابه اخواشوه او. هم هغه وخت د هغې اوبه لکه د کانړی يوخوابل خوا اودريدې او په مينځ کښې لارې ښکاره شوې. اخواديخوا اوبه لکه د لويولويو غرونو په شان اودريدې اوتيزو او اوچې هوا دا لارې بالکل لکه د اوچې زمکې د لارې په شان کړې. نه د فرعون د راګيرولو ويره پاتې شوه اونه د درياب ډوبولو خطره پاتې شوه. فرعون اود هغه لښکر دا حال ليدلو. فرعون حکم اوکړو چه هم په دې لارو باندې تاسو هم وريپورې اوځئ. سره د خپل لښکر هم په دې لارو ورکوز شو د هغوی په کوزيدو سره اوبوته دروانيدو حکم اوشو دسترګو په رپ کښې ټول فرعونيان ډوب کړې شو.د درياب چپوهغوی راپټ کړل. دا دلته چه کوم اوفرمائيلې شو چه هغوی هغه څيز راپټ کړل چه کوم څيز پټ کړل دا د دې د پاره چه دا مشهور اومعروف دې د نوم اخستلوضرورت نشته يعنې د درياب موجونو.

هم د دې په شان آيت ﴿وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوٰى ۝ فَغَشّٰهَا مَا غَشّٰى ۝﴾([1]) يعنې د قوم لوط کلي هم هغه دغه شان راخلاص کړل بياچه په هغوی باندې کومه تباهي راغله نوبس راغله،دعربوپه شعرونوکښې داسې مثالونه موجود دی.غرض دا چه فرعون خپل قوم دهوکه کړو اونيغه لارنې هغوی ته اونه خودله. لکه څنګه چه په دنيا کښې هغه وړاندې شو او په درياب کښې لاهوکړل دغه شان به وړاندې کيږی د قيامت په ورځ به ئې په دوزخ کښې هم ورټوننې چه ډير بدترين ځائ دې.([2])

يٰبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ قَدْ أَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ
اې بنی اسرائيلو | مونږ تاسو ستاسو ددښمن نه خلاص کړئې | او وعده اوکړه مونږ تاسو سره | په طرف
ائې بنی اسرائيلو خلاصې درکړو مونږ تاسو ته | ددشمن ستاسو نه |اومونږ د کوه طور ښې طرفته تاسو سره
الطُّورِ الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۝
دکوه طور | ښی |او نازل کړل مونږه | په تاسو باندې | من(ترنجبين) | او سلوی(مرزان) |
(دتورات درکولو) وعده اوکړه|اومونږ په تاسو باندې من اوسلوی نازل کړل کړو(اوحکم مو اوکړو چې)
كُلُوا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا
خورئ| دپاکو څيزونو |هغو نه |چې درکړی دی مونږ تاسو ته |او سرکشئ مۀ کوئ |
کوم پاکيزه څيزونه مونږ تاسو ته درکړی دی هغه خورئې |او په دې کښې له حد نه مه تيريږئې
فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي ۚ وَمَنْ يَحْلِلْ
په(خوراك د) هغې کښې |کنې واقع به شی | په تاسو باند |غضب زما |او هغه څوك چې واقع شو
کنی په تاسو باندې به زما غضب نازل شی |..............او په چا چې زما غضب نازل شو
عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوٰى ۝ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ
په هغه باند| غضب زما | نو يقينا هغه هلاک شو|او بيشګه زۀ | خامخا ډير بښونکې يم |
نو هغه هلاک شو..............|او زه به ضرور د هغه چا بښونکې يم |
لِّمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ
هغه چا لره |چې توبه ئې اوويستله |او ايمان ئې راوړو| او عمل ئې اوکړو نيك | بيا
..................چه ايمان راوړی |اونيک عمل اوکړی |اوبيا په سمه لار قائم پاتې شی

---

[1] ۵۳/النجم:۵۳-۵۴.

[2] ۱۱/هود:۹۸.

Scanned with Ca

اهْتَدٰى﴿۸۲﴾
په نيغه لار روان شو |

قوله تعالى:- يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ

دالله ﷻ د انعاماتو ذكر او ورسره خبرداري:- الله ﷻ چه په بنى اسرائيلو باندې كوم لوئ لوئ احسانونه كړى ووهغه وريادوى. په هغې كښې يوداوو چه هغوى ته ئى د دښمنانونه خلاصې وركړو اوداهم نه بلكه د هغوى دښمنانو ئى د هغوى د ستركويه وړاندې په درياب كښې ډوب كړل يوهم د هغوى نه باقى بچ پاتې نه شو. لكه چه ارشاددي﴿وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ﴾([1])يعنى مونږ ستا د ستركو وړاندې فرعون ډوب كړو. په صحيح بخارى شريف كښې دى د مدينې منورې د يهوديانود عاشورې په ورځ روژې ساتلوسره اوكتل نورسول الله ﷺ د هغوى نه ددې د سبب معلومات اوكړه. هغوى جواب وركړو چه هم په دې ورځ موسى ﷺ له الله ﷻ په فرعون باندې كاميابى وركړې وه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو په نسبت خو هغه مونږ ته ډيرنيزدې دې. حضور ﷺ مسلمانانوته د دغه ورځ د رژوى ساتلو حكم وركړو([2]) بيا الله ﷻ خپل كليم ته د كوه طور د ښى طرف ته وعده وركړه. هغه هلته لاړو او شاته بنى اسرائيلو د سخى عبادت شروع كړو.دكوم بيان چه به هم وړاندې راشى. ان شاء الله ﷻ.دغه شان يواحسان ئى په هغوى باندې د من اوسلوى خوراك وركول اوكړو. د دې پوره بيان په سورة بقره وغيره په تفسيركښې تيرشوې دې. من دايوخوږ څيز وو چه د هغوى د پاره به د آسمان نه راكوزيدو اوسلوى يوقسم مرغئى وې چه د الله ﷻ په حكم به د هغوى مخې ته راتلې.دوى به د يوې ورځې د خوراك په اندازه د هغې نه اخستلو.زمونږ دا دركړې شوې رزق خورئى اود حد نه مه وړاندې كيږئى. په حرام څيز يا په حرامه لار دا مه غواړئى گنى زما غضب به نازل شى. او په چاچه زماغضب نازل شو يقين اوكړئى هغه بدبخت شو.([3]) حضرت شفيع بن مانع رحمه الله فرمائى په دوزخ كښې يواوچت ځائ جوړشوې دې د كوم ځائ نه چه به كافر دوزخ ته راغورزولې شى نود زنځيرونو ځائ ته په څلويښت كاله كښې رارسى. د دې آيت هم دامطلب دې چه هغوى په كنده كښې راپريوتل او چه څوك هم زما په وړاندې د خپلې گناه نه توبه اوكړى زه د هغه توبه قبلوم.گورئى بنى اسرائيلوكښې چه چا د سخى عبادت كړې وو د هغوى د توبه نه پس الله ﷻ هغوى هم اوبښل. غرض چه په كوم كفرشرك اوگناه باندې څوك وى بيا هغه د الله ﷻ د ويرې نه پريږدى الله ﷻ هغه معاف كوى. اودا ده چه د شروع نه ئى ايمان وى اونيك عمل كوى اووى هم په نيغه لاره شكى نه وى د رسول الله ﷺ په سنتواود صحابه كرامو ؓ په طريقه وى او په دې كښې ثواب گنړى. دلته د ثم لفظ د خبر په خبر ترتيب كولود پاره راغلې دې. لكه ارشاد دې ﴿ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ﴾([4])

قَالَ	يٰمُوْسٰى﴿۸۳﴾	عَنْ قَوْمِكَ	اَعْجَلَكَ	وَمَآ
اووئيل موسى	اى موسى	دقوم ستانه	راگرندى كړې ته	او څه څيز

او موسى ﷺ دا ته ولې د خپل قوم نه په تلوار رامخكښې شوې اموسى ﷺ اووئيل

[1]) ۲/البقره: ۵۰.
[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة طه باب ﴿ولقد اوحينا الى موسى ان اسربعادى فاضرب لهم....﴾: ۴۷۳۷، صحيح مسلم: ۱۱۳۰، ابوداؤد: ۲۴۴۴، احمد: ۲۹۱/۱، ابن حبان: ۳۶۲۵.
[3]) الطبرى: ۳۴۷/۱۸.
[4]) ۹۰/البلد: ۱۷.

Scanned with Ca

هُمْ أُولَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِى وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾

هغوئ | دغه دی | چه روستو زما روان دی | او په تلوار راغلم زهٔ | تاته | اې ربه | چې راضی شې ته

زما ربه هغه ټول ما پسې (راروان دی) | او ما ستا طرفته د راتلو تلوار ځکه اوکړه | چې ته خوشحاله شې

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنۢ بَعْدِكَ

اووئیل الله | نو بیشکه مونږه | په امتحان کښې واچولو | قوم ستا | روستو ستا نه |

الله ﷻ اوفرمائیل چې مونږ ستا قوم ستا (د راتلو) نه پس په امتحان کښې اچولي دي | او هغوئ خو

وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِىُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ

او ګمراهه کړل هغوئ لره | سامری | نو واپس راغې | موسی | قوم خپل ته | سخت غصه

سامری ګمراه کړی دی | نو موسی ؑ دغصې او افسوس په حالت کښې خپل قوم ته واپس راغلو

أَسِفًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ

افسوس کوونکې | اووئیل موسی | اې قومه زما | آیا نهٔ وه کړی تاسو سره | رب ستاسو |

.................او وې فرمائیل اې زما قومه آیا ستاسو رب تاسو سره یو ښه وعده نه وه کړې

وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ

وعده | نیکه | آیا وږده شوه | په تاسو باند | زمانه | یا | غوارئ تاسو | چې راشی

بیا آیا په تاسو باندې ډیر زیات وخت تیر شوې وو | یا دامو خوښه ده چې په تاسو دې

عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِى ﴿٨٦﴾

په تاسو باندې | غضب | د طرفه د رب ستاسو | چې خلاف اوکړو تاسو | د وعدې زما |

ستاسو د رب غضب خامخاه راشی | نو ځکه مو ما سره د پخې وعدې کولو نه مخالفت اوکړو

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا

اووئیل هغوئ | چې خلاف نهٔ دې کړې مونږه | د وعدې ستا | په اختیار خپل سره | لیکن مونږه

هغوئ ورته اووئیل چې مونږ تاسره د خپلې وعدې نه په خپله خوښه اوریدلې نه یو | خو خبره داده

حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ

بار کړې شوی وو | په پیټو | د کالو د خلقو | نو اوغورزول مونږه هغه | نو دارنګې

چې په مونږ باندې د (قبطی) قوم (پاتې شوی) کالی درانه شوی وو | نو مونږ هغه اوغورزول | نو دغه شان

أَلْقَى السَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ

او غورزول | سامری (هم) | نو رااوویستو هغه | د پاره د هغوئ | یو سخې | یوه جوسه | چې وو هغه لره

سامری هم اوغورزول | نو بیا (سامری) هغې خلقو ته یو سخې راښکاره کړو | چې هغه تش کالبوت وو

Scanned with Ca

خُوَارٌ فَقَالُوْا هٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوْسٰى فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾
اواز (دسخي) | نو اوونيل هغوئ | دادې | معبود ستاسو | او معبود | دموسي | نو هغه هير كړي دي
حو اواز به ئې كولو | نو هغوئ (بني اسرائيلو) اوونيل چې هم دا ستاسو معبود دې | او د موسي هم معبود دې خو
اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا ۙ وَّلَا يَمْلِكُ لَهُمْ
آيا نه ګوري دوئ | چې جواب نه ورکوي | دوئ ته | د خبرې | او نه اختيار لري | دپاره ددوئ |
موسی ﷺ هير كړو | آيا دا خلق نه ګورئى چې هغه بت دهغوئ دخبرې جواب نه ورکوي | او نه هغوئ ته
ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾
دنقصان | او نه دنفعې |
دنقصان رسولو اختيار لري |

قوله تعالى:- قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْۢ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

د موسى ﷺ د قوم ازميښت: حضرت موسى ﷺ چه كله د درياب نه پورې وتلو نو يوخائ ته اورسيدل دكوم خائ خلق چه د خپلو بتانو منجوران جوړ شوى ناست وو. بنى اسرائيلو وئيل موسى ﷺ زمونږ د پاره هم داسې يو معبود مقرر كړه. هغوى اوفرمائيل تاسو ډير جاهلان خلق ئى دا خو برباد شوى خلق دى او ددوى عبادت هم باطل دې. بيا الله ﷻ هغه ته د ديرشو روژو حكم اوكړو بيائى دا زياتې كړې او پوره څلويښت شوې. شپه ورځ به روژه وو. هغه زركوه طور ته لاړو په بنى اسرائيلو باندې ئى خپل رور هارون ﷺ خليفه مقرر كړو. هلته چه اورسيدو نو الله ﷻ د دې زر راتلود وجه تپوس اوكړو هغه جواب وركړو چه هغه هم كوه طور سره نيزدې دې راځى. ماتندى اوكړه چه ستا رضامندى حاصله كړم او په هغې كښې وړاندې شم. الله ﷻ اوفرمائيل ستا په زر راتلو كښې ستا قوم په يوه بله فتنه كښې اخته شو او هغوى د سخى عبادت شروع كړو. داسخې سامرى جوړ كړو او هغوى ئى د دې په عبادت كښې اخته كړل په اسرائيلى كتابونو كښې دى چه د سامرى نوم هم هارون وو. حضرت موسى ﷺ له د وركولود پاره د تورات تختنې ليكلې شوې وې لكه چه فرمان دې ﴿وَكَتَبْنَا لَهٗ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا بِاَحْسَنِهَا ۚ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ﴾ [1] يعنى مونږ د هغه دپاره دهر څيز باره كښې تذكره او دهر څيز تفصيل ليكلې وو او ورته مو وئيلې وو چه دا مضبوطې اونيسه او خپل قوم ته هم اووايه چه په دې ښه عمل اوكړى. زه به تاته ډير زر د فاسقانو انجام اوښايم. حضرت موسى ﷺ ته چه كله د خپل قوم د مشركانه كار خبر اوشو نو سخت خفه شو او په ډير غم او غصه كښې د هغه خائ نه واپس د قوم طرف ته لاړو چه اوګورى هغوى د الله ﷻ د دې دومره نعمتونو سره داسې سخت د بې وقوفتيا او مشركانه فعل مرتكب شو. غم خفګان او تكليف او غصه هغه ته ډيره زياته ورغلې وه واپس راتلو سره ئى اوونيل ګورئى الله ﷻ تاسو سره ټولې نيكې وعدې كړې وې تاسو ته يې د دنيا او آخرت خيرونه او انعامونه دركړه خو په لږ شان وخت كښې تاسو د الله ﷻ نعمتونه هير كړل بلكه تاسو خو هغه حركت اوكړو په كوم سره چه د الله ﷻ غضب په تاسو نازل شو تاسو چه ماسره كومه وعده كړې وه د هغې مو بالكل لحاظ اونه ساتلو. [2] اوس بنى اسرائيلو معذرت اوكړو چه مونږ داكار په خپل اختيار سره نه دې

[1] ۷/الاعراف:۱٤٥.
[2] الطبرى:۱۸/۳٥٠.

Scanned with Ca

کړې خبره دا وه چه کوم سره زر د فرعونیانو مونږ سره قرض اخستې شوی پاتې شوې وو مونږ بهترهم دا اوگنړل چه دا چرته اوغورزوو نو مونږ ټول په ټول دپرهیزگارئی په توگه هغه اوغورزول.

دسر زرو و سپینو زرو د سیزلو حکم هم هارون ﷤ کړې وو:- یوروایت کښې دی چه حضرت هارون ﷤ پخپله یوه کنده اوکنستله په هغې کښې نې اُور بل کړو او هغوی ته نې اوفرمائیل چه هغه ټول کالی په دې کښې واچونې.دابن عباس ﷛ بیان دې چه د هارون ﷤ داراده وه چه دا ټول کالی یوځایْ شی ویلې شی او یو غونداري جوړشی. بیا چه کله موسی ﷤ راشی اوځنگه وائی نو هغه شان به اوکړو. سامری په دې کښې هغه موټې واچولوکوم چه هغه د الله ﷻ د قاصد د نښې نه ډك کړې وو اوحضرت هارون ﷤ته نې اوونیل چه ته د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغه زما خواهش قبول کړي. هغه ته څه خبر وو دعائی اوکړه. هغه داخواهش کړې ووچه ددې نه یوسخې جوړشي دکوم نه چه دسخی په شان آواز هم اوخی نو هغه جوړشو اود بنی اسرائیلو د فتنه سبب جوړشو. نوارشاددې چه هم دغه شان سامری هم ورواچول (۱)هارون ﷤ یوځل سامری سره خواکې تیریدوهغه هغه سخې ټیك ټاك كولو. هارون ﷤ تپوس اوکړو څه کوې؟هغه وئیل چه هغه څیز جوړوم کوم چه نقصان به ورکوی او فائده به نه ورکوی.هغه دعااوکړه یا الله دې پخپله داسې کړې اودهغه ځایْ نه نې تشریف یوړو،سامری دعااوکړه چې یاالله دا څخې داسې کړې چې آواز کوی.دسامری په دعاسره دا سخې جوړشو او آوازبه ترې راوتلو.بنی اسرائیل په دهوکه کښې راغله او د دې عبادت نې شروع کړو.د ده په آواز به هغوی ده ته په سجده پریوتل او په دویم آواز به نې سر د سجدې نه اوچتولو. دې ټولې نورمسلمانان هم دهوکه کول چه په اصل کښې الله هم دا دې موسی﷤ نه چرته هیرشوې دې او بل ځایْ کښې دده په لټون کښې گرځی.هغه نه داوینا کول هیر شوی دی چه داستاسو رب دې.داخلق منجوران جوړشو اود ده نه چاپیره ناست وو.د هغوی بې وقوفتیاته گوره چه دوی دومره نه گوری چه هغه سخې خوصرف بې ساځیز دې.نه د هغوی دیوې خبرې جواب ورکولې شی اونه اوری.نه هغه ته د دنیااودآخرت د څه خبرې اختیاراونه د ده په لاس کښې څه نفع اونه څه نقصان شته آواز چه به ترې کوم راوتلو ددې وجه هم صرف دا وه چه د روستو سورې نه به نې هواتیریدله اوپه خُله به وتله نود هغې آوازبه راتلو.ددې سخی نوم هغوی بهموت کیخودلې وو.

د باران نه بچ کیدو پرنالې ته اودریدو:- بل د هغوی دې بیوقوفتیاته اوگوره چه د ورې گناه نه د بچ کیدود پاره نې لویه گناه اوکړه. د فرعونیانود امانتونو نه د آزادیدلو د پاره نې شرك شروع کړو. داخو هم هغه مثال شو چه یوعراقی دحضرت عبدالله بن عمر﷛ نه تپوس اوکړو که په کپړا باندې د ماشی وینه اولگی نو مونځ پرې کیږی که نه؟ نوهغوی اوفرمائیل چه دې عراقیانوته گوره د رسول الله ﷺ د لور د خیگر ټکره خو نې قتل کړه اود ماشی د وینې د مسئلوتپوسونه کوی.(۲)

وَلَقَدْ	قَالَ لَهُمْ	هٰرُوْنُ	مِنْ قَبْلُ	يٰقَوْمِ	اِنَّمَا	
او ونیلی وو	دوی ته	هارون	دمخکښې نه	اې قومه زما	بیشکه	
اوونیلی هم وو چې ائې زما قومه هارون هغوئ ته وړاندې د دې نه او ددې نه ورکولوا اونه دنفع						
فُتِنْتُمْ	بِهٖ	وَاِنَّ	رَبَّكُمُ	الرَّحْمٰنُ		
په فتنه کښې اچولې شوی یئ تاسو	په دې(سخی) سره	او بیشکه	رب ستاسو	رحمن دې		
د دې سخی په سبب په تاسو امتحان کړې شوې دې	اوبیشکه ستاسو رب رحمن دې					

---

۱) الطبری:۳۵۵/۱۸.

۲) صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الولدوتقبیله ومعانقته:۵۹۹٤، ترمذی:۳۷۷۰،ابن ابی یعلی:۵۷۳۹.

Scanned with Ca

فَاتَّبِعُوْنِىْ وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِىْ۝٩٠ قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ

نو تابعداری اوکړئ زما | او اطاعت اوکړئ | دحکم زما | اوونیل هغوئ | چې همیشه به اوسو مونږ

نو زما تابعداری کوئ | اوزما حکمونه منئ | هغوئ اوونیل چې مونږ خو به دده په عبادت کښې

عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى۝٩١ قَالَ

په عبادت ددې سخې | محکم ولاړ | ترديې پورې | چې واپس راشي | مونږ ته | موسى | اوونیل موسى

مشغول یو | .... تر دې چې موسى ﷺ راته واپس راشي | موسى ﷺ اووئیل چې

يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا۝٩٢

اې هارونه | څه څیز منع کړې وې ته | کله چې | اولیدل تا دوئ | چې گمراهان شول |

اې هارونه ته ماپسې ولې نه راتلې کله چې تا دا اولیدل چې دوئ گمراهان شول ؟

اَلَّا تَتَّبِعَنِ ؕ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِىْ۝٩٣ قَالَ

چې عمل دې اونکړلو په طریقه زما | ایا خلاف ورزی اوکړه تا | دحکم زما | اوونیل هارون |

.... آیا تا هم زما د حکم نافرمانی اوکړه ؟ | (هارون) اووئیل چې ائې زما د مور

يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتِىْ وَلَا بِرَاْسِىْ ۚ اِنِّىْ خَشِيْتُ اَنْ تَقُوْلَ

اے خویه دمور | مه نیسه | ږیره زما | اونه سر زما | بیشکه زه | یریدم | چې ته به اووائې

خویه (روره) | زما ږیره او زما سر مه رانیسه | ما سره دا ویره شوه چې ته به دا او وائې | چې

فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِىْ۝٩٤

چې اختلاف دې پیدا کړو | په منځ | دبنی اسرائیلو کښې | او لحاظ دې اونکړو | دخبرې زما |

تا په بنی اسرائیلو کښې اختلاف پیدا کړو | اوزما د راتلو انتظار دې اونه کړو |

قوله تعالیٰ:- اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ

د باطل معبودعبادت کول فتنه ده:-حضرت موسى ﷺ راغلو دې نه وړاندې حضرت هارون ﷺ هغه ډیر پوهه کړو چه ګوره په فتنه کښې مه پریوځې د رب رحمن نه بغیرد بل چا مخې ته مه ټیټیږه. هغه د هرڅیز خالق اومالك دې. دټولواندازه مقررکونکې هم هغه دې. هم هغه د عرش مجیدمالك دې. هم هغه چه څه غواړی کونکې دې. تاسو زما تابعداری اوحکم منل کوئې. زه چه څه وایم هغه په ځائ راوړنی د کوم نه چه منع کوم منع شئې خودې سرکشوجواب ورکړوچه د موسى ﷺ خبره خو به مونږ اومنو. نود هغه وخت پورې به مونږ د دې عبادت پرینږدو نود جنګیدلو مړه کیدلود پاره تیارشو.

د حضرت موسى ﷺ د حضرت هارون ﷺ نه خفګان:- حضرت موسى ﷺ په سخته غصه اوغم کښې راواپس شوې ووتختئې نې په زمکه باندې واچولې اوخپل رور هارون ﷺ پسې په غصه کښې ورغلو اود سر د ویښتونه نې اونیولواوخپل طرف ته نې راښکلو. د دې تفصیلی بیان د سورت اعراف په تفسیرکښې تیرشوې دې اوهلته هغه حدیث هم بیان شوې دې چه اوریدل د لیدلومطابق نه دی. هغه خپل روراوخپل جانشین ملامت کول شروع کړه چه د دې بت پرستئې شروع کیدو په وخت کښې تاماته ولې خبر اونه کړو؟ آیاچه څه ماتاته وئیلې ووته هم د هغې مخالف شوې؟ ماخوصفاوئیلې ووچه زماپه قوم کښې زماجانشینی کولوسره اصلاح کوه اودفسادیانومه منه.

Scanned with Ca

د هارون ﷺ حقیقت اظهار:- حضرت هارون ﷺ جواب ورکړو چه اې زما دمورخویه روزه دا صرف د دې دپاره چه حضرت موسی ﷺ باندې ډیره مینه اورحم غالب راشی نه نی پلار جداجدا ووهم د یوبلار نه وودواړه سکه رونړه وو. هغه عذرپیش کولو چه ګوره په زړه کښې خوزما هم راغلې ووچه تاله راشم اوتاخبرکړم خوبیاخیال راغلو چه دوی یوازې پریخودل ښه نه دی چرته ته مانه نورخفه نه شې چه هغوی دې یوازې ولې پریخودل. دیعقوب ﷺ په اولاد کښې دې دا جدائی ولې واچوله؟ اوڅه چه ماونیلي وو د هغې ساتنه اوخیال دې ولې اونه ساتلو؟ خبره داده چه په هارون ﷺ کښې د تابعدارنی پوره ماده وه اود حضرت موسی ﷺ به نی ډیر عزت هم کولو اود هغه به نی ډیرلحاظ هم ساتلو.([1])

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا

اوونیل موسی نو څه کار دې ستا | اې سامریه | اوونیل (سامری) | لیدلي ووما | هغه څیز | چې لیدلی نه وو خلقو

موسی ﷺ اوونیل چې ښه سامریه ته اووایه چې ستا څه قصه ده | هغه اوونیل چې ماته یو داسې څیز ښکاره شو چې

بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا

هغه څیز | نو راواخستلو ما | یو موټې (خاوره) | دقدم دنښې | د رسول نه | پس ورواچوله ما هغه

هغه بل چاته نه ښکاریدو | ما د فرښتې د قدمونو نه یو موټې خاوره راوچته کړه | بیا مې هغه په دې بت

وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ

او دارنګې | ښه ښکاره کړو | ماته | نفس زما (دا کار) | اوونیل موسی | نو څه (لرې شه) | بیشکه

کښې ورواچوله | اوهم داخبره زما نفس ماته ښه ښکاره کړې وه | موسی ﷺ اوفرمائیل چې څه تول

لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُوْلَ لَا مِسَاسَ ۪ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا

مقرره ده تادپاره | په ژوند کښې | چې وائې به ته | مه لګیږه (ماسره) | او بیشکه | دې تالره | وخت مقرر

عمر به ته هم دا وائې | چې ماته لاس مه راوړئی | .... اوتاسره یوه بله وعده (دعذاب هم) ده

لَّنْ تُخْلَفَهٗ ۚ وَانْظُرْ اِلٰۤى اِلٰهِكَ الَّذِيْ

چې هر ګز به روستو نشې ته د هغې نه (بلکه هم په هغې به هلاکیږې) | او اوګوره ته | خپل معبود ته | هغه

چې دهغې نه روستو کیدې نشې | .... اوخپل دې معبو د ته اوګوره دکوم چې ته

ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ؕ لَنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ

چې وې ته | په هغه باند | محکم ولاړ | خامخا به مونږ سوزوو هغه | بیا به خامخا ذره ذره کوو هغه

عبادت کوې | .... مونږ به دا اوسیزو | اوبیا (ددې یره یه) په دریاب کښې

فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ اِنَّمَاۤ اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ لَاۤ

په دریاب کښې | په ذره کولو سره | بیشکه | معبود ستاسو | الله دې | هغه (الله) | چې نشته دې

اوبهي وو | .... ستاسو معبود خو بس یو الله ﷻ دې | چې هغه نه سوابل

اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | فراښه دې | د هر څیز نه | په لحاظ دعلم سره |

معبود نشته | هغه هر څیز په خپل علم کښې راګیر کړی دی |

---

[1] الطبری: ۱۸/۳۵۹.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِيُّ ﴿٩٥﴾

سامري سره د موسى عليه السلام خبري اوبدعا:- موسى عليه السلام د سامرې نه تپوس اوکړو چه تا دا فتنه ولې جوړه کړه. داسرې دباجرما اوسيدونکې وو د هغه قوم د غوا عبادت کولو. دهغه په زړه کښې هم د غوامينه وه. هغه بنى اسرائيلوسره د خپل ايمان اظهارکړې وو. د هغه نوم موسى بن ظفروو. په يو روايت کښې دى چه داکرمانى وو په يوبل روايت کښې دى چه د ده کلى نوم سامراوو.(۱) هغه جواب ورکړوچه کله دفرعون دهلاکت دپاره جبرائيل عليه السلام راغلونوما دهغه د اس دنوکې لاندې نه لږه شان خاوره واخسته.

د اکثرومفسرينوپه نيز مشهوره خبره هم دا ده. د حضرت على رضي الله عنه نه روايت دې چه کله حضرت جبرائيل عليه السلام راغلواوموسى عليه السلام ئې واخستو ختلو نوسامرى اوليدلو.هغه زر د اس د نوکې لاندې نه خاوره اوچته کړه. حضرت موسى عليه السلام جبرائيل عليه السلام د آسمانه پورې بوتلو الله جل جلاله تورات اوليکلو حضرت موسى عليه السلام د قلم د ليکلو آواز اوريدو. خو چه کله هغوى ته د خپل قوم مصيبت معلوم شو نولاندې راغلو او هغه سخې ئې اوسوزولو خود دې اثر سندغريب دې هم د دې خاورې يوه چونډئې ياموټې هغه د بنى اسرائيلوجمع کړې شوو کالود سوزولوپه وخت کښې په هغې کښې واچوله چه د هغې نه ښکلې سخې جوړشو. او دننه نه ئې وو نو هوابه ورننوتله او د دې نه د وتلو په وخت کښې به آواز وتلو. د حضرت جبرائيل عليه السلام په کتلوسره د هغه داخيال راغلې ووچه زه د ده د اس د نوکې لاندې خاوره اوچتوم زه چه ئې غوارم هغه به د دې خاورې په اچولوسره جوړيږى. د هغه ګوتې هم هغه وخت اوچې شوې وې. کله چه بنى اسرائيلو اوکتل چه دوى سره د فرعونيانو کالى پاتې شوى دى اوفرعونيان هلاک شو اودا هغوى ته واپس کيدې نه شى نوپريشانه شو.

سامرى ونيل چه ګورئى د دې په وجه په تاسو مصيبت نازل شوې دې دا راجمع کړئى اُور ورته کړئى. کله چه هغه راجمع شو او اُورئى اولګولو اوويلې شونود هغه په زړه کښې خيال راغلوچه هغه خاوره په دې باندې ورواچوى هغه د سخى په شکل کښې جوړشى. هم داسې اوشو اوهغه اوونيل چه ستاسو اود موسى عليه السلام رب دا دې. هم دغه هغه جواب ورکوى چه مادې کښې واچول اوزما زړه هم دا ترکيب ماته اوخودلو. کليم الله عليه السلام اوفرمائيل چه تاد نه اخستوځيز په لاس کښې واخستو ستا سزا په دنياکښې اوس هم دا ده چه ته به نه په دنيا کښې چاسره لاس لګولې شې اونه به بل څوک تاسره لاس لګولې شى باقى سزا به ستا په قيامت کښې وى د کوم نه چه خلاصيدل ممکن نه دى د هغه بقايا تراوسه پورې وائى چه لاس مه راوړه.

اوس د خپل معبود حشر هم اوګوره چه د کوم په عبادت باندې به رونړ پروت وې مونږ هغه سيزو چه ايره شى. هغه د سرو زرو سخې داسې اوسوزيدولکه چه د وينې اوغوښې سخې څنګه سوزى. بيائى د هغې ايره په تيزه هواکښې په سمندرکښې ذره ذره والوزوله. روايت دې چه هغه د بنى اسرائيلو د ښځو چه ترکومې پورې ممکن وه کالى وغيره راغوندکړل د هغې نه ئې سخې جوړکړو کوم ته چه حضرت موسى عليه السلام د سوزيدلونه پس پوکې ورکړو اوپه درياب کښې د هغې خاوره او ايره اوبهيوله. چا هم چه د هغې اوبه اوڅکلې د هغه مخ زيړشو.دې سره ټول د سخى عبادت کونکى معلوم شو.اوس هغوى توبه اوکړه اوحضرت موسى عليه السلام ته اوونيل چه زمونږ توبه به څنګه قبليږى؟ حکم اوشو چه يوبل قتل کړئى(۲) د دې پوره بيان تيرشوې دې بيا هغوى اوفرمائيل ستاسو معبوددا نه دې. دعبادت مستحق خو صرف الله جل جلاله دې باقى ټول جهان د هغه محتاج دې اود هغه ماتحت دې اوهغه د هرڅيز عالم دې.

---

(۱) الطبرى:۱۸/۳۶۳.
(۲) حاکم:۲/۳۷۹-۳۸۰.

Scanned with Ca

د هغه علم ټول مخلوق راګیر کړي دي. د هر یو څیز شمیر هغه ته معلوم دي. یوه ذره هم د هغه د علم نه بهر نه ده. د هرې پاڼې او هرې دانې هغه ته علم دي. بلکه هغه سره چه کوم کتاب دې هغې کښې دالیکلې شوی موجود دی. د زمکې ټول ساه لرونکو ته رزق هم هغه وررسوی د ټولو ځایونو هغه ته معلوم دي. هرڅه کولاؤ اوواضح په کتاب کښې لیکلې شوی دی. د الله ﷻ علم محیط کل او په ټولو باندې حاوی دي. د دې مضمون نور هم ډیر آیاتونه دی.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ
هم دارنګې| بیانوو مونږ | په تاباندې | دخبرونونه | هغه خبرونه | چې مخکښې تیر شوی دی|
ائې پیغمبره) هم دغه شان مونږ تاته د پخوانو واقعاتو خبرونه آوروؤ |..........او مونږ
وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ
او درکړې دي مونږ تاته| دخپل طرف نه | یو ذکر(نصیحت) | هغه چا | چې مخ واړولو | ددې نه | نو بیشکه هغه
درته دخپل طرفنه یوه نصیحت نامه درکړې ده| څوک چې ددې نه مخ اوګرزوی |هغه به دقیامت په
يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۗ وَسَآءَ
باروی په ورځ دقیامت | لوئ بار(دګناهونو) | همیشه به وی | په هغې کښې | او ډیر بد دې(دا بار)
ورځ خراب پنډ بار کړی| او په دغه ځائې کښې به همیشه اوسیږی | او دغه
لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾
دپاره دهغوئ| په ورځ دقیامت | دحیثیته دبارنه |
ډیر بد ځائې دې| په اعتبار د بار کولو

قوله تعالى:- فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾

دقیامت په ورځ به خپل خپل بوج اوچتول وی:-ارشاد دې چه څنګه دموسی علیه السلام قصه په اصلی رنګ کښې ستاپه وړاندې بیانولې شی هم داسې نورتیرشوی حالات هم مونږ ستاپه وړاندې بالکل هم هغه شان بیانوو.مونږ خوتاته قرآن عظیم درکړې دي.کوم سره چه باطل نه شی ورلنډې دې څکه چه مونږ دحکمت اوحمدوالایو([1])هیڅ یونبی ته څه کتاب د دې نه زیات د کمال والا ددې نه زیات جامع اود دې نه زیات دبرکت نه دې ملاو.دهرقسم اودټولونه اوچت کتاب هم داکلام الله دې. په کوم کښې چه تیرشوی خبرونه راتلونکی امور اود کار طریقې ذکردی دا نه منونکې اودې نه مخ اړونکې او د دې د احکامونه تیخته کونکې د دې نه بغیرپه بل څه کښې هدایت لټونکې ګمراه دې اودوزخ ته تلونکې دې. په قیامت کښې به هغه خپل بوج پخپله اوچتوی او په دې کښې به ډوب شی. دې نه چه څوک هم انکاراوکړی هغه دوزخی دې.کتابی وی که غیرکتابی عجمی وی که عربی ددې منکردوزخی دې. لکه څنګه چه ارشادباری تعالی دې چه زه تاهم هوښیارونکې یم او چاته چه هم اورسی([2])نو ددې تابعدار هدایت والا اوددې مخالف د ضلالت اوبدبختئ والا کوم چه دلته برباد شو اوهلته دوزخی شو.ددې عذاب نه خو به نه هغه ته خلاصې ملاو شی اونه بچ کیدې شی برابر بوج دې چه په ده باندې به په هغه ورځ وی.

([1]) ٤١/فصلت:٤٢.
([2]) ٦/الانعام:١٨.

Scanned with Ca

يَّوْمَ يُنْفَخُ
| په هغه ورځ | چې پوکې به اووهلې شي
په کومه ورځ چې شپېلۍ پوک وهلې شي او .... |

فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾
په صور (شپېلۍ) کښې | او مونږ به راجمع کړو | مجرمان | په دغه ورځ | شين سترګې بې نظيره
ټول مجرمان به په دغه ورځ داسې رايوځائې کړو چې شنې سترګې به ئې نيولې وي | په

يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾
چې پټې خبرې به کوی | په منځ خپل کښې | چې وخت نهٔ دې تير کړې تاسو | مګر لس ورځې
خپل مينځ کښې بهٔ پټې پټې خبرې کوی | چې تاسو خو بهٔ صرف لس ورځې په دنيا کښې پاتې شوي يئ

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ اِذْ يَقُوْلُ اَمْثَلُهُمْ
مونږ ته ښهٔ معلوم دی | هغه څه | چې وائی به هغوئ | کله چې | به اووائی | کامل سړې دهغوئ
مونږ د دوی په وينا باندې ښه پوهيږو | دغه وخت به په دوئ کښې زيات عقل مند اووائی | چې

طَرِيْقَةً اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾
په عقل کښې | چې وخت نهٔ دې تير کړې تاسو | مګر | يوه ورځ |
تاسو خو صرف يوه ورځ په دنيا کښې پاتې شوی يئ |

قوله تعالى:- يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ

کله چه شپېلئ پوک وهلې شی:- د رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه دا صور يعنی شپېلئ څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا يو قرن (نل-شپيلئ) ده چه پوك وهلې به شي.(١) يو بل حديث کښې دی چه د دې ګولائی د آسمانونو او زمکو په مقدار ده. حضرت اسرافيل ؈ به داپوك وهی. يوبل روايت کښې دی چه زه څنګه آرام حاصلولې شم څکه چه د شپيلئ پوك وهونکې فرښتې شپيلئ خُله کښې ورکړې ده تندې ئی ښکته کړې دې او په انتظاردې چه کله به حکم کيږی. خلقو وئيل حضور ﷺ بيامونږ څه اولولو وئی فرمائيل چه وائې ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل على الله توكلنا﴾(٢) په دغه وخت به د ټولوخلقو حشر وی. د ويرې اوخطرې نه د ګناهګارانو سترګې به هم داسې کولاوپاتې کيږی. يوبل ته به پټ پټ وائی په دنياکښې خو مونږ ډيرکم پاتې شو دزيات نه زيات لس ورځې به تيرې شوی وی مونږ د هغوی د راز دارئی خبروباندې هم پوهيږو. اوپه دوی کښې به ډيرعقل منداو کامل انسان دا وائی چه لس چرته وې؟ مونږ خو په دنياکښې صرف يوه ورځ پاتې شو.

غرض دا چه کافرانوته به د دنياداژوند يوخوب غوندې معلوميږی. هغه وخت به هغوی قسمونه خوری وائی به چه صرف يوساعت به مونږ په دنياکښې پاتې شوی يو. يوبل آيت کښې دی ﴿اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ﴾(٣) مونږ تاسو ته دعبرت حاصلولو قابل عمر هم درکړې

---

(١) ابوداؤد كتاب السنة باب ذكر البعث والصور:٤٧٤٢ وسنده صحيح، ترمذی:٣٢٤٤، ابن حبان:٧٣١٢، حاكم:٤٣٦/٢، احمد:١٦٢/٢.
(٢) د دې تخريج هم دَ سورت الكهف آيت نمبر ٨٨ لاندې تيرشوې دې.
(٣) ٣٥/فاطر:٣٧.

Scanned with Ca

وو بیاخبرداري کونکی هم تاسو له راغلي وو. په نورو ایاتونوکښې دی چه د دې سوال په جواب کښې چه تاسو څومره موده په زمکه تیره کړې راغلی نی؟ د دې جواب دې یوه ورځ یاد دې نه هم کم[1] په حقیقت کښې دنیاده هم د آخرت په مقابله کښې هم دومره ده خوکه په دې خبره باندې نی د وړاندې نه یقین کړې وې نودا فانی به په هغه باقی او دا لږ به په هغه ډیرباندې نه خوښولو بلکه د آخرت سامان به نی په دې دنیاکښې کولو.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ
| او تپوس کوی ستا نه دا خلق
| او (ائي زما محبوبه) خلق ستا نه د
عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّيْ نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا
دحال دغرونو |نو ورته اووایه |ذره ذره به کړی هغه |رب زما | په ذره کولو سره| نو پرې به ږدی دا زمکه
دغرونو په باره کښې تپوس کوی |نو ور ته اووایه چې زما رب به دغه غرونه والوزوی| او زمکه
قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرٰى فِيْهَا عِوَجًا وَّلَآ اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ
میدان | هموار |چې نۀ به وینی تۀ | په هغې کښې | څه کوږ والي | او نۀ لوړ والي | په دغه ورځ
به هموار میدان پریږدی | ته به په دې کښې نه څه کوږوالئ اووینې اوه نه لوړوالئ|....... په دغه ورځ
يَتَّبِعُوْنَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهٗ وَخَشَعَتِ
به پیروی کوی ټول خلق | دبلونکی |چې نۀ به وی | کوږوالي | دغه بلونکی ته | او چپ به شی |
به ټول خلق په بلونکی پسې روان شی|چې دهغې نه به هیڅوک مخالفت کولې نشی| او ټول
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾
اوازونه | رحمن ته | نو تۀ به نۀ اورې | مګر | کشار (دقدمونو) |
آوازونه به د رحمان الله ﷻ د آواز په وړاندې ټيټ شی| نو ته به د پښو دکشاری د آواز نه سوا بل آواز نه

قوله تعالی:- فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّيْ نَسْفًا ﴿١٠٥﴾

غرونه به ذره ذره شي:- خلقوتپوس اوکړوچه د قیامت په ورځ به داغرونه هم داسې باقی وی که نه؟ د هغوی سوال نقل کولوسره جواب ورکوی چه دابه اخواشی اوختم به شی ګرځیدونکی به ښکاری او آخر به ذره ذریعه شی.زمکه به دصفا هوارمیدان په شان شی.د **(قاع)** معنی هوارصفامیدان **(صفصفا)** هم ددې تاکیددې اودصف صف معنی بغیرراتوکیدونکې زمکه هم ده.خواولتنی معنی ډیره ښه ده او دویمه معنی مرادی لازمی ده نه به په دې کښې څه کنده پاتې شی نه غونډئی نه اوچت ځای نه ښکته ځای.([2])ددې خطرناکوامورو سره به یوآوازکونکې آواز ورکوی چه د هغه په آوازکولوسره به ټول مخلوق په منډه شی د فرمان مطابق به ټول هم یوطرف ته روان وی. نه به اخواخې نه دیخوا نه کوګ سیدا به روان وی. افسوس چه هم دا طریقه نی د الله ﷻ د امورو په ځای راوړلوسره داسې مشغول وې. خود نن دا طریقه بالکل بې فائدې ده.

---

[1]) ۲۳/المؤمنون:۱۱۳.

[2]) الطبری:۱۸/۳۷۲.

Scanned with Ca

په هغه ورځ خو به ښه کتونکی اوریدونکی جوړشی او اواز سره به حکم منی. په تیاره ځای کښې به حشر وی آسمان به راغونډ کړې شی ستوری به راوړژی نمر سپوږمئی به ختم شی د آواز کونکی په آواز باندې به ټول روان شی. هم په دې یو میدان کښې به ټول مخلوق راجمع شی خو دومره د غضب خاموشی به وی چه د ربانی رعب د وجه نه به یوآواز نه راوځی. بالکل سکون او خاموشی به وی. صرف د پښو کشار به وی او غوږایستنې به وی.(١) چه روان وی خی نود پښو کشار خو به خامخا وی او په اجازت د الله ﷻ به کله ناکله په یوحال کښې خبرې هم کوی خو تګ نې هم په ادب او خبرې کول هم په ادب لکه چه ارشاد ربانی دې ﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ۝ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۝﴾(٢) یعنی په کومه ورځ چه هغوی زما په وړاندې حاضریږی د چا به هم طاقت نه وی چه زما د اجازت نه بغیرژبه کولاوکړی. بعضې به نیکان وی اوبعضې به بدان وی.

يَوْمَئِذٍ
په دغه ورځ به
لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ
نۀ رسوی فائده سفارش | مګر | دهغه چا | چی اجازت اوکړو | هغه ته رحمن | اوراضی شو | دهغه نه
اورې | په د غه ورځ به سفارش چا ته فائده نه رسوی | خو هغه چاته چې رحمان ورته اجازت ورکړې وی
قَوْلًا ۝ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
په لحاظ دخبری کولو سره | معلوم دی الله ته | هغه څه | چی په منځ دلاسونو دهغوئ کښی دی |
اودهغه دپاره ئې (د شفارس) اجازت کړې وی | هغه دټولو خلقو وړاندې روستو حالات ډیرښه پیژنی
وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ۝
او هغه څه | چی روستو دهغوئ نه دی | او احاطه نشی کولې دا خلق | په هغه باند | دحیثیته دعلم نه |
..........اوخلق په خپل علم سره د هغه (الله ﷻ دمعلوماتو) احاطهٔ نشی کولې
وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ
او ذلیله شول | مخونه | همیشه ژوندی قائم الله ته | او خراب(ناکام) شو | هغه څوک |
اومخونه بهٔ تل ژوندی اودنظام چلونکی الله ﷻ په وړاندې ټیټ شی | او چاچې ....
حَمَلَ ظُلْمًا ۝ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ
چې پورته ئې کړو | بار دظلم | او هغه څوک چې کوی عمل | دنیکو عملونو نه | او هغه |
دنافرمانئ بوج اوچت کړو هغه به ناکامه وی | او څوک چې نیک کار اوکړی اوهغه
مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ۝
مومن هم وی | نو نۀ دې یریږی | دظلم نه | او نۀ دکمولو دنیکو نه |
مومن وی | نو هغه سره به نه دظلم څهٔ ویره وی اونه دنقصان |

(١) الطبری:١٨/٣٧٤.
(٢) ١١/هود:١٠٥-١٠٦.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- يَوۡمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ

د قیامت په ورځ د شفاعت بیان:- د قیامت په ورځ به د چاهم څه مجال نه وی چه د چا به شفاعت اوکړی مګر چاته چه الله ﷻ اجازت اوکړی. نه به د آسمان فرښتې بغیرد اجازت نه د چا سفارش کولې شی او نه بل څوک بزرګ. ټولو ته به پخپله ویره لګیدلې وی بې اجازته به د چا سفارش نه وی. فرښتې او روح به په صفونوکښې ولاړوی بغیردرب داجازت نه به څوک شونډې نه شی کولاووهلې. پخپله به سیدالناس اکرم الناس رسول الله ﷺ هم د عرش لاندې د الله ﷻ په وړاندې به په سجده پروت وی. د الله ﷻ به ښه حمداوثنا اوکړی د ډیر وخته پورې به په سجده پروت وی بیا به الله ﷻ فرمانی اې محمد ﷺ سراوچت کړه څه ونیل غواړې ستا خبره به اوریدې شی. شفاعت کوه ستا شفاعت به قبولې شی. بیابه حد مقرر شی حضور ﷺ به د هغوی شفاعت اوکړی جنت ته به ئې بوځی. بیا به واپس شی او بیابه هم داسې وی څلور ځل به هم داسې وی(۱) صلوات الله وسلامه علیه وعلی سائرالانبیاء. یوبل حدیث کښې دی حکم به اوشی چه د دوزخ نه هغه خلق هم راوباسه د چا په زړه کښې چه یومثقال ایمان وی. نو ډیر خلق به راوویستلې شی دچا په زړه کښې چه د دې نه هم کم وی د دې نه هم کم اود دې نه هم کم وی هغه هم د دوزخ نه آزادکړه الخ. (۲) هغه په خپل علم سره د ټول مخلوق احاطه کړې ده. مخلوق د هغه د علم احاطه نه شی کولې لکه چه ارشاد دې د هغه د علم نه صرف هم هغه معلوموللې شی کوم چه هغه غواړی. دټول مخلوق مخونه د هغه په وړاندې عاجز ښکته خوار او نرمنی سره ټیټ دی. ځکه چه هغه د مرګ وغیره نه پاک دې. د همیشه نه دې او همیشه به وی نه خوب ورځی اونه پرکالې. پخپله په خپل ځان باندې قایم اوسیدونکې اوهریوڅیز د خپل تدبرنه قایمونکې دې. د ټول ساتنه پالنه او حفاظت هم هغه کوی هغه ټول کمالات لری اوټول مخلوق د هغه محتاج دې. بغیرد رب د مرضئی نه نه څه څیز پیداکیدې شی اونه باقی پاتې کیدې شی. چاچه دلته ظلم کړې هغه به هلته بربادوی. ځکه چه هریوحقدارته به الله ﷻ په هغه ورځ د هغه حق ورکوی. تردې چه بغیرښکرو چیلئی له به په ښکره وره چیلئی باندې هم د هغې بدله ورکوی. حدیث قدسی کښې دی چه الله ﷻ به اوفرمانی زما دې په خپل عزت او جلال باندې قسم وی د ظالم ظلم به زه خپلې مخې ته په تیریدو پرینږدم.(۳) صحیح حدیث کښې دی خلقو د ظلم نه بچ شئی ظلم به د قیامت په ورځ تیاره جوړیږی راځی به(۴) اود ټولو نه به نقصان ورکونکې وی. څوک چه الله ﷻ سره په شرک باندې ملاوشو هغه تباه برباد شو ځکه چه شرک خو عظیم ظلم دې. د ظالمانو بدله بیانولوسره دمتقیانو ثواب بیانولې شی چه نه به دهغوی بدی زیاتولې شی اونه به دهغوی نیکئی کمولې شی.(۵) د ګناه د زیاتوالی او د نیکئی د کمی نه هغوی بې ویرې دی.

وَكَذٰلِكَ أَنۡزَلۡنٰهُ	قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا	وَّصَرَّفۡنَا	فِيۡهِ
او دارنګې | نازل کړو مونږه دا کتاب	دقرآن عربي په حیثیت	او بار بار بیان کړل مونږه	په دې کښې
اودغه شان مونږ دا قران پاک په عربئ ژبه کښې نازل کړې دې او په دې کښې موهر قسم سزاګانې اورولې			

---

۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:۶۵۶۵، صحیح مسلم:۱۹۳.

۲) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة﴾:۷۴۳۹، صحیح مسلم:۸۳.

۳) مسندشامیین:۱/۲۰۶.

۴) صحیح مسلم کتاب البر، باب تحریم الظلم:۲۵۷۸.

۵) الطبری:۱۸/۲۷۹.

Scanned with Ca

مِنَ الْوَعِيْدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ

دایتونو یرونکو نه | دپاره ددې چې هغوئ | خان اوساتی دغلط عمل نه | یا پیدا کړي دا قرآن |

دی | چې خلق اوویریږی | یا دا چې دا (قران) په کښې پوهه پید اکړی

لَهُمْ ذِكْرًا ﴿۱۱۳﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ

دپاره دهغوئ | نصیحت | پس او چت دی الله | چې بادشاه دی | حق دی | او مهٔ کوه تلوار |

اوډیر لوئې دې هغه الله ﷻ چې حقیقی بادشاه دې | اوته د قران په لوستلو کښې

بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۫ وَقُلْ

په لوستلو دقران | مخکښې دهغې نه | چې پوره کړې شی | تاته | وحی دهغې | اواووایه |

تلوار مه کوه (چه زر زر ئې لولې) ددې نه مخکښې چې ددې وحی درباندې پوره رانازله شی| اودا وایه

رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿۱۱۴﴾

اے ربه زما | زیات کړې مالره | په لحاظ دعلم سره |

چې ائې زما ربه زما علم زیات کړه|

قوله‌تعالی :- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا

قرآن پاک حق اود الله ﷻ د طرف نه وحی ده:- د قیامت ورځ خو راتلونکې ده او په هغه ورځ به د نیکو او بدو اعمالویدله ملاویږی. دخلقو هوښیارولود پاره مونږ دزیرې ورکونکې اوویرونکې خپل کلام په صفاعربی ژبه کښې نازل کړو دې دپاره چه هرسړې پوهه شی او په دې کښې په مختلفو طریقوسره خلق اوویرولې شود قسم قسم یرې مو واورولې دې د پاره چه خلق د بدو نه بچ شی او نیکئی حاصلولوکښې اخته شی. یادهغوی په زړونوکښې غوراوفکراونصیحت پیداشی. داطاعت طرفته راټیټ شی د نیکوکارونوکوشش اوکړی. نو بس پاك دې هغه الله ﷻ چه حقیقی بادشاه دې. ددوارو جهانویوازې مالك دې هغه پخپله حق دې اود هغه وعده حق ده دهغه وعید حق دې اود هغه رسولان حق دی جنت او دوزخ حق دې دهغه ټول ارشادات اودهغه د طرف نه چه څه وی انصاف اوحق دی. د هغه ذات د دې نه پاك دې چه د خبرولونه بغیرچاته سزا ورکړی. هغه د ټولو عذر ختموی د چا شك باقی نه پرېږدی حق واضحه کوی. بیا سرکشوته په انصاف سره سزا ورکوی. کله چه زمونږ وحی نازلیږی هغه وخت ته زمونږ په کلام لوستلو کښې تندی مه کوه اول ئې پوره اوره. لکه سورت قیامة کښې چه ارشاد دې﴿لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ﴾(١) یعنی تندی کول د هیریدلو دویرې دوحی نازلیدوسره سره دا مه لوله داستا په سینه کښې جمع کول اوستا په ژبه تلاوت کول زمونږ په ذمه دی. کله چه مونږ دا لولونو ته ددې لوستلو تابع اوسیږه. بیا په دې باندې پوهه کول هم زمونږ ذمه واری ده. په حدیث کښې دی اول به حضور ﷺ د جبرائیل ﷺ سره سره لوستلو په کوم کښې چه به حضور ﷺ ته مشکل وو. کله چه داآیت نازل شونو حضور ﷺ د دې تکلیف نه خلاص شو(٢) اوتسلی اوشوه چه دالله ﷻ وحی څومره نازلیږی ماته به یادیږی یوحرف به هم نه هیروم ځکه چه د الله ﷻ وعده شوې ده. هم دا فرمان دلته دې چه د فرښتې قراءت چپ اوره کله چه هغه اولولی بیا ئې ته لوله اوزمانه د خپل علم د زیاتوالی دعاکوه. نوحضور ﷺ دعا اوکړه

(١) ٧٥/القیامة:١٦.

(٢) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله: ٥، صحیح مسلم، کتاب الصلاة:٤٤٨.

Scanned with Ca

او الله ﷻ قبوله کړه او تروفات پورې په علم کښې زیاتیدلو.(ﷺ) حدیث کښې دی چه وحی به وار په وار برابره راتله تردې چه په کومه ورځ حضور ﷺ وفات کیدلو په هغه ورځ هم په کثرت سره وحی نازل شوه.(۱) د ابن ماجه په حدیث کښې د حضور ﷺ دادعا نقل ده ﴿اللهم انفعنی بما علمتنی وعلمنی ماینفعنی وزدنی علما والحمدلله علی کل حال﴾ ترمذی کښې هم داحدیث دې اوپه آخره کښې داالفاظ زیات دی ﴿واعوذبالله من حال اهل النار﴾(۲)

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ
| او په تحقیق سره حکم کړې وو مونږه |
| او مونږ ددې نه مخکښې دادم ؑ.......... |

اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا ﴿۱۱۵﴾
| ادم ؑ ته | مخکښې ددې نه | نو هیر شو دهغه | اواونهٔ موندو مونږه | هغه لره | کلکه اراده |
نه وعده اخستې وه| خو دهغه نه غفلت اوشو | او مونږ په هغه کښې (د نافرمانۍ) کلکه اراده نه موندلې

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ
او کله چې | اووئیل مونږه | فرښتو ته | سجده اوکړئ | ادم ته | نو سجده اوکړه هغوئ | مګر نه
| اویادکړه هغه وخت چې هرکله مونږ فرښتوته اووئیل | چې تاسو ادم ؑ ته سجده اوکړئ

اِبْلِيْسَ ؕ اَبٰى ﴿۱۱۶﴾ فَقُلْنَا يٰٓاٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ
ابلیس | انکار ئې اوکړو | نو اووئیل مونږه | اې ادمه | بیشکه | دا دشمن دی | ستا
نوټولو سجده او کړه |خو ابلیس اونه کړه | هغه انکار اوکړو | نو مونږ اووئیل چې ائې ادم ؑ داستا

وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿۱۱۷﴾ اِنَّ
او دښځې ستا | پس اونهٔ باسی تاسو دواړو لره | دجنت نه | نو په مشقت کښې به پریوزې | بیشکه
اوستا د ښځې دښمن دې| نو هسې نه تاسودواړه د جنت نه بهر اوباسی| نو په مصیبت کښې به اخته

لَكَ اَلَّا تَجُوْعَ فِيْهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿۱۱۸﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا
دې تالره | چې نهٔ به وږې کیږې | په هغې کښې | اونهٔ به بربنډ یږې | اوبیشکه ته | نهٔ به تږې کیږې
شې دلته (په جنت) کښې به نه ته وږې کیږې | اونه به چرې بربنډیږې | اودا هم ده چې نه به چرې تږې

فِيْهَا وَلَا تَضْحٰى ﴿۱۱۹﴾ فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ
په هغې کښې | اونهٔ به دې ګرمی کیږې | نو وسوسه واچوله | هغه(ادم) ته | شیطان | اووئیل هغه
کیږې | اونه به د ګرمۍ نه تنګیږې | نوشیطان دهغوئ په زړه کښې وسوسه واچوله | هغه اووئیل چې

يٰٓاٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿۱۲۰﴾
اې ادمه | ایا اوښایم تاته | اونه دهمیشوالی | او بادشاهی | چې نهٔ به ختمیږی |
ائې ادم ؑ ! ایا زه تاته دهمیشه پاتې کیدو ونه اوښایم| اوداسې بادشاهی چې کمزورې کیږې به نه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کیف نزل الوحی واول مانزل:۴۹۸۲، صحیح مسلم:۳۰۱۶.
(۲) ترمذی کتاب الدعوات باب (سبق المفردون...):۳۵۹۹.

Scanned with Ca

فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا
نو اوخوړه دواړو سره | دهغې ونې نه | نو په نتيجه کښې ښکاره شو | دواړو ته | د پردې ځايونه د دواړو
نو دواړو دهغې ونې نه خوراک اوکړو | نو خپل د پردې ځايونه (شرمګاهونه) ورته ښکاره شو
وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصٰٓى
او شروع اوکړه دواړو | چې نښلولې ئې | په ځان پورې | د پاڼړو (دونو) دجنت نه | او نافرمانی اوکړه
اودواړو په ځان پورې د جنت پاڼړې انښلول شروع کړل | او ادم ؑ نه د خپل رب په
اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿۱۲۱﴾ ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ
ادم | د رب خپل | نو بې لارې شو | بيا | غوره کړو هغه لره | رب دهغه | نو رجوع ئې اوکړه
په حکم کښې تقصير اوشو | او هغوئ په غلطئ کښې واقع شول | بيا خپل رب هغه مقبول کړونو دهغه توبه ئې
عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿۱۲۲﴾
په هغه باند | او هدايت ئې اوکړو هغه ته |
قبوله کړه | او سمه لار ئې ورته اوخودله .

قوله تعالى :- وَلَقَدْ عَهِدْنَآ اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِىَ

انسان د خطا او نسيان جوړه دې :-ابن عباس ؓ فرمائى انسان ته انسان ځکه وائى چه ده ته د ټولو نه اول کوم حکم ملاوشو هغه ده هير کړو.([1])مجاهد ؒ او حسن بصرى ؒ فرمائى چه دا حکم آدم ؑ پريخودو([2])بيا دآدم ؑ د بزرګئى اوشرافت بيان کولې شى.سورة بقره، اعراف،حجر او سورة کهف کښې دشيطان آدم ؑ ته دسجدې نه کولوپوره تفصيلى بيان تيرشوې دې او په سورة "ص" کښې به هم د دې بيان راځى. ان شاء الله ﷻ. په دې ټولوسورتونو کښې د آدم ؑ د پيدائش بيا دهغوى د بزرګئى د ځرګندونې د پاره د فرښتو هغه ته د سجدې کولو د حکم اود ابليس د پټې دښمنئى د اظهاربيان شوې دې. هغه تکبراوکړو اود الله ﷻ د حکم نه ئى انکاراوکړو.هم هغه وخت حضرت آدم ؑ پوهه کړې شو چه ګوره دا ستا اوستا دبى بى حوا دښمن دې دده په دهوکه کښې مه راځه ګنى محروم به کړې شى اودجنت نه به اوويستلې شې اوبه سخت تکليف کښې به واچولې شې.د رزق د لټون محنت به دې په سرراشى دلته خوبې محنت اوبې مشقت رزق دررسى.دلته خو ناممکن دى چه وږې پاتې شې. ناممکن دى چه بربنډپاتې شې د دننه اوبهر تکليفونو نه بچ يئى. دلته به دې نه تنده اونه ګرمى په دننه توګه په تکليف کړى نه به دې د ګرمئى تيزوالې په بهرنى توګه پريشان کړى.که دشيطان په دهوکه کښې راغلې نو دا مزې به درنه واخستلې شى اود دې مقابل چه کوم تکليفونه دى هغه به مخې ته راشى.خو شيطان هغه په مختلفو چالونوسره راګيرکړواو په مکرسره ئې په خپلو خبروکښې راوستو.په قسمونو قسمونو ئى هغه ته دخپلې خيرخواهئى يقين ورکړو. هم په اول ځل الله ﷻ هغه ته فرمائيلې ووچه د جنت ټولې ميوې خوره خودې ونې ته نيزدې کيږه هم مه. خوشيطان هغه دومره دهوکه کړو چه آخرنى ددې ونې نه خوراك اوکړو.هغه دهوکه کولوسره ورته اووئيل چه څوك د دې ونې ميوه اوخورى هغه به د هميشه دپاره دلته وى. صادق مصدوق حضوراکرم ﷺ فرمائى په جنت کښې يوه ونه ده چه که

[1] الطبرى:۱۸/۳۸۳.

[2] الطبرى:۱۸/۳۸۳.

Scanned with Ca

یوسورد هغې دسورې لاندې دسلوکالوپورې روان وی نوهغه به ختم نه شی د هغې نوم شجرة الخلد دې.
[1] (مسنداحمد، ابوداؤد، طیالسی)

اخر کار دواړه دهوکه شو او ونه ئې اوخوړله:- دواړو د ونې نه څه خوړلې ووچه جامې ترې کوزې کړې شوې اواندامونه ئې ښکاره شو. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی آدم ﷺ نی غنم رنګی اوږد قد، قامت اوډیرو ویښتووالا جوړکړې وو. دکهجورې د ونې په شان قدئې وو. ممنوع ونې نه خوړلو سره لباس کوزکړې شو خپل ستر ته په کتلوسره د شرم نه اخوا دیخوا پټیدلو او په یوه ونه کښې ویښته او نختل زر ئې د ځان خلاصولوکوشش کولو چه الله ﷻ آواز اوکړو اې آدم آیا ته زما نه تختې؟ الله ﷻ کلام اوریدوسره ئې په ادب باندې عرض اوکړواې پروردګار د شرم د وجه نه چرته سر پټوم. ښه ده دا خواوفرمایه چه د توبه اورجوع نه پس هم جنت ته رسیدې شم؟ جواب ملاوشو او[2] هم دا معنی ده د الله ﷻ د دې فرمان چه آدم ﷺ د الله ﷻ نه یوڅوکلمې واخستلې د کوم په وجه چه الله ﷻ بیا هغه په خپله مهربانئی کښې واخستلو. داروایت منقطع دې اوددې په مرفوع کیدلوکښې هم کلام دې. کله چه د آدم ﷺ او بی بی حوا نه لباس واخستلې شو نو دې وخت کښې دجنت د ونوپاڼرې په ځان پورې اونخلولې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه دانځرپانړو باندې خپل ځان پټ کړو. دالله ﷻ د نافرمانئی په وجه دنیغې لارې نه اخواشو. خوآخر الله ﷻ بیادهغوی لارخودنه اوکړه توبه ئې قبوله کړه او په خپلو خاص بندیګانو کښې ئې شامل کړل.

د ادم ﷺ او موسی ﷺ مینځ کښې مکالمه:- په صحیح بخاری وغیره کښې دی حضور ﷺ فرمائی چه د حضرت موسی ﷺ اوحضرت آدم ﷺ په مینځ کښې خبرې اترې اوشوې. حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل چه تا د خپلې خطا په وجه ټول انسانان د جنت نه راوویستل او هغوی دې په مشقت کښې واچول. حضرت آدم ﷺ جواب ورکړو اې موسی ﷺ ته الله ﷻ په خپل کلام او خپل رسالت سره ممتاز کړې. ته ماته په دې خبره باندې الزام راکوې کومه چه الله ﷻ زما د پیدائش نه وړاندې مقدر او مقررکړې وه. نو آدم ﷺ موسی ﷺ په دې خبرواتروکښې لاجواب کړو.[3] په یوبل روایت کښې دموسی ﷺ داهم فرمان دې چه ته الله ﷻ په خپل لاس باندې پیداکړې وې او په تاکښې هغه خپل روح پوک وهلې وو او ستا په وړاندې ئی په خپلو فرښتو باندې سجده کړې وه اوته ئې په خپل جنت کښې ځائې کړې وې. د آدم ﷺ په دې جواب کښې داهم روایت دې چه الله ﷻ تاته هغه تختئې درکړې په کوم کښې چه د هرڅیز بیان وو اوپه غوړکښې خبرې کولوسره ځان ته نیزدې کړې. اوښایه الله ﷻ تورات کله لیکلې وو؟ جواب ملاوشو څلویښت کاله وړاندې. تپوس ئې اوکړو چه په دې کښې دالیکلې وو چه آدم ﷺ د الله ﷻ نافرمانی اوکړه او لار ئې هیره کړه. وئیل او. ونی فرمائیل چه ته بیاماته د دې امر الزام ولې راکوې؟ چه زما په تقدیرکښې الله ﷻ زما د پیدائش نه هم څلویښت کاله وړاندې لیکلې وو.[4]

مِنْهَا	اهْبِطَا	قَالَ
ددې جنت نه	کوز شئ دواړه (ولې)	اوونیل الله
الله ﷻ ورته اوفرمائیل چې تاسو دواړه اوس .		

[1]) احمد:۲/٤٥٥.
[2]) ابن ابی حاتم:۱/۹۹، الطبری:۱۲/۳٥٤
[3]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة طه باب (فلايخرجنكمامن الجنة فتشقى....):٤٧٣٨، صحیح مسلم:٢٦٥٢، ابوداؤد :٤٧٠١، احمد:۲/٢٤٨، ابن حبان:٦١٨٠.
[4]) صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدم وموسی ﷺ:٢٦٥٢.

Scanned with Ca

جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِّنِّي

ټول | بعضې ستاسو | دپاره د بعضو | دشمنان يئ | نو كه چرې | راشي تاسو ته | زمادطرف نه

دجنت نه كوزشئ په يوځل | تاسو به ديو بل دښمنان يئ | ابيا كه چرې زما د طرفه تاسوته

هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا

هدايت | نو هغه چاچې | تابعداري اوكړه | دهدايت زما | نو نۀ به بې لارې كيږي هغه | او نۀ به

هدايت درشي | نو څوک چې زما دهدايت پيروي اوكړي | نو هغه بۀ نه ګمراه كيږي

يَشْقَىٰ ۝ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ

بدبخته كيږي | او هغه څوك | چې مخ ئې واړولو | دنصيحت زمانه | نو بيشكه | وي به هغه لره

اونه بۀ محرومه پاتې كيږي | اوڅوک چې زما د ياد نه مخ واړوي | نو بيشكه دهغه

مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ۝ قَالَ

ژوند | الندتنګ | او راپورته به كړو مونږ هغه | په ورځ دقيامت | ړوند | اوبه وائي هغه

ژوندون به لنډتنګ وی | اودقيامت په ورځ به مونږ هغه ړوندراپاسوؤ | هغه به اووائي

رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ۝ قَالَ

اې ربه زما | ولې راپورته كړم تا زۀ | ړوند | او بې شكه وم زۀ | ليدونكې | اوبه وائي الله

چې ائي زما ربه تازه ړوند ولې راپاسوم | حالانكه زه په دنيا كښې دستركو خاوند وم | حكم به اوشي چې

كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ

همدارنګې | راغلې وۀ تاته | آيتونه زمونږ | نو هير كړل تا هغه | او همدارنګې | نن ورځ

چې دغه شان تاته زمونږ ايتونه درغلې وې | اخوتادهغې پرواه اونه كړه | او دغه شان به

تُنسَىٰ ۝

ته (هم) هيرولي كيږې |

ته نن هير كړې شې |

قوله تعالى:- قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا

حضرت آدم ﷺ اوحضرت بی بی حوا د جنت نه اوويستلې شول:-حضرت آدم ﷺ بی بی حوا اوابليس لعين ته هغه وخت اوونيلې شوچه تاسو ټول د جنت نه اوځئ. په سورت بقره كښې د دې پوره تفسير تير شوې دې. تاسو په خپل مينځ كښې د يوبل دښمنان ئې يعنى اولاد آدم ﷺ او اولاد ابليس. تاسو له به زما رسولان او زما كتابونه درځي.

د قران پاک د مخ اړونكی بد حالت:-زما د خودلې شوې لارې منونكې به نه په دنياكښې رسواكيږی او نه په آخرت كښې ذليل كيږی اودحكمونومخالف زما د رسولانو د لارې نه رامنع شوی اود نور لارو سالك به په دنياكښې هم تنګ وی اوتسلی اود زړه كولاووالې به ورته حاصل نه وی اودخپلو ګمراهوپه وجه به تنګوسختوكښې اوسيږی. سره د دې چه په ظاهره به ورته د خوراك څښاك اوسيدو اغوستو فراخی

Scanned with Ca

وی خو په زړه کښې یقین اوهدایت د نشتوالی په وجه همیشه په شك شبه تنګ والی اوقلت کښې اخته وی. بدنصیب د الله ﷻ د رحمت نه محروم د خیرنه خالی څکه چه په الله ﷻ باندې ایمان نه وی د هغه د وعدې یقین نه وی دمرګ نه پس په نعمتونوکښې به ئی هیڅ حصه نه وی. الله ﷻ سره بدګمانه دی تلونکې څیز راتلونکې نه ګڼړی ګنده روزتی دی ګنده عملونه ئی دی قبر ئی تنګ اوتیاره دې.هلته به داسې راتینګولې شی چه ښئی پوښتئی به ئی په ګسه کښې اوګسه په ښئی کښې ورننوځی.رسول الله ﷺفرمائی چه دمؤمن قبرتکه شنه باغیچه وی اویا لاسه کولاووی. داسې معلومیږی لکه چه سپوږمئی په دې کښې وی. ښه رڼړا او نور خوریږی لکه چه د څوارلسمې شپې سپوږمئی چه راختلې وی. ددې آیت شان نزول معلوم دې چه زما د ذکر نه مخ اړونکو ژوند به تنګ وی د دې نه مراد دکافر په قبرکښې په هغه عذاب دې. په الله ﷻ قسم چه په هغه باندې یوکم سل اژدهاګانې مقررولې شی.دهرې یوې اوه اوه سرونه وی چه هغه به د قیامته پورې تکونه ورکوی.([1])ددې حدیث مرفوع کیدل بالکل منکر دی.په یوښکلې سندسره هم روایت دې چه دې نه مراد د قبرعذاب دې.([2]) دې به د قیامت په ورځ ړوندراوچتولې شی. بغیرد دوزخ نه به هغه ته هیڅ څیز نه ښکاری. نابینا به وی اود حشر میدان ته به روان وی اود دوزخ مخې ته به اودرولې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَنَحۡشُرُهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمۡ عُمۡيٗا وَبُكۡمٗا وَصُمّٗاۖ مَّأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ كُلَّمَا خَبَتۡ زِدۡنَٰهُمۡ سَعِيرٗا ﴾ ([3])یعنی مونږ به دوی د قیامت په ورځ پړمخې ړانده ګونګیان او کاڼړه جوړولوسره حشر ته راولو. د دوی اصلی ځائ دوزخ دې دوی به وائی چه ماخو به په دنیاکښې ښه کتل اوپوهیدلم بیازه ولې ړوندکړې شوم؟ جواب به ملاوشی چه دا بدله ده د الله ﷻ د آیاتونونه د مخ اړولو اوداسې کیدلو لکه چه څه خبر نه وی. نونن به مونږ هم تاسره هم داسې معامله کوو لکه چه ته زمونږ د یادنه کوزشوې. لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿فَٱلۡيَوۡمَ نَنسَىٰهُمۡ كَمَا نَسُواْ لِقَآءَ يَوۡمِهِمۡ هَٰذَا وَمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَجۡحَدُونَ﴾([4]) نن به مونږ هغوی بالکل هم هغه شان هیرکړو لکه چه هغوی د نن ورځې ملاقات هیرکړې وو. نودابرابر اود عمل مطابق بدله ده. په قرآن باندې ایمان لرلوسره د دې د احکامو عامل کیدوسره که د یوسړی د دې الفاظ د یاد نه اوځی نوهغه په دې وعیدکښې داخل نه دې د ده د پاره رسول الله ﷺ فرمائی چه هغه به د قیامت په ورځ الله ﷻ سره د جذامی په حالت کښې ملاویږی.([5])

وَكَذَٰلِكَ	نَجۡزِي	مَنۡ	أَسۡرَفَ
او همدارنګې	بدله ورکوؤ مونږ	هغه چاته	چې اسراف ئې اوکړو

اودغه شان مونږ هر هغه چالره سزا ورکوؤ چې د حد نه وړاندې تیر شی

وَلَمۡ يُؤۡمِنۢ	بِـَٔايَٰتِ	رَبِّهِۦۚ	وَلَعَذَابُ	ٱلۡأٓخِرَةِ	أَشَدُّ
او ایمان ئې رانوړوا	په آیتونو	د رب خپل	او خامخا عذاب	دآخرت	زیات سخت دي

اود خپل رب نخښې اونه منی اودآخرت عذاب ډیر سخت اوډیر پاتې کیدونکې دې آیا دوئ

[1] ابن حبان: ۳۱۲۲.
[2] حاکم:۲/۳۸۱ وسنده حسن.
[3] ۱۷/الاسراء:۹۷.
[4] ۷/الاعراف:۵۱.
[5] احمد:۵/۲۸۵، ابوداؤدکتاب الوتر باب التشدیدفیمن حفظ القرآن ثم نسیه:۱٤۷٤

Scanned with Ca

وَاَبْقٰى ﴿۱۲۷﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا

او زيات باقي پاتې كيدونكې دى | ايا ښكاره شوې نه ده | دوئ ته | چې څومره ډير | هلاك كړل مونږه

ددې نه هم سبق وانه خستلو چې مونږ تر اوسه دد وئ نه وړاندې څومره ډير قومونه تباه كړي دي

قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ۭ اِنَّ

مخكښې ددوئ نه | دزمانې دخلقو نه | چې(نن) ګرزي دوئ | په كورونو دهغوئ كښې | بيشكه

چې دهغوئ په كورونو كښې اوس دوئ ګرځي | بيشكه په دې كښې

فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ﴿۱۲۸﴾ وَلَوْلَا

په دې(هلاكت دمنكرينو) كښې | ډيرې نښې دي | دپاره دخاوندانو | دعقلونو | او كه چرې نۀ وې

دعقل دخاوندانو دپاره نخښې پرتې دي اوكه چرې ستا درب

كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا

خبره | چې مخكښې شوې ده | دطرفه د رب ستا نه | نو خامخا وؤ به (عذاب) لازم |

د طرفنه يوه خبره داول نه خلاصه شوې نه وې اويو وخت مقرر نه وې نو په دوئ به

وَّاَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿۱۲۹﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ

او كه نۀ وې يوه نيټه | مقرره | نو صبر كوه | په هغه څه باند | چې وائي دوئ | او تسبيح وايه |

عذاب راتلل لازم شوی وونوته ددوئ په خبرو باندې صبر اوكړه اودخپل رب پاكي دهغه

بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا ۚ

سره دحمد | درب خپل | مخكښې | د راختلو | د نمر نه | او مخكښې | دپريوتلو دهغې نه |

دتعريفونو سره بيانوه دنمر دختلو نه مخكښې اود ډوبيدو نه وړاندې

وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ

او په خينو وختونو دشپې كښې | نو تسبيح وايه | او په طرفونو | د ورځ كښې | شايد چې تۀ |

اودشپې په خينو وختونو كښې ئې هم تسبيح كوه او د ورځې په اول او په آخر كښې هم دپاره ددې

تَرْضٰى ﴿۱۳۰﴾

راضي شې |

چې خوشحاله اوسيږې

قوله تعالٰى:- وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿۱۲۷﴾

د آخرت عذابونه ابر سخت دی:- څوك چه د الله ﷻ د حدونو پرواه اونه كړي د الله ﷻ آياتونه دروغ اوګڼړي هغه مونږ هم دغه شان د دنيا او آخرت په عذابونو كښې راګيروو. خاص كر د آخرت عذاب خو ډير دروندې اوهلته به هيڅ څوك نه وی چه بچ ئی كړې شې. ددنيا عذابونه خونه د هغې د سختنی د مقابلې دی اونه په موده كښې هغه د هميشه د پاره او د غم نه ډك دی. ملاعنه كونكو ته د پوهه كولو

Scanned with Ca

سره رسول مقبول ﷺ هم دا فرمائیلي وو ددنیاسزا داخرت د عذابونوپه مقابله کښي بالکل سپکه او هيڅ څيز نه دي. (۱)

د ړومبنوقومونود تباهئ ذکر:- کوم خلق چه تانه منی اوستادشریعت نه انکارکوی آیاهغوی د دې خبرې نه هم عبرت نه حاصلوی چه ددوی نه وړاندې کوموخلقو دا طریقه راویستې وه مونږ هغه تباه برباد کړل. نن د هغوی یوه سترګه رپیدلې یوه ساه روانه اویوه ژبه خبرې کونکې باقی نه ده پاتې. د هغوی اوچت او پاخه کولاو اوښائسته محلونه وراني کنډرې پرتې دی کوم ځائ نه چه به د هغوی تګ راتګ کیدلو. که چرې د دوی عقل وې نوداسامان دهغوی د عبرت دپاره ډیرڅه وو. آیادوی پدې زمکه باندې په تلوراتلوسره دقدرت په دې نښو باندې د زړه نه غورنه کوی؟ آیاپه غوړونوباندې دهغوی د درد نه ډکې قصه اوریدوسره عبرت نه حاصلوی؟ آیادهغوی وران شوی کلو ته په کتوسره سترګې نه کولاویږی ؟ دوی دسترګو ړانده نه دی بلکه د زړه هم ړانده دی(۲) په سورت الٓمٓ السجده کښې هم د دې پورتنی آیت په شان آیت دی. الله ﷻ داخبره مقررکړې ده چه ترکومې په بندیګانوباندې خپل حجت ختم نه کړی هغوی نه په عذاب کوی. دهغوی د پاره هغه یووخت مقررکړې دی. هم هغه وخت به د هغوی د اعمالو سزا هغوی ته ملاویږی. که داخبره نه وه نو یوخوابه ئې ګناه کوله اوبل خوابه راګیریدل ته ددوی په تکذیب باندې صبرکوه. د دوی په فضول خبروباندې برداشت کوه او تسلی ساته چه دوی زما د قبضې نه بهرنه دی. د نمر د راختلونه د وړاندې نه مراد دسحر مونځ دې اود نمر د ډوبیدونه د وړاندې نه مراد د مازیګرمونځ دې.

د سحرماښام ذکر اودعا:- بخاری اومسلم کښې دی چه مونږ یوځل رسول مقبول ﷺ سره ناست وو حضور ﷺ دڅوارلسمې شپې سپوږمئی ته اوکتل وئې فرمائیل چه تاسوبه زرخپل رب داسې وینئی څنګه چه دا سپوږمئی بغیرد مزاحمت اوتکلیف نه ګورئی. نوکه تاسو نه کیدې شی نود نمر د راختونه د وړاندې اود نمر د ډوبیدونه وړاندې مانځه پوره شان سره حفاظت کوئی. بیاحضورﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو.(۳) د مسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د دغه دواړو وختونو والا مونځ ګذاربه اُورته نه ځی(۴) مسنداوسنن کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه د ټولونه د کمې درجې جنتی هغه دې چه د دوو زرو کالود لارې فاصلې پورې به هم خپل ملکیت ګوری. د ټولونه لرې څيز به د هغه د پاره داسې وی لکه چه د ټولونه نیزدې اود ټولونه د اوچت منزل والا خوبه په ورځ کښې دوه دوه خل د الله ﷻ دیدارکوی.(۵) بیافرمائی چه د شپې په وختونوکښې هم تهجدکوه. بعضې وائی چه دې نه مراد د ماښام اوماسختن مونځ دې. اود ورځې په وختونوکښې هم د الله ﷻ پاکوالې بیانوه دې د پاره چه د الله ﷻ په اجر اوثواب باندې ته خوشحاله شې. لکه چه ارشاد دې چه ډیر زر به ستا الله ﷻ تاته هغه څه درکړی چه ته به خوشحاله شې.(۶)

جنتیانو ته د الله ﷻ خطاب:- صحیح حدیث کښې دی الله ﷻ به اوفرمائی اې جنتیانو هغوی به وائی ﴿لبیك ربنا وسعدیك﴾ الله ﷻ به اوفرمائی آیاتاسو خوشحاله شوئی؟ دوی به وائی اې الله ﷻ مونږه ډیر

---

(۱) صحیح مسلم کتاب اللعان:۱٤۹۳.
(۲) ۲۲/الحج:٤٦.
(۳) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل صلاة العصر:٥٥٤، صحیح مسلم:٦۳۳، ابوداؤد:٤۷۲۹، ترمذی:۲٥٥۱، ابن ماجه:۱۷۷، احمد:٤/۳٦۰، ابن حبان:۷٤٤۲.
(٤) صحیح مسلم کتاب المساجد باب فضل صلاتی الصبح والعصر:٦۳٤، ابوداؤد:٤۲۷، احمد:٤/۱۳٦، ابن حبان:۱۷٤۰.
(٥) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة القیامة:۳۳۳۳.
(٦) ۹۳/الضحی:٥.

Scanned with Ca

خوشحاله يو.تامونږ ته هغه نعمتونه راکړي دي چه په خپل مخلوق کښې دې چاته هم نه دي ورکړي. بياڅه وجه ده چه مونږ به راضي نه يو. الله ﷻ چه أرحم الرحمين دې به فرمائي واخلئي زه تاسو ته د دې نه غوره څيز درکوم. تپوس به کوي الله عزوجل د دې نه غوره څيز به څه وي؟ فرمائي به زه تاسو ته خپله رضامندي درکوم چه اوس به زه په يووخت کښې هم تاسو نه خفه نه شم.(١) بل حديث کښې دي چه جنتيانوته به اوفرمائيلې شي الله ﷻ چه تاسو سره کومه وعده کړې وه هغه د هغې پوره کونکې دې. واني به داالله ﷻ ټولې وعدې رښتونې دي زمونږ مخونه روښانه دي زمونږ د نيکو تله درنه شوه. مونږ د دوزخ نه اخواکړې شو. په جنت کښې داخل کړواوس کوم يوڅيز باقي دې؟هم هغه وخت به پردې اوچتې شي اوداالله ﷻ ديداربه اوشي.د الله ﷻ قسم ددې نه به زيات هيڅ نعمت نه وي هم دا زياتوالي دې.(٢)

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيۡنَيۡكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعۡنَا بِهِۦٓ
او مه اوږدوه | سترګې خپلې | هغه څيزونو ته | چې نفع ورکړې ده مونږه | په هغه څيز سره
اوهيچرې په هغه څيزونو پسې سترګې مه پورته کوه چې
أَزۡوَٰجٗا مِّنۡهُمۡ زَهۡرَةَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا لِنَفۡتِنَهُمۡ
مختلف قسم خلقو ته | ددوئ نه | شان وشوکت | د ژوند دد نيا | دپاره ددې چې امتحان اوکړو په دوئ
مونږ ددوئ خينو ټولګو له ورکړې دا تش ددنيا دژوند رونق دې چې مونږ په دې کښې
فِيهِۚ وَرِزۡقُ رَبِّكَ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰ ۝ وَأۡمُرۡ
په هغې سره | او رزق | د رب ستا | بهتر دې | او باقي پاتې کيدونکې دې | او حکم کوه |
ددوئ ازميښت اوکړو اوستا د رب ورکړې رزق غوره او زيات باقي پاتې کيدونکې دې
أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ لَا نَسۡـَٔلُكَ رِزۡقٗاۖ
بال بچ خپل ته | د مانځه | او پاېند اوسه | په هغې باند | نهٔ غواړو مونږه ستا نه | رزق |
او خپلو خپلوانوته دمونځ حکم ورکوه او پخپله هم د مونځ پابند اوسيږه مونږ ستا نه روزي نه غواړو
نَّحۡنُ نَرۡزُقُكَۗ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلتَّقۡوَىٰ ۝
مونږه ارزق درکوؤ تاته | او ښهٔ انجام | دپاره دتقوی دې |
بلکه مونږ تاتهت رزق درکوؤ اوښه انجام دپرهيزګارئ دې

قوله تعالى:- وَلَا تَمُدَّنَّ عَيۡنَيۡكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعۡنَا بِهِۦٓ

ددنيالالچ مه کوه:-ددې کافرانو دنياوي ښائست او تش تپاس ته د حسرت په نظرسره مه ګوره داخود لږ شان وخت څيزدې. داصرف د هغوی د ازميښت دپاره هغوی‌ته دلته ملاوشوې دې چه اوګوری شکر او تواضع کوی که ناشکري او تکبرکوی؟ په حقيقت کښې د شکر کونکو کمې دې. د هغوی مالدارانو ته چه کوم څه ملاوشوی دی دهغې نه خوتاته ډير بهترنعمت ملاوشوې دې. مونږ تاته اووه آياتونه درکړی دی چه سردوباره کولې شي. اوقرآن عظيم مو درکړې دې.نوخپلې سترګې دهغوی ددنياوی سازو

(١) صحيح بخارى كتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:٦٥٤٩،صحيح مسلم:٢٨٢٩، ترمذى:٢٥٥؛احمد:٣/٨٨.
(٢) صحيح مسلم كتاب الايمان باب اثبات روية المؤمنين فى الاخرة ربهم سبحانه وتعالى:١٨١، ابن ماجه: ١٨٧،

Scanned with Ca

سامان طرف ته مه ګرځوه.[۱] دغه شان اې پیغمبرﷺ ستاد پاره چه الله ﷻ سره کومه میلمستیاده نه خودهغې څه انتهاء شته اونه دهغې چاسره په دې وخت کښې دبیانولوطاقت شته.تاته به ستا پروردګار دومره څه درکړی چه ته به راضي رضامند شې.[۲] د الله ﷻ دین بهتراوباقي دی.

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ددنیا نه د بې رغبتئ انتهاء:-حضورﷺخپلو ازواج مطهرات نه ایلاء کړې وه او په یوه بالاخانه کښې اوسیدلو.عمر ﷺ چه هلته اورسیدو نو وئې کتل حضورﷺ په یوه زګه بوجئی باندې پروت وودځرمن یوه ټکړه ئې یوطرف ته ایخودې وه اوڅه مشکونه زوړندوو.داد بې سرو سامانئ حالت په کتلوسره د هغه په سترګوکښې اوښکې راغلې.حضورﷺ تپوس اوکړو څنګه ژاړې؟ جواب ملاوشو حضورﷺ داقیصر اوکسری په څنګه عیش اوعشرت کښې پراته دی او تاسو سره د دې چه د الله ﷻ په مخلوق کښې د ټولونه بزرګ هستی په څنګه حال کښې ئې؟حضورﷺ اوفرمائیل اې د خطاب ځویه آیا تراوسه پورې ته په شك کښې ئې د دې خلقو ښیګړو هم په دنیاکښې تندی کړې ده.[۳] رسول الله ﷺ سره د قدرت او طاقت د دنیانه ډیرزیات بې رغبت وو.کوم څه چه به په لاس ورتله هغه به ئې د الله ﷻ په لارکښې ورکول اود خپل ځان د پاره به ئې یوه پیسه هم نه کیخودله.

ابن ابی حاتم کښې د حضورﷺ ارشاد نقل دې چه حضورﷺ فرمائیل زماپه تاسو باندې د ټولونه زیاته ویره په هغه وخت ده چه دنیابه ستاسو په قدمونوکښې خپل ټول سازوسامان واچوی اوخپل برکتونه به په تاسو راواړوی.[۴] غرض دا چه کافرانوته د دنیاد ژوندښائست صرف دازمیښت د پاره ورکولې شی. د خپلې کورنئی خلقو ته د مانځه تاکید کوه چه هغوی د عذاب نه بچ شی اوپخپله هم د دې په پابندئ سره اداکول کوه.خپل ځان اوخپل بال بچ د دوزخ نه بچ کړه. د حضرت عمر فاروق ﷺ عادت مبارك وو چه د شپې به کله تهجدو له پاسیدو نود خپل کور والا به ئې هم پاسول او د آیت تلاوت به ئې کولو. مونږ تانه د رزق طلب کونکی نه یو د مانځه پابندی کوه رب به تاله د داسې ځائ نه رزق دررسوی چه ستا په خواب اوخیال کښې به هم نه وی. الله ﷻ د پرهیزګارانو دپاره خلاصې کوی اود بې شان او ګمان د ځائ نه رزق وررسوی. ټول پیریان اوانسانان صرف د الله تعلی د عبادت د پاره پیداکړې شوی دی. رزاق اود زبردست طاقتونومالك هم الله ﷻ دې. فرمائی چه مونږ پخپله د ټول مخلوق روزی رسونکې یو. مونږ تاله د غوښتلو تکلیف نه درکوو. د حضرت هشام رحمه الله پلار چه به کله د مالدارانو کورونوته تلو اود هغوی شان به ئې اوکتلو نوواپس به خپل کورته راغلو اوهم داآیت به ئې تلاوت کړو اوونیل به ئې زماد کورنئی خلقو د مانځه حفاظت کوئی د مانځه پابندی کوئی الله ﷻ به تاسوباندې رحم اوکړی.

کوروالا ته د مانځه تاکیدکول:-ابن ابی حاتم کښې دی چه کله به حضورﷺ ته څه تنګوالې اوشو نود خپل کور ټولوخلقوته به ئې فرمائیل اې زما دکورخلقو مونځ کوئی مونځ قایم کړئی. دټولو انبیاء کرام علیهم السلام دغه طریقه وه چه دخپل هر ویریدو او هرکار په وخت کښې به ئې مونځ شروع کولو.[۵] د ترمذی او ابن ماجه وغیره په حدیث قدسی کښې دی الله ﷻ فرمائی اې بنیادمه زما د عبادت د پاره ځان اوزګارکړه زه به ستا سینه د نورې بې پرواهئی نه ډکه کړم. ستا غریبی اوفقیری به لرې کړم. او که تاداسې اونه کړه نوزه به ستا زړه د اشغال نه ډك کړم اوستا فقیری به هډو بندوم نه.[۶] ابن ماجه کښې

---

[۱] ۱۵/الحجر:۸۷-۸۸.

[۲] ۹۳/الضحی:۵.

[۳] صحیح بخاری کتاب المظالم باب الغرفة والعلیة والمشرفة...:۲۴۶۸، صحیح مسلم ۱۴۷۹.

[۴] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب مایحذر من زهرة الدنیا:۶۴۲۷، صحیح مسلم:۱۰۵۲.

[۵] ابن ابی حاتم.

[۶] ترمذی کتاب صفة القیامة باب احادیث ابتلینا بالضراء ومن کانت الاخرة همه......۲۴۶۶ وسنده حسن، ابن ماجه:۴۱۰۷، احمد:۲/۳۵۸

Scanned with Ca

دی رسول الله ﷺ فرمائی چاچه خپل ټول فکر غورقصد اوخیال رایوځای کړواوداخرت خیال نی اوترلواوهم په دې کښې مشغول شو الله ﷻبه هغه ددنیادټولو پریشانونه محفوظ کړی. اوچاچه د دنیا فکرونه خپل کړل اود دې ځای غمونه نی واخستل الله ﷻ ته په د ده بالکل پرواه نه وی که هغه په څه حیرانتی کښې هلاك شی.(١) یوبل روایت کښې دی د دنیاپه غمونوفکرونوکښې اخته کیدونکی په ټولو کارونوکښې الله ﷻ پریشانتی اچوی اود هغه فقیری به د هغه د سترګو په وړاندې کړی اودنیابه ورته هم دومره ملاویږی چه څومره نی په تقدیرکښې ده. څوك چه د خپل زړه مرکز آخرت جوړکړی خپل نیت کښې هم هغه ساتی نو الله ﷻ به د هغه په هرکارکښې تسلی نصیب کړی. د هغه زړه به موړاو بهادر جوړکړی اودنیابه د هغه د قدمونو نه په تندکونوسره راځی.(٢) بیافرمائی په دنیاآخرت کښې نیك انجام هم پرهیزګار خلق دی. رسول الله ﷺ فرمائی مانن شپه په خوب کښې اولیدل لکه چه مونږ د عقبه بن رافع په کورکښې یو هلته مونږ ته د ابن طاب د باغ لمدې کهجورې پیش کړې شوې. ماد دې تعبیردا واخستو چه په دنیاکښې به هم د انجام په لحاظ هم زمونږ پانړې درنه وی اوچتوالی او غوره والې به هم مونږ ته ملاویږی اوزمونږ دین پاك صفا طیب طاهرکامل اومکمل دې.(٣)

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا
او وائی دوئ | ولې نهٔ راوړی دې مونږ ته
اودا خلق وائی چې دې مونږ ته دخپل
بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ
یو نښه | دطرفه درب خپل نه | آیا رانغې دوئ ته | واضحه بیان | دهغې ټولو تعلیماتو | چې په صحیفو
رب دطرفنه یوه نخښه ولې نه راوړی آیا دوئ ته هغه خبرې څرګند رانغلې چې پخوانو صحیفو کښې
الْأُولَىٰ ۝ وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ
اولنو کښې وو | اوکه چرې مونږه | هلاك کړې وې دوئ | په عذاب سره | مخکښې دراتلو ددې قرآن نه
لیکلې شوې پرتې وې اوکه مونږ دوئ ددې (قرآن پاك) نه وړاندې په عذب باندې هلاک کړې وې
لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا
نو خامخا به وئیل دوئ | اے ربه زمونږه | ولې رانهٔ لیږو تا | مونږ ته | یو رسول
نو دوئ بهٔ وئیل چې ائې زمونږه ربه ! تامونږ ته ولې یو رسول راونه لیږلو چې مونږ ستا
فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ
چې تابعداری کړې وې مونږه | دآیتونو ستا | مخکښې ددې نه | چې ذلیله شوې وې مونږه
دحکم پیروی کړې وې وړاندې ددې نه چې بې قدره او رسوا

(١) ابن ماجه کتاب الزهد باب الهم بالدنیا:٤١٠٦.
(٢) ابن ماجه حواله سابق:٤١٠٥، وسنده صحیح، ابن حبان:٦٨٠، المعجم الاوسط:٧١٦٧، شعب الایمان:١٧٣٦.
(٣) صحیح مسلم کتاب رویا النبی ﷺ:٢٢٧٠، ابوداؤد:٥٠٢٥، احمد:٢٨٦/٣، مسندابی یعلی:٣٥٢٨.

Scanned with Ca

وَنَخْزٰى﴿۱۳۴﴾		قُلْ	كُلٌّ	مُّتَرَبِّصٌ	فَتَرَبَّصُوْا
او شرمنده شوي وي مونږه		اورته اووايه	هر سړي	انتظار كونكي دي (دانجام)	نو تاسو هم انتظار كوئ
دي شو ورته اووايه چي هريو انتظار كونكي دى نو تاسو هم انتظار كوئ ډير زر به درته					
فَسَتَعْلَمُوْنَ	مَنْ	اَصْحٰبُ	الصِّرَاطِ	السَّوِيِّ	وَمَنِ
ډير زربه معلوم شي تاسو ته	چې څوك دي	ملګري	دلاري	نيغي	او څوك دي
معلوم شي چي څوک په سمه لاره روان دي او څوک هدايت					
اهْتَدٰى﴿۱۳۵﴾					
چي روان دي په نيغه لار					
موندونكي دي					

قوله تعالى:- وَقَالُوْا لَوْلَا يَأْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

كافران د پيغمبر ﷺ نه نخښې غواړي:- -كافرانو به داهم وئيل چه آخر څه وجه ده چه دانبى مونږ ته د خپل صداقت هيڅ معجزه نه ښائي؟جواب ملاويږي چه دادې قرآن كريم چه د وړاندينو كتابونو د خبر مطابق الله ﷻ په خپل دې نبى امى باندې نازل كړې دې چه نه ليكل پيژنى اونه لوستل. ګورنى په دې كښې د وړاندينوخلقو حالات دى اوبالكل د هغه كتابونومطابق د الله ﷻ د طرف نه د دې نه اول نازل شوى دى. قرآن پاك دټولوساتونكې دې وړاندينى كتابونو د كمى زياتى نه پاك پاتې نه شويدې وجه قرآن پاك نازل شو چه دده صحت غيرصحت ممتازكړى.په سورت عنكبوت كښې دكافرانود دې اعتراض په جواب كښې اوفرمائيل ﴿قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ﴾[1] اووايه چه الله ﷻ رب العالمين په هر قسم معجزو ښكاره كولو باندې قادردې. زه خو صرف د خبردارى كولووالا رسول يم. زما په قبضه كښې هيڅ معجزه نشته. نوولې ددوى دپاره دامعجزه كافى نه ده چه مونږ په تادا كتاب نازل كړوچه د هغوى په وړاندې برابرتلاوت كولې شى.په كوم كښې چه دهريويقين لرونكى دپاره رحمت اوعبرت دې.

د رسول كريم صلى الله عليه وسلم ابدى او لويه معجزه:- صحيح بخارى اوصحيح مسلم كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى چه هريونبى ته داسې معجزې ملاوشوې چه د هغې په كتو هغه خلقو په هغه نبى باندې ايمان راوړو خوماته ژوندنى اود هميشه والا معجزه راكړې شوې ده يعنى دالله ﷻ داكتاب قرآن مجيد چه د وحى په ذريعه په ماباندې نازل شوې دې. ماته دا يقين دې چه د قيامت په ورځ به د ټول انبياؤ عليهم السلام دتابعدارانونه زما تابعداران زيات وى.[2] داپادساتنى چه دلته درسول الله ﷺ د ټولونه لويه معجزه بيان شوې ده. ددې دامطلب نه دې چه د حضور ﷺ نورې معجزې نه وې. د دې نه علاوه د دې پاكې معجزې دقرآن د حضور ﷺ لاس نه دومره معجزې ښكاره شوى دى چه په شميركښې نه شى راتلې.خوددې ټولومعجزو نه لويه اوزياته دحضور ﷺ د ټولونه اعلى معجزه هم دا قرآن كريم دې كه چرې مونږدامحترم ختم المرسلين آخرى پيغمبر ﷺ دليګولونه وړاندې مونږدانه منونكى په خپل عذاب سره هلاك كړې وې نوددوى به داعذر به باقى پاتې شوې ووكه زمونږ په وړاندې يوپيغمبر راغلې وې يوه وحى ربانى نازل شوې وې نو مونږ به خامخا په هغې ايمان راوړې وې اود هغې په تابعدارئى او حكم په خائ راوړلوكښې به لګياشوى وو اود دې ذلت او رسوائې نه به بچ شوې وو. د دې د پاره مونږ

---

[1] ۲۹/العنكبوت: ۵۰.

[2] صحيح بخارى كتاب فضائل القرآن باب كيف نزل الوحى واول ما نزل: ۴۹۸۱، صحيح مسلم: ۱۵۲.

Scanned with Ca

ددوی داعذر هم ختم کړو.رسول مواولیګلو کتاب مونازل کړو هغوی ته ایمان نصیب نشو.د عذابونو مستحق شواوعذر ئی هم لرې شو. مونږ ته ښه معلومه ده چه یو نه په زرګونو آیاتونه او نښې کتلو سره هم دوی ایمان نه راوړی. اوچه کله عذابونه په خپلوسترګو اووینی هغه وخت به ایمان راوړی خوهغه به بې فاندې وی.لکه چه ارشاددې مونږ داپاك اوبهترکتاب نازل کړې دې کوم چه دبرکت دې تاسو دا اومنئ اوددې حکم په ځای راوړنې نو په تاسوبه رحم اوکړې شی.(¹) هم دا مضمون په آیت ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ ۖ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾(¹)کښې دی وائې چه د رسول په راتلوبه مونږ مؤمنان جوړشو. معجزه لیدلو سره به ایمان قبول کړو. خومونږ د دوی د ختې نه خبریو. دوی به ټول آیاتونه لیدلوسره هم ایمان نه راوړی. بیاارشاد کولې شی چه اې نبی دې کافرانوته اووایه چه دلته تاسو هلته به مونږ په انتظاریو. اوس به حال ښکاره شی چه په صراط مستقیم باندې څوك دی؟دحق طرف ته څوك روان دی؟ عذابونه کتلوسره به ئی سترګې کولاوشی.هغه وخت په معلومه شی چه په ګمراهوکښې څوك اخته وو. ویریره مه هم اوس به درته معلومه شی چه دروغژن اوشیطان څوك وو؟ یقینا مسلمانان په نیغه لار دی اوغیرمسلم د دې نه اخواشوی دی.

﴿الحمدلله﴾ د شپاړسمې سپارې تفسیرختم شو.

....

(¹) ٦/الانعام:١٥٥.

د سورت تعارف:- صحیح بخاری کښې دحضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې چه سورة بنی اسرائیل، سورة کهف، سورة مریم، سوره طه او سورة انبیاء دعتاق اول نه دی اوهم دا تلادی دی. (۱)

آیاتونه		سورة الانبیاء مکی دې		رکوع گانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۱۱۲		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		۷

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ①

نزدې شو | خلقو ته | (وخت د) حساب ددوئ | او دوئ | په غفلت کښې | مخ اړونکی دی |

خلقو ته ددوئ (دعملونو) حساب (وخت) رانزدې شو | اودوئ په غفلت کښې مخ اړولې پراته دی

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ

نۀ راځی دوئ ته | یو نصیحت | دطرفه درب ددوئ نه | نوی (تازه) | مګر | اوری دوئ هغه |

دوئ ته چې ددوئ درب د طرفه کوم یو نوې نصیحت هم راشی نو دوئ ئې واوری خو داسې لګه

وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ② لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى ۖ الَّذِيْنَ

حال دا چې دوئ | لوبې کوی | بې پروا دی | زړونه ددوئ | او پټې کوی | دغوږ خبری | هغه کسان

چې دوئ په لوبو کښې مشغوله وی|ددوئ زړونه غافله دی |او دې ظالمانو پټې پټې مشورې اوکړې

ظَلَمُوْا ۖ هَلْ هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۚ اَفَتَأْتُوْنَ

چې ظلم ئې کړې دی | نۀ دی دا سړې | مګر | یو انسان دې | په شان ستاسو | آیا نو راځئ تاسو |

چې دې خو بس هم ستاسو په شان یو سړې دې |نو آیا تاسود جادو په خبرو پسې روان ئې

السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ③ قٰلَ رَبِّيْ يَعْلَمُ

جادوته | حال داچې تاسو | ښۀ ګورئ (چې جادو دې) | اووئیل رسول | رب زما | علم لرې |

حال دا چې تاسو ئې په سترګو وینئ ګورئ|............ پیغمبر اووئیل چې زما رب د آسمان اوزمکې

الْقَوْلَ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۫ وَهُوَ السَّمِيْعُ

په هغه خبره | چې اوشی په آسمان کښې | او په زمکه کښې | او هغه | هر څه اوریدونکې دې |

په هره خبره باندې عالم دې|............ او هغه هر څه اوریدنکې

الْعَلِيْمُ ④ بَلْ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰىهُ

او په هر څه پوهه دې | بلکه | وائی دوئ | (دا قرآن) ګډوډ خوبونو دی | بلکه | دۀ دخانه جوړ کړې دې

په هر څه عالم دې |بلکه دوئ خو وائی چې دا (قرآن) بعضې ګډوډ خوبونه دی |بلکه (پیغمبر) دخانه

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الانبیاء:۴۷۳۹.

بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ
بلکه دي | شاعر دي | پس رادوړی دي مونږ ته | څه نښه | لکه څنګه چې | راليږلي شوی وو |
جوړ کړي دي | بلکه دي شاعر دي | نو ده دپاره پکار دي چې داسې نښه مونږ ته راوړي | لکه څنګه چې
الْأَوَّلُونَ ۝ مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ
اولنی (پيغمبران دنښو سره) | نه وو راوړي ايمان | مخکښې ددوئ نه | هيڅ يو کلی |
پخوانو پيغمبرانو راوړي وي | ددوئ نه وړاندې چه کوم خلق مونږ هلاک کړي وو هغوی خو هم
أَهْلَكْنَاهَا ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ۝
چې هلاک کړو مونږ هغه کلي | آيا نو دوئ (به ګنی) | ايمان راوړي |
ايمان نه وو راوړي | ....نو آيا داخلق به ايمان راوړی څۀ؟ |

قوله تعالى:- اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ

قيامت نيزدې راغلې دې :-الله ﷻ خلق خبردارکوی چه قيامت نيزدې راغلي دې خوبياهم دخلقو په غفلت کښې کمې رانغلو اونه هغوی د دې دپاره څه تياري کوی چه د هغوی په کارراشی بلکه په دنيا کښې اينختی دی اوداسې مشغول او اخته شوی دی چه دقيامت نه بالکل غافل شوی دی. لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ﴿أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝﴾(١) دالله ﷻ امرراغلواوس ولې تندی کونې؟ بل آيت کښې فرمانيلی شوی دی ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ ۝ وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝﴾(٢) قيامت نيزدې راغلواو سپوږمئی اوشليده.الخ. د ابونواس شاعريوشعر بالکل هم ددې معنې دې -:

الناس فی غفلاتهم :- ورحی المنية تطحن

دمرګ ميچن په زوره زوره روانه ده اوخلق په غفلتونوکښې پراته دی. حضرت عامربن ربيعه ﷛ کره يو صاحب ميلمه راغلو هغه په ډير اکرام اواحترام سره هغه خپل کورکښې ديره کړواودهغه باره کښې رسول الله ﷺ ته هم سفارش اوکړو.يوه ورځ دا بزرګ ميلمه هغه له راغلو وئی وئيل رسول الله ﷺ ماته فلانکئی وادی راکړه زه داغواړم چه د دې بهترينې زمکې يوه ټکړه ستا په نوم کړم ته به هم مشغول ئی او تانه پس به ستا بال بچ هم په دې سره اسوده وی.عامر ﷛ جواب ورکړو روره ماته ددې څه ضرورت نشته.نن يوسورت نازل شوې دې مونږ ته خودا دنياترخه غوندې معلومه شوه بيا هغوی هم دا ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ۝﴾ تلاوت اوفرمانيلو. (٣)

دې نه پس د قريشوکافران اوهم د دوی په شان د کافرانو باره کښې فرمائی چه داخلق د الله ﷻ کلام او د الله ﷻ وحی ته هډو غوږ نه ايږدی. دوی تازه اونوې راغلې شوې ذکر زړه لګولوسره هډو اوری نه په يوغوږ ئی اوری اوپه بل ئی اوباسی.زړه ئی په خندا او لوبوکښې مشغول کړې دې. بخاری شريف کښې دی حضرت عبدالله بن عباس ﷛ فرمائی تاسو ته د اهل کتابود خبرو دپوښتنو څه ضرورت دې؟ هغوی خود الله ﷻ په کتاب کښې ډير بدلون او تحريف کړې دې کمې زياتې ئی کړې دې اوتاسو سره خو د

(١) ١٦/النحل:١.
(٢) ٥٤/القمر:١-٢.
(٣) دې روايت کښې موسی بن عبيده اوعبدالرحمن بن زيد بن اسلم دواړه ضعيف راويان دی.(ميزان الاعتدال:٢/٢٥٦رقم:٣٦٣٦ ٢/٥٦٤ رقم:٤٨٦٨).

Scanned with Ca

الله ﷻ اوسني نازل کړې شوې خالص کتاب موجود دې. په کوم کښې چه هيڅ ګډوډوالې نه دې شوې داخلق د الله ﷻ د کتاب نه بې پرواهي کوی خپل زړونه د دې د اثر نه خالي ساتل غواړی. اودا ظالمان نور هم غولوی چه د خپل ځان په شان د يوانسان ماتحتی خو مونږ نه شو کولې تاسو څنګه خلق نې چه په غړيدلوسترګو جادو منئی. دا ناممکن ده چه هم زمونږ په شان انسان له الله ﷻ رسالت او وحی سره مختص کړی بيا حيرانيتا ده چه خلق سره د علم نه د ده په جادوکښې راځی.د دې بدکردارو په جواب کښې الله ﷻ فرمائی دوی تهمت ترې اودوی ته اووايه چه کوم الله ﷻ د زمکې اوآسمان ټولوخبرو باندې پوهيږی اودځانه چه يوه خبره هم پټه نه ده هم هغه الله ﷻ داقرآن پاك نازل کړې دې. په دې کښې د تيرو شوو او راتلونکو خبرو موجود کيدل د دې خبرې دليل دې چه د دې نازل کونکې د غيب عالم دې هغه ستاسو ټولې خبرې اوريدونکې دې اوستاسو د ټول حالات علم لرونکې دې نوتاسوله د هغه ويره ساتل پکار دی.

دکافرانو د رسول کريم ﷺ په حقله مختلف بکواسونه:- بيادکافرانوضد ناپوهی دحجت نه منل بيانوی د څه نه چه صفابښکاره دی چه هغوی پخپله حيران دی اوپه يوه خبره اودريدې نه شی کله د الله ﷻ کلام ته جادووانی نوکله ورته شاعری وائی کله ورته فضول او بې معنې خبرې وائی اوکله نې داخبرې د حضورﷺ د خپل ځان نه جوړې شوی ښانی. خيال کوئی په خپل ځان باندې يقين نه ساتونکوته چه ژبه څه راځی هغه دوړونوی نوداسې خلق د مستقل مزاج وئيلو حقدار دی؟ کله به نې وئيل چه ښه ده که دا رښتونې نبی وو نو د حضرت صالح عليه السلام په شان به ئی يوه اوښه راوړې وه دحضرت موسی عليه السلام په شان به نی يوه معجزه خودلې وه د حضرت موسی عليه السلام يومعجزه به نی خودلې وه. بې شکه الله ﷻ په دې څيزونوخو قادردې خو که ښکاره شوې وې او بياهم دوی د خپل کفر نه نه وو خوزيدلې نود الله ﷻ دعادت په شان به د هغه په عذابونوکښې راګيريدل اوميده کړې شوی به وو.په عام توګه وړاندينو خلقوبه هم داونيل ايمان ورته نصيب نه شونوغرق به کړې شو.دغه دوی هم دامعجزې غواړی که ښکاره شی اوايمان راونړی نوتباه به کړې شی.

لکه چه ارشاددې ﴿ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (۱)په چا چه ستا درب خبره ثابته شوې ده که هغوی ټولې معجزې هم اوګوری خوايمان به قبول نه کړی اود دردناك عذاب په کتلو به نی ډيرزر قبول کړی خوهغه به صرف يوبې فائدې خبره وی. خبره هم دا ده چه دوی ايمان نه راوړو ګنی د حضورﷺ بې شميره معجزې هره ورځ دهغوی دسترګو په وړاندې وې بلکه حضورﷺ ته د نوروانبياء کرامو عليهم السلام نه ډيرې زياتې او ښکاره معجزې ورکړې شوې وې.

دمنافق ابی بن سلول معجزه طلب کول:- د ابن ابی حاتم په يوډيرغريب روايت کښې دی چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم يوه ډله په جمات کښې ناسته وه.ابوبکرصديق رضي الله عنه د قرآن پاك تلاوت کولو.دې کښې عبدالله بن ابی بن سلول منافق راغلو خپله ګدئی خوره کړه تکيه نی اولګوله په شان سره کيناستو. وو هم ښه تك سپين غټې غټې د فصاحت خبرې جوړونکې. وئی وئيل ابوبکر رضي الله عنه ته حضور ﷺ ته اووايه چه هغوی مونږته څه نښه اوښائی لکه چه دهغوی نه وړاندې پيغمبرانونښې خودلې وی مثلاًموسی عليه السلام تختنی راوړې، داود عليه السلام زبور راوړو، صالح عليه السلام اوښه راوستله، حضرت عيسی عليه السلام انجيل او آسمانی دسترخوان. حضرت ابوبکر رضي الله عنه دی اوريدو سره په ژړا شو. په دې کښې حضورﷺ د کورنه تشريف راوړو نوهغوی نورو صحابه کرامو رضي الله عنهم ته اوفرمائيل دحضورﷺ د تعظيم دپاره اودريږئی اودې منافق غوښتنه نی درسالت دربارته اورسوله. حضورﷺ ارشاد اوفرمائيل زماد پاره مه اودريږئی صرف دالله

(۱) ۱۰/يونس:۹٦.

Scanned with Ca

ﷺ دپاره اودریږي.صحابه کرامو رضی الله عنهم اووئیل حضورﷺ مونږ ته ددې منافق نه سخت تکلیف رسي. حضوراکرم ﷺاوفرمائیل چه اوس حضرت جبرائیل علیه السلام ماله راغلو راته ئې اوفرمائیل چه بهر لاړشه او خلقو ته خپل دافضائل بیان کړه اود دې نعمتونو بیان اوکړه چه رب تاته درکړي دي. زه ټولې دنیاته رسول جوړکړې راليګلې شوې یم. ماته داحکم دې چه پیریانوته هم د الله ﷻ پیغام اورسوم. ماته رب خپل پاك کتاب رانصیب کړې دې سره د دې چه ما لیك لوستل نه دی کړي زما ټول وړاندې روستو ګناهونه معاف کړې شوي دي. زما نوم ئې په اذان کښې کیخودې دې زما امدادئې په فرښتوسره کړې دې. ماته ئې خپل امداداونصرت راکړې دې زما رعب ئې زما نه وړاندې وړاندې کړې دې ماته حوض کوثر راکړې شوې دې چه د قیامت په ورځ به د نورو ټولوحوضونونه به لوئې وي. ماته الله ﷻ د مقام محمود وعده راکړې ده. هغه وخت چه ټول خلق به حیران اوپریشان ولاړ وي سرونه به ئې ښکته کړې وي. زه الله ﷻ د هغه ړومبئ ډلې نه کړې یم چه د خلقو نه به راوځي. زما په شفاعت به زما د امت اویا زره کسان بغیر دحساب کتاب نه جنت ته ځي. ماته ئې غلبه او سلطنت راکړې دې ماته به د جنت نعیم هغه اوچته اواعلی بالاخانه ملاویږي چه د دې نه به اعلی مقام بل چاته نه ملاویږي. زما د پاسه به صرف دوه فرښتې وي چه د الله ﷻ عرش به ئې اوچت کړې وي. زما اوزما د امت د پاره د غنیمت مال حلال کړې شوې دې اوزما نه وړاندې دا د هیڅ چا د پاره هم حلال نه وو.

وَمَآ اَرْسَلْنَا
| اونهٔ وو لیږلي مونږه |
| او ستا نه وړاندې مونږ هم سړي

قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِیٓ اِلَیْهِمْ فَسْـَٔلُوْٓا
مخکښې ستا نه | مګر | انسانان | چې مونږ به وحي کوله | هغوئ ته | پس تپوس اوکړئ |
پیغمبران جوړکړي لیږلي وو | چا ته چې مونږ وحي لیږله وه | که چرې تاسو په دې خبره

اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝ وَمَا جَعَلْنٰهُمْ جَسَدًا
داهل کتابونه | که یئ تاسو | چې نهٔ پوهیږئ | اونهٔ وو جوړ کړي مونږ هغوئ لره | داسې بدن
نه پوهیږئ انودعلم د خاوندانو تپوس او کړئ | اومونږ ددې پیغمبرانو داسې بدنونه نه دي جوړ کړي

لَّا یَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوْا خٰلِدِیْنَ ۝۸ ثُمَّ صَدَقْنٰهُمُ
چې نهٔ به ئې خوړو | خوراك | اونهٔ وو هغوئ | همیشه ژوندی | بیا | رښتیا کړه مونږه دهغوئ سره
چې ګنې خوراکونه دې نه کوي | اونه هغوي همیشه دپاره ژوندي پاتې شوي دي | بیا مونږ هغوي سره

الْوَعْدَ فَاَنْجَیْنٰهُمْ وَمَنْ نَّشَآءُ وَاَهْلَكْنَا
وعده | نو بچ کړل مونږه هغوئ | او هغه څوك | چې غوښتلو مونږه نجات دهغوئ | اوهلاك کړل مونږه
خپله وعده رښتیا کړه | نو هغوئ ته او نورو هغه چاته چه مونږ غوښتله نجات ورکړو | اودحد نه

الْمُسْرِفِیْنَ ۝۹
دحد نه اوړیدونکي خلق |
تیریدونکي مو هلاک کړل

Scanned with Ca

قوله تعالى:- وَمَآ اَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوۡحِیۡۤ اِلَيۡهِمۡ

مشرکان د دې منکر ووچه په انسانانوکښې څوك انسان د ټول پيغمبران عليهم السلام سړي او بشر وو:- الله ﷻ رسول وی په دې وجه الله ﷻ د هغوی تردیدکوی فرمائی تانه ورانديږ چه څومره رسولان راغلی هغه ټول انسانان وو په هغوی کښې یوفرښته نه وو لکه چه بل ځاۍ کښې ارشاد دې ﴿وَمَآ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوۡحِیۡۤ اِلَيۡهِمۡ مِّنۡ اَهۡلِ الۡقُرٰى ؕ اَفَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَيَنۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ وَلَدَارُ الۡاٰخِرَةِ خَيۡرٌ لِّلَّذِيۡنَ اتَّقَوۡا ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ﴾ (1) یعنی تانه ورانديږ چه مونږ څومره رسولان لیګلی دهغوی طرف ته وحی نازل شوې ټول هم د ښارونواوسیدونکی وو. بل آیت کښې دی ﴿قُلۡ مَا كُنۡتُ بِدۡعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَاۤ اَدۡرِىۡ مَا يُفۡعَلُ بِىۡ وَلَا بِكُمۡ ؕ اِنۡ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوۡحٰٓى اِلَىَّ وَمَاۤ اَنَا اِلَّا نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ﴾ (2) یعنی ورته اووایه چه زه خو چرته نوې یوازې عجیبه او روميې رسول نه یم ددې کافرانونه ورانديږ کافرانوهم د نبیانو د نه منلوهم دغه بهانه کړې وه لکه چه قرآن پاك ارشادکړې دې چه هغوی ونیلي وو ﴿اَبَشَرٌ يَّهۡدُوۡنَنَا فَكَفَرُوۡا وَتَوَلَّوۡا وَّاسۡتَغۡنَى اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ غَنِىٌّ حَمِيۡدٌ﴾ (3) آیا یوانسان به زمونږلار خودونکې وی؟ الله ﷻ په دې آیت کښې فرمائی ښه ده تاسو اهل علم نه یعنی یهودیانو نصرانیانو نه او نورو خلقو نه تپوس اوکړئ چه دوی له انسانان رسولان جوړکړې رالیګلي شوې ووکه فرښتې؟ داهم د الله ﷻ احسان دې چه انسانانوته هم د هغوی په شان انسانان رسولان جوړوی رالیګی دې دپاره چه خلق هغوی سره کیناستې پاسیدې شی د هغوی تعلیم حاصل کړې شی اود هغوی په خبرو باندې پوهه شی. هغه ورانديږ پیغمبران ټول په ټول داسې جثې والا نه ووچه دخوراك څښاك حاجت ئې نه لرلوبلکه هغوی د خوراك څښاك محتاج وو. لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَاۤ اَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ اِلَّاۤ اِنَّهُمۡ لَيَاۡكُلُوۡنَ الطَّعَامَ وَيَمۡشُوۡنَ فِى الۡاَسۡوَاقِ ؕ وَجَعَلۡنَا بَعۡضَكُمۡ لِبَعۡضٍ فِتۡنَةً ؕ اَتَصۡبِرُوۡنَ ۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيۡرًا﴾ (4) یعنی تانه ورانديږ چه څومره رسولان مونږ لیګلي دی هغوی ټولو به خوراك کولو په بازاراونوکښې به ګرځیدل هم یعنی هغوی ټول انسانان وو د انسانانو په شان به ئې خوراك څښاك کولو کار روزګاراودتجارت دپاره به بازارونوته هم تله راتله. دا خبره د دې پیغمبرئې خلاف نه ده لکه چه دمشرکانو قول وو ﴿وَقَالُوۡا مَالِ هٰذَا الرَّسُوۡلِ يَاۡكُلُ الطَّعَامَ وَيَمۡشِىۡ فِى الۡاَسۡوَاقِ ؕ لَوۡلَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡهِ مَلَكٌ فَيَكُوۡنَ مَعَهٗ نَذِيۡرًا﴾ (5) یعنی داڅنګه رسول دې چه خوراك څښاك کوی او بازارونوته ځی ده له یوه فرښته ولې نه رانازلیږی که هغې هم د ده د دین تبلیغ کولو. ښه ده چه دا نشته نو دې د یوې خزانې مالك کوی ولې نه. یابه ئې ده ته یوباغ ورکړې وو چه د هغې نه ده په ارت مټ خوراك کولو الخ. دغه شان نور پیغمبران هم په دنیاکښې پاتې نه شو راغله او لاړه لکه چه ارشاددې ﴿وَمَا جَعَلۡنَا لِبَشَرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ الۡخُلۡدَ ؕ اَفَا۟ئِنۡ مِّتَّ فَهُمُ الۡخٰلِدُوۡنَ﴾ (6) یعنی تانه ورانديږ هم مونږ دیوانسان دپاره همیشه والې نه دې کړې. هغوی له دالله ﷻ وحی راتله فرښتو به د الله ﷻ حکم احکام رسول. بیاچه هغوی سره د رب کومه وعده وه هغه پوره شوه یعنی د هغوی مخالفین د ظلم په وجه تباه کړې شو او هغوی خلاصې بیاموندلو د هغوی تابعدار هم کامیاب شواود حدنه ورانديږ کیدونکی یعنی د نبیانو دروغ ګڼرونکی الله ﷻ هلاك کړل.

---

(1) ۱۲/یوسف:۱۰۹.
(2) ۴۶/الاحقاف:۹.
(3) ۶۴/التغابن:۶.
(4) ۲۵/الفرقان:۲۰.
(5) ۲۵/الفرقان:۷.
(6) ۲۱/الانبياء:۳۴.

Scanned with Ca

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ

| نازل كړي دي مونږ | تاسو ته | يو كتاب | چې په هغې كښې

| (خلقو) مونږ په تاسو يو كتاب (قران پاک) نازل كړي دي | په كوم كښې چې

ذِكْرُكُمْ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

ذكر ستاسو دي | آيا نه پوهيږئ تاسو | او څومره ډير | ريز مريز كړل مونږه | د كلونه

ستاسو دپاره نصيحت دي | نو آيا تاسو پوهيږئ نه ؟ (چه نصيحت قبول كړئ) او مونږ ډير كلي تباه كړل

كَانَتْ ظَالِمَةً وَّاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿١١﴾ فَلَمَّآ

چې وو | ظالمان | او راپورته كړل مونږه | روستو دهغې نه | قوم | نور | پس هر كله چې

چې دهغې خلق ظالمان وو | او دهغوئ نه پس مو يو بل قوم پيدا كړو | نو هر كله چې

اَحَسُّوْا بَاْسَنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَرْكُضُوْنَ ﴿١٢﴾ؕ لَا تَرْكُضُوْا

اوليدو هغوئ | عذاب زمونږ | نو بيا | هغوئ | دهغې نه | تښتيدل | مه تښتئ نواز

هغوئ زمونږ عذاب اوليدو | نو دهغه كلي نه په تيښته شروع شول | (مونږ ورته اووئيل اوس) مه تښتئ

وَارْجِعُوْآ اِلٰى مَآ اُتْرِفْتُمْ فِيْهِ وَمَسٰكِنِكُمْ

او واپس لاړ شئ | هغه ځائې ته | چې بنه ژوند دركړې شوې وو | په هغې كښې | او كورونو خپلو ته |

او كوم نعمتونه چې تاسو ته دركړې شوې وو | هغې ته او خپلو كورونو طرفته واپس لاړ شئ

لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُوْنَ ﴿١٣﴾ قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا

شايد چې ستاسو نه | تپوس اوكړې شي | اووئيل هغوئ | اے هلاكته زمونږه | بيشكه مونږه | وو

كيديشي چې ستاسو نه تپوس اوشي | هغوئ اووئيل چې افسوس بيشكه هم مونږ

ظٰلِمِيْنَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِّلْكَ دَعْوٰىهُمْ حَتّٰى جَعَلْنٰهُمْ

ظالمان | پس هميشه وه | دغه | بلنه دهغوئ | تر دې پورې | چې كړل مونږه هغوئ

ظالمان وو | نو هم دغه شان چغې ئې وهلې اتر دې چې هغوئ مو دريبلي شوي

حَصِيْدًا خٰمِدِيْنَ ﴿١٥﴾

ريبلي شوي | يخ پراته | |

فصل اود مړاور په شان كړل |

قوله تعالى:- لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ ؕ

قرآن پاک نصيحت دې :- الله ﷻ دخپل كلام پاك فضيلت بيانولوسره د دې قدراومنزلت طرف ته رغبت وركولودپاره فرمائي چه مونږ داكتاب ستاطرف ته نازل كړې دې په كوم كښې چه ستاسو بزرګی ده. (۱)ستاسو دين ستاسوشريعت اوستاسوخبرې دى بياخوحيرانتياده چه ته د دې نعمت قدراونه كړې اود

(۱) الطبری:۲۱/۶۱۱.

دومره شرافت والا کتاب نه غفلت کوې لکه چه ارشادباری تعالی دې ﴿وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۚ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُوْنَ﴾
([1])ستاسودپاره اوستاسودقوم دپاره نصیحت دې اوتاسو نه به د دې باره کښې سوال کولېش شی. بیا
فرمائی چه مونږ دډیروکلوظالمان چوری کړی دی.یوبل آیت کښې دی مونږ دنوح ﷺ نه پس هم ډیر
کلی تباه کړی دی([2])یوبل آیت کښې دی چه څومره کلی دی ډیرپه ترقئی اورونق کښې ووخوبیادهغه
ځایٔ دخلقودظلم په وجه مونږ هغوی تباه کړل([3])بوس والوزولې شوآبادنی په تباهئ اورونق په خاموشئ
کښې بدل کړې شوې د هغوی د هلاکت نه پس نور خلق د هغوی په ځایٔ کینولې شو. د یوقوم نه پس
دویم او ددویم نه پس دریم اودغه شان داسې راتلل. کله چه دې خلقودعذابونوراتلل اولیدل او یقین نی
اوشو چه دالله ﷻ د نبی دفرمان مطابق د الله ﷻ په عذاب کښې هغوی راغله نوهغه وخت اوویریدل اود
تیختې لارنی لټوله اواخوا دیخواپه منډو ترړوکښې اخته شو.اوس تختنی راتختنی مه بلکه په خپلو
محلونوکښې اودخپل عیش اوعشرت په سامانونوکښې بیاراشئی دې دپاره چه تاسوسره سوال او
جواب خواوشی چه تاسو د الله ﷻ دنعمتونو شکر اداکړې هم دې اوکه نه؟دا فرمان د رټنې او غصې په
توګه دې اودهغوی د خوار اوذلیل کولود پاره به وی. دغه وخت به هغوی د خپلو ګناهونواقرار کوی
صفابه وائی چه بې شکه مونږ ظالمان وو خود هغه وخت اقرار بالکل بې فائدې دې. بیا به هم دا اقرار
وی تردې چه هغوی به تباه کړې شی د هغوی آواز به دباؤکړې شی اودوی به اومړلې شی دهغوی تګ
راتګ تلل راتلل خبرې کول به یودم بندشی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا
| اونهٔ دې پیدا کړې مونږه | اسمان | او زمکه | او هغه |
|| او مونږ اسمان اوزمکه اوڅه چې ددې په مینځ کښې دی

بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۱۶﴾ لَوْ اَرَدْنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ لَهْوًا
چې په منځ ددواړو کښې دی | الوبې کونکی | که اراده لرلې مونږه | چې اونیسو مونږه | لوبه
لوبه تماشه نه ده جوړه کړې | ....که چرې لوبه تماشه مو جوړول غوښتلې

لَّاتَّخَذْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّآ ۖ اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿۱۷﴾
نو خامخا نیولې به وې مونږه هغه لوبه | دخپل طرف نه دځان سره | که وې مونږه | کونکی ددې کار
نو هم دخپل ځان نه به مو جوړه کړې وی| که مونږ خامخا داسې کونکی وو

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ
بلکه مونږه ګوزار ورکوو| په حق سره | په باطل باندې| نو سرماتوی دهغه (باطل) | نو بیا | هغه
بلکه مونږ خو حق د باطل دپاسه وراچوو| نو هغه دهغې سرماتوی | نو هغه (باطل) ورک شی

زَاهِقٌ ۭ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَلَهٗ
په خانې ورك شی | او ستاسو دپاره | تباهی ده | دهغې خبرو | چی تاسو نې بیانوئ | او هغه لره دی
........اوتاسو چه کوم تاسو دروغ بیانوئی د هغې په وجه به هلاک شئ | ....او په آسمانونو

[1] ۴۳/الزخرف:۴۴.الخ
[2] ۱۷/الاسراء:۱۷.
[3] ۲۲/الحج:۴۵.

Scanned with Ca

مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَمَنْ عِنْدَهٗ
هغه مخلوق اچې په اسمانونو کښې دی اا و په زمکه کښې دی اا و هغه (فرښتې) اچې دهغه سره دی
اوزمکه کښې ټول هرڅه دهغه ملکیت دی اا و کومې (فرښتې) چې هغه سره دی
لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ۞ يُسَبِّحُوْنَ
خان غټ نه ګنړی | دعبادت دهغه نه | او نه ستومانه کیږی | هغوئ تسبیح وائی
نه دهغه دعبادت نه خان لوئې حسابوی اا اونه (د هغه په عبادت) ستړې کیږی | د شپې او ورځې د
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ۞
دشپې اا و دورځې | سستی نه کوی |
هغه پاکی بیانوی اا و سستی نه کوی

قوله تعالى:- وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ۞

د آسمان تخلیق د الله ﷻ عجیبه قدرت دې :- آسمان اوزمکه الله ﷻ په عدل سره پیداکړی دی دې دپاره چه بداتوته سزا اونیکانوته بدله ورکړی هغه دا بې کاره د لوبې تماشې په توګه نه دی پیداکړی. یو بل آیت کښې ددې مضمون سره بیان دې چه داګمان خودکافرانودې دچاد پاره چه د دوزخ اورتیار دې(۱)
د دویم آیت یوه معنی خودادده که چرته مونږ لوبه اوتماشه غوښتله نودابه موجورکړی وو یوه معنی دا ده چه که مونږ ښځه غوښتلې. د (لَهْوًا) معنی داهل یمن په نیزدښځې هم راځی. یعنی که مونږښځه جوړول غوښتل نوحورعین نه چه مونږ سره دی څوك جوړوله. یوه معنی داهم ده که چرې مونږ اولادغوښتلی. دا دواړه معنې یوبل سره لازم اوملزوم دی هم ښځې سره اولاد دې لکه چه ارشاد دې (لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۙ سُبْحٰنَهٗ ۭ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۞ (۲) یعنی که الله ﷻ ته هم دامنظور وه چه دهغه اولاد وې نو به خپل مخلوق کښې به ئې چرته د اوچتې درجې مخلوق ته دا منصب ورکړې وې خو هغه د دې خبرې نه پاك اوډیر لرې دې د هغه د توحید اوغلبه خلاف دی چه د هغه دې اولاد وی. نوهغه مطلق د اولادنه پاك دې. نه عیسی ﷺ دهغه خوئ دې اونه عزیر ﷺ نه فرښتې دهغه لونړه دی. ددې عیسایانو یهودیانو اومکې د کافرانو د دې فضول خبرې اوتهمت نه رب واحد قهار پاك دې اوډیر اوچت دې.
(اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ ۞) کښې "ان" ته نافیه ونیلې شوې ده یعنی مونږ داکونکې هډو وو نه(۳) بلکه د مجاهد رحمه الله قول دې په قرآن مجید کښې هریو ځائ کښې "ان" د نفی د پاره دې.(۴) مونږ حق واضح کوواوهغه ښکاره بیانوو په کوم سره چه باطل ښکته شی مات شی ذره ذره شی اوډیراخوا شی هغه دې هم ددې لائق نه اودریدې اونه کلکیدې شی اونه د ډیر وخت دپاره پاتې کیدې شی. د الله ﷻ د پاره چه کوم خلق اولادګرځوی دهغوی ددې فضول وینا په وجه دهغوی د پاره "ویل" دې اوهغوی دپاره پوره خرابی ده.
فرښتې د الله ﷻ بندګان دی:- بیاارشاد کولې شی چه کومې فرښتې تاسود الله ﷻ لونړه ګنړنی د هغوی حال واورئی د الله ﷻ الوهیت او عظمت ته اوګورئی آسمان او زمکه ټول څیزونه د هغه په ملکیت کښې دی د هغه په عبادت کښې مشغول دی نامکن دی چه یووخت سرکشی اوکړی. نه عیسی ﷺ

---

۱) ۳۸/ص:۲۷.
۲) ۳۹/الزمر:٤.
۳) الطبری:۱۸/٤۲۰.
٤) الدرالمنثور:٥/٦۲۰.

ته د الله ﷻ په بنده کیدو کښې څه شرم دې اونه فرښتو ته د الله ﷻ په عبادت کولوکښې څه شرم نه په هغوی کښې څوك تکبر کوی یاد عبادت نه پټیږی اوچه څوك هم داسې اوکړی نویووخت راروان دې چه هغوی به دالله ﷻ په وړاندې دمحشر میدان کښې دټولوسره وی او خپل کړه به زغمی. دابزرګ فرښتې د هغه په عبادت باندې ستړې کیږی هم ویریږی هم نه سستی اوکمې هغوی له خواته هم نه راځی. شپه ورځ دالله ﷻ په حکم منلوکښې دی. د هغه په عبادت د هغه په تسبیح کښې لګیادی نیت اوعمل دواړه موجود دی د الله ﷻ هیڅ نافرمانی نه کوی اونه د یوفرمان د پوره کولو نه منع کیږی.

د فرښتو هر وخت تسبیح وئیل:-ابن ابی حاتم کښې دی یوځل رسول الله ﷺ دصحابه کرامو ﷡ په ټولی کښې وو ونی فرمائیل خلقو چه داڅه زه اورم هغه تاسو هم اورئی خلقو جواب ورکړو چه حضورﷺ مونږ خو څه هم نه اورو.حضورﷺ اوفرمائیل زه د آسمانونو چغار اورم اوحق خودې هم دا چه دوی دې چغیږی خکه چه دې کښې دیوې لویشت ځایٔ داسې نشته چرته چه د یوې نه د یوې فرښتې سر په سجده کښې پروت نه وی. (۱) عبدالله بن حارث بن نوفل ﷬ فرمائی زه حضرت کعب احبار ﷬ سره ناست ووم هغه وخت زما عمر کم وو.ما دهغوی نه د دې آیت مطلب معلوم کړو خبرې کول تلل د الله ﷻ پیغام وړل اوتلل عمل کول هم دوی د دې تسبیح نه نه بندوی؟ زما په دې سوال کولوسره هغه بیدار شان شو او ونی فرمائیل دا ماشوم څوك دې؟ خلقو ونیل د بنوعبدالمطلب نه دې هغوی زما تندې ښکل کړو وئی فرمائیل خوږه بچیه تسبیح د دې فرښتو د پاره داسې دی لکه زمونږ د پاره ساه اخستل ګوره تلوراتلو خبرو وغیره کښې ستا ساه برابر ځی راځی دغه شان د فرښتو تسبیح هر وخت جاری وی.

أَمِ اتَّخَذُوٓا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ
ایا نیولې دی دویٔ | خدایان | دزمکې نه | چی هغویٔ
.... ایا دې خلقو په زمکه کښې داسې څیزونه
يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ
را ژوندی کوی مړی | که چری وی | په دې دواړو کښې | نور خدایان | ماسوا دالله نه |
معبودان جوړ کړی دی | چې هغوی پیدا کولې شی؟ که چرې په زمکه او آسمان کښې دالله نه سوا نور
لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
نو خامخا به خراب شوي وې نظام ددواړو | پس پاکی ده الله لره | چی رب دعرش دی | دهغې خبرونه
معبودان وې | نودواړه به تباه شوی وو | الله دهغه خبرو نه پاک دی کومې چې دهغه دپاره بیانوی | دعرش مالک
يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾
چی دویٔ ئې بیانوی | تپوس نهٔ کیږی | دهغه کارونو | چی کوی ئې هغه | او ددویٔ نه به تپوس کیږی
.... هغه ذات چې هر څه کوی نو پوښتنه ترې نه نشی کیدې | اودخلقو نه به تپوس پوښتنه کولی شی

قوله تعالى:- لَوْ كَانَ فِيهِمَآ آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ

د الله ﷻ نه بغیربل معبودنشته:- -دشرك تردیدکولې شی چه دکوموکوموتاسودالله ﷻ نه بغیرعبادت کونی په هغوی کښې یوهم داسې نه دې چه مړی بیا ژوندی کوی. په چا کښې په ټولوکښې په یوځایٔ دا طاقت نشته نو بیا هغوی د دې قدرت والا سره برابر منل یاد هغوی هم عبادت کول څومره بې

(۱) مشکل الاثار:۲/٤٣؛ المعجم الکبیر:۱/۳۱۲۲.

Scanned with Ca

انصافي ده. بیا فرمائي واورئي كه دا اومنلې شي چه واقعي خدایان ډیردي نولازم به راځي چه زمكه آسمان دې تباه اوبرباد شي لكه چه ارشاد دې ﴿مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۙ﴾([1])دالله ﷻ اولادنشته اونه هغه سره څوك بل معبود شته كه چرې داسې وې نوهرمعبودبه خپل خپل مخلوق اخستلو ګرځیدلواوهریوبه په بل باندې دغالب راتلو كوشش كولو.الله ﷻ د هغوی د بیان كړې شوو صفتونونه مبرا اومنزه دې.

دلته بیان فرمائي چه الله ﷻ دعرش مالك دهغوی د وئیلی شوی فضول صفتونونه یعنی ځامنو اولوڼړو نه پاك دې.د الله ﷻ ذات اوچت دې اود هغه شان خودا دې چه هغه خوعلی الاطلاق حقیقی شهنشاه دې په هغه باندې څوك حاكم نشته. ټول د هغه دغلبې اوقهر لاندې دی نه خود هغه په حكم پسې څوك لګیدلې شی اونه د هغه فرمان څوك روستوكولې شي. د هغه لوئی عظمت جلال حكومت علم حكمت لطف رحمت بې پایانه دې. د هیڅ چا د هغه په وړاندې لكې خوزولو مجال نشته. ټول ښكته اوعاجزدي كمزورې اوبې وسه دی هیڅ څوك نشته چه د هغه په وړاندې خبره یا د خبرې مجال اوكړی هیڅ څوك نشته چه دهغه په وړاندې خبره قدرې اوكړې شی هیڅ څوك نشته چه هغه د څه اختیار وی چه د هغه نه تپوس اوكړی چه داكار دې ولې اوكړو یاداسې دې ولې اوكړو؟هغه دټول مخلوق خالق دی د ټولو مالك دې هغه ته اختیاردې چه د چانه څه تپوس كوی دهریود اعمالوتپوس پوښتنه به كوی.لكه چه ارشاد دې ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۙ﴾ ([2]) ستاد رب قسم چه مونږ به د دې ټولو نه تپوس كوو د هریوهغه كار كوم چه دوی كړې دې هم هغه دې چه د ده په پناه كښې راغلو د ټولوشرونونه بچ شو اوهیڅ څوك نشته چه د هغه مجرم له پناه وركړې شي.

اَمِ اتَّخَذُوْا	مِنْ دُوْنِهٖۤ	اٰلِهَةً ؕ	قُلْ	هَاتُوْا	بُرْهَانَكُمْ ۚ	هٰذَا

یا نیولی دی دوئ | بې دهغه نه | نور خدایان | ورته اووایه | راوړئ | دلیل خپل | دا قران

ایا دوئ دالله ﷻ نه سوا (ځان دپاره) نور معبودان جوړ كړی دی | ته ورته اووایه چې تاسو خپل یو دلیل

ذِكْرُ	مَنْ	مَّعِیَ	وَذِكْرُ	مَنْ قَبْلِیْ ؕ

نصیحت دې | هغه چاته | چې زما سره دی | او نصیحت دې | هغه چاته | چې مخكښې زمانه وو

خو پیش كړئی | دا دهغه خلقو ذكر دې چې ماسره دی | اودهغوئ ذكر دې كوم چې زما نه وړاندې وو

بَلْ اَكْثَرُ	هُمْ	لَا یَعْلَمُوْنَ ۙ	الْحَقَّ	فَهُمْ	مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۴﴾

بلكه زیات خلق | ددوئ نه | نۀ پوهیږی • | په حق باند | نو هغوئ | مخ اړونكی دی (دقران نه)

خو په دوئ كښې زیات خلق په حقه خبره نه پوهیږی انو (ځكه) دهغې نه مخ اړوی .

وَمَاۤ اَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ	مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا	نُوْحِیْۤ	اِلَیْهِ

اونۀ دي لیږلي مونږه | مخكښې ستا نه | یو رسول | مګر | مونږه وحی كړی ده | هغه ته

اومونږ ستا نه وړاندې داسې هیڅ یو پیغمبر نه دې لیږلې|مګر هغه ته مو دا وحی كړې وی

[1]) ۲۳/المؤمنون:۹۱.

[2]) ۱۵/الحجر:۹۲.

Scanned with Ca

أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَاعْبُدُونِ ﴿۲۵﴾

چې بیشکه | نشته لائق دعبادت | مګر زه یم | نو خاص زما عبادت کوئ |

چې زما نه سوا بل معبود نشته | نو صرف هم زما عبادت کوئی |

قوله تعالی:- أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً

د باطلو معبودانو حقیقت:- دې خلقوچه دالله ﷻ نه کوم کوم معبودان جوړ کړی دی دهغوی دعبادت کولو دوی سره هیڅ دلیل نشته اومونږ چه دکوم الله ﷻ عبادت کوو په هغې کښې رښتونې یو زمونږ په لاس کښې اوچت دلیل د الله ﷻ کلام موجود دې اوددې نه اول ټول د الله ﷻ کتابونه هم د دې دلیل دې په اوچت آوازسره ګواهی ورکوی کوم چه د توحید په موافقت اود کافرانود ځان نه عبادتونه کولو په خلاف کښې دی. کوم کتاب چه په کوم پیغمبر باندې نازل شو په هغې کښې دا موجود پاتې دی چه د الله ﷻ نه بغیرد عبادت څوک لائق نشته خو اکثرمشرکان د حق نه غافل دی اود الله ﷻ د خبرونه منکر دی. ټول رسولانوته هم دالله ﷻ دتوحید تلقین شوې دې. ارشاد باری تعالی دې ﴿تُسْئَلُونَ ۝ وَسْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ الرَّحْمٰنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ ۝﴾[1] تاته وړاندې چه کوم پیغمبران تیرشوی دی ته پخپله تپوس اوکړه چه مونږ دهغوی دپاره دځان نه بغیربل څوک معبود ګرځولې ووچه هغوی دې دهغه عبادت کوی. بل آیت کښې دی ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ۝﴾[2] مونږ هریو امت ته خپل یوپیغمبر لیګلې کوم چه په خلقوکښې اعلان کړې دې چه تاسو ټول دیو الله ﷻ عبادت اوکړئی اود هغه نه بغیر دهرچادعبادت نه جدا شئی. د انبیاء کرامو شهادت هم دادې اوپخپله دالله ﷻ فطرت هم ددې ګواه دې اود مشرکانو هیڅ دلیل نشته دهغوی ټول حجتونه بې کاره دی او په هغوی باندې د الله ﷻ غضب دې او دهغوی دپاره سخت عذاب دې.

وَقَالُوا اتَّخَذَ

او وائی دوئ | نیولې دې

| اودوئ وائی چې رحمن (الله ﷻ)

الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ۚ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿۲۶﴾

رحمان | اولاد (فرښتو لره) | پاك دې هغه (ددې نه) | بلکه | هغوئ خو بندګان دی | چې عزت ورکړې شوې دې

اولاد نیولې دې | حال داچې هغه ددې نه پاک دې | بلکه (فرښتې خو) دهغه ډیرمعزز مخلوق دې

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُم بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿۲۷﴾ يَعْلَمُ

نۀ ړومبنې کیږی دهغه نه | په خبره سره | او هغوئ | په حکم دهغه | عمل کوی | معلوم دی هغه ته

دهغه نه وړاندې خبره قدر نه کوی | اود هغه په حکم پوره پوره عمل کوی | هغه ته هر هغه څه معلوم دی

مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ

هغه څه | چې وړاند ددوئ دی | او هغه څه | چې روستو ددوئ دی | او نۀ هغوئ سفارش کوی (دچا)

کوم چه د دوی نه وړاندې دی | اوکوم چې ترې شاته دی | او هغوئ دچا سفارش هم نه کوی

[1] ٤٣/الزخرف:٤٥.

[2] ١٦/النحل:٣٦.

Scanned with Ca

إِلَّا	لِمَنِ	ارْتَضَىٰ	وَهُمْ	مِّنْ خَشْيَتِهِ	مُشْفِقُونَ ۞
مګر کوی	دپاره دهغه چا	چې راضي وی ترې الله	او هغوئ	دهیبت دهغه نه	ډیرې یریدونکی دی
سوا د هغه چا نه دچا چې الله ﷻ راضي وی او هغوئ ټول دالله ﷻ دهیبت نه همیشه یریدونکی وی					
وَمَنْ يَقُلْ	مِنْهُمْ	إِنِّي	إِلَٰهٌ	مِّنْ دُونِهِ	فَذَٰلِكَ
اوهغه څوك چې اووائي	دهغوئ نه	چې بیشکه زه	معبود یم	سوادهغه نه	نو دغه ویونکي چې دي
اوپه دوئ کښې چې څوک داسې اووائي چې دهغه نه سوا زه معبود یم | نوهغه له مو مونږ					
نَجْزِيهِ	جَهَنَّمَ ۚ	كَذَٰلِكَ	نَجْزِي	الظَّالِمِينَ ۞	
بدله به ورکوو مونږ هغه له	دوزخ	دارنګې	بدله ورکوو مونږه	ظالمانو له |	
ددوزخ سزا ورکووا مونږ ظالمانو ته هم دغه شان سزاورکووا |					

قوله تعالی:- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ۗ سُبْحَانَهُ ۚ

دمکې دکافرانو بهتانونه ټول او د هغې جواب:- -دمکې دکافرانو داخیال ووچه دافرښتې دالله ﷻ لونړه دی د هغوی ددې خیال تردید کولوسره الله ﷻ فرمائی دابالکل غلط دي اوفرښتې د الله ﷻ بزرګ بندیګان دی ډیرداوچتو درجو والا دی اودعزت مالکان دی قولاً اوفعلاً هروخت دالله ﷻ په اطاعت کښې مشغولې دی. نه په څه کارکښې د هغه نه وړاندې کیږی اونه په څه کارکښې د هغه د حکم خلاف کوی بلکه چه هغه څه فرمائی دوی په منډه باندې هغه حکم په ځائ راوړی د الله ﷻ په علم کښې راګیرې دی دهغه نه هیڅ خبره پټه نه ده د وړاندې روستوښې اوکس طرف هغه ته پوره علم دې دذرې ذرې نه هغه خبر دې. دا پاکې فرښتې هم دومره مجال نه لری چه د الله ﷻ دیومجرم د الله ﷻ په وړاندې د هغه د مرضئ خلاف د هغه سفارش کولود پاره شونډې اوخوزولې شی. لکه چه ارشاد دې﴿مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ﴾(۱) هغه څوك دی چه د هغه د اجازت نه بغیر د چا سفارش هغه له یوړلې شی.

بل آیت کښې دی ﴿وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ۞﴾(۲)یعنی هغه سره دچا شفاعت بغیردهغه دخپل اجازت نه نه شی چلیدې. هم د دې مضمون نور هم آیاتونه په قرآن کریم کښې موجود دی. فرښتې اود الله ﷻ مقرب بندیګان ټول په ټول د الله ﷻ د ویرې اود الله ﷻ د هیبت نه هروخت رچیږی. په هغوی کښې چه څوك هم د رب کیدو دعوی اوکړی مونږ به هغه دوزخ ته ورسیده کړو د ظالمانونه به مونږ خامخابدله اخلو. داخبره د شرط په توګه ده اود شرط دپاره دا ضروری نه دی چه هغه دې واقع هم شی یعنی دا ضروری نه دی چه د الله ﷻ د بندیګانونه څوك داسې ناپاکه دعوی اوکړی اوداسې سخته سزا اوخوری. هم د دې په شان آیت ﴿قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ۞﴾(۳)او﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۞﴾(۴) نونه درحمن اولاداونه د نبی کریم ﷺ نه شرك ممکن دې.

(۱) ۲/البقرة:۲۵۵.
(۲) ۳۴/سبا:۲۳.
(۳) ٤۳/الزخرف:۸۱.
(۴) ۳۹/الزمر:۶۵ الخ

Scanned with Ca

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا

آیا نه گوري هغه کسان | چي دمنلو نه ئې انکار کړې دې | چي بیشکه آسمانونه | او زمکه | وو دواړه

آیا کافرانو ته داخبره نه ده معلومه چي اسمانونه او زمکه په خپل مینځ کښې ملاؤ وو

رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ

پیوست | پس جدا جدا کړل مونږه هغه | او پیدا کړل مونږه | داوبو نه | هر څیز | ژوندي

نو بیامونږ هغه جدا جدا کړل | او مونږ داوبو نه هر ژوندي څیز را پیدا کړې دې

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ۞ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

آیا نو نه مني دوی | او ودرول مونږه | په زمکه کښې | غرونه | چي اونه خوزي (دا زمکه په دوی باند

نو آیا دوی ایمان نه راوړي | او مونږ په زمکه کښې غرونه جوړ کړل | ددې دپاره چي اونه خوزي

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۞

او جوړې کړې مونږه | په دې زمکه کښې | فراخه | لارې | دپاره ددې چي دوی لارې معلوم کړي

او په دې زمکه کښې مو ارتې بیرته لارې جوړې کړې دي | ددې دپاره چي خلق پرې خې راځي

وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُونَ ۞

او جوړ کړو مونږه | اسمان چت | محفوظ (ډېر یو تلونه) | او دوی | دنښو دهغې نه | مخ اوړونکي دي

او مونږ اسمان یو محفوظ چت جوړ کړو | په دې باندې هم دوی (اسماني) نښو نه ډډه کوي (او سوچ فکر نکوي)

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ

او هغه | هغه ذات دې | چي پیدا ئې کړه | شپه | او ورځ | او نمر | او سپوږمئ | دا ټول

او الله ﷻ هغه ذات دې چي شپه ورځ او نمر او سپوږمئ ئې پیدا کړې دي | هریو په خپله

فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۞

په فلك کښې لامبو وهي یعني ګرزي |

خپله دائره کښې لامبو وهي |

قوله تعالى:- أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا

د الله ﷻ د قدرت تذکره:- الله ﷻ داخبره بیان کوي چه د هغه قدرت پوره دې اود هغه زبردسته غلبه ده. فرمائي چه کوم کافران د الله ﷻ نه بغیرد چا عبادت کوي آیا دوی ته دومره هم علم نشته چه د ټول مخلوق پیداکونکې هم الله ﷻ دې اود ټولو څیزونو ساتندونکې هم هغه دې. بیا د هغه سره د نورو عبادت ولې کوني. د زمکې او آسمان د شروع نه یو بل سره یوځای انختلی قط په قط وو الله ﷻ دا جدا جدا کړل زمکې ئې لاندې او آسمانونه ئې پورته په فاصله باندې اوبه حکمت سره قائم کړل. اووه زمکې پیداکړې اوهم اووه آسمانونه ئې پیداکړل. دزمکې اوړومبی آسمان په مینځ کښې جوف اوخلا اوساتله دآسمان نه ئې اوبه راووروليې اود زمکې نه ئې پیداوار راوتوکولو او هرژوندي څیزئې د اوبونه پیدا کړو. آیادا ټول څیزونه په کوم کښې چه د هر یوه یوصانع خودمختاري قدرت او وحدت باندې دلالت کوي خپلې مخې ته موجود موندلو سره هم داخلق د الله ﷻ د عظمت قائل کیدو سره شرك نه پریږدي؟

Scanned with Ca

ففي كل شئ له اية
تدل على انه واحد

اول شپه وه که ورځ:- یعني په هریوڅیز کښې د الله ﷻ ربوبیت او د هغه د وحدانیت نښې موجود دی. د حضرت ابن عباس ﷺ نه سوال اوشو چه اول شپه وه که ورځ؟ نو هغوی اوفرمائیل چه اول زمکه او آسمان یوځائ قط په قط ملاوشوې وو نو ښکاره خبره ده چه په دې کښې به تیاره وه اود تیارې نوم هم شپه نو ثابته شوه چه هم شپه وړاندې وه. ([1])

د(رتقا) تفسیر اومطلب:- دابن عمر ﷺ نه چه کله ددې آیت تفسیرتپوس اوشو نوهغوی اوفرمائیل چه تاسو د حضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس اوکړئ چه هغه کوم جواب درکړی نوهغه ماته هم اوښایئ. حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل زمکه اوآسمان یوځائ وونه به باران وریدلواونه به پیداوار راټوکیدلو. کله چه الله ﷻ ژوندې مخلوق پیداکړو نو آسمان ئې اوشلولواود هغې نه ئې اوبه راووروللې اوزمکه ئې اوڅیرله اود هغې نه پیداوار راوټوکولو. کله چه سوال کونکی حضرت ابن عمر ﷺ ته دا جواب بیان کړو نوهغوی ډیرخوشحاله شو او ونې فرمائیل نن ماته نور هم یقین پیدا شوچه د قرآن په علم کښې حضرت عبدالله ﷺ ډیر وړاندې دې زما په زړه کښې به کله داخیال راغلو چه چرته داسې خوبه نه وی چه د عبدالله ﷺ جراءت زیات شوې وی خونن هغه وسوسه د زړه نه لاړه. آسمان ئې اوشلولواووه آسمانونه ئې جوړکړل د زمکې مجموعه ئې اوڅیرله اووه زمکې جوړې کړې.

د مجاهد رحمه الله په تفسیرکښې داهم دی چه دا ملاوشوې وو یعنی اول اووه واړه آسمانونه یوځائ وو اودغه شان اووه واړه زمکې هم یوځائ وې بیاداجداجداکړې شو. دحضرت سعیدبن جبیر رحمه الله تفسیردې چه دا دواړه اول یووو بیاجداجدا کړې شو. دزمکې آسمان په مینځ کښې خلا کیخودې شوه اوبه د ټولوسا لرونکو اصل جوړکړې شو. حضرت ابوهریره ﷺ یو ځل حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه کله زه تاسو ته ګورم زما زړه خوشحالیږی اوزما سترګې یخیږی تاسو مونږ د ټولو څیزونود اصلیت نه خبر کړئ. حضور ﷺ اوفرمائیل ابوهریره ټول څیزونه د اوبونه پیداکړې شوی دی. یوبل روایت کښې دی چه بیا ما اووئیل یارسول الله ﷺ ماته څه داسې عمل اوښائې په کوم سره چه زه جنت ته داخل شم. حضور ﷺ اوفرمائیل خلقو ته سلام کوه په خلقو خوراك خوره صله رحمی کوه اودشپې چه خلق اوده شی نوته د تهجدمونځ کوه دې د پاره چه په سلامتیاسره جنت ته داخل شې. ([2])

دزمکې درې حصې اوبو کښې دی او یوه حصه ښکاره ده:- زمکه الله ﷻ عزوجل وتبارك وتعالی د غرونو په میخونوسره مضبوطه کړه دې د پاره چه هغه په خوزیدو راخوزیدو سره خلق پرشانه نه کړی مخلوق په زلزله کښې وانچوی. دزمکې دریمه حصه خو په اوبوکښې ده او صرف یوه څلورمه حصه دنمر اوهواد پاره کولاوشوې ده دې د پاره چه خلق آسمان او د دې عجائبات په خپلو سترګو سره اولیدې شی. بیا په زمکه کښې الله ﷻ په خپل رحمت کامله سره لارې جوړې کړې چه خلق په آسانئی سره خپل سفراوکړې شی اولرې ملکونوته هم اورسی.

د الله ﷻ شان ته اوګوره په دې تکړه کښې اوچت غرونه حائل دی د دې ځائ نه هغه ځائ ته رسیدل په ظاره سخت او ګران ښکاری خود الله ﷻ قدرت پخپله په دې غرونوکښې لارې جوړوی چه د دې ځائ خلق هلته اود هغه ځائ خلق دلته اورسی اوخپل کار روزګار پوره کړی. آسمان ئې په زمکه په شان د ګنبد جوړکړو لکه چه ارشاد دې چه مونږ آسمان په خپلو لاسونو جوړکړو اومونږ د وسعت اوکشادګنی والایو([3]) فرمائی قسم دې د آسمان اودهغې دجوړخ([1]) ارشاددې چه آیاهغوی اونه لیدل چه مونږ دهغوی

---

[1]) الطبری:۱۸/۴۳۳.
[2]) احمد:۲/۲۹۵ حاکم: ۴/۱۶۰، مجمع الزوائد:۵/۱۶، ابن حبان:۶۴۲.
[3]) ۵۱/الذاریات:۴۷.

په سرونوباندې اسمان په کوم حیثیت سره جوړکړې دې او څنګه موورته ښانست ورکړې دې اود مزې خبره خودا ده چه په دومره لوئ آسمان کښې یوسورې هم نشته. ([۲])
بنا وائی دګنبد اوخیمې اودرولوته، لکه چه رسول الله ﷺ فرمائی داسلام بنا پنځه دی([۳])لکه چه په پنځوستنوباندې یوګنبد یا خیمه ولاړه وی. بیا آسمان چه په شان د چت دې.دادې هم محفوظ اوچت د څوکنی والا چه دیوځائ نه دې ته څوك نقصان اونه رسوی اوچت او اعلی صفا دی لکه حدیث کښې چه دی یو سړی د حضورﷺ نه سوال اوکړو چه آسمان څه څیز دې حضورﷺ اوفرمائیل رامنع شوې چپه ده. ([۴]) دا روایت سنداً غریب دې.
خوخلق د الله ﷻ د دې زبردستونښونه هم بې پرواه دی لکه چه ارشاد دې د زمکې اوآسمان ډیرې نښې دی چه دِ خلقو د نظرلاندې دی خوبیاهم هغوی دې نه مخ اړولې دی. ([۵]) څوك غور اوفکر نه کوی څوك سوچ نه کوی چه داڅومره خورشوې دې څومره اوچت څومره عظیم الشان آسمان زمونږ په سرونو باندې بغیرد ستنو الله ﷻ څنګه قایم ساتلې دې. بیا څومره په ښکلې طریقه سره دا ستوری پیللې شوی دی په دې کښې هم څه ولاړ دی اوڅه روان دی. بیا د نمر چال مقرر دې د دې موجودګی ورځ ده د دې په نظر نه راتلل شپه ده د پوره آسمان یوچکر په یوه شپه او ورځ کښې پوره کوی. د دې چال د دې تیزی بغیرد الله ﷻ نه بل څوك نه پیژنی اوهسې آټکلې اواندازې کول بله خبره ده.
د بنی اسرائیلو د یو عابد واقعه:-د بنی اسرائیلوعابدانوکښې یوخپل دیرش کاله موده دعبادت پوره کړه خو چه څنګه به د نورو عابدانود پاره دیرش کاله عبادت کولونه پس اوریځ سورې کولو په ده باندې اونه شو نوهغه خپلې مور ته داحال بیان کړو. هغې وئیل بچې تابه د دې عبادت په موده کښې څه ګناه کړې وی هغه وئیل مورې یوه هم نه. وئی وئیل بیا به تا چرته د ګناه کولو پوره قصد اواراده کړې وی. جواب ئې ورکړو چه داسې هم بالکل نه دی شوی. مور ئې وئیل ممکن دی چه تاآسمان ته کتلې وی اود غور اوفکر کولونه د بغیرسترګې ښکته کړې وی عابد وئیل چه داسې خو برابر کیدل وئې فرمائیل بس هم دا وجه ده. بیائې د خپل قدرت کامله بعضې نښې اوخودلې چه شپې اود دې تیارې ته اوګوره اود دې په رڼړا باندې نظرواچوه. بیا د یو بل پسې وار په وار راتللو انتظام او په اهتمام سره راتلل ګوره چه د یو کمیدل دبل زیاتیدل. ګوره نمر او سپوږمئی ته د نمر رڼړا یوه خاص رڼړا ده اود دې آسمان د دې حرکت اود دې چال جدا دې. د سپوږمئی نور جدا دې آسمان ئې جدا دې چال ئې جدا دې اندازې جدا دی او هریو لکه چه په خپل آسمان کښې روان وی ګرځی.([۶])
اود الله ﷻ دحکم په ځائ راوړلو کښې مشغول دی لکه چه ارشاد دې هم هغه سحر روښانه کونکې دې هم هغه شپه په سکون او آرام کونکې دې هم هغه د نمر اوسپوږمئی اندازه مقررکونکې دې هم هغه د عزت غلبه او د علم والا دې.([۷])

[۱]) ۹۱/الشمس:۹۱.
[۲]) ۵۰/ق:٦.
[۳]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب دعاؤکم ایمانکم:۸، صحیح مسلم:۱٦،ابن حبان:۳۷٤/۱، ترمذی:۲٦۰٦،مجمع الزوائد:٤۷/۱، بیهقی ۱:/۳۵۸،مصنف عبدالرزاق:۱۷٤/۵.
[۴]) ابن ابی حاتم وسنده حسن، العظمة لابی الشیخ:۵۳۹، الاحادیث المختاره:۱۸/۱ح۱۱۷.
[۵]) ۱۲/یوسف:۱۰۵.
[۶]) الطبری:۵۲۰/۱۸.
[۷]) ٦/الانعام:۹٦.

Scanned with Ca

وَمَا جَعَلۡنَا لِبَشَرٖ مِّن قَبۡلِكَ

او نه دي جوړ کړي مونږه | دپاره ديو انسان | مخکښې ستا نه

او مونږستا نه وړاندې هم دهيڅ يو انسان دپاره هميشه پاتې کيدل نه دي

الۡخُلۡدَۖ أَفَإِيْن مِّتَّ فَهُمُ الۡخَٰلِدُونَ ۝٣٤ كُلُّ نَفۡسٖ ذَآئِقَةُ

هميشوالي | آيا پس که چرې | مړ شې ته | نو دوئ به ګنې | هميشه وی | هر نفس | څکونکې

جوړ کړې | نو آيا که ته وفات شې | نو دا خلق به دلته هميشه پاتې شي | هر يو نفس به دمرګ

الۡمَوۡتِۗ وَنَبۡلُوكُم بِالشَّرِّ وَالۡخَيۡرِ فِتۡنَةٗۖ

د مرګ دي | او ازمايو مونږ تاسو | په بدو حالاتو کښې | او په ښه حالاتو کښې | په ازمائيلو سره

مزه څکې | او مونږ د امتحان دپاره په تاسو باندې سختې اوراحت راولو | او زمونږ طرف ته به

وَإِلَيۡنَا تُرۡجَعُونَ ۝٣٥

او خاص مونږ ته به | راوستلې کيږئ تاسو |

تاسو ټول راواپس کيږئې |

قوله تعالى:- كُلُّ نَفۡسٖ ذَآئِقَةُ الۡمَوۡتِۗ

مرګ اټل حقيقت دې:- څومره هم چه خلق دی دا ټول مرګ يوه ورځ مړه کونکی دی دمخ د زمکې ټول مخلوق به مرګ سره مخ کيدونکی دی اودرب دشان اوجلال والا ذات هميشه دپاره ژوندې پاتې کيدونکې دې. هم د دې ايت نه علماؤ استدلال کړې دې چه حضرت خضر ﷺ مړشوې دې. داغلط دی چه هغه تراوسه پورې ژوندې دې ځکه چه هغه هم انسان وو او د الله ﷻ ولی وو يانبی يا رسول وو خو هم انسان وو. د دې کافرانو دا آرزو څومره ناپاکه ده چه ته به مړشې نو ولې دا د هميشه اوسيدو د پاره دې؟ داسې خو ناممکن دی دنياخو روانه ده چاله هم بغيرد الله ﷻ نه هميشه والې نشته څوك وړاندې دې څوك روستو.

مرګ ژوند ،تنګی ،فراخی ټول امتحان دی:-بيافرمانی دمرګ خوند به هرکس څکی. حضرت امام شافعی رحمه الله به دافرمائيل چه خلق زمادمرګ خواهش منددی نوآيا دې باره کښې هم زه يوازې يم؟ داهغه خوند نه دې چه څوك به پريږدی. بيافرمانی د نيکئی بدئی آرام او بی آرامی خواږه تراخه وسعت اوتنګئی سره مونږ خپل بنديګان ازميښت کوو دې د پاره چه شکر کونکې اونه شکرکونکې صابر اوناامیده معلوم شی. صحت بيماری مالداری اوفقيری سختی اونرمی حلال اوحرام هدايت اوګمراهی اطاعت اوګناه ټول ازميښتونه دی په دې کښې ښه اوخراب ښکاره کيږی ستاسود ټولو راواپس کيدل هم زمونږ طرف ته دی هغه وخت چه څنګه وی ښکاره به شی بدانوته به سزا او نيکانوته بدله به ملاويږی. ([1])

وَإِذَا رَءَاكَ الَّذِينَ كَفَرُوٓاْ

او کله چی | اووينی تا | هغه کسان | چی دحق نه انکاريان دی

اوهر کله چې کافران تا اووينی نو نور څه نه

[1] الطبری:۱۸/۴۴۰.

Scanned with Ca

اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ اَهٰذَا الَّذِیْ یَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ ۚ
نه نیسی دوئ تالره | مګر | په ټوقوسره | آیا دا دي | هغه څوك | چې یادوی | خدایان ستاسو
خو ټوقي درپوري شروع کوی | چې آیا دا هغه (سړی) دې چې ستاسو دمعبودانو ذکر (په بدئی) کوی
وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ۝ خُلِقَ الْاِنْسَانُ
او حال دا چې دوئ | په ذکر درحمان سره | پخپله | انکاریان دی | پیدا کړې شوې دې | انسان
اوحال دادې چې دوئ پخپله د رحمان د یاد نه انکار یان دی | د انسان په پیدائش (فطرت) کښې
مِنْ عَجَلٍ ؕ سَاُورِیْكُمْ اٰیٰتِیْ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ۝
دتلوار (بې صبرئ) نه | ډیر زر به اوښایم زۀ تاسو ته | نښې زما | پس تلوار مۀ کوئ (دعذاب) زما
تُندی ایښودې شوې ده| زه به ډیر زرتاسو ته خپلې نخښې اوښایم | نو تاسو تندی مه کوئی

قوله تعالى:- اِنْ یَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ

د کافرانو ټوقې مسخرې کول:-ابوجهل او د قریشو کافران وغیره به حضورﷺ ته په کتلو سره خنداکانې اومسخرې شروع کولې اودحضورﷺ په شان کښې به ئې بې ادبی کوله وئیل به ئې چه ښه ده ګورئې دغه دې چه زمونږمعبودانوته بدې ردې وائي.ستاسو مشرانوته بې وقوفان وائي یوخوددوی دا سرکشي ده اوبل پخپله د رحمن د ذکر نه منکر دی دالله ﷻ منکردی اود رسول الله ﷺ منکر دی. په بل آیت کښې د دوی هم د دې کفر بیان کولوسره فرمانیلی دی ﴿اِنْ كَادَ لَیُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَاۤ اَنْ صَبَرْنَا عَلَیْهَا ؕ وَسَوْفَ یَعْلَمُوْنَ حِیْنَ یَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِیْلًا ۝﴾[1] یعنې هغه خودې وائي خومونږ کلك ولاړیوکنې هغه خو مونږدخپل معبودانو نه زړه توری کولوکښې هیڅ کمې نه دې پریخې.خیردوی ته به د عذاب په کتلوسره معلومه شي چه ګمراه څوك ووانسان ډیرجلدبازدې.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي الله ﷻ دټولو څیزونود پیدا کولو نه پس آدم علیه السلام پیداکول شروع کړو. ماښام سره نیزدې چه په هغه کښې روح ورپوك وهلې شو په سر ژبه اوسترګوکښې کله روح راغلو نو وئې وئیل یا الله ﷻ چه د ماښام نه وړاندې زما پیدائش مکمل شي.

حضورﷺ فرمائي په ټولوورځوکښې بهتراوغوره ورځ د جمعه ورځ ده. هم په دې ورځ حضرت آدم علیه السلام پیداکړې شو هم په دې جنت ته داخل کړې شو هم د هغه ځائ نه راکوزکړې شو هم په دې کښې به قیامت قایمولې شي هم په دې ورځ کښې یوساعت دې په هغه وخت کښې چه کله بنده په مانځه کښې وی اود الله ﷻ نه څه غواړی نو الله ﷻ هغه ورکوی. حضورﷺ په خپلو ګوتومبارکوسره اشاره اوکړه وئې خودل چه دا ساعت ډیر کم دې. حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه فرمائي ماته معلومه ده هغه ساعت کوم یودې هغه د جمعه د ورځ آخری ساعت دې هم دغه وخت الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام پیداکړو. ([2])

موحدانو ته تسلی او زغم کول:-په اول آیت کښې د کافرانود بدبختئی ذکرکولوسره د دې نه پس د انسان د تندئی کولوپه دې حکمت سره دې لکه چه د کافرانو سرکشي اوریدوسره د مسلمانانو د انتقام جذبه راوچتیږی اوهغوی ډیر زربدله اخستل غواړی په دې وجه چه انسان پیدائشي جلدباز دې خود الله ﷻ عادت دا دې چه هغه ظالمانوته وخت ورکوی خوچه بیانئی کله رانیسی نو پریږدی نه. د دې د پاره ئې اوفرمانیل چه زه تاسو ته خپلې نښې خودونکې یم چه په ګناهګارانو باندې به څنګه سختی وی.زمابه

[1]) ۲۵/الفرقان:۴۲.
[2])ابوداؤد کتاب الجمعة باب فضل یوم الجمعة ولیلة الجمعة:۱۰۴۶ واسناده صحیح،ترمذی: ۴۹۱،احمد:۲/۴۸۶، حاکم:۱/۲۷۸

Scanned with Ca

نبی ﷺ پورې ټوقې کونکې ځرمن څنګه اوباسم تاسو به هم اوس اوګورئ چغې مه وهئ دير شته خو اندهير نشته په مهلت سره هيريږی نه.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ۝ لَوْ يَعْلَمُ

او وائي دا خلق | کله به وی | دا وعده | که يئ تاسو | رښتيني | افسوس که معلوم وي

او دوئ وائي چې دا وعده بهٔ کله پوره کيږی که تاسو رښتوني يئ (نورائې ولئ) | کاش ا منکرانو ته

الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَن وُجُوهِهِمُ النَّارَ

هغه کسانو ته | چې کافران دی | کوم وخت چې | نهٔ به شی منع کولې | دمخونو خپلو نه | وور

هغه وخت معلوم وې | چې دوئ به نه دخپلو مخونو نه اور منع کولې شی

وَلَا عَن ظُهُورِهِمْ | وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ۝ بَلْ تَأْتِيهِم

او نهٔ دشاګانو خپلو نه | او نهٔ به ددوئ سره | امداد اوکړې شی | بلکه رابه شی دوئ ته |

او نه به دخپلو شاګانو نه نه | او نه بهٔ ورسره څه قسم مدد کولې شی | نور څه نه خو دغه اور

بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا

(عذاب) ناخاپه | پس حيران به کړی دوئ | او طاقت به نشی لرلې دوئ | د واپس کولو دهغې |

به پرې ناګهانه راشی | او دوئ بهٔ حيران کړی | نو بيا به ترې نه هغه اور لرې کولې شی | او نه به ورته

وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ۝ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ

اونهٔ به دوئ ته | مهلت ورکړې شی | او بيشکه ټوقې شوی دی | په رسولانو پورې | مخکښې ستا نه

(دتوبې ويستلو) مهلت ورکولې شی | او ستانه وړاندې هم دپيغمبرانو پورې ټوقې شوې وې

فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا

پس چاپيره شو | په هغه کسانو باندې | چې ټوقې ئې کولې | په دوئ پورې | هغه څيز | چې وو هغوی

نو چا چې ورپورې خندګانې کولې | دهغوئ نه هم هغه عذاب راتاوُ شو | په کوم پورې

بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝ قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ

په هغې پورې | چې ټوقې به ئې کولې | ورته اووايه | څوک دی | چې بچ کوی تاسو | په شپه کښې

چې دوئ خندل | (ائې پيغمبره) ورته اووايه چې څوک به د رحمان دعذاب نه ستاسو د شپې

وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ ۗ بَلْ هُمْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِم مُّعْرِضُونَ ۝

او به ورځ کښې | د رحمان نه | بلکه دوئ | د ذکر | د رب خپل نه | مخ اړونکی دی |

او د ورځې حفاظت اوکړی | (که هغه اوغواړی) خبره داده چې دوئ دخپل رب د ياد نه مخونه اړوی

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُم مِّن دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ

ايا | شته دوئ لره | خدايان | چې منع کړی دوئ | زمونږ نه | دوئ طاقت نهٔ لری | دامداد

ايا دوئ سره زمونږ نه سوا داسې معبودان شته | چې ددوئ حفاظت او کړی ؟ هغوئ

Scanned with Ca

أَنفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِّنَّا يُصْحَبُونَ ۝

دنفسونو خپلو ا اونۀ به ددویٔ سره ا دطرفه زمونږ نه ا ملګرتیا اوکړې شی ا

خو دخپلو ځانونو مدد هم نشی کولې ااونه زمونږ په مقابله کښې دهغوی ملګرتیا کولې شی.

قوله تعالی:- وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ۝

د کافرانو د قیامت غوښتنه او هغویٔ ته رټنه:- -دالله ﷻ عذاب راتلل د قیامت راتلل دې خلقو محال ګڼړلو په دې وجه به ئې په کبرسره وئیل اوښایه ستاداویرول به کله پوره کیږی؟دوی ته جواب ورکولې شی که تاسوپوهیدلنی اود هغه ورځ دتباهونه خبر ونی نوتندی به مونه کوله هغه وخت به دالله ﷻعذاب لاندې باندې راغونډکړې وی.طاقت به ئی نه وی چه د الله.ﷻ عذاب د ځان نه وړاندې روستو کړې شی. د ګوګړو(ګندهك) جامې به وی په کوم کښې چه به أور لګیدلې وی اوپه ولاړه به سوزیږی.دهرطرف نه به دوزخ راګیرکړې وی هیڅ څوك به نه وی چه امداد ئی اوکړی. هیڅ بهانه به نه ملاویږی چه دا لرې کړی. دې نه به نه بچ کیږی اونه به ورته د یوساعت ډهیل اومهلت ملاویږی.

مخکینوخلقوهم رسولانوپورې ټوقې کولې:- الله ﷻ خپل پیغمبرﷺ ته تسلی ورکولوسره فرمانی تاسو چه تنګوی یاټوقبکوی اودروغ وائی پدې پریشانه کیږه مه د کافرانودازوړعادت دې.مخکینو پیغمبرانو سره هم دوی داسې کړی دی د څه په وجه چه آخر په عذاب کښې راګیرکړې شو لکه چه فرمانی ﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ۝﴾ ([1]) تانه وړاندې انبیاء کرام هم دروغ ګڼړلې شوی دی اوهغوی په خپل تکذیب باندې صبرکړې دې تردې چه هغوی له زمونږ امداد راغلو. د الله ﷻ خبرې څوك بدلونکی نشته مونږ له د رسولانو خبرې راغلې دی.بیا خپل نعمت بیانوی چه هغه ستاسودټولو حفاظت شپه ورځ په خپلو سترګو سره کوی چه نه اوده کیږی اونه سترې کیږی. ﴿من الرحمن﴾معنی د رحمن بدلې یعنی د رحمن نه بغیردی. عربی شعرونوکښې هم "من"دبدل په معنی کښې دې.هم پدې یواحسان باندې څه موقوف دی داکافران خود الله ﷻ د هریو احسان ناشکری کوی بلکه د هغه د نعمتونومنکردی اود هغې نه مخ اړونکی دی. بیا د انکار په توګه په هغوی باندې غصه کولوسره فرمانی آیادهغوی معبودان چه دالله ﷻنه بغیردی هغوی پخپل حفاظت کښې ساتی یعنی هغوی داسې نه شی کولې د هغوی صرف داګمان کول غلط دی بلکه د هغوی باطل معبودان پخپله د خپل امداد او حفاظت هم مالکان نه دی بلکه هغوی زمونږ نه بچ کیدې هم نه شی. زمونږ دطرف نه هیڅ یو خبرد هغوی په لاس کښې نشته. یوه معنی د دې جمله داهم ده چه نه خو هغوی څوك بچ کولې شی اونه ځان بچ کولې شی.

بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ

بلکه ښه سامانونه ورکول مونږ ا دوی ته ا او پلارانو ددویٔ ته اتر دې پورې ا چې اوږده شوا په دوی باند

مونږ دویٔ او ددویٔ پلار نیکه ته دنیاوی نعمتونه ورکړلا تردې چې په دوی باندې یوه اوږده موده تیره

الْعُمُرُ ۗ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا

عمرونه ا ایا نۀ وینی دویٔ ا چې بیشکه مونږه ا راځو زمکې ته ا چې کموؤ سونږه هغه ا

شوه اایا دویٔ نه ګوری چې مونږ(ددویٔ دقبضې لاندې) زمکه (په اسلامی فتوحاتو سره) د هرطرفه

[1]) ٦/الانعام:٣٤.

Scanned with Ca

مِنْ اَطْرَافِهَا ۭ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ۝ قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ

دطرفونو دهغې نه | آيا نو كنې دوئ به | غالب شي | دوئ ته اووايه | بيشكه چې | زهٔ يروم تاسو

راتنګوؤ| نو آيا د دې باوجود هم دوئ غلبه بيامونديٰ شي | ته ورته اووايه چې زه خو تاسو صرف

بِالْوَحْيِ ۡ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ۝ وَلَئِنْ

په ذريعه دوحى | اونهٔ اوري | كانړه خلق | آواز (بلنه) | كله چې | هغوئ يرولې كيږي | او كه چرې

د وحى په ذريعه (د الله ﷻ دعذاب نه يروم) | او كانړه چې څه وخت ويرولې شى اَنو هغوى هډو آواز نه

مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ يٰوَيْلَنَآ

اورسيږى دوئ ته | لږ شان | دعذاب درب ستا نه | نو خامخا وائى دوئ | اے هلاكته زمونږه |

اورى| او كه چرې ستادرب له طرفنه دوئ ته دعذاب يوه چپه راشى اَنو دوئ وائى چې هائې زمونږ

اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ۝ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ

بيشكه مونږه | وؤ | ظالمان | او مونږه به كيږدو | تلې | دانصاف | دپاره دورځې

بدبختئ ا بيشكه مونږ په ځانونو باندې ظلم كړې وو| او مونږ به دقيامت په ورځ د انصاف تلې اولګوو

الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۭ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ

دقيامت | پس ظلم به نهٔ كيږى | ديو نفس سره | هيڅ قدرله | او كه چرى وى | په قدر | ديوې دانې |

نو په چا به ذره برابر هم ظلم نشى كولې | او كه (دچا عمل) دا اورى ددانې هومره هم وړوكې وى اَنو هم

مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ۭ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ۝

داورى | رابه ورو مونږه | هغه | او كافي يو مونږه | حساب كونكى |

به هغه بيش كړو | او د حساب اخستلو دپاره مونږ يوازې بس يو |

قوله تعالى:- بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَاۗءِ وَاٰبَاۗءَهُمْ

د كافرانو او الله ﷻ بعضي نخښې :- دكافرانو د كينې او دهغوى پخپله ګمراهئى باندې د كلكيدلو وجه بيان فرمائى ذوى ته دخوراك څښاك دپاره ملاويږى هغوى ته اوږده اوږده عمرونه ملاو دى. هغوى دا اوګنړل چه زمونږ داكړه وړه د الله ﷻ خوښ دى. دې نه پس هغوى ته نصيحت كوى ولې هغوى دا نه ګورى چه مونږ كلى په كلى دهغوى دكفر په وجه تباه كړه. د دې جمله نورې هم ډيرې معنې كړې شوى دى. كومې چه مونږ په سورت رعد كښې بيان كړى دى خو ډيره صحيح معنى هم دا ده لكه چه فرمائى ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ۝﴾([1]) مونږ ستاسو خواكې كلى تباه كړل او خپلې نښې په اړولو راړولو تاسو ته اوخودلې دې دپاره چه خلق د خپلو بدونه واوړى. حسن بصرى رحمه الله د دې يوه معنى دا هم بيان كړې ده چه مونږ په كفر باندې اسلام غالب كړې دې.([2])

آيا تاسو دې نه عبرت نه حاصلونى چه څنګه الله ﷻ دوستان په دښمنانو باندې غالب كوى او څنګه تكذيب كونكى وړاندينى امتونه هغه تباه برباد كړل او مؤمنانو بندېګانو ته خلاصې وركړې شو. آيا اوس هم دا خلق خپل ځان هم غالب ګنړى؟ داسې نه ده بلكه دا مغلوب دى ذليل دى رذيلان دى او په نقصان

[1]) ٤٦/الاحقاف:٢٧.
[2]) الطبرى:١/٤٩٤.

Scanned with Ca

کښې دي.دبربادنې لاندې دې زه خود الله ﷻ د طرف نه مبلغ يم د کومو عذابونو نه چه تاسو خبردارکوم دازمادخپل طرف نه نه دی بلکه د الله ﷻ د طرف نه دی اوچه د چا سترګې الله ﷻ ړندې کړې دی زړه اودماغ ئې بندکړې دی هغوی ته د الله ﷻ داخبرې سودمندنه پريوځي. کانړه خبرول بې کاره دی ځکه چه هغوی خواوری نه. که په دې ګناهګارانوباندې يووړوکې غونډې عذاب هم راشي نو چغې صورې کوی اوهغه وخت ډير زرد خپل قصور اقرارکوی. د قيامت په ورځ به د انصاف تله قايمولې شی دا تله هم يوه وی خوچه کوم عملونه په دې کښې تللې شی هغه به ډيرزيات وی په دې اعتبارسره ئې د جمع لفظ راوړې.په هغه ورځ به په چا باندې هيڅ ظلم هم نه شی کولې ځکه چه د حساب اخستونکې الله ﷻ پخپله دې چه هم ځان له د ټول مخلوق دحساب اخستلو د پاره کافی دې. د هرووړوکې نه ووړوکې عمل به هلته موجودشی.

بل آيت کښې فرمائيلې دی ستارب به په چاباندې ظلم نه کوی. ارشاددې ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ (١) الله ﷻ د اوری د يوې دانې هومره هم ظلم نه کوی. نيکی زياتوی اوددې اجر دخپل ځان نه ډير زيات ورکوی. حضرت لقمان ؑ په خپلو وصيتونوکښې خپل ځوئ ته فرمائيلې وو بچې که د اوری د يوې دانې برابر هم عمل وی که په کاڼړی کښې وی که په آسمانونو کښې وی ياپه زمکه کښې وی الله ﷻ به هغه راوړی او ډير باريك بين او خبردې. بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ فرمائی دوه کلمې دی چه په ژبه باندې سپکې دی په تله کښې ډيرې درنې دی الله ﷻ ته ډيرې خوښې دی. ﴿سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم﴾ (٢)

د لااله الا الله د ذکر فضائل:-مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی زما د امت يوسړې به د قيامت په ورځ الله ﷻ د ټول اهل محشرپه وړاندې خپل ځان له راؤغواړی اود هغه د ګناه به يوکم سل دفترې د هغه په وړاندې راکولاوکړې د کوم ځای پورې چه نظرکارکوی دومره دومره به يويو دفتر وی بيا به الله ﷻ د هغه نه تپوس اوکړی چه آياتاته په دې خپلوکړې شوو ګناهونوکښې د يوې نه څه انکارشته؟ زما د طرف نه چه کومې حفاظت کونکې فرښتې ستا په اعمالوليکلوباندې مقررکړې شوې وې هغوی په تاباندې څه ظلم خونه دې کړې؟ جواب به ورکړی اې الله نه د انکارګنجانش شته اونه داونيلې شم چه په ظلم سره ئې ليکلې دی الله ﷻ به فرمائی چه ښه ده تاسره څه عذرشته ياڅه نيکی شته؟ هغه به ويريدلې وی وائی به هيڅ هم نشته. رب العالمين به اوفرمائی ولې نه بې شکه ستايوه نيکی مونږ سره شته اونن به په تاباندې هيڅ ظلم نه شی کولې. يوه وړه شان پرچه به راوويستلې شی په کوم کښې چه به ﴿اشهدان لااله الاالله وان محمدارسول الله﴾ ليکلې وی الله ﷻ فرمائی چه دا پيش کړئی هغه به وائی اې الله ﷻ داپرچه به د دې دفترو په مقابله کښې څه اوکړی؟ الله ﷻ به فرمائی په تا باندې به ظلم نه شی کولې.اوس به ټول په ټول دفترونه د تلې په يوچاړی کښې کيخودې شی اوهغه پرچه به د تلې په بل چاړی کښې کيخودې شی نود دې پرچه وزن به د هغه دفترونونه زيات شی. دا به ښکته شې اوهغه به اوچت شی. د رب رحمن او رحيم د نوم نه به بل هيڅ وزنی څيز نه وی. ابن ماجه او ترمذی (٣) کښې هم روايت دی.

---

(١) ٤/النساء:٤٠.

(٢) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ونضع الموازين القسط ليوم القيامة﴾:٧٥٦٣،صحيح مسلم:٢٦٩٤، ترمذى:٣٤٢٧، ابن ماجه:٣٨٠٦، احمد:٢٣٢/٢، ابن حبان:٨٣١.

(٣) احمد:٢١٣/٢، كتاب الايمان باب ماجاء فيمن يموت وهو يشهد ان لا اله الاالله:٢٦٣٩وسنده صحيح،ابن ماجه:٤٣٠٠، حاكم: ٦/١، ابن حبان:٢٢٥.

Scanned with Ca

مسنداحمد کښې دی د قیامت په ورځ چه کله تلې کیخودې شی نویوسړې به راویستلې شی او په بوچابړی کښې به کیخودلې شی اوکوم څه چه په هغه باندې شمیرلې شوی دی هغه به هم کیخودې شی نو هغه چابړې به ښکته شی اودې به د دوزخ طرف ته اولیګلې شی. اوس به هغه شا کړې وی چه د الله ﷻ د طرف نه به یوه فرښته آواز ورکړی تندی مه کونی یوڅیز د ده پاتې دې بیا به یوه پرچه راوویستلې شی په کوم کښې چه به﴿لااله‌الاالله﴾ وی اوهغه به ددې سړی سره په تله کښې کیخودې شی او دا د نیکو چابړې به تیټ شی. (۱)

د مسنداحمد په یوحدیث کښې یوصحابی ﷺ رسول الله ﷺ سره کیناستو ونی ونیل یارسول الله ﷺ زما غلام دې چه زما تکذیب هم کوی زما خیانت هم کوی زما نافرمانی هم کوی اوزه هم هغه وهم ټکوم او بدې ردې هم ورته وایم. اوس تاسواوفرمایې چه زما اود هغه به څه حال وی؟ حضور ﷺ اوفرمانیل د هغه نافرمانی دروغژن کنړل اوخیانت هرڅه به راجمع کړی اوستا وهل ټکول بدې ردې ونیل اوس که ستاسزا دهغه د خطا برابره شوه نو ته خلاص شوې نه عذاب نه ثواب اوکه چرته ستا سزا کمه پاتې شوه نوتاته به د الله ﷻ فضل اوکرم ملاوشی اوکه ستا سزا د هغه کړو نه زیاته شوه نوتانه به د دې زیاتې شوې سزابدله اخستې شی. دې اوریدوسره هغه صحابی ﷺ په ژړا شو اوچغې نی شروع کړې نوحضور ﷺ اوفرمانیل په ده څه اوشو؟ آیا ده په قرآن کریم کښې دا نه دی لوستلې ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ﴾ (۲) دې اوریدوسره هغه صحابی ﷺ اووئیلې یارسول الله ﷺ دا معاملات اوریدوسره خو زما زړه غواړی چه خپل ټول غلامان آزاد کړم تاسو ګواه اوسیږنی دا ټول د الله ﷻ په لار کښې آزاد دی. (۳)

وَلَقَدْ آتَيْنَا

او په تحقیق ورکړې وۀ مونږه

او مونږ موسی ﷺ او

مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا

موسی او هارون ته | فرق کونکې په منځ دحق او دباطل کښی | او رڼړا | او نصیحت

هارون ته (تورات) ورکړې ووا چې په حق اوباطل کښې فرق کوونکې او رڼړا وه اود پرهیزګارو

لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

دپاره دپرهیزګارانو | هغه پرهیزګاران | چې هغوئ یریږی | درب خپل نه | په غیب سره (بې لیدو) |

دپاره نصیحت ووا..............هغه خلق چې دخپل رب نه غائبانه ویریږی |

وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ

او هغوئ | دحساب کتاب دوخت نه | یریدونکی وی | او دا (قران) | نصیحت دې | برکتناک

دقیامت نه هم ویره کوی | او دا (قران پاک) بابرکته نصیحت دې | کوم چې مونږ نازل

(۱) احمد: ۲/۲۲۱-۲۲۲، الترمذی: ۲٦۳۹ وهوحدیث صحیح، مجمع الزوائد:٦/۲۸۰.
(۲) ۲۱/الانبياء:٤۷.
(۳) احمد: ۲/۲۸۰،ترمذی کتاب تفسیرالقرآن، باب ومن سورة الانبياء:۳۱٦٥.

Scanned with Ca

أَنْزَلْنٰهُ ط أَفَأَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٥٠﴾ ع

نازل كړي دي مونږه دا | ايا تاسو | ددي نه | انكار كونكي يئ |

كړي دي | نو ايا تاسو ددي نه انكار كوئي |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ

د تورات فضيلت:- مونږ اول هم داخبره خودلي ده چه دحضرت موسى ﷺ اوحضرت هارون ﷺذكر يوځائ راځي اودغه شان د تورات او قرآن پاك ذكر هم عموماً يوځائ راځي.فرقان نه مرادكتاب (١) يعنى تورات دي چه په حق اوباطل حلال اوحرام كښې فرق كونكې وو(٢)هم په ده سره حضرت موسى ﷺ ته امدادملاوشو.ټول په ټول آسمانى كتابونه حق اوباطل، هدايت ګمراهي ښه بدحلال حرام كښې جدائى كونكې وى. دې سره په زړونو كښې نورانيت په اعمالوكښې حقانيت دالله ﷻ ويره او د الله ﷻطرفته رجوع حاصليږى چه هغوى دخپل رب نه په غائبانه توګه هم ويريږي.لكه چه د جنتيانو صفتونه بيانولو سره اوفرمائيل ﴿مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيْبٍ﴾(٣) ځوك چه د رحمان نه بغيركتلو ويريږى اوتېتېدونكي زړه لرى. يو بل آيت كښې دى كوم خلق چه د خپل رب غائبانه ويره لرى د هغوى دپاره ښښنه اوډير لوئ اجردي.(٤)ددې پرهيزګارانودويم صفت دادي چه دوى دقيامت ويره لرى دهغې د تباهونه لړزيږى او رچيږى.بيا فرمائى چه داقرآن عظيم خومونږ هم اوس نازل كړې دي دكوم خواته چه هم باطل نه شى راتلې دحكمتونو او تعريفونووالا الله ﷻ د طرف نه نازل شوي دي. افسوس! ايادومره وضاحت حقانيت صداقت اونورانيت والا قرآن پاك هم ددي قابل نه شوچه تاسوددې نه منكر شوئى.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ

او په تحقيق سره وركړى وه مونږه |

| اومونږ ابراهيم ﷺ ته د دې (قرآن) نه وړاندې

اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ

ابراهيم عليه السلام ته | ښه پوهه دهغه | مخكښى دهغې نه هم | او وو مونږه | په ابراهيم عليه السلام باندې |

هدايت وركړې وو او مونږ د هغه (ابراهيم د صلاحيتونو) نه ښه خبر وو

عٰلِمِيْنَ ﴿٥١﴾ ع اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ

ښه پوهه | كله چې | اووئيل هغه | پلار خپل ته | او قوم خپل ته | چې څه دى دا | شكلونه

هركله چې ده خپل پلار اوخپل قوم ته اووئيل اچې دا څه (واهيات) شكلونه دى

الَّتِيْٓ اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿٥٢﴾ قَالُوْا وَجَدْنَآ

هغه | چې تاسو | هغې ته | ټينګ ولاړ يئ په عبادت سره | اووئيل هغوئ | موندلي وو مونږه |

چې ددې دعبادت دپاره تاسو ډيرې لګولى دى| هغوئ ورته اووئيل چې مونږ خو خپل پلاران

---

(١) الطبرى:١٨/٤٥٣.

(٢) الطبرى:١٨/٢٨٠.

(٣) ٥٠/ق:٣٣.

(٤) ٦٧/الملك:١٢.

Scanned with Ca

أَبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ۝ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ

پلاران خپل | دي ته | عبادت کونکي | اوونیل هغه | بیشکه یئ تاسو | او پلاران ستاسو

نیکونه ددوئ عبادت کونکی موندلي دی | ابراهیم ﷺ اووئیل چې تاسو اوستاسو پلاران نیکونه

فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ۝ قَالُوْٓا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ

په گمراهئ ښکاره کښې | اوونیل هغوئ | آیا تاسو مونږ ته راوړي دي حق | یا ته ني

هم په ځرګنده ګمراهئ کښې پراته وو | هغوئ ورته اووئیل چې آیا ته مونږ ته رشتیا وایې

مِنَ اللّٰعِبِيْنَ۝ قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

دلوبو کونکو نه | اووئیل هغه | بلکه رب ستاسو | رب د آسمانونو | او دزمکې دې |

اوکه هسې ټوقې راسره کوئ ؟ | ابراهیم ﷺ اووئیل چې (دځه ټوقې) ستاسو رب خو

الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَأَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ۝

هغه رب | چې پیدا کړی نې دی دا | او زهٔ | په دې باند تاسو ته | دګواهی کونکونه یم |

دآسمانونو اودزمکې رب دې اچې هغه ټول ئې پید! کړی دی | او زهٔ په دې خبره ګواه یم

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ إِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ۝

ابراهیم ﷺ د وړکوالي نه په هدایت وو:- ارشاد دې چه ابراهیم خلیل الله ﷺته خو الله ﷻ د وړوکوالی نه هدایت ورکړې ووهغه ته ئی خپل دلیلونه الهام کړې وو اونیکی ورته خودلې وه. لکه چه ارشاد دې ﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنٰهَآ إِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهٖ ۚ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ۝﴾ ([1]) دادی زمونږ زبردست دلیلونه چه مونږ حضرت ابراهیم ﷺ ته ورکړې وودې د پاره چه هغه خپل قوم قائل کړې شی.

دابراهیم ﷺ په وړکواوالی کښې دغارقصه اسرائیلی ده:- داچه کومې قصې مشهورې دی د ابراهیم ﷺ هم دښیو ځکلو د زمانې نه دهغه مور دې په یوغارکښې ساتلې وودکوم ځائ نه چه د مودو پس هغه راووتلواودالله ﷻپه مخلوقاتو خاص په نمرسپوږمئی ستوروغیره باندې نظراچولوسره الله ﷻ اوپیژندلو دا ټولې د بنی اسرائیلو قصې دی.قاعده دا ده چه په دې کښې کومه یوه واقعه د دې مطابق وی کوم حق چه زمونږ په لاس کښې دې یعنی کتاب اوسنت هغه ربښتونې ده اود قبلیدو قابله ده ځکه چه هغه د صحت مطابق ده اوچه کومه خلاف وی هغه مردود ده اود کوم مطابق چه زمونږ شریعت خاموش دې برابروالې اومخالفت هیڅ هم نه وی نودهغې روایت کول په قول داکثرومفسرینو جائزدی خونه مونږ هغې ته ربښتونې وئیلې شو اونه دروغ.

اوداښکاره خبره ده چه هغه واقعات زمونږ د پاره هیڅ سند نه لری نه په هغې کښې زمونږ څه دینی فائده شته که چرې داسې وه نو زمونږ جامع نافع اوکامل شامل شریعت به د دې په بیان کښې کوتاهی نه کوله زمونږ خپل مسلك خو په دې تفسیرکښې دا دې چه مونږ داسې بنی اسرائیلی روایات نه وارد کووځکه چه په هغې کښې صرف د وخت ضائع کولونه بل هیڅ نفع نه وی اود نقصان احتمال زیات دې ځکه چه زمونږ یقین دې چه بنی اسرائیلو کښې د روایت ښه کتلو هغه ماده نه وه چه په ربښتیاؤ او دروغوکښې تمیز پیژندلو په هغوی کښې دروغ ورننوتلې وولکه څنګه چه زمونږ حافظانو امامانو

---

[1]) ٦/الانعام:٨٣.

Scanned with Ca

تشريح كړې ده. غرض دا دي چه په دې ايت كښې د دې امر بيان دې چه مونږ دې نه وړاندې حضرت ته هدايت وركړې وو او مونږ ته پته وه چه هغه د دې قابل دې. هم په وړوكوالى كښې هغه ﷺ ابراهيم دخپل قوم د غيرالله عبادت كول نه خوښول اوډيرپه بهادرنى سره اوسختنى سره نى د دې نه انكار اوكړواوقوم ته نى ښه ښكاره اووئيل چه تاسو څه د دې بتانونه چاپيره ناست نى تاتونه مو لګولې دى؟ حضرت على ﷺ په لار تيريدو چه جوارګرخلق ناست وو شطرنج ئى لګولې وو لوبه ئى كوله هغوى هم دا آيت تلاوت كړو ونى فرمائيل چه په تاسو كښې دې څوك په خپل لاس كښې سره كړې شوې سروټكه واخلى دا د شطرنج د ګيټو د اخستلونه ښه دى.

د حضرت ابراهيم ﷺ د دې ښكاره دليل هغوى سره څه جواب ووچه وركړې به نى وې وئيل داخو زړه طريقه ده دپلارانو نيكونونه راروانه ده. هغوى اوفرمائيل داڅه دليل شو؟ زمونږ چه په تاسو باندې كوم اعتراض دې هغه په هغه وړاندينوباندې هم دې. په يوه ګمراهنى كښې ستاسو مشران لګياوو نو تاسو هم په هغې كښې لګيائې نو دې كښې څه ښيګړه اوشوه. زه وايم چه تاسو اوستاسوپلاران اونيكونه ټول د حق لارې نه اخواشوې وو او په ښكاره ګمراهنى كښې ډوب شوې وو. اوس د هغوى غوږونه اودريدل خكه چه هغوى د خپلو عقلمندو خلقو بې عزتى اوليدله د خپل پلارانواونيكونو باره كښې نى دنه اوريدو خبرې واوريدې د خپلومعبودانو سپكاوې نى اوليدو نواوويريدل او ونى وئيل

ابراهيم ﷺ واقعى ته ټيك وائي كه ټوقې كوې مونږ خوداسې خبره چرته نه ده اوريدلې. هغوى ته د حق د تبليغ موقعه ملاوشوه اوصفا اعلان نى اوكړو چه رب خو صرف د زمكې او آسمان خالق دې. د ټولو څيزونومالك او خالق هم هغه ذات دې.ستاسو دا معبودان د يومعمولى څيز د پيداكولو هم نه خالق دى اونه مالك بيامعبودان اومسجودان څنګه شوزما ګواهى ده چه خالق اومالك هم الله ﷻ د عبادت لائق دې د هغه نه بغير نه څوك رب شته اونه معبود.

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا

او قسم دې په الله | خامخا به څه تدبير اوكړم |دبتانو ستاسو | روستو ددې نه چى | اوګرځئ تاسو |

اوپه الله ﷻ قسم كله چې تاسو (ددوئ نه بتانونه) لاړشئ انو زۀ بۀ ستاسو بتانو سره يو چل

مُدْبِرِيْنَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ

شاكونكى (بتانو ته) | نو كړل ئې هغه بتان |توټې توټې | مګر نۀ | لوئ بت | دهغوئ |

كوم| .... نو (ابراهيم ﷺ) هغه بتان توټې توټې كړل| خو يو لوئې بت ئې سلامت پريخودو|

لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ﴿٥٨﴾ قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا

دپاره ددې چى هغوئ | دې (لوئ بت) ته | واپس راشى | اووئيل هغوئ | چااوكړو | دا كار |

كيدې شى چې خلق هغه ته رجوع اوكړى |هغوئ اووئيل زمونږ د معبودانو سره دا كار چا كړې دې

بِاٰلِهَتِنَاۤ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٩﴾ قَالُوْا سَمِعْنَا

دخدايانو زمونږ سره | بيشكه هغه | دظالمانو نه دې | اووئيل هغوئ | اوريدلى وو مونږ

بيشكه هغه خو ډير لوئې ظالم دې | چا په كښې اووئيل چې مونږ ديو ځلمى دخولې نه ددوئ

فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗۤ اِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوْا فَاْتُوْا بِهٖ

چى يو ځلمئ | يادول دوئ | چى وئيلى شى | هغه ته | ابراهيم | اووئيل هغوئ | نو راولئ هغه

بدى اوريدلې وه |چې هغه ته ابراهيم ﷺ وئيلې شى | خلقو اووئيل چې ښه ده

Scanned with Ca

عَلٰٓى اَعۡيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَشۡهَدُوۡنَ۝ قَالُوۡٓا ءَاَنۡتَ
به سترګو دخلقو | دپاره ددې چې خلق | اووینی (سزا دهغه) | تپوس تر اوکړو خلقو | آیا تا کړې دي
نو هغه دټولو مخامخ پیش کړئ | چې هغوئ پرې ګواهان شی |هغوئ تپوس اوکړو چې ائې ابراهیم
فَعَلۡتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبۡرٰهِيۡمُ۝ قَالَ بَلۡ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيۡرُهُمۡ
دا کار | دخدایانو زمونږ سره اے ابراهیمه | اووئیل ابراهیم | بلکه | کړې دې داکار | مشر ددوئ
عليه السلام ایازمونږ دخدایانو سره داکار تا کړې دي ادہ اووئیل چې نه دا کار دې لوئې (بت) کړې دي
هٰذَا فَسۡـَٔلُوۡهُمۡ اِنۡ كَانُوۡا يَنۡطِقُوۡنَ۝
چې دادې | نو تپوس اوکړئ ددوئ نه | که وی دوئ | چې خبری کوی |
که چرې دوئ خبرې کوی | نو ددوئ نه تپوس اوکړئی |

قوله تعالي:- فَجَعَلَهُمۡ جُذٰذًا

ابراهیم عليه السلام بتان مات کړل:- چورته ذکر اوشو چه خلیل الله عليه السلام خپل قوم دبت پرستئی نه منع کړو اود توحیدپه جذبه کښې راغلو اوقسم ئی اوخوړلو چه زه به خامخاستاسو د دې بتانوځه علاج کوم. داهم د قوم بعضې کسانو واوریدل. د هغوی د اختر چه کومه ورځ مقرر وه خلیل الله عليه السلام وئیل چه تاسو د خپل اختر د رسمونوکولود پاره لاړشئی نوزه به ستاسو دابتان ټیك کړم. د اختر نه وړاندې یوه ورځ دوه د هغوی پلار هغه ته اووئیل چه بچیه ته هم مونږ سره د اختر د پاره لاړشه تاته به زمونږ د دین ښه والې او رونق معلوم شی. هغه دې بوتلوخولږمزل کولونه پس حضرت ابراهیم عليه السلام راپریوتلو وئی پلاره زه بیمار یم پلار هغه پریخودو اود کفر رسمونو اداکولود پاره لاړو کوم خلق چه به په لار تیریدل د هغه نه به ئی تپوس کولو چه په لارکښې څنګه ناست ئی؟

جواب به ئی ورکولوچه زه بیماریم. کله چه عام خلق لاړل اوبداګان پاتې شو نوهغه اوفرمائیل ستاسو د تولودتلونه پس به نن زه ستاسود دې خدایانو مرمت اوکړم. داچه هغه اوفرمائیل زه بیماریم نوواقعه دې نه بوه ورځ وړاندې هغه لږ شان بیمار هم وو. کله چه هغه خلق لاړل اومیدان خالی شو نوهغوی خپله اراده پوره کړه او لوئ بت ئی پریخودو باقی ئی ټول بتان ذره ذره کړل. لکه چه په نورو آیاتونو کښې د دې تفصیلی بیان موجود دې چه په خپل لاس ئی دا بتان ټکړې ټکړې کړل. د دې لوئ بت په پریخودوکښې حکمت اومصلحت دا ووچه اول خوبه ددې خلقو ذهن ته داخیال لاړشی چه کیدې شی دې لوئ خدائې داواړه خدایان تباه کړی وی ځکه چه هغه ته به غیرت شوې وی چه زمادلوئ په موجودګئی کښې داواړه څنګه د خدائې لائق شو داخیال دهغوی په ذهنونوکښې پخولودپاره هغوی تبر د هغه لوئ په غاړه کښې زوړند کړو لکه څنګه چه روایت دې. کله چه دا مشرکان دخپلې میلې نه واپس راغله وئی کتل چه دهغوی ټول خدایان پرمخې پراته دی اود خپل حالت نه دا ښائی چه هغوی صرف بې ساه بې نفع اوبې نقصانه خوار او ذلیل ځیزونه دی او په دې خپل حالت باندې ئی د خپل ځان د عبادت کونکو په بې وقوفتیاباندې مهر لګولو خو په دې بې وقوفانوباندې اولټه اثر اوشو وئیل دا څوك ظالم سړې وو چه زمونږ د معبودانو ئی داسې سپکاوې اوکړو؟

د قوم مشوره او دابراهیم علیه السلام ډلې ته راغوښتل:- هغه وخت چه کوموخلقو دابراهیم عليه السلام هغه خبرې اوریدلې وې دهغوی خیال راغلو او وئی وئیل چه هغه ځوان د کوم چه ابراهیم نوم دې هغه مونږ د

خپلو خدايانودخرابې بيانولوسره اوريدلې وو. حضرت ابن عباس ؓ به دا ايت لوستلو او فرمائيل به نى چه كوم نبى جوړشو نو ځوان چه كوم عالم جوړشونو ځوان د الله ﷻ شان ته ګوره چه كوم مقصدد خليل الله ؑ وو هغه پوره كيږى.د قوم داخلق مشوره كوى چه راشئى ټول راجمع كړئى هغه راوغواړئى اوبياهغه ته سزا واوروني. ابراهيم ؑ هم داغوښتل چه يوه داسې ګنړه وى اوزه د هغوى غلطى په هغوى باندې ښكاره كړم اوهغوى ته دتوحيد تبليغ اوكړم. هغوى ته اوښايم چه دا څنګه ظالمان جاهلان دى چه د دوى عبادت كوئى چه د نفع نقصان مالكان نه دى بلكه دخپل ځان هم اختيار نه لرى. ګنړه پيدا شوه او ټول لوئ واړه راغله. حضرت ابراهيم ؑ هم د ملزم په حيثيت كښې پيش كړې شو د هغه نه تپوس اوكړې شو چه زمونږ دې خدايانوسره دا فضوليات تا كړى دى؟ په دې باندې خليل الله ؑ د هغوى قائل معقول كولود پاره اوفرمائيل چه داكار خودې لوئ بت كړې دې اود هغې طرف ته ئى اشاره اوكړه كوم چه هغوى مات كړې نه وو. بيا ئې اوفرمائيل چه مانه څه تپوس كوئى ددې خپلو خدايانونه تپوس اوكړئى چه ستاسو ټكړې ټكړې كونكې څوك دې؟ددې نه دخليل الله ؑ مقصددا وو چه داخلق هم پخپله پوهه شى چه په دې كاڼو كښې څه دى چه خبرې به اوكړى اوچه كله هغه دومره عاجزدى نو بيادعبادت څنګه لائق كيدې شى نودامقصدهم دالله ﷻ په فضل سره دهغوى پوره شواودا دويم ګذار پرې هم ډير سخت اولګيدو.

د بخارى اومسلم په حديث كښې دى خليل الله ؑ درې ځل دروغ وئيلى دى چه دوه د الله ﷻ په لار كښې دې د هغوى دا فرمائيل چه د هغوى دا بتان دې لوئ مات كړى دى بل دا فرمائيل چه زه بيمار يم او يوځل حضرت خليل الله ؑ ساره بى بى سره په سفروو اتفاقى توګه سره هغوى د يوظالم بادشاه په علاقه تيريدل هغه هلته څوكښى لګولې وه چابادشاه ته اووئيل چه يومسافر سره ښكلې ښځه ده او هغه دې وخت زمونږ په سلطنت كښې دې. بادشاه ډير زر يوسپاهى اوليګلو چه هغه دې بى بى ساره راولى هغه تپوس اوكړوچه دا تاسره څوك دى؟حضرت ابراهيم ؑ وئيل زما خورده نوده وئيل د بادشاه دربارته ئى اوليګه هغه حضرت ساره بى بى له لاړو او ورته ئى اووئيل چه واوره دې ظالم بادشاه ته غوښتې ئى او ماته خپله خور خودلې ئى كه تانه تپوس اوكړى نو هم دا وايه خكه چه د دين په اعتبارسره ته زما خور ئى او په مخ د زمكې زما اوستانه بل څوك مسلمان نشته. دې ويناسره هغه لاړو حضرت ساره اخوا لاړه او حضرت ابراهيم ؑ په مانځه اودريدو.كله چه دې ظالم حضرت ساره اوليدله او دهغې طرف ته ئى ورټوپ كړو هم هغه وخت د الله ﷻ عذاب هغه راګيركړو او پښې لاسونه ئى شل شواوويريدو او په عاجزئى سره ئى اووئيل اې نيكې بى بى الله ﷻ ته دعااوكړه چه ما پريږدى زه وعده كوم چه تاته به لاس هم نه لګوم. هغې دعااوكړه هم هغه وخت صحيح شو خوښه كيدو سره هغه بيا اراده اوكړه چه هغه راونيسى بيا د الله ﷻ عذاب راغلو اودې ځل ئى د اول ځل نه هم په سختئى سره راګيركړو بيائى عاجزى اوكړه غرض دا چه درې ځل داسې اوشو په دريم ځل خلاصيدو سره هغه خپلې خواته يونوكر ته آواز اوكړو تاخو ماله انسانى ښځه نه ده راوستلې بلكه شيطانه (نعوذبالله) دې راوستې ده لاړه شه دا اوباسه اوهاجره ورسره كړه چه ځى. هم هغه وخت اوويستلې شوه او هاجره ورته حواله كړې شوه. حضرت ابراهيم ؑ د هغوى په كش كړپ پوهيدوسره د مانځه نه ځان فارغ كړو او تپوس ئى ترې اوكړو چه وايه څه اوشو؟ هغې وئيل الله ﷻ د هغه كافر دهوكه هم په هغه باندې ورواروله او هاجره ئى زما د خدمت د پاره راكړه. حضرت ابوهريره داحديث بيانولوسره فرمائى داد ستاسومور اې د آسمانى اوبوخامنو. (۱)

---

(۱) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (واتخذالله ابراهيم خليلا):۳۳۵۸، صحيح مسلم ۲۳۷۱، ابوداؤد:۲۲۱۲، احمد:۴۰۳/۲، ابن حبان:۵۷۳۷، بيهقى:۳۲۶/۷.

Scanned with Ca

فَرَجَعُوٓا
| نو رجوع اوکړه هغوئ
| هر کله چې هغوئ خپل مینځ کښې

اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوْا
خانونو خپلو ته | پس اووئیل هغوئ | بیشکه تاسو | یئ ظالمان | بیا | نسکور کړې شو هغوئ
سوچ اوکړو | نو وې وئیل چې بیشکه هم تاسو بیې انصافه یئ | بیا هغوئ (د شرم نه) خپل

عَلٰى رُءُوْسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
په سرونو خپلو | (اووې وئیل) چې پوهه یې ته | چې نه دی دا (بتان) | چې خبرې کوی | اووئیل ابراهیم
سرونه ښکته کړل | (او وې وئیل) چې تا ته خو معلومه ده چې دوئ خبرې نشی کولې | ابراهیم ﷺ

اَفَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا
آیا تاسو عبادت کوئ | ماسوا د الله نه | د هغه څیزونو | چې نفع نشی رسولې تاسو ته | د هیڅ څیز |
اووئیل چې آیا تاسو د الله ﷻ نه سوا د داسې څیزونو عبادت کوئ | چې نه فائده دررسوی

وَّلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا
اونه نقصان دررسولې شی تاسو ته | لعنت دوی | په تاسو باند | او په هغه معبودانو باند |
اونه نقصان درکولې شی | افسوس دې په تاسو او په هغه بتانو دکومو چې

تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾ قَالُوْا
چې تاسو یې عبادت کوئ | بیې د الله نه | آیا تاسو د عقل نه کار نه اخلئ | اووئیل هغوئ |
تاسو د الله ﷻ نه سوا عبادت کوئ | آیا تاسو د سوچ او عقل نه کار نه اخلئ | هغوئ اووئیل چې

حَرِّقُوْهُ وَانْصُرُوْٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا
اوسوزوئ دې | او امداد اوکړئ | د خدایانو خپلو | که یئ تاسو | کونکی د څه کار | اووئیل مونږه |
دې (په اور کښې) او سوزوئ | او د خپلو معبودانو مدد اوکړئ | که تاسو څه کول غواړئ | مونږ حکم

يٰنَارُ كُوْنِىْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوْا بِهٖ
اے اوره | شه ته | یخ | او سلامتیا والا | په ابراهیم باندې | او اراده اوکړه هغوئ | په ده باند
اوکړو اے اوره ته په ابراهیم باندې یخ شه | او بې ضرر شه | او خلقو هغه ته د نقصان رسولو

كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ﴿٧٠﴾
د بدئ کولو | نو کړل مونږه هغوئ | نقصان موندونکی (ناکام) |
منصوبه جوړه کړه | خو مونږ هغوی نامراده کړل |

قوله تعالى: - قَالَ اَفَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَّلَا يَضُرُّكُمْ ۝

څوک چه د نفع نقصان مالک نه وی هغه معبودنه دي:- بيان دي چه دخليل الله ﷺ په خبرو اوريدو سره خو د هغوی خيال پيداشواوخپل خانونه ئی په خپله بې وقوفتياباندې ملامت کول ډيرپښيمانتيا ئی اوچته کړه او پخپل مينځ کښې خو ئی اووئيل چه مونږ غټه غلطی اوکړه چه خپلو خدايانوسره مو څوك د حفاظت دپاره پرينخودل او لاړو.بيائی په غور اوفکر کولوسره خبره جوړه کړه چه دا ته مونږ ته وائې چه مونږ ددوی نه تپوس اوکړو چه تاسو چا مات کړی ئې نوولې تاته معلومه نه ده چه دابتان بې زبانه دی. په عاجزئی حيرانيتا اوډير بې جوابئی په حالت کښې ددې خبرې اقرار اوکړو.اوس خليل الله ﷺ ته پوره موقعه ملاوشوه نو زرئی اوفرمائيل نودبې زبانه بې نفع اوبې ضررڅيز عبادت څنګه؟تاسو ولې دومره ناپوهه کيږئی.بلادې وی په تاسواوستاسو په دې دروغژنو خدايانو افسوس څومره د ظلم او جهل خبره ده چه دداسې څيزونوعبادت کولې شی اويوالله موپريخې دې هم دادی هغه دليلونه دکوم ذکر چه اول شوې ووچه مونږ ابراهيم ﷺ ته هغه دليلونه اوخودل په کوم سره چه قوم حقيقت ته اورسيدو.

حضرت ابراهيم ﷺ اوور ته غورځول:- داقاعده ده چه کله انسان په دليل سره عاجز شی نوياخو نيکی هغه راکاړی او يابدی په هغه باندې غالب راځی دلته دا خلق د هغوی بدبختئی راګيرکړل اوبه دليل سره عاجز راتلوسره بې جوابه پاتې شو نو خپل دباؤ ئی ښکاره کړو. خپل مينځ کښې مشوره اوکړه چه ابراهيم ﷺ په اور کښې واچوئی اومړئی کړئی دې د پاره چه زمونږ ددې خدايانوعزت پاتې شی..په دې خبره ټولواتفاق اوکړو اولرګی راوړل ئی شروع کړه. تردې پورې چه بيمارانو ښځو به هم نذر منلو چه که هغه جوړه شوه نود ابراهيم ﷺ دسيزلودپاره به لرګی راوړی. په زمکه کښې يوه ډيره لويه اوژوره کنده اوکړه او هغه ئې دلرګونه ډکه کړه او يولونې ډيرې ئی جوړ کړو اودې ته ئی اور اولګولو. په مخ د زمکه کله هم داسې اور نه دې ليدلې شوې چه کله د اور شغلې آسمان سره خبرې کولې اودې له تلل هم محال شو نوبيا اوويريدل چه خليل الله ﷺ به دې کښې څنګه اچوو؟آخرديوکردی فارسی اعرابی په مشوره باندې چه دهغه نوم بيزن وو يومنجنيق (ټال) تيارکړو چه په دې کښې کينوئی روان ئی کړئی وروئی غورزوئی.روايت دې چه دا سړې هم هغه وخت الله ﷻ په زمکه کښې ورننويستلو اود قيامت پورې هغه لاندې روان دې([1])کله چه هغه اورکښې اوغورزولې شونوهغوی اوفرمائيل﴿حَسْبِيَ اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ حضور ﷺ اوصحابه کرامو ﷡ ته هم چه کله د خبراورسيدو د عربويولوئ لښکردهغوی د مقابلې دپاره راروان دې نوحضور ﷺ هم دا لوستلې وو. ([2])

د غورزولو په وخت کښې د ابراهيم عليه السلام دعاګانو حالت:- داهم روايت دې چه کله هغوی په اور کښې واچولې شو نوهغوی اوفرمائيل اې الله ته په آسمانونوکښې يوازې معبودئی اوتوحيدسره پرې زمکه ستاعبادت کونکې ضرف يوزه يم.([3])

روايت دې چه کله کافر هغه اوتړلو نو هغوی اوفرمائيل ياالله ستا نه علاوه بل څوك د عبادت لائق نشته ستا ذات پاك دې ټول حمداو ثنا هم ستا دپاره دی د ټول ملك هم ته يوازې مالك ئی څوك هم ستا شريك او ملګرې نشته. حضرت شعيب جبائی رحمه الله فرمائی دغه وخت د هغوی عمر صرف شپاړس کاله وو. والله اعلم. د بعضې سلفونه نقل دی چه دغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ د هغوی مخې ته د آسمان

[1] الطبری:۱۸/٤٦٥.
[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة آل عمران باب قوله ﴿الذين قال لهم الناس ان الناس....﴾:٤٥٦٣.
[3] مسندالبزار:۲۳٤۹حلية الاولياء:۱/۱۹.

اوزمکې په مینځ کښې ښکاره شو او وئې فرمائیل چه څه حاجت شته. هغوی جواب ورکړو چه تاسو ته خو هیڅ حاجت نشته البته د الله ﷻ نه حاجت شته.

په ابراهیم علیه السلام باندې هغه اوور یخ کړې شو:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی د باران داروغه فرښتې غوږ لګولې تیاره وه چه کله به د الله ﷻ حکم اوشی اوزه به په دې اور باران اوورووم دا به یخ کړم خونیغ په نیغه حکم هم اور ته اوشو چه زما په خلیل باندې ته سلامتیاوالا اویخ شه. فرمائی چه هم دې حکم سره په مخ د زمکې ټول اور یخ شو.(۱) حضرت کعب احبار رحمة الله فرمائی په هغه ورځ په زمکه باندې چا هم د اور نه فائده نه ده اخستې اود ابراهیم علیه السلام رسئی خو اور اوسوزولې خود هغوی یوویښته ته هم اور اونه لګیدو. حضرت علی ﷺ فرمائی چه اور ته حکم اوشوچه هغه دې خلیل الله علیه السلام ته هیڅ نقصان اونه رسوی.

د ابن عباس ﷺ نه روایت دې که اورته صرف د یخیدو حکم شوې وونو بیابه یخوالی هم هغوی ته نقصان رسولو(۲)ددې دپاره ئې ورسره دا اوفرمائیل چه یخیدوسره د سلامتیاوالا جوړشه. ضحاک رحمة الله چه ډیره لویه کنده وه اوډیره ژوره ئې کنستلې وه اوهغه ئې د اور نه ډکه کړې وه. هر طرف ته د اور شغلې راوتلې په دې کښې ئې خلیل الله علیه السلام واچولو ولې اور هغوی پورې اوهم نه لګیدو تردې چه الله ﷻ عزوجل هغه بالکل یخ کړو. ذکر دې چه په دې وخت کښې حضرت جبرائیل علیه السلام هغوی سره وو هغوی د مخ نه صرف خوله اوچوله د دې نه سوا اور هغوی ته هیڅ نقصان اونه رسولو.

سدی رحمة الله فرمائی چه دسوری فرښته هغوی سره وه. روایت دې چه هغوی په دې کښې څلویښت یا پنځوس ورځې وو. فرمائیل به ئې چه ماته په هغه زمانه کښې کوم راحت اوخوندحاصل ووهغه شان د دغې نه دراوتلونه پس حاصل نه شو.څومره به ښه وه چه زماټول ژوند په هغې کښې تیرشوې وو.

ابوهریره ﷺ فرمائی چه دحضرت ابراهیم علیه السلام پلارکومه ښه کلمه وئیلې ده هغه دا چه کله هغوی د اور نه ژوندې او صحیح سالم راووتلو هغه وخت د تندی نه خوله اوچولوسره اوکتلو نو وئې وئیل ابراهیم ستا رب ډیر بزرګ او لوئ دې. قتاده رحمة الله فرمائی په هغه ورځ چه کوم څناور راووتل د اور مره کولوکوشش نی کولو بغیرد چمچورکئی نه(۳)زهری رحمة الله فرمائی چه رسول الله ﷺ دچمچورکئی دوژلوحکم فرمائیلې دې اوهغه ته ئې فاسق وئیلې.(۴)عائشه رضي الله عنها په کورکښې یوه نیزه لیدلو سره یوې ښځې تپوس اوکړوچه دامو څه له ساتلې ده؟هغوی وئیل دچمچورکود پاره.دحضور ﷺ ارشاددې چه کوم وخت حضرت ابراهیم علیه السلام په اورکښې واچولې شو هغه وخت ټولوځناورو دا اورمړه کولوبغیرد چمچورکئی نه چه نور یوکې هم ورکول نو حضور ﷺ د دې دوژلوحکم ورکړو.(۵) بیافرمائی چه د هغوی مکر مونږ په هغوی باندې اولټه کړو کافرانوداالله ﷻ نبی علیه السلام ښکته کول غوښتل الله ﷻ هم هغوی لاندې اوخودل. عطیه عوفی رحمة الله بیان دې چه دابراهیم علیه السلام په اورکښې دسوزیدوتماشه دکتلودپاره ددې کافرانو بادشاه هم راغلې وو.اخوا خلیل الله علیه السلام په اورکښې اچولې شو اودیخواد اور نه یوبخرې الوزی اود دې کافربادشاه په ګوته پورې لګی اوهلته په ولاړه ولاړه د ولوپه وراندې داسې سوزوی لکه چه روټئی اوسوزی.

---

۱) الطبری:۱۸/۴۶۶.

۲) الطبری:۱۸/۴۶۵.

۳) الطبری:۱۸/۴۶۷.

۴) الطبری:۱۸/۴۶۷.

۵) ابن ماجه کتاب الصید باب قتل الوزغ:۳۲۳۱وسنده حسن.

Scanned with Ca

وَنَجَّيْنٰهُ

| او بچ اوویستل مونږه ابراهیم |

| او مونږ هغه او لوط دواړه

وَلُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا

او لوط | زمکې ته | هغه (زمکې ته) | چې برکت اېښې دې مونږه | په هغې کښې |

بچ اوویستل | داسې ملک ته چې مونږ د ټولې دنیا دخلقو دپاره برکتې کړې دې |

لِلْعٰلَمِيْنَ ۝ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ ؕ وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ؕ وَكُلًّا

دپاره دخلقو (ددنیا) | او ورکړو مونږ | هغه ته | اسحاق | او یعقوب | پرې زیات دپاسه | او دا ټول

او مونږ ابراهیم ته اسحاق (ځوئې) ورکړو | او ددې نه علاوه یعقوب (نمسې) مو ورته هم دانعام په طور اوټول

جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ۝ وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ

جوړ کړل مونږه | صالحان | او جوړ کړل مونږه هغوئ | امامان | چې) ددین) لار به ئې ښودله

نیکان کړل | او هغوئ مو د (ټولو) خلقو پیشوایان جوړ کړل | چې زمونږ په حکم به ئې

بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ

په حکم زمونږ سره | او وحې اوکړه مونږه | هغوئ ته | د کولو دنیکو کارونو | او دقائمولو دمونځ |

(خلقو ته) ددین لار خودله | او هغوئ دوحې په ذریعه د نیکئ کارونه کول | دمونځ کولو

وَاِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ وَكَانُوْا لَنَا عٰبِدِيْنَ ۝ وَلُوْطًا

او دورکولو دزکات | او وو هغوئ | مونږ لره | عبادت کونکې | او (اولیږو مونږه) لوط |

دزکوة ورکولو حکم مو ورته کړې وو | او هغوئ هم زمونږ عبادت کولو | او لوط ﷺ ته مونږ

اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ

او ورکړو مونږه هغه ته | حکم (نبوت) | او علم | او نجات ورکړو مونږ هغه لره | د کلې نه |

حکمت او علم ورکړې وو | او د هغه کلې نه مو بچ راوویستلو | د کوم اوسیدونکې چې

الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا

د هغه کلې نه | چې وو خلق د هغه کلې | چې کولې به ئې | بدکاریانې | بیشکه هغوئ | وو

د بې حیایې د کارونو کونکې ووا ....بیشکه هغه خراب او

قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ۝ وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ؕ اِنَّهٗ

قوم دبدئ | فاسقان | او داخل کړو مونږ هغه | په رحمت خپل کښې | بیشکه هغه |

بدکاره خلق وو | او هغه (لوط ﷺ) مونږ پخپل رحمت کښې داخل کړو | یقیني ده چه هغه په

Scanned with Ca

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۞ ع	
دصالحانو نه وو	
نيکانو خلقو کښې شامل ووا	

قوله تعالى:- إِلَى الْأَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ۞

د شام ملک اومکه مکرمه :- د الله ﷻ فرمان دې چه هغه خپل خليل د کافرانونه بچ کړو اود شام مقدس ملك ته اورسولو.ابی بن کعب ﷜ فرمائی ټولې خوږې اوبه د شام د صخره د لاندې نه راوځی. قتاده ﵀ فرمائی چه هغه له الله ﷻ د عراق د زمکې نه خلاصې ورکړو اودشام زمکې ته نی اورسولو هم شام دانبياءکرامودهجرت ځائ دې.د زمکې نه چه څه کمیږی هغه په شام کښې زیاتیږی اود شام کمې په فلسطين کښې زیاتیږی. هم شام دمحشرزمکه ده. هم دلته به حضرت عيسى ؑ راکوزیږی هم دلته به دجال قتل کولې شی.دکعب ﷜ په قول چه خليل الله ؑ خزان طرف ته تلې وو دلته په راتلوسره هغوی ته معلومه شوه چه د دې ځائ د بادشاه لوردخپل قوم د دين نه ويزاره ده اود هغوی نه نفرت لری بلکه په هغوی باندې پيغورونه کوی نو هغوی دې سره په دې اقرار نکاح اوکړه چه هغه به ده سره د دې ځائ نه هجرت کوی خی به هم ددې نوم ساره بی بی ده.دا روايت غريب دې او مشهور دا دې حضرت ساره بی بی د هغوی دتره لوروه اوهغوی سره ئی هجرت کړې ووراغلې وه.ابن عباس ﷜ فرمائی دا هجرت په مکه کښې ختم شو.هم د مکه په نسبت الله ﷻ فرمائيلی دی دا د الله ﷻ رومبې کور دې چه دبرکت اوهدايت والا دې([1])په کوم کښې چه بغيرددېرو نښونه مقام ابراهيم ؑ هم دې دې ته راتلونکې په امن اوسلامتياکښې راځی. بيافرمائی مونږ ده ته حضرت اسحاق ؑ ورکړويعقوب ؑ ورکړو لکه څوئ او نمسې لکه چه ارشاددې ﴿فَبَشَّرْنٰهَا بِإِسْحٰقَ وَمِنْ وَّرَآءِ إِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ۞﴾([2])دخليل الله ؑ په سوال کښې هم ديوهلك غوښتنه وه دعائی کړې وه چه ﴿رَبِّ هَبْ لِيْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ۞﴾([3])الله ﷻ دادعاهم قبوله کړه اوخوئی له نی څوئ هم ورکړو کوم چه د سوال نه زيات وو اوټول نی نيکوکار جوړکړه.دا ټول نی ددنيامقتداء او پيشوا جوړ کړه د الله ﷻ په حکم سره دمخلوق د خالق اودالله ﷻ دلارې دعوت نی کولو.هغوی ته مونږ د نيکو کارونووحی اوکړه. په دې عام خبره باندې عطف اچولو سره بياخاص خبرې يعنی مونځ روژه نی بيان کړه اوارشاداوشوچه هغوی دې ددې نيکو کارونونه علاوه دنيکوکارونودحکم پخپله هم پدې نيکو باندې عمل کونکې وو.بيادلوط ؑ ذکر شروع کيږی لوط بن هاران بن آزر.هغوی په ابراهيم ؑ باندې ايمان راوړې وو اوهم د هغوی په تابعدارئی کښې هغوی سره هجرت کړې وولکه چه کلام الله کښې دی﴿فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ إِنِّيْ مُهَاجِرٌ إِلٰى رَبِّيْ ۭ إِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ۞﴾([4])په هغوی باندې ايمان راوړو ونی فرمائيل زه دخپل رب طرف ته هجرت کونکې يم.نو الله ﷻ هغوی ته حکمت اوعلم ورکړو اووحی نازله کړه اود نبيانو په پاکه سلسله کښې ئی داخل کړواود سدوم او دې سره خواوشا کلوته نی دليکلو حکم اوشو. هغوی اونه منلواوپه مخالفت باندې نی ملاوتړله د کوم په وجه چه د الله ﷻ په عذاب کښې راګيرکړې شواوفناکړې.شود کومو د بربادئی واقعات چه د الله ﷻ په کتاب عزيزکښې څوځائ بيان

(1) ۳/آل عمران:۹٦.
(2) ۱۱/هود:۷۱.
(3) ۳۷/الصافات:۱۰۰.
(4) ۲۹/العنکبوت:۲٦.

Scanned with Ca

شوی دی دلته فرمانی چه مونږ هغوی له د ډیر خراب کار کونکوفاسقانود کلی نه خلاصي ورکړو اوهغه خو اوچت اونیکوکار وو مونږ هغه په خپل رحمت کښې داخل کړو.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ
| او (دا نعمت مونږ ورکړو) نوح عليه السلام له | کله چی | آواز اوکړو هغه | مخکښې دهغوی نه
| او ددې نه وړاندې کله چې نوح عليه السلام آواز اوکړو

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ
نو دعا قبوله کړه مونږه | هغه لره | نو خلاصي ورکړو مونږ هغه ته | او کوروالو دهغه ته |
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه| اومونږ هغه اود هغه أهل ته د ډیرلوئې غم

مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ
دمصيبت | لوئ نه | او امداد اوکړو مونږ دهغه | په مقابله دقوم کښې| هغه قوم
نه نجات ورکړل | اومونږ د نوح عليه السلام بدله دهغه خلقو نه واخسته | چې زمونږ حکمونه ئې دروغ

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ
چې دروغ اوګڼړل هغوئ | ایتونه زمونږه | بیشکه هغوئ | وو | قوم بد | نو غرق کړل مونږ هغوئ
ګڼړل ابیشکه چې دغه خلق ډیر خراب خلق ووا. نومونږ دوئ ټول

أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾
ټول
غرق کړل

قوله تعالى:- وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ

د نوح عليه السلام دعا:- نوح نبی عليه السلام خپل قوم تنګولوتکلیفونه نی ورکړه نوهغوی الله ﷻ ته فریاداوکړواې الله ﷻ زه عاجزراغلم ته زما امداد اوکړې په زمکه باندې د دې کافرانونه یوکس هم پرینږدې ګنی دوی به ستا بندیګان غولوی اود دوی اولاد به هم داسې فاجر اوکافر وی. الله ﷻ د خپل نبی عليه السلام دعاقبوله کړه هغوی ته اومؤمنانوته نی خلاصې ورکړو اود هغوی اهل هم بغیرد هغوی نه د چانوم چه په بربادکیدو کښې راغلې وو. په هغوی باندې د ایمان راوړونکو شمیرډیرکم وودقوم دسختئی سزا ورکول اود تکلیف نه د عالم رب خپل نبی بچ کړو.نهه نیم سوه کاله(۹۵۰) هغوی په دې قوم کښې وو اوهغوی نی د اسلام طرف ته راغوښتل خوبغیرد یوڅوکسانو باقی ټول دکفر اوشرك نه اخوانه شو بلکه هغوی ته نی سختې سزاګانې ورکړې اویوبل نی هغوی ته تکلیف ورکولود پاره وینا کوله مونږ د هغوی امداد اوکړو اوپه عزت او قدر سره د کافرانود تکلیفونو ورکولونه خلاصې ورکړو اوهغه خراب خلق مو سنبال کړل اود نوح عليه السلام د دعامطابق په مخ د زمکې یوکافر هم پاتې نه شو ټول ډوب کړې شو.

وَدَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ
| او (دا نعمت مونږ ورکړو) داود له | او سلیمان له | کله چی | فیصله کوله دواړو
|.....................اوداود عليه السلام او سلیمان عليه السلام هم یادکړه | کله چې دوئ د

فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا

په باره دفصل کښې | کله چې | دشپې ورګډې شوې | په هغې کښې | ګډې دیو قوم || او وؤ مونږه

پټی په معامله کښې فیصله کوله | په کوم کښې چې د یوې ډلې بیزې څریدلې وې

لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۚ وَكُلًّا

فیصلې دهغوئ ته | کتونکی (پخپله) | نو پوهه ورکړه مونږه دهغه فیصلې | سلیمان له || او هر یو له

او مونږ ته دهغوئ فیصله ښکاره وه | نو مونږ دهغې فیصلې پوهه سلیمان ته ورکړه

آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ

ورکړې وؤ مونږه | حکم او علم | او تابع کړی وؤ مونږه | دداود سره | غرونه |

او حکمت او علم مو هریو ته ورکړې وو | او مونږ داود ﷺ سره غرونه مسخر کړی وو

يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۚ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ

چې تسبیح به ئې ونیله || او مارغان هم | او وؤ مونږه | کونکی (ددې کار) || او ښودلی وؤ مونږ هغه ته

چې هغې (غرونو) او مارغانو به زمونږ پاکی بیانوله || او دا کار مونږ (پخپل قدرت) کړې وو |

صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّن بَأْسِكُمْ ۚ

جوړول | دجامو (زغرو) | ستاسو دپاره | دپاره ددې چې بچ کړی تاسو | دجنګ ستاسو نه

او مونږ هغه ته دزغرو جوړول ستاسو (دفائدې) دپاره خودلې وو | چې تاسو د حملونه بچ کوی

فَهَلْ أَنتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً

نو ایا یئ تاسو | شکر ایستونکی | او دپاره دسلیمان | مونږ مسخر کړی وه) هوا تیزه

نو ایا تاسو شکر نه اداکوئی | او مونږ د سلیمان ﷺ دپاره تیزې هواګانې مسخر کړې وې

تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۚ

چې تلله به | په حکم دهغه سره | هغه زمکې ته | چې برکت ایښې وؤ مونږه | په هغې کښې

چې دهغه په حکم به هغې زمکې طرفته چلیدې | په کومه کښې چې مونږ برکتونه اچولې وو

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَن

او وؤ مونږه | په هر څیز باندې | عالمان | او دشیطانانو نه (تابع کړئ وؤ مونږه) | ځینی هغه

او مونږ ته خو هر یو څیز معلوم دی || او په شیطانانو کښې داسې هم وو | چې دهغه

يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ ۚ وَكُنَّا

چې غوپې به ئې وهلې | دپاره دهغه | او کول به ئې | نور کارونه هم | علاوه ددې نه || او وؤ مونږ

دپاره ئې (په دریابونو کښې) غوپې وهلې | او ددې نه علاوه نور کارونه به ئې هم کول | او مونږ

لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

هغوئ لره | ساتونکی

به دهغوئ حفاظت کولو

Scanned with Ca

قوله تعالى:-إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ

د داوُدؑ او سليمان ؑ يوه فيصله:-ابن مسعودؓ فرمائى چه دافصل د انګورو وود کومې غونچې چه زورندوې.(**نفشت**)معنى د شپې په وخت کښې دڅاروو څرولو ته اود ورځې په وخت کښې څاروو څرولو ته عربى کښې(**همل**) وائى([1])ابن مسعودؓ فرمائى داباغ چيلوتباه کړو.داوُدؑدا فيصله اوکړه چه دباغ دنقصان په بدله کښې دې داچيلئى هغه باغ والا ته ورکړې شى.سليمانؑ چه دافيصله واوريده نو عرض ئى اوکړواې د الله ﷺ نبى د دې نه علاوه هم د فيصله څه صورت شته؟ هغوى اوفرمائيل هغه څه؟ چه چيلئى دې د باغ والاته حواله کړې شى هغه دې د دې نه فائده اخلى اوباغ دې دچيلووالا ته حواله کړې شى په دې کښې دانګورودځيلوحفاظت دې کوى تردې چه ځيلئى بنه برابرې شى انګور اولګى اوبياپه دې حالت کښې راشى په کوم کښې چه وونود باغ والا ته به دې خپل باغ ورکړې او د باغ والا دې هغه ته چيلئى حواله کړى. هم دامطلب د دې آيت دې چه مونږ د دې جګړې بنه فيصله حضرت سليمانؑ ته اوخودله.([2])

ابن عباسؓ فرمائى د حضرت داوُدؑ دې فيصلې اوريدو سره د چيلووالا مخ زړوندکړو او صرف سپى ځان سره واخستل او واپس روان وو حضرت سليمانؑ د هغه نه تپوس اوکړو چه ستاځه فيصله اوشوه؟ هغه خبرورکړو نو هغوى اوفرمائيل چه که زه په دې ځائې کښې موجود وې نودا فيصله به مې نه ورکوله څه بله فيصله به مې ورکوله.داوُدؑ ته چه کله داخبر اورسيدونوهغه ئى راوغوښتو او تپوس ئى ترې اوکړوچه بچې تابه څه فيصله کوله؟هغوى هم داپورتنئى فيصله واوروله. مسروقؒ فرمائى چه دې چيلو غونچې او پاڼړې هره څه خوړلې وونود داوُدؑ فيصله خلاف سليمانؑ فيصله ورکړه چه د دغه خلقو چيلئى دې د باغ والا ته ورکړې شى اودا باغ دې دوى ته حواله کړې شى ترکومې چه باغ په خپل اصلى حال کښې راشى نوترهغې پورې دې د چيلونه بچى پئى اود دې تولې فائدې د باغ والا اخلى بيا دې هريوته خپل څيز ورکړې شى.

که دپې چيلئ وغيره باغ خراب کړى نو تاوان شته د ورځې نشته:-قاضى شريح له هم يوه دا جګړه راغلې وه نو هغوى دا فيصله اوکړه که د ورځې دې چيلونقصان کړې وى نوهيڅ معاوضه نشته اوکه د شپې ئى نقصان رسولې وى نود چيلووالا ذمه واردې بياهغوى هم د دې آيت تلاوت اوکړو.د مسند احمدپه حديث کښې دى چه د براء بن عازبؓ اوښه يوباغ ته تلې وه اوهلته ئى دباغ ډير نقصان کړې وو نورسول الله ﷺ دا فيصله اوفرمائيله چه په باغ والا باندې دورځې حفاظت دې اوکوم نقصان چه د څاروو نه د شپې شوې دې دهغې جرمانه په څاروووالاباندې ده.([3])پدې حديث کښې علتونه راويستلې شوى دى او مونږ په کتاب الاحکام کښې د الله ﷻ په فضل سره د دې پوره تفصيل بيان کړې دې.

د اياس بن بن معاويه واقعه:-روايت دې چه کله د حضرت اياس بن معاويهؒ ته د قاضى جوريدو درخواست اوکړې شونوهغه حضرت حسنؒ له راغلو وئى ژړل او تپوس ئى ترې اوکړو چه اې ابوسعيد ته ولې ژاړې؟ وئى فرمائيل ماته دا روايت رسيدلې دې که چرې قاضى اجتهاد اوکړو بيائى هم غلطى اوکړه نو دوزخى دې اوکوم خواهش د نفس طرف ته تيټ شو هغه هم دوزخى دې. او چا چه اجتهاد اوکړو اوصحت ته اورسيدو هغه جنت ته اورسيدو.حضرت حسنؒ چه دا واوريده نو وئى فرمائيل چه واوره الله ﷻدحضرت داوُدؑ اوحضرت سليمانؑ دفيصلې ذکرفرمائيلې دې

---

[1] الطبرى:۱۸/٤٧٧.

[2] الطبرى:۱۸/۳۷٥، حاکم:۲/٥۸۸.

[3] احمد:٥/٤۳٥، ابوداوُد کتاب البيوع باب المواشى تفسد زرع قوم:۳٥٦۹ابن ماجه:۲۳۳۲، ابن الجارود:۷۹٦،حاکم:۲/٤٧

Scanned with Ca

اوښكاره خبره ده چه انبياء عليهم السلام حكم دي د هغوى په قول سره د دې خلقو خبرې ردكيدلې شى الله ﷻ خود حضرت سليمان عليه السلام تعريف هم كړې دې ولې دحضرت داؤد عليه السلام خرابوالې ئى نه دې بيان فرمانيلې. بل دا چه د خپل زړه په ارادو اوخواهشاتو پسې مه كيږنى دريم دا چه د الله ﷻ نه بغيرد بل چا نه مه ويريږنى بيانى دا آيت تلاوت كړو. ﴿يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾[1] يعنى اې داؤد عليه السلام مونږ ته دزمكې خليفه جوړكړې ته دخلقو په مينځ كښې دحق فيصلې كوه اوپه خواهشاتو پسې مه لګه د الله ﷻ د لارې نه به واوړې. بل ځاى ارشاددې ﴿فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِىْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ؕ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ﴾[2] دخلقو نه مه ويريږه هم زما نه ويريږه بل ارشاد دې ﴿وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِىْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ؕ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ﴾[3] زما آياتونه په معمولى ګټه باندې مه خرڅوه. زه وايم چه د انبياء عليهم السلام په معصوميت كښې اود هغوى دالله ﷻ د طرف نه هروخت تائيدكيدلو كښې خود چا اختلاف نشته اودصحيح بخارى حديث دې رسول الله ﷺ فرمائى كله چه حاكم اجتهاد اوكوشش اوكړى بيا صحت ته هم اورسې نوهغه ته دوچنده اجرملاويږى اود پوره كوشش كولونه پس هم غلطى اوكړى نو غه ته اجر ملاويږى.[4] داحديث صفا ښائى چه حضرت اياس رحمه الله ته چه كوم وهم ووچه سره د پوره كوشش نه هم خطأ اوكړى نو دوزخى دې دا غلطه ده. والله اعلم.

دقاضى دې قسمونه:-دسنن په يوبل حديث كښې دى چه قاضى درې قسمه دى يوجنتى اودوه دوزخيان. كوم چه حق معلوم كړواوهم پدې ئى فيصله اوكړه هغه جنتى دې اوچاچه په جهالت سره فيصله اوكړه هغه دوزخي دې اوچاچه دحق پيژندلو سره ددې خلاف فيصله اوكړه هغه هم دوزخى دې.[5]

د ويښځو د فيصلې قصه:-د قرآن كريم بيان كړې شوې دې واقعه سره نيزدې هغه قصه ده كومه چه په مسنداحمد كښې ده رسول الله ﷺ فرمائى دوه ښځې وې هغوى سره خپل بچى هم وو شرمخ راغلو يو ماشوم ئى اوچت كړو اوس هرې يوې ښځې وئيل چه ستا بچې يوړو اوچه كوم پاتې دې هغه زما بچې دې. آخر دا قصه حضرت داؤد عليه السلام ته پيش كړې شوه هغې مشرې ښځې ته فيصله وركړه چه دا ماشوم ستا دې هغه د دې ځاى نه لاړه په لاركښې حضرت سليمان عليه السلام وو هغه دواړه راوغوښتې ورته ئى اووئيل چاړه راوړئى زه دا ماشوم دوه ټكړې كوم او هرې يوې ته به نيمه ټكړه وركړې شى په دې باندې هغه مشر خو چپ شوه ولې كشرې چغې صورې شروع كړې الله ﷻ دې په تاسو باندې رحم اوكړى تاسو داسې مه كوئى دا هلك هم د دې مشرې دې هم دې ته ئى وركړئى. حضرت سليمان عليه السلام په دې معامله باندې پوهه شو اوماشوم ئى كشرې ته وركړو. دا حديث په بخارى اومسلم كښې هم شته.[6] امام نسائى رحمه الله په دې باندې باب تړلې دې چه حاكم له جائز دى چه خپله فيصله په زړه كښې اوساتى اوحقيقت معلومولود پاره دې د هغې خلاف څه اووائى.

---

[1]) ۳۸/ص:۳۶.
[2]) ۵/المائده:۴۴.
[3]) ۵/المائده:۴۴.
[4]) صحيح بخارى كتاب الاعتصام باب اجر الحاكم اذااجتهدفاصاب اواخطا:۷۳۵۲، صحيح مسلم:۱۷۱۶، ابوداؤد:۳۵۷۴، احمد:۴/۹۸
[5]) ابوداؤد كتاب القضاء باب القاضى يخطى:۳۵۷۳ وسنده ضعيف خلف بن خليفه راوى حافظه خرابه وه، ترمذى:۱۳۲۲، ابن ماجه:۲۳۱۵ شعب الايمان:۷۵۳۱، حاكم:۴/۹۰.
[6]) احمد:۲/۳۲۲، صحيح بخارى:كتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى ﴿ووهبنا لداؤد سليمان نعم العبد....﴾:۳۴۲۷، صحيح مسلم:۱۷۲۰، ابن حبان:۵۰۶۶.

بله عجیبه قیصه:-هم داسې یوه واقعه په ابن عساکر کښې هم ده چه یوې ښانسته ښځې سره یو رئیس ملاویدل غوښتل خوښځې اونه منل دغه شان درې نورو کسانو هم دې سره د بدکارئی اراده اوکړه خو هغه منع پاتې شوه. په دې باندې هغه رئیسان کلك شو او په خپل مینځ کښې اتفاق کولوسره د داؤد ﷺ په عدالت کښې ټولودا ګواهي ورکړه چه هغه ښځه خپل سپي سره داسې کارکوي. د څلورو وارو په اتفاقي بیان سره داحکم اوکړې شو چه دا رجم کړنې. هم هغه ماښام حضرت سلیمان ﷺ د خپل عمر هلکانو سره ناست وو حاکم جوړشوې ووڅلورو هلکانو د دغه خلقو په شان هغوی له دامقدمه راوړه او د یوې ښځې په نسبت ئې داسې وینا اوکړه. حضرت سلیمان ﷺ حکم اوکړو څلور واړه جدا جدا کړنې. بیا ئې یویو خپل ځان له راوغوښتلو او تپوس ئې ترې اوکړو چه د هغه سپي رنګ څنګه دې؟ یووئیل تور،بیائي دویم ځان له راوغوښتو د هغه نه ئې هم دا سوال اوکړو هغه وئیل سور دریم وئیل خاکي او څلورم وئیل سپین. هغوی په دغه وخت دا فیصله اوکړه چه دا په دې ښځه هسې تهمت دې اوهغه څلور واړه ئې قتل کړل. حضرت داؤد ﷺ ته هم دا واقعه بیان کړې شوه نو هغوی هم هغه وخت زر هغه څلور امیران راوغوښتل اوهمدغه شان ئې دهغوی نه د سپي درنګ باره کښې تپوس اوکړو دوی ګډوډشو چا یوڅه اوونیل او چا بل څه.داؤد ﷺ ته دهغوی دروغ معلوم شواو حکم ئې اوکړو چه دوی قتل کړنې.

د داؤد علیه السلام ښکلې اواز:-بیا بیان فرمائي چه حضرت داؤد ﷺ ته هغه نوراني مرئي ورکړې شوې وه اوهغوی به داسې په خوږ آواز او خلوص سره زبور تلاوت کولو چه مرغو به هم خپلې وزرې اودرولې اوداللہ ﷻ تسبیح به ئې بیانولې اودغه شان غرونه هم. یوروایت کښې دی چه د شپې حضرت ابوموسی اشعري ﷺ د قرآن کریم تلاوت کولو رسول الله ﷺ د هغه خوږ مزیدار اود خلوص نه ډك آواز اوریدو سره اودریدو اود ډیر وخت پورې ئې اوریدو بیائي اوفرمائیل چه ده خود آل داؤد د آواز خوږوالې راکړو. (۱)
حضرت ابوموسی اشعري ﷺ ته چه کله معلومه شوه نوونئي فرمائیل چه که ماته معلومه وه چه حضورﷺ زما قراءت اوري نوما به نور هم ښه لوستلو. (۲)
حضرت ابوعثمان نهدي رحمه الله فرمائي ما خود چا د ښه نه ښه باجه کښې هم داسې آواز کښې مزه نه ده اخستې کومه چه د ابوموسی ﷺ په آواز کښې وه. دومره خوږ آواز چه حضورﷺ د حضرت داؤد ﷺ د آواز یوه حصه اوګرځوله. اوس ګوره چه پخپله به د داؤد ﷺ آواز څنګه وو. بیا خپل یوبل احسان ښائي چه حضرت داؤد ﷺ ته زغرې جوړول هم مونږ خودلي وو. د هغوی د زمانې نه وړاندې به بغیر کونډو اوبغیرکړو زغرې جوړیدلې دکونډو والا او کړیدارې زغرې به هم هغوی جوړولې(۳)لکه چه بل آیت کښې دی مونږ حضرت داؤد ﷺ ته اوسپنه نرمه کړه چه هغه بهترین زغرې تیارې کړې اوپه ټیك اندازه په هغې کښې کړئي جوړې کړي. دا زغرې به په میدان جنګ کښې په کارراتلې. نوداهغه نعمت ووچه په دې باندې خلقو له د الله ﷻ شکر کول پکار دی.

د سلیمان ﷺتابع څیزونه:- مونږ زوروره هوادسلیمان ﷺ ابع کړې وه چه هغه به ئې دهغه دحکم مطابق دبرکت والا زمکې یعنی شام ته به ئې رسولو. مونږ ته د هریوڅیز علم دې. هغوی به په خپل تخت باندې د خپل سازوسامان اولښکرکیناستو بیاچه به ئې چرته تلل غوښتل هوابه هغوی د حکم مطابق په یوساعت کښې هلته رسولود تخت د پاسه به مرغو وزرې خورې کړې سورې کولو لکه چه ارشاد دې ﴿فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ﴾ (۴)یعنی مونږ هوادهغه تابع کړې وه چه چرته به ئې تلل غوښتل

---

۱) صحیح بخاری کتاب فضائل القرآن باب حسن الصوت بالقراءة للقرآن :۵۰۴۸، صحیح مسلم:۷۹۳، احمد:۳۴۹/۵.
۲) حاکم:۴۶۶/۳ وسنده ضعیف، مجمع الزوائد:۱۷۱/۷.
۳) الطبری:۴۸۰/۱۸.
۴) ۳۸/ص:۳۶.

Scanned with Ca

هم هغه طرف ته به ئې په نرمئ سره روانولو سحر ماښام به ئې د میاشتو میاشتو مزلې کولې.

سعید بن جبیر رحمه الله فرمائي شپږ زره کرسئ به ئې لګولې. نیزدې به مؤمنان انسانان ناست وو هغوی پسې شانه به مسلمانان پیریان ناست وو بیا به د هغوی په حکم باندې په ټولومرغوسورې کړې ووچه بیا به ئې حکم کولونوهوابه هغوی روانول. (۱)

عبدالله بن عبیدبن عمیر رحمه الله فرمائي حضرت سلیمان علیه السلام به هوا ته حکم کولو هغه به د یوې لوئ ویرنې غوندې جمع کیدله لکه چه غر دې بیا به ئې د هغې په اوچت مکان باندې د اودریدلوحکم کولوبیابه د وزرو په اس باندې سوریدو او په خپله فرش باندې به ورختلوبیابه ئې هوا ته حکم کولو نو هغې به اوچت ځائ ته اوړلو دغه وخت به هغوی سرښکته کولو اواخوادېخوابه ئې بالکل نه کتل په دې کښې به د هغوی عاجزي اود الله ﷻ شکرکولو مقصدوو. ځکه چه هغوی ته د خپلې عاجزئ علم وو بیا به چه کوم ځائ هغوی حکم کولو هم هلته به هوا کوزولو. دغه شان سرکشه پیریان هم الله ﷻ د هغوی په قبضه کښې کړې وو چه په سمندرکښې به ئې غوپې لګولې او مرغلرې او قیمتي کاڼړی به ئې راویستل او نور به ئې ډیر کارونه روزګارونه کول. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَّغَوَّاصٍ ۝ وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ۝ هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝ وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ۝ ﴾ (۲) مونږ سرکشه پیریان د هغوی تابع کړې وو چه ګلکاران وو غوپې وهونکی وو اودې نه علاوه نورشیطانان هم د هغوی ماتحت ووچه په زنځیرونوکښې به تړلې شوی وواوهم مونږدسلیمان علیه السلام محافظ او ساتندونکی ووهیڅ یوشیطان به هغوی ته بدی نه شوه رسولې بلکه ټول په ټول د هغوی ماتحت حکم منونکی او تابعدار ووڅوك به هغوی ته نیزدې هم نه تللې د هغوی بادشاهي به په هغوی چلیدله څوك چه به ئې غوښتل قیدکول به ئې اوڅوك چه به ئې غوښتل نو آزادول به ئې هم دائي اوفرمائیل چه څه نور پیریان به وو چه تړلې شوی وو.

<table>
<tr><td>اِذْ وَاَيُّوْبَ</td></tr>
<tr><td>| او (دحکم او دعلم دا نعمت مونږ ورکړې وو) ایوب له | کله چې</td></tr>
<tr><td>اوایوب علیه السلام یاد کړه | ....څه وخت چه</td></tr>
<tr><td>نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ</td></tr>
<tr><td>آواز اوکړو هغه | رب خپل ته | بیشکه زه چې یم | رسیدلې دې ماته | ضرر (تکلیف) | او ته</td></tr>
<tr><td>هغه خپل رب ته زاری اوکړه | چې ماته تکلیف رارسیدلې دې || و ته دټولونه زیات</td></tr>
<tr><td>اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ۝ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا</td></tr>
<tr><td>ډیر مهربانه ئې | دټولو مهربانانو نه | پس قبوله کړه مونږه | دعا دهغه | نو لرې کړو مونږه</td></tr>
<tr><td>رحم کونکې ئې | نومونږ دهغه دعا قبوله کړه | او دهغه تکلیف مو لرې کړو | اوهغه ته</td></tr>
<tr><td>مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ</td></tr>
<tr><td>هغه | چې وو په هغه | دضرر نه | او ورکړو مونږ هغه ته | اهل وعیال دهغه | او په مثل دهغوئ</td></tr>
<tr><td>مو خپله کورنئ واپس کړه || او ددوئ په شان مور نور خلق هم ورته</td></tr>
</table>

(۱) حاکم: ۲/۵۸۹ عن ابن عباس رضي الله عنه.
(۲) ۳۸/ص: ۳۷-۴۰.

Scanned with Ca

مَّعَهُمْ	رَحْمَةً	مِّنْ عِنْدِنَا	وَذِكْرٰى	لِلْعٰبِدِيْنَ۝
مو ورسره نور هم ورکړل	خاص درحمت په طور	دطرفه زمونږ نه	او نصيحت	دپاره دعبادت کونکو
په خپل رحمت سره ورکړل		او د عبادت کونکو دپاره نصيحت وو		

قوله تعالى:- وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ

د حضرت ايوب ﷺ بيماري صبراو د صحت دعا:- د حضرت ايوب ﷺ د تکليفونوبيان کولې شي کوم چه بدني مالي اواولاد وو. دهغوی ډير قسم قسم څاروی ووفصلونه باغونه وغيره وو اولاد بيبياني وينځې غلامان ځناورمال متاع هرڅه د الله ﷻ ورکړې شوې موجود وو. اوس چه کله د رب د طرف نه ازميښت راغلونوهم ديوسر نه هرڅه فناشو تردې چه په بدن کښې جذام اولګيدو اوډېرې نه بغيرد بدن ټولې حصې ئې ددې بيمارۍ نه محفوظ پاتې نه شوې تردې پورې چه دخواوشا خلقو ترې کرکه کوله. د ښار په شاړ ګوټ کښې ئې استوګنه اختيارکړه. بغيرد يوې بي بي نه بل څوك هغه سره پاتې نه شو د دې مصيبت په وخت کښې ترې ټولودډه اوکړه. هم دغه يوه وه چه دهغوی خدمت به ئې کولواودې سره به خوارې مزدوري هم کوله اود خيټې ساتلو پاره به ئې راوړله. حضورﷺ رښتيافرمائيلي دي چه د ټولونه سخت ازميښت هم دنبيانو عليهم السلام وی بيادنيکانو خلقوبيا د هغوی نه د ښکته درجې د خلقو اوبيا هغوی نه دکمې درجې دخلقو.([1]) يوبل روايت کښې دي چه د هرسړي امتحان د هغه د دين په اندازه کيږي که هغه په خپل دين کښې مضبوط وی نو امتحان ئې هم سخت وی. ([2])

د ايوب ﷺ د صبر بيان او دهغه دعاګانې:- حضرت ايوب ﷺ ډير زيات صابروو تردې چه د هغه صبرد عامو خلقو په ژبه هم مشهوردې. يزيدبن ميسره فرمائي کله چه د هغوی ازميښت شروع شويا بچ ئې مړشو مال فناشوهيڅ څيز ئې په لاس کښې پاتې نه شو هغه د الله ﷻ په ذکر کښې نورهم زيات شو وئې فرمائيل اې دټولوپالونکو پالونکيه تا په ماباندې لوئ لوئ احسانونه کړی مال دې راکړواولاددې راکړو هغه وخت زمازړه ډير مشغول وواوس تا هر څه واخستل اوزما زړه دې د دې ټولوفکرونونه خالي کړواوس زما په زړه اوتاکښې هيڅ څيز مينځ کښې نشته که زمادښمن ابليس ستا دا مهرباني پيژندلې وه نوهغه به زما سره ډيرحسد کولو. ابليس لعين په دې وينا کولوسره اود دې وخت حمد سره لولپه شو. د هغوی په دعاګانوکښې داهم دعاوه اې الله تاچه زه مالدار اولاد والا اوبال بچ والاجوړکړې ووم تاته ښه پته ده چه هغه وخت ما هيڅ کبر او غرور نه دې کړې کله مې هم په چا ظلم نه دې کړې زماربه تاته معلومه ده چه زما نرمه اوګرمه بستره به تياره وه ما به شپې ستا په عبادت کښې تيرولې خپل نفس ته به مې داسې رټنه ورکوله چه ته دې له نه ئې پيداکړې شوې. ستادرضاپه طلب کښې ماخپل راحت او آرام پريخودې وو. (ابن ابی حاتم) ددې آيت په تفسيرکښې ابن ابی حاتم او ابن جريرکښې يوه ډيره اوږده قصه ده کومه چه وراندينوډيرو مفسرينوهم ذکرکړې ده خوپه دې کښې غربت دې اود دې د اوږدوالي په وجه هغه مونږ پريخوده. د مودو پورې هغوی په مصيبتونوکښې راګيرو و.

حضرت حسن رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله فرمائي اوه کاله او څومياشتې هغوی دې کښې اخته وو. د بني اسرائيلو د ګندګيل د غورزولوځای (ډيران) کښې هغوی اچولې وو په بدن باندې چينجي شوې وو ([3]) بيا الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکرم اوکړو دټولومصيبتونونه ئې خلاصې ورکړو اجرئې ورکړو او

---

[1] ترمذی کتاب الزهدباب ماجاء فی الصبرعلی البلاء:۲۳۹۸وهوحسن، ابن ماجه:۴۰۲۳-۴۰۲۴، احمد:۱۷۲/۱، حاکم : ۴۱/۱، المختار:۱۰۵۶.

[2] حواله سابق.

[3] دا خبره اسرائيلي روايت دې د انبياء کرامو سره مناسبت نه دی ، حاشيه ابن کثير.

Scanned with Ca

تعریفونه ئې اوکړې شو دوهب بن منبه ؒ بیان دې چه پوره دیرش کاله هغوی په دې تکلیفونو کښې وو. ټوله غوښه ترې رژیدلې وه صرف هډوکې او څرمن پاتې وه هغوی به په ایرو کښې پراته وو او صرف یوه بی بی ئې وه چه هغوی سره وه. کله چه ډیره موده تیره شوه نو یوه ورځ ئې اوونیل اې د الله ﷻ نبی ته د الله ﷻ نه دعاولې نه کوې چه هغه دا مصیبت زمونږ نه لرې کړی هغوی اوفرمائیل چه بی بی اویاکاله الله ﷻ زه په صحت او عافیت کښې اوساتلم نو که اویا کاله هم زه په دې حالت کښې پاتې شم او صبر اوکړم نو دا هم ډیر کم دې. په دې باندې بی بی اوړچیده او هغه به ښار ته تله د خاوند او خپل کار روزګار به ئې کولو او چه څه به ملاویدل نو هغه به ئې راوړل او په هغوی باندې به ئې خوړل څکل.

د شیطان دهوکه:-دهغوی یودوه د زړه پورې دوستان وو هغوی په فلسطین کښې شیطان خبر کړل چه ستاسو دوست په سخت مصیبت کښې اخته دې تاسو لاړشئ اود هغه پوښتنه اوکړئ اود ځان سره څه شراب یوسئ هغه پرې اوڅکوئ نو دې سره به هغه ته شفاملاوشي.دا دواړه راغلل اودحضرت ایوب ؑ داحالت ئې چه اولیدلو نود سترګونه ئې اوښکې لاړې او په چغو ئې اوژړل.هغوی تپوس اوکړو تاسو څوك ئې؟ هغوی وریادکړل نوخوشحاله شو هغوی ته ئې پخیرراغلي اوونیل.هغوی ونیل جناب تاسو لکه چه څه پټونې او په ښکاره ددې خلاف کوئ.ایوب ؑ خپلې سترګې دآسمان طرف ته اوچتې کړې وئې فرمائیل الله ﷻ ښه پوهیږی چه مابه څه پټول اوڅه به مې ښکاره کول. زما رب زه په دې کښې اخته کړم چه اوګوری زه صبر کوم که بې صبری. هغوی وئیل چه ښه ده مونږ تاله څه دارو راوړی دی تاسودا اوڅکئ شفابه ملاوشي.شراب دی مونږ دخپل ځائ نه راوړی دی.دې اوریدوسره هغه سخت غصه شواوونئ وئیل تاسوشیطان خبیث راوستې ئې تاسو سره خبرې کول ستاسو خوراك څښاك په ماباندې حرام دې. دا دواړه د هغوی د خوانه لاړل.

د شیطان بله دهوکه:-یوځل د هغوی بی بی د کوردخلقو روټئ پخې کړې د هغوی یوماشوم اوده وو نو هغوی د دې ماشوم دحصې ټیکلی هغې ته ورکړې دائې راوړې او حضرت ایوب ؑ له راغله نوهغوی اوفرمائیل چه دانن دې د کوم ځائ نه راوړی دی هغې ټوله قصه بیان کړه. هغوی اوفرمائیل چه هم اوس اوس لاړه شه ممکن ده چه هغه ماشوم راپاسیدلې وی اوهم د دې ټیکلو ضد کوی او په ژړا ژړا ئې ټول کور پریشانه کړې وی. هغې روټئ واپس یوړې لاړه د هغوی په دروازه کښې یوه چیلئ تړلې شوې وه هغه ئې په داسې زور سره ډیکه کړه هغې وئیل ګوره دا ایوب د داسې غلط خیال والا دې. بیا پورته لاړه چه وئې کتل نوواقعی ماشوم راپاسیدلې وو اوهم د دې ټیکلود پاره ئې شور کولو اوټول کور ئې سخت تنګ کړې وو. دې کتلوسره ئې اوونیل الله په ایوب باندې رحم اوکړې په ډیره ښه موقعه باندې راورسیدم ټیکلی ئې ورکړه او واپس راغله. په لارکښې شیطان د طبیب په شکل کښې ملاو شو وئیل ستاخاوند په سخت تکلیف کښې دې مودې تیرې شوې ته هغه ته اووایه چه د فلانکې قبیلې د بت په نوم دې یومېچ مړکړی شفابه ورته اوشي بیادې توبه اوکړی. کله چه داحضرت ایوب ؑ له راغله نوهغوی ته ئې دا اوونیل. هغوی اوفرمائیل د شیطان خبیث جادو په تا اوچلیدو که زه کله ټیك شوم نو سل ډورې به دې وهم.یوه ورځ هغه دهرې ورځ په شان د روزګار په لټون کښې کورپه کورګرځیدله خو چرته هم کارملاونه شونو ناامیده شوه. د ماښام واپس راتلوپه وخت کښې ورته دحضرت ایوب ؑ د ولګې خیال راغلو نوهغې دخپلو ویښتویوه کمځئ پریکړه اود یومالداره جینئ په لاس ئې خرڅه کړه هغې دې ته د خوراك څښاك ډیر سامان ورکړو کوم چه هغې کورته راوړه. حضرت ایوب ؑ تپوس اوکړو دا نن دومره ډیره اودومره ښه خوراکونه د کوم ځائ نه راغله؟ وئې فرمائیل د یومالداره کور کارمې کړې نوهغوی اوخوړله. بله ورځ هم اتفاقی هم داسې اوشو اوهغې د خپلو ویښتو دویمه کمځئ پرې کړه خرڅه ئې کړه اوخوراك ئې راوړونو نن ئې هم داسې خوراك لیدوسره اوفرمائیل والله زه به ئې

Scanned with Ca

چرې هم اونه خورم چه ترڅودې ماته صحيح خبره نه وي خودلې چه دادې څنګه راوړه؟ اوس هغې خپله لوپټه د سر نه کوزه کړه چه وئې کتل نودسر ويښته ئې پرې شوي ووهم هغه وخت اوويريدلو اوبې آرامه شو د الله ﷻ نه سوال اوکړوماته ضرر رسيدلې دې اوته د ټولونه ډير رحيم ذات ئې.حضرت نوف رحمه الله فرمائي کوم شيطان چه حضرت ايوب عليه السلام پسې لګيدلې وو د هغه نوم مبسوط وو. دحضرت ايوب عليه السلام بي بي به عموماً هغوی ته عرض کولو د الله ﷻ نه دعااوغواړه خو هغه به نه غوښتله ترډې چه يوځل د بنواسرائيلوڅه خلق هغوی له راغله او وئې وئيل چه دې سړی ته دا تکليف او ضرر خامخا د څه ګناه په وجه سره شوې دې هغه وخت ناڅاپې د هغوی د خلې مبارکې نه دادعااووتله.

د ايوب عليه السلام او دوؤ رونړو قصه:- حضرت عبدالله بن عبيد بن عمير رحمه الله فرمائي دحضرت ايوب عليه السلام دوه رونړه وو يوه ورځ هغوی د ملاقات د پاره راغلل خود بدن د بدبوئې په وجه نيزدې رانغله اوهم د لرې نه په ولاړه ئې يوبل ته اووئيل که په دې سړی کښې څه نيکي وه نو الله ﷻ به دې په دې مصيبت کښې نه اخته کولو.دې خبرې ايوب عليه السلام ته هغه خفګان وراورسولو چه ترنن ورځې پورې په يوځيز باندې هم داسې خفګان نه ووکړې. هم هغه وخت ئې عرض اوکړو اې الله ﷻ يوه شپه په ماداسې نه ده تيره شوې چه يواوږې سړې زماپه علم کښې وو اوما خيټه مړه کړې وی.پروردګار که زه ستا په نيز پدې خبره کښې رښتونې يم نوزماتصديق اوکړه نوهم هغه وخت دآسمان نه دهغه تصديق اوشواوهغه دواړو اوريدل. بيائې اوفرمائيل پروردګارکله هم داسې نه دی شوی چه ماسره ديوې نه زياتې کپړې وی اوما يوبربنډته نه وی ورکړې که زه پدې ويناکښې رښتونې يم نوزماتصديق د آسمان نه اوکړه په دې باندې هم دهغوی تصديق ددوی په اوريدوسره اوکړې شو.بيائې دادعااوکړه اوبه سجده کښې راپريوتلو وئې فرمائيل اې الله اوس به زه د سجدې نه سر اوچت نه کړم ترکومې چه دې دا مصيبت زما نه اخواکړې نه وی کوم چه په ما باندې نازل شوې. ستا دعاقبوله شوه اوته سراوچت کړه هغه ټول تکليفونه او بيمارئ د هغوی نه لرې شوې کومې چه په هغوی باندې راکوزې شوې وې.ابن أبي حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي ايوب عليه السلام اتلس کاله په مصيبتونوکښې راګيرووبيادهغه ددوودوستانودراتلو اوبدګمانئې کولو ذکردې د څه په جواب کښې چه هغوی اوفرمائيل چه زماخوداحالت ووچه په لارکښې به مې دوه سړی په جګړه ليدل او په هغې کښې به مې چه کوم سړې په قسم خوړلو اوريدلو نو کورته به راتلوبه مې دهغه کفارد ورکوله چه هسې نه ده د الله ﷻ نوم په ناحقه سره اخستې وی. هغوی په خپله بيمارئ کښې دومره کمزورې شوې وو چه د هغوی بي بي به د هغوی لاس نيولو او قضائې حاجت له به ئې بوتلو.يوه ورځ هغوی ته حاجت وو آواز ئې اوکړو خود هغوی بي بي په راتلوکښې لږ شان وخت اولګولو هغوی ته سخت تکليف اوشو هم هغه وخت د آسمان نه آواز راغلو اې ايوب عليه السلام خپله پونده په زمکه اووهه هم دا اوبه اوڅکه او هم دې سره غسل هم اوکړه. [1] د دې حديث مرفوع کيدل بالکل غريب دی.

په ايوب عليه السلام باندې د الله ﷻ خصوصي مهرباني:- ابن عباس رضي الله عنه فرمائي هم هغه وخت الله ﷻ د هغوی د پاره جنتي حله نازله کړه د کوم په اغوستو چه هغوی خان له شو کيناستو کله چه د هغوی بي بي راغله او وې نه پيژندلې شو نو هغوی نه ئې تپوس اوکړو اې د الله ﷻ بنده دلته يوبيمار بې کسه بې وسه وو.تاته معلومه ده هغه څه شو؟ هغه وئيل چرته شرمخ به اوړې وی يا به سپی مات کړې وی. بيائې اوفرمائيل چه نه نه هم هغه بيمارايوب زه يم. بي بي ئې اوفرمائيل اې سړيه ته يودردمندې ښځې پورې ټوقې کوې اوما بې وقوفه جوړوې. هغوی وئيل نه نه ماته الله ﷻ شفاراکړه اودا رنګ او شکل هم.دهغوی مال هغوی ته واپس ورکړې شو اود هغوی هم هغه اولاد واپس دوی ته ملاوشو اوهغې

---

[1] حاکم:۲/۵۸۱-۵۸۲ سنده ضعيف الزهری عنعن،مسندالبزارس:۲۳۵۷، مسندابي يعلی: ۳۶۱۷، ابن حبان:۲۸۹۸، حلية اولياء:۳/۳۷۴.

Scanned with Ca

سره دغه شان نور هم. په وحی کښې دازیږی هم هغوی ته اوروليې شوې وو قربانی اوکړه استغفاراوکړه د کور والا ستا باره کښې زما نافرمانی کړې وه.

د سرو زرو د ملخانو راوتل:- یوبل روایت کښې دی چه کله الله ﷻ حضرت ایوب علیه السلام ته عافیت ورکړو د آسمان نه د سرو زرو ملخان راووریدل. کوم چه هغوی راواخستل او په خپله کپړه کښې جمع کول شروع کړل نوآوازراغلوچه اې ایوب ته تراوسه پورې اسوده شوې نه نی؟هغوی جواب ورکړو اې پروردگار ستا په رحمت سره څوك كله اسوده كيدې شی.([1])

د ایوب علیه السلام د بی بی نوم:- بیا فرمانی چه مونږ هغه ته د هغه اهل ورکړو. ابن عباس رضی الله عنه فرمانی چه هم هغه خلق ور واپس کړې شو([2]) دهغوی د بی بی نوم رحمت وو.که دا قول چرې د آیت نه فهم شوې وی نو دا هم دورازکار امر دې اوکه د اهل کتابونه اخستې شوی وی نوهغه د تصدیق اوتکذیب قابل څیز نه دې. ابن عساکر د هغې نوم په خپل تاریخ کښې "لیا" خودلې دې دا د میشابن یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم لور ده.یوقول داهم دې چه حضرت "لیا"د حضرت یعقوب علیه السلام لور او حضرت ایوب علیه السلام بی بی ده چه د ثنیه په زمکه کښې هغوی سره وه. یوروایت کښې دی چه اوفرمائیلې شوستا ټول اهل جنت کښې دې که ته غوارې نوټول دلته په دنیاکښې راولم اوکه وائې نو هم هلته دې وی اوپه دنیاکښې د هغې عوض درکړم نوهغوی دویمه خبره خوښه کړه. نود آخرت اجر اود نیابدله دواړه هغوی ته ملاوشو. دا هر څه زمونږ د رحمت ښکاره کونه وه اوزمونږ د ربښتونی عبادت کونکو د پاره نصیحت اوعبرت وو. هغوی داهل بلاپیښواوداهرڅه خکه اوشوچه په مصیبتونو کښې اینختی خلق د خپل ځان د پاره د هغوی په ذات کښې عبرت اوګوری او بې صبری اوناشکری اونه کړی او نور خلق هغوی د الله ﷻ خراب بندیګان اونه ګنړی. حضرت ایوب علیه السلام د صبر یوغر وواود ثابت قدمنی یو نمونه وو. د الله ﷻ په تقدیر باندې د هغه په امتحان باندې انسان له صبر اوبرداشت کول پکار دی نه ده معلومه چه قدرت خپل پټ پټ کوم کوم حکمتونه ښائی.

وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ	وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ	كُلٌّ	مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ۝٨٥
او (دا نعمت مونږه) اسماعيل او ادريس له ورکړوا	او ذوالکفل له هم	دا ټول وو	دصبر کونکو نه
او اسماعيل علیه السلام او ادريس علیه السلام	او ذالکفل علیه السلام ياد کړه	داټول	د صبرکونکو څخنی وو
وَأَدْخَلْنَٰهُمْ	فِى رَحْمَتِنَآ ۖ	إِنَّهُم	مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝٨٦
او داخل کړل مونږه هغوئ	په رحمت خپل کښې	بیشکه هغوئ	وو دصالحانونه
اودوئ مونږ په خپل رحمت کښې داخل کړل		بیشکه چې دغه ټول نیکان خلق وو	

قوله تعالى:- وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ

دحضرت اسماعيل، ادريس او ذوالکفل علیهم السلام تذکره:- حضرت اسماعيل علیه السلام دحضرت ابراهيم علیه السلام خوئ ووپه سورت مريم کښې د هغه بيان شوی دې. د حضرت ادريس علیه السلام هم ذکر شوی دې.

ذوالکفل نبی ووکه ولی؟ دده د بزرګئ قصه:- ذوالکفل خو په ظاهره نبی معلومیږی خکه چه د نبیانو په ذکر کښې دهغه نوم راغلې دې اوخلق وائی چه دانبی نه وو.بلکه يو نيک سړې وو دخپلې زمانې بادشاه

([1]) حاکم:۲/۵۸۲.
([2]) الطبری:۱۸/۹۰۶.

Scanned with Ca

وو ډير عادل اود مروت سړي وو. امام ابن جرير په دې کښې توقف کوی. (١) والله اعلم.
مجاهد رحمه الله فرمانی دا يونيك بزرګ وو چاچه د خپل وخت نبی سره وعده اوکړه اوپه هغې باندې قايم پاتې شو.په قوم کښې به ئې عدل اوانصاف کولو. روايت دې چه حضرت يسع عليه السلام ډير بوډا شوې وو نواراده ئې اوکړه چه زه هم په خپل ژوند کښې خپل څوك خليفه جوړکړم چه اوګورم هغه څنګه عمل کوی. خلق ئې راجمع کړل او ورته ئې اوفرمانيل چه کوم سړې درې خبرې منظورکړی هغه ته زه خلافت ورکوم. ټوله ورځ روژه وی ټوله شپه قيام کوی اوهيڅ کله هم غصه نه کوی. نور خو څوك اونه دريدل ولې يو سړې کوم چه خلقو ډيردسپکې درجې والا ګڼړلواودريدوچه زه به داشرط پوره کړم.هغوی تپوس اوکړوچه ته به د ورځې روژه ئې د شپې به تهجد کوې او په چابه غصه نه کوې؟ هغه ونيل او نوحضرت يسع عليه السلام ونيل چه ښه نوصبا صحيح. په دويمه ورځ هم هغوی دغه شان په عام مجلس کښې سوال اوکړو خود هغه سړی نه علاوه بل څوك اونه دريدلو نوهم هغه خليفه جوړکړې شو. اوس شيطان واړه واړه شيطانان د دې بزرګ د دهوکه کولود پاره راليګل شروع کړه خود چا هم څه داؤ اونه چليدو نو ابليس پخپله راغلو غرمه د قيلولې د پاره هغوی ملاست وو چه دې خبيث کنډه ټکول شروع کړه. هغوی تپوس اوکړوچه څوك ئې؟ هغه وئيل زه يومظلوم يم يوفريادی يم زما قوم ما تنګوی ماسره هغوی داکړی داکړی هغه يوه ډيره اوږده قصه اورول شروع کړه نو په يوشان ئې هم نه ختموله د خوب ټول وخت په دې کښې تيرشو او حضرت ذوالکفل به په شپه ورځ کښې صرف هم دې وخت کښې لږ شان ساعت د پاره اوده کيدلو. هغه وئيل ښه ده ماښام راشه زه به ستاسره انصاف اوکړم. اوس چه د ماښام هغوی فيصلې کولې نو هر طرف ته ئې هغه کتلو خود هغه چرته هم پته اونه لګيدله ترديې چه پخپله هم لاړو اواخواديخوانې اوکتلو خوپيدانه شو بل سحر هم هغه رانغلو. بيا چه هغه د لږساعت د آرام دپاره سملاستونودا خبيث راغلو او دروازه ټکول ئې شروع کړه هغوی کولاوکړه ورته ئې اوفرمانيل چه ماخوتاته ماښام د راتلوونيلې وو زه په انتظارووم خوته رانغلې. هغه وئيل حضرت څه اوکړم چه ماکله ستاسوطرف ته دراتلواراده اوکړه نوهغوی ونيل ته مه ورځه مونږبه ستا حق اداکړو زه حصارشوم اوس هغوی بياانکاراوکړو. دې وخت کښې ئې څه اوږدې قصې شروع کړې اود نن خوب هم لاړو. اوس ئې ماښام بياانتظاراوکړو نه هغه راتلو اونه راغلو. په دريمه ورځ باندې هغوی يوسړې مقرر کړو چه ګوره څوك دروازې له رانه شی دخوب نه زما حالت خرابيږی.هغوی لاملاست نه وو چه هغه مردود بياراغلو څوکيدارهغه رامنع کړو خوهغه په يوه سوړه دننه راغلو اود دننه نه ئې دروازه ټکول شروع کړه. هغوی راپاسيدل او څوکيدار ته ئې اوونيل چه ګوره ما تاته ونيلې وو بيادې هم دروازې ته څوك راپرېخودل هغه ونيل زمادطرف نه خو څوك هم نه دی راغلی.اوس چه هغه په غورسره اوکتل نو دروازه بنده وه اوهغه سړې دننه موجود وو. هغوی ته پته اولګيده چه داشيطان دې. هغه وخت شيطان اوونيل اې د الله تعالى ولی ما بيله نه تا د شپې قيام پرېخودو نه ته په دې نوکر باندې په داسې حال کښې غصه شوې نو الله تعالى د هغه نوم ذوالکفل کيخودو ځکه چه د کومو خبرو هغه کفالت کړې وو هغه ئې پوره کړې.(ابن ابی حاتم)دابن عباس نه هم په څه تفسيرسره داقصه نقل ده په دې کښې دی چه د بنواسرائيلو يوقاضی د مرګ په وخت کښې ونيلې وو چه زما نه پس زما منصب څوك سنبالولې شی؟ هغه ونيل چه زه نودهغه نوم ذوالکفل شو.په دې کښې دی چه کله شيطان دهغه د آرام په وخت کښې راغلو څوکيدار منع کړو نوهغه دومره شور اوکړو چه هغوی راپاسيدل او په دويمه ورځ ئې هم داسې اوکړه په دريمه ئې هم دغه شان اوکړه. اوس هغه د ده سره د تلود پاره تيارشو زه تاسره ځم او ستا حق درکوم خو په لار کښې هغه خپل لاس خلاص کړو او اوتختيدو.حضرت اشعری رضی الله عنه په منبر باندې اوونيل چه ذوالکفل

(١) الطبری:۱۸/۵۰۷.

نبی نه وو دبنواسرائیلو یونیك سړې وو چه هره ورځ به ئی سل مونځونه کول دې نه پس هغه هم د دې په شان د عبادت ذمه اوچته کړه په دې وجه هغه ته ذوالکفل اوونیلې شو. په یومنقطع روایت کښې دی د حضرت ابوموسی اشعری ﷺ نه هم نقل دی یوغریب حدیث په مسنداحمد کښې دی په دې کښې د کفل یوه واقعه بیان ده ذوالکفل نی ورته نه دې وئیلې ډیر ممکن دی چه دا څوك بل صاحب وی. په دې حدیث کښې واقعه دا ده چه کفل نومې یوسړې وو چه د یوې ګناه نه نه بچ کیدو. یوځل هغه یوې ښځې له شپیته دیناره ورکړه اود بدکارئی د پاره ئی تیاره کړه کله چه د خپلې ارادې پوره کولو د پاره تیارشو نو هغه ښځه په ژړا شوه او په رپیدو شوه. هغه وئیل چه ماخوپه تا څه زبردستی نه ده کړې چه ته ژړا کوې بیا د دې ژړا او رپیدو څه وجه ده؟ هغې وئیل چه ما ترننه پورې د الله ﷻ داسې هیڅ نافرمانی نه ده کړې دې وخت کښې زما محتاجنی دا بده ورځ ماته اوخودله. کفل وئیل چه ته په یوه ګناه باندې دومره په تردد کښې ئی سره د دې چه دې نه وراندې کله هم تا داسې نه دی کړې. هم هغه وخت ئی پریخوده اود هغې نه جداشو او ورته ئی اووئیل څه دا دینار ماتاته اوبښل په الله ﷻ قسم د نن نه پس به زه د الله ﷻ هیڅ قسم نافرمانی اونه کړم. د الله ﷻ شان وو چه هم په هغه شپه وفات شو سحر خلق ګوری چه د هغه په دروازه باندې قدرتی توګه باندې لیکل شوی ووچه الله ﷻ کفل اوبښلو. (١)

وَذَا النُّونِ   إِذْ   ذَّهَبَ   مُغَاضِبًا   فَظَنَّ
او دا (نعمت مونږ ورکړو) مهی والاله | کله چی | لاړو هغه | په غصه | نو ګمان ئې اوکړو |
اودمهی والا (یونس ﷺ) یادکړه | څهٔ وخت چې هغه خفه قهریدلې روان شو |او داخیال ئې اوکړو چې مونږ
أَن لَّن نَّقْدِرَ   عَلَيْهِ   فَنَادَىٰ   فِي الظُّلُمَاتِ
چې هر ګزتنګسیارانولو | په ده باندې | نو اواز اوکړو هغه | په تیرو کښی
به په ده تنګسیا نه راولو|......... نو په تورو تیارو کښې ئې اواز اوکړو | چې (ائې الله ﷻ)
أَن لَّا إِلَٰهَ   إِلَّا   أَنتَ   سُبْحَانَكَ   إِنِّي   كُنتُ
چې نشته لائق دعبادت | مګر | هم ته ئې | پاك دې ذات ستا | بیشکه زهٔ | ووم
ستا نه بغیر بل معبود نشته | ته پاک ئې | بیشکه چې هم زه زیاتې کونکې یم
مِنَ الظَّالِمِينَ ۝٨٧ فَاسْتَجَبْنَا   لَهُ   وَنَجَّيْنَاهُ   مِنَ الْغَمِّ
دظالمانونه | پس دعا قبوله کړه مونږه | دهغه | او خلاصې ورکړو مونږ هغه لره | دغم نه
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه | ....او هغه مو دغم نه خلاص کړو
وَكَذَٰلِكَ   نُنجِي   الْمُؤْمِنِينَ ۝٨٨
او دارنګې| خلاصې ورکوؤ مونږ | مومنانو له |
او مونږ ایماندار خلق هم داشان د غم نه خلاصو|

قوله تعالی:- وَذَا النُّونِ

دحضرت یونس ﷺ ذکر:- -داواقعه دلته هم ذکر ده اوسورة صافات کښې هم ده اوسورة نون کښې هم ده.داپیغمبرحضرت یونس بن متی ﷺ وو.هغه د موصل دعلاقې د نینوی طرف ته نبی جوړ کړو الله ﷻ

---

(١) احمد:۲/۲۳، ترمذی کتاب صفة القیامة باب فیه اربعة احادیث:۲۴۹٦ حاکم:۲۵۲/٤ (التقریب:۲۹۰/۱ رقم:۱۱۲)

Scanned with Ca

ليکلې وو. هغوی د الله ﷻ د لارې دعوت ورکولوخو خلقو ايمان راونړلو هغوی د هغه ځای نه خفه شو لاړو اوهغه خلقو ته ئی اووئيل په دريوورځوکښې به د الله ﷻ عذاب په تاسو راځي. کله چه هغوی ته د دې خبرې حقيقت معلوم شو اوهغوی ته پته اولګيده چه پيغمبران علیهم السلام دروغژن نه وی دا ټول په ټول سره دلويو وړو او څناورو څارو ځنګل ته اووتل بچی د مئيندونه جدا کړل او په چغوچغو ئی الله ﷻ ته زاری اوفريادونه اوکړل. يو خواد دوی چغې ويناګانې بل طرف ته د هغوی د څارووعجيبه آوازونه غرض داچه د الله ﷻ رحمت متوجه شو عذاب اوچت کړې شو لکه چه ارشاددې ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ اِيْمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُوْنُسَ ۭ لَمَّآ اٰمَنُوْا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ﴾(١)يعنی د عذابونو د تحقيق نه پس ايمان چاته فائده نه ده ورکړې بغيرد يونس ﷺ دقوم نه چه د هغوی د ايمان په وجه مونږ دهغوی نه عذاب اخوا کړو اوددنيادرسوائې نه هغوی مونږبچ کړل اودمرګه پورې موورته مهلت ورکړو.

يونس عليه السلام د قوم نه خفه لاړو کشتئ کښې سور شو:-حضرت يونس ﷺ د دې ځای نه لاړو او په يوه کشتئ کښې سور شو وړاندې تلوسره د طوفان آثار ښکاره شو او نيزدې وه چه کشتئ ډوبه شوې وه نومشوره اوکړې شوه چه يوسړې په درياب کښې غورزول پکاردی. چه دا وزن کم شی نو خسنړې د حضرت يونس ﷺ په نوم راووتلو چا هغه په درياب کښې غورزول خوښ نه کړه يه دويم ځل خسنړې اوشو هم د هغه نوم راووتلو بيا په دريم ځل هم دهغه نوم راووتلوبخپله په قرآن کښې دی ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ﴾(٢)دې ځل حضرت يونس ﷺبخپله تيارشواوکپړې ئې اوويستلې اودرياب ته ئی ورټوپ کړو. دبحر اخضر نه يوکب اوبه شلونکې راغلو هغوی ئی يوه نوړئی کړل خود الله ﷻ په حکم ئی نه څه هډوکې مات کړو اونه ئی بدن ته څه نقصان اورسولو دې د هغه خوراك نه وو بلکه د ده خيټه د هغه قيدخانه وه. هم په دې وجه دهغوی نسبت د کب طرف ته اوکړو. عربی کښې کب ته نون وائی د هغه غضب اوغصه په قوم باندې وه(٣)خيال دا وو چه هغه به الله ﷻ زرنه رانيسی نودلته د ﴿نقدر﴾هم دا معنی ابن عباس رضی الله عنه مجاهد رحمه الله ضحاك رحمه الله کړې ده.(٤)امام ابن جرير رحمه الله هم داخوښوی اوددې تائيد په آيت ﴿وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهٗ فَلْيُنْفِقْ مِمَّآ اٰتٰىهُ اللّٰهُ ۭ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَآ اٰتٰىهَا ۭ سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُّسْرًا﴾(٥) نه هم کيږی.

عطيه عوفی رحمه الله دامعنی کړې ده چه مونږ به په ده باندې نه مقدرکوو﴿قَدَرَ﴾ او﴿قَدَّرَ﴾ دواړه لفظونوهم په يوه معنی کښې وئيلې شی. ددې په سند کښې د عربی ديوشعر نه علاوه ﴿فَالْتَقَى الْمَآءُ عَلٰٓى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾(٦) هم پيش کولې شی.

د مهی په خيټه کښې د يونس ﷺ دعا او تسبيح:-په دې تيارو کښې راګيرېدو سره حضرت يونس ﷺ خپل رب رابللو.دسمندر لاندې تياره بيا د کب د خيټې تياره بيا دشپې تياره دا ټولې تيارې راجمع شوې وې(٧)هغوی د سمندرپه بيخ کښې د کاڼړو تسبيح واوريده او پخپله ئی هم تسبيح کول شروع کړو.هغه د کب خيټې ته لاړو اول خو ئی خيال کوو چه مړشوم بيائی پښې اوخوزولې نواوخوزيدې يقين ئی اوشوچه ژوندې دې هم هلته په سجده کښې پريوتلواو وئيل اې الله ما ستا د پاره هم دا ځای جمات

(١) ١٠/يونس:٩٨.
(٢) ٣٧/الصافات:١٤١.
(٣) الطبری:١٨/٥١١
(٤) الطبری:١٨/٥١٤.
(٥) ٦٥/الطلاق:٧.
(٦) ٥٤/القمر:١٢.
(٧) حاکم:٢/٣٨٣.

Scanned with Ca

جوړکړو چاچه دې نه وړاندې به داسې ځائ د سجدې نه وی جوړکړې.([1])حضرت حسن بصری ؒ فرمائی چه څلويښت ورځې هغوی د کب په خيټه کښې وو.ابن جرير کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کله چه الله ﷻ دحضرت يونس ؑ د قيد کولواراده اوکړه نوکب ته حکم اوشو نوهغه تيرکړی خوداسې چه نه ئی هډوکی مات شی اونه ئی په بدن باندې څه کرخې راشی.کله چه هغه د سمندربيخ ته اورسيدو اوتسبيح ئی واوريده نو حيران شو وحی اوشوه چه دا د سمندرد ځناورو تسبيح ده نوهغوی هم د الله ﷻ تسبيح شروع کړه. دې اوريدو سره فرښتو وئيل يا الله دا خود ډير لرې نه دې ډير کمزورې دا د چا دې مونږ خونی نه پيژنو. جواب ملاو شو دا زما د بنده حضرت يونس ؑ آواز دې هغه زما نافرمانی اوکړه ما هغه د کب په خيټه کښې قيدکړو هغوی وئيل اې ربه دهغه اعمال خو به شپه ورځ هروخت راختل الله ﷻ د هغوی سفارش قبول کړو کب ته حکم اوشو چه هغه دې غاړې ته اوغورزوی([2])په تفسير ابن کثير په يوه نسخه کښې داروايت هم دې حضورﷺ اوفرمائيل چه هيڅ چا له لائق نه دی چه هغه خپل ځان ته د يونس بن متیٰ نه غوره اووائی دالله ﷻدې بنده په تياروکښې دخپل رب تسبيح بيان کړې ده([3])پورته چه کوم يوروايت تيرشود هغې هم دا يو سنددې.ابن ابی حاتم کښې دی حضورﷺ فرمائی کله چه حضرت يونس ؑ دا دعااوکړه نودا کلمات د عرش نه چاپيره تاويدل فرښتو وئيل د ډير لرې آواز دې خوغوږونه مو دې سره د وړاندې نه بلد دی آواز ډير کمزورې دې الله ﷻ اوفرمائيل ولې تاسو اونه پيژندلو؟ هغوی وئيل نه الله ﷻ اوفرمائيل دا زماد بنده يونس آواز دې.فرښتو وئيل هم هغه يونس د چا پاك عمل او قبول شوې به هره ورځ ستا طرف ته راختلواود چا دعاګانې چه تاته قبولې وې اې الله چه څنګه هغه دآرام په وخت کښې نيکی کوله نو د دې مصيبت په وخت کښې په هغه رحم اوکړه. هم هغه وخت الله ﷻ کب ته حکم اوکړو چه بغير تکليف نه هغه غاړې ته اوغورزوه.([4]) بيا فرمائی چه مونږ دهغه دعاقبوله کړه اودغم نه موورته خلاصې ورکړودتيارونه موراوويستلوهم دغه شان مونږ ايماندارو ته خلاصې ورکوو.هغوی په مصيبتونو کښې چه راګيرشی نوهم مونږ ته آوازکوی اومونږدهغه دست ګيری کوواوټول مشکلات ورته آسانوو. خاص کر چه څوك دا د يونس ؑ دعا اولولی دکوم چه سيد الانبياء رسول الله ﷺ ترغيب ورکړې دې.

ديونس عليه السلام والا دعا مقبوله دعا ده:-مسنداحمد اوترمذی وغيره کښې دی حضرت سعدبن ابی وقاص ؓ فرمائی زه جمات ته لاړم هلته حضرت عثمان ؓ موجودوو. ما سلام اوکړو هغوی ماته په غورسره اوکتل اوزما دسلام جواب ئی رانه کړو.ماامير المؤمنين عمرؓ ته شکايت اوکړوهغوی عثمان راوغوښتو اود واقعه تپوس ئی ترې اوکړو چه تاسود يومسلمان رور د سلام جواب ولې ورنه کړو؟ هغوی اوفرمائيل نه دې راغلې نه ده سلام کړې اونه دا چه ماده له جواب نه دې ورکړې. په دې باندې ما قسم اوخوړو نوهغه هم زما په مقابله کښې قسم اوخوړلو بيا څه خيال کولوسره حضرت عثمان ؓ توبه اواستغفار اوکړو او وئی فرمائيل ټيك ده چه ته وتلې وې خوهغه وخت ما خپل زړه سره هغه خبره کوله چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې وه. والله کله چه هغه ماته ياده شی نوزما په سترګونه بلکه زماپه زړه باندې هم پرده پريوځی. حضرت سعد ؓ اوفرمائيل زه تاته د هغې خبر درکوم رسول الله ﷺ زمونږ په وړاندې اول هم د دعاذکر کړې وو چه يواعرابی راغلو اوحضورﷺ ئی په خپلو خبروکښې مشغول

---

[1] الطبری:۵۱۸/۱۸، حاکم:۵۸۵/۲.

[2] الطبری:۵۱۸/۱۸ مجمع الزوائد:۱۰۱/۷.

[3] مصنف ابن ابی شيبة:۳۱۸۵٤،موقوفًا علی علی ؓومسنده حسن دَ سبح الله فی الظلمات نه علاوه دا روايت په صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالی ﴿وهل اتاك حديث موسی﴾:۳۳۹۵.

[4] ابن ابی حاتم.

Scanned with Ca

کړو ډیر زیات وخت تیرشو بیاحضور ﷺ د هغه ځاې نه پاسیدواوکورته ئې تشریف یوړو. زه هم حضور ﷺ پسې شاته ووم. کله چه حضور ﷺ کورته نیزدې اورسیدو نوماسره ویره وه چه حضور ﷺ چرته کورته لاړنه شي اوزه پاتې شم نوما په زوره زوره په زمکه پښې وهلوسره تلل شروع کړه. حضور ﷺ زما د ځپلوکشار واوریدو نوزما طرف ته ئې اوکتل او وئې فرمائیل څوك ابواسحاق؟ ماوئیل اوجی یارسول الله ﷺ! هم زه یم. حضور ﷺ اوفرمائیل څه خبره ده ماوئیل حضور ﷺ تاسو د اول دعاذکر اوکړو بیا هغه اعرابی راغلو اوتاسو مشغول شونی. حضور ﷺ اوفرمائیل او او هغه دعا د حضرت ذوالنون ﷺ وه چه هغه د کب په خیټه کښې کړې وه یعنی ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ﴾ (١) واوره کوم یومسلمان چه په کومه یوه معامله کښې هم د خپل رب نه دا دعا اوکړی الله ﷻ هغه ضرور قبلوی. (٢)

دې دعا سره دعااوکړی د هغه دعابه خامخا ﷺابن ابی حاتم کښې دی څوك هم چه د حضرت یونس فرمائی هم پدې آیت کښې ددې نه پس فرمان دې چه مونږهم دغه شان ﷺقبلولې شی(٣)ابوسعید هغه نوم په کوم سره چه راوبللې ﷻ فرمائی دالله ﷺمؤمنانوته خلاصې ورکوو.ابن جریرکښې دی حضور په دعاکښې دې. ﷺشی اوقبول ئې کړی اوچه څه اوغوښتې شی هغه ورکوی هغه د یونس بن متی

دیونس علیه السلام دعاټولومسلمانانو دپاره عامه ده:-حضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ فرمائی ماوئیل یارسول الله ﷺ هغه صرف د حضرت یونس ﷺ د پاره خاص وه یاد ټولومسلمانانود پاره عام ده. وئې فرمائیل دهغه دپاره خاص اود ټولومسلمانانود پاره عام ده څوك هم چه دادعااوکړی. آیاتا په قرآن پاك کښې نه دی لوستلی چه مونږ دهغه دعا قبوله کړه هغه مو د غم نه خلاص کړواودغه شان مونږ مؤمنان خلاصوو. نوچه څوك هم دا دعااوکړی د هغه د پاره د الله ﷻ د قبلولووعده شوې ده. (٤)

ابن ابی حاتم کښې دی چه کثیر بن معبد فرمائی ما د امام حسن بصری ﷫ نه تپوس اوکړو ابوسعید! د الله ﷻ هغه اسم اعظم چه کله د هغې سره د هغه نه دعااوکړې شی او الله ﷻ ئې قبوله کړی اوچه کله د هغه نه هغې سره سوال اوکړې شی نوهغه ئې ورکوی کوم یودې؟ هغوی جواب ورکړو وراره آیا تا په قرآن کریم کښې د الله ﷻ دا فرمان نه دې لوستلې؟ بیاهغوی هم دا دوه آیاتونه اولوستل اوونی فرمائیل وراره دا د الله ﷻ اسم اعظم دې کله چه دې سره دعااوکړې شی هغه قبلوی اوکله چه د هغه نه په دې سره غوښتنه اوکړې شی هغه ئې ورکوی.

				وَزَكَرِيَّآ	اِذْ
				او (دا نعمت ورکړو مونږ) زکریا له	کله چې
				او زکریا ﷺ یاد کړه	څه وخت چې
نَادٰى	رَبَّهٗ	رَبِّ	لَا تَذَرْنِیْ	فَرْدًا	وَّاَنْتَ
آواز اوکړو هغه	رب خپل ته	اے ربه زما	مه پریږده ما	یوازې	او هم ته ئې

هغه دخپل رب نه دعا اوکړه اچې ائې زما ربه ! ما یوازې لاوارثه مه پریږده | اوهم ته

(١) ٢١/الانبياء:٨٧.

(٢) احمد:١/١٧٠، كتاب الدعوات باب لى دعوة ذى النون....٣٥٠٥وسنده صحيح، مسندابى يعلى:٧٧٢،السنن الكبرى للنسائى:١٠٤٩٢

(٣) حاكم:٢/٣٨٢وسنده صحيح، مسند ابى يعلى:٧٠٧.

(٤) الطبرى:١٨/٥١٩، حاكم:١/٥٠٦،

Scanned with Ca

خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى

بهتره دوارثانو نه | نو دعا قبوله کړه مونږه | دهغه | او ورکړو مونږ | هغه ته | يحيى

دټولونه بهتر وارث ئې| نومونږ دهغه دعا قبوله کړه |او ورته مو يحيى ﷵ ورکړو

وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ

اواصلاح اوکړه مونږ | دده دپاره | ددهٔ دښځې | بيشکه هغوئ | ووٌ |چې تلوار به ئې کوله |

اودده بی بی مو ددهٔ دپاره داولاد قابله کړه |بيشکه هغوی به دنيکئ په کارونو کښې

فِى الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا

په نيکو کارونو کښې | او آواز به ئې کوؤ مونږ ته | په مينه | او په يره سره | او ووٌ هغوئ | مونږ ته

دتلوار کولو|......اومونږ به ئې په اميد اوويره سره يادولو| او مونږ ته به ئې عاجزی

خٰشِعِيْنَ ﴿٩٠﴾ وَالَّتِىْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا

تيټيدونکی | اوياده کړه قيصه دهغه جينی|چې حفاظت ئې کړې ووٌ|دشرم دځائې خپل|نوپوکړو مونږ

کوله| ...او د هغې زنانه (مريم) ذکر اوکړه |چا چې خپل عزت بچ کړې ووا نو مونږ په

فِيْهَا مِنْ رُّوْحِنَا وَجَعَلْنٰهَا وَابْنَهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿٩١﴾

په هغې کښې | دروح خپل نه | او اوګرزوله مونږه هغه | او ځوئې دهغې | نښه | دپاره دخلقو |

هغې کښې خپل روح پوک وهل| اوهغه ښځه اودهغې ځوئې مو دټولې دنيا دپاره يو نښه اوګرځوله |

قوله تعالى:- وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ

د حضرت زکريا ﷵ واقعه:- -الله ﷻ دحضرت زکريا ﷵ قصه بيانوی چه هغه دعا اوکړه چه زما دې اولاد وی چه زمانه پس نبی جوړشی.په سورت مريم اوسورت آل عمران کښې داواقعه په تفصيل سره ده. هغوی دادعاد خلقونه پټه کړې وه. مايوازې مه پريږده يعنی بې اولاده. ددعانه پس نی دالله ﷻ ثنا اوکړه ځنګه چه ددې دعا لائق وه. الله ﷻ د هغوی دعاقبوله کړه اود هغوی بی بی د چا چه د بوډيوالی پورې اولاد نه وو شوې د اولاد قابله نی جوړه کړه. (١)

بعضې خلق وائی چه د ژبې اوږدوالې ئی بندکړو اوبعضې وائی د اخلاقوکمې ئی پوره کړو خود قرآن الفاظوته نيزدې هم پرومبنی معنی ده. دا تول بزرګان د نيکوطرف ته اود الله ﷻ د حکم منلوطرف ته منډوتررو والا وو. (٢) او په لالچ او ويرې سره به ئی د الله ﷻ نه دعاګانې کولې او رښتونی مؤمنان د رب خبرې منونکی اود الله ﷻ ويره لرونکی تواضع عاجزی او کونکی اود الله ﷻ په وړاندې خپله عاجزی ښکاره کوله. (٣)

دعاء کښې ډيره عاجز پکار ده :- روايت دې چه حضرت ابوبکرصديق ﷺ په خپله يوه خطبه کښې فرمائيل خلقو زه تاسوته د الله ﷻ نه دويريدلو اود هغه پوره ثنااوصفت بيانولو اوپه لالچ اوويرې سره د دعاګانو غوښتلو او په دعاګانوکښې خشوع اوخضوع کولووصيت کوم. ګورئی الله ﷻ د حضرت زکريا ﷵ د

(١) الطبری:١٨/٥٢٠.
(٢) الطبری:٢/١٦.
(٣) الطبری:٢/١٦.

Scanned with Ca

کورنئي هم دا فضيلت بيان فرمائيلي دي بيا هغوی دا ايت مبارك تلاوت کړو. [1] کرخولې دي.

د حضرت مريم بی بی د خيرذکر:- د حضرت بی بی مريم اوحضرت عيسی ﷺ قصه بيانوی. په قرآن کريم کښې عموماد حضرت زکريا ﷺ اوحضرت يحيی ﷺ قصه سره هم دهغوی قصه بيانيږی ځکه چه په دې خلقو کښې پوره ربط دې. حضرت زکريا ﷺ د پوره بوډاوالي په حال کښې دهغوی بی بی د خوانئي دعمر نه راتيره شوې پوره عمر بې اولاده وه هغې له نی اولاد ورکړو اود دې قدرت د خودلو سره بيا صرف يوې ښځې ته بغيرد خاوندنه اولاد ورکول دا د نور قدرت کمال ښکاره کوی. په سورت آل عمران او سورت مريم کښې هم دا ترتيب دې د عصمت والا د ښځې نه مراد بی بی مريم ده. لکه چه ارشاد دي ﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهِ مِنْ رُّوْحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ﴾ [2] يعنی دعمران لور چه مريم وه پاکه بی بی وه هغه اود هغې خوئ حضرت عيسی ﷺنی د خپل قدرت بې مثاله نښه جوړه کړه چه مخلوق ته د الله ﷻ د هرقسم قدرت اود هغه د پيداکولو کولاو اختيارات اوتصرف په خپله اراده سره ځيزونه جوړول معلوم شی.عيسی ﷺ د الله ﷻ دقدرت يوه نښه وود پيريانو دپاره هم اود انسانانو د پاره هم.

اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۹۲﴾

بيشکه | دا امت ستاسو | امت يو دي | او زه | رب ستاسو يم | نو پس عبادت کوئ زما

بيشکه ستاسو دا امت هم يو امت دي | او زه ستاسو رب يم | نو تاسوهم زما عبادت کوئی

وَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ۭ كُلٌّ اِلَيْنَا رٰجِعُوْنَ ﴿۹۳﴾

او ټوټې ټوټې کړو دي خلقو | کار ددين خپل | په منځ خپل کښې | ټول | مونږ ته | واپس راتلونکی دی

او دي خلقو په خپل دين کښې اختلافات اوکړو | .... هر يو به مونږ ته پيش کيږی

فَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ

نو څوك چې عمل کوی | دنيکو کارونو نه | او هغه وی | مومن | پس نۀ به کيږی ناقدری

نوڅوک چې دنيکئ کارونه کوی | او هغه مومن هم وی | نودهغه د کوشش به هيڅکله ناقدری اونشی

لِسَعْيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهٗ كٰتِبُوْنَ ﴿۹۴﴾ وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ

د کوشش دهغه | او بيشکه مونږه | دغه کار لره | ليکونکی يو | او حرام دی | په هغه کلی باند

او مونږ دهغه عملونه ليکوا .... وکومه ښاريه چې مونږ تباه کړي ده

اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾ حَتّٰٓى اِذَا

چې هلاك کړي وی مونږ هغه | چې بيشکه هغوئ | به واپس نۀ راځی | تر هغې پوري | کله چې

دهغې داوسيدونکو دپاره ممکن نه ده | چې هغوئ به بيا دنيا ته واپس راشی | تر دې چې

فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ

پرانستې شی | ياجوج او ماجوج | او هغوئ | دهري لوړې نه | په جلتی راکوزيږی

ياجوج او ماجوج راخواره شی | او هغوئ به د هري لوړې نه په منډه کوزيږی

[1] حاکم:۲/۳۸۳

[2] ۶۶/التحريم:۱۲.

يَنْسِلُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ
او رانژدې شي ‖ وعده حقه (قیامت) ‖ نو یو دم به ‖ حالت داسې وي ‖ چې تیغې به راوتلې وي
او رښتینې وعده رانژدې شوه ‖ نو دغې کافرانو خلقو سترګې به وازې پاتې شي
أَبْصَارُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ط يٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا
سترګې ‖ دهغه کسانو ‖ چې کفر ئې کړې وي ‖ (او وائي به) اے هلاکته زمونږه ‖ وو مونږه
.... (بیا به هغوئ وائي چې) افسوس مونږ ددې حقیقت نه په غفلت کښې پاتې شوې وو
فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٩٧﴾
په غفلت کښې ‖ ددې (بدانجام) نه ‖ بلکه وو مونږه ‖ ظالمان ‖
..........نه ! بلکه په ځان مونږ ظلم کړې وو !

قوله تعالی:- اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً

امت یو رب یو:- ارشاددې چه ستاسو د ټولوهم یودین دې د کولواونه کولو احکام په تاسو ټولوکښې یو شان دی.﴿هٰذِهٖٓ﴾ اسم دې د﴿اِنَّ﴾او﴿اُمَّتُكُمْ﴾خبر دې او﴿اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾حال دې یعنی داشریعت کوم چه بیان شو ستاسو دټول متفق علیه شریعت دې دکوم چه اصلي مقصد دالله ﷻ توحید دې.لکه آیت ﴿يٰٓاَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ط اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿﴾ وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴿﴾﴾ پورې[1] دې.رسول الله ﷺ فرمائی زمونږ دانبیاؤکرامو ډله داسې ده لکه دیوپلارخامن چه دین دټولویودې یعنی الله وحده لاشریك له اګرچه د شریعت احکام عبادت دی[2]د قرآن پاك ارشاد دې ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا ط وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِيْ مَآ اٰتٰىكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ط اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿﴾﴾ ([3])دهر یو لاراوطریقه ده.بیا خلقواختلاف اوکړو بعضې پخپلو نبیانو ایمان راوړواوبعضو نه دې راوړې. د قیامت په ورځ د ټولوواپس کیدل هم زماطرف ته دی هریوته به دهغوی د عملونو بدله ورکوی نیکانو ته نیکه بدله اوبدانوته بده سزا.د چا په زړه کښې چه ایمان وی اود چا اعمال نیك وی د هغوی عملونه به ضائع کیږی نه.لکه چه ارشاددې ﴿اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴿﴾﴾([4])دنیك کارکونکو اجرمونږ نه ضائع کوود داسې اعمالو قدردانی کوودیوې ذرې برابرمونږظلم نه کوو.ټول اعمال لیکلې کیږی هیڅ څیز پریخودې کیږی نه.

د یاجوج ماجوج تذکره:- د هلاك شووخلقوبیاواپس دنیاته راتلل محال دی داهم مطلب کیدې شی چه د هغوی توبه قبوله نه ده خواولنئی قول اولی دې. یاجوج ماجوج د آدم ؈ د نسل نه دی بلکه دا د حضرت نوح ؈ دخوئ یافث د اولاد نه دی د چا د نسل نه چه ترك دی اودا هم د هغوی یوه ډله ده. دوی د ذوالقرنین د جوړکړې شوی دیوال نه بهر پریخودلې شوی وو هغه دیوال جوړولوسره فرمائیلې وو دا زما د رب رحمت دې اود الله ﷻ په مقررشوی وخت به دوی ذره ذره کړې شی اوزما د رب وعده حق ده. ([5])

---

[1]) ۲۲/المؤمنون:۵۱-۵۲.
[2]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله تعالی مختلف ﴿واذکرفی الکتاب مریم.....﴾:۳۴۴۳،صحیح مسلم:۲۳۶۵.
[3]) ۵/المائدة: ۴۸.
[4]) ۱۸/الکهف:۳۰.
[5]) ۱۸/الکهف:۹۸. الخ

Scanned with Ca

ياجوج ماجوج به قيامت سره نيزدې د هغه ځائ نه راوځي او په زمکه کښې به فساد خوروي. هر اوچت ځائ ته عربي کښې حدب وائي د هغوی د راوتلوپه وخت کښې به د هغوی داحال وی نوداخبرته داسې راوره لکه چه اوريدونکی په خپلو سترګوسره وينی او په واقعې کښې د ټولونه رښتونې خبرد الله ﷻ نه زيات د چا به وی چه د غيب اوحاضر پيژندونکې، د شوو او کيدونکوخبرونه خبر دې. ابن عباس ﷺ هلکان په ټوپونو منډو تررواوپه شاباندې سورلی اخستل اوکتل نو وئی فرمائيل چه دغه شان به ياجوج ماجوج راځی. (¹)

په ډيروزياتو احاديثوکښې ددوی دراوتلوذکردې. مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی ياجوج ماجوج به کولاوولې شی اوهغوی به خلقو له رارسی لکه چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴾(²) هغوی به خواره شی او مسلمانان به په خپلو ښارونو او قلعه ګانوکښې راغونډشی او څناور به هم هلته يوسی او خپلې اوبه به په دوی باندې څکی. ياجوج ماجوج چه په کوم يونهرباندې تيريږی د هغې اوبه به صفا اوڅتی تردې چه په هغې کښې به دوړې الوزی.دهغوی چه کله بله ډله هلته راورسی هغوی به وائی چه کيدې شی په څه زمانه کښې په دې کښې اوبه وې.کله چه دااوګوری په مخ دزمکې به څوك هم نه وی وائی به چه دزمکې والا نه اوزګارشوراځئی چه د آسمان والا خبرواخلو.نو په دوی کښې به يو شيطان خپله لنده راتاوکړی او دآسمان طرف ته به يوغشې اوغورزوی دالله ﷻ په قدرت به هغه د وينو ککړهغه له واپس راشی دابه هم يوقدرتی ازميښت وی بيابه د هغوی په سټونوکښې غوټې اوشی او هم په دې وباکښې به دا ټول په يوځل مردارشی يوبه هم باقی پاتې نه شی ټول شور ژوګ به ختم شی. مسلمانان به وائی چه څوك شته چه زمونږ د پاره خپل ځان په لاس کښې کيږدی اود ښار نه بهر لاړ شی اودادښمنان اوګوری چه په کوم حال کښې دی؟يوصاحب به د دې دپاره تيارشی او خپل ځان به قتل شوې اوګڼړی اودمسلمانانو دخدمت د پاره به راوځی.ګوری به چه ټول ډيرې شوی دی اوټول هلاك شوی پراته دی.دې به هم هغه وخت آواز اوکړی مسلمانانو خوشحاله شئی الله ﷻ پخپله ستاسو دښمنان تباه کړل دادی ډيری شوی پراته دی.اوس به مسلمانان بهرراشي اوخپل څاروی به بهر راوباسی د هغوی د پارد به ګياه صرف د هغوی د غوښې نه بغير بل هيڅ نه وی دوی به د هغوی غوښې خوری او ښه به چاق اوتازد شي. (³)

ددجال ذکر او دهغه فساد:-مسنداحمد کښې دی حضورﷺ يوځل سحر سحر د دجال ذکر اوکړواوداشان چه مونږ ونيل که ددې ونوشاته دې اوهم اوس راوتل غواړی. حضورﷺ اوفرمائيل چه ماته د دجال نه زياته ويره په تاسوباندې دهغه څيز ده که دجال زماپه موجودګئی کښې هم راووتلو زه به هغه سره پوهه شم خو په تاسوکښې هرسړې دهغه نه بچ شئی زه تاسو دالله ﷻ په امان کښې ورکوم. هغه به عمر کښې ځوان ګورګوټی ويښته کاڼړې راوتلې سترګې والا دې هغه به دشام او عراق د مينځ نه راوځی ښی او ګس طرف ته به ګرځی اې د الله ﷻ بنديګانوتاسو ثابت قدم اوسيږئی.مونږ ونيل يارسول الله ﷺ هغه به څومره حصاروی. حضورﷺ اوفرمائيل څلويښت ورځې او يوه ورځ به د يوکال په مثال وی يوه ورځ د يوې مياشتې په مثال او يوه ورځ د يوې جمعه په مثال او باقی ورځې د نورو ورځو په شان. مونږ تپوس اوکړويارسول الله ﷺ چه کومه ورځ د کال برابره وی په هغې کښې به مونږ له هم دا پنځه مونځونه کافی وی؟ ونی فرمائيل چه نه تاسو په خپله اندازه باندې په خپل وخت مونځ اداکوئی مونږ تپوس اوکړو چه

¹) الطبری:۱۸/۵۲۸.

²) ۲۱/الانبياء:۹۶.

³)احمد:۳/۷۷۰، ابن ماجه کتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم:۴۰۷۹ وسنده حسن،مسندابی يعلی:۱۳۵۱، حاکم:۴/۴۸۹، ابن حبان:۶۸۳.

Scanned with Ca

د هغه رفتاربه څنګه وي؟ وئی فرمائیل لکه چه اوریځ وي او هوائی د یوخوانه بل خواته اوړي ځي. یوې قبیلې له به لاړشي هغوی به خپل ځان له راوغواړي هغوی به د ده اومنی آسمان ته به حکم اوکړي چه په دوی باندې باران راووروه زمکې ته به وائي چه دوی له پیداوار راوټوکوه. ددوی څناور اوڅاروی به ښه تازه چاق او ماړه دوی ته واپس راشي. یوقبیلې له به لاړشي اوخپل ځان به پرې منل غواړي هغوی به انکار اوکړي دې به د هغه ځائ نه اوځي نود هغوی ټول مال به هم هغه پسې شي او دوی به خالی لاس پاتې شي.هغه به غیرآباد ځنګلوته ځي او زمکې ته به وائي خپلې ټولې خزانې راوباسه هغه به نی راوباسي اوټولې خزانې به په هغه پسې داسې روانې وي لکه د شاتومچنی چه خپل سردارپسې وي. دا به هم ښانی چه یوسړې به په توره باندې بالکل دوه ټکړې کړي اواخوادیخوالړې لړې به نی اوغورزوي بیا به د هغه نوم واخلی او هغه به بیا ژوندې د هغه خواله راشي. دې به هم په دغه حال کښې وي چه الله ﷻ به مسیح بن مریم ﷺ راولیګی هغه به دمشق سره نیزدې د سپینې منارې سره راکوزیږی خپل دواړه لاسونه به نی د دوو فرښتو په وزرو باندې ایخودې وي دې به هغه پسې شي او مشرقی باب لد سره به نی قتل کړي. بیا به حضرت عیسی بن مریم ﷺ طرف ته به الله ﷻ وحی اوکړي چه زه خپل داسې مخلوق درلیګم چه د هغوی سره د جنګ کولو به په تاسوکښې تاب اوطاقت نه وي زما بندیګان د کوه طور طرف ته راغونډکړه. بیا به الله تبارك وتعالی یاجوج ماجوج راولیګی لکه چه ارشاد دې ﴿وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ﴾ دهغوی نه به تنګ راشي حضرت عیسی ﷺ اود هغه ملګری به الله ﷻ ته سوال اوکړي نو الله ﷻ به هغوی پسې د غوټو بیماری راولیګی چه د هغوی په ستونوکښې به راوځی اوټول په ټول به لاندې باندې مردارشي بیا به حضرت عیسی بن مریم ﷺ د مؤمنانوسره راشي ګوری به چه ټوله زمکه به د هغوی نه ډکه پرته وي اود هغوی د خراب بوئی نه به اودریدې نه شي.

هغوی به بیادالله ﷻ نه دعااوکړي نو هغه به د بختی اوښانو په شان مرغنی راولیګی چه هغوی به اوچت کړي او الله ﷻ ته معلومه ده چه چرته به نی اوغورزوي رابه شي. حضرت کعب ﷺ فرمائی چه په سهیل یعنی دنمر دراختلو په ځائ کښې به نی اوغورزوي. بیا به په ټوله زمکه باندې یوشان باران وي زمکه به اووینځلې شي اود لاس د تلی په شان به پاکه شي.بیابه دالله ﷻ په حکم خپل برکتونه راوباسي. په هغه ورځ به یوه پوره ډله په یوانارباندې ماړه شي اود هغې د پوستکی نه لاندې به سورې هم حاصلوی. د یوې اوښې پئی به د مسلمانانو د پوره ډلې د پاره اود یوې غواپئی به د یوې قبیلې د پاره اودیوې چیلئی پئی به د یوکوردپاره کافي وي.بیابه یوه صفا غونډې هوا روانه شي اود مسلمانانو د ترخونونه به اوځی اود هغوی روح به قبض شي. بیا به په مخ د زمکه کښې ډیر خراب شیطانان باقي پاتې شي چه د خرو په شان به ټوپونه وهی هم په هغوی باندې به قیامت قایمیږی.[1] امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی.

د یاجوج ماجوج متعلق بل حدیث:-مسنداحمدکښې دی یولړم حضور ﷺ خوړلې وو نوحضور ﷺ په خپله ګوته باندې پټئی تړلې خطبه ته ولاړ وو او وئی فرمائیل چه اوس دښمن نشته خوتاسو به دښمنانوسره هم جهادکونئی تردې چه یاجوج ماجو راشي اود پلنومخونو والا د وړو سترګووالا د هغوی مخونه به قط په قط د ډهال په شان وي.[2]

دا دسورت اعراف د تفسیرپه آخره کښې بیان کړې شوی دی. مسنداحمدکښې دی حضور ﷺ فرمائی چه د معراج په شپه د حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ او حضرت عیسی ﷺ سره د قیامت ورځې مذاکره شروع شوه. حضرت ابراهیم ﷺ د دې د علم نه انکاراوکړو اودغه شان حضرت موسی

[1]) صحیح مسلم کتاب الفتن باب ذکر الدجال:۲۹۳۷، احمد:۱۸۱/٤، ترمذی:۳۲٤، ابن ماجه۵/٤۰۷، ابوداؤد:٤۳۲۱، مختصراً.
[2]) احمد:۲۷۱/۵ ح۲۲۳۳۱وسنده حسن، خالدبن عبدالله بن حرمله صدوق وثقه الامام مسلم وابن حبان مجمع الزوائد:۸/٦.

Scanned with Ca

ﷺ هم. حضرت عيسى ؑ اوفرمائيل چه د دې د واقع كيدو د وخت نه خو بغيرد الله ﷻ نه څوك هم نه دى خبر او ماته الله ﷻ دا فرمائيلى دى دجال راوتونكې دې ماسره به دوه څانګې وى هغه به زما كتلو سره د سيسې په شان ويلى كيږى تردې چه الله ﷻ به هغه هلاك كړى. تردې چه هغه ما اووينى نو كاڼړى او بوټى به هم وائى اې مسلمانه دا زما لاندې كافر دې راشه داقتل كړه نو الله ﷻ به هغه هلاك كړى اوخلق به خپلو ښارونواو وطنونوته واپس شى. دغه وخت به ياجوج ماجوج راوخى اود هراوچت ځاى نه به ټوپونه وهى راځى به او چه څه وينى تباه كوى به ئى. څومره اوبه چه وينى څكى به ئى. خلق به بيا تنګ شى او په خپلو وطنونو كښې به راګيركينى. شكايت به كوى نو زه به بيا د الله ﷻ نه دعاوكړم چه اې الله دا تباه كړې الله ﷻ به هغوى تباه كړى او په ټوله زمكه به د هغوى بدبوئى خوره شى بيابه باران راوريږى اود اوبوچپې به د هغوى مردار جوسې ځان سره اوبهيوى او درياب ته به ئى يوسى. زما رب ماته فرمائيلى دى كله چه دا هرڅه ښكاره شى نو بياخود قيامت راتلل هم داسې دى لكه چه د پوره ورځو د حمل ښځه د حمل كيدو د پاره د كور والا ته فكر وى چه سحر به ماښوم اوشى ياماښام به اوشى د شپې به اوشى يا د ورځې(١) (ابن ماجه)د دې تصديق د كلام الله په دې آيت كښې موجود دې په دې باره كښې احاديث هم ډيرزيات دى اود سلفوآثار هم ډير دى.

د قيامت د نوروعلاماتو ذكر:-د حضرت كعب ؓ قول دې چه د ياجوج ماجوج د راوتلوپه وخت كښې هغوى به هغه ديوال اوكنى تردې چه د هغوى د كودالو آوازونه به خواوشا خلق هم اورى چه شپه شى نو په دې كښې به يووائى چه اوس سحر به دا مات كړو اوراوبه خو.كله چه دوى سحر راشى نو هم هغه شان به وى لكه چه پرون وو. غرض دا چه هم دغه شان به كيږى او چه الله ﷻ ته دهغوى وتل كوم وخت كښې منظور وى نود يوكس د خُلې نه به اوځى چه ان شاء الله صبا به ئى ماتوو. اوس چه راشى نو چه څنګه ئى پريخودې وو هم هغه شان به ئى اووينى نو اوبه ئى كنى او مات به ئى كړى او بهر به راوځى. د هغوى ړومبنى ډله به بحيره له راشى ټولې اوبه به اوڅكى بله چه راشى نو خټې به هم اوڅټې. دريمه به راشى چه اوګورى نو وائى به كيدې شى دلته چرته اوبه وې. خلق به د دوى نه په منډو منډو تختى پټيږى به. كله چه دوى ته څوك هم ښكاره نه شى نودوى به خپل غشى آسمان طرف ته اوولى د هغه ځاىٔ نه به داد وينوككړدوى ته واپس راشى. دوى به فخركوى چه مونږ دزمكې اوآسمان والاباندې غالب شو.عيسى بن مريم ؑ به دوى ته خيرې اوكړى چه اې الله په مونږ كښې ددوى دمقابلې طاقت نشته اوبه زمكه باندې تنګ راتنګ كول هم ضرورى دى ته چه څنګه هم غواړې ددوى نه مونږ ته خلاصى راكړې.الله ﷻ به دوى په طاعون كښې اخته كړى غوږې به په كښې راوځى اوټول په ټول به مړه شى. بيا به يوقسم مرغنى راشى دوى به په خپلو منبوكو كښې اوچت كړى او سمندركښې به ئى اوغورزوى. بيابه الله ﷻ نهر حيات روان كړى چه زمكه به اووينځى اوصفا به ئى كړى زمكه به خپل بركتونه راوباسى يوانار به يوې كورنئى له كافى وى ناڅاپه به يوسړې راشى او آواز به اوكړى چه ذوالسويقتين راوتې دې عيسى ؑ به د اووه اته سوو لښكر اوليګى دوى به لاپه لاركښې وى چه يمنى پاكه صفا هوابه روانه شى اود ټولومؤمنانو روحونه به قبض كړى.بيا به په مخ د زمكه ګډوډخلق پاتې شى د څاروو په شان به وى په هغوى باندې به قيامت قايم شى. دغه وخت كښې به قيامت دومره نيزدې وى لكه د پوره ورځو اسپه چه د بچى پيداكيدو ته نيزدې وى اود اسپې والا خواوشا ګرځى چه كله به بچې پيدا كيږى.كعب ؓ دا بيان فرمائيلو سره اوفرمائيل اوس چه يوسړې زماددې قول او علم نه روستو هم څه وائى نوهغه تكلف اوكړو.دكعب ؓ داواقعه بيانول بهترين واقعه ده ځكه چه ددې شهادت په صحيح احاديثوكښې هم موندلې شى.په احاديثوكښې داهم راغلى دى چه عيسى ؑ به پدغه زمانه

(١) احمد:١/٣٧٥، ابن ماجه كتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم:٤٠٨١ وسنده صحيح حاكم:٤/٤٨٨.

Scanned with Ca

کښي حج هم کوي.مسنداحمدکښي داحديث مرفوعاروايت دي چه هغه به دياجوج ماجوج دخروج نه پس يقينادبيت الله حج کوي(¹)داحديث په بخاري کښي هم شته.کله چه داتباهني دازلزلي دابلا ګاني اوداآفتونه راشي نوهغه وخت به قيامت بالکل نيزدي راشي.دهغي په کتلوسره به کافران وائي دا خو ډيره سخته ورځ ده دهغوي سترګي به اوشليږي اووائي به افسوس مونږخو په غفلت کښي ووافسوس مونږخوخپل ځان پخپله خراب کړودګناهونواقرار او پدي باندي به ملامته وي خواوس بي فائدي دي.

إِنَّكُمْ وَمَا

| بيشکه تاسو | او هغه خدايان

| بيشکه چي تاسو او د الله ﷻ

تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ط أَنتُمْ لَهَا

چي تاسو ئي عبادت کوئ | ماسوا دالله نه | خشاك دي | دوزخ | تاسو | دغه دوزخ ته

نه بغير چي تاسود چا عبادت کوئي |هغه ټول هم ددوزخ خشاک دی |تاسو ټول

وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ط وَكُلٌّ

ورتلونکي يئ |که چري وي | دوئ | معبودان | نه به ورننوتي هغي ته | او ټول به |

به هغي ته ننوځئ |.......... که دوئ په (رښتيا) خدايان وي نو (دوزخ) ته به ولي ورننوتل| خو ټول

فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ

په دي دوزخ کښي| هميشه (پراته وي) | وی به دپاره دهغوئ | په دغه دوزخ کښي| زبيرګي (فرياد)

به په کښي هميشه هميشه اوسيږي | په هغي کښي دننه به چغي سوري وهي

وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ

اوهغوئ به | په هغي کښي |هيڅ نۀ اوري (دشور دلاسه) |بيشکه هغه کسان |چي داول نه به شوي وي

او بل هيڅ خبره به نه اوري| هغه خلق د کومو دپاره چي زمونږ

لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ لا أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لا

به حق دهغوئ کښي | دطرفه زمونږ نه | فيصله دخير | هغوئ به | دهغي عذاب نه|لري ساتلي کيږي

د طرف د وړاندي نه دنيکئ فيصله شوي ده | هغوئ بۀ ددي عذاب نه لري ساتلي شي

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ج وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ

نۀ به اوري هغوئ | کشار دهغي | او هغوئ به | په هغه ځيزونو کښي | چي غواړي ئي

دهغي کشار قدري به هم نه اوري |اودخپلي خوښي په ژوند کښي به هميشه دپاره

أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾ ج لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ

زړونه دهغوئ | هميشه اوسيږي | نۀ به غمژن کوي هغوئ لره | دغه وخت لويه ويره

اوسيږي | دقيامت لويه ويره به ئي (دذري هومره) په غم کښي نه غورزوي

¹) احمد:۳/۲۸ صحيح بخاری کتاب الحج باب قول الله تعالی ﴿جعل الله الکعبة البيت الحرام.....﴾:۱۵۹۳، صحيح ابن خزيمه.

وَتَتَلَقّٰهُمُ	الْمَلٰٓئِكَةُ ط	هٰذَا يَوْمُكُمُ	الَّذِيْ	كُنْتُمْ
او ملاقات به کوي دهغوئ سره	فرښتې	(او ورته وائي به) دا ستاسو ورځ ده	هغه	چي وئ تاسو

اوفرښتې بهٔ ورله مخې ته راځي اچې دانن ستاسو هغه ورځ ده چې وعده بهٔ

تُوْعَدُوْنَ۝
چي ستاسو سره به وعده کيدې شوه دهغې|
درسره کولې شوه |

قوله تعالى:-اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ط

د باطلومعبودانو انجام:-بت پرستوته الله ﷻ فرمائي تاسو اوستاسوبتان به ددوزخ خشاك وی لکه چه ارشاد دي ﴿وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ۝﴾([1])ددې خشاك انسان اوکاڼرې دی.په حبشي ژبه کښې حطب ته حصب وائي([2])يعني لرګی. بلکه په يوقراءت کښې د حصب په ځائ حطب دې. تاسو ټول عابد اومعبودان دوزخيان ئی اوهغه هم دهميشه د پاره.که چرې دا رښتوني معبودان وو نوولې به په اُورکښې سوزيدل دلته خو به عبادت کونکی اود چا چه عبادت شوې دې ټول به هميشه په دوزخ کښې وی هغوی به په اولټه ساه ګانوکښې چغې وهی لکه چه ارشاد دې ﴿لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ۝﴾ ([3]) هغوی به په سيده اواولټه ساه ګانوکښې چغې وهی اودچغونه بغيريه د هغوی په غوږونوکښې نورهيڅ آواز نه راځي. دحضرت ابن مسعود ؓ نه روايت دې چه کله صرف مشرکان په دوزخ کښې پاتې شی هغوی به د اُوريه صندوقونوکښې قيدکولې شی په کوم کښې چه به د اُور سرونه وی په هغې کښې به د هريودا ګمان وی چه په دوزخ کښې د هغه نه بغيريل څوك نشته. بيا هغوی هم دا آيت تلاوت اوفرمائيلو. (ابن ماجه)

د نيکانو د بدلې ذکر:-دحسنی نه مرادرحمت او نيك بختی ده([4])ددوزخيانو اود هغې د عذابونوذکر کولو نه پس دنيکانو اود هغوی دبدلو ذکرکولې شی.دا خلق ايماندار وود هغوی د نيکو عملونوپه وجه نيك بختې د هغوی په استقبال کښې تياره وه. لکه چه ارشاد دې ﴿ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ط وَلَا يَرْهَقُ وُجُوْهَهُمْ قَتَرٌ وَّلَا ذِلَّةٌ ط اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ۝﴾ ([5]) دنيکانود پاره نيکه بدله ده اوزيات اجر هم. ارشاد دې ﴿ هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ۝﴾([6]) دنيکئی بدله هم نيکی ده. د هغوی ددنيا اعمال نيك وو نوپه آخرت کښې ثواب اونيکه بدله ملاوشوه. دعذاب نه بچ شو اود الله ﷻ په رحمت باندې کامياب شو.دوی د دوزخ نه لرې کړې شوی دی چه د هغې کش کړپ هم واونوری. نه د دوزخيانو سوزيدل هغوی واوری. په پل صراط باندې دوزخيانو له زهريلا ماران تکونه ورکوی او دوی هلته حس حس کوی. جنتی خلق د دې دردناك آوازونونه ناخبره دی دومره هم نه دی چه د ويرې نه هغوی اخواشوی دی بلکه دې سره راحت او آرام هم ورته حاصل دې. د خوښې څيزونه حاضر اود هميشه راحت حاضر.

---

[1] ٢٦/الحجر:٦.

[2] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الانبياء:٤٧٣٩.

[3] ١١/هود:١٠٦.

[4] الطبري:٥٤١/١٨.

[5] ١٠/يونس:٢٦.

[6] ٥٥/الرحمن:٦٠.

Scanned with Ca

حضرت علی ﷺ یوه شپه د دې ایت تلاوت اوکړوونی فرمائیل زه عمر عثمان زبیر طلحه او عبدالرحمن ﷺ ددې خلقو نه یو ئې دحضرت سعد ﷺ نوم واخستو.پدې کښې دمانځه تکبیراوشونوهغوی په څادر رانښکلوسره ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا﴾ لوستلوسره پاسیدواودریدو.یوبل روایت دې چه هغوی اوفرمائیل عثمان اود هغه ملګری هم داسې دی. ابن عباس ﷺ فرمائی هم دغه خلق اولیاء الله دی د بجلئی نه به هم په پل صراط باندې تیز تیریږی اوکافران به په زنګونونو باندې راپریوځی. بعضې خلق وائی چه دې نه مراددین هغه بزرګان دی چه د الله ﷻ والا وو اود شرك نه ویزاره وو خود هغوی نه پس د هغوی د مرضئی نه خلاف خلقو د هغوی عبادتونه شروع کړی وو لکه حضرت عزیر ﷺ اوحضرت عیسی ﷺ فرښتې نمر سپوږمئی اوحضرت بی بی مریم وغیره.

حضرت عبدالله بن زبعری رسول الله ﷺ له راغلواووئی ونیل چه ستاخیال دې چه الله ﷻ ایت﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ نازل کړې دې؟که چرې دارښتیا دی نوآیا نمر سپوږمئی فرښتې عزیر ﷺ عیسی ﷺ به زمونږ بتانوسره ټول دوزخ ته ځی؟د دې په جواب کښې آیت ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾ (١)نازل شو او آیت ﴿ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ ﴾ نازل شو.په سیرت ابن اسحاق کښې دی چه حضور ﷺ یوه ورځ ولید بن مغیره ﷺ سره په جمات کښې ناست وو نونضر بن حارث راغلو او هغه وخت په جمات کښې نور ډیرقریش هم ناست وو. نضر بن حارث رسول الله ﷺ سره خبرې کولې خوهغه لاجوابه شو نوحضور ﷺ آیت ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ۝ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ۝ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ۝﴾ تلاوت کړوکله چه هغه ددې مجلس نه لاړونوعبدالله بن زبعری راغلوخلقوهغه ته اوونیل چه نن نضربن حارث خبرې اوکړې خوډیرخراب راګیرشواوحضور ﷺ دې فرمائیلوسره لاړوهغه ونیل که چرې زه وې نوجواب به مې ورکولوچه مونږ دفرښتو عبادت کوو یهودیان عزیر ﷺ نصرانیان حضرت مسیح ﷺ نوآیا دا ټول به هم دوزخ ته ځی؟ ټولوته دا جواب ډیر خوښ راغلوکله چه حضور ﷺ سره ددې ذکر اوشونوحضور ﷺ اوفرمائیلچا چه عبادت اوکړو هغه به د عابدانو سره دوزخ ته ځی. دې بزرګانو به پرې خپل عبادتونه نه کول بلکه دوی خودهغوی نه د شیطان عبادت کولو هم هغه دوی ته د هغوی د عبادت کولو لار اوخودله.دحضور ﷺ جواب سره د قرآنی جواب دې نه پس آیت ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۝﴾ نازل شونودکومو خلقو جاهلانو عبادت کړې وو هغوی ددې نه خلاص شو.په قرآن پاك کښې . دی﴿وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِّن دُونِهِ فَذَٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝﴾ (٢)یعنی په دوی کښې چه څوك خپل معبودیت په دوی باندې منل غواړی د هغې بدله دوزخ دې مونږ ظالمانوته هم داسې سزا ورکوو. یوبل آیت ﴿ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ۝﴾ (٣) نازل شو چه د دې خبرې په اوریدوسره هغه خلق حیران شو وئی ونیل چه زمونږ معبودان ښه دی که هغه دا خو صرف فساد دې اوداخلق جګړې کونکی دی هغه زمونږ انعام کړې شوې بنده وو هغه مونږ د بنی اسرائیلو دپاره نمونه جوړه کړې وه. که چرې مونږ غوښتل نو ستاسو جانشین به مونږ فرښتې کړې وې حضرت عیسی ﷺ د قیامت یوه نښه ده د هغوی په لاس چه کومې معجزې صادر شوی دی هغه څه شکی ځیزونه نه دی هغه د قیامت دلیل دې. تاته په دې کښې شك نه دی کول پکار. هم زما منه هم دا صراط مستقیم دې.دابن زبعری دې جراءت ته ګوره چه خطاب اهل مکه ته دې اودهغه ددې تصویرونو

(١) ۴۳/الزخرف:۵۷.
(٢) ۲۱/الانبياء:۲۹.
(٣) ۴۳/الزخرف:۵۷. الخ

Scanned with Ca

اوددې کانړو دپاره ونیلې شوی دی کوم چه هغوی دالله ﷻ نه بغیرعبادت کولو اونه چه حضرت عیسی ﷺ او پاك نفوس به راګیرولې شی چا چه به د غیرالله د عبادتونونه رامنع کول.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائی لفظ ماجوج چه کوم دلته دې هغه په عربو کښې د هغې د پاره راځی کوم چه بې جان او بې عقل وی.دا ابن زبعری د دې نه پس مسلمان شوې وو.دا ډیر مشهور شاعر وو او هغه د مسلمانانو په کولاوزړه سره بې عزتی کړې وه خود مسلمانیدو نه پس د ډیر معذرت وکه د مرګ، ویرې،شپیلئی د ویرې،دخلقو دوزخ کښې دداخلیدو دوخت د ویرې دهغه وخت دویرې کله چه په دوزخ باندې سر پخولې شی. کله چه مرګ د دوزخ او جنت په مینځ کښې حلالولې شی غرض دا چه په هغه باندې د څه اندیښنې ویره نه وی هغوی به د هریو غم او ویرې نه لرې وی پوره په شوق کښې به وی خوشحاله به وی اود خفګان نه به په میلونولرې وی. د فرښتو ډلې ډلې به هغوی سره ملاقاتونه کوی هغوی ته به تسلی ورکولوسره وائی چه هم د دې ورځې وعده تاسو سره کیدله دې وخت کښې تاسو د قبرونونه د پاسیدود ورځې په انتظار شئی.

يَوۡمَ	نَطۡوِي	السَّمَآءَ	كَطَيِّ السِّجِلِّ	
هغه ورځ	چې راؤنغاړو مونږ	اسمان	پشان درانغښتلو	
هغه ورځ (یاده کړه) چې مونږ به اسمان راونغاړو	لکه چې لیکلې شوې کاغذ			
لِلۡكُتُبِ ط	كَمَا بَدَاۡنَآ	اَوَّلَ	خَلۡقٍ	
د کاغذ دپاره دلیکلو	لکه څنګه چې شروع کړی ده مونږه	داول	پیداوښت	
رانغښتلې شی	........څنګه چې مو اول ځل پیدا کړې وو			
نُّعِيۡدُهٗ ط	وَعۡدًا	عَلَيۡنَا ط	اِنَّا كُنَّا	فٰعِلِيۡنَ ۝
دغه شان به ئې دوباره پیدا کوؤ مونږ	داوعده ده	په ذمه زمونږ	بیشکه یو مونږه	کونکې ددې کار
دغسې به ئې دوباره پیدا کړو	دا زمونږ په ذمه پرته وعده ده	چې مونږ به ئې خامخا پوره کوو		

قوله تعالی:- يَوۡمَ نَطۡوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلۡكُتُبِ ط

آسمان به راغونډکړې شی:- دابه د قیامت په ورځ وی کله چه مونږ آسمان راغونډ کړو لکه چه ارشاد دې ﴿مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدۡرِهٖ ط اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيۡزٌ ۝﴾[1] دې خلقو دالله ﷻ داسې قدرچه څنګه کول پکارووانه کړو ټوله زمکه به دقیامت په ورځ د هغه په موټی کښې وی او ټولوآسمانونه به د هغه په ښی لاس کښې راغونډ شوې وی هغه پاك او اوچت دې د هر هغه څیز نه کوم چه خلق د هغه شریك ګرځوی. بخاری شریف کښې دی حضورﷺ فرمائی الله ﷻ به د قیامت په ورځ زمکې په موټی کښې واخلی او آسمانونه به د هغه په ښی لاس کښې وی ([2]) ابن عباس ﷺ فرمائی چه اووه واړه آسمانونه اود هغه ځای ټول مخلوق، اووه واړه زمکې اود هغې ټول مخلوقات به الله ﷻ په خپل ښی لاس کښې راغونډکړی اود هغه په لاس کښې به داسې وی لکه د اوری دانه.

د سجل نه څه مراد دی؟:- دسجل نه مراد کتاب دې اوونیلې شوی دی چه دلته مراد یوه فرښته ده چه کله دچا استغفارخیژی نوهغه وائی چه دانوراولیکه.دافرښته په عمل نامه باندې مقررده. کله چه انسان

---

[1] ۳۹/الزمر:۶۷.

[2] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (لماخلقت بیدی....):۷۴۱۲.

Scanned with Ca

وفات شي نوداكتاب سره د نوروكتابونو رانغاړي اوهغه د قيامت دپاره ايږدي دانوم دې دهغه صحابي ﷺ چه دحضورﷺ دوحى ليكونكې وو([1]) خودا روايت ثابت نه دې.دحديث اكثرو حافظانودې ټولوته موضوع وئيلې دې خاص كرزمونږ استاذ حافظ كبير ابوالحجاج مزى رحمه الله.مادا حديث په يوجدا كتاب كښي ليكلې دې امام ابن جعفر ابن جرير رحمه الله هم په دې حديث باندې ډير انكار كړې دې اود دې نى بنه ترديدكړې دې اوفرمائى چه د سجل نوم يوصحابى هم نشته.دحضورﷺ د ټولومنشيانو نومونه مشهور اومعروف دى ديونوم هم سجل نه دې. په حقيقت كښې امام صاحب صحيح او درست فرمائيلى دى. ددې حديث د منكر كيدو دا لويه وجه ده بلكه داهم يادساتنى چا چه د دې صحابى ذكر كړې دې هغه په دې حديث باندې په اعتماد كولوسره ذكر كړې دې. كله چه داثابت نه دې نوبيا د ذكر شوې د سر نه واخله ترپښتوپورې غلط اوګرځيدو، صحيح هم دا دى چه د سجل نه مراد صحيفه ده. ([2]) لكه چه داكثرومفسرينوقول دې اولغة هم داخبره ده.نو ارشاد دې په كومه ورځ چه مونږ آسمان راونغاړوپه مثال دكتاب دليكلې شوى لام دلته معنى كښې على دې لكه ﴿وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ ۝﴾([3])كښې لام دلته په معنى كښې دعلى دې او په لغت كښې ددې مثالونه هم دى. والله اعلم.دابه يقيناً كيږى اوبه هغه ورځ به الله ﷻ دنوې سر نه مخلوق داول په شان راپيداكوى څوك چه په شروع كښې قادروو هغه په دوباره كولو باندې د دې نه زيات قادر دې. دا د الله ﷻ وعده ده اود هغه وعدې اټلې وى هغه نه چرته بدليږى اونه په هغې كښې اختلاف وى هغه په ټولوځيزونوباندې قادردې. هغه به داپوره او ثابته وى. حضورﷺ په ولاړه باندې پخپل يووعظ كښې اوفرمائيل تاسوخلق به دالله ﷻ په وړاندې جمع كيدونكى ئى برينډې پښې برينډبدن ناسونته لكه څنګه چه مونږ په اول ځل پيداكړنى دغه شان به مو دوباره واپس كوو دازمونږ وعده ده اودا به مونږ پوره كوو. ([4]) (بخارى) ټول ځيزونه به ختم شى بيا به جوړولې شى.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا	فِي الزَّبُورِ	مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ	أَنَّ الْأَرْضَ		
او ليكلي دي مونږه	په زبور كښي	روستو دنصيحت نه	چي بيشكه دا زمكه چي ده		
او مونږ د لوح محفوظ د ليك نه پس په آسمانى كتابونو كښي ليكلى دى چي (دجنت) دزمكې وارثان					
يَرِثُهَا	عِبَادِيَ	الصَّٰلِحُونَ ۝	إِنَّ فِي هَٰذَا	لَبَلَٰغًا	
وارثان كيږي به ددې	بندګان زما	نيكان	بيشكه په دې (بيان) كښي	يو لوئ خبر دې	
به (صرف) زما نيكان بندګان وى | په دې (قران پاك) كښي دعبادت كونكو دپاره ډير كافى					
لِّقَوْمٍ	عَٰبِدِينَ ۝	وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ	إِلَّا	رَحْمَةً	لِّلْعَٰلَمِينَ ۝
دپاره دخلقو	عبادت كونكو	اوته ئې ليږلې مونږ ته	مګر	رحمت ئې	دپاره دمخلوقاتو
مضمون دې | ....او مونږ ته دټولو جهانونو دپاره رحمت جوړ كړې ليږلې ئې |					

[1]) ابوداؤد كتاب الخراج باب فى اتخاذ الكاتب:٢٩٣٥.
[2]) الطبرى:١٨/٥٤٣ صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الانبياء: ٤٧٣٩.
[3]) ٣٧/الصافات:١٠٢.
[4]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورت الأنبياء:٤٧٤٠، صحيح مسلم:٢٨٦٠، احمد:١/٢٣٥.

Scanned with Ca

قوله تعالى:-أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوْنَ۝

د زمکې وارثان به د الله ﷻ نيکان بندګان وی:- الله ﷻ چه خپلو بنديګانوته څنګه آخرت کښې ورکوی دغه شان په دنياکښې هم ملك اومال ورکوی. دالله ﷻ وعده آخری اوفيصله ربښتونې وی. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلّٰهِ يُوْرِثُهَا مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ۝﴾[1] زمکه دالله ﷻ ده څوك چه غواړی دهغې وارث ئې جوړوي.انجام کاردپرهيزګارانوحصه ده اوارشاددې چه مونږ دخپلو رسولانو اوايماندارانو په دنيا کښې اوپه آخرت کښې امداد کوو[2] يو بل ارشاد دې په تاسوکښې ايماندارانو اونيکانو خلقو سره د الله ﷻ وعده ده چه هغه به دوی په زمکه کښې غالب جوړوی لکه څنګه چه د هغوی نه وړاندينی جوړ کړې اود هغوی د پاره ئې د هغوی دين مضبوط کړو په کوم سره چه هغوی خوشحال دی.[3]

د ذبور او ذکر نه څه مراد دی؟:- نورفرمانی چه د په شرعی او تقديری کتابونوکښې ليکلې شوی دی چه دابه يقيناً کيږی.دزبور نه مراد دسعيدبن جبير رحمه الله په قول تورات انجيل او قرآن پاك دې[4] مجاهد رحمه الله وائی دې نه مرادکتاب دې[5] بعضې خلق وائی چه زبور د هغه کتاب نوم دې چه په حضرت داؤد عليه السلام باندې نازل شوې وو.دذکرنه مرادد لته تورات دې.ابن عباس رضي الله عنه فرمانی دذکرنه مرادقرآن پاك دې. سعيد رحمه الله فرمانی ذکرهغه دې چه په آسمانونو کښې دې يعنی دالله ﷻ سره ام الکتاب ړومبې کتاب يعنی لوح محفوظ. فرمانی په تورات زبور او علم الهی کښې هم اول دا فيصله شوې وه چه امت محمديه ﷺ به د زمکې بادشاه جوړيږی نيك کيدو سره به جنت ته ځی اوداهم ونيلې شوی دی چه د زمکې نه مراد د جنت زمکه ده.[6] ابوالدرداء رضي الله عنه فرمائی صالحان خلق هم مونږ يودې نه مراد ايماندار خلق دی په دې قرآن پاك کښې چه کوم په نبی آخرالزمان ﷺ باندې نازل شوې دې پوره نصيحت اوکفايت دې د هغوی د پاره چه زمونږ عبادت کونکی بنديګان دی چه زمونږ منی خپل خواهش زمونږ په نوم باندې قربانی کوی. بيافرمانی چه مونږ دخپل خان داخپل نبی رحمة للعالمين جوړکړې ليکلې دې نوددې نعمت شکرکونکی په دنيا اوآخرت کښې کامياب دی اوناقدری کونکی په دواړو جهانوکښې ناکام او بردباد دی لکه چه ارشاد دې چه تا هغوی نه دی کتلی کومو چه دالله ﷻ دنعمت ناشکری اوکړه اوخپل قوم ئې غرق کړو[7] د دې قرآن پاك په نسبت ئې اوفرمائيل چه داد ايماندارود پاره هدايت او شفاده اوبې ايمانه کانړه اوړانده دی[8] په صحيح مسلم کښې دی چه په يوه موقعه باندې د رسول الله ﷺ صحابه کرامو عرض اوکړو حضورﷺ ددې کافرانودپاره بددعااوکړه حضورﷺ اوفرمائيل زه لعنت کونکې نه يم راليګلې شوې بلکه رحمت او هدايت يم.[9] يوبل حديث کښې دی چه دې سره داهم دی چه زه د يو قوم د ترقئی او د بل د تنزلئی د پاره ليګلې شوې يم

د نبی عليه السلام دهجرت نه پس د ابوجهل خپل قوم ته خطاب او هدايت:- طبرانی کښې دی ابوجهل اوونيل ای قريشيانومحمد يثرب له تلی دې خپل ګشتی لښکرې اخواديخوا ستاسو په لټون کښې راليګی.ګورئی هوښيار اوسئی هغوی د اوږې شرمخانوپه شان په شيش کښې ناست دی چه هغوی خار

[1] ۷/الاعراف:۱۲۸.
[2] ۴۰/غافر:۵۱.
[3] ۲۴/النور:۵۵.
[4] الطبری:۱۸/۵۴۷.
[5] الطبری:۱۸/۵۴۷.
[6] الطبری:۱۸/۵۴۹.
[7] ۱۴/ابراهيم:۲۸.
[8] ۴۱/فصلت:۴۴.
[9] صحيح مسلم کتاب البر باب النهی عن لعن الدواب وغيرها:۲۵۹۹، مسندابی يعلی:۶۱۷۴.

Scanned with Ca

خوړلي دي ځکه چه تاسو هغوی ويستلي دی. والله هغه جادوګر بې مثال دی زه خو چه هغه يا د هغه په ملګروکښې څوك هم وينم نوماته دهغوی سره شيطان ښکاری تاسوته پته ده چه اوس او خزرج قبيلې زمونږ دښمنان دی.دی دښمن ته هغه دښمنانوپناه ورکړې ده.په دې باندې مطعم بن عدی اوونيل ابو الحکم واوره ستاسوداوروکوم چه تاسودوطن نه ويستي دې ماخوږك دده نه زيات ربښتونې اود وعدې پوره کونکې نه دی ليدلې اوس چه دومره ښه سړی سره تاسو داسې سلوك کړې دې نو اوس خو هغه پريږده اوتاسو له پکار دی چه د هغوی نه جدا اوځان له شئ په دې باندې ابوسفيان بن حارث اوونيل تاله په هغوی باندې پوره سختئ کول پکار دی يادساتئ که چرته د ده طرفدار په تاسو غالب راغله نو تاسويه ديوځائ هم پاتې نه شئ نه به رشته اوګورئ اونه خاندان زماپه رائې کښې خوتاسوله د مدينې والا تنګول پکاردی چه ياخو هغوی محمد(ﷺ) اوباسی اوهغه ځان له يوازې پاتې شی ياخود دې مدينې والا ختمول پکار دی که تاسو تيارشئ نوزه به د مدينې په ګوټ ګوټ کښې لښکرې کينوم او هغوی به سخت تنګ کړم.

ددې خبرې په جواب کښې درسول ﷺارشاد:- کله چه حضورﷺ ته داخبرې اورسيدې نو وئې فرمائيل په الله ﷻ باندې قسم دې د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه هم زه به هغوی قتل او غرق کړم او په قيدکولو سره به ئې بياپريږدم سره د احسانه. زه رحمت يم زما ليګونکې الله ﷻ دې هغه به ماد دې دنيانه نه اوچتوی ترکومې چه ماخپل دين په دنياباندې غالب کړې نه وی زما پنځه نومونه دی محمد، احمد،ماحی چه زما په وجه به الله ﷻ کفر ختموی. حاشر چه خلق به زماپه قدمونوکښې راجمع کوی او عاقب[1] مسنداحمدکښې دی حضرت حذيفه ﷺ مدائن کښې ووهروخت به د احاديثو مذاکره کيدله. يوه ورځ حضرت حذيفه ﷺ حضرت سلمان ﷺ له راغلو نوحضرت سلمان اوفرمائيل اې حذيفه يوه ورځ حضورﷺپه خپله خطبه کښې اوفرمائيل چاته چه ما په غصه کښې بدې ردې وئيلې وی يا مې په هغه باندې لعنت کړې وی نو اوګنړئ چه زه هم ستاسو په شان يوانسان يم ستاسو په شان ماته هم غصه راتلې شی.اوزه رحمة اللعالمين يم نوزمادعاده چه الله ﷻ دې زمادا الفاظ هم ددغه خلقودپاره د رحمت ذريعه اوګرځوی[2] پاتې شوه داخبره چه حضورﷺ دکافرانو دپاره څنګه رحمت وو؟ د دې جواب دادې چه په ابن جريرکښې دحضرت ابن عباسﷺ نه هم ددې آيت په تفسيرکښې روايت دې چه د مؤمنانودپاره خوحضورﷺ په دنيااوآخرت کښې رحمت وو اودغيرمؤمنانودپاره حضوراکرم ﷺ په دنيا کښې رحمت وو چه هغوی په زمکه کښې ورخښولو نه اود آسمان نه کانړی راوريدلونه بچ شولکه څنګه چه د وړاندينوامتونوپه منکرانو باندې عذاب راغلو.[3]

قُلْ	اِنَّمَا	يُوْحٰٓى	اِلَيَّ	اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ	اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ	فَهَلْ اَنْتُمْ
ورته اووايه	بيشکه	وحی کيږی	ماته	چې بيشکه معبود ستاسو	معبود يو دی	نو آيا تاسو
(اني پيمغبره) ته اووايه چې ما ته خو بس دا وحی راغلې ده				چې ستاسو معبود بس يو معبود دی		نو

مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٠٨﴾	فَاِنْ تَوَلَّوْا	فَقُلْ	اٰذَنْتُكُمْ	عَلٰى سَوَآءٍ ؕ
منونکی يئ	نو که مخ واړوو دوئ	نو ورته اووايه	چې خبردار کړی يئ ما تاسو	ښه ښکاره
ايا تاسو هم منئ که نه ؟	نو که بيا هم مخونه واړوی	نو ته ورته اووايه چې ما خو تاسو پوره		

[1] طبراني:۱۵۳۲ وسنده ضعيف.
[2] ابوداؤد كتاب السنة باب فى النهى عن سب اصحاب رسول الله:٤٦٥٩ وسنده حسن، احمد:٤٣٧/٥.
[3] الطبرى:٥٥٢/١٨.

وَاِنْ اَدْرِيْٓ اَقَرِيْبٌ اَمْ بَعِيْدٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ ﴿١٠٩﴾

اونه پوهيږم زه | چې آيا نزدې دې | يا لرې دې | هغه څيز | چې تاسو سره ئې وعده کيږي

خبرکړئې | او ماته دامعلومه نه ده چې کومه وعده تاسو سره شوې ده چې هغه نزدې ده او که لرې

اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُوْنَ ﴿١١٠﴾

بيشکه الله | پوهيږي | په اوچت آواز | دخبرې نه | او پوهيږي | په هغه خبرو | چې پټوئ ئې تاسو

بيشکه چې الله ﷻ په څرګنده خبره هم پوهه دې او په هغې هم پوهه دې چې تاسوئې پټوئې

وَاِنْ اَدْرِيْ لَعَلَّهٗ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ

او څومره چې پوهيږم زه | نو شايد چې دا تا خير | يوه فتنه ده | ستاسو دپاره | او سامان دڅوند دې

او زه نه پوهيږم اکيدې شي چې دا (تاخير) ستاسو دپاره يو امتحان وى او تاسو ته ترڅه

اِلٰى حِيْنٍ ﴿١١١﴾ قٰلَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ۭ وَرَبُّنَا

دخاص وخته پورې | اخر اووئيل رسول | اے ربه | فيصله اوکړه | په حقه سره | او رب زمونږه

وخت پورې فائده رسول دى | پيغمبر اووئيل چې ائې زما ربه ! ته دحق مطابق فيصله کوه | اوزما رب

الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿١١٢﴾

رحمان دې | چې امداد تر غوښتلې کيږي | په مقابله دهغه خبرو کښې | چې تاسو ئې بيانوئ

درحمتونو خاوند دې | مونږ ترې نه مدد غواړو | دهغې خبرو په مقابله کښې چې کومې تاسو بيانوئ

قوله تعالى:- اِنَّمَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ

الله ﷻ يودې:- الله ﷻ سبحانه وتعالى خپل نبى ﷺ ته حکم ورکوى چه ته مشرکانوته اوفرمايه چه زما طرف ته هم داوحى کولې شى چه صرف هم الله ﷻ معبودبرحق دې تاسو ټول هم هغه اومنئى او که تاسو زما په خبره يقين نه کوئى نومونږ اوتاسو جدايو تاسو زمونږ دښمنان ئى اومونږ ستاسو. لکه چه يوبل روايت کښې دى که دروغ ګڼړى نو اووايه چه زماد پاره زما عمل دې او ستاسود پاره ستاسو عمل دې. تاسوزمادعمل نه خلاص ئې اوزه ستاسودکړونه ويزاره يم(¹)بل آيت کښې دى ﴿وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْۢبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَآءٍ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِيْنَ﴾(²)يعنى که چرته تاته ديوقوم نه دبې وعدګئى خيانت انديښنه وى نوزر هغوى ته د خپلې وعدې ماتولو خبر ورکړه.

دغه شان دلته هم دى که چرې تاسو جداوالې اختيارکړئى نوزمونږ او ستاسو تعلقات ختم دى يقين کوئى چه کومه وعده تاسوسره کولې شى هغه خو به ضرور پوره کيږى که هم اوس وى او که څه وخت پس دهغې ماته پخپله علم نشته. د ظاهر اوباطن عالم صرف الله ﷻ دې چه تاسوکوم ښکاره کړئى او کوم پټ کړئى هغه ته دهرڅه علم دې دبنديګانو ټول علم دظاهرى اوپټو اعمالوهغه ته ښکاره دې وروکې لوئ پټ ښکاره هرڅه باندې پوهيږى. ممکن دى چه دهغه تاخيرهم ستاسو ازميښت وى اوتاسو

¹) ١٠/يونس:٤١.

²) ٨/الانفال:٥٨.

Scanned with Ca

نه ستاسو د ژوندپورې نفع درکوي. انبياء کرامو عليهم السلام ته چه د ومې دعاتعليم کړې شوې ووچه اې الله په مونږ کښې اوزمونږ په قوم کښې ته رښتوني فيصله اوکړه اوهم ته بهترفيصله کونکې نې. نبي کريم ﷺ ته هم د دې قسم دعاحکم اوشو. حضوراکرم ﷺ چه به کومې يوې غزوې ته تلو نودعابه نې کوله اې زما ربه ته رښتونې فيصله اوفرمائې مونږ د خپل مهربان رب نه امدادغواړو چه هغوی ستاسو دروغ اود ځان نه خبرې مونږ نه واړوی اوپه دې کښې زمونږ امدادکونکې هم هغه دې.

﴿الحمدلله﴾ د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورت انبياء تفسيرختم شو.

....

آياتونه	سورة الحج مدني دي	رکوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۷۸	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	۱۰

يَآيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوۡا رَبَّكُمۡ ۚ اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَیۡءٌ عَظِیۡمٌ ①
اے خلقو | اوېرېږئ | دغضب درب خپل نه | بيشکه |زلزله دقيامت | څيز دې الوئ(هيبتناک)
اې خلقو! دخپل رب نه وېره کوئ | (ځکه چې) دقيامت (دورځې) زلزله يوډير لوئې څيز دې
يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ عَمَّآ
په کومه ورځ | چې تاسو اووينئ هغه زلزله | ناخبره به شي | هره تې ورکونکې ښځه | دهغه بچې نه |
په کومه ورځ چې به تاسو هغه (زلزله) اووينئ انوهره يوه تې ورکونکې (مور) به خپل
اَرۡضَعَتۡ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى النَّاسَ
چې تې نې ورکوی هغه ته | او اوبه غورزوی | هره | حملداره ښځه | حمل خپل | او تاته به خلق
دتې ماشوم نه غافله شي| اوهره حملداره زنانه به خپل حمل اوغورزوی |او ته به خلق نشه
سُكٰرٰی وَمَا هُمۡ بِسُكٰرٰی وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِیۡدٌ ②
بې هوشه ښکاری | اونه به وی هغوئ | بې هوشه | ليکن | عذاب دالله | دې ډير سخت
نشه وينئ | خو هغوی به نشه نه وی | ليکن دالله ﷻ عذاب به ډير سخت وی

قوله تعالى:- اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَیۡءٌ عَظِیۡمٌ ①

د قيامت تباهئ:- الله ﷻ خپلو بنديګانوته دتقوی حکم ورکوی اود راتلونکو خطرناکو امورونه نې ويروی خاص کر د قيامت د زلزلې نه. دې نه مراد ياخوهغه زلزله ده چه قيامت د قايم کيدوسره به وی لکه چه ارشاددې ﴿اِذَا زُلۡزِلَتِ الۡاَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ۙ﴾[1] زمکه به ښه پوره اوجړقولې شی بل ارشاددې ﴿وَّحُمِلَتِ الۡاَرۡضُ وَالۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ۙ﴾[2] يعنی زمکه او غرونه به اوچتولوسره اوجنګولې شی او ټکړې ټکړې به کړې

---

[1]) ۹۹/الزلزال:۱.اخ

[2]) ۶۹/الحاقة:۱۴.اخ

Scanned with Ca

شي يو بل ارشاددي ﴿إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا﴾(١) يعني زمكه به په ډير زور سره خوزيږي او غرونه به ذره ذره شي. د صورپه يوحديث كښې دى الله ﷻ چه كله د آسمان اوزمكې پيدائش اوكړو نو صور(شپيلنى)پيداكړه دانى اسرافيل ﷺ ته وركړه او هغه په خُله كښې نيولې سترګې د عرش طرف ته پورته كړې ګورى چه درب حكم به كله وى چه هغه شپيلنى پوك وهى.ابوهريره ﷺ تپوس اوكړو يارسول الله ﷺ دا صور يعني شپيلنى څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل د پوك وهلو يو څيز دې ډير لوئ چه په هغې كښې به درې خل پوكې وهلې شي په كوم سره چه به ټول د زمكې اوآسمان والا اوويريږى بغير د هغوى نه څوك چه الله ﷻ غوارى بغيردبنديدواوبغيردساه اخستوبه نى ډيروخته پورې برابر وهى.هم د دې رومبنى شپيلنى ذكر په آيت ﴿وَمَا يَنظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ﴾ (٢) كښې دې.پدې سره به غرونه ذره ذره شي اوزمكه به اوړچيږى لكه چه ارشاددې﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ﴾(٣)كله چه به زمكه لړزيږى يوبل پسې به زبردستې جټكې لګى اوزړونه به درزيږى. دزمكې به داسې حالت شي لكه د كشتنى چه په طوفان غولنى كښې وى اويايوقنديل فانوس په چت كښې زوړند وى اوهغه هواڅلورو وارو طرفونوته زنګوى. افسوس هم دغه وخت به وى چه پئې وركونكې ښځې به خپلو بچوته پئې وركول هيركړى اود حامله ښځې حملونه به پريوځى اوماشومان به بوډاګان شى شيطانان به اوتختنى د زمكې د غاړو پورې به اورسى خود هغه ځاىٔ نه به د فرښتو په وهلوسره راواپس كړې شي. خلق به اخواديخوا حيران اوپريشان مندې ترړې وهى يوبل ته به آوازونه كوى هم د دې وجه نه قرآن پاك د دې ورځ نوم يوم التناد كيخودې دى. هم په دغه ورځ به زمكه د يو طرف نه د بل طرفه پورې اوشليږى د هغه وخت د ويريدو اندازه نه شى كيدې.بيا په آسمان كښې بدلونونه ښكاره شي نمرسپوږمئى به بې نوره كړې شى ستورى به راو رژيږى اوځرمنې به راوځى ژوندى خلق به دا هرڅه وينى او مړه خلق به د دې نه بې خبره وى.د قرآن پاك آيت﴿ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴾(٤)كښې د كوموخلقو استثناء كړې ده چه هغوى به بې هوشه نه وى.دې نه مراد شهيدان خلق دى دا ويره به په ژوندوخلق باندې وى شهيدان د الله ﷻ په نيز ژوندى دى او رزق حاصلوى الله ﷻ به هغوى ته د دې ورځې د شر نه خلاصې وركوى او هغوى به په امن كښې ساتى د الله ﷻ دا عذاب به صرف خراب مخلوق د پاره وى. هم دا الله ﷻ د دې سورت د شروع په آياتونوكښې بيانوى.(٥) داحديث طبرانى ابن جرير ابن ابى حاتم وغيره كښې دې او ډير اوږد دې د دې حصې د نقل كولونه دلته مقصد دا دې چه په دې آيت كښې د كومې زلزلې ذكر دې دا به د قيامت د قايميدونه اول وى اود قيامت طرف ته د دې اضافت د وجه د نيزديوالى د قيامت دې لكه چه وانى اشراط الساعة وغيره والله اعلم. ياد دې نه مراد هغه زلزله ده چه د قيامت نه پس به په ميدان محشركښې وى كله چه خلق د قبرونونه راوځى اود محشر ميدان كښې جمع كيږى. امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوى. د دې په دليل كښې ډير احاديث دى.

د محشرميدان اودهغه متعلق احاديث: حضور ﷺ په يوسفركښې وو صحابه كرام رضي الله عنهم ډير تيز تيز روان وو.حضور اكرم ﷺ دې دواړوآياتونوپه اوچت آوازسره تلاوت اوكړو.دصحابه كرام رضي الله عنهم په غوږونو كښې د آواز پريوتلوسره ټولوخپلې سورلنى واخستې اود حضور ﷺ نه چاپيره جمع شو چه كيدې شى حضور ﷺ نور هم څه اوفرمانى. حضوراكرم ﷺ اوفرمائيل معلومه ده چه دابه كومه ورځ وى؟ دابه هغه ورځ وى

---

(١) ٥٦/الواقعة:٤.الخ

(٢) ٣٨/ص:٥١.

(٣) ٧٩/النازعات:٦.الخ

(٤) ٢٧/النمل:٨٧.

(٥) ابن ابى حاتم:١٦٣/١٢، الطبرى:٥٥٩/١٨.

Scanned with Ca

په کومه ورځ چه به الله ﷻ ادم علیه السلام ته فرمائی ای ادم د دوزخ حصه راوباسه نو هغه به وائی یاالله د څومره نه څومره؟ فرمائی به د هریوزرو نه یوکم زر د دوزخ د پاره او یو د جنت د پاره. دې اوریدو سره د صحابه کرام رضی الله عنهم زړونه اودریدو چپ شو. حضور ﷺ چه دا حالت اوکتلو نو ونی فرمائیل غم مه کونی خوشحاله شئی اوعمل کونی د هغه ذات قسم دچا په لاس کښې چه زما ځان دې تاسو سره د مخلوق هغه شمیردې چه کوموسره هم وی هغه به زیاتوی. یعنی یاجوج اوماجوج د بنیادمونه چه کوم هلاك شوی دی اودابلیس اولاد. اوس دصحابه کرامو رضی الله عنهم ویره لږه شان کمه شوه نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه عمل کونی اوزیرې واورئی د هغه قسم دچا په لاس کښې چه دمحمد ﷺ ځان دې تاسو خود نورو خلقو په مقابله کښې داسې ئی لکه د اوښ د اړخ یا د ځناور د لاس داغ[1] هم د دې روایت په بل سند کښې دی چه داآیت د سفرپه حالت کښې نازل شوېه دې کښې دی چه صحابه کرامو رضی الله عنهم د حضور ﷺ دافرمان واوریدونوېه ژړاشو. حضور ﷺ اوفرمائیل نیزدې نیزدې اوسیږئی اوتیك تاك اوسیږئی د هریونبوت نه وړاندې دجاهلیت زمانه پاتې ده هم هغه به دا شمیرپوره کوی ګنی نود منافقانونه به داشمیرپوره کولې شی. په دې کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل زما خودا امیددې چه د جنت څلورمه حصه به هم تاسو ئی دې اوریدو سره صحابه کرامو رضی الله عنهم الله اکبر اوونیل ارشاد اوشو څه عجیبه ده چه تاسو دریمه حصه ئی. په دې باندې هغوی بیاتکبیراوونیل حضور ﷺ اوفرمائیل چه زما امید دې تاسو به نیم په نیم ئی هغوی بیاتکبیراوونیل راوی وائی چه ماته یادنه دی چه حضور ﷺ بیا دویمه حصه هم اوفرمائیله که نه.[2]
یوبل روایت کښې دی چه د غزوه تبوك نه په واپسئی باندې مدینې سره نیزدې حضور ﷺ د آیت تلاوت شروع کړو. په یوبل روایت کښې دی کوم چه هلاك شو د پیریانونه اوانسانانونه[3] یوبل حدیث کښې دی تاسو په زرو جزونو کښې یوجز ئی.[4]
په صحیح بخاری کښې د دې آیت په تفسیر کښې دی چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام راوغواړی هغه به جواب ورکړی ﴿لبیك ربنا وسعدیك﴾ بیا به آواز راشی الله ﷻ تاته حکم درکوی چه د خپل اولاد نه د دوزخ حصه راوباسه هغه به تپوس کوی یاالله څومره؟ حکم به کولې شی په هرو زرو کښې یو کم زر. هغه وخت به د حامله ښځو حمل پریوځی ماشومان به بوډاګان شی خلق به وارخطاشی د څه نشې په وجه نه بلکه دالله تعالی د عذابونود سختئی په وجه. دې اوریدو سره د صحابه کرامو رضی الله عنهم مخونه بدل شان شو نوحضور ﷺ اوفرمائیل د یاجوج ماجوج نه یوکم زر اوتاسو نه یو. تاسو خوداسې ئی لکه د سپین رنګ په غوایه کښې توروېښته چه د هغه په اړخ کښې وی یا په شان د یوڅو سپینو وېښتو چه د تورو وېښتو دغوائی په اړخ کښې وی. بیائی اوفرمائیل چه زما امید دې چه په ټولوجنتیانو کښې به ستاسو شمیر د څلورمې حصې وی مونږ په دې باندې تکبیراوونیل. بیائی اوفرمائیل نیم شمیر کښې ټول اوبه نیم کښې صرف تاسو[5] یوبل روایت کښې دی چه صحابه کرام رضی الله عنهم اوونیل حضور ﷺ بیا به هغه خوش نصیب په مونږ کښې څوك وی چه کله داحالت دی[6] یوبل روایت کښې دی تاسو به د الله ﷻ په وړاندې بربنډې پښې بربنډ بدن اوناسونته راجمع کولې شئی. حضرت عائشه رضی الله عنها اوفرمائیل حضور ﷺ ښځې اوسړی په یوځای؟ په یوبل به نی نظر پریوځی. حضور ﷺ اوفرمائیل عائشه هغه وخت

---

[1] احمد:۴/۴۳۵، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحج۳۱۶۹والحاکم:۱/۲۸.
[2] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الحج:۳۱۶۸ احمد:۴/۴۳۲، مسندحمیدی:۸۳۱.
[3] مسند ابی یعلی:۳۱۲۲.
[4] وسنده.
[5] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الحج باب قوله ﴿وتری الناس سکری﴾:۴۷۴۱، صحیح مسلم:۲۲۲، احمد:۲/۳۲.
[6] احمد:۱/۳۸۸.

Scanned with Ca

به ډیرسخت اوخطرناك وی([1])(صحیحین)مسند احمد کښې حضرت عائشه ﷞ فرمائی ماونیل یارسول الله ﷺآیا دوست به د قیامت په روځ خپل دوست یادوی؟ حضورﷺ اوفرمائیل عائشه په دریو موقعو باندې به څوك هیڅ څوك هم یادنه کړی د عملونود تول په وخت کښې ترکومې چه کمې زیاتې معلوم نه شی. د عمل نامو د ورکولو په ځای اووخت کښې ترکومې چه په ښی اوګس لاس کښې ملاونه شی.

جهنم به درې قسمه خلق راګیروی:-هغه وخت چه د دوزخ نه به یوه غړانګه راوځی چه راګیروی به او په سخت غضب اوغصه کښې به وی اووائي به چه زه په درې قسم خلقو باندې مسلط شوې یم یوخو هغه خلق چه دالله ﷻ نه بغیرنورو خلقو ته آوازونه کوی.دویم هغه چه د حساب په ورځ ئې ایمان نه وی راوړې اویه هرسرکش کبرژن ضدی اوبیا به هغه دوی راغونډ کړی او په راټولولو سره به ئې خپلې خیټې ته اورسوی. په دوزخ باندې به پل صراط وی چه د ویښته نه به نرې او تورې نه تیره وی په دې باندې به ازغی او رکاوټونه وی څوك چه الله ﷻ غواړی اوبه ئې نیسی په دې باندې تیریدونکی به د بجلئ په شان وی دسترګو رپولو په شان او په شان د هوا اوپه شان د تیزو اسونو اوښانو. فرښتې به څلور واړه طرفونوته ولاړې دعاګانې کوی الله سلامتیا ورکړې الله ﷻ بچ ئې کړې نو بعضې خو به صحیح سالم تیرشی اوبعضې به څه ناڅه زخم اوخوری بچ به شی او بعضې به پرمخې دوزخ ته پریوځی([2]) د قیامت آثار اوددې په تباهوکښې نور هم ډیر احادیث دی د کوموچه ځای بل دې. دلته اوفرمائیلې شو دقیامت زلزله ډیره خطرناکه ده ډیره سخته ده زړه درزونکې ده تباه کونکې ده او اینه الوزونکې ده. زلزله د رعب او ویرې په وخت کښې زړه خوزیدلو ته وائی لکه چه په آیت کښې دی په دې میدان جنګ کښې مؤمنان اخته کړې شو اوسخت اوجړقولې شو([3]) کله چه تاسودا اووینئ دا ضمیر شان د قسم نه دې په دې وجه د دې نه پس د دې تفسیردې. د دې سختئ په وجه پئ څکونکې مئیندې خپل بچې هیرکړی او دحامله حمل به پریوځی خلق به وارخطاشی داسې به ښکاری لکه چه په نشه کښې بدمست وی خو په اصل کښې به هغوی په نشه کښې نه وی بلکه د عذابونوسختو به هغوی بې هوشه کړې وی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّيَتَّبِعُ

او ځینی دخلقو نه | هغه دی | چې جګړه کوی | په باره دالله کښې | بغیر دعلم نه | او پیروی کوی |

اوبعضې خلق داسې هم دی |چې دالله ﷻ په باره کښې بغیر د علم (اودلیل) نه جګړې کوی |او

كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ ۝۳ كُتِبَ عَلَيْهِ

دهر شیطان | سر کشه | حال دا چې لیکلې شوی ده (دا خبره) | په حق ددغه شیطان کښې |

د هر یو سرکش شیطان تابعداری کوی | چې چا په باره کښې چې دا لیکلې شوې دې چې

اَنَّهٗ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهٗ يُضِلُّهٗ

چې بیشکه | هغه څوك | چې دوست کوی ده لره | نو بیشکه | به بې لارې کوی هغه (تابع خپل) |

څوک هغه سره ملګرې شی | ....نو هغه ئې ګمراه کړی

وَيَهْدِيْهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝۴ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ

اولار به ښائی هغه ته | دعذاب د وورګرم | اے خلقو | که یئ تاسو | په شك کښې |

اود دوزخ د عذاب لار ورته سموی | ....ائې خلقو! که تاسو دبیا ژوند په باره کښې شکمن

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الحشر:۶۵۲۷ صحیح مسلم:۲۸۵۹.

[2] احمد:۱۱۰/۵.

[3] ۳۳/الاحزاب:۱۱.

مِّنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ

ددوباره ژوندي کیدونه | پس بیشکه | پیدا کړي یې مونږ تاسو | دخاورو نه | بیا | دنطفې نه
یې | نو (لږ فکر اوکړئ) چې مونږ تاسو (اول) دښاورې نه پیدا کړئ ا بیا د یو څاڅکي اوبو نه

ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ

بیا دوینې دټوټې نه | بیا دغوښې دپوټی نه | چې پوره شکل والا هم وی | او نیمګړی شکل والا هم وی
بیا د چکه وینې نه | بیا دغوښې دبوټۍ نه | چې (بعضې) پوره وی او (بعضې) ناپوره وی

لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ط وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ

دپاره ددې چې واضحه کړو مونږ | تاسو ته (حقیقت) | اوقرار ورکوو مونږ | په رحمونو (دمیندو) کښې
چې تاسو ته خپل قدرتونه اوښائی | او مونږ چې دچا په باره کښې اوغواړو نو تر

مَا نَشَآءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا

هغه چې خوښه شی زمونږه | دنیتې خاصې پورې | بیا | راوباسو مونږ تاسو | په شکل دبچی کښې
یوې مودې پورې هغه دمور په رحم کښې ځائې کړو | بیا تاسو د پوره ماشوم په صورت کښې پیدا کړو

ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ج وَمِنْكُمْ مَّنْ

بیا (بالو تاسو) | دپاره ددې چې اورسئ تاسو | پوره خوانی خپلې ته | او ځینی ستاسو نه | هغه دی
او چې بیا د ځوانئ زور ته اورسئ | اوپه تاسو کښې ځوک داسې دی | چې (په پوخ عمر کښې) مړه شی

يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ

چې وفات کړې کیږی | او ځینی ستاسو نه | هغه دی | چې واپس کړې کیږی | بدترین عمر ته
اوبعضې داسې وی | چې (دبوډاتوب) غورزیدلی عمر ته اورسی

لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ط وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً

دپاره ددې چې پوهه نشی | روستو دپوهیدو نه | په څه څیز باندې | او ته وینې | زمکه | اوچه کلکه
چې دپوهې نه پس یو ځل بیا په څه نه پوهیږی |.........اوته وینې ګورې چې زمکه اوچه مړه پرته وی

فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ

نو هر کله چې | نازل کړو مونږه | په هغې باندې | اوبه | نو اوخوزیږی | او اوپړسیږی | او زرغون کړی
نو کله چې مونږ په هغې اوبه راوروو | نو راویښه شی | او زرغونه شی | او دهر قسم

مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ

دهر قسم | بوټو ښائیستو نه | دا کار | په سبب ددې چې بیشکه | الله | هم هغه حق دې |
ښائسته شینکئ راوتوکوی | داځکه چې الله ﷻ حق دې | اوهم هغه پخپله

وَاَنَّهٗ	يُحْيِ	الْمَوْتٰى	وَاَنَّهٗ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيْرٌ ۝٦	وَّاَنَّ
او بيشکه هغه	ژوندی کوی	مړی	او بيشکه هغه	په هر څيز باند	قادر دی	او بيشکه
مړو کې ساه اچوی او هغه په هر څيز باندې قدرت لری او دا (څکه) چې						
السَّاعَةَ	اٰتِيَةٌ	لَّا رَيْبَ	فِيْهَا	وَاَنَّ اللّٰهَ	يَبْعَثُ	
قيامت	راتلونکې دې	نشته هيڅ شك	په راتلو دهغې کښې	او بيشکه چې الله	به راژوندی کوی	
قيامت راتلونکې دې	په دې کښې هيڅ شک نشته	او الله ﷻ به په قبرونو کښې پراته مړی				
مَنْ	فِي الْقُبُوْرِ ۝٧					
هغه څوك	چې په قبرونو کښې دی					
يو ځل بيا راژوندی کوی						

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ

په الله ﷻ باندې بهتانونه لګول:- کوم خلق چه دمرګ نه پس د ژوندون منکردی او الله ﷻ په دې باندې قادرنه منی اودالله ﷻ دفرمان نه اخواکيږی دنبيانوتابعداری پريږدی اودسرکش انسانانو اوپيريانو ماتحتی کوی دهغوی الله ﷻ ترديدبيانوی. تاسوګورنی چه څومره بدعتی اوګمراه خلق دی هغوی د حق نه مخ اړوی د باطل په تابعدارئی کښې لګياکيږی دالله ﷻ کتاب اودهغه د رسول ﷺ سنت پريږدی او د ګمراه سردارانو منی.دهغوی په رائې او خواهش باندې عمل کوی. د دې د پاره ئی اوفرمائيل چه دوی سره صحيح علم نشته. دوی چه د چا منی هغوی ازلی سپيره دی خپل تقليدکونکی دهوکه کوی او آخر هغوی په عذاب کښې راګيروی کوم چه د دوزخ سوزونکې أوردې.

ددې ايت مبارک شان نزول:- دا آيت د نضربن حارث باره کښې نازل شوې دې[1] دې خبيث ونيلې وو چه لږ خواوښايه چه الله ﷻ دسرو زرو دې سپينوزرودې که دتانبې دې.دهغه په دې سوال کولوسره آسمان اولړزيدو اودهغه کوپړنی والوته.يوروايت کښې دی چه يو يهودی هم داسې سوال کړې وو هم هغه وخت آسمانی ګرز(تندر) هغه هلاك کړو.

د انسانی پيدائش مختلف ادوار:- د قيامت د مخالفينواومنکرينو وړاندې دليل بيانولې شی که ستاسود دويم ځل دژوندون نه انکار دې نومونږ د دې په دليل کښې تاسوته ستاسو د اول ځل پيدائش دريادوو. تاسو په خپل اصليت غور اوکړئی اوګورئی چه مونږ تاسو د خاورې نه پيداکړی ئی يعنی ستاسو پلار حضرت آدم ﷺ د چا نسل چه تاسو ټول ئی تاسو ټول مو د اوبود يو ذليل څاڅکی نه پيداکړئی کوم چه اول دچك وينې شکل اختيارکړو بياد غوښې يوه ټکړه جوړه شوه.دځلوښتو ورځوپورې خو نطفه په خپل شکل کښې وړاندې کيږی بياد الله ﷻ په حکم سره د وينې سوروالی راپيداشی بيا ځلويښت ورځې پس هغه د غوښې يوه ټکړې شکل اختيارکړی په کوم کښې چه څه شکل اوصورت نه وی بيا الله ﷻ دې ته صورت ورکوی سرسينه خيټه پنډئی پښې او ټول اندامونه جوړيږی کله د دې نه وړاندې حمل ساقط کيږی کله د دې نه پس ماشوم پريوځی داستاسو د مشاهدې خبره ده اوکله پاتې کيږی. کله چه په دې ټکړه باندې ځلويښت ورځې تيرې شی نو الله ﷻ فرښته راوليګی هغه ټيک ټاك او صحيح کولوسره په دې کښې روح ورپوك وهی اوچه څنګه د الله ﷻ خوښه وی هم هغه شان ښائسته يا بدرنګ ښځه ياسړې جوړوی. رزق اجل نيکی بدی هم دغه وخت ليکلې کيږی. بخاری اومسلم شريف کښې

[1] الطبری:۱۸/۵٦٦.

دی رسول الله ﷺ فرمائی په تاسوکښې دهریو پیدائش ستاسودموریه خیټه کښې ترڅلويښتو ورځو پورې جمع کیږی.بیادڅلويښتو ورځونه پس چك وينې شكل اختياروی بیاڅلويښت ورځې پس د غوښې ټکره بیا فرښتې ته دڅلورو څیزونولیکلوحکم ورکولوسره رالیګی. رزق عمل اجل نیك بخت او بدبخت لیکلې کیږی بیا په دې کښې روح پوك وهلې شی. (۱)

دپیداکیدو نه وړاندې دتقدیر لیکل:- عبدالله ؓ فرمائی چه په رحم کښې نطفه حصاریدوسره فرښته تپوس کوی چه اې الله ﷻ دابه مخلوق وی که نه؟که انکاراوشی نو هغه کلکیږی نه هم د وینې په شکل کښې درحم نه خارج کیږی اوکه حکم ملاوشی چه دده پیدائش به کولې شی نوفرښته معلومات کوی چه هلك به وی که جینئی؟نیك به وی که بد؟اجل به ئی څه وی؟ اثربه څه وی؟چرته به مری؟بیادنطفه نه تپوس کولې شی ستارب څوك دې؟هغه وائی الله.تپوس کوی چه رازق څوك دې؟وائی الله.بیا فرښتې ته وائی چه لاړشه اوپه اصل کتاب کښې اوګوره دده ټول حال به ملاوشی.بیا هغه پیداکولې شی اولیکلې شوې ژوندون تیروی. تقدیراو رزق بیاومومی مقرر ځائ ته ځی راځی بیامرګ راځی او ښخولې شی کوم ځائ چه ښخیدل مقرر وی.بیاحضرت عامر رحمه الله دغه آیت تلاوت کړو.د غوښې ټکره جوړیدونه پس د څلورم پیدائش طرفته واپس کولې شی اوژوندئی ساه جوړیږی.دحضرت حذیفه بن اسید ؓ نه یومرفوع روایت دې چه څلويښت پنځه څلويښت ورځې په نطفه باندې تیرې شی نوفرښته معلوموی چه داجنتی دې که دوزخی؟چه جواب ملاوشی نو لیکلې کیږی بیا تپوس کوی چه هلك به وی که جینئی؟ کوم جواب چه ملاویږی نو لیکی. بیا عمل اثر رزق او اجل لیکلې شی اوکتاب راغونډولې شی په کوم کښې چه نه کمې ممکن دې اونه زیاتې(۲)بیا ماشوم شی اوپه دنیا کښې پیداشی نه په کښې عقل وی نه پوهه کمزورې وی او ټول اندامونه ئی ضعیف وی بیائی الله ﷻ لویوی.موریلار پرې مهربان کوی شپه ورځ هغوی ته د ده فکر وی په تکلیفونواوچتولوسره پالنه کوی او الله ﷻ هغه لویوی اود تازه ځوانئی زمانه راځی ښائسته او صحت مند کیږی بعضې خو په ځوانئی کښې لاړشی او بعضې بوډاګان کیږی.

دانسان ضعیف العمری:- چه بیاعقل او پوه ترې لاړه شی اود ماشومانو په شان کمزورې شی په حافظه او پوهه کښې کمې راشی دعلم نه پس بې علم شی لکه چه ارشاد دې﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ۭ يَخْلُقُ مَا يَشَاۗءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ﴾(۳) الله ﷻ مونږ په کمزورئی کښې پیدا کړو بیائی زوراوطاقت راکړواوددې قوت اوطاقت نه پس ضعف او بوډاوالې راغلو.کوم چه هغه غواړی پیداکوی هغه د پوره علم او کامل قدرت مالك دې.

دانسان د عمر متعلق مرحلې:-مسند حافظ ابویعلی موصلی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ماشوم چه تر کومې بالغتوب ته اونه رسی د هغه نیکئی د هغه د پلار یا مور پلار په عمل نامه کښې لیکلې کیږی او بدی نه په هغوی باندې وی اونه په هغه باندې. بلوغت ته په رسیدوباندې قلم په هغه باندې روان شی اودهغه سره فرښتو ته د هغه دحفاظت اوهغه د صحیح ساتلوحکم ملاویږی.کله چه هغه په اسلام کښې دڅلويښتو کالو عمر ته رسی نوالله ﷻ هغه له ددریو بلاګانونه خلاصې ورکوی.دلیونتوب نه جذام نه او برص (برګی مرض) نه،کله چه په هغه باندې دالله ﷻ په دین کښې پنځوس کاله تیریږی نو الله ﷻ دهغه په حساب کښې سپکوالې کوی کله چه هغه دشپیتوکالوشی نوالله ﷻهغه دخپلې رضا منډنې کارونوطرف ته طبیعت ورکرځوی اوهغه خپل طرف ته راغب کوی.کله چه هغه د اویاؤ کالوشی

---

(۱) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸، صحیح مسلم:۲۶۴۳، ابوداوٗد:۴۷۰۸، ترمذی:۲۱۳۷

(۲) صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق آدمی فی بطن امه....:۲۶۴۴، احمد:۶/۴، مشکل الاثار:۲۶۶۳، السنة لابن ابی عاصم:۱۷۹، ابن حبان:۶۱۷۷.

(۳) ۳۰/الروم:۵۴. الخ

Scanned with Ca

نو اسماني فرښتې هغه سره محبت کوي او کله چه هغه د اتیا ؤ کالو شي نو الله ﷻ د هغه نیکئي خولیکي ولې د بدونه ئې تجاوز کوي. کله چه هغه د لس کم سلو کالو عمر ته اورسي نو الله ﷻ د هغه وړاندې روستو ګناهونه معاف کوي د هغه د کور دخلقو د پاره هغه سفارشي او شفیع جوړوي هغه ته د الله ﷻ په نیز د امین الله خطاب ملاویږي او په زمکه کښې د الله ﷻ د قیدیانو په شان اوسیږي.

کله چه هغه ډیرناکاره عمر ته اورسي اود علم نه پس بې علم شي نو کوم څه چه هغه د خپل صحت او هوش په زمانه کښې نیکئي کولې تولې برابر هم د هغه په عمل نامه کښې لیکلې کیږي. او که یوه بدي د هغه نه اوشي نو نه لیکلې کیږي([1]) دا حدیث ډیرغریب دې او سخت نکارت په کښې دې سره د دې نه دا امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل مسند کښې موقوفًا هم او مرفوعًا هم راوړلې دې. د حضرت انس ﷺ نه موقوفًا نقل دې اود حضرت عبدالله بن عمربن الخطاب ﷺ نه درسول الله ﷺ فرمان اوبیا د حضرت انس ﷺ نه په دویم سندسره مرفوعًا هم دا وارد دې([2]) حافظ ابوبکربن بزار رحمه الله هم دا په روایت د حضرت انس بن مالك ﷺ نه په حدیث مرفوع کښې بیان کړې دې. ([3]) (او په مسلمانانو باندې د رب د مهربانئي تقاضا هم دا ده. الله ﷻ دې زمونږ په عمر کښې په نیکئي سره برکت واچوی. آمین)

د مرګ نه پس د ژوندي کیدو یوبل دلیل:-دمړو ژوندي کولو یو دلیل بیانولو سره بیا دا دویم دلیل بیانوی چه هوار میدان بغیرد راټوکیدو اوچه اوسخته زمکه مونږ په آسماني اوبو باندې خړوب کولو سره شنه او تازه کوو.قسم قسم ګلونه میوې دانې خوږې تروې ښکلې مزیدارې رنګ او شکل والا میوو نه ډکې شوې ښائسته لونې وړې ونې په خوزیدو خوزیدو سره د سپرلي مزه ښائي.هم دا هغه مړه زمکه وه چه د پرون پورې ئې خاورې الوزولې اونن د زړه خوند او د سترګو نور جوړیدو سره د خپل ژوند او خوانئي مزه ورکوي.دګلونو واړه واړه بوټي دماغو له تازګي ورکوي د لرې نه د نسیم سپکې سپکې چپې څومره ښکلې معلومیږي.فسبحان الله وبحمده.ښتیادې چه خالق مدبر د خپلې خوښې مطابق کونکې خود مختاره حاکم حقیقي هم الله ﷻ دې. هم هغه د مړو ژوندي کونکې دې اود هغې ښنبه د مړې زمکې ژوندي کیدل د مخلوق د سترګو په وړاندې دي هغه په هریوانقلاب او هر زړه په حال باندې قادر دې. څه چه غواړي کیږي دکوم کار چه اراده کوي واني چه اوشه نو بیا ناممکن دی چه هغه ویناکولو سره اونشي.یادساتئي چه قیامت بې شکه اوشبهې راتلونکې دې اوقبرونو مړي به هغه قدیرالله ﷻ ژوندي کولو سره راپاوچتوي. هغه د عدم نه په وجود کښې په راوستلو باندې قادر دې او وی به. په سورت یس کښې هم دبعضو خلقو داعتراض ذکرکولو سره هغوی ته دهغوی ړومبي پیدائش وریادولو سره قائل کړی دی اودې سره د شنې ونې نه د اور پیداکولو قلب ماهیت هم په دلیل کښې پیش کړې دې. ([4]) نور آیاتونه هم په دې باره کښې ډیر دي.

د الله ﷻ د دیدار مثال په دنیا کښې:-حضرت لقیط بن عامر ﷺ چه د ابورزین عقیلي په کنیت سره مشهور دې یوځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه آیا مونږ خلق به ټول په ټول خپل رب تبارك وتعالی لیدلې شو؟ اود هغه په مخلوق کښې د دې لیدلو څه مثال شته؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه ولې تاسو ټول په ټول سپوږمئي ته نه ګورئې؟ مونږ وئیل او نو بیا الله ﷻ خو د لوئ شان خاوند دې. بیائې عرض اوکړو چه حضور ﷺ دمړو ژوندي کولو هم څه مثال په دنیاکښې شته؟جواب ملاوشو ولې پدې ځنګلو

---

[1] مسند ابي يعلى:۳۶۷۸.
[2] احمد:۲/ ۸۹.
[3] احمد:۳/ ۲۱۷-۲۱۸.
[4] ۳۶/يسين:۷۸-۸۰.

Scanned with Ca

کښې تاسو نه تیریږي کوم چه غیرآباد او وران پراته وي خاورې الوزي اوچ او مړه کیږي بیا تاسو ګورئ چه هم هغه ټکړه ټکه شنه اوقسم قسم ونونه شنه آباده په نوي ژوندسره پیداکیږي ښکلې کیږي دغه شان به الله ﷻ مړي راژوندي کوي او په مخلوق کښې هم کتلې شوي مثالونه د دې پوره نمونه اوثبوت موجود دې[۱] (ابوداؤد وغیره) حضرت معاذ بن جبل ﷺ فرمائي څوك چه د دې خبرې یقین اوساتي چه الله ﷻ حق دې اوقیامت خامخا بې شکه راتلونکې دې او الله ﷻ به مړي د قبرونو نه بیا راژوندي کوي هغه یقیني جنتي دې.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ
| او خیني دخلقو نه | هغه څوك دي | چې جګړه کوي
| اوپه خلقو کښې بعضې داسې هم شته | چې دالله ﷻ په باره کښې

فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۝ ثَانِيَ
په باره دالله کښې | بغیر دعلم نه | او بغیر دهدایت نه | او بغیر دکتاب روښانه نه | تا وونکې وي
بې دڅه علم نه اوبې د څه دلیل نه اوبې د یوروښانه کتاب نه جګړې کوي|............. په تکبر سره

عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ لَهٗ فِي الدُّنْيَا
ډډې خپلې لره | دپاره ددې چې بې لارې کړي خلق | دالله دلارې نه | دپاره دهغه | په دنیا کښې
څټ ګرځوي |............ چې (خلق) دالله ﷻ دلارې نه ګمراه کړي | داسې بنده دپاره په دنیا کښې

خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ۝
شرمندګي ده | اواوبه څکوؤ مونږ هغه ته مزه | په ورځ دقیامت | دعذاب سوزونکي |
هم رسوائي ده | او دقیامت په ورځ به مونږ دوئ ته د سوزونکي عذاب مزه اوڅکوو

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ
دا عذاب | په سبب دهغې عمل دي | چې مخکښې لیږلي وؤ | لاسونو ستا | او بیشکه چې الله |
دادهغه عملونو سزا ده | چې تا وړاندې لیږلي وو | او الله ﷻ په خپلو بندګانو چرې هم

لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ۝
نه دې | ظلم کونکې | په بندګانو (خپلو) باند |
ظلم نه کوي | اوپه خلقو کښې بعضې هغه هم شته |

د جاهلانو مقلدانو حالت:-پورتنو آیاتونوکښې دګمراه جاهلانو تقلید کړل شوؤحال بیان شوې وودلته د هغوی دپیرانو مرشدانو ګمراهانو مبتدعینوحال بیانولې شي چه هغوی په بې عقلئي اوبې دلیلئي سره په صرف رائې قیاس او نفساني خواهشاتوسره دالله ﷻ باره کښې کلام کوي دحق نه ډډه کوي په کبرسره سټ اړوي دحق قبلولونه بې پرواهئي سره انکارکوي. لکه څنګه چه فرعونیانودموسی ﷺ ښکاره معجزې کتلو سره هم انکار بې پروائي اوکړه او وني نه منلې. بل آیت کښې دي کله چه هغوی ته د الله ﷻ د وحې د تابعدارئي د پاره اووئیلې شي اود رسول الله ﷺ فرمان طرف ته رابللې شي نوته

[۱] احمد: ۱۱/۴، ابوداؤد کتاب السنة باب في الرؤية: ۴۷۳۱ وسنده حسن، ابن ماجه: ۱۸۰ مختصراً.

Scanned with Ca

خو به اوکوري اې رسول ﷺ دامنافقان تانه منع کیږي. په سورت منافقون کښې ارشاد اوشو چه کله دوی ته وئیلې کیږي چه راشئي د خپل ځان د پاره په رسول الله ﷺ باندې استغفاراوکړئي نوهغوی خپل سر راتاوکړي او په غرور کښې راشي او بې نیازئي سره انکارکوی. ([1])

حضرت لقمان ؑ خپل ځوئ ته نصیحت کولوسره اوفرمائیل ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾([2]) دخلقو نه خپل اننګی مه خوره وه یعنې خپل ځان لوئ ګنړلوسره کبر مه کوه. بل آیت کښې دی زمونږ آیاتونه اوریدو سره دکبر نه مخ اړوی([3]) د﴿ليضل﴾ لام خو یالام عاقبت دې یالام تعلیل دې د دې د پاره اکثر د دې مقصد دنورو ګمراه کول نه وی اوممکن ده دې نه مراد معاند او انکارهم وی اوکیدې شی چه دامطلب وی چه مونږ هغوی دا داسې بداخلاقه په دې وجه سازکړل چه دوی د ګمراهانوسردار شی. د دوی د پاره په دنیاکښې هم ذلت اوخواری ده چه بدله ده د ده د تکبر. ده دلته کبر کولو اولوئ جوړیدل ئی غوښتل مونږ به دې نور هم وړوکې کړو. دلته به هم په خپله غوښتنه کښې ناکام او بې مراده به وی اوپه آخرت کښې به هم د دوزخ د اور نوړنی وی. دابه د غصې او رټنې په توګه وئیلې کیږي چه دا ستاد عمل نتیجه ده د الله ﷻ ذات د ظلم نه پاك دې. لکه چه ارشاد دې فرښتو ته به وئیلې شی دې اونیسئی او په راښکو ئی دوزخ ته بوځئی اود ده په سرباندې د اور په شان اوبه اوبهیوئی. واخله اوس د خپلې لوئې خپل عزت اود لوئې بدله واخله څه. هم دغه هغه څه دی چه په کوم سره په ټول عمر کښې په شك شبه کښې پاتې وی([4]) حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي ماته دا روایت راو رسیدو په یوه یوه ورځ به هغوی اویا اویا خل په اورکښې به اوسوزی او یقینی به شی بیابه ژوندی کولې شی او بیا به سوزولې شي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ
او ځینې دخلقو نه | هغه څوك دی | چې بندګی کوی دالله
او په خلقو کښې بعضې هغه هم شته | چې دالله عبادت (دشک شبهې) په غاړه (ولاړ) کوی
عَلَىٰ حَرْفٍ ۖ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ
په غاړه باند | نو که اورسیږی ده ته | فائده | نو مطمئن شی په هغې باند | او که اورسیږی ده ته
(داسې کس ته) که چرې فائده اورسیږی | نو هغه ددې نه مطمئن شی | او که چرې په څهٔ مصیبت کښې
فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ
مصیبت | نو واپس اوګرځی | په مخ خپل باند | نقصانی شو دې په دنیا | او په اخرت کښې | دادې
اخته شی | نومخ اوچت کړی | (اود کفر طرفته) بیرته ګرځی | نو دهٔ په دنیا کښې او اخرت دواړو کښې نقصان
هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ۝ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ
هغه نقصان | ښکاره | رابلی هغه | ماسوا دالله نه | هغه څه | چې نهٔ ضرر رسولې شی هغه ته
بیاموندو | هم دا ښکاره نقصان دې | دوی دالله ﷻ نه سوا داسې (معبودان) رابلی | چې نه دهٔ ته نقصان

([1]) ٦٣/المنافقون:٥.

([2]) ٣١/لقمان:١٨.

([3]) ٣١/لقمان:٧.

([4]) ٤٤/الدخان:٥٠.

Scanned with Ca

وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿۱۲﴾ يَدْعُوْا

او هغه څه | چي نهٔ نفع رسولي شي هغه ته | داده | هغه گمراهي | لري | عبادت كوي هغه

رسولي شي | اونه ورته نفع رسولي شي | هم دغه يوه لويه گمراهي ده | هغه داسي (ددروغو معبود) بلي

لَمَنْ ضَرُّهٗٓ اَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهٖ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى

دهغه چا | چي نقصان دهغه | ډير نزدې دي | دفائدې دهغه نه | ډير بد دي | دا مددگار |

دكوم نقصان چي ددهٔ دنفعې نه زيات نزدې دي| ....بې كاره مولى دي

وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴿۱۳﴾

او ډير بد دي | دا ملگري |

اوداسې ملگرې بد ملگرې دي|

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ

د مفادپرستو اومنافقانو خلقو تذكره:- دحرف معنى شك د[1] يوطرف ده لكه چه هغوى د دين په يوه غاړه باندې ولاړ دى كه فائده ملاوشى نود خوشحالئى نه پلنيږى كه نقصان اووينى نو تختى. په صحيح بخارى كښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې هجرت به ئى كولو مدينې ته رسيدل او بال بچ ئى پيدا شو اوپه څاروو كښې بركت اوشونووائى چه دادين ډيرښه دې اوكه چرته اونه شى نووائى چه دادين خو ډير خراب دې.([2])

دا ايت مبارك دچاباره كښې دې ؟:- ابن ابى حاتم كښې هم دهغوى نه روايت دى چه بانډچيان به حضور ﷺ له راتلل اسلام به ئى قبلولو واپس به تلل نوچه كله به ئى د باران اوبه بيامونډلې په څناورو كور مال حال كښې بركت كتلونو په تسلئى سره به ئى وئيل ډير ښه دين دې اوكه چرې د دې خلاف به ئى كتل نو ډير زر به ئى وئيل چه په دې دين كښې خود نقصان نه بغيرهيڅ هم نشته په دې باندې دا آيت نازل شو. د عوفى رحمه الله په روايت د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل دى چه داسې خلق هم وو چه مدينې ته به رسيدل دلته په راتلويه هغه كره هلك يا د اوښې بچې اوشو اوهغوى به جوړشو نو خوشحاله به شو اود دې دين تعريفونه به ئى كول اوكه چرې به څه مصيبت راغلو اود مدينې هوا به برابر پرې رانغله په كور كښې جينئى پيداشوه د صدقې مال ورته حاصل ته شو نو په شيطانى وسوسه كښې به راتلل او صفا به ئى وئيل چه په دې دين كښې خو بس سختئى او سختئى ده. ([3])

د عبدالرحمن رحمه الله بيان دې چه داحال د منافقانودې كه دنياورته ملاوشى نو په دين خوشحاليږى اوچه كله ملاونه شوه ياڅه ازميښت راغلو نوزر څادر راكاږى او مرتداوكافركيږى.([4]) پوره بدنصيب دى دنيا اوآخرت دواړه تباه كوى د دې نه زياته بريادى به څه وى. دكومو خلقو بتانواو بزرگانونه چه دوى امداد غواړى چاته فريادونه كوى اوچاله خپل حاجتونه اوړى د چانه چه رزق غواړى هغوى خو صرف عاجز دى نفع نقصان خود هغوى په لاس كښې شته نه لويه گمراهي هم دا ده. په دنياكښې هم د هغوى په عبادت سره د نفع نقصان نه وړاندې كيږى اوپه آخرت كښې چه به د هغوى نه كوم نقصان ملاويږى نو

---

[1]) الطبرى:۱۸/۵۷٦.
[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الحج باب (ومن الناس من يعبدالله على حرف):۴۷۴۲.
[3]) الطبرى:۱۸/۵۷۵.
[4]) الطبرى:۱۸/۵۷٦.

Scanned with Ca

دهغې به څه واني. دابنان خود هغوی ډیر خراب ولیان او ډیر خراب ملګري ثابتیږي. (۱) یادا مطلب چه داسې کونکی پخپله ډیر بدکار او ډیر زیات خراب دی. دا اولني تفسیر ډیر ښه دی. والله اعلم.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا

| بیشکه الله | دا خلوی | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو |

| بیشکه الله ﷻ به هغه خلق چې ایمان ئې راوړي دي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او عملونه ئې اوکړل | نیک نیک | داسې باغونو ته | چې بهیږي به | لاند دهغې نه | نهرونه

او نیک کارونه کوي داسې باغونو ته داخل کړي اچې لاندې به ترې ولې بهیږي

إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ۝ مَنْ كَانَ يَظُنُّ

بیشکه الله | کوی | هغه څه | چې غواړي ئې هغه | هغه څوک | چې ګمان لري |

بیشکه الله چې څه غواړي هغه کوي | څوک چې دا خیال کوي چې الله ﷻ به دنیا

أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ

چې هر ګز به امداد ونه کړي دهغه سره الله | په دنیا کښې | او په آخرت کښې | نو پکار دی چې اورسی

او اخرت کښې دخپل پیغمبر مدد نه کوی | نو هغه له پکار دی چې یوه رسۍ تر آسمانه

بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ

په یوه ذریعه رسۍ سره | آسمان ته | بیا | دپریکړي (دغه رسۍ) | بیا داوګوری | چې آیا لري کولې شي

پورې اوغزوی | بیا (دې اوخیژی او) دوحی سلسله دې پریکړي | بیا دې اوګوری چې آیا دهغه دا طریقه

كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ۝ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ

تدبیر ددهٔ | هغه څیز لره | چې غصه کوی دی | او دارنګې | نازل کړي دي مونږ دا قران | ایتونه

هغه څیز ختمولې شی چې دې ئې په غصه کړي دي؟ | او هم دغه شان مونږ دا (قران) د ښکاره ښنو په صورت

بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ۝

واضحه | او بیشکه الله | هدایت کوی | هغه چاته | چې اراده اوکړي هغه |

کښې نازل کړي دي | او چاته چې الله اوغواړي هدایت ورته کوی |

قوله تعالى: إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دخرابو خلقوبیان سره دخوخلقوبیان کولې شی دچاپه زړونو کښې چه دیقین نوردې اود چا په اعمالو کښې دسنتو ظهوردې د نیکوخواهش منداود بدونه لرې دی دوی به په اوچتو محلونواو اعلی درجو کښې وی خکه چه دوی لارمووندونکی دی اود هغوی نه سوا نورخلق بې لارې دی اوس چه څه غواړي کوي دې اوچه څه غواړي پرېږدی دې.

---

(۱) الطبری: ۱۸/۵۷۹.

Scanned with Ca

د قرآن پاک احکام واضحه دي:-یعنی کوم خلق چه دا واني چه الله ﷻ به د خپل نبی ﷺ امدادنه په دنیا کښې کوی اونه په آخرت کښې هغوی دې یقین اوکړی چه د هغوی داخیال صرف هم خیال دې د حضور ﷺ به امداد کولې شی دوی که په خپله غصه کښې مره هم شي یا هغوی له پکاردی چه په خپل ورکښې رسئی زورند کړی او خپل ځان پهانسی کړی اوخپل ځان هلاك کړی.(۱) ناممکن دی چه هغه ځیزیعنی دالله ﷻ امداد دهغه نبی ﷺ له رانه شی که دوی په سوزیدو سوزیدو مره شي خود دوی دا خیالونه کول به غلط ثابتیږی.دامطلب هم کیدې شی چه ددوی دخیالونوخلاف به کیږی دالله ﷻ امداد به د آسمان نه نازلیږی که د دوی په وس کښې وی نودوی دې یوه رسئی په آسمان کښې زورندکړی او آسمان ته دې اوخیژی اود آسمان نه نازل شوې امداد دې بندکړی. خواولنئی معنی ډیره ظاهره ده اویه دې کښې دهغوی پوره عاجزی او نامرادئی ثبوت دې چه الله ﷻ به خپل دین خپل کتاب او خپل نبی ﷺ ته ترقی ورکوی اودا خلق دا لیدلې نه شی په دې وجه دوی له پکاردی چه دوی مره شي اوخپل ځان پخپله هلاك کړی.لکه چه ارشاد دې﴿اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَیَوْمَ یَقُوْمُ الْاَشْهَادُ﴾(۲)مونږ دخپلو رسولانو اوایماندارانو امداد کوو په دنیا کښې هم اوپه آخرت کښې هم.دلته فرمانی چه دوی په پهانسئی کښې زورند شی اودې گوری چه د محمد ﷺ شان ځنګه کمولې شی؟ د خپلې سینې اَوْر ځنګه مړکولې شی؟ داقرآن مونږ نازل کړې دې اود دې آیاتونه د دې الفاظ د معنې په لحاظ سره ډیر واضحه دی د الله ﷻ د طرف نه د هغه په بندیګانو باندې داحجت دې. هدایت او ګمراهی هم د الله ﷻ په لاس کښې دی اوهم هغه د دې حکمت پیژنې هیڅ څوك د ده نه تپوس پوښتنه نه شي کولې هغه د ټولو حاکم دې هغه درحمتونووالا غلبه والې حکمت والا عظمت والا علم والا دې هیڅ څوك په هغه باندې مختار نشته چه څه غواړی کوی هغه د ټولونه حساب اخستونکې دې او هغه هم ډیر زر.

اِنَّ الَّذِیْنَ					
بیشکه هغه کسان					
بیشکه کوم خلق چې					
اٰمَنُوْا	وَالَّذِیْنَ	هَادُوْا	وَالصّٰبِـِٕیْنَ	وَالنَّصٰرٰی	
چی ایمان ئې راوړو	او هغه کسان	چې یهودیان شو	او صابیان	او نصاری	
مومنان دی	اوکوم چې	یهودیان دی	او صابیان	او عیسایان دی	
وَالْمَجُوْسَ	وَالَّذِیْنَ	اَشْرَكُوْٓا	اِنَّ اللّٰهَ	یَفْصِلُ	بَیْنَهُمْ
اومجوسیان	او هغه کسان	چی شرك ئې اوکړو	بیشکه الله	فیصله به اوکړی	په منځ ددوی کښی
اود اورعبادت ګذار دی		اوخوك چې مشرکان دی		الله ﷻ به دقیامت په ورځ ددې ټولو په مینځ	
یَوْمَ الْقِیٰمَةِ	اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ	شَهِیْدٌ﴿۱۷﴾	اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	
په ورځ دقیامت	بیشکه الله په هر ځیز باند	انظر لرونکې دې	آیا نه وینې ته	چې بیشکه الله چی دې	
کښې فیصله اوکړی	الله ﷻ ته هر ځیز ښکاره دې		آیا ته نه ګورې چې	تول الله ﷻ	

(۱) الطبری:۱۸/۵۸۱، حاکم:۲/۳۸۶ مختصراً.
(۲) ۴۰/غافر:۵۱، الخ

Scanned with Ca

يَسْجُدُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ
سجده کوی هغه ته | هغه ټول | چې په آسمانونو کښې دی | او څوك چې | په زمکه کښې دی
ته سجده (اطاعت) کوی اکوم مخلوقات چې په آسمانونو او زمکه کښې دی
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُوْمُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ
او نمر | او سپوږمۍ | او ستوري | او غرونه | او وني | او خناور
او نمر او سپوږمۍ او ستوري او غرونه او وني او ځاروی
وَكَثِيْرٌ مِّنَ النَّاسِ ؕ وَكَثِيْرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ؕ
او ډیر | دخلقو نه | او ډیر (هغه خلق هم) | چې ثابت شوې دی | په هغه باند | عذاب
او ډیر انسانان هم سجده کوی| او ډیر په کښې داسې هم دی چې عذاب پرې ثابت شوې دی
وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّكْرِمٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
او هغه څوك چې ذلیله ئې کړي الله | نو نشته | هغه لره | څوك عزت ورکونکې | بیشکه الله |
او څوک چې الله ﷻ ذلیله کړي |نو هغه له څوک عزت ورکونکې نشته | الله ﷻ
يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ؕ ⑱
کوی هغه | چې غواړی هغه |
چې څه غواړی نو هغه کوی

قوله تعالٰی:-وَالصّٰبِئِيْنَ وَالنَّصٰرٰى

د صابئینو بیان سره داختلاف د سورت بقره په تفسیر کښې تیرشوې دې دلته فرمائی چه د دې مختلف مذهبونو الافیصله به دقیامت په ورځ صفا شی. الله ﷻ به ایماندارانوله جنت ورکوی او کافران به دوزخ ته اورسوی. د ټولو افعال او اقوال ظاهر او باطن الله ﷻ ته ښکاره دی.

هر یو څیز الله ﷻ ته سجده کوی:- دعبادت مستحق هم هغه یووحده لا شریك له دې د هغه د عظمت په وړاندې هرڅیزسر ښکته کړې دې که په خوشحالئی وی که په خفګان دهرڅیز سجده په خپل طریقه ده. قرآن پاك د سوری ښی او ګس طرف ته کیدل هم د الله ﷻ په وړاندې سر په سجده کیدل آیت ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَیْءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ عَنِ الْيَمِيْنِ وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِّلّٰهِ وَهُمْ دٰخِرُوْنَ﴾ ([1]) کښې بیان کړی دی. د آسمانونو فرښتې د زمکې ځاروی انسانان پیریان مرغئی ښناوران ټول د هغه مخې ته سر په سجده دی او د هغه تسبیح او حمد کوی. نمر سپوږمئی او ستوری هم هغه ته په سجده کښې پراته دی. دا درویواړه څیزونه د دې د پاره جدابیان کړل چه بعضې خلق د دې عبادت کوی سره د دې چه هغوی د الله ﷻ په وړاندې تیټ دی. د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه نمر سپوږمئی ته سجدې مه کوئی هغه ته سجدې کوئی چه د دې خالق دې. بخاری او مسلم کښې رسول الله ﷺ دحضرت ابوذر ؓ نه تپوس اوکړو پوهیږې چه دا نمر چرته ځی؟ هغه جواب ورکړو الله ﷻ ته اودهغه نبی ﷺ ته علم دې. حضور ﷺ اوفرمائیل دا دعرش لاندې ځی او الله ﷻ ته سجده کوی بیاد هغه نه اجازت غواړی څه وخت راروان دې هغه ته به یوه ورځ اوونیلې شی د کوم

[1] ۱٦/النحل:٤٨.

خایٔ نه چه راغلې نی هم هلته واپس شه([1])سنن ابی داؤد نسائی ابن ماجه او مسند احمد کښې د تندر په حدیث کښې دی نمر سپوږمنی دالله ﷻ مخلوق دې هغه دچا په مرګ یاپیدا کیدوباندې تندرنه نیسی بلکه الله ﷻ چه په خپل مخلوق کښې په چا باندې تجلی اچوی نوهغه د هغه په وړاندې تیټیږی.([2]) ابو العالیه رحمه الله فرمائی چه نمر سپوږمنی اوټول ستوری ډوبیدوسره په سجده کښې خی اوداللّٰه ﷻ نه اجازت غواړی اود ښی طرف ته خی اوبیا خپل خایٔ ته رسی. د غرونو او ونوسجده کول دهغوی سوری ښی او ګس طرف ته کیدل دی.یوسړی حضورﷺ ته خپل یوخوب بیان کړو مااوکتل چه د یوې ونې شاته مونځ کوم زه چه کله سجدې ته لاړم نوهغه ونه هم سجدې ته لاړه اوماواوریده چه هغې په خپله سجده کښې داوئیل ﴿اللهم اکتب لی بها عندك اجراوضع عنی بها وزرا واجعلها لی عندك ذخرا وتقبلها منی کما تقبلتها من عبدك داؤد﴾ یعنی اې الله د دې سجدې په وجه زماد پاره خپل خان سره اجراوثواب اولیکه اوزما ګناه معاف کړه او زما د پاره دا د آخرت ذخیره کړه اودا قبوله کړه څنګه چه تاد خپل بنده داؤد ﷺ سجده قبوله کړه. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه بیان دې چه بیا مااوکتل یوه ورځ رسول الله ﷺ دسجدې آیت اولوستلو سجده نی اوکړه اوهم دادعائی په خپله سجده کښې اولوستله کومه چه ما اوریدله. (ترمذی وغیره) ([3])

ټول څناور هم هغه ته سجده کوی. دمسنداحمد په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د خپل څاروی شاخپل منبر مه جوړه وه ډیرې سورلئی دخپل سور نه ښه وی([4])اوزیات ذکرکونکی وی.اواکثر انسانان هم په خپله خوشحالئی سره د الله ﷻ عبادت په خایٔ راوړی اوسجدې کوی اوهغه هم دی چه دې نه محروم دی کبرکوی سرکشی کوی.الله ﷻ چه څوك ذلیل کړی هغه څوك عزیزکولې شی؟ رب خودمختاره کارکونکې دې.

د الله ﷻ د رضا او ارادې نه منکر ته د علی رضی الله عنه هدایت:-ابن ابی حاتم کښې دی حضرت علی رضی الله عنه ته چا اووئیل دلته یوسړې دې چه د الله ﷻ ارادې او دهغه رضا نه منی. هغوی دې سړی ته اووئیل اې سړیه ته دا اوښایه چه ستا پیدائش الله ﷻ په خپله خوښه کړې دې که ستا؟ هغه ونیل خپله خوښه. دا هم اوښایه چه کله ته غواړې نو بیمار شې که الله ﷻ غواړی. هغه ونیل چه کله هغه غواړی. تپوس نی اوکړوچه بیا تاته شفا ستا په غوښتنه سره کیږی که دهغه په اراده سره؟ جواب نی ورکړو دالله ﷻ په اراده سره. وئی فرمائیل چه ښه ده دااوښایه چه اوس هغه چرته غواړی تابه بوځی که نه چرته ته غواړې؟ ونیل چه چرته هغه غواړی. وئی فرمائیل بیا څه خبره پاتې شوه؟ واوره که تاد دې خلاف جواب کولونو ما به ستا سر پرې کړې وومسلم کښې دی حضورﷺ فرمائی کله چه انسان د سجدې آیت لولی اوسجده کوی نوشیطان جداشی اوژاړې او وائی چه افسوس بنیادم ته د سجدې حکم شوې دې نو سجده کوی جنتی شو ما انکار اوکړو دوزخی جوړشوم ([5])

دسورت حج دوه سجدې:-حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه یوځل دحضورﷺ نه تپوس اوکړویارسول الله ﷺ سورت حج ته په ټولوسورتونو دافضیلت ملاوشو چه پدې کښې دسجدې دوه آیاتونه دی؟حضورﷺ اوفرمائیل چه او اوکه څوك په دې دواړو باندې سجده اونه کړی نو هغه له پکار دی چه دا دې هډو لولی نه. ([6])(ترمذی وغیره)امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه داحدیث قوی نه دې خود امام صاحب داقول د غور قابل دې څکه چه د دې راوی ابن لهیعه رحمه الله د خپل سماعت په دې کښې تصریح کړې ده او په دې

[1]) صحیح بخاری کتاب بدءالخلق باب صفة الشمس والقمر:۳۱۹۹، صحیح مسلم ۱۵۹، السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۷۶، ابن حبان:۶۱۵۳.

[2]) احمد:۲۶۹/۴، ابن خزیمه:۱۴۰۴، نسائی کتاب الکسوف باب نمبر ۱۶، حدیث:۱۴۸۶، ابن ماجه: ۱۲۶۲، ابوداؤد:۱۱۹۳ مختصرًا

[3]) ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول فی سجودالقرآن:۳۴۲۴ وسنده حسن،ابن ماجه: ۱۰۵۳،ابن حبان:۲۷۶۸و حاکم:۲۱۹/۱.

[4]) احمد:۴۴۱/۳.

[5]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان اطلاق اسم الکفر علی من ترك الصلاة:۸۱، ابن ماجه، ۱۰۵۲، احمد:۴۴۳/۲، ابن حبان : ۲۷۵۹.

[6])ابوداؤد کتاب سجود القرآن باب تفریع ابواب السجود کم سجدة فی القرآن:۱۴۰۲، وسنده حسن، ترمذی:۵۷۸، احمد:۱۵۱/۴

دې خکه چه د دې راوی ابن لهيعه رحمه الله د خپل سماعت په دې کښې تصريح کړې ده او په دې باندې نی ډيره جرح تدليس کړې ده چه دې سره اوچتيږی. په ابوداؤد کښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې سورت حج ته په قرآن پاك کښې په نورو سورتونو باندې فضيلت ورکړې شوې دې په دې کښې دوه سجدې دی[۱] امام ابوداؤدفرمائی چه په دې سندسره خوداحديث مستندنه دې خوپه بل سندسره دا مستندهم بيان کړې شوې دې خوصحيح نه دې. روايت دې چه عمر ﷺ حديبيه کښې د دې سورت تلاوت اوکړو اودوه ځل نی سجده اوکړه او ونی فرمائيل دې ته د دې دوو سجدو فضيلت ورکړې شوې دې. (ابوبکر بن عدی) عمرو بن عاص ﷺ ته رسول الله ﷺ په ټول قرآن کښې پنځه سجدې اولوستلې درې په سورت مفصل کښې دوه سورت حج کښې ([۲]) نودا روايتونو دا خبره پوره شان سره مضبوطوی.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا

| دا دوه ډلې دی | جګړه کونکی | چې جګړه نې اوکړه |
اداٰ دواړه ډلې دی اچې د خپل رب په باره کښې

فِیۡ رَبِّهِمۡ فَالَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ

په باره درب خپل کښې | نو هغه کسان | چې کفر نې اوکړو | پريکړې شوی دی | دهغوئ دپاره |
جګړه کوی | نو څوک چې کافران دی | هغوئ دپاره به داور جامې

ثِیَابٌ مِّنۡ نَّارٍ ؕ یُصَبُّ مِنۡ فَوۡقِ رُءُوۡسِهِمُ الۡحَمِیۡمُ ﴿ۚ۱۹﴾ یُصۡهَرُ

جامې | داور نه | اچولې کيږی به | دپاسه | دسرونو دهغوئ | اوبۀ يشيدلې | چې ويلی کيږی به
کټ کړې شی | د سرونو دپاسه په پرې (ختکيدلې) تودې اوبه واچولې شی | په هغې سره به

بِهٖ مَا فِیۡ بُطُوۡنِهِمۡ وَ الۡجُلُوۡدُ ﴿ؕ۲۰﴾ وَ لَهُمۡ

په هغې سره | هغه څه | چې په ګيډو دهغوئ کښې وی | او څرمنې هم | اووی به دپاره دهغوئ |
ددوئ دخيټې دننه کولمې اوددوئ څرمنې ويلې کيږی | ....او د دوئ د وهلو دپاره

مَّقَامِعُ مِنۡ حَدِیۡدٍ ﴿۲۱﴾ کُلَّمَاۤ اَرَادُوۡۤا اَنۡ یَّخۡرُجُوۡا مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ

ګرزونه | داوسپنې | هر کله چې | اراده اوکړه هغوئ | چې وخی | د(دوزخ) نه | دغم نه
به ورته داوسپنې ګرزونه پراته وی | کله چې ترې د غم د وجې بهرته وتل غواړی | ....نو بيا

اُعِیۡدُوۡا فِیۡهَا ٭ وَ ذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِیۡقِ ﴿۲۲﴾

نو واپس به ورديکه کړې شی | په هغې کښې | چې اوڅکئ مزه | دعذاب دسوزيدو |
به ورواپس کولې شی | او ورته به اووئيلې شی چې دسوزيدو عذاب اوڅکئ |

قوله تعالیٰ:- هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ

د مومن اوکافراختلاف:- حضرت ابوذر ﷺ قسم خوړلوسره فرمائيل چه دا آيت د حضرت حمزه ﷺ اود هغه په مقابله کښې چه کوم کافران په بدرکښې راغلې ووعتبه اودهغه ددوملګرويباره کښې نازل

---

[۱]) المراسيل لابن داؤد:۷۸.

[۲]) ابوداؤد کتاب سجود القرآن باب تفريع ابواب السجود کم سجدة فی القرآن:۱۴۰۱، ابن ماجه:۱۰۵۷، حاکم:۱/۲۲۳.

Scanned with Ca

شوي دي (1) صحیح بخاری کښې دي چه حضرت علي ؓ بن ابي طالب فرمائي دقیامت په ورځ به زه د ټولونه اول د الله ﷻ په وړاندې د خپل حجت ثابتولو د پاره په زنګونونو باندې پریوځم.

د (خَصْمٰنِ) نه مراد څوک دي؟:-حضرت قیس ؒ فرمائي چه هم د دوی باره کښې دا آیت نازل شوي دي د بدر په ورځ داخلق د یوبل مقابلې له راغلي وو علي حمزه اوعبیده ؓ اوشیبه عتبه او ولید(2) یوبل قول دې چه دې نه مرادمسلمانان اواهل کتاب دی.اهل کتابوبه ونیل زمونږ نبي اوزمونږ کتاب ستاسو د نبي اوستاسو د کتاب نه اول دی په دې وجه مونږ الله ﷻ سره په دې نسبت ستاسو نه زیات نیزدې یو او مسلمانانویه ونیل چه زمونږ کتاب ستاسود کتاب فیصله کوی اوزمونږ نبي خاتم الانبیاء دې په دې وجه ستاسو نه اولی دې نو الله ﷻ اسلام غالب کړواودا آیت نازل شو. قتاده ؒ فرمائي چه دې نه مراد صداقت او تکذیب والا دی. مجاهد ؒ فرمائي په دې آیت کښې د مؤمن اوکافر مثال دې چه په قیامت کښې اختلاف وو. عکرمه ؒ فرمائي مراد ترې د جنت اودوزخ قول دې.د دوزخ سوال وو چه ما د سزا څیز جوړکړه اودجنت خواهش وو چه ما د رحمت ځائ جوړکړه. د مجاهد ؒ قول دې ټولو اقوالوته شامل دې اود بدر واقعه هم په دې ضمن کښې راتلې شي. مؤمنانو د الله ﷻ د دین غلبه غوښتله اوکافرانود ایمان د نورختمولوحق ښکته کول او باطل ښکاره کولو په فکرکښې وو.

ابن جریر ؒ هم دامختار ګڼړی اودا ډیرښه هم دي اودې نه پس هم دې د کافرانود پاره د اُورټکړې جدا جدامقررکړې شوی دی.دابه دتانبې په شکل کښې وی چه ډیرګرمانش رسوی(3)بیابه په دپاسه د ګرمو اوبوترلې شوې داره اچولې شي په کوم سره چه به ئې کولمې او چربي ویلې شي اوځرمن به ئې اوسوزی پریویه ځي. په ترمذی کښې دی چه د اُور په شان په دې ګرمو اوبوسره به ئې کولمې وغیره د خیټې نه اوځي په پښوباندې به ئې راپریوځي. بیا چه څنګه وې هم هغه شان به شي اوبیابه دغه شان کیږی. (4)

داوور ستک به څومره وی؟:-عبدالله بن سری ؒ فرمائي فرښته به دا ډولچه دکړو نه نیسي راوړی به ئې دهغه په خُله کښې به ئې اچوی.دې به ویریږی مخ به اړوی نوفرښته به دې په تندی باندې د او سینې په ستک وهی په دې سره به د هغه سر اوشلیږی هم دهغه ځائ نه به دا داُورګرمې اوبه وراچولې شي چه نیغې به خیټې ته وررسی.رسول الله ﷺ فرمائي په دې ستکانو په کومو سره چه به دوزخیان ټکولې شي که یویه زمکه باندې راوړلې شي اوکیخودې شي نوټول انسانان او پیریان چه یوځائ شي هغه به اوچت نه کړې شي.(5) (مسند) حضور ﷺ فرمائي که په هغې باندې یولوئ غر اووهلې شي نوهغه به ذره ذره شي.دوزخیان به په دې ټکرې ټکرې شي او چه څنګه وی هم هغه شان به کولې شي. که چرې غساق چه ددوزخیانوخوراك دې یوه لوټه په دنیاکښې اوبهیولې شي نود دنیاټول خلق به د بدبوئې نه هلاك شي(6) (مسنداحمد).

ابن عباس ؓ فرمائي چه د دې په لګیدوسره به د بدن یویواندام جدا جداشي اود چغو صورو شور به جوړشي(7)کله چه دهغه ځائ نه وتل غواړی هم هغه ځائ ته به واپس کولې شي.حضرت سلمان ؓ فرمائي ددوزخ اُورسخت تور او تیارې والا دې ددې شغلې هم روښانه نه دی اونه د دې انګارد رڼړا والا

---

(1) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الحج باب قوله ﴿هذٰن خصمٰن اختصموا فی ربهم﴾:۴۷۴۳، صحیح مسلم:۳۰۳۳، ابن ماجه:۲۸۳۵.

(2) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحج:۴۷۴۴، ابن ابی شیبه:۵/۴۵۷.

(3) الطبری:۱۸/۸۹۰.

(4) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:۲۵۸۲وسنده حسن، حاکم:۲/۳۸۷، حلیة الاولیاء: ۸/۱۸۲

(5) احمد:۳/۲۹مسندابی یعلی:۱۳۸۸، حاکم:۴/۶۰۰.

(6) احمد:۳/۸۳ حدیث مسندابی یعلی:۱۳۷۷.

(7) الطبری:۱۸/۵۹۳.

Scanned with Ca

دي. بیاهغوی هم ددې ایت تلاوت اوکړو.[۱]
د حضرت زید ﷺ قول دې دوزخیان به په دې کښې ساهم نه شی اخستې. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائی والله د دې نه د خلاصیدو به څه آسرا هم نه وی په پښوکښې به درنې بیړنی وی په لاسونوکښې مضبوطې هتکړنی وی د اور شغلې به هغه دومره اوچتوی لکه چه بهر به اوځی خوبیابه هم د فرښتود لاس نه ګرز خوری او بیخ ته به رسی. دوی ته به وئیلې کیږی چه اوس د سوزیدو مزه اوڅکئی لکه چه ارشاددې دوی ته به وئیلې شی ددې اور عذاب اوزغمئی کوم چه تاسو ترننه پورې دروغ ګنړلو.[۲] په ژبه هم اوپه خپلوعملونوسره هم.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	جَنّٰتٍ	
بیشکه الله به داخل کړي	هغه کسان چې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیك	داسې جنتونو ته		
الله ﷻ به هغه کسان چې ایماندار دی او نیکئ کارونه کوی داسې باغونو ته داخل					
تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	يُحَلَّوْنَ	فِيْهَا	مِنْ اَسَاوِرَ
چې بهیږي به	لاند دهغې نه	نهرونه	وابه چولې شی هغوئ ته	په هغې کښې	بنګړی
کړی	چې دهغې لاندې به نهرونه بهیږی	هلته به ورته دسرو زرو			
مِنْ ذَهَبٍ	وَّلُؤْلُؤًا	وَلِبَاسُهُمْ	فِيْهَا	حَرِيْرٌ	وَهُدُوْٓا
دسروزرو	او ملغلرې	او جامې دهغوئ به	په هغې کښې	دریښموی	او هدایت اوکړې شو هغوئ نه
بنګړی اوملغلرې اچولې شی	اوهلته به دهغوئ جامې د ریښمو وی	او (داځکه چې په دنیا کښې)			
اِلَى الطَّيِّبِ	مِنَ الْقَوْلِ	وَهُدُوْٓا	اِلٰى صِرَاطِ	الْحَمِيْدِ	
پاکې ته	دخبرې نه (پاکې قبلولو ته)	او اوښودلې شوه هغوئ ته	لاره	دستائیلي شوی الله	
دوئ ته دپاکیزه خبرې هدایت شوې وو	او د ستائیلې شوی (الله ﷻ) لار ورته خودلې شوې وه				

قوله تعالى:- اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

په جنتیانوباند انعامونه:- پورته ددوزخیانواودهغوی دسزاګانو دهغوی دطوقاوزنځیرونه دهغوی سوزیدل دهغوی د اوردلباس ذکر کولوسره اوس دجنت اود هغې دنعمتونو اود هغه ځائ د اوسیدونکو حال بیانوی. الله ﷻ دې مونږ دخپلوسزاګانونه بچ کړی او بدلې دې راکړی. آمین. فرمائی چه د ایمان او نیك عمل په بدله کښې به جنت ملاویږی د کوم ځائ محلونه اوباغونه څلورو وارو طرفو نه داوبو نهرونه چپې وهی چرته چه غواړی هم هلته به پخپله دهغوی مخ کیږی د سرو زروبه کالویاندې به ښائسته کړې شوی وی د مرغلرو نه به ډک وی. په متفق علیه حدیث کښې دی د مؤمن کالی به هغه ځائ پورې رسی د کوم ځائ پورې چه د اودس اوبه رسی.[۳] کعب احبار رحمه الله فرمائی په جنت کښې یوه فرښته ده د کومې نوم چه هم ماته معلوم دې هغه د خپل پیدائش نه د مؤمنانود پاره کالی جوړوی اود قیامت د ورځې پورې به ئې جوړوی. که ددې نه یوبنګړې هم دنیاته راښکاره کړې شی نود نمر رڼرا به داسې لاړه

---

[۱] حاکم: ۲/۳۸۷.
[۲] ۳۲/السجدة: ۲۰.
[۳] صحیح بخاری کتاب اللباس باب نقض الصور: ۵۹۵۳، صحیح مسلم: ۲۵۰.

Scanned with Ca

شی خنګه چه دهغه دراوتلوسره د سپوږمنی نه خی.ددوزخیانو دلباس ذکرپورته تیرشودلته د جنتیانود لباس ذکرکولې شی هغوی به نرمې پرقیدلې ريښمنې کپړې اغوستې وی لکه چه خنګه په سورت دهر کښې دی چه د هغوی لباس به د شنو ريښمو وی د سپینوزرو بنګړی به وی اود شراب طهور د جام د پاسه جام به څکی. دا د ستاسو بدله دا دې ستاسو د کوششونونتیجه. (۱)صحیح حدیث کښې دې ريښم تاسو مه اغوندئی څوك چه دا په دنیاکښې واچوی هغه به د آخرت په ورځ د دې نه محروم وی(۲) حضرت عبدالله بن زبیر﷛ فرمائی څوك چه په دې ورځ د ريښمی لباس نه محروم شو هغه به جنت ته نه خی خکه چه د جنت والا دا لباس دې(۳) هغوی ته پاکه خبره اوخودلې شوه لکه چه ارشاددې ﴿ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلٰمٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰىهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ (۴) ایمانداریه حکم د الله ﷻ به جنت ته خی کوم ځایٔ کښې چه به د هغوی تحفه په خپل مینځ کښې سلام وی. یوبل آیت کښې دی په هره یوه دروازه به فرښتې هغه له راځی اوسلام به ورته کوی وائی به ستاد صبرکولو څه ښه انجام اوشو. (۵)

یوبل ځایٔ کښې ارشاددې ﴿لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًاۙ اِلَّا قِيْلًا سَلٰمًا سَلٰمًا﴾(۶) هلته به څه فضول خبره اود غم خبره نه اوری بغیردسلام اوسلامتیانه.نوهغوی ته هغه کورورکړې شوچرته چه دزړه خوشحالولو آوازونه اوهم سلام اوسلام اوری. لکه چه ارشاد دې هلته به هم د مبارك سلامت آوازونه راځی په خلاف د دوزخ چه هروخت به غصې اورتنې اوری اوتوکلې به شی. او بې عزته کولې به شی چه داسې عذابونه برداشت کړئی وغیره.اوهغوی ته به هغه ځایٔ ورکولې شی چه خوشحاله خوشحاله به شی اوپه ناڅاپی به د ژبونه د الله ﷻ حمداو ثنا اداکیږی خکه چه بې شمیره او بې مثاله رحمتونه به وی.

په صحیح حدیث کښې دې چه څنګه بې ارادې اوبې تکلیفه ساه خی راځی دغه شان به جنتیانوته تسبیح اوحمدالهام کیږی(۷)دبعضې مفسیرینو قول دې چه دطیب کلام نه مرادقرآن کریم دې او﴿لااله الا الله﴾ دې د حدیث شریف نور دوا ذکرونه دی اود صراط حمید نه مراد اسلامی لار ده. دا تفسیرهم د اولنی تفسیرخلاف نه دې. والله اعلم.

إِنَّ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	وَيَصُدُّوْنَ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	وَالْمَسْجِدِ
بیشکه هغه کسان	چی کفر ئې اوکړو	او منع کوی خلق	دلارې دالله نه	او دمسجد
بیشکه هغه خلق چې کومو کفر کړې دې او چې خلق د الله ﷻ دلارې نه او مسجد				
الْحَرَامِ	الَّذِيْ	جَعَلْنٰهُ	لِلنَّاسِ	سَوَآءً
حرام نه	هغه (مسجدحرام)	چی جوړ کړی دی مونږ هغه	دپاره دخلقو	برابر حقونه
حرام نه منع کوی کوم چې مونږ دټولو دپاره مقرر کړې دې چې په هغې کښې				

۱) ۷۶/الدهر:۲۱-۲۲.
۲) صحیح بخاری کتاب اللباس باب لبس الحریر للرجال وقدر مایجوز منه:۵۸۳، ۵۸۳٤، صحیح مسلم۲۰٦۹،السنن الکبری :۹۵۸٤.
۳) احمد:۱/۳۷وسنده صحیح واصله عندالبخاری:۵۸۳۷ومسلم:۲۰٦۹.
٤) ۱٤/ابراهیم:۲۳.
۵) ۱۳/الرعد:۲۳-۲٤.
٦) ۵٦/الواقعة:۲۵-۲٦.
۷) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی صفات الجنة واهلها....۲۸۳۵.

Scanned with Ca

اِلْعَاكِفُ فِيْهِ وَالْبَادِ ؕ وَمَنْ يُّرِدْ
دمقامي خلقو ا په هغې کښې ا او دبهر نه دراتلو نکو خلقو ا او هغه څوك ا چې اراده لري
کښې اوسيدونکې (کوربه) اود بهر نه راتلونکې (مسافر) يو برابر دی ا او څوک چې
فِيْهِ بِاِلْحَادٍۢ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ
په دې مسجدحرام کښې ا دحق نه په مخ اړولو سره ا په ظلم سره ا مونږ به اوڅکوؤ هغه ته مزه
په ظلم سره په دې ځائې کښې د ګناه کولو اراده اوکړی ا نو مونږ بهٔ پرې دردناک
مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ۟ ع
دعذاب دردناك نه ا
عذاب اوڅکووا

قوله تعالى:- وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

د مسجدالحرام څخه بندول لويه ګناه ده:- الله ﷻ دکافرانود دې فعل ترديدکوی چه هغوی به مسلمانان د مسجد الحرام نه بندول هغوی به ئې دحج احکام کولونه منع کول سره ددې چه د اولياءالله دعوی به ئې کوله.حالانکه اولياء الله هغه دی د چا په زړونوکښې چه د الله ﷻ ويره وی. دې نه معلوميږی چه دا ذکرد مدينې دې لکه دسورت بقره آيت ﴿يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيْهِ ؕ قُلْ قِتَالٌ فِيْهِ كَبِيْرٌ ؕ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌۢ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۗ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ؕ وَلَا يَزَالُوْنَ يُقَاتِلُوْنَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوْكُمْ عَنْ دِيْنِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوْا ؕ وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ﴾ ([1]) کښې دی دلته فرمائی چه سره دکفرنه بيا داهم فعل دې چه دالله ﷻ دلارې نه اودمسجدالحرام نه مسلمانان بندوی چه په حقيقت کښې ددې اهل دی.هم داترتيب د دې آيت دې﴿اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ﴾([2])دهغوی صفت دادې چه دهغوی زړه دالله ﷻ په ذکرسره مطمئن کيږی

دمسجد حرام د زمکې په ملکيت کښې اختلاف:- مسجد حرام چه الله ﷻ دټولود پاره يوشان د حرمت ځائ جوړکړې دې دمقيم يامسافرپه حقوقوکښې هيڅ کمې زياتې نه دې ايخودې اهل مکه هم په مسجد حرام کښې ډيره کيدې شی اود بهرخلق هم.([3])دهغه ځائ په منزلوکښې دهغه ځائ اوسيدونکی اود بهرنه راغلی خلق ټول يوشان حق لري.پدې مسئله کښې امام شافعی رحمه الله امام اسحاق بن راهويه رحمه الله دامام احمدبن حنبل رحمه الله په موجودګئی کښې اختلاف اوکړو.امام شافعی رحمه الله خواوئيل چه د مکې حويلې په ملکيت کښې راوستلې شی په وراثت کښې تقسيم کيدی شی اوپه کرايه باندې هم ورکولې شی اودليل ئې داورکړوچه اسامه بن زيد رضي الله عنه درسول الله ﷺ نه سوال اوکړوچه صبابه ته په مکه کښې هم خپل کورکښې کوزيږې؟نوحضور ﷺ جواب ورکړوچه عقيل زمونږ د پاره کومه حويلی پريخې ده؟ بيائې اوفرمائيل چه کافرد مسلمان وارث نه دې اونه مسلمان د کافر([4])يوبل دليل دادې چه امير المؤمنين عمرفاروق رضي الله عنه دصفوان بن اميه رضي الله عنه کور په څلور زره درهم باندې واخستلو او هلته ئې جيل خانه جوړه کړې وه. طاؤس اوعمرو بن دينار رحمهما الله هم پدې مسئله کښې دامام صاحب ملګرتياکوی.امام اسحاق بن

---

[1] ٢/البقرة: ٢١٧.

[2] ١٣/الرعد:٢٨.

[3] الطبری:١٨/٥٩٦.

[4] صحيح بخاری کتاب المغازی باب اين رکزالنبی ﷺ الراية يوم الفتح:٤٢٨٢-٤٢٨٣، صحيح مسلم:١٣٥١،ابوداؤد:٢٩١،

Scanned with Ca

راهویه رحمه الله ددې خلاف وائي چه هغه په وراثت کښې نه شي تقسیم کیدې اونه په کرایه ورکولې شي. په سلفو کښې یوه ډله هم دا وائي. دمجاهد رحمه الله او عطاء رحمه الله هم دا مسلك دې. ددې دلیل د ابن ماجه داحدیث دې چه علقمه بن نضله رحمه الله فرمائي دحضورﷺ په زمانه کښې اوصدیقي اوفاروقي په خلافت کښې دمکې حویلئی به آزادې اوبې ملکیت وئیلې کیدې که ضرورت به وو نوپاتې به وې ګنې نورو خلقو ته به ئې د اوسیدو پاره ورکولې(۱)عبدالله بن عمر فرمائي نه خود مکې کورونه خرڅول جائز دی اونه ددې کرایه اخستل.عطاء رحمه الله به هم په حرم کښې کرایه اخستلونه منع کوله.عمر بن الخطاب رضي الله عنه به د مکې دکورونو دروازو کیخودو نه منع کوله ځکه چه په صحن کښې به حاجیان خلق اوسیدل.د ټولونه اولنئی دروازه سهیل بن عمرو رضي الله عنه جوړه کړې وه عمر رضي الله عنه هم هغه وخت هغه ته د حاضریدلو حکم ورکړو.هغه راغلوونې وئیل مامعاف کړئې زه سوداګرسړې یم مادضرورت مطابق دادروازې جوړې کړې دې دپاره چه زما څاروی زماپه وس کښې وی.هغوی اوفرمائیل ښه ده بیامونږ هم ستادپاره دا جائزساتو.په نورو روایاتوکښې فاروقي حکم په دې الفاظو سره نقل دې چه اې اهل مکه دخپلوکورونو دروازې مه ایږدئې دبهر خلق چه کوم ځائ غواړی حصار شي.عطاء رحمه الله فرمائي د ښاریوخلق او بهر وطن خلق په دې کښې برابردی چرته چه غواړی کوزیږی دې.عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چه دمکې د کورونوکرایه خوړونکې په خپله خیټه کښې اورډکونکې دې.امام احمد رحمه الله ددې دواړوخبروپه مینځ کښې مسلك خوښ کړې دې.یعني ملکیت او وراثت خو ئې جائزخودلې اوکرایې ته ئې ناجائزوئیلی دی ددې نه دلیلونه جمع کیږی. والله اعلم.

د حرم کورونه په کرایه ورکول او د دې په ملکیت کښې د راتلو حکم

دامام ابوحنیفه رحمه الله مسلک دې چه دحرم مکې زمکه خرڅول دغه شان دهغې کورونه په کرایه ورکول جائزنه دی بلکه هرکس ته په هغې کښې استوګنې حق حاصل دې (تفسیرمظهری(۱۲/ ۱۹۰، ۱۹۱)

(بالحاد) کښې "با" زائده ده لکه **(تنبت بالدهن)**(۲)کښې داعشی په شعر**(ضمنت برزق عیالنا ارماحنا)**الخ کښې یعنی زمونږ دکورنئی رزق زمونږ په نیزوباندې موقوف دې. الخ د نوروشاعرانو په کلام کښې با په داسې موقعو باندې زائده راتلل استعمال شوی دی خود دې نه هم ښکلې خبره دا ده چه مونږ اووایوچه د دې ځائ فعل **(یهم)** معنی متضمن ده د دې د پاره چه با سره متعدی شوې ده. د الحاد نه مراد کبیره اوشرمناکه ګناه ده.

د (بظلم) مطلب او تفسیر :- (بظلم) نه مراد قصداً دې د تاویل په رو سره نه دی کیدل بله معنی د شرك د غیرالله عبادت کولوهم کړې ده(۳)داهم مطلب دې چه په حرم شریف کښې د الله ﷻ حرام کړې شوې کارونه حلال ګنړل لکه ګناه بې ځایه قتل ظلم او ستم وغیره داسې خلق د سختو عذابونو لائق دی. (۴) مجاهد رحمه الله فرمائي څوك هم چه دلته خراب کاراوکړی دادحرم شریف خصوصیت دې چه غیروطنی خلق د څه بدکار اراده اوکړی نوهغوی ته سزاکیږی دې د پاره چه داسې نه کوی. ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه که یوسړې په عدن کښې وی او په حرم کښې د الحاد او ظلم اراده لری نو بیابه هم الله ﷻ هغه ته د سخت عذاب مزه ورڅکی.شعبه رحمه الله فرمائي چه هغه خودا مرفوع بیان کړې ووخو زه دا مرفوع نه

---

(۱) ابن ماجه کتاب المناسك باب اجر بیوت مکة:۳۱۰۷،

(۲) ۲۳/المؤمنون: ۲۰.

(۳) الطبری:۱۸/۶۰۰.

(۴) الطبری:۱۸/۶۰۰.

بیانوم(¹) دِ دیِ بل سندهم شته چه صحیح دی اوموقوف کیدل په نسبت د مرفوع کیدلو زیات صحیح دی، عمومادا قول هم دابن مسعودﷺ نه نقل دیِ.والله اعلم. یوبل روایت کښې دی چه په چاباندې صرف دبدنی په اراده باندې بدی نه لیکلې کیږی خوکه دلرې نه یعنی په عدن کښې ناست وی اود دې ځایْ دیوسړی دقتل اراده اوکړی نوالله ﷻ به هغه په سخت عذاب کښې راګیروی(²) ①(حضرت مجاهد ﷫ فرمائی چه په هغوی باندې دلته قسمونه خوړل هم په الحاد کښې داخل دی②سعیدبن جبیر ﷫ فرمائی چه خپل نوکر ته دلته کنځلې کول هم الحادکښې دی.③ د ابن عباس ﷺ قول دې چه د مالداره سړی دلته راتلل او تجارت کول④ ابن عمر ﷺ فرمائی په مکه کښې غله خرڅول⑤ حبیب بن ابوثابت ﷫ فرمائی چه د ګران خرڅولود پاره دلته غله حصارول.ابن ابی حاتم کښې هم د رسول الله ﷺ د فرمان نه هم دانقل دی(³)ابن عباس ﷺ فرمائی چه داآیت دعبدالله بن انیس باره کښې نازل شوې دې حضور ﷺیو مهاجراویوانصاری سره لیګلې وونویوځل هریوپخپل خپل نسب باندې فخرکولوهغه په غصه کښې راغلو اوانصاری ئی قتل کړواومکې ته اوتختیدو او اسلام دین نی پریخودو. نومطلب به دا وی چه ځوك الحاد اوکړی اوپه مکه کښې پناه واخلی. د دې آثارونه لګه چه معلومیږی دا ټول کارونه د الحاد نه دی خو په حقیقت کښې دا ټول د هغې نه زیات عام دی بلکه په دې کښې تنبیه ده چه د دې نه په لوئې ځیز باندې هم د دې د پاره د هاتیانووالا د بیت الله د خرابولو اراده اوکړه نو الله ﷻ په هغوی باندې د مرغوسیلونه راولیګل کوم چه په هغوی باندې قوتکانړی راوغورزول اوهغوی تباه کړل اود نورو د پاره ئی د عبرت نښې جوړ کړل.په حدیث کښې دی چه یولښکر به د بیت الله د غزوې د پاره راځی کله چه هغه راورسی نوټول په ټول به سره د اولینواوآخرینو ډوب کړې شی(⁴)عبدالله بن عمرﷺ عبدالله بن زبیرﷺ ته فرمائیل ته دلته د الحاد کولو نه بچ شه مادحضورﷺ نه اوریدلی دی چه دلته به یوقریشی الحادکوی که دهغه ګناه د ټولو انسانانو او پیریانوسره اوتللې شی نوبیابه هم هغه زیات شی ګوره خیال کوه ته هغه جوړنه شې(⁵)(مسنداحمد) یوبل روایت کښې هم دادی چه دا نصیحت هغوی په حطیم کښې په ناستې سره کړې وو. (⁶)

الْبَيْتِ	مَكَانَ	لِإِبْرٰهِيْمَ	بَوَّأْنَا	وَإِذْ
ددې کور(کعبې)	ځائې	ابراهیم ته	اوښودو مونږه	اوکله چې
اوهرکله چې مونږ ابراهیم ﷷ ته دبیت الله شریف (دجوړولو) ځائې په نښه کړو				

لِلطَّآئِفِيْنَ	بَيْتِيَ	وَطَهِّرْ	شَيْـًٔا	بِيْ	أَنْ لَّا تُشْرِكْ
دپاره دطواف کونکو خلقو	کور زما	او پاك اوساته	هیڅ ځیز	زما سره	چې مهٔ شریکوه
(اوحکم مو ورته اوکړو) چې ماسره هیڅ ځیزمه شریکوه | اوزماکور د طواف کوونکو					

¹) احمد: ۱/٤۲۸ وسنده حسن، وصححه الحاکم: ۲/۳۸۸، علی شرط مسلم ووافقه اللذهبی، مسندابی یعلی ٥۳۸٤،

²) حاکم: ۲/۳۸۸وسنده حسن.

³) ابوداؤدم کتاب المناسك باب تحریم مکة: ۲۰۲۰،

⁴) صحیح بخاری کتاب البیوع باب ماذکر فی الاسواق: ۲۱۸۸، ابن حبان: ٦۷٥٥.الخ.

⁵) احمد: ۲/۱۳٦وسنده حسن، مجمع الزوائد: ۳/۲۸٥.

⁶) احمد: ۲/۲۱۹ ح۷۰٤۳وسنده حسن.

Scanned with Ca

وَالْقَآبِمِيْنَ	وَالرُّكَّعِ	السُّجُوْدِ	وَاَذِّنْ	فِي النَّاسِ
دپاره دقیام کونکو	او رکوع کونکو	سجده کونکو خلقو	او اعلان اوکړه	په خلقو کښې
اوقیام کونکو او رکوع کونکو او سجده کونکو دپاره پاک کړه	.... او په خلقو کښې د			
بِالْحَجِّ	يَأْتُوْكَ	رِجَالًا	وَّعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ	يَّأْتِيْنَ
په کولو دحج سره	چې راشي تاته	پیاده	او په هر اوښ باند سواره	چې راځي
حج اعلان اوکړه	خلق به درته پیاده هم راځي	او په ټپوټپو اوښو باندې سوارهٔ هم	چې په	
مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيْقٍ				
دهرې لارې ژورې نه				
لویو اوږدو لارو به خان رارسوی				

قوله تعالى:-وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيْمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

حضرت ابراهیم ﷷ اوبیت الله شریف:- -دلته مشرکانوته خبردارې ورکولې شی چه هغه کوردکوم بنیاد چه د اولې ورځ نه د الله ﷻ په توحید کیخودې شوې دې تاسو په دې کښې شرك روان کړو.ددې کور جوړونکې خلیل الله ﷷ دې دټولونه اول هم هغوی دا جوړکړو.دحضور ﷺنه ابوذر ﷛ سوال اوکړو حضورﷺدټولو نه اول کوم یوجمات جوړشوې دې؟وئې فرمائیل مسجد حرام ماوئیل بیا؟ وئې فرمائیل بیت المقدس. ماوئیل د دې دواړو په مینځ کښې څومره فاصله ده؟ وئې فرمائیل د څلویښتوکالو.(1)د الله ﷻ ارشاد دې ﴿اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝ فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا ۭ وَلِلّٰهِ عَلَي النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ۭ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۝﴾(2) یوبل آیت کښې دی چه مونږ دابراهیم ﷷ اواسماعیل ﷷ نه وعده واخسته چه زماکورپاك ساتئی.الخ(3)دبیت الله ذد جوړولو پوره ذکر مونږ اول لیکلې دی په دې وجه دلته د دوباره لیکلو ضرورت نشته. دلته اوفرمائیلې شو دا صرف زما په نوم باندې جوړکړه اودا پاك اوساته یعنی د شرك وغیره نه(4)اودا خاص کړئی صرف د هغوی دپاره څوك چه موحدان دی.طواف یو داسې عبادت دې چه بغیربیت الله شریف نه په مخ د زمکه کښې نه شته اونه جائزدی.بیائی طواف سره مونځ یوځائ کړو دقیام رکوع اوسجدې ذکر ئې اوفرمائیلو ددې دپاره چه څنګه طواف د هغه سره مخصوص دې د مانځه قبله هم دا ده او په هغه حالت کښې چه انسان ته معلومه نه وی یاپه جهادکښې وی یا په سفرکښې نفل مونځ کوی بې شکه د قبلې طرف ته د مخ نه کیدلو په حالت کښې هم د هغه مونځ کیدې شی. والله اعلم.

د ابراهیم علیه السلام ټولې دنیا ته د حج اواز:-اودا حکم اوشو چه د دې کور د حج د پاره ټول انسانان راوبله.ذکردې چه هغه وخت هغوی عرض اوکړویاالله زماآوازبه دې ټولوته څنګه لورسی؟جواب ملاوشو ستا په ذمه صرف آواز کول دی آواز رسول زما په ذمه دی. نوهغوی په مقام ابراهیم باندې یا په صفا غونډئی باندې یادابوقبیس په غرباندې اودریدو آواز ئې اوکړو اې خلقو ستاسو رب خپل یو کور جوړ کړوتاسو ددې حج اوکړئی.غرونه ټیټ شو اودهغوی آوازپه ټوله دنیاکښې راتاوشوتردې چه دپلارپه شا

(1) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر ۱۰ حدیث:۳۳۶۶، صحیح مسلم:۵۲۰، ابن ماجه:۷۵۳، احمد:۱۵۰/۵
(2) ۳/آل عمران۹۶-۹۷.
(3) ۲/البقرة:۱۲۵.
(4) الطبری:۶۰٤/۱۸.

Scanned with Ca

کښې اودمورپه خیټه کښې چه کوم ووهغه هم خبر شو هرکانړی ونې اوهرسړی د کوم په قسمت کښې چه حج کول لیکلي وی په اوچت آوازسره ئی لبیك اوونیل دډیروسلفونه دا نقل دی. (۱) والله اعلم.

بیافرمائی چه پیدل خلق به هم راځی اوپه سورلو سواره به هم راځی. د دې نه بعضې حضراتواستدلال کړې دې چه د چا طاقت وی د هغه د پاره پیدل حج کول په سورلئی د حج کولونه غوره دې ځکه چه اول د پیدل والا ذکردې(۲)بیادسورلئی نود هغوی طرف ته زیاته توجه اوکړې شوه اودهغوی دهمت قدر دانی اوکړې شوه.ابن عباس ﷺ فرمائی زما داخواهش باقی پاتې شو چه افسوس ما پیدل حج کړې وې ځکه چه د الله ﷻ په فرمان کښې د پیدل والا ذکر دې. خود اکثرو بزرگانوقول دې چه په سورلئی باندې بهتر دې ځکه چه رسول الله ﷺ سره د طاقت اوقدرت پیدل حج نه دی کړې نو په سورلئی باندې حج کول د رسول الله ﷺ پوره اقتداء ده. بیافرمائی چه د لرې لرې نه به حج له راځی. دخلیل الله ﷺ دعا هم دا وه چه ﴿فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾ (۳) د خلقو زړونه اې الله ﷻ ته د دې طرف ته متوجه کړې.نن اوګوره کوم یو مسلمان به وی چه دهغه زړه به دکعبې د زیارت شوق نه لری اود چاپه زړه کښې به دطواف دخواهش بې قراری نه وی.(الله ﷻ دې مونږ ته رانصیب کړی آمین).

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ
دپاره ددې چې حاضر شي | فائدو خپلو ته | او چې یاد کړی | نوم دالله
ادپاره ددې چې دلته خپلو فائدوته حاضر شی اوپه مقررو ورځو کښې
فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ
په ورځو معلومو کښې | په هغه څاروۍ باند | چې ورکړی دی الله هغوئ ته | دځریدونکو څاروۍ نه |
دالله ﷻ نوم یاد کړی |په هغو څاروۍ کوم چې ورته الله ﷻ ورکړی دی
فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ۝ ثُمَّ لْيَقْضُوا
پس خورئ په خپله هم |دهغې نه |اوخوروئ ئې |په تنګ دسته |فقیر باندې هم|بیا د لرې کړی هغوئ
نو تاسوترې پخپله هم خورئی |او په بدحالو فقیرانو باندې هم خوروئی| بیا پکار دی
تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝
خیری خپلې |او پوره دکړی | نذرونه خپل | او اوکړی طواف | دکور پخوانی |
چې خلق خپلې خیرې لرې کړی |اوخپل نذرونه پوره کړی |اوپکار دی چې ددې زوړ کور طواف اوکړی

قوله تعالی:- لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ

بیت الله شریف ته دتللو دنیا فائدې:-ددنیااوآخرت فائدې حاصلولوله راشئ دالله ﷻ درضاسره د دنیاوی مفادتجارت وغیره هم واخلئی(۴)لکه آیت ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ﴾(۵)دحج په موسم کښې تجارت کول منع

(۱) الطبری:۱۸/۶۰۵،حاکم:۲/۳۸۸.

(۲) الدرالمنثور:۶/۳۵.

(۳) ۱۴/ابراهیم:۳۷.

(۴) الطبری:۱۸/۶۰۹.

(۵) ۲/البقرة:۱۹۸.

Scanned with Ca

نه دی دمقرره ورځونه مراددذی الحجه رومبۍ لس ورځې دی.دحضوراکرم ﷺ ارشاد دې چه دیوې ورځې عمل د الله ﷻ په نیزد دې ورځود عمل نه غوره نه دې. خلقو تپوس اوکړو جهادهم نه؟ وئې فرمائیل چه جهادهم نه بغیرد هغه مجاهد کوم چه د خپل مال اوځان د الله ﷻ په لارکښې ورکړې وی[1](صحیح بخاری)ماداحدیث ددې په ټولواسنادوسره یومستقل کتاب کښې جمع کړې دی. په یو روایت کښې دی چه د یوې ورځې عمل د الله ﷻ په نیزد دې ورځو نه لوئ او خوښ نه دې نوتاسو په دې لسوورځوکښې ﴿لااله الاالله﴾ او﴿الله اکبر﴾ او﴿الحمدلله﴾په کثرت سره لولئی[2]هم ددې لسو ورځو قسم﴿ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝﴾[3]آیت کښې دې.بعضې سلف وائی﴿ وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ۝﴾[4]نه مرادهم دغه لس ورځې دی.ابوداؤدکښې دی حضور ﷺ به په دغه ورځوکښې روژې ساتلې.[5] بخاری شریف کښې دی ابن عمر رضی الله عنه او ابوهریره رضی الله عنه به په دې ورځوکښې بازار ته راتلو او تکبیرونه به ئې وئیل نود بازاروالا هم هغوی سره تکبیرونه وئیل[6] هم په دې لسو ورځوکښې د عرفې ورځ ده. د کومې ورځې د روژې په نسبت چه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه تیرشوو او راتلونکو دووکالو ګناه په دې سره معاف کیږی[7] (صحیح مسلم) هم په دې لسو ورځوکښې د قربانئی ورځ یعنی بقرعیدورځ ده. د کوم نوم چه په اسلام کښې د حج اکبر ورځ ده. یوروایت کښې دی چه د ا لله تعالی په نیزدا د ټولوورځونه غوره ده. غرض دا چه په ټول کال کښې د داسې فضیلت ورځ نشته لکه چه په حدیث کښې دی دالس ورځې د رمضان المبارك د آخری لسو ورځونه هم غوره دی. ځکه چه مونځ روژه صدقه وغیره کوم چه هم د رمضان په دې آخری عشره کښې کیږی هغه ټول په دې ورځوکښې هم کیږی دې نه علاوه په دې ورځو کښې د حج فریضه هم اداکیږی. داهم وئیلې شوی دی چه د رمضان مبارك آخری لس ورځې بهتردی ځکه چه په دې کښې لیلة القدردې د زرو میاشتونه بهتر ده. دریم قول درمیانه دې چه ورځې خودا غوره دی اوشپې د رمضان آخری لسو ورځو غوره دی. د دې قول په منلوسره مختلف دلائلو کښې جمع کیږی. والله اعلم. ﴿أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ۝﴾[8] په دریم تفسیرکښې یوقول دادې چه داد قربانئی ورځ اود دې نه پس درې ورځې دی.دحضرت ابن عمر رضی الله عنه اوابراهیم نخعی رحمه الله نه هم دانقل دی او په یوروایت سره د حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب هم دا دې. دریم قول دا دې چه د اختروړخ او دې نه پس دوه ورځې. اود ﴿أَيَّامًا مَّعْدُودَةً﴾ نه د اختر ورځ اود دې نه پس درې ورځې د دې اسناددعبدالله بن عمر رضی الله عنه پورې صحیح دی. سدی رحمه الله هم دا وائی د امام مالك رحمه الله هم دا مذهب دې. د دې اوددې نه وړاندې قول تائید د الله ﷻ فرمان﴿عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ۝﴾[9] سره کیږی ځکه چه د دې نه مراد د څاروو د قربانئی وخت کښې د الله ﷻ نوم اخستل. څلورم قول دادې چه دا د عرفې ورځ د اختر ورځ او

---

[1]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب فضل العمل فی ایام التشریق:۹۶۹، ترمذی:۷۵۷، ابوداؤد:۲۴۳۸، ابن ماجه:۱۸۲۷

[2]) احمد:۲/۷۵ شعب الایمان:۳۷۵، مشکل الاثار:۲۹۷۱.

[3]) ۸۹/الفجر:۲.

[4]) ۷/الاعراف:۱۴۲.

[5]) ابوداؤد کتاب الصیام باب فی صوم العشر:۲۴۳۷ وسنده صحیح، نسائی:۲۴۲۰.

[6]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب فضل العمل فی ایام التشریق قبل: رقم:۹۶۹ تعلیقاً.

[7]) صحیح مسلم کتاب الصیام باب استحباب صیام ثلاثة ایام من کل شهر:۱۱۶۲، ابوداؤد:۲۴۲۵، ترمذی:۷۵۲، ابن ماجه:۱۷۳، ابن حبان:۳۶۳۳.

[8]) ۲۲/الحج:۲۷.

[9]) ۲۲/الحج:۲۷.

Scanned with Ca

د دي نه پس يوه ورځ ده. د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دا مذهب دی. دحضرت اسلم رحمه الله نه روايت دی چه مراد يوم عرفه يوم نحر او ايام تشريق دی.

د قربانۍ د وخت ابتداء او انتهاء

مسلک حنفي:-د لويې اختر د نمر راختو نه واخله تر د ذوالحجې د دولسم تاريخ يعنی د اختر د دريمې ورځې د ماښام نمر پريوتو نه وړاندې پورې د قربانۍ وخت دې د دې په مينځ کښې قرباني کيږی البته د لوئې اختر د صبا راختو نه پس به هغه کس قرباني نه کوی کوم چه په ښار کښې اوسيږي ترڅو چې د اختر مونځ نه وی شوې (د دولسنو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۲) پحواله د درمختار)

د ﴿بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ﴾ نه مراد اوښ غوا او چيلنی ده.لکه د سورت انعام آيت ﴿ثَمٰنِيَةَ أَزْوٰجٍ ۚ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صٰدِقِينَ﴾ (۱) کښې تفصيل موجود دی.

د خپلې قربانۍ نه غوښه خوړل جائز دی:-بيافرمائی چه دا پخپله خوروئی او په محتاجانو باندې خوروئی. دې نه بعضې خلقو دليل اخستې دې چه د قربانئی غوښه خوړل واجب دی خوداقول غريب دې. داکثرو بزرګانو مذهب دې دا رخصت دې يا استحباب دې. په حديث شريف کښې دی حضور ﷺ چه کله د قربانئی حکم ورکړو چه د هر يواوښ د غوښې نه يوه ټکړه غوښه راوباسئی پخه ئی کړئی بيا حضور ﷺ هغه غوښه اوخوړله اوخوروائی اوڅکله. (۲) امام مالک رحمه الله فرمائی زه داخوښوم چه د قربانئی غوښه قربانی کونکې اوخوری ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې.ابراهيم رحمه الله فرمائی چه مشرکانوخلقو به د خپلې قربانئی غوښه نه خوړله د دې په خلاف مسلمانانوته د دې غوښې د خوړلو اجازت ورکړې شو اوس چه څوک غواړی خوری دې اوکه څوک نه غواړی نه دې خوری. دمجاهد اوحضرت عطاء رحمهما الله نه هم داسې نقل دی. مجاهد رحمه الله فرمائی دلته داحکم ﴿وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا ۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (۳) په شان دې يعنی چه کله تاسود احرام نه فارغ شئی نوښکار کوئی اوپه سورت جمعه کښې ارشاددې ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (۴)کله چه مونځ ختم شی نو په زمکه کښې خواره شئی(۵) مطلب دادې چه په دواړو آياتونوکښې دښکار کولوحکم اوپه زمکه کښې خپل رزق لټولودپاره دخوريدو خودا حکم واجب يا فرض نه دی دغه شان د خپلې قربانئی د غوښې خوړلو حکم هم ضروری اوواجب نه دې.امام ابن جرير رحمه الله هم داقول خوښوی. دبعضې خلقوداخيال دې چه د قربانئی غوښه دې دوه ځائ کړی يوه حصه پخپله د قربانئی کونکی اودويمه حصه د فقيرانو محتاجانو. بعضې وائی چه درې حصې کول پکاردی يوه حصه خپله يوه حصه هديه ورکولودپاره او يوه حصه د صدقه کولودپاره د اول قول والا داپورتنې آيت په سند کښې راوړی اوددويم قول والا ﴿وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (۶) په دليل کښې پيش کوی ددې به پوره بيان راځی.ان شاء الله ﷻ.عکرمه رحمه الله فرمائی (

---

۱) ۶/الانعام:۱۴۳.
۲) احمد:۱/۳۱۴.
۳) ۵/المائدة:۲.
۴) ۶۲/الجمعة:۱۰.
۵) الطبری:۱۸/۶۱۱.
۶) ۲۲/الحج:۳۶.

Scanned with Ca

الْبَآىِٕسَ الْفَقِيْرَ﴾نه مراد هغه بې وسه انسان دي چه سره دمحتاج كيدو هم هغه سوال نه بچ كيږي.(۱) مجاهد رحمه الله فرمائى چه څوك د سوال د پاره لاس نه شي خوږولې بيمار وی كم ليدونكې وی. (۲) بيا هغه احرام كولاوكړي سر اوخوروی كپړې واغوندی نوكونه پريكړی وغيره د حج احكام پوره كړی(۳) نذرونه پوره كوی (۴) د حج قربانی اوكړی او چه څه هم وی. نوچه كوم سړې د حج د پاره اووتلو د هغه په ذمه د بيت الله طواف صفامروه عرفات ميدان ته تلل د مزدلفه حاضری شيطانان ويشتل وغيره ټول څه لازم دی. دا ټول احكام پوره كړئی او په صحيح توګه ئی په ځائ راوړئی اود بيت الله طواف اوكړئی كوم چه په يوم نحر باندې واجب دې.

د حج اخری عمل طواف ، او حطيم په طواف كښې داخل دې:-حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائى د حج آخری كار طواف دې او رسول الله ﷺ هم كړې دې كله چه حضور ﷺ په لسم ذی الحجه باندې منی ته واپس راغلو نود ټولونه وړاندې ئی شيطان په اوه كانړواوويشتل بيا قربانی اوكړه او بيائی سرمبارك اوخرولو بيا واپس راغلو بيت الله ته اود بيت الله طواف ئی اوكړو. د ابن عباس رضي الله عنه نه په بخاری اومسلم كښې روايت دې چه خلقو ته حكم شوې دې چه د هغوی آخری كاردې د بيت الله شريف طواف وی او دا ده چه حائضه ښځوله ئی آسانی كړې ده.(۵)دبيت العتيق دلفظ نه استدلال كولوسره اوفرمائيلې شوچه طواف كونكوله حطيم شريف هم په خپل طواف كښې دننه اخستل پكاردی ځكه چه هغه هم د اصل بيت الله نه دې.دابراهيم عليه السلام په بنياد كښې دا داخل وو قريشو د نوې جوړولوپه وخت كښې دابهرپريخودې وو او د دې وجه هم د خرچ كمې وو نه چه څه بله وجه. پدې وجه حضور ﷺ دحطيم شريف نه شاته طواف كولو او فرمائيلې هم دی چه حطيم شريف په بيت الله كښې داخل دې او هغوی دواړه شامی ګوټونوله لاس نه دې وړلې اونه ئی ښكل كړې دی ځكه چه هغه د ابراهيم عليه السلام د بنياد مطابق نه دی. د دې آيت د نازليدونه پس حضور ﷺ د حطيم شريف نه شاته طواف اوكړو. اول داسې عمارت وو چه هم دننه وو په دې وجه دې ته زوړكور ونيلې شوې دې هم دغه د ټولونه ړومبې د الله جل جلاله كوردې. (۶) يوه بله وجه داهم ده چه په طوفان نوح كښې داسلامت پاتې شو اوداهم وجه ده چه يوسركش هم په دې غالب رانغللې شو دا د ټولو د لاس نه آزاددې چاهم چه دې سره خرابه اراده كړې هغه تباه شوې دې الله جل جلاله دا د سركشود تسلط نه آزاد كړې دې. په ترمذی كښې دغه شان يومرفوع حديث هم دې. (۷) چه حسن غريب دې او په يو روايت سره مرسلاً هم نقل دې.

ذٰلِكَ ق	وَمَنْ يُّعَظِّمْ	حُرُمٰتِ اللّٰهِ	فَهُوَ	خَيْرٌ
دا وږ (مقصد دكعبې دجوړولو)	او څوك چې عزت كوي	دحرمتونو دالله	نو دا كار	بهتر دي

داخبره اوشوه او څوک چې دالله جل جلاله د درنو حكمونو ادب كوی| نو داكار د هغه دپاره د هغه د رب

لَهٗ	عِنْدَ رَبِّهٖ ط	وَاُحِلَّتْ	لَكُمُ	الْاَنْعَامُ	اِلَّا مَا

---

(۱) الطبری:۱۸/۶۱۲.

(۲) الطبری:۱۸/۶۱۲.

(۳) الطبری:۱۸/۶۱۳.

(۴) الطبری:۱۸/۶۱۴.

(۵) صحيح بخاری كتاب الحج باب طواف الوداع:۱۷۵۵، صحيح مسلم:۱۳۲۸، بيهقی:۵/۱۶۱.

(۶) الطبری:۱۸/۶۱۵.

(۷) ترمذی كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورت الحج: ۳۱۷۰حاكم:۲/۳۸۹.

Scanned with Ca

دپاره دهغه | په نز درب دهغه | او حلال کړې شو | ستاسو دپاره | څريدونکي څاروي | ماسوا دهغه څيزونو
په نيز ډير غوره دي | .... اوستاسو دپاره ټول څاروي حلال دي | بغير دهغې نه چې دکومو
يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا
چې لوستلې شوي دي په تاسو باند | نو ځان ساتئ | دپليتي دبتانو نه | او ځان ساتي
(دحرمت احكام) چې په تاسو ته بيان كړى شي | نو تاسود بتانو دپليتئ نه ځان
قَوْلَ الزُّوْرِ ۝ حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ
دخبرې ددروغو نه | يو مخيزى بندګان شئ دالله | چې نۀ يئ شريك كونكي | دهغه سره
ساتئ | او ددروغو دخبرو نه ځان بچ کړئ | دالله ارخ ته مائله اوسيږئ | هغه سره څوک مه شريکوئ
وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ
او څوك چې شريك كوي | دالله سره | نو لكه چې | را اوغورزيدو هغه | داسمان نه | نو او تښتوي هغه لره
| .... اوڅوک چې د الله ﷻ سره (بل څه) شريکوي | نو هغه داسې دي لکه چې داسمان نه
الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ۝
مارغان | يا او غورزوي | هغه لره | هوا | په يو ځاني ژور كښې |
راپريوتلو | يا مارغانو په (فضا كښې) اوتښتولو |

قوله تعالى:- وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ

شعائرالله د ايمان دتقدس نخښې دي:- خرمائى داخو وود حج احكام اوبه هغې چه كومه بدله ملاويدله د هغې بيان اوس واورئى چه كوم سړې د الله ﷻ د حرمات عزت اوكړي يعنى د ګناهونو اوحرام كارونو نه بچ شى دهغې دكولونه خپل ځان منع كړي اودهغې نه تختې دهغوى دپاره الله ﷻ سره لوئ اجردي. څنګه چه دنيكوپه كولوباندې اجر دې دغه شان د ګناهونو په پريخودلو هم ثواب دې. مكه حج عمره هم دالله ﷻ حرمات دى ستاسود پاره ټول څاروى حلال دى اوچه كوم حرام وو دهغې ستاسو په وړاندې بيان شوې دې.كومو مشركانو چه بحيره،سائبه وصيله او حام نومونه كيخودو سره پريخې دى داالله ﷻ نه دى خودلى الله ﷻ چه كوم حرام كول هغه ئى خودلى دى لكه مردار څاروې د حلالې په وخت كښې بهيدونكې وينه دخنزير غوښه د الله ﷻ نه بغيرد بل چا په نوم باندې مشهور كړې شوې مرنى خفه كړې شوې وغيره.(١) تاسو له پكاردى چه د بت پرستنى د ګندګنى نه لرې شې دلته من د بيان جنس د پاره دې.اود دروغ خبرې نه بچ شنى. په دې آيت كښې شرك سره دروغ اوتړل لكه چه آيت ﴿قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا وَّاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝﴾ (٢) يعنى زمارب ګنده كارونه حرام كړى كه هغه ښكاره وى اوكه پټ، ګناه اوسركشى او په بې علمئى سره په الله ﷻ باندې خبرې جوړول په دې كښې د دروغو ګواهى هم داخل ده.

د دروغو ګواهي د شرک سره برابر ده:- بخارى اومسلم كښې دى حضور ﷺ تپوس اوكړو آيا زه تاسو ته د ټولونه لويه ګناه اوښايم؟صحابه كرامو ﷺ عرض اوكړو ارشاد اوفرمائې. ونى فرمائيل الله ﷻ سره شريك كول.دمور پلار نافرمانى كول بيا د تكيه نه جداشو ونى فرمائيل دروغ ونيل اود دروغوګواهى

---

(١) الطبرى:١٨/٦١٨.

(٢) ٧/الاعراف:٣٣.

ورکول. دانې باربارفرمائيل ترديې چه مونږ ونيل چه كاش حضورﷺ دانور نه فرمائي.([1])مسندا حمد كښې دي حضورﷺ په خپله خطبه كښې په ولاړه درې ځل اوفرمائيل د دروغوګواهي د الله ﷻ سره د شرك كولوبرابركړې شوه. بيا حضور ﷺ داپورتنئ جمله تلاوت كړه([2]) بويل روايت كښې دی د سحر د مانځه نه پس حضورﷺ په ولاړه اوفرمائيل ([3]) دابن مسعودؓ دافرمان هم نقل دی دالله ﷻ دين په خلوص سره اونيسئ دباطل نه اخواشئ اودحق طرف ته راشئ هغه سره څوك شريك كونكونه مه جوړوئ.

د مشرك د شرك مثال:-بيانې د مشرك د تباهئ مثال بيان كړو لكه چه څوك د آسمان نه راپريوځي او يا خو هغه مرغئ اوچت كړی يوسی يائی هوا چرته لرې د تباهئ كنده كښې اوغورزوی. د كافر روح چه واخلی او فرښتې دآسمان طرف ته خيژی نود هغه د پاره د آسمان دروازې نه كولاويږی اوهم د هغه ځائ نه راغوزاركړې شی هم د دې بيان په دې آيت كښې دې.([4]) داحديث په پوره بحث سره په سورت ابراهيم كښې تيرشوې دې. په سورت انعام كښې د دې مشركانود پاره يو بل مثال بيان شوې دې چه دا په مثال د هغوی دی كوم چه شيطان ليونی جوړكړی دی.([5])

مِنْ تَقْوَى الْقُلُوْبِ ﴿۳۲﴾	فَاِنَّهَا	شَعَآئِرَ اللّٰهِ	وَمَنْ يُّعَظِّمْ	ذٰلِكَ
دتقوى دزړونونه دي	نو بيشكه دا عزت	دنښو دالله	او څوك چې عزت كوي	داده اصل معامله

داخبره اوشوه | او څوك چې د الله ﷻ دنښو عزت كوي | نو دا خبره د زړونو د پرهيزګارئ خبره ده

مَحِلُّهَآ	ثُمَّ	اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى	مَنَافِعُ	فِيْهَا	لَكُمْ
ځائي دذبحه كولو دهغې	بيا	دنيتې مقررې پورې	ډيرې فائدې	په دې كښې	دی ستاسو دپاره

ستاسو دپاره د څاروو نه يوې مقررې نيتې پورې فائده اخستل جائز دی ابيا ددغې څاروو دحلالې

اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ﴿۳۳﴾

دپخوانې كور خواته دی |

ځائي د زوړ كور(كعبې) په خوا كښې مقرر دی|

قوله تعالى:- ذٰلِكَ وَمَنْ يُّعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ

د قربانئ مسئلې :- د الله ﷻ شعائر په كوم كښې چه د قربانئ څاروی هم شامل دی د هغې حرمت او عزت بيانولې شی دالله ﷻ په احكامو باندې عمل كول د الله ﷻ دفرمان عزت كول دی. حضرت ابن عباسؓ فرمائي دقربانئ څاروی چاق او ښكلې كول ([6])دسهلؓ بيان دې چه مونږ به د قربانئ څاروی چاقول او ښكلې كول دټولو مسلمانانو هم دارواج وو.([7])(بخاری) د رسول الله ﷺ ارشاد مبارك

---

[1]) صحيح بخاری كتاب الشهادات باب ماقيل فی شهادة الزور: ۲۶۵٤، صحيح مسلم:۸۷، ترمذی:۱۹۱۰.

[2]) احمد:٤/۱۷۸ ترمذی كتاب الشهادات باب ماجاء فی شهادة الزور:۲۲۹۹

[3]) احمد:٤/۳۲۱ ابوداؤد كتاب القضاء باب فی شهادة الزور۳۵۹۹ترمذی:۲۳۰۰، ابن ماجه:۲۳۷۲.

[4]) احمد:٤/۲۸۷ وهوحديث صحيح.

[5]) ٦/انعام:۷۱.

[6]) الطبری:۱۸/٦۲۱.

[7]) صحيح بخاری كتاب الاضاحی باب اضحية النبی ﷺ بكبشين اقرنين.... تعليقاقبل حديث ۵۵۵۳.

Scanned with Ca

دي چه ددوو توررنګ څارووديني نه ديوسپين رنګ دخناوروينه الله ﷻ ته ډيره خوښه ده[۱] مسند احمدابن ماجه. دتور رنګ څاروی هم جائزدی خود سپين رنګ څاروی غوره دی. صحيح بخاری کښې دی رسول الله ﷺ دوه برګ ګډان د لويولويوښکروولا په خپله قربانئی کښې حلال کړل. [۲]ابوسعيد ﷛ فرمائی حضور ﷺ يوګډ د لويوښکرو والا برګ حلال کړو د کوم په مخ چه سترګوسره او په پښوباندې تور داغونه وو. (سنن) [۳]امام ترمذی ﷫ دې ته صحيح وائی. ابن ماجه وغيره کښې دی حضور ﷺ دوه ګډان چاق تازه برګيان خصی حلال کړل.

دکوم څاروي قربانی نه کيږي:-دعلی ﷛ روايت دې مونږ ته رسول الله ﷺ حکم راکړوچه مونږ د قربانئی د پاره څاروی اخستلو په وخت کښې سترګې اوغوږونه په ښه شان سره ګورو د ورانډې نه کټ شوی غوږونووالا د روستونه کټ شوی غوږونه په اوږدوالی کښې څيرلې شوی غوږونووالا اود سورو والا قربانی مه کوئی[۴](احمد اهل سنن) دې ته امام ترمذی صحيح وائی.دغه شان حضور ﷺ د ښکرماتی او غوږ پرې شوی څاروی قربانئی نه منع فرمائيلې ده. د دې په شرح کښې سعيدبن مسيب ﷫ فرمائی چه د نيم نه زيات ښکر يا غوږ نه وی[۵] بعضې اهل لغت وائی چه که د بره نه د يوڅاروی ښکرمات وی نودې ته په عربئ کښې قصماء وائی اوچه کله لاندې حصه ماته وی نوهغې ته عضب وائی اوپه حديث کښې لفظ عضب دې اوکه دغوږ څه حصه ئی پرې شوې وی نوهغې ته په عربئ کښې اعضب وائی.امام شافعی ﷫فرمائی چه دداسې څاروی قربانی کول اګرچه جائزده خوپه کراهت سره.امام احمد ﷫ فرمائی جائز نه ده امام مالک فرمائی که دښکرنه ئی وينه روانه وی نوجائزنه ده ګنی جائز ده.والله اعلم

د کوم څاروی چې ښکر مات وی يا غوږ کټ شوی وی دهغې د قربانئ حکم

مسلک حنفی:- -کوم څاروې چه پيدائشی داسې وی چه ښکر ئې نه وی نو د هغه قربانی جائز ده څکه چه ښکريو داسې څيز دې چه دا خوړلې نشی نو څکه ددې په وجود او عدم وجود کښې څه فرق نشته او که ښکر ئې وی خو مات شوې وی نو هم دا حکم دې يعنې قربانی پرې کيږی البته دا که بيخی د جرړې نه مات شوې وی نو بيا پرې قربانی جائزه نه ده او په غوږ کښې دا مسئله ده که د غوږ زياته حصه ئې کټ شوې وې نو په هغې قربانی نه کيږی او که کمه حصه ئې کټ شوې وی نو قربانی پرې کيږی[۶]

د رسول الله ﷺحديث دې چه څلور قسمه عيب لرونکی څاروی په قربانئی کښې جائز نه دی هغه کانړې خناور چه دهغه ړوندوالې ښکاره وی اوهغه ناجوړه څاروې چه دهغه بيماری ښکاره وی او هغه ګوډ چه دهغه ګوډوالې ښکاره وی اوهغه کمزورې نرې مزږواندې څاروې چه دننه نه خالی شوې وی[۷] (احمد اهل سنن) دې ته امام ترمذی صحيح وائی.داهغه عيبونه دی چه دې سره څاروې کم قيمته کيږی او د هغې غوښه ناقصه کيږی اوچيلئی څريږی خودادخپلې کمزورنی په وجه خپله ګياه نه شی پوره کولې.

---

[۱]) احمد:۲/۲۱۷ حاکم:۲۲۷/٤.

[۲]) صحيح بخاری کتاب الاضاحی باب اضحية النبی ﷺ بکبشن اقرنين....٥٥٥٤، صحيح مسلم:۱۹٦٦، ابوداؤد:۱۷۹٤، ترمذی:۱٤۹٤، ابن ماجه:۳۱۲۰،احمد:۳/۱۷۰، ابن حبان:٥۹۰.

[۳]) ابوداؤد كتاب الضحاياباب مايستحب من الضحايا:۲۷۹٦ وهوصحيح، ترمذی:۱٤۹٦،نسائی:٤۳۹٥، ابن ماجه:۳۱۲۸.

[٤]) احمد:۱/۱۰۸، ابوداؤدکتاب الضحايا باب مايكره من الضحايا:۲۸۰٤، ترمذی:۱٤۹۸، نسائی: ٤۳۷۷، ابن ماجه:۳۱٤۲، حاکم:٤/۲۲٤، اوامام ترمذی دې روايت ته صحيح حسن ونيلې دې.

[٥]) ابوداؤد حواله سابق:۲۸۰٥-۲۸۰٦، ترمذی: ۱٥۰٤، نسائی:٤۳۸۲، ابن ماجه:۳۱٤٥ وسنده حسن.

[٦]) (باره مهينو کښې فضائل واحکام ص، ۲۴۷ بحواله درمختار وشامی، بحرالرائق)ـ

[۷]) ابوداؤدکتاب الضحايا باب مايكره من الضحايا: ۲۸۰۲وسنده صحيح، ترمذی: ۱٤۹۷، نسائی٤۳۷٤، ابن ماجه:۳۱٤٤.

Scanned with Ca

ددې دپاره ددې حدیث مطابق دامام شافعی ؒ وغیره په نیزد دې قرباني جائزده اود بیمار څاروی په باره کښې د کوم بیماری چه د خطرناك درجې پورې نه وی ډیره کمه وی د امام صاحب دواړه قوله دی.
ابوداؤدکښې دی حضور ﷺ منع فرمائیلې ده د ښکرماتی څاروی اود ښکر پرې شوی څاروی نه دکانړی یعنی ړوند څاروی نه اوبالکل کمزوری څاروی نه چه همیشه د رمې نه شاته پاتې وی په وجه د خپلې کمزورنی یا د ډیرعمر کیدو په وجه اود ګوډڅاروی نه. [1] نود دې ټولوعیبونو والا څاروو قربانی ناجائزده اوکه د قربانئی د پاره صحیح سالم او روغ رمټ څاروې مقرر کولونه پس اتفاقی په هغې کښې څه داسې خبره راشی مثلاً ګوډ راګوډ شی وغیره نود حضرت امام شافعی ؒ په نیز د دې قربانی کول بې شکه جائزده. امام ابوحنیفه ؒ د دې خلاف دې. د امام شافعی ؒ دلیل هغه حدیث دې چه په مسنداحمد کښې د حضرت ابوسعید ؓ نه روایت دې ماد قربانئی د پاره څاروې واخستلوپه هغه باندې یوشرمخ حمله اوکړه اود هغه د پنډئی نه ئی غوښه یوړه ما حضور ﷺ ته واقعه بیان کړه نوحضور ﷺ اوفرمائیل ته هم د دې څاروی قربانی کولې شې. [2]

د اخستلونه پس پهه څاروی کښې د عیب پیدا کیدو حکم

مسلک حنفي:- که دقربانئ دپاره ئې څاروې واخستلو اودهغې نه پس په هغې کښې داسې عیب پیدا شو چه دهغې سره قربانی نه کیږی نو په دې صورت کښې که قربانی کونکې مالدار وی هغه به بل څاروې اخلې او په هغې به قربانی کوی اوکه غریب وی نو هم هغه عیب دار څاروی باندې به قربانی کوی دبل څاروی اخستلو ضرورت نشته (ددولستو میاشتو فضائل اواحکام (ص،۲۴۸) بحواله درمختار)
د اخستلو په وخت کښې د څاروې چاقوالې تیاریدل او بې عیبه کیدل پکاردی. څنګه چه دحضور ﷺ حکم دې سترګه غوږ ئې ګورئی. [3] عمر فاروق ؓ د قربانئی د پاره یوډیر ښکلې اوښ مقررکړو خلقو دهغې قیمت درې سوه اشرفئی اولګولونو هغوی د رسول الله ﷺ نه دمسئلې تپوس اوکړوکه ستاسو اجازت وی نو زه داخرڅ کړم او د دې په قیمت نور ډیرڅاروی واخلم اوهغه به د الله ﷻ په لارکښې قربانی کړم. حضور ﷺ منع کړو او حکم ئې ورکړوچه هم دا د الله ﷻ په لارکښې حلال کړه. [4]

کوم څاروې چه د قربانئ دپاره واخستې شي په هغې کښې د تبدیلئ حکم

مسلک حنفي:- که د قربانئ دپاره ئې څاروې مقرر کړې وی نو که هم د هغې په برابر قیمت باندې بل څاروې واخلی نو قربانی کیږی خوسره دکراهته او که د هغې نه ئې په کم قیمت باندې څاروې واخستلو نو باقی روپئ به صدقه کوی (د دولسو میاشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۴) په حواله د شامي)-
حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه د قربانئی څاروی د شعائرالله نه دی. محمدبن ابی موسی ؒ فرمائی عرفات کښې حصاریدل مزدلفه رمی جمارسرخرول او د قربانئی اوښ دا ټول شعائرالله دی. ابن عمر ؓ فرمائی د دې ټولونه زیات بیت الله شریف دې. بیافرمائی چه د دې څاروو په ویښتوکښې ورئی کښې ستاسودپاره فائدې دی تاسو په دې سورلی کوئې د دې څرمنې ستاسو په کار راځی دا ټول د یو مقرر وخت پورې یعنی چه ترکومې مو دالله ﷻ په لار [5] قربانی کړې نه وی د دوی پئی څکئی د دې نسلونه

---

[1]) ابوداؤد کتاب الضحایا باب مایکره من الضحایا:۲۸۰۳.
[2]) احمد:۳۲/۳ ابن ماجه، کتاب الاضاحی، باب من اشتری ضحیة فاصابها عنده شئ:۳۱٤٦.
[3]) ابن ماجه کتاب الاضاحی باب ما یکره ان یضحی به :۳۱٤۳وسنده حسن.
[4]) احمد:۱٤٥/۲، ابوداؤد کتاب المناسك باب تبدیل الهدی:۱۷٥٦
[5]) الطبری:۶۲۳/۱۸.

حاصل کړنې کله چه د قربانئ د پاره مقرر کړې شوېيا هغه د الله ﷻ څيز شو نو بزرګان وائی که ضرورت شو نو اوس هم ترې سورلی اخستې شي.
بخاری اومسلم کښې دی يوسړی د خپلې قربانئ څاروې شړلو سره حضورﷺ اوليدو نووئې فرمائيل پدې سورشه نو هغه عرض اوکړو حضورﷺدا ماد قربانئ په نيت سره مقرر کړې دې. حضورﷺ په دويم ځل يادريم ځل باندې اوفرمائيل افسوس کينې پرې ولې نه([1]) صحيح مسلم کښې دی چه کله ضرورت اوحاجت وی نوسورېږئی([2])ديوسړی د قربانئ اوښې بچې راړو نوعلیؓ هغه ته حکم اوکړو چه په ده باندې په دکه خيته پئې اوڅکوه بياهم که بچ شی نو خيردې په خپل کارئی راوله اودقربانئ په ورځ دا اود دې بچې دواړه د الله ﷻ په نوم حلال کړه.

د قربانۍ د څاروی نه د فائدې اخستلو حکم

مسلک حنفي:- -دقربانۍ په څاروی باندې به بوج نه اوړی سورلی به پرې نه کوی په کرايه به ئې نه ورکوی د هغې پئ به نه استعمالوی بلکه کوم پئ چې اولوشی نو هغه به صدقه کوی دغه شان د هغې وړئ او ويخته به نه کټ کوی اوکه کټ ئې کړه هغه به صدقه کوی (درمختار) البته دا ده که د قربانۍ د څاروی نه ئې فائده واخستله او د هغې فائدې په عوض کښې ورته څه ملاو شوې وی هغه د دې په ګياه وغيره باندې خرچ کړی نوداجائز ده (عالمګيری) ([3])بيافرمائی چه دهغوی دقربانئ ځائ بيت الله دې لکه چه ارشاددې ﴿هَدْيًا بٰلِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسٰكِيْنَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوْقَ وَبَالَ اَمْرِهٖ ؕ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ ؕ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ ([4])بل ايت کښې دی ﴿وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ؕ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَئُوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوْا لَعَذَّبْنَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا﴾ ([5]) د بيت العتيق معنی اوس اوس بيان کړې شوېده.فالحمدلله.دبيت الله طواف کونکې داحرام نه حلاليږی په دليل کښې داآيت تلاوت اوفرمائيلو.

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مَنْسَكًا
او دپاره دهر امت	مقرر کړی ده مونږه	يوه طريقه دقربانۍ

اومونږ هريو امت دپاره يو د قربانی ځائې کړې دې

لِّيَذْكُرُوا	اسْمَ اللّٰهِ	عَلٰى مَا	رَزَقَهُمْ
دپاره ددې چې ياد کړئ هغوئ	نوم دالله	په هغه (څاروو) باندې	چې ورکړی دی هغه هغوئ له

دې دپاره چې مونږ ورته کوم څاروی ورکړی دی| په هغې دالله ﷻ نوم واخلی|

مِّنْ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ؕ	فَاِلٰهُكُمْ	اِلٰهٌ وَّاحِدٌ	فَلَهٗ	اَسْلِمُوْا ؕ	
دځريدونکو څارووْ نه	نو معبود ستاسو	معبود يو دې	او خاص هم هغه ته	غاړه کيږدئ	

......نوستاسو معبود صرف يو دی لله ﷻ دی انو هم دهغه تابعداری کوئی|

[1]) صحيح بخاری کتاب الحج باب رکوب البدن:۱٦۸۹، صحيح مسلم:۱۳۲۲، ترمذی:۹۱۱، ابن ماجه:٤۱۰۳.

[2]) صحيح مسلم کتاب الحج باب جوازركوب البدنة:۱۳۲٤.

[3]) (د دولسو مياشتو فضائل او احکام)-

[4]) ٥/المائده:۹٥.

[5]) ٤۸/الفتح:۲٥.

Scanned with Ca

وَبَشِّرِ	الْمُخْبِتِيْنَ ﴿۳۴﴾	الَّذِيْنَ	إِذَا	ذُكِرَ اللّٰهُ
او زیری ورکړه	عاجزی کونکو خلقو لره	هغه (عاجزی کونکی)	کله چی	یاد کړی شی الله
او (اې پیغمبره) عاجزی کونکو ته زیری ورکړه	داهغه خلق دي چې کله دالله ﷻ نوم یاد شی نو ددوئ			
وَجِلَتْ	قُلُوْبُهُمْ	وَالصّٰبِرِيْنَ	عَلٰى مَآ	أَصَابَهُمْ
نو یریږئ	زړونه دهغوئ	او صبر کونکی وی	په هغه مصیبت باند	چی رسیږی هغوئ ته
زړونه یریږی..................	......اوکوم مصیبتونه چه ورته اورسی په هغې صبر کوی	....		
وَالْمُقِيْمِي	الصَّلٰوةِ	وَمِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ	يُنْفِقُوْنَ ﴿۳۵﴾
او قائیمونکی وی	دمانځه	او دهغې رزق نه	چی ورکړی دي مونږ هغوئ ته	خرچ کوی
اود مونځونو پابندی کوی	اوزمونږ د ورکړې روزئ نه (دنیکئ په لارکښې) خرچونه کوی			

قوله تعالى:- وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا

د قربانئ اهمیت:- ارشاددې چه په ټولوامتونوکښې په هریوامت کښې اوهرې یوې ډلې ته مونږ د قربانئ حکم ورکړې وو د هغوی د پاره یوه ورځ د اختر مقرروه هغوی به هم د الله ﷻ په لارکښې حلاله کوله ټول په ټولویه خپلې قربانئ مکې ته رالیګلې دي د پاره چه د قربانئ د څاروو د حلالې په وخت کښې دالله ﷻ د نوم ذکر اوکړی. حضور ﷺ له هم دوه برګ ګډان لوئ لوئ ښکرو والا راوړلې شو هغوی دا راسلول اود هغې په مرئی پښه مبارکه کیخوده اوبسم الله الله اکبر لوستلو سره نی حلال کړل. ([1])

د قربانئ حقیقت څه دې؟:- مسنداحمد کښې دی صحابه کرامو رضي الله عنهم دحضور ﷺ نه تپوس اوکړودا قربانی څه څیز دې؟ حضور ﷺ جواب ورکړو ستاسودپلار ابراهیم علیه السلام سنت دی. تپوس نې اوکړو مونږ ته په دې کښې څه ملاویږی؟ وئې فرمائیل د هریوویښته په بدله کښې یوه نیکی. تپوس نې اوکړود ورئې څه حکم دې؟وئې فرمائیل د وړئې کولوسره دهریو ریښې په بدله کښې یوه نیکی.دا امام ابن ماجه رحمه الله هم راوړې دې([2]) ستاسود ټولو الله ﷻ هم یودې سره ددې چه دشریعت بعضې احکام بدلیږی رابدلیږی خو په توحید کښې د الله ﷻ په یووالی کښې یورسول ته هم په نیك امت کښې اختلاف نه دی شوې ټول د الله ﷻ توحید اوهم د هغه دعبادت د پاره ټول جهان رابلی په ټولویاندې اول هم داوحی نازله شوې ده نوتاسو ټول د هغه طرف ته ټیټ شئ اوهم د هغه داحکامو پابندی اوکړئ هم د هغه په تابعدارئ کښې استحکام اوکړئ کوم خلق چه مطمئن دی کوم چه متواضع دی کوم د تقوی والا دی څوك چه د ظلم نه ویزاره دی د مظلومیت په حالت کښې د بدلې اخستلونه دی د مولا په مرضئ اورب په رضا باندې راضی دی هغوی ته زیری واوروئ هغوی د مبارکوقابل دی. څوك چه د الله ﷻ ذکر اوری زړه نرم کړی اود الله ﷻ د ویرې نه زړه ډك کړی د رب طرف ته ښکته کیږی. په سختو کارونوباندې صبر کوی،په مصیبتونوباندې صبر کوی.امام حسن بصری رحمه الله فرمائی والله که تاسودصبر او برداشت عادت په ځان کښې وانچولو نوتاسو به برباد کړې شئ.د﴿والمقيمى﴾ قراءت په اضافت سره خو د جمهوردې خوابن سميقع ﴿والمقيمين﴾لوستلې دې د ﴿الصلاة﴾ نې زبر لوستلې دې. امام حسن رحمه الله خو لوستلې دې د نون په حذف اواضافت سره خود﴿الصلاة﴾زیرئې لوستلې دې اوفرمائی چه د نون حذف دلته د تخفیف په وجه سره دې. ځکه چه په وجه داضافت اومنلې شی نود دې زیر لازم دې نوکیدې شی

[1] صحيح بخارى كتاب الاضاحى باب التكبير عندالذبح:۵۵۶۵،صحيح مسلم:۱۸۶۶.
[2] احمد:۳۶۸/۴، ابن ماجه كتاب الاضاحى باب ثواب الاضحية:۳۱۲۷.

چه په وجه د نیزدیکت وی مطلب دا چه د رب د فریضې پابند دی اود الله ﷻ حق اداکونکی دی.اود الله ﷻ ورکړې شوی ورکوی د خپلې کورنئی خلقو ته فقیرانو محتاجانوته اوټول مخلوق ته څوك چه ضرورت مندوی اوټولوسره په ښه سلوك اواحسان سره مخ کیږی. د الله ﷻ د حدودو حفاظت کوی د منافقانو په شان نه دی چه یوکاراوکړی بل پریږدی. په سورت براءة کښې هم دا صفتونه بیان کړې شوی دی اوهلته د الله ﷻ په حمد سره پوره تفسیرهم مونږ کړې دې.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ
او اوښان دقربانۍ | ګرځولی دی مونږ هغه | دپاره ستاسو | دنښو دالله نه | دي ستاسو دپاره
اوښان مونږ ستاسو دپاره دالله (ددین) نښې مقرر کړی دی | په دې کښې ستاسو خپل خیر دې
فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَإِذَا وَجَبَتْ
په هغې کښی | خیر | پس یاد کړئ | نوم دالله | په هغې باندا | په ولاړه | نو کله چی | اولړی
نو څه وخت چې تاسو دغه (څاروی قربانئ ته) قطار کښې اودروئ اَنو دالله ﷻ نوم پرې اخلئ اَبیا چې
جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ
اړخونه دهغې | نو خورئ | دهغې نه (پخپله هم) | او خوروئ ئې | په صبر کونکی فقیر باندې هم
هغوی په اړخونو پریوځی|نودهغې نه خپله هم خورئی|اودصبر کونکواوغوښتونکوفقیرانو(دواړو) باندې
وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
او په سوال کونکی باند هم| دارنګې|تابع کړی دی مونږ داڅاروی|دپاره ستاسو|دپاره ددې چی تاسو
هم خوروئی |دغه شان مونږ داڅاروی ستاسودپاره تابع کړی دی اَچې تاسو زمونږ شکر اداکړئی
تَشْكُرُونَ ۝
شکر اوباسئ |

د قربانئ فضائل:- -داهم د الله ﷻ احسان دې چه هغه څاروی پیداکړی اوهغه ئی پخپل نوم باندې قربانی کولو اوخپل کورته د قربانئ په توګه باندې د رسولوحکم کړې دې او دائی شعائرالله اوګرځول بل حکم ئی فرمائیلی ﴿لَا تُحِلُّوْا شَعَآئِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۚ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوْا ۘ وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝﴾ ([1]) مه د الله ﷻ د دې عظمت والا د نښنو بې ادبی کونی اومه د حرمت والا د میاشتو ګستاخی کوی الخ. هر اوښ اوغوا چه دقربانئ دپاره مقررکړې شی هغه په بدن کښې داخل دی([2]) اګرچه بعضې خلقوصرف اوښ ته بدن وئیلې خوصحیح دا دی چه اوښ جودې ولې غوا هم په دې کښې شامله ده.حدیث شریف کښې دی چه څنګه اوښ د اووه کسانو د طرف نه قربانی کیدې شی دغه شان غواهم.دجابربن عبدالله ؓ نه په صحیح مسلم کښې روایت دې مونږ ته

---

[1]) ٥/المائدة:٢.

[2]) صحیح مسلم کتاب الحج باب بیان وجوه الاحرام.....:١٢١٣، ابوداؤد:٢٨٠٩، ترمذی:٩٠٤، ابن ماجه:٣١٣٢، ابن حبان:٧٠٠٦، بیهقی:١٦٨/٥.

Scanned with Ca

رسول الله ﷺ حکم راکړوچه مونږ په اوښ کښې اووه کسان شریك شو او په غواکښې دې هم اووه کسان سړي شریك شي.امام اسحاق بن راهویه رحمه الله وغیره فرمائی چه په دې دواړو خاروو کښې لس لس کسان شریکیدلې شي. په مسنداحمد اوسنن نسائی کښې داسې حدیث هم راغلې دې. والله اعلم.

په غټ خاروي کښې د اووه کسانو د شرکت حکم

مسلک حنفي:-په غټ څاروی کښې مثلاً اوښ غوا میخه کښې اووه کسان شریکیدې شی اوپه وړوکی څاروی کښې به صرف یو کس حصه اخلی لکه ګډ ګډه چیلې چیلۍ (د دولسو میاشتو فضائلو او احکام (ص، ۲۴۳) پحواله د درمختار وشامی) -

بیافرمائی چه په دې څناورو کښې ستاسو د آخرت ګټه ده. حضور ﷺ فرمائی چه د قربانئی د اختر په ورځ د انسان یوعمل هم د الله ﷻ په نیز د قربانئی نه زیات خوښ نه دې څاروي به د قیامت په ورځ د خپلو ښکرو نوکواوویښتوسره دانسان په نیکوکښې پیش کولې شی.یادساتئی دقربانئی د وینې د څاڅکی په زمکه باندې د پریوتلونه وړاندې الله ﷻ ته رسی نو په یخوزړونوسره قربانی کونی.(۱) (ابن ماجه ترمذی) حضرت سفیان ثوری رحمه الله خو به په قرض کولو سره هم قربانی کوله اود خلقو په تپوس کولو به ئی فرمائیل چه الله ﷻ فرمائی په دې کښې ستاسو ښیګړه ده. رسول الله ﷺ فرمائی د یوې خرچې غوره والې د الله ﷻ په نیز په نسبت د دغه خرچې چه د قربانئی د اختر په ورځ په قربانئی باندې کولې شی هیڅ ګله نه دې.(۲) (دارقطنی). الله ﷻ فرمائی ستاسو د پاره په دې څاروو کښې ثواب دې ګټه ده د ضرورت په وخت کښې پئی څکلې شئی سورلی کولې شئی اوبیاد دې د قربانی کولو په وخت کښې د خپل نوم لوستلوهدایت کوی.

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی ما د لوئ اخترمونځ رسول الله ﷺ سره اداکړو د مانځه نه په اوزګاریدوسره د حضور ﷺ مخې له ګډ راوستلې شو کوم چه حضور ﷺ ﴿بسم الله والله اکبر﴾ لوستلوسره حلال کړو بیائی اوفرمائیل ای الله ﷻ دا زما د طرف نه دې او زما د امت نه د هغه کسانو د طرف نه دې چه قربانی نه شی کولې. (۳) (احمدابوداؤد ترمذی) فرمائی چه د اختر په ورځ حضور ﷺ له دوه ګډان راوستې شوهغه ئی قبلې طرف ته مخ کړوحضور ﷺ ﴿وجهت وجهی للذي فطر السموات والارض حنيفاً وماانامن المشركين ان صلوتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العلمين لاشريك له وبذلك امرت وانا اول المسلمين اللهم منك ولك عن محمد وامتي﴾ لوستلو ﴿بسم الله والله اكبر﴾ اووئیل او حلال ئی کړل. (۴)

حضرت ابورافع رضی الله عنه فرمائی د قربانئی په موقع به رسول الله ﷺ دوه ګډان ښه چاق تازه تیار ښکلې د لویوښکروو الا برګ اخستل کله چه به نی مونځ اوکړو اود خطبه نه به فارغ شو نو یوڅاروی به حضور ﷺ له راوستې شوحضور ﷺ به پخپله په عیدګاه کښې په خپل لاس حلالولو اوفرمائیل به ئی ای الله دا زماد امت د طرف نه دې څوك هم چه دتوحیداوسنت ګواه دی بیا به دویم څاروی حاضرکړې شوکوم چه حلالولوسره به ئی فرمائیل دا د محمد اوآل محمد ﷺ د طرف نه دې بیابه ئی د دواړو غوښه غریبانانو ته هم ورکوله اوحضور ﷺ اود کور خلقو به هم خوړله. (۵) (احمد، ابن ماجه)

---

(۱) ترمذی کتاب الاضاحی باب ماجاء فی فضل الاضحیة:۱۴۹۳ابن حبان:۳۱۲۶.

(۲) دارقطنی:۲۸۲/٤.

(۳) احمد:۲۵٦/۳، ابوداؤد کتاب الضحایا باب فی الشاة یضحی بهاعن جماعة:۲۸۱۰وهوحسن، ترمذی:۱۵۲۱، احمد :٥٦۲/۳، حاکم:۲۲۹/٤، بیهقی:۲۸٥/٤.

(٤) ابوداؤدکتاب الضحایا باب مایستحب من الضحایا:۲۷۹٥وهوحسن، ابن ماجه:۳۱۲۱.

(٥) احمد:۸/٦.

Scanned with Ca

په قربانۍ کښې نیابت جائز دې

مسلک حنفي:- د بل چا د طرفه قرباني کول جائز دي ځکه چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د خپل امت دپاره قرباني کړې وه.

اوښ په ولاړه حلالول سنت دی:- د ﴿صواف﴾ معنی ابن عباس ﷺ اوښ په دريوپښوباندې اودرولود هغه ګس لاس ئې اوتړلو ﴿بسم الله والله أکبر لا اله الا الله اللهم منك ولك﴾ لوستلوسره هغه حلال کړو. حضرت ابن عمر ﷺ يوسړې اوليدلوچه هغه خپل اوښ حلالودپاره کينولې دې نو هغوی اوفرمائيل دا اودروه اود ده پښې اوتړه او حلال ئې کړه هم دا سنت دی د ابوالقاسم ﷺ.[1] حضرت جابر ﷺ فرمائي رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ﷺ به د اوښ يوه پښه اوتړله په دريوپښوباندې به ئې اودرولو او حلالولوبه ئې[2] (ابوداؤد). حضرت سالم بن عبدالله رحمه الله سليمان بن عبدالملك ته فرمائيلې ووچه د ګس طرف نه قرباني کوه. د حجة الوداع بيان کولوسره حضرت جابر ﷺ فرمائي چه حضور ﷺ درې شپيته اوښان په خپل لاس سره قرباني کړل د حضور ﷺ په لاس کښې حربه (دلړګی لاسکی والا جنګی وسله) وه په کومې سره چه به حضور ﷺ زخمی کول[3] د ابن مسعود ﷺ په قراءت کښې ﴿صوافن﴾ يعني په ولاړه پښې تړلې. د صواف معنی د خالص هم کړې شوې دې يعنی څنګه به چه د جاهليت په زمانه کښې الله ﷻ سره نورهم شريك کول تاسو مه کوئی بلکه صرف د يوالله چه واحددې په نوم باندې قربانيانې کوئی. بيا چه کله دا په زمکه باندې راپريوځي يعنی حلال شي يخ پريوځي نو پخپله ئې هم اوخورئی او په نورو باندې ئې هم اوخورئی نيزه وهلوسره په ټکړې کولوشروع مه کوئی ترکومې چه روح اوځي اويخ شي. په يوحديث شريف کښې هم راغلی دی چه د روح په ويستو کښې تندی مه کوئی.[4]

د صحيح مسلم په حديث کښې دی الله ﷻ هريوخيزته نرمی کول ليکلې دی. دښمنان په ميدان جنګ کښې قتل کولوسره هم ښه سلوك کوئی او څاروی حلالووخت کښې هم په ښه شان نرمئی سره حلالوئی اوچاړه ښه تيره کوئی او څاروی ته تکليف مه ورکوئی.[5] فرمان دې چه په څاروی کښې ترکومې ساه وی ارد هغه د بدن څه حصه پرې کړې شی نودا حرام ده.[6] (احمد ، ابوداؤد ، ترمذی)

د ساه وتلو نه وړاندې د څاروی نه څه اندام کټ کول او دهغې حکم

مسلک حنفي:-دساه وتلو نه وړاندې چې کوم اندام دځناور نه کټ کړې شی هغه به د مردارې په حکم کښې وی دهغې خوړل ناجائز او حرام دی بيافرمائی داپخپله اوخورئی بعضې سلف وائی د دې خوړل مباح دی. امام مالك رحمه الله فرمائی مستحب دی نورخلق وائی واجب دی.

د قربانۍ د غوښې خوړولو حکم

مسلک حنفي:-د قربانۍ غوښه په خپله خوړل خپلوانو ته ورکولو غريبانانو او مالدارانو ته ورکول تول

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الحج باب نحرالابل مقيدة:۱۷۱۳، صحيح مسلم:۱۳۲۰، ابوداؤد:۱۷٦۸، احمد:۲/۳، ابن حبان:۵۹۰۳.

[2]) ابوداؤد کتاب المناسك باب کيف تنحرالبدن:۱۷٦۷.

[3]) صحيح مسلم کتاب الحج باب حجة النبي ﷺ:۱۲۱۸.

[4]) دارقطنی:۲۸۳/٤.

[5])صحيح مسلم کتاب الصيد باب الامر باحسان الذبح والقتل:۱۹۵۵، ابوداؤد:۲۸۱۵، ترمذی:۱٤۰۹، ابن ماجه:۱۳۷۰، ابن حبان:۵۸۸۲، احمد:۱۲۳/٤.

[6]) احمد:۲۱۸/۵، ابوداؤد کتاب الاضاحی باب اذاقطع من الصيد قطعة:۲۸۵۸ وسنده حسن، ترمذی:۱٤۸۰، حاکم:۲۳۹/٤، بيهقی:۲۳/۱، دارقطنی:۵٤۸، دارمی:۱۸.

Scanned with Ca

صورتونه جائز دی البته غوره دا ده چه غوښه دري حصې کړې شي یوه حصه په خپله اوخوري بله حصه خپلوانو ته ورکړي او دریمه حصه عامو مسکینانو غریبانانو ته ورکړي (د دولسو میاشتو فضائل او احکام (ص، ۲۵۰) پحواله د درمختار)-

د قانع او معتر مطلب:-مسکینان که هغه په کورونوکښې ناست وي اوکه دربه درسوالونه کوي. دا هم مطلب دې چه قانع خو هغه دې چه په صبرسره کورناست وي اومعتر هغه دې چه اخوادیخوا خی راخی خو بیا هم سوال نه کوي.(١) داهم وئیلې شوي دي چه قانع هغه دي چه صرف په سوال کولو باندې صبر اوکړي اومعتر هغه دې چه سوال خونه کوي ولې د خپلې عاجزئی اوغریبئی اظهاراوکړي. دا هم روایت دې چه قانع هغه دې چه مسکین وي تلوراتلووالاوي اود معترنه مراد دوستان اوکمزوري خلق اوګاونډیان سره د دې چه مالدار وي خوچه تاسوکره څی راخی هغه ته ویني نو هغوي هم دي چه طمع ساتی اوهغه هم چه امیر اوفقیرموجود وي. داهم وئیلې شوي دي چه د قانع نه مراد اهل مکه دي. د امام ابن جریر رحمه الله فرمان دې چه د قانع نه مراد سوال کونکې دې ځکه چه هغه خپل لاس د سوال د پاره اوړدوي اود معتر نه مراد چه اخوادیخواکیږي چه که څه ملاوشي.د بعضې خلقو داخیال دې چه د قربانئی داغوښې دې دري حصې کړې شي یوه حصه د خپل خوراك د پاره یوه د دوستانووركولود پاره او یوه د صدقه کولود پاره. حدیث کښې دي رسول الله ﷺ فرمائی چه هم ما تاسو دقربانئی د غوښې جمع کولونه منع کړې وئی چه د دریوورځونه زیات پورې نی مه ساتئی اوس زه اجازت درکوم چه خورئی جمع کوئی او څنګه چه غواړئی(٢)په یوبل روایت کښې دي چه خورئی جمع کوئی او صدقه کوئی او یوبل روایت کښې دي (٣) پخپله خورئی په نوروخورئی اود الله ﷻ په لارکښې ورکوئی.(٤)

بعضې خلق وائی چه قربانئی کونکې دې نیمه غوښه پخپله خوري او باقی غوښه دې نیمه دې صدقه کړي ځکه چه قرآن پاك فرمائیلی دي پخپله ئې خورئی اوحاجت مندفقیر باندې خورئی او په حدیث کښې داهم دي چه خورئی جمع کوئی اود الله ﷻ په لارکښې ورکوئی. اوس که یوسړې د خپلې قربانئی غوښه هم پخپله اوخوري نویوقول خودارروایت دې چه په ده باندې هیڅ نقصان نشته. بعضې خلق وائی چه په هغه باندې هم داسې یوه قربانئی یا دهغې قیمت ورکول دی بعضې وائی چه نیم قیمت دې ورکړي بعضې نیمه غوښه او بعضې وائی د دې په اجزاء کښې د وړو وړو اجزاء قیمت د ده په ذمه دې باقی معاف دي.

د قربانئ ټوله غوښه په خپله د خوړلو حکم

مسلک حنفی:-دقربانئ ټوله غوښه پخپله خوړل په مالدارانو او غریبانانو باندې تقسیمول ټول صورتونه جائز دي خو غوره دا ده چه دري حصې ئې کړي یوه حصه په خپله اوخوري بله حصه رشته دارانو ته ورکړي اودریمه حصه عامو مسکینانانواوغریبانانو ته ورکړي (د دولسو میاشتو فضائل او احکام) پحواله د درمختار)-

(١) الطبری:۱۸/۶۳۶.
(٢) صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب بیان ماکان من النهی عن اکل لحوم الاضاحی بعدثلاثة...:۱۹۷۷، ترمذی:۱۵۱۰.
(٣) صحیح مسلم حواله سابق:۱۹۷۱،ابوداؤد:۲۸۱۲، ابن حبان:۵۹۲۷.
(٤) صحیح بخاری کتاب الاضاحی باب مایؤکل من لحوم الاضاحی ومایتزودمنها:۵۵۶۹.

Scanned with Ca

د خرمن باره کښې په مسنداحمد کښې حديث دې وني خورني د الله ﷻ په لار کښې ورکړني د خرمن نه فائده اوچته کړني خودا خرڅوني مه[1] بعضې علماؤ د خرڅولو اجازت ورکړې دې بعضې وائي په غريبانانو کښې دې تقسيم کړې شي. (مسئله)

اول مونځ بيا قرباني کول سنت دي:- براءبن عازب رضي الله عنه وائي چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي د ټولونه اول مونږ له په هغه ورځ مونځ اداکول پکار دی بياواپس کيدل او قربانيانې کول پکاردي څوك چه داسې اوکړي هغه سنت اداکړل اوچاچه د مانځه نه وړاندې قرباني اوکړه نوداسې ده لکه چه هغه د خپل کوروالا دپاره غوښه راجمع کړه د هغه قربانئي سره هيڅ مينه نشته. ([2]) (بخاري ومسلم) د دې وجې د امام شافعي رحمه الله اود علماؤد يوې ډلې داخيال دې چه د قربانئي اول وخت هغه وخت دې چه کله نمر راوخيژي.اودومره وخت تيرشي چه مونځ اوشي او دوه خطبې اوشي. د امام احمد رحمه الله په نيز د دې نه پس دومره وخت هم چه امام حلال، اوکړي ځکه چه په صحيح مسلم کښې دی امام چه ترکومې قرباني اونه کړي تاسو قرباني مه کوئي. ([3])(احمد ابن حبان) وائي چه د قربانئي ورځې د ذي الحجه د خاتمه پورې دی خوداقول غريب دې

د مانځه نه وړاندې د قربانئ کولو حکم

مسلک حنفي:- په کلو کښې د اختر د مانځه نه وړاندې قرباني کول جائز ده او په ښارونو کښې چه د اختر مونځ په کښې کيږي د اختر د مانحۀ نه وړاندې قرباني کول جائز نه ده ([4])په حواله د درمختار- بيافرمائي چه هم په دې وجه مونږ دا څاروی اوځناور ستاسوحکم منونکي کړي دي چه کله هم تاسو غوارني سورليې کوني کله چه غوارني پني ترې اخلئي کله چه غوارني حلالوني غوښه خورني لکه چه په سورت يس په آيت ﴿ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝ وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ۝ وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ۝ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ۝ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ۝ ﴾ کښې بيان شوې دې. هم دغه فرمان دلته دې چه د الله ﷻ د دې نعمت شکر اداکړني ناشکري اوناقدري مه کوني.

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ	
اهر گز نه رسي| الله ته |غوښې دهغې|اونه اووينې دهغې|	وليکن رسي هغه ته |
|اونه ني وينه | بلکه هغه ته ستاسوصرف	
التَّقْوَىٰ مِنكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ	
تقوی | ستاسو نه | دارنګې | تابع کړل هغه دا څاروی | دپاره ستاسو	
پرهيزګاری رسيږي |په دې شان هغه دا څاروی ستاسو تابع کړي دی اچې تاسو	

[1]) احمد:٤/١٥ مجمع الزوائد:٤/٢٦.

[2]) صحيح بخاری کتاب العيدين باب الخطبة بعدالعيد:٩٦٥، صحيح مسلم:١٩٦١، ابوداؤد:٢٨٠١، ترمذی:١٥٠٨، احمد:٤/٣٠٣،

[3]) صحيح مسلم کتاب اولاضاحی باب من الاضحية:١٩٦٤.

[4]) د دولسو مياشتو فضائل اواحکام (ص، ٢۴٢)

Scanned with Ca

لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ	عَلٰى مَا	هَدٰىكُمْ ؕ

دپاره ددې چې تاسو لوئې بيان کړی دالله | په هغه هدايت باند | چې ښودلې ني دې تاسو ته |
دالله ﷻ لوې بيان کړئی | ....هغه تاسو ته لار خودلې ده

وَبَشِّرِ	الْمُحْسِنِيْنَ ۝

او زيرې ورکړه (اے نبی ﷺ) | نيکئی کونکو خلقو له|
(اتې نبی ﷺ) نيکی کونکو ته زيرې ورکړه|

قوله تعالىٰ:- وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ؕ

د تقوی فضيلت:- ارشاددې چه د قربانيانو په وخت کښې د الله ﷻ نوم په لوئې سره اخلئی هم د دې د پاره قربانيانې مقررشوی دی چه په خالق اورازق سره ئې اومنئی دانه چه د قربانيانو په غوښه اووينه سره د الله ﷻ فائده کيږي. الله ﷻ د ټول مخلوق نه غنی او د ټول بنديګانونه بې پرواه دې. دجاهليت د بې وقوفتياګانو نه يوه داهم وه چه د قربانو د څاروو غوښه به ئې خپله بتانوته کيخوده او په هغوی باندې به ئې د وينې څاڅکې کولو. داهم رواج وو چه په بيت الله باندې به ئې وينوڅاڅکی شيندل. مسلمانان کيدو سره صحابه کرامو رضی الله عنهم ددې باره کښې تپوس اوکړو په کوم باندې چه دا آيت نازل شو چه الله ﷻ خو تقوی ته ګوری او قبلوی اوهم په دې باندې بدله ورکوی. په صحيح حديث کښې دی چه الله ستاسوصورتونوته نه ګوری نه د هغه نظر ستاسو په مال باندې دې بلکه د هغه نظر ستاسو په زړونوباندې دې اوستاسو په اعمالوباندې دې[1] يوبل حديث کښې دی چه خيرات اوصدقه د سوال کونکی په لاس کښې پريوځی د دې نه اول د الله ﷻ لاس ته ورځی د قربانئی د څاروی د وينو څاڅکې په زمکه باندې پريوځی دې نه اول الله ﷻ ته رسی[2] دې هم دا مطلب دې چه د وينوڅاڅکې جدا کيدو سره قربانی قبليږی. والله اعلم.

د قربانئ د څرمنې حکم:- دعامر شعبی رحمه الله نه د قربانئی د څرمنوباره کښې تپوس اوشو نوونی فرمائيل الله ﷻ ته غوښه اووينه نه رسی که غواړنی خرڅنی کړنی او که غواړنی وئی ساتئی که غواړنی نو د الله ﷻ په لار کښې ئې ورکړنی. هم د دې د پاره الله ﷻ دا څناور ستاسوپه قبضه کښې کړی دی چه تاسو د الله ﷻ د دين او د هغه د شريعت لار اووينئی د هغه د خوښې کارونه اوکړئی اود هغه دناخوښې کارونونه منع شئی اودهغه عظمت اولوئی بيان کړئی کوم خلق چه نيکوکاردی اود الله ﷻ دحدودو پابندی په شريعت باندې عمل کونکی دی درسولانوصداقت کوی هغوی دمبارکئی او زيرو لائق دی.

(مسئله)

د امام ابوحنيفه، امام مالك او ثوری رحمهم الله قول دې چاسره چه د زکوة د نصاب برابر مال وی په هغه باندې قربانی واجب ده د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دا شرط هم دې چه هغه په خپل کورکښې مقيم وی. په يوصحيح حديث کښې دی چه د چا وس وی او قربانی اونه کړی نوهغه دې زمونږعيدګاه ته نه نيزدې کيږی.[3] په دې روايت کښې غرابت دې اوامام احمد رحمه الله دا منکر ښائی. ابن عمر رضي الله عنه فرمائی

[1] صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب تحريم ظلم المسلم: ۲۵۶٤/۳٤.
[2] ترمذی كتاب الاضاحی باب ماجاء فی فضل الاضحية: ۱٤۹۳ ابن ماجه: ۳۱۲٦،
[3] احمد: ۳۲۱/۲، ابن ماجه: ۳۱۲۳ وسنده حسن، حاكم: ۳۸۹/۲، دارقطنی: ۲۸۵/٤.

Scanned with Ca

رسول الله ﷺ برابر لس کالوپورې هرکال قرباني کوله. ([1]) (ترمذي)

د قربانۍ نصاب

مسلک حنفي:-په څومره مال باندې چه د صدقه فطر واجبيږي هم په هغه هومره باندې قرباني هم واجبيږي د دې دپاره د کال تيريدل او د مال تجارتي کيدل ضروري نه دي بلکه که يو کس د ضرورت نه زياتي سامان وي او دهغې قيمت دومره وي چه په هغې باندې د قربانۍ څاروې اخستې شي نو په هغه باندې هم قرباني واجب ده ﴿د دولسو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۰) پحواله د در مختار﴾
د امام شافعي رحمه الله اوامام احمد رحمه الله مذهب دې چه قرباني واجب او فرض نه ده بلکه مستحب ده ځکه چه په حديث کښې راغلي دي په مال کښې د زکوة نه علاوه بل هيڅ فرضيت نشته.([2]) داهم اول روايت بيان کړې شوې دې چه حضور ﷺ د خپل ټول امت د طرف نه قرباني کړې نو واجب کيدل ساقط شو.
حضرت ابوشريح رحمه الله فرماني د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه په ګاونډ کښې اوسيدلم دې دواړو بزرګانو به قرباني نه کوله په دې ويره چه خلق به د هغوی اقتداء اوکړي بعضې خلق واني چه قرباني سنت کفايه ده چه په محله کښې يا په کوڅه کښې يا په کورنئ کښې يوکس هم اوکړه نود باقي غاړه خلاصه شوه د دې د پاره مقصدصرف شعار ښکاره کول دي. په ترمذي وغيره کښې دي رسول الله ﷺ د عرفات په ميدان کښې اوفرمائيل په هريوکوروالا باندې په هرکال کښې قرباني ده او هغه عتيره ده معلومه ده چه عتيره څه څيزدې؟ هم هغه کوم ته چه تاسو رجبيه وانئ. ([3])د دې په سند کښې کلام کړې شوې دې.
ابوايوب رضي الله عنه فرماني صحابه کرامو رضي الله عنهم به د رسول الله ﷺ په موجودګۍ د ټولې کورنئ د طرف نه يوه چيلئ د الله ﷻ په لار کښې حلالوله پخپله به ئې هم خوړله اوپه نورو باندې به ئې هم خوړله بيا په دې کښې خلقو دا اوکړو چه تاسو ئې ګورئ. ([4]) (ترمذي ابن ماجه) عبدالله بن هشام رحمه الله به د خپل ځان اود کور والا د طرف نه به يوه چيلئ قرباني کوله. ([5]) (بخاري)
د قربانۍ د څاروی عمر:-اوس دقربانئ دڅاروی دعمر باره کښې اوګورئ. په صحيح مسلم کښې رسول الله ﷺ فرماني چه مه حلالوئ مګرمسنه (عمرته رسيدلې) بغيرد هغه صورت چه هغه په تاسو باندې ګران پريوځي اوبياد ګډې بچې هم د شپږومياشتو حلالولې شئ.([6])زهري رحمه الله خوفرماني چه جذعه يعني شپږمياشتيز څناورخودقربانئ په کارکښې نه شي راوستې اود دې په مقابله کښې د اوزاعي رحمه الله مذهب دې چه دهريوجزعه کافي ده خودادواړه اقوال دافراط تفريط يعني کمي زياتي والا دي.
د جمهورو مذهب دا دې چه اوښ غوا چيلئ خو هغه جائز ده چه ثني وي او د ګډې د شپږو مياشتو هم جائزدې. اوښ خو دوه کالنې وي کله چه د پنځوکالوشي او په شپږم کښې شي اوغوا چه کله د دوو کالو پوره شي په دريم کښې شي اوداهم وئيلې شوي دي چه درې تيرکړي اوپه څلورم کښې وي اود چيلئ ثني خو هغه دې چه دوه کاله تيرشوي وي اوجذعه واني چه د پوره کال وي اووئيلې شوي دي چه د لسو مياشتو وي يوقول دې چه د اتومياشتو وي يوقول دې چه د شپږو مياشتو وي اود دې نه د کمې

---

[1]) ترمذي کتاب الاضاحي باب دلدليل على ان الاضحية سنة:١٥٠٧، احمد:٣٨/٢.
[2]) ابن ماجه کتاب الزكاة باب ماادى زكاته ليس بكنز:١٧٨٩.
[3]) ابوداؤد کتاب الضحايا باب ماجاء في ايجاب الاضاحي:٢٧٨٨. ترمذي:١٥١٨،نسائي:٤٢٢٩، ابن ماجه ٣١٢٥.
[4]) ترمذي کتاب الاضاحي باب ماجاء ان الشاة الواحدة تجزئ من اهل البيت:١٥٠٥، وهوصحيح، ابن ماجه:٣١٤٧.
[5]) صحيح بخاري کتاب الاحكام باب بيعة الصغير: ٧٢١٠.
[6]) صحيح مسلم کتاب الاضاحي باب من الاضحية: ١٩٦٣،ابوداؤد:٢٧٤١،احمد:٣١٢/٣، مسندابي يعلى:٢٣٢٤.

Scanned with Ca

مودې هیڅ یو قول نشته. د دې نه د کم عمر والا ته حمل وانی ترکومې چه د دې په شا باندې وېښته اودریږی او وېښته سملی اودوارو طرفو ته ټیټ شی نودې ته جذع وانی. والله اعلم.

د قربانۍ د څاروی عمر

مسلک حنفی:-چې چېلۍ د یو کال نه کمه نه دغه شان چې ګډ ګډه د یو کال نه کم نه وی البته دا که خورب وی چه په نظر سره د شپږو میاشتو نه زیات ښکاری نو په هغې ګډ قربانی جائز ده دغه شان د غوا او میخې دپاره دوه کاله عمر شرط دې که د دې نه کم وی قربانی پرې نه کیږی او د اوښ عمر پنځه کال پکاردې که د پنځو کالو نه کم وی نو قربانی پرې نه کیږی (1)

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ

بیشکه الله |مدافعت کوی | دهغه خلقو دطرفنه

| بیشکه چې الله ﷻ به دمومنانو نه

آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ أُذِنَ

چی ایمان نې راوړې دې | بیشکه الله | نۀ خوښوی |هر خیانتګر | نعمت ناشکره |اجازت ورکړې شو

(دمشرکانو غلبه) ختمه کړی |اوبیشکه الله ﷻ هیڅ خیانت ګر ناشکره نه خوښوی | هغه مسلمانانو ته

لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا

هغه کسانو ته | چې د چا خلاف جنګ کیږی | په سبب ددې چې په هغوئ باندې | ظلم شوې دې

کوم سره چې جنګ کولې شی اوس دجنګ کولو اجازت کولی شی | ځکه چې په دوئ ظلم کیږی

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا

او بیشکه الله | په مدد دهغوئ باند| خامخا قادر دې | دا هغه کسان دی | چی اوویستلې شو

اوبیشکه الله ﷻ ددوئ په مدد کولو باندې قادردې | دا هغه خلق دی | کوم چې ددوئ

مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ

دکورونو خپلو نه | په ناحقه | بل سبب نۀ وۀ مګر دا | چې وئیل به هغوئ | رب زمونږ الله دې

دکورونو نه په ناحقه ویستلې شوی دی |صرف په دې وجه چې دوئ دا وائی چې زمونږ رب الله ﷻ دې

وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ

اوکه نۀ وې | دفع کول دالله | خلقو لره |ځینی دهغوئ لره |په ځینو نورو باندې|نو نړولې شوی به وۀ

اوکه چرې الله ﷻ خلق دیو بل په ذریعه نه دفع کولې انو (دراهبانو) خانقاهګانې او (دعیسایانو)

(1) (د دولستو میاشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۳) بحواله د شامی)

Scanned with Ca

صَوَامِعُ	وَبِيَعٌ	وَّصَلَوٰتٌ	وَّمَسٰجِدُ			
د راهبانو خانقاګانې	دعیسایانو ګرجې	او دیهودیانو عبادت خانې	او دمسلمانانو جوماتونه			
ګرجې او (دیهودیانو) عبادت خانې او (دمسلمانانو) جماتونه چې دالله ﷻ						
يُذْكَرُ	فِيهَا	اسْمُ اللهِ	كَثِيرًا	وَلَيَنْصُرَنَّ	اللهُ	مَنْ
چې یادولې شي	په هغې کښې	نوم دالله	ډیر	او خامخا به امداد کوي	الله	دهغه چا
نوم په کښې ډیر ډیر یادولی شي (داټول) به وران شوي وو او الله ﷻ بهٔ دهغه چا مدد کوي						
يَّنْصُرُهٗ	اِنَّ اللهَ	لَقَوِيٌّ	عَزِيزٌ۝			
چې مدد کوي دهغه	بیشکه الله	ډیر طاقتور دي	غالب دي			
څوک چې دهغه (ددین) مدد کوي بیشکه الله ﷻ زوراور او غالب دي						

الله ﷻ دخپل طرف نه خبرورکوي چه دهغه کوم بندیګان په هغه باندې یقین اوکړي د هغه طرف ته تیتیږي هغوی ته هغه خپل امان ورنصیب کوي دشیطانانو بدواودښمنانوبدونه پخپله هغه لرې کوي خپل امداد په هغوی باندې نازل کوي پخپل حفاظت کښې هغوی ساتي. لکه چه ارشاددې ﴿اَلَيْسَ اللهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ؕ وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ﴾ (۱) یعنی آیا الله ﷻ دخپل بنده د پاره کافی نه دې؟ یو بل ایت کښې دی ﴿وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ؕ اِنَّ اللهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ؕ قَدْ جَعَلَ اللهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾ (۲) څوك چه په الله ﷻ باندې بهروسه اوتکل اوکړي هغه پخپله دهغوی دپاره کافی دې. الخ دهوکه بازاوناشکره د الله ﷻ د محبت نه محروم دی خپلې وعدې نه پوره کونکی دالله ﷻ دنعمتونومنکرد الله ﷻ د مینې نه لرې دی.

قوله تعالى:- اِنَّ اللهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ

د جهاد اجازت اود هغې پس منظر: حضرت ابن عباس رضي الله عنه وائی چه کله حضور ﷺ او صحابه کرام رضي الله عنهم د مکې نه هم ویستلې شواوکافرانودمکې نه حمله اوکړه نوهله دجهاد داجازت داآیت نازل شو. (۳) د ډیرو سلفونه نقل دی چه داد جهاد ړومبې آیت دې کوم چه په قرآن کریم کښې نازل شوې. (۴) دې نه بعضې بزرګانو استدلال کړې دې چه داسورت مدنی دې. کله چه رسول الله ﷺ د مکې نه هجرت اوکړو نو حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه دخلې نه اووتل افسوس چه دې کافرانو دالله ﷻ پیغمبرد وطن نه اوویستلو یقیناً دوی به تباه کیږی بیا دا آیت نازل شونو صدیق اکبر رضي الله عنه پوهه شو چه جنګ به کیږی. (۵) الله ﷻ د خپلو مؤمنانو بندیګانو په امداد باندې قادردې که غواړی نوبې جنګ اوبې دعوی به دوی غالب کړی خوهغه ازمیښت کول غواړی په دې وجه حکم اوشو چه د دې کافرانوسټونه اووهئې الخ. یوبل آیت کښې دی ارشادفرمائی ﴿قَاتِلُوْهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِاَيْدِيْكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُوْرَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِيْنَ﴾ (۶) دوی سره اوجنګیږئ الله ﷻ ستاسو په لاس دوی ته سزاورکوی او په دوی به تاسو غالب کړی دوی به رسوا کړی اودمؤمنانودحوصلې اوچتیدلو وخت به ورکړی چه د دوی زړه یخ شی اودې سره چه څوك غواړی

---

(۱) ۳۹/الزمر: ۳٦.

(۲) ٦٥/الطلاق: ۳.

(۳) الطبری: ۱۸/٦٤۳.

(۴) الطبری: ۱۸/٦٤۳.

(۵) احمد: ۱/۲۱٦، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحج: ۳۱۷۱ وهو صحیح، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۳٤٥.

(٦) ۹/التوبه: ١٤.

Scanned with Ca

د توبې توفيق به ورکړي الله ﷻ دعلم اوحکمت مالك دې. بل آيت کښې دی ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (۱) آيا تاسو داسوچ کړې دې چه تاسوبه پرېخودلې شئی حالانکه تراوسه پورې خو هغه ښکاره شوی نه دی چه مجاهددی اود الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ اودمسلمانانونه بغيرد چاسره دوستی اويوشان والې نه کوی نوپوهه شئی چه الله ﷻ ستاسو د عمل نه خبردې. بل آيت کښې دی آيا تاسو دا ګمان اوکړو چه تاسو به جنت ته لاړشئی سره ددې چه تراوسه پورې مجاهدين صابرين د نورونه ممتازشوی نه دی.(۲) بل آيت کښې ارشاد فرمائی ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ﴾ (۳) مونږ به يقينا تاسو ازميښت کووترهغه وخت پورې چه په تاسو کښې غازيان او صبرکونکی زمونږ په وړاندې ښکاره شی. په دې باره کښې نورهم ډيرآياتونه دی. بيائی اوفرمائيل الله ﷻ د هغوی په امدادباندې قادردې اوهم داسې اوشو چه الله ﷻ خپل لښکر په دنيا باندې غالب کړو.(۴)

مکی دور کښې د جهاد نه کولو حکمت:-جهادچه کوم وخت شريعت مشروع کړو هغه وخت هم د دې د پاره مناسب او صحيح وو. ترکومې چه حضور ﷺ په مکه کښې وو مسلمانان ډيرکمزورې وو په شمير کښې به هم د لسو په مقابله کښې يوپه مشکله راتلو. کله چه په ليلة العقبه کښې انصارو د رسول الله ﷺ په لاس باندې بيعت اوکړونو هغوی اووئيل که حضور ﷺ حکم اوکړی نودې وخت چه په منی کښې څومره مشرکان جمع دی په دوی به حمله اوکړو خوحضور ﷺ اوفرمائيل ماته لااوس د دې حکم نه دې راکړې شوې دايادساتئی چه دا بزرګان صرف د اتياؤ نه لږ شان د پاسه وو. کله چه د مشرکانوبغاوت زيات شواوهغوی په سرکشئی کښې د حدنه وړاندې شوحضور ﷺ ته به ئی سخت تکليفونه ورکول اود هغوی په قتل کولوپسې شو هغوی ﷺ ئی د وطن نه د ويستلو منصوبې جوړولې دغه شان ئی په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې د مصيبتوتوغرونه راکينول دوه لاسه تش تور وطن مال اسباب خپل پردی ئی پرېخودل چرته چه د چا وس وو په موقعه ئی اوکتله او په ويره روان شو څه حبشه ته لاړل اوڅه مدينې نه لاړل تردې چه پخپله د رسالت د آفتاب راختل هم په مدينه کښې اوشو د مدينې خلق د محمد ﷺ دجهنډې لاندې خوشحاله راجمع شو.دلښکرشکل ئی جوړکړو يوځومسلمانان د يوې جهنډې لاندې راجمع ښکاره شود قدم کلکيدو ځائ ورته ملاوشو. اوس د دين دښمنانوسره د جهاداحکامات نازل شو نود تپولونه اول هم دا نازل شو. په دې کښې بيان اوفرمائيلې شو چه دامسلمانان مظلومان دی اود دوی نه د دوی کور. مال حال واخستلې شو بې وجه د کورنه بې کوره کړې شو د مکې نه راوويستلې شواومدينې ته بې آسرې اوبې سامانه راورسيدل(۵) دهغوی هيڅ جرم بغيرد دې نه نه ووچه صرف د يو الله ﷻ منونکی وو رب ئی يومنلو اوخپل پروردګارئی صرف هم الله ﷻ ګڼړلو. دا استثنا منقطع ده د مشرکانو په نيزدا يوډيرلوئ جرم دې چه په هيڅ کله هم په يوصورت کښې دمعاف کولو قابل نه دی.ارشاد دې ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ ۙ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۚ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ ۚ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾ (۶) تاسو اوستاسو رسول ﷺ

---

(۱) ۹/التوبه: ۱۶.

(۲) ۳/آل عمران: ۱۴۲.

(۳) ۴۷/محمد: ۳۱.

(۴) الطبری: ۱۸/۶۴۳.

(۵) الطبری: ۱۸/۶۴۳.

(۶) ۶۰/الممتحنة: ۱. الخ

Scanned with Ca

صرف په دې وجه اوباسی چه تاسو په الله ﷻ باندې ایمان لرئی کوم چه ستاسو حقیقی پروردګاردې د خندقونوالا په قصه کښې اوفرمائیل ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ (١) یعنی په حقیقت کښې د هغوی څه قصور نه وو بغیرد دې نه چه هغوی په الله ﷻ غالب مهربان د احسان مالك باندې ایمان راوړلې وو. مسلمانانو صحابه کرامو ﷺ به خندق کنستلواو خپل خان سره به ئې ونیل -:

لاهم لولاانت مااهتدينا ولا تصدقنا ولا صلينا

فانزلن سكينة علينا وثبت الاقدامان لاقينا

ان الاولى قد بغوا علينا اذا ارادوا فتنة ابينا

پخپله رسول الله ﷺ هم د هغوی په موافقت کښې وواود قافیه آخری حرف به رسول الله ﷺ هم د هغوی سره اداکولو اوابیناونیلوسره به ئې ښه آواز اوچتولو.(٢) بیافرمائی چه که الله ﷻ د یوعلاج په بل سره نه کولو اویه هریوسیر باندې پاؤباندې سیر نه وونو په زمکه به شراوفساد خوریدلو هریوطاقتور به کمزورې تیرولو.

﴿صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ﴾ ددې څه مطلب دې :-؟دعیسایانو عابدانو وړوکو عبادت خانوته صوامع وائی (٣) یو قول دا هم دې چه د صابی مذهب د خلقو د عبادت خانونوم دې اوبعضې وائی چه د مجوسیانوآتش کدوته صوامع وائی. مقاتل رحمه الله وائی داهغه کورونه دی چه په لاروکښې وی او﴿بِيَعٌ﴾ د دې نه لوئ کورونه وی داهم د نصرانیانود عابدانو عبادت خانې وی(٤) بعضې وائی دا د یهودیانوکنسې دی اود صلوات هم یوه معنی هم دا کړې شوې ده(٥)بعضې وائی چه دې نه مراد ګرجې دی اود بعضو قول دې دصابی خلقو عبادت خانې دی په لاروکښې چه داهل کتابوکومې عبادت خانې دی هم هغې ته صلوات ونیلې شی اوچه دمسلمانانووی نوهغې ته جماتونه وائی(٦) د ﴿فِيهَا﴾ د ضمیر مرجع جماتونه دی خکه چه د ټولونه اول هم دا لفظ دې داهم ونیلې شوی دی چه دې نه مراد دا ټول خایونه دی یعنی ددنیاترك کونکوخلقو صوامع دنصرانیانو بیع دیهودیانو صلوات اودمسلمانانوجماتونه په کومو کښې چه د الله ﷻ نوم ښه اخستې شی. (٧)

د بعضې علماؤ بیان دې چه په دې آیت کښې د اقل نه د اکثرطرفته د ترقی صنعت کیخودې شوې دې نود ټولونه زیات آباد اود ټولونه لوئ د عبادت کور د کوم خائ د عبادت کونکو اراده صحیح نیك نیت اوعمل صالح دی هغه جماتونه دی. بیافرمائی الله ﷻ د خپل دین د امدادیانو پخپله مددګاردې. لکه چه ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ (٨) اې مسلمانانوکه تاسو د الله ﷻ د دین امدادکونی نو الله ﷻ به ستاسو امداد اوکړی اوتاسو ته به ثابت قدمی درکړی په کافرانوباندې افسوس دې اود هغوی عملونه غرق دی. بیائی خپل دوه صفتونه بیان کړل قوی کیدل چه ټول مخلوق ئې پیداکړو د عزت مالك کیدل چه ټول د هغه ماتحت دی هریود هغه مخکې

---

(١) ٨٥/البروج: ٨.

(٢) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق وهی الاحزاب:٤١٠٦، صحیح مسلم:١٨٠٣.

(٣) الطبری:١٨/٦٤٧.

(٤) الطبری:١٨/٦٤٨.

(٥) الطبری: ١٨/٦٤٩.

(٦) الطبری:١٨/٦٥٠.

(٧) الطبری:١٨/٦٥٠.

(٨) ٤٧/محمد:٧.

Scanned with Ca

ذليل بنكته ټول د هغه محتاج هغه د ﷻ ټولونه بې پرواه چاله چه هغه امداد وركړي هغه غالب د چانه چه دهغه امداد اخواشي هغه مغلوب. فرمانی ﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ۝ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ۝﴾ (١) يعنی مونږ خود اول نه خپلو رسولانوسره وعده كړې ده چه د هغوی به په يقينی توګه باندې امدادكولې شي اودا چه هم زمونږ لښكر به غالب راځی. بل آيت كښې دی ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝﴾(٢) الله ﷻ وئيلی دی چه زه اوزمارسولان عليهم السلام غالب دی بې شكه الله ﷻ د قوت اوعزت مالك دې.

اَلَّذِيْنَ اِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا
دا هغه خلق دی چی اقتدار وركړو مونږ هغوئ لره | په زمكه كښی | نو قائيموی به | مانځه لره | او وركوی به
دغه (مظلومان) داسې خلق دی اكه مونږ ورته دزمكې په مخ باندې حكومت وركړو | نو دمونځ پابندی به كوی
الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوْا بِالْمَعْرُوْفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ؕ وَلِلّٰهِ
زكات | او حكم به كوی | دنيكئ | او منع كوی | دبدئ نه | او دالله په لاس كښی دې
او زكاتونه بۀ وركوی | اونورو ته به د نيكئ كولو حكم كوی | اوبدئ نه بۀ ئې منع كوی
عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ ۝ وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
انجام | دټولو معاملاتو | او كه دروغ ګنړی دوئ تالره | نو دروغ ګنړلې دی (رسولان خپل) مخكښی ددوئ نه
اودهر كارانجام دالله ﷻ په اختيار كښې دې | اوكه نن دوئ تا درغژن ګنړی | نو (څه اوشو)
قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ وَّثَمُوْدُ ۝ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيْمَ وَقَوْمُ لُوْطٍ ۝
قوم دنوح | او عاديانو | او ثموديانو | او قوم دابراهيم | او قوم دلوط |
ددوی نه وړاندې د نوح ﷺ قوم او عاد او ثمود هم او دابراهيم ﷺ اود لوط ﷺ قوم او د مدين
وَّاَصْحٰبُ مَدْيَنَ ۚ وَكُذِّبَ مُوْسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكٰفِرِيْنَ
اومدين والو | او دروغ ګنړلې شوې دې | موسی | نو مهلت وركړو ما | كافرانو لره
خلقو هم (خپل پيغمبران) دروغژن ګنړلی ووا | اوموسی ﷺ هم دروغژن ګنړلې شوی وو | نو ما كافرانو
ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ ۚ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ۝ فَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ
بيا | رااونيول ما هغوئ | څرنګې وو | عذاب زما | پس ډير دی | دكلونه
له مهلت وركړو | بيا ما دوئ رااونيول | نو (تاوليدل) چې زما عذاب څنګه وو | نو څومره كلی

---

(١) ٣٧/الصافات: ٧١.
(٢) ٥٨/المجادلة: ٢١.

Scanned with Ca

اَهۡلَكۡنٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ

چې هلاك كړي دي مونږه هغه | حال دا چې هغه | ظالمان وو | پس هغه | پريوتې دي |

دي چې مونږ هغه هلاک کړل|ځکه چې هغوئ نافرمانه وو | نو اوس دهغوئ چتونه

عَلٰى عُرُوۡشِهَا وَبِئۡرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصۡرٍ مَّشِيۡدٍ ۝

په چتونو خپلو باندې|او ډيرې كوهيان دي|چې شاړ پراته دي|او ډيرې ماڼۍ|او چتې محكمې ورانې دي

الته پراته دي |او شاړ كوهيان او ښوهره لوړ لوړ محلونه (وران) پراته دي

اَفَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَتَكُوۡنَ لَهُمۡ قُلُوۡبٌ يَّعۡقِلُوۡنَ

ايا دا خلق گرزيدلي نه دي | په زمكه كښې چې وي | دوئ لره | زړونه | چې پوهه ئې حاصلولې

نو ايا دوئ دزمكې په مخ تگ راتگ نه كوي | چې د دوئ داسې زړونه وې | چې پوهه ئې

بِهَآ اَوۡ اٰذَانٌ يَّسۡمَعُوۡنَ بِهَا ۚ فَاِنَّهَا

په هغې سره | ايا وې غوږونه دوئ لره | چې اوريدل كولې دوئ | په هغې سره | پس بيشكه حقيقت دادې

پرې كولې شوې| يا داسې غوږونه ئې وې چې په هغې ئې (حقه خبره) اوريدې شوې | خو حقيقت

لَا تَعۡمَى الۡاَبۡصَارُ وَلٰكِنۡ تَعۡمَى الۡقُلُوۡبُ الَّتِىۡ فِى الصُّدُوۡرِ ۝

چې ړندې نه دي | سترگې | وليكن | ړانده دي | زړونه | هغه | چې په سينو كښې وي

دا دې| چې سترگې نه ړنديږي بلكه هغه زړونه ړانده دي چې په سينو كښې پټ پراته دي

قوله تعالى:- اَلَّذِيۡنَ اِنۡ مَّكَّنّٰهُمۡ فِى الۡاَرۡضِ

دا ايت مبارک د چا باره كښې نازل شوې دې؟ حضرت عثمان ﷺ فرمائي چه دا آيت زمونږ باره كښې نازل شوې دې مونږه بې سببه دوطن ويستلې شوې وو بيا الله ﷻ مونږ ته بادشاهي راكړه مونږ د مونځ روژې پابندي اوكړه او ښه كارونه مو اوكړه او د بدونه منع شو نو دا آيت زما اوزما دملگرو باره كښې دې ابوالعاليه رحمه الله فرمائي دې نه مراد اصحاب رسول ﷺ دي.

حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په خپله خطبه كښې د دې آيت تلاوت كولو سره اوفرمائيل په دې كښې صرف دبادشاهانو بيان نه دې بلكه د بادشاه او رعايا دواړو بيان دې. په بادشاه باندې خوداكاردې چه د الله ﷻ حقونه تاسو نه پوره واخلي د الله ﷻ دحق په كوتاهئ كښې تاسو راونيسي اود يوحق دبل نه واخلي اوچه تركومې پورې ممكن وي تاسوته نيغه لار ښائي په تاسو باندې دهغه حق دادې چه ظاهر او باطن په خوشحالئي خوشحالئي سره د هغه تابعداري اوكړئي. عطيه رحمه الله فرمائي هم ددې آيت مضمون په آيت ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مِنۡكُمۡ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسۡتَخۡلِفَنَّهُمۡ فِى الۡاَرۡضِ كَمَا اسۡتَخۡلَفَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمۡ دِيۡنَهُمُ الَّذِى ارۡتَضٰى لَهُمۡ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ خَوۡفِهِمۡ اَمۡنًا ؕ يَعۡبُدُوۡنَنِىۡ لَا يُشۡرِكُوۡنَ بِىۡ شَيۡـًٔا ؕ وَمَنۡ كَفَرَ بَعۡدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓـئِكَ هُمُ الۡفٰسِقُوۡنَ ۝﴾ [1] كښې دې. د كارونو انجام دالله ﷻ په لاس كښې دې او ښكلې نتيجه به هم د پرهيزگارانو وي اودهرې يوې نيكئي بدله هم هغه سره ده.

د انبياو عليهم السلام دروغ گڼړلو انجام:- الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته تسلي وركوي چه د منكرانو انكار تاسره څه نوې خبره نه ده د نوح عليه السلام نه واخله د موسى عليه السلام پورې د ټولو انبياؤ كرامو انكار كافرانو برابر كړې دې

[1] ۲٤/النور: ٥٥.

دلائل مخامخ وو حق ښکاره شو خومنکرانو اونه منله. ماکافرانوته مهلت ورکړې چه دوی سوچ اوفکر اوکړی پخپل انجام باندې غوراوکړی خوچه کله هغوی دنمك حرامئی نه منع نه شونوآخرزما په عذابونوکښې راګیرشو.ګوره چه زما راګیرول څنګه دی بې پناه ثابت شو اوځومره خطرناك انجام ئې شو. دسلفونه نقل دی چه د فرعون د خدائې دعوی او د الله ﷻ په راګیرولوکښې د څلویښتوکالو موده وه. رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ هریو ظالم ته وخت ورکوی بیا چه کله ئې راګیرکړی نو خلاصې ئې نه وی.بیاحضورﷺ دا آیت ﴿وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۗ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ﴾ [1] اولوستلو [2] بیا فرمائی چه دډیروکلو ظالمان کومو چه درسولانوتکذیب کړې وومونږ غرق کړل.د چامحلونه چه کنډرې پرمخې پراته دی د هغوی منزلونه وران شو د هغوی آبادئی تباه شوې د هغوی کوهیان خالی پراته دی چه د پرون پورې آباد وو نن خالی دی د هغوی چونه کړې شوی محلونه چه د لرې نه سپین پړقیدل ښکاریدل چه او چت او اعلی او پاخه وو نن هغه وران پراته دی هلته [3] ګونګیان خبرې کوی د هغوی مضبوطیاهغوی بچ نه کړې شو دهغې ښائست اوپوخوالې بې کاره ثابت شو درب عذاب هغه تباه برباد کړل. لکه چه ارشاد دې ﴿ اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِيْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۗ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ ۗ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا﴾[4] سره د دې چه تاسوپه چونه کړې شوی قلعه ګانوکښې محفوظ ئې خومرګ به هلته هم تاسو پرینږدی.آیا هغوی پخپله په زمکه کښې ګرځیدل راګرځیدل نه ټیك نه ده کله ئې غور اوفکر هم نه وو کړې چه څه عبرت ئې حاصل کړې وو.امام ابن ابی الدنیا رحمه الله "کتاب التفکر والاعتبار" کښې روایت راوړې دې چه الله ﷻ موسی علیه السلام له وحی راولیګله اې موسی علیه السلام داوسپنې څپلئی واچوه او د اوسپنې والا لرګې واخله په زمکه روان شه آثار او عبرت اوګوره هغه به ختم نه شی تردې چه ستا د اوسپنې څپلئی به ټکرې ټکرې شی اود اوسپنې لرګې به دې هم مات رامات شی. هم په دې کتاب کښې د بعضې هوښیارانوقول دې چه په وعظ سره خپل زړه راژوندې کړه او په غور اوفکر سره دا نورانی کړه اود زهد او دنیا نه بچ کیدو سره دا مړکړه اوپه یقین سره دا کلك کړه اود مرګ په ذکر سره دا خوارکړه اود فنا په یقین باندې دې له صبرورکړه ددنیامصیبتونه د ده په وړاندې کیږده د ده سترګې کولاوکړه د زمانې تنګی ده ته اوښایه اودې اوویره وه د ورځو اوختل راوختلو باندې دې پوهه کړه او بیدارئی کړه په تیروشوو واقعاتو باندې دې عبرتناك کړه دپخوانو قصې ده ته واوره دې هوښیارکړه ددوی په ښارونوکښې اود دوی په قصوکښې دې دغور اوفکرعادت کړه اوګوره چه ګناهګارانوسره دهغه معامله څنګه اوشوه څنګه هغوی تاوزاتاوکړې شو. نودلته هم دغه فرمان دې چه د پخوانو خلقو واقعات مخې ته کیږدئی اوخپل زړه پوهه کړئی د هغوی د هلاکت رښتونې قصې اوریدوسره عبرت حاصل کړئی واورئی صرف سترګې ړندې نه وی بلکه د ټولونه زیات خراب ړوندتوب د زړه دې سره د دې چه سترګې ئې صحیح سالم وی. د زړه د ړوندوالی په وجه نه عبرت حاصلیدې شی نه د خیراوشر تمیزکیږی. ابومحمدابن حیان اندلسی خوك چه ۵۱۷هـ کښې وفات شوې وو دامضمون ئې پخپلو یوځوشعرونوکښې ښه ځائ کړې دې فرمائی چه اې سړیه چه په ګناهونوکښې خوندونه اخلې آیا ته دخپل بوډاوالی اوخراب حالت نه هم خبرنئی؟که نصیحت اثر نه کوی نو آیا په کتلواوریدلوسره هم عبرت نه حاصلیږی؟ واوره سترګې او

---

[1]) ۱۱/هود:۱۰۲.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة هود باب قوله ﴿وکذلك اخذ ربك ذااخذالقری....﴾:٤٦٨٦، صحیح مسلم۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۱۰، ابن ماجه:٤٠١٨،ابن حبان:۵۱۷۵،بیهقی:٦/۹٤.
[3]) الطبری: ۱۸/٦۵۳.
[4]) ٤/النساء:۷۸.

Scanned with Ca

غوږونه دي خپل کاراونه کړي نودومره بدنه دي چه څومره بد دا دي چه دواقعاتونه سبق حاصل نه کړي شي یادساته چه نه خو به دنیاباقي وي نه دا آسمان اونه نمر. که زړه دي نه غواړي خود دنیانه به یوه ورځ د زړه په نه غوښتو هم تلل وي. څه به مالداروي اوڅه غریب څه به ښاروالا وي اوڅه به کلي والا.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهٗ ط
او تلوار کوی دا خلق په تا | په راوستلو د عذاب | او هر گز به خلاف نه کوی الله | دوعدې خپلې
اوداخلق له تانه زر عذاب غواړي او الله ﷻ به هیڅرې دخپلې وعدې خلاف ورزی نه کوی
وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ۝
او بیشکه چې یوه ورځ | په نزدرب ستا | پشان دزرو کالو ده | دهغې کلونو نه | چې تاسو ئې شمارئ
اوستا درب یوه ورځ ستاسو دشمیر مطابق د زروکالو سره برابره ده |
وَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا ج
او ډیر دی | دکلونو | چې مهلت ورکړو ما | هغې ته | ظالمان وو | بیا | رااونیول ما هغه
اوڅومره ډیر کلي وو چې ماهغوئ ته مهلت ورکړې وو |اوهغوئ ظالمان ووابیا ماهغوئ رااونیول
وَإِلَيَّ الْمَصِيْرُ ۝
او خاص ما ته | راتلل دی دهر چا |
اوهم زما طرفته دټولو واپس کیدل دی |

قوله تعالی:- وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ

د قیامت د ورځې دمقدار بیان:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی چه داملحدان کافران الله ﷻ دهغه رسول ﷺ اودقیامت ورځ دروغ گنړی اوتانه عذاب غوښتلودپاره تندی کوی چه داعذابونه زرولې نه راولې د کومونه چه ته هروخت مونږ ویروئې. هغوی به الله ﷻ ته هم پخپله وئیل چه که دا ستاد طرف نه حق وی نوبه مونږ باندې دآسمان نه کانړی راووروه اوځنګه چه دردناك عذاب وی راولیګه. وئیل به ئې چه د حساب دورځې نه وړاندې زمونږ معامله صفاکړه. الله ﷻ فرمائی یادساتئی د هغه وعده اټله ده قیامت او عذاب به راځی د اولیاء الله عزت او د الله ﷻ د ښمنانو ذلت یقینی کیدونکې څیزدې. اصمعی رحمه الله وائی چه زه ابوعمرو بن علاسره ووم چه عمروبن عبید راغلو اووئی وئیل اې ابوعمرو آیا الله ﷻ د خپلې وعدې خلاف کوی؟هغوی اووئیل نه. هغه هم دغه وخت کښې دعذاب آیت تلاوت کړو. په دې باندې هغه اوفرمائیل چه آیا ته عجمی ئې؟ واوره عربو کښې وعده یعنی د ښه خبرې د وعدې خلاف بدګنړلې شی خود ایعاد یعنی سزا د احکامو ردو بدل یا معافی بد نه شی ګنړلې بلکه هغه کرم او رحم ګنړلې شی. ګوره یوشاعر وائی:- (فاني وان اوعدته اووعدته لمخلف ایعادي ومنجز موعدي)که زه څه ته سزا اووایم یا هغه ته د انعام وعده اوکړم نوداخوکیدې شی چه زه دخپلې دهمکئی خلاف اوکړم بلکه یقینی به هیڅ کله سزا ورنه کړم ولې خپله وعده به خامخاپوره کوم. غرض دسزا وعده کول اوسزا نه ورکول وعده خلافی نه ده خود رحمت اوانعام وعده کولوسره بیا رامنع کول خراب صفت دې د کوم نه چه د الله ﷻ ذات پاك دې. بیافرمائی چه یوه یوه ورځ د الله ﷻ په نیز ستاسو د زرو زرو ورځو برابره ده. داپه اعتبارد هغه دحلم او بردبارئی ده هغه ته علم دې چه هروخت د هغوی په راګیرولو باندې قادر دې نو په دې وجه څه تندی ده که هرڅومره مهلت ورته ملاوشی هرڅومره رسئی اوږده شی خو چه کله غواړی نودسا

Scanned with Ca

اخستلومهلت به هم ورنه کړی او راوبه نی نیسی. د دې وجه د دې نه پس فرمانی چه د ډیرو کلوخلقو به ظلم باندې ملاتړلې وه ماهم دهغوی نه سترګې پټې کړې وې کله چه ښه مست شونوناڅاپی راګیرکړې شوټول مجبوره دی اوټول به هم زما مخې ته حاضریږی اودټول واپس کیدل هم زماطرفته دی. ترمذی وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمانی فقیران مسلمانان به د مالدارانو مسلمانانونه نیمه ورځ وړاندې جنت ته ځی یعنی پنځه سوه کاله وړاندې. (١) یوبل روایت کښې دی چه حضرت ابوهریره تپوس اوکړو د نیمې ورځې اندازه څه ده؟ اوفرمائیلې شو چه تا قرآن پاک نه دې لوستلې؟ ماوئیل چه اوئودغه آیت نی راته واورلو یعنی دالله ﷻ په نیز یوه ورځ د زروکالو ده(٢)دابوداؤد کتاب الملاحم په آخره کښې لیکلی دی حضورﷺ فرمائی زمادالله ﷻ د ذات بابرکات نه امیددې چه هغه به زما امت دنیمې ورځې پورې خامخا مؤخر ساتی.دحضرت سعدؓ نه نی تپوس اوکړو چه نیمه ورځ څومره موده شوه. هغوی اوفرمائیل دپنځوسوو کالو.ابن عباس ؓ دا آیت لوستلو سره اوفرمائیل دا دهغه ورځو نه دی په کوموکښې چه الله ﷻ زمکه اوآسمان پیداکړل. (ابن جریر).

بلکه امام احمدبن حنبل رحمه الله کتاب الردعلی الجهمیه کښې داخبره په کولاولفظ سره بیان کړې ده. مجاهد رحمه الله فرمائی دا آیت په شان د آیت ﴿يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾(٣) دې.یعنی الله ﷻ د کارتدبیردآسمان نه زمکې طرف ته کوی بیاهم د هغې طرف ته ورخیژی هم په یوه ورځ د کومې اندازه چه ستاسو د شمیر په اعتبارسره د زرو کالوده.امام محمدبن سیرین رحمه الله دیونومسلم اهل کتاب نه نقل کوی چه الله ﷻ زمکه او آسمان په شپږو ورځوکښې پیداکړی دی او یوه ورځ ستا درب په نیز د زرو کالوبه شان ده کوم چه تاسو شمیرئی الله ﷻ د دنیا اجل د شپږو ورځو کړې دې اومه ورځ باندې قیامت دې اویوه ورځ په شان د زرو زروکالوده. نوشپږ ورځې خو تیرې شوې او تاسو په اومه ورځ کښې ئی نو بس اوس خو بالکل د هغه حامله په شان ده چه د پوره ورځو وی پته نه لګی چه کله به بچې اوشی.

قُلْ يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا لَكُمْ

اووایه اے نبی ﷺ | چی اے خلقو | بیشکه زهٔ | ستاسو دپاره

اووایه چې ائې خلقو! زهٔ ستاسو دپاره ښکاره

نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ لَهُم

برونکې ښکاره یم | نو هغه کسان | چې ایمان نې راوړو | او عملونه نې اوکړل نیک | دهغوئ دپاره

یرونکې یم |.........نو چاچې ایمان راوړې دې |.........اودنیکئ کارونه کوی | نو د هغوی دپاره

مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِيٓ آيَٰتِنَا

ښښانه ده | او رزق دې | عزتمند | او هغه کسان | چې کوشش کوی | په ایتونو زمونږ کښې |

ښښنه اودعزت روزی ده |..........| اوهغه کسان چې زمونږ دآیاتونوپه حقله دهغې

(١) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء ان الفقراء المهاجرین یدخلون الجنة قبل اغنیائهم:٢٣٥٣-٢٣٥٤وهوحسن، السنن الکبری للنسائی: ١١٣٤٨، ابن ماجه:٤١٢٢، احمد:٢/٢٩٦، ابن حبان:٦٧٦.
(٢) ابوداؤد کتاب الملاحم باب قیام الساعة:٤٣٥٠.
(٣) ٣٢/السجدة:٥.

Scanned with Ca

مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ۝ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

عاجزه کونکي هغې لره | دغه کسان | ملګرې ددوزخ دی | اونهٔ دي ليږلي مونږ | مخکښې ستا نه

دعاجزه کولو کوششونه کوی انوهم دغه کسان جهنميان دی او مونږ چې ستا نه وړاندې کوم رسول

مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ

يو رسول | او نه يو نبي | مګر | کله چې | تلاوت اوکړو هغه | نو واچوڼ خلل | شيطان |

يا نبي راليږلي دي اخو کله چې به هغه دالله ﷻ حکمونه لوستل نو شيطان دهغه په لوستلو په دوران

فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ

په تلاوت دهغه کښې | نو ختموی الله | هغه خلل | چې اچوی ئې شيطان | بيا | محکم کوی الله |

کښې (دکافرانو په زړونو کښې) وسوسه غورزولې ده ابيا الله دشيطان وسوسې ختمې کړې ابيا الله ﷻ خپل

اٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝ لِّيَجْعَلَ مَا

ايتونه خپل | او الله | ښه پوهه دي | او حکمت والا دې | دپاره ددې چې جوړ کړی الله | هغه خلل |

ايتونه مضبوط کړی او الله په هره خبره پوهه دې دصاحب د حکمت دې اوددا (هرڅه) څکه (کيږی) چې الله

يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

چې اچوی ئې شيطان | فتنه | دپاره دهغه خلقو | چې په زړونو دهغوئ کښې | مرض دنفاق وی |

دشيطان غورزلې وسوسې يو امتحان اوګرځوی | دهغه خلقو دپاره چې دهغوئ په زړونو کښې بيماری دې

وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ۝

او چې سخت وی | زړونه دهغوئ | او بيشکه دا ظالمان خلق | په ضد (مخالفت) | لرې کښې دي |

اوزړونه ئې سخت شوی دی | اوبيشکه ظالمان په ډيرلرې مخالفت کښې اخته دی

وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ

او دپاره ددې چې پوهه شي | هغه کسان | چې ورکړې شوې دې علم | چې بيشکه دا قران | حق دې |

اوچې کومو خلقو ته علم ورکړې شوې دې اچې هغوئ ښه پوهه شي اچې داستا درب

مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۗ

دطرفه درب ستا نه | او ايمان راوړی | په هغې | او نرم شي | هغې ته | زړونه دهغوئ |

طرفه حق دې انو هغوئ په دې ايمان راوړی او دهغوئ زړونه دالله ﷻ په حضور کښې ټيټ شي

وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝

او بيشکه الله | لاربنودونکې دې | هغه کسانو ته | چې ايمان ئې راوړې دې | لارې نيغې ته |

اوبيشکه الله ﷻ ايمان دارو ته د نيغې لارې طرفته خودنه کوی

قوله تعالى:- قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَآ اَنَا لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ ....

د کافرانو زر عذاب غوښتل او دهغه جواب:- کافرانو به عذابونه غوښتل اود هغې دزر راتلوشور به ئې کولو دهغې په جواب کښې اعلان کولې شی خلقو زه خود الله ﷻ راليګلې شوې يم تاسو د رب د عذابونونه

Scanned with Ca

چه ستاسو په وړاندې دی خبردار کړم ستاسو حساب زما په ذمه نه دې عذاب د الله ﷻ په وس کښې دې که غواړي نو اوس به ئې راولي که غواړي نو څه وخت پس به ئې راولي ماته څه پته ده چه په تاسو کښې د چا په قسمت کښې هدایت دې او څوک دالله ﷻ د رحمت نه محروم پاتې کیدونکې دې غوښتنه خو هم د الله ﷻ پوره کیږي. حکومت دهغه په لاس دې هرڅه کونکې هم هغه دې دهیڅ چاد هغه په وړاندې دکش کړپ کولو طاقت نشته هغه ډیرحساب اخستونکې دې زما حیثیت خودخبر ورکونکی دې. په کوموزړونو کښې چه یقین او ایمان دی او دهغې دګواهئ او داعمالو نه هم ثابت دی دهغوی ټول ګناهونه د معاف کیدو لائق دی او د هغوی ټولې نیکئ د قدر وړدی. رزق کریم نه مراد جنت دې. کوم خلق چه نورهم دالله ﷻ دلارې نه اودرسول الله ﷺ دتابعدارئ نه منع کوی هغوی دوزخیان دی(۱) دسخت عذاب اوتیزاور خشاك دې الله ﷻ دې مونږ بچ کړي. بل آیت کښې دی داسې کافرانوله د هغوی دفساد په بدله کښې په عذاب باندې عذابونه دی. (۲)

د الله ﷻ په وحی کښې د باطل ګډون نه شی کیدې :- دلته اکثرومفسرینودغرانیق قصه نقل کړې ده اودا هم چه ددې واقعه په وجه اکثرودحبشو مهاجرینودااوګنړل چه اوس دمکې مشرکان مسلمانان شو نو واپس مکې ته راغله. خودا روایت په هرسندسره مرسل دې په یوصحیح سندسره مسند کښې مروی نه دې. والله اعلم.

اول روایت:- ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ په مکه کښې د سورت النجم تلاوت اوفرمانیلو کله چه حضور ﷺ دا آیاتونه لوستل ﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ۝ وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ۝﴾ (۳) نو شیطان د حضور ﷺ په آواز کښې دا الفاظ واچول (تلك الغرانيق العلى وان شفاعتهن ترتجى) نو مشرکان خوشحاله شو چه نن خو حضور ﷺ زمونږ د معبودانو تعریف اوکړو چه ددې نه وړاندې حضور ﷺ چرته هم نه دې کړې. حضور ﷺ سجده اوکړه نو هغه ټولو هم سجده اوکړه په دې باندې دا آیت نازل شو. دا ابن جریر رحمه الله هم روایت کړې دې دا مرسل دې مسندالبزار کښې هم د دې ذکر نه پس دی چه صرف هم په دې سندسره دا متصلاً نقل دې او صرف امیه بن خالد هم دا وصل کوی او هغه مشهورثقه دې. دا صرف په طریق کلبی سره روایت دې ابن ابی حاتم دا په دوو سندونو سره اخستې دې خودواړه مرسل دی. په ابن جریر کښې هم مرسل دې. قتاده رحمه الله وائی چه مقام ابراهیم سره حضور ﷺ مونځ کولو چه پرکالې پرې راغلو او شیطان د حضور ﷺ په ژبه مبارکه واچول (وان شفاعتهن الترتجى وانها لمع الغرانيق العلى). مشرکانو دا الفاظ راونیول او شیطان دا خبره خوره کړه. په دې باندې دا آیت نازل شو او هغوی خوار شو. ابن ابی حاتم کښې دی چه سورت النجم نازلیدلو او مشرکانو وئیل که چرې دا سړې زمونږ د معبودانو په خو الفاظو کښې ذکر اوکړی نو مونږ به دوی اود دوی ملګری پریږدو خود دوی خودا حال دې چه یهود او نصاری اوکوم خلق چه د دوی د دین مخالف دی دهغه ټولو نه زیات خو په کنځلو اوبدو سره زمونږ دمعبودانو ذکر کوی. دغه وخت کښې په حضور ﷺ او ملګرو باندې سخت تکلیفونه اچولې شو. دحضور ﷺ د هغوی د هدایت لالچ وو کله چه د سورت النجم تلاوت حضور ﷺ شروع کړو او ﴿وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ۝﴾ (۴) پورې ئې اولوستلو نو شیطان د بتانو د ذکر په وخت کښې دا کلمې واچولې (وانهن لهن الغرانيق العلى وان شفاعتهن لهى التى ترتجى) دا د شیطان مقفی عبارت وود هر مشرك په زړه کښې دا کلمې کیناستې او یو یوته یادې شوې تردې چه دا مشهوره شوه چه حضرت محمد

(۱) الطبری: ۱۸/۶۶۲.
(۲) ۱۶/النحل: ۸۸.
(۳) ۵۳/النجم: ۱۹-۲۰.
(۴) ۵۳/النجم: ۲۱.

Scanned with Ca

د سورت نجم په ختمیدو باندې ﷺ اوچه کله رسول الله ﷺ د خپل اولني دين طرف ته واپس راوګرځيدو سجده اوکړه نوټول مسلمانان او مشركان په سجده كښې راپريوتل وليد بن مغيره خو ډير زيات بوډا وو په دې وجه هغه يوموټې خاوره اوچته کړه او پخپل تندی پورې ئې اولګوله. اوس هريو حيران شوځکه چه حضور ﷺ سره دواړه ډلې په سجده كښې شاملې وې مسلمانان حيران وو چه دې خلقو خو ايمان راوړې نه دې يقين نه کيږی چه بيا دوی زمونږ سره څنګه د حضور ﷺ په سجده کولوسره سجده اوکړه؟ شيطان چه کوم الفاظ د مشرکانو په غوږونو کښې وړپوك وهلې وو هغه مسلمانانو اوريدلی هم نه وو. اخوا د هغوی زړونه خوشحاليدل شيطان داسې په آواز کښې آوازملاوکړو چه مشرکانو په هغې کښې هيڅ فرق نه شو کولې هغوی خو ټولو په دې باندې يقين پوخ کړې ووچه پخپله هم حضور ﷺ د دې دواړو آياتونو تلاوت کړې دې په اصل کښې د مشركانوسجده د خپلو بتانود پاره وه. شيطان دا واقعه دومره خوره کړه چه دمکې دحبشې دمهاجرينو غوږونو ته هم اورسيدله. عثمان بن مظعون ﷺ اودهغه ملګرو چه داواوريده چه اهل مكه مسلمانان شوی دی بلکه هغوی حضور ﷺ سره مونځ هم اوکړو او وليدبن مغيره سجده اونه کړې شوه نوهغه يوموټې خاوره اوچته کړه اوهم په هغې باندې تندې کيخودو. مسلمان اوس پوره امن اوتسلئی سره دی نوهغوی دهغه ځائ نه دواپس کيدوفيصله اوکړه اوپه خوشحالئی خوشحالئی مکې ته راورسيدل. اول دشيطان د دې الفاظو راز کولاوشوې وو الله ﷻ دا الفاظ اخواکړی وواوخپل کلام ئې محفوظ ساتلې وو. اوس دمشرکانود دښمنئی اورنورهم تيزشوې وواوهغوی په مسلمانانوباندې دنوی مصيبتونو اوريځې راوړول شروع کړې وو. دا روايت هم مرسل دې. دبيهقی کتاب دلائل النبوة کښې هم دا روايت دې. امام محمدبن اسحاق هم دا په خپل سيرت کښې راوړې دې خودا سندونه مرسلات او منقطعات دی. والله اعلم.

دامام بغوی به دې باندې سوال:-امام بغوی رحمه الله خپل تفسير کښې دا هر څه د حضرت ابن عباس ﷺ وغيره دكلام نه دا شان روايتونه نقل کړی دی اوبيائی پخپله يوسوال کړې دې چه کله درسول الله ﷺ د عصمت حفاظت پخپله الله ﷻ کوی نوداسې خبره څنګه واقع شوه. بيائی ډير جوابونه ورکړی دی په کوم کښې چه يومزيدارجواب داهم دې چه شيطان دا الفاظ دخلقوپه غوږونوکښې واچول اوهغوی ته ئې وهم واچولو چه دا الفاظ دحضور ﷺ دخلې مبارکې نه وتلی دی. په حقيقت کښې داسې نه وودا صرف شيطانی حرکت وونه چه درسول الله ﷺ آواز. والله اعلم.

نورهم د دې په شان جوابونه متکلمينو حضراتو ورکړی دی. قاضی عياض هم دا په شفاکښې چيړلې دی اود هغوی دجواب حاصل دادې چه داهم داسې دی په سبب ددې د ثبوت. اود رب فرمان چه هغوی خواهش کوی الخ پدې کښې دحضور ﷺ تسلی فرمائيلې شوې ده چه ته پدې کښې خفه کيږه مه په وړاندينو نبيانو اورسولانوباندې هم داسې اتفاقات راغلی دی. بخاری شريف کښې د حضرت ابن عباس ﷺ روايت دې د دې په خواهش کښې چه کله هغه خبره کوی نوشيطان دهغې د خبرې په مينځ کښې خبره اچوی نود شيطان اچولې شوې خبره باطل کولو سره بياالله ﷻ خپل آياتونه محکم کوی.(١) مجاهد رحمه الله وائی د (تمنی) معنی قال ده.(٢) د (امنيه) معنی (قراءته) ده (الااماني) مطلب دادې لولی ليکی نه. بغوی اواکثرمفسرين وائی (تمنی) معنی (تلا) ده يعنی چه کله دالله ﷻ کتاب لولی نوشيطان په مينځ کښې څه اچوی. د حضرت عثمان ﷺ په مدح کښې شاعر وئيلی دی (تمنی کتاب الله اول ليلة واخرها لاقى حمام المقادر) دلته هم لفظ (تمنی) دلوستلو په معنی کښې دې.

---

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الحج تعليقًا قبل رقم:٤٧٤١.
(٢) الطبری:١٨/٦٦٧.

Scanned with Ca

حق ثابتوی باطل ختموی: ابن جریر رحمه الله وائی چه داقول دډیر نیزدې تاویل والا دی(۱) دنسخ حقیقي معنی لغة ازاله اورفع یعنی اخواکول اوختمول دی. الله سبحانه وتعالی دشیطان باطل القاء کوی. (۲) حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم سره د شیطان زیات کړې شوې ختموی اوداالله ﷻ آیاتونه مضبوط پاتې کیږی الله ﷻ دټولوکلامونوپیژندونکې دی هیڅ یوه پټه خبره هم او یوراز هم د هغه نه پټ نه دې هغه حکیم دې د هغه یوکار هم د حکمت نه خالی نه وی. دا د دې د پاره چه د چا په زړونوکښې شرك کفر نفاق دې دهغوی دپاره فتنه جوړه شی نومشرکانو داداالله ﷻ دطرف نه اومنل حالانکه هغه شیطانی الفاظ وو. بیمارو زړونووالا نه مراد منافقان دی اود سختو زړونو والا نه مراد مشرکان دی. (۳) داهم یو قول دې چه دې نه یهودمراددی ظالمان د حق نه ډیر لرې وتلی دی هغوی د نیغې لارې نه ورك شوی دی اوچاته چه صحیح علم ورکړې شوې دې په کوم سره چه هغوی په حق او باطل کښې فرق کوی.هغوی ته د دې خبرې د بالکل حق کیدو اوداالله ﷻ د طرف نه دکیدو صحیح یقین پیداشی او هغوی کامل ایمان والا جوړشی. اودا اوګنړی چه بې شکه دا هم داالله ﷻ کلام دې ځکه خود دې دومره حفاظت صیانت اوساتنه ده په هیڅ طریقه اودهیڅ طرف نه پدې کښې دباطل ګډوډوالی نه شی کیدې دحکیم اوحمیدالله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې.نودهغوی زړه دتصدیق نه ډك شی.ټیټیږی او په رغبت سره متوجه کیږی. الله ﷻ دایماندارو لارخودنه دنیاکښې دحق اوهدایت طرف ته کوی صراط مستقیم ورته ښانسته کوی او آخرت کښې د عذابونونه بچ کوی درجوته ئې رسوی اونعمتونه ورنصیب کوی.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ
اوهمیشه به وی | هغه کسان | چې انکارکونکی دی | په شك کښې ددې (دین) نه | تر هغه وخته پورې
اوخوک چې کافران دی | هغوئ به دقران پاک په باره کښې همیشه په شک کښې پراته وی
تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾
چې راشی هغوئ ته | قیامت | ناساپه | یا راشی هغوئ ته | عذاب دورځې | شنډې (منحوسې)
تردې چې ناګهانه بهٔ دوی ته قیامت راشی | یا دشنډې (بې برکته) ورځې عذاب بهٔ ئې په سر اودریږی
الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ
بادشاهی به | په دغه ورځ | الله لره وی | فیصله به کوی هغه | په منځ دهغوئ کښې|نو هغه کسان
په دغه ورځ بهٔ بادشاهی صرف د یو الله ﷻ وی | هغه به د دوی په مینځ کښې فیصلې کوی | نو کومو
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾
چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نیك | هغوئ به په جنتونو | دنعمتونو کښې وی
کسانو چې ایمان راوړې دې | او نیک عملونه ئې کړی دی| هغوئ بهٔ دجنت په باغونو کښې وی
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ
او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او دروغ ئې اوګڼړل | آیتونه زمونږه | نو دغه کسان چې دی
او کومو خلقو چې کفر اختیار کړې دې | او زمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړلی دی|هغوی

(۱) الطبری:۱۸/٦٦٦.
(۲) الطبری:۱۸/٦٦۸.
(۳) الطبری:۱۸/٦٦۹.

Scanned with Ca

لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

دي دهغوئ دپاره | عذاب سپکونکي | او هغه کسان | چې هجرت ئې اوکړو | په لار دالله کښې

دپاره سپکونکې عذاب مقرر دي |...... او کومو خلقو چې دالله ﷻ په لاره کښې هجرت کړې دي

ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ

بيا | قتل کړې شو | يا مړه شو | خامخا به رزق ورکوی هغوئ له الله | رزق ښه | او بيشکه الله |

بيا هغوئ شهيدان کړې شول | يا مړهٔ شول | نو الله به هغوئ ته خامخا رزق ورکړی | او (يادساتئ چې)

لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا

خامخا هغه | بهتره | رزق ورکونکې دې | خامخا به داخل کړې هغوئ لره | داسې ځائې دداخليدوته

بيشکه الله ﷻ ښه رزق ورکونکې دې | هغه ذات به هغوئ يقيناً داسې ځائې ته داخل کړی

يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَٰلِكَ ۖ

چې خوښ به کړی هغوئ هغه | او بيشکه الله | ډير پوهه دې | صبر ناك دې | دا خو دې حال دهغوئ

کوم چې به هغوئ خوښوی | او الله بيشکه (دټولو دحال نه) خبردار او بردبار دې | هم داسې ده

وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ

او چاچې بدل واغستو | په مثل | دهغې | الکه څنګه چې عذاب ورکړې شوې وو (دهٔ لره)

او څوک چې د ظلم صرف دومره بدله واخلی څومره ظلم چې دهٔ سره شوې وی

بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ

په هغې | بيا زياتې هم شوې وی | په هغه باند | نو خامخا به امداد کوی دهغه الله | بيشکه الله

او بيا دوباره په ده ظلم اوشی | ....نو الله ﷻ بهٔ ضرور ددهٔ مدد کوی | ......بيشکه الله ﷻ .

لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

خامخا معاف کونکې دې | بښونکې دې |

ډير معاف کونکې او بخښونکې دې

قوله تعالى:- وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ

قرآن مجيد اود کافرانو حالت:- ددې کافرانوچه کوم شك شبه د الله ﷻ په دې وحی يعنی قرآن پاك کښې ده هغه د دوی د زړونونه د تللونه ده[١] شيطان به داغلط ګمان دهغوی دزړونونه د قيامته پوری اونه باسی. قيامت د هغې عذابونه به ناڅاپی په هغوی راشی دوی به صرف بې شعوره وی دې وخت کښې چه کوم مهلت هغوی ته ملاويږی په دې سره دوی مغروره شوی دی په کوم قوم چه دالله ﷻ عذاب راشی په هغه حالت کښې راځی چه د هغې نه نه ويريدل او بې پرواه شوی وو. دالله ﷻ دعذاب نه هم هغه غافل کيږی چه پوره فاسقان اوښکاره مجرمان وی ياهغوی ته دبې خبره ورځې عذاب وراورسی کومه ورځ چه به دهغوی د پاره سپيره ثابتيږی. د بعضو قول دې چه دې نه مراد د بدرورځ ده او بعضو وئيلی دی چه دې نه مراد د قيامت ورځ ده. هم دغه قول صحيح دې ځکه چه د بدر ورځ هم د هغوی د

[١] الطبری: ١٨/٦٧٠.

Scanned with Ca

پاره د الله ﷻ د عذاب ورخ وه. په هغه ورخ به صرف هم د الله ﷻ بادشاهي وی لکه چه په بل ایت کښې دی الله ﷻدقیامت د ورځې مالك دې[1] بل آیت کښې دی چه په هغه ورخ به هم د رحمن ملك وی اوهغه ورخ به په کافرانویاندې ډیره سخته تیریږی[2] فیصله به پخپله الله ﷻ کوی د چا په زړه کښې چه د الله ﷻ یقین وی اودرسول الله ﷺصداقت اودایمان مطابق دهغوی اعمال وی دکوموچه په زړه اوعمل کښې موافقت وودچا ژبې چه ذهغوی دزړونو برابروې هغوی به دجنت په نعمتونوکښې پوره وی. کوم نعمتونه چه نه فناکیږی نه کمیږی نه خرابیږی د چا په زړه کښې چه د حقیقت نه کفر وو چه حق نی دروغ ګنړلو د انبیاء کرامو خلاف نی کول د حق د تابعدارنی نه نی کبرکولود هغوی دتکبرپه بدله کښې به هغوی له ذلیل کونکی عذابونه وی. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [3] کوم خلق چه زمادعبادتونونه سرکشی کوی هغوی به ذلیل کیږی.

د هجرت او جهاد ثواب:-کوم خلق چه خپل وطن خپل بال بچ خپل یاران دوستان پریږدی اود الله ﷻ د رضاد پاره دهغه په لارکښې هجرت اوکړی دهغه درسول ﷺ اود هغه د دین د امداد د پاره اورسی اوبیا د جنګ په میدان کښې د دښمن په لاس شهید کړې شی اویابې جنګه د خپلې قضاسره په خپله بستره هغه له مرګ راشی د هغه د پاره د الله ﷻ دطرف نه ډیر لوئ اجراو زبردست ثواب دې. لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾[4] کوم سړی چه خپل کور اووطن پریږدی اود الله ﷻ اودهغه درسول ﷺ طرف ته هجرت اوکړی بیاهغه له مرګ راشی نودهغه اجرالله ﷻ سره ثابت شو په هغه به دالله ﷻ فضل وی هغه ته به دجنت نعمتونه ملاویږی په کوموسره چه به دهغه سترګې یخې وی الله ﷻ بهترین رازق دې هغوی به پروردګار جنت ته رسوی کوم ځائ چه به دوی خوشحاله وی.لکه چه ارشاد دې کوم چه زمونږ په مقربوکښې دی دهغوی د پاره راحت اوخوشبودار ګلونه اود نعمتونونه ډك باغونه دی داسې خلقو ته راحت رزق اوجنت ملاویږی[5] په خپله لارکښې رښتونی مهاجر په خپله لارکښې جهادکونکی اود خپلو نعمتونومستحق خلق الله ﷻ ښه پیژنی. هغه ډیرحلم والا دې.دبندیګانو ګناه معاف کوی دهغوی دخطاګانو نه تیریږی د هغوی هجرت قبلوی د هغوی توکل ښه پیژنی.

د الله ﷻ په لارکښې د شهادت او مرګ حقیقت:-کوم خلق چه دالله ﷻ په لارکښې شهیدان وی که مهاجر وی اوکه نه وی هغه به رب سره ژوند او رزق بیامومی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ [6] دالله ﷻ د لارې شهیدان مړه مه ګنړئی هغوی خپل رب سره ژوندی دی روزنی ورکولې شی. په دې باره کښې ډیر احادیث دی کوم چه بیان شوی دی. د الله ﷻ په لارکښې د شهیدانو اجر هم د الله ﷻ په ذمه ثابت دې په دې آیت سره هم اود دې بارې په احادیثوسره هم. حضرت شرحبیل بن سمط رحمه الله فرمانی چه د روم دیوې قلعه په محاصره باندې زمونږ موده تیره شوه اتفاقی حضرت سلمان فارسی ﷺ په هغه ځائ تیریدو ونی فرمائیل مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی کوم سړې چه د الله ﷻ د لارې په تیاری کښې مړشی نودهغه اجر اورزق د الله ﷻ د طرف نه د همیشه د

---

[1] ۱/الفاتحة:۴.
[2] ۲۵/الفرقان:۲۶.
[3] ۴۰/غافر:۶۰.
[4] ۴/النساء:۱۰۰.
[5] ۵۶/الواقعه:۸۸-۸۹.
[6] ۳/آل عمران:۱۶۹.

Scanned with Ca

پاره جاري وی اوهغه په فتنه کښې د اچونکو والا نه محفوظ وی که تاسو غواړئ نو آیت ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾(١) اولولئ (٢)حضرت ابوقبیل او ربیعه بن سیف معافری ﷫ وائی مونږه د رودس په جهادکښې وو مونږ سره حضرت فضاله بن عبید ﷛ هم وو زمونږ مخې ته دوه جنازې تیرې شوې په کوموکښې چه یوشهیدوو اوبل په خپل مرګ مړشوې وو خلق د شهید په جنازه وربنکته شو. حضرت فضاله ﷛ اوفرمائیل دا څه خبره ده؟ خلقو ونیل حضرت دا شهیددې اودابل دې نه محروم دې. هغوی اوفرمائیل والله ماته خودواړه خبرې برابر دی که د دې قبر نه پاسم اوکه د هغه قبر نه پاسم. واورئ د الله ﷻ په کتاب کښې دی بیا هغوی د دې آیت تلاوت اوکړو.

(٣) یوبل روایت کښې دی چه هغوی هم په خپل مرګ د مړشوی په قبرباندې اودریدو او وئې فرمائیل تاسوله نورڅه پکاردی په جنت کښې ځائ اورزق ښکلې. یوبل روایت کښې دی چه هغه دې وخت کښې امیر وو. دا آخری آیت د صحابه کرامو ﷢ د یووړوکی لښکر باره کښې نازل شوې دې کوموسره چه د مشرکانو یولښکر سره د هغوی د منع کولود حرمت په میاشت کښې جنګ اوکړو. الله ﷻ د مسلمانانو امداداوکړو اومخالفین ئې ښکته کړل الله ﷻ معاف کونکې او ښښونکې دې. (٤)

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ
دا كار | په سبب ددې چې بیشکه الله | ننباسی| شپه
|.............دا په دې و جه چې الله ﷻ شپه په ورځ کښې داخلوی
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝
په ورځ کښې | او ننباسی | ورځ | په شپه کښې | او بیشکه الله | اوریدونکې | لیدونکې دې
او ورځ په شپه کښې داخلوی |...................... اوبیشکه الله ﷻ هر څۀ آوری هر څه وینی
ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ
دا څکه | چې بیشکه الله | هم هغه | حق دې | او بیشکه | هغه تول | چې دوئ رابلی هغوئ
ګوری دا مدد به (څکه) کیږی | چې صرف الله ﷻ حق دې | اودا کافران چې د الله ﷻ نه سوا
مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ۝
ماسوا د الله نه | هغه باطل دی | او بیشکه الله | خاص هم هغه داوچتې مرتبې والا دې | لوئ دې
نور معبودان رابلی | هغه باطل دی |او په دې کښې شک نشته | چې الله ﷻ اوچت دې لوئې دې
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ
آیا ته ګورې نه | چې بیشکه الله | نازلوی | دآسمان نه | اوبه | نوشی | زمکه |
آیا ته دې ته نه ګوری | چې الله ﷻ دپورته نه اوبه رانازلوی |نو په هغې باندې زمکه تکه

١) ٢٢/الحج:٥٧.
٢) صحیح مسلم کتاب الامارة باب فضل الرباط فی سبیل الله عزوجل:١٩١٣ بدون الایة.
٣) الطبری:١٨٢/٩.
٤) الطبری:٦٧٤/١٨.

Scanned with Ca

مُخْضَرَّةً ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿۶۳﴾ لَهٗ مَا

شنه | بیشکه چی الله | مهربانه باریك بین دي | خبردار دي | هغه لره دی | هغه څه

شنه شی | بیشکه الله ﷻ ډیر مهربان په هرڅه خبر دي | ....څه چې په آسمانونو کښې دی

فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ

چی په اسمانونو کښی دی | او هغه څه چی په زمکه کښی دي | او بیشکه الله | خامخا دي هغه

اوڅه چې په زمکه کښې دی | ټول دالله ﷻ ملکیت دي | او الله ﷻ بې نیازه اودهر تعریف

الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿۶۴﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ

غنی | او ستائیلې شوې | آیا ته نهٔ گورې | چی بیشکه الله | تابع کړی دی | دپاره ستاسو |

مستحق دې | آیا تا نه دی کتلی چې الله ﷻ د زمکې ټول څیزونه ستاسو تابع کړی دی

مَّا فِي الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِيْ فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ۭ

هغه ټول هر څه | چی په زمکه کښی دی | او کشتی؛ | چی چلیږی | په دریاب کښی | په حکم دهغه سره

.........او بیړئ هم چې د هغه په حکم سره په دریابونو کښې روانی دی

وَيُمْسِكُ السَّمَاۗءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۭ

او نیولې نې دی | آسمان | ددې نه چی راپریوزی | په زمکه باند | مګر | په حکم دهغه سره

اوهم د هغه ذات په حکم سره آسمان په زمکه د راپریوتو نه ټینګ شوې دې | ....

اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۶۵﴾ وَهُوَ الَّذِيْٓ

بیشکه الله | په خلقو باند | خامخا مهربانه دې | رحم کونکې دې | او هغه | هغه ذات دې

بیشکه الله ﷻ په انسانانو ډیر مهربان رحم کونکې دې | ....او الله ﷻ هغه ذات دې چې کوم

اَحْيَاكُمْ ۡ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ اِنَّ الْاِنْسَانَ

| چی ژوندی نې کړئ تاسو | بیا به مړهٔ کړی تاسو | بیا به ژوندی کړی تاسو | ربښتیا ده چی انسان

تاسو پیدا کړئی | بیا به دربادې مرګ راولی | بیا به مو ژوندی کړې | اخو په دې کښې شک نشته چې

لَكَفُوْرٌ ﴿۶۶﴾

ډیرناشکره دې |

انسان ډیر ناشکره دې |

قوله تعالى:- ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ

د شپې ورځې ګردش:- الله ﷻ بیان فرمائی چه خالق اومتصرف هم هغه دې پخپل ټول مخلوق کښې چه څه غواړی کوی. ارشاد دې ﴿قُلِ اللّٰهُمَّ مٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاۗءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاۗءُ ۡ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاۗءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاۗءُ ۭ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۭ اِنَّكَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾[1] الهی هم ته مالك الملك نی چاله چه غواړې ملك ورکوې دچانه چه

[1] ۳/آل عمران: ۲۶.

Scanned with Ca

غواړي اخلې ځوك چه غواړي د عزت په ټال ټالنې ورکوي ځوك چه غواړي د در نه نې په در کړي ټولې ښیګړې هم ستاپه لاس کښې دی هم ته په هرڅیز باندې قادرئې شپه په ورځ کښې او ورځ په شپه کښې هم ته راوړې. ژوندې د مړی نه اوموړې د ژوندی نه هم ته راوباسې چاله چه غواړې بې حسابه رزق ورکوې.نوکله ورځې وړې شپې غټې او کله شپې وړې او ورځې غټې لکه چه په ګرمئ او یخنئ کښې وی.دبندیګانو ټولې خبرې الله ﷻ اورې دهغوی ټول حرکات او سکنات ګورې هیڅ یوحال د هغه نه پټ نه دې.دهغه هیڅ ځوك حاکم نشته بلکه دهغه په وړاندې ځوك چونړهم نه شې کولې. هم هغه ربښتونې معبود دې د عباداتونو لائق د هغه نه بغیربل ځوك نشته. د زبردستې غلبه والا او لوئ شان والا دې چه څه غواړي کیږي اوچه څه نه غواړي ناممکن دی چه اوشی هرسړې دهغه مخکې فقیر او هر یودهغه په وړاندې عاجز دهغه نه بغیرچه ځوك عبادت اوکړی هغه باطل اوهیڅ نفع نقصان د چاپه لاس کښې نشته هغه اوچت دې اوهریوڅیزدهغه ماتحت دې دهغه دحکم لاندې دې دهغه نه بغیرځوك معبودنشته نه دهغه نه سوابل ځوك رب شته نه دهغه نه ځوك لوئ اونه په هغه باندې ځوك غالب هغه د تقدس والا هغه دعزت اوجلالت والادظالمانووئیلې شوو ټولوکمزورو خبرو نه پاك د ټولوخوبیانو والا دټولونقصاناتو نه پاك اولړې.

د بیاراژوندی کیدو په مثال سره وضاحت:خپل عظیم الشان قدرت او زبردسته غلبه بیانوی چه په اوچه غیرآباده زمکه باندې د هغه په حکم سره هواګانې اوریځې راولی او هم هغه زمکه آباده تازه تکه شنه راژوندئی کیږی.دلته "ف"دتعقیب دپاره ده دهریوڅیز تعقیب د هغه په اندازه سره کیږی. دنطفه نه چك وینه کیدل بیا د چك وینې نه دغوښې ټکړه کیدل چه کوم ځائ بیان فرمائیلی دی هلته هم "ف"راغلې ده او په هرو دووصورتونو کښې دځلوېښتو ورځو فاصله وی اوداهم ذکردې چه د حجازبعضې زمکې داسې هم دی چه دباران کیدوسره سره شنه شی.فالله اعلم. د زمکې په ګوټونو کښې اود دې په خیټه کښې چه څه دی ټول د الله ﷻ په علم کښې دی یوه یوه دانه د هغه په علم کښې ده اوبه هم هلته رسی اوهغه راټوکیږی لکه څنګه چه د حضرت لقمان په قول کښې دی اې بچیه! که یوڅیز د اوری د دانې هومره وی او بیا هغه هم په یوکانړی کښې وی یا په آسمان کښې وی یا په زمکه وی الله ﷻ به هغه خامخاراوړی الله ﷻ پاك او خبردې[1] یوبل آیت کښې دی دزمکې اوآسمان پټ څیزونه به الله ﷻ ښکاره کړی[2] بل آیت کښې دی چه دهرې پاڼې د راپریوتو د هرې دانې چه د زمکې په تیاروکښې وی اود هریو اوچې اولمدې د څیزونو الله ﷻ ته علم دې او هغه په ښکاره کتاب کښې دی.[3] یوبل ځائ کښې دی چه یوه ذره هم په آسمان اوزمکه کښې د الله ﷻ نه پټه نه ده هیڅ لوئ وړوکې څیز داسې نه دې چه په کتاب کښې ښکاره نه وی. امیه بن ابی الصلت یا زیدبن عمروبن نفیل په قصیده کښې دی:-

وقولاله من ینبت الحب فی الثری فیصبح منه البقل یهتز رابیاً

ویخرج منه حبة فی رؤسه ففی ذاك ایات لمن کان واعیاً

اې زمادواړوپیغمبرانو اتاسودوی ته اووائې چه دخاورې نه دانې ځوك راوباسی ونه راټوکیږی او تاویږی اود دې په سرونوباندې ویښته راوخی د عقل مندودپاره خو په دې کښې یونه څومره نښې موجود دی. د ټول کائنات مالك هم هغه ذات دې هغه د هریوڅیز نه بې پرواه دې هریودهغه په مخکې فقیردې اود هغه داوچت دربار محتاج دې.ټول انسانان د هغه غلامان دی.آیاتاسونه ګورئی چه ټول څناورکانړی

---

[1] ۳۱/لقمان:۱۶.

[2] ۲۷/النمل:۲۵.

[3] ۶/الانعام:۵۹.

Scanned with Ca

پټې باغونه هغه ستاسود فاندې اوستاسو په ماتحتنې کښې ورکړی ساتلې. د زمکې او اسمان څیزونه ستاسودپاره سرګردانه دی.هم دهغه احسان فضل اوکرم دې دهغه په حکم سره کشتنی تاسواخوا دېخوااوړی ستاسو مالونه او سامانونه دیو ځایٔ نه بل ځایٔ ته رسی.اوبه شلولوسره اوموجونوکښې تیربدلوسره د الله ﷻ په حکم په هواګانوسره کشتنی ستاسو د فاندې دپاره روانې دی. ددې ځایٔ د ضرورت څیزونه هغه ځایٔ ته اود هغه ځایٔ نه دضرورت څیزونه دلته برابر رارسی.هغه پخپله آسمان نیولې دې چه په زمکه باندې راپریونه ځی ګنی که اوس هغه حکم ورکړونودا به په زمکه راروان وی او تاسو ټول به هلاك شنی.

د انسانانود ګناهونوسره الله ﷻ په هغوی باندې خپل شفقت اومهربانی اوخیال ساتی لکه چه ارشاد دې ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْمَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ﴾ (١) د خلقود ګناهونوباوجود الله ﷻ په هغوی باندې ببنونکې دې اوبې شکه هغه دسختوعذابونوو الاهم دې هم هغه تاسوپیداکړی نی اوتاسو به فنا کوی بیابه مو دوباره راپیداکوی لکه ارشاد دې ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾(٢)تاسو الله ﷻ سره څنګه کفر کونی حالانکه تاسو مړه ونی هم هغه تاسوراژوندی کړنی بیابه هم هغه تاسو وژنی اوبیابه دوباره تاسو ژوندی کوی بیابه تاسو ټول د هغه طرف ته واپس ګرځولې شنی.یوبل آیت کښې ارشاد دې ﴿قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾(٣)هم الله ﷻبه تاسو ژوندی کوی بیا به هم هغه تاسو وژنی بیابه تاسودقیامت په ورځ د کومې په راتلوکښې چه هیڅ شك نشته جمع کوی. بل ځایٔ فرمانی چه هغوی به وانی اې الله تامونږ دوه ځل اووژلو اودوه ځل دې ژوندی کړو(٤) نودکلام مطلب دادې چه دداسې الله ﷻسره تاسو بل څوك ولې شریك ګرځونی؟دنورو عبادت هغه سره څنګه کوئی؟پیدا کونکی صرف هم هغه رزق ورکونکې هم هغه صرف مالك اومختار هم هغه. تاسو هیڅ نه ونی تاسو نی پیداکړنی بیا به ستاسو د مرګ نه پس تاسو بیاراپیداکوی یعنی د قیامت په ورځ انسان ډیر ناشکره اوناقدره دی.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوْهُ
| دپاره دهرامت |مقرر کړی ده مونږه|یوه طریقه دعبادت|چی هغویٔ عمل کونکی دی په هغې
|مونږ دهرامت دپاره دعبادت طریقې مقرر کړی دی|په کومو چې هغویٔ روان دی
فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ ؕ
|پس اے نبی دویٔ دجګړه نهٔ کوی ستا سره | په کار ددین کښې | او تهٔ رابله خلق | رب خپل ته
نودرویٔ دی تا سره په دې باره کښې جنګ نه کوی | او ته لګیا اوسه دویٔ الله ﷻ طرفته
اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ ۝ وَاِنْ جٰدَلُوْكَ فَقُلِ
بیشکه تهٔ | په لاره نیغه باندې نې | او که چرې | هغویٔ جګړه کوی ستا سره | نو ورته اووایه
رابله | بیشکه ته په سمه لار ولاړ ئې | اوکه دویٔ تاسره جګړه کوی انو دویٔ ته اووایه چې

---

(١) ١٣/الرعد:٦.

(٢) ٢/البقرة:٢٨. الخ

(٣) ٤٥/الجاثية:٢٦.

(٤) ٤٠/غافر:١١.

Scanned with Ca

اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۶۸﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ

الله ته ښه معلوم دی | هغه څه | چی تاسو ئې کوئ | الله به فيصله کوی | په منځ ستاسو کښې

تاسو څه کوئی الله ﷻ دهغې نه ښه خبر دي | الله ﷻ به ستاسو ترمينځه په هغې خبرو

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۶۹﴾

په ورځ دقيامت | په هغه ټولو خبرو کښې | چی وئ تاسو | په هغې کښې | چې اختلاف به مو کولو

کښې د قيامت په ورځ فيصله اوکړی | په کومو کښې چې تاسو اختلاف کوئ |

قوله تعالى:- لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا

د هريوقوم د شريعت تذكره:-اصل کښې په عربی ژبه کښې د (**منسك**) لفظی ترجمه دې ځائ کښې ده د کوم ځائ چه انسان د تلوراتلوعادت واچوی د حج احکام په ځائ راوړو ته ددې دپاره (**مناسك**) ونيلې شي چه خلق باربار هلته خی اوحصاريږی. نقل دی چه دلته مراد دادې چه دهرامت د پيغمبرد پاره مونږ شريعت مقررکړې دی نوبه دې امرکښې دې داخلق جنګ نه کوی. مراد دا دې چه مشرکان خلق دی او که مرادهرامت د قدرت په توګه دهغې افعال مقررول دی لکه چه سورت بقره کښې ارشاددې د هريود پاره يوطرف ته دې کوم طرف چه هغه متوجه کيږی دلته هم دا دی چه هغوی د دې په ځائ راوړونکی دی نودضميراعاده هم پخپله په هغوی ده يعنی داټول د الله ﷻ په قدرت اود هغه په اراده سره کوی نود هغوی په جنګ کولوسره ته مه بدزړه کيږه اود حق نه مه اخواکيږه د خپل رب طرف ته نی راغواړه اوپه خپل استقامت اوهدايت باندې په کامل يقين سره اوسيږه.هم دالارحق سره ملاويدونکې او مقصود په کاميابئ سره راوړونکې اچونکې دې. لکه چه فرمائی ﴿وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ خبردارچرته داخلق تاد الله ﷻ اياتونه تاله په رسيدلوباندې هم هغوی منع نه کړی. د خپل رب د لارې دعوت عام ورکوه که په دې باندې هم څوك اودريږی نودهغه نه خان خلاص کړه ورته اووايه چه الله ﷻ ستاسو اعمال وينی لکه چه څو ځايونو کښې دامضمون سردوباره کړې دې. يوځائ کښې دی که چرې دوی تا دروغ اوګنړی نودوی ته وايه چه زما د پاره زما عمل دې او ستاسو د پاره ستاسوعمل دې تاسو زما دعمل نه خلاص ئې او زه ستاسو دعمل اوکړو نه ويزاره يم نوهم دلته هم د هغوی غوړونه کولاوکړه چه الله ﷻ ستاسودعمل نه خبردې. هغه ستاسو دوروکې نه دوروکی عمل نه هم خبردې اوهم هغه په مونږ اوتاسوکښې کافی شاهددې. د قيامت په ورځ به مونږ اوتاسوکښې فيصله الله ﷻ پخپله کوی اوهغه وخت به ټول اختلافات ختم شي لکه چه ارشاد دې ته هم د هغه دعوت ورکوه اوزمونږپه حکم باندې کلك اوسيږه اودچاپه خواهش پسې مه لګه اوصفا اعلان اوکړه د الله ﷻ په نازل کړې شوی کتاب باندې زما ايمان دې. الخ.

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ

ايا تاته معلومه نه ده | چې بيشکه الله | پوهيږی | په هغه هرڅه | چې په آسمان کښې دی|او په زمکه کښې دی

ايا تاسو نه پوهيږئ چې په اسمانونو اوزمکه کښې څه دی| هغه دالله ﷻ په علم کښې دی

اِنَّ ذٰلِكَ فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿۷۰﴾

بيشکه | دا ټول هر څه په کتاب کښې دی | بيشکه دا ټول کارونه | په الله باندې | اسان دی |

بيشکه داټولې خبرې په کتاب (لوح محفوظ) کښې ليک دی | بيشکه دا خبره په الله ډيره اسانه ده

وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ

اوعبادت کوی دا خلق | ماسوا دالله نه | دهغه څيزونواچې نه دې نازل کړې الله| په کولو دهغې باند

اودا (خلق) دالله ﷻ نه سوا دهغه بتانوعبادت کوی | د چا د عبادت په جواز چې الله ﷻ څه

Scanned with Ca

سُلْطٰنًا وَّمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ ؕ وَمَا

هیڅ سند | او دهغه څیز | چې نشته | دپاره دهغوئ | په هغې باند | څه علم | او نشته |

دلیل نه دي نازل کړې | او نه دوئ ته ددې څه علم شته | ....اود

لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ۝ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا

دپاره ددې ظالمانو | هیڅوك مددګار | او هر کله چې | الوستلې کیږي | په دوئ باند | آیتونه زمونږ

ظالمانو دپاره څوک مددګار نشته | اوهرکله دوئ ته زمونږ ښکاره آیتونه لوستلې شي

بَيِّنٰتٍ تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا

واضحه صفا | ته پیژني | په مخونو کښې | دهغه کسانو | چې دحق نه ني انکار کړې دي

نو ته دکافرانو په مخونو باندې د خفګان آثار پیژندلې شې | (تردې چې ، نزدې وی

الْمُنْكَرَ ؕ يَكَادُوْنَ يَسْطُوْنَ بِالَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ

ناخوښتیا (بدشکلی) | نزدې وی دوئ | چې اوس به حمله کوی | په هغه کسانو باند | چې اوروی هغوئ

چې په هغو خلقو حمله اوکړی | څوک چه ورته زمونږ ایاتونه اوروی

عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ؕ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ

دوئ ته | آیتونه زمونږ | ورته اووایه | آیانوخبردرکړم زۀ تاسو ته | په ډیربد څیزسره | ددې حملې ستاسو نه

........................(ائې پیغمبره) ورته اووایه چې آیا دې نه زیات خراب څیز درته اوښایم

اَلنَّارُ ؕ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

وور دې | وعده کړې ده ددې الله | دهغه کسانو سره | چې کافران دی | او ډېر بد ځائې دې | دورتلو

(واوړنې) هغه څیز اور دې | چې الله ﷻ کافرانو سره دهغې وعده کړې ده | اودغه ډیرخراب ځائې دې

قوله تعالى:- اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ

دالله ﷻ د علم تذکره:- د رب دکمال دعلم بیان کولې شی چه دزمکې اوآسمان هریوڅیز د هغه د علم په احاطه کښې دې یوه ذره هم دهغې نه بهرنه ده د کائنات د وجود نه داول هغه سره دکائنات علم وو بلکه هغه په لوح محفوظ کښې لیکلې وو.په صحیح مسلم کښې حدیث دې الله ﷻ د زمکې اوآسمان د پیداکولونه پنځوس زره کاله اول کله چه دهغه عرش په اوبوباندې وو د مخلوق تقدیرونه اولیکل. ([1])

دټولونه اول قلم پیداکړې شو:- د سنن په حدیث کښې دی : ټولونه اول الله ﷻ قلم پیداکړو اوهغه ته ني اوفرمائیل لیکه هغه تپوس اوکړو څه اولیکم؟ ونی فرمائیل چه څه کیدونکی دی نود قیامته پورې چه څه کیدونکی ووهغه قلم اولیکل([2])دابن عباس ﷺ قول دې چه دسلوکالوبه لارکښې الله ﷻ لوح محفوظ پیداکړو اودمخلوق د پیدانښ نه اول چه الله ﷻ په عرش باندې ووقلم ته دلیکلوحکم ورکړو هغه تپوس اوکړوچه څه اولیکم؟ ونی فرمائیل زماعلم کوم چه د مخلوق متعلق د قیامته پورې نوقلم

---

[1]) صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج ادم وموسی صلی الله علیهماوسلم:۲۶۵۳، ترمذی:۲۱۵۶، احمد:۲/۱۶۹، ابن حبان:۶۱۳۸.

[2]) ابوداؤد کتاب السنة باب فی القدر:۴۷۰۰ وهوصحیح، ترمذی: ۲۱۵۵،۳۳۱۹.

Scanned with Ca

روان شو اودقیامته پورې چه څه کیدونکي اموردی کوم چه دالله ﷻ په علم کښې وو قلم اولیکل.هم دا په دې آیت کښې خپل نبی ﷺ ته فرمانی آیا ته نه پیژنې چه د آسمان او زمکې د هریوخیز زه عالم یم نودادهغه د علم کمال دې چه د څیزد وجود نه اول هغه ته معلوم دی بلکه لیکلې هم دی او هغه ټول هم داسې په واقع کښې کیدونکی دی. د بندیګانود ټولو اعمالوعلم دهغوی د عمل نه وړاندې الله ﷻ ته دې او هغه چه څه کوی د هغه کولونه وړاندې الله ﷻ پیژندلو هریوحکم منونکې اونه منونکې د هغه په علم کښې وو اودهغه په کتاب کښې لیکلې شوې وو اوهریوخیزدهغه د علمي احاطې هم دننه وواودا د الله ﷻ په امریاندې څه ګران نه ووټول په کتاب کښې وو او په رب باندې ډیر آسان وو.

د کلام الله نه مخ اړول قابل ګرفت دی:- بغیردلیل او بې سنده دالله ﷻ نه علاوه دبل عبادت اوبندګی کونکوجهالت او کفربیانوی.چه بغیرد شیطانی تقلید نه اود پلار نیکه په کتلوراکتلو نه څه نقلی دلیل هغوی سره شته اونه عقلی. یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾[1] څوك هم چه الله ﷻ سره بل معبود بغیردلیل نه رابلی د هغه نه به الله ﷻ پخپله تپوس پوښتنه کوی. نامکن دی چه داسې ظالمان به خلاصې بیامومی. دلته هم اوفرمانیلې شو چه د دې ظالمانوبه هیڅ څوك امدادی نه وی چه د الله ﷻ د عذاب نه ئې بچ کړی. په هغوی باندې چه د الله ﷻ د پاك کلام آیاتونه صحیح دلیلونه اوواضحه حجتونه کله پیش کړې شی نود هغوی په تن اوبدن کښې اور اولګی.دالله ﷻتوحید اودرسولانو تابعداری په صفاتوکه بیان کړې شوه چه په هغوی باندې مرچکی اولګیدل شکلونه ئې بدل شوپه تندو باندې ګونجې راغلې لستونړی راوچت کړل. که وس ئې وو نو ژبې به ئې راښکلې شوې وې یولفظ هم د حقانیت به په زمکه نه وو راغلې هم هغه وخت به ئې مرئی خفه کړې وې. ددې رښتونی خیرخواهانودالله ﷻ ددین دتبلیغ کونکوبدنئی کوی ژبې ئې دهغوی خلاف روانې دی اوچه ممکن وی نولاسونه ئې هم دهغوی طرف ته داوچتیدونه نه منع کیږی.ارشاد دې چه نبی ﷺدوی ته اووایه چه یوطرف ته خوتاسوکوم تکلیف د الله ﷻ د دین ساتونکوته ورکول غواړئ هغه وزن کړئ بل طرفته ددې خفګان وزن اوکړئ کوم چه یقیناًتاسو ته ستاسودکفراوانکاربه وجه رسیدونکې دی بیاګورئ چه بدترین څیزکوم یودې؟هغه د دوزخ اور اود هغه ځائ قسم قسم عذابونه؟ آیاچه کوم تکلیف تاسو دې رښتونی موحدینوته رسول غواړئ؟نوداهم ستاسو ارادې اوارادې دی. اوس تاسوهم پوهه شئ چه دوزخ هم ډیرخراب ځائ دې څومره خطرناك دی څومره تکلیف ورکونکې دې اوڅومره دمشکل ځائ دې. یقیناډیر زیات خراب ځائ دې او ډیر ویرونکې مقام دې کوم ځائ چه د راحت او آرام نوم هم نشته.

يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ	ضُرِبَ	مَثَلٌ	فَاسْتَمِعُوا	لَهُ ط	إِنَّ الَّذِينَ
اے خلقو	بیانیږی	یو مثال	نو غوږ کیږدئ	هغې ته	بیشکه هغه (معبودان)
اې خلقو! (اوس) یوه لویه خبره اورولې شي انوښه غوږونه ورته کیږدئ					تاسو چې د الله ﷻ
تَدْعُونَ	مِنْ دُونِ اللَّهِ	لَن يَخْلُقُوا	ذُبَابًا	وَلَوِ اجْتَمَعُوا	
چې تاسو ئې رابلئ	ماسوا دالله نه	هرګز نشي پیدا کولې	هغوئ یو مچ (هم)	او اګر که راجمع شي ټول	
نه بغیر خوک رابلئ	هغوئ خویو مچ قدر له هم نشي پیدا کولي			اګر که ټول پرې باندې راټول شي	

[1] ۲۳/المؤمن: ۱۱۷.

لَهٗ ؕ وَاِنْ يَّسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنْقِذُوْهُ
پيداكولو دهغې ته | اوكه اوتښتوي دهغوئ نه | يو مچ | څه څيز | نو نشي خلاصولې هغوئ هغه څيز
اوكه يو مچ ترې نه څه اوتښتوي | نو دوئ ټول ترې نه هغه خلاصولې قدرې هم نشي
مِنْهُ ؕ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوْبُ ۝ مَا قَدَرُوا
دهغه(مچ) نه | نو كمزورې دې | غوښتونكې هم | اودچا نه چې مدد غوښتلې شي هغه هم | او نۀ پيژندو خلقو قدر
غوښتو والا(عابد) اودكوم (دروغژن معبود) نه چې غوښتل كولى شي دواړه كمزورى دى | ذې خلقو
اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ۝
دالله | پشان دحق | قدر پيژوندولو دهغه | بيشكه الله | ډير قوى دې | غالب دې |
دالله ﷻ هغه شان قدر اونكړو څنګه چې پكار وو | بيشكه الله ﷻ زوراور اوغالب دې |

قوله تعالى:- لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا

د باطلو معبودانو بې وسي:- دالله ﷻ نه سوا چه د چا عبادت كولى شي دهغوى كمزورى اودهغوى د عبادت كونكو كم عقلى بيانولې شى. چه اې خلقو داجاهلان كوم چه د الله ﷻ نه بغير د نورو عبادت كوى رب سره چه څوك شرك كوى د دوى يومثال ډير ښكلې او بالكل د واقعه مطابق بيانولې شى. لږ شان په غورسره واورنى چه د دوى دا ټول بتان اوخدايان كوم چه دوى الله ﷻ سره شريك ګرځوى راجمع شى او يومچ جوړول اوغواړى نوټول به عاجزراشى او يومچ قدرې به جوړنه كړې شى. دمسند احمد په حديث قدسى كښې د الله ﷻ فرمان دې د هغه نه زيات ظالم څوك دې چه زما په شان بل جوړول غواړى كه په حقيقت كښې په چاكښې داقدرت وى نويوه ذره (يامچ) يايوه دانه د غلې دې جوړه كړى.[1] په بخارى او مسلم كښې الفاظ داسې دى چه هغه دې يوه ذره يا يوه اوربشه جوړه كړى.[2] بنه ده نوره هم د دوى د باطلو معبودانو ډيره كمزورى اوناتوانى واوره چه دوى د مچ مقابله هم نه شى كولې د هغوى حق د هغوى څيز ددوى نه اوړى اخلى دوى بې وسه دى اوداهم نه شى كولې چه د هغه نه خپل څيز واپس واخلى. بنه ده چه دمچ په شان كمزورې اوسپك مخلوق نه هم چه څوك خپل حق وانخستې شي نود ده نه هم كمزورې بې وسه بې طاقته او پريوتلې بل څوك كيدې شى؟ حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمانى د طالب نه مراد بت او دمطلوب نه مراد مچ دې.[3] امام ابن جرير رحمه الله هم داخوښوى اود الفاظونه هم دا ښكارى. دويم مطلب دابيان كړې شوې دې چه دطالب نه مراد عابداودمطلوب نه مراددالله ﷻ نه سوا بل معبود. د الله ﷻ عظمت او قدر د هغوى په زړونو كښې نه دې وركړشوې كه چرې داسې وې نودا دومره لوئ او طاقتور الله ﷻ سره به ئې داسې ذليل مخلوق ولې شريك كولو د چا چه د مچ پاسولو هم قدرت نه وى لكه چه دمشركينو قريشو بتان وو. الله ﷻ په خپل قوت او قدرت كښې بې مثال دې. ټول څيزونه بغير نمونې په اول ځل پيدائش سره هغه پيداكړى دى بغير دبل چا دامداد اخستلو اومشوره كولو چه څوك شريك كړى. بياد ټولو هلاك كولو نه پس ددې نه هم په آسانئ سره راپيداكولو باندې قادر دې. هغه ډير مضبوط نيونكې په اول ځل پيداكونكې اوبيارا پيداكونكې د رزق وركونكې او د ډير زيات بې اندازې طاقت لرونكې دې. ټول هرڅه د هغه په وړاندې ښكته دى څوك د هغه اراده نه شى بدلولې د هغه فرمان روستو كونكې اود هغه د عظمت او سلطنت مقابله كونكې نشته هم هغه واحداو قهاردې.

---

[1] احمد:۲/۲۹۱، ۲/۲۳۲ ح۷۱۶۶ وسنده صحيح، البخارى:۵۹۵۳ ومسلم:۲۱۱۱.

[2] صحيح بخارى كتاب اللباس باب نقض الصور:۵۹۵۳، صحيح مسلم:۲۱۱۱، ابن حبان:۵۸۵۹، بيهقى:۷/۲۶۸.

[3] الطبرى:۱۸/۶۸۵.

Scanned with Ca

اَللّٰهُ يَصْطَفِىْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ

الله غوره کوی | دفرښتو نه | استازی | او دانسانانونه هم | بیشکه الله | اوریدونکي |

الله ﷻ په فرشتو کښې هم استاذي غوره کوی | اوپه انسانانو کښې هم | بیشکه الله ﷻ هرڅه اوری

بَصِيْرٌ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا

لیدونکي دي | پوهیږی هغه | په هغه څه | چې په منځ دلاسونو ددوئ کښې دي | او په هغه څه

وینی گوری | هغه (الله ﷻ) ته ددوئ وړاندې روستو هر څه معلوم دی

خَلْفَهُمْ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝

چې روستو ددوئ نه دی | او خاص الله ته | واپس کیږی | ټول کارونه |

اوټول کارونه به د الله ﷻ طرفته واپس پیش کولی شی |

قوله تعالى:- اَللّٰهُ يَصْطَفِىْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ

د رسالت د منصب حقدار څوک دي ؟:-خپل مقررکړې تقدیر جاری کول اوخپل مقررکړې شوې شریعت خپل رسول ﷺ ته درسولود پاره الله ﷻ چه کومه فرښته غواړی مقررکوی.دغه شان دخلقونه هم چه الله ﷻ څوك دپیغمبرې دمنصب دپاره غواړی ورکوی.دبندیگانو ټول اعمال هغه اوری اودیویونده اعمال د هغه په نظرکښې دی هغه ښه پیژنی چه درسالت د منصب حقدارڅوك دې. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسٰلَتَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ۝﴾ ([1]) هم رب ته علم دې چه د رسالت دمنصب صحیح توکه باندې څوك اهل دې؟درسولانودوړاندې روستوالله ﷻ ته علم دې چه څه هغوی طرفته اورسیدل هغوی اورسول ټول هرڅه هغه ته ښکاره دی واضحه دی.لکه چه ارشاددې ﴿عٰلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖۤ اَحَدًا ۝﴾ ([2]) یعنی هغه دغیبوپیژندونکې دې دخپلوغیبوپه چاباندې څرګندونه نه کوی اوچه کوم پیغمبرهغه خوښ کړی نود هغه مخکې روستو څوکې مقررکوی دې دپاره چه هغه ته معلومه وی چه هغه دالله ﷻ پیغام اورسولواوالله ﷻ هریوڅیز راکیرکړې دې کوم چه هغه سره دی اودهرڅیز شمیرپورې هغه سره شمیرلې دی.نوالله سبحانه وتعالی دخپلورسولانو پالونکې دې څه چه هغه ته اوورلې اونیلې شی په هغې باندې پخپله د هغوی حفاظت کونکې دې اود هغوی امدادی هم دې. لکه چه فرمان دې ﴿يٰۤاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسٰلَتَهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ۝﴾ ([3]) اې رسول کوم څه چه ستادرب دطرف نه ستاطرف ته نازل شوی دی اورسوه که چرې داسې دې اونه کړه نود رسالت حق به ادانه شی ستابچ کول د الله ﷻ په ذمه دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ

اے هغه کسانو |

اائې د ایمان خاوندانو!

---

[1] ٦/الانعام:١٢٤.
[2] ٧٢/الجن:٢٦.
[3] ٥/المائدة:٦٧.

Scanned with Ca

اٰمَنُوا ارْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا

چي ایمان موراوړي دي | رکوع کوئ | او سجده کوئ | او بندګي کوئ | درب خپل | او کوئ

دهغه په وړاندي تیټ شئ | اوسجده کوئ | اودخپل رب عبادت کوئی | اودنیکئ کارونه کوئی

الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۩ وَجَاهِدُوْا فِي اللّٰهِ حَقَّ

نیکی | دپاره ددي | چي تاسو کامیاب شئ | او جهاد کوئ | په لار دالله کښي | پشان دحق

.... چي تاسو کامیاب شئ | .... اودالله ﷻ په لار کښي داسي

جِهَادِهٖ ؕ هُوَ اجْتَبٰىكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ

دجهاد کولو دهغه | هغه غوره کړی یئ تاسو | اونه ني ده ایښي | په تاسو باند | په دین کښي

کوششونه کوئ | څنګه چي پکار دي | ....هغه تاسوله عزت درکړو | اوپه تاسو ني د دین په

مِنْ حَرَجٍ ؕ مِلَّةَ اَبِيْكُمْ اِبْرٰهِيْمَ ؕ هُوَ سَمّٰىكُمُ

څه تنګسیا | پیروی اوکړئ ددین | دپلار خپل | ابراهیم | هغه | نوم ایښي دي ستاسو |

حقله هیڅ قسمه تنګسیا رانوستله | تاسو دخپل پلار ابراهیم ﷺ په ملت (قائم اوسئ) | هغه په تاسو

الْمُسْلِمِيْنَ ۙ۬ مِنْ قَبْلُ وَفِيْ هٰذَا لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ

مسلمان | مخکښي ددي قرآن نه | او په دي قرآن کښي هم | دپاره ددي چي شي | رسول

دمسلمانانو نوم ایښودي ووا | پخوا هم او اوس هم په دي (قران پاک) کښي | ددي دپاره چي رسول

شَهِيْدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ ۚۖ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ

ګواه | په تاسو باند | او شئ تاسو | ګواهان | په خلقو باندي | پس ودروئ مونځ

په تاسو باندي ګواه شی | اوتاسو په نورو خلقو ګواهان شئ | نو همیشه دمونځ پابندی کوئ

وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوْا بِاللّٰهِ ؕ هُوَ مَوْلٰىكُمْ ۚ

او ورکړئ | زکات | او منګولي اولګوئ په دین دالله | هغه | مولی مالك ستاسو دي

او زکاة ورکوئی | اودالله ﷻ په (حکمونو) مضبوطتیا سره عمل کوئ | هغه ستاسو مالک دي

فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ ۝ ع

نو ښومره ښه اقا اوڅومره ښه مددګار دي

پس ډير ښه مالك دي | او ډير ښه | مددګار دي (هغه) |

قوله تعالی:- وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ

اسلام آسان دین دي :- -ددي دویمي سجدي باره کښي دوه اقواله دی د اولي سجدي دآیت په موقعه باندي مونږ هغه حدیث بیان کړي دي په کوم کښي چه دی رسول الله ﷺ اوفرمائیل سورة حج له په دوو سجدوباندي فضیلت ورکړې شوي دي چه څوك داسجدي اونه کړی هغه دي لوستل هم نه کوی(١) نورکوع سجده دعبادت اود نیکئی حکم کولوسره فرمائی د خپلو مالونوخپلو ځانونو او خپلوژبوسره د

(١) ابو داؤد کتاب سجودالقرآن باب تفریع ابواب السجود...:١٤٠٢وسنده حسن، ترمذی:٥٧٨، احمد:١٥١/٤، حاکم ٢٢١/١، دارقطنی: ٤٠٨/١.

Scanned with Ca

الله ﷻ په لار کښې جهاداوکړنې اودجهاد حق اداکړنې ښکه چه حکم ورکړې شوې دې چه د الله ﷻ نه دومره ويريږنې ښومره چه دهغه نه دويريدلوحق دې.هم هغه تاسو بزرګان اوخوښ کړی نې په نورو امتونوباندې تاسوله بزرګی شرافت کرامت اوعزت درکړوکامل رسول اوکامل شريعت نې تاسو ته درنصيب کړوتاسو له آسان او ښکلې دين درکړو.هغه احکام نې په تاسو کينخودل اوهغه سختنې نې په تاسوباندې اونه کړې وهغه بوج نې په تاسووانچولو کوم چه ستاسودوس نه وی اوپه تاسو ګران پريوځی کوم چه تاسو په ځای راونورلې شنې.د اسلام نه پس دتولونه زيات او دتولونه اوچت تاکيدکړې شوې رکن مونځ دې دې ته ګورنې چه په کورکښې په آرام سره ناستنې نوځلورکعته فرض اوکه په سفرکښې نې نوهغه به هم دوه پاتې شی اوپه ويره کښې خود حديث مطابق صرف يورکعت دې[1] که په سورلنې باندې نې اوکه پيدل نې که قبله ته مو مخ وی که بل طرف ته مخ وی نو هم دغه حکم د سفرد نفل مونځ هم دې چه کوم طرف ته د سورلئې مخ وی کولې شې.بيادمونځ قيام هم دبيمارنې په وجه ساقطيږی بيمارپه ناسته هم مونځ کولې شی.که د دې طاقت نې هم نه وی نوپه ملاسته ملاستنه نې هم اداکولې شی.دغه شان نورو فرائض او واجباتوته اوګورنې چه الله ﷻ څومره آسانتنې په هغې کښې کيخودې دی.
د دې دپاره به حضورﷺ فرمائيل چه ماله ديوطرف او بالکل د آسانتنې والا دين راکړې ليګلې شوې يم.
([2]) حضوراکرم ﷺ چه کله حضرت معاذ رضی اللہ عنہ اوحضرت ابوموسی اشعری رضی اللہ عنہ د يمن امير جوړکړل اوليګل نې نو ورته نې فرمائيلې وو زيرې اوروئنی نفرت مه خوروئنی آسانی کوئنی سختنی مه کوئنی([3]) نور هم د دې مضمون ډير احاديث دی.
حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د دې آيت هم داتفسيرکوی چه ستاسو په دين کښې هيڅ تنګی اوسختی نشته.
([4])امام ابن جرير رحمہ اللہ فرمائی دملة نصب په نزع دخافض دې لکه چه په اصل کښې(کملة ابيکم) وو اوکيدې شی چه(الزموا)محذوف اومنلې شی او(ملة)د دې مفعول اوګرځولې شی.([5]) په دې صورت کښې به دا د دې آيت په شان شی﴿دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾([6])هغه ستاسونوم مسلمان کيخودلويعنی الله ﷻ د ابراهيم عليه السلام نه هم اول ([7]) ځکه چه د هغوی دعاوه چه مونږ دواړه پلار اوځوی او مونږ په ډله کښې يوتولې مسلمانان جوړکړه خوامام ابن جرير رحمہ اللہ فرمائی چه داقول څه ښه نه ښکاری چه د اول نه مراد دحضرت ابراهيم عليه السلام اول وی ځکه چه دا خو ډير ښکاره دی چه حضرت ابراهيم عليه السلام د دې امت نوم پدې قرآن پاك کښې مسلم نه دې کيخودلې نود "اول نه"د لفظ معنی داشوه چه په اولنو کتابونوکښې او په نور ذکر کښې اوپه دې پاك اوآخری کتاب کښې. هم دا قول د حضرت مجاهد رحمہ اللہ وغيره دې اوهم داصحيح دې ځکه چه د دې نه وړاندې د دې امت بزرګی اوفضيلت بيان دې د دوی د دين دآسانتنې ذکر دې بيا دوی ته ددين نور رغبت ورکولوسره ښائی چه داهغه دين دې چه حضرت ابراهيم خليل الله عليه السلام راوړې وو.بياد دې امت د بزرګنی د پاره اود دوی د متوجه کولود پاره فرمائيلې شی چه ستاسوذکر زما په وړاندينو کتابونو کښې هم دې.

---

[1]) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين، باب صلاة المسافرين وقصرها:٦٧٨.
[2]) احمد:٢١٦/٥ومنده ضعيف.
[3]) صحيح بخارى كتاب الجهادباب مايكره التنازع والاختلاف من الحرب:٣٠٣٨، صحيح مسلم:١٧٣٣.
[4]) الطبرى:٦٨٩/١٨.
[5]) الطبرى:٦٩١/١٨.
[6]) ٦/الانعام:١٦١الخ.
[7]) الطبرى:٦٩١/١٨.

Scanned with Ca

د مودونه د انبیاء کرامو په کتابونوکښې ستاسو خبرې راروانې دی. د وړاندینو کتابونو لوستونکې تاسو نه ښه خبردی نوددې قرآن پاك نه اول اوپه دې قرآن پاك کښې ستاسو نوم مسلم دې اوپخپله د الله ﷻ کېخودې شوې دې.په نسائی کښې رسول الله ﷺ فرمانی چه کوم سړې اوس هم دجاهلیت دعوی کوی یعنی په پلار نیکه اوحسب اونسب باندې فخرکوی اونورمسلمانان خواراوسپك ګڼړی هغه د دوزخ خشاك دې. چاتپوس اوکړویارسول الله ﷺ که هغه روژې ساتی بامونځ کوی؟ ونی فرمائیل اوسره ددې چه مونځ ګذاروی اوروژې ساتی.الله ﷻ چه ستاسو کوم نومونه ایخودې دی هم په هغه نومونو سره نی رابلنی او آواز کونی مسلمین مؤمنین اوعبادالله.(١)د سورة بقره آیت ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ﴾(٢)په تفسیرکښې مونږ داحدیث پوره بیان کړې دې.بیافرمانی چه مونږ تاسوعادل ښکلې امت ځکه جوړکړنی اوددې دپاره موپه ټولوامتونوکښې ستاسودعدالت مشهورتیا اوکړه چه تاسودقیامت په ورځ په نوروخلقو ګواهی ورکړنی.ټول مخکینی امتونه به دمحمددامت د بزرګنی اوفضیلت اقرار کوی. دې امت ته په نورو امتونوباندې سرداری حاصله ده. پدې وجه به د دوی ګواهی په هغوی باندې معتبره ګڼړلې شی. ددې باره کښې چه ددوی رسولانودالله ﷻ پیغام دوی ته رسولې دې هغوی دتبلیغ فرض اداکړی دی. او پخپله به رسول الله ﷺ په دې امت باندې ګواهی ورکوی چه حضورﷺ دوی ته د الله ﷻ دین رسولې دې او د رسالت حق نی اداکړې. د دې باره کښې چه څومره احادیث دی اوددې باره کښې چه څومره تفسیردې هغه مونږ ټول په ټول د بقرې د اوه لسمې رکوع د دې آیت ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيۡكُمۡ شَهِيدٗاۗ وَمَا جَعَلۡنَا ٱلۡقِبۡلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيۡهَآ إِلَّا لِنَعۡلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِۚ وَإِن كَانَتۡ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ﴾(٣)په تفسیر کښې لیکلې دې. په دې وجه دلته بیا دوباره دبیانولو ضرورت نشته. هم هلته دې اوکتلې شی.دحضرت نوحؑ اود هغه د امت واقعه هم بیان کړې شوې ده.

په دې امت عظیم احسانات او مهربانی:- بیا فرمانی چه د دومره لوئ اوعظیم الشان نعمت شکریه تاسو له ضروراداکول پکاردی دکوم طریقه چه داده کوم فرائض چه دالله ﷻ په تاسو دی هغه په شوق سره اود زړه په مینه سره په ځائ راوړنی خاص کر دمونځ اوزکوة ډیرخیال ساتنی.کوم چه الله ﷻ واجب کړی دی هغه دزړه په مینه په ځائ راوړنی اوچه کوم څیزونه نی حرام کړی دی هغې سره خواکې هم مه تیریږنی. مونځ چه خالص درب دې اوزکوة په کوم کښې چه د رب د عبادت نه علاوه د مخلوق سره احسان هم دې. امیران خلق د خپل مال نه یوحصه فقیرانوته په خوشحالئی خوشحالئی ورکوی د هغوی کار روان شی زړه ئی خوشحاله شی په دې کښې هم د الله ﷻ د طرف نه ډیره آسانی ده. حصه هم ډیره کمه ده او په ټول کال کښې یوځل.دزکوة ټول احکام دسورت توبه آیت زکوة ﴿إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡعَٰمِلِينَ عَلَيۡهَا وَٱلۡمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمۡ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلۡغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۖ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ﴾ (٤) په تفسیرکښې مونږبیان کړی دی هم هلته اوګورنی.بیا حکم کولې شی چه په الله ﷻباندې پوره یقین ساتنی هم په هغه باندې توکل کونی پخپلو ټولوکارونوکښې هم دهغه نه مدد غوارنی.اعتمادهروخت هم په هغه باندې کونی هم دهغه په تائیدباندې نظرساتنی هغه ستاسومولی دې ستاسوحافظ دې امدادکردې

(١) ترمذی کتاب الامثال باب ماجاء فی مثل الصلاة والصیام والصدقة:٢٨٦٣وسنده صحیح، احمد:١٣٠/٤، مسندابی یعلی:١٥٧١، ابن خزیمه:١٨٩٥، ابن حبان:٦٢٣٣،حاکم:١١٧/١، مسندالطیالسی:١١٦١.

(٢) ٢/بقرة:.٢١.

(٣) ٢/البقرة:١٤٣.

(٤) ٩/التوبة:٦٠.

Scanned with Ca

تاسوله ستاسوپه دښمنانوباندې برې درکونکې دې.هغه چه د چا ولی جوړشو دبل چا د ولایت ضرورت نشته. د ټولونه بهترولی هم هغه دې د ټولونه ښه امداد کونکې هم هغه دې. که ټوله دنیادې دښمنان شی خوهغه په ټولوباندې قادر دې اود ټولونه زیات قوی دې. ابن ابی حاتم کښې دحضرت وهب بن ورد رحمه الله نه روایت دې چه الله ﷻ فرمائی ای بنیادمه د خپلې غصې په وخت کښې ته مایادوه زه به هم د خپل غضب په وخت کښې تاته معافیٔ درکوم او په چا چه زما عذاب نازل شی زه به تا د هغې نه بچ کړم. برباد کیدونکوسره به تا نه بربادوم. اې بنیادمه کله چه په تاباندې ظلم اوکړې شی نو د صبر او برداشت نه کار اخله په ما نظرساته زما په امداد باندې یقین ساته او زما په امدادباندې راضی اوسېږه یادساته زه به ستا امداد کوم. دا د هغې نه بهترده چه ته خپل امداد پخپله اوکړې. الله ﷻ دې مونږ ته د نیکوتوفیق راکړی اوخپل امداد دې رانصیب کړی. آمین.

(الحمدلله) د سورت حج تفسیر ختم شو.

هم دې سره د الله ﷻ په فضل اوکرم سره داووه لسمې سپارې تفسیرهم ختم شو.

....

ایاتونه				رکوع ګاني
ایاتونه		سورة المؤمنون مکیة وهي مائة وثمان عشرة اية وست رکوعات		رکوع ګاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
(۱۱۸)		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		(٦)

قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ (۱) الَّذِيۡنَ هُمۡ فِىۡ صَلَاتِهِمۡ

کامیاب شوی دی | مومنان | هغه (مؤمنان) | چی هغوئ | په مونځ خپل کښی |

یقینی ده چه هغه مومنان کامیاب شول | کوم چی په خپلو مونځونو کښې

خٰشِعُوۡنَ (۲) وَالَّذِيۡنَ هُمۡ عَنِ اللَّغۡوِ مُعۡرِضُوۡنَ (۳)

عاجزی کونکی دی | او هغه (مومنان) | چی هغوئ | دبدو کارونو نه | مخ اړونکی وی |

عاجزی کونکی دی| او (هغه مومنان کامیاب شول)، کوم چې د فضول خبرو نه ځان ساتی

وَالَّذِيۡنَ هُمۡ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوۡنَ (۴) وَالَّذِيۡنَ هُمۡ

او هغه (مومنان) | چی هغوئ | دزکات طریقې لره | کونکی وی | او هغه (مومنان) | چی هغوئ |

اوهغه (مومنان کامیاب شول)، کوم چې زکوة ادا کونکی دی| او هغه چې

لِفُرُوۡجِهِمۡ حٰفِظُوۡنَ (۵) اِلَّا عَلٰٓى اَزۡوَاجِهِمۡ اَوۡ مَا

دشرم ځایونو خپلو لره | حفاظت کونکی وی | ماسوا دښځو خپلو نه | یا هغه وینځې

دخپلو شرمګاهونو حفاظت کونکی دی | ....مګر دخپلو ښځو اودخپلو

مَلَكَتۡ اَيۡمَانُهُمۡ فَاِنَّهُمۡ

چی مالکان شوی دی | ښی لاسونه دهغوئ | ځکه چې هغوئ (دوئ ته په ورتلو سره) |

وینځو نه (دا احتیاط)، نه کوی | ....ځکه چې په دې کښې دوی

غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۝ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ

نه دی ملامت کړې شوی | نو هغه څوك | چې تلاش کړی | غیر ددغه (ښځو او وینځو خپلو) نه |

نشی ملامته کولې | نو څوک چې ددې نه علاوه (د نورو ښځووغیره)

ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝ وَالَّذِيْنَ هُمْ

نو دغه کسان چی دی | دوئ | اوړیدونکی دی دحد نه| او هغه (مومنان) | چی هغوئ

خواهش لری | نو داسې خلق دحدنه تیریدونکی دی|اوهغه څوک چې هغوئ

لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝ وَالَّذِيْنَ هُمْ

امانتونو خپلو لره | او وعده خپلو لره | لحاظ ساتونکی وی | او هغه (مومنان) | چی هغوئ

دخپلو امانتونو او د خپلو لوظونو خیال ساتی |اوهغه څوک چې

عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ۝

په مونځونو خپلو | ساتنه کوی | دا مومنان چی دی | هم دوئ وارثان دی |

دخپلو مونځونو حفاظت کوی |هم دا خلق حقیقی وارثان (اوحقدار) دی

الَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْفِرْدَوْسَ ؕ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝

هغه (وارثان)| چی په میراث کښې به اخلی | جنت فردوس | دوئ به | په هغې کښې | همیشه وی

چې جنت فردوس بهٔ په میراث کښې اوړی| اوهمیشه به په هغې کښې وی

قوله تعالی:- اَلَّذِيْنَ هُمْ فِيْ صَلَاتِهِمْ خٰشِعُوْنَ ۝

د الله ﷻ دنیکانوخلقو صفتونه:- نسائی ترمذی اومسنداحمد کښې روایت دې چه کله به په حضور ﷺ باندې وحی نازلیدله نوداسې خوږ خوږ مزیدار مزیدار او نرې نرې آواز به دحضور ﷺ د خوانه راتلولکه څنګه چه د شاتود مچود بنړاری وی. یوځل هم داحالت شروع شوکله چه وحی نازل شوه لږساعت پس حضور ﷺ د قبلې طرف ته متوجه شواودواړه لاسونه ئی اوچت کړل دادعائی اوفرمائیله اې الله ته مونږ زیات کړه مه موکمه وه زمونږ عزت اوکړه سپکاوې مومه کوه مونږ له خپل انعام راکړه مه موم‌حروم کوه مونږ له په نورو باندې اختیارراکړه د نورو اختیار په مونږ باندې مه خوښه وه مونږ نه ته خوشحاله شه او مونږ خوشحاله کړه. د عربی الفاظ دادی. ﴿اللهم زدنا ولا تنقصنا واكرمنا ولا تهنا واعطنا ولا تحرمنا واثرنا ولا تؤثر علينا وارض عنا وارضنا﴾بیانی اوفرمائیل په مابانډې لس آیاتونه نازل شوی څوك چه پدې باندې کلك شوهغه جنتی شو. بیاحضور ﷺ دا پورتنی لس آیاتونه تلاوت اوفرمائیل([1])امام ترمذی رحمه الله دا حدیث منکرګڼړی ځکه چه د دې راوی صرف یونس بن سلیم دې چه د محدثینوپه نیز معروف نه دې.

دنبی کریم ﷺ اخلاق څه وو؟:- نسائی کښې دعائشه k نه دحضور ﷺ دعاداتو اخلا قوپاره کښې سوال اوشونوهغوی اوفرمائیل دحضور ﷺ اخلاق قرآن وو بیانی ددې آیاتونو ﴿يُحَافِظُوْنَ﴾ پورې تلاوت اوکړو اوونی فرمائیل هم دااخلاق د حضور ﷺ وو.([2])

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمنین:۳۱۷۳السنن الکبری للنسائی:۱٤۳۹، احمد:۳٤/۱،حاکم:۳۹۲/۲د.

[2]) حاکم:۳۹۲/۲وسنده حسن.

Scanned with Ca

د جنت عدن تعريف:-روايت دي چه كله الله ﷻ جنت عدن پيداكړواوبه دي كښي ونې وغيره په خپل لاس سره اولګولي اوچه هغې ته ئې اوكتل نو ونئ فرمائيل چه څه اووائي نوهغوي هم دا آياتونه تلاوت كړل كوم چه په قرآن كښي نازل شو(١)ابوسعيد ﷺ فرمائي چه ددې يوه خښته دسروزرووده اويوه د سپينوزرو الخ. كله چه فرښتې په دې كښې داخلې شوې نو ونئ وئيل واه واه دا خود بادشاهانوځاى دې. بوبل روايت كښي دى چه د دې خټه د مشكو وه(٢) بل روايت كښي دى چه په دې كښې هغه څيزونه دى چه نه ستر ګوليدلي دى اونه په زړه كښې د هغې خيال راغلي دې(٣)بل روايت كښي دى چه كله جنت د دې آياتونوتلاوت اوكړوزما دې په خپله بزرګئ اوجلال باندې قسم وى په تاكښي به هيڅ كله هم بخيل داخل نه شى(٤)يوبل حديث شريف كښي دى چه ددې يوه خښته دسپينو مرغلرو اوبله دسرويا قوتو او دريمه دزبرجد ده د دې خټه د مشكوده د دې واښه زعفران دى.د دې په آخره كښي دى چه دا حديث بيان فرمائيلوسره حضور ﷺ ددې آيت ﴿وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾(٥)تلاوت اوفرمائيلو.(٦)

د ايتونوتشريح اودمؤمنانو صفتونه

اول صفت:-غرض داچه فرمان دې مؤمن مرادته اورسيدواونيك بختئ ئې بياموندله او خلاصي ئې بياموندلو د دې مؤمنانوشان دادې چه هغوى په خپلو مونځونو كښي دالله ﷻ ويره لرى په خشوع او آرام سره مونځ اداكوى(٧) زړه حاضرساتى ستركې ښكته وى لاسونه ئې تيټ وى. د محمدبن سيرين رحمه الله قول دې د رسول الله ﷺ صحابه كرامو رضوان الله اجمعين به د دې آيت دنازليدلوته وړاندې په مانځه كښې ستركې آسمان طرف ته اوچتولې خوددې آيت په نازليدوسره دهغوى ستركې ښكته شوې.دسجدې د ځاى نه به ئې خپل نظر نه اخواكولو اودا هم روايت دې چه دمانځه د ځاى نه به د هغوى نظر اخواديخوانه كيدو.كه د چا ددې نه بغير عادت جوړشوې وې نوهغه له پكاردى چه خپل نظر ښكته كړى. په يومرسل حديث كښي دى چه حضور ﷺ به هم د دې آيت د نازليدونه وړاندې هم داسې كول. (٨) دا خشوع اوخضوع هم هغه سړى ته حاصليدلې شى د چازړه چه اوزګاروى خلوص ورته حاصل وى په مانځه كښي ئې پوره زړه لګيدلې وى.اود ټولوكارونو نه ډير ئې هم دې طرف ته خيال وى.په حديث شريف كښي دى رسول الله ﷺ فرمائي زما خوشبوئي او ښځې ډيرې خوښې دى اوزمادستركو يخوالې په مانځه كښې كيخودې دې(نسائى)(٩) يوانصارى صحابى ﷺ خپلې وينځې ته دمانځه په وخت كښي اووئيل اوبه راوړه مونځ اوكړم راحت حاصل كړم نو په اوريدونكو دا خبره سخته اولګيده. هغه اوفرمائيل رسول الله ﷺ به حضرت بلال ﷺ ته فرمائيل پاسه اويه مانځه سره مونږ ته راحت راورسوه.(١٠)بيابل صفت بيان شو چه هغوى د باطل نه شرك نه ګناه نه اود هريوفضول او بې فائدې قول اوعمل نه بچ كيږى لكه چه ارشاددې ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾(١١) هغوى د فضول خبرونه په

---

(١) حاكم:٢/٣٩٢وسنده حسن.
(٢) مسندالبزار:٣٥٠٨، حلية الاولياء:٦/٢٠٤
(٣) المعجم الكبير:١١٤٢٩،المعجم الاوسط:٧٤٢ والترهيب:٥٤٦٨.
(٤) المعجم الاوسط:٥٥١
(٥) ٥٩/الحشر:٩.
(٦) ابن ابي الدنيا
(٧) الطبرى:١٩/٩.
(٨) دا روايت مرسل
(٩) نسائى كتاب عشرة النساء باب حب النساء:٣٣٩١وسنده حسن، احمد:٣/١٢٨، ابويعلى:٣٤٨٢.
(١٠) ابوداؤد كتاب الادب باب فى صلاة العتمة:٤٩٨٦وهوصحيح، احمد:٥/٣٧١، مشكل الاثار:٥٥٤٩.
(١١) ٢٥/الفرقان:٧٢.

عزت سره تیریږي هغوی د بدني او بې فائدې کارونونه د الله ﷻ د منع کولو په وجه رابندیږي.
دویم صفت:-بل صفت د هغوی دا دې چه دوی د مال زکوة اداکوی اکثر مفسرین هم دا فرمائي خوپه دې کښې یوه خبره دا ده چه دا آیت مکی دې اود زکوة فرضیت د هجرت په دویم کال کښې شوی دې بیاپه مکی آیت کښې د دې بیان څنګه دې؟ د دې جواب دادې چه اصل زکوة هم په مکه کښې واجب شوې وو البته د دې دمال اندازه او نصاب وغیره دا ټول احکام په مدینه کښې مقررشو. ګورئ سورت انعام هم مکی دې اوپه دې کښې هم د زکوة حکم دې﴿وَاٰتُوْاحَقَّهٗ یَوْمَ حَصَادِهٖ﴾ یعنې هم د فصل د کټ کولو په ورځ د دې زکوة ورکوئ هلته دا معنی هم کیدې شی چه دزکوة نه مرادخپل نفس دشرك اوکفر د خیری نه پاکول وی.لکه چه ارشاددې﴿قَدْاَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾(١)هغه خپل نفس پاك کړوخلاصې ئې بیا موندلواو چا چه داخراب کړو هغه نامراده شوهم دایوقول په آیت ﴿وَوَیْلٌ لِّلْمُشْرِكِیْنَ۝ الَّذِیْنَ لَا یُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ﴾(٢)کښې هم دې اوداهم کیدې شی چه په آیت کښې دواړه زکوتونه مرادواخستې شی یعنې د نفس زکوة هم اود مال هم. په حقیقت کښې کامل مؤمن هم هغه دې چه خپل نفس هم پاك اوساتی او د خپل مال زکوة هم ورکړی. والله اعلم.
دریم صفت:-بیائې بل صفت بیان کړو چه هغوی د خپلوبیبیانواود ملکیت د وینځونه علاوه د نورو ښځو نه خپل نفس لرې ساتي یعنې حرام کارئې نه بچ کیږی اودزنااولواطت وغیره نه خپل ځان بچ ساتي.اودهغوی بیبیانې چه الله ﷻ په هغوی باندې حلالې کړی دی اوپه جهادکښې ملاوشوې وینځې کومې چه په هغوی باندې حلالې دی. هغوی سره په ملاویدلو کښې په هغوی هیڅ ملامتیااو نقصان نشته.کوم سړې چه په نوروطریقوسره یاد نورونه خپل خواهش پوره کوی هغه دحدنه وړاندې کیدونکې دې. قتاده ﷫ فرمائي چه یوې ښځې خپل غلام واخستو او په سندکښې ئې دا ایت پیش کړو. کله چه حضرت عمر﷜ ته دامعلومه شوه نوهغوی دا معامله د صحابه کرامورضوان الله اجمعین په وړاندې پیش کړه.صحابه کرامو رضوان الله اجمعین اوفرمائیل چه دې غلط مطلب اخستې دې په دې باندې عمر﷜ د هغه غلام سر اوخرولو اود وطن نه ئې اوویستلو اودې ښځې ته ئې اوفرمائیل د دې نه پس ته په هریومسلمان باندې حرامه ئې خوداائرمنقطع دې اودې سره غریب هم دې. امام ابن جریر ﷫ دا د سورت مائده د تفسیر په شروع کښې نقل کړې دې خود دې د نقل کولو مناسب ځائ هم دا وو. د دې په عامومسلمانانو باندې حرامولو وجه د هغې د ارادې په خلاف هغې سره معامله کول وو. والله اعلم.
پخپل لاس منی ویستل هم دې ایت مبارك کښې داخل دی:-امام شافعی ﷫ اود هغوی موافقو خلقو د دې آیت نه استدلال کړې دې چه پخپل لاس باندې خاص اوبه ویستل حرام دی ځکه چه دا هم د دې دواړوحلالوصورتونو علاوه دی اوموتی وهونکې سړې هم دحدنه تیریدونکې دې. امام حسن بن عرفه ﷫ په خپل جزکښې یوحدیث نقل کړې دې چه رسول الله ﷺ فرمائي اووه قسمه خلق دی چه د هغوی طرف ته به الله ﷻ دخپل رحمت په نظر نه ګوری اونه به هغوی پاکوی اونه به هغوی دعالمانوسره رایوځائ کوی اوهغوی به دټولونه اول په دوزخ کښې اچونکوسره دوزخ ته داخلولې شی.دایوه بله خبره ده چه توبه اوکړی.په توبه کونکو باندې الله ﷻ مهربانئ سره رجوع کوی اویوخولاس سره نکاح کونکې یعنې موتې وهونکې اولواطت کونکې اونشه کونکې شرابی خپل مورپلار وهونکی تردې چه هغوی چغې اووهی اوخپلو ګاوندیانوته تکلیف رسونکې تردې چه هغوی په ده باندې لعنت راولیګی

---

(١) ٩١/الشمس:٩.
(٢) ٤١/فصلت:٦-٧.

Scanned with Ca

اوخپلې ګاوندنی سره بدکاری کونکې([1]) په دوی کښې یو راوی مجهول دې. والله اعلم.

څلورم او پنځم صفت:-بل صفت دې چه هغوی خپل امانتونه او وعدې پوره کوی په امانت کښې خیانت نه کوی بلکه دامانت په اداکولوکښې وراندیوالې کوی. وعدې پوره کوی اود دې خلاف عادتونه د منافقانو دی. رسول الله ﷺ فرمائی د منافق درې نښې دی کله چه خبره کوی دروغ وائی کله چه وعده اوکړی خلاف نی کوی اوکله امانت ورکړې شی نوخیانت کوی. ([2])

شپږم صفت:-بیائی بل صفت بیان کړوچه هغوی دمونځونوپه خپلو وختونوکښې حفاظت کوی. د رسول الله ﷺ نه سوال اوشوچه د ټولونه زیات محبوب عمل د الله ﷻ په نیزکوم یودې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه مونځ په خپل وخت اداکوی تپوس اوشو بیا؟ وئې فرمائیل د مورپلارسره ښه سلوك كول تپوس اوشو بیا؟وئې فرمائیل دالله ﷻ په لار کښې جهادکول([3]) (بخاری ومسلم)حضرت قتاده رحمه الله فرمائی د وخت نه مراد رکوع سجده وغیره حفاظت کول مراددی چه په دې باندې دوباره نظر واچونی نو په شروع کښې هم مونځ بیان شو او په آخره کښې هم د مونځ بیان اوشو د کوم نه چه ثابت شو مونځ د ټولونه غوره دې.

په حدیث کښې دی نیغ نیغ اوسیږئی په تاسو به هیڅ کله احاطه اونه کړې شنی پوهه شنی چه ستاسو په ټولواعمالوکښې بهترین عمل هم مونځ دې.ګورئی د اودس حفاظت صرف هم مؤمن کولې شی([4]) دا صفتونه نی بیانولو سره اوفرمائیل چه هم داخلق وارثان دی اودجنت الفردوس به دهمیشه وارثان وی. د حضور ﷺ فرمان دې د الله ﷻ نه چه کله جنت غواړئی نو جنت الفردوس غواړئی اوهغه د ټولونه اعلی اوسط جنت دې. هم د دې نه د جنت ټول نهرونه روانیږی اوهم د دې د پاسه د الله ﷻ عرش دې. ([5])

دهر مؤمن او کافر دوه ځایونه وی:-فرمائی تاسوکښې دهریوکس دوه دوه ځایونه دی یوپه جنت کښې او یوپه دوزخ کښې کله چه څوك دوزخ ته لاړشی نود هغه دجنت وارث جنتیان جوړشی د هغې بیان په دې آیت کښې دې ([6]) مجاهد رحمه الله فرمائی جنتی خپل د جنت ځائ ښانسته کوی،اوددوزخ ځائ نړوی او دوزخی ددې خلاف کارکوی.کافران کوم چه د عبادت دپاره پیداکړې شوی وو هغوی عبادت پریخودو نو دهغوی دپاره چه کوم انعامات ووهغه دهغوی نه په زورسره واخستې شواوربښتونې مؤمنانوله ورکړې شو د دې دپاره نی دوی ته وارثان اوونیل. په صحیح مسلم کښې دی چه څه مسلمانان به د غرونو برابرګناه راوړی رابه شی کومه چه به الله ﷻ په یهودیانواونصاری باندې ورواچوی اوهغوی به اوبښی([7])په یوبل سندسره روایت دې د قیامت په ورځ به الله ﷻ هریومسلمان ته یویوبهودی یانصرانی ورکوی چه داستاد دوزخ نه فدیه ده.

عمر بن عبدالعزیز رحمه الله چه کله دا حدیث واوریدو نودحدیث راوی ابوهریره رضی الله عنه له نی قسم ورکړو هغوی درې ځل قسم اوخوړلو او حدیث نی سردوباره کړو([8]) هم د دې په شان آیت داهم دې ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ

---

[1]) شعب الایمان: ٥٤٧٠

[2]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:۳۳، صحیح مسلم:۵۹، ترمذی:۲٦۳۳، احمد:۲/۳۵۷،

[3]) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل الصلاة لوقتها:۵۲۷، صحیح مسلم:۸۵، ترمذی:۱۷۳،احمد:۱/٤٥١، ابن حبان:۱٤۷۷.

[4]) ابن ماجه کتاب الطهارة باب المحافظة علی الوضوء:۲۷۷وهو حسن، احمد:۵/۲۷٦، حاکم:۱/۱۳۰.

[5]) صحیح بخاری کتاب الجهادباب درجات المجاهدین فی سبیل الله: ۲۷۹۰، احمد:۲/۳۳۵، ابن حبان:٤٦۱۱. (بخاری مسلم)

[6]) ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة:٤٣٤١وهوصحیح.

[7]) صحیح مسلم کتاب التوحیدباب فی سعة رحمة الله تعالی علی المؤمنین وفداءکل مسلم بکافر من النار:۲۷٦۷.

[8]) صحیح مسلم حواله سابق.

Scanned with Ca

مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا﴾ (١) يو بل آيت كښې دى ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِيْ أُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴾ (٢) فردوس په رومى ژبه كښې باغ ته وائى اوبعضې سلف وائى چه هغه باغ ته وائى كوم كښې چه د انګورو خيلنى وى. والله اعلم.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنٰهُ

او جوړ كړې دې مونږه | انسان | دست نه | دختې نه | بيا | جوړ كړو مونږ هغه

او مونږ انسان د خالصې ښاورې نه پيدا كړو | .... بيا مونږ د دې نه نطفه

نُطْفَةً فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً

| يوه نطفه | په خائې دقرار محكم كښې | بيا | جوړه كړه مونږه | ددغه نطفې نه | توټه دوينې

جوړه كړه | او په يو محفوظ خائې (رحم) كښې مو واوساتله | بيامو دهغه څاڅكى نه چكه وينه جوړه كړه

فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ

بيا جوړ كړو مونږه | ددغه ټوټې د وينې نه | بوټئ دغوښې | بيا جوړ كړو مونږه | ددغه بوټئ دغوښې نه

بيا مو دهغې چكه وينې نه (دغوښې) پوټئ جوړ كړه | بيا مو هغه پوټې

عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ

هډونكى | بيا ورواغستوله مونږه | دغه هډوكو ته | غوښه | بيا | پيدا كړو مونږه دهٔ لره

هډوكي كړل | بيا مو هغې هډوكو باندې غوښه اوخيژوله | بيا مو ترې نه يو بل

خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ

په پيدا وښت بل سره | پس ډير بركت والا دې | الله | چې ډير ښه | پيدا كونكې دې | بيا

نوې مخلوق جوړ كړو | نو مبارك دې هغه الله ﷻ چې د ټولو نه ښه پيدا كونكې دې | بيا

اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُوْنَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ

بيشكه تاسو چې يئ | روستو ددې نه | خامخا مړهٔ كيدونكې يئ | بيا | بيشكه تاسو

ددې نه پس به ضرور تاسو مرئ | بيا به د قيامت په ورځ

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُوْنَ ﴿١٦﴾

په ورځ دقيامت | به راپاسولې كيږئ |

دنوى سره راژوندى كيږئ|

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ

د انسان پيدائش اود هغه حقيقت:- الله ﷻ د انسان د پيدائش شروع بيانوى چه د آدم اصل د خاورې نه دې كوم چه دختې اوكرنګيدلې خاورې په صورت كښې وو. بيا دآدم ﷺ د اوبونه دهغه اولاد پيدا شولكه چه ارشاد دې الله ﷻ تاسود خاورې نه جوړكړنى بيا انسانان جوړكړنى او په زمكه كښې خواره

(١) ١٩/مريم:٦٣.
(٢) ٤٣/الزخرف:٧٣.

Scanned with Ca

کړنی[1] مسند کښې دی الله ﷻ آدم ﷺ د یوموټې خاورې نه پیداکړوکومه نی چه دټولې زمکې نه اخستې وه هم په دې اعتبارسره د آدم ﷺ د اولاد رنګ اوشکل مختلف شو څوك سوردې څوك سپين دې څوك توردې اوڅوك بل رنګ دې په دوی کښې نیکان هم دی اوبدان هم.[2] ﴿ثُمَّ جَعَلْنٰهُ﴾ کښې د ضمیرمرجع د انسان د جنس طرف ته دې لکه چه ارشاد دې ﴿وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِيْنٍ ۝ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۝﴾[3] بل آیت کښې دی ﴿اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۝ فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ۝﴾[4] د انسان د پاره یوه مقرره موده هم د مور رحم د حصاریدو ځائ دې چرته چه د یوحال نه بل حالت اود یوصورت نه بل صورت ته منتقل کیږی. بیاد نطفې چه یو تروپ وهونکی اوبه دی کومې چه د سړی د شانه اود ښځې دسینې نه اوځی په شکل بدلولوسره د سور رنګ په بوټنی کښې وربدلیږی بیا هغه بوټنی د غوښې په یوه ټکړه کښې وربدلولې شی په کوم کښې چه څه شکل او نښانه نه وی بیا په هغې کښې هډوکی جوړوی. سرپښې لاسونه هډوکی پټې رنګونه وغیره جوړکړل اود ملا هډوکی جوړکړو رسول الله ﷺ فرمانی د انسان ټول بدن سخاکیږی بغیرد ملا د هډوکی نه. هم د دې نه پیداکولې شی اوهم په دې سره ترتیب ورکولې شی[5] بیا دې هډوکوته هغه غوښه اچوی دې د پاره چه هغه پټ اوکلك وی بیاپدې کښې روح وریوك وهی په کوم سره چه هغه د خوزیدو راخوزیدو ګرځیدو راګرځیدو قابل شی او یوژوندې انسان جوړشی د کتلو اوریدلو پوهیدلو اود حرکت او سکون قدرت ورکوی هغه د برکت خاوند الله ﷻ د ټولو نه ښه پیدائش سره پیداکونکې دې.

څلور میاشتې پس ماشوم کښې روح اچولې کیږی:- د علی ﷺ نه روایت دې کله چه په نطفه باندې څلور میاشتې تیرې شی نو الله ﷻ یوه فرښته رالیګی چه په دریو تیاروکښې په هغه کښې روح پوك وهی هم دا معنی ده چه دې به مونږ په دویم ځل پیداکوو یعنی د دویم قسم دې پیدائش نه مراد د روح پوك وهل دی. نودیو حالت نه بل حالت اود بل نه بل طرف ته دمور په خیټه کښې داوختو راوختونه پس بالکل ناپوهه ماشوم پیداکیږی. بیا هغه لوئیږی تردې چه هغه ځوان شی بیا په هغه بوډاوالی راځی او بوډاکیږی بالکل بوډا شی غرض دروح پوك وهل اوبیاد دې انقلاباتو راتلل شروع کیږی[6] والله اعلم.

صادق اومصدوق حضرت محمد مصطفی ﷺ فرمانی چه په تاسو کښې د هریوپیدائش تر څلویښتو ورځوپورې دهغه د مور په خیټه کښې جمع کیږی. بیا ترڅلویښتو ورځو پورې هغه د چك وینې په شکل کښې وی بیا ترڅلویښتو ورځو پورې د غوښې د بوټنی په شکل کښې وی. بیا الله ﷻ فرښته ورلیګی چه په هغه کښې روح پوك وهی بیا د الله ﷻ په حکم څلور خبرې لیکلې کیږی. رزق اجل عمل نیك بد یعنی خراب اوښه کیدل.نو قسم دې دهغه ذات چه د هغه نه بغیر بل څوك معبود برحق نشته یوسړی به د جنت والا عمل کوی تردې چه دجنت نه به یو لاس لرې وی خودتقدیر هغه لیك به غالب راشی اود خاتمې په وخت کښې به د دوزخی والا کارکوی او هم په دې باندې مری او دوزخ ته رسی. دغه شان یو سړې به بدکارونه کوی اود دوزخ نه به د یولاس په فاصله پاتې شی خود تقدیر لیك به راوړاندې شی اود جنت د اعمالو په خاتمه به فردوس برین ته اورسی.[7]

---

[1] ۳۰/الروم:۲۰.
[2] ابوداوٗد کتاب السنة باب فی القدر:٤٦٩۳وسنده صحیح، ترمذی:۲۹۵۵، احمد:٤/٤۰۰، حاکم:۲/۲٦۱،
[3] ۳۲/السجدة:۷-۸.
[4] ۷۷/المرسلات:۲۲-۲۳.
[5] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الزمر باب قوله ﴿ونفخ فی الصور فصعق.....﴾:٤٨١٤،
[6] الطبری:۱۸/۱۹.
[7] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸،

Scanned with Ca

حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی کله چه نطفه رحم ته پریوځی نو هغه هریوویښته او د نوك ځایٔ ته رسی بیاڅلویښت ورځې پس د ټینګې شوې وینې په شکل کښې شی. مسنداحمدکښې دی حضور ﷺ څېلوصحابه کرامو رضوان الله اجمعین ته خبرې بیانولې نویویهودی راغلوکافرانودقریشوهغه ته اوونیل دادنبوت دعویدار دې هغه ونیل ښه ده زه دده نه یوسوال کوم کوم چه د نبیانونه علاوه بل څوك نه پیژنی. دحضور ﷺ په مجلس کښې راځی کینی اوتپوس کوی چه دا اوښایه د انسان پیدانش د کوم څیز نه کیږی؟حضور ﷺ اوفرمائیل د سړی اودښځې د نطفې نه دسړی نطفه درنه او ټینګه وی اودې نه هډوکی او پټې جوړیږی اودښځې نطفه سپکه او نرئی وی دې نه غوښه او وینه جوړیږی هغه ونیل تاسو رښتونې نی د وړاندینو نبیانوهم دا قول دې[1]رسول الله ﷺ فرمائی چه کله په نطفه باندې په رحم کښې څلویښت ورځې تیرې شی نویوه فرښته راځی اودالله ﷻ نه تپوس کوی چه یاالله دابه نیك وی که بد؟ سړې به وی که ښځه؟ کوم جواب چه ملاویږی هغه لیکی. عمل عمر نرمی ګرمی هرڅه لیکی بیا دفتر راغونډولې شی په دې کښې بیادهیڅ کمی زیاتی ګنجائش نه وی[2]د بزار په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی الله ﷻ په رحم باندې یوه فرښته مقررکړې ده چه عرض کوی یاالله اوس نطفه ده یاالله اوس بوټئی ده یاالله اوس د غوښې ټکړه ده کله چه الله ﷻ هغه پیداکول غواړی نو هغه تپوس کوی یاالله سړې به وی که ښځه؟نیك بخت به وی که بدبخت، رزق به نی څه وی؟ اجل به نی څه وی؟د دې جواب ورکولې شی اودا ټول څیزونه لیکلې کیږی[3]دا ټولې خبرې او خپل کامل قدرت بیانولوسره فرمائی چه د ټولونه ښه پیداکونکې الله دبرکتونووالا دې. حضرت عمر بن خطاب ﷺ فرمائی ما د خپل رب موافقت په څلورو خبروکښې کړې دې کله چه دا آیت نازل شو مونږ د انسان پیدانش د کړنګیدلې خاورې نه کړې دې نو بې واره زما د ژبې نه ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحۡسَنُ الۡخٰلِقِیۡنَ﴾[4]اووتل او هم هغه بیا نازل شو[5] زیدبن ثابت انصاری ﷺ باندې چه کله حضور ﷺ دا پورتنې آیت لیکلو ﴿ثُمَّ اَنۡشَاۡنٰهُ خَلۡقًا اٰخَرَ﴾[6]پورې لیکلې وونوحضرت معاذ ﷺ بې واره اووئیل ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحۡسَنُ الۡخٰلِقِیۡنَ﴾[7]. دې اوریدوسره د الله ﷻ نبی ﷺ مسکې شو نوحضرت معاذ ﷺ تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ تاسو څنګه اوخندل. هغه اوفرمائیل د دې آیت په ختمیدو باندې هم دا دی[8] ددې حدیث په سند کښې یوراوی جعفی دې چه ډیر ضعیف دې او دا روایت بالکل منکردې حضرت زیدبن ثابت ﷺ کاتب وحی په مدینه کښې وونه چه په مکه کښې. د معاذ ﷺ داسلام واقعه هم د مدینې ده اودا آیت په مکه کښې نازل شوې دې نودا پورتنې روایت بالکل منکردې. والله اعلم. د دې اول خل پیداکیدونه پس تاسو مړه کیدونکی نی بیابه د قیامت په ورځ دوباره راپیداکولې شئی بیابه حساب کتاب وی اودخیر اوشر بدله به ملاویږی.

وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا	فَوۡقَكُمۡ	سَبۡعَ
او پیدا کړی دی مونږه	دپاسه ستاسو	اوه
اومونږ ستاسو دپاسه اووهٔ		

[1] احمد:۱/۶۵؛.
[2] صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق الادمی ل بطن امه......:۲۶۴۴، صحیح مسلم:۲۶۴۶، احمد:۶/۴؛ مشکل الاثار:۲۶۶۳.
[3] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته:۳۳۳۳، صحیح مسلم:۲۶۴۶، احمد:۳/۱۴۸.
[4] ۲۳/المؤمنون: ۱۴.
[5] مسندالطیالسی:۴۱،.
[6] ۲۳/المؤمنون: ۱۴.
[7] ۲۳/المؤمنون: ۱۴
[8] المعجم الاوسط:۴۶۵۷.

Scanned with Ca

طَرَآئِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ﴿١٧﴾ وَاَنْزَلْنَا

لارې | اونه وو مونږ | دپیدا کولو نه | ناخبره | او نازلې کړې مونږه |

اسمانونه جوړ کړل| او مونږ (دخپل) مخلوق نه بې خبره نه یو| او مونږد اسمان

مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنّٰهُ فِي الْاَرْضِ ۖ

داسمان نه | اوبه | په یو خاص مقدار کښې | نو ودرولې مونږه هغه اوبه | په زمکه کښې

نه په یوه اندازه اوبه راوروو | بیا هغه مونږ په زمکه کښې ایساروو

وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۭ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴿١٨﴾ فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ

او بیشکه مونږه | په غائبولو | ددې سره | خامخا قادر یو | بیا پیدا کړل مونږه | ستاسو دپاره

او بیشکه مونږ ددې په ختمولو باندې هم قادریو | بیامونږ ددې (اوبو) په

بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا

په دې (اوبو) سره | باغونه | دکجورو | او دانګورو | ستاسو دپاره | په دې کښې |

ذریعه ستاسو دپاره دکهجورو اوانګورو باغونه پیدا کړل

فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً

میوې دی | ډیرې | او ددې باغونو نه | تاسو خوراك كوئ | او (پیدا كړه مونږه) هغه ونه هم |

چې په هغې کښې ډیرې میوې دی | اوله دې نه خوراکونه هم کوئی | او یوه بله ونه

تَخْرُجُ مِنْ طُوْرِ سَيْنَآءَ تَنْۢبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ

چې راوځی | د طور سینا نه | چې زرغونیږی | دتیلو سره | او انګولې دې |

ئې پیدا کړه | چې په طور سینا کښې راټوکیږی | تیل په کښې پراته وی | او دا د خوړنکو

لِّلْاٰكِلِيْنَ ﴿٢٠﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ؕ

دپاره دخوړونکو | او بیشکه | ستاسو دپاره | په څاروو کښې | عبرت (سبق) دې |

دپاره ترکاری ده | اوستاسو دپاره په څاروو کښې هم د عبرت اخستو موقع ده

نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهَا وَلَكُمْ

مونږه څکوو به تاسو باندې | دهغې نه | چې په خیټو دهغوئ کښې دی | او ستاسو دپاره |

مونږپه تاسو باندې د هغوئ د خیټو څیني څیزونه څکوو | ......، اوستاسو

فِيْهَا مَنَافِعُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿٢١﴾

په دغه څاروو کښې | (نورې) فائدې هم دی | ډیرې | او ددې نه خورئ تاسو |

دپاره په دې کښې نورې فائدې هم پرتې دی | او په کښې بعضې تاسو خورئی هم

Scanned with Ca

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او په دغه څاروو باندې | او په کشتۍ باند | بارولې کیږئ تاسو |

او په دې څاروا او بیړو باندې تاسو سورلی کوئی |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ

دَ آسمان دَ تخلیق تذکره:- د انسان د پیدائش ذکر کولوسره اوس دآسمانونود پیداکولو بیان دې د کوم جوړول چه د انسان دپیداکولونه ډیر زیات سخت او ګران اود ډیرې لوئې کاریګرئی کاردې.په سورت الٓم سجدة کښې هم د دې بیان دې لکه چه حضور ﷺ به د جمعه په ورځ د سحر د مانځه په اول رکعت کښې لوستلو هلته اول دآسمان اوزمکې د پیداکولوذکر دې بیاد انسانی پیدائش ذکر دې بیا د قیامت اود سزا جزا وغیره ذکر دې. د اووه آسمانونود جوړولوذکر ئې کړې دې لکه چه فرمائی ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ۚ وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ۗ إِنَّهُ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا﴾[1] الخ اووه واړه آسمانونه ټولې زمکې اوددې ټول څیزونه د الله ﷻ تسبیح بیانوی آیا تاسو نه ګورئی چه الله ﷻ څنګه د یو بل د پاسه دا اووه آسمانونه جوړکړی دی الله ﷻ هم هغه ذات دې چاچه اووه واړه آسمانونه جوړکړی دی اوددې په شان زمکې. هم دهغه حکم د دې په مینځ کښې نازلیږی دې د پاره چه تاسو ته پته اولګی چه الله ﷻ په هرڅیز باندې قادر دې. او ټول څیزونه ئې په خپل وسیع علم سره راګیرکړی دی الله ﷻ د خپل مخلوق نه غافل نه دې. کوم څیز چه زمکې ته لاړشی اوکوم د زمکې نه راوځی د الله ﷻ په علم کښې دی د آسمان نه چه څه راکوزیږی اوآسمان ته چه څه خیژی د زمکې پټ څیزونه اودغرونوځوکې د سمندرونوبیخ ټول دهغه په وړاندې ښکاره دی.دغرونودغونډو شکې دسمندرونو میدانونو د ونو ټولو هغه ته خبر دې.د ونې یوه پاڼړه نه راپریوځی مګردهغه په علم کښې وی یوه دانه دزمکې تیاروته داسې نه شی تلې چه هغه ته پته نه وی هیڅ یو لونداو اوچ څیز داسې نه دې چه په کولاوکتاب کښې نه وی.

دَ یوڅولویونعمتونوتذکره:- دالله ﷻ خوهسې ډیر اوبې شمیره نعمتونه دی خود یوڅو لویونعمتونو ذکر دلته کولې شی چه هغه دآسمان نه په قدرد حاجت اوضرورت باران راوروی نه ډیرزیات چه زمکه خرابه شی او پیداوارسخا شی نه ډیرکم چه میوې غلې وغیره هډو راپیدانه شی بلکه په دې اندازه چه فصل آباد او شین وی باغونه تك شنه وی حوضونه تالابونه نهرونه ولې لختی اوبهیږی اود اوبوکمې نه وی. نه دڅکلو کمې وی اونه په نورودڅکلوکمې وی. تردې چه په کوم ځایٔ کښې د زیات باران ضرورت وی هلته زیات کیږی اوکوم ځایٔ چه د کم ضرورت وی هلته کم. اود کوم ځایٔ زمکه چه د دې قابله نه وی هلته اوبه نه وریږی خودولولختو په ذریعه هلته قدرت دباران اوبه رسوی اودهغه ځایٔ زمکه خړوب کوی لکه دمصر دعلاقې زمکه چه دنیل دریاب په اوبوسره خړوب کیږی هم دې اوبوسره سره خاوره رابښکلې کیږی کومه چه دحبشه په علاقه کښې وی دهغه ځایٔ باران سره هغه خاوره رابهیږی رارسی او په زمکه باندې حصاریږی اوزمکه د کروندې قابله شی. ګنی د هغه ځائی تره خه زمکه د کر قابله نه ده.سبحان الله.دا لطیف خبیر غفور رحیم الله ﷻ څه څه قدرتونه دی او حکمتونه ئې دی په زمکه کښې الله ﷻ اوبه راحصاروی په زمکه کښې د دې جذب کولو اوراښکلو طاقت الله ﷻ پیداکوی دې د پاره چه دانو اوګتپکوته هم دننه دننه اوبه اورسوی.

د اوبو بې شماره فائدې:- بیافرمائی چه مونږ د دې په اوړلو اولړې کولوباندې یعنی په نه ورولوباندې هم قادریوکه اوغواړونوپه کلکه اوکاڼړېژنه زمکه غرونواوبیکاره خایونوکښې به ئې اوبهیوی.که اوغواړی

[1] ۱۷/الاسراء:٤٤.

نواوبه به ترخې کړی چه دڅکلوقابل به هم نه وی اود نه به په نور څه د څکلوقابلې وی اونه به د پتهو او باغونودمطلب وی. نه د لامبلواونه دوینځلودمقصداوکه اوغواړی نوپه زمکه کښې به هغه طاقت کینږدی چه هغه اوبه راکاږی اوجذب ئی کړی بلکه هم دپاسه به پرې ګرځی راګرځی.دا هم زمونږ په اختیارکښې دی چه داسې لړې لړې حوضونوته اوبه اورسوو چه ستاسو دپاره به بې کاره شی اوتاسو به د هغې نه هیڅ فائده اوچته نه کړې شئی داخاص دالله ﷻ فضل اوکرم دې اودهغه خاص مهربانی اولطف دې چه داوریځونه سپکې خوږې مزیدارې دخونداوبه راوروی بیاهغه زمکې ته اورسوی اخوا دیخواآبادی شی فصلونه جدا پخیږی باغونه په کښې خان له تیاریږی پخپله ئی څکنې او په خپلو څناورو باندې ئی هم څکوئی لامبئی وینځئی پاکوالې اوصفائی حاصله وئی.فالحمدلله.په آسمانی اوبو باندې الله ﷻ ستاسو دپاره رزق راټوکوی چیې وهونکی پټی دی چرته شنه باغونه دی چه د ښائسته ښکاریدو سره ښکلې نظاره ورکوی او فائده منددی. کهجورې اوانګورچه د اهل عربویوخوښ خوراك اومیوه ده اودغه شان د هریوملك والا د پاره جدا جدا میوې هغه پیداکړی دی د چا پوره شکر ویستل چه دچاپه وس کښې هم نه دی. هغه تاسوته ډیرې میوې درکړی دی دکومو ښائست هم چه تاسو ګورئی اوښکلې خوندونو سره ئی تاسو خورئی اوفائدې ترې اوچتوئی. بیائی دزیتون د ونې ذکر اوفرمائیلو. طورسینا هغه غر دې په کوم چه الله ﷻ موسی عليه السلام سره کلام کړې وواود دې نه چاپیره غرونه. طورهغه غرته وائی چه د ونونه ډك او تك شین وی کنې غر ته جبل وائی طور به ورته نه شی وئیلې.نوپه طور سیناکښې چه کومې د زیتون ونې پیداکیږی هغې نه تیل راوځی چه دهغې خوراك خلقو له دترکارئی کارورکوی.په حدیث کښې دی چه د زیتون تیل خورئی اولګوئی هغه د مبارکې ونې نه راوخی([1]) (احمد) حضرت عمر فاروق رضي الله عنه کره یوصاحب د عاشورې په شپه میلمه راغلو نوهغوی په ده باندې داوښ پانچې اود زیتونو تیل اوخوړل او وئی فرمائیل چه دادهغه مبارکې ونې تیل دی د کومې ذکرچه الله ﷻ خپل نبی عليه السلام ته کړې دې. بیاد څاروو ذکر کولې شی اود هغې نه چه انسان کومې فائدې اوچتوی د هغه نعمتونو څرګندونه کوی. د هغې پئی څکنې اود هغې غوښه خورئی د ویښتو او وړئی نه ئې جامې وغیره جوړوئی په دې سورلی کوئی په دې باندې خپل سامانونه او اسباب بارکوئی او دلرې لرې پورې ئی رسوئی که دا نه وونوهلته پورې رسیدوکښې به مونږ خان ویلې کړې وو.بې شکه الله ﷻ په بندیګانوباندې مهربان اورحمت والا دې لکه چه فرمائی﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ﴾([2]) آیاهغوی نه ګوری چه مونږ پخپله هغوی د څاروو مالکان کړی دی چه دوی د هغې غوښه اوخوری اوپه دې باندې سورلی اوکړی اوقسم قسم فائدې ترې واخلی آیااوس هم په دې باندې زمونږ شکر ویستل واجب اوضروری نه دی؟ دا د اوچې سورلئی دی اوبیا د لمدې سورلئی کشتئی اوجهازونه جدا دی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا

| او بیشکه اولیږو مونږه | نوح عليه السلام

| اومونږ حضرت نوح عليه السلام دده

[1]) احمد:۳/۴۹۷.

[2]) ۳۶/یس:۷۱.

Scanned with Ca

اِلٰی قَوۡمِهٖ فَقَالَ یٰقَوۡمِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ مَا لَکُمۡ مِّنۡ اِلٰهٍ

قوم دهغه ته | نو اوونيل هغه | اے قومه زما | بندګي کوئ دالله | نشته تاسو لره | هيڅ يو معبود

قوم طرفته اوليږلو انو دهٔ ورته اوونيل چې اني قومه ! تاسو دالله ﷻ عبادت کوني! او د

غَیۡرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوۡنَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ الۡمَلَؤُا الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا

بي دهغه نه | ايا نو نهٔ يريږئ تاسو | نو اوونيل سردارانو | هغه (سردارانو) | چې دمنلو نه انکار اوکړو هغوئ

هغه نه سوا ستاسو بل معبود نشته|انوآيا تاسو نه ويريږئ| نودهغه دقوم سردارانو اووئيل

مِنۡ قَوۡمِهٖ مَا هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُکُمۡ ۙ یُرِیۡدُ اَنۡ یَّتَفَضَّلَ

دقوم دهغه ته | چې نهٔ دې دا | مګر | انسان دې | په مثل ستاسو | اراده لري دې | چې اوچت شي

کوم چې کافران ووا چې دې خو ستاسو په شان يوانسان دې ادې غواړې چې تاسو باندې

عَلَیۡکُمۡ ؕ وَ لَوۡ شَآءَ اللّٰهُ لَاَنۡزَلَ مَلٰٓئِکَۃً ۚۖ مَّا سَمِعۡنَا

په تاسو باندې| اوکه غوښتلې الله | نو خامخا راليږلې به ئې وې | فرښتې | نهٔ دی اوريدلې مونږه

خپل ځان اوچت کړي |اوکه الله (رسولان) راليږل غوښتلې انو فرښتې به ئې راليږلې دې

بِهٰذَا فِیۡۤ اٰبَآئِنَا الۡاَوَّلِیۡنَ ﴿۲۴﴾ۚ اِنۡ هُوَ اِلَّا رَجُلٌۢ بِهٖ

دا خبري | په پلارانو زمونږ اولنو کښې | نهٔ دې (دا نوح) | مګر يو سړې دې | چې په دهٔ باندې|

مونږ خو دا خبره دخپلو پخوانو مشرانو نه ده اوريدلې ادې خويو داسې سړې دې

جِنَّۃٌ فَتَرَبَّصُوۡا بِهٖ حَتّٰی حِیۡنٍ ﴿۲۵﴾

پيريان دی | پس انتظار اوکړئ | دهٔ ته | دځه وختہ پورې |

چې دليونتوب اثر پرې راغلې دې اتر يو وخت پورې ورته ا

قوله تعالى:- وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا نُوۡحًا

حضرت نوح ﷺ اوکبرژن سرداران:- نوح ﷺ الله ﷻ دخپل قوم طرف ته بشيراونذيرمبعوث کړو.نوح ﷺهغوی له لاړواودالله ﷻپيغام نی وراورسولودالله ﷻعبادت کوئی دهغه نه بغيرڅوك د عبادتونو حقدار نه دی.دالله ﷻ سره د نورو عبادت کولوسره تاسو دالله ﷻ نه نه ويريږئی؟دقوم مشرانو سردارانو ونيل چه دا خوهم ستاسو په شان يوانسان دې د نبوت دعوی کولوسره تاسو نه ځان لويول غواړی د سردارئی حاصلولوپه فکر کښې دې د انسان طرف ته څنګه وحی راځی؟ که د الله ﷻ اراده د نبی راليګلووه نو چرته آسمانی فرښته به نی راليګلې وه. داخومونږ څه چه زمونږ پلارانونيکونوهم نه دی اوريدلی چه انسان به د الله ﷻ رسول جوړشی داخوڅه ليونې سړې دې چه داسې دعوتونه کوی او هسې ځان اوچت حسابوی. ښه ده چپ شئی ګورئی هلاك به شئی.

قَالَ رَبِّ

| اوونيل (نوح) | اے ربه زما |

انوح ﷺ دعا

Scanned with Ca

انْصُرْنِيْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ

امداد اوکړې زما | په سبب دهغې | چې دروغ نې اوګڼړلم زۀ | نو وحی اوکړه مونږه | هغه ته

اوکړه اچې ائې زما ربه ما سره مدد ا وکړه | خکه چې دوئ زه دروغژن اوګڼړلم | نومونږ ورته

اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَآءَ

چې جوړه کړه | کشتئ | په نګرانئ زمونږ کښې | او زمونږ دوحی مطابق | نو کله چې | راشي

حکم ورکړوا چې ته زمونږ په نګرانئ کښې یوه بیړئ جوړه کړه اوزمونږ په حکم ئې

اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ فَاسْلُكْ فِيْهَا مِنْ كُلٍّ

حکم زمونږه | او رااوخوټکیږی تنور | نو سواره کړه | په دې کشتئ کښی | دهر قسم ځناور نه |

جوړه کړه | نو کله چې زمونږ حکم (دعذاب) راشی | اود زمکې نه اوبه راوخوټکیږی انو

زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ

جوړه جوړه | دوه دوه | او اهل وعیال خپل | مګر (مۀ سوروه) | هغه څوك | چې مخکښې شوی دې

دهرقسم ځناورو نه دوه دوه جوړئی په کښې کینوه | اوخپل د کور خلق هم | خو هغه څوک

عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۚ وَلَا تُخَاطِبْنِيْ فِي الَّذِيْنَ

په هغه باند | خبره دعذاب | دهغوئ نه | او مۀ کوه خبری زما سره | په معامله دهغه کسانو کښی |

په کښې مه پریږده | چې ددوبیدو حکم پرې شوې دې | اودهغه خلقو باره کښې ماسره

ظَلَمُوْا ۚ اِنَّهُمْ مُّغْرَقُوْنَ ﴿٢٧﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ

چې ظلم نې کړې دې | بیشکه چې هغوئ | ډوبیدونکی دی | نو کله چې | برابر(سور) شې تۀ |

خبره مه کوه | څوک چې ظالمان دی | هغوئی غرقیدونکی دی | نو بیا څه وخت چې ته

اَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ

تۀ او هغه څوك | چې ستا سره دی | په کشتئ باند | نو اووایه | ثناده | الله لره | هغه الله |

اوستاملګری په بیړئ کښې ځائې اونیسی | نو ته دا دعا اولوله چې دهرې ثناء لائق الله دې

نَجّٰنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ

چې خلاص نې کړو مونږه | دقوم ظالم نه | او اووایه | اے ربه زما | کوز کړه ما |

چې مونږ ته ئې د ظالم قوم نه نجات را کړو | اودا دعا کوه | چې ائې زما ربه ما (دکشتئ نه)

مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ

په یو داسې ځائې کښی | چې برکتناك وی | او تۀ | بهتره ځائې ورکونکې نې | بیشکه |

دبرکت په ځائې باندې کوز کړه |...............اوته د ټولو نه ښه کوزونکې ئې | بیشکه

لَمُبْتَلِيْنَ (۳۰)	وَّاِنْ كُنَّا	لَاٰيٰتٍ	فِيْ ذٰلِكَ
خامخا آزميښت كونكي	او بيشكه چې يو مونږه	ډيرې نښې دی	په دې قيصه كښې

دې (واقعه) كښې ډيرې (دعبرت) نخښې دی| او مونږ خو امتحان كونكی يو|

قوله تعالى:- فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ

نوح عليه السلام ته د كشتئ جوړولو حكم:- كله چه نوح عليه السلام د هغوی نه تنګ شو او نااميده شونو د الله ﷻ نه ئی دعااوكړه يا الله زه ډير بې وسه شوم ته زما امداد اوفرمايه تكذيب كونكو باندې ما غالب كړه هم هغه وخت دالله ﷻ حكم اوشو چه كشتئ جوړه كړه اوښه مضبوطه پلنه په هغې كښې د هرقسم ځيزونو ښاورو بوټو ميوو وغيره جوړې اوهم په دې كښې خپل ځان اود ځان په شان كينوه خوچه په چا باندې د الله ﷻ غضب وراندې والی كړې دې ايمان ئی نه دې راوړې لكه ستا د قوم كافران اوستاخوئ اوستا ښځه. والله اعلم. اوته چه كله آسمانی عذاب د باران اواوبوپه شكل كښې اووينې بيا ماته ددې ظالمانو سفارش مه كوه. بيا په دوی باندې رحم مه كوه اومه د دوی د ايمان اميدساته بس بياخويه داټول غرق شی اوهم په كفر باندې به د دوی خاتمه وی. د دې پوره قصه په سورت هودكښې تيره شوې ده. د دې د پاره ئی مونږ دلته نه راكرخوو.

په سورلئ د سوريدو په وخت دعا ښكارده:- كله چه ته اوستا مؤمنان ملګری په كشتئ كښی سواره شئ نو وائې چه ټول تعريفونه هم دالله ﷻ دپاره دی چاچه مونږ له دظالمانونه خلاصې راكړو. لكه چه ارشاد دې الله ﷻ ستاسودسورلئ د پاره كشتئ او څاروی جوړكړی دی دې د پاره چه تاسو سورلی واخلئ او دخپل رب نعمت اومنئ اوسوريدو سره اووايئې چه هغه الله ﷻ پاك دې چا چه دا ښاور زمونږ تابع كړل په مونږ كښې پخپله دومره طاقت نه وويقينی مونږ د خپل رب طرف ته واپس كرځيدونكی يو([1]) نوح عليه السلام هم دا اووئيل او وئی فرمائيل راشئ په دې كښې كينئ د الله ﷻ په نوم سره ددې اودريدل اوروانيدل دی. نود شروع كيدو په وخت كښې هم الله ﷻ ياد كړنی اوچه كله اودريږی نو بيا هم الله ﷻ يادكړنی. دعا ئی اوكړه ياالله ما په مبارك منزل باندې اودروې اوهم ته د ټولونه بهتركوزونكې ئی. په دې كښې يعنی دمؤمنانو په خلاصی اوكافرانوپه هلاكت كښې دانبياءكرامو عليهم السلام دتصديق نښې دی د الله ﷻ د قدرت علامتونه دی دهغه قدرت اود هغه علم د دې نه ښكاره كيږی. يقيناً الله ﷻ خپل رسولان راليګلوسرد د خپل بنديګانو ازميښت او د هغوی پوره امتحان كوی.

فِيْهِمْ	فَاَرْسَلْنَا	اٰخَرِيْنَ (۳۱)	قَرْنًا	مِنْۢ بَعْدِهِمْ	ثُمَّ اَنْشَاْنَا
په هغوئ كښی	بيا اوليږو مونږه	بل	يو قوم	روستو دهغوئ نه	بيا پيدا كړو مونږه

بيا ددوئ نه پس مونږ يو بل قوم راپيدا كړوا نو هغوئ ته مونږ دخپل (قوم) نه

اَفَلَا	غَيْرُهٗ	مِّنْ اِلٰهٍ	مَا لَكُمْ	اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ	مِّنْهُمْ	رَسُوْلًا
آيا نو تاسو	بې دهغه نه	څوك معبود	نشته تاسو لره	چې بندګی كوئ دالله	دهغوئ نه	يو رسول

يو پيغمبر اوليږلوا نو (هغه پيغمبر اووئيل) چې تاسو دالله ﷻ عبادت كوئی| دهغه نه سوا

كَفَرُوْا	الَّذِيْنَ	مِنْ قَوْمِهٖ	وَقَالَ الْمَلَاُ	تَتَّقُوْنَ (۳۲)
چې دمنلو نه ئې انكار اوكړوا	هغه كسانو	دقوم دهغه نه	او اووئيل سردارانو	يريږئ نۀ

ستاسو بل معبود نشته |آيا تاسو نه يريږئ |او دهغه دقوم سردارانو اووئيل اكوم چې

[1] ۴۳/الزخرف:۱۲-۱۳.

Scanned with Ca

وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ

او دروغ ني اوګڼړله | پيښي داخرت | او دخوشحالئ سامان ورکړي وۀ مونږ هغوئ ته |

کافران وو | او داخرت راتلل ئې دروغ ګڼړل | او مونږ ورله په دنيا کښې

فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ

په ژوند ددنيا کښې | چې نۀ دې دا (سړې) | مګر | انسان دې | په مثل ستاسو | دې خوری |

دراحت او عيش سامانونه ورکړی وو | چې دې ستاسو په شان سړې دې | کوم څيزونه

مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ۝٣٣ وَلَئِنْ

دهغې نه | چې خورئ تاسو | دهغې نه | او دې څکی | دهغې نه | چې څکی ني تاسو | او که چرې

چه تاسو خورئ هغه دې هم خوری | او دهغه څه نه څکاک کوی کوم چه تاسو څکئ | او که تاسو

اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ۝٣٤

خبره اومنله تاسو | ديو بشر | چې ستاسو پشان دې | نو بيشکه تاسو | بيا | خامخا نقصان موندونکی يئ

دځان غوندې يو سړی تابعداری اوکړه | ....نو بيا خو تاسو به په ښکاره تاوان کښې ئې

اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا

آيا دې وعده کوی ستاسو سره | چې بيشکه تاسو | کله | مړۀ شئ | او شئ تاسو | خاورې

دا سړې خو تاسو ته وائی | چې هر کله تاسو مړه شئ | او ښاورې هډوکی شئ

وَّعِظَامًا اَنَّكُمْ مُّخْرَجُوْنَ ۝٣٥ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ

او هډوکی | نو بيشکه تاسو به | راايستلې کيږئ (دقبرونو نه) | ډير لرې دې | ډير لرې دې

نو بيا به د نوی سره راويستلې شئ (ژوندی کيږئ) | (دعقل نه) ډيره لرې ده | ډيره لرې ده

لِمَا تُوْعَدُوْنَ ۝٣٦ اِنْ هِىَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا

هغه څيز | چې ستاسو سره ني وعده کولې شی | نۀ دې دا ژوند | مګر | ژوند زمونږ ددنيا دې

دا وعده چې تاسو سره کولې شی | زمونږ دا ژوند خو صرف هم ددنيا ژوندې دې

نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ۝٣٧ اِنْ هُوَ

چې مرو مونږه | او ژوندی کيږو مونږه | او نۀ يو مونږه | راپاسيدونکی دقبرونو نه | نۀ دې دا سړې

چې څوک مری | او څوک پيدا کيږی | او مونږ به دمرګ نه پس بيا هيچرې نه ژوندی کيږو | داخو

اِلَّا رَجُلُ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَّمَا نَحْنُ لَهٗ

مګر | يو سړې دې | چې تړلی دی | په الله باندې | دروغ | او نۀ يو مونږه | دۀ لره

يو داسې سړې دې | چې په الله ﷻ باندې ئې دروغ جوړ کړی دی | او مونږ هيڅ کله ددۀ دخبرې

Scanned with Ca

بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۳۸﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿۳۹﴾

منونکی | اووئیل رسول | اے ربه زما | امداد اوکړې زما | په سبب دهغې | چې دروغ نې اوګڼړلم زهٔ

منونکی نه یو | نو (پیغمبر) دعا اوکړه چې ائې زماربه ته زما مدد اوکړه | ځکه چې دوئ زه دروغژن کړې یم

قَالَ عَمَّا قَلِيْلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نٰدِمِيْنَ ﴿۴۰﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ

اووئیل الله | چې دلږې مودې نه پس به | شی دوئ | پښیمانه | نو اونیول هغوئ | یوې چغې

(الله ﷻ ورته) اووئیل چې دا خلق بهٔ ډیر زر (پخپلو خبرو) پښیمانه شی | نو بیا یو سخت آواز

بِالْحَقِّ فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ

په حقه سره | نو جوړ کړل مونږه دهغوئ نه | خسنړی دسیلاب | پس لرې والې دوی | دپاره دقوم

په هغوئ باندې راغلو | نو مونږ دوئ ریزه ریزه کړل | نود ظالمانو دپاره

الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۱﴾

ظالم |

هلاکت دي

قوله تعالی:- ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ

دنوح ﷺ دَ قوم نه پس عادیان اوثمودیان:- الله ﷻ بیان فرمائی چه دنوح ﷺ نه پس هم ډیر امتونه راغله لکه عادیان هغوی سره متصل وویاثمودیان چه په هغوی باندې د چغې عذاب راغلې وو لکه چه په آیت کښې دی هغوی له هم دالله ﷻ رسول راغلې ووداالله ﷻ دعبادت اودهغه دتوحید تعلیم ئی ورکرو خوهغوی تکذیب اوکړو اومخالفت ئی اوکړو.دتابعدارئی نه ئی انکار اوکړوصرف په دی وجه چه دا انسانان دی.قیامت ئی هم اونه منلواودبدنی حشر نه هم منکر شو او وئی وئیل چه داخوبالکل د قیاس نه هم لری دی. بعث نشر حشر قیامت هیڅ ځیز نشته. دې سړی دا ټولې خبرې د ځان نه جوړې کړی دی مونږ د داسې فضول خبرو منونکی نه یو. نبی ﷺ دعا اوکړه اوپه هغوی باندې امداد اوغوښتلو هم هغه وخت جواب ملاوشو څوك چه ستاموافقت نه کوی په هغوی به هم اوس غذاب راشی اودوی‌به په چغوچغوږاړی آخر په یوه زبردسته چغه او آواز سره ټول ختم کړې شو اوهم د دې هغوی حقدار هم وو. ډیری تیزې سیلئی او د هوا په پوره طاقت سره د فرښتو زړه ویستونکی او خطرناك آوازهغوی ذره ذره کړه او تباه برباد ئی کړل.بوس ترې والوتل او صرف دکورو کنډرې پاتې شوې دخلقو دعبرت دپاره پاتې شواود ګندګریل په شان بې کار ځیزونه شول.دداسې ظالمانود پاره لرېوالې دې په هغوی باندې رب ظلم نه دې کړې بلکه هم د هغوی کړه وو کوم چه د هغې مخې ته راغله نوائې خلقو تاسو له هم د رسول ﷺ د مخالفت نه زیات ویریدل پکار دی.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۴۲﴾

| بیا | پیدا کړل مونږه | روستو دهغوئ نه | قومونه | نور |

|............ بیا مونږ دهغوئ نه پس نور قومونه پیدا کړل

Scanned with Ca

مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ

نشي مخکښې کيدي | يو قوم | دنيټې خپلې نه | اونۀ روستو کيدې شي | بيا

هيڅ يو امت نه خو د خپلې نيټې نه وړاندې کيدې شي | اونه روستو پاتې کيدې شي | بيا

اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ؕ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا

رااوليږل مونږه | رسولان خپل | پرلپسې | هر کله چې | راغې | يو امت ته | رسول دهغوئ

وړپسې مونږ خپل پيغمبران پرله پسې راوليږل | څه وخت چې به يو امت ته خپل رسول

كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا

نو هغوئ دروغژن اوګڼړو هغه | پس راوستل مونږه | ځينې دهغوئ | په ځينې نورو پسې

ورغلو | اوهغوئ به دروغژن اوګڼړلو | نو مونږ به هم (پيغمبران) يو په بل پسې اوليږل

وَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٤٤﴾

او جوړ کړل مونږه هغوئ | قيصې | پس لرې والې دې | دپاره دهغه قوم | چې ايمان نۀ راوړي

اودهغې خلقو نه مو قصې جوړې کړې | نود هغه خلقو دپاره هلاکت دې چه ايمان نه راوړي

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ

بيا | اوليږو مونږه | موسى عليه السلام | او رور دهغه | هارون عليه السلام | دنښو زمونږ سره | او ددليل

بيا مونږ موسى عليه السلام اودهغه رور هارون عليه السلام راوليږل | دخپلو حکمونو اوښکاره

مُّبِيْنٍ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا

ښکاره سره | فرعون ته | او دسلطنت واکدارانو دهغه ته | نو تکبر اوکړو هغوئ | او وو هغوئ

دليلونو سره | فرعون ته اودهغه سردارانو ته | خو هغوئ تکبر اوکړو | اوهغه

قَوْمًا عَالِيْنَ ﴿٤٦﴾ ۚ فَقَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا

قوم | خان غټ ګڼړونکې انواووئيل هغوئ | ايا ايمان راوړومونږ | په دوو سړو | چې زمونږ پشان دي

ډير سرکشه خلق وو | نوهغوئ اووئيل چې ايا مونږ دي (هيله بيله) دځان غوندې په دوه کسانو

وَقَوْمُهُمَا لَنَا عٰبِدُوْنَ ﴿٤٧﴾ ۚ فَكَذَّبُوْهُمَا فَكَانُوْا

او حال دا چې قوم ددواړو | زمونږه | غلامان دی | نو دروغ اوګڼړل هغوئ هغه دواړه | نو شو هغوئ

باندې ايمان راوړو | حال دادې چې ددوئ دقوم خلق زمونږ غلامان دی | نوهغوئ دواړه (پيغمبران)

مِنَ الْمُهْلَكِيْنَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ لَعَلَّهُمْ

دهلاك کړې شوؤ نه | او بيشکه ورکړو مونږه | موسى عليه السلام | ته کتاب | دپاره ددې چې هغوئ

دروغژن کړل | نو هغوئ هلاک کړې شول | او مونږ موسى عليه السلام ته (تورات نومې) کتاب ورکړو

يَهْتَدُوْنَ ﴿٤٩﴾

نيغه لار بيا مومی |

چې خلق ترې نه سمه لاربيا مومی |

Scanned with Ca

قوله تعالى:- ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قُرُونًا ءَاخَرِينَ ۝

دمختلفوامتونوذکر:- ددوی نه پس هم ډېرامتونه او مخلوق راغلوکوم چه مونږ پیداکړې وودهغوی د پیدا کولونه اول چه الله ﷻ دهغوی اجل مقررکړې ووهغه الله ﷻ پوره کړونه وړاندېوالې اوشواونه روستووالې بیامونږ یوبل پسې برابر رسولان راولیګل ([1]) هریوامت ته پیغمبر راغلواوهغه خپل امت ته د رب پیغام اورسولوچه د یو الله ﷻ عبادت کوئی د هغه نه بغیرد بل چا عبادت مه کوئی بعضې په نیغه لارراغله اوبه بعضوباندې د کفر کلمه راست راغله د ټولوامتونو اکثریت د انبیاء کرامو علیهم السلام منکر وولکه سورت یس کښې چه فرمائی ﴿ يَٰحَسْرَةً عَلَى ٱلْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ۝ ﴾([2]) افسوس دې په بنیادمانوباندې هغوی له چه کوم رسول راغلوهغه پسې توقې مسخرې اوکړې مونږ یوبل پسې ټول غرق اوفناکړل ﴿ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ ٱلْقُرُونِ مِنۢ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴾ ([3])دنوح علیه السلام نه پس هم مونږ ډیرکلی تباه کړل هغوی مونږ زړې قصې جوړې کړې.دهغوی قصې باقی پاتې شوې اوهغوی تباه او برباد شو ذره ذره کړې شود بې ایمانود پاره د رحمت نه لرېوالې دې.

موسی علیه السلام هارون علیه السلام اوفرعون:- موسی علیه السلام اوهارون علیه السلام الله ﷻ فرعون او د هغه قوم فرعونیانوته د ښکاره دلیلونواو معجزوسره اولیګل خوهغوی هم د خپل خان نه دوړاندې کافرانوپه شان دخپلو پیغمبرانوتکذیف اومخالفت اوکړواود وړاندې کافرانو په شان ئې هم داوئیل چه مونږ دخپل خان په شان دانسانانود نبوت قائل نه یودهغوی زړونه هم بالکل هم دهغوی په شان شو نوآخر الله ﷻ هم په یوه ورځ ټول په دریاب کښې غرق کړل.دې نه پس موسی علیه السلام ته د خلقو د هدایت د پاره تورات ملاوشو بیا د مؤمنانو په لاس باندې کافران هلاك کړې شودجهاد احکام نازل شو دغه شان په عام عذاب سره یو امت فرعون اود هغه د قوم قبط نه پس هلاك نه کړې شو. یوبل آیت کښې ارشاددې د مخکینو خلقو د هلاکت نه پس مونږموسی علیه السلام ته کتاب ورکړوچه د خلقو د پاره بصیرت هدایت او رحمت وو دې د پاره چه هغوی نصیحت حاصل کړی.([4])

وَجَعَلْنَا	ٱبْنَ مَرْيَمَ	وَأُمَّهُۥٓ	ءَايَةً	وَءَاوَيْنَٰهُمَآ	
او جوړ کړه مونږه	خوي دمريم	او مور دهغه	يوه نښه	او پناه وركړه مونږه دواړو له	
او مونږ د مريم خوئي اودهغه مور يوه غټه اوڅرګنده نخښه اوګرځوله					
إِلَىٰ رَبْوَةٍ	ذَاتِ قَرَارٍ	وَمَعِينٍ ۝	يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ	كُلُوا۟	
يو لوړ ځاى ته	چې داطمينان ځاني وو	او دروانو اوبو ځاني وو	اے رسولانو	خورئ	
اوهغوئ ته مو په يوه اوچته زمکه پناه وركړې وه اچې داستوګنې قابله اوجارى اوبووالاوه	انې زماپيغمبرانو!				
مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ	وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا ۖ	إِنِّى	بِمَا	تَعْمَلُونَ	عَلِيمٌ ۝
دپاكو څيزونو	او عمل كوئ نيك	بيشكه زه	په هغې څه	چې كوئ ئې تاسو	ښه عالم يم
تاسو ټول پاكيزه څيزونه خورئى او تل دنيكئ كارونه كوئى ازه ستاسو په كارونو ښه خبر يم					

---

[1] الطبری:۱۹/ ۳٤.
[2] ۳٦/یس: ۳۰.
[3] ۱۷/الاسراء: ۱۷.
[4] ۲۸/القصص: ٤۳.

وَاِنَّ هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ (٥٢)

او بیشکه | چي دا امت ستاسو | امت یو دي | او زهٔ رب ستاسو یم | نو اوویرېږئ زما نه |

اوبیشکه ستاسو دا امت یو امت دي |او زهٔ ستاسو رب یم |نو تاسو زما (دمخالفت) نه اوویرېږئ

فَتَقَطَّعُوْۤا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ؕ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا

پس پریکړو خلقو | دین خپل | په منځ خپل کښې | ټوټې ټوټې | هره ډله | په هغې سره |

بیا خلقو دخپل دین په معامله کښې اختلاف اوکړو| هره ډله هم په

لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ (٥٣) فَذَرْهُمْ فِيْ غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِيْنٍ (٥٤)

چي دهغوئ سره دي | خوشحاله دی | نو پرېږده دوئ | په غفلت ددوئ کښې | دیو خاص وخته پورې

خپله خبره باندې خوشحالی کونکې ده | نوته دوئ تریو وخته پورې په خپل غفلت کښې پرېږده

اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ

ایا دوئ دا خیال کوی | چي بیشکه هغه څیز | چي مونږه امداد کوؤ ددوئ | په هغې سره

ایادوئ د اګمان کوی چي مونږ دوئ ته کوم ځامن او مالونه ورکړی دی

مِنْ مَّالٍ وَّبَنِيْنَ (٥٥) نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرٰتِ ؕ

دمال نه | او دځامنونه | دا ګنی مونږ کوشش کوؤ | دپاره ددوئ | په خیر رسولو کښې

..............................نو دا ورته مونږ په فائده ورکولو کښې تلوار کوو؟!

بَلْ لَّا يَشْعُرُوْنَ (٥٦)

بلکه نهٔ پوهیږی دوئ |

داخبره نه ده بلکه دوئ نه پوهیږی |

قوله‌تعالی:- وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ

دعیسی ﷺ پیدائش د الله ﷻ دَ قدرت کامله ثرګندونه:- -عیسی ﷺ اوبی بی مریم علیها السلام الله ﷻ د خپل قدرت د څرګندونې یوه زبردسته نښه جوړه کړه. آدم ﷺ نی دسړی اوښځې نه بغیرپیداکړو بی بی حواء نی صرف دسړی نه بغیرد ښځې پیداکړه اوعیسی ﷺ نی صرف د ښځې نه بغیردسړی نه پیداکړو. باقی ټول انسانان نی دسړی اوښځې نه پیداکړی دی. **﴿ربوة﴾**وائی اوچتې زمکې ته چه شنه اود پیداوار قابله وی[1]هغه ځائ د ونو اوبو والا تازه اود شینکی نه ډك ووکوم ځائ چه الله ﷻ خپل داغلام اونبی اودهغه صدیقه مور بی بی چه دالله ﷻ بنده او وینځه وه ځائ ورکړو چه جاری اوبه صفاستراهواره زمکه وه[2] وائی چه دا ټکړه دمصروه یاد دمشق یادفلسطین**﴿ربوة﴾** شګلنې زمکې ته وائی. په یو ډیر غریب حدیث کښې دی چه حضور ﷺ یوصحابی ﷺ ته فرمائیلې وو چه ستا وفات به په **﴿ربوة﴾** کښې کیږی نوهغه په شګلنه زمکه کښې وفات شو. دې ټولو اقوالوکښې ډیر نیزدې اوقریب قول هغه دې چه دې نه مراد نهر دې لکه چه په بل آیت کښې داسې بیان فرمائیلې شوې دې﴿قَدْجَعَلَ

---

[1] الدرمنثور:۷/۲۰۷.

[2] الطبری:۱۹/۳۹.

﴿رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا﴾ [1] ستارب ستاد قدمونولاندې يو جاري نهر روان كړې دې. نودا مقام دبيت المقدس مقام دې نولكه چه د دې آيت تفسير دا آيت دې اود قرآن تفسيراول په قرآن سره بياد حديث نه او بياد آثار نه كول پكاردي.

دټولونبيانو عليهم السلام خوراک حلال او د خپل لاس ګټه وه:- الله ﷻ خپلو ټولوانبياءكرامو عليهم السلام ته حكم فرمائي چه هغوى دې حلاله نوړنى خورى اونيك اعمال دې كوى نوثابته شوه چه حلاله نوړنى د نيك عمل امدادى ده نو انبياء كرامو عليهم السلام ټولې ښيګړې راجمع كړې قول فعل دلالت اونصيحت ټول هغوى راغوند كړل الله ﷻ دې هغوى ټولونه د ټولونيكانو بنديګانود طرف نه نيكې بدلې وركړى. دلته نى څه رنګ اومزه بيان نه كړه بلكه دا نى اوفرمائيل چه حلال څيزونه خورنى. حضرت عيسى عليه السلام به د خپلې موردوړنى دكاركولو د اجرت اومزدورنى نه خوراك كولو. په صحيح حديث كښې دى هيڅ يونبى داسې نشته چه هغه به چيلنى نه وى څرولې. خلقو تپوس اوكړو چه تاسو سره؟ حضور ﷺ اوفرمائيل اوما هم په يوڅوقيراطوباندې داهل مكه چيلنى څرولې[2] يوبل حديث كښې دى چه حضرت داوُد عليه السلام به د خپل لاس د محنت ګټه خوړله.[3] بخارى اومسلم شريف كښې دى چه الله ﷻ ته د ټولونه ګرانه روژه د حضرت داوُد عليه السلام روژه وه اود ټولو نه زيات خوښ قيام د حضرت داوُد عليه السلام قيام وونيمه شپه به اوده كيدو اودريمه حصه به نى د تهجد مونځ كولو او شپږمه حصه به اوده كيدو يوه ورځ به نى روژه ساتله او يوه ورځ به نى نه ساتله.ميدان جنګ كښې چرته هم شاكړې نه وه[4] ام عبدالله بنت شداد k فرمائى ماد حضور ﷺ په خدمت كښې دپئيو يوه پياله د ماښام په وخت كښې اوليګله دې د پاره چه حضور ﷺ په دې باندې خپل روژې ماتې اوكړى د ورځې آخرى حصه وه اود نمر تيزوالې وونوحضور ﷺ قاصد واپس كړوچه كه ستاد چيلنى وو نو خيريوه بله خبره وه هغه اوونيل يارسول الله ﷺ ما دا پئى په خپل مال سره اخستې دى بيا حضور ﷺ اوڅكل نو په دويمه ورځ هغه مور بى بى په خدمت كښې حاضره شوه عرض نى اوكړويارسول الله ﷺ په دې ګرمئى كښې ما پئى راوليګل او ډير وخت پس مې راليګلې ووتاسو زما قاصدواپس كړو.حضور ﷺ اوفرمائيل ماته هم دافرمائيلې شوې دى انبياء كرام صرف حلال خوراك كوى اونيك عمل كوى[5] يوبل حديث كښې دى خلقو الله ﷻ پاك دې اوپاك څيز قبلوى.

د حلال خوراک حكم ټولو مؤمنانو ته هم دې:- الله ﷻ مؤمنانوته هم داحكم وركړې دې كوم چه نى رسولانو ته وركړې دې.اې رسولانوپاك څيزونه خورنى اونيك عمل كوئى زه ستاسود عملونو عالم يم. هم داحكم نى ايماندارونه هم وركړو چه اې د ايمان خاوندانو كوم څيزونه چه حلال مونږ تاسو ته دركړى دى هم هغه خورنى.بيا حضور ﷺ ديوداسې سړى ذكر اوكړوچه يواوږدسفرنى كړې وى دخيرنو ويښتو والاوى ددوړو مخ نى وى ولې خوراك څښاك اوغوستن نى د حرامو وى اوهغه خپل لاس د آسمان طرف ته اوچت كړى وانى چه اې ربه اې ربه خونامكن دى چه د هغه دعاقبوله كړې شى. [6] امام ترمذى دا حديث حسن غريب ښائى.

---

[1] ۱۹/مريم:۲٤.
[2] صحيح بخارى كتاب الاجارة باب رعى الغنم على قراريط:۲۲٦۲، ابن ماجة:۲۱٤۹.
[3] صحيح بخارى كتاب البيوع باب كسب الرجل وعمله بيده:۲۰۷۲-۲۰۷۳، ابن حبان:٦۲۲۷.
[4] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب احب الصلاة الى الله صلاة داوٗد..........:۳٤۲۰
[5] طبرانى:۲٤/۱۷٤-۱۷۵، مجمع الزوائد:۱۰/۲۹۱،.
[6] صحيح مسلم كتاب الزكاة باب قبول الصدقة من الكسب الطيب وتربيتها:۱۰۱۵، ترمذى:۲۹۸۹، احمد:۲/۳۲۸.

Scanned with Ca

د ټولو انبیاکرامو علیهم السلام **دعوت هم یو وو**:-بیا فرمائي اې پیغمبرانو ستاسو دا دین هم یو دین دې هم یو ملت دې یعني د الله ﷻ وحده لاشریك له د عبادت طرف ته رابلل دي. د دې د پاره د دې نه پس ني اوفرمائیل زه ستاسو رب یم مانه ویرېږئ په سورت انبیاء کښې د دې تفسیراوتشریح شوې ده. ﴿امة واحدة﴾ باندې نصب دحال کېدلوپه وجه سره دې دکومو امتونو طرف ته چه انبیاء لیګلې شوی وو هغوی د الله ﷻ دین ټکړې کړو اوپه کومه ګمراهئ کښې کلك شو په هغې باندې فخر کولو خکه چه په خپل خیال کښې هم داهدایت ګڼړلو نود رټنې په توګه ني اوفرمائیل دوی هم په خپله دهوکه اوخونیدوکښې پرېږده ترڅو چه د دوی د تباهئ وخت راشي خوراك څښاك ته ني پرېږده او پرېږده چه مست شي او بې خوده شي اوس به ورته معلومه شي چه مغروره ګمان کوي دا مال اولاد چه مونږ دوی ته ورکړې دې دا دهغوی دنیکئ اوښیګړې په توګه هغوی سره ښه سلوك کوو؟ هیڅ کله نه دا خو هغوی په دهوکه کښې دي، دوی په دې سره دا ګڼړي چه څنګه مونږ دلته خوشحاله یوهلته به هم بغیرسزا پاتې شو دا بالکل غلط دی کوم څه چه مونږ دوی ته په دنیاکښې ورکړي دي هغه خود لږ شان وخت مهلت دې خودوی بې شعوره دي اصل حقیقت ته نه رسي لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا تُعۡجِبۡكَ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُمۡۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَتَزۡهَقَ أَنفُسُهُمۡ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ﴾[1] تادې دهغوی مال اولادپه دهوکه کښې نه اچوي دالله ﷻ اراده خودا ده چه پدې سره دوی په دنیاکښې عذاب کړي.په یوبل آیت کښې دي چه دوی له داوخت خکه ورکړی شوې دې چه دوی په خپلوګناهونوکښې نورهم زیات شي[2] یوبل ځائ ارشاد دې ما او د دې خبرې تکذیب کونکي پرېږده مونږ به دوی داسې وار په وار رانیسوچه دوی ته به پته هم نه لګي.[3] الخ په نورو آیاتونوکښې ارشاد دې ﴿ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا﴾[4] الخ یعني ما اودوی پرېږده کوم چه مایوازې پیداکړی دی ډېر مال مې ورکړې اوتابعدار ځامن مې ورکړي دي اوهرقسم سامان مې په دې وجه ورکړې دې چه بیاد ده طمعه ده چه زه به ده ته نور هم زیات ورکړم هیڅ کله هم نه هغه به زمونږ دخبرومخالف وو.یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ﴾[5]ستاسو مالونو اواولاد تاسو ماسره ملاوولې نه شي ماسره نیزدې خوهغوی دی چه ایمانداردی اونیك عمل کوي.الخ. ددې مضمون نورهم ډېر آیاتونه دی. قتاده فرمائي هم دا د الله ﷻ شکردې تاسو انسانان په مال اولاد سره مه ګورئ د ایمان تله اوپیژند ګلوخوایمان اونیك عمل دې.حضور ﷺ فرمائي الله ﷻ ستاسواخلاق هم په تاسوکښې داسې تقسیم کړی دی څنګه چه ني روزی تقسیم کړې ده.الله ﷻ خودنیاهغه له هم ورکوي چاسره چه محبت ساتي اوهغوی له ني هم ورکوي چاسره چه محبت نه ساتي اودین صرف هغوی ته ورکوي چاسره چه پوره محبت ساتي نو پوهه شئ چه چاله الله ﷻ دین ورکړو نو الله ﷻ هغه سره محبت ساتي.د هغه ذات قسم دچاپه لاس کښې چه دمحمد ﷺ ځان دې بنده ترهغه وخته پورې مسلمان کیدې نه شي تر کومې چه دهغه زړه او ژبه مسلمانه شوې نه وي.او بنده مؤمن کیدې نه شي ترکومې چه د هغه ګاونډی دهغه د تکلیف نه محفوظ او بې فکر نه وي.خلقو تپوس اوکړوچه دتکلیفونونه څه مراد دې وئ فرمائیل دهوکه او ظلم وغیره.واورئ کوم سړې چه حرام مال راوړي د هغې په خرچ کولوکښې برکت نه

---

(١) ٩/التوبة: ٥٥.
(٢) ٣/آل عمران:١٧٨.
(٣) ٦٨/القلم:٤٤.
(٤) ٧٤/المدثر:١١.
(٥) ٣٤/سبا:٣٧.

Scanned with Ca

وی دهغه صدقه قبوله نه ده. کوم چه پریږدی اوخی هغه د ده د دوزخ توښه ده. الله ﷻ بدی په بدئی سره نه ختموی بدی په نیکئی سره ختموی خبیث خبیث نه ختموی. [1]

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم
| بیشکه هغه کسان | چې هغوئ | دیرې | درب خپل نه |
بیشکه کوم کسان چې دخپل رب نه دیرې د وجې

مُّشْفِقُونَ ۝۵۷ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ۝۵۸
بریدونکی دی | او هغه کسان | چې هغوئ په ایتونو | درب خپل باندې | ایمان راوړی |
بریږی |..........او کوم کسان چې دخپل رب په نښو باندې یقین کوی

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ۝۵۹ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ
او هغه کسان | چې هغوئ | درب خپل سره | (هیڅوك) نهٔ شریکوی | او هغه کسان | چې ورکوی هغوئ
او کوم کسان چې د خپل رب سره بل هیڅوک نه شریکوی | او کوم کسان چې ورکړه کوی

مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ
هغه څهٔ | چې ورکوی | او زړونه دهغوئ | بریدونکی وی | چې بیشکه هغوئ | رب خپل ته
څومره چې ورکوی اوزړونه ئې د دې نه ویریږی چې دوئ به یوه ورځ خپل رب ته واپس

رَاجِعُونَ ۝۶۰ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا
واپس تلونکی دی | دا کسان چې دی | دوئ منډې وهی | په نیکو کښې | او دوئ | هغې ته
کیږی | همدغه خلق دې چې د نیکو په کولو کښې تلوار کوی | | او هم دا خلق دی چې

سَابِقُونَ ۝۶۱
خان مخکښې رسونکی دی |
په دې کښې وړاندې کیدونکی دی |

قوله تعالی:- إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ۝

مؤمن چه نیک عمل کوی نوهم ویریږی:-فرمائی چه داحسان اوایمان سره سره نیك اعمال کول اود الله ﷻ د ویرې نه رچیدل داد هغوی صفت دې. حضرت حسن بصری فرمائی مؤمن د نیکئی اود الله ﷻدویرې مجموعه وی اومنافق دبدئی سره باتوراوبې ویرې وی([2])داالله ﷻ دپیدائشی آیاتونو او نښو باورکوی لکه چه مریم بی بی صفت بیان شوې دې چه هغه دخپل رب دکلماتو اودهغه دکتابونو یقین لرلو الله ﷻ قدرت قضا او شرعې هغې ته پوره یقین وو.داالله ﷻ هریوکار هغه خوښ ګڼړی داالله ﷻ منع کړې شوې هریوکارهغه ناخوښ ګڼړی.هریوخبرهغه رښتونې منی هغه موحدوی دشرك نه ویزاره وی الله ﷻ یواو بې نیازه منی هغه بې اولاد اوبغیر ښځې والا ګڼړی بې نظیر اوبې مثال ئې ګڼړی. هغه سره څوك شریك کوی نه.د الله ﷻ په نوم باندې خیراتونه کوی خودې سره ویریږی چه داسې نه چه قبول نه شی.عائشه صدیقه دحضورﷺ نه تپوس اوکړو آیا داهغه خلق دی چانه چه زناکاری اوشراب خوری کیږی نود هغوی په زړه کښې د الله ﷻ ویره وی؟حضورﷺ اوفرمائیل چه اې د صدیق لور دا هغه خلق

---

[1]) احمد:۱/۳۸۷.
[2]) الطبری:۱۹/٤۵.

نه دی بلکه داهغه دی چه مونځونه کوی روژې ساتی صدقې کوی خود نه قبلیدونه ویرېږی. هم دا دی چه په نیکوکښې وړاندې کیدونکی دی.(¹)د دې آیت دویم قراءت ﴿یاتون ماآتوا﴾ هم دې یعنی کوی چه څه کوی خو زړه د هغوی ویرېږی. مسنداحمدکښې دی چه حضرت عائشه صدیقه k له ابوعاصم ورغلو هغې مرحبا اوونی اوئیل اوونی فرمائیل چه برابرولې نه راځی جواب نې ورکړو چه هسې نه تاسو ته تکلیف وی.مورې نن زه د یوآیت د الفاظود تحقیق د پاره حاضرشوې یم دا ﴿یؤتون ماآتوا﴾ دې یا ﴿یاتون ماآتوا﴾دې؟ هغې اوفرمائیل ستاد پاره کوم یوکیدل خوښ دی؟ما ونیل که داآخری الفاظ وی نو لکه چه مادا ټوله دنیااوموندله بلکه د دې نه به هم ماته زیاته خوشحالی وی هغې اوفرمائیل بیا ته خوشحاله شه والله ماهم داسې دا الفاظ د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی(²) د دې یوراوی اسماعیل بن مسلم مکی ضعیف دې په اووه وارو مشهوروقراءتونوکښې او د جمهورو په قراءت کښې هم دغه دی کوم چه په قرآن کښې موجود دې اود معنی په لحاظ سره هم دا ډیر ښکاره معلومیږی ځکه چه دا سابق ګرځولې شوې دې اوکه دویم قراءت واخلې نودا سابق نه بلکه درمیانه اوسپك کیږی. والله اعلم.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

اونهٔ ورکوؤ تکلیف مونږه | یو نفس ته | مګر | مطابق دطاقت دهغه

او مونږ هیڅچا ته د وس نه زیات تکلیف نه ورکوو

وَلَدَيْنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او زمونږ سره | یو کتاب دې | چې بیانوئ | حق | او داخلق چې دی | هیڅ ظلم به نهٔ کیږی په دوئ باندې

او مونږ سره یو کتاب دې چې همیشه حق خبره کوی | او په خلقو به دیوې ذرې هومره ظلم هم نه کیږی

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَٰلٌ

بلکه زړونه ددوئ | په غفلت کښی دی | ددې (کتاب عملنامې) نه | او دوئ لره | عملونه دی

بلکه ددې کافرانو زړونه د دین نه غافل دی |..............او ددې نه علاوه څه

مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَٰمِلُونَ ﴿٦٣﴾

(چې هغه هم) مختلف دی | ددغه طریقې نه | چې دوئ | هغه عملونو لره | کونکی دی

نور (خراب) کارونه هم دی چې داخلق ئې کوی اتردې چې هر کله

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِٱلْعَذَابِ إِذَا

تر هغې پورې | کله چې | رااونیول مونږه | مالداره عیاشان خلق ددوئ | په عذاب سره | نو بیا به

مونږ ددوئ مالداره خلق په عذاب کښې راونیسو | نو دوئ دغه

هُمْ يَجْـَٔرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْـَٔرُوا ٱلْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا

هغوئ | رمباړې وهلی | شور زو ږ مهٔ کوئ | نن ورځ | بیشکه چې تاسو ته | زمونږ دطرفنه

وخت چغې کړی | (ورته بهٔ اووئیلې شی) چې نن چغې مه وهئ | ولې چې زمونږ

¹) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمنین:۳۱۷۵وهو حسن، احمد:٦/١٥٩. (ترمذی)
²) احمد:٦/٩٥.

Scanned with Ca

لَا تُنْصَرُوْنَ ۝۶۵ قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ
هيڅ امداد نهٔ ملاميږی | په تحقيق سره وؤ | ايتونه زما | چې لوستلې کيدل به | په تاسو باندې
دطرفه به ستاسو مدد نشی کولې | زما آيتونه تاسو ته لوستلې شول
فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ۝۶۶ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۚ بِهٖ
نو وئ تاسو | په پوندو خپلو باند | چې واپس به تښتيدئ | تکبر کونکی به وئ | په هغه پورې
نو تاسو به ترې نه په شا روان وئ | تکبر به مو کولو
سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ۝۶۷
دشپې قيصه کونکی وئ | اوبکواس به مو کولو |
قيصې به مو ترې جوړولې بيهوده

قوله تعالى:- وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا

انسان ته د وس نه زيات تکليف نه ورکولې کيږی:- الله ﷻ شريعت آسان کړې دې اوداسې احکام ئې نه دی مقرر کړی کوم چه دانسانی طاقت نه بهر وی بيابه دقيامت په ورځ هغه د دوی دعملونوحساب اخلی چه ټول په ټول به په کتابی شکل کښې ليکلې شوی موجود وی. دا عمل نامه به صحيح صحيح د هغوی هر يو عمل اوښائی او په چا باندې به هيڅ قسم ظلم نه شی کولې هيڅ يوه نيکی به کميږی نه بلکه د اکثرو مؤمنانو ګناهونه به معاف کولې شی. دمشرکانو زړونه د قرآن نه اوختلې شوی اودهوکه شوی دی دې نه علاوه هم د هغوی نورې بدعملئی دی لکه چه شرك وغيره دوی ښه په ښکاره کوی[1] دې دپاره چه د هغوی بدئی هغوی ددوزخ نه اخوانه کړی. هغه حديث تيرشو په کوم کښې ارشاد دې چه انسان دنيکئی کارونوکولوکولوسره دجنت نه ديولاس په فاصله شی چه په هغه د تقدير ليك غالب راځی اوبدعملئی شروع کوی نتيجه داوی هغه دوزخ ته اورسی[2] تردې چه کله په هغوی کښې په آبادو خوشحالواودولت مندوخلقو باندې دالله ﷻ عذاب راپريوځی نو دې وخت هغوی فرياد کوی. په سورت مزمل کښې ارشاددی چه ما اوداامالداران دروغ ګنړونکی پريږدئی دوی ته لږ شان مهلت نور هم ورکړه مونږ سره بيړئی هم دی اودوزخ هم شته او په مرئی کښې اينختونکې خوراك هم شته اودردناك عذاب هم شته[3] يوبل آيت کښې دی ﴿كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ۝﴾[4] يعنی مونږ دې نه وړاندې هم ډيرکلی تباه کړی دی هغه وخت هغوی شوراوغوغا شروع کړه چه بې فائدې وه. دلته فرمائی چه نن تاسو ولې شورکوئی؟ولې فريادکوئی؟هيڅ څوك نن ستاسو په کارنه شی راتلې چه په تاسوباندې د الله ﷻ عذاب راغلونو اوس ټولې چغې صورې بې فائدې دی. څوك دی چه زمادعذاب په مقابله کښې ستاسو امداداوکړې شی بياد هغوی يوه لويه ګناه بيانوی چه دا زما د آياتونو منکر وو هغه به نی اوريدل او هيرول به ئی چه راغوښتې به شونو انکار به نی کولود توحيدنه به نی انکارکولو او په شرك باندې عقيده لرله حکم خود اوچت او بزرګ الله ﷻ چليږی (مُسْتَكْبِرِيْنَ) حال دې د حق نه اخواکيدل اودحق نه دانکارکولودوی به هغه وخت کبرکولواوحق اواهل حق به ئی سپك ګنړل ددې معنی په رڼړا

---

[1] الطبری:۱۹/۴۹.
[2] صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله عليهم:۳۲۰۸،صحيح مسلم: ۲۶۴۳، احمد:۲/۳۸۲، ابن حبان: ۱۶۷۴.
[3] ۷۳/المزمل:۱۱-۱۳.
[4] ۳۸/ص:۳.

Scanned with Ca

کښې د (به) ضمير مرجع ياخوحرم دې يعنى مکه چه دوی به په هغې کښې فضول بکواس کولو ياقرآن پاك دې په کوم پورې چه به دوی تورقې کولې کله به ئې ورته شاعری ونيل کله کهانت وغيره يا پخپله حضورﷺ دې چه د شپې به بې کاره اوزګار ناست وو ګپ شپ کښې به ئې کله حضور ﷺ ته شاعر ونيل کله کاهن ونيل کله جادوګر کله دورغژن او کله مجنون ونيل سره د دې چه حرم د الله ﷻ کوردې قرآن د الله ﷻ کلام دې حضورﷺ دالله ﷻ رسول ﷺ دی چاله الله ﷻ خپل امداد رسولې دې او په مکه باندې قبضه ورکړه دا مشرکان ئې د هغه ځای نه ذليل او خوار کولوسره اوويستل اوداهم ونيلې شوی دی چه مراددا دې چه داخلق د بيت الله د وجه نه فخر کولو اوخيال به ئې کولوچه هغوی اولياء الله دی سره د دې چه دا خيال ئې صرف وهم وو.د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه دقريشو مشرکانوبه په بيت الله باندې فخر کولو(١)خپل ځان به ئې د دې مهتمم او متولی ګڼړلو سره د دې چه نه به ئې آباده وله اونه به ئې د دې صحيح ادب کولو. ابن ابی حاتم m دلته ډير څه ليکلې دی حاصل د هغه ټولوهم دا دی.

اَفَلَمۡ يَدَّبَّرُوا الۡقَوۡلَ
ا ايا غوروفکر اونۀ کړو دې خلقو ا په دې کلام باند
ا ايا دوئ په دې کلام کښې سوچ فکر نه کوی
اَمۡ جَآءَهُمۡ مَّا لَمۡ يَاۡتِ اٰبَآءَهُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿٦٨﴾ اَمۡ لَمۡ
يا راغلې دې دوئ ته ا هغه څيز ا چې نه وو راغلي ا پلرونو ددوئ ا اولنو ته ا يا اونۀ
يا دوئ ته څه داسې علم راغلې دې اچې ددوئ وړاندينو مشرانو ته نه وو ورغلې ا يا
يَعۡرِفُوۡا رَسُوۡلَهُمۡ فَهُمۡ لَهٗ مُنۡكِرُوۡنَ ﴿٦٩﴾ اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ
پيژندو دوئ ا رسول خپل ا نوګنې دوئ ا دهغه نه ا دنااشنا والی په وجه تريری ا يا وائی دوئ
دوئ خپل پيغمبر اونه پيژندو ا او ددې په وجه دوئ د هغه منکران شول ا اوکه دوئ دا وائی
بِهٖ جِنَّةٌ ؕ بَلۡ جَآءَهُمۡ بِالۡحَقِّ وَاَكۡثَرُهُمۡ
چې په دۀ باندې ليونتوب دې ا(نۀ ده داسې) بلکه ا هغه دوئ ته حق راوړې دې ا او زيات خلق ددوئ
چې دې سودانی دې انه ، بلکه هغه خو ورته رينښتونې خبره راوړې ده ا اوپه دوئ په زياتو
لِلۡحَقِّ كٰرِهُوۡنَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الۡحَقُّ اَهۡوَآءَهُمۡ لَفَسَدَتِ
حق لره ا ناخوښونکې دی ا او که پيروی کولې ا حق ا دخواهشاتو ددوئ انو خامخا به خراب شوی وو
باندې رښتيا بد لګی ا اوکه چرې حق د دوی د خواهشاتو تابعداری کړې وې انو آسمانونه
السَّمٰوٰتُ وَالۡاَرۡضُ وَمَنۡ فِيۡهِنَّ ؕ بَلۡ اَتَيۡنٰهُمۡ
اسمانونه ا او زمکه ا او هغه څوك ا چې په دې کښې دی ا بلکه ا راوړې دې مونږ دوئ ته
اوزمکه اوڅه چې په دې کښې دی ټول تباه به شوی وو ا ....بلکه مونږ خو دوئ

١) حاکم:٢/٣٩٤.

Scanned with Ca

بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۷۱﴾ اَمْ تَسْئَلُهُمْ خَرْجًا

ذکر ددوی | نو دوی | دذکر خپل نه | مخ اړونکی دی | یا ته غواړې ددوی نه | څه اجرت

ته سودمند د خبره ورکړه | خو دوی د سودمندې خبرې نه هم مخ اړوی | آیا ته ددوی نه څه

فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۷۲﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ

نو ثواب درب | ستا | بهتر دې | او هغه | بهتره رزق ورکونکې دې | او بیشکه ته | خامخا رابلې دوی

معاوضه غواړې | خو ستا درب عوض دټولو نه ښه دې | او هغه دټولو نه ښه رزق ورکونکې دې او بیشکه ته

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۷۳﴾ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

لارې | نیغې ته | او بیشکه هغه کسان | چې ایمان نه راوړی | په اخرت باندې |

دوی سمې لارې ته رابلې | او بیشکه هغه خلق چې په آخرت باندې یقین نه ساتی

عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا

دډغې نیغې لارې نه | خامخا ډډه کونکی دی | او که رحم اوکړو په دوی باندې | او لرې کړو مونږ

هغوی دسمې لارې نه بې لارې شوی دی | او که مونږ په دوی باندې رحم اوکړو | او ددوی

مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ

هغه | چې په دوی باندې | دتکلیف نه | نو ښه به ټینګ شي دوی | په سرکشی خپله کښې

تکلیفونه لرې کړو | نو بیا به هم دوی په خپله ګمراهۍ کښې سرګردانه وی

يَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾

چې سرګردانه به وی |

قوله تعالى:- اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ

قرآن پاک بې مثال او بینظیر کتاب دې :- الله ﷻ د مشرکانو په دې قول باندې انکار کوی کوم چه هغوی د قرآن پاك په نه پوهیدوکښې اوپه دې کښې غور نه کولوکښې کولواود دې نه به نې مخ اړولو سره د دې چه الله ﷻ په هغوی باندې خپل هغه پاك او بزرګ کتاب نازل کړې وو چه په یونبی باندې هم نه وو نازل کړې دا د ټولونه پوره اشرف او غوره کتاب دې. دهغوی پلاران نیکونه په جاهلیت کښې مړه شوی وودچا په لاسونوکښې چه هیڅ یوخدائی کتاب نه وو په هغوی کښې څوك پیغمبر نه وو راغلې نوهغوی له پکاروو چه د الله ﷻ د رسول ﷺ خبره نې منلې وه دالله ﷻ د کتاب نې قدرکړې وو اوشپه ورځ نې په دې باندې عمل کولو لکه څنګه چه په هغوی کښې پوهه خلقو اوکړل چه هغوی مسلمانان او د رسول ﷺ تابعدار شو اوپه خپل عمل نې الله ﷻ رضاکړوافسوس چه کافرانودعقل نه کاروانخستلو.دقرآن متشابه آیاتونوپسې شونوهلاك شوآیاداخلق محمدﷺ نه پیژنی آیاد هغوی صداقت امانت اودیانت هغوی ته معلوم نه دې؟حضورﷺ خوهم په هغوی کښې پیداشوې هم په هغوی کښې لوئ شوې بیاڅه وجه ده چه نن هغه ته دروغژن وائی چاته چه به نې ددې نه وړاندې رښتونې وئیلو دوه مخیزکیږی. جعفرﷺ بن ابی طالب د حبشی بادشاه نجاشی په وړاندې په ډك دربار کښې هم دغه فرمائیلې ووچه الله ﷻرب العالمین وحده لاشریك له مونږ کښې یورسول راولیګلودچا نسب د چا صداقت د چا دیانت اوامانت چه مونږ ته ښه معلوم وو.مغیره بن شعبه ﷺ کسری ته دجنګ په وخت کښې دجنګ په میدان

Scanned with Ca

کښې هم داونيلي وو ابوسفيان ﷺبن صخربن حرب دروم بادشاه ته هم دا فرمائيلي وو په ډك دربار کښې بادشاه د هغه نه اود هغه د ملګرونه تپوس کړي ووسره د دې چه په هغه وخت کښې هغه مسلمان شوې هم نه وو ولې هغوی ته دحضور ﷺ صداقت امانت ديانت اود رښتونوالی په نسبت دښکليوالی اقرار کړې وو([1])وئيل به ئې دې ليونې دې ياده قرآن پاك دخپل خان نه جوړکړې دې سره د دې چه خبره داسې نه وه حقيقت صرف دا دې چه د هغوی زړونه د ايمان نه خالی وودوی به په قرآن پاك باندې نظر نه اچولو اوځه چه به په خُله ورتله دوړول به ئې. قرآن پاك خوهغه کلام دې چه د هغې د مثل اونظيرنه ټوله دنياعاجزه ده. سره دسخت مخالفت اوسره د پوره کوشش او په ډيره مقابله کولوکښې د چا نه هيڅ هم اونه شوچه ددې په شان قرآن ئې پخپله جوړکړې وې يادټولوپه امدادئې ددې په شان يوسورت جوړکړې وې داخوسراسر حق دې اود هغوی حق سره چيړ دې. روستونئی جمله حال دې اوکيدې شی چه مستانفه وی والله اعلم.ذکر دې چه يوځل حضور ﷺ يوسړی ته اوفرمائيل چه مسلمان شه هغه وئيل سره د دې چه زما د دې نه نفرت وی؟حضور ﷺ اوفرمائيل وی دې. په يو روايت کښې دی يوسړې حضور ﷺ ته لارکښې ملاوشو حضور ﷺ هغه ته اووئيل اسلام قبول کړه په هغه باندې دا ډير سخت اولګيدل او مخ ئې تك سور شو حضور ﷺ اوفرمائيل ګوره چه ته په يوه ډيره غيرآباد خطرناکه لار روان ئې اوتاته يوسړې ملاوشی چه دهغه د حسب اونسب نه ته ښه خبرئې اود هغه د رښتون ولئی او امانت نه ته ښه خبرئې اوهغه تاته اووائی چه په دې لار ځه کومه چه آسانه ارته اونيغه اوصفاده نودا اووايه چه ته به د هغه په خودلې شوې لارځې که نه؟ هغه وئيل چه اوخامخابه ځم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بس ته يقين اوکړه په الله ﷻ قسم چه ته د دنياد دې سختې ګرانې اوخطرناکې لار نه هم په ډيره خرابه لار روان ئې اوزه تاته د نيغې لار دعوت درکوم اوزما اومنه. روايت دې چه يوبل داسې سړی ته رسول الله ﷺ فرمائيلي ووکله چه هغه د اسلام د دعوت ورکولوسره بدمنلې ووچه ستا دوه ملګری وی يورښتونې او امانتدار بل دروغژن اوخيانت کونکې نوته اوښايه چاسره به محبت کوې هغه وئيل رښتونی امين سره وني فرمائيل چه هم دغه شان تاسو خلق خپل رب سره نيزدې ئې([2])دحق نه مراد د سدی m په قول هم پخپله الله ﷻ دې([3])يعنی که الله ﷻ هم د دوی په مرضئی سره شريعت مقررکولونوزمکه او آسمان به وران شوې وولکه چه بل آيت کښې دی چه کافرانووئيل په دې دواړو کلوکښې چرته په يولوئ سړی دا قرآن ولې نازل نه شو؟ددې په جواب کښې دافرمان دې چه آياد رباني رحمت تقسيم ددوی په لاسونو کښې دې؟([4])يوبل آيت کښې دی چه که درب درحمت دخزانودوی مالکان وې نودوی به دخپل بخيل توب په وجه ټوله دنياتړې ساتلې وه([5])

دا نسان دماغ د مخلوق د انتظام نه عاجز دی:-يوبل آيت کښې دی که دوی چرته د ملك د يوې حصې مالکان جوړکړې وونودوی خوبه يوه پيسه هم چاته نه ورکوله([6]) نو پدې آياتونوکښې الله رب العزت بيان اوفرمائيلو چه انسانی دماغ د مخلوق په انتظام کښې د قابليت نااهل دې داهم د الله ﷻ شان دې چه دهغه صفتونه د هغه فرمان اود هغه افعال د هغه د شريعت تقدير اودهغه تدبيرټول مخلوق راګير کړې دې اود ټول مخلوق حاجت پوره کول دهغه دمصلحت لاندې دې دهغه نه بغيرڅوك معبود نشته نه

---

[1]) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب کيف کان بدءالوحی الی رسول الله :۷، صحيح مسلم:۱۷۷۳.

[2]) دارو ايت مرسل دې.

[3]) الطبری:۵۷/۱۹.

[4]) ۴۳/الزخرف:۳۱-۳۲.

[5]) ۱۷/الاسراء:۱۰۰.

[6]) ۴/النساء:۵۳.

Scanned with Ca

خوك بالونكي. بیافرمائی چه دا قرآن پاك هم مونږ د دوی د نصیحت د پاره راورلي دي دوی د دې نه مخ اړوی. بیا ارشاد دي چه ته د قرآن پاك په تبلیغ د دوی نه څه اجرت نه غواړې ستانظرصرف هم په الله ﷻ دې هم هغه به تاله د دې اجر درکوی لکه چه ونی فرمانیل کومه بدله چه زه تاسو نه غواړم هغه مي هم تاسو له درکړه زه خود اجر غوښتونکې صرف هم د الله ﷻ نه یم([1])په بل آیت کښې حضورﷺ ته حکم اوشوچه اعلان اوکړه زه نه څه بدله غواړم اونه په تکلف کونکوکښې یم([2])بل ځائې دی اووایه چه زه تاسو نه په دې باندې هیڅ اجر نه غواړم صرف د خپلولئی د تعلق جوش دی([3])په سورت یس کښې دی دښاردلرې غاړې نه چه کوم سړې په منډه راغلو هغه خپل قوم ته اوونیل خلقو د خپلو انبیاؤ کرامو تابعداری کوئی څوك چه تاسو نه هیڅ اجر اوبدله نه غواړی.([4]) دلته نی اوفرمائیل هم هغه بهترین رازق دې ته خلق نیغې لارې ته راغواړه.

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د امت مثال:-مسنداحمد کښې دی حضورﷺ اوده وودوه فرښتې راغلې یوه دحضورﷺ سر مبارك ته او بله پښو مبارکوته اودریدې. یوې بلې ته اوونیل چه د ده اود ده د امت مثال بیان کړه هغې ونیل د ده مثال د هغه قافلې د مسافر په شان دې چه په یوکولاومیدان کښې وو نه دهغوی سره څه توښه وه نه اوبه اودانه اونه د وړاندې تلو طاقت اونه د روستو تلوطاقت. حیران وو چه څه به کیږی په دې کښې یوښه سړې یوشریف انسان په ښکلی لباس کښې راغلو هغه په راتلوسره د هغوی پریشانئی ته اوکتل هغوی ته اوونیل که تاسوزما وینا اومنئی اوماپسې راشئی نوزه به تاسو د میونه ډکوباغونو اوداوبونه ډکو حوضونوته اورسوم تولود هغه خبره اومنله اوهغه په حقیقت کښې هغوی شنوډکو باغونو تازه او روانوچینو ته اورسول چرته نه چه دې خلقو بې منع کولوخوراك څښاك اوکړو اودې سره ښه ماړه او تازه او چاق شو یوه ورځ هغه اوونیل چه ګورئی ماتاسو د هغه غریبئی او تکلیف نه دلته راوستلئی اودې د مزې ځائې ته مې راورسولئی اوس که تاسو زما منئی نو زه به د دې نه هم تاسواوچتوباغونو او پاك ځائې ته اود دې نه هم د چپو وهونکونهرونو طرف ته بوځم په دې باندې یود ډله تیاره شوه او هغوی ونیل چه مونږ تاسره یوخودویمې ډلې اوونیل مونږ ته د نورو ضرورت نشته بس مونږ خو به هم دلته پراته یو. ([5])

بل مثال، د امت یج کول او د کوثر بیان:-ابویعلی موصلی کښې دی حضورﷺ فرمائی زه به تاسو نه غیږې ډکوم اوستاسو شاګانې به رانیولوسره تاسو د دوزخ نه منع کوم خوتاسو به د پتنګانواو د سپرلی دچینجو په شان زما د لاسونونه خلاصیږئی او په اورکښې غورزیږئی نوآیاتاسوداغواړئی چه زه تاسو پریږدم؟واورئی په حوض کوثر باندې به زه ستاسوپیشوا او خیال ساتونکې یم تاسوبه ځان له ځان له او ډلې ډلې زماخواله راځئی زه به تاسو ستاسو په نښمونښانوباندې علامتونواونومونوسره پیژنم لکه څنګه چه یونوې ناخبره سړې خپل اوښان د نورو د اوښانونه جدا کوی.زمادسترګوپه وړاندې به تاسو کښې بعضې دګس طرف والا دعذاب فرښتې رانیسی بوتلل به ئی غواړی نوزه به الله ﷻ ته عرض اوکړم اې الله دازما دقوم اوزما د امت خلق دی نوجواب به ملاوشی چه تاته نه ده معلومه تانه پس دوی کوم کوم بدعتونه کړی دی دوی خوتانه پس دخپل ګیتوپه مخ واپس شوی دی هغه به هم اوپیژنم چه د قیامت په ورځ به ئی په خپل سټ باندې چیلئی راپشاکړې راځی هغه چیلئی به چغې وهی اوزمانوم به

---

[1]) ۳۴/سبا:۴۷
[2]) ۳۸/ص:۸۶.
[3]) ۴۲/الشوری:۲۳.
[4]) ۳۶/یس:۲۰.
[5]) احمد:۱/۲۶۷.

Scanned with Ca

اخلي اوازونه به کوی خوزه به هغوی ته صفااووایم چه زه د الله ﷻ په مخکښې ستاسو هیڅ په کار نه شم راتلې ماخود الله ﷻ خبرې دررسولې وې دغه شان به څوك وی چه د اوښ سره به راروان وی برړېږی به او آوازونه به کوی اې محمد ﷺ اې محمد ﷺ زه به وایم چه زه د الله ﷻ په وړاندې ستاسود پاره هیڅ اختبار نه لرم ما خو رسول کړې وو. بعضې به راشی چه د هغوی په سټ به اس سور وی چه هنرېږی به هغه به هم ماته آواز راکوی اوزه به هم دغه جواب ورکوم. بعضې به راخی مشکونه به ئی راوچت کړې وی چغې په وهی یامحمد ﷺ یامحمد ﷺ زه به وایم چه زه خوستاسودیوکار هم مالك نه یم ماخو در رسولې وو(۱) امام علی بن مدینی فرمائی د دې حدیث سندخودې حسن خود دې یوراوی حفص بن حمیدمجهول دې خویحیی بن معین ده ته صالح ونیلې دې او نسائی اوابن حبان هم ده ته ثقه ونیلې دې د آخرت یقین نه ساتونکی د نیغې لار نه بې لارې شوی دی. کله چه یو سړې د نیغې لار نه اخواشی نو عرب وائی ﴿نکب فلان عن الطریق﴾دهغوی دکفرپوخوالې بیانولې شی که الله ﷻ دهغوی نه سختی اخواکړی اوهغوی ته قرآن واوروی اوپوهه نی کړی نوبیابه هم دوی دخپل کفردښمنئی سرکشۍ اوتکبر نه اخوانه شی کوم څه چه نه دی شوی هغه کله اوشی نوبیابه څنګه وی د دې علم هم الله ﷻ ته دې.بل ځایٔ ارشاد فرمانیلې دی که الله ﷻ په هغوی کښې ښیګړه لیدله نوضرور به نی هغوی ته اورول اوکه هغوی ته به نی نه اورول هم نو هغوی به اړولوسره تاویدل(۲)دوی خو به دوزخ ته مخامخ اودریدوسره یقین کوی،هغه وخت به وائی چه افسوس مونږ واپس کړې شوی وې اودرب خبرې مو دروغ نه ګنړلې اویقین موکولو. دې نه وړاندې چه کوم څیز پټ وو هغه اوس ښکاره شو. خبره دا ده چه که دوی واپس هم کړې شی نو بیابه هم د منع کړې شوی کارونوطرف ته واپس راځی الخ نودا هغه خبره ده چه کیږی به نه خوکه اوشی نو څه به وی؟د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې ﴿لو﴾ سره چه کومه یوه جمله په قرآن کریم کښې ده هغه کله هم واقع کیدونکې نه ده.

وَلَقَدْ أَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا
| او په تحقیق سره اونیول مونږ دویٔ | په عذاب سره | پس ټیټ نهٔ شو دویٔ
اومونږدویٔ په عذاب کښې رانیولی وو|اخوبیا هم نه خو رب ته تسلیم شول

لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰى إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ
رب خپل ته | اونهٔ دویٔ عاجزی اختیاروی | تر هغې پورې |چی کله| پرانستله مونږه |په هغویٔ باندې
او نه نې ورته عاجزی اوکړه | ....تر دې چې کله مونږ په دویٔ باندې د سخت عذاب

بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ إِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذِيْ
دروازه | دسخت عذاب | بیادویٔ |په هغې کښې |ناامیده وی دهر خیرنه |او هغه هغه ذات دې
دروازه پرانسته |نوبیادویٔ په دې کښې ناامیده شول |او الله هغه ذات دې

أَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
چی پیدا نې کړو | ستاسو دپاره | طاقت داوریدو | او طاقت دلیدو | او زړونه (دپاره دسوچ)
چې تاسو ته ئې غوږونه سترګې او زړونه درکړل

[1] مجمع الزوائد:۸۵/۳، کشف الاستار:۹۰۰وسنده حسن.
[2] ۸/الانعام:۲۳.

Scanned with Ca

قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (٧٨) وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ

دیر لږ دي | هغه | چې تاسو شکر اوباسئ | او هغه هغه ذات دی | چې خواره نې کړئ تاسو

خو تاسو دیر کم شکر اوباسئ || او الله ﷻ هغه ذات دی چې تاسو ئې د زمکې په مخ

فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٧٩) وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي

په زمکه کښې || او خاص هغه ته به تاسو ورجمع کړې شئ || او هغه هغه ذات دی | چې ژوندی کول کوی

خواره کړې ئې | او هم دهغه طرفته به تاسو جمع کولې شئ || او هم هغه ذات دې چې ژوندي کول

وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٨٠)

او مره کول کوی || او خاص دهغه کار دی | بدلول | دشپې | او دورځې | ایا نو تاسو عقل نهٔ چلوئ

کوی او وژل کوی || او دشپې ورځې اړول دهغه په اختیار کښې دی انو ایا تاسو دعقل نه کار نهٔ اخلئ

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ (٨١) قَالُوا أَإِذَا

بلکه | وائی دوئ | په مثل دهغې | چې وئیلي دی | ړومبنو کافرانو | دوئ وائي | ایا هر کله چې

بلکه دا خلق هم هغه خبرې کوی | لکه چې پخوانو (کافرانو) کړې وې | دوئ وائی کله چې

مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ (٨٢)

مړه شو مونږه | او شو مونږه | خاورې | او هډوکی انو ایا مونږ به اکنې خامخا ژوندی راپاسولې کیږو

مونږ مړهٔ شو | او خاورې او هډوکی شو | نو ایا لابیا به راژوندی کولې شو

لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَا

په تحقیق وعده شوی ده | زمونږ سره || او دپلارانو زمونږ سره | دا | امخکښې ددې نه | نهٔ دی دا خبری

داسې وعدې خو مونږ سره او زمونږ مشرانو سره پخوا راسې کیږی | دا تول بل څیه نه دی

إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (٨٣)

مگر | هسې (قیصې) دی | دپخوانو خلقو |

بلکه تشې د پخوانو خلقو بې سنده خبرې دی

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَخَذْنَٰهُم بِالْعَذَابِ

د الله ﷻ عذاب اود کافرانو په خپل ځائې کلک اودریدل:-فرمائی چه مونږ هغوی د دوی د بدو په وجه په سختو اومصیبتونوکښې اخته کړل خوبیاهم هغوی نه خپل کفر پریخودو اونه د الله ﷻ طرف ته ټیټ شو بلکه په کفر اوگمراهئی کښې اخته دی نه د هغوی زړونه نرم شو اونه دوی په ربښتونی زړه سره زمونږ طرف ته متوجه شو اونه ئې د دعاد پاره لاس اوچت کړو لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَوْلَآ إِذْ جَآءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَٰنُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾[1] زمونږ عذاب په لیدوسره دوی زمونږ طرف ته په عاجزئی سره ولې ټیټ نه شو؟خبره دا ده چه د دوی زړونه سخت شوی دی الخ. ابن عباس ﷛ فرمائی چه په دې آیت کښې هغه قحط کالنی ذکردې چه په قریشوباندې دحضورﷺ دنه منلوپه وجه راغلی وه دکوم شکایت سره چه ابوسفیان د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوحضورﷺ ته ئې د الله ﷻ قسمونه

---

[1] ٦/الانعام:٤٣.

ورکړل اود خپلولئي واسطې ئې ورکړې اوونې ونيل چه مونږ خو اوس ګندګۍ اووينې خورو. [۱]

د قريشو د قحط سالئ تذکره:- بخاری اومسلم کښې دی د قريشو شيطانونه تنګ راغلو نو رسول الله ﷺ د هغوی د پاره بددعاکړې وه څنګه چه د حضرت يوسف عليه السلام په زمانه کښې اووه کاله قحط راغلې وو هم په دغه شان قحط باندې اې الله ته زما امداد اوکړه[۲] ابن ابی حاتم کښې دی وهب بن منبه رحمه الله قيدکړې شوهلته يوخوان سړی اوونيل زه تاته د زړه دخوشحالولود پاره څوشعرونه اووايم؟ نوهغوی اوفرمائيل دې وخت کښې مونږ د الله ﷻ په عذاب کښې يواوقرآن د دې شکايت کړې دی چه څوک داسې وخت کښې هم الله ﷻ ته تيټ نه شی بياهغه درې روژې برابر اوساتلې.بياد هغه سوال اوکړې شو چه دا په مينځ کښې روژې ماتې نه کول څنګه روژې دی؟نوجواب نی ورکړو چه يونوې څيز ديخوانه اوشويعنی قيد نويونوې څيز مونږ هم اوکړو يعنی په عبادت کښې زياتوالې. تردې چه د الله ﷻ حکم راورسيدو ناڅاپې وخت راغلو اود کومو عذابونوچه په خوب اوخيال کښې هم نه وو هغه راغله نود هر قسم خير نه محروم شو اميدنی ختم شو او حيران اوويريدلې پاتې شو. د الله ﷻ نعمتونوته اوګوره هغه غوږونه درکړی هغه سترګې درکړی زړه ئې درکړو عقل اوپوهه ئې درکړه چه غور اوفکر اوکړئ د هغه وحدانيت او د هغه په اختياربادې خان پوه کړې شئ. خوچه څومره څومره نعمتونه زيات شو شکر کم شو.لکه چه څنګه ارشاد دې دغه شان حرص اوکړئ خو په دوی کښې اکثر بې ايمانه دی[۳] بيادخپل عظيم الشان سلطنت اوقدرت بيان فرمائی چه مخلوق هغه پيداکړو او پخپله کولاو زمکه کښې تقسيم کړل بيابه دقيامت په ورځ خواره شوی راغونډکړی اوخپل خان سره به ئې جمع کړی.اوس هم هغه پيدا کړی ئی او بيا به موهم هغه سوزوی.

داوسنو او مخکښينو کافرانو زړونه يو شان دی :- هيڅ وړوکې لوئ روستو مخکې به باقی نه پاتې کيږی هم د دغه سخاشوی اوډډ شوی هډوکوژوندی کونکې اودخلقو وژونکې دې هم د هغه په حکم سره ورځ راخيژی شپه راځی ديونظام نه پس بل نظام راځی نه نمر دسپوږمئی نه وړاندې کيدې شی نه شپه په ورځې باندې وړانديوالې کولې شی آيا په تاسوکښې دومره هم عقل نشته چه دومره لويو نښو کتلوسره خپل الله ﷻ اوپيژنئی؟ اود هغه د غلبه اود هغه دعلم قائل شئی.خبره دا ده چه که د دې زمانې کافروی که د وړاندې زمانووی خوزړونه د ټولويودی ژبې هم يودی کوم بکواس چه د وړاندينو وې هغه د دې روستونوهم دې چه مړه کيدوسره خاورې کيدونه پس صرف دسخاشوی هډوکوپه شکل کښې دباقی پاتې کيدونه پس په نوی پيداکيدوسره به پيداکولې شی په عقل کښې نه راځی.مونږته هم دغه اوونيلې شو زمونږ پلاران اونيکونه ئې هم په دې اوويرول خومونږ يومړې هم په ژوندې کيدو باندې اونه ليده مونږخوپوهيږو چه دا صرف بکواس دې. بل آيت کښې دی هغوی اوونيل چه کله مونږ سخا هډوکی شو هغه وخت به هم بيا راژوندی کولې شو؟ الله ﷻ اوفرمائيل چه کومه خبره تاسونه کيدونکې ګڼړئي نوپه يوآواز سره به اوشی او ټوله دنيابه زمونږ په وړاندې په يو ميدان کښې راجمع شی. په سورت يس کښې هم دا اعتراض اوجواب دې چه آياانسان نه ګوری چه مونږ د نطفې نه پيداکړې بيا هغه ضدی او جنجالې جوړشواوخپل پيدائش ئې هيرکړو اوپه مونږ باندې اعتراضونه کولوسره مثالونه ورکوی چه دا الله ﷻ راپيداکړی چا چه دوی په اول خل راپيداکړی وو اوچه د هرڅيز پيداکولو عالم دې. [۴]

---

[۱] الطبرانی:۲۰۳۸ وسنده حسن؛ حاکم: ۳۹۴/۳.

[۲] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الروم:۴۷۷۴، صحيح مسلم:۲۷۹۸، احمد:۳۸۰/۱، ترمذی:۳۲۵۴.

[۳] ۱۲/يوسف:۱۰۳.

[۴] ۳۶/يس:۷۷-۷۹.

Scanned with Ca

قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ

ورته اووايه | چا لره ده | دا زمكه

(اې پيغمبره) ته ورته اووايه چې دا زمكه

وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ (٨٤) سَيَقُوْلُوْنَ

او هغه مخلوقات چې په دې كښې دي | كه چرې يئ تاسو | چې پوهيږئ | ضرور به اووائي دوى

او ددې دپاسه اوسيدنكي خلق ټول د چا مخلوق دي | كه تاسو ترې نه خبر يئ | دوى به ضرور اووائي

لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ (٨٥) قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ

چې الله لره دي | ورته اووايه | ايا نو تاسو نصيحت نه قبلوئ | اووايه | څوك دې | رب داسمانونو

چې دا ټول د الله ﷻ مخلوق دي | نو ورته اووايه چې نو بيا فكر پرې ولې نه كوئ | ورته اووايه چې د

السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ (٨٦) سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ

اووه | او درب | دعرش | لوئ | ضرور به اووائي دوئ | الله لره دي | ورته اووايه

اووه اسمانونو رب څوك دې | او د لوئې عرش مالك څوك دې | دوئ به جواب اوكړي چې دا هرڅه

اَفَلَا تَتَّقُوْنَ (٨٧) قُلْ مَنْۢ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ

ايا نو تاسو يريږئ نه | ورته اووايه | څوك دې | چې په لاس دهغه كښې | بادشاهي |

دالله دي | نو ورته اووايه چې تاسو ترې نه ولې نه ويريږئ | ورته اووايه چې هغه څوك دې چې په لاس كښې يئ

كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ

دهر څيز ده | او هغه | پناه وركوى | او نه شي وركولې څوك پناه | په مقابله دهغه كښې | كه يئ تاسو

دهر څيز اختيار دې | او هغه پناه وركوى | او دهغه په مقابله كښې څوك چاته پناه نشي وركولې

تَعْلَمُوْنَ (٨٨) سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ فَاَنّٰى

چې پوهيږئ | ضرور به اووائي دوئ | چې دا اختيار الله لره دې | ورته اووايه | نو بيا څنګه

كه چرې تاسو پوهيږئ | نو به وائي چې الله ﷻ ! | نو ورته اووايه چې بيا په تاسو د كوم طرفه

تُسْحَرُوْنَ (٨٩) بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ (٩٠)

دوكه كيږئ | بلكه راوړې دې مونږ دوئ ته | حق | او بيشكه چې دوئ | دروغژن دي

جادو كولې شي ؟ | بلكه مونږ دوئ ته حقه خبره رسولې ده | او دوئ يقيناً دروغژن دي

قوله تعالىٰ:- سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ

مشركانو به هم الله ﷻ خالق اومالك منلو:- الله ﷻ جل وعلاد خپل وحدانيت خالقيت تصرف اوملكيت ثبوت وركوى دې د پاره چه معلومه شي چه معبودبرحق صرف هم هغه دې دهغه نه بغيردبل چا عبادت نه دې كول پكار. هغه يودې بغيردشريك نه دې. نوخپل عزت مندرسول الله ﷺ ته حكم وركوى چه ته دې مشركانونه تپوس اوكړه نوهغوى به په صفاالفاظوسره دالله ﷻ درب كيدو اقرار اوكړي اوبه هغې كښې به هيڅ څوك شريك نه ګڼړي. ته هم د دوى جواب واخله اودوى قائل كړه چه كله خالق اومالك صرف الله ﷻ دې دهغه نه علاوه بل معبودنشته نو بيا هغه خان له څنګه معبود نه شي كيدې؟ د هغه سره د

Scanned with Ca

نوروعبادت ولې کولې شي؟ واقعه هم دا ده چه هغوی خپل معبودان هم دالله ﷻ مخلوق اودالله ﷻ مملوك ګڼړل خودوی دالله ﷻ مقربان ګڼړلوسره په دې نیت عبادت کولو چه هغوی به مونږ هم د الله ﷻ په دربارکښې مقرب کړي. حکم کولې شي چه د زمکې اود زمکې دټولوخیزونومالك څوك دې؟د دې په بابت د دې مشرکانونه تپوس اوکړه د دوی جواب به هم دا وی چه هم هغه وحده لاشریك له دې. اوس ته بیادوی ته اووایه چه سره د دې اقرار کولوبه تاسوبیا هم دا نه ګڼړئې چه د عبادت لائق هم هغه یو الله دې څکه چه خالق اورازق هم هغه دې. بیا تپوس اوکړه چه د دې اوچت اولوئ آسمان جوړونکې خالق څوك دې چه دعرش غوندې زبردست څیز رب دې؟ کوم چه د مخلوق چت دې. لکه چه حضور ﷺ ارشاد فرمائیلې دالله ﷻ ډیرلوئ شان دې د هغه عرش په آسمانونوباندې داسې دې حضور ﷺ د خپلو لاسونو نه یوګنبدغوندې جوړکړو وتې خودل([1]) بل حدیث کښې دی اووه واړه آسمانونه اووه زمکې اود دې ټول مخلوق دکرسئې په مقابله کښې داسې دی لکه چه په یوکولاوهوارمیدان کښې یوه ګوتمه پرته وی. اوکرسئې سره ددې ټولوڅیزونو دعرش په مقابله کښې هم داسې ده.دبعضې سلفونه نقل دی د عرش د یوطرف نه دبل طرف پورې لریوالې دپنځوسو زروکالویه مسافت دې.اوداوومې زمکې نه ددې اوچت والې دپنځوسوزروکالویه مسافت دې. دعرش نوم د دې د اوچتوالی په وجه عرش دې. د کعب احبار ؓ نه روایت دې چه آسمان د عرش په مقابله کښې داسې دې لکه چه یوفانوس د زمکې اوآسمان په مینځ کښې وی. د مجاهد قول دې چه آسمان اوزمکه د عرش په مقابله کښې داسې دی لکه چه یوګوتمه په یولوئ اوهوار میدان کښې پرته وی. ابن عباس ؓ فرمائی چه دالله ﷻنه بغیردعرش د قدر اوعظمت باره کښې څوك هم اندازه نه شی لګولې. د بعضې سلفوویناده چه عرش د سرو یاقوتو دې. په دې آیت کښې عرش عظیم ونیلې شوې دې اود دې سورت په آخره کښې عرش کریم ونیلې شوې دې. یعنی ډیر لوئ اود ډیر زیات ښائست والا نواوربدوالې پلنوالې کولاووالی عظمت حسن اوښه والې ډیر زیات اعلی اواوچت دې په دې وجه خلقو دې ته دسرو یاقوتو ونیلې دې.د ابن مسعود ؓ قول دې ستاسو رب سره شپه ورځ هیڅ نه وی دهغه دعرش نور د هغه د مخ د نور نه دې. غرض داچه د دې سوال جواب هم هغه دا ورکوی چه د آسمان اوعرش رب هم الله ﷻ دې نو ته اووایه چه تاسو ولې د هغه د عذابونو او سزاګانونه نه ویریږئې؟ چه د هغه سره د نورو عبادتونه کوئې.

د زمانه جاهلیت د یوې موحدې ښځې قصه:- په کتاب التفکروالاعتبارکښې امام ابوبکر ابن ابی الدنیا یو حدیث راوړلې دې چه رسول الله ﷺ به عموماً داحدیث بیانولو چه د جاهلیت په زمانه کښې یوې ښځې دغره په څوکه چیلئی څرولې هغې سره دهغې څوئ هم وو.یوځل هغه دخپلې مورنه تپوس اوکړو مورې ته چا پیداکړې ئې؟ هغې ونیل الله، ونیل زما پلار چا پیداکړې؟هغې ونیل الله. تپوس ئې اوکړو زه چاپیداکړې یم؟ هغې ونیل الله. ماشوم تپوس اوکړو اودا آسمانونه؟ هغې ونیل الله.تپوس ئې اوکړو دازمکې؟ جواب ئې ورکړو داهم الله ﷻ. بیائې تپوس اوکړومورې داغرونه چا جوړکړی دی؟مور جواب ورکړو ددې خالق هم الله ﷻ دې.تپوس ئې اوکړوزمونږ د دې چیلوپیداکونکې څوك دې؟مورئې ونیل هم دغه الله ﷻ. هغه ونیل سبحان الله دالله ﷻ دومره لوئ شان دې؟ بیادهغه په زړه کښې دالله ﷻ دومره عظمت کیناستو چه هغه په رچیدو شو اودغرنه پریوتلو اوروح ئې لاړو.ددې یوراوی لږ شان ټیك نه دې. والله اعلم. تپوس اوکړه چه د ټول ملك مالك اودهرڅیز مختارڅوك دې؟ دحضور ﷺ قسم په عام توګه هم په داسې خبروکښې شوې دې چه دهغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما خان دې کله چه به ئې څه تاکیدی قسم خوړلو نوفرمائیل به ئې چه دهغه قسم چه دزړونومالك اودهغې ګرځونکې دې. ([2])

---

[1]) ابوداوٗد کتاب السنة باب فی الجهمیة:٤٧٦٦

[2]) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب کیف کانت یمین النبی ﷺ:٦٦٢٨، ابوداوٗد٣٢٦٣، ترمذی:١٥٤٠، احمد:٢/٢٥

Scanned with Ca

بیاداهم تپوس اوکړه چه هغه څوك دي چه ټولوته پناه ورکوی؟اود هغه پناه څوك ماتولې نه شی اود هغه په مقابله کښې څوك چاته پناه نه شی ورکولې. د چا د پناه هغه پابندنه دې یعني دومره لوئ سیدو مالك چه ټول مخلوق ټول ملك اوحکومت د هغه په لاس کښې دې اوښایه هغه څوك دې؟ په عربوکښې رواج وو چه د قبیلې سردار به چاله پناه ورکړه نوټوله قبیله به د هغې پابندوه خوکه په قبیله کښې څوك دچا په پناه کښې راغله نوپه سرداربانديې دهغې پابندی نشته. دلته د الله ﷻ عظمت اوسلطنت بیانولې شی چه هغه قادرمطلق او حاکم کل دې. د هغه اراده څوك بدلولې نه شی د هغه یوحکم روستوکولې نه شی. د هغه نه څوك تپوس پوښتنه کولې نه شی د هغه د مرضئی نه بغیرپانړه خوزیدلې نه شی. که هغه د ټولونه تپوس پوښتنه اوکړی خود چا طاقت نشته چه د هغه نه څه سوال اوکړې شی. دهغه عظمت د هغه لونی اودهغه غلبه د هغه دباؤ د هغه قدرت د هغه عزت اوحکمت د هغه ډیرزیات عدل اوبې مثال دې ټول مخلوق د هغه په وړاندې عاجز ښکته اوبې وسه دې رب د ټول مخلوق تپوس کونکې دې. د دې سوال جواب هم هغه سره بغیرد دې نه بل هیڅ نه دې چه هغوی اقراراوکړی چه دومره لوئ بادشاه داسې خودمختارهم هغه یوالله دې.ورته اووایه بیاپه تاسو څه راپریوتلی دی؟په تاسوداسې کوم یوجادو شوې دې چه سره ددې اقرار کولو هم د نورو عبادتونه کونی. مونږ خود هغوی په وړاندې حق راوړو توحید ربوبیت سره سره ئې توحیداولوهیت بیان کړوصحیح دلیلونه اوصفا خبرې وراورسولې اود هغوی غلط ویناکول ښکاره کړه چه دوی په شریکانو جوړولوکښې دروغژن دی اود هغوی دروغژن کیدل پخپله د هغوی د اقرارنه ښکاره دی. لکه چه د سورت په آخره کښې اوفرمائیل د الله ﷻ نه بغیر نورو ته د آواز کولو هیڅ سندنشته[1]الخ صرف د پلارانوانیکونو په تقلیدباندې کلك ولاړدی اوداوانی هم چه مونږ خپل مشران هم په دې باندې لیدلی دی اومونږ د هغوی تقلید نه شو پریخودې.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ | مِنْ وَّلَدٍ | وَّمَا كَانَ | مَعَهٗ | مِنْ اِلٰهٍ | اِذًا
نه دې نیولې الله | هیڅوك څوئې | او نشته | دهغه سره | بل څوك معبود | که داسې وې
الله ﷻ هیڅوک څان له څوئې کړې نه دې | اونه هغه سره بل څوک معبود شریک شته ،| که
لَّذَهَبَ | كُلُّ اِلٰهٍ | بِمَا | خَلَقَ | وَلَعَلَا
نو بوتلې به وې | هر معبود | هغه مخلوق | چې پیدا کړې ئې وؤ | او خامخا به غلبه کولې
داسې وې نو هر یو معبود به خپل مخلوق څان له بیل کړې وو| او بیا به ئې
بَعْضُهُمْ | عَلٰى بَعْضٍ ؕ | سُبْحٰنَ اللّٰهِ | عَمَّا | يَصِفُوْنَ ۙ﴿۹۱﴾ | عٰلِمِ
خینو دهغوئ | په خینو باندې | پاکی دالله ده | دهغه خبرونه | چې بیانوئ ئې دا خلق | عالم دې
په یو بل باندې حملې کولې ،| الله ﷻ دهغه خبرونه پاک دې | د کومو خبرو چه دوی هغه ته نسبت کوی
الْغَيْبِ | وَالشَّهَادَةِ | فَتَعٰلٰى | عَمَّا | يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾ ع
په پټو | او په ښکارو باندې | پس ډیر اوچت دې | دهغه څیز نه | چې شریکوی ئې دا خلق (ورسره)
هغه په پټو او څرګنده ټولو خبرو باندې ډیر ښه عالم دې |اود دوی دشرک دخبرونه پاک دې

---

[1] ۲۳/المؤمنون: ۱۱۷.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ

دَ آسمانونواوزمکو نظام هم دَ الله ﷻ په لاس کښې دې:- الله ﷻ دې نه خپل اوچتوالې اوبزرګۍ بیانوی چه دهغه دې اولاد وی یاد هغه شریك. ملك کښې تصرف کښې عبادت کښې په مستحق کیدوکښې هغه یوازې دې نه دهغه څوك اولاد شته اونه څوك شریك.که فرض کړه اومنلې شی چه ډیرخدایان دی نو هر یوخپل مخلوق مستقل مالك کیدل پکاردی نوپه موجوداتوکښې نظام قایم نه شی پاتې کیدلې خکه چه دکائناتونظام مکمل دې. عالم علوی اوعالم سفلی دآسمان اوزمکې وغیره په کمال اوربط سره په خپل خپل کارکښې مشغول دی د خپل دستور نه یوانچ اخوادیخوا کیدې نه شی. نومعلومه شوه چه د دې ټولومالك اوخالق هم یوالله دې دانه چه ګډوډ اوډیردی.اود ډیروخدایانو منلوپه صورت کښې داهم ښکاره خبره ده چه هریو به بل ښکته اومغلوب کول او پخپله غالب اوزورآور کیدل غواړی که غالب راغلونومغلوب الله پاتې نه شو اوکه غالب رانغلونوهغه بیاپخپله الله نه دې.اوس دادواړه دلیلونه ښائی چه الله ﷻ هم یودې.دمتکلمینو په توګه دې دلیل ته دلیل تمانع وائی د دې تقریردادې که چرې دوه خدایان اومنلې شی یاد دې نه زیات نوپوبه د بدن د حرکت اراده کوی بل به ددې د سکون اراده کوی نواوس په دې حال کښې که د دواړو مراد حاصل نه شی نوبیاخو دواړه عاجز پاتې شو اوچه کله عاجز پاتې شو نوالله کیدې نه شی خکه چه واجب خوعاجز نه وی. اودا هم ناممکن دی چه د دواړو مراد پوره شی خکه چه د یوغوښتنه د بل خلاف ده نود دواړو مراد حاصلیدل محال دی اودا محال لازم شوې دې خکه چه دوه یاددوونه زیات خدایان فرض کړې شوې وو.نوداشمیرباطل شو.اوس پاتې شودریم صورت چه د یوغوښتنه پوره شی اود یونه شی نوچه د کوم یو پوره شوهغه خوغالب او واجب شو اود کوم چه پوره نه شو هغه مغلوب اوممکن شو. خکه چه د واجب داصفت نه دې چه هغه دې مغلوب شی نوپه دې صورت کښې هم دمعبودانو د زیاتوالی دا شمیر باطل شو. ثابته شوه چه الله ﷻ هم یودې. هغه ظالمان سرکښه اود حد نه تیریدونکی کافران مشرکان چه د الله ﷻ د پاره اولاد ګرځوی اود هغه شریکان ښائی د هغوی دې بیان کړې شوی صفتونونه د الله ﷻ ذات اوچت بزرګ اوخلاص دې. هغه هرهغه څیز پیژنی کوم چه د مخلوق نه پټ دې او هغه هم چه مخلوق ته ښکاره دې. نوهغه د دې ټولوشریکانونه پاك دې کوم چه منکران او مشرکان د الله ﷻ شریك ښائی.

قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿۹۳﴾

اووایه اے نبی | اے ربه زما | که چرې | ته ښانې ما ته | هغه عذاب | چې وعده نې کیږی ددوی سره

ته ورته اووایه چې ائې زما ربه! | که ته ما ته هغه عذاب خودل غواړې ا: کوم چې دوئ سره وعده شوې کولې شی

رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۹۴﴾ وَاِنَّا عَلٰٓى

اے ربه زما | پس مه شاملوه ما | په دې خلقو ظالمانو کښې | او بیشکه مونږه | په دې کار باندې

نو ائې زما ربه! ما په دې ظالمانو کښې مه شاملوه! ، اومونږ په دې

اَنْ نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقٰدِرُوْنَ ﴿۹۵﴾ اِدْفَعْ

چې اوښایو تاته | هغه عذاب | چې مونږه یروؤ دوئ دهغې نه | خامخا قدرت لرونکی یوا دفعه کوه

خبره پوره قدرت لروا چې کومه وعده مونږ دوئ سره کووا هغه تاته اوښایو (ائې پیغمبره)

Scanned with Ca

بِالَّتِي	هِيَ	أَحْسَنُ	السَّيِّئَةَ ط	نَحْنُ	أَعْلَمُ	بِمَا
په هغه طريقه	چې هغه	ډيره ښه وي	بدئ لره	مونږه	ښه پوهيږو	په هغه خبرو
نه د بدۍ خبرې په جواب کښې هغه وايه کومه چې غوره ده | او څه چې دوئ بيانوی						

يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾	وَقُلْ	رَّبِّ	أَعُوذُبِكَ	مِنْ هَمَزٰتِ
چې دوئ ئې بيانوی	اووايه	اے ربه زما	زۀ پناه غواړم په تا سره	دوسوسو (چيخولو)
هغه مونږ ته ډير ښه معلوم دی | او دعا اوکړه چې ائې زما ربه زۀ د شيطانانو دسوسو نه				

الشَّيٰطِينِ ﴿٩٧﴾	وَأَعُوذُ	بِكَ	رَبِّ	أَنْ يَّحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾
دشيطانانونه	او زۀ پناه غواړم	په تا سره	اے ربه زما	چه دوئ حاضرشي ماته
په تاسره پناه غواړم | او ائې زما ربه ! زه ددې خبرې نه هم په ستا سره پناه غواړم | په تاسره پناه غواړم				

قوله تعالى:- قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾

د سختۍ په وخت کښې ددعا تعليم :-دسختنی راتلوپه وخت کښې د دعاتعليم ورکولې شی که ته په دې بدکارانوباندې عذاب راولې اوزه پدوی کښې موجود يم نومادهغې نه بچ کړه. د مسنداحمد او ترمذی په حديث کښې دی دحضورﷺ په دعاګانوکښې به داجمله هم وه ياالله چه ته کله يوقوم سره د فتنې اراده اوکړې نوما په فتنه کښې داچولونه وړاندې اوچت کړه([1])الله ﷻ د دې تعليم ورکولونه پس فرمائی چه مونږداعذابونه تاته په ښودلوباندې قادريوکوم چه پدې کافرانوباندې زمونږدطرف نه راکوزيد ونکی دی.

دَ بدئ جواب په نيکئ سره ورکول دَ همت کاردې:-بيا هغه خبره ورښائی چه د ټولو مشکلاتو د لرې کونکي اورفع کونکې ده اوهغه، دا چه د بدنی کونکوسره نيکی کوئی دې د پاره چه دهغه دښمنی په محبت او نفرت په الفت کښې بدله شی. لکه چه بل آيت کښې هم دی چه ته ئی په نيکئی سره لرې کړه نود خان دښمن به دې هم دوست، جوړشی.([2])خودا کارد هغوی نه کيدې شی چه صبرکونکی وی يعنی د دې حکم پوره کول اود دې نيکئی حاصلول صرف د هغه خلقو نه کيدې شی چه د خلقو د تکليف برداشت کولوعادت شی سره د دې که هغوی بدی کوی خودې به ښيګړې کوی.دا صفت هم د هغه خلقو دې چه ډير د نصيب خاوندان دی د دنيا اوآخرت ښيګړه چه د چا په قسمت کښې وی.

د شيطان نه د بچ کيدلو ترکيب ، تعوذ:-د انسان د بدئی نه د بچ کيدوښکلې ترکيب خودلوسره د شيطان د بدئی نه د بچ کيدلو ترکيب،خودلې کيږی چه دالله ﷻ نه دعا اوکړئی چه هغه تاسو دشيطان نه بچ کړی ځکه چه دهغه ددهوکې دچل وسله تاسوسره ددې نه بغيربل څه نشته. هغه په ښه سلوك او احسان سره په وس کښې د نه راتلو بيان ،ونړ د استعاذه په بيان کښې ليکلی دی چه حضورﷺ «اعوذبالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه» لوستل([3]) اوزه پناه غواړم چه شيطان زما په يوکارکښې حائل شی اوهغه ماته راورسی. نود هريوکار په شروع کښې د الله ﷻ ذکردشيطان شامليدل بندوی خوراك څښاك جماع حلالول وغيره د ټولوکارونوپه شروع کولوکښې اول دالله ﷻ ذکر کول پکاردی. په ابوداؤد کښې دی چه دحضورﷺ يوه دعاداهم وه «اللهم انى اعوذبك من الهرم واعوذبك من الهدم ومن الغرق واعوذبك ان

---

[1]) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة ص: ۳۲۳۵ وسنده حسن، احمد: ۵/۲۴۳.

[2]) ۴۱/فصلت: ۳۴.

[3]) ابوداؤد کتاب الصلاة باب من راى الاستفتاح سبحانك اللهم وبحمدك: ۷۷۵ وسنده حسن.

Scanned with Ca

يتخبطني الشيطن عند الموت﴾ (١) اې الله ﷻ زه تانه د خراب بوډاوالی د خښېدلوسره مرګ نه اوډوبېدلوسره مرګ نه پناه غواړم اود هغې نه هم چه د مرګ په وخت کښې شيطان ما دهوکه کړی.

د خوب نه راتللو دعا:-مسنداحمد کښې دی چه مونږ ته به رسول الله ﷺ يوه دعاخودله چه د خوب د تختيدو دمرض لرې کولود پاره مونږ د اوده کيدوپه وخت کښې اووايو﴿بسم الله اعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعقابه ومن شر عباده ومن همزات الشياطين وان يحضرون﴾ د حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ دستور ووچه په خپل اولاد کښې به کوم يوهوښيارکيدو نودا دعابه نې ورخودله اوچه کوم به واړه او ناپوهه وو يادولې به نې نه شوه نوهغوی ته به نې دادعا په غاړه ليکلې زوړندوله. په ابوداوُد ترمذی او نسائی کښې هم دا حديث شته دې. (٢) امام ترمذی دې ته حسن غريب وائی.

<table>
<tr><td>حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿٩٩﴾</td></tr>
<tr><td>ترهغې پورې کله چې راشي ايو ددوئ ته مرګ| نو وائی به | اے ربه زما | واپس اوليږه ما (دنياته)</td></tr>
<tr><td>چې هغوئ ماته راشی تردې چې کله په دوئ کښې چاته مرګ راشی|نووائی ائې زما ربه ا ما دوباره دنيا ته واپس کړه</td></tr>
<tr><td>لَعَلِّيْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِيْمَا تَرَكْتُ كَلَّا</td></tr>
<tr><td>اميد دې چې زهٔ | عمل اوکړم | نيک | په هغه دنيا کښې | چې پريښودې ده ما | هرګز نهٔ</td></tr>
<tr><td>ددې دپاره چې کومه دنيا مې پريخودې ده په هغې کښې څه نيک کاروته اوکړم |هيڅ کله نه ا</td></tr>
<tr><td>اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا وَمِنْ وَّرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ</td></tr>
<tr><td>بيشکه دا | هسې يوه خبره ده | چې دې اويونکې دې دهغې|او روستو ددې مړو خلقو نه | پرده ده</td></tr>
<tr><td>داخو هسې يوه خبره ده چې دغه کافر ئې کوی | اود ددوئ مخې ته به يوه پرده وی |تر هغه</td></tr>
<tr><td>اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿١٠٠﴾</td></tr>
<tr><td>دهغه ورځې پورې | چې راپاسولې کيږی به دوئ |</td></tr>
<tr><td>وخته پورې چې کله دوئ دوباره راژوندی کړې شی |</td></tr>
</table>

قوله تعالى:- حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ

برزخ اوعذاب قبراو دمرګ وخت:-بيان کولې شی چه د مرګ په وخت کښې کافران اوبدترين ګناهګاران به سخت پښيمانه وی اوپه حسرت او آرمان سره خواهش به کوی افسوس چه مونږ دنياته واپس کړې شو دې د پاره چه مونږ نيك اعمال اوکړوخوهغه وخت دا تمناکول فضول او بې حاصله ده. دغه شان په سورت منافقون کښې اوفرمائيلې شوکوم چه مونږ درکړی زمونږ په لارکښې ورکوئی د هغې نه وړاندې چه په تاسو کښې د چامرګ واقع شی اوهغه وخت هغه وائی چه ياالله لږ شان وخت راکړه نوزه به صدقه اوخيرات اوکړم اونيك به جوړ شم خود اجل راتلوسره چاته مهلت نه شی ورکولې ستاسو د ټولو عملونو نه الله ﷻ خبردار دې(٣) هم د دې مضمون نور هم ډير آياتونه دی. مثلا ﴿يَوْمَ يَاْتِيْهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

---

(١) ابوداوُد كتاب الوتر باب في الاستعاذة:١٥٥٢ وسنده حسن، نسائي:٥٥٣٤.
(٢) ابوداوُد كتاب الطب باب كيف الرقى:٣٨٩٣.
(٣) ٦٣/المنافقون: ١٠-١١.

رَبَّنَآ أَخِّرْنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ ٱلرُّسُلَ ۗ أَوَلَمْ تَكُونُوٓا۟ أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴾ (۱) او ﴿ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُۥ يَقُولُ
ٱلَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلْحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا۟ لَنَآ أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ ٱلَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ﴾ (۲) او ﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ
ٱلْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا۟ رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَآ أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَٱرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴾ (۳) او ﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُوا۟
يَٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۞ بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا۟ يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴾
(۴) او ﴿ وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴾ (۵) او ﴿ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَمَتَّنَا ٱثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا ٱثْنَتَيْنِ فَٱعْتَرَفْنَا
بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴾ (۶) اودې نه پس ایت ﴿ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا غَيْرَ ٱلَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ
أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا۟ فَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴾ (۷) وغیره. په دې آیاتونو کښې بیان شوې دې چه داسې بدکاران خلق مرګ اووینی د قیامت په ورځ د الله ﷻ په وړاندې د پیشنی په وخت به د دوزخ مخامخ اودریږی اودنیاته به واپس د راتلوخواهش کوی اود نیکواعمالوکولووعده به کوی خو په هغه وخت کښې به ددوی غوښتنه نه شی پوره کولې. داخو هغه کلمه ده چه د مجبورئی په صورت کښې او په داسې سخت وخت کښې د هغوی د خلې نه اوځی اودا هم چه دوی وائی خود کولونه دی. که دنیاته واپس هم کړې شی نونیك عمل به نه کوی بلکه هم داسې به وی چه څنګه وو.داخودروغژن دی. څومره مبارك دې هغه سړې چه په دې ژوندون کښې نیك عمل اوکړی اوڅنګه بدنصیبه دی دا خلق چه نن نه هغوی مال اولاد غواړی نه دنیااو ښائست د دنیاصرف دا غواړی چه یودوه ورځې ژوندون دې نوروی نوڅه نیك اعمال به اوکړی خوتمنائی بې کاره طلب ئې بې فائدې او غوښتنه ئې بې ځایه ده. دا هم روایت دې چه د دوی په غوښتنه به الله ﷻ دوی اورتی او فرمائی به چه داهم ستاسوخبره ده عمل به بیا هم نه کوئی.

هر مؤمن لره د کافرانو د خواهشاتو نه عبرت اخستل پکار دی:- علاء بن زیاد څه ښه خبره فرمائیلې ده هغوی فرمائی چه تاسو داسې اوګنړئی چه زمامرګ راغلې ووخومادالله ﷻنه دعااوکړه چه ماته یو څو ورځې مهلت راکړه دې د پاره چه زه نیکئی اوکړم. الله ﷻ ماته مهلت راکړې دې نواوس ماله پکاردی چه په کولاوزره سره نیکئی اوکړم.قتاده فرمائی چه دکافر امیداوارمان یادساتئی اوپخپله د ژوند ګهړئی د رب په تابعدارئی کښې تیروئی. ابوهریره رضی الله عنه فرمائی کله چه کافر په خپل قبرکښې کیخودې شی اوخپل د دوزخ ځائ اووینی نو وائی چه زما ربه ماواپس کړه زه به توبه اوکړم اونیك اعمال به کوم. جواب به ورکولې شی چه څومره عمر تاته در کړې شوې ووتاختم کړې دې. بیاد هغه قبر راغونډشی او تنګ شی اوماران اولړمانان ورپورې اونخلی.

د قبر خطرناك حالت:- عائشه صدیقه k فرمائی په ګناهګارانو باندې د هغوی قبرونه ډیرمصیبت ځائ جوړیږی.دهغوی په قبرونوکښې تور ماران هغوی له ټکونه ورکوی. په کوم کښې چه یوډیر لوئ د هغه سر ته ناست وی اویوهم دومره لوئ د پښوطرف ته وی. هغه د سرد طرف نه ټکونه ورکوی پورته ختل شروع کوی اودابل دپښوډ طرف نه ټکونه ورکوی اوپورته ختل شروع کوی تردې چه مینځ ته راورسی

(۱) ۱۴/ابراهیم:۴۴.
(۲) ۷/الاعراف:۵۳.
(۳) ۳۲/السجدة:۱۲.
(۴) ۶/الانعام:۲۷-۲۸.
(۵) ۴۲/الشوری:۴۴.
(۶) ۴۰/غافر:۱۱.
(۷) ۳۵/فاطر:۳۷.

Scanned with Ca

اودواړه یوځای شي.نودادې هغه برزخ چرته به چه دوی د قیامته پورې وی.د ﴿مِنْ وَّرَآئِهِمْ﴾ معنی کړې شوې ده چه دهغوی په وړاندې برزخ یوپرده ده ددنیااوآخرت په مینځ کښې. هغوی خونه په صحیح توګه په دنیاکښې دی چه اوخوری اوڅکی اونه په آخرت کښې دی چه د اعمالوپه پوره بدله کښې راشی بلکه هم په مینځ مینځ کښې دی. نو په دې آیت کښې ظالمان ویرولې شی چه دوی ته په په عالم برزخ کښې هم ډیر سخت عذاب وی.لکه چه ارشاد دې ﴿مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْئًا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ﴾ (١) دهغوی په وړاندې دوزخ دی. بل آیت کښې دی ﴿وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ﴾ (٢) دهغوی په وړاندې ډیر سخت عذاب دې.د برزخ اوقبرداعذاب به دقیامت د قایمیدوپورتې برابر په هغوی جاری وی لکه چه په حدیث شریف کښې دی هغوی به برابرپه دې عذاب کښې وی یعنی په زمکه کښې. (٣)

فَاِذَا | نُفِخَ | فِي الصُّوْرِ

انو بیا کله چی | پوکې اووهلې شي | په صور کښې

انو څه وخت چې شپیلۍ پوک وهلې شي

فَلَآ اَنْسَابَ | بَيْنَهُمْ | يَوْمَئِذٍ | وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ ۝

نو نۀ به خپلولی پاتې وی | په منځ ددوئ کښې | په دغه ورځ | اونۀ به تپوس کوی دیو بل نه

نو نه بۀ ددوئ ترمینځه خپلولۍ پاتې وی ||او نه به څوک دچاتپوس کوی

فَمَنْ | ثَقُلَتْ | مَوَازِيْنُهٗ | فَاُولٰٓئِكَ | هُمُ | الْمُفْلِحُوْنَ ۝

نو هغه څوك | چې درنې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان چې دی | هم دوئ | کامیاب دی

خو چې دچا (دعمل) تله درنه شی انو هغه کسان به کامیاب شي

وَمَنْ | خَفَّتْ | مَوَازِيْنُهٗ | فَاُولٰٓئِكَ | الَّذِيْنَ | خَسِرُوْٓا

اوهغه څوك |چې سپکې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان|هغه کسان دی |چې په نقصان کښې واچوۀ هغوئ

اود چا (دعمل) تله چې سپکه شی انودا به هغه خلق وی چې خپل ځانونه ئې دخپله لاسه

اَنْفُسَهُمْ | فِيْ جَهَنَّمَ | خٰلِدُوْنَ ۝ | تَلْفَحُ | وُجُوْهَهُمُ | النَّارُ | وَهُمْ

ځانونه خپل | په دوزخ کښی به | همیشه وسی | سیزی به | مخونه دهغوئ | وور | او هغوئ به

په تاوان کښې اچولی وو||او همیشه به په دوزخ کښې وی| (ددوزخ) اور به ددوئ مخونه سوزوی ||اوهلته به

فِيْهَا | كٰلِحُوْنَ ۝

په هغې کښې | بدمخی وی |

ددوئ مخونه وران شی|

---

(١) ٤٥/الجاثية:١٠.

(٢) ١٤/ابراهيم:١٧.

(٣) ترمذی کتاب الجنائز باب ماجاء فی عذاب القبر:١٠٧١ وسنده حسن.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ

دَ میدان حشر نقشه او د سختو حالاتو تذکره:- کله چه د راژوندی کیدو شپیلئی پوك وهلې شی اوخلق د خپلو قبرونونه راژوندی شی راپاسی نوپه هغه ورځ به نه رشتې اوخپلولئی باقی پاتې شی اونه به څوك دچانه تپوس کوی نه به د پلار په اولادباندې شفقت وی اونه به اولاد دپلار غم خوری.عجیبه خان خانی به وی. لکه چه ارشاد دې یودوست به دبل دوست نه سره دلیدونه هیڅ تپوس پوښتنه نه کوی(۱) صفابه ګوری نیزدې سرې به وی په مصیبت کښې دې د ګناهونو په بوج کښې ورخپل دې خود هغه طرف ته به ګوری هم نه اونه به څه تپوس کوی بلکه سترګې به ترې واړوی. لکه څنګه چه پخپله په قرآن پاك کښې دی په هغه ورځ به سړې د خپل رورنه د خپلې مورنه دخپل پلارنه دخپلې ښځې نه اودخپلوبچونه لرې تختی(۲)ابن مسعود ﷺ فرمائی دقیامت په ورځ به الله ﷻ وراندینی روستنی ټول راجمع کوی بیابه یوآوازکونکې آواز کوی د چا چه څه حق د بل په ذمه وی رادې شی اود هغه نه دې خپل حق واخلی. نو که د چا حق د خپل پلار په ذمه وی یا د خپل اولاد په ذمه وی یاد خپلې ښځې به ذمه وی نوهغه به هم خوشحاله شی اوپه منډه به راځی اودخپل حق غوښتنه به شروع کوی(۳)لکه چه په دې آیت کښې دی.

د مسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی فاطمه زما د زړه ټکړه ده کوم څیز چه هغه خفه کوی هغه ماهم خفه کوی اوچه کوم څیز هغه خوشحاله کړی هغه څیز ماهم خوشحالوی.دقیامت په ورځ به ټولې رشتې اوخپلولئی ماتې شی خوزما نسب اوزماحسب اوزما رشته دارئی به نه ماتیږی. (۴) ددې حدیث اصل په بخاری اومسلم کښې هم شته چه حضور ﷺ فرمائیل فاطمه k زما د بدن ټکړه ده هغه خفه کونکې او تکلیف ورکونکې څیز ماخفه کونکې اوزماتکلیف کونکې دې. (۵)

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم رشته به فائده ورکوی خو بدعتی ته نه:- مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ په منبرباندې اوفرمائیل د خلقو څه حال دې چه وائی د رسول الله ﷺ رشته به هم قوم ته هیڅ فائده نه رسوی.والله زما رشته په دنیاکښې او په آخرت کښې ملاوشوې ده.اې خلقوزه ستاسو د سامان مشر یم کله چه تاسو راځئی نو یوسړې به وائی یارسول الله ﷺ زه فلانکې خوئ د فلانکی یم زه به جواب ورکړم چه او نسب خودې ما اوپیژندلو خوتاسو خلقو زما نه پس بدعتونه راپیداکړی وو او په شابیرته مرتد شوی وئی(۶)مسنداميرالمؤمنين عمربن خطاب ﷺ کښې مونږ دا روایت په څو سندونوسره روایت کړې دې چه کله هغوی ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب سره نکاح اوکړه نو فرمائیلې والله زما دې نکاح سره صرف داغرض وو چه ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه د قیامت په ورځ به هر یو حسب نسب کټ شی خوزما حسب اونسب. دا هم روایت دې چه هغوی د دې مهر د تعظیم او بزرګئی په وجه څلوېښت زره مقرر کړې وو. ابن عساکر کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیل ټولې رشتې خپلولئی اودسخرګنئی تعلقات به بغیرزما د داسې تعلقاتونه د قیامت په ورځ پرې کیږی. په یوبل حدیث کښې دی ماد الله ﷻ نه دعااوکړه چه کوم څائ زما نکاح شوې ده هغه ټول دې په جنت کښې هم ماسره وی نوالله ﷻ زما دعاقبوله کړه.دچاچه یوه نیکی هم دګناهونونه زیاته شوه هغه کامیاب شود دوزخ نه آزاد

---

(۱) ۷۰/المعارج:۱۰.
(۲) ۸۰/عبس:۳۴.
(۳) الطبری:۷۲/۱۹.
(۴) احمد:۳۲۳/٤وسنده حسن، مجمع الزوائد:۲۰۳/۹، حاکم:۱۵۸/۳.
(۵) صحیح بخاری کتاب النکاح باب ذب الرجل عن ابنه فی الغیرة والانصاف:۵۲۳۰، صحیح مسلم:۲٤٤۹، ابوداود:۲۰۷۱، ترمذی:۳۸۶۶،ابن ماجة:۱۹۹۸، احمد:۳۲۸/٤.
(۶) احمد:۱۸/۳.

Scanned with Ca

اوجنت کښې داخل شو اوخپل مراد ته اورسيدو اود څه نه چه ويريدو د هغې نه بچ شو اود چا بدنی چه د نيکونه زياتې شوې هغه هلاك شو او په نقصان کښې شو.حضورﷺ فرمائی د قيامت په ورځ به يوه فرښته به تله باندې مقرر وی چه هريوانسان به مينځ ته راولی اوتلې سره به ئی اودروی بيابه نيکی او بدی تللې شی که نيکی زياته شوه نو په اوچت آواز به اعلان کولې شی چه فلانکې ځوئ د فلانکی خلاصې بيامونډلو اوس به دې نه پس هيڅ هلاکت ده له نه راځی اوکه بدی زياته شوه نو آواز به کوی ټولوته به ئی اوروی وانی به فلانکې د فلانکی ځوئ هلاك شو.اوس هغه دښيګړې نه محروم شو.ددې سندضعيف دې.داوّد بن حجر راوی ضعيف اومتروك دې.داسې خلق به هميشه په دوزخ کښې وی د دوزخ اُوربه دهغوی مخ اوسيزی.مخونه به سيزی اوشاګانې سوزوی دوی به بې وسه وی اُوربه نه شی اخواکولې.حضورﷺ فرمائی هم ړومبنی لمبه به دهغوی ټوله غوښه اوځرمن دهغوی دهډوکونه جدا کړې د هغوی په قدمونو کښې به راپريوځی.هغوی به هلته بد شکله وی غاښونه به ئی راوتلې وی شونډې به ئی پورته ختلې وی اوښکته به راپريوتې وی. بره شونډه خو به ئی تالو ته رسيدلې وی اود لاندې شونډه به ئی نامه ته رسيدلې وی. (۱)

اَلَمۡ تَكُنۡ اٰيٰتِیۡ تُتۡلٰی عَلَيۡكُمۡ
آيا نۀ وۀ | آيتونو زما | چې لوستلې کيدل به | په تاسو باندې
آيا زمونږ اياتونه بۀ تاسو ته نشو لوستلې
فَكُنۡتُمۡ بِهَا تُكَذِّبُوۡنَ۝ قَالُوۡا رَبَّنَا غَلَبَتۡ
نو وی تاسو | هغې لره | چې دروغ به مو ګڼل | اوبه وائی کافران | اے ربه زمونږه | غالبه شوی وه
نو تاسو به هغه دروغژن ګڼل . | هغوی بۀ وائی چې ائې زمونږ ربه ! مونږ خپلې بدبختئ
عَلَيۡنَا شِقۡوَتُنَا وَكُنَّا قَوۡمًا ضَآلِّيۡنَ۝ رَبَّنَآ اَخۡرِجۡنَا
په مونږ باندې | بدبختی زمونږه | اووۀ مونږه | يو قوم | بې لارې | اے ربه زمونږه | اوباسه مونږه
راګير کړې ووا اومونږ دلارې نه بې لارې شوی خلق وو. | ائې زمونږه ربه ! اوس مونږ ددې دوزخ نه
مِنۡهَا فَاِنۡ عُدۡنَا فَاِنَّا ظٰلِمُوۡنَ۝
ددې دوزخ نه | نو که چرئ | دوباره اوکړو مونږه (هغه قصور) | نو بيشکه مونږه | به ظالمان يو |
اوباسه | ....که مونږ دوباره داسې کارونه اوکړو | نو بيشکه مونږ به ظالمان يو

قوله تعالی:-اَلَمۡ تَكُنۡ اٰيٰتِیۡ تُتۡلٰی عَلَيۡكُمۡ

قيامت کښې کافرانو ته سخته رټنه او دَ کافرانو پښيمانتيا:- -کافران به د هغوی د کفر په وجه د ګناهونو په وجه اودهغوی دنه منلويه وجه د قيامت په ورځ سخته رټنه وی ددې بيان کولې شی چه هغوی ته به الله ﷻفرمائی چه زما ستاسوطرف ته رسولان درليکلی وو په تاسوته مې کتابونه نازل کړی وو ستاسو شك شبه مې لرې کړې وه ستاسو هيڅ حجت مې باقې کړې نه وولکه چه ارشاد دې دې د پاره چه د خلقو عذرونه درسولانودراتلونه پس باقی پاتې نه شی(۲)اوفرمائی چه مونږ ترکومې رسول اونه ليګويه عذاب کوو نی نه(۳) يو بل آيت کښې دی کله چه دوزخ ته يوه ډله ځی د هغه ځائ داروغه به تپوس کوی آيا

---

(۱) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة المؤمنين:۳۱۷۶، مسندابی يعلی:۱۳۶۷، احمد:۳/۸۸، حاکم:۲/۲۴۶،

(۲) ٤/النساء:۱٦۵.

(۳) ۱۷/الاسراء:۱۵.

Scanned with Ca

تاسوله د الله ﷻ د طرف نه خبر ورکونکې نه ووراغلې؟[1] هغه وخت به دابدنصيب خلق اقرارکوی چه بې شکه ستا حجت پوره شوې وو خومونږ د خپلې بدقسمتنی او د زړه د سختوالی په وجه صحيح نه شو اوپه ګمراهنی باندې کلك ولاړ وو اوپه نيغه لاړلاړنه شو.اې الله اوس ته مونږ بيا دنيا ته واپس کړه که بياموداسې اوکړه نوبيا شکه مونږ ظالمان يواودسزاحقداريو.لکه چه ارشاد دې ﴿فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ﴾[2] زمونږ دخپلو خطاګانو اقرار دې آيا اوس هم چرته د خلاصی لار ملاويدې شی؟الخ خوجواب به ورکولې شی چه اوس تولې لارې بندې دی د عمل دار اوکور فنا شواوس د بدلې کور او دار دی. د توحيدپه وخت کښې مو شرك کولو اوس د پښيمانتيانه څه مطلب؟

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝١٠٨ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ
اوبه وائی الله | ذليله اوسی | په دې کښې | او مه کوئ خبری زما سره | بيشکه | چی وه | يوه ډله |
الله ﷻ به اوفرمائی چې لرې شئ اهم په دې کښې پراته اوسئ |اوماسره خبرې مه کوئی |حقيقت دادې
مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
دبندګانو زما نه | چی ونيل به هغوئ | اے ربه زمونږه | ايمان راوړو مونږه | نو ښښنه اوکړه مونږ ته
چې زما دبندګانو يوه ډله وه |چې دا دعابه ئې کوله | ائې زمونږ ربه ا مونږ ا يمان راوړې دې| نوته راته
وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝١٠٩ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا
او رحم اوکړه په مونږه | اوته | بهتره | درحم کونکونه ئې | نو اونيول تاسو هغوئ | په ټوقو سره
ښښنه اوکړه |او په مونږ رحم اوکړه |او ته دهر چا نه زيات رحم کونکې ئې |نو تاسوبه هغوئ پورې ټوقې
حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ
تر دې پورې | چی هير کړو هغوئ ستاسو نه | ياد زما | اووئ تاسو | چی په هغوئ پورې
کولې | تردې چې (دغې مشغوله) درنه زه هم هير کړې ووم| او تاسو لګيا وئې په هغوئ پورې مو
تَضْحَكُونَ ۝١١٠ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا
به مو خندل | بيشکه زه چی يم | بدله ورکړه ما هغوئ ته | نن ورځ | په سبب دهغې |
خنداګانې کولې |انونن ما هغوئ ته دصبر بدله دا ورکړه |چې صرف هغوئ
صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ۝١١١
چی صبر اوکړو هغوئ | بيشکه هغوئ | خاص هم هغوئ | کاميابی موندونکی دی |
پوره پوره کامياب شول|

قوله تعالى:- قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝

په دوزخيانو باندې د الله ﷻ غصه:- -کافران چه کله ددوزخ نه د وتلو خواهش کوی نوهغوی ته به جواب ملاوېږی چه اوس خوبه تاسو په دې کښې په ذلت سره پراته ئی خبرداربيادا سوال زمانه اونه کړنی. افسوس دا به د رحمن کلام وی چه دوزخيان به د هرقسم خيرنه محروم کړی.(الله ﷻ دې مونږ بچ کړی. اې درحمتونو والاپروردګاره مونږ دخپل رحمت په لمن کښې راپټ کړه. اود خپلې رټنې او غصې نه مو

[1] ٦٧/الملك:٨.

[2] ٤٠/غافر:١١.

Scanned with Ca

بچ کړه امین)ابن عمر ﷺ فرمائي چه دوزخیان به اول د دوزخ داروغه ګان راغواړي څلویښت کاله پورې به هغوی ته چغې وهي خوهیڅ جواب به ورته نه ملاویږي څلویښت کاله پس به ورته جواب ملاویږي چه تاسو هم دلته پراته اوسئ.دهغوی د چغوصورو خو به نه د دوزخ داروغه سره څه وقعت وی اونه الله ﷻ سره.بیا به نیغ په نیغه الله ﷻ ته فریادکوي وائي به اې الله مونږدخپلې بدبختئ په وجه هلاك شو مونږ پخپله ګمراهئ کښې ډوب شو اې الله اوس خومونږ له ددې ځایٔ نه خلاصې راکړه. که بیاهم مونږ هغه خراب کارونه اوکړل نوچه څه سزا دې خوښه وی راکړه.ددې جواب به دوی ته ددنیا ددوچند عمرد وخت پورې نه شي ورکولې.بیا به جواب ملاویږي چه درحمت نه لرې شئ خوار اوذلیل شئ او هم په دوزخ کښې پراته اوسئ اوما سره خبرې مه کوئ. اوس به دوی نااميده شي اود خرو غوندې چغې صورې به وهي شور به کوی سوزیږی به اوریتیږی. هغه وخت به د هغوی مخونه بدل شي شکلونه به ئې وران شي تردې چه بعضې مؤمنان به دشفاعت اجازت واخلي رابه شي خودلته به هیڅ څوك هم اونه پیژني دوزخیان به هغوی ته په کتو وائي چه زه فلانکې یم خودوی به جواب ورکړی غلط دی مونږ خوتانه پیژنو.اوس به دوزخیان خلق الله ﷻ ته چغې وهي هغه جواب به ورته ملاوشي کوم چه پورته بیان شو. بیابه ددوزخ دروازې بندکړې شي اودوی به هم هلته پراته وی.ددوی د شرمنده کولو اوپښیمانه کولود پاره به دهغوی یوه زبردسته ګناه پیش کولې شي چه هغوی به دالله ﷻدمحبوب خلقوپورې توقې مسخرې کولې اوددوی په دعاګانوپورې به مو خنداګانې کولې هغه مؤمنانو به دخپل رب نه رحمت او ښښنه غوښتله اواې ارحم الراحمين به ئې لوستلو اوونیلې خودوی به هغه په خنداګانو کښې الوزول او دهغوی په بغض کښې به مودرب ذکرېریخودلواودهغوی په دعاګانواوعبادتونوپورې به موخندا ګانې کولې لکه چه ارشاد رباني دې ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا كَانُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَضْحَكُوْنَ ﴾[1] یعنی ګناهګارانو به ایماندارانوپورې خنداګانې کولې اوهغوی پورې به ئې توقې کولې.اوس به الله ﷻ هغوی ته فرمائي ما خپلوایماندارو صبر کونکوبندیګانوته بدله ورکړې ده هغوی نیك بختی سلامتیااو خلاصې بیاموندلو او پوره کامیاب شول.

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ﴿١١٢﴾ قَالُوْا لَبِثْنَا

اوبه وائي الله څومره | وخت تیر کړوتاسو | په زمکه کښې | په شمار دکلونو | اوبه وائي هغوی | وخت تیر کړو مونږه

ته ورته اووایه چې (ښه) تاسو دکلونو په حساب څومره موده په دنیا کښې تیره کړې ده ؟ | هغوی به اووائي چې

يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْئَلِ الْعَآدِّيْنَ ﴿١١٣﴾ قٰلَ اِنْ لَّبِثْتُمْ

یوه ورځ | یا څه حصه دورځې | پس تپوس اوکړه | دشمار کونکونه | اوبه وائي الله | چې وخت نهٔ دې تیر کړې تاسو

یوه ورځ قدربه پاتې شوی وو یا د ورځې څه لږه حصه به وه | دشمیر کونکونه تپوس او کړه | (الله ﷻ)

اِلَّا قَلِيْلًا لَّوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿١١٤﴾ اَفَحَسِبْتُمْ

مګر | لږ | افسوس که چرې تاسواوئ تاسو | چې پوهیدلې وې په هغه وخت کښې | آیا نو ګمان کوئ تاسو

به اوفرمائي چې تاسو (په دنیا کښې) ډیره نه بلکه لږه موده پاتې وې | که تاسو پوهیږئ آیا

اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ﴿١١٥﴾

چې بیشکه پیدا کړی یئ مونږ تاسو | فضول | او چې بیشکه تاسو | مونږ ته | نهٔ به راوستلې کیږئ واپس

ستاسو داخیال وو | چې مونږ تاسو بې فائدې پیدا کړی یئ | اوداچې تاسوبه مونږ ته نه واپس کیږئ

[1] ۸۳/المطففین:۲۹.

Scanned with Ca

فَتَعٰلَى	اللّٰهُ	الْمَلِكُ	الْحَقُّ	لَآ اِلٰهَ	اِلَّا	هُوَ	رَبُّ
پس ډير اوچت دی	الله	چی بادشاه	حقیقی دی	نشته بل خدائی	مګر	هم هغه دی	چی مالك دی

هغه الله ﷻ چی بادشاه حقیقی دی | دهغه شان اوچت دی | د هغه نه سوا بل معبود نشته

الْعَرْشِ	الْكَرِيْمِ ﴿١١٦﴾	
دعرش	عزتمند	

هغه دعزت والا دعرش مالک دی |

قوله تعالى:- قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ

د کافرانو دالله ﷻ نه سوال :- بیان کولې شی د دنیاپه لړشان عمرکښې دوی بدکاروکښې اخته شوکه نیکان شوې وونودالله ﷻ دنیکانوخلقوسره به نی دخپلونیکوډیرلوئ اجر بیاموندلې وې.نن به د هغوی نه تپوس کولې شی چه تاسوپه دنیاکښې څومره وخت پاتې وئی؟جواب به ورکولې شی چه ډیر کم یوه ورځ یا ددې نه هم کم د حساب پیژندونکوخلقو نه معلومه کړئی جواب به ملاؤ شی چه دومره موده یا ددې نه زیاته خوپه واقع کښې هغه د آخرت د مودې په مقابله کښې ډیره زیاته کمه ده که تاسو به دې پوهیدلئی نودې فانی له به موپه دې همیشه والی والا ژوند له ترجیح نه ورکوله اوبدی کولوسره به دې لږشان موده کښې به مو الله ﷻ دومره نه خفه کولو.که دغه لږشان وخت موپه صبربرداشت اود الله ﷻ په عبادت کښې تیرکړې وو نونن به مو راج کولو هم خوشحاله خوشحالی به وه.

د مؤمنانو نه به هم دغه شان سوال کیږي:- رسول الله ﷺ فرمائی کله چه جنتیان او دوزخ یان خپل خپل ځائ ته اورسی نوالله ﷻ به دمؤمنانونه تپوس کوی چه تاسوپه دنیاکښې څومره موده پاتې شوئی؟ هغوی به وائی دغه یوه نیمه ورځ الله ﷻ به فرمائی چه بیاخوتاسو ډیر ښه پاتې شوئی چه د دومره لږو نیکومودومره بدله بیاموندله چه زمارحمت رضامندی اوجنت موحاصل کړو دهمیشه والی.بیابه د دوزخیانونه داتپوس کولې شی هغوی به هم دومره موده اوښائی نوالله ﷻ به اوفرمائی ستاسودا سودا کړې خوډیره د نقصان ده چه په دومره موده کښې تاسو زما خفګان غصه او دوزخ واخستلو چرته به چه تاسو همیشه پراته ئی.

انسان بې کاره نه دې جوړ کړې شوې :- آیاتاسوخلقوداګنړئی چه تاسو بې کاره اوبې ارادې پیداکړې شوی ئی؟ستاسو په پیداکولوکښې هیڅ حکمت نشته؟ صرف د لوبوتوقود پاره تاسو پیدکړې شوی ئی چه د څناورو په شان تیږونه وهنی ګرځنی؟ د ثواب اوعذاب مستحق نه ئی؟ داګمان غلط دې تاسود الله ﷻ د عبادت اود حکمونوپه ځائ راوړلود پاره پیداکړې شوی ئی. آیا تاسو داخیال کوئی بې پرواه شوی ئی چه ستاسو زمونږ طرف ته هډووایس کیدل نشته؟داهم ستاسو غلط خیال دې﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى﴾(۱) ولې داخلق داګمان کوی چه دوی به داسې بې کاره پریخودلې شی؟ د الله ﷻ ذات د دې نه اوچت اوبزرګ دې چه هغه څه عبث کار اوکړی یابیکاره جوړول ورانول اوکړی هغه ریښتونې بادشاه د دې نه پاك دې اود هغه نه بغیرڅوك معبودنشته. هغه دعرش عظیم مالك دې چه په ټول مخلوق باندې لکه د چت خوردې هغه ډیر ښائسته اوډیر ښکلې دې ښائسته شکل او نیکه نظاره ئی ده لکه چه ارشاد دې په زمکه کښې مونږ هره ښکلې جوړه پیداکړې ده. (۲)

---

(۱) ۷۵/القيامة:۳۶.
(۲) ۳۱/لقمان:۱۰.

Scanned with Ca

د عمر بن عبدالعزیز دلسوزه خطبه:- خلیفة المسلمین امیرالمؤمنین عمر بن عبدالعزیز په خپله آخری خطبه کښې دالله ﷻ دحمد اوثنا بیانولونه پس اوفرمائیل چه تاسوعبث اوبیکاره نه ئی پیدا کړې شوی او تاسو بې کاره نه ئی پریخودلی شوی یادساتئی د وعدې یوه ورځ ده په کومه کښې چه به پخپله الله ﷻ د فیصلې کولود پاره نازلیږی. هغه په نقصان کښې پاتې شو هغه خساره اوچته کړه هغه بې نصیبه او بدبخته پاتې شو هغه محروم اوخالی لاس پاتې شوځوك چه دالله ﷻ درحمت نه لرې شو اود جنت نه رامنع کړې شو. دکوم پلنوالې چه دټولوزمکواوآسمانونودې. آیا تاسو ته نه ده معلومه چه صبابه د قیامت په ورځ هغه درب د عذاب نه بچ شی د چا په زړه کښې چه د دغه ورځې ویره وی اوځوك چه دا فانی دنیاپه هغه باقی آخرت باندې قربان کوی. دا لره د هغه ډیرې د حاصلولود پاره بې پرواه خرچ کوی اوخپلې دې ویرې ته د امن په بدلولو کښې سامان راپیداکوی. آیا تاسو نه گورئی چه تاسو نه وړاندې هلاك شو د چا په ځائ چه اوس تاسو ئی دغه شان به تاسو هم ختم کړې شئی اوستاسو په ځائ به نور راتلونکی راځی تردې چه یووخت به راشی چه دا ټوله دنیا به راغونډه شی اود هغه خیرالوارثین په دربارکښې به حاضری ورکړی. خلقو خیال خو اوکړئی چه تاسو شپه ورځ خپل مرګ ته نیزدې کیږئی اوپخپلوقدمونوخپلوقبرونوته روان ئی.ستاسو میوې پخیږی اوستاسوامیدونه ختمیږی ستاسو عمرونه پوره کیږی ستاسو اجل نیزدې راغلې دې تاسو به د زمکې په کندوکښې خښولې شئی چرته چه به نه بستره وی اونه تکیه دوستان اوملګری به درنه پاتې شی حساب کتاب په شروع شی. هغه عملونه به مخې ته راشی کوم چه مو پریخی دی هغه به د نورو شی کوم چه مو وړاندې لیګلی دی هغه به مخې ته وینئی د نیکو به محتاج ئی دبدوسزاګانې به خورئی.اې دالله ﷻ بندیګانو دالله ﷻ نه اوویریږئی د هغه خبرې وړاندې کړئی دهغې نه وړاندې چه ستاسومرګ راشی دهغې نه وړاندې دابدی یعنی همیشه والی د پاره تیارشئی. هم دومره ئی ونیلې وو چه د ژړا غلبې ئی آواز اوچت کړو په مخ ئی د څادر ګوټ واچولو او په ژړاشو اود حاضرینوهم ژړا فریاد شروع شو.

د پیری علاج دعا:- ابن ابی حاتم کښې دی یوبیمار سړې کوم چه یوپیری تنګولو.حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ له راغلو نو هغه ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ۝ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ۝ وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ۝ وَقُل رَّبِّ ٱغْفِرْ وَٱرْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰحِمِينَ۝﴾ آیاتونه د هغه په غوږ کښې اولوستل هغه ښه شو.کله چه حضور ﷺ له د دې ذکر راغلونو وئی فرمائیل عبدالله تاد ده په غوږ کښې څه لوستلې وو؟ هغه اوخودل نو حضور ﷺ اوفرمائیل تا دا آیاتونه د ده په غوږ کښې اولوستل هغه دې اوسوزولو والله که دا آیاتونه څوك په ایمان سره او په یقین سره په یوغرباندې اولولی نوهغه به هم د خپل ځائ نه اخواشی([1]) ابونعیم m روایت نقل کړې دې چه ابراهیم بن حارث ﷺ اوفرمائیل چه مونږ رسول الله ﷺ یولښکرسره اولیګلو اووئی فرمائیل چه مونږ سحر مابښام ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ۝﴾ لولو.مونږ برابر د دې تلاوت دواړه وخته جاری اوساتلو الحمدلله مونږ په غنیمت او سلامتیاسره واپس شو. حضور ﷺ فرمائی زما د امت د ډوبیدو نه بچ کیدل په کشتوکښې دسوریدوپه وخت کښې داونیل دی. ﴿بسم الله الملك الحق وما قدروا الله حق قدره والارض جمیعا قبضته یوم القیامة والسموات مطویات بیمینه سبحانه وتعالی عما یشرکون بسم الله مجریها ومرسها ان ربی الغفور رحیم﴾

وَمَنْ يَّدْعُ	مَعَ اللّٰهِ	اِلٰهًا اٰخَرَ	لَا بُرْهَانَ
او څوك چې رابلي	دالله سره	خدائې بل	چې نشته دلیل
اوڅوک چې دالله ﷻ سره بل معبود رابلي			د دې باوجود

[1]) مسندابی یعلی:۴۰۴۵.

Scanned with Ca

لَهٗ	بِهٖ	فَاِنَّمَا	حِسَابُهٗ	عِنْدَ رَبِّهٖ	اِنَّهٗ

هغه لره | په عبادت دبل چا | نو بیشکه | حساب دهغه | دهغه درب سره دي | بیشکه شان دادي

چي هیڅ دلیل ورسره نه وی | نو دهغه حساب به خامخا دخپل رب سره کیږي

لَا يُفْلِحُ	الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۱۷﴾	وَقُلْ	رَّبِّ	اغْفِرْ

چي خلاصي نه شي موندي | دا کافران | او اووایه اے نبی | اے ربه زما | معافي اوکړه |

دایقیني ده چي کافران کامیابیدي نشی || او ته ورته اووایه چي اني زمار به !

وَارْحَمْ	وَاَنْتَ	خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۱۸﴾

او رحم اوکړه || او ته | بهتره دټولو رحم کونکو نه ئې |

ما اوبخښه || او په ما رحم اوکړه || او ته دټولو نه ښه رحم کونکې ئې

قوله تعالی:- وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

په مصیبت کښې په کارراتلونکې څوک دي :- مشرکان الله واحد ویروی اوبیان فرمائي چه هغوی سره د هغوی دشرك کولو هیڅ دلیل نشته. داجمله معترضه ده او جواب شرط ﴿فانما﴾ والا جملې په ضمن کښې دی یعنی دهغوی حساب الله ﷻ سره دي. کافران هغه سره کامیاب کیدې نه شی هغوی د خلاصی نه محروم پاتې کیږی.

یو سړی سره د رسول کریم صلی الله علیه وسلم سوال وجواب:- یوسړی نه رسول الله ﷺ تپوس اوکړو ته د چا چا عبادت کوې؟ هغه ونیل د الله او فلانکی فلانکی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه په دوی کښې ته کوم یوداسې گڼې چه ستا په مصیبت کښې به په کار راشی؟ هغه ونیل صرف الله جل وعلا. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کله په کارراتلونکې هم هغه یودې نو بیا هغه سره د دې نورو د عبادت کولوڅه ضرورت دې؟ آیا ستا خیال دې چه هغه به یوازې ستاد پاره کافی نه وی؟ هغه ونیل چه داخونه شم ونیلې البته اراده مې داده چه دنورو عبادت کولوسره به دهغه پوره شکر په ځای راوړم. حضور ﷺ اوفرمائیل سبحان الله علم سره دابې علمی؟ ښه پوهیږی اوبیاناپوهه جوړیږې. اوس ترې هیڅ جوړه نه شوه نود مسلمانیدو نه پس به نی ونیل زه حضور ﷺ قائل کړم. داحدیث مرسل دې ترمذی کښې هم مسنداً نقل دې[۱] بیائی یوه دعا اوخودله د غفر معنی کله چه هغه مطلق وی نود گناهونو ختمولو اوهغه د خلقو نه دپټولوراخی اودرحمت معنی په صحیح لار باندې قایم کیدل اود خواقوالو او افعالو توفیق ورکولو دی.

رکوع گانې				ایاتونه
		سورة النور مدنية وهي اربع وستون اٰية وتسع ركوعات		
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑨		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		٦٤

سُوْرَةٌ	اَنْزَلْنٰهَا	وَفَرَضْنٰهَا	وَاَنْزَلْنَا

دا یو سورت دې | چې نازل کړې دې مونږه دا | او فرض کړې دې مونږه دا | او نازل کړی دی مونږه |

دایو سورة دې چې مونږ نازل کړو | او ددې (حکمونه مو په تاسو) فرض کړل | او

[۱] سنن الترمذی: ۳٤٨٣.

Scanned with Ca

فِيهَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ① ٱلزَّانِيَةُ

په دې کښې آيتونه | واضحه | دپاره ددې چې تاسو | نصيحت قبول کړئ | زناکاره ښځه |

په دې کښې مو واضحه حکمونه نازل کړل | چې تاسو ترې نصيحت حاصل کړئ | زناکاره

وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُوا۟ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِا۟ئَةَ جَلْدَةٍ

او زناکار سړې | پس اووهئ تاسو | هر يو | دهغوئ دواړو نه | سل | درې |

اوزنارکار سړې په دواړو کښې هريو سل سل کوړې اووهئ

وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ

اونۀ دې نيسى تاسو لره | په دغو دواړو باند | زړۀ سواندى | په معامله ددين دالله کښې | که يئ تاسو

اوتاسو ته دې په دې دواړو دالله ﷻ د حکم په نافذ کولو کښې هيڅ ترس رانشى | که چرې

تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ

چې ايمان لرئ | په الله باند | اوپه ورځ دآخرت | اوحاضر دشى | عذاب ددې دواړو ته | يوه ډله

تاسو په الله ﷻ او دقيامت په ورځ باور کوئى | اوپکاردى چې د دې دواړو کسانو سزا ته دې د

مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ②

دمومنانونه |

مسلمانانو يوه ډله حاضره (ولاړه) وى |

قوله تعالى:- ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُوا۟ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِا۟ئَةَ جَلْدَةٍ

درجم حداودکوړوسزا:- ددې بيان نه چه مونږ داسورت نازل کړېدې ددې سورت بزرګى اوضرورت ښکاره کول دى. ددې نه دامقصدنه دې چه نورسورتونه ضرورى اودبزرګئى والانه دى. د **(فرضناها)** معنى مجاهد اوقتاده دابيان کړې ده چه په دې کښې دحلال حرام امر نهى اوحدودووغيره بيان دې. امام بخارى فرمائى دامونږ په تاسواوتاسونه پس راتلونکوباندې مقررکړېدې[1] پدې کښې صفاصفا کولاو کولاو ښکاره احکام بيان کړى دى دې دپاره چه تاسو نصيحت او عبرت حاصل کړئى اود الله ﷻ احکام يادساتئى او بيا په دې باندې عمل اوکړئى. بيائى دزناکارئى شرعى سزا بيان کړه. زناکار خو به يا ناواده کړې وى يعنى خلمې يا واده کړې به وى يعنى هغه چه د حريت بلوغت او عقل په حالت کښې په شرعى نکاح سره يوې ښځې سره ملاو شوې وى. خلمې چه د هغه نکاح نه وى شوې اوزنائى اوکړه نود هغه حدهم هغه دې چه په دې آيت کښې بيان شوې دې يعنى سل (۱۰۰) کوړې. دجمهوروعلماؤ په نيز به دې ديوکال د پاره د وطن نه بهر کول هم وى. اود امام ابوحنيفه قول دې چه دا د وطن نه ويستل د امام په رائې کښې دى که هغه غواړى نودې بهردې کړى اوکه غواړى نوپرېږدې دى.

---

[1] صحيح بخارى کتاب التفسيرسورة النورقبل حديث: ۴۷۴۵.

د زانی دپاره د جلا وطنۍ حکم

مسلک حنفی:- دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز په وادهٔ شوی عاقل بالغ زنا کاربانديې صرف کوړې دې جلاوطنی نشه البته قاضی دسیاست په طورنې جلا وطن کولې شی خودحدزناپه طوربه نشی جلا وطن کولې (تفسیر مظهری (۳۱۶/۶)-

دجمهورو دلیل:- د جمهورو دلیل خود بخاری اومسلم هغه حدیث دې په کوم کښې چه دوه اعرابی رسول الله ﷺ له راغله یوونیل یا رسول الله ﷺ زما خوئ ده سره نوکروو اود ده ښځې سره ئې زناکړې ده ماد هغې په فدیه کښې سل چیلئی او یوه وینځه ورکړه بیا ما د علماؤنه معلومات اوکړو نومعلومه شوه چه زما په خوئ بانديې شرعی سزا سل کوړې دی او د یوکال د پاره د وطن نه ویستل دی د ده په ښځه بانديې رجم یعنی سنګسارکول. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی زه په تاسوکښې د الله ﷻ د کتاب صحیح فیصله کوم. وینځه او چیلئی خو به تاته واپس درکولې شی او ستا په خوئ بانديې سل کوړې اود یوکال دپاره ویستل دی اوای انیس ته دده د ښځې بیان واخله (داحضرت انیس ؓ د قبیله اسلم یوسړې وو) که هغه دخپلې ګناه اقرار اوکړی نوهغه سنګسارکړه. هغه بی بی اقرار اوکړواوهغه سنګسار کړې شوه. ([1])

د دې حدیث نه ثابتیږی چه په ناواده کړی بانديې سلوکوړوسره د پوره کال پورې د وطن نه ویستل هم دی اوکه واده کړې وی نوهغه به رجم کولې شی.

د رجم متعلق درسول کریم صلی الله علیه وسلم خطبه:- موطاء امام مالك کښې دی حضرت عمر ؓ په خپله خطبه کښې د حمد او ثنانه پس اوفرمائیل خلقو الله ﷻ حضرت محمد ﷺ په حقه سره رالیکلې اوپه حضور ﷺ بانديې خپل کتاب نازل کړې دې په دې کتاب الله کښې درجم کولو آیت هم وو کوم چه مونږ تلاوت کړو یادمو کړو اوپه هغې بانديې موعمل هم اوکړو. پخپله د حضور ﷺ په زمانه کښې هم رجم شوې اومونږ هم دحضور ﷺ نه پس رجم کړې دې زه ویریږم چه څه زمانه تیریدونه پس څوك دا اونه وائی چه مونږ رجم په کتاب الله کښې نه وینو اوداسې نه وی چه هغوی د الله ﷻ دافریضه کومه چه الله ﷻ پخپل کتاب کښې نازل کړې پریږدی اوګمراه شی. په کتاب الله کښې د رجم حکم مطلق حق دې په هغه بانديې چه زنااوکړی او واده کړې وی اوکه ښځه اود هغه سړې وی که هغه په زنا بانديې شرعی دلیل وی یاحمل وی یااقراروی. داحدیث په بخاری اومسلم کښې ددې نه هم اوږد دې([2]) مسند احمد کښې دی هغوی په خپله خطبه کښې اوفرمائیل خلق وائی چه د رجم یعنی سنګسارئی مسئله مونږ په قرآن کښې نه وینو په قرآن کښې صرف دکوړو وهلوحکم دې یادساتئی پخپله رسول الله ﷺ رجم کړې دې اومونږ هم دحضور ﷺ نه پس رجم کړې که ماته دا ویره نه وه چه خلق به وائی په قرآن کریم کښې څه نه وو عمر ؓ اولیکل نو ما به د رجم آیت داسې لیکلوڅنګه چه نازل شوې وو([3]) داحدیث په نسائی کښې هم شته. مسنداحمد کښې دی چه هغوی په خپله خطبه کښې درجم ذکر اوکړو اووئی فرمائیل رجم ضروری دې هغه دالله ﷻ دحدونونه یوحد دې. پخپله حضور ﷺ رجم کړې اود هغوی نه پس مونږ هم رجم کړې دې. که دخلقو دې خبرې ویره نه وه چه عمر ؓ په کتاب الله کښې زیاتې کړې کوم چه په کښې نه وونومابه د رجم آیت په کتاب الله کښې یوطرف ته لیکلې وو. عمربن خطاب ؓ عبدالرحمن بن عوف ؓ اود فلانکی اود فلانکی شهادت دې چه حضور ﷺ رجم کړې اومونږ هم رجم کړې دې. یادساتئی تاسو نه

---

[1] صحیح بخاری کتاب الصلح باب اذا اصطلحوا علی صلح جور فالصلح مردود:۲۶۹۵، صحیح مسلم:۱۶۹۷، ابوداوٗد:۴۴۴۵، ترمذی:۱۴۳۳، ابن ماجة:۲۵٤۹، احمد:۱۱۵/٤، ابن ماجة:۴۴۳۷.

[2] صحیح بخاری کتاب الحدود باب رجم الحبلی فی الزنااذا احصنت:۶۸۳۰، صحیح مسلم:۱۶۹۱

[3] احمد:۲۹/۱، السنن الکبری للنسائی:۷۱۵۱وسنده صحیح.

پس داسې خلق راتلونکی دی چه رجم شفاعت او عذاب قبر به دروغ ګڼړي اودا خبره هم چه څه خلق به د دوزخ نه واپس راویستلې شی چه هغه به سکاره شوې وی[1]مسند احمد کښې دی چه حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل رجم د حکم نه انکارکونکی د هلاکت نه بچ شه[2]امام ترمذی هم دا راوړې دې اودې ته ئې صحیح ونیلې. [3]

درجم ایت منسوخ دې حکم ئې باقی دې:-ابویعلی موصلی کښې دی چه خلق مروان سره ناست وو زیدبن ثابت‌ﷺ هم ووهغوی اوفرمائیل مونږ په قرآن کښې لوستل چه واده کړې سړې یاښځه کله زناکاری اوکړی نوهغه خامخا رجم کوئی.مروان ونیل بیاتاسودا آیت په قرآن کښې اونه لیکلو؟ ونی فرمائیل چه په مونږکښې کله ددې ذکر اوشو نوعمر بن خطاب‌ﷺ اوفرمائیل زه ستاسو تشفی کوم. یو سړې نبیﷺ له راغلو هغه حضورﷺ ته داسې ذکر اوکړواود رجم بیان نی اوکړو. چا ونیل یارسول اللهﷺ تاسو د رجم آیت اولیکئی حضورﷺ اوفرمائیل چه اوس خوزه دا لیکلې نه شم. یاد دې په شان روایت نسائی کښې هم دې[4]د دې ټولواحادیثونه ثابت شو چه درجم آیت اول لیکلې ووبیاپه تلاوت کښې منسوخ شواوحکم ئې باقی پاتې شو.والله اعلم.پخپله حضوراکرم ﷺ دهغه سړې دښځې د رجم کولوحکم ورکړو چاچه خپل نوکرسره بدکاری کړې وه. دغه شان حضورﷺ ماعز ﷺ او یوه غامدیه ښځه رجم کړه. په دې ټولوروایاتوکښې دا نقل نه دی چه د رجم نه اول حضورﷺ هغوی ته کوړې هم لګولې وی بلکه په دې ټولو صحیح اوصفا احادیثوکښې صرف د رجم ذکر دې په یوکښې هم د کوړوذکر نشته. د دې د پاره د جمهورو علماؤ د اسلام هم دا مذهب دې. امام ابوحنیفه اوامام شافعی n هم دې طرف ته تلی دی.

د رجم سره کوړې نشی جمع کولې

مسلک حنفی:-اوپه محصن کښې به د سنګسارسره د کوړو دواړه سزاګانې نشی جمع کولې.څکه چه رسول اللهﷺ دادواړه سزاګانې نه دی جمع کړې.اوددې وجې هم چه دسنګسارنه پس د کوړو وهلوڅه فائده نشته.څکه چه نوروته دتنبیه ورکولوفائده په سنګسارکولوسره حاصلیږی.څکه چه سخته سزا خو سنګسارکول دی.اوخپله زناکارته هم دهغه دمرګ نه پس تنبیه نشی ملاویدې.تسهیل الهدایه (۱۲۶/۴).

امام احمد فرمائی چه اول هغه په کوړو وهل پکاردی بیارجم کولوپکاردی دې دپاره چه په قرآن اوحدیث دواړو باندې عمل اوشی. لکه چه دامیرالمؤمنین حضرت علی ﷺ نه نقل دی چه کله هغوی له سراجه راوستله چه واده کړې ښځه وه اوپه زناکارئی کښې راغلې وه نو هغوی د زیارت په ورځ هغه په کوړو اووهله اود جمعه په ورځ ئې سنګسارکړه او ونی ونیل په کتاب الله باندې مې عمل اوکړو په کوړو مې اووهله اود رسول اللهﷺ په سنتومې عمل اوکړو سنګسار مې کړله. [5]

مسنداحمدکښې سنن اربعه اومسلم شریف کښې دی رسول اللهﷺ اوفرمائیل زما خبره واخلئی زما خبره واخلئی اللهﷻ د هغوی د پاره لار اوویستله که ناواده کړې سړې ناواده کړې ښځې سره زنااوکړی نوسل کوړې او د کال د پاره د وطن نه ویستل دی اوکه واده کړې واده کړی سره زنااوکړی نورجم. [6]

---

[1]) احمد:۲۳/۱.
[2]) احمد:۳۶/۱وسنده صحیح، بیهقی:۲۱۲/۸، مسندالشافعی:۱۶۳/۱،ترمذی:۱۴۳۱، بتصرف یسیر.
[3]) ترمذی: کتاب الحدود باب ماجاء فی تحقیق الرجم:۱۴۳۱وهوصحیح.
[4]) السنن الکبری اللبیهقی:۷۱۴۸.
[5]) احمد:۹۳/۱ ح ۷۱۶وسنده صحیح.
[6]) صحیح مسلم کتاب الحدود باب حدالزانی:۱۶۹۰، ابوداوُد:۴۴۱۵،ترمذی:۱۴۳۴، السنن الکبری:7142 احمد: ۳۱۳/۵، ابن حبان:۴۴۲۵ ، بیهقی:۲۲۲/۸.

Scanned with Ca

قاضي له فيصله اورسيده بيا به ترس نه وي:-بيافرمائي داللهﷻپه حکم پوره کولوکښې تاسوله په هغوی باندې ترس اورحم خوړل نه دي پکار.د زړه رحم يوبل څيزدې هغه خوبه ضرور وي خودحدپه قايمولو کښې کمې سستي کول خراب څيزدې. کله چه امام اوبادشاه له داسې واقعه راشي په کوم کښې چه حدوی نوهغه له پکاردی چه حد قايم کړی اونه ئې پريږدي. په حديث کښې دي د خپل مينځ په حدودو کښې معافي کوئ کومه خبره چه ماته راورسي او په هغې کښې حد وي نوهغه خو واجب او ضروري شي([1]) په يوبل حديث کښې دي په زمکه د يوحد قايمول د زمکې والا د پاره د څلويښتو ورځو د باران نه بهتردي([2])داهم قول دې چه په ترس کولوسره نرم ويشتل مه کوئ بلکه په درميانه توګه ئې په کوړو وهئ داسې هم نه وي چه هډوکي په مات کړئ. د تهمت لګونکي حدجاري کولو په وخت کښې د هغه په بدن باندې کپړې موجود کيدل پکار دي اود زناکاردحدپه وخت کښې دې نه وي.داقول د ابو حمادبن ابوسليمان دې د دې بيان فرمائيلوسره هغوی داجمله ﴿رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اولوستله نوسعيد بن عروبه تپوس اوکړو چه داپه حکم کښې شته نو وئې وئيل اوحکم کښې شته. او په کوړو کښې يعنی د حد په قايمولوکښې اوپه سخت ګذار کولو کښې. دابن عمر ﷛وينځې چه کله زنااوکړه نوهغه دا په پښوباندې اوملاباندې په کوړو باندې اووهله نوعبيد ددې آيت هم داجمله تلاوت کړه چه درب حد قايمولوکښې تاسوله ترس نه دی راتلل پکار. نوهغه اوفرمائيل ولې ستا په نيز ما دې سره نرمي اوکړه؟ واوره اللهﷻ د دې د وژلوحکم نه دې کړې اونه ئې دا فرمائيلي چه دا په سر په کوړو باندې اووهئ. ما په پوره طاقت سره دا په کوړو وهلې ده او دې له مې پوره سزا ورکړې ده.بيا ئې اوفرمائيل که ستا په الله باندې او په قيامت باندې ايمان وی تاله د دې حکم پوره کول پکار دی او په زناکاروباندې د حد قايمولونه ډډه نه دی کول پکار. هغه په سخت ګذار سره وهل هم پکاردي خوهډوکی ماتونکی نه. دې د پاره چه هغه د خپلې دې ګناه نه منع شی اود هغوی دا سزا د نورو د پاره عبرت جوړشي رجم خراب څيز نه دې.

يوحديث کښې دی يوسړې راغلوونيل يارسول اللهﷺ چه زه کله چيلئی ذبح کوم نو زړه مې خوګيږی حضورﷺ اوفرمائيل په دې رحم به هم تاته اجر ملاويږی([3]) بيافرمائي چه د دوی د سزا په وخت د خلقو راجمع کول پکاردی دې د پاره چه د ټولو په زړه کښې ويره کينی اود زناکار رسوائی هم وی دې د پاره چه نورخلق د دې نه منع شي.ده له ښکاره سزاورکول پکاردی په پټه وهلوسره نه دی پريخودل پکار. که يوسړې وی اوياد دې نه زيات وی نوډله شوه او په آيت باندې عمل اوشو.داد امام محمد مذهب دې چه يوسړې هم طائفه ده.د عطاء قول دې دوه کيدل پکاردی سعيدبن جبير وائی چه څلور دې وی. زهری وائی درې ياد دريونه زيات. امام مالك فرمائي څلور اود دې نه زيات ځکه چه په زناکښې د څلورونه کم ګواهان نه وی ياد دې نه هم زيات.دامام شافعي هم دامذهب دې. ربيعه فرمائی چه پنځه دې وی. دحسن بصري په نيز لس کسان. قتاده وائی چه يوه ډله دې وی چه نصيحت عبرت او سزا اوشی.نصربن علقمه د دې ډلې موجودګنی کښې دا علت بيان کړې دې چه هغوی به د هغه خلقو دپاره چه په چا باندې حد جاري کولې شی دمغفرت او رحمت دعااوکړی.

---

[1]) ابوداؤدکتاب الحدود باب يعفی عن الحدودمالم تبلغ السلطان:٤٣٧٦نسائی ٤٨٩، حاکم:٣٨٣/٤.

[2]) نسائی کتاب قطع السارق باب الترغيب فی اقامة الحد:٤٩٠٩،ابن ماجة:٢٥٣٧-٢٥٣٨.

[3]) احمد:٤٣٦/٣وسنده صحيح وصححه الحاکم:٢٣١/٤ووافقه الذهبي، مجمع الزوائد:٣٢/٤-٣٣.

Scanned with Ca

اَلزَّانِيْ	لَا يَنْكِحُ	اِلَّا	زَانِيَةً	اَوْ مُشْرِكَةً
زناکار سړې د	نکاح نهٔ کوی	مګر	د زناکارې ښځې سره	یا د مشرکې ښځې سره
ازناکار سړې زناکارې ښځې یا مشرکې ښځې نه سوا بل چا سره				

وَالزَّانِيَةُ	لَا يَنْكِحُهَآ	اِلَّا	زَانٍ	اَوْ مُشْرِكٌ
او زناکاره ښځه چې ده	نکاح دنهٔ کوی دهغې سره	مګر	زناکار سړې	یا مشرك سړې
نکاح نه کوی | اوزناکارې ښځې سره هم بغیر دزناکار سړی یا مشرک سړی نه بل څوک نکاح نه کوی				

وَحُرِّمَ	ذٰلِكَ	عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۳﴾
او حرام کړې شوی دی	دغه	په مومنانو باندې
اودا عمل (دزنا) په مومنانو حرام کړې شوې دي		

قوله تعالی:- اَلزَّانِيْ لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً

بدکاره ښځې اوبدکاره سړي:- الله ﷻ خبرورکوی چه زناکار سره په زناباندې هغه ښځه رضامند کيږي چه بدکاره وی یامشرکه وی اوداخراب کارڅه عیب نه ګڼري.داسې بدکاره ښځې سره هغه سړې ملاويږي چه هم د دې په شان بدچلن وی یامشرك وی اود دې د حرمت هډو قائل نه وي. هم دا قول د مجاهد، عکرمه، سعیدبن جبیر، عروه بن ربير، ضحاك، مکحول، مقاتل بن حيان او ډيرو بزرګانو مفسرينو نه روايت دې چه په مؤمنانو باندې دا حرام دی یعنی زناکاری کول او زناکاروښځوسره نکاح کول یا عفیفه او پاك دامنه ښځې دداسې زنا کارانو په نکاح کښې ورکول.دابن عباس ﷺ نه روایت دې چه دې آیت نه مراددادې چه زناپه مسلمانانوباندې حرامه ده.دقتاده وغیره نه روایت دې چه بدکارو ښځو سره نکاح کول په مسلمانانو باندې حرام دی.لکه چه بل آیت کښې دی﴿مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۭ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۭ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۵﴾﴾ [1] یعنی مسلمانانو له چه کومو ښځوسره نکاح کول پکاردی په هغوی کښې دا دریواړه صفتونه کیدل پکاردی چه هغه پاك دامنه وی هغه بدکاره نه وی او نه په پټه باندې خرابو خلقو سره تعلق لرونکې وی. هم دغه درې صفتونه په سړوکښې کیدل هم بیان شوی دی. د دې د پاره د امام احمد فرمان دې چه د نیك اوپاك دامن مسلمان نکاح بدکاره ښځې سره صحیح نه دی تر کومې چه هغه توبه اونه کړی اوپس د توبه نه نکاح کول صحیح دی دغه شان ساده باده پاکوښځونکاح زناکار او بدکاره سړوسره کول نه دی پکار ترکومې چه هغوی په صدق زړه سره د دې بدکار نه توبه اونه کړی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې داپه مسلمانانوباندې حرام کړې شوی دی.

د زنا کارې او مشرکې سره دنکاح یوه عجیبه واقعه:-یوسړی دام مېزول نومې بدکاره ښځې سره دنکاح کولواجازت د حضور ﷺ نه اوغوښتو نو حضور ﷺ هم دغه آیت تلاوت کړو([2])بل روایت کښې دی چه د هغه داجازت په غوښتلو باندې دا آیت نازل شو([3])ترمذی کښې دی یوصحابی چه د هغه نوم مرثد بن ابومرثدوو ده به دمکې نه مسلمانان قیدیان راوچتول راوړل به نی اومدینې ته به نی رسول.عناق نومې

[1] ٤/النساء:۲۵.

[2] احمد:۲/۱۵۹وسنده حسن واخطامن ضعفه.

[3] احمد:۲/۲۲۵وسنده حسن، بیهقی:۷/۱۵۳، حاکم:۲/۱۹۳.

Scanned with Ca

یوه بدکاره ښځه په مکه کښې اوسیده. د جاهلیت په زمانه کښې د ده دې ښځې سره تعلق وو. حضرت مرثدﷺ فرمائی یوځل زه دیوقیدی دراوستلود پاره مکه ته لاړم دیوباغ دیوال دلاندې اورسیدم.د شپې وخت وو سپوږمئی راختلې وه. اتفاقی عناق هلته راورسیده زه ئی اولیدم بلکه وئی پیژندلم آواز ئی راکړه مرثدنه ئی؟ ماوئیل اومرثدیم هغې ډیره خوشحالی ښکاره کړه اوماته ئی اووئیل راځه شپه ما سره تیره کړه.ماوئیل عناق الله ﷻزناکاری حرامه کړې ده.کله چه هغه نا امیده شوه نوهغې زماد ګیرولو دپاره شور اوچغې شروع کړې چه اې د خیمې والابیدار شئی غل راغلې دې هم دادې چه ستاسو قیدیان پټوی.خلق راپاسیدل اواته کسان زما د نیولو د پاره ما پسې په منډه شو ما موټی رابندکړل اود خندق په لاراوتختیدم او په یوغار کښې پټ شوم.داخلق ماپسې شاشاته راغله خو زه ئی اونه لیدم. دوی هلته متیازو ته کیناستل والله ددوی متیازې زما په سر راتلې خوالله ﷻ هغوی ړانده کړل اود هغوی نظرپه ماباندې پرینوتلو.اخوادیخوائی اوکتلم خوواپس لاړل.ما لږ ساعت تیرکړو اوچه دایقین مې اوکړوچه هغوی به بیا اوده شوې وی نود دې ځائ نه لاړم اودمکې لارمې واخسته هلته اورسیدم او هغه مسلمان قیدی مې راپه شاکړو اود هغه ځائ نه مې راوتختولو.هغه ډیردروندووکله چه اذخرته اورسیدم نوستړې شوم ماهغه دشانه راکوزکړواودهغه هتکړئی مې خلاصې کړې اوآزادمې کړو. را روان مې کړو اومدینې ته مې راورسولو. د عناق محبت زما په زړه کښې وو مادرسول الله ﷺ نه اجازت اوغوښتلوچه هغې سره نکاح اوکړم حضورﷺ خاموش شو مابیا هم دا سوال اوکړو بیا خاموش شونودا آیت نازل شو. حضورﷺ اوفرمائیل اې مرثد د زناکارې سره نکاح زناکار یامشرك کوی ته هغې سره د نکاح اراده پریږده.امام ابوداؤد اوامام نسائی ﷫ هم دادخپل سنن په کتاب النکاح کښې راوړې دی (۱) ابوداؤدوغیره کښې دی زناکاره چه هغې ته کوړې لګولې شوی وی هغه د خپل ځان په شان سره نکاح کولې شی. (۲)

درې قسمه خلق به جنت ته نه ځې اودریو قسمو خلقو ته به الله ﷻ په نظر د رحمت نه ګوری:-مسند احمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی درې قسم خلق دی چه جنت ته به نه ځی اود هغوی طرف ته به الله ﷻ د رحمت په نظرنه ګوری. د مور پلار نافرمانه، هغه ښځې چه ځان د سړو په شان کوی اودیوث. اودرې قسم خلق دی چه هغوی ته به الله ﷻ د رحمت په نظرنه ګوری د مورپلار نافرمانه د همیشه نشه کونکې اوداللهﷻ په لارکښې د ورکړې احسان کونکې(۳) مسنداحمدکښې دی حضورﷺ فرمائی درې قسم خلق دی په چاچه الله ﷻ جنت حرام کړې دې دهمیشه شرابی د مور پلار نافرمانه او د خپل کور والا په خلقو کښې خباثت قایمونکې(۴) ابوداؤدطیالسی کښې دی چه جنت ته به یودیوث هم نه ځی(۵)ابن ماجه کښې دی کوم سړې چه الله ﷻ سره پاك صفا ملاویدل غواړی هغه له پکاردی چه پاکوښځوسره نکاح اوکړی چه وینځې نه وی(۶)د دې سندضعیف دې اودیوث وائی بې غیرته سړی ته. نسائی کښې دی یوسړې رسول الله ﷺ له راغلو وئی وئیل زما خپلې ښځې سره ډیره مینه ده خو په هغې کښې دا عادت دې چه د چا لاس هم نه واپس کوی. حضورﷺ اوفرمائیل طلاق ورکړه. هغه وئیل مانه خوصبر نه

---

(۱) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة النور:۳۱۷۷وسنده حسن،ابوداوٗد:۲۰۵۱،النسائی:۳۲۲۳،بیهقی: ۱۵۳/۷، حاکم:۲/۱۶۶مختصراً.

(۲) ابوداوٗد کتاب النکاح باب فی قوله تعالی(الزانی لاینکح الازانیة):۲۰۵۲وسنده حسن،احمد:۳۲۴/۲،مشکل الاثار:۴۵۴۸

(۳) نسائی کتاب الزکاة باب المنان بما اعطی:۲۵۶۳وسنده حسن، احمد:۱۳۴/۲.

(۴) احمد:۱۳۴/۲وسنده حسن وصححه الحاکم:۷۲/۱ووافقه الذهبی، مجمع الزوائد:۳۲۷/۴.

(۵) مسندالطیالسی:۶۴۲.

(۶) ابن ماجة کتاب النکاح باب تزویج الحرائروالولود:۱۸۶۲.

Scanned with Ca

کیږی.بیاحضورﷺ اوفرمائیل بیالاړشه دهغې نه فائده واخله(۱)خوداحدیث ثابت نه دې اوددې راوی عبدالکریم قوی نه دې دویم راوی د دې هارون دې چه د ده نه قوی دې خود هغه روایت مرسل دې اوهم دا ټیك هم دی. هم دا روایت مسنداً هم نقل دې خود امام نسائی فیصله دا ده چه مسندکول خطاده او صواب هم دا دې چه دامرسل دې. داحدیث په نورو کتابونوکښې په نورو روایتونوسره هم نقل دې. امام احمد خودې ته منکروانی اوامام ابن قتیبه د ده تاویل کوی چه کومه وینا نی کړې ده چه هغه د یولاس لګونکی لاس نه پریږدی دې نه مراد ډیر زیات سخاوت دې چه هغه یوسوالګری ته هډو انکار نه کوی خوکه چرې هم دا مطلب وې نو په حدیث کښې د ﴿لامس﴾ په ځائ د﴿ملتمس﴾ لفظ کیدل پکار وو.داهم ونیلې شوی دی چه د دې خصلت داسې معلومیدو دانه وه چه هغې بدی کوله خکه که په هغې کښې هم داعیب وونوبیابه حضورﷺ دې صحابی ته د هغې د ساتلواجازت نه ورکولو خکه چه مینه خوموجود وه دا صرف په یوه خطره د وهم ماتول ممکن دی چه څه بدی راپیداکړی. والله سبحانه وتعالی اعلم. غرض داچه د زناکاروښځوسره د پاکو سړو نکاح کول منع دی اوکه هغوی توبه اوکړی نو نکاح حلاله ده. د ابن عباس ﷺ نه یوسړی تپوس اوکړ چه هم یوداسې ښځې سره زما تعلق ووخواوس مونږ ته الله ﷻ د توبې توفیق راکړو نوزه غواړم چه هغې سره نکاح اوکړم خوبعضې خلق وانی چه هم زناکاریه زناکارې ښځې سره یا مشرکې سره نکاح کوی. هغوی اوفرمائیل چه نه د دې آیت دا مطلب نه دې ته هغې سره اوس نکاح کولې شې که څه ګناه وی نوزما په ذمه.یحیی له چه کله داذکر راغلو نوونی فرمائیل داآیت منسوخ دې ددې نه په پس آیت﴿وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصّٰلِحِيْنَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ ۚ اِنْ يَّكُوْنُوْا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾(۲)سره.امام ابوعبدالله محمدبن ادریس شافعی همدا فرمائی.

د زنا کارې ښځې سره د پاکدامن سړی د نکاح جواز

مسلك حنفي:- -د احنافو په نیز د زناکارې ښځې سره نکاح کول جائز دی د تفصیل دپاره اوګورئ (احکام القرآن للجصاص باب تزويج الزانية (۳۹۱۱۳) -

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ
| او هغه کسان | چې دزنا الزام لګوی |
او هغه خلق چې په پاک دامنو

الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوْا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاجْلِدُوْهُمْ
په پاك لمنو ښځو باندې | بیا | رانه ولی هغوی | څلور | ګواهان | نو اووهئ هغوئ
ښځو باندې تهمتونه اولګوی | بیا پرې څلور ګواهان پیش نکړې شی | نو هغوئ

ثَمٰنِيْنَ جَلْدَةً وَّلَا تَقْبَلُوْا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ
اتیا | دري | او مه قبلوئ تاسو | دهغوئ | ګواهئ | همیشه | او دغه کسان | پخپله هغوئ
اتیا دري اووهئ |..............اوبیا دپاره هیڅ کله دهغوئ ګواهئ مه قبلوئ | اوهم دغه خلق

الْفٰسِقُوْنَ ۙ﴿۴﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا ۚ
فاسقان دی | سوا دهغه کسانونه | چې توبه ئې اوویستله | روستو | ددې نه | او نیك ئې کړو عمل خپل
بد کرداره دی | مګر څوک چې ددې کار نه پس توبه اوباسی | اودخپلو عملونو اصلاح اوکړی

(۱) نسائی کتاب النکاح باب تزويج الزانية: ۳۲۳۱ وهوصحيح، بيهقي: ۱۵٤/۷.
(۲) ۲٤/النور: ۳۲.

Scanned with Ca

فَإِنَّ اللّٰهَ	غَفُورٌ	رَّحِيمٌ ⑤
پس بیشکه الله	بښونکي	مهربانه دي
نو بیشکه الله ﷻ ډیر بخښونکي مهربان دي		

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَٰتِ

په پاکو ښځو باندې دتهمت لګونکو سزا:-کوم خلق چه په یوه ښځه یاسړي باندې دزناکارئی تهمت اولګوی او ثبوت ورنه کړې شي نو هغه ته به اتیاکوړې لګولې شي اوکه شهادت ئې پیش کړو نو د حد نه به بچ شي او په چاچه جرم ثابت شوې دې هغه ته به حدورکولې شي اوکه شهادت ئې پیش نه کړې شو نو اتیا کوړې به هم وهلې شي اود بیاد پاره به همیشه د هغه ګواهي نه شي منلې اوهغه به عادل نه بلکه فاسق ګنړلې شي. په دې آیت کښې چه کوم خلق مخصوص اوخلاص ګنړلې شوی دی نوبعضې وائی چه دا خلاصوالې صرف د فاسق کیدو سره ده یعنی پس د توبې نه به هغه فاسق نه وی. بعضې وائی چه نه نه به فاسق وی اونه به مردودالشهادت وی بلکه بیابه دهغه ګواهي هم اخستې شي.اوحدچه کوم دې هغه یوشان هم په توبه سره نه شي اخواکیدې.دامام مالك احمد اوامام شافعيn مذهب خو دادې چه په توبه سره به د شهادت مردودکیدل اوفسق ختم شي. سیدالتابعین سعید بن مسیب او د سلفو د یوې ډلې هم دا مذهب دې[۱]خوامام ابوحنیفه فرمائی چه صرف فسق به لرې شي ولې شهادت ئې نه شي قبلیدې.بعضې نورخلق هم داوائی.شعبي اوضحاك وائی که چرې هغه ددې خبرې اقرار اوکړوچه هغه بهتان تړلې وواوبیائی توبه هم پوره کړه نودهغه ګواهي د دې نه پس مقبول ده. والله اعلم.

د قاذف ګواهي د توبې نه پس هم نه قبلیږي

مسلك حنفي:-دحنفیانو په نیز که محدود في القذف توبه اوباسی نو د توبې ویستلونه پس هم د هغه دعا نه قبلیږي (تفسیر مظهری ۶/۳۴۰)-

وَالَّذِينَ	يَرْمُونَ	أَزْوَاجَهُمْ			
او هغه کسان	چې د زنا الزام لګوی	په خپلو ښځو باند			
اوکوم خلق چې پخپلو ښځو باندې د زنا الزام اولګوی					
وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ	شُهَدَاءُ	إِلَّا أَنفُسُهُمْ	فَشَهَادَةُ	أَحَدِهِمْ	أَرْبَعُ
اونه وی هغوی لره	ګواهان	ماسوا دخانونو خپلو نه	(نو) ګواهي	دیو دهغوی	څلور
اوهغوی سره دخپل ځان نه سوا نور ګواهان نه وی	نو دداسې سړی د ګواهئ صورت دا دې چې هغه به				
شَهَٰدَٰتٍ	بِاللَّهِ	إِنَّهُ	لَمِنَ الصَّادِقِينَ ⑥	وَالْخَامِسَةُ	
ګواهیانې دی	په الله باند	(په دې خبره) چې بیشکه دی	درښتیاویونکونه دی	او پنځمه ګواهي داده	
څلور ځله په الله ﷻ قسم خوری	چې بیشکه هغه پخپله دعوی کښې رینښتوني دې	او په پنځم ځل			
أَنَّ	لَعْنَتَ اللَّهِ	عَلَيْهِ	إِن كَانَ	مِنَ الْكَاذِبِينَ ⑦	وَيَدْرَؤُا
چې بیشکه	لعنت دالله دوی	په دهٔ باند	که چرې وی دې	ددروغ ویونکونه	او دفعه کوی
بهٔ داسې وائی	چې که چرې هغه دروغژن وی نو په هغه دې د الله ﷻ لعنت وی	اودښځې نه سزا			

(۱) الطبری: ۱۹/۱۰۵.

Scanned with Ca

عَنۡهَا	الۡعَذَابَ	اَنۡ	تَشۡهَدَ	اَرۡبَعَ شَهٰدٰتٍۭ
دهغه ښځې نه	عذاب لره	دا خبره چې	ګواهي اوکړي هغه ښځه	څلور ګواهیانې
په دې صورت کښې لرې کیدیشي اچې هغه څلور خله په الله ﷻ باندې قسم اوخوري| چې				
بِاللّٰهِ	اِنَّهٗ	لَمِنَ الۡكٰذِبِيۡنَ ⑧	وَالۡخَامِسَةَ	اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ
په الله باند|چې بیشکه دا سړې |ددروغ ویونکونه دې ||اوپینځمه ګواهي داده|چې بیشکه غضب دالله دوی				
داسړې دروغژن دې ||اوپه پنځم ځل دې داسې اووائی چې په ما دې دالله ﷻ غضب نازل شی				
عَلَيۡهَاۤ	اِنۡ كَانَ	مِنَ الصّٰدِقِيۡنَ ⑨	وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ	عَلَيۡكُمۡ
په هغې باند| که چرې وی داسړې | دربنتیاویونکونه ||او که چرې نۀ وې فضل دالله| په تاسو باند				
که دا خاوند ربنتیا وائی ||اوکه په تاسو دالله فضل اومهرباني نه وې | او دا خبره نه وې				
وَرَحۡمَتُهٗ	وَاَنَّ اللّٰهَ	تَوَّابٌ	حَكِيۡمٌ ⑩	
او رحمت دهغه | او بیشکه الله | ډیر توبه قبلونکې دې | او دحکمت خاوند دې |				
چې الله ﷻ توبه قبلونکې اودحکمتونو خاوند دې |				

قوله تعالى:- وَالَّذِيۡنَ يَرۡمُوۡنَ اَزۡوَاجَهُمۡ

لعان کله او څرنګه دې؟:- په دې آیاتونوکښې الله ﷻ د هغه خاوندانود پاره چه د خپل ببیبانو په نسبت تی داسې خبره کړې ده د خلاصی صورت بیان فرمانی که هغوی دوه ګواهان پیش نه کړې شی نو لعان دې اوکړی.ددې صورت دادې چه دې به د امام په وړاندې راشی بیان به اوکړی کله چه ګواهي پیش نه کړې شی نو حاکم به دڅلوروګواهانو په ځائ ده له څلور قسمه ورکړی اودې به قسم خوری اووائی به چه دې رښتونې دې اوکومه خبره چه کوی هغه رښتیاده. په پنځم ځل به وائی که چرې دې دروغژن وی نو په ده دې دالله ﷻ لعنت وی.په دومره ویناکولوسره د امام شافعی m په نیز به د ده ښځه د ده نه بائن شي اودهمیشه دپاره به حرامه شی.دې به مهر اداکړی اوپه دغه ښځه به حد قایم کړې شی.خوکه هغه ښځه هم مخامخ ملاعنه اوکړی نوحدبه دهغې نه اخواشی دابه هم څلورځل په قسم سره بیان ورکړی چه د دې خاوند دروغژن دې اوپه پنځم ځل به وائی که چرې هغه رښتونې وی نو پدې دې دالله ﷻ غضب نازل شي.

دسړې په حق کښې لعنت اود ښځې په حق کښې غضب ،وجه څه ده؟:- داالطیفه هم په خیال کښې اوساتنی چه د ښځې دپاره دغضب لفظ ونیلې شوې دې ځکه چه په عام توګه یوسړې نه غواړې چه په خپله ښځه خامخا تهمت اولګوی اوخپل خان بلکه خپل خاندان هم بدنام کړی.په عام توګه هغه رښتونې وی او د خپل صدق په وجه هغه معذوره ګڼړلې شی.ددې د پاره په پنځم ځل به هغه باندې اوونیلې شو که د هغې خاوند رښتونې وی نو په دې باندې دې دالله ﷻ غضب راشی. بیا د غضب والا هغه وی چه سره د حق پیژندلو بیا د دې نه مخ اړوی. بیا فرمانی که د الله ﷻ فضل اورحم په تاسو باندې نه وو نو په تاسو به داسې آسانتی نه وې بلکه په تاسو به سختی راتله.الله ﷻ دخپلو بندیګانوتوبه قبلوی که هرقسم ګناه وی اوکه په کوم وخت هم توبه وی. هغه حکیم دې په خپله شرع کښې په خپلوحکمونوکښې او په خپلو بندیزونوکښې.

د ایت لعان متعلق روایات:- د دې آیت باره کښې چه کوم روایتونه دی هغه هم واورئی مسنداحمدکښې

Scanned with Ca

دی چه کله دا ایت (نمبر ۴) نازل شو نوسعدبن عباده ﷜ چه د انصاروسردار وو اوونیل یارسول الله ﷺ آیاداآیت هم دغه شان نازل شوې دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل انصارو اورئی چه ستاسو داسردار څه وائی؟ هغوی ونیل یارسول الله ﷺ تاسو ورته معافی اوکړئی داصرف د ده د راوچت شوی غیرت په وجه داسې دی اونورهیڅ نشته د ده دغیرت دا حال دې چه دې صرف پیغلې سره نکاح کوی او په مونږ کښې څوك هم د ده د طلاق شوې ښځې سره د نکاح جراءت نه شی کولې. حضرت سعد ﷜ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ داخوزماایمان دې چه داحق دی خوماته حیرانتیاده چه که زه څوك د ښځې پښې نیونکې اووینم نوبیا هم زه د هغه څه نه شم کولې تردې چه زه څلور ګواهان راولم نوهغه خوبخپل کار پوره کړې وی.د دې خبرې به لږ شان ساعت شوې وی چه هلال بن امیه ﷜ راغلو دا د هغه دریو کسانونه وو چه د هغوی توبه قبوله شوې وه.دې دخپلو پټونه د ماسخوتن په وخت کښې خپل کورته راغلو نو وئی کتل چه په کورکښې یو پردې سړې دې کوم چه پخپله هغه پخپلو سترګو اولیدواو په خپلو غوږونوئی د هغه خبرې واوریدې. سحر چه راغلو رسول الله ﷺ ته ئی داذکر اوکړو.حضور ﷺ ته ډیر خراب معلوم شو او په طبیعت مبارك باندې ډیرسخت اولګیدل.ټول انصار راجمع شواو وئی ونیل چه دسعدبن عباده ﷜ د دې قول په وجه مونږ ټول په دې مصیبت کښې راګیرشو اوس خو به په دې صورت کښې رسول الله ﷺ هلال بن امیه ﷜ ته د تهمت حدلګوی اود هغه ګواهی به مردود ګرځوی.هلال ﷜ وئیل والله زه رښتونی یم اوزماد الله ﷻ نه دا امیددې چه هغه به زما خلاصې کوی ونیل یارسول الله ﷺ زه ګورم چه زما خبرې په تاسو ډیرې درنې اولګیدې زماپه الله ﷻ قسم دې زه رښتونې یم الله ﷻ ته ښه معلومه ده ګواه نی نه شو پیش کولې نونیزدې وه چه رسول الله ﷺ په هغه باندې حد قایم کړې وې په دې کښې وحی نازلیدل شروع شو.صحابه کرامو رضوان الله اجمعین د حضور ﷺ د مخ مبارك نه معلومه کړه او پوهه شوچه دې وخت کښې وحی نازلیږی.کله چه نازل شوه نوحضور ﷺ دهلال ﷜ طرف ته اوکتل وئی فرمائیل اې هلال خوشحاله شه الله ﷻ ستادپاره آسانی اورخصت نازل کړو.هلال ﷜ وئیل الحمدلله زما د الله ﷻ نه چه رحیم ذات دې هم دغه امیدوو. بیا حضور ﷺ هلال اود هغه ښځه راوغوښتل اود دواړو په وړاندې ئی دملاعنه آیت تلاوت کړو وئی فرمائیل ګورئی ددنیادعذاب نه د اخرت عذاب ډیر سخت دې.هلال ﷜ وئیل یارسول الله ﷺ زه بالکل رښتیاوایم. هغه ښځې وئیل حضور ﷺ دې دروغ وائی حضور ﷺ حکم اوکړوچه ښه ده لعان اوکړئی.نوهلال ﷜ ته اوونیلې شوچه دغه شان څلورځل قسم اوخوره اوبه پنځم ځل باندې داسې اووایه.هلال ﷜ چه کله څلور ځل اوونیل اود پنځم ځل وئیلو نوبت راغلو نو هغه ته اوونیلې شو بلال د الله ﷻ نه اوویریږه اود دنیا سزا د آخرت د سزا نه ډیره سپکه ده دا پنځم ځل چه ستاد خلې نه اوځی پد تابه عذاب واجب شی.نوهغه وئیل یارسول الله ﷺ قسم دې په الله ﷻ چه څنګه هغه زه ددنیاد سزا نه زماپه صداقت باندې بچ کړم دغه شان به دآخرت عذاب نه هم زما په رښتیاوینا سره زمارب ما محفوظ کړی. بیائی د پنځم ځل الفاظ هم په ژبه سره اداکړل. اوس دې ښځې ته اوونیلې شو چه ته څلورځل قسم اوخوره چه دې دروغژن دې کله چه هغې څلور ځل قسم اوخوړلو نو رسول الله ﷺ د پنځم ځل د دې کلمه وئیلو نه هغه منع کړه اوچه څنګه ئی حضرت بلال ﷜ پوهه کړې وو هغې ته ئی هم اوفرمائیل نود هغې څه خیال راپیداشو منع شوه ژبه ئی راقابوکړه او نیزدې وه چه د خپل قصور اقرار ئی کړې وو خوبیائی اوونیل چه زه د همیشه د پاره خپل قوم نه رسواکوم. بیائی اوونیل که د هغې خاوند رښتونې وی نو په دې دې دالله ﷻ غضب نازل شی.حضور ﷺ په دې دواړو کښې جدائی اوکړه اوحکم ئی ورکړو چه ددې نه کوم بچی اوشی هغه بلال طرف ته مه منسوب کوئی او مه هغه ته حرامی اولاد وائې. څوك چه دې ماشوم ته حرامی وائی یا په دې ښځه تهمت لګوی په هغه به حدقایمولې شی داهم فیصله اوشوه چه ددې هیڅ خرچه به په خاوندباندې نه وی څکه چه جداوالې

Scanned with Ca

شوې دي نه طلاق شوې اونه ددې خاوندوفات شوېدې او ونې ونيل چه ګورئې که داماشوم سور سپين چاق پنډور پيداشو نودا د هلال اوګنړئې اوکه هغه د نرو پنډووالا تور بخن پيدا شو نود هغه سړی ئې اوګنړئې د چاسره چه په دې باندې الزام لګولې شوې دې. کله چه ماشوم اوشو نو خلقو اوکتلوچه هغه هم په هغه بدصفت باندې وو چه د الزام د حق کيدو نښه وه. هغه وخت رسول الله ﷺ اوفرمائيل که دا مسئله په قسمونو باندې فيصله شوې نه وه نو مابه دې ښځه باندې خامخا حد لګولو. دا ماشوم چه کله لوئ شو نود مصر والی جوړشوې وو اود هغه نسبت د هغه د مور طرف ته وو. (ابوداؤد) (١)

ددې حديث پاک شواهد:- ددې حديث نورهم ډير شواهددی په بخاری کښې هم داحديث دې په دې کښې دی چه شريك بن سحماء سره تهمت لګولې شوې وو اود حضورﷺ په وړاندې چه کله حضرت هلال رضي الله عنه ذکراوکړو نوحضورﷺ فرمائيلې ووګواه پيش کړه ګنې ستاپه شاباندې به حد لګولې شی. هلال رضي الله عنه وئيل يارسول الله ﷺ يوسړې به خپله ښځه په خراب کار وينی نو هغه به ګواه لټوی؟ خوحضورﷺ به هم دا فرمائيل. په دې کښې داهم دی چه د دواړو په وړاندې حضورﷺ داهم فرمائيلې ووچه الله ﷻ ته ښه معلومه ده په تاسو دواړوکښې يوکس دروغژن دې. آيا په تاسو کښې څوك د توبه کولو سره د خپلو دروغونه اوړی؟ بل روايت کښې دی چه په پنځم ځل سره حضورﷺ چاته اوفرمائيل چه د ده خُله بنده کړه بيانی وړته نصيحت اوکړو چه د الله ﷻ د لعنت نه هريوڅيز سپك دې. دغه شان دې ښځې سره هم اوکړې شو(٢)سعيدبن جبير فرمائی د لعان کونکی سړی اوښځې باره کښې زمانه تپوس اوکړې شوچه آيا په دوی کښې دې جدائی اوکړې شی؟ دا واقعه د ابن زبير رضي الله عنه د امارت د زمانې ده. مانه خود دې هيڅ جواب جوړنه شو نوزه د خپل ځائ نه لاړم اود عبدالله بن عمر رضي الله عنه کورته راغلم اود هغه نه مې د دغه مسئله تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل سبحان الله د ټولو نه اول داخبره فلانکی خوئ د فلانکی معلومه کړې وه چه يارسول الله ﷺ كه يوسړې خپله ښځه په يوخراب کارباندې اووينی نوکه د خُلې نه ئې اوباسی نوهم ډيره د بې شرمی خبره ده اوکه چپ پاتې کيږی نو بياهم د ډيرې بې غيرتئی خاموشی ده.حضورﷺ چه واوريده نو خاموش پاتې شو هغه بياراغلوونی ونيل حضورﷺ ماچه کوم سوال کړې وو افسوس هم هغه واقعه ماسره پيښه شوه. نو الله ﷻ د سورت نور دا آياتونه نازل کړل.حضورﷺ دواړه راوغوښتل اوهريوته ئې بيل بيل وعظ اوکړو ډيرئې پوهه کړل خوهريوخپل ځان رښتونې ثابتولو بيا دواړو د آيت مطابق قسمونه اوخوړل اوحضورﷺ په هغوی کښې جدائی اوکړه(٣)يوبل روايت کښې دی د صحابه کرامو رضوان الله اجمعين يوه ډله د ماښام په وخت د جمعه په ورځ په جمات کښې ناسته وه چه يوانصاری اووئيل چه که يوسړې خپلې ښځې سره پردې سړې اووينی که هغه دې اووژنی نو تاسو به هغه وژنئی اوکه د خُلې نه ئې اوباسی نوتاسو به د شهادت په نه موجود کيدو باندې هغه په کوړو وهئی اوکه دا معامله اوګوری اوچپ کينی نوداخوډيره بې غيرتی او بې حيائی ده. والله که زه دسحره پورې ژوندې پاتې شوم نود حضورﷺ نه به د دې باره کښې تپوس کوم. هغه هم په دې الفاظوسره د حضورﷺ نه تپوس اوکړو اودعائی اوکړه چه الله ﷻ دې د دې فيصله نازله کړی. نود لعان آيت نازل شو اود ټولو نه اول هم داسړې په دې کښې راګيرشو(٤)يوبل روايت کښې دی چه عويمر رضي الله عنه عاصم بن عدی رضي الله عنه ته اووئيل چه لږ شان لاړشه د رسول الله ﷺ نه معلومه کړه که يوسړې خپلې ښځې سره څوك سړې اووينی نوڅه به کوی؟ داسې خو به نه وی چه که هغه قتل کړی نودې به هم قتل کولې شی؟ حضرت عاصم رضي الله عنه

(١) ابوداؤد كتب الطلاق باب ى اللعان:٢٢٥٦احمد:١/٢٣٨، مسندابى يعلى:٢٧٤٠.

(٢) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة النور باب ﴿ويدرؤاعنها العذاب﴾:٤٧٤٧، ترمذى:٣١٧٦، ابن ماجة:٢٠٦٧، مشكل الاثار:٢٩٦٢.

(٣) احمد:٢/١٩صحيح مسلم كتاب اللعان:١٤٩٣، ترمذى:١٢٠٢.

(٤) صحيح مسلم كتاب اللعان:١٤٩٥، احمد:١/٤٢١، ابوداؤد:٢٢٥٣، بيهقى:٧/٤٠٥، ابن حبان:٤٢٨١.

Scanned with Ca

درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو نورسول الله ﷺ په دې سوال سره ډیر خفه شو. کله چه عویمر ﷺ عاصم ﷺ سره ملاوشونوتپوس نې اوکړو چه وایه تادرسول الله ﷺ نه معلومات اوکړو؟اوحضور ﷺ څه جواب درکړو؟عاصم ﷺ وئیل تامانه څه ښه خدمت وانخستلوافسوس چه رسول الله ﷺزمادا سوال عیب اوګنړلواو بدنې اوګنړل. عویمر ﷺ وئیل چه ښه ده زه پخپله ورځم د رسول الله ﷺ نه تپوس کوم. دلته چه راغلونوحکم نازل شوې وو. د لعان نه پس عویمر ﷺ اووئیل اوس که چرې زه داخپل کورته یوسم نولکه ماچه په هغې د دروغو تهمت لګولې وونود حضور ﷺ د حکم نه وړاندې ئې ښځه جداکړه اوبیاخود لعان کونکو هم دغه طریقه مقررشوه. ([1]) یوبل روایت کښې دی داښځه حامله وه اود دې خاوند دې نه انکارکړې وو چه داحمل د هغه نه نه دې. دغه شان دا ماشوم د خپلې مور طرف ته منسوب کیدلو بیا سنت طریقه هم داسې روانه شوه چه دې به د خپلې مور وارث وی اومور به د ده وارثه وی.([2]) په یو مرسل اوغریب حدیث کښې راغلی دی چه حضور ﷺ د حضرت صدیق اکبر ﷺ او حضرت عمر فاروق ﷺ نه تپوس اوکړو که ستاسو په کورکښې داسې کاروی نو څه به کوئی دواړو وئیل سټ به ئې والوزو داسې وخت کښې سترګې هغه سړې پټوی چه دیوث وی. په دې باندې دا آیاتونه نازل شو([3]) یوروایت کښې دی چه د ټولونه اول لعان په مسلمانانوکښې هلال بن امیه ﷺ اود هغه د بی بی په مینځ کښې شوې وو. الخ.

د لعان نه پس دغه ښځه په خاوند همیشه دپاره حرامه شوه

مسلک حنفی:- -د لعان نه پس د ښځې او خاوند په مینځ کښې جدائی راغله او ښځه په خاوند باندې همیشه دپاره حرامه شوه لعان د ظهار پشان نه دې چه د کفارې په ورکولو سره به دوباره جائز شی (تفسیرمظهری ۳۵۲/۶)-

اِنَّ الَّذِيْنَ					
ابیشکه هغه کسان					
(نو په دې لوئې مصیبت کښې به پراته وی)					
جَآءُوْ	بِالْاِفْكِ	عُصْبَةٌ	مِّنْكُمْ ط	لَا تَحْسَبُوْهُ	شَرًّا
چې راغلل | په دروغو سره | (هغه) یوه ډله ده | ستاسو نه | ګمان مهٔ کوئ په دې دروغو | (چې شر دې					
کومو خلقو چې (په حضرت عائشه) باندې تهمت لګولې وو | هغه په تاسو کښې یوه ډله وه					
لَكُمْ ط	بَلْ	هُوَ	خَيْرٌ	لَّكُمْ ط	لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ
ستاسو دپاره | بلکه | دغه دروغ | خیر دې | ستاسو دپاره | دپاره دهر سړی | په هغوئ کښې					
تاسو دخان دپاره دا (قصې) بده مه ګنړئی | بلکه ستاسو دپاره دا بهتره ده | په دې کښې چې					

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الطلاق باب من جوزالطلاق الثلاث ... :۵۲۵۹، صحیح مسلم:۱۴۹۲، ابوداوٗد:۲۲۴۷، ابـن ماجـة:۲۰۶۶، ابـن حبان:۴۲۸۵.الخ

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب (الخامسة أن لعنت الله علیه إن کان من الکاذبین):۴۷۴۶، صحیح مسلم:۱۴۹۲، ابوداوٗد:۲۲۴۵، ابـن ماجة:۲۰۶۶، احمد:۳۳۶/۵، ابن حبان:۴۲۸۵.

[3]) مسندالبزار:۲۲۳۷.

Scanned with Ca

مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ
هغه حصه ده | چې ده کړې ده | دګناه نه | او هغه څوك | چې ذمه واری نې واغستله | دلونې حصې دهغې
هرچا څومره حصه اخستې ده | هغه هومره ګناهګار دې | او چاچې په کښې د تولو نه زیاته
مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑪
دهغوئ نه | هغه لره دې | عذاب | لوئ |
حصه اخسته ده | دهغه سزا هم (دنورو نه زیاته) ده |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ جَآءُوْ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ ؕ

د عائشه صدیقه پاکوالې اوفضیلت اوواقعه دافک:- -ددې آیت نه واخله ترلسوآیاتونوپورې دام المؤمنین عائشه باره کښې نازل شوی دی کله چه په هغې باندې منافقانو بهتان لګولې وو. په دې باندې الله ﷻ ته درسول الله ﷺ د رشته په وجه غیرت راغلواودا آیاتونه نې نازل کړل دې د پاره چه د رسول الله ﷺ په عزت باندې څه داغ اونه لګی.ددې بهتان تړونکو یوه پارټی وه.په دې لعنتی کارکښې د تولونه وړاندې وړاندې عبدالله بن ابی بن سلول ووچه د تولومنافقانوسردار وو.دې بې ایمانه یویوته په غوږ کښې خبروسره ښه مصالحه لګولوسره دځان نه جوړې شوې ښه خبرې اورسولې.تردې چه دبعضې مسلمانانوهم خُلې کولاو شوې اوپټ پټ پس پس تقریباً تریوې میاشتې پورې روانې وې تردې چه د قرآن کریم آیاتونه نازل شو.ددې واقعه پوره بیان په احادیثوکښې موجوددې. عائشه k فرمائی چه د رسول الله ﷺ عادت مبارك وو چه په سفرد تلوپه وخت کښې دبیبیانوپه نوم څځڼړې اچولو اوچه د چانوم به راوتلو هغه بی بی به ئې ځان سره بوتله. دغه شان په یوه غزوه کښې زما نوم راووتلو. زه حضورﷺ سره لاړم اوداواقعه دپردې د آیاتونود نازلیدونه پس ده. زه په خپله کجاوه کښې ناسته ووم اوچه کله به قافله کوزیدله نوزما کجاوه به راکوزولې شوه زه به په هغې کښې ناسته ووم. کله چه به قافله روانیده نوهم هغه شان به کجاوه کیخودلې شوه.مونږ لاړو حضورﷺ د غزوې نه فارغ شوواپس شو مدینې ته رانیزدې شودشپې د تلوآواز اوشو.زه د قضائی حاجت د پاره اووتلم اود لښکردځائ نه لرې زه لاړم او د ضرورت نه فارغه شوم بیاواپس شوم.کله چه دلښکرځائ ته راورسیدم نومادخپل غاړې امیل اولټولو نو اومې نه لیدلو زه واپس د هغې د لټون د پاره واپس لاړم اومې کتلو. دلته دااوشو چه لښکر روان شو کومو خلقو چه به زما کجاوه اوچتوله هغوی دا ګنړل چه زه په دې کښې ناسته یم کجاوه ئې اوچته کړه پاس ئې کیخوده اولاړل. داهم یادساتئی چه هغه وخت به ښځوداسې خوراك څښاك نه کولو نه د هغې غټ بدن وو نو په دې وجه د کجاوې اوچتونکوته زما د موجودګئی او نه موجودګئی بالکل پته اونه لګیده اوهغه وخت زه د شروع په عمرکښې هم ووم. غرض دا چه د ډیر وخت نه پس ماته هار ملاوشو زه چه دلته راورسیدم نو د یوسړی نوم اونښه هم نه وه نه څوك آواز کونکې اونه جواب ورکونکې. زه د خپلې نښې مطابق هلته اورسیدم کوم ځائ چه زمونږ اوښ کینولې شوې وو اوهم هلته په انتظارکښې کیناستم. کله چه په وړاندې تلوسره زما د نه کیدو پته ورته اولګی نو زما په لټون پسې به هم دلته راځی ماله په ناسته ناسته خوب راغلو. اتفاقی صفوان بن معطل سلمی ذکوانی ؓ چه د لښکر نه شاته پاتې وو اوروستئی شپه تلې وو دسحر په رڼړاکښې راورسیدو.دیواوده سړی په کتوباندې داخیال راتلل وو چه په غورسره ئې اوکتل نود پردې د حکم نه وړاندې هغه زه لیدلې ووم په کتوسره ئې اوپیژندلم نو په اوچت آواز ئې په خپله ژبه ﴿اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ﴾ اووئیل. د هغه آواز اوریدو سره زما سترګې کولاو شوې اوما خپل څادرسره مخ پټ کړواوسیدا کیناستم. هغه زرخپل اوښ کینولو د هغه په پښه مې خپله

پښه کیخوده زه پاسیدم او په اوښ کیناستم هغه اوښ پاسولواو په منډه ئې اوزغلولو. په الله ﷻ باندې قسم دې نه هغه ماسره څه خبره اوکړه اونه ماهغه سره خبره اوکړه اونه د﴿ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ﴾ نه بله کلمه ما دهغه د خُلې نه اوریدلې. د غرمې پورې مونږ خپلې قافلې سره یوځائ شو بس هم د دومره خبرې نه هلاك كيدونكودمرې نورې خبرې جوړې کړې.ددوی د تېولونه لوئ اویه بړ بړسره خبرې كونكې عبدالله بن ابی بن سلول وو. مدینې ته په راتلوسره زه بیماره شوم اوتریوې میاشتې پورې په کور کښې بیماره پرته ووم. نه ما څه اوریدلی اونه ماته چاڅه اووئیل کوم شور غوغا چه د خلقو په مینځ کښې وه زه د هغې نه بې خبره ووم دومره خبره وه چه زما په زړه کښې به داخیال راتلو چه د رسول الله ﷺ په مینه او محبت کښې د کمې څه وجه ده؟ په بیمارئی کښې په عام توګه چه به کوم شفقت درسول الله ﷺ ماسره ویدې بیمارئی کښې نه وو په دې وجه زما خفګان خو ډیر وو ولې څه وجه راته معلومه نه وه. حضور ﷺ به تشریف راوړو سلام به ئې کولواو د حال تپوس به ئې کولوفرمائیل به ئې طبیعت دې څنګه دې؟ نور څه خبره به ئې نه کوله په دې به زما ډیر خفګان ووخود بهتان تړونکو نه زه بالکل غافله ووم.

اوس دا واورئی په کورونوکښې لیټرینونه جوړشوی نه وو اود عربود پخوانی عادت مطابق به مونږ خلق میدان ته د قضائی حاجت دپاره تلو. ښځې به عام توګه باندې د شپې تلې په کورونوکښې د عامو لیټرینونوجوړولونه به نفرت وو.زه د عادت مطابق ام مسطح بنت ابی رهم بن عبدالمطلب بن عبد مناف سره دقضائی حاجت دپاره لاړم. هغه وخت زه ډیره کمزورې شوې ووم.داام مسطح زماد پلار ترور وه دهغې موردصخربن عامر لوروه د هغې د خوئ نوم مسطح بن اثاثه بن عباد بن عبدالمطلب وو. کله چه مونږ واپس راغلو نودام مسطح پښه دڅادریه پلاؤکښې اونختله اوناڅاپه دهغې دخُلې نه اووتل مسطح دې غرق شې.ماته بدښکاره شو ماوئیل تاخوډیره خرابه خبره اوکړه توبه اوکړه ته هغه ته کنځلې کوې چه جنګ بدرکښې شرکت کړې دې. هغه وخت ام مسطح اووئیل اې ساده بی بی تاته څه معلومه دد؟ ماوئیل څه خبره ده؟ هغې وئیل هغه هم د هغه خلقو نه دې چه تابدنام کوی ګرځی. زه ډیره حیرانه شوم او هغې پورې اونختم چه ماته پوره واقعه خو اووایه. هغې د بهتان تړونکو خلقو تولې قصه ماته واوروله زماخو وار خطاشو د غم او خفګان غر په ما راپریوتلو د غم د وجه زه نوره هم بیماره شوم. بیماره خود اول نه ووم دې خبرخو زه کمزورې کړم په څه خوارو کورته راورسیدم. اوس خو مې صرف دا خیال وو چه خپل پلارکره لاړه شم چه په ښه شان سره خو معلومه کړم چه واقعي زما متعلق داسې خبرې خورې دی اوڅه څه مشهوروليې شی؟ په دې کښې رسول الله ﷺ ماله خوالهٔ راغلو سلام ئې اوکړو اوتپوس ئې اوکړو څه حال دې؟ ماوئیل که تاسو اجازت راکړئی نوخپل پلار کره لاړه شم. حضور ﷺ اجازت راکړو.زه دلته راغلم اودخپلې مور نه مې تپوس اوکړو چه مورې په خلقو کښې څه خبرې خورې دی؟ هغې اوفرمائیل لورې داخو وړه خبره ده ته خپل ځان دومره مه خفه کوه. د یوسرې ښه بی بی چه د هغه خوښه وی اودهغې بنې هم وی هلته د داسې خبرو راتلل خو لازمی خبره ده. ما وئیل سبحان الله آیا واقعي خلق زما متعلق داسې خبرې خوروی؟ اوس خوزه غم اومصیبت داسې راګیره کړم چه د بیانولو نه بهر دې.دهغه وخت نه مې چه کومه ژړا شروع کړه والله دیووخت د پاره مې اوښکې نه دی ولاړې. ما به سرایخودې ووژړل به مې، د څه خوراك څښاك، د څه اوده کیدل اوکیناستل د کوم ځائ خبرې اترې غم اومصیبت ژړاګانې اوزه.تولہ شپه په دې حال کښې تیره شوه چه د اوښکولړئی بندنه شوې. د ورځې هم داحال پاتې شو.

د رسول کریم ﷺ د صحابه کرامو سره مشوره:- حضور ﷺ علی ؓ او اسامه بن زید ؓ راوغوښتل په وحی کښې وخت تیرشو. د الله ﷻ د طرف نه حضور ﷺ ته څه خبره اونه خودلې شوه د دې دپاره ئې دې دواړو بزرګانوسره مشوره اوکړه چه حضور ﷺ ماته جداشی که څه اوکړی؟اسامه ؓ خوصفااووئیل یارسول الله

Scanned with Ca

ﷺ مونږ ستاسو په اهل کښې هیڅ بدی نه وینو زمونږ زړه د هغوی د محبت عزت او شرافت د ګواهئ ورکولود پاره حاضر دې. علی ؓ جواب ورکړو چه یارسول الله ﷺ د الله ﷻ د طرف نه په تاسو باندې د ښځو دطرف نه څه تنګی نشته دې نه علاوه هم ډیرې دی که تاسودکوردخادمه نه تپوس اوکړئ نوهغه به تاسو ته صحیح واقعه درمعلومه کړې شی.حضورﷺ هم هغه وخت د کور خادمه حضرت بریره k راوغوښتله اوتپوس ئې اوکړو که دعائشه بی بی دې کله هم څه دشك شبه خبرې اوریدلې وی نو اوښایه.بریره k اووئیل په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چاچه ته په حقه سره پیغمبر رالیګلې ئې ماد هغې نه هیڅ کله هم څه داسې خبره نه ده لیدلې. اوصرف داخبره ده چه د کم عمرئی د وجه نه داسې کیږی چه کله کله به ئې اخلې شوې اوړه هم داسې پریخودل او اوده به شوه نو چیلئی به راغله هغه اوړه به ئې اوخوړل د دې نه علاوه ما د هغې بل هیڅ قصور نه دې لیدلې.

د هیڅ ثبوت نه ملاویدو نه پس درسول ﷺخطبه:-ددې خبرې هیڅ ثبوت ملاونه شونوهم په هغه ورځ رسول الله ﷺ په منبرباندې اودریدو او ګنړې ته مخاطب شو وئې فرمائیل څوك دې هغه سړې چه ماد دغه سړی نه بچ کړی چاچه ماته د تکلیفو نورسولوسره سره اوس زما د کور والا د خلقو په ذریعه هم ماته تکلیفونه رارسول شروع کړی دی.والله ترکومې چه ماته پته ده ما په خپل کور والا کښې سوا د ښیګړې نه بل څه خبره نه ده لیدلې.دکوم سړی نوم چه داخلق اخلی زما په خیال کښې هم د هغه متعلق بغیرد ښیګړې نه بل هیڅ هم نشته هغه به زما سره کورته راتلو.دې اوریدو سره سعدبن معاذ ؓ اودریدو وئې فرمائیل یارسول الله ﷺ زه موجود یم که هغه د اوس قبیلې سړې وی نوهم اوس مونږ د هغه سټ دتنې نه جداکوو اوکه هغه زمونږ دخزرج رونړونه دې نوبیاهم چه تاسوکوم حکم اوکړئ زمونږ به د هغې په پوره کولوکښې هیڅ عذر نه وی. دې اوریدوسره حضرت سعدبن عباده ؓ اودریدو دی د قبیله خزرج سردار وو.دې خو وو ډیر نیك بخت خود سعدبن معاذؓ د دې وخت خبرو اتروسره د خپلې قبیلې ملګر تیا ورته مخې ته شوه اود هغوی طرفداری کولوسره سعدبن معاذ ؓ ته اووئیل نه ته هغه قتل کولې شې اونه ته د هغه په قتل کولوقادر ئې که هغه ستاد قبیلې وو نوتابه د هغه قتل کول هډو خوښ کړې نه وو. دې اوریدو سره اسیدبن حضیرؓ اودریدو چه دسعدبن معاذ ؓ وراره وو وئې وئیل اې سعدبن عباده ؓ ته دروغ وائې مونږ به هغه خامخا وژنوته منافق سړې ئې چه د منافقانو طرفداری کوې. اوس د هغوی د طرف نه د هغوی قبیله اود دوی د طرف نه د دوی قبیله د یوبل په مقابله کښې راپاسیدل او نیزدې وه چه د اوس او خزرج دا قبیلې په خپل مینځ کښې په جنګ شوې وې. حضورﷺ هم د منبرنه د هغوی پوهه کول او چپ کول شروع کړل تردې چه دواړو طرفوته خاموشی شوه. حضورﷺ هم چپ شو. داخووه د هغه ځایٔ واقعه اوزما حال دا وو چه ټوله ورځ مې هم په ژړاکښې تیره شوه. زما دې ژړا زما د مور پلار هم آواز بندکړې وو او په دې غم کښې وو چه دا ژړا به دا واخلی دواړه حیران او خفه ناست وو اوزما خو د ژړانه بل څه کار نه وو.

د رسول کریم ﷺ عائشه رضی الله عنها پوهه کول اود هغې جواب:-دانصارو یوه ښځه راغله او هغه هم ماسره په ژړاشوه مونږ داسې ناستې وو چه ناڅاپی رسول الله ﷺ تشریف راوړوسلام ئې اوکړوماسره کیناستو.په الله ﷻ قسم چه دکوم وخت نه دا بهتان تړلې شوې وو ترننه پورې ماسره رسول الله ﷺ داسې ناست نه وو پوره میاشت تیره شوې وه چه د رسول الله ﷺ هم داحال وو څه وحی نه وه راغلې چه فیصله شوې وه. حضورﷺ کیناستو سره تشهدأولوستلو اوامابعدفرمائیلو سره اوفرمائیل اې عائشه رضی‌الله عهنا ستا متعلق ماته داخبر راورسیدو که ته واقعی پاك دامنه ئې نو الله ﷻ به ستا پاکوالې ښکاره کړی اوکه په حقیقت کښې ته په څه ګناه باندې ککړه ئې نود الله ﷻ نه استغفاراوتوبه اوکړه. بنده چه کله ګناه کوی اود هغې په اقرار سره د الله ﷻ طرف ته تیټ شی اود هغه نه معافی غواړی نو الله ﷻ

Scanned with Ca

هغه ښښي. حضور ﷺ چه دومره اوفرمائیل نو خاموش شو د دې اوریدو سره زما ژړا لاړه اوښکې مې اوچې شوې تردې چه ماته اوښکوبوڅاڅکې هم اونه لیدو. ما خو اول خپل پلار ته درخواست اوکړو چه زمادطرف نه رسول الله ﷺ ته جواب ورکړي خو هغوی ونیل والله زما خو په پوهه کښې هیڅ هم نه راځي چه زه حضور ﷺ ته څه جواب ورکړم؟ بیامې خپلې مور ته اوکتل اوورته مې اوونیل چه ته رسول الله ﷺ ته جواب ورکړه خوهغې هم دا اوونیل چه زه نه پوهیږم چه څه جواب ورکړم؟ آخر ما پخپله جواب ورکول شروع کړو زما عمر څه دومره لوئ هم نه وو اونه ماته دومره قرآن پاك یاد وو ماونیل چه تاسو ټولویوه خبره واوریده اوهغه مو په زړه کښې کینوله اولکه چه رښتیامو اومنله زه دا وایم چه د دې خبرې نه زه بالکل بری یم او الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه واقعی زه بالکل د دې نه بری یم خوتاسو خلق نی نه منئی اوکه زه د یو کار اقرار اوکړم نو الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه زه بې ګناه یم نوتاسو به نی اوس اومنئی. زمااوستاسو مثال خودیوسف ؑ د پلار دا قول دې ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾ ([1]) پس هم صبرښه دې چه په کښې د شکایت هډو نوم نه وی اوتاسو چه کومې خبرې جوړونی په هغې کښې به الله ﷻ زما ملګرتیااوکړی دومره خبره کولوسره ما اړخ بدل کړو او په خپله بستره سملاستم. په الله ﷻ قسم زما په پوره یقین وو چه زه پاکه یم او الله ﷻ به زما خلاصې خپل رسول ﷺ ته خامخا ورمعلوم کړی خودازماپه وهم اوګمان کښې هم نه وه چه زما باره کښې به د قرآن آیاتونه نازلیږی ما خوخپل ځان د دې نه ډیرکم ګنړلوچه زمابارهٔ کښې دکلام الله آیاتونه نازل شی. اوزما به زیات نه زیات دا خیال کیدلوچه ممکن ده په خوب کښې الله ﷻ زما براءت رسول الله ﷺ ته اوښائی.

د عائشه رضی الله عنها په حق کښې وحی راتلل:- والله تردې وخت پورې نه رسول الله ﷺ دخپل ځایْ نه خوزیدلې وو اونه دکورنوربنیادمان دکور نه بهر وتلې ووچه په حضور ﷺ باندې وحی نازلیدل شروع شو او په مخ مبارك باندې هم هغه نښې وې کومې چه به د وحی په وخت کښې وې اود تندی مبارك نه نی د پاکې خولې څاڅکی راوڅڅیدل. په سخته یخنئی کښې به هم د وحی د نازلیدلو په وخت هم دا حال وو.کله چه وحی نازله شوه نو مونږ اوکتل چه دحضور ﷺ مخ مبارك دخوشحالئی نه پړقیدو د ټولونه اول حضور ﷺ زماطرف ته اوکتل ونی فرمائیل عائشه k خوشحاله شه الله ﷻ ستا براءت راولیګلو هم هغه وخت زما مور اوونیل بچې دحضور ﷺ مخې ته اودریږه ما جواب ورکړو والله نه خو به زه د حضور ﷺ مخې ته اودریږم اونه به د الله ﷻ نه بغیرد چا تعریف اوکړم هم هغه زما پاکوالې او براءت نازل کړونو ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ ([2]) نه واخله تر لسوآیاتونوپورې نازل کړل.

د دې آیاتونواوزماد پاکوالې نازلیدونه پس په دې شر کښې حضرت مسطح بن اثاثه هم شریك وواوهغه ته به زما پلار د خپلوئی او د محتاجئی په وجه همیشه څه نه څه ورکول اوس هغوی اوفرمائیل چه ده زماپه لوردتهمت لګولوکښې حصه واخسته نوزه به ده سره هیڅ ښه سلوك نه کوم. پدې باندې آیت (۶۰۰) ([3]) الخ نازل شویعنی په تاسو کښې چه کوم خلق د بزرګئی او مالدارئی والا دی هغوی له نه دی پکارچه خپلوانو مسکینانو اود الله ﷻ د لارې مجاهدینوسره د ښه سلوك نه کولوقسم اوخوری آیاتاسو نه غوارئی چه هغه ښښونکي اومهربان الله ﷻ تاسو اوبښی؟ هم هغه وخت د دې په جواب کښې صدیق اکبر ؓ اوفرمائیل په الله ﷻ قسم زه خو ښښنه غوارم. نودهغه وخت نه نی دمسطح ؓ وظیفه مقررکړه

---

[1]) ۱۲/یوسف:۱۸.
[2]) ۲٤/النور:۱۱.
[3]) ۲٤/النور:۲۲.

Scanned with Ca

اوونی فرمائیل والله اوس به ټول عمر پدې کښې څه کمې یاکوتاهی اونه کړم.زماددې واقعه باره کښې رسول الله ﷺ دزینب بنت جحش نه چه د حضور ﷺ بی بی وه معلومات کړې وو هم دغه یوه بی بی وه د حضور ﷺ په بیبیانوکښې چه زما د مقابلې وه خودا د خپلې پرهیزګارئی اودیندارئی په وجه صفابچ شوه او جواب ئې ورکړو حضور ﷺ زه خو په عائشه کښې د بغیرد نیکئی نه بل هیڅ نه وینم زه خپل غوږونه او خپلې سترګې محفوظ ساتم. سره د دې چه دې ته د دې خور حمنه بنت جحش ډیر څه وئیلې وو اوبلکه جنګ ئې ورسره کړې وو ولې هغې د خپلې ژبې نه زما د بدئی یوه خبره هم اونه ویستله. اود هغې خور خُله کولاوکړې وه او زما باره کښې په هلاك کیدونکو کښې شامله شوې وه. دا روایت بخاری اومسلم د حدیث ډیروکتابونوکښې شته.(۱)

په بل سند سره ددې خطبې واقعه او واقعه د افک:-په یوسندسره داهم روایت دې چه حضور ﷺ په خپله دې خطبه کښې داهم فرمائیلې وو چه د کوم سړی طرف ته نسبت کوی هغه په سفراوحضرکښې ماسره پاتې دې زما په غیرموجودګئی کښې کله هم زما کورته نه دې راغلې. په دې کښې دی چه د حضرت سعدبن معاذ ﷺ په مقابله کښې کوم صاحب ولاړوو هم د دې قبیلې نه ام حسان وه. په دې کښې داهم دی چه هم د دې خطبه د ورځ نه پس د شپې زه ام مسطح سره وتلې ووم. په دې کښې داهم دی چه یو خل هغه اوخونیده هغې خپل خوئ مسطح ته بداووئیل ما منع کړه بیااوخونیده بیائی هغه ته بداووئیل ما بیا منع کړه. بیائی هغه ته بدرد اووئیل نوزه هغې ته غصه شوم. په دې کښې دی چه هم د هغه وخت نه زماتبه شوه. په دې کښې دی چه زما د مور کورته د رسولود پاره ماسره حضور ﷺ یوغلام کړې وو. زه چه کله هلته اورسیدم نو زما پلار پاس کورکښې وو او د قرآن پاك په تلاوت کښې مشغول وو اومورمې په لاندې کور کښې وه.زما په لیدو سره زمامورمعلومات اوکړو دا نن څنګه راتلل اوشو؟ نوما ورته ټوله قصه واورولهٔ. خو ما اوکتل چه داخبره خو نه هغوی ته څه حیرانونکې معلومه شوه نه ورته دومره غم اوفکر اوشو د کوم چه زما توقع وه. په دې کښې دی چه ما د مور نه تپوس اوکړو چه آیازما پلار ته هم د دې علم دې؟ زمامور وئیل چه هغه ته د دې علم دی چه په تاباندې تهمت لګولې شوې دې. دې کتلو او اوریدو سره زما د پلار په سترګوکښې هم اوښکې راغلې اوماته ئې اووئیل لورې زه تاته قسم درکوم چه هم اوس خپل کورته واپس شه نوزه واپس لاړم. دلته زما نه پس رسول الله ﷺ د کور د نوکرې نه هم زماباره کښې د نوروخلقو په موجودګئی کښې تپوس شوې وو په کوم چه هغې جواب ورکړې وو چه زه په عائشه کښې هیڅ بدی نه وینم بغیرد دې نه چه هغې به اخلې شوی اوړه داسې پریخودل پاسیده به او په ناخبرئی کښې به اوده شوه اوډیر ځلې به اوړه چیلو خوړل. بلکه بعضې خلقو هغه ښه اورټله هم چه د رسول الله ﷺ په وړاندې رښتیارښتیا خبره کومه چه معلومه وی اوکړه. په هغې باندې ډیره سختئی اوکړه خو هغې وئیل والله چه څنګه یوزرګر په خالص سرو زرو کښې څومره هم په ګرمولو څه عیب نه شی خودلې دغه شان زه په صدیقه باندې ګوته نه شم اوچتولې. کله چه هغه سړی ته داخبره اورسیده څوك چه بدنام کولې شو نوهغه اووئیل په الله ﷻ قسم ماخوترننه پورې د یوې ښځې لاس هم نه دې کولاوکړې. آخر هغه د الله ﷻ په لارکښې شهیدشو. په دې کښې دی چه رسول الله ﷺ د مازیګرد مانځه نه پس ماله تشریف راوړې ووهغه وخت زما مور پلار ښی اوګس طرف ته ناست وواوهغه انصاریه ښځه چه کومه راغلې وه هغه په دروازه کښې ناسته وه. په دې کښې دی چه کله حضور ﷺ ماته نصیحت شروع کړو اومانه ئې د حال تپوس اوکړونوماوئیل چه هانې دا څومره د بې شرمئی خبره ده چه د پردئی ښځې هم خیال نه ساتې؟ په دې کښې داهم دی چه ماهم د الله ﷻ دحمداوثنانه پس جواب ورکړې وو. په دې کښې داهم دی چه ما څو ځل یعقوب ﷺ نوم یادکړو والله

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك:٤١٤١، صحیح مسلم:٢٧٧، احمد:١٩٤/٢.

هغه مې په ژبه رانغلو په دې وجه ما ابویوسف اووئیل. په دې کښې دی چه کله حضور ﷺ د وحی نه پس ماته زیرې واورولو والله هغه وخت زما د غم نه ډکه غصه نوره هم زیاته شوې وه ماخپل مور پلار ته ونیلې ووچه زه په دې معامله کښې ستاسوهم شکر گذاری نه کوم تاسوټولو یوه خبره واوریده خو تاسو نه انکاراوکړو اونه تاسوته څه غیرت راغلو. په دې کښې دی چه د دې قصه په ژبه راوستلوکښې حمنه مسطح حسان بن ثابت او عبدالله بن ابی منافق وو دا د ټولومشر وواو ډیر به هم ده بیانونه کول. (۱)

یو بل حدیث پاک:-یوبل حدیث کښې دی زما د عذردا آیاتونه نازلیدلونه پس رسول الله ﷺ دوو سړو او یوې ښځې ته دتهمت حداولگولو یعنی حسان بن ثابت مسطح بن اثاثه اوحمنه بنت حجش(۲) یو روایت کښې دی چه کله مور بی بی عائشه ته په خپل خان د تهمت لگیدو اود دې علم د هغوی پلار ته او د حضور ﷺ ته د کیدو واقعه معلومه شوه نوهغه بې هوشه پریوتله.کله چه لږه شان په هوش کښې راغله نو ټول بدن ئې گرځیدلو اوډیر زور تبه ئې وه او رپیدله.دهغې مور پرې هم هغه وخت برستن واچوله او رسول الله ﷺ هم هغه وخت راغلوتپوس ئې اوکړو دا څه حال دې؟ ماوئیل د یخننې تبه ئې ده. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کیدې شی دې خبر اوریدوسره ئې داحال شوې وی؟کله چه زما د عذرآیاتونه نازل شو نو ما واوریدل اومې وئیل دا د الله ﷻ په فضل سره دی نه چه دحضور ﷺ.صدیق اکبر ﷺ اووئیل ته رسول الله ﷺ ته داسې وائې؟ صدیقه اووئیل او. (۳)

د ایتونو مطلب او تشریح:-اوس دآیاتونومطلب واورئی کوموخلقو چه دروغ اود خان نه خبرې جوړې کړې هغه ووهم یوڅوکسان. هغه تاسو اې آل ابی بکر دخپل خان د پاره خراب مه گنړئی بلکه د انجام په لحاظ هغوی ستاسو د پاره په دین او دنیا کښې ښیگړه ده. په دنیاکښې به ستاسو صداقت ثابتیږی په آخرت کښې به اوچتې مرتبې ملاویږی. دعائشه براءت به په قرآن پاک کښې نازلیږی کوم له چه خواوشاهم باطل نه شی راتلې. هم په دغه وجه چه کله ابن عباس ﷺ موربی بی k له د هغې په آخری وخت کښې راغلو نوونی فرمائیل ام المؤمنین تاسو خوشحاله شئ چه ته د رسول الله ﷺ بی بی پاتې شوې او حضور ﷺ به درسره په مینه ملاویدلو او حضور ﷺ تاسو نه بغیربلې پیغلې سره واده نه وو کړې اوستاسو براءت د آسمان نه نازل شو(۴)یوه ورخ عائشه اوزینب ﷺ دخپلوپاکو صفتونوذکرکولو نو زینب k اوفرمائیل زما نکاح د آسمان نه نازل شوې.عائشه k اوفرمائیل زما د پاکوالی گواهی په قرآن کریم کښې د آسمان نه نازل شوې کله چه صفوان بن معطل ﷺ زه په خپله سورلئی راوستې ووم. زینب k تپوس اوکړوکله چه ته په اوښ کیناستې نوتاکومه کلمه وئیلې وه؟ هغې وئیل ﴿حسبی الله ونعم الوکیل﴾ په دې باندې هغې اووئیل تاد مؤمنانو کلمه وئیلې وه.

دتهمت شروع رئیس المنافقین کړې ده:-بیا ئې اوفرمائیل چه چا په پاك دامنه صدیقه k باندې تهمت لگولې ووهریوته به لوئ عذاب کیږی اوچاچه د دې شروع کړې وه اودائی اخوادیخوا خورولو د هغوی دپاره سخت عذاب دې.دې نه مراد عبدالله بن ابی بن سلول ملعون دې ټیك قول هم دادې. بعضې اووئیل دې نه مراد حسان دې خوداقول ټیك نه دې.داقول هم دې نوځکه مونږ بیان کړوگنې د دې په بیانولوکښې څه فائده هم نشته ځکه چه حسان ﷺ په ډیروبزرگانوصحابه کرامورضوان الله اجمعین کښې وو.دهغه ډیرفضیلتونه اوبزرگئی په احادیثوکښې موجوددی.همداووچه دکافرانو شاعرانو د

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النور باب ﴿إن الذین یحبون أن تشیع الفاحشة فی الذین امنوا....﴾:٤٧٥٧.

(۲) ابوداؤد کتاب الحدود باب فی حدالقاذف:٤٤٧٤وهوحسن، ترمذی:٣١٨١، ابن ماجة:٢٥٦٧، السنن الکبری للنسائی:٧٣٥١

(۳) صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك:٤١٤٣، احمد:٢/٣٦٧-٣٦٨، مسندالطیالسی:١٦٦٥، ابن حبان:٧١٠٣.

(۴) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة النور باب﴿ولولاإذ سمعتموه قلتم مایکون لناأن نتکلم بهذا....﴾:٤٧٥٣.

Scanned with Ca

سپکاوی د شعرونو به نی د الله ﷻ د نبی ﷺ د طرف نه جواب ورکولو. هم ده ته حضور ﷺ فرمانیلي وو
ته د کافرانو بدبیانوه حضرت جبرائیل ﷺ تاسره دي[1] دمسروق بیان دي زه عائشه صدیقه سره ووم
چه حسان بن ثابت ﷺ راغلوعائشه هغه په عزت سره کینولو حکم نی اوکړو دده دپاره گدنی خوره
کړنی.کله چه هغه واپس لاړو نو ما ورته اوونیل چه ته دي ولې راتلوته پریږدې؟ د ده د راتلونه څه
فائده؟ الله ﷻ خو فرمانی چه په دوی کښې څوك د تهمت والا دی د هغوی د پاره لویٔ عذاب دې
نومور بی بی اوفرمائیل چه د ړرنتوب نه به بل کوم عذاب لویٔ وی. دې نابیناشوې وو نو وني فرمائیل
کیدې شی هم دا عذاب عظیم وی. بیافرمائی چه تاته معلومه نه ده چه د رسول الله ﷺ د طرف نه د
کافرانود سپکاوی والا د شعرونو په جواب ورکولودې مقررووو[2] یوروایت کښې دی چه حسان ﷺ هغه
وخت دعائشه صدیقه k په تعریف کښې شعر لوستلې وو چه پاکه ساده د ټولو خرابو کارونونه غیبت او
بدنی نه پرهیز کونکې ده نو هغوی اوفرمائیل چه ته خوداسې نه وې[3] حضرت عائشه فرمائی ماته
دحسان ﷺ د شعرونونه ښه شعرونه نه ښکاری اوچه زه کله هم دا شعرونه لولم نوزماپه زړه کښې
داخیال راځی چه حسان ﷺ جنتی دې.هغه ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ته خطاب کولوسره خپلو
شعرونوکښې فرمائی تاد محمد ﷺ سپکاوې کړې دې زه چه تاسو ټول فناکړم نو بیاهم ستاسویدو ژبود
مقابلې نه اخواکیدی نه شم ستاغوندې سړې چه زما دنبی ﷺ د پیښې مبارکې هم برابروالې نه شی
کولې دحضور ﷺ سپکاوې به کوې؟یادساته چه ستاپه شان بد دحضور ﷺ په شان نیك باندې قربان دې
کله چه تاد حضور ﷺ سپکاوې کړې دې نو اوس په زما د خلې د تیرې تورې په شان د بی عیبه تورې نه
ته څنگه بچ کیږې اوچرته به ځې؟ د ام المؤمنین نه تپوس اوکړې شوچه آیا دا فضول کلام نه دې؟هغې
اوفرمائیل هیڅ کله نه لغواو فضول کلام خود شاعرانو هغه بکواس دې کوم چه دښځو وغیره باره
کښې وی.د هغې نه تپوس اوشو چه آیا په قرآن پاك کښې داسې نه دی چه په هغه تهمت کښې د چالویه
حصه وه د هغوی د پاره لویٔ عذاب دې؟ وني فرمائیل چه اوخوولې داکوم عذاب چه هغه ته شوې هغه
لویٔ نه دې؟ سترگې د هغه نه لاړې توره په هغه اوچلیدله هغه خوښه ده چه صفوان ﷺ منع شوگنې
نوعجیبه نه وه چه د خپل خان متعلق نی داخبره اوریدوسره دې قتل کړې وو.

لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ
ولې نه | کله چې | واوریدو تاسو دا خبر |
اهر کله چې تاسو دا (دتهمت) خبره واوریده

ظَنَّ الْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا ۙ وَّقَالُوْا
گمان اوکړوا مومنانو سړو | او مومنانو ښځو | په خانونو خپلو باند | دخیر او ونیلې ئې وې
نو ولې داسې نه وه اچې مسلمانانو سړو اوښځو دخپلو خپلوانو په حقله نیک گمان کړې وې او

هٰذَآ اِفْكٌ مُّبِيْنٌ ۝ لَوْلَا جَآءُوْ عَلَيْهِ بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ
چې دا دروغ دی | ښکاره | ولې رانهٔ وستل هغوی | په دې خبره باندې | څلور | گواهان
دا ئې وئیلی وې اچې دا خوښکاره بهتان دې ادویٔ پخپله خبره باندې ولې څلور گواهان پیدانه کړل

[1] صحیح بخاری کتاب الادب باب هجاء المشرکین:٦١٥٣، صحیح مسلم:٢٤٨٦.
[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك :٤١٤٦، صحیح مسلم:٢٤٨٨.
[3] صحیح بخاریکتاب التفسیر سورة النور باب (ویبین الله لکم الآیات والله علیم حکیم):٤٧٥٦.

Scanned with Ca

فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَأُولَٰٓئِكَ عِنْدَ اللهِ هُمُ

بس هر کله چي رانۀ وستل هغوئ | ګواهان | نو دغه کسان چي دي | په نز دالله | هم هغوئ

نوهر کله چي دوئ ګواهان رانه وستي شول | نو بس دالله ﷻ په نزد خو هم دوئ دروغژن شول

الْكَٰذِبُونَ ۝

دروغژن دي |

اوکه په تاسو باندي په دنيا

قوله تعالى:- لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا

ذ صديقه کائنات دپاکوالی آسمانی اعلان:- سپدې آياتونوکښې الله ﷻ مؤمنانوته ادب ښائی چه هغوی دحضرت عائشه صديقه k باره کښې کومې خبرې د خُلې نه ويستلې وې بلکه هغوی له يکار ووچه د دې کلام په اوريدوسره ئی د خپلې شرعی مور سره کم نه کم هغه خيال کړې وې چه خپل خان سره کوی بلکه هغوی خپل خان هم د دې قابل نه ګنړلونو د ام المؤمنين شان به ئی د دې نه هم زيات لوئ او اوچت ګنړلو.يوه واقعه بالکل هم داسې شوې وه.حضرت ابوايوب خالدبن زيدانصاری ﷺته د هغه بی بی ام ايوب اونيل چه آيا تا هغه هم واوريده کوم چه د حضرت عائشه باره کښې ونيلې شوی دی؟هغه اوفرمائيل اواودا يقينًا دروغ دی ام ايوب ته اوښايه چه ته چرته داسي کارکولی شې؟ هغې ونيل نعوذ بالله نامِمکن دی. هغه اوونيل چه حضرت عائشه خوتانه ډيره غوره اوبهتره ده. کله چه آياتونه نازل شو نواول دبهتان تړونکو ذکر اوشو يعنی د حضرت حسان ﷺ اود هغه د ملګرو بيا په دې آياتونوکښې ذکر اوشو دحضرت ابوايوب ﷺ اودهغه د بی بیk ددې خبرواتروچه کومې پورته اوشوې. داهم يوقول دې چه دا مقوله د حضرت ابی بن کعب ﷺ وه.

مؤمنانو لره څه کول پکار دی؟:- غرض دا چه مومنانوله صفا باطن ساتل پکاردی اوښه خيالونه کول پکار دی. بلکه په ژبه سره هم د داسې واقعه ترديد اوتکذيب کول پکار دی ځکه چه داځومره واقعه تيره شوه په دې کښې د شك شبه هيڅ ګنجانش هم نه وو.ام المؤمنين ښه په ښکاره په سورلئی باندې ناسته د ورځې اود غرمې په ډك لښکر کښې رسی پخپله پيغمبرموجود دې الله ﷻ دې نه کړی که داسې څه خبره شوې هم وه نو داسې په ښکاره به دې عام ډلې ته نه راتله بلکه پټه اوغلې به په دې کښې شامله شوې وه چه چاته به هيڅ خبر هم نه وو شوې. نوصفاښکاره خبره ده چه د بهتان تړونکوخلې نه کومه خبره جوړه شوه هغه صرف دروغ بهتان اود ځان نه خبره ده په کوم سره چه هغوی خپل عزت او ايمان غرق کړو.بيا فرمائی چه دې بهتان تړونکو کوم څه ونيلی پخپل صداقت باندې څلورګواهان ولې نه پيش کوی؟اوچه کله دوی ګواه پيش نه کړې شونوشرعًاهغوی دالله ﷻپه نيزدروغژن دی فاسق دی فاجر دی

وَلَوْلَا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا

اوکه چری نۀ وې فضل دالله | په تاسو باندې | اورحمت دهغه | په دنيا

اوکه په تاسو باندې په دنيا او آخرت کښې دالله ﷻ فضل او مهربانئی نه وې ....

وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَفَضْتُمْ

او په اخرت کښې | نو رسيدلې به وو تاسو ته | په هغه خبره کښې | چې اخته شوی وئ تاسو

انوتاسو چې په کومه ګناه کښې اخته شوې وئ د هغې په وجه به

فِيهِ	عَذَابٌ	عَظِيمٌ ﴿١٤﴾	إِذْ	تَلَقَّوْنَهُ	بِأَلْسِنَتِكُمْ
په هغې کښې	عذاب	لوئ	کله چې	اغستل تاسو دا دروغ	په ژبو خپلو سره
دربانديې لوئې عذاب نازل شوې وو ا څه وخت چې تاسو دا خبره په خپلو خولو يو بل ته کوله					
وَتَقُولُونَ	بِأَفْوَاهِكُمْ	مَا	لَيْسَ لَكُمْ	بِهِ	عِلْمٌ
اوونيل تاسو	په خلو خپلو باند	هغه څه	چې نه وو تاسو لره	په هغې باند	څه علم
ا او تاسو په خولو باندې هغه څه ونيل چې تاسو ترې نه خپله خبر نه وئ					
وَتَحْسَبُونَهُ	هَيِّنًا	وَهُوَ	عِنْدَ اللَّهِ	عَظِيمٌ ﴿١٥﴾	
او تاسو سر گنړله دا خبره	اسانه (معمولي)	حالانکه هغه	په نز دالله	لويه خبره وه	
اودا مو معمولي خبره گنړله ا حال دا چې دالله ﷻ په نزد ډيرلوئې جرم وو ا					

قوله تعالى: -وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

د صديقه كائنات د عظمت بيان:- ارشاددې چه اې هغه خلقوچاچه دحضرت صديقه باره کښې خپلو ژبوته خراب حرکت ورکړو که د الله ﷻ فضل اوکرم په تاسو باندې نه وو چه هغه په دنياکښې ستاسوتوبه قبوله کړې اوبه آخرت کښې تاسوستاسو دايمان په وجه معاف کړې نوچه په كوم بهتان کښې تاسو خپلې ژبې اوخوزولې په هغې کښې به تاسو باندې ډير دروندعذاب وو.دا آيت دهغه خلقو متعلق دې دچا په زړه کښې چه ايمان ووخو په ناپوهئى کښې ئې څه ونيلې وو لکه حضرت مسطح ﷺ حضرت حسان ﷺ اوحمنه رضى الله عنهم. اوچه د چا زړه د ايمان نه خالى وواود دې طوفان اوچتونكى وولكه عبدالله بن ابى بن سلول وغيره منافقان دا خلق په دې حکم کښې نه ووځكه چه نه دوى سره ايمان دواونه نيك عمل. كله چه تاسوداخبره خوروله ديونه اوريدله بل ته به ئې كوله د حضرت عائشه k په قراءت کښې (اذتلقونه) دې(١) عنى كله چه تاسو ددې دروغو خورونه كوله.اولنې قراءت د جمهوردې اوداقراءت د هغوى دې چاته چه ددې آيت ډير علم وو اوتاسو به هغه خبره د ژبې نه ويستله دكوم چه تاسوته علم نه وو.تاسو خوداكلام آسان گنړلو خو په اصل کښې دالله ﷻ په نيزدا ډير دروند او سخت كلام وو.ديوې مسلمانې ښځې متعلق داسې تهمت لگول عظيم جرم دې. بياد الله ﷻ د رسول ﷺ د بى بى متعلق داسې كلمه ونيل خيال اوكړئى چه څومره لويه گناه به وى؟ د دې د پاره د رب غيرت دخپل نبى ﷺ دوجه نه په جوش کښې راغلواوالله ﷻ وحى نازله كړه اودخاتم الانبياء سيد المرسلين ﷺ دپاكې بى بى k پاكوالې ثابت كړو. دهريونبى بى بى الله ﷻ ددې بې حيائى نه لرې ساتلې ده نوداڅنگه ممكن ده چه د ټولوانبياؤكرامو بيبيانونه غوره او د هغوى سردار د ټولو انبياؤ كرامو نه غوره اود ټول اولاد آدم سردار محمد ﷺ بى بى به په دې کښې ككړه وى حاشاوكلا. كه تاسو داكلام بې توجوگنړئى خو حقيقت ددې مخالف دې. بخارى اومسلم کښې دى انسان بعضې وخت د الله ﷻ دخفگان يوه خبره اوكړى د كومې چه د هغه په خيال کښې هيڅ ځائ نه وى خود هغې په وجه هغه ددوزخ په دومره لاندې طبقه کښې وررسى څومره چه زمكه اوآسمان دې بلكه د دې نه هم ډير ښكته وى(٢)

(١) صحيح بخارى كتاب المغازى باب حديث الافك: ٤١٤٤.
(٢) صحيح بخارى كتاب الرقاق باب حفظ اللسان: ٦٤٧٧-٦٤٧٨، صحيح مسلم: ٢٩٨٨.

Scanned with Ca

وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ قُلْتُمْ مَّا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا ۖ

او ولې نه کله چې واورېدو تاسو دا خبر | او ونیل تاسو | چې نه ښائی | مونږ لره | چې خله او خوزوو | په دې دروغو

او څه وخت چې تاسو اورېدلې وه | نو داسې موولې نه ونیل چې مونږ له داسې خبره دخولې نه ایستل نه دی پکار

سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۶﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْدُوْا

پاکي ده تالره | دا بهتان دې | لوئ | نصیحت کوی تاسو ته | الله | چې بیا او نه کړئ

سبحان الله ! دا خو ډېر لوئې بهتان (دروغ) دې | (واورئی) الله ﷻ تاسو ته نصیحت کوی

لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ

کارېشان ددې دروغو | هیڅکله | که یئ تاسو | مومنان | او بیانوی الله | تاسو ته |

که چرې تاسو مومنان یئ نو بیا هیچرې داسې کار او نه کړئی | او الله ﷻ تاسو ته په وضاحت سره

الْاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۸﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ

ایتونه | او الله | ښه پوهه دې | دحکمت خاوند دې | بیشکه هغه کسان | چې خوښوی

حکمونو بیانوی | او الله ﷻ په هرڅه پوهه او صاحب د حکمت دې | بیشکه کوم خلق چې دا غواړی

اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ

داخبره | چې خوره شی | بې حیائی | په هغه کسانو کښې | چې ایمان ئې راوړې دې | ددې دهغوئ دپاره

چې په مومنانو کښې بې حیائی خوره شی | هغوئ دپاره په دنیا او اخرت کښې دردناک

عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۹﴾

عذاب | دردناک | په دنیا کښې | او په اخرت کښې | او الله | پوهیږی | او تاسو نه پوهیږئ

عذاب مقرر دې | او الله ﷻ په هره خبره پوهیږی | او تاسو نه پوهیږئی

قوله تعالی:- وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ

دیومسلمان پحقله بې تحقیقه خبره نه ده پکار:- اول خوئې دنیک ګمان کولو حکم ورکړو دلته بل حکم ورکولې شی دخوخلقو دشان متعلق بغیر تحقیق نه خرابه خبره نه دی ویستل پکار. دخرابو الزامونو خرابو خیالونو او شیطانی وسوسونه خان لرې ساتل پکاردی هیڅ کله هم داسې خبرې دخلې نه نه دی ویستل پکار. که په زړه کښې دې داسې څه شیطانی وسوسه پیدا هم شی نو ژبه قابو کښې ساتل پکار دی؟ دحضور ﷺ ارشاددې الله ﷻ زما د امت په زړونو کښې پیدا کیدونکې وسوسې معاف کړی دی تر کومې چه هغه په ژبه باندې اونه وائی یائی په عمل کښې رانولی([1]) (بخاری ومسلم) تاسوله پکار وو چه داسې فضول خبره اورېدو سره مو ونیلې وې مونږ په داسې ګنده خبره خپله ژبه نه خرابوو. مونږ نه دا بې ادبی نه شی کیدلې چه دالله ﷻ دخلیل اود هغه د رسول ﷺ د بی بی مبارکې په شان کښې داسې فضول خبره او کړو. د الله ﷻ ذات پاک دې ګورئی بیا داسې حرکت اونه کړئی ګنی د ایمان د اخستلو اندیښنه ده. او که یوسړې دایمان نه خالی وی نو هغه بې ادبه ګستاخ او دخوخلقو سپکاوې کونکې وی. دشریعت احکام الله ﷻ ستاسو په وړاندې کولاو کولاو بیانوی. هغه د خپلو بندیګانو د مصلحتونو نه خبردار دې د هغه هیڅ یو حکم د حکمت نه خالی نه وی.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب اذاحنث ناسیاً فی الایمان: ۶۶۶۴، صحیح مسلم: ۱۲۷.

Scanned with Ca

د بدئ خورونه حرام دہ:- دادریمه تنبیه ده چه کوم یوسړې داسې خبره واوری هغه له د هغې خورول حرام دی.څوک چه داسې خرابې خبرې خوروی اوګرځی هغوی له به دنیاوی سزا یعنی حد هم لګولې شی او اُخروی سزایعنی د دوزخ عذاب به هم وی.الله ﷻ عالم دې تاسو بې علم نی نوتاسو له خپل تول امور هم دالله ﷻ طرف ته واپس کول پکاردی.په حدیث کښې دی د الله ﷻ بندیګانوته تکلیف مه ورکوه او هغوی ته شرم مه ورکوه د هغوی پټې خبرې مه لټوه. کوم سړې چه دخپل مسلمان رورعیب لټوی الله ﷻ به د هغه عیبونوپسې شی اوهغه به دومره رسواکړی چه د هغه دکوروالابه هم هغه ته په خراب نظرسره ګوری. (۱)

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ | عَلَيْكُمْ | وَرَحْمَتُهٗ | وَاَنَّ اللّٰهَ | رَءُوْفٌ
او که چرې نهٔ وې فضل دالله | په تاسو باندې | او رحمت دهغه | او بیشکه الله | مهربانه دې
او که چرې تاسو باندې دالله ﷻ فضل او رحمت نه وې انو (تاسوته به سخته سزادرکړې شوې وه) اودا

رَّحِيْمٌ ۝ | يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَا تَتَّبِعُوْا | خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ
رحیم دې | اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | پیروی مهٔ کوئ | دقدمونو دشیطان
چې الله ﷻ ډیر نرمی کونکې مهربان دې انې مومنانو تاسود شیطان په لاره باندې مه ځئ

وَمَنْ يَّتَّبِعْ | خُطُوٰتِ | الشَّيْطٰنِ | فَاِنَّهٗ | يَاْمُرُ | بِالْفَحْشَآءِ
او چاچې پیروی اوکړه | دقدمونو | دشیطان | نو بیشکه چې هغه | حکم کوی | دبې حیایئ
اوڅوک چې په شیطان پسې روان شی انو هغه خو همیشه د بې شرمئ او دبدو کارونو

وَالْمُنْكَرِ ؕ | وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ | عَلَيْكُمْ | وَرَحْمَتُهٗ | مَا زَكٰى
او دبدئ | او که چرې نهٔ وې فضل دالله | په تاسو باندې | او رحمت دهغه | نهٔ شو پاکیدې
حکم کوی ا.... او که په تاسوباندې دالله ﷻ فضل او مهربانی نه وې انو په تاسو کښې به

مِنْكُمْ | مِّنْ اَحَدٍ | اَبَدًا ۙ | وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ | يُزَكِّيْ | مَنْ | يَّشَآءُ ؕ
ستاسو نه | هیڅوک | هیڅکله | لیکن | الله | پاکوی | هغه څوک | چې غواړی ئې هغه
هیڅوک پاک شوې نه وو اخو الله ﷻ چې څوک پاکول او غواړی نو هغه پاک کړی

وَاللّٰهُ | سَمِيْعٌ | عَلِيْمٌ ۝
او الله | ښهٔ اوریدونکې دې | ښهٔ پوهه دې
او الله ﷻ هر څه اوری | په هر څه پوهه دې

قوله تعالی:- يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا

شیطانی لارې:- که دالله ﷻ فضل اوکرم اولطف اورحم نه وونوهغه وخت به څه بله خبره کیدله خو هغه د توبه کونکو توبه قبوله کړه.پاکیدونکې ئې په شرعی حدسره پاک کړل.په شیطانی طریقواوشیطانی لارد باندې مه ځئ.دهغه خبرې مه منئ. هغه خودبدئ بدکارئ بې حیایئ حکم ورکوی نوتاسو له دهغه دخبرې منلونه پرهیزکول پکاردی دهغه د عمل نه بچ کیدل پکاردی.دهغه دوسوسو نه لرې کیدل پکار

(۱) احمد:۵/۲۷۹ ح۲۲۴۰۲ وسنده حسن، مجمع الزوائد:۸/۸۶.

Scanned with Ca

دی.دالله ﷻ په هره یوه نافرمانئی کښې د شیطان قدم وی(¹)یوسړی حضرت ابن مسعود ﷺ ته اوونیل ماد فلانکي څیزدنه خوړلوقسم کړې دې. هغوی اوفرمائیل دا دشیطان دهوکه ده دخپل قسم کفاره ورکړه او دااوخوره.یوسړی حضرت شعبی ته اوونیل ماد خپل ماشوم دذبح کولونذرمنلې دې. هغوی اوفرمائیل دا شیطانی حرکت دې داسې مه کوه د دې په بدل کښې یوګډ ذبح کړه. ابورافع m فرمائی چه یوخل زمااود ښځې په مینځ جنګ اوشو هغه ورانه شوه اوونی ونیل چه یوه ورځ هغه یهودیه وی او یوه ورځ هغه نصرانیه وی اود هغې ټول غلامان آزاد دی که ته خپلې ښځې له طلاق ورنه کړې.زه راغلم اوحضرت عبدالله بن عمر ﷺ ته مې دامسئله بیان کړه نوهغوی اوفرمائیل داشیطانی حرکت دې. زینب بنت ام سلمه ﷺ چه هغه وخت کښې د ټولونه زیاته دینی پوهه لرونکې بی بی وه هغې هم دغه فتوی ورکړه. اوعاصم ابن عمر هم دا اوونیل بیا فرمائی که د الله ﷻ فضل اوکرم نه وونو په تاسو کښې به یوهم پخپله د شرك نه کفر نه خراب کار اوبدئی نه نه شو بچ کیدې. داد رب العالمین احسان دې چه هغه تاسو ته د توبه توفیق درکوی بیا په تاسو باندې په مهربانئی سره رجوع کوی او تاسو پاك اوصفاجوړوی(الله ﷻ چه څوك غواړی پاك اوصفا کوی اوڅوك چه غواړی د هلاکت په کنده کښې وردیکه کوی الله ﷻدخپل بندیګانوخبرې اوریدونکې اودهغوی داحوالونه خبرداردې.دهدایت مستحق او ضلالت ټول دهغه په نظر کښې دی اوپدې کښې هم دهغه حکیم ډیربې حسابه حکمت دې)

وَلَا يَأْتَلِ   أُولُوا الْفَضْلِ   مِنْكُمْ

| اونۀ دخوری قسم | خاوندان دفضل | ستاسو نه

| او تاسو کښې چې څوک د بزرګئ والا دي

وَالسَّعَةِ   أَنْ يُؤْتُوا   أُولِي الْقُرْبَىٰ   وَالْمَسَاكِينَ

او خاوندان دفراخئ | دي خبری ته چی ورکړی هغوئ | خاوند درشتي ته | او مسکینانوته

مالداران دی |..............نو هغوئ دي خپلوانو مسکینانو

وَالْمُهَاجِرِينَ   فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ   وَلْيَعْفُوا   وَلْيَصْفَحُوا ۗ

او هجرت کونکوته | په لار دالله کښی | او پکار دی چی معافی اوکړی | او مخ واړوی

اودالله ﷻ په لار کښې هجرت کونکو ته د څه نه ورکولو قسمونه نه خوری | اوپکار دی چې معافی

أَلَا تُحِبُّونَ   أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ   لَكُمْ ۗ   وَاللَّهُ   غَفُورٌ   رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾

آیا نۀ خوښوئ تاسو | چی ښښنه اوکړی الله | تاسو ته | اوالله | بخښونکي | مهربانه دي |

ورته کوی | او د عفو نه دې کار اخلی | آیادامو خوښه نه ده چې الله ﷻ درته ښښنه اوکړی | اوالله ﷻ ډیر

إِنَّ الَّذِينَ   يَرْمُونَ   الْمُحْصَنَاتِ   الْغَافِلَاتِ   الْمُؤْمِنَاتِ

بیشکه هغه کسان | چی ولی په الزام دزنا | پاکي | ناخبره | مومناني ښځي

ښونکي مهربان دي | هغه خلق چې په پاکدامنو بې خبره اوایماندارو ښځو باندې

(¹) الطبری: ۳/۲۱۰.

Scanned with Ca

لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ

لعنت اوکړې شو په هغوئ باندي| په دنيا کښې | اوپه آخرت کښې | اودي دهغوئ دپاره| عذاب

تهمتونه لګوی انو په هغوئ باندې په دنيا اوپه آخرت دواړو کښې لعنتونه وريږي |اوهغوئ دپاره

عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ

لوئ | په هغه ورځ | چې ګواهي به کوی | په هغوئ باند | ژبې دهغوئ | او لاسونه دهغوئ

دردناک عذاب مقرر دې |په کومه ورځ چې به دوی په هغه عملونو کوم چې دوی کړی وی د دوی

وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ

او ښپې دهغوئ | په هغه کارونو | چې وو هغوئ | چې کول به ئې | په دغه ورځ به

ژبې او لاسونه او پښې ګواهي ورکوی |............ په دغه ورځ

يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ

پوره پوره ورکړی هغوئ له | الله | بدله دهغوئ | چې لائيقه وی | او معلوم به شي هغوئ ته

به الله ﷻ دوئ ته ددې پوره پوره سزا ورکړی | اودوئ ته به معلومه شی

اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

چې بيشکه الله|هم هغه حق دې|رښتياؤ لره رښتيا کونکې دې |

چې يقينی ده چې الله رينښتونې اودهرې خبرې ښکاره کونکې دې|

قوله تعالی:- وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ

دصديق اکبر عظمت اوسخاوت:- په تاسوکښې چه کوم خلق دکولاورزق قدرت لرونکی دی صدقه او احسان کونکی دی هغوی له ددې خبرې قسم نه دی خوړل پکارچه هغوی به خپلوخپلوانوله مسکينانو له او مهاجرونه هيڅ هم نه ورکوی. دغه شان ئی هغوی متوجه کولود پاره اوبياد نورو نرم کولود پاره ئی اوفرمائيل که د هغوی د لاس نه څه خطا هم شوی وی نوهغوی معاف کول پکاردی. که د هغوی نه څه بدی ياتکليف رسيدلې وی نودهغې نه تيريدل پکاردی. داهم د الله ﷻ حلم کرم لطف اورحم دې چه هغه خپلو نيکانو بنديګانو ته هم د نيکوحکم کوی. داآيت د حضرت صديق اکبر ﷺ په باره کښې نازل شوی دې کوم وخت چه هغوی دحضرت مسطح بن اثاثه ﷺ باره کښې دڅه ښيګړې نه کولو قسم خوړلې ووځکه چه د صديقه k په بهتان کښې دې هم شامل وو لکه چه په اولنوآياتونوکښې داواقعه تيره شوه.نوچه کله اصل خبره الله ﷻ ښکاره کړه حضرت ام المؤمنين بری شوه دمسلمانانو زړونه روښانه شودمؤمنانوتوبه قبوله شوه په تهمت لګونکوکښې بعضو باندې شرعی حد اولګيدو نو الله ﷻ حضرت صديق اکبر ﷺ حضرت مسطح ﷺ ته متوجه کولوسره اوفرمائيل چه هغه د هغه د ترور خوئ او مسکين سړې وو.هم حضرت صديق اکبر ﷺ د هغه پالنه کوله اوهغه مهاجر وو خوپه دې باره کښې اتفاقی ژبه کولاوشوې وه هغه ته د تهمت حدهم لګولې شوې وو.دحضرت صديق اکبر ﷺ سخاوت مشهور ووځه په کښې خپل اوڅه پره دی د هغوی ښه سلوك د ټولود پاره عام وو. د آيت خاص کر چه دا الفاظ د صديق اکبر ﷺ په غوږ کښې پريوتل تاسود الله ﷻ د ښښنې طلبګار نه ئی؟ نود هغوی د ژبه نه بې واره اوتل او په الله قسم زمونږ خو هم دغه طلب دې چه الله ﷻ مونږ اوبښی اود هغه وخت نه چه به ئی مسطح ﷺ ته

Scanned with Ca

څه ورکول هغه نی ورته جاری کړل. لکه چه په دې ایاتونوکښې مونږ ته تلقین شوې دې چه څنګه مونږ غواړوچه زمونږ خطاګانې دې معاف شی مونږ له پکاردی چه دنوروخطاګانونه هم تیرشو. دادې هم په خیال کښې وی لکه څنګه چه هغوی اول فرمائیلې ووالله زه به ده سره هیڅ کله هم ښه سلوك اونه کړم اوس نی وعده اوکړه والله زه به د ده نه کله هم د ده مقررشوې خرچه منع نه کړم رښتیادی چه صدیق خو هم صدیق وو.

پاکوښځوباندې دتهمت لګولوسزا:-کله چه په عامومسلمانانوښځوباندې دطوفان اوچتونکودپاره دا سزا ده نودانبیاؤکرامو بیبیانې چه دمسلمانانو منیندې دی په هغوی دبهتان تړونکوبه څه سزاوی؟ اوخاص کریه هغه بی بی چه دصدیق اکبرﷺلوروه.دعلماؤکرامویدې باندې اجماع ده چه ددې آیاتونود نازلیدلو نه پس هم چه څوك په مور بی بی k باندې دا الزام رایادوی هغه کافردې ځکه چه هغه د قرآن پاك نه خلاف اوکړل.دحضورﷺ د نورو بیبانو متعلق صحیح قول هم دا دې چه هغوی هم دعائشه k په مثال دی.والله اعلم. فرمائی چه داسې خراب الزام لګونکی په دنیااوآخرت دواړو کښې د الله ﷻ د لعنت مستحق دی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿اِنَّ الَّذِیْنَ یُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِیْنًا﴾[1] یعنی کوم خلق چه الله ﷻ ته اودهغه رسول ﷺ ته تکلیف ورکوی په هغوی باندې په دنیا او آخرت کښې دالله ﷻ غضب دې اودهغوی د پاره رسوا کونکی عذابونه تیاردی.د عضې خلقو دا خیال دې چه دا صرف خاص دی د أم المؤمنین حضرت عائشه صدیقه k باره کښې. ابن عباس ﷺ هم دا فرمائی د سعیدبن جبیر اود مقاتل بن حبان هم دا بیان دې ابن جریر هم دحضرت عائشه k نه دانقل کړی دی خوچه بیائی په تفصیل سره کوم روایت راوړی دی په هغې کښې په دوی باندې د تهمت لګیدو په حضورﷺ باندې د وحی نازلیدو اوددې آیت د نازلیدلو ذکر دې.خوددې حکم د هغوی سره دخاص کیدوذکر نشته نوکه دنازلیدلوسبب خاص وی ولې حکم عام دې. ممکن دی چه د حضرت ابن عباس ﷺوغیره دقول هم دامطلب وی.والله اعلم. بعضې بزرګان فرمائی چه د ټولو بیبیانو مطهراتو هم داحکم خودې ولې د نورو مؤمنانو ښځوداحکم نه دې. دابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د دې آیت نه مرادخودرسول الله ﷺ بیبیانې دی چه کوم منافقان یدې تهمت کښې وو ټول د الله ﷻ د دربارنه اورټلې شولعنتی اوګرځیدل اودالله ﷻ د غضب مستحق شو. د دې نه پس د نورو مؤمنانوښځو د تهمت لګولو حکم کښې آیت ﴿وَالَّذِیْنَ یَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ یَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّاۤ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِیْنَ۝﴾[2] نازل شو.نودوی به په کوړووهلې شی.که هغوی توبه اوکړه نوتوبه نی قبوله ده ولې د دوی ګواهی به دبیادپاره همیشه غیرمعتبروی.

حضرت ابن عباس ﷺیوځل دسورت نور تفسیربیانولوسره فرمائیل چه دا آیت د حضورﷺ د بیبیانوپاره کښې نازل شوې دې.دهغه بهتان کونکوتوبه هم قبوله نه ده. په دې آیت کښې ابهام دې اوڅلور ګواهان نه راوړلو په صورت کښې آیت په عامو ایماندارانوښځوباندې تهمت لګونکوپه حق کښې دې د هغوی توبه مقبول ده.دې اوریدوسره په مجمع کښې ناستوخلقو اراده اوشوه چه دهغوی تندې ښکل کړی ځکه چه هغوی ډیر ښکلې تفسیر کړې وو.دابهام نه مراد دادې چه دتهمت حرمت عام دې اود هرې یوې پاك دامنې ښځې په شان کښې اوداسې خلق ټول ملعون دی.حضرت عبدالرحمن فرمائی هریوبهتان تړونکی په دې حکم کښې دې خوحضرت عائشه k په طریقه اولی ده[3] امام ابن جریرهم عموم خوښوی اودا صحیح هم دی اودعموم په تائید کښې داحدیث هم دې حضورﷺ فرمائی د اووه ګناهونونه بچ شئ

---

[1] ۳۳/الاحزاب:۵۷.
[2] ۲۴/النور:۴.
[3] الطبری::۱۹/۱۳۹.

Scanned with Ca

کومې چه هلاك کونکې دی. تپوس اوشو هغه کومې کومې دی؟ونې فرمائیل د الله ﷻ سره شرك کول، جادو،څوك بې وجه وژل،سود خوړل،د يتيم مال خوړل،دجهادنه تختيدل اوپاك دامن ساده مؤمنه باندې تهمت لګول[۱](بخاري ومسلم) يوبل حديث كښې دی په پاکوښځو باندې د زناتهمت لګونکې د سلوکالو نيکئی غرقې دی[۲]دحضرت ابن عباس ﷺ فرمان دې کله چه مشرکان اوګوری چه په جنت کښې بغيردمونځ ګذارو نه نور څوك نه شي تلې نو هغوی به وائي راځئی چه مونږ هم انکاراوکړو.د خپل شرك نه به دوی انکاراوکړی هم هغه وخت به ددوی په خله مهراولګی اوپښې لاسونه به ئې ګواهی ورکړی اودالله ﷻ نه به هيڅ خبره پټه نه کړې شي[۳]حضورﷺ فرمائی چه کافرانوته چه کله د هغوی بدعملئی پيش کړې شي نوهغوی به انکار اوکړی اوخپله بې ګناهی به ثابتوی نوورته به ونيلې شی چه دادی ستاسو هغه ګاونډيان چه ستاسو خلاف ګواهی ورکوی دوی به وائی دا ټول دروغژن دی نوورته به ونيلې شی چه ښه ده ستاسودخپلې قبيلې اوتبرخلق موجود دی.دوی به وائی داهم دروغژن دی نو وائی به ښه ده تاسوقسم اوخورئی بيابه الله ﷻ هغوی ګونګيان کړی اوبخپله په د هغوی پښې لاسونه د هغوی د بدعملو ګواهی ورکوی بيا به هغوی دوزخ ته ليګلې شی.[۴]

په قيامت کښې په کافر د خپلو اندامونو ګواه:-حضرت انس ﷺ فرمائی مونږ دحضورﷺ په خدمت کښې حاضر وو چه ونی خندل او ونی فرمائيل تاسوته معلومه ده ولې مې اوخندل؟ مونږ ونيل الله ﷻ ته معلومه ده ونی فرمائيل بنده چه د قيامت په ورځ الله ﷻ سره کومه حجت بازی کوی په هغې مې اوخندل. دې به وائی اې الله تازه د ظلم نه منع کړې نه ووم؟ الله ﷻ به فرمائی اونودې به وائی چه نن ورځ زه کوم ګواه رښتونې اومنم هم د هغې ګواهی به زما په حق معتبره ګنړلې شی اوهغه ګواه بغيرزما نه بل څه نه دی. الله ﷻ به وائی چه ښه ده هم داسې صحيح هم ته خپل ګواه اوسه.اوس به ئې په خله مهراولګی او اندامونه به ئې سوال جواب کوی نوهغوی به ټول پټ رازونه کولاوکړی. هغه وخت به بنده وائی تاسو غرق شئی تاسو بربادشئی هم ستاسو د طرف نه خو زه جنګيدلم.[۵] د جمهورو په قراءت کښې په ﴿حَقّ﴾باندې زبردې خکه چه داد دين صفت دې. مجاهد ﴿حَقُّ﴾لوستلې دې په دې وجه سره چه دا لغت دې د لفظ الله.د ابی بن کعب ﷺ په مصحف کښې﴿يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ﴾[۶]دبعضې سلفونه لوستل روايت دی.هغه وخت به پوهه شئی چه دالله ﷻ وعده وعيد حق دی. د هغه حساب د عدل والا دې د ظلم نه لرې دې.

لِلْخَبِيثِينَ	اَلْخَبِيثٰتُ
	اناپاکې ښځې اډپاره دناپاکو سړو دی
	اپيليتې ښځې د پليتو سړو لائقې دی

[۱] صحيح بخاری كتاب الوصاياباب قول الله تعالى ﴿إن الذين يأكلون اموال اليتامى ظلمًا....﴾:۲۷۶۶، صحيح مسلم:۸۹، ابوداؤد:۲۸۷٤، ابن حبان:٥٥٦١، بيهقى:۲٤۹/۸.

[۲] المعجم الكبير:۳۰۲۳، مسندالبزار:۲۹۲۹.

[۳] الطبرى:۳۷۳/۸.

[۴] حاكم:٦٠٥/٤.

[۵] صحيح مسلم كتاب الزكاة باب الدنياسجن للمؤمن وجنة للكافر:۲۹٦۹، السنن الكبرى للنسائى:١١٦٥٣، مسندابى يعلى: ۳۹۷۷،

[۶] ۲٤/النور:۲٥.

Scanned with Ca

وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ ۚ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ

او ناپاك سړي| دپاره دناپاکو ښځو دي | او پاکې ښځې | دپاره پاکو سړو دي ا او پاک سړي

اوپلیت سړي د پلیتو ښځو لائق دي| اوپاکې ښځې د پاکو سړو اوپاک سړي

لِلطَّيِّبٰتِ ۚ أُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ۖ لَهُمْ

دپاره دپاکو ښځو دي| دا کسان | پاك دي | دهغه خبرونه | چې دوئ ئې وائي | ده ددوئ دپاره

دپاکو ښځو لائق دي |داخلق دهغه خبرونه بیخې پاک دي کومې چه هغوی کوی | او دوئ

مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٢٦﴾

ښښانه | او رزق عزتمند |

دپارد ښښنه او دعزت روزی ده |

قوله تعالی:- اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ

بدکاره ښځې دبدکاره سړو دپاره اونیکې ښځې دَ نیکانوسړو دَ پاره دي:-ابن عباس ﷺ فرمائي چه داسې خرابه خبره د خرابوخلقو دپاره ده اود ښې خبرې حقدار هم ښه خلق وي. یعني منافقانوچه کوم تهمت په صدیقه k باندې لګولې وو اودهغوی په شان کښې چه کوم خراب الفاظ استعمال کړل د هغې لائق هم هغوی دي خکه چه هم هغوی بداوخبیث دي.عائشه صدیقه پاکه وه خکه هغه د پاکو کلمولائق ده او هغه د ناپاکه بهتانونونه بری ده.دا آیت هم دعائشه باره کښې نازل شوې دې (۱) د آیت صفامطلب دادې چه دالله ﷺ رسول ﷺ چه د هرقسم نه طیب دې. ناممکن دی چه د هغه په نکاح کښې الله ﷺ یوه داسې ښځه ورکړی چه هغه خبیثه وی.خبیثه ښځې خود خبیثو سړو د پاره وی. د دې دپاره اوفرمائیلې شوچه داخلق ددې ټولوقسمه تهمتونونه پاك دی کوم چه د الله ﷺ دښمنان تړی. دوی ته چه دهغوی دخرابوخبرودکولونه کوم تکلیف اوخفګان اورسیدوهغه به هم ددوی دپاره دګناه دښښنې ذریعه جوړه شی.اوداخودحضورﷺ بی بی ده په جنت عدن کښې به هم حضورﷺ سره وی. یو ځل اسیر بن جابر عبدالله ﷺ له راغلو وئی وئیل چه ماخونن دولیدبن عقبه نه یوه ډیره ښکلې خبره واوریده نوعبدالله ﷺ اوفرمائیل ټیك ده دمؤمن په زړه کښې یوه خبره راکوزیږی اودهغه سینې ته راځی بیاهغه په ژبه سره بیانوی هغه خبره ښه وی ښه اوریدونکی هغه پخپل زړه کښې کینوی.بیاهغه ددې آیت تلاوت اوفرمائیلو.مسنداحمد کښې یوحدیث دې چه کوم سړې ډیرې خبرې واوری بیاپه هغې کښې چه د ټولو نه خرابه وی هغه بیان کړی د ده مثال داسې دې لکه چه یوسړې د چیلووالا نه یوه چیلئی اوغواړی او هغه ده ته اووائی چه لاړشه اوپه دې رمه کښې چه دې کومه یوه خوښه وی هغه واخله(۲) اوهغه د رمې د سپی غوږ اونیسی لاړشی.یوبل حدیث کښې دی د حکمت خبره د مؤمن نه اورك شوې دولت دې کوم خانې چه اومومی وادیخلی. (۳)

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا

| اے هغه کسانو | چې ایمان موراوړې دي | مهٔ ننوزئ

|ائې دایمان خاوندانو ! دخپلو کورونو نه سوا

(۱) الطبری:۱۹/۱٤۲.
(۲) ابن ماجة کتاب الزکاة باب الحکمة:٤١٧٢احمد:٤٠٥/٢،مسندالطیالسی:٩٠،مسندابی یعلی:٦٣٨٨،
(۳) ترمذی کتاب العلم باب ماجاء فی فضل الفقه علی العبادة:٢٦٨٧ابن ماجة:٤١٦٩،

Scanned with Ca

بُيُوْتًا غَيْرَ بُيُوْتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْنِسُوْا وَتُسَلِّمُوْا

کورونو ته | غير د کورونو ستاسو نه | تر هغې پورې | چې تاسو رضا حاصله کړئ | او سلام اووايئ

د بل چا کورونو ته مه داخليږئ | .... ترڅو چې مو اجازت نه وي غوښتې | او ترڅو چې په هغې

عَلٰٓى اَهْلِهَا ۭ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ۝

په اهل د هغه کور باند | دا طريقه | بهتره ده | ستاسو دپاره | دپاره ددې چې تاسو | نصيحت واخلئ

خلقو سلام وانچوئ کوم چه په کښې اوسيږي | دا کار ستاسو دپاره ډير غوره دې چې تاسو نصيحت قبول کړئ

فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فِيْهَآ اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوْهَا حَتّٰى

پس که چرې | بيانه موندل تاسو | په هغه کور کښې | هيڅوک | نو مه ننوزئ هغې ته | تر هغې پورې

نو که په هغه کور کښې درته څوک ښکاره نشي | نو تر هغې مه ورننوځئ چې تر

يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ قِيْلَ لَكُمُ ارْجِعُوْا

چې اجازت اوکړې شي | تاسوته | او که اووئيلې شي | تاسو ته | اچې واپس لاړشئ

څو درته اجازت اونشي | او که دا درته اووئيلې شي چې واپس لاړشئ

فَارْجِعُوْا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

نو واپس شئ | دا طريقه | ډيره پاکه ده | ستاسو دپاره | او الله | په هغه کارونو باند | چې تاسو ئې کوئ

نو واپس لاړشئ | هم دا خبره ستاسو دپاره غوره ده .... | او الله ﷻ ستاسو په عملونو ښه

عَلِيْمٌ ۝ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا

ښه عالم دې | نشته | په تاسو باندې | څه ګناه | چې تاسو ننوځئ | داسې کورونو ته

پوهه دې | په دې خبره کښې په تاسو څۀ ګناه نشته | چې کومو کورونو کښې څوک

غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

چې دهيچا داوسيدو ځائې نۀ وي | او په هغې کښې | څه فائيده وي | ستاسو دپاره | او الله | پوهيږي

نه اوسيږي | او ستاسو سامان په هغې کښې دننه پروت وي | چې هغې ته ورننوځئ او الله ستاسو

مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ۝

په هغې | چې ښکاره کوئ ئې تاسو | او په هغې | چې پټوئ ئې تاسو |

په څرګنده او پټو کارونو باندې ښه پوهيږي |

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا

په کورونو کښې د داخليدو آداب:- شرعی ادب بيانولې شي چه د چا په کور کښې داخليدلو نه اول اجازت غواړه کله چه اجازت ملاوشي نو اول سلام اوکړه. که داول ځل په اجازت غوښتو سره جواب ملاونه شي نو دريو ځلو پورې اجازت غواړه او که بيا هم اجازت ملاونه شي نو واپس شه. صحيح حديث کښې دی چه حضرت ابوموسی ﷺ حضرت عمر فاروق ﷺ له لاړو دري ځل ئې اجازت اوغوښتلو چه کله چا خبره اونه کړه نو هغه واپس شو. لږساعت پس حضرت عمر ﷺ خلقوته اووئيل اوګورئ عبدالله بن قيس راتلل

Scanned with Ca

غواړی هغه راوغواړئی. خلق لاړل چه وئی کتل نو هغه تلې وو واپس راغله اوحضرت عمر ﷺ ته ئی خبر ورکړو. کله چه دحضرت ابوموسی ﷺ اوحضرت عمر ﷺ ملاقات اوشونوحضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو واپس ولې لاړې؟ جواب ئی ورکړو چه دحضور ﷺ حکم دې چه د دریوځلواجازت غوښتونه پس هم اجازت ملاونه شی نو واپس لاړشه. مادرې ځل اجازت اوغوښتلو کله چه جواب رانغلو نوما په دې حدیث باندې عمل اوکړو واپس لاړم. حضرت عمر ﷺ جواب ورکړو چه په دې باندې څه ګواه پیش کړه ګنی زه به تاله سزا درکړم. هغه د دې ځائ نه پاسیدو اود انصارو یوې ډلې له لاړو او ټوله واقعه ئی ورته بیان کړه او وئی فرمائیل چه که په تاسوکښې چاد حضور ﷺ داحکم اوریدلې وی نوماسره لاړ شئی اوحضرت عمر ﷺ ته اووائې. انصاروونیل چه داخوعام مسئله ده بیشکه حضور ﷺ فرمائیلی دی مونږ ټولواوریدلی دی مونږ د ټولونه کم عمر هلك تاسره کووهم دې به ګواهی ورکړی. حضرت ابو سعید خدری ﷺ لاړواوحضرت عمر ﷺ ته ئی اووئیل ماهم د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی. حضرت عمر ﷺ هغه وخت افسوس اوکړو او وې فرمائیل چه د بازارونو لین دین زه د دې مسئله نه غافل اوساتلم. (١)

د رسول کریم ﷺ سره د سعد د سلام قصه:- یوځل حضور ﷺ دحضرت سعدبن عباده ﷺ نه اجازت اوغوښتوونی فرمائیل السلام علیکم ورحمة الله. حضرت سعد ﷺ په جواب کښې وعلیکم السلام ورحمة الله اووئیل خوپه داسې آواز کښې چه حضور ﷺ واونه ریدو. درې ځل هم داسې اوشو حضور ﷺ به سلام کولواوهغه به جواب ورکولوخوداسې چه حضور ﷺ به نه اوریدو. دې نه پس حضور ﷺ د هغه ځائ نه واپس تشریف یوړو. حضرت سعد ﷺ حضور ﷺ پسې شاته راودانګل راغلوونی وئیل یارسول الله ﷺ ستاسو ټول آوازونه زماغوږونو ته رسیدل ماد هرسلام جواب هم درکړې خوصرف په دې خیال چه ستاسوډیرې دعاګانې واخلم اوډیر برکت حاصل کړم اوس تاسو لاړشئی اوتشریف کیږدئی. نوحضور ﷺ لاړو. هغه د حضور ﷺ په وړاندې کشمش (اوسکې) کیخودې حضور ﷺ اوخوړلې اوچه فارغ شو نوارشاد ئی اوفرمائیلوستا خوراك نیکانوخلقو اوخوړلوفرښتې په تاباندې رحمت رالیګی. ستاسو سره روژه دارو روژه کولاوکړه(٢) یوبل روایت کښې دی چه کوم وخت حضور ﷺ سلام اوکړواوحضرت سعد ﷺ په مزه جواب ورکړو نودهغه ځوئ حضرت قیس ﷺ عرض اوکړوچه ته حضور ﷺ ته ولې اجازت نه ورکوې؟ هغه وئیل چپ شه ګوره حضور ﷺ به بیاسلام وائی مونږ ته به په دویم ځل دحضور ﷺ دعاملاویږی. په دې کښې داهم دی چه دلته راغلو حضور ﷺ غسل اوکړو. حضرت سعد ﷺ د زعفران یاورس سره رنګ شوې یوڅادر پیش کړوچه حضور ﷺ د خپل بدن مبارك نه راتاوکړو بیانی لاس مبارك اوچت کړو اود حضرت سعد ﷺ دپاره ئی دعاوکړه اې الله ﷻ دحضرت سعدبن عباده ﷺ په آل باندې خپل درود او رحمت نازل کړه. بیاحضور ﷺ هم هلته خوراك اوکړوکله ئی چه د واپس تلواراده اوکړه نوحضرت سعد ﷺ پخپل خرباندې کته واچوله راتی وستلو دحضور ﷺ د سورلئی دپاره ئی پیش کړو اوخپل ځوئ قیس ﷺ ته اووئیل چه ته حضور ﷺ سره سره څه نوهغه ورسره لاړو خوحضور ﷺ حضرت قیس ﷺ ته اووئیل چه قیس ته هم سورشه. هغه وئیل حضور ﷺ مانه خو به دا اونه شی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه په دوو خبرو کښې خو به ته یوه خامخا کوې یاخو به ماسره په دې ځاروی سوریږې یابه واپس ځې. حضرت قیس ﷺ واپس تلل منظور کړل. (٣)

---

(١) صحیح بخاری کتاب البیوع باب الخروج فی التجارة:٢٠٦٢، صحیح مسلم:٢١٥٣، ابوداؤد:٥١٨١، ابن حبان: ٥٨٠٧.

(٢) احمد:١٣٨/٣، ابوداؤد: ٣٨٥٤وهوحدیث حسن، مشکل الاثار للطحاوی:٢٩٨/١-٢٩٩وسنده حسن، مسندالبزار:١٩٦٠، مجمع الزوائد:٣٤/٨.

(٣) ابوداؤد کتاب الادب باب کم مرة یسلم الرجل فی الاستئذان:٥١٨٥.

Scanned with Ca

راتلونکی لره دروازې ته مخامخ اودریدل نه دی پکار:-دایادساتنې چه اجازت غوښتونکې دې د دروازې مخې ته نه اودریږی بلکه ښی یاکس طرف ته دې لږ شان په اړخ اودریږی بلکه اخوادیخودې لرې اودریږی اوپه زوره دې سلام وانی. هغه وخت به په دروازه کښې پردې هم زورندې نه وې([1]) حضور ﷺ دروازې ته مخامخ یوسړې اودریدو اجازت ئې اوغوښتلونو حضور ﷺ هغه ته تعلیم ورکړو چه نظر دې پرینوځې ددې دپاره خواجازت مقررشو بیاد دروازې مخامخ اودریدوسره د آوازکولو څه معنی؟یاخولږ شان اخواشه یادیخوا شه([2])یوبل حدیث کښې دی چه که څوك ستاد اجازت نه بغیرستاپه کورکښې اوګوری اوته هغه په کاڼړی اولې او دهغه سترګه اوخې نو په تا باندې څه ګناه نشته.([3]) حضرت جابر ﷺ یو ځل دخپل پلارد قرضې د ادائیګئی په فکر کښې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو دروازه ئې اوټکوله نوحضور ﷺ تپوس اوکه څوك صاحب ئې؟حضرت جابر ﷺ اووئیل زه یم. حضور ﷺ اوفرمائیل زه زه لکه چه حضور ﷺ د هغه دا وینا ناخوښه کړه. ([4])

راتلونکی له خپل نوم خودل پکار دی:-خکه چه زه وئیلو سره خودانه معلومیږی چه څوك دې ترکومې چه نوم یامشهورکنیت نه وی خودلې شوې. زه خوهریوسړې د ځان د پاره وئیلې شی نود اجازت غوښتلو اصل مقصدنه شی حاصلیدې.

(استئذان،استئناس)یوه خبره ده([5])حضرت ابن عباس ﷺ فرمائیل﴿تستأنسوا﴾ د کاتبانو غلطی ده. ﴿تستأذنوا﴾ لیکل پکاردی. د ابن عباس ﷺ هم دا قراءت وواود ابی بن کعب ﷺ هم خوداډیر غریب قول دې. د ابن مسعود ﷺ په خپل مصحف کښې (حتی تسلموا علی اهلها وتستأذنوا)دې.

راتلونکی لره اول سلام بیا اجات غوښتل پکار دی:-صفوان بن امیه ﷺ چه کله مسلمان شو نویوځل کلده بن حنبل ﷺ هغه رسول الله ﷺ له راولیګلو هغه وخت حضور ﷺ د وادئی په اوچته حصه کښې وو. دې بغیر دسلام نه اوبغیرداجازت نه رسول الله ﷺ له اورسیدو.حضور ﷺ اوفرمائیل واپس شه او اووایه اسلام علیکم آیا زه راشم؟([6]) یوبل حدیث کښې دی چه د قبیله بنوعامر یوسړې د حضور ﷺ کورته راغلواوونې وئیل زه دننه راشم؟ حضور ﷺ خپل غلام ته اوفرمائیل لاړشه اوده ته د اجازت غوښتو طریقه اوښایه چه اول سلام اوکړه بیا اجازت اوغواړه.دې سړی دا واوریده اودغه شان ئې سلام اوکړو او اجازت ئې اوغوښتلو حضور ﷺ اجازت ورکړواوهغه دننه لاړو([7]) یوبل حدیث کښې دی چه حضور ﷺ خپلې خادمه ته فرمائیلی وو([8])بل حدیث کښې دی دکلام نه اول سلام کول پکاردی([9])داحدیث ضعیف دې. ترمذی شریف کښې دی چه حضرت ابن عمر ﷺ د حاجت نه فارغ شو راروان ووخود نمر طاقت ئې نه لرلونود یوې قریشی ښځې جونګړې ته اورسیدو وئې فرمائیل السلام علیکم آیا زه دننه راشم؟هغې

---

[1]) ابوداؤد حواله سابق:۵۱۸۶وسنده حسن.

[2]) ابوداؤد کتاب الادب باب ف الاستئذان:۵۱۷۴.

[3]) صحیح بخاری کتاب الدیات باب من اطلع ف بیت قوم ففقؤواعینه فلادیة لـه.....:۶۹۰۲،صحیح مسلم:۲۱۵۸، احمد:۲/۲۴۳، ابن حبان:۶۰۰۲.

[4]) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب اذاقال من ذا فقال انا:۲۶۵۰، صحیح مسلم:۲۱۵۵، ابوداؤد:۵۱۸۷، ترمذی:۲۷۱۱، ابن ماجة:۳۷۰۹، احمد:۳/۳۲۰، ابن حبان:۵۸۰۸.

[5]) الطبری:۱۹/۱۴۶.

[6]) ابوداؤد کتاب الادب باب کیف الاستئذان:۵۱۷۶وسنده حسن، ترمذی: ۲۷۱۰، السنن الکبری للنسائی:۶۷۳۵، احمد: ۳/۴۱۴.

[7]) ابوداؤد کتاب الادب باب کیف الاستئذان:۵۱۷۷وسنده صحیح.

[8]) الطبری:۱۹/۱۴۶.(ترمذی)

[9]) ترمذی کتاب الاستئذان باب ماجاء ف السلام قبل الکلام:۲۶۹۹.

Scanned with Ca

ونیل په سلامتیاسره راشه. هغوی بیا هم دا اوونیل نوهغې هم دغه جواب ورکړو د هغه پښې سوزیدې کله به په یوه پښه او کله به بله پښه اودریدو. ونی فرمائیل چه راشم هغې ونیل راشه نوبیا هغوی دننه تشریف یوړو. حضرت عائشه k له خلور ښځې راغلې اجازت ئې اوغوښتو چه مونږ دننه راشو؟ هغې ونیل نه په تاسو کښې چه کومه یوه داجازت په طریقه باندې پوهیږی هغې ته اوواية چه هغه اجازت واخلې نویوې ښځې اول سلام اوکړو او بیائې اجازت واخستلو. حضرت عائشه k اجازت ورکړو بیائې دغه آیت تلاوت کړو. ابن مسعود ﷺ فرمائی چه که خپلې موراو خوښیندوکره هم تلل وی نوخامخا اجازت اخلئی. د انصارو یوې ښځې حضور ﷺ ته اوونیل چه زه بعضې وخت کښې په خپل کور کښې په داسې حالت کښې یم که زما پلار هم راشی اویازما خپل خوئ هغه وخت راشی نوماته بدلګی ځکه چه هغه حالت داسې نه وی چه که د چا نظر هم په ماباندې پریوځی نو زه خفه یم اودکور والا کښې خو ځوك راځی. هغه وخت دا آیت نازل شو. ابن عباس ﷺ فرمائی درې آیاتونه دی چه خلقو په دې باندې عمل کول پریخی دی یوخوداچه الله ﷻ فرمائی په تاسو کښې دټولونه زیات بزرګ هغه دې چه د ټولونه زیات دالله ﷻ ویره لری اودخلقو خیال دادې چه د ټولونه لوئ هغه دې چه د ټولونه زیات مالدار وی اود آدب ایاتونه هم خلقوپریخی دی. حضرت عطاء د هغوی نه تپوس اوکړو زما په کورکښې زمایتیمانې خوئیندې دی چه هم په یوکور کښې اوسیږی اوهم زه ئې پالم. آیاهغوی سره تلوکښې هم ماله داجازت ضرورت شته؟ هغوی اوفرمائیل چه اوخامخا اجازت غواړه. ما بیادا سوال اوکړو چه کیدې شی څه رخصت په کښې ملاوشی خو هغوی اوفرمائیل چه آیا ته هغوی بربنډې لیدل خوښوې؟ ماونیل نه. ونی فرمائیل بیا خامخا اجازت اخله. ما بیا دغه سوال اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه آیاته د الله ﷻ حکم منې که نه؟ ماونیل چه اومنم. هغوی اوفرمائیل چه بیا خوبې خبره هغوی له هڅو څه مه. حضرت طاؤس فرمائی چه په محرمات ابدیه باندې په بربنډحالت کښې نظر پریوځی دې نه زیاته بدی زما په نیز بله نشته. د ابن مسعود ﷺ قول دې چه د خپلې مور کورته هم بغیرخبر مه ورځه. د عطاء نه تپوس اوشو چه خپلې ښځې له هم بغیراجازت ورتلل نشته؟ ونی فرمائیل دلته داجازت ضرورت نشته. داقول هم محمول دې په دې باندې چه دې نه د اجازت غوښتلو ضرورت نشته خوخبردارې ضرور کول پکاردی ممکن دی چه هغه دغه وخت کښې په داسې حالت کښې وی چه هغه نه غواړی چه د هغې خاوندې هم په دې حالت کښې اوګوری.

حضرت زینب فرمائی چه زما خاوندحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ به کله زما کورته راتلو کړنګ کړونګ به ئې کولوکله به ئې په اوچت آوازکښې د دروازې نه بهرچاسره خبرې کولې دې د پاره چه د کورخلقوته د هغوی د راتلوخبر اوشی[1] حضرت مجاهد د ﴿تستانسوا﴾ معنی هم داکړې ده. کړنګ کړونګ یاغاړه تازه کولووغیره. امام احمد فرمائی مستحب دی چه انسان خپل کورته هم څی نو هم د بهر نه دې کړنګ کړونګ اوکړی یاد څپلو کشار دې واوروی.

دشپې هم بې خبر کور ته مه راځی: یوحدیث کښې دی چه په سفرکښې د شپې په وخت کښې بې خبره کورته راتلونه حضور ﷺ منع فرمائیلې ده ځکه چه په دې سره دکوروالادخیانت په پټه توګه لټون دې.[2] حضور ﷺ یوځل د سفرنه د سحر په وخت کښې راغلونوحکم ئې ورکړوچه کلی سره خلق راکوزشئی چه مدینه کښې خبرخورشی ماښام خپلوکوروته لاړشئی دې دپاره چه پدې وخت کښې خپلې صفایانې وغیره اوکړی[3] یوبل حدیث کښې دی حضور ﷺ نه چا تپوس اوکړو چه سلام خوهونږ پیژنو د استیناس

---

[1] ابن ماجة كتاب الطب باب تعليق التمائم: ۳۵۳۰.
[2] صحیح بخاری کتاب النکاح باب لایطرق اهله لیلا اذا اطال الغیبة.....: ۵۲۴۳، صحیح مسلم: ۷۱۵، ابوداؤد: ۲۷۷۶، احمد: ۲۹۹/۳
[3] صحیح بخاری کتاب النکاح باب طلب الولد ۵۲۴۵-۵۲۴۶، صحیح مسلم: ۷۱۵، احمد: ۳۰۳/۳، مسندابی یعلی: ۱۸۵

څه طريقه ده؟حضورﷺ اوفرمائيل سبحان الله يا الحمدلله يا الله اكبر په اوچت اواز سره وئيل يادروازه ټنګول چه څه سره د كور والا معلوم كړي چه فلانكې راغلو. حضرت قتاده وائي چه دا درې ځل اجازت نې ځكه مقرركړې دي چه په اول ځل كښې خوبه د كور والا معلوم كړي چه فلانكې دې په دويم ځل به هغوى ځان ساز كړي اوهوښيار شي اوپه دريم ځل باندې كه هغه غواړي اجازت به وركړي كه نه غواړي نومنع به نې كړي. كله چه اجازت ملاونه شي نوبياپه دروازه كښې اودريدل بد دي. د خلقو خپل كارونه اومشغولتياګانې داسې ضروري وي چه هغوى دغه وخت كښې اجازت نه شي وركولې. مقاتل بن حبان وائي د جاهليت په زمانه كښې د سلام دستور نه وو يوبل سره به ملاويدل خو سلام به نې نه كولو د چاكورته چه به تلل وو اجازت به ئې نه اخستلوهسې به ورغلل او روستوبه نې وئيل زه راغلم نواكثر به داپه كوروالا به سخت اولګيدل. داسې به هم اوشوچه خپل كورته به په داسې حال كښې وو چه هغوى ته به د دوى دا راتلل ښه نه لګيدل. الله ﷻ داټول خراب دستورونه په خو آدابوسره خودلوسره وريدل كړل.ددې دپاره اوفرمائيلې شوچه داطريقه ستاسودپاره بهتر ده پدې كښې دكوروالاته او راتلونكي دواړوته راحت دې.دا څيزونه ستاسو د نصيحت او خيرخواهئى دي.كه هلته څوك اونه وينې نو بغيراجازت مه ورداخليږه ځكه چه داد نورو په ملك كښې تصرف كول دي او دا ناجائزدي. د كور د مالك داحق شته چه كه هغه غواړي نو اجازت به دركړي اوكه غواړي نومنع به دې كړي. كه تاته اووئيلې شي چه لاړشه نوتاله واپس تلل پكاردي په دې كښې د بدګنړلوڅه خبره ده بلكه دا خو ډيره ښكلې طريقه ده. بعضې مهاجرينوبه افسوس كولوچه مونږ ته په خپل ټول عمر كښې په دې آيت باندې د عمل كولو موقعه ملاونه شوه چه څوك مونږ ته اووائي چه واپس شه اومونږ د دې آيت لاندې د هغه ځائ نه واپس لاړشو(١)داجازت نه ملاويدوپه صورت كښې په دروازه كښې اودريدلونه نې هم منع اوفرمائيله. الله ﷻ ستاسودعملونو نه خبردې. دا آيت په وړاندينى آيت سره مخصوص دې په دې كښې هغه كورونوته د بغير اجازت نه ورتلوكښې رخصت دې چرته چه څوك نه وي اوهلته د ده څه سامان وغيره وي لكه سرائې وغيره. دلته چه كله په اول ځل اجازت ملاوشو بيا هرځل اجازت اخستل ضروري نه دي. نولكه دا آيت په اولنى آيت سره استثنا ده دغه شان د داسې سوداګرو ګودامونه مسافرخانې وغيره دي او اول خبره ډيره واضحه ده. والله اعلم. زيد وائي چه دې نه مراد بيت الشعردې.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ

اے نبي اووايه | مومنانوته

(اې پيغمبره) مومنانوته اووايه |

يَغُضُّوْا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ؕ ذٰلِكَ

چې ښكته دلري | ستركې خپلې | او حفاظت دكوي | دپردې دځايونو خپلو | دا طريقه

چې خپلې ستركې ټيټې ساتي |اودخپلو شرمګاهونو حفاظت كوي | دا خبره ددوئ

اَزْكٰى لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ﴿٣٠﴾

ډيره پاكه ده | دپاره دهغوئ | بيشكه الله | خبردار دې | په هغې كارونو | چې كوى ئې هغوئ

دپاره ډيره بهتره ده |الله ﷻ دخلقو په ټولو كارونو خبر دې

(١) الطبرى:١٩/١٥٠.

Scanned with Ca

قوله تعالى:- قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

نظر ښکته کولو سره تګ کوه:- حکم کولی شي چه دکوموښځيزونوکتل ماحرام کړي دي هغې ته مه ګورئ. دحراموښځيزونونه سترګې ښکته کړئ اوکه ناڅاپي نظر پريوځي نوبياپه دويم ځل په پوره نظرسره مه ګورئ.

ناڅاپي نظرمعاف دې، قصداً معاف نه دې:- صحيح مسلم کښې دي حضرت جرير بن عبدالله بجلي ﷺ د حضورﷺ نه دناڅاپي نظر پريوتلوباره کښې تپوس اوکړونوحضورﷺ اوفرمائيل چه خپل نظر زراخوا کړه.([1]) نظرښکته کول اخوادېخواکتلوکښې اخته کيدل اود الله ﷻ حرام کړې شوی ښځيزونوته نه کتل د آيت مقصددې. حضرت علي ﷺته حضورﷺ اوفرمائيل علي ﷺ دنظر د پاسه نظر مه ورکلکه وه ناڅاپي چه پريوځی هغه معاف دې اوقصداً معاف نه دې([2]) حضورﷺ يوځل اوفرمائيل په لاروکښې د کيناستو نه بچ شئی خلقو ونيل حضورﷺ دکار روزګار د پاره هغه خو ضروري وی نو حضورﷺ اوفرمائيل چه ښه ده نود لاروحق ادا کوئی. هغوی ونيل داڅه دی؟ حضورﷺ اوفرمائيل نظر ښکته ساتل چاته تکليف نه ورکول د سلام جواب ورکول دخوخبروتعليم ورکول اود بدوکارونونه منع کول([3])حضورﷺ فرمائی د شپږوښځيزونوتاسو ضامن شئی زه ستاسو دپاره دجنت ضامن کيږم. خبره کولو سره دروغ مه وائې، په امانت کښې خيانت مه کوئی، وعده خلافي مه کوئی، نظرښکته ساتئی، لاسونه دظلم نه بچ کړئی، د خپل شرمګاهونوحفاظت کوئی. صحيح بخاری کښې دی کوم سړې چه ژبه او شرمګاه د الله ﷻ د حکم ماتحت اوساتی دهغوی دپاره د جنت ضامن يم([4])دعبيده قول دې دکوم يوښځ نتيجه چه د الله ﷻ نافرماني وی هغه کبيره ګناه ده. دنظر پريوتلونه پس په زړه کښې فسادراوچتيږی ددې دپاره ئې د شرمګاه دبچ کولود پاره د نظر ښکته کولو ارشاد اوشو. نظر هم د ابليس د غشونه يوغشې دې نود زنا نه بچ کيدل هم ضروري دی او نظر ښکته ساتل هم ضروري دی. حضور ﷺ فرمائی دخپل شرمګاه حفاظت کوئی مګر خپلې ښځې او وينځې.([5])

د نظر ساتلو فائدې:- محرماتو ته نه کتلوسره زړه صفاکيږی اودين صفاکيږی اوکوم خلق چه خپل نظر په حراموښځيزونوباندې نه اچوی د هغوی په سترګوکښې نور اچولې شي اودهغوی زړه هم نوراني کولې شي. دحضورﷺ ارشاد دې چه د چا نظر د يوې ښځې په حسن اوجمال باندې پريوځي بيا هغه خپل نظر اخواکړی ددې په بدله کښې ده ته يوداسې عبادت ورکولې شی د کوم خوندچه هغه په خپل زړه کښې محسوس کوی([6]) ددې حديث سندونه خو ضعيف دی ولې دې دادرغبت ورکولوپه باره کښې اوپه داسې احاديثوکښې دسندودومره خيال نه شي ساتلې. طبرانی کښې دی چه ياخويه ته خپل نظرښکته کوې اود خپل شرمګاه حفاظت به کوې او خپل مخ به نيغ ساتې يابه الله ﷻ ستاسو صورتونه بدل کړی اعاذناالله من کل عذابه.

نظر دشيطان د غشو نه يو غشې دې:- نظر د ابليسی غشونه يو غشې دې کوم سړې چه د الله ﷻ د ويرې خپل نظر رامنع کړی الله ﷻ د هغه په زړه کښې د ايمان داسې نور پيداکوی چه هغه له خوندور کوی. د

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الادب باب نظر الفجاءة :٢١٥٩، ابوداؤد:٢١٤٨، ترمذی:٢٧٧٦، احمد:٣٥٨/٤، ابن حبان:٥٥٧١.

[2]) ابوداؤد كتاب النكاح باب فی مايؤمربه من غض البصر:٢١٣٩. ترمذی:٢٧٧٧، احمد:٣٥١/٥، حاكم:١٩٤/٢.

[3]) صحيح بخاری كتاب الاستئذان باب قول الله تعالى(يايها الذين آمنوا لاتدخلوابيوتا....):٢٦٦٩، صحيح مسلم:٢١٢١، احمد:٣٦/٣ابن حبان:٥٩٥.

[4]) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب حفظ اللسان:٦٤٧٤، ترمذی:٣٤٠٨.

[5]) ابوداؤد كتاب الحمام باب فی اشعری:٤٠١٧وسنده حسن، ترمذی:٢٧٦٩، ابن ماجة:١٩٢، احمد:٣/٥، مشكل الآثار:١٣٨١.

[6]) احمد: ٢٦٤/٥ مجمع الزوائد:٦٣/٨، طبرانی:٧٨٤٢.

Scanned with Ca

خلقو هيڅ يو عمل د الله ﷻ نه پټ نه دي هغه د سترګو خيانت اود زړه راز پيژني. حضور ﷺ فرمائي چه د بنيادم په ذمه د هغه دزناحصه ليکلي شوې ده چه هغه به دې لامحاله مومي. د سترګو زناکتل دی د ژبې زناوويناکول دی دغوږونوزنا اوريدل دی دلاسونوزنا رانيول دی دپښوزنا تلل دی.زړه خواهش تمنا اوآرزوکوی بياشرمګاه خويادا ټول رښتياکوی ياټول دروغژن کوی([1])رواه البخاری تعليقا.اکثر سلفوبه دهلکانودا کتل راکتل هم منع کول.آيمه صوفيه پدې کښې بعضودې باره کښې ډيره سختی کړې ده. داهل علم ډلې خودا بالکل حرام ګرځولي دی او بعضودې ته کبيره ګناه وئيلې ده. رسول الله ﷺ فرمائی هره يوه سترګه به دقيامت په ورځ ژاړی خوهغه سترګه چه دالله ﷻ حرام کړې شوی څيزونود کتلونه بنده پاتې وی اوهغه سترګه چه د الله ﷻ په لار کښې ويښه وی اوهغه سترګه چه د الله ﷻ د ويرې اوژاړی که د هغې د مچ د سر برابر هم اوښکه راوتلې وی.

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ
اووايه | مومنانو ښځو ته | چې ښکته دساتي | نظرونه خپل | او حفاظت دکوی
اومومنانو ښځوته اووايه |چې خپلې سترګې دې ټيټې ساتي |اودخپلو شرمګاهونو
فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ
دپردې دخايونو خپلو | اونۀ دښکاره کوی | ښائست خپل | مګر | هغه | چې ښکاره شی په خپله
حفاظت دې کوی |اوخپل ډول سنګار دې نه ښکاره کوی| البته چې کوم نه شی پټيدې
مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ص وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ
اوخپلې لوپټې دې په سينو باندې غوړيدلې لری |اوخپل ډول سنګار دې نه ښکاره کوی
دهغې نه | او واچوی | لوپټې خپلې | په ګريوانو خپلو باندې|اونۀ دښکاره کوی |ښائست خپل
اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ
مګر | خاوندانو خپلو ته | يا پلارانو خپلو ته | يا پلارانو دخاوندانو خپلو ته| يا ځامنو خپلو ته
خو خپلو خاوندانو ته |......يا خپلو پلارانو ته |يا د خاوندانو پلارنو (سخرانو) ته |يا خپلو ځامنو ته
اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ
يا ځامنو دخاوندانو خپلو ته | يا رونړو خپلو ته | يا ځامنو درونړو خپلو ته |
يا د خاوندانو ځامنو (پرکټو) ته | يا خپلو رونړو ته | ....يا دخپلورونړو ځامنو (وريرونو) ته
اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ
يا ځامنو دخويندو خپلو ته| يادميل ملاپ ښځو خپلو ته | ياهغه چاته چې مالك شوی وی دهغې
يا دخپلو خويندو ځامنو (خوريونو) ته |يا (مسلمانانو) ښځو ته |يا خپلو وينځو ته
اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ
ښی لاسونه دهغوی | يا هغه ماتحتانوته | چی نۀ وی خاوندان دحاجت ښځو ته | دسړونه
يا په سړو کښې هغه خادمانو ته چې نفسانی خواهشات نه لری |

[1] صحيح بخاری کتاب الاستئذان باب زنا الجوارح دون الفرج:٦٢٤٣، صحيح مسلم:٢٦٥٧، احمد:٢/٢٧٦،ابن حبان:٤٤٢.

Scanned with Ca

اَوِ الطِّفۡلِ الَّذِيۡنَ لَمۡ يَظۡهَرُوۡا عَلٰى عَوۡرٰتِ النِّسَآءِ ۖ
يا (ورو) هلکانوته | هغه هلکان | چې نه وي خبر هغوئ | په پټو خبرو دښځو باندې
يا هغه ماشومان ته چې لا دښځو دپردو دخبرو نه خبر نه وي
وَلَا يَضۡرِبۡنَ بِاَرۡجُلِهِنَّ لِيُعۡلَمَ مَا يُخۡفِيۡنَ
او نه دوهي ښځې | پښې خپلې | دپاره ددې چې پته اولږي خلقو ته | دهغه څيز | چې پټوي ئې دوئ
او ښځې دې (په تګ کښې) خپلې خپې (زمکې ته) په زوره نه راپريږدي | چې په دې سره ددوئ
مِنۡ زِيۡنَتِهِنَّ ؕ وَتُوۡبُوۡۤا اِلَى اللّٰهِ جَمِيۡعًا اَيُّهَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ لَعَلَّكُمۡ
دزينت خپل نه | او توبه اوباسئ | الله ته | ټول | اے مؤمنانو | دپاره ددې
دپټو کالو اواز واوريدې شی | اوتاسو ټول الله ﷻ ته توبې اوباسئ | اے مومنانو !
تُفۡلِحُوۡنَ ۝۳۱
چې تاسو خلاصې بيا مومئ |
ددې دپاره چې کامياب شئ |

قوله تعالى:- وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ

د پردې شرعی احکام:- دلته الله ﷻ مؤمنې ښځې ته حکم ورکوی دې د پاره چه د هغوی غيرتی سړو ته آرام وی اودجاهليت خراب رسمونه ترې اوځی. روايت دې چه داسماء بنت مرثدk کوردبنوحارثه په محله کښې ووهغې له به ښځې راتلې اوددستور مطابق به ئې دخپلو پښوکالې سينې اووېښته کولاو ساتلې راتلې.حضرت اسماء وئيل داڅومره خرابه خبره ده؟په دې باندې داآياتونه نازل شو.نوحکم ورکولې شی چه مسلمانانوښځوله هم خپل نظر ښکته ساتل پکاردی. بغيرد خپل خاوند نه بل چاته د شهوت په نظرسره نه دی کتل پکار. پردوسړو ته خو کتل هم حرام دی که د شهوت په نظر سره وی که بغير شهوته.

د نابينا هم پرده شته :- ابوداؤد اوترمذی کښې دی رسول الله ﷺ سره حضرت ام سلمه اوحضرت ميمونه ؓ ناستې وې چه ابن مکتوم تشريف راوړو.داواقعه دپردې دآياتونونازليدلونه پس ده.حضورﷺ اوفرمائيل پرده اوکړئ نوهغوی وئيل يارسول الله ﷺهغه خونابينادې نه مونږته کتلې شی نه مو پيژندلې شی.حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو خونابينا نه ئې تاسوورته نه ګورئې؟[1] اوبعضې علماؤ بغير شهوت نظر حرام کړې نه دې د دوی دليل هغه حديث دې په کوم کښې چه دی د اختر په ورځ حبشی خلقوپه جمات کښې د وسلوکرتبونه شروع کړل اوام المؤمنين حضرت عائشه حضورﷺ خپلې شاته اودروله هغې کتل تردې چه زړه ئې موړشواوستړې شوه نولاړه[2] ښځو له هم د خپل عزت بچ کول پکار دی د بدکارئې نه دې لرې وی خپل ځان دې چاته نه ښائی.پره دی غيرسړو ته دې د خپل زينت څه څيز

---

[1] ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالى ﴿وقل للمؤمنات يغضضن من أبصارهن﴾:٤١١٢وسنده حسن، ترمذی:٢٧٧٨، احمد:٢٩٦/٦، بيهقی:٩١/٧، ابن ماجة:٥٥٧٥.

[2] صحيح بخاری کتاب العيدين باب الحراب والدرق يوم العيد: ٥٩٠، صحيح مسلم:٨٩٢.

Scanned with Ca

نه ښکاره کوي اود کوم څيز پټول چه ممکن نه وي هغه يوه بله خبره ده لکه څادر اود پاسه کپړا وغيره.
([1]) د کوم پټول چه د ښځود پاره ناممکن دی.

مَاظَهَرَمِنهَا نه څه مراد دی؟:-داهم رِوايت دې چه دې نه مراد مخ د مړوندونوپورې لاسونه او غټه ګوته ده خوکيدې شي چه دې نه مراد دا وي چه هم دا د زينت هغه محل دې د کوم د ښکاره کولونه چه شريعت بنديزاوکړو.لکه چه دحضرت عبدالله ﷺ نه روايت دې هغوی دې خپل زينت نه ښکاره کوی لکه والئی هارياپانزيب وغيره([2])فرمائی زينت په دوه قسمه دې يوخوهغه کوم چه هم خاوندګوری لکه ګوته بنګړې وغيره اوبل هغه زينت چه پردی خلق نی ګوری لکه د پاسه کپړا. زهری فرمائی په دې آيت کښې چه دکوم رشته دارانو ذکر دې نوکه د هغوی په مخې بنګړې لوپټه کولاوشی نوڅه حرج نشته او که د خلقو په وړاندې صرف ګوتې ښکاره شی نو ګناه نشته. بل روايت کښې د ګوتوسره د پښو پانزيبو هم ذکر دې کيدې شی چه د ﴿ماظهرمنها﴾په تفسير کښې ابن عباس ﷺ وغيره مخ اومړوندونه کړی وی لکه څنګه چه په ابوداؤد کښې دی چه اسماء بنت ابی بکر k رسول الله ﷺ له راغله نرئی کپړې ئی اغوستې وې نوحضور ﷺ مخ واړولواو وئی فرمائيل چه کله ښځې بلوغت ته اورسی نوبغيرد دې نه اود دې نه يعنی د مخ اومړوندونونه علاوه بل اندام نه ښکاره کوی([3]) خودا مرسل دې خالدبن دريک دا دحضرت عائشه k نه روايت کوی اود هغه مور بی بی سره ملاقات ثابت نه دې.والله اعلم.

لوپټه څنګه اچول پکاردی:-ښځوله پکاردی چه لوپټه ياکپړاداسې واچوی چه دسينې غاړې کالی او شائی پټه وی.په جاهليت کښې ددې هم رواج نه وو. ښځو به په خپلوسينونوباندې هيڅ هم نه اچول هر وخت به ئی سټ کمسئ،والئی وغيره صفا ښکاريدل.بل آيت کښې دی اې نبی ﷺ خپلو بيبيانوته خپلو لونړو ته او مسلمانانوښځوته اووايه چه خپل څادرونه په خپل ځان باندې رازوړندکړی دې د پاره چه د هغوی پيژندګلوکيږی اونه شی تنګولې([4])خمردخمار جمع ده خمار وائی هر هغه څيزته چه پټوی. لوپټې سر پټوی په دې وجه دې ته هم خماروائی. نوښځوله پکاردی چه ياخو په خپل پړونی اويابه څه کپړا باندې خپله غاړه او سينه پټه کړی. حضرت عائشه k فرمائی چه الله ﷺ دې په هغه ښځوباندې رحم اوکړی کومو چه په شروع شروع کښې هجرت کړې وواودا آيت نازل شونو هغوی خپل څادرونه اوشلول او خپلې لوپټې ترې جوړې کړې. بعضوخپل ته بند غاړه پرې کړه او خپل سرئی پرې پټ کړو. ([5])

د انصارو ښځو فضيلت:- يوځل حضرت عائشه ته ښځود قريشو د ښځوفضيلت بيانول شروع کړو نو هغې اوفرمائيل چه دهغوی دفضيلت زه هم قائل يمه خووالله دانصارود ښځو نه غوره ښځې ما نه دی ليدلی د هغوی په زړونوکښې د کتاب الله تصديق اوپه هغې باندې کامل ايمان دې هغوی بې شکه د قدر قابلې دی.

د سورت نور آيت ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهَرُوْا عَلٰى عَوْرٰتِ النِّسَآءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ زِيْنَتِهِنَّ ۚ وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ﴾([6])کله

[1]) الطبری:۱۵٦/۱۹.
[2]) الطبری:۱۵٦/۱۹.
[3]) ابوداؤد كتاب اللباس باب فيما تبدی المراة من زينتها:٤١٠٤.
[4]) ۳۳/الاحزاب:۵۹.
[5]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة النورباب ﴿وليضربن بخمرهن على جيوبهن﴾:٤٧٥٨.
[6]) ۲٤/النور:۳۱.

Scanned with Ca

نازل شواود هغوی سرچه کله کورونو کښې دا آیت هغوی ته واورولو هم هغه وخت دې ښځویه دې آیت باندې عمل اوکړواودسحر مانځه ته کله هغوی راغلې نود تولو په سرونوباندې لوپټې وې لکه چه ډولچې نی پرې ایخودې وې(۱)دې نه پس نی د هغه سرو بیان اوفرمانیلود چا په وړاندې چه ښځه وی اوبغیرد بناوسنګاردهغوی مخې ته په شرم اوحیاسره تلې راتلې شی.که دزینت په بعضې ظاهری څیزونوباندې هم نظرپریوځی بغیرد خاوندنه دهغوی مخې ته ښځه وی خپل پوره بناوسنګار او شوشا اوکړی لکه چه تره اوماما هم ذی محرم دی خودهغوی نومونه دلته ددې دپاره وانخستې شو ممکن دی چه هغوی د خپلو خامنویه وړاندې د هغوی محاسن بیان کړی د دې د پاره د هغوی مخې ته بغیرلوپټې نه دی راتلل پکار.

مسلمانه به خپل زینت کافرې ښځ ته هم نه ښکاره کوی:-بیافرمانی ستاسو ښځې یعنی مسلمانانو ښځو په وړاندې هم د دې زینت د څرګندونو کښې څه حرج نشته.داهل ذمه ښځو په وړاندې ددې د پاره رخصت ورنه کړې شو چه ډیرمسکن دی هغوی د خپلو سړو په وړاندې د هغوی د ښائست اوزینت ذکر اوکړی.دمؤمنانوښځونه هم لکه چه ویره ده خوشریعت هغه حرام ګرځولې دی ددې دپاره مسلمانانې ښځې به داسې نه کوی خود ذمی کافرانوښځې د دې نه کوم یوڅیز منع کولې شی. بخاری او مسلم کښې دی یوې ښځې له دا جائزنه دی چه بلې ښځې سره ملاو شی اود هغې صفتونه دخپل خاوند په وړاندې داسې بیانوی لکه چه داوینی(۲) امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب ﷺ حضرت ابو عبیده ﷺ ته اولیکل چه ماته معلومه شوې ده بعضې مسلمانانې ښځې هم عاموحمامونوته ځی اوهغوی سره مشرکانې ښځې هم وی. واوره یوې مسلمانې ښځې له جائز نه دی چه هغه دې خپل بدن یوغیرمسلم ښځې ته اوښائی. حضرت مجاهد هم د ﴿اونسآءهن﴾ په تفسیرکښې فرمائی دې نه مراد مسلمانانې ښځې دی د هغوی په وړاندې دوی خپل زینت ښکاره کولې شی چه د خپل ذی محرم رشته دارانو په وړاندې نی ښکاره کولې شی یعنی غاړه والئی یا هار. نومسلمانې ښځې له بربنډ سرد یوې مشرکې ښځې په وړاندې راتلل نه دی جائز. په یوروایت کښې دی کله چه صحابه کرام رضوان الله اجمعین بیت المقدس ته اورسیدل نود هغوی د دایه توب د پاره هم یهودنړې نصرانیانې ښځې وې. که دا خبره ثابته شی نومحمول به وی‌په ضرورت یاد هغه ښځوپه ذلت باندې. بیا په دې کښې د غیرضروری بدن کولاو یدل هم نه دی. والله اعلم. و په مشرکانوښځو کښې کومې وینځې نوکرانې وی هغه د دې حکم نه خارج دی(۳) بعضې وائی چه د غلامانوهم داحکم دې. ابوداؤدکښې رسول الله ﷺ حضرت بی بی فاطمه k له دورکولود پاره یوغلام راوستلو.حضرت فاطمه k چه کله دې اولیدونوخپل خان نی په لوپټه کښې پټ کړو. ولې کپړا دومره وړه وه چه سربه نی پټولونو پښې به نی ښکاره کیدلې او پښې به نی پټولې نو سربه نی ښکاره کیدلو. حضورﷺ چه دا اوکتل نوونی فرمائیل لورې ولې دومره تکلیف کوې زه ستاپلاریم اوداستا غلام دې.(۴) ابن عساکرکښې دی د دې غلام نوم عبدالله بن مسعده وو. دا فزاری وو سخت تور.حضرت فاطمة الزهری k د ده پالنه کړې وه اوآزاد کړې وو.دصفین په جنګ کښې دې معاویه ﷺسره وواود حضرت علی ډیرمخالف وو.مسند احمد کښې رسول الله ﷺښځو ته اوفرمائیل په تاسوکښې چه چاچاسره مکاتب غلام وی اوهغه سره داسې شرط شوې وې چه دومره دومره روپئی

۱) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿یدنین علیهن من جلابیبهن....﴾: ۴۱۰۰ مختصراوسنده حسن.
۲) صحیح بخاری کتاب النکاح باب لاتباشر المراة فتنعتها لزوجها: ۵۲۴۰، ابوداؤد: ۲۱۵۰، ترمذی: ۲۷۷۲، احمد: ۱/۴۴۰، مسندابی یعلی: ۵۰۸۳، ابن حبان: ۴۱۶۰.
۳) الطبری: ۱۹/۱۶۰.
۴) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی العبدینظرالی شعرمولاته: ۴۱۰۶ وسنده حسن، بیهقی: ۷/۹۵.

Scanned with Ca

راوړه نوته ازادني بيا هغه سره دومره پيسې هم راجمع شوې نو پکاردي چه د ده نه پرده اوکړی[۱] بيا بيان فرمائي چه نوکران خادمان کارکونکي د هغه سړو په وړاندې چه خواني نه لري اود ښځو خواهش هغوی ته نه وی اوهم د دې مطلب نه وی نود هغوی حکم هم د ذی محرم سړو دې خو هغه مخنث او هجړاګان چه بدزبانه او بدی خورونکي وی د هغوی داحکم نه دې لکه چه بخاري اومسلم وغيره کښې دی چه هم داسې يوسړې د حضورﷺ کورته راغلې وواوهغه د حضورﷺ بيبيانوهم د دې آيت ماتحت ګنړلې ووهغه ني منع کړې نه وو اتفاقي هغه وخت رسول الله ﷺ راغلو.دغه وخت هغه دحضرت ام سلمه k رورعبدالله ﷺ ته ونيل الله ﷺ چه کله طائف فتح کوی نو زه به تاته دغيلان لورښايم چه راتلوسره د هغې په خيټه باندې څلورقطونه راخي اوبه واپس تلوکښې اته ښکاری.دې اوريدوسره حضورﷺ حکم اوفرمانيلوچه خبرداراداسې خلق هيڅ کله دکور راتلوته مه پريږدئی[۲]ده نه پرده اوکړئي. هغه د مدينې نه اوويستلې شو.بيداء کښې دې اوسيدلو دهغې خای نه به دجمعه په ورځ راتلو اودخلقونه به ني د خوراک څښاک څه څيزونه اوړل.د وړو ماشومانو په وړاندې راتلواجازت دې چه لاتراوسه پورې دښځو د مخصوص صفتونونه خبردار نه وی. په ښځوباندې دهغوی دکاسيرتوب نظر نه پريوځي.اوچه هغوی دې عمرته اورسی چه په هغوی کښې تميزراشي اودښځوخوبيانې دهغوی په نظرکښې ښه ښکاری د ښانسته اوبدرنګ فرق معلوم کړی نوبيا د هغوی نه هم پرده شته سره د دې که هغوی پوره خوانان شوی نه وی. بخاري اومسلم کښې دی حضورﷺاوفرمانيل خلقو د ښځوخواته د تلونه بچ شئی تپوس اوشو يارسول الله ﷺ ليور او ورندار؟ هغوی اوفرمانيل هغه خومرګ دې.[۳]

د پازيبونو کړنګولو اوخوشبو سره د وتلو ممانعت:-بيافرمائي چه ښځې دې خپلې پښې په زوره په تلو کښې په زمکه نه ايږدی.په جاهليت کښې به همداسې کيدل چه ښځو به په زوره په زمکه پښه کيخودله اوتګ به نې کولو دې د پاره چه د پښې کالی (پانزيب) اوشړنګيږی اسلام داهم منع کړل. ښځې له هر يو هغه حرکت منع دې کوم سره چه د هغې څه پټ شوې سنګار ښکاره شی.ددې عطر اوخوشبو لګولوسره دکورنه وتل هم منع دی. ترمذی کښې دی چه هره يوه سترګه زناکاره ده. ښځه چه کله عطر اولګوی اودګل په شان خوشبوئي خورونکي دسړو خوا سره تيريږی نوهغه داسې داسې ده يعنی زناکاره ده[۴]ابوداؤدکښې دی چه ابوهريره ﷺ ته يوه ښځه داسې ملاوشوه چه خوشبوئي لګولې وه.هغوی دې نه تپوس اوکړو ته د جمات نه راروانه ني؟ هغې ونيل او. دوی اوفرمانيل تاخوشبولګولې ده؟ هغې ونيل او هغه ونيل ما د خپل حبيب ابوالقاسم ﷺ نه اوريدلی دی کومه ښځه چه دې جمات ته خوشبولګولې راځي دهغې مونځ قبول نه دې ترکومې چه هغه واپس نه شی اود جنابت په شان غسل او نه کړی[۵] ترمذی کښې دی چه خپل زينت په غير ځای کښې ښکاره کونکې ښځې مثال د قيامت د هغه تيارې په شان دې په کوم کښې چه رڼړا نه وی[۶]ابوداؤدکښې دی رسول الله ﷺ سړی اوښځې په لاره ګډوډتلوکښې اوليدل نووئي فرمانيل ښځوتاسودېخواشئی تاسوله دلارې په مينځ کښې تګ نه دې

---

[۱]) ابوداؤد كتاب العتق باب المكاتب يؤدى بعض كتابة فيعجز اويموت:۳۹۲۸، وسنده حسن، ترمذى:۱۲۶۱، ابن ماجة:۲۵۲۰، احمد:۲۸۹/۶، مسندابى يعلى:۲۹۵۶،بيهقى:۳۲۷/۱۰.

[۲]) صحيح بخارى كتاب المغازىباب غزوة الطائف فى شوال سنة ثمان:۴۳۲۴، صحيح مسلم:۲۱۸۰-۲۱۸۱، ابوداؤد:۴۹۲۹؛

[۳]) صحيح بخارى كتاب النكاح باب لايخلون رجل بامراة الاذومحرم:۵۲۳۲، صحيح مسلم:۲۱۷۲، ترمذى:۲۱۷۱، احمد:۱۴۹/۴، ابن حيان:۵۵۸۸، بيهقى:۹۰/۷.

[۴]) ترمذى كتاب الادب باب ماجاء فى كراهية خروج المراة متعطرة:۲۷۸۶وسنده حسن، احمد:۱۴۱/۴، ابن ماجة:۴۴۲۴، حاكم:۳۹۶/۲.

[۵]) ابوداؤد كتاب الترجل باب فى طيب المراة للخروج:۴۱۷۴وهو حسن، ابن ماجة:۴۰۰۲، نسائى:۵۱۳۰، مختصراً، احمد:۲۴۶/۲.

[۶]) ترمذى كتاب الرضاع باب ماجاء فى كراهية خروج النساء فى الزينة:۱۱۶۷.

ښکار دي اوریدوسره ښځې دیوالونوسره لګیدلې رواني شوې تردې چه دهغوی کپړې به دیوالونو سره لګیدلې[۱] بیافرمانی مؤمنانوزماوینااواخلئ اودانیاك صفتونه واخلئ اودجاهلیت دبدو خصلتونونه منع شئ. پوره کامیابی پوره خلاصې هم د هغوی دپاره دې چه د الله ﷻ حکم منونکې وی د هغه د منع کړې شوو کارونونه منع کیږی اوهم د الله ﷻ نه مونږ امدادغواړو.

وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصّٰلِحِيْنَ

او نکاح اوکړئ | دبې نکاحو | ستاسو نه | او دصالحانو نه

او په تاسو کښې چې کومې ښځې کونډې دی دهغوئ

مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ ۭ اِنْ يَّكُوْنُوْا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ

دغلامانوستاسونه | او دوینځو ستاسو نه | که چرې وی هغوئ | فقیران | غنیان به کړی هغوئ لره الله

نکاح کوئ | اودخپلو نیکانو غلامانو هم | اود وینځو هم (نکاح کوئ) | که دوئ غریبانان وی

مِنْ فَضْلِهٖ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ۝ وَلْيَسْتَعْفِفِ

دفضل خپل نه | او الله | دفراښئ مالك دې | او ښه پوهه دې | او پکار دی چې ځان دې پاك ساتی

نو الله ﷻ به ئې په خپل فضل سره غنیان کړی | او الله ﷻ د ډیرې فراخئ خاوند دې | په هرڅه پوهه دې

الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ

هغه کسان | چې نه مومی هغوئ | اسباب دنکاح | تر هغې پورې | چې غنیان کړی هغوئ لره الله

او کوم خلق چې د نکاح طاقت نه لری | پکار دی چې هغوئ ځان پاکدامن ساتی | تردې چې الله ﷻ

مِنْ فَضْلِهٖ ۭ وَالَّذِيْنَ يَبْتَغُوْنَ الْكِتٰبَ مِمَّا

دفضل خپل نه | او هغه (مریان) | چې طلب کوی هغوئ | دمکاتب والی | دهغه وینځو مریونه |

ئې په خپل فضل سره غنیان کړی | او کوم غلامان چې تاسوسره مکاتبت (د آزادئ معاهده کول)

مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوْهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ

چې مالکان وی دهغوئ | ښی لاسونه ستاسو | نو مکاتبان کړی هغوئ | که معلوم وی تاسو ته |

غواړی | که چرې تاسوته په هغوئ کښې نیکی او صلاحیت معلوم وی | نو هغوئ سره مکاتبت

فِيْهِمْ خَيْرًا ڰ وَّاٰتُوْهُمْ مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكُمْ ۭ

په هغوئ کښې | څه خیر | او ورکړئ هغوئ ته | دمال دالله نه | هغه مال | چې الله درکړې دې تاسو ته

اوکړئ | او کوم مال چې تاسو ته الله ﷻ درکړې دې هغې نه دوئ ته هم لږ ورکړئ

وَلَا تُكْرِهُوْا فَتَيٰتِكُمْ عَلَى الْبِغَآءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا

او مه مجبوروئ | وینځې خپلې | په زنا باندې | که غواړی هغوئ | پاك ساتنه دځان خپل

او خپلې وینځې ددنیا دژوند دفائدې حاصلولو دپاره په زناکارئ مه مجبوره کوئ

[۱] ابوداؤد کتاب الادب باب فی مشی النساء مع الرجال فی الطریق: ۵۲۷۲.

Scanned with Ca

لِّتَبْتَغُوْا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُّكْرِهْهُّنَّ

دپاره ددې چې طلب کوئ تاسو | مال (فائده) | دژوند ددنیا || او هغه څوک چې مجبوره کوئ هغوئ

کله چې هغوئ پاکدامنې اوسیدل غواړي | او څوک چې هغوئ په زناکولو مجبوره کړي

فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ

نو بیشکه چې الله | روستو د مجبورتیا د هغوئ نه | بښونکې مهربانه دې || او نازل کړي دي مونږه

نو الله ﷻ د هغوئ د مجبورتیا نه پس بښونکې او مهربان دې || او مونږ ستا طرفته

اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا

تاسو ته | ایتونه | واضحه | او مثالونه | د هغې کسانو نه | چې تیر شوي دي |

ښکاره حکمونه نازل کړي دي || او هغه خلقو مثالونه (بیان کړي دي) چې ستاسو نه

مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ۝

مخکښې ستاسو نه | او نصیحت | دپاره د پرهیزګارانو |

وړاندې تیر شوي دي || او د ویریدونکو دپاره د نصیحت (ذریعه)

قوله تعالٰى:- وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ

د نکاح احکام:- په دې کښې الله ﷻ ډیر زیات احکام بیان فرمائیلي دي. اولاً نکاح د علماء کرامو د یو ډلې دا خیال دې چه کوم سړي د نکاح قدرت لري په هغه باندې نکاح کول واجب دي. د حضور ﷺ ارشاد دې اې خوانانو په تاسو کښې چه څوك د نکاح قدرت لري هغه له نکاح کول پکار دي. نکاح نظر ښکته کونکې او د شرمګاه بچ کونکې ده. او د چا چه طاقت نه وي هغه دې خامخا روژې ساتي. هم دا د هغه د پاره خصي کیدل دي([1]) (بخاري او مسلم) په سنن کښې دي رسول الله ﷺ فرماني د کومې نه چه د زیات اولاد امیدوي هغې سره نکاح او کړئ چه نسل زیات شي. زه تاسو سره په نورو امتونو فخر کوم([2]) په یو روایت کښې دي تر دې چې په سقط یعني بې مودې ماشوم باندې هم فخر کوم **(ایامٰی)** جمع ده د **(ایم)**. جوهري فرماني د اهل لغت په نیزیې ښځې سړي او بې خاونده ښځې ته **(ایم)** واني که هغه واده کړې وي او که ناواده کړي. بیا نور رغبت ورکولو سره فرماني که هغه مسکین هم وي نو الله ﷻ به په خپل فضل او کرم سره هغه مالدار کړي که هغه آزاد وي او که غلام ([3])

نکاح کول باعث د برکت دي:- د صدیق اکبر ؓ قول دې تاسو د نکاح باره کښې د الله ﷻ حکم او مننئ هغه به تاسو سره خپله وعده پوره کوي. ابن مسعود ؓ فرماني په نکاح کښې مالداري غواړئ ([4]) رسول الله ﷺ فرماني د دریو قسم خلقو امداد د الله ﷻ په ذمه حق دې نکاح کونکې چه د حرام کارئ نه د بچ کیدو په نیت نکاح کوي هغه مکاتب غلام د چا اراده چه د ورکولو وي او هغه غازي چه د الله ﷻ په لار کښې

---

[1]) صحیح بخاری کتاب النکاح باب من لم یستطع الباءة فلیصم:۵۰۶۶، صحیح مسلم:۱۴۰۰، ابوداوٗد:۲۰۴۶، ترمذی:۱۰۸۱، ابن ماجة:۱۸۴۵، احمد:۱/۳۷۸، ابن حبان:۴۰۲۶.

[2]) ابوداوٗد کتاب النکاح باب النهی عن تزویج من لم یلدالنساء:۲۰۵۰ وهو حسن، نسائی:۳۲۲۹، احمد:۳/۱۵۸، ابن حبان:۴۰۲۸، بیهقی:۷/۸۱.

[3]) الطبری:۱۹/۱۶۶.

[4]) الطبری:۱۹/۱۶۶.

Scanned with Ca

ونلي وي([1]) هم ددې په تائيد كښې هغه روايت دې كوم كښې چه دى رسول الله ﷺ د يوداسې سړى نكاح يوې ښځې سره اوكړه چاسره چه د ته بندنه علاوه هيڅ نه وو اوتردې چه د اوسپنې ګوته هم هغه سره نه وه. سره د دې غريبئى اونادارئى حضورﷺ د هغه نكاح اوكړه او دامهرئى مقرركړو چه كوم قرآن ده ته يادې دابه خپلې ښځې ته وريادوى([2])دا په دې وجه چه نظر ئى د الله ﷻ په فضل اوكرم باندې وو چه هغه مالك به دوى له مالدارى وركړى اودومره رزق به وراورسوى چه ده ته اود ده ښځې ته به كافى وى. يوحديث اكثرخلق نقل كوى په فقيرئى كښې هم نكاح كوئى الله ﷻ به تاسو غنيان كړى. زما نظر كښې خوداحديث تيرشوې نه دې نه په يوقوى سندسره اونه په ضعيف اونه مونږ. ته د داسې يو ناپيژندګلو روايت دلته په دې مضمون كښې ضرورت شته ځكه چه د قرآن په دې آيت اودې احاديثو كښې داځيز موجوددې فالحمدلله. بيانى حكم وركړو چه د چاد نكاح طاقت نه وى هغه دې د حرام كار ئى نه بچ شى.حضورﷺ فرمائى اې دځوان عمر خلقو تاسو كښې چه څوك د نكاح وس لرى هغه دې نكاح اوكړى دانظر ښكته كوى اوشرمګاه بچ كونكې ده اودچا چه ددې طاقت نه وى هغه دې په خان باندې د روژوساتل ضرورى كړى هم داد ده د پاره خصى كيدل دى. داآيت مطلق دې اود سورت نساء نه خاص دې يعنى دافرمان ﴿وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُم ۚ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۚ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ ۚ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنكُمْ ۚ وَأَن تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾([3])دوينځو سره نكاح كولونه صبر ښه دې ځكه چه پدې صورت كښې په اولادباندې د غلامئى نوم راځى.عكرمه فرمائى چه كوم سړې يوه ښځه اووينى اودده په زړه كښې خواهش پيداشى نوهغه له پكاردى كه دهغه ښځه وى نوهغې له دې لاړشى ګنى دالله ﷻ په خدائې كښې دې نظر اوزغلوى اوصبر دې اوكړى تردې چه الله ﷻ هغه غنى كړې. دې نه پس الله ﷻ هغه خلقو ته فرمائى كوم چه د غلامانو مالكان دى كه د هغوى غلامان د خپلې آزادئى هغوى سره څه ليك كول غواړې نوهغوى دې انكار نه كوى. غلام به په خپله ګټه باندې هغه مال جمع كړى خپل آقاته به ئى وركړى اوآزادبه شى. اكثر علماء كرام فرمائى چه داحكم ضرورى نه دې فرض اوواجب نه دې بلكه د استحباب او خيرخواهئى په توګه دې. آقاته اختياردې چه غلام كله يوهنر زده كول غواړى اوهغه اووائى چه مانه دومره روپئى واخله اوماآزادكړه نوهغه ته اختياردې چه داقسم معاهده اوكړى يا اونه كړى. د علماؤيوه ډله د آيت ظاهرى الفاظ اخلى او وائى چه په آقاباندې واجب دى كله چه د ده غلام د خپلې آزادئى بار كښې څه ليكل غواړى نوهغه دې د ده خبره قبوله كړى. د حضرت عمر ﷺ په زمانه كښې د حضرت انس ﷺ غلام سيرين چه مالدار وو هغه ته ئى درخواست اوكړو چه ماسره زماد آزادئى ليكل اوكړه. حضرت انس ﷺ انكار اوكړو د حضرت عمر فارو ﷺ دربار ته دامقدمه لاړه هغوى حضرت انس ﷺ ته حكم اوكړو اود هغوى په نه منلوباندې هغوى ته كوړې وركړې اوهم داآيت ئىورته تلاوت كړو تردې چه هغه ليكل اوكړه([4]) (بخارى) د عطاء) نه دواړه اقوال نقل دى د امام شافعى اولنې قول هم دا ووخونوې قول ئى دا دې چه واجب نه دى. ځكه چه په حديث كښې دى د مسلمان مال بغير د هغه د زړه د خواهش نه حلال نه دې. ([5]) امام مالك فرمائى داواجب نه دى. ما خونه دى اوريدلى چه يوامام يوآقا مجبور كړى وى چه

---

[1]) ترمذى كتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فى المجاهد والناكح المكاتب وعون الله اياهم:١٦٥٥وسنده حسن، نسائى: ٣٢٢٠، ابن ماجة:٢٥١٨، احمد:٢/٢٥١، ابن حبان:٤٠٣٠، حاكم:٢/٧٦٠. (ترمذى وغيره).

[2]) صحيح بخارى كتاب النكاح باب تزويج المعسر:٥٠٨٧، صحيح مسلم:١٤٢٥.

[3]) ٤/النساء:٢٥.

[4]) صحيح بخارى كتاب المكاتب باب المكاتب ونجومه فى كل سنة نجم قبل وحديث:٢٥٦٠.

[5]) احمد:٥/٧٢مسندابى يعلى: ١٥٧٠، دارقطنى:٣/٢٦، بيهقى:٦/١٠٠.

Scanned with Ca

هغه دي د خپل غلام د ازادئي لیك اوکړي داحکم د اجازت په توګه دي نه چه د وجوب په توګه ارهم داقول د امام ابوحنیفه هم دي.

غلام د کتابت دپاره خپل مالك نئي مجبوره کولی

مسلک حنفي:- دحنفیانو په نیز پدي آیت کښې چه مالکانو ته غلام سره دکتابت کولو حکم شوي دي دا حکم استحبابي دي وجوب نه دي دغلام دخپل مالک نه سره دکتابت کولو حکم (تفسیر مظهري ۳۹۲/۶). د امام ابن جریر په نیز مختارقول د وجوب دي. د خیرنه مراد امانت داري ربښتینولي په مال اود مال په حصول باندي قدرت دي. حضورﷺ فرمائي چه که تاسو داغلامان کوم چه تاسو سره د خپلې آزادئي لیکل کول غواړي د مال دکټلو صلاحیت نئي اوګورئي نوددوي داخواهش پوره کړئي ګني نو نه خکه چه پدي صورت کښې هغوی په خلقوخپل بوج اچوي([1]) یعني د دوی نه به سوال کولې شي اورقم به پوره کول غواړي. دې نه پس نئي فرمائیلي دي چه دوی ته دخپل مال نه څه ورکړئي. یعني کوم رقم چه مقررشوي دي دهغې نه ورته څه پريږده څلورمه دريمه نیمه یاڅه حصه. دامطلب هم بیان کړې شوي دي چه دزکوة په مال سره ددوي امداداوکړه. آقاهم اونور مسلمانان دي هم ده ته زکوة ورکړي دي د پاره چه هغه مقرررقم ورکړي خپل ځان آزاد کړي.اول حدیث تیرشو چه کوم دري قسم خلقوامدادپه الله ﷻ باندي حق دي هغوی کښې یوداهم دي. خو اولنې قول ډیر زیات مشهوردي.دحضرت عمرؓ غلام ابو امیه لیکل کړې وو. کله چه هغه د خپل رقم ړومبې قسط راوړوراغلو نو هغوی ورته اوفرمائیل چه لاړ شه اوبدي پیسوکښې دنورو نه هم امداداوغواړه. هغه ونیل امیرالمؤمنین تاسومادآخری قسط پورې محنت ته خو پريږدئي.وئي فرمائیل نه ماته ویره ده چه چرته د الله ﷻ دافرمان مونږ پريږدو چه هغوی ته دالله ﷻ هغه مال ورکړه کوم چه هغه تاسو ته درکړې دي. نودا ړومبې قسط وو چه په اسلام کښې ادا کړې شو.د ابن عمرؓ عادت وو چه په شروع شروع کښې به ئي نه څه ورکول اونه به ئي څه معاف کول خکه چه داخیال به ئي ووچه داسې نه وي آخره کښې دا رقم پوره نه کړې شي.نوزماورکړې شوې به ماله واپس راشي.اوکه آخري قسطونه وو اوڅه به ئي غوښتل نود خپل طرف نه به ئي مې معاف کول. په یو غریب مرفوع حدیث کښې دي چه څلورمه حصه ورته پريږدئي([2])خوصحیح هم دا دی چه هغه د حضرت علي ؓ قول دي.

وینځې په بدکارئي مه مجبوروئ:- بیافرمائي پخپلو وینځو په زور باندې بدکارئي مه کوئي. د جاهلیت په خرابو طریقوکښې یوه داهم وه چه هغوی به خپلې وینځې مجبورولې چه هغوی زناکاري اوکړي او هغه رقم دي خپلو مالکانو ته ورکړي.اسلام دابدرسم مات کړو.روایت دي چه دا آیت د عبدالله بن ابی بن سلول منافق باره کښې نازل شوي اوهغه به هم داسې کول دې دپاره چه روپئی هم ملاوشي اود وینځوبه اولادسره دریاست شان هم زیات شي دهغه د وینځې نوم معاذه وه.بل روایت کښې دي د هغې نوم مسیکه وه اودا وه مسلمانه. دې به د بدکارئي نه انکارکولو. په جاهلیت کښې خو داکارکیدلواود دې نه ئي ناجائزاولاد هم اوشوخود اسلام راوړلونه پس هغې انکاراوکړو. په دې باندې هغه منافق وهله نودا آیت نازل شو([3]) روایت دي چه دبدر یوقریشي قیدي د عبدالله بن ابی سره وو هغه غوښتل چه د هغې وینځې سره ملاوشي. وینځې دخپل اسلام راوړلوپه وجه د حرام کارئي بچ کیدل غوښتل د عبدالله خواهش وو چه دې دغه قریشي سره ملاوشي نودا نئي مجبوره کوله او وهله ټکوله ئې. نودا آیت نازل شو. یوبل روایت کښې دي چه دې د منافقانوسردار به دا وینځه د خپلو میلمنود خاطر اوتواضع د پاره

---

[1] ابوداؤد ل (المراسیل):۱۴۳.

[2] حاکم:۳۹۷/۲.

[3] البزار.

Scanned with Ca

ورلیګله.د اسلام نه پس چه کله دې ښځې نه دا اراده اوکړې شوه نوهغې انکاراوکړو اوصدیق اکبر ﷛ ته ئې خپل دامصیبت بیان کړو.حضرت صدیق اکبر﷛ دا خبره دربار محمدیﷺ ته اورسوله. حضورﷺ داحکم اوکړو چه داوینځه د هغوی کورته اورسوئی هغه په خلقوکښې شورجوړکړو چه ګورئی محمد ﷺ زمونږ نه وینځې په زور اخلی په دې باندې دا آسمانی حکم نازل شو. یوبل روایت کښې دی چه مسیکه اومعاذه دوه وینځې وې دووسړوسره وې چه په هغوی باندې به ئې بدکاری کوله.داسلام نه پس مسیکه اود هغې مور راغلې اورسول الله ﷺ ته ئې شکایت اوکړوپه دې باندې دا آیت نازل شو. داکوم چه فرمائیلې شوی دی چه که وینځې د پاکوالی اراده اوکړی د دې نه دا مطلب هیڅ کله مه اخلئی که د هغوی اراده نه وی نوخیردې. ځکه چه هغه وخت واقعه هم داسې وه د دې دپاره داسې او فرمائیلې شو.نود اکثریت اوغلبه په وجه داسې اوفرمائیلې شو هیڅ قیداوشرط نشته. ددې نه د هغوی غرض دا وو چه مال حاصل شی اولادئی وی چه وینځې غلامان وی.په حدیث کښې دی رسول الله د ښکرلکولوپه اجرت د بدکارئی اجرت او کاهن په اجرت باندې بندیز فرمائیلې دې[1]بل روایت کښې دی د زناپیسې اودښکرلکولو پیسې اودسپی قیمت خبیث دې[2]بیافرمائی چه کوم خلق په دې وینځوظلم کوی نو هغوی خو به الله ﷻ دهغوی د مجبورئی نه اوبښی اود دوی مالکان چاچه په هغوی باندې زور دباؤ او ظلم کړې دې هغوی به راګیرکړی. په دې صورت کښې به هم دوی ګناهګاران وی. بلکه دحضرت عبدالله بن مسعودﷺ په قراءت کښې درحیم نه پس﴿واثمهن على من اكرههن﴾[3] دی.یعنی په دې حال کښې جبر اوزورکونونکو باندې ګناه ده. په یومرفوع حدیث کښې دی چه الله ﷻ زما د امت په هیرې سره په خطا سره اوپه کومو کارونوباندې چه مجبورکړې شی اوپه هغوی باندې زبردستی اوکړې شی هغه معاف کړی دی[4]دااحکام په تفصیل سره بیانولونه پس فرمائی چه مونږدخپل پاك کلام قرآن کریم روښانه اوواضح آیاتونه ستاسو په وړاندې بیان کړل. د وړاندې زمانې د خلقو واقعات هم تاسو ته بیان کړې شوچه متقیان دې نه عبرت حاصل کړی اودالله ﷻدنافرمانونه بچ شی.علیﷺ به فرمائیل په قرآن کښې ستاسوداختلاف فیصلې موجوددی تاسونه دوړاندې خلقوخبرې موجوددی روستو راتلونکو کارونو احوال بیان دی.دااټل فیصلې دې بکواس نه دې.داچه څوك هم په بې پرواهئی سره پرېږدی هغه به الله ﷻ بربادکړی اوچه څوك ئې د دې نه بغیربل کتاب کښې لټوی هغه به الله ﷻ ګمراه کړی[5]

					اَللّٰهُ	نُوۡرُ السَّمٰوٰتِ
					الله	نور داسمانونو
						الله ﷻ داسمانونو
وَالۡاَرۡضِ ؕ	مَثَلُ	نُوۡرِهٖ	كَمِشۡكٰوةٍ	فِيۡهَا	مِصۡبَاحٌ ؕ	
او دزمکې دې	مثال	دنور دهغه	پشان دتاخ دې	چې په کښې	ډیوه وی	
اود زمکې رڼرا ده	د دهٔ د رڼرا مثال داسې دې لکه چې یو تاخ وی				په هغې کښې یوه ډیوه وی	

[1] صحیح بخاری کتاب البیوع باب ثمن الکلب:۲۲۳۷، صحیح مسلم:۱۵۶۷، بدون ذکرالحجام خود دې ذکر په صحیح مسلم:۱۵۶۷ کښې دې.

[2] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب تحریم ثمن الکلب وحلوان الکاهن ومهرالبغی:۱۵۶۷.

[3] الطبری:۱۹/۱۷۵.

[4] ابن ماجة کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی:۲۰۴۳.

[5] ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل القرآن :۲۹۰۶

اَلْمِصْبَاحُ فِیْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ

دغه ډیوه | دشیشي په فانوس کښې وي | دغه فانوس | داسې وي لکه چې هغه | یو ستوري وي

اوهغه ډیوه په یوه شیشه کښې وي | (او هغه) شیشه لکه یو ځلنده ستوري وي

دُرِّیٌّ یُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَیْتُوْنَةٍ

دملغلرې پشان ځلیدونکې | چې بلولې شي | دونې | برکتناکې | دزیتون نه |

دغه ډیوه دیوې فائده منډې برکتي ونې نه بلیږي | (یعني) دزیتون نه چې نه

لَّا شَرْقِیَّةٍ وَّلَا غَرْبِیَّةٍ ۙ یَّكَادُ زَیْتُهَا یُضِیْٓءُ

چې نه مشرق طرفته وي | او نه مغرب طرفته وي | قریبه وي | چې تیل دهغې | رڼرا اوکړي |

دنمر خاته طرف ته ولاړه وي | اونه دقبلې طرف ته.................. | د هغې تیل داسې ښکاري

وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰی نُوْرٍ ؕ یَهْدِی اللّٰهُ

او اګر که | نه وي رسیدلې هغې ته | وور | دغه شان نور وي | دپاسه دنور | لار ښائي الله

لکه چې په خپله بۀ اوس بله شي | اګر که اور ورته نزدې هم نشي | هغه ټوله رڼرا رڼرا ده | الله ﷻ

لِنُوْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَیَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ

طرف دنور خپل ته | هغه چاته | چې خوښه ئې شي | او بیانوي الله | مثالونه | دپاره دخلقو

چې د چا په حقله اوغواړي نو دخپل نور هدایت ورته او کړي | او الله ﷻ خلقو ته مثالونه بیانوي

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ ۙ ﴿۳۵﴾

او الله | په هر څیز باندې | ښۀ خبر دې |

او الله ﷻ په هر څیز ښه پوهه دې |

قوله تعالی:- اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

د الله ﷻ دنور ښائسته مثال او نور نه مراد څوک دی (اول قول):- ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه الله ﷻ هادي دې د آسمان والااودزمکې والا[1] هم هغه په دې دواړوکښې دنمرسپوږمئی اوستوروتدبیرکوي[2] حضرت انس رضی الله عنه فرمائي دالله ﷻ نور هدایت دې. ابن جریر هم دااختیارکړې دې. حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه فرمائي د هغه د نور مثال یعنی د هغه نورلرونکی مؤمن مثال د چا په سینه کښې چه ایمان او قرآن دې دهغه مثال الله ﷻ بیان فرمائیلې دې. اول ئې د خپل نور ذکر اوکړو بیادمؤمن د نورانیت چه په الله ﷻ باندې ایمان لرونکی د نورمثال. بلکه حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه داداسې لوستلو ﴿مثل نورمن امن به﴾ دابن عباس رضی الله عنه نه داسې لوستل هم نقل دی. ﴿كذلك نورمن امن بالله﴾ دبعضو په قراءت کښې ﴿الله نوّر﴾ دې یعنی هغه آسمان او زمکه نوراني جوړکړي دي. سدی رحمه الله فرمائي هم د هغه په نورسره آسمان اوزمکه روښانه دی. په سیرت محمدبن اسحاق کښې دی په کومه ورځ چه اهل طائف رسول الله ﷺ ته ډیر تکلیفونه رسولې وو. حضور ﷺ په خپله دعاکښې فرمائیلې وو ﴿اعوذبنوروجهك الذي اشرقت له الظلمت وصلح علیه امرالدنیا والاخرة ان یحل بی غضبك اوینزل بی سخطك لك العتبی حتی ترضی ولاحول ولاقوة الابالله﴾ په دې دعاکښې دی

---

[1] الطبری:۱۹/۱۷۷.

[2] الطبری:۱۹/۱۷۷.

چه زه ستاد مخ د نور په پناه کښې راځم چه تیارې روښانه کوی او په کوم چه د دنیااو اخرت صلاحیت موقوف دې. الخ. دصحیحین په حدیث کښې دی چه کله به حضور ﷺ دشپې د تهجدو دپاره پاسیدو نو دا به ئې وئیل اې الله هم ستاد پاره ټول تعریفونه واجب دی ته د آسمانونواوزمکو اوڅه چه پدې کښې دی د هغه ټولونورئې[1] الخ ابن مسعود ﷺ فرمائی چه ستاسو د رب په نیز شپه اوورځ نه ده د هغه د مخ په نورسره د هغه د عرش نور دې. [2]

دویم قول:- اودبعضو په نیز مؤمن دې په کوم چه د سیاق کلام دلالت دې. یعنی د مؤمن د زړه د نور مثال دطاخ په مثال دې لکه چه فرمان دې یو سړې دې چه دخپل رب دلیل اوورسره ګواهی اخستې ده. [3]نودمؤمن دزړه صفائی دشیشې دفانوس په شان تشبیه ورکړه بیاچه دقرآن اوشریعت نه کوم امداد هغې ته ملاویږی دهغې تشبیه ئې ورکړه د زیتون تیلوسره چه پخپله صفاسترا پړقیدلې اوروښانه دی. نوطاخ او په طاخ کښې چراغ او هغه هم روښانه چراغ. یهودیانو په اعتراض سره وئیلې وو چه د الله ﷻ نورداسمانونونه اخوا څنګه منور دې؟ نومثال ورکړې شو او پوهه کړې شو لکه د فانوس دشیشې رڼا. وئې فرمائیل چه الله ﷻ نوردې دآسمانونو او نوردې د زمکې. دمشکوة معنی دکوردطاخ ده. دامثال الله ﷻ دخپلې فرمانبردارئې ورکړې دې اوخپلې تابعدارئې ته ئې نوراوفرمائیلو. بیادهغه نورهم ډیر نومونه دی. مجاهد فرمائی دحبشو په لغت کښې دې ته طاق (طاخ) وائی[4] بعضې وائی چه داسې طاخ چه په هغې کښې نور څه سورې وغیره نه وی. فرمائی چه هم په دې کښې فانوس کیخودې شی. اولنې قول ډیرقوی دې یعنی د فانوس کیخودلوځایٔ. په قرآن کښې هم دی چه په دې کښې چراغ دې. نود مصباح نه مراد نوردې یعنی قرآن او ایمان چه د مسلمان په زړه کښې وی. سدی وائی چراغ مراد دې بیافرمائی چه دا رڼا په کوم کښې چه ډیر پړق دې دامثال دې د مؤمن د زړه. بیا هغه قندیل (فانوس)داسې دې لکه مرغلره اوپړقیدلې روښانه ستورې. د دې دویم قراءت (دِرِّیٔ) هم دې دا ماخوذ دې د(درء)د کوم معنی چه دلرې کولوده. کله چه یوستورې ماتیږی نوهغه وخت هغه ډیرروښانه وی او چه کوم ستوری غیرمعروف وی هغې ته هم عرب دراری وائی. مطلب پړقیدونکې او روښانه ستورې چه ښه ښکاره او لویٔ وی. بیادې چراغ کښې تیل هم د مبارکې ونې زیتون وی﴿زيتونة﴾لفظ بدل دې یاعطف بیان دې. بیاد زیتونوونه نه مشرقی ده چه هم د ورځې د شروع نه په دې نمر راشی اونه مغربی ده چه د نمر د ډوبیدو د وخت نه وړاندې په دې سورې راشی بلکه په مینځ ځایٔ کښې ده چه د سحرنه واخله ترماښامه پورې د نمر صفارڼاکښې وی. نود دې تیل هم ډیر صفاستره معتدل اوپړقیدونکې وی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه مطلب دا دې چه هغه ونه په میدان کښې ده هیڅ بلې ونې غر یاغار یاڅه بل څه خیزهغه پټه کړې نه ده. په دې وجه د دغه ونې تیل ډیر صفا وی. عکرمه فرمائی د سحرنه ترماښامه پورې تازه کولاوهوا اوصفانمر هغې ته رسی څکه چه هغه د کولاو میدان په مینځ کښې ده هم په دې وجه دهغې تیل صفاستراروښانه پړقیدونکی وی نه هغې ته مشرقی وئیلې شی نه مغربی. داسې ونه ډیره کولاواوشنه وی نوچه څنګه داونه د آفتونونه بچ شوی وی دغه شان مؤمن د فتنونه بچ اوسیږی. که دیوې فتنې په ازمیښت کښې پریوځی هم نوالله ﷻ هغه ثابت قدم ساتی. هغه ته څلورصفتونه الله ﷻ ورکوی. په خبره کښې رښتونې په حکم کښې عدل په تکلیف باندې صبر نعمت باندې شکر بیا هغه په

---

[1] صحیح بخاری کتاب التهجد باب التهجد باللیل: ۱۱۲۰، صحیح مسلم: ۷۶۹، احمد: ۱/۳۵۸، ابن حبان: ۲۵۹۷.
[2] الطبری: ۱۹/۱۷۹.
[3] ۱۱/هود: ۱۷. الخ.
[4] حاکم: ۲/۳۹۷.

Scanned with Ca

نورو تولو انسانانو کښې داسې وی لکه چه څوك ژوندې په مړو کښې وی. حسن بصری m فرمائی چه که داونه په دنیاکښې وه نو ضرور به مشرقی یامغربی کیدله ولې داخودالله ﷻ دنورمثال دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه دامثال دې دنیك سړی چه نه یهودی وی نه نصرانی. پدې تولواقوالوکښې بهترین قول اولنې دې چه هغه په مینځ زمکه کښې ده د سحرنه ترماښامه پورې بې د بندیزنه نمراوهواهغې ته رسی څکه چه د څلورو واړو طرفونوته څه بندیز نشته نولامحاله به د داسې ونې تیل ډیر زیات صفاوی او مزیداراوپړقیدونکی به وی. ددې دپاره اوفرمائیلې شو چه پخپله هغه تیل دومره صفا اومزیداردې لکه چه بغیرد لګولوهم رڼا ورکوی نودرڼاد پاسه رڼا ده. یعنی دایمان نوربیادهغې دپاسه دنیکو اعمالونور(۱) پخپله د زیتونوتیل روښانه بیا هغه سوزیږی اورڼا ورکوی نودې ته پنځه نوره حاصلیږی هم ددې کلام نوردې: دې عمل نوردې د دې راتلل نوردې د دې تلل نور دې اود دې آخری ځای نوردې یعنی جنت. دکعب ﷺ نه روایت دې دامثال دې د رسول الله ﷺ چه د هغوی نبوت دومره ښکاره دې چه حضورﷺ په ژبه مبارك اونه هم فرمائی خوبیابه هم په خلقو ظاهریږی لکه دا زیتون چه بغیرد روښانه کولونه روښانه دی نوهغه نور دلته جمع دې یود زیتون اویود اُور. ددې دیوځای کیدونه رڼا حاصلیږی دغه شان نور قرآن او نور ایمان راجمع کیږی اودمؤمن زړه روښانه کیږی. الله ﷻ چه څوك خوښ کړی د خپل هدایت په لارښې اولګوی. حضورﷺ فرمائی الله ﷻ مخلوقات په یوه تیاره کښې پیداکړل بیائی په هغه ورځ په هغوی باندې خپل نورواچولو چاچه هغه نورواخستو هغه هدایت بیاموندلواوچه څوك محروم پاتې شوهغه ګمراه شو. ددې د پاره زه وایم چه قلم د الله ﷻ دعلم مطابق روان وو اوچ شو(۲)

دا مثال د زړه د مؤمن دې او زړونه په څلور قسمه دی:- الله ﷻ دمؤمن دزړه مثال په نورسره ورکړو بیا نی اوفرمائیل چه الله ﷻ دامثالونه د خلقو دپوهې د پاره بیان فرمائی. دهغه په علم کښې هم څوك د هغه په شان نشته. هغه دهدایت اوګمراهئ والا مستحق هریوپیژنی. د مسندپه یوحدیث کښې دی د زړونو څلورقسمونه دی یوخوصفا اوروښانه یوغلاف والابندشوی یواولټه اوپړمخې یوګرخیدلې شوې اولټه نیغ. روښې زړه خود مؤمن زړه دې چه نورانی وی دویم زړه د کافردې دریم زړه د منافق دې چه هغه پوهه شو بیائی خان ناپوهه کړاوبیا منکر شو. څلورم زړه هغه زړه دې کوم کښې چه ایمان هم دې او نفاق هم دې. دایمان مثال خو په هغې کښې دترکارئ دونې په شان دې چه ښه اوبه هغه لویوی اود نفاق مثال پدې کښې په شان د پولې دې چه وینې زوې هغه راپړسوی اوس چه کوم یوغالب راغلو هغه به دې زړه باندې راخوریږی. (۳)

فِيْ بُيُوْتٍ	اَذِنَ	اللّٰهُ			
په هغه کورونو کښې وی	چې حکم کړې دې	الله			
په داسې کورونو (یعنی جماتونو) کښې چې الله ﷻ دهغې باره کښې					
اَنْ تُرْفَعَ	وَيُذْكَرَ	فِيْهَا	اسْمُهٗ	يُسَبِّحُ	لَهٗ
چې پورته دکړې شی	او یاد د کړې شی	په هغې کښې	نوم دهغه	تسبیح وائی	هغه لره
حکم کړې دې چې دهغې د ادب لحاظ دې ساتلې شی	او دهغه نوم دې په کښې اخستلې شی	په هغې			

(۱) الطبری: ۱۹/۱۸۲.
(۲) احمد: ۲/۱۷۶ ح ٦٦٤٤ وسنده صحیح، ابن حبان: ٦١٦٩. (مسنداحمدوغیره).
(۳) احمد: ۳/۱۷.

Scanned with Ca

فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ۝ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ

په هغې کښې | صبا | او بیګاه | (داسې) سړي | چې نه غافله کوي هغوئ لره | تجارت |

کښې سحر ماښام خلق دالله ﷻ پاکی بیانوی اداسې خلق چې نه یې تجارت غافله کولې

وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ وَإِيْتَاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُوْنَ

اونه خرڅول| دذکر دالله نه | او دقائمولو دمانځه نه | او دورکولو دزکات نه | بیریږی هغوئ |

شی|اونه اخستل خرڅول د الله دذکر نه او نه مونځ قائمولونه او نه زکوة ورکولونه |.................. هغوئ

يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوْبُ وَالْأَبْصَارُ ۝

دهغه ورځې نه | چې اوړی راوړی به | په هغې کښې | زړونه | او سترګې

دهغه ورځې نه ویریږی اچې زړونه او سترګې به په کښې (په بل مخ) واوړی ....

لِيَجْزِيَهُمُ اللهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا

دپاره ددې چې بدله ورکړی هغوئ لره | الله | دنیکو کارونو | هغو | چې کړی وی هغوئ |

انجام به ئې داوی چې الله ﷻ به ورته دخپلو نیکو عملونو ډیره ښه بدله ورکړی

وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۗ وَاللهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ

او زیات ورکړی هغوئ ته | دفضل خپل نه | او الله | رزق ورکوی | هغه چاته | چې خوښه ئې شی

او دخپل فضل نه به زیات هم ورکړی |اوالله چې دچا په حق کښې اوغواړی انو بې حسابه

بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

بې حسابه |

رزق ورکوی |

قوله تعالی:- فِيْ بُيُوْتٍ أَذِنَ اللهُ أَنْ تُرْفَعَ

دجماعت آداب:- دمؤمن د زړه اوپه هغې کښې چه کوم علم اوهدایت دې د دې مثال ئې پورتنې آیت کښې دهغه روښانه چراغ په شان ورکړې ووکوم چه دشیشې په کتوئی کښې وی اودصفاروښانه زیتونو روښانه تیلوسره سوزیږی.ددې دپاره ئې دهغې د ایٔ باره کښې اوفرمائیل چه وی هم په داسې مکانونو کښې یعنې په جماتونوکښې چه د ټولونه زیات بهترین اودالله ﷻ خوښ ځایونه دی چرته چه دهغه عبادت کولې شی اود هغه توحید بیانولې شی دکوم دساتلودپاك صفاایږدلواود فضول اقوال اوافعال نه دساتلو چه دکوموباره کښې دالله ﷻ حکم دې.ابن عباس رضی الله عنه وغیره فرمائی د(ان ترفع)معنی په دې کښې فضول کارنه کول دی[1] قتاده فرمائی چه دې نه مرادهم دغه جماتونه دی د کومو د جوړولو اوآبادولواوپاکوالی حکم چه الله ﷻ ورکړې دې. حضرت کعب رضی الله عنه به فرمائیل چه په تورات کښې لیکلې دی چه په زمکه کښې زما کورونه جماتونه دی څوك هم چه زماکور ته په اودس کښې زما ملاقات ته راشی زه به د هغه عزت کوم. د هریوهغه کس دپاره چه څوك د هغه کورته راشی داحق دې چه هغه د ده تکریم اوعزت اوکړی(تفسیر ابن ابی حاتم) جماتونه جوړول دهغې ادب اواحترام کولواود هغې خوشبویه -

---

[1] الطبری:۱۹/۱۹۱.

Scanned with Ca

او صفاستره ساتلو باره کښې ډیر زیات احادیث راغلي دي. چه الحمدلله ما په یومستقل کتاب کښې لیکلي دي او دلته هم د هغې نه څه لږ ډیر نقل کوم. الله ﷻ دې امداداوکړي هم په هغه باندې زمونږ توکل اویقین دې.

د مسجدونودادابو اوفضیلتونو متعلق احادیث:-رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې د الله ﷻ د رضامندئی د پاره جمات جوړکړي الله ﷻ دهغه دپاره د دې په شان کور په جنت کښې جوړوي[1] فرمائی د الله ﷻ د نوم دذکرکولودپاره کوم سړې جمات جوړکړي الله ﷻ دهغه دپاره په جنت کښې کور جوړوي.[2] حضور ﷺ حکم اوکړو چه محلوکښې جماتونه جوړکړئی اوپاك صفا اوخوشبودار ئې اوساتئی.[3] د حضرت عمرفاروق ﷺ بیان دې چه دخلقو د پاره جماتونه جوړ کړئی چرته چه هم خائې ملاوشو خود سور یا زیړرنګ نه بچ شئی چه خلق فتنه کښې پرینوځی.[4] په یوضعیف سندسره مرفوعاً روایت دې ترکومې چه یوقوم خپل جماتونه د ټیپ ټاپ نقش اونګار اود رنګ روغن والا جوړنه کړه د هغوی عملونه خراب نه شو[5] ددې سندضعیف دې.حضورﷺ فرمائی چه ماته دجماتونو داوچتولواوپخولوحکم نه دې راکړې شوې. ابن عباس ﷺ راوی حدیث فرمائی چه تاسوبه یقیناً جماتونه ښائسته نقش اونګار والا کوئی لکه څنګه چه یهودیانواونصاری اوکړل.[6] فرمائی چه قیامت به نه قایمیږی ترکومې چه خلق د جماتونو باره کښې خپل مینځ کښې په یوبل فخر اوغرور اونه کړي[7] یوسړې د خپل اوښ لټولود پاره جمات ته راغلوونی وئیل څوك شته چه ماته دخپل سوراوښ پته راکړي؟ حضورﷺ بددعااوکړه الله ﷻ دې اوکړی چه تاته ملاونه شي.جماتونه خوچه دکوم مطلب دپاره جوړکړې شوی هم ددغه کاردپاره دی[8] حضور ﷺ په جماتونوکښې څرڅول اخستل دتجارت څرڅول اخستل اوهلته شعرونه وئیلونه منع فرمائیلې ده[9] ارشاددې څوك چه په جمات کښې په څرڅولواخستلواووینې نووایه چه الله ﷻ دې ستا په تجارت کښې ګټه درنه کړي او کله چه څوك ورك شوې څناور اعلان کولو والا په جمات کښې اووینې نووایه الله ﷻ دې اوکړي چه ملاونه شي.[10] ارشاد دې چه ډیرې خبرې دجمات لائق نه وی.جمات لاره مه جوړوئی په جمات کښې وسلې مه راوباسئی. په جمات کښې غشی په لنده کښې مه لګوئی، مه غشی خوروئی. مه کچه غوښه راوړئی مه دلته حد جاری کوئی. مه دلته خبرې او قصې کوئی اومه دا بازار جوړوئی.[11] فرمائی چه زمونږ د جماتونونه ماشومان لیونی اخستونکی خرڅونکی جنګ جګړو والا په اوچت

---

[1] صحیح بخاری کتاب الصلاة باب من بنی مسجدًا:٤٥٠، صحیح مسلم:٥٣٣، ترمذی:٣١٨،احمد:٦١/١، ابن حبان:١٦٠٩، بیهقی:٤٣٧/٢.(بخاری اومسلم)

[2] ابن ماجة کتاب المساجدباب من بنی لله مسجدًا:٧٣٥

[3] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب اتخاذ المساجد فی الدور:٤٥٥وهوصحیح، ترمذی:٥٩٤، ابن ماجة:٧٥٩، احمد:٢٧٩/٦،ابن حبان:١٦٣٤، بیهقی:٤٤٠/٢.(ترمذی وغیره)

[4] صحیح بخاری کتاب الصلاة باب بنیان المسجدقبل حدیث:٤٤٦. (بخاری)

[5] ابن ماجة کتاب المساجد باب تشییدالمساجد:٧٤١

[6] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب فی بناء المساجد:٤٤٨

[7] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب فی بناء المساجد:٤٤٩وسنده صحیح، نسائی:٦٩٠، ابن ماجة:٧٣٩، احمد:١٤٥/٣، ابن حبان:٦١٣،

[8] صحیح مسلم کتاب المساجد باب النهی عن نشد الضالة فی المسجد...:٥٦٩، ابن ماجة:٧٦٥، ابن حبان:٤٣٩/٢. (مسلم)

[9] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب التحلق یوم الجمعة قبل الصلاة:١٠٧٩وسنده حسن، ترمذی:٣٢٢، نسائی:٧١٥، ابن ماجة:٧٣٩

[10] ترمذی کتاب البیوع باب النهی عن البیع فی المسجد:١٣٢١وسنده صحیح، ابن حبان:١٦٥٠، حاکم:٥٢/٢دَ دیګ اصل صحیح مسلم:٥٦٨وغیره (ترمذی).

[11] ابن ماجة کتاب المساجد باب مایکره فی المساجد:٧٤٨

Scanned with Ca

اوازکښې خبرې کونکې اود حدجاری کول اود تورو بربنډول منع کړئې ددې دروازوکښې د اودس وغیره ځایونه جوړکړئې اودجمعه په ورځ داپه خوشبوئې سره معطره کړی[1] ددې سندضعیف دې. بعضې علماؤ بغیردضرورت شدید نه جماتونه لارې جوړول مکروه ګنړلې دی.په یو اثرکښې دی چه کوم سړې بغیرد مانځه په جمات کښې تیرشی فرښتې په هغه باندې تعجب کوی. د وسلواوغښو نه چه نی منع کړې ده دا ددې دپاره چه هلته مسلمانان ډیر راجمع وی هسې نه چه څوك اولګی ځکه چه د حضورﷺ حکم دې چه غشی یانیزې سره تیریږې نوتیره طرف نی په خپل لاس کښې ساته چه چاته تکلیف اونه رسی[2] کچه غوښه راوړل ځکه منع دی چه داویره وی چرته وینه ترې اونه ځاځی لکه څنګه چه دحائضه ښځې جمات ته راتلل منع دی. په جمات کښې حد لګول اوقصاص اخستل ځکه منع دی چه هسې نه هغه سړې جمات پلیت کړی. بازار ترې جوړول ځکه منع کړې شوی دی چه هغه د اخستلو اوخرڅولو ځائ دې او په جمات کښې دا دواړه خبرې منع دی ځکه چه جماتونه د الله ﷻ د ذکر او مونځ ځایونه دی لکه څنګه چه حضورﷺ هغه اعرابی ته فرمانیلی ووکوم چه دجمات په یوګوټ کښې متیازې کړې وې چه جماتونه ددې دپاره نه دی جوړکړې شوی بلکه داد الله ﷻ د مانځه ځائ دې بیانی د ده په متیازو باندې یوه لویه ډولچه اوبه اوبهیولې[3] په دویم حدیث کښې دی خپل ماشومان د خپلو جماتونونه منع کړئی ځکه چه لوبې اوټوپونه دهغوی کاردې اوپه جماتونوکښې دامناسب نه دی. فاروق اعظم ﷺچه به کوم ماشوم په جمات کښې په لوبولیدلوهغه به نی په کوړه سره وهلواود ماسخوتن د مانځه نه پس به ئی څوك په جمات کښې نه پریخودل. لیونی هم د جماتونونه منع کړې شو ځکه چه هغوی بې عقل وی اود خلقو د مذاق ذریعه جوړیږی اوجماتونه د دې تماشولاتق نه دی. اوبله دا هم ده چه د هغوی د نجاست اوپلیتنې ویره هم ده. بیع اوشرا نه منع کړې شو ځکه چه دا خبرې د الله ﷻ د ذکرنه منع کونکی دی.جګړې اودجګړو لانجې ئی پدې وجه منع کړې چه په دې کښې آوازونه اوچتیږی او داسې الفاظ د خلې نه اوځی چه د جمات د ادب نه خلاف وی.د اکثرو علماؤ قول دې چه په جمات کښې فیصله مه کوئی ځکه چه د دې جمله نه پس آواز اوچتول منع دی. سائب بن یزید کندی m فرمائی زه جمات کښې ولاړ ووم ناځاپی په ما یوکانړې راګذار شو چه ما اوکتل نوهغه حضرت عمر بن خطابﷺ وو ماته نی اوفرمانیل څه لاړشه دادواړه سړی ماله راوله. کله چه ما هغوی راوستل نو هغوی ترې نه تپوس اوکړوتاسو څوك ئی؟ یاتپوس نی اوکړو چه تاسو د کوم ځائ ئی؟ هغوی ونیل مونږ د طائف اوسیدونکی یو هغوی اوفرمانیل چه که تاسو د دې ځائ اوسیدونکی وئې نو مابه تاسو له سزا درکوله. تاسو په مسجدنبوی کښې په اوچت اوچت آوازونوسره خبرې کوئی؟[4] د یوسړی اوچت آواز اوریدو سره حضرت فاروق اعظمﷺ فرمانیلې ووچه ښه پوهیږئی هم چه چرته ئی؟(نسائی)اود جمات په دروازه کښې د اودس اوپاکوالی ځائ جوړولوحکم نی ورکړو. مسجد نبوی سره نیزدې کوهیان وو چه دهغې نه به نی اوبه راښکلې او څکلې به نی اودغه شان اودس او پاکوالې به ئی حاصلولو. د جمعه په ورځ دا خوشبویه کولوحکم اوشوځکه چه پدغه ورځ خلق ډیر راجمع کیږی.ابویعلی موصلی کښې دی حضرت ابن عمر ﷺ به هره جمعه مسجدنبوی معطر کولو.

---

[1]) ابن ماجة حواله سابق: ۷۵۰

[2]) صحيح بخارى كتاب الصلاة باب ياخذ بنصول النبل اذا مرفى المسجد: ٤٥١-٤٥٢، صحيح مسلم: ٢٦١٤-٢٦١٥، ابوداوٗد: ٢٥٨٧، ابن ماجة: ٣٧٧٨، احمد: ٤/٤١٠، ابن حبان: ١٦٤٩، بيهقى: ٨/٢٣.

[3]) صحيح بخارى كتاب الوضوء باب ترك النبى ﷺ والناس الاعرابى...: ٢١٩، صحيح مسلم: ٢٧٥، ابن ماجة: ٥٢٨، احمد: ٣/٢٢٦، ابن حبان: ١٤٠١.

[4]) صحيح بخارى كتاب الصلاة باب رفع الصوت فى المسجد: ٤٧٠.(بخارى)

په جماعت کښې د یومونځ په جمع کولو درجه: بخاري اومسلم کښې دي حضور ﷺ فرماني دجمع مونځ د انسان د خان له مونځ چه په کور یادکان کښې اوکړې شي ۲۵ درجې یازیات ثواب لرې. دا په دې وجه چه کله هغه په ښه شان سره اودس اوکړې اوصرف دمانځه په اراده روان شي نود هریوقدم په اوچتولو باندې دهغه یوه یوه درجه اوچتیږې اویوه یوه ګناه معاف کیږې اوچه کله مونځ اوکړې نو بیا چه دې ترکومې دځپل مانځه په ځایٔ ناست وي فرښتې په هغه باندې درود رالیګي. وائي اې الله ﷻ په ده باندې ځپل رحمت نازل کړه اویه ده باندې رحم اوکړه اوترکومې چه په د مانځه په انتظارکښې وي د مونځ ثواب به ورته ملاویږې.[1] دارقطني کښې دي چه د جمات د ګاونډي مونځ بغیرد جمات نه نه کیږې[2] سنن کښې دي چه په تیاروکښې جماتونه له تلونکوته خوشخبرې واوروه چه دوی ته به د قیامت په ورځ پوره پوره نور ملاویږې[3] داهم مستحب دي چه جمات ته تلونکې دې اول ښې پښه دننه کړې اودادعادې اوائي کومه چه بخاري شریف کښې ده. حضور ﷺ چه به کله هم جمات ته راتلو ﴿اعوذبالله العظیم وبوجهه الکریم وسلطانه القدیم من الشیطان الرجیم﴾ ارشاددې کله چه یوسړې دالولي نوشیطان وائي داسړې زما د شر نه ټوله ورځ د پاره محفوظ شو[4] په مسلم شریف کښې د حضور ﷺ ارشاد نقل دې په تاسوکښې چه څوک کله جمات ته تلل غواړې نودا دعا دې لولي ﴿اللهم افتح لی ابواب رحمتك﴾ اې الله ﷻ زما د پاره درحمت دروازې کولاوکړه. اوکله چه جمات نه بهر اوځي نوداوایه ﴿اللهم انی اسئلك من فضلك﴾ اې الله ﷻ زه تانه ستافضل غواړم.[5] ابن ماجه وغیره کښې دي کله چه په تاسوکښې څوك جمات ته لاړشي نودالله ﷻ په نبي ﷺ دې سلام اولیګی بیا دې ﴿اللهم افتح لی ابواب رحمتك﴾ اولولي اوچه کله د جمات نه راوځي نو ﴿اللهم اعصمنی من الشیطن الرجیم﴾ دې لولي[6] ترمذي وغیره کښې دي کله چه به هغوی جمات ته راتلل نودرودبه ئې لوستلو او ﴿اللهم اغفرلی ذنوبی وافتح لی ابواب رحمتك﴾ به ئې وئیل اوچه کله به د جمات نه وتلونودرودنه پس به ئې ﴿اللهم اغفرلی ذنوبی وافتح لی ابواب فضلك﴾ لوستلو[7] ددې حدیث سندمتصل نه دي. غرض دا اود دې په شان نورډیر احادیث ددې آیت متعلق دي کوم چه جمات اود جمات سره متعلق احکام سره تعلق لرې. یوبل آیت کښې دي تاسو په هرجمات کښې خپل مخ سیدا ساتئي او په خلوص سره صرف هم الله ﷻ رابلئي[8] یوبل آیت کښې دي چه جماتونه هم د الله ﷻ دي اوهم د هغه نوم به دې کښې اخلئي[9] یعنی دکتاب الله تلاوت په کښې کوني[10] سحر مابنام هلته د الله ﷻ تسبیح بیانوي. آصال جمع د اصیل ده د مابنام وخت ته اصیل وائي. ابن عباس رضی الله عنه فرماني چه کوم ځائ کښې په قرآن پاك کښې د تسبیح لفظ دې هلته مرادمونځ دې نودلته مراد د سحر اومازیګردې وړاندې وړاندې هم دا دوه مونځونه فرض شوې وو نو هم هغه وریادکړې شو. په یوقراءت کښې (یسبح) دې او په دې قراءت کښې په آصال باندې پوره وقف دې اود ﴿رجال﴾ نه بل خبره شروع کیږې لکه چه هغه مفسردې د فاعل

---

[1] صحیح بخاری کتاب الاذان باب فضل صلاة الجماعة:٦٤٧، صحیح مسلم:٦٦١، ابوداوٗد:٥٥٩، ترمذی:٥٠٣ ابن ماجة:٣٨١

[2] حاکم:٢٤٦/١

[3] ابوداوٗد کتاب الصلاة ماجاء فی المشی الی الصلاة فی الظلم:٥٦١ وهوصحیح، ترمذی: ٢٢٣، ابن ماجة:٧٨١.

[4] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب مایقول الرجل عند دخول المسجد:٤٦٦ وسنده صحیح.

[5] صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب مایقول اذادخل المسجد:٧١٣.

[6] ابن ماجة کتاب المساجد باب الدعاء عنددخول المسجد:٧٧٣ وهوصحیح، حاکم:٢٠٧/١، ابن حبان:٢٠٤٧.

[7] ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء مایقول عند دخول المسجد:٣١٤.

[8] ٧/الاعراف:٢٩.

[9] ٧٢/الجن:١٨.

[10] الطبری:١٩١/١٩.

Scanned with Ca

محذوف د پاره. نولکه چه اوونیلې شو هلته څوك تسبیح کوی؟ نوجواب ورکړې شو چه داسې خلق او(یسبح) په قراءت باندې ﴿رجال﴾ فاعل دې نووقف د فاعل د بیان نه پس پکاردې. ﴿رجال﴾ ونیلوکښې اشاره ده د هغوی بهترین مقاصدو ته د هغوی پاکوکارونواود هغوی اوچتوکارونوته چه دوی د الله ﷻ کورونه آبادونکی دی دهغه دعبادت خایونه ددوی په عبادت باندې ښانسته ښکاری دتوحید او شکر ګذارنی والا هم دا دی. لکه چه ارشاد دې ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾([1]) یعنی په مؤمنانوکښې داسې هم سړی شته چه هغوی کومه وعده الله ﷻ سره کړې وه هغه ئې پوره کړه وئې خودله الخ.

د ښځو دپاره کور کښې مونځ کول افضل دی:-اودښځود پاره دجمات د مونځ نه دکورمونځ بهتردې. رسول الله ﷺ فرمائی دښځې مونځ په کور کښې بهتردې اود هغې دحجرې د مونځ نه دننه د کمرې مونځ غوره دې([2])مسند کښې دی چه دښځو بهترین جمات دکوردننه ګوټ دې([3])مسنداحد کښې دی حضرت ابو حمیدساعدی ﷺ بی بی درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه وئې وئیل چه حضورﷺ زه تاسو سره مونځ اداکول ډیر زیات خوښوم. حضورﷺاوفرمائیل ماته هم معلومه ده خومسئله داده چه ستاد خپل کورمونځ د انګنړ د مانخه نه اود حجرې مونځ د د کور د مانخه نه اودکورد کوټنړئی مونځ دحجرې د مانخه نه غوره دې اودمحلې دجمات نه غوره دکور مونځ دې اود محلې د جمات مونځ زماد جمات نه غوره دې.دې اوریدوسره هغې دخپل کورپه مینځ حصه کښې یوځائ دجمات په توګه مقرر کړو اود آخروخت پورې ئې هم هلته مونځونه کول. ([4]) اود ښځود پاره هم په جمات کښې سړوسره مونځ کول جائزدی په دې شرط چه سړوته خپل زینت ښکاره نه کړیاونه خوشبوئی لګولو سره بهراوځی. په صحیح حدیث کښې د رسول الله ﷺ فرمان دې د الله ﷻ بندیګانې د الله ﷻ جماتونونه مه منع کوئی. ([5]) ابوداؤدکښې دی دښځود پاره د هغوی کور غوره دې([6]) بل حدیث کښې دی چه هغوی دې خوشبو استعمالولو سره نه اوځی([7]) صحیح مسلم شریف کښې دی چه حضورﷺ ښځوته اوفرمائیل کله چه په تاسوکښې څوك جمات ته راتلل غواړی نو خوشبوته لاس هم مه لګوئی([8]) بخاری اومسلم شریف کښې دی مسلمانانې ښځې به دسحر مانځه له راتلې بیا به هغوی پخپلو څادرونوکښې اینغښتلې روانې وې ([9]) اوپه وجه د شپې د تیارې به هغوی پیژندلې نه شوې. حضرت صدیقه k فرمائی چه دې ښځو کومې دا نوې نوې خبرې جوړې کړېدی که رسول الله ﷺ ددې خبرو نه خبروونودونی به ئې د جماتونود راتلونه منع کړې وې لکه څنګه چه د بنی اسرائیلو ښځې منع کړې شوې وې. ([10])

د رجال اوصاف:-داسې خلق چه هغوی خرڅول اواخستل د الله ﷻ دیاد نه نه منع کوی. لکه چه ارشاددې د ایمان والا مال اولاد تاسو د الله ﷻ د ذکر نه غافل نه کړی. په سورت جمعه کښې دی چه د جمعه په

---

[1]) ۳۳/الاحزاب:۲۳.

[2]) ابوداؤد کتاب الصلاة باب التشدید فی ذلك: ۵۷۰.

[3]) احمد:۱/۲۹۷ ابن خزیمة :۱۶۸۳،حاکم:۱/۲۰۹، مسندابی یعلی:۷۰۲۵.

[4]) احمد:۱/۳۷۱وسنده حسن، ابن خزیمة:۱۶۸۹، ابن حبان:۲۲۱۷، مجمع الزوائد:۲/۳۳.

[5]) صحیح بخاری کتاب الجمعة باب ۱۳ حدیث :۹۰۰، صحیح مسلم:٤٤٢. (بخاری اومسلم وغیره)

[6]) ابوداؤد کتاب الصلاة باب ماجاء فی خروج النساء الی المسجد:۵٦۷وهوصحیح.

[7]) ابوداؤدحواله سابق۵٦۵وسنده حسن، احمد:۲/۵۲۸،ابن حبان:۲۲۱٤.

[8]) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب خروج النساءالی المساجداذالم یترتب...:٤٤۳، احمد:٦/۳٦۳، ابن حبان:۲۲۱۵.

[9]) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت الفجر:۵۷۸، صحیح مسلم:٦٤۵، ابوداؤد٤۲۳، ترمذی:۱۵۳ ،احمد:٦ /۱۷۹، مسندابی یعلی:٤٤۱۵.

[10]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب انتظارالناس قیام الامام العالم:۸٦۹، صحیح مسلم:٤٤۵. (بخاری اومسلم)

Scanned with Ca

ورځ اذان اوريدوسره د الله ﷻ د ياد طرف ته ځنې اوتجارت پريږدئي.(١) مطلب دا دې چه دې خلقو ته دنيا اوددنيا سامان دنيااوآخرت د الله ﷻ ديادنه غافل كولې نه شي د دوى په آخرت باندې اود هغه ځاى په نعمتونوباندې پوره يقين دې اوهغه باقي ګڼړى اود دې ځاى څيزونه فانى ګڼړى په دې وجه دا پريږدى اودهغې طرف ته توجه كوى.دالله ﷻ تابعدارى اودهغه محبت دهغه احكام مقدم ګڼړى. حضرت ابن مسعود ﷺ يوځل تجارت پيشه خلق چه خپل كار روزګارپريخودو د جمات طرف ته په تلوكښې اوليدل نوهم داآيت ئې تلاوت كړو ونې فرمائيل داخلق هم د هغوى نه دى.د ابن عمر ﷺ نه هم دا روايت دې. ابودرداء ﷺ فرمائى چه تجارت اوكړم سره د دې چه ماته په هغې كښې هره ورځ درې سوه اشرفنى ملاويږى خوزه به د مانځه په وخت كښې هرڅه پريږدم اوځم به.زمامطلب هيڅ كله هم دانه دې چه تجارت حرام دې بلكه په مونږ كښې داصفت كيدل پكاردى كوم چه په دې آيت كښې بيان شوې دې. سالم بن عبدالله د مانځه د پاره روان ووونې چه كتل چه دمدينې طيبه سوداګرو په خپلوخپلو دوكانونو باندې كپړې اچولې دى مانځه له تلې دى. هيڅ څوك هم په دكان كښې موجودنشته نوهغوى دا آيت تلاوت كړو اوونې فرمائيل چه هم د دوى نه دى د چاتعريف چه الله رب العزت كړې دې. د دې خبرې په سلفو كښې د دې ځاى پورې خيال وو چه تله ئې اوچته كړې تلى او اذان ئې په غوږ كښې پريوتلونوتله ئې كيخوده اودجمات طرف ته روان شو.دفرض مونځ په جمع سره په جمات كښې د ادا كولود هغوى شوق وو. هغوى به د وختونود اركانود آدابوحفاظت سره د مونځونو پابند وو.دا ځكه چه په زړونوكښې د الله ﷻ ويره وه د قيامت راتلل ئې په حقه سره ګڼړل.دهغه ورځ د ويرې نه خبروو چه ډير سختې ويرې اوپوره پريشانئى اودبې حد ګړبړپه وجه سترګې به ئې بقې شى اوزړه به ئې والوزى اينه به ئې اوخوزى. لكه چه ارشاددې زما نيكان بنديګان زما دنيكو په وجه مسكينانو باندې خوراك كوى اوپه يتيمانو اوقيديانوباندې هم اووائى چه مونږخوپه تاسو صرف د الله ﷻ د رضا په خاطر خوراك كوو زمونږ مقصدتاسونه شكريه اخستل نه دى اونه د بدلې اخستل دى.زمونږ خود خپل پروردګار نه د هغه ورځې ويره دده چه خلقو دغم اوخفګان نه مخونه پړسولې وى اوتندى ئې بدل شوى وى.نوالله ﷻ به هغوى ته ددغه ورځ دمصيبتونونه خلاصې وركړى اوهغوى ته به تازه والې خندا خوشحالئى راحت اوآرام ملاويږى.اود هغوى د صبر په بدله كښې به جنت او ريښمين لباس وركوى. (٢)

ددې رجالو هر عمل مقبول دې:-دلته هم فرمائى چه د هغوى نيكئى قبولې دتې دهغوى بدئى معاف دى د هغوى د يويوعمل بهترينه بدله به سره د زياتى بدله اود الله ﷻ د فضل سره هغوى ته ضرور ملاويږى. لكه چه ارشاد دې الله ﷻ په اندازه د يوې ذرې هم ظلم نه كوى.(٣) بل آيت كښې دى نيكى لس چنده كولې شى.(٤).بل آيت كښې دى چه څوك الله ﷻ ته ښه قرض وركړى هغه به الله ﷻ ډير زيات كړى او د ډيرنه ډيربه وركړى.(٥)ارشاددې ﴿يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾ (٦) هغه زياتوى دچادپاره چه اوغواړى. دلته فرمان دې چه هغه چاله غواړى بې حسابه وركوى. حضرت ابن مسعود ﷺ له يوځل پئى راوړلې شوهغوى په دې مجلس كښې په هريو باندې څكول غوښتل خود تږلوروژه وه په دې وجه هم هغوى له

(١) ٦٢/الجمعة:٩.
(٢) ٧٦/الدهر:٨-١٢.
(٣) ٤/النساء:٤٠.
(٤) ٦/الانعام:١٦٠
(٥) ٢/البقرة:٢٤٥.
(٦) ٢/البقرة:٢٦١.

Scanned with Ca

واپس لوښي راغلو هغوی هم دا آیت ﴿يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾ اولوستلو او وني څکل.(۱) رسول الله ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به اول اوآخر ټول راجمع کولې شی الله ﷻ به یوآواز کونکی ته حکم ورکړی چه په اوچت آواز سره به چغه وهی کومه چه به ټول اهل محشر اوری نن به ټولوته معلومه شی چه د الله ﷻ په نیز د ټولونه ډیر بزرګ څوك دي؟ بیا به فرمائی هغه خلق اودریږنی څوك چه تجارت د الله ﷻ د ذکر نه نه وو منع کړی. هغوی به اودریږی اوهغوی به ډیر کم وی. د ټولونه اول به هم دوی دحساب نه فارغ کولې شی(۲) حضورﷺ فرمائی چه د دوی د نیکو اجر یعنی جنت به هم دوی ته ملاویږی اود الله ﷻ زیاتی فضل به دا وی چه کوموخلقو هغوی سره احسان کړې وی او وی هم هغوی د شفاعت حقدار نود دوی ټولو د شفاعت منصب به دوی ته حاصل شی. (۳)

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ

| او هغه کسان | چی کفر ئې اوکړو | عملونه دهغوئ | پشان دسراب دی |

|| اوڅوک چې کافران دی دهغوئ عملونه د سراب په شان دی

بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ

په بیابان کښې|چی ګمان کوی په هغې|تږې (سړې) | داوبو | ترهغې پورې|کله چی راغې هغه ځائې ته

چې په یو هموار میدان کښې پرې تږې ئاوبو ګمان کوی|خوهر کله چې ورته نزدې ورشی|نو

لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ

نو وې نهٔ موندو هغه|هیڅ څیز | او وې موندو الله |په نز دځان خپل (هلته) |پس پوره پوره ئې ورکړو هغه ته

هیڅ بیا نه مومی |او هلته دالله ﷻ (تقدیر) بیامومی | نوهغه ورسره خپل حساب

حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝٣٩ أَوْ كَظُلُمَاتٍ

حساب دهغه | او الله | زراغوستونکې دې دحساب | یا مثال دهغې پشان دتیارو دې

پوره کړی (اودې مړکړی) | اوالله ﷻ ډیر زر حساب خلاصوی |یا (دهغه عملونه) داسې دی|لکه چې

فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ

په دریاب چپو وهونکی کښې | چی پټ کړې وی هغه | یوې چپې | دپاسه دهغې | بله چپه وی

دلونې ژورسمندر دلاندې نه تورې تیارې وی|چې لونې لونې چپې پرې راځی ادیوې چپې

مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۗ إِذَا أَخْرَجَ

دپاسه دهغې | وریځ وی | تیارې وی | خینې دهغې | دپاسه دخینو وی | کله چی | رااوباسئ سړې

دپاسه بله چپه وی |اوبیادهغې چپو دپاسه وریځ وی|غرض داچې لاندې باندې تیارې وی |کله چه

---

(۱) حاکم: ۲/۳۹۹.
(۲) ابن ابی حاتم.
(۳) المعجم الکبیر: ۱۰٤٦۲.

Scanned with Ca

يَدَهٗ	لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ؕ	وَمَنْ	لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ	لَهٗ	نُوْرًا
لاس خپل	قریبه نه ده چې اووینې هغه	او هغه څوک	چې ورنهٔ کړی الله	هغه لره	نور
څوک خپل لاس راوباسي | نو داسې (تیاره) وی الکه قریبه وی چې هغه هم اونشی لیدې |اوچاته چې الله					
فَمَا	لَهٗ	مِنْ نُّوْرٍ ۝٤٠			
پس نشته	هغه لره	هیڅ نور			
(دهدایت) نور ورنکړی انو هغه دپاره چرته هم رنړا نشته					

قوله تعالى:- وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَعْمَالُهُمْ

د کافرانواومشرکانو د نیکواعمالومثال:- -دادوه مثالونه دی اود دوو قسم کافرانودی لکه چه د سورت بقرہ په شروع کښې دوه مثالونه ددوه قسم منافقانو بیان شوی دی یوداُوراویود اوبو.اولکه څنګه چه په سورت رعدکښې د هدایت اوعلم چه د انسان په زړه کښې ځایٔ اونیسی هم داسې دوه مثالونه د اُوراو اوبو بیان شوی دی. په دواړوسورتونوکښې ددې آیاتونوپوره تفسیرتیرشوېدې فالحمدلله.دلته رومبې مثال خودهغه کافرانو دې چه د کفرطرف ته نورهم رابلی اوخپل ځان په هدایت ګنړی.سره ددې چه هغوی بالکل بې لارې دی ددې مثال خوداسې دې لکه چه تګی ته په ځنګل کښې د لرې نه د شګوېږ قیدونکی ډیرنی ښکاری اوهغه داد اُوبو یوه چپه اودریاب ګنړی(قیعة) جمع د(قاع)ده لکه د جار جمع جیرہ ده او قاع واحد هم وی اوجمع ئی قیعان وی. لکه د جارجمع جیران د دې معنی ارت خور شوې میدان. هم په داسې میدانونوکښې دغه سراب (دهوکه) په نظرراځی. د غرمې په وخت کښې بالکل هم دغه شان معلومیږی چه داوبو یوکولاو دریاب یاچپې دی په ځنګل کښې چه دتګی د اوبوپه لټون کښې وښکی کولاوشی اودا اوبه ګنړی اود ځان وژلوکوشش کوی خوهلته رسی خوپه حسرت اوارمان سره خپل مخ سروهی کله چه ګوری هلته د اُوبوڅاڅکې خو څه چه نوم اونښه ئی هم نه وی.دغه شان دا کافران دی چه په خپل زړه کښې داخیال کوی چه مونږ ډیرزیات اعمال کړی دی ډیرې ښیګړې خو راجمع کړی دی خود قیامت په ورځ به ګوری چه هغوی سره یوه نیکی هم نشته یاخود هغوی په بدنیتئی سره هغه غرقې شوی دی یاد شریعت مطابق نه کیدو په وجه هغه بربادشوی دی. غرض د هغوی دلته درسیدو نه وړاندې د هغوی کارونه دوزخ ته رسیدلی وی دلته هغوی بالکل خالی لاس پاتې شی.دحساب کتاب په موقع الله ﷻ پخپله موجود دې اود یویوعمل حساب اخلی اود هغوی یو عمل هم د ثواب قابل نه راوخی.([1])

دغه شان عذاب به قیامت کښې یهودیاهو ته هم ښکاره شی:- دغه شان په بخاری اومسلم کښې دی د یهودیانونه به دقیامت په ورځ سوال کولې شی چه تاسوپه دنیاکښې د چا عبادت کولو؟هغوی به جواب ورکړی د الله ﷻ دخویٔ عزیرؑ. ونیلی به شی دروغژن ئی د الله ﷻ څوك خویٔ نشته ښه ده اوس اوښائې څه غواړئی؟ هغوی به وائی چه یاالله مونږ ډیر تږی یواوبه راباندې اوڅکوه.نوهغوی ته به وائی چه ګورئی څه ښکاری؟تاسو هلته ولې نه ځئی؟اوس به هغوی ته دوزخ د لرې نه داسې ښکاری لکه چه په دنیاکښې سراب وی په کومچه د روانواوبوګمان کیږی.دوی به هلته ځی او په دوزخ کښې به اچولې شی([2]) دامثال خووود جهل مرکب والا.

---

[1]) الطبری:۱۹۲/۱۹.

[2]) صحیح بخاری،کتاب التوحید باب قول الله تعالى ﴿وجوه یومئذ ناضرة إلى ربهاناظرة....﴾:۷۴۳۹، صحیح مسلم:۱۸۳.

Scanned with Ca

د مقلدينو مشركانو مثال:-اوس دجهل بسيط والامثال واورني چه خالي مقلد وود خپل عقل غوټه به نې مطلق نه ساتله.د وړاندينې مثال والادانمه كفرپه پټوستركو تقليدكولواوپه پټوستركودهغوى آواز پسې لګيدلې وو دهغوې مثال د ژور سمندر د تيارودې كوم چه د بره نه د اوبوموجونوقط په قط پټ كړې وى اوبيادپورته نه اوريځوراپټ كړې وى.يعنى د تيارو د پاسه تيارې وى تردې چه لاس په لاس نه وينى هم دغه حال ددې سفلى جاهلانوكافرانو دې چه په ړندومقلد دى اوتردې چه دچاتقليدكولې شى هغه هم په صحيح توګه نه پيژنى د هغوى په حق يا په ناحق باندې كيدو نه خبرنه دى. څوك دې چه ورپسې شى خومعلومه نه ده چه هغوى به دوى كوم خوا اوړى؟ په مثال سره ونيلې شى چه د يوجاهل نه تپوس اوشو چرته روان نى؟هغه ونيل ده سره خم.تپوس كونكى بياتپوس اوكړودې چرته روان دې؟هغوى ونيل ماته خو پته نشته. نو چه څنګه په دې سمندركښې موجونه روان دى.دغه شان دكافرپه زړه باندې د هغه په غوږونو باندې اودهغه په ستركوباندې پردې پرتې دى.لكه چه ارشاددې الله ﷻ دهغوى په دواړو غوږونوباندې مهرلګولې دې.(۱)يوبل آيت كښې ارشاد دې ﴿أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾(۲)تاسوهغه اوكتل چه خواهش پرستى نى شروع كړيده.او الله ﷻ هغوى په علم باندې دهوكه كړى دى،اودهغوى په زړونواو غوږونوباندې نى مهر لګولې دې.اود هغوى په ستركو نى پرده اچولې ده الخ. ابى بن كعب﷜ فرمانى داسې خلق په پنځو تيارو كښې وى كلام عمل ننك راتلګ اوانجام ټول په تياروكښې دې(۳)چاته چه الله ﷻ د خپل نور طرف ته هدايت اونه كړى هغه د نورانيت نه خالى پاتې كيږى په جهالت كښې اخته شى اوهلاكت كښې پريوځى.لكه چه ارشاد دې ﴿مَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَا هَادِىَ لَهُۥ ۚ وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ (۴) څوك چه الله ﷻ ګمراه كړى دهغه څوك هدايت كونكې نشته.دې په مقابله د هغې دې كوم چه دمؤمنانو په مثال كښې بيان فرمانيلې شوې ووچه الله ﷻ دخپل نورهدايت كوى خوچه چاته اوغواړى.الله ﷻ عظيم اوكريم دې زمونږ دعاده چه هغه دې زمونږ په زړونوكښې نور پيداكړى اوزمونږ ښي اوكس طرف ته دې هم مونږ له نور راكړى اوزمونږ نوردې زيات كړى اودا دې ډير لوئ او زيات كړى. امين.

اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	يُسَبِّحُ				
ايا نه وينى ته	چى بيشكه الله	تسبيح وانى				
ايا تاسو ته معلومه نه ده چې ټول(مخلوقات) د						
لَهٗ	مَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَالطَّيْرُ	صٰٓفّٰتٍ	
هغه لره	هغه ټول	چى په اسمانونو	او زمكه كښى دى	او مارغان هم	چى خورونكى وى وزرو خپلو لره	
الله تسبيح وائى	كه په آسمانونو كښې دى او كه په زمكه كښې دى	او الوتونكى مارغان هم چې وزرې				
كُلٌّ	قَدْ عَلِمَ	صَلَاتَهٗ	وَتَسْبِيْحَهٗ	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌ	بِمَا
هر يو ته	معلومه ده	طريقه دمونځ خپل	او دتسبيح خپل	او الله	ښه خبر دې	په هغه عملونو
ني غوړولې وى	هر يو ته خپله خپله دعا او خپل خپل تسبح معلوم ده	او الله ﷻ ته ددوئ ټول عملونه				

(۱) ۲/البقرة:۷.الخ
(۲) ۴۵/الجاثية:۲۳.
(۳) الطبرى:۱۹/۱۹۸، حاكم:۲/۳۹۹-۴۰۰.
(۴) ۷/الاعراف:۱۸۶.

Scanned with Ca

يَفْعَلُوْنَ۝ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ

چي كوى ئې دوى | او الله لره ده | بادشاهي | داسمانونو | او دزمكي | او خاص الله ته |

معلوم دى |او د آسمانونو او دزمكې بادشاهى د الله ﷻ دي |او هم الله ﷻ ته

الْمَصِيْرُ۝

ورتلل دى (دټولو) |

واپس تګ دي |

قوله‌تعالى:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ

هريوڅيز د الله ﷻ تسبيح بيانوى:- ټول په ټول انسانان اوپيريان فرښتې او ځناور ترديې چه كانړى بوټى هم دالله ﷻ تسبيح بيانولوكښې مشغول دى. يوبل مقام كښې دى چه اووه واړه آسمانونه اوټولې زمكې او په دې كښې چه څه دى ټول د الله ﷻ د پاكنى په بيان كښې مشغول دى په خپلو وزرو باندې الوتونكې مرغئى هم دخپل رب دپاكوالى اوعبادت په بيان كښې دى.(١)

دې ټولودپاره چه كوم كوم تسبيحات لائق ووالله ﷻ دوى ته خودلې دى اوټولوته ئې دخپل عبادت جداجدا طريقې خودلى دى د الله ﷻ نه هيڅ يو كاربټ نه دې هغه په هرڅه عالم دې حاكم دې متصرف دې مالك دې مختار كل دې حقيقى معبود دې د زمكې او آسمان بادشاه صرف هم هغه دې. د هغه نه بغيرڅوك هم دعبادت لائق نشته. دهغه دحكمونوڅوك هم روستوكونكې نشته.دقيامت په ورځ به ټول دهغه په وړاندې حاضريږى. هغه چه څه غواړى په خپل مخلوق به حكم كوى. خراب خلق به بدې بدلې اخلى او نيكان به د نيكنى ميوه حاصلوى. خالق اومالك هم هغه دې د دنيااو آخرت حاكم هم هغه دې. اوهم د هغه ذات د حمداوثنالائق دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ

|ايا نۀ كورې تۀ | چي بيشكه الله | بوزى | وريځى | بيا | يو ځائې كوى

|ايا تا نه دى ليدلى چي الله وريځې روانوى | بيا ئې په خپل مينځ كښې

بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

توټې دهغې | بيا جوړوى هغه | لاندى باندى | پس تۀ وينې باران | چې را اوځى | دمنځ دهغې نه |

لاندې باندې كوى |نو تۀ ئې وينې چې دهغې د مينځ نه باران راوځى

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ

او نازلوى | دآسمان نه | دغرونونه | چې په هغې كښى وى | ګلئ | پس رسوى (الله)

او دوريځو لويولويو ګټانو نه ږلئ راوروى |نو په چاچې ئې

بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ يَكَادُ

دا ګلئ | هغه چاته چې غواړى |او بچ كوى دا ګلئ | دهغه چانه چې غواړى | نزدې وى |

اوغواړى نو په هغې ئې وروى |اودچانه چې ئې اوغواړى د هغه نه ئې لرې ساتى| دهغې

---

(١) ١٧/الاسراء:٤٤.

Scanned with Ca

سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ

بريښنا دبجلئ: دهغې اچې بوزي | نظرونه دستركو | گرځوي | الله | شپه | او ورځ | بيشكه

دبجلئ پرق داسې ښكاري | لكه چې اوس به دستركو نظر اوسوزوي | هم الله شپې او ورځې اړوي راړوي

فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ

په دې كښې | خامخا عبرت دې | دپاره دخاوندانو | دستركو | او الله | پيدا كړو | هر جاندار څيز |

بيشكه په دې كښې دستركو دخاوندانو دپاره لوئې عبرت دې | او الله ﷻ هريوساه لرونكې

مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ

داوبو نه | نو ځيني دهغوئ نه | هغه دې | چې گرزي | په خيټه خپله باند | او ځيني دهغوئ نه |

داوبو نه پيدا كړې دې انو بعضې په كښې داسې دى چې په خيټه باندې خوئيږي | اوځه په كښې

مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ

هغه دې | چې گرزي | په دوؤ خپو باندې | او ځيني دهغوئ نه | هغه دې | چې گرزي |

داسې دى چې په دوؤپښو گرځي | اوځه په كښې داسې دى چې په څلورو پښو

عَلٰٓى اَرْبَعٍ ؕ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾

په څلورو خپو باندې | پيدا كوى الله | هغه چې غواړي هغه | بيشكه الله | په هر څيز باند | قادر دې

گرځي | الله ﷻ چې ځه غواړي هغه پيدا كوى | بيشكه الله ﷻ په هر څيز باندې قدرت لري

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ

نازل كړې دي مونږه | ايتونه حقيقت ښودونكي | او الله | هدايت كوى | هغه چاته چې غواړي |

بيشكه مونږ ښكاره حكمونه نازل كړي دي | او الله ﷻ چې دچا باره كښې غواړي

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴۶﴾

لارې نيغې ته |

نو په سمه لار ئې روان كړي

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ

د الله ﷻ دقدرت نخښې :- نرى لوګى پشان اُوريځې چه اول اول دالله ﷻ په قدرت سره راوچتيږى بيا يوځاىٔ شى او درنې شى اود يوبل دپاسه اونخلى بيا د دې نه باران راوريږى هواګانې روانې وى زمكه قابله جوړه كړى بيا اُوريځې اوچتوى اودايوځاىٔ كوى بيا هغه د اوبونه ډكې شى او راوريږى[1] بياد آسمان نه د ګلې (واورې) د ورولو ذكر دې. پدې جمله كښې ړومبې (من) دغايت دشروع دې دويم د تبعيض او دريم بيان جنس دې. داددې تفسير په وجه دې چه دآيت دا معنى اوكړې شى چه دګلې غرپه آسمان باندې دې اود چاپه نيزچه دلته دغرلفظ داُوريځ د پاره دكنايه په توګه دې دهغوى په نيز دويم (من) دغايت د شروع دپاره دې. خوهغه داول نه بدل دې. والله اعلم. ددې نه پس دجملې دا مطلب دې

[1] الطبرى:۱۹/۲۰۱

Scanned with Ca

چه باران او ږلۍ کوم ځائ الله ﷻ کول غواړی هلته د هغه په رحمت سره وریږی او کوم ځائ چه نه غواړی نو هلته نه څي.یادامطلب دې چه په ږلۍ سره کله غواړی پټی او باغونه خرابوی او چه په چاباندې مهربانی اوکړی هغه بچ کوی.بیا دبجلی د برق طاقت بیانولې شی چه نیزدې ده چه هغه د سترګو نظر واخلی اود شپې تصرف هم دهغه په قبضه کښې دې کله چه غواړی ورځ وړه اوشپه لویه کړی اوکله چه غواړی نوشپه وړه اوورځ لویه کړی داتولې نښې دی چه دالله ﷻ قدرت ښکاره کوی اودالله ﷻ عظمت رابرسیره کوی لکه چه ارشاددې دزمکې اوآسمان پیدائش دشپې ورځې په اختلاف کښې دعقل مندودپاره ډیرې نښې دی.

د مختلفو ځناورو دتخلیق تذکره:- الله ﷻ د خپل کامل قدرت او زبردست سلطنت بیان فرمائی چه هغه هم دیو اوبونه قسم قسم مخلوق پیداکړې دې.مارته اوګوره چه هغه پخپله خیټه باندې روان دې انسان او مرغوته اوګوره دهغوی دوه دوه پښې دی په کومو باندې چه ګرځی ځناورواوڅاروو ته ګوره چه په څلورو پښوباندې روان دی. هغه ډیر لوئ د قدرت مالك دې چه څه غواړی هغه کیږی. څه چه نه غواړی هغه هیڅ کله هم نه کیږی هغه قادر کل دې.دادحکمت نه ډك احکام او مثالونه په دې قرآن کریم کښې هم الله ﷻ بیان کړی دی د عقل خاوندانو له نی د دې پوهنې توفیق ورکړې دې. الله ﷻ چه څوك غواړی په نیغه لارنی لګوی.

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ

| او وائی دا خلق | چی ایمان راوړو مونږه | په الله | او په رسول باندې |

| اوداخلق وائی چې مونږ په الله ﷻ او ددهٔ په رسول باندې ایمان راوړې دې |

وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ

او اطاعت قبول کړو مونږه | بیا | اړوی مخ | یوه ډله | دهغوئ نه | روستو ددې (اقرار) نه |

او دهغه حکمونه مومنلی دی | خو ددې نه پس هم ددوئ یوه ډله مخ اړوی

وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ

اونۀ دی دا خلق | مومنان | او هر کله چی | راواوبللې شی هغوئ | الله ته | او رسول دهغه ته

اوداخلق ایمان نه راوړی | اوکله چې دوئ الله ﷻ اوددهٔ رسول طرفته راوبللې شی

لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم

دپاره ددې چی فیصله اوکړی رسول | په منځ دهغوئ کښی | نو هغه ساعت | یوه ډله | دهغوئ نه

چې ددوئ ترمینځه فیصله اوکړی | نو په دغه وخت کښې دوئ کښې یوه ډله مخ اړوی

مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

مخ اړونکی وی | او که چرې وی | دپاره دهغوئ | حق | نو راځی هغوئ | رسول ته | فرمان منونکی

اوکه چرې ددوئ په څاڅه حق وی انو بیا (رسول ﷺ ته) فرمان منونکی راروان وی

أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ

ایا په زړونو دهغوئ کښی | مرض دې منافقت | یا په شك کښی پریوتی دی | یا یریږی هغوئ |

ایا ددوئ په زړونو کښې مرض دې ایا په شک کښې اخته دی ایا دا ویره ورسره

Scanned with Ca

أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ۚ بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ

چي ظلم به اوکړي الله | په هغوئ باند | او رسول دهغه | بلکه دا خلق | په اصل کښې هم دوئ |

ده چې الله ﷻ او رسول به پرې زياتې او کړي |.....داسې نه ده بلکه دوئ

الظَّالِمُونَ ۝ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ

ظالمان دی | بيشکه | ده خبره | دمومنانو | کله چې | راواوبللي شي | الله ته

پخپله ظالمان دی |هرکله چې مومنان الله ﷻ اودهغه رسول ته اوبللي شي | چې ددوئ

وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا

اورسول دهغه ته |چې فيصله اوکړي رسول|په منځ دهغوئ کښې | دا چې اووائي | چې واوريده مونږه

ترمينځه فيصله اوکړي | نو ددوئ وينا بس صرف دا وی چې مونږ واوريدل او حکم

وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝ وَمَنْ يُطِعِ

اواومنو مونږه حکم | او دا خلق چې دی | هم دوئ | خلاصي موندونکي دی | او څوک چې حکم منی

مواومنلو | او هم دا خلق کامياب دی |اوڅوک چې د الله ﷻ

اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ

دالله |او درسول دهغه | او يريږي دالله نه | او خان ساتي دنافرمانئ دهغه نه |نو دا خلق چې دی |

اودهغه درسول ﷺ تابعداری کوی| اودالله ﷻ نه ويريږي | اودهغه(دنافرمانئ) نه خان بچ ساتی| نو هم

هُمُ الْفَائِزُونَ ۝

هم دوئ کامياب دی |

دغه خلق بهٔ کامياب وی |

قوله تعالى:- وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ

کامياب اوناکام خلق:- -دمنافقانوحال بيانولي شی چه په ژبه باندې د ايمان اوتابعدارئ اقرارکوی ولې په زړه کښې دهغې خلاف دی عمل نی بل څه دې او وينائی څه بل څه ده ځکه په حقيقت کښې ايماندار نه دی.په حديث کښې دی چه کوم سړې بادشاه له راوغوښتلې شی اوهغه لا ړنه شی هغه ظالم دې اوپه ناحقه باندې دې اوکله چه هغه د هدايت طرف ته راغوښتلې شی د قرآن اوحديث د منلووينا ورته کولې شی نومخ اړوی اوکبر کوی لکه چه ارشاد دې ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ۝﴾(۱) کښې بيان تيرشوې دې.اوکه هغه ته په شرعی فيصله کښې خپله ګټه ښکاری نواوړدې اوږدې کلمې لوستلوسره به ستا خوزوی اوپه خنداخوشحالئ‌به راځی او چه کله ورته معلومه شی چه شرعی فيصله د هغه د طبعی خواهش خلاف ده د دنياوی مفادو خلاف ده نوواپس کيږی به د حق طرف ته به ګوری هم نه.داسې خلق پاخه کافران دی.ځکه چه ددريوحالونه خالی نه دی ياخودا چه هم ددوی په زړونوکښې بې ايمانئ کور کړې دې ياد دوی د الله

---

(۱) ٤/النساء:٦٠-٦١.

Scanned with Ca

ﷺ په دین کښې شك دی یاویرېږی چه چرته الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د دوی حق اونه وهی په دوی باندې ظلم او ستم او نه کړی اوداډریواړه صورتونه دکفردی. الله ﷻ په هغوی کښې هریویېژنی څوك چه په څنګه باطن کښې دی هغه په هغه ظاهر دی. په اصل کښې هم دا خلق فاجران دی ظالمان دی الله اود هغه رسول ﷺ د دې نه پاك دی.

دا ایت مبارک د منافقانو باره کښې دی:- دحضورﷺ په زمانه کښې داسې کافران چه په ظاهره باندې مسلمانان ووډیر وو هغوی ته به چه کله خپل مطلب په قرآن اوحدیث کښې وتونکې ښکاریدو نود نبی ﷺپه خدمت کښې به نی خپلې جګړې پیش کولې اوچه کله به هغوی ته د نورونه مطلب ولاړیدو نو د محمدﷺ ددربار ته دراتلونه به نې بالکل انکارکولو.نو دا آیت نازل شو او حضورﷺ اوفرمائیل د کومو دووکسانو په مینځ کښې چه څه جګړه وی او هغه د اسلامی حکم د فیصلې طرف ته راوغوښتلې شی او هغه دې نه انکار اوکړی نوهغه ظالم دې او هغه په ناحقه دې. (¹) دا حدیث غریب دې.

د مختلفو مؤمنانو بیان:- بیاد رښتونی مؤمنانو حال بیانولې شی چه هغوی دالله ﷻ کتاب اودهغه د رسول ﷺ دسنتونه علاوه بل دریم څیز په دین کښې داخل نه ګنړی. دهغوی خود قرآن اوحدیث اواز په غوړکښې پریوتوسره صفاوائی چه مونږ واوریدواومونږاومنه.داکامیاب بامراداوخلاصې بیا موندونکی خلق دی. حضرت عباده بن صامت ﷺ چه بدری صحابی دی انصاری دې د انصارو یو سردار دې هغه خپل وراره جناده بن ابی امیه ﷺ ته د وفات کیدو په وخت اوفرمائیل راشه مانه واوره چه ستا په ذمه څه دی؟ واوره اواومنه په سختئی کښې هم په آسانئی کښې هم خوشحالئی کښې هم په غم کښې هم په هغه وخت کښې هم چه ستا حق بل ته ورکولې شی خپله ژبه په عدل اوصداقت سره نیغه اوساته اود کاراهل خلقو نه کار مه اخله. اوکه د څه ښکاره نافرمانئی هغوی حکم اوکړی نو مه ئی منه. که د الله ﷻ د کتاب خلاف څوك هم اووائی اونه منې. د الله ﷻ د کتاب په منلو کښې لګیااوسه. ابودرداء ﷺ فرمائی چه اسلام بغیرد الله ﷻ د تابعدارئی نه دې کومه ښیګړه چه ده هغه په کنړه کښې ده اود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ خلیفة المسلمین اود عامو مسلمانانو په خیر خواهئی کښې ده.

حضرت عمر ﷺ خطاب فرمائیلو د اسلام مضبوطه کړئی د الله ﷻ د وحدانیت ګواهی د مونځ پابندی د زکوة ورکول اودمسلمانانو دبادشاپه حکم منلوکښې ده.کوم احادیث اوآثارچه دکتاب الله اوسنت رسول الله ﷺد تابعدارئی باره کښې اود مسلمانانود بادشاه حکم منلوباره کښې نقل دی هغه دومره زیات دی چه ټول چرته بیانیدې هم نه شی. کوم سړې چه د الله ﷻ اورسول الله ﷺ تابعدار جوړشی کوم حکم چه ملاوشی په ځائ راوړی د کوموڅیزونونه چه منع کړې شی رابندشی کومه ګناه چه ترې اوشی هغې نه ویره خوری اوبیا د هغې نه بچ کیږی داسې خلق د هرقسم ښیګړې راغونډونکی اود ټولو بدو نه بچ کیدونکی دی. په دنیا اوآخرت کښې هغوی خلاصې بیاموندونکی دی.

	وَاَقْسَمُوْا	بِاللّٰهِ	جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ
	او قسمونه خوری (منافقان)	په الله باندې	په سختو قسمونو خپلو سره
اوداخلق په الله ﷻ باندې سخت قسمونه خوری (اوتاته وائی) که ته دوئ ته څه			
لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ	لَيَخْرُجُنَّ ط	قُلْ	لَّا تُقْسِمُوْا
که ته حکم اوکړې دوئ ته	نو خامخا به اوزی دوی (جهادته)	ورته اووایه	چې مه خورئ قسمونه
حکم اوکړې نودوئ به ضرور (جهاد دپاره دکورونونه) اووځی دوئ ته اووایه چې قسمونه مه خورئ			

(¹) دا روایت مرسل.

Scanned with Ca

طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ ؕ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝
فرمانبرداری معلومه (مطلوب ده) | بیشکه الله | خبر دي | په هغه کارونو | چې تاسو يې کوئ |
ستاسو تابعداری معلومه ده | الله ﷻ ستاسو په ټولو کارونو ښه پوهيږي
قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا
ورته اووایه | اطاعت کوئ دالله | او اطاعت کوئ درسول | نو که تاسو مخ اوګرځوئ |
(اې پيغمبره) ورته اووايه چې تاسو دالله ﷻ او د رسول تابعداری کوئ | نو که تاسو
فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُم مَّا
نو بيشکه دې په رسول باندې | هغه بار | چې پر کينبودې شوې دې | او دې په تاسو باند | هغه بار
ترې بيا هم مخ واړولوانو (پوهه شئ) چې د رسول ذمه صرف خپلې ذمه داری
حُمِّلْتُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا ۚ
چې په تاسو کينبودې شوې دې | او که اطاعت اوکړو تاسو دهغه | نو ېخپله به سمه لار بيا مومئ |
دی | او ستاسو په ذمه ستاسو ذمه داری دی | او که تاسو دهغه تابعداری اوکړه | نو سمه لار بهٔ بيامومئ
وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ۝
او نشته په رسول ﷺ باندې | مګر | رسونه | ښکاره |
او د رسول په ذمه خو صرف په وضاحت سره (حکمونه) رسول دی |

قوله تعالى:- وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ

دمنافق ژبه :- دمنافقانو حال بيانولې شی چه هغوی به رسول الله ﷺ له راغله نو دخپلې ايماندارنی او خير خواهنی خودنه به ئې کولو سره قسمونه خوړلو باندې يقين ورکولو چه مونږ دجهاد دپاره تيارناست يو بلکه بې قراره يو صرف ستاسره حکم کولوانتظاردې ارشاد کيدو سره به کور مال حال بال بچ پريږدو او ميدان جنګ ته به اورسو. الله ﷻ فرمائی دوی ته اووايه چه قسمونه مه خورئی ستاسو د تابعدارئی حقيقت خوښکاره دې زبانی جمع خرچ خبرې خو ډيرې دی او عملی کارصفردې. ستاسو دقسمونو حقيقت هم معلوم دې په زړه کښې مو څه دی او په ژبه مو څه دی. چه څومره مو ژبه مؤمنه ده هم دومره مو زړه کافردې. داقسمونه خو صرف دمسلمانانو د همدردئی حاصلولو دپاره دی. داقسمونه خودې خلقو ډال جوړکړې دې يوازې تاسوسره نه بلکه د کافرانو په وړاندې هم د هغوی موافقت کوی اود هغوی د امدادهم قسمونه خوری. ولې دی دومره بزدلان چه دهغوی ملګرتياهم خاورې نه شی کولې. د دې جملې يوه معنی داهم کيدې شی چه تاسوله خودمعقول اوخوښ کړې شوی اطاعت طريقه پکارده نه چه قسمونه خوړل اوخان خودل. ستا په وړاندې مسلمانان موجوددی ګورد نه هغوی قسمونه خوری اونه هغوی غټې غټې خبرې جوړوی اودکار په وخت کښې دټولونه وړاندې راوخی فعلی حصه دټولونه زياته اخلی. د الله ﷻ نه د چايوعمل هم پټ نه دې هغه د خپلو بنديګانود يو يو عمل نه خبردې. هر يو ګناهګار او تابعدار هغه ته ښکاره دې د هريوپه باطن باندې هم د هغه نظر دې هم داسې هغوی دی چه څنګه په ظاهره دی که تاسو په ظاهره هرڅه هم اوکړئی ولې هغه په باطن باندې هم خبردې.

د الله ﷻ اودرسول اطاعت ته ترغيب:- دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ يعنی دقرآن پاك او احاديثو تابعداری

Scanned with Ca

کوټي که تاسو دې نه مخ واړوني اودا پرېږدني نوستاسو د دې نقصان ګناه زما په نبی ﷺ باندې نه ده د هغه په ذمه خود الله ﷻ د پیغام صرف رسول دی اود امانت اداکول دی. په تاسو باندې هغه دی د کوم چه تاسوذمه وارنی یعنی قبلول اوعمل کول وغیره.هدایت صرف د رسول الله ﷺ په تابعدارنی کښې دې خکه چه د نیغې لارې دعوت ورکونکې هم هغه دې کومه نیغه لارچه د هغه رب تعالی ته رسوی د چا د حکم لاندې چه ټوله زمکه او آسمان دې. د رسول الله ﷺ په ذمه صرف رسول دی د ټولوحساب زمونږ په ذمه دې. لکه چه ارشاد دې﴿فَذَكِّرْ ۗ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ۝﴾ (۱)ته صرف نصیحت کونکې اووعظ کونکې نی دوی ته صرف نصیحت کوه ته څه په دوی باندې وکیل یا داروغه نه نی.

وهب بن منبه فرمانی شعیاء ؑ طرفته د الله ﷻ وحی راغله چه ته دبنی اسرائیلو په ګنړه کښې اودریږه زه چه ستاد ژبې نه ویستل غواړم اوبه باسم. هغه اودریدو نود هغوی د خُلې نه دا خطبه الله ﷻ بیانول شروع کړو اې آسمانه واوره اې زمکې چپ اوسیږه الله ﷻ یوشان پوره کول او د یوامر تدبیر کول غواړی کوم چه هغه پوره کونکې دې چه ځنګلونه آباد کړی بیابانونه آبادکړی. صحراګان تك شنه کړی فقیران غنی کړی ګدبانه بادشاهان جوړکړی دجتو نه یوامی نبی جوړولوسره راولیګی چه نه بدې خبرې کوی اونه بداخلاق وی او نه په بازارونوکښې شور اوغوغاکونکې وی دومره مسکین صفت او عاجز به وی چه دهغه د لمن په هواباندې به هغه ډیوه هم مړه نه شی کومې سره خواکې چه هغه تیرشی. که هغه په اوچویانړسوباندې پښې مبارکې کیږدی نوبیابه هم دچاغوږونوته چغاراونه رسی زه به هغه بشیر او نذیرجوړوم لیګم به نی هغه به دژبې نه پاك وی ړندې سترګې به د هغه د وجه نه بینا شی کانړه غوږونه به د هغه په وجه اوری په غلاف کښې پټ زړونه به د هغه په وجه کولاوشی په هريوښه کار سره به زه هغه ښائسته کړم په هريوخلق کريم باندې به زه هغه پوره کړم سکنیت به د هغه لباس وی نیکی به د هغه طریقه وی تقوی به د هغه ضمیروی حکمت به د هغه خبرې وی صدق اووفابه دهغه طبیعت وی معافی کول او ښکلې والې اونیکی غوښتل به د هغه خصلت وی حق به د هغه شریعت وی عدل به د هغه سیرت وی هدایت به دهغه امام وی اسلام به د هغه ملت وی احمد ﷺ به د هغه نوم وی. د ګمراهئی نه پس به زه دهغه په ذریعه هدایت خوروم. دجهالت نه پس به علم پرق وهی ښکته والی نه پس به د هغه په وجه ترقی وی ناپیژندګلوخلق به دهغه په وجه پیژندګلووالا جوړشی کمې به په زیاتوالی بدل شی فقیری به زه دهغه په وجه په مالدارنی بدله کړم. دهغه دذات په وجه به زه جداجداخلق رایوځای کړم.دجداوالی نه پس به مینه وی دتفرقه نه پس به یوموټې والې وی داختلاف نه پس به اتفاق وی مختلف زړونه اوخان له خواهشات به یو شی دالله ﷻ بې شمیره بندیګان به د هلاکت نه بچ شی. د هغه امت به زه د ټولوامتونونه بهترکړم کوم چه به د خلقودګټې د پاره وی د نیکو حکم کونکی او د بدو نه منع کونکی به وی موحد اومخلص مؤمنان به وی د الله ﷻ رسولانو چه څومره څه د الله ﷻ د طرف نه راوړی هغه ټول به منونکی وی د چابه هم انکاری نه وی.

الَّذِيْنَ	وَعَدَ اللّٰهُ
دهغه خلقو سره	وعده کړې ده الله
او په تاسو کښې	

(۱) ۸۸/الغاشية:۲۱. ا خ.

Scanned with Ca

اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ
چې ايمان راوړی | ستاسو نه | او عملونه اوکړی | نيك | چې خامخا به خليفگان جوړوی هغوئ لره
چې چا ايمان راوړی دی | او دنيکئ کاروته کوی | نو الله ﷻ ورسره وعده کړې ده | چې د
فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ص
په زمکه کښی | لکه څنګه چې ئې | خليفگان جوړ کړی وو | هغه خلق | چې مخکښی دهغوئ نه وو
زمکې سلطنت به ورته ورکړی | لکه چې ددوئ نه وړاندې خلقو ته ئې ورکړې وو
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى
او خامخا به مضبوط کړی | دپاره دهغوئ | دين دهغوئ | هغه دين | چې خوښ کړې دې الله |
اود دوی دپاره به هغه دين مضبوط کړی | کوم چې ئې دوئ ته خوښ کړې دې
لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ط
دپاره دهغوئ | او خامخا به بدل کړی حالت دهغوئ | روستو ديرې دحالت دهغوئ نه | په امن سره |
اود يرې په بدل کښې به ورته امن ورکړی | (په دې شرط) چې
يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْئًا ط وَمَنْ كَفَرَ
پس هغوئ دبندگی کوی زما | نه دجوړوی شريك | زما سره | هيڅ څيز | او چاچې | کفر اوکړو |
زما عبادت کوی | هيڅوک راسره نه شريکوی | او چا چې
بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝
روستو ددې نه | نو دا خلق چې دی | هم دوئ فاسقان دی |
ددې نه پس هم کفر او کړو | نو هم دغه خلق نافرمان دی |

قوله تعالیٰ:- وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ

درسول کريم ﷺ دور، اهل ايمان سره دَ حکومت او خلافت وعده:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ سره وعده فرمائی چه ستاسو امت به هغه د زمکې مالك جوړ کړی دخلقو سرداران به ئې کړی ملك به د هغوی د وجه نه آباد وی دالله ﷻ بنديګان به دهغوی نه خوشحاله وی.نن دوی دخلقو نه تنګ دی صبابه په امن اوتسلئ سره وی.حکومت به هم د دوی وی دسلطنت واګې به ددوی په لاس کښې وی اوالحمدلله هم داسې اوشو.مکه خيبر بحرين جزيره عرب او يمن خوپخپله د حضرت محمد مصطفی ﷺ په موجودګئ کښې فتح شو دهجرمجوسيانو جزيه ورکړه اوماتحتی قبوله کړه اود شام د بعضې حصو هم داحال شو. شاه روم هرقل تحفې اوتحائف راروان کړل. د مصر بادشاه هم په خدمت اقدس کښې تحفې راوليګلې. د اسکندريه بادشاه مقوقس اود عمان بادشاهانو هم دا اوکړه اودغه شان د خپلې تابعدارئ ثبوت ئې ورکړو.دحبشه بادشاه اصحمه ﷺ خو مسلمان شوې وو اودهغه نه پس چه د حبشه کوم والی شو هغه هم په سرکار نبوت کښې د عقيدت پيرخونې او تحفې راوليګلې.

دابو بکرصديق دور خلافت:- بيا چه کله الله ﷻ خپل محترم اوعزتمند رسول ﷺ په خپله ميلمستيا کښې راوغوښتلونودهغوی خلافت صديق اکبر ﷺ سنبال کړو. د جزيره عرب حکومت ئې مضبوط او مستقل

Scanned with Ca

کړودې سره نې یوتیز لښکر سیف الله خالدبن ولید ﷺ په مشرئې کښې د فارس ښارونوته اولیګلو چا چه هلته دفتوحاتو سلسله شروع کړه د کفر ونې ئې پرې کړې او اسلامي بوزغلي ئې هرطرف ته اوکرلو. دحضرت ابوعبیده بن جراح ﷺ وغیره امرا ماتحت د شام ملکونوطرف ته د اسلامي لښکر خوانان روان کړل نوهغوی هم دلته محمدیﷺ جهنډا اوچته کړه اوصلیبي نښې ئې پرمخې راګذارکړې.د مصر طرف ته ئې اسلامي لښکردحضرت عمرو بن عاصﷺ په مشرئې کښې روان کړو.بصری دمشق حران غیره فتح کولو نه پس هغوی هم د دنیانه رحلت اوکړو.

د عمر فاروق دور خلافت:-دالله ﷻ په الهام باندې حضرت عمر ﷺ په شان فاروق غونډې زبردست طاقتور په لاسونوکښې داسلامي سلطنت واګې راغلې.رښتیاخوهم دادی چه دآسمان نه لاندې دیو نبی نه پس هم د داسې خلیفه ګانو دور نه دې راغلې.دهغوی طاقت طبیعت د هغوی نیك سیرت دهغوی د انصاف کمال دهغوی دالله ﷻ نه ویره د دې مثال په دنیاکښې د هغوی نه پس لټول صرف یو بې فائدې اوبالکل لاحاصل کوشش دې.د شام ټول ملك د مصر پوره علاقه دفارس اکثر حصه دهغوی دخلافت په زمانه کښې فتح شوه. دکسری د سلطنت ټکرې والوتې پخپله کسری ته د مخ پټولو ځائ ملاو نه شو په پوره ذلت اوسپکاوی سره ئې منډې وهلې قیصر ئې فناکړو نوم ئې ورله ختم کړو. د شام د سلطنت نه ئې لاس اووینځلواوقسطنطنیه ته لاړو مخ ئې پټ کړو.ددې حکومتونو په صدو جمع کړې شوې دولت بې شمیره خزانې دې دالله ﷻ بندیګانودالله ﷻ نیکو بندیګانو مسکین خصلته خلقو باندې خرچ کړې اودالله ﷻ هغه وعدې پوره شوې کومې چه هغه دخپل حبیب اکرم ﷺ په ژبه مبارکه کړې وې. صلوات الله وسلامه علیه.

د عثمان غني رضی الله عنه دور خلافت:-بیادحضرت عثمان بن عفان ﷺ د خلافت دور راغلو اود مشرق اومغرب ترآخره پورې دالله ﷻ دین خورېږي. دالله ﷻ لښکر یوطرف ته د اقصی مشرق پورې اوبل طرف ته د مغرب ترآخره پورې رسی نو ساه اخلی.دمجاهدینو اوبه خوړلې شوې تورې دالله ﷻتوحیدد دنیا ګوټ ګوټ اوحصې ته رسوی. اندلس قبرص قیروان اوسبته پورې ترچین پورې د هغوی په زمانه کښې فتح شوې کسری قتل شو د هغه ملك پریخودل اود هغه نوم اونښه پورې اوکنستلې شو او لرې کړې شو. اودزرګونوکالوپورې لګیدلې آتش کدې مړې کړې شوې.دهرې یوې اوچت غونډئ نه د الله اکبر آوازونه راغله.بل طرف ته مدائن عراق خراسان اهواز ټول فتح شوترکوسره جنګ عظیم اوشو آخر د هغوی لوئ بادشاه خاقان خاورې شو اوذلیل اوخوارشو اود زمکې مشرقی اومغربي ګوټونونه خپل اخراج په سلطنت عثماني کښې راورسولې شو. حق خودادې چه دمجاهدینوپیدې جذبوکښې روح اچونکې څیز دحضرت عثمان ﷺ د قرآن پاك د تلاوت برکت وو. د هغوی قرآن پاك سره څه داسې شغل شو کوم چه د بیان نه بهردې. د قرآن پاك راجمع کول د دې حفظ کول د دې خورول اود دې په حفاظت کښې چه کوم اوچت خدمت خلیفه ثالث خودلې دې د هغې یقینًا چه مثال نشته. د هغوی زمانې ته اوګوره اود الله ﷻ د رسول پاك ﷺ هغه پیشن ګویوته اوګوره چه حضورﷺ فرمائیلې وو زماد پاره زمکه راغونډه کړې شوه تردې چه ما مشرق اومغرب اولیدلو. ډیرزر به زما د امت بادشاهی هلته اورسی د کوم ځائ پورې چه اوس ما اولیدله. (۱)مسلمانانود الله ﷻ دې وعدې اود پیغمبردې پیشن ګوئې ته اوګورئ بیاد تاریخ پاڼې واړوئ او خپل تیرشوی عظمت اوشان ته اوګورئ نظرواچوئ چه ترڅنه پورې د اسلام جهنډا د الله ﷻ په برکت سره اوچته ده اودمسلمانانو مجاهدینو عزت مندو فتح شوې زمکوکښې دبادشاهانویه شان سره ګرځئ الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ رښتوني دې. مسلمانانو افسوس اوصدافسوس په هغوی باندې چه د قرآن اوحدیث د دائرې نه بهردی ارمان او سل خل ارمان چه خپله د

---

۱) صحیح مسلم کتاب الفتن باب هلاك هذه الامة بعضهم ببعض:۲۸۸۹.

پلارنیکه ذخیره غیرو ته حواله کړي. دخپل پلار نیکه په وینوباندي اخستي شوي ځیرپخپلو نالائق توږ او بې دینوسره نوروله ورکړي او په آرام سره کیني سملي. الله ﷻ دي مونږ له کامل ایمان رانصیب کړي الله ﷻ دي مونږ له ربښتوني خواهش راکړي الله ﷻ دي مونږ اسلامی سپاهیان جوړکړي الله ﷻ دي مونږ ته د خپل لښکر توفیق راکړي او الله ﷻ دي مونږ خپل لښکرجوړکړي آمین ثم آمین)

دولس حق خلفاء:-حضورﷺ فرمائی دخلقوکاربه په ښیګړه سره روان وی تردې چه په هغوی کښې به دولس خلیفه ګان وی.بیاحضورﷺ یوه جمله په مزه شان اوفرمانیله کوم چه دحدیث راوی حضرت جابربن سمره ؓ واونه ریدې شوه نوهغه دخپل پلارنه تپوس اوکړو چه حضورﷺ څه اوفرمانیل؟ هغه بیان کړوچه دائی اوفرمانیل دا ټول په ټول به قریشی وی(1) حضورﷺ داخبره په هغه ماښام باندې بیان فرمانیلې وه په کوم ورځ چه ماعزبن مالك ؓ رجم کړې شوې وو(2)نومعلومه شوه چه ددې دولسو خلیفه ګانو کیدل ضروری دی خوایادساتنی چه دا هغه خلیفه ګان نه دی کوم چه شیعه ګانو منلی دی خکه چه دشیعه ګانو په امامانوکښې خوډیر هغه هم دی چاته چه په ټول عمرکښې هم دخلافت هیڅ حصه هم نه وه ملاوشوې اودا به دولس خلیفه ګان وی ټول په ټول په قریش وی په حکم کښې به انصاف کونکی وی دهغوی بشارت په وړاندینوکتابونوکښې هم دې اودا هم شرط نه دې چه دا ټول په ټول به یو بل پسې وی خود دوی کیدل یقینی دی که یوبل پسې څه وی که په جدا جدا زمانوکښې څه وی. خکه چه څلورخلیفه ګان خو یوبل پسې شو اول ابوبکرؓ بیا عمرؓ بیا عثمانؓ اوبیا علیؓ.

امام مهدی:-ددې نه پس بیا سلسله ماته شوه اوممکن دی چه وړاندې تلوسره هم وی.د هغوی د صحیح زمانوعلم هم الله ﷻ ته دې اودومره خبره یقینی ده چه حضرت امام مهدی به هم د دې دولسو نه وی د هغه نوم د حضورﷺ په نوم سره د هغه کنیت به دحضورﷺ په کنیت باندې وی ټوله زمکه به د عدل اوانصاف نه ډکه کړی لکه څنګه چه به هغه د ظلم اوبې انصافئی نه ډکه شوې وی. د حضورﷺ ارشاد دې زمانه پس به خلافت دیرش کاله وی بیابه چیچونکې حکومت شی.(3)

درسول کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو ترقی یافته دور:-ابوالعالیه د دې آیت په تفسیر کښې فرمائی حضورﷺ اوصحابه کرام رضوان الله اجمعین ترلسو کالو پورې په مکه کښې پاتې شود الله ﷻ د توحید اودهغه د عبادت طرف ته ئی دنیاله دعوت ورکولو خودا زمانه پټه په ویره او په بې اطمینانئ سره وه د جهاد حکم نه وو راغلی مسلمانان ډیر زیات کمزورې وو دې نه پس د هجرت حکم اوشو. مدینې ته اورسیدل نو د جهاد حکم اوشو دښمنانود څلورو وارو طرف نه راګیرکړل او مسلمانان ډیر ویریدلې وو. یووخت به هم د خطرې نه خالی نه وو سحر اوماښام به صحابه کرام رضوان الله اجمعین په وسله پوره وو.یوصحابی ؓ یوځل حضورﷺ ته عرض اوکړو یارسول الله ﷺ آیا مونږ به هم داسې ویریدونکې اوسیږو؟ یارسول الله ﷺ زمونږ د ژوندیوه ګهړنی به هم په آرام سره نه تیریږی؟ یارسول الله ﷺ بغیرد وسلې نه به هم مونږ ته چرته د آرام د ساه اخستلو موقع ملاوشی؟ حضورﷺ په پوره تسلئ سره اوفرمانیل لږې ورځې نور هم صبراوکړئ بیابه دومره امن شی چه په پوره مجلس کښې په ډك دربارکښې به ډډه لګولې شوې په آرام سره ناست ئی یوسره څه چه هیڅ چا سره به هم وسله نه وی څکه چه پوره امن امان اوتسلی به وی. هم دغه وخت کښې دا آیت نازل شو. بیا د الله ﷻ نبی ﷺ په جزیره

---

(1) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب الاستخلاف:۷۲۲۲، صحیح مسلم:۱۸۲۱،ابوداؤد:۴۲۷۹، ترمذی: ۲۲۲۳، احمد:۵ /۸٦، ابن حبان:٦٦٦٦، دلائل النبوة:٦/۵۱۹.(مسلم).

(2) صحیح مسلم حواله سابق:۱۸۲۲.

(3) ابوداؤد کتاب السنة باب فی الخلفاء:٤٦٤٦وسنده حسن، ترمذی:۲۲۲٦، احمد:۵/۲۲۰،

Scanned with Ca

عرب باندې غالب راغلو. په ټولو عربو کښې څوك هم كافر پاتې نه شو د مسلمانانو زړونه د ويرې نه خالي شو اوهروخت وسلې ګرځول ضرور نه وو. بيا هم دغه شان امن او راحت زمانه د حضورﷺ د زمانې نه پس هم د درېو خلافتونو پورې يعنى ابوبكرؓ عمرؓ اوعثمانؓ د زمانې پورې وه. بيامسلمانان په دې جګړو کښې اخته شو کومې چه اوشوې بياويريدونكى شو او څوكيدار پهره دار ئې مقرر كړل. خپل حالت ئې بدل كړو نو بدل شو. دبعضې سلفونه نقل دى هغوى دحضرت ابوبكرؓ اوعمرؓ د خلافت د حقانيت باره کښې دا آيت پيش كړې دې. براء بن عازبؓ فرمائى چه كوم وخت دا آيت نازل شو هغه وخت مونږ ښه په ويره او اضطراب په حالت کښې وو. لكه چه ارشاددې ﴿وَاذْكُرُوٓا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِى الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ ([1]) يعنى هغه وخت هم وو چه تاسو بې حده كمزورې اوډيركم وئى په قدم قدم په وخت په وخت به په ويره کښې وئى. الله ﷻ ستاسو تعدادزيات كړو تاسو ته ئې طاقت درنصيب كړو او امن ئې دركړو. بيابيان دې چه څنګه دوى نه واړاندينى خلق الله ﷻ د زمكې مالكان كړې وو لكه كليم الله حضرت موسىؑ چه خپل قوم ته فرمائيلې وو ﴿عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ ([2]) ډيرممكن دى بلكه ډير نيزدې دى چه الله ﷻ به ستاسو دښمنان هلاك كړى اوتاسوبه د هغوى په ځاى كينوى. بل آيت کښې دى ﴿وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِى الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَٰرِثِينَ﴾ ([3]) يعنى مونږ په هغوى باندې احسان كول غوښتل چه په ټوله زمكه کښې د ټولونه ضعيف اوبې طاقته وو. بيافرمائى چه ددوى دين كوم چه دالله ﷻ خوښ دين دې كلك كړى اوهغوى ته به قوت اوطاقت وركړى. حضرت عدى بن حاتمؓ چه كله د وفدپه توګه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو نوحضورﷺ دغوى ته اوفرمائيل تاسو حيره ليدلې ده هغه وئيل زه خو حيره نه پيژنم نوم مې اوريدلې دې. حضورﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه دهغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زماځان دې الله ﷻ به زما دا دين كامل خور كړى تر دې چه امن اوامان به شى چه د حيرې نه به يوه ښځه په سانډه سوره شوې يوازې راوځى اوهغه به بيت الله ﷻ ته راورسى طواف به اوكړى او واپس به شى نه به ويرېږى اونه به هغه د چا په امان کښې وى. يقين اوكړئى چه د كسرى بن هرمز بادشاه خزانې به فتح شى. حضرت عدىؓ په حيرانتياسره تپوس اوكړو چه دايران دبادشاه هرمز خزانې به دمسلمانانوپه فتوحاتوكښې راځى؟حضورﷺ اوفرمائيل اوهم دهغه كسرى بن هرمز.واورئى دومره مال به زيات شى چه څوك قبلونكې به نه ملاويږى. حضرت عدىؓ فرمائى چه اوس تاسو اوګورئى چه هم د حيرې نه ښځې بغيرد چاد پناه نه ځى راځى. دا پيشن ګوئى پوره كيدونكې هم مونږ ليدلې ده. بله پيشن ګوئى خو زما د سترګو په وړاندې پوره شوه. د كسرى خزانې فتح كولوكښې زه پخپله موجود ووم اودريمه پيشن ګوئى به هم يقينا پوره كيږى ځكه چه هغه هم د رسول الله ﷺ ارشاد دې. ([4]) مسند احمدكښې د حضورﷺ ارشاد دې چه د دې امت د ترقئى او زياتوالى په امدااود دين د خورونې زيرې وركړه. اوچه كوم سړې د آخرت عمل د دنياد فائدې د پاره اوكړى هغه دې پوهه شى چه په آخرت کښې به هغه ته هيڅ حصه نه ملاويږى.([5])

---

[1]) ۸/الانفال:۲٦.

[2]) ۷/الاعراف:۱۲۹.

[3]) ۲۸/القصص:٥.

[4]) احمد:٤/۲٥۷ دلائل النبوة:٥/۳٤۳ دَ دې اصل صحيح بخارى كتاب المناقب باب علامات النبوة فى الاسلام:۳٥۹٥، ابن حبان:٤۰٥.

[5]) احمد:٥/۱۳٤ ح۲۱۲۲۳ وسنده حسن، حاكم:٤/۳۱۱، ابن حبان:٤۰٥.

Scanned with Ca

حقوق الله او حقوق العباد:-بیافرمائی چه هغوی به هم زماعبادت کوی اوماسره په څوك شريك كوی نه. مسنداحمدکښې دی چه حضرت معاذ بن جبل‎ﷺ فرمائی چه زه په یوخربانديې رسول الله ﷺ سره شاته ناست ووم زما اود حضور ﷺ په مینځ کښې د کتې هغه لرګې وو حضور ﷺ ماته زما په نوم سره آواز راکړو ما لبیك او سعدیك اووئیل بیا لږ شان تګ نه پس ئې بیا هغه شان اوفرمائیل ما هم هغه شان جواب ورکړو حضور ﷺ اوفرمائیل معلومه ده چه د الله ﷻ حق په بندیګانو باندې څه دې؟ ماوئیل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته ښه معلومه ده.حضور ﷺ اوفرمائیل په بندیګانو باندې دالله ﷻ حق دادې چه هم د هغه عبادت اوکړی اوهغه سره څوك شريك نه كړي. بیالږ شان تلونه پس ئې ماته آواز اوکړو او ما جواب ورکړو وئې فرمائیل مغلومه ده چه کله بندیګان د الله ﷻ حق اداکړې نو په الله ﷻ باندې د بندیګانو څه حق دې. ماجواب ورکړو چه هم الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته ښه علم دې. وئې فرمائیل دا چه هغوی په عذاب نه کړي(۱) بیائې اوفرمائیل دې نه پس چه څوك منكر شی هغه فاسق دې. یعنی دې نه پس هم چه څوك زما تابعداری پریږدی هغه زما حکم اونه منلونودا ګناه ډیره سخته او ډیره لویه ده.

په قدر د ایمان د الله ﷻ مدد راځي:-د الله ﷻ شان ته ګوره چه په کومه زمانه کښې څومره زور د اسلام وو هم دومره دالله ﷻ امدادکیدو.صحابه کرام رضوان الله اجمعین په خپل ایمان کښې وړاندې وو نو فتوحات هم دټولونه وړاندې اووتل.څنګه څنګه چه ایمان کمزورې کیدو د دنیا شان اوشوکت بادشاهی هم هغه شان پریوتله. بخاری اومسلم کښې دی زما په امت کښې به یوه ډله همیشه په حق سره وی او هغه به غالب وی.د هغوی مخالف به د هغوی هیڅ نه شی کولې اوترقیامته پورې به وی. بل روایت کښې دی تردې چه د الله ﷻ وعده راشی(۲)یوبل روایت کښې دیتردې چه هم دغه ډله به په آخره کښې دجال سره جهاد کوی. یل حدیث کښې دی دحضرت عیسی ﷺ دراکوزیدوپورې به دا خلق په کافرانوباندې غالب وی(۳) دا ټول روایتوه صحیح دی اود ټولو هم یومطلب دې.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ
او قائموی مونځ
او(اې مسلمانانو) دمونځ پابندی کوئ

وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ	وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ	لَعَلَّكُمْ	تُرْحَمُوْنَ ۝
او ورکوی زکات	او حکم منئ درسول	دپاره ددې	چې په تاسو رحم اوکړې شي
اوزکوة ورکوئ او درسول ﷺ حکم منئ چې مهربانی درباندې اوکړې شي			

لَا تَحْسَبَنَّ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	مُعْجِزِيْنَ	فِي الْاَرْضِ ۚ
مهٔ کوه ته ګمان	په هغه خلقو	چې کفر کوی	چې هغوئ ګنی عاجزه کونکی دی الله لره	په زمکه کښې
دا خیال مه کوئ چې کافران بهٔ مونږ په زمکه کښې عاجزه کړی او				

وَمَاْوٰىهُمُ	النَّارُ ۖ	وَلَبِئْسَ	الْمَصِيْرُ ۝
او ځائې داستوګنې دهغوئ	وور دې	او خامخا بد ځائې دې	دروتلو (دغه دوزخ)
د دوئ د استوګنې ځائې دوزخ دې او دا ډیر خراب ځائې دې			

---

(۱) صحیح بخاری کتاب اللباس باب ارداف الرجل خلفه الرجل:٥٩٦٧، صحیح مسلم:٣٠، احمد:٢٤٢/٥، ابن حبان:٣٦٢.

(۲) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿انما قولنالشیء إذاأردناه﴾:٧٤٥٩، صحیح مسلم:١٩٢٠،ابوداؤد:٢٤٨٤، ترمذی:٢١٧٧.

(۳) مسندابی یعلی:٢٠٧٨.

قوله تعالى:- وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ

دَ خيرد اعمالو ترغيب:- الله ﷻ خپلو ايماندار وبنديگانو ته صرف دخپل عبادت حكم وركوى چه هم د هغه د پاره مونځونه كوئى او دهغه بنديگانو سره احسان او ښه سلوك كوئى. دضعيفانو مسكينانو فقيرانو خيال ساتنه كوئى. دمال نه دالله ﷻ حق يعني زكوة اوباسئى. په هر كار كښې دالله ﷻ د رسول ﷺ تابعدارى كوئى. دكوم امر چه تاسو ته حكم كوى هغه په ځاى راوړئى او د كوم نه چه مو منع كوى هغې نه منع شئى. يقين اوكړئى چه دالله ﷻ د رحمت حاصلولو هم دغه طريقه ده. يوبل آيت كښې دى ﴿اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ﴾ (١) هم دغه خلق دى په چا چه د الله ﷻ رحمت خامخا نازليږى اې نبى! دا گمان مه كوه چه ستا تكذيب كونكى اوستا نه منونكى به په مونږ باندې غالب راشى يا به اخوا ديخوا اوتختى او زمونږ دبې حسابه عذابونو نه به اوتختى. مونږ خود هغوى اصلى ځاى په دوزخ كښې مقرر كړې دې چه ډير خراب ځاى دې د اوسيدو په اعتبار سره هم او د واپسئى په اعتبار سره هم.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ
اے هغه كسانو چى ايمان موراوړى دې | خامخا داجازت غواړى ستاسو نه | هغه كسان |
ائي مسلمانانو! ستاسو (خادمان) مريانوله او هغې ماشومانو له چې د عقل حد ته رسيدلى نه دى

مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ
چى مالكان شوى دى دهغوى| ښى لاسونه ستاسو | او هغه كسان| چى نۀ دى رسيدلى | حد دعقل ته
پكار دى | چې په دې درې وختونو كښې ستاسو نه (كورونو ته د درتلو) اجازت اوغواړى (يو)

مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ۭ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِيْنَ
ستاسو نه | درې ځله | مخكښې دمانځه | دصبانه |او په هغه وخت كښى |
د سحر د مونځ نه وړاندې |او (بل) څه وخت چې تاسو د غرمې خپلې جامې اوباسئ

تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاۗءِ ۭ
چى ږدئ تاسو | جامې خپلې | دغرمې | او روستو | دمانځه دماسختن نه |
او (بل) د ماسخوتن د مونځ نه روستو |دا د درې وختونه ستاسو د پردې وختونه دى

ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ۭ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ
درې د پردې وختونه دى |ستاسو د پاره | نشته په تاسو باندې| او نۀ په هغوئ باندې| څه گناه |
د دې در يو وختونو نه سوا (د دوئ د اجازت نه بغير تگ راتگ كښې) نه په تاسو څه گناه شته

بَعْدَهُنَّ ۭ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ
روستو د دې وختونو نه | بار بار تلونكى راتلونكى دى | په تاسو باندې | ځينى له تاسو نه |
اونه په دوئ چې (كار د پاره تاسو) يوبل له ځئ راځئ ....

(١) ٩/التوبة: ٧١.

عَلٰى بَعْضٍ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

په ځينو باندې | دارنګې | بيانوي الله | دپاره ستاسو | ايتونه (داحکامو) | او الله | ښه عالم دې |

دغه شان الله ﷻ تاسو ته خپل حکمونه ښکاره اوروي | او الله ﷻ ډير ښۀ پوهه

حَكِيْمٌ ۝ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ

او دحکمت خاوند دې | او کله چې | اورسي هلکان | ستاسرنه | حد دعقل ته |

او د صاحب دحکمت دې | او هر کله چې ستاسو هلکان بالغان شي انو پکار دی چې هغوئ هم

فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ

نو په کار دي اجازت غواړي دراتلو | لکه څنګه چې | اجازت غواړي | اهغه بالغان | چې مخکښې ددوئ نه وو

اجازت اوغواړي | لکه چې وړاندې (ذکر شوو) خلقو ته داجازت غوښتلو حکم شوې دې

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝

درانګې | بيانوي الله | تاسو ته ايتونه خپل | او الله | ښه پوهه دې | دحکمت خاوند دې |

دغه شان الله تاسو دپاره خپل حکمونه په وضاحت سره بيانوي | او الله په هرڅه پوهه صاحب د حکمت

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ

او ناستې | دښځو نه | هغه | چې اميد نۀ لري | دنکاح کولو | پس نشته | په هغوئ باندې

دې | او زړې بوډۍ ګانې ښځې چې د نکاح اميد ئې پاتې نه وی په هغوئ هيڅ ګناه نشته که

جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۭ

څه ګناه | چې کيږدي | اجامې خپلې (يعنې څادرې لوپټې) | په دې حال کښې چې ښکاره کونکې نۀ وی

خپلې زياتې جامې (لکه پړونئ او لوپټۀ) کوزه کړي | خودا سې نه چې خپل ډول سنګار ښائي

بِزِيْنَةٍ ۚ وَاَنْ يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۚ وَاللّٰهُ

دښائيست خپل | او چې خان اوساتي (دڅادر کيښودلونه هم) | دا بهتره ده | دپاره دهغوئ | او الله |

او که (ددې نه هم) احتياط اوکړي | نو دا د هغوی دپاره غوره ده | او الله هر څه اوري په هرڅه

سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝

اوريدونکې | او ښه پوهه دې |

باندې پوهه دې |

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ

بغيراجازت کورونو ته تلل منع دی:- پدې آيت کښې نيزدې خپلوانوته هم حکم کولې شی چه هغوی دې هم اجازت اخلی نوراځی دې.ددې نه وړاندې چه ددې سورت په شروع کښې کوم حکم ووهغه دپردوخلقو د پاره وو.نوفرمانی چه په دريووختونوکښې غلامان بلکه نابالغ هلکانوله هم اجازت اخستل پکار دی. د سحردمانځه نه وړاندې ځکه چه دغه د اوده کيدووخت وی اودغرمې کله چه انسان دڅه وخت دپاره د آرام حاصلولود پاره په عام توګه په کورکښې پورته کپړې اوباسی سملی اودماسخوتن دمانځه نه پس ځکه چه دغه هم دبال بچ سره داوده کيدووخت وی.نوپه دې دريو وختونو کښې نه ده معلومه چه انسان

پخپل کورکښې په کوم حالت کښې وی؟ددې دپاره دکوروینځې غلامان واړه هلکان دې هم بغیر خبر کولوېدې وختونوکښې چپ چاپ نه ننوځی. اوددې خاص وختونونه علاوه دهغوی له دراتلواجازت غوښتلوضرورت نشته ځکه چه ددوی تګ راتګ خو ضروری دی اوباربارتلونکی راتلونکی دی دهروخت اجازت غوښتل به ستاسودپاره اونورد هغوی د پاره هم د زحمت ځیز شی. یوحدیث کښې دی پشوپلیته نه ده هغه خوستاسوپه کورونوکښې تاسوسره ګرځی راګرځی([1])حکم خوهم دغه دې ولې عمل په دې ډیرکم دې.

دا درې ایتونه منسوخ نه دی خوخلقو پرې عمل پرېخود ې دې:-ابن عباس ﷺ فرمائی په دریوآیاتونو باندې په عام توګه خلقو عمل پرېخې دې. یوخوهم دغه آیت اوبل دسورت نساء آیت﴿ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾ ([2]) اویودسورت حجرات آیت ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾([3])شیطان په خلقوراخورشواوهغوی په دې آیاتونو باندې دعمل کولونه غافل کړل لکه چه پدې هډوایمان نه وی.ماخوخپلې دې وینځې ته هم وئیلی دی چه پدې دریووختونوکښې بې اجازته هیڅ کله مه راځه([4]) په اولنی آیت کښې خوېدې دریواړووختونوکښې دوینځې غلامانو اونابالغ ماشومانودپاره هم د اجازت اخستو حکم دې. په دویم آیت کښې د وراثت دتقسیم په وخت کښې چه کوم خپلوان یتیمان اومسکینان راشی هغوی ته دالله ﷻ په نوم څه ورکول اوهغوی سره په نرمئی سره د خبروکولوحکم دې. او په دریم آیت کښې په حسب نسب باندې فخر نه کولوبلکه د عزت قابل د الله ﷻ نه د ویریدلوذکر دې.

د حضرت شعبی نه چا تپوس اوکړوچه آیاداآیت منسوخ شوې دې؟ هغوی اوفرمائیل هیڅ کله نه. هغه وئیل نوبیاخلقو په دې باندې عمل ولې پرېخې دې؟ وئی فرمائیل دالله ﷻ نه توفیق غوښتل پکاردی([5]) ابن عباس ﷺ فرمائی په دې آیت د عمل پرېخودولویه وجه مالداری اوفراخی ده. اول خو به خلقو سره دومره هم نه ووچه په خپلو دروازوباندې پردې زوړندکړې وې یاچرته کولاوکوردجداجدا کمرو وې نو اکثر به وینځې غلامان په بې خبرې کښې راتلل اوښځه خاوندبه مشغول وو نوراتلونکي به هم شرمیدلواوپه کوروالا باندې به هم سخت لګیدل.اوس چه الله ﷻ مسلمانانوته وسعت ورکړو جدا کمرې جوړې شوې باقاعده دروازې اولګیدلې اوپه دروازو کښې پردې اولګیدلې نومحفوظ شو اود الله ﷻ د حکم مصلحت پوره شو په دې وجه د اجازت پابندی اوچته شوه اوخلقو په دې کښې سستی اوغفلت شروع کړو.([6])

دې درې و وختونو کښې د اجازت غوښتلو حکمت:-سدی فرمائی چه هم دادرې وختونه داسې دی چه انسان لږ شان اوزګاروی په کور کښې وی الله ﷻ ته معلومه ده چه په کوم حالت کښې دې د دې د پاره نی وینځې غلامان هم د اجازت اخستلو پابندکړل ځکه چه په دغه وخت کښې عموماً خلق خپلو کور ودانو سره ملاویږی دې دپاره چه غسل وغیره اوکړی اوپه آرام دکورنه راوځی اوپه مونځونو کښې شامل شی.دا هم یوروایت دې چه یوانصاری ﷺ د حضورﷺ د پاره څه خوراک پوخ کړو خلق بغیر د

[1]) ابوداؤد کتاب الطهارة باب سؤر المرة:٧٥-٧٦وسنده صحیح، ترمذی:٩٢، نسائی:٦٨،ابن ماجة:٣٦٧،احمد:٣٠٣/٥، ابن حبان:١٢٩٩، حاکم:١٦٠/١.

[2]) ٤/النساء:٨.

[3]) ٤٩/الحجرات:١٣.الخ.

[4]) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الاستئذان فی العورات الثلاث:٥١٩١.

[5]) الطبری:٢١٣/١٩.

[6]) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الاستئذان فی العورات الثلاث:٥١٩٢وهوحسن.

Scanned with Ca

اجازت نه دهغه کورته لاړل.حضرت اسماء اوفرمائيل يارسول الله ﷺ داخوډيره خرابه خبره ده چه غلام بې اجازته کورته راشي ممکن دی چه ښځه خاوند هم په يوه کپړا کښې وی نوداآيت نازل شو (۱) د دې آيت په نه منسوخ کيدو باندې د دې آيت آخرى الفاظ هم دلالت کوی چه دغه شان الله ﷻ خپل آياتونه بيانوی او الله ﷻ عليم اوحکيم دې.

نابالغ په دريو وختونو کښې او بالغ به هر وخت اجازت غواړي:-اوچه کله بچی بالغ کيدو ته اورسی نوبيا دوی له ددې دريواړو وختونونه علاوه هم په نوروختونوکښې اجازت اخستل پکاردی.دوړوهلکانو کور کښې مور پلارله د راتلوپه وخت کښې دې دريواړو وختونوکښې چه پورته تيرشو اجازت غوښتل ضروری دی.ولې دبالغ کيدونه پس خو هروخت خبرداري کولوسره راتلل پکاردی لکه چه څنګه نور لوئ خلق اجازت اخلی راځی که خپل وی که پردی.

دبوډئی ښځو دپاره حکم:-کومې بوډې ګانې ښځې چه کله دې عمرته اورسی.چه نه دهغوی دسړی خواهش وی نه د نکاح طمع حيض ئې بندشی عمرئی تير شي نو په هغوی باندې دپردې هغه پابندی نشته کومه چه په عامو ښځو باندې وی.ابن عباس ﷺ فرمائی آيت ﴿وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ۠ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهَرُوْا عَلٰى عَوْرٰتِ النِّسَآءِ ۠ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ زِيْنَتِهِنَّ ۗ وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ﴾ (۲) نه دا آيت مستثنی دې(۳)دابن مسعود ﷺ نه روايت دې چه داسې ښځوته اجازت دې چه هغوی برقه او څادرکوزکړی صرف په لوپټه اوقميص پرتوګ کښې اوسی(۴) دهغوی قراءت هم (ان يضعن من ثيابهن)دې دې نه مراد د لوپټې د پاسه بل څادردې. نوچه کله بوډې ګانوښځو پير څادريالوپټه اچولې وی نوهغوی له ددې د پاسه بل څادر اچول ضروری نه دی. خودې نه هم مقصدد زينت ښکاره کول نه دی. حضرت عائشه صديقه k نه چه کله ښځوددې قسم سوالونه کول نوهغوی ونيل چه بيشکه ستاسودپاره بناؤ سنګارکول حلال اوطيب دی خودپردوسړو د سترګو يخولودپاره نه. د حضرت حذيفه بن يمان ﷺ بی بی چه کله بالکل بوډئی او زړه شوه نوهغې د خپل غلام د لاسه په خپل سر باندې نکريزې اولګولې کله چه د هغې نه د دې باره کښې سوال اوکړې شو نووئی فرمائيل چه د هغه بوډې ګانوښځو نه يم د چاچه خواهش پاتې نه شو. آخرکښې اوفرمائيل چه څادر اخستل د داسې بوډې ګانوښځود پاره جائزدې خوغوره هم دادی چه په څادر اوبرقوکښې وی الله تعالی اوريدونکې او پيژندونکې دې.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى	حَرَجٌ	وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ	
نشته په ړوند باندي	څه ګناه	اونه په ګوډ باندي	
نه په ړوند سړی څه ملامتيا شته	اونه په ګډ سړی څه ملامته شته		
حَرَجٌ	وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ	حَرَجٌ	وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ
څه ګناه	اونه په مريض باندي	څه ګناه	اونه په خانونو ستاسو باند
او نه په ناروغه څه ګناه شته	اونه پخپله په تاسو څه ګناه شته		

(۱) دا روايت مرسل دي.
(۲) ۲۴/النور:۳۱.
(۳) ابوداؤد كتاب اللباس باب في قوله تعالى ﴿وقل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن﴾:۴۱۱۱ وسنده حسن.
(۴) الطبری:۲۱۷/۱۹.

Scanned with Ca

اَنۡ تَاۡكُلُوۡا | مِنۡۢ بُيُوۡتِكُمۡ | اَوۡ بُيُوۡتِ اٰبَآئِكُمۡ | اَوۡ بُيُوۡتِ اُمَّهٰتِكُمۡ

چې اوخورئ تاسو | دكورونو ستاسو نه | يا د كورونو دپلارانو ستاسو نه | يا دكورونو دميندو ستاسو نه

كه تاسو دخپلو كورونو نه خوراك خورئ | يا دپلارانو دكورونو نه | يا د ميندو دكورونو نه

اَوۡ بُيُوۡتِ اِخۡوَانِكُمۡ | اَوۡ بُيُوۡتِ اَخَوٰتِكُمۡ | اَوۡ بُيُوۡتِ اَعۡمَامِكُمۡ

يا د كورونو رونړو ستاسو نه | يا دكورونو دخويندو ستاسو نه | يا دكورونو دترونو ستاسو نه |

يا د رونړو دكورونو | ياد خويندو دكورونو نه | يا د ترونو دكورونو نه | يا دپلار د خويندو (ترورياڼو)

اَوۡ بُيُوۡتِ عَمّٰتِكُمۡ | اَوۡ بُيُوۡتِ اَخۡوَالِكُمۡ | اَوۡ بُيُوۡتِ خٰلٰتِكُمۡ

يا دكورونو دپلاردخويندو ستاسو نه | يا دكورونو دماماگانو ستاسو نه | يادكورونو دمور دخويندو ستاسو نه

دكورونو نه |............... يادماماگانودكورونونه | يا دمور د خويندو (تروريانې) د كورونونه

اَوۡ مَا | مَلَكۡتُمۡ | مَّفَاتِحَهٗۤ | اَوۡ صَدِيۡقِكُمۡ ؕ | لَيۡسَ

يا دغه كررونو | چې مالكان يئ تاسو | دكنجيانو دهغې | يا ددوستانو ستاسو نه | نشته

يا (دهغه كورونونه) چې دهغې كنجياني ستاسو په اختيار كښې وی | يادخپلو دوستانو دكورونو نه

عَلَيۡكُمۡ | جُنَاحٌ | اَنۡ تَاۡكُلُوۡا | جَمِيۡعًا | اَوۡ اَشۡتَاتًا ؕ | فَاِذَا

په تاسو باندې | گناه | چې خوراك كوئ تاسو | يو ځاني شريك | جدا جدا | نو هركله

په دې كښې هيڅ گناه نشته | كه په شريكه خوراك كوئ | او كه جدا جدا كوئ

دَخَلۡتُمۡ | بُيُوۡتًا | فَسَلِّمُوۡا | عَلٰۤى اَنۡفُسِكُمۡ | تَحِيَّةً

چې ننوزئ تاسو | كورونو ته | نو سلام اچوئ | په خلقو خپلو باندې | يعني دخيردعاپرې وايئ

خوچې كله دغې كورونو ته داخليږئ |.................نو اول خپلو خلقوته سلام كوئ

مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ | مُبٰرَكَةً | طَيِّبَةً ؕ | كَذٰلِكَ | يُبَيِّنُ اللّٰهُ | لَكُمُ | الۡاٰيٰتِ

دطرفه دالله نه | بركتناكه | پاكه | دارنگې | بيانوی الله | تاسو ته | ايتونه |

چې ددعا په شان دالله ﷻ دطرفه مقرر دې | بركتي اوپاكيزه | د غه شان الله ﷻ تاسوته خپل حكمونه

لَعَلَّكُمۡ | تَعۡقِلُوۡنَ ۟ع

دپاره ددې | چې تاسو دعقل نه كار واخلئ |

ښكاره اوروی | چې تاسو پرې ښه پوهه شئ |

قوله تعالى:- لَيۡسَ عَلَى الۡاَعۡمٰى حَرَجٌ

د خپلوانو كورونه او د هغې متعلق آداب:- پدې آيت كښې چه دكوم حرج نه كيدو ذكردې د هغې بابت كښې حضرت عطاء فرمانی چه دې نه مرادگوډشل ړوند په جهاد كښې راتلل دی. لكه چه په سورت فتح كښې چه دی نوكه داخلق په جهاد كښې شامل نه وی نو په دوی باندې د خپلې شرعی معقول وجه څه نقصان نشته. سورت براءت كښې دی ﴿لَيۡسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الۡمَرۡضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيۡنَ لَا يَجِدُوۡنَ مَا يُنۡفِقُوۡنَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوۡا لِلّٰهِ

وَرَسُوْلِهٖ ۭ مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ مِنْ سَبِيْلٍ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۙ (۱) بوډاګانو باندې لویو اوبیمارانو مفلسانو باندې چه هغوی دزړه د ژوروالی نه دالله ﷻ اود هغه درسول ﷺ خیرخواه وی هیڅ نقصان نشته دنیکانو خلقو هیڅ رټنه نشته الله ﷻ ښښونکې اومهربان دې.په هغوی باندې هم دغه شان څه حرج نشته چاسره چه سورلی نه وی اوتاله راځی اوتاسره هم د هغوی د پاره سورلی نه شی ملاویدلې الخ.

د ایت شان نزول:-سعیدفرمائی چه خلق ړندوګوډو شلواوبیمارانوسره خوراك کولوکښې حرج ګنړلو ووچه داسې نه وی هغوی‌اونه خوړلې شی اومونږ ډیره اوخورو یا ښه ښه اوخورو نوپه دې آیت کښې هغوی ته اجازت ملاوشوچه په دې کښې په تاسو باندې هیڅ نقصان نشته(۲)بعضې خلق کرکه کوی اوهغوی سره خوراك ته نه کیناستل.شریعت دا جاهلانه عادت اوچت کړو.دمجاهد نه روایت دې چه خلقو به داسې خلق د خپل پلار رورخور وغیره رشته درانوکره رسول چه دوی هلته اوخوری دې خلقوبه شرم کولو چه مونږ نورو خلقو کره بوځی په دې باندې داآیت نازل شو.دسدی قول دې انسان چه کله دخپل رورخورکورته ځی هغوی به نه وواو ښځو به هغوی ته څه خوراك پیش کولونو دوی به نه خوړلو چه سړی خونی شته نه اونه د هغوی اجازت دې نو الله ﷻ د دې د خوراك رخصت ورکړو. داچه اوفرمائیلې شوېچه‌په تاسوباندې هم څه نقصان نشته داخوښکاره وو خود دې بیان نې څکه اوکړوچه دنورځیز په دې باندې عطف اوکړی اود دې نه پس بیان په دې حکم کښې برابروی. دخامنود کوروتوهم داحکم دې سره د دې چه په الفاظوکښې بیان رانغلوخوضمنًا دې بلکه د دې آیت نه استدلال کولوسره بعضوونیلی دی چه د خوئ مال په شان د پلار د مال دې. په مسنداوسنن کښې څو سندونو سره حدیث دې حضورﷺ اوفرمائیل ته اوستامال ستاد پلاردې(۳)اونورچه دکوموخلقونومونه راغلی دی دې نه استدلال کولوسره بعضوونیلی دی چه د خپلوانو خوراك څښاك د بعضې په بعضوواجب دې لکه چه دامام ابوحنیفه اوامام مالك رحهم الله دمذهب مشهور قول دې دچاکنجیانې چه ستاسوېه ملکیت کښې وی دې نه مراد غلام اوداروغه دې چه هغوی دخپل آقا د مال نه دضرورت اودستور مطابق خوړلې څکلې شی.

غلام د خپل مالك د مال نه د ضرورت مطابق خوراك کولې شی

مسلک حنفی:-که په رواج او عرف کښې د کومو رشته دارانو د کورونو نه په خوراک کولو سره هغوی خفه کیږی نه بلکه خوشحالیږی نو د داسې رشته دارو د کورونو نه د هغوی د اجازت نه بغیر خوراک کول جائز دې اوکه په عرف کښې داسې کول بد ګنړلې شی نو بیا خوراک حرام دې جائز او مباح نه دې (معارف القرآن تالیف مفتی محمد شفیع (۴۵۱\۶)-

د حضرت عائشه بیان دې کله چه به رسول الله ﷺ جنګ ته تلونود هریوبه داخوښه وه چه مونږ هم هغوی سره لاړشو. د تلوپه وخت کښې به نی خپلې کنجیانې خپلو خاص دوستانوته ورکولې اوهغوی‌ته به نی ونیل د کوم ځیز چه د خوراك تاسو ته ضرورت وی تاسو ته اجازت دې. خودې خلقو به خپل ځان امین ګنړلو اوپه دې خیال چه هسې نه دې خلقو د زړه په نه غوښتلو سره اجازت کړې وی د خوراك څښاك څه ځیز له د لاس نه اوړلو. په دې باندې داحکم نازل شو.

بیافرمائی چه ستاسود دوستانو په کورونوکښې په خوراك باندې څه نیول نشته چه تاسو ته پته وی چه هغوی په دې بد نه ګنړی اوپه دوی باندې دا ګران نه پریوځی. قتاده فرمائی چه ته کله خپل دوست له

---

(۱) ۹/التوبة:۹۱.
(۲) الطبری:۲۲۱/۱۹.
(۳) ابوداؤد کتاب البیوع باب الرجل یاکل من مال ولده: ۳۵۳۰ وسنده حسن، ابن ماجة: ۲۲۹۲، احمد:۱۷۹/۲.

لاړشي نود هغه د اجازت نه بغیرتاته د خوراك رخصت دي. بيافرمائی چه تاسو باندې په یوځایَ ناسته او په جدا جدا ناسته په خوراك کولوکښې هم څه ګناه نشته. ابن عباس ﷺ فرمائی چه کله آیت ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا﴾[1] نازل شویعنی ایماندارو د یوبل مال ناحقه مه خورئی نوصحابه کرامو رضوان الله اجمعین په خپل مینځ کښې اوونیل چه د خوراك څښاك څیزونه هم مال دې نوموږ له داهم حلال نه دی چه د یوبل سره خوراك اوکړو. نوهغوی د دې نه هم منع شو په دې باندې دا آیت نازل شو.[2]

ځان له خوراک کول:-دغه شان د ځان له خوراك کولونه به نی کرکه کوله ترکومې چه به ورسره څوك نه وو خوراك به ئې نه کولو. د دې د پاره الله ﷻ په دې خبره کښې د دوارو خبرواجازت ورکړویعنی نورو خلقو سره دخوراك اود ځان له خوراك.دقبیله بنوکنانه خلقو په خاص توګه دې مرض کښې اخته وو د ولږې به مړه کیده خوچه څوك به ورسره نه ووخوراك به ئې نه کولو. په سوړلټی به سوریدل خود خوراك ملګرې به ئې ځان له لټولو. نوپه دې آیت کښې الله ﷻ د ځان له خوراك کولو رخصت ورکولوسره د جاهلیت دغه سخت رسم ختم کړو[3]په دې آیت کښې خود ځان له خوړلو رخصت دې خو دا یاد ساتئی چه خلقوسره خوراك کول افضل دی اوډیر برکت هم پدې کښې دې.مسنداحمد کښې دی یوسړې راغلو ونې ونیل یارسول الله ﷺ موږ خوراك خو کووولې مړیږونه.حضور ﷺ اوفرمائیل چه کیدې شی تاسو جداجداخوراك کوئی که یوځایَ راجمع کیدل کیناستل اود الله ﷻ نوم اخستلوسره خوراك کولونو تاسو ته به برکت درکولې شی[4]ابن ماجه وغیره کښې دی حضور ﷺ اوفرمائیل په یوځایَ راجمع کیږئی خوراك کوئی ځان له خوراك مه کوئی برکت په یوځایَ کیناستوکښې دې.[5]

چې کور ته ځئ نو سلام کوئی:-بیاتعلیم اوشوچه کورونوته چه ورځئی نوسلام کوئی. د حضرت جابر ﷺ فرمان دې کله چه تاسوکورونوته ځئی نو د الله ﷻ خودلې د برکت نه ډك ښه سلام وائې ما خو ازمینت کړې داسراسر برکت دې. ابن طاؤس فرمائی چه په تاسو کښې څوك کورته داخل شی نو په کور والاباندې دې سلام وائی[6] دحضرت عطاء نه تپوس اوشوداواجب دی؟ونې فرمائیل چه ماته خویادنه دی چه څوك د دې د وجوب قائل وی خوزما دا ډیر خوښ دی چه کله هم کورته لاړشم نوسلام ونیلو سره ورځم. زه خوداکله هم نه پریږدم اودایوه بله خبره ده چه هیرشی.

جماعت کښې د سلام حکم:-مجاهد فرمائی چه کله جمات ته لاړشئی نو وائې (السلام علی رسول الله) او چه کله خپل کورته لاړشئی نوخپل بال بچ ته سلام وائې اوچه کله یوداسې کورته لاړشئی چه هلته څوك هم نه وی نوداسې سلام وائې.(السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین)قتاده ﷺ فرمائی چه خپل کوروالا ته سلام کوه نوځه اوغیرآبادکورته په تلوکښې داسې سلام وایه(السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین) هم داحکم ورکولې شی.په داسې وخت کښې ستاسو دسلام جواب د الله ﷻ فرښتې درکوی.

دپنځو خبرو نصیحت:-انس ﷺ فرمائی چه ماته نبی ﷺ د پنځوخبرووصیت کړې دې. فرمائیلې اې انس کامل اودس کوه نوستا عمربه زیاتیږی.زماچه څوك امتی ملاوشی سلام ورته کوه ستانیکئی به

[1] ٤/النساء:٢٩.
[2] الطبری:١٩/٢٢٤.
[3] الطبری:١٩/٢٢٤.
[4] ابوداؤد كتاب الاطعمة باب ل الاجتماع على الطعام:٣٧٦٣، ابن ماجة:٢٣٨٦، احمد:٣/٥٠١، ابن حبان:٥٢٢٤.
[5] ابن ماجة كتاب الاطعمة باب الاجتماع على الطعام:٣٢٨٧وهوحسن.
[6] الطبری:١٩/٢٢٥.

زياتيږي. كورته چه لاړشي سلام كوه په كوركښې خيرت زياتيږي. دضحى مونځ كوه تاسونه وړاندې خلق چه دالله والاجوړشوي وو دهغوى هم دغه طريقه وه. اې انس په ماشومانوباندې رحم كوه اود لويوعزت كوه نو د قيامت په ورځ به زما ملګرې ئې. بيافرمائي دا د خيردعاده چه د الله ﷻ د طرف نه تاسو ته دركړې شوې ده. د بركت والا ده ښكلې ده. ابن عباس ﷺ فرمائي ماخوالتحيات هم د قرآن نه زده كړې ده داسې ده. (التحيات المباركات الصلوات الطيبت لله اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمداً عبده ورسوله السلام عليك ايها النبى ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين) ددې لوستلوسره مونځ ګذارله دځان د پاره دعاكول پكاردي بيادې سلام اوګرځوي. هم د دې ابن عباس ﷺ نه مرفوعا په صحيح مسلم كښې د دې نه علاوه نور هم نقل دي(١)د دې سورت د احكامو ذكر كولوسره بيافرمائي چه الله ﷻ دخپلو بنديګانو په وړاندې خپل واضحه احكام او فائده مند ارشادات كولاو كولاو داسې بيان فرمائي دې د پاره چه هغوى غوراوفكر اوكړي سوچ اوكړي ځان پوهه كړي اوعقل مندي حاصله كړي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ
ابيشكه مومنان | په اصل كښې هغه كسان دي |
امومنان خو بس هغه خلق دي چې الله ﷻ اوددۀ په رسول
آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ
چې ايمان راوړي| په الله | او په رسول دهغه | او كله چې | وي هغوئ | دهغه سره |په يو كار راجمع كونكي باند
باندې ايمان راوړي | او كله چې درسول ملګرتيا ته په يوداسې كار پسې راټول شوي وي
لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ
نونۀ خې هغوئ | تر هغې پورې | چې اجازت اوغواړي دهغه نه | بيشكه هغه كسان | چې اجازت غواړي ستا نه
چې دهغې دپاره ټولنه شوي وي| نوترڅو چې اجازت وانخلي ترهغې واپس نه ځي | (اې پيغمبره)څوك
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ
هم دغه كسان | هغه كسان دي | چې ايمان راوړي | په الله او په رسول دهغه| نوكله چې اجازت اوغواړي ستانه
چې ستانه اجازت اخلي نوهم دا هغه خلق چې په الله ﷻ او دهغه په رسول ايمان ساتي| هركله چې دوئ
لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ
دپاره دځينو كارونو خپلو | نو اجازت وركړه | هغه چاته | چې غواړې تۀ | دهغوئ نه |
دخپل څه كار دپاره ستانه اجازت غواړي انو په دوئ كښې چې ته چاته غواړې اجازت وركړه
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا
او ښنانه اوغواړه دپاره دهغوئ | دالله نه | بيشكه الله | ښښونكې | مهربانه دې | مۀ ګڼړئ |
اوددوئ دپاره دالله ﷻ نه ښښنه غواړه | بيشكه الله ﷻ ښښونكې مهربان دې | (مومنانو) امه ګرځوئ

(١) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب التشهد في الصلاة: ٤٠٣. والله اعلم.

Scanned with Ca

دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۭ

بلنه درسول | په منځ ستاسو کښې | پشان دبلنې | دخینی ستاسو | خینو لره |

تاسو درسول بلنه داسې معمولي مه ګڼړئ | څنګه چې تاسو خپل مینځ کښې یوبل رابلئ | یقیني ده چه

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ

ښه پیژني الله | هغه خلق | چې غلې غلې اوځي | ستاسو نه | دیوبل نه پناه پناه | پس اویریږي |

الله ﷻ هغه خلق ښه پیژني اچې کوم یو اړخ ته شي انو (غلی غوندې) او کښیږي انو څوک چې د الله ﷻ

الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ

هغه کسان | چې مخالفت کوي | دحکم دهغه | چې اورسیږي هغوئ ته | فتنه په دنیا کښې |

دحکم نه مخالفت کوي | هغوی دې د دې نه اویریږي چې (دنیا کښې) پرې څه آفت راشي | یا دردناک

اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ

یا اورسیږي هغوئ ته | عذاب دردناک |

عذاب ئې (په آخرت) کښې را ونیسی |

قوله تعالى:- وَاِذَا كَانُوْا مَعَهٗ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوْا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوْهُ ۭ

د مجلس آداب:- الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندیګانو ته یو آدب بل هم ښائي لکه چه څنګه د راتلو په وخت کښې اجازت غوښتلو سره راځي دغه شان دتلو په وخت کښې هم زما د نبي ﷺ نه اجازت اخلئ نو ځئ. خاص کر په داسې وخت کښې چه کله ګڼړه وی او په څه ضروري خبره باندې مجلس شوې وی مثلاً د جمعه مونځ یا داختر مونځ یا څه ډله ده یا څه مجلس شوری ده وغیره وغیره نو په داسې موقعو باندې تر کومې چه د حضور ﷺ نه اجازت نه وی اخستې اخوا دیخوا مه ځئ د کامل مؤمن یوه نښه دا هم ده. بیا ئې خپل نبي ﷺ ته اوفرمائیل کله چه دوی تا نه د څه ضروري کار د پاره اجازت اوغواړی نو تاسو چه په دوی کښې چا ته غواړې اجازت ورکوه او د هغوی د پاره د ښښنې دعاګانې هم غواړه. ابوداؤد وغیره کښې دی کله چه په تاسو کښې څوك یو مجلس ته لاړشي نو اهل مجلس ته سلام کوني او چه کله د هغه ځائ نه تلل غواړني نو بیا هم سلام کوني. د آخری ځل سلام د اول ځل سلام نه څه کم نه دې. دا حدیث په ترمذی (¹) کښې هم دې او امام صاحب دا حسن ګرځولې دې.

د رسول الله ﷺ احترام:- خلقو چه به حضور ﷺ کله راغوښتلو نو د حضور ﷺ نوم یا کنیت به ئې په معمولي توګه باندې لکه څنګه چه خپل مینځ کښې یو بل راغواړی آواز به ئې کولو نو الله ﷻ د دې بې ادبئ نه منع اوفرمائیله چه نوم مه اخلئ بلکه یا نبي ﷺ یا رسول الله ﷺ وائې چه د هغوی د بزرګئ عزت او ادب خیال اوساتلې شی (²) هم د دې په شان آیت ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقُوْلُوْا رَاعِنَا وَقُوْلُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوْا ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ﴾ (³) او هم د دې په شان آیت ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا

---

¹) ابوداؤد کتاب الادب باب فی السلام اذاقام من المجلس:٥٢٠٨ وسنده حسن، ترمذی:٢٧٠٦، احمد:٢/٢٨٧، الادب المفرد: ١٠٠٨، ابن حبان: ٤٩٤.

²) الطبری:١٩/٢٣٠.

³) ٢/البقرة:١٠٤.

Scanned with Ca

﴿لَا تَرْفَعُوٓا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾[1] دي يعنی د ایمان والاخپل آوازونه دنبی ﷺ په آواز باندې مه اوچتونی دحضور ﷺ په وړاندې په اوچتواوچتو آوازونو سره خبرې مه کونی لکه چه څنګه په آزادنی سره خپل مینځ کښې یوبل سره کونی. که داسې مو اوکړه نو ټول عملونه به مو غرق شی اوپته به هم درته اونه لګی الخ. تردې پورې اوفرمائیل چه کوم خلق تاته د حجرې نه شاته چغې وهی نو په هغوی کښې اکثربې عقل دی که چرې هغوی صبر کولې ترهغه وخت پورې چه تاسو پخپله هغوی له راشئی نودا د هغوی د پاره بهتر وه. نودا ټول آداب ورته اوخودلې شو چه حضور ﷺ ته څنګه خطاب کوی. حضور ﷺ سره به خبرې اترې څنګه کوې. دهغوی په وړاندې به څنګه خبرې کوې. بلکه اول خو حضور ﷺ سره په غوږکښې دخبرې کولوډپاره صدقه ورکول وو. یومطلب خود دې آیت دا شو دویم داچه درسول الله ﷺ دعا تاسو دخپلې دعا په شان مه ګڼړنی دحضور ﷺ دعاخو مقبوله اومستجابه ده. خبردار کله هم زمونږ نبی ﷺ ته تکلیف ورنه کړنی هسې نه چه دهغوی دخُلې مبارکې نه کلمه اونه خی ګنی تباه برباد به شئی.[2] ددې نه د وړاندې جملې په تفسیرکښې مقاتل بن حیان m فرمائی د جمعه په ورځ په خطبه کښې کیناستل په منافقانو باندې ډیر سخت تیریدل جمات ته په راتلواو خطبه شروع کیدو نه پس هیڅ څوك به د نبی کریم ﷺ د اجازت نه بغیر نه تلوخوچه کله به داسې څه ضرورت وو نو په اشاره باندې به نې دحضور ﷺ نه اجازت اخستلواوحضور ﷺ به اجازت ورکولوځکه چه د خطبه دوران کښې خبرې کولوسره جمعه باطل کیږی نودامنافقان به په ترخ ترخ کښې سترګې بچ کولې اوخونیدل به.[3] سدی m فرمائی چه کله به دامنافقان په جمع کښې وو نود یوبل نه به ئې خان پناه کولو اوتختیدل به. دالله ﷻ دپیغمبراودهغه دکتاب نه به اخواکیدل. دصف نه به وتل اوپه خلاف باندې به تیاریدل. کوم خلق چه د رسول الله ﷺ دامردسنتودرسول ﷺ د حکم اود هغوی د طریقې اود رسول الله ﷺ د شرع خلاف اوکړی هغوی به سزا کولې شی. انسانانوله خپل اقوال افعال د رسول الله ﷺ سنتواو احادیثوسره ملاوول پکاردی چه څوك موافق وی ښه دی چه برابر نه وی نو مردود دی.[4] په ظاهره یاباطنه څوك هم دشریعت محمدی ﷺ نه خلاف اوکړی د هغه په زړه کښې کفر اونفاق د بدعت اوبدنی تخم کرلې شی یاهغه ته سخت عذاب ورکړې کیدې شی یاخوپه دنیاکښې دقتل حد قید وغیره سره یا په آخرت کښې عذاب. مسنداحمد کښې حدیث دې چه حضور ﷺ فرمائی زمااوستاسومثال داسې دې لکه چه یوسړی اُور بل کړې وی کله چه هغه ښه بل شو نودپتنګانو یوه ګڼړه جوړه شوه اوهغه په دې بې واره راپریوځی اوس که دې هغوی هرڅومره منع کوی ولې هغوی دی چه په شوق سره په دې کښې راپریوځی. اود دې سړی په منع کولوسره نه منع کیږی. هم دغه حالت زمااوستاسو دې تاسو په اُور کښې ورداخلیږنی او زه تاسو نه غیږې ډکوم دې نه مو منع کوم چه په اُورکښې مه ننوځئی د اُور نه بچ شئی خوتاسو زما نه منئی اوپه دې اُور کښې ورننوځئی. داحدیث په بخاری اومسلم کښې هم دې.[5]

---

[1] ٤٩/الحجرات:٢.

[2] الطبری:١٩٢٣٠.

[3] الدرالمنثور:٦/٢٣١.

[4] صحیح مسلم کتاب الاقضیة باب نقض الاحکام الباطلة وردمحدثات الامور:١٧١٨، صحیح بخاری:٢٦٩٧، ابوداوُد:٤٦٠٦، ابن ماجة:١٤، احمد:٦/٢٤٠، ابن حبان:٢٦ بلفظ مختلف.

[5] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الانتهاء عن المعاصی:٦٤٨٣، صحیح مسلم: ٢٢٨٤، احمد:٢/٣١٢، ترمذی:٢٨٧٤

Scanned with Ca

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا
خبردار شه | چې الله لره دی | هغه ټول |
ایا دساتئ چې په اسمانونو او په زمکه کښې
فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ
چې په اسمانونو کښې دی | او په زمکه کښې دی | معلوم دي الله ته | هغه حالت | چې تاسو
چې هرڅه دی اهغه ټول دالله ﷻ دی اهغه ته ستاسو دا موجوده حالت
عَلَيْهِ ؕ وَيَوْمَ يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ
په هغې باند يئ | او په کومه ورځ | چې واپس روان شي خلق | هغه ته | نو خبر به ورکړی هغوی ته
هم ښه معلوم دي |او په کومه ورځ چې خلق هغه ته واپس کړې شي انو هغه بهٔ ورته هغه ټول
بِمَا عَمِلُوْا ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٤﴾
دهغه هر څه | چې کړی دی هغوئ | او الله | په هر څه باند | ښهٔ علم لرونکې دي
عملونه په ګوته کړی کوم چه هغوی کړی وی |او الله ﷻ په هر څه پوهه دي

قوله تعالى:- قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ

د هريو هر حركت هغه پيژني:-دزمكې اوآسمان مالك دغيب اوحاضرعالم دبنديګانوپټ اوښكاره عملونه پيژندونكې هم هغه الله ﷻ دي. ﴿قَدْ يَعْلَمُ﴾ كښې ﴿قَدْ﴾د تحقيق دپاره دي لكه دې نه وارندې آيت ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖۤ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ﴾ (١) كښې او آيت ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾(٢)كښې اولكه آيت ﴿قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْۤ اِلَى اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ ﴾(٣)كښې اولكه چه﴿قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهٗ لَيَحْزُنُكَ الَّذِيْ يَقُوْلُوْنَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُوْنَكَ وَلٰكِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴾ (٤) اولكه چه ﴿ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا ۠ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴾(٥)كښې اوځنګه چه آذان كونكې وائي (قد قامت الصلوة) نوفرمائي چه په كوم حال باندې تاسوئي دكومواعمالواوعقيدو سره ئي تاسو نبي الله ﷻ ته ښه معلوم ني. دآسمان اوزمكې يوه ذره هم دالله ﷻ نه پټه نه ده.كوم عمل چه تاسو كوئي په كوم عمل چه تاسو نبي الله ﷻ ته ښكاره دي. هيڅ يوه ذره د الله ﷻ نه پټه نه ده او هرلوئ وړوكې په كتاب مبين كښې محفوظ دي. دبنديګانود ټول خير اوشر هغه عالم دي. كېږوكښې پټ شه كه هرڅومره پټ څه اوكړې هريوپټ ځيز او ښكاره ځيزهغه ته يوشان ښكاره دي. كه په غوږ كښې خبرې كوې كه په اوچت آوازسره دهغه په غوږونوكښې دی. د ټولوساه لرونكې رزق رسونكې هم هغه دې. د هريوساه لرونكى د

(١) ٢٤/النور:٦٣.
(٢) ٣٣/الاحزاب:١٨.
(٣) ٥٨/المجادلة:١.
(٤) ٦/الانعام:٣٣.
(٥) ٢/البقرة:١٤٤.

Scanned with Ca

هريوحال نه هم هغه خبر دې. هرڅه د اول نه په لوح محفوظ کښې درج دي. دغيبو کنجانې هم هغه سره دي کومې چه دهغه نه بغيرڅوك هم نه پيژني. داوچې او لمدې هريوڅيز هم هغه پيژني. د يوې پاڼې رژيدل دهغه دعلم نه بهرنه دي. د زمکې دننه په تياروکښې پرته دانه اوهيڅ اوچ اولوندڅيزداسې نه دې چه په کتاب مبين کښې نه وي. ددې مضمون نورهم ډير آياتونه او احاديث دي. کله چه مخلوق د الله ﷻ طرف ته واپس راوګرځولې شي هغه وخت به د هغوى په وړاندې د هغوى د وړې نه وړه نيکى اوبدى پيش کولې شي.ټول وړاندې روستو اعمال به اوګورى. عمل نامه به په ويره سره ګوري او خپل د عمر ټول حالات چه په دې کښې اووينى په حيرانتياسره به وائى چه دا څنګه کتاب دې چه ده خود لوئ نه لوئ څيز څه چه د وړوکى نه وړوکې څيز هم نه دې پريخې. چاچه څه کړې وي هم هلته به ئې موجود مومي. ستاد رب ذات د ظلم نه پاك دې. په آخرکښې اوفرمائيل الله ﷻ ډير هوښياردې هريوڅيز د هغه په علم کښې دې.

(الحمد لله) د سورت نور تفسير هم خيراوعافيت سره ختم شو.

....

ایاتونه		سورة الفرقان مكية وهي سبع وسبعون اٰية وست ركوعات		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۷۷		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		۶

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ

ډير برکت والا دې | هغه ذات | چې نازل ئې کړو | دا فرقان | په بنده خپل باند | دپاره ددې چې شي

هغه الله ﷻ ډير د برکت خاوند دې اچاچې خپل بنده (محمد ﷺ) باندې قران نازل کړې دې اچې دټولو

لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا ۨ ۙ‏ ﴿۱﴾ الَّذِىۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ

دپاره دټول جهان والو | يرونکې | هغه ذات | چې هغه لره ده | بادشاهي داسمانونو | او دزمکې

جهانونو دپاره (دعذاب) نه ويرونکې دې اصرف هغه ذات دې چې په اسمانونو اوپه زمکه کښې

وَلَمۡ يَتَّخِذۡ وَلَدًا وَّلَمۡ يَكُنۡ لَّهٗ شَرِيۡكٌ فِى الۡمُلۡكِ وَخَلَقَ

اونه ئې دې نيولې | خوئې | او نشته هغه لره | شريك | په بادشاهئ کښې | او پيدا ئې کړو |

دهغه بادشاهي ده |اوهغه هيڅوک په خويتوب سره نيولى نه دى | نه ورسره په بادشاهئ کښې څوک شريک شته دې

كُلَّ شَىۡءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقۡدِيۡرًا ﴿۲﴾

هر څيز | پس په اندازه ئې کړو هغه | په اندازه کولو سره |

اوهغه هرڅيزپيدا کړې دى | بيائې دهرڅيزدپاره جدا جدا اندازه مقرر کړې ده

قوله تعالى:- تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ

د الله ﷻ ذات اقدس بابرکت دې :-الله ﷻ دخپل رحمت بيان فرمائى چه په خلقوباندې دهغه بزرګى ښکاره شى چه هغه داپاك کلام په خپل بنده محمد ﷺ باندې نازل کړې دې.دسورت کهف په شروع کښې ئې هم خپل حمد په دې صفت سره بيان کړې دې. دلته خپل خان دبرکت خاوند کيدل بيانوى،اوهم

Scanned with Ca

دا صفت نی بیان کړو دلته نی لفظ﴿نزل﴾اوفرمانیلودکوم نه چه بارباریه کثرت سره نازلیدل ثابتیږی لکه چه ارشاددي﴿وَالْكِتٰبِ الَّذِیْ نَزَّلَ عَلٰی رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِیْۤ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ یَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِیْدًا﴾(١)رومبنی کتابونه نی په لفظ﴿ اَنْزَلَ ﴾سره اوداآخری کتاب نی په لفظ﴿ نَزَّلَ ﴾ اوفرمانیلوخکه چه اولنی کتابونه په یوځل نازل شوی اوقرآن کریم لږ لږ د ضرورت مطابق نازلیدلو. کله څه آیاتونه کله څه سورت اوکله څه احکام. په دې کښې یولوئ حکمت داهم وو چه خلقو ته په دې باندې عمل ګران نه وی اوښه یادشی اود منلود پاره نی زړه کولاوشی لکه څنګه نی چه په دې سورت کښې فرمانیلی دی چه د کافرانویواعتراض داهم دې چه دا قرآن کریم په دې نبی ﷺ باندې په یوځل ولې نازل نه شو؟ جواب ورکړې شو چه داسې خکه نازل کړې شو چه دې سره ستا زړه لګیدلې وی او په آرام آرام نازل کړو دوی چه کومه خبره هم جوړوی مونږ به د هغې پوره او صحیح جواب ورکوو چه ښه د تفصیل والا دې.(٢) هم داوجه ده چه دلته د دې نوم فرقان کیخودلې شوځکه چه دا په حق اوباطل کښې هدایت اوګمراهئ کښې فرق کونکې دې. په دې سره په نیکئ او بدئ حلال اوحرام کښې فرق کیږی. د قرآن کریم داپاك صفت بیانولوسره په چاچه قرآن نازل شود هغه یوپاك صفت بیان کړې شوچه هغه خاص هم د هغه په عبادت کښې اوسیدونکې دې. د هغه مخلص بنده دې داصفت د ټولونه اوچت صفت دې. د دې د پاره د لویولویونعمتونود بیان په موقعه باندې د نبیکریم ﷺ هم دا صفت بیان کړې شوې دې لکه دمعراج په موقعه باندې ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیْۤ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَی الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِیْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِیَهٗ مِنْ اٰیٰتِنَا ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ﴾(٣)اولکه چه دخپل خاص عبادت جمعه دمانځه په موقعه اوفرمانیلې شو ﴿وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ یَدْعُوْهُ كَادُوْا یَكُوْنُوْنَ عَلَیْهِ لِبَدًا﴾(٤) اوچه کله دالله ﷻ بنده یعنی حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ د عبادت دپاره اودریږی الخ. هم داصفت د قرآن کریم د نازلیدلو اوحضور ﷺ له د مقربې فرښتې د راتللود اکرام د بیان په موقعه بیان کړې شو. بیاارشاد اوشو چه د دې پاك کتاب د حضور ﷺ طرف ته نازلیدل ددې د پاره دی چه حضور ﷺ د ټول جهان د پاره خبرورکونکې جوړ شی داسې کتاب چه ټول حکمت اوهدایت والا دې کوم چه پوره تفصیل اوچت ښکاره اومحکم دې کوم له چه خواله هم باطل نه شی راتلې کوم چه د حکیم اوحمید الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې. چه نبی کریم ﷺ دې تبلیغ په ټوله دنیاکښې اوکړی. هریوسور سپین لرې اونیزدې د الله ﷻ د عذابونونه اوویروی. کوم هم چه د آسمان لاندې اود زمکې د پاسه دې د هغه طرف ته د حضور ﷺ رسالت دې لکه څنګه چه پخپله د رسول الله ﷺ ارشاد دې زه د ټولو سرو اوسپینو انسانانوطرف ته رالیګلې شوې یم(٥)بل ارشاددې ماته پنځه خبرې داسې راکړې شوی دی چه مانه وړاندې یونبی ته هم نه دی ورکړې شوی په دې کښې یوه دا ده چه هر یو نبی به خپل خپل قوم ته لیګلې شو خوزه د ټولې دنیاطرف ته لیګلې شوې یم (٦) پخپله قرآن پاك فرمانی ﴿قُلْ یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ اِنِّیْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَیْكُمْ جَمِیْعَا الَّذِیْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ یُحْیٖ وَیُمِیْتُ ۪ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ الَّذِیْ یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ﴾(٧)اې نبی اعلان اوکړه چه اې ددنیاخلقوزه ستاسو ټول طرف ته د الله ﷻ پیغمبریم بیافرمانی چه زه رسول جوړونکې اورالیګونکې اوپه ماباندې داکتاب نازلونکې هم هغه الله ﷻ دې چه دآسمان اوزمکې یوازې مالك

(١) ٤/النساء:١٣٦.
(٢) ٢٥/الفرقان:٣٢-٣٣.
(٣) ١٧/الاسراء:١.
(٤) ٧٢/الجن:١٩.
(٥) صحيح مسلم كتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة:٥٢١، احمد:٤/٤١٦، مجمع الزوائد٨/٢٥٨.
(٦) صحيح بخارى كتاب التيمم باب نمبر١، حديث:٣٣٥، احمد:٣/٣٠٤، ابن حبان:٦٣٩٨.
(٧) ٧/الاعراف:١٥٨.

Scanned with Ca

نازلونکې هم هغه الله ﷻ دې چه داسمان اوزمکې يوازې مالك دې.کوم کارچه کول غواړی هغې ته وائی چه اوشه نوهغه هم هغه وخت کيږی هم هغه وژل کوی اوهم هغه ژوندی کول کوی نه د هغه څوك اولادشته اونه د هغه څوك شريك. هريوڅيز د هغه مخلوق اود هغه د پالنې لاندې دې د ټولوخالق مالك رازق اومعبود هم هغه رب دې چه د هريوڅيز اندازه مقررونکې اوتدبيرکونکې هم هغه دې.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
اواونيول خلقو | بې دهغه نه | نور خدايان
او دې مشرکانو د الله ﷻ
لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ
چې نۀ پيدا کوی | هيڅ څيز | بلکه هغوئ | پيدا کړې کيږی | اونۀ لری اختيارهغوئ |
نه علاوه نور داسې خدايان جوړ کړی دی | چې هيڅ څيز پيدا کولې نشی |بلکه دوئ په خپله جوړ کړې
لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً
دپاره دځانونو خپلو | دنقصان | اونۀ دنفعې | اونۀ لری اختيار | دمرګ | اونۀ دژوند |
شوی دی |اودوئ دخپل ځان دپاره د نفعې او د نقصان څه اختيار نه لری |اونه د چا دمرګ او نه
وَلَا نُشُورًا ۝
اونۀ دپورته کولو دقبرنه
دژوند اختيار لری|

قوله تعالى:- وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا

بې اختياره معبود څنګه؟ :-دمشرکانو جهالت بيانولې شی چه هغه خالقؒ مالك قادر مختار بادشاه پريږدی اودهغوی عبادتونه کوی چه څوك دمچ يووزر هم نه شی جوړولې بلکه هغوی پخپله د الله ﷻ جوړ شوی دی اوهم دهغه پيداکړې شوی دی هغوی خپل ځان ته هم څه نفع نقصان رسولومالکان نه دی چه لاتورو سره به څه ښيګړه اوکړی يابه نوروته څه نقصان اورسوی يادويمه څه خبره به اوکړې شی هغوی يا خو د خپل مرګ او ژوند ياد بيا راژوندی کيدوهم اختيارنه لری بيادخپل ځان عبادت کونکی اوددې څيزونو مالکان به څنګه شی؟ خبره هم داده چه ددې ټولوکارونومالك هم الله ﷻ دې هم هغه کوی اوهم هغه وژل کوی هم هغه به ټول مخلوق د قيامت په ورځ د نوی سر نه راژوندی کوی په هغه باندې دا کارګران نه دې ديوپيداکول اود ټولوپيداکول يود مرګ نه پس ژوندې کول او ټول راژوندی کول هغه ته يوشان او برابردی. د سترګې په رپ کښې د هغه حکم پوره کيږی صرف په يوآواز سره به ټول مړ شوې مخلوق به راژوندې شی اود هغه په وړاندې به په يوارت کولاوميدان کښې ولاړوی. بل آيت کښې فرمائيلی دی صرف ديوخل به هم يوآواز وی چه ټول مخلوق به زمونږ په وړاندې حاضر شی([1]) هم هغه معبود برحق دې دهغه نه بغيربل څوك رب نشته نه د عبادت لائق څوك شته د هغه غوښتلې شوې کيږی د هغه دخوښې نه بغيرهيڅ هم نه کيږی هغه د هلکانوجينکونه عديل اوبديل نه وزيراونظيرنه شريك او سهيم نه پاك دې هغه واحد دې صمد دې هغه لم يلد دې هغه لم يولد دې د هغه برابر هيڅ څوك نشته.

[1]) ٣٦/يس:٥٣.

Scanned with Ca

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ

| اووائی | هغه کسان | چی انکار ئې کړې دی | چی نه دی دا فرقان | مګر

او کافران وائی چی دا (قرآن) خو بس تش

اِفْكُ اِفْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ

دروغ دی | چی دخانه ئې جوړ کړې دی | او امداد کړې دی دده سره | په دی کار باند | خلقو نورو

دروغ دی | چی دی سړی دخان نه راجوړ کړی دی | او نورو خلقو ورسره ددې جوړولو کښې مدد کړې دی

فَقَدْ جَآءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ۚ وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ

پس راتلل کړی دی دې خلقو | په ظلم | او په دروغ سره | اووائی دوی | چی دا قیصې دی پخوانو خلقو

خلقو ډیر زیاتې او کړو | او غټ دروغ ئې اووئیل | او دوی وائی چی دا د پخوانو خلقو

اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا

چی لیکلی ئې دی په بل چا | او هم دغه لیکل | اوروولې کیږی | په ده باند | صبا | او بیګاه

قیصې دی | چی دې سړی په چا لیکلې دی | او هم دغه لیک ورته صبا بیګاه اوروولې شی

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِيْ يَعْلَمُ السِّرَّ فِى السَّمٰوٰتِ

ورته اووایه | چی نازل کړې دی دا فرقان | هغه چا | چی پوهیږی | په هر پټ راز | چی په آسمانونو

ته ورته اووایه چی دا (قرآن) هغه ذات نازل کړې دی | چی هغه ته دزمکې او آسمانونو

وَالْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا

او زمکه کښې دی | بیشکه چی الله | دی | بښونکې | مهربانه |

هریو راز معلوم دی | بیشکه هغه بښونکې مهربان دی |

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ

د کافرانو په رسول الله ﷺ باندې دروغ او دهغه جواب :-د مشرکانو یوجهالت پورته آیاتونو کښې بیان کړې شو کوم چه د الله ﷻ د ذات باره کښې وو دلته دویم جهالت بیانولې شی چه د رسول الله ﷺ ذات مبارک سره دې هغوی وائی چه دا قرآن پاك خو هغه د نورو په امداد سره هم پخپله د ځان نه جوړ کړې دې الله ﷻ فرمائی چه دادې د هغوی ظلم اودروغ د کوم دباطل کیدوچه هغوی ته پخپله هم علم دی وائی خو پخپله دخپلو معلوماتو هم خلاف وائی کله بکواسونه کوی چه دوړاندې کتابونو قصې ده لیکلې دی هم هغه سحر او مابنام په خپل مجلس کښې لولی.دا دروغ هم هغه دی په کومو کښې چه د چا هم څه شك نشته ځکه چه صرف اهل مکه نه بلکه دنیا پیژنی چه زمونږ نبی ﷺ امی وونه نی لیکل پیژندل اونه لوستل.

د ځلوېښتو کالو پورې درسول علیه السلام حالت:-دځلوېښتو کالو په اولنی ژوند کښې یوساعت هم داسې نه وو په کوم باندې چه څوك ګوته اوچته کړې شی.دحضور ﷺ یو یو صفت داسې وو په کوم چه زمانه ګواه وه په کوم چه اهل مکه فخر کولو دحضور ﷺ عام مقبولیت او محبوبیت اوچت اخلاق دمعاملې په ښه

Scanned with Ca

طریقه کول دومره زیات شوې وو چه په هرپوزره کښې د حضورﷺ مقام وو عامو ژبوبه هغوی ته محمدآمین په ښکلې خطاب سره یادولو. دنیا به د حضورﷺ په قدمونوکښې خپلې سترګې غوړولې کوم بوزړه وو چه د حضرت محمدﷺ کورنه وو؟ کومه یوه سترګه به وی چه په هغې کښې د احمد عزت نه وی؟ کومه یوه ګنړه وه چه په هغې کښې به دحضور ﷺ د خیرذکر نه وی؟ کوم یوهغه سړې وو چه د حضورﷺ دبزرګنی صداقت امانت نیکنی اوښیګړې قائل نه وو؟

د نبوت نه پس حالت:-بیا چه کله د الله ﷻ د ټولونه په اوچت عزت سره حضورﷺ عزت دارکړې شو د آسمانی وحی حضورﷺ امین جوړکړې شو نوصرف دپلار نیکه طریقې ختمیدوسره لیدو باندې نودا بې وقوفان دبې کونې باډولی په شان راګرګړی شودتالی دبیګن په شان اخوادیخواشو.خودخبرو جوړولو او عیبونه لټولوخود دروغو پښې چرته وی؟ کله به ئې حضورﷺ ته شاعر وئیل کله ساحر کله مجنون او کله کاذب. حیران وو چه څه ورته اووایو؟ اوځنګه دا خپل جاهلانه طریقه ژوندې پاتې کړو اود خپلو باطلومعبودانو جهنډا څنګه پرینوځی؟ اوځنګه دتیاروډکه دنیا د الله ﷻ په نورسره روښانه نه کړې شی هغوی ته جواب ملاویږی چه د قرآن رښتونې مطابق واقع حق خبرې د الله ﷻ ورکړې شوی دی کوم چه دغیبوعالم دې د چانه چه یوه ذره پټه نه ده چه دتیروشووبیان په دې کښې دې حق دې دراتلونکی وخت بیان په دې کښې دې رښتیادې د الله ﷻ په وړاندې شوې دې اوکیدونکې خبرې یوشان دی هغه غیب هم داسې پیژنی لکه چه ښکاره.دې نه پس خپل د غفاریت شان اود رحم اوکرم شان بیان فرمانی دې د پاره چه خراب خلق هم د هغه نه ناامیده نه شی که هرڅه ئې کړی وی خوچه اوس خو هغه ته تیټ شی توبه اوکړی او په خپلو کړو باندې پښیمانه شی اود رب رضا اوغواړی د رحیم د رحمت نه قربان شم چه داسې سرکشه اود الله ﷻ دښمنان اود رسول الله ﷺ داسې بهتان تړونکی دومره سزاکانې ورکونکی خلقو ته هم د خپل عام رحمت دعوت ورکوی اود خپل کرم طرف ته هغوی راغواړی. که هغوی الله ﷻ ته بدوانی که رسول الله ﷺ ته بدوائی په کلام الله پورې خبرې کوی او الله ﷻ د هغوی د خپل رحمت طرف ته لارخودنه کوی دخپل فضل اوکرم طرف ته دعوت ورکړی اسلام اوهدایت په هغوی باندې پیش کړی خپلې ښکلې خبرې هغوی‌ته ښې کړی اوپوهه ئې کړی. په یوبل آیت کښې د عیسایانود تثلیث پرستنې (ددریوخدایانو) ذکرکولوسره دهغوی دسزاکانوبیان کولوسره فرمائی ﴿فَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (¹)داخلق ولې الله ﷻ ته توبه نه کوی؟ ولې دهغه طرف ته نه تیتیږی اود هغه نه د خپلو ګناهونو معافی ولې نه غواړی؟ هغه خوډیر زیات ښښونکې اومهربان دې. مؤمنان تنګونکی هغوی په فتنه کښې اچونکوذکر کولوسره په سورت بروج کښې فرمائی چه که داسې خلق هم توبه اوکړی د خپلو خرابوکارونونه اخواشی نوزه به هم د هغوی نه خپل عذاب اخواکړم او رحمتونوکښې به ئې داخل کړم. امام حسن بصری څومره ښکلې اومزیداره خبره بیان کړې ده هغوی فرمائی چه د الله ﷻ رحم اوکرم ته اوګوره چه دا خلق د هغه ګران اوقدردان بندیګان تنګوی وهی ټکوی قتل کوی اوهغه دوی د توبه طرف ته اود خپل رحم اوکرم طرف ته راغواړی. فسبحانه اعظم شانه.

وَقَالُوا
او وائي دوئ
او دوئ وائي

(¹) ٥/المائدة:٧٤.

Scanned with Ca

مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ ؕ لَوْلَآ اُنْزِلَ

څه دي دې رسول لره | چې خوري | طعام | او ګرزي | په بازارونو کښې اولې رااونه لیږلې شوه

دا لا څنګه رسول دې چې خوراکونه کوي | او په بازارونو کښې ګرځي | ده ته څوک فرښته

اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا ۙ۝۷ اَوْ يُلْقٰٓى اِلَيْهِ

ده ته | یوه فرښته | چې وي | دهغه سره | یرونکی | یا چې راغورزولې شوې وي | ده ته |

ولې راونه لیږلې شوه | چې هغه ورسره د ویرولو دپاره ملګرې وې | یا ورته د غیبو

كَنْزٌ اَوْ تَكُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ يَّاْكُلُ مِنْهَا ؕ وَقَالَ الظّٰلِمُوْنَ

یوه خزانه | یا چې وي | ده لره | یو باغ | چې خوراك ئې کولې | دهغې نه | اووائی ظالمان

خزانه ورکړې شوې وې | یا ورسره باغ وې | چې دهغې نه ئې خوړلې | او دا ظالمان وائی

اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ۝۸ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا

نۀ یئ روان تاسو | مګر | په یو سړی پسې | چې جادوپرشوېدې | او ګوره اے نبی | څرنګې بیانوی دوئ

چې تاسو خلق خو په داسې سړی پسې روان یئ | چې جادو پرې شوې دې | اے نبی ﷺ ! او ګوره کنه

لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ۝۹

تالره | مثالونه | پس دوئ بې لارې شوی دی | پس دوئ طاقت نۀ لری | دلارې موندلو

دوئ ستا په حقله څنګه عجیبه عجیبه خبرې کوی | دوئ ګمراه شول نوځکه دوئ سمه لار موندلې نشی

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا

ډیر برکت والا دې | هغه ذات | که اوغواړی | نو اوبه ګرځوی (دربه کړی) | تالره | بهتره

هغه ذات ډیر د برکت خاوند دې | که اوغواړی نو تاته به ددې نه هم بهتر څیز درکړی

مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ

ددې څیزونو نه | ډیر باغونه (به وی) | چې بهیږی به | لاند (دونو) دهغې نه | نهرونه

(یعنې) باغونه چې دهغې (دونو) لاندې به ولې بهیږی | او ستا دپاره به

وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ۝۱۰ بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ ۫ وَاَعْتَدْنَا

او جوړ به کړی تالره | محلونه | بلکه دروغ ګڼړلی دوئ | قیامت | او تیار کړې دی مونږه

محلونه جوړ کړی | خبره داده چې دا خلق د قیامت نه منکر دی | او څوک چې د قیامت نه

لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيْرًا ۚ۝۱۱ اِذَا رَاَتْهُمْ

دپاره دهغه چا | چې دروغ ګڼړی | قیامت | دلمبو وور | کله چې | اووینی دوئ هغه وور

منکر وی | نو مونږ هغوئ دپاره دوزخ تیار کړې دې | څه وخت چې هغه (خلق)

مِّنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَّزَفِيْرًا ۝۱۲ وَاِذَآ

دخانې لرې نه | وابه وری دوئ | دغه اور لره | غصه | او اوازونه | او کله چې

دوزخ د لرې نه اووینی | ....نو دوئ به دهغه غصه او اوازونه واوری | او هر کله چې

أُلْقُوْا	مِنْهَا	مَكَانًا	ضَيِّقًا	مُّقَرَّنِيْنَ	دَعَوْا	هُنَالِكَ
اوغورزولي شي دوئ	ددوزخ نه	خائي	تنګ ته	ترلي شوي	اوازونه به اوکړي	هلته
دوئ ددزخ په يو تنګ خائي زنځيرونو کښې ترلي شوي او غورزولي شي انو هلته به دمرګ دعاګاني						

ثُبُوْرًا	لَا تَدْعُوا	الْيَوْمَ	ثُبُوْرًا	وَّاحِدًا	وَّادْعُوْا	ثُبُوْرًا	كَثِيْرًا
هلاکت ته	مه رابلئ تاسو	نن ورځ	مرګ(هلاکت)	يو	اوراوبلئ	مرګ	ډير
اوغواړي	(ورته به اووئيلي شي) چې نن مرګ مه غواړئ	بلکه ډير ډير مرګونه غواړئ					

قوله تعالى:- وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ

دنبوت مقام اودجاهلانو اعتراضونه:-دې بې وقوفتوب ته ګوره درسول الله ﷺ درسالت نه د انکارو جه بيانوي چه دې دخوراك څښاك ولې محتاج دې اوبازارونوته دتجارت اولين دين د پاره ولې ځي راځي؟ ده سره يوفرښته ولې نازله نه کړې شو؟چه هغې دده د دعوې تصديق کړې وواوخلق ئې دده ددين طرف ته رابللې او دالله ﷻ دعذاب نه ئې خبرولې. فرعون هم دا وئيلې ووچه ﴿فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ﴾[1] ده ته د سرو زرو بنګړې ولې نه دی اچولې شوی ياد ده د امداد دپاره دآسمان نه فرښتې ولې نه نازليږي؟ ددې کافرانو زړونه يو شان دی دحضور ﷺ دزمانې کافرانو هم داسې وئيلې ووچه ښه ده که داسې نه وی نوده ته يوه خزانه ولې نه شی ورکولې چه ته پخپله په آرام باندې خپل ژوند تيرکړې وې اونورخلقو ته ئې هم ورکولې ياده سره چرته يو ګرځيدونکې باغ وې چه د خپل خوراك څښاك نه خو بې فکره وو بيشکه دا هرڅه په الله ﷻ باندې آسان دی. خو زردا څيزونه نه ورکولو کښې هم حکمت دې دا ظالمان مسلمانان هم دهوکه وی اووائی چه تاسو يو داسې سړی پسې لګيدلې ئې په کوم چه چاجادوکړې دې.ګوره خوځنګه بې بنياده خبرې کوی؟چرته په يوه خبره هډواودريږی نه اخوا ديخوا اوړی راوړی. کله ئې ورته جادوګراووئيل نو کله ئې په ده باندې دجادوکيدلواووئيل لکه ئې ورته شاعر اووئيل اوکله ئې ورته دچاخودلې اووئيل کله ئې ورته کذاب اوکله مجنون اووئيل سره د دې چه دا ټولوخبرې فضول بکواس دې اود دې غلط کيدل ددې نه هم ثابت دی چه پخپله په دوی کښې اختلاف اوتضاددې. په يوه خبره پخپله ددې کافرانو اعتماد نه پيداکيږی. کله ئې پريږدی اوکله ئې بيا کوی.کله ئې بدلوی په يوه صحيح خبره هډواودريږی نه. کوم طرف ته چه متوجه کيږی لارهيروی ټکرې خوری حق خو يوه خبره ده په دې کښې مخالفت اواعتراض نه شی کيدلې.ناممکن دی چه داخلق د دې ګډوډو خبرونه اووتلې شی بې شکه که رب اوغواړی نوداکافران چه څه وائی د دې نه ډير بهتر خپل نبی ﷺ ته په دنياکښې ورکړی هغه د ډيروبرکتونو والا دې د کانړو نه جوړشوی کورته عرب قصروائی که هغه لوئ وی اوکه وړوکې([2])حضور ﷺ ته خود الله ﷻ د طرف نه وئيلې شوی وو که تاسو غواړئ نود زمکې خزانې اود هغې کنجيانې تاته درکړې شی اوددنيابه دومره مالك کړې شې چه بل چاته به دومره نه وی ملاوشوې.دې سره به ستاد آخرت انعامونه ځنګه چه دی هم هغه شان به باقی وی خورسول الله ﷺ دا خوښ نه کړل اوجواب ئې ورکړو چه زمادپاره داټول هم په آخرت کښې جمع کړه.

د کافرانو د جوابونووجه او دوئ ته جوابونه:-بيافرمائی داڅه چه دوی وائی داصرف په تکبر دښمنئی ضد د وجه نه وائی.دا نه دی چه ددوی وئيلې شوې ويناب اوشی نودوی به مسلمانان شی.هغه وخت به بيا څه بل څه بهانه جوړه کړی ددوی په زړه کښې خودا خيال دې چه قيامت نه کيدونکې دې خودداسې

[1]) ٤٣/الزخرف:٥٣.
[2]) الطبری:٣٤٣/١٩.

خلقودپاره مونږ هم دردناك عذاب تيار كړې دې كوم چه دهغوى د برداشت نه بهر دې چه لمبې وهونكې سوركيدونكې اوسوزونكې تيزاُوردې. اوس به لادوزخ د دوى نه د سلوكالو په فاصله وى چه كله د هغوى نظر په دوزخ اود دوزخ نظر په دوى باندې پريوځى نو هغه دوزخ به تاويږى راتاويږى او په جوش اوتيزنى سره به آوازونه راوباسى كوم چه به دابدنصيب اورى اودهغوى وارِبه خطاكيږى هوش به ترې خى واربه ئى خطاكيږى دوزخ به په دې بدكارانو باندې غاښونه چيچى او په غصه كښې به تاويږى او شوربه كوى چه كله به ددې كافرانو يوه نواله جوړه كړى اوكله به د دې ظالمانونه بدله واخلم؟

ددوزخ دپاره سترګې هم شته خطرناك اوازونه به كوى:-سورت تبارك كښې دى كله چه داخلق په دې كښې واچولې شى نود لرې نه به د دې ويرونكى آوازونه اورى اوهغه به داسې لمبې وهى چه هم اوس به د جوش د وجه نه اوشليږى(١)ابن ابى حاتم كښې دى رسول الله ﷺ اوفرمائيل كوم سړې چه زمانوم واخلى اوزماپه ذمه هغه خبره اوكړى كومه چه مانه وى كړې اوكوم سړې چه دخپل مورپلارنه بغيربل چاته مورپلار اوښائى اوكوم غلام چه دخپل آقانه بغير بل طرف ته د خپلې غلامئى نسبت اوكړى هغه دې د دوزخ د دوارو سترګوپه مينځ كښې خپل ځاى جوړكړى. خلقو ونيل يارسول الله ﷺ د دوزخ هم سترګې دى؟حضورﷺ اوفرمائيل او ولې تاسود الله ﷻ د كلام داآيت نه دې اوريدلې ﴿إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾(٢)يوځل حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ حضرت ربيع m وغيره خان سره اخستې وو چرته روان وو په لاركښې دلوهاردكان راغلوهغوى هلته اودريدل اوكومه اوسپنه چه په اُور كښې ګرميدله هغه ئى اوكتله. د حضرت ربيع خو ډير خراب حال شو د الله ﷻ د عذاب نقشه ئى د سترګو په وړاندې راتيره شوه نيزدې وه چه بې هوشه شوې راپريوتلې وو.دې نه پس هغه د فرات غاړې له لاړو هلته ئى تندور اوليدلوچه دهغې په بيخ كښې اُورشغلې وهلې ناڅاپى دهغوى د ژبې نه دا آيت اووتلودې اوريدوسره حضرت ربيع بې هوشه شو راپريوتلو په كټ ئى واچولو كورته ئى راورسولو. د سحرنه واخله ترغرمې پورې حضرت عبدالله بن مسعودﷺ هغه سره ناست وو او خيال ئى كولو خو حضرت ربيع ته هوش رانغلو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې كله چه دوزخيان د دوزخ طرف ته راښكلې شى دوزخ به چغې كړى اوداسې غرارې به شروع كړى چه ټول اهل محشر به اوويريږى. بل روايت كښې دى بعضې خلق چه كله دوزخ ته بوتلې شى دوزخ به راغونډشى الله ﷻ چه مالك رحمن دې دده نه تپوس اوكړى داڅه خبره ده؟ هغه به جواب وركړى ياالله ده خو به په خپلو دعاګانوكښې د دوزخ نه پناه غوښتله نن هم پناه غواړى. الله ﷻ ته به رحم راشى حكم به اوشى چه دې پريږده. څه نور خلق به بوځى هغوى به وائى اې پروردګار زمونږ خو ستانه داګمان نه وو الله ﷻ به فرمائى تاسو څه ګنړل؟ هغوى به وائى هم دا چه ستا رحمت به مونږ پټ كړى ستاكرم به زمونږ سره شامل حال شى ستا خور رحمت به مونږ په خپله لمن كښې واخلى. الله ﷻ به د هغوى خواهش هم پوره كړى او حكم به اوكړى چه زما دابنديګان هم پريږده. څه نور خلق به راښكونكې راولى د دوى په كتلو سره به دوزخ شور جوړكړى اود هغوى طرف ته به وراوړاندې شى اوداسې غرمبارې به شروع كړى چه ټول اهل محشر به اوويريږى. حضرت عبيدبن عميرفرمائى كله چه دوزخ د غصې په وجه رچيږى اوشور چغې صورې جوش اوخروش شروع كړى هغه وخت به ټولې مقربې فرښتې اوعزت داره اود درجو پيغمبران به رچيږى تردې چه حضرت ابراهيم خليل الله ﷺ به هم په زنګونونوباندې راپريوځى اووائى به چه اې الله زه نن تانه صرف د خپل خان بچاؤغواړم نور هيڅ نه غواړم. داخلق به داسې په تنګو اوتيارو مكانونوكښې وراوټونبلې شى لكه چه نيزه په يوه سوړه كښې وى.په بل روايت كښې دحضورﷺ ددې

(١) ٦٧/الملك:٧-٨.

(٢) ٢٥/الفرقان:١٢.الطبرى:١٩/٢٤٤.

Scanned with Ca

شی لکه چه نیزه په یوه سوره کښې وی.په بل روایت کښې دحضورﷺ ددې ایت متعلق سوال کیدلوسره د حضورﷺ دا فرمائیل نقل دی لکه چه میخ په دیوال کښې په سختنۍ سره ټکوهلې شی دغه شان به دا دوزخیان ورخښولې شی دوی به هغه وخت ښه راګیر کړې شوی وی.وینښته وینښته به نی تړلې وی. هلته به هغوی مرګ ته مرګ اوهلاکت ته به حسرت وانی هغوی ته به وئیلې شی چه یومرګ ولې راغواړنی؟ ولې په سوونوزرکونومرګ نه راوغواړنی؟ مسند احمد کښې دی د ټولونونه اول به ابلیس ته د دوزخ لباس واغوستلې شی دې به دا په خپل تندی پاندې کیږدی د روستونه به نی راکاږی اوخپل اولاد به روستولګولوسره به مرګ او هلاکت ته چغې وهی او منډې به وهی. ده سره به د ده اولاد هم ټول ارمان اوافسوس مرګ او غرقیدل راغواړی هغه وخت به هغوی ته دا وئیلې شی (١) د ثبور نه مراد مرګ هلاکت ویل حسرت خساره بربادی وغیره دی. لکه چه موسی عليه السلام فرعون ته وئیلې وو ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَٰفِرۡعَوۡنُ مَثۡبُورٗا﴾ (٢) فرعون زه دا ګنړم چه ته به ختمیږی بربادیږې به.شاعر هم لفظ ثبور د هلاکت او بربادئی په معنی کښې راوړی.

قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ
ورته اووایه | آیا دا انجام | بهتر دې | یا جنت دهمیشوالی | هغه | چی وعده شوی ده (دهغې)
تپوس ترې نه اوکړه چې دا (دوزخ) غوره دې ایا همیشه جنت کوم چې د نیکانو خلقو.
ٱلۡمُتَّقُونَۚ كَانَتۡ لَهُمۡ جَزَآءٗ وَمَصِيرٗا ١٥ لَّهُمۡ
دپرهیزګارانو سره | وی به (دا) | دپاره دهغوئ | بدله | او ځائې دورتلو | وی به دپاره دهغوئ |
سره وعده شوې ده | هغه ددوئ دپاره بدله او د واپس راتلو ځائې دې | هلته چه دوئ څه
فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ
په هغې کښې | هغه څه | چی غواړی هغوئ | همیشه به وی په هغې کښې | داده | په رب ستا باند |
غواړی هغه بهٔ موجود وی | همیشه به په کښې اوسیږی | دایوه وعده ده | ستاسو درب
وَعۡدٗا مَّسۡـُٔولٗا ١٦
وعده | غوښتلې شوی (خامخا پوره کونکی) |
په ذمه دغوښتلو قابله |

قوله تعالی:- قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۚ

جنت او جنتیان:- پورته بیان اوفرمائیلې شو چه دابدکاران به پرمخې په ذلت اوخواریدوسره د دوزخ طرف ته رابښکلې شی او سربښکته به هلته غورزولې شی. بنداوتړلې شوې به وی او تنګ تیاره ځائ به وی نه خلاصیدې شی نه حرکت کولې شی نه تختیدې اونه وتې شی. بیافرمائی چه اوښایه دا ښه دی که هغه کوم چه په دنیاکښې دګناهونونه بچ کیدل د الله ﷻ ویره نی په زړه کښې وه اونن د هغې په بدله کښې خپل اصلی ځایٔ ته اورسیدل یعنی جنت ته کوم ځایٔ چه د خپلې خوښې نعمتونه دی د همیشه خوندونه دې دهمیشه خوشحالئی دی چه د هغوی د پاره موجود دی، ښکلې خوراکونه ښکلې اسبابونه بسترې مزیدارې سورلئی ښائسته لباسونه ډیر ښکلی کورونه جوړشوی ښائسته کړې شوی پاکې صفا

---

(١) احمد:٣/١٥٢ مصنف ابن ابی شیبة :٧/٥٥

(٢) ١٧/الاسراء:١٠٢

Scanned with Ca

حورې خوندورکونکې نظارې د هغوی د پاره موجود دی چرته چه د چا نظر خوځه چه خیال نی هم نه شی رسیدلې اونه ددې مزو بیان د چا غوږ اوریدلې. بیا د دې د کمیدو یا خرابیدو ماتیدو ختمیدو هم څه خطره نشته نه به د هغه ځای نه ویستې شی اونه به دغه نعمتونه کم شی. نه ختمیدونکې بهترین ژوندد مدام رحمت اودهمیشه دولت به دوی ته ملاوشو اوهم د دوی شو.دا درب احسان او انعام دې چه په هغوی باندې اوشو اودکوم چه دوی حقدار وو.درب تعالی عزوجل وعده ده چه هغه په خپله ذمه کړې ده.کوم چه به کیږی دکومې نه کیدل چه ناممکن دی اودکوم چه غلط کیدل محال دی.دهغه نه دهغه د وعدې دپوره کولو سوال کونی دهغه نه جنت غواړنی هغه ته خپله وعده وریاده کړنی داهم د هغه فضل دې چه د هغه فرښتې د هغه نه دعا کوی چه اې رب العالمین ستا بند یګانوسره چه ستا کومه وعده ده هغه پوره کړه دوی جنت عدن ته بوځه. د قیامت په ورځ به مؤمن وائی چه اې زموږ پروردګارا ستا وعده موږ وړاندې کیخودې وه اوعمل مو کولو نن ته خپله وعده پوره کړه. دلته اول د دوزخیانو ذکر اوشوبیاد سوال کولونه پس د جنتیانوذکر اوشو. په سورت صافات کښې اول د جنتیانو ذکر اوشو اود سوال نه پس بیا د دوزخیانوذکر اوشو چه آیا دغه بهتر دی که د زقوم ونه؟ کوم چه موږ د ظالمانود پاره فتنه اوازمیښت جوړکړې دې. کومه چه د دوزخ د بیخ نه راوخی د کومې میوې چه دومره بدرنګه دی لکه د مار ججه. دوزخیان به دا خوری اوپه دې به خیټه ډکوی بیابه خوټکیدلې اوبه وینې نوونه وغیره ګډوډې کړې شوې اوبه دوی‌ته څکلوله ورکوی اوبیا به دوی په دوزخ کښې وی. هغوی خپل پلاران نیکونه ګمراه اولیدل اوډیر زیات ئې هغوی پسې تړپونه شروع کړه. ( )

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
| او هغه ورځ | چې راجمع کړی الله دوئ لره |
|او په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ راجمع کړی | او ورسره

وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ
او هغه معبودان | چې عبادت ئې کوی دوئ | بې دالله نه | نو اوبه وائی الله دوئ ته | ایا تاسو |
هغه معبودان هم چې دوئ به نې دالله ﷻ نه بغیر عبادت کولو | نو بیا به ورته اووائی چې

أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ۝ قَالُوا
بې لارې کړی وو | بندګان زما | دا کسان | یابې لارې شوی وو پخپله | دنیغې لارې نه | اوبه وائی هغوئ
ایا تاسو زما دا بندګان ګمراه کړی وو؟ ایا دوئ پخپله دلارې نه بې لارې شوی وو؟

سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ
پاکی ده تالره | نه ښائی موږ لره | چې اونیسو موږ | بې ستا نه | څوك دوستان |
هغوئ به اووائی ستا دپاره پاکی ده | موږ دپاره دا خبره مناسب نه وه | چې ستا نه بغیر مو بل مددګار نیولې

وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ
ولیکن نفع ورکړه تادوئ ته | او پلارانو ددوئ ته | تر دې پورې | چې هیر کړو دوئ نصیحت |
لیکن (حقیقت دادی) چې هم تا هغوئ او دهغوئ پلارانوته خوشحالی ورکړې ده | تردې چې ستایادول

(١) ۳۷/الصافات: ٦٢-٧٠.

Scanned with Ca

وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿۱۸﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ
او وو دوی ا يو قوم ا هلاك شوي ا پس دغه شان به دروغژن كړي هغه معبودان تاسو لره ا
ئې هير كړل ا او هلاك شول ا نو (دغه فرضي معبودانو) ستاسو خبري پخپله دروغژني كړي ا نو اوس نه
بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا
په هغه خبره كښي ا چې وايئ تاسو ا نو نهٔ به لرئ طاقت تاسو ا داړولو دعذاب (دخان نه) ا
خو تاسو په خپله دا (عذاب) بندولي شئ ا او نه دچا نه مدد
وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ
او نهٔ دمدد كولو ديو بل سره ا او هغه څوك ا چې ظلم ئې اوكړو ا ستاسو نه ا او به څكوو هغه ته ا
اخستلي شئ ا او چاچي په تاسو كښي (په ځان ظلم) اوكړو ا نو مونږ بهٔ پري دغټ عذاب
عَذَابًا كَبِيرًا ﴿۱۹﴾
عذاب لوئ ا
مزه څكوو ا

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ

مشركان او د هغوى معبودان د الله ﷻ په عدالت كښې :- بيان كولې شى چه مشركانو د الله ﷻ نه بغير د چاچا عبادتونه كول دقيامت په ورځ به هغه په دوی باندې سره دعذابه زبانى رټنې دپاره هم راوستلې شى دې دپاره چه هغوى پښيمانه شى. حضرت عيسى ؑ حضرت عزير ؑ اوفرښتې د كومو كومو چه دوی عبادتونه كړې وو([1]) ټول به موجود وى اوعبادت كونكى هم اوټول به په دې ګټره كښې حاضر وى. هغه وخت به الله ﷻ ددې معبودانو نه تپوس اوكړى چه آياتاسو زمادې بنديګانوته دخپل عبادت كولو وئيلې وو يادوی پخپله داسې كول؟په بل آيت كښې دى چه دحضرت عيسى ؑ نه به هم داسې سوال كولې شى؟دكومې چه به هغوى داجواب وركړى ما هيڅ كله دوی ته داسې تعليم نه دې وركړې لكه څنګه چه تاته ښه معلومه ده. ماخودوی ته هم هغه وئيلې وو كوم چه تاماته خودلې وو چه د عبادت لائق صرف هم يو الله ﷻ دې([2])دا ټول معبودان چه د الله ﷻ نه علاوه وو اودالله ﷻ ربښتونې بنديګان وو دشرك نه ويزاره وو جواب به وركړى چه يومخلوق ته مونږ ته يا دوی ته دا لائق نه وو چه تانه بغيرد بل چا عبادت اوكړو. مونږ چرې هم دوی ته د شرك تعليم نه وو وركړې.هم پخپله دوی د خپلې خوشحالنى نه دنورو عبادت كول شروع كړى وو.مونږ د دوی نه او ددوی دعبادتونونه ويزاره وو.مونږ د دوی ددې شرك نه خلاص يومونږخو پخپله ستا عبادت كونكى يو بياداڅنګه ممكن وه چه د معبوديت په منصب باندې راشو؟ داخو مونږ له هډو جائز نه وه. ستا ذات د دې نه پاك اوډيراوچت دې چه ستا دې څوك شريك وى.يوبل آيت كښې صرف دفرښتو نه ددې سوال كيدل بيان شوى دى.(نَتَّخِذَ)دويم قراءت (نُتَّخَذَ) هم دې يعنى دا هيڅ شان سره نه شو كيدې نه زمونږ دپاره دالائق ووچه خلق دې زمونږ عبادت اوكړى اوستاعبادت دې پريږدى.ځكه چه مونږ خوپخپله ستا بنديګان يو اوستاد درسوالګريو. په دواړو صورتونوكښې مطلب نيزدې نيزدې هم يو دې. د هغوى د دهوكه كيدو وجه خو زمونږ په عقل

---

[1]) الطبرى:۱۹/۲۴۷.

[2]) الطبرى:۱۹/۲۴۷.

صرف داراخې چه دوی ته عمرونه ملاو شوخوراك څښاك ورته ملاو شوبدمستئي كښې وړاندې شو تردې چه دمعرفت كوم نصيحت درسولانو په ذريعه رسيدلې وو هغه نې هيركړوستا د عبادت نه او ربښتونى توحيد نه اخوا شو.داخلق وو هم بې خبرد هلاكت په كنده كښې پريوتل اوتباه برباد شول.﴿بورا﴾ نه مطلب هلاكت والا دى(١) لكه څنګه چه ابن زبعرى په خپل شعركښې دالفظ هم په دې معنى كښې تړلې دې.اوس به الله ﷻ دې مشركانو ته اوفرمائي ګورئي اوس خوستاسو دمعبودان پخپله تاسو دروغژن ګڼړى تاسو خودوى خپل ګڼړلې وو اوداخيال مو كولو چه دوى به تاسو الله ﷻ ته ورنيزدې كړى د هغوى عبادتونه موكول نن دوى تاسو نه په ميلونوتختئي تاسو نه ځان له كيږى اوويزارى درنه ښكاره كوى.لكه چه ارشاد دې ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوْامِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗۤ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ۝ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ۝﴾(٢) يعنى ددې نه به زيات ګمراه څوك وى چه دالله ﷻ نه بغيرداسې نورو ته آواز كوى چه د قيامت پورې د هغوى خوښه نه شى پوره كولې بلكه هغوى خود دوى د دعا نه غافل دى اودمحشر په ورځ به دا ټول د دغه ټولو دښمنان وى اودهغوى دعبادتونو به صفا منكران شى. نو دقيامت په ورځ به دا مشركان نه د خپلو خانونونه د الله ﷻ عذاب اخواكړې شى اونه به خپل امداد اوكړې شى اونه به څوك خپل امداديان اومومى.په تاسو كښې چه څوك هم الله ﷻ چه واحد ذات دې سره شرك اوكړى مونږ به هغوى ته زبردست اوسخت عذاب وركوو.

وَمَآ	اَرْسَلْنَا	قَبْلَكَ	مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ	اِلَّآ اِنَّهُمْ
او اے نبی	نۀ ووه ليږلى مونږ	مخكښې ستانه	درسولانونه	مګر ووۀ هغوئ
او مونږ چې ستانه وړاندې هر څومره پيغبران ليږلى دى انو ټولو به				
لَيَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ	وَيَمْشُوْنَ	فِي الْاَسْوَاقِ ط	وَجَعَلْنَا	بَعْضَكُمْ
چې خوړولو به ئې طعام	او ګرزيدل به	په بازارونو كښې	او ګرزولى دى مونږ	خينى دتاسو
خوراكونه هم كول او په بازارونو كښې به هم ګرځيدل او مونږ تاسو ديو بل دپاره د				
لِبَعْضٍ	فِتْنَةً ط	اَتَصْبِرُوْنَ ج	وَكَانَ رَبُّكَ	بَصِيْرًا۝
دپاره دخينو نورو	ازميښت	ايا تاسو صبر كوئ	او دې رب ستا	ښۀ ليدونكې
د امتحان ذريعه هم ګرخولى يئ انو اوس هم صبر كونى(كه نه، او ستارب ډير ښه وينى ګورى				

قوله تعالى:- وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

داهريو څه هم دنبوت منافى نه دى:- كافرانوچه به داكوم اعتراض كولوچه دنبى خوراك څښاك او تجارت اوبيوپارسره څه كاردې؟ددې جواب وركولې شى چه وړاند ينوټولوپيغمبرانو انسانى ضرورتونه لرل خوراك څښاك هغوى سره هم لګيدلې وو.تجارت سوداګرى كاركسب هغوى هم كول.دا څيزونه د نبوت خلاف نه دى.او الله ﷻ هغوى ته د خپل خاص پيرزونې نه هغه پاك اوصاف نيك خصلتونه ښكلې اقوال اختيارمنداقوال ښكاره دليلونه اوچتې معجزې وركړې وې چه دكامل عقل خاوند هوښياراوبينا په دې مجبوركيدل چه دهغوى نبوت اومنى اودهغوى صداقت اومنى. هم ددې آيت په شان بل آيت ﴿اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا

---

(١) الطبرى:١٩/٢٤٨.

(٢) ٤٦/الاحقاف:٥-٦.

﴿فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾(١)یعنی تانه وړاندې چه هم څومره انبیاءعلیهم السلام راغلی ټول په ښاریوکښې اوسیدونکی انسانان وو.بل آیت کښې دی﴿وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ﴾(٢)مونږ دهغې داسې بدنونه نه ووجوړ کړی چه د خوراك څښاك نه آزاد وی.مونږ خو په تاسو کښې د يويو ازميښت په بل بل سره کوو دې د پاره چه حکم منونکی او حکم نه منونکی ښکاره شی. صبر کونکې اونه صبرکونکې معلوم شی. ستا رب چه الله ﷻ دې بینا او هوښیاردې. ښه پیژندونکې دې چه د نبوت حقدار څوك دې؟ لکه چه فرمائی﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾(٣) د رسالت د منصب اهلیت په چا کښې دې؟ هغه هم الله ﷻ پیژنی اوهم هغه ته د دې هم علم دې چه د هدایت مستحق څوك دې اوڅوك نه دې. د الله ﷻ اراده دبندیگانود امتحان داخستلو ده ددې دپاره انبیاء کرام علیهم السلام په معمولی حالت کښې ساتی ګنی که هغوی ته په کثرت سره دنیاورکړې شوې وه نود هغوی د مال په لالچ کښې به ډیر زيات خلق هغوی سره ملګری شوی وو نوبیا به دروغژن اورښتونی یوځای شوې وو. په صحیح مسلم شریف کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمانیلی دی چه زه پخپله تا اوستا په ذریعه باندې نورخلق ازمیښت کونکې یم(٤) مسندکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی که ما غوښتل نوماسره به د سرو زرو او سپینوزرو غرونه ګرځیدل(٥) اوپه صحیح حدیث شریف کښې دی چه حضورﷺته په نبی اوبادشاه جوړیدوکښې اونبی اوبنده جوړیدوکښې اختیارورکړې شونو حضورﷺ بنده اونبی جوړیدل خوښ کړل.(٦) ﴿فصلوات الله وسلامه علیه وعلی اله واصحابه اجمعین﴾

﴿الحمدلله﴾ اتلسمې سپارې تفسیر مکمل شو.

....

....

....

(١) ۱۲/یوسف:۱۰۹، الخ

(٢) ۲۱/الانبياء:۸.

(٣) ٦/الانعام:۱۲٤.

(٤) صحیح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیا اهل الجنة واهل النار:۲۸٦٥.

(٥) مسندابی یعلی:٤٩٢٠.

(٦) احمد:۲/۲۳۱،ابن ابی حبان:٦٣٣١وسنده صحیح.

Scanned with Ca

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَآ أُنْزِلَ عَلَيْنَا

او وائی | هغه کسان | چی امید نه لری | دملاقات زمونږ | ولې نه راليږلي کيږی | مونږ ته

اوکوم خلق چې مونږ سره دملاقات امید نه ساتی هغوئ اووئيل چې په مونږ باندې

الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ نَرٰى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِيٓ أَنْفُسِهِمْ

فرښتې | یا ولې نه وینو مونږ ارب زمونږ | په تحقيق سره ډير تكبر اوكړو دوئ | په زړونو خپلو كښې

فرشتې ولې نه نازليږي ایا مونږ خپل رب ليدلې وی | دوئ خپل ځان ډير لوئې ګڼړلي دي

وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿۲۱﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ

او دحد نه واوړيدل | په اوړيدو | لويو سره | په كومه ورځ | چې اووينې دوئ | فرښتې |

او د حدنه ډير لرې تلی دی | په كومه ورځ چې دوئ فرشتې اووينی | نو هغه ورځ به

لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا

نه به وی خوشحالی | په دغه ورځ | دپاره دمجرمانو | اووائی به هغوئ | پناه غواړو |

دمجرمانو دپاره دخوشحالئ ورځ نه وی | او دا به وائی چې پناه غواړو پناه |

مَّحْجُورًا ﴿۲۲﴾ وَقَدِمْنَآ إِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ

پناه ټينګه په الله پورې | او راواړاند به شو مونږه | هغې ته چې كړې دی هغوئ | دعمل نه |

اومونږ به ددوئ دعملونو طرفته توجه اوكړو | نوهغه به ورله داسې كړو

فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُورًا ﴿۲۳﴾ أَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ

پس اوبه ګرزوو مونږ هغه | دوړه | الوزولې شوی | ملګری د جنت به | په دغه ورځ | بهتره وی

چې هغه به الوتونكې خاورې او ګرځوو (چه هيڅ حيثيت به يې نه وی) دجنت خاوندان به په دغه ورځ

مُّسْتَقَرًّا وَّأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿۲۴﴾

په لحاظ دځائې دقرار سره | او ډير ښه به وی | په لحاظ دآرام دغرمې |

په ښو ځايونو اوښائسته خواب ګاهونو كښې په آرام وی |

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا

دكافرانويوه عجيبه مطالبه كافرانوبه دنبوت دانكاريوه بهانه داهم جوړوله چه كهٔ الله ﷻ څوك رسول راليږلې نويوه فرشته نې ولې نه راليرله. لكه چه په بل آيت كښې دى چه هغوى به يوه بهانه داهم كوله چه ﴿لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ أُوْتِىَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾ يعنى چه ترڅو پورې پخپله مونږته هغه رانكړې شى كوم چه رسولانوته وركړې شوې دې مونږبه بالكل ايمان رانهٔ وړو، ، مطلب دادې چه لكه څنګه پيغمبرانوته د الله ﷻ دطرفه فرشته وحى راوړى. مونږته دې هم راځى، اوداهم كيدې شى چه دهغوى مطالبه داوى چه فرشتې اووينى، په خپله فرشتې راشى مونږ پوهه كړى اودنبى كريم ﷺ د نبوت تصديق اوكړى نومونږبه تاسولره نبى اومنو. لكه څنګه چه بل آيت كښې دى چه كافرانو اووئيل. ﴿أَوْ تَأْتِىَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًا﴾ يعنى ته الله پاك راوله، فرشتې په ښكاره مونږته راوله، ، ددې پوره تفسير په سورة سبحان الذى اسرى يا بنى اسرائيل كښې

Scanned with Ca

تیرشوي دي.دلته هم دهغوی دامطلب بیان شوي دي چه یاخومونږته فرښتې راکوزې شی یامونږخپل رب اووینو.داخبره ځکه دهغوی دخُلې نه اووتله چه دوی به خپل ځانونه ډیراوچت ګنړل.اودهغوی غرور دحدنه زیات شوې وو.ددوی دایمان راوړلونیت نه وو.لکه چه فرمان دې﴿وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَیْهِمُ الْمَلٰٓئِکَةَ﴾ یعنی که مونږپه دوی باندې فرښتې هم نازل کړې وې اودوی سره مړو خبرې کړې وې نورهم ټول څیزونه مونږ دوی ته مخامخ کړې وې بیابه هم دوی ته ایمان راوړل نه وو نصیب شوې،الله ﷻ فرمانی فرښتې به دوی اووینی لیکن هغه وخت به دوی دپاره دهغوی لیدل څه ښه نه وی.ددې نه مراد مرګ دزنکدن وخت دې.چه کله فرښتې کافرانوته راځی اود الله ﷻ دغضب اودجهنم هغوی ته خبرورکوی.او وائی چه اې پلیت نفسه چه په پلیت اوناپاك بدن کښې وې ګرم هواګانو او ګرمواوبو طرف ته او ګرم سوزوطرف ته روان شه.هغه د راوتلونه ځان بندوی اوپه بدن کښې پټیږی.

په دې باندې فرښتې هغوی لره په مخونواوپه شاګانوباندې وهی.لکه چه فرمان دې ﴿وَلَوْ تَرٰٓی اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِیْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ﴾یعنی اِرمان چه تاظالمانولره دهغوی دزنکدن په وخت لیدلې چه کله فرښتې دهغوی د وهلودپاره لاسونه وړاندې کوی.اووائی به،چه خپل روحونه راوباسئ نن به تاسو دذلت عذاب ځکئ ځکه چه تاسوبه په الله ﷻ پورې ناحق الزامونه لګول.اودهغهٔ دآیاتونونه به تاسو تکبرکولو.د مؤمنانوحال به دهغوی نه بالکل په عکس وی.هغوی دخپل مرګ په وخت خوشخبرئ (زیری) ورکوی.اود همیشه خوشحالو زیری ورکوی.لکه چه فرمان دې. ﴿اِنَّ الَّذِیْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ﴾ چاچه الله ﷻ ته خپل رب اووئیل اووې منلو،بیاپه دې باندې کلك پاتې شول.هغوی ته زمونږ فرښتې راځی.اووائی چه تاسومه ویریږئ بلکه هغه جنتونوته دتلو خوشحالی کوئ.دکومې چه به تاسوته وعده درکولې شوه.مونږستاسو مددګاروویه دنیاوی ژوندکښې هم اوپه آخرت کښې هم،تاسوچه څه غواړئ هغه به بیامومئ اودکوم څیزچه خواهش کوئ هغه به راموجود شی.دابه ستاسوملمستیاوی دبخښونکی مهربان الله ﷻ دطرفه،په صحیح حدیث کښې دی چه فرښتې دمؤمن روح ته وائی اې پاك روح چه په بدن کښې وې ته دالله ﷻ رحم او رحمت طرف ته روان شه.چه هغه ستانه ناراضه نه دې.([1])د سورة ابراهیم آیت﴿یُثَبِّتُ اللّٰهُ﴾په تفسیرکښې داټول حدیثونه په تفصیل سره بیان شوی دی.بعضو وئیلی دی چه مراد ددې نه دقیامت په ورځ فرښتې لیدل دی.کیدې شی چه په دواړوموقعو باندې دفرښتو لیدل مرادوی په دې کښې دیوقول دبل سره منافات نشته.ځکه چه په دواړوموقعوباندې به هرنیك اوبدفرښتولره وینی.دمؤمنانوبه درحمت او رضامندئ زیری سره دفرښتو دیدارکیږی اودکافرانوبه دلعنت اوغصې اودعذاب آوازونوسره، فرښتې به هغه وخت دې کافرانوته صفا اووائی چه اوس کامیابی اوخوشحالی په تاسوباندې حرام ده.د﴿ حِجْرًا﴾ لفظی معنی بندول دی.لکه چه قاضی کله څوك د غریبئ یا کم عقل توب یاد ماشوموالی په وجه دمال دتصرف نه بندکړی نو وائی((حَجَرَ الْقَاضِی عَلٰی فُلَانٍ))حطیم ته هم حجروائی ځکه چه هغه طواف کونکی خپل دننه دطواف کولونه بندوی.بلکه ددې نه بهر طواف کولې شی.عقل ته هم په عربئ کښې حجر وائی. ځکه چه داهم انسان دغلطو کارونونه بندوی.

(وَیَقُوْلُوْنَ)دامقوله دچا ده؟:-پس فرښتې هغوی ته وائی چه کوم زیری چه مؤمنانوته دې وخت ملاویږی ددې نه تاسومحروم یئ.دامعنی خویه دې وجه ده چه داجمله دفرښتوقول اومنلې شی.دویم قول دادې چه دا مقوله به هغه وخت دکافرانووی([2]).هغوی چه فرښتې اووینی نووائی به،چه الله دې اوکړی تاسوزمونږنه په پرده کښې اوسئ تاسوته زمونږخواته راتګ ملاؤ نه شی.اګرچه دامعنی هم کیدې شی خود لرې والی

---

[1]) نسائی کتاب الجنائز باب ما یلقی به المومن من الکرامة عند خروج نفسه : ۱۸۳٤، وهو صحیح ابن ماجه: ٤٢٦٢.

[2]) الطبری : ۲۵٤/۱۹.

Scanned with Ca

معنی ده خاصکر هغه وخت کله چه ددې خلاف هغه تفسیر کوم چه مونږ پورته بیان کړو، دسلفونه نقل دې.البته دحضرت مجاهدنه یوقول داسې نقل دې لیکن ددوی نه صراحت سره داهم نقل دی.چه دا قول به د فرشتووی.والله اعلم.

قیامت کښې د کفارو ټول اعمال برباد:-بیابه دقیامت په ورځ داعمالودحساب په وخت ددوی عملونه عبث اوبې کاره شی. دوی چه به څه دخپل نجات ذریعه ګڼړله هغه به بې کاره شی.ځکه چه یاخوهغه خلوص والانه وو، یادسنت مطابق نه وو.اوکوم عمل چه ددې دواړونه یاپه دې کښې دیوځیزنه خالی وی هغه دالله ﷻ په نزد دقبلیدوقابل نه دې.په دې وجه دکافرانونیك عملونه هم مردود دی.مونږدهغوی عملونه اوکتل اوهغه مود خوروشوو ذرو پشان کړل.چه دنمرهغه شعاګانې کومې چه په یو سری کښې دننه راځی اوپه هغې کښې په نظر راځی.لیکن که څوك هغه رانیول اوغواړی نوپه لاس نه راځی(١).لکه څنګه چه اوبهٔ په زمکه اوبهیولې شی هغه بیاپه لاس نه راځی.یا کومې دوړې چه په لاس نه راځی یاد ونو دپاڼړو چړی شوی بسری کوم چه په هواکښې والوځی یا ایره یا دوړه کوم چه الوځی دغه شان ددوی عملونه دی.چه دا بالکل بیکاره دی ددې هیڅ ثواب به هغوی ته نه ملاویږی.ځکه چه یاخوپه دوی کښې خلوص نه وو، یادشریعت مطابق نه وو، یا دواړه صفتونه پکښې نه وو.پس کله چه داد عالم او عادل حقیقی حاکم په مخکښې پیش شول نوبالکل بیکاره ثابت شول.په دې وجه نې هغې د ردی اوپه لاس نه راتلوځیزسره تشبیه ورکړې شوه.لکه څنګه چه بل ځانې کښې دی.﴿مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ﴾ دکافرانودعملونومثال د ایرې پشان دې چه هغې لره تیزه هوا والوځوی.د انسان نیکئ بعضې ګناهونو سره هم ضائع کیږی.لکه صدقه اوخیرات چه داپه احسان کولواوتکلیف رسولوسره ضائع کیږی.لکه چه فرمان دې﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ﴾پس ددوی د عملونو نه نن دوی په هیڅ عمل باندې قادرنه دی.اوپه آیت کښې ددوی دعملونومثال دشګې هغه ډهیری سره ورکړې شو کوم چه د لرې نه د دریاب دچپوپه شان ښکاری چه دهغې په لیدلو ترې سرې هغې لره اوبه ګڼړی.لیکن چه نزدې ورشی نو امید نې مات شی ددې تفصیل هم دالله په فضل تیرشوې دې.

دمؤمنانو حالت:-بیانې اوفرمائیل چه ددوی په مقابله کښې دجنتیانوهم واورئ ځکه چه دادواړه دلې برابرنه دی.جنتیان خوبه په اوچتو درجوکښې په اوچتوبالاخانوکښې په امن اوامان، راحت اوآرام سره په عیش اوعشرت کښې وی.ښهٔ مقام، زړهٔ خوشحالونکې منظر، هرراحت به موجودوی، زړهٔ خوشحالونکې هر ځیزبه مخې ته وی، ښهٔ ځائې، ښائسته مکان، مبارك منزل، داودهٔ کیدوپاسیدو اود اوسیدلوآرام به وی.ددې په خلاف جهنمی دې چه ددوزخ لاندې طبقوکښې به په زنځیرونوکښې بند وی، لاندې باندې ښی اوګس طرف ته به اور وی. غم، افسوس، تکلیف، سوزیدل، بې آرامی، زړهٔ سوزیدل، بدمقام، لوټې منزل، ویرونکې منظر، سخت عذاب به وی، دنیکانوخلقو دکوموچه په زړهٔ کښې ایمان وودهغوی عملونه به قبول کړې شی، ثوابونه به ورکړې شی، بدلې به ملاوشی، دجهنم نه به بچ شی، دجنت وارث اومالك به جوړشی.پس دوی چه ټولې ښیګړې نې حاصلې کړې اوهغه کوم چه دهر خیرنه محروم شول آیابرابرکیدې شی؟پس دنیکانونیك بختی نې بیان کړله اود بدانو بدبختئ باندې نې تنبیه اوفرمائیله. دابن عباس رضی الله عنه نه نقل دی چه څه ساعت به داسې هم وی چه جنتیان به خپلو حورو سره د ورځې دغرمې آرام کوی اوجهنمیان به شیطانانوسره تړلی شوی دغرمې ویریږی.

سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی چه الله ﷻ به نیمه ورځ کښې دبندګانو دحساب نه فارغ شی.پس د جنتیانود غرمې د اودهٔ کیدو وخت به جنت کښې وی.اودجهنمیانوبه په جهنم کښې.حضرت عکرمه رحمه الله فرمائی

---

(١) الطبری : ۲۵۴/۱۹.

ماته معلومه شوې ده چه كوم وخت به جنتيان جنت ته ځي اوجهنميان به جهنم ته،دابه هغه وخت وی كوم چه دلته په دنياكښې د غرمې په وخت وی چه خلق خپلوكورونوته د دوزګهنتو دآرام حاصلولوپه غرض سره واپس كيږی.دجنتيانودا قيلوله به جنت كښې وی.دكب د زړه خوراك به پرې خوړلې شی.
دحضرت ابن مسعودؓ بيان دې چه دنيمې ورځې نه به مخكښې مخكښې جنتيان په جنت كښې او جهنميان په جهنم كښې قيلوله كوی.بياهغوی هم دا آيت اولوستلو.او آيت ﴿ ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِ۟اِلَى الْجَحِيْمِ ﴾ ئې هم اولوستلو.جنت ته تلونكی به صرف يوځل دالله ﷻ په وړاندې پيش كيږی هم داآسانتيا سره حساب اخستل دی.بيابه دوی جنت لاړشی دغرمې آرام به كوی.لكه چه دالله ﷻ فرمان دې ﴿فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا وَّيَنْقَلِبُ اِلٰٓى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴾يعنی كوم كس ته چه عملنامه په ښی لاس كښې وركړې شی دهغه نه به ډيرآسان حساب اخستلې شی اوهغه به خپل خپلوانو طرف ته په خوشحالئ راواپس كيږی.دهغه داوسيدو ځائې اومنزل ښه دې.

ديوبادشاه اوديو غريب حساب:-صفوان بن محرز رحمه الله عليه فرمائی.چه دقيامت په ورځ به دوه سړی راوستلې شی.يوخوهغه چه دټولې دنيا بادشاه وو.دهغه نه به حساب اخستلې شی.نودهغه په ټول عمركښې به يوه نيكی هم نه وی.پس هغه ته به جهنم ته د داخليدوحكم ملاؤشی.بيابه دويم سړې راشی چه هغه په يوكمبل كښې ژوندتيركړې وو .كله چه دهغه نه حساب اخستلې شی الله ﷻ به اوفرمائی دا ربنتونې دې،دې پريږدئ اوجنت ته به د تللو اجازت وركړې شی.بيابه څه وخت پس دواړه راوبللې شی نوجهنمی بادشاه خوبه د سوزيدلې سكاروپشان شوې وی.دهغه نه به تپوس اوشی چه په څه حال كښې يې؟ دې به اووائی ډيرپه بدحال كښې يم، اوډيرپه خراب ځائې كښې يم.بيابه جنتی راوبللې شی دهغه مخ به د څوارلسمې شپې د سپوږمئ په شان پرقيږی.دهغه نه به تپوس اوشی چه وخت څنګه تيريږی؟ هغه به او وائی.الحمدلله ډير ښه،او ډيرپه ښه ځائې كښې، الله ﷻ به اوفرمائی.ځئ خپل ځائې ته واپس لاړشئ. د صعيد صواف بيان دې.چه په مؤمن خوبه دقيامت ورځ داسې وړه شی.لكه د مازيګرنه ترماښام پورې وخت،دې به دجنت ګلونوته اورسولې شی تردې چه دنورمخلوق حساب اوشی.پس جنتی به د ښه رهائش والا اوښه ځائې والاوی.

	تَشَقَّقُ	وَيَوْمَ
	به اوچوی	او په دغه ورځ
او په ورځو كښې به يوه ورځ		

يَوْمَئِذِ	اَلْمُلْكُ	تَنْزِيْلًا	الْمَلٰٓئِكَةُ	وَنُزِّلَ	بِالْغَمَامِ	السَّمَآءُ
په دغه ورځ	بادشاهي به	په نازلولو سره	فرښتې	او نازلې به كړې شي	په وريځ سره	آسمان
آسمان اوچوی او ډيرې فرښتې (به قطارونو كښې) راكوزيږی په دغه ورځ به						

وَيَوْمَ	عَسِيْرًا	عَلَى الْكٰفِرِيْنَ	يَوْمًا	وَكَانَ	لِلرَّحْمٰنِ	اَلْحَقُّ
اوپه دغه ورځ به	ډيره سخته	په كافرانو باندې	دغه ورځ	اووی به	رحمن لره وی	حقه
ربښتينې بادشاهي درحمان وی او دغه به په كافرانو ډيره سخته ورځ وی او په دغه ورځ						

يٰلَيْتَنِيْ	يَقُوْلُ	عَلٰى يَدَيْهِ	الظَّالِمُ	يَعَضُّ
اے كاش چې وی زه	اووائی به	په دواړو لاسونو خپلو باندې	ظالم سړې	چكونه لګوی
به ظالم خپل لاسونه (ګوتې) چيچی ادابه وائی چې ائې كاش زه دپيغمبر په نيغه لار				

Scanned with Ca

اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿٢٧﴾ يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِيْ لَمْ اَتَّخِذْ
چې نيولي وي ما | درسول سره | لاره | اے افسوس | افسوس دې مالره | چې نه وې نيولي ما
روان شوې وې | هائې زما بده نصيبۀ افسوس چې فلانې بنده مې ملګرې کړې نه وې
فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِيْ عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَآءَنِيْ ط
فلانې سړې | دوست | خامخا هغه بې لارې کړم زهٔ | د ذکر نه | روستو دهغې نه کله | چې راغې ماته
دغه ملګرې خو زه د هغې نه پس ګمراه کړم | چې نصيحت راته (کور ته) راغلې وو | او
وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسَانِ خَذُوْلًا ﴿٢٩﴾
اودېي شيطان | دپاره دانسان | (ډير بې وفا) يوازې پريښودونکې |
شيطان (دهميشه نه) دانسان رسوا کونکې دې |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ

قيامت کښې د اسمان چودلو کيفيت اود فرشتو راکوزيدل: دقيامت په ورځ چه به کوم ويرونکې کارونه وي دهغې نه يوآسمان چودل او نوراني وريخ ښکاره کيدل هم دى. چه دهغې درنړانه به سترګې اوبريښيږي، بيا به فرشتې راکوزيږي اوپه ميدان حشرکښې به ټول انسانان راګيرکړي. بيابه الله ﷻ په خپلو بندګانو کښې فيصلې دپاره لکه چه فرمان دې ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ يعنى آيا دوى ددې خبرې په انتظار کښې دى چه الله ﷻ اودهغه فرشتې په وريخو کښې راشي. ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه الله ﷻ به خپل ټول مخلوق، ټول انسانان اوټول جنات (پيريان) په يوميدان کښې راجمع کړي. ټول ځناور، مارغان وغيره اوټول مخلوق به هلته وي. بيابه ړومبې آسمان اوچوي اودهغې فرشتې به راکوزشي. چه هغوى به ټول مخلوق دڅلورو طرفونه راګيرکړي اودهغوى دشميرنه به ډيرزيات وي. بيابه دويم آسمان اوچوى دهغې فرشتې به راشي چه هغوى د زمکې اود ړومبى آسمان دټول مخلوق نه هم زيات وي. بيابه دريم آسمان اوچوى. دهغې فرشتې به د دواړوآسمانونو دفرشتو اود زمکې دمخلوق نه هم زيات وي. داټول به راګيرکړي اوبه دريږي. بيابه دغه شان څلورم، بيا پنځم، بيا شپږم، بيا اووم، بيابه زمونږ الله ﷻ د وريځې په سورى کښې ددې نه ګيرچاپيره به بزرګې اوپاکې فرشتې وي. چه دا به د اووه آسمانونواواووه زمکو دټول مخلوق نه زيات وي. په هغوى به د ښکروپه شان نخښې وي. هغوى به دالله دعرش لاندې دالله تسبيح او تهليل اوپاکى بيانوى. دهغوى دتلى نه واخله ترګيټې پورې فاصله به پنځه سوه کاله لاره وي. اود ګيټې نه تر کونډۍ پورې به هم دغه هومره وي، اود کونډۍ نه تر نامه پورې به هم دومره فاصله وي اود نامه نه ترمرۍ پورې به هم دومره فاصله وي. اود مرۍ نه ترد غوږ نرمۍ پورې به هم دومره فاصله وي. اوددې نه پورته سرپورې به هم دومره فاصله وي. دابن عباس رضی الله عنه فرمان دې چه د قيامت نوم ﴿يوم التلاق﴾ ځکه دې چه په دې کښې به زمکې اوآسمانونووالا ملاويږي. ددې په ليدلو به مخکښې خوحشر والا پوهه شي چه زمونږ الله ﷻ راغې.

قيامت کښې د الله ﷻ راتلل:- خودابه اووتيلې شي چه هغه راتلونکې تراوسه پورې نه دې نازل شوې. بيا کله چه آسمانونووالا فرشتې راشي الله ﷻ به په خپل عرش باندې چه دابه اتهٔ فرشتو اوچت کړې وي. چه ددې دګيټې نه ترکونډۍ پورې داوياکالو لارده. اودپتون او پنډۍ په مينځ کښې هم داوياکالولاره ده. هره فرشته دبلې نه بيله اوجداده. دهريو خنه سينې سره لګيدلې ده اوپه ژبه ئې ﴿سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ﴾ وظيفه ده. دهغوى په سرونوباندې يوخورشهې شان څيزدې. لکه چه تمبو (ترپال) په هغوى باندې عرش

Scanned with Ca

وي.په دې کښې راوی علي بن زيدبن جدعان دې چه داضعيف دی.اوبه دې حديث کښې ډير نکات دی.د صورپه مشهورحديث کښې دې ته نزدې نزدې نقل دی.والله اعلم.(۱)

او په آيت کښې دی چه هم په دغه ورځ به او آسمان به ټکړې ټکړې شی.او ددې په غاړوبه فرښتې وی.اوهم په دغه ورځ به چې څه کيږی هغه به داسې اوشی. ستادرب عرش اته فرښتو راوچت کړې وی.

شهر بن حوشب ؒ فرمائی چه په هغوی کښې دڅلوروتسبيح به داوی﴿سُبۡحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمۡدِكَ لَكَ الۡحَمۡدُ عَلٰى حِلۡمِكَ بَعۡدَ عِلۡمِكَ﴾ اې الله ﷻ ته پاک يې ته قابل دثنااوتعريف يې.سره دعلم بياهم صبرکول ستا صفت دی. چه بدې باندې مونږستا تعريف بيانوو.اود څلورو تسبيح به داوی﴿سُبۡحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمۡدِكَ لَكَ الۡحَمۡدُ عَلٰى عَفۡوِكَ بَعۡدَ قُدۡرَتِكَ﴾ اې الله ته پاک يې اوخپلوتعريفونو سره يې هم ستادپاره اوس هم تعريف دې چه ته باوجود د قدرت معاف کوې.ابوبکربن عبدالله ؒ فرمائی چه عرش راکوزيدونکې ليدلوسره به دمحشروالو سترګې اوشليږی.بدن به په رپيدوشی زړونه به اوخوږيږی.عبدالله بن عمرو ؓ فرمائی چه کوم وخت به الله ﷻ مخلوق طرف ته راکوزيږی نوپه مينځ کښې به اويا زره پردې وی.بعضې به د نوراو بعضې به د تياروی.ددې تيارونه به يوداسې آواز راوځی چه هغې سره به زړونه ټکړې ټکړې شی.کيدې شی چه دا روايت ددوی ددوؤ تهيلونه اخستې شوې وی.والله اعلم.

قيامت کښې د الله ﷻ اعلان:-په دغه ورځ به صرف دالله ﷻ بادشاهت وی لکه چه فرمان دې﴿لِمَنِ الۡمُلۡكُ الۡيَوۡمَ﴾ نن بادشاهی دچا دپاره ده؟ صرف الله غالب اوقهار دپاره، په صحيح حديث کښې دی چه الله ﷻ به آسمانونه په خپل ښی لاس کښې راټول کړی او زمکې به په خپل دويم لاس کښې واخلی بيابه اوفرمائی چه زه مالك يم، زه ديان يم دزمکې بادشاهان چرته دی؟ تکبرکونکی چرته دی؟(۲) دغه ورځ به کافرانو باندې ډيره سخته وی.ددې بيان بل ځائې هم دې.چه په کافرانوبه داورځ ډيره سخته تيريږی البته مؤمنانوته به په دغه ورځ هسې ويره يا پريشانی وی.نبی کريم ﷺ ته اووئيلې شوچه اې دالله رسوله ﷺ! پنځوس زره کاله ورځ خوبه ډيره ګرانه وی. نبی ﷺ اوفرمائيل په هغه ذات قسم دچاپه قبضه کښې چه زما ساه ده چه په مؤمن خوبه دغه ورځ د يووخت دفرض مونځ نه هم سپکه او آسانه وی (۳).

دقيامت په ورځ دقرآن د پريخودونکی حشر :-دپيغمبر ﷺ د طريقې نه اودنبی ﷺ دراوړلی شوی ښکاره حق نه اود رسول الله ﷺ دلارې نه بغير په نورو لاروباندې تلونکی به په هغه ورځ ډير پښيمانه وی او حسرت اوافسوس سره به خپل لاسونه خوری اګرچه ددې نزول دعقبه ابن ابی معيط باره کښې وی يا د بل چا باره کښې وی ليکن دحکم په اعتبارسره داهر داسې ظالم ته شامل دې لکه چه فرمان دې.﴿يَوۡمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمۡ فِي النَّارِ﴾ پوره دوؤ آياتونو پورې، پس هرظالم به دقيامت په ورځ افسوس کوی خپل لاسونه به خوری او ژړا اوفرياد به کوی چه ارمان دې ما دنبی ﷺ لاره خپله کړې وې، ارمان چه مادفلانی سره مينه نه وې کړې چه هغه زه دحق لارې نه بې لارې کړم.دامیه بن خلف اودهغه د وروربه هم داحال وی.او ددوی نه سوا دداسې خلقوبه هم داحال وی.وائی به چه ده زه د ذکرنه يعنی دقرآن نه بې لارې کړم. حالاتکه دا ماته رارسيدلی وو. الله ﷻ فرمائی شيطان انسان لره رسواکونکې دې هغه ده لره ناحق طرف ته رابلی اودحق نه نې لرې کوی.

---

(۱) سنن ابن ماجه : ٤٠٧٧

(۲) صحيح مسلم کتاب صفات المنافقين باب صفة القيامة والجنة والنار: ٢٧٨٧. ابوداود : ٤٧٣٢.

(۳) احمد: ٣/٧٥.

Scanned with Ca

وَقَالَ الرَّسُوْلُ

| اواوبه وائی رسول |

| او پیغمبر ﷺ به اووائی

يٰرَبِّ اِنَّ قَوْمِی اتَّخَذُوْا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا ﴿۳۰﴾

اے ربه زما | بې شکه چی | قوم زما | نیولې وو | دا قران | (بوه توګه) پریښودې شوې |

چې ائې زما ربه ! زما قوم دا قران پاک پریښودې وو (او عمل نې پرې نه وو کړې)

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِيْنَ ط وَكَفٰی

او دارنګې | جوړ کړی دی مونږ | دپاره دهر نبی | دشمنان | دمجرمانو نه | او کافی دې

او دغه شان مونږ دهر پیغمبر دپاره د ګناهګارانو نه دښمنان جوړ کړی دی | او ستا رب

بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيْرًا ﴿۳۱﴾

رب ستا | دپاره دلار ښودلو | او دپاره دامداد کولو |

لاره خودونکې او مددګار کافی دې |

قوله تعالی:- وَقَالَ الرَّسُوْلُ يٰرَبِّ

د الله په عدالت کښې د آقا ﷺ شکایت د قران پریخودونکو خلاف "دقیامت په ورځ به دالله ربنتونې رسول ﷺ دخپل امت شکایت د الله ﷻ په دربار کښې کوی. چه نه به دې خلقو قرآن طرف ته توجه کوله اونهٔ به ئې په شوق سره قبولیت سره اوریدلو. بلکه نور خلق به نې هم ددې داوریدلونه منع کول. لکه څنګه چه د کافرانو وینا په خپله قرآن کښې ده چه هغوی به وئیل. ﴿لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ﴾ دا قرآن مه اورئ او ددې د لوستلو په وخت شورشغب کوئ. هم دا ددوی پریښودل وو، نه به نې په دې باندې ایمان راوړلو، نه به نې په دې باندې دپوهیدلو کوشش کولو. نه به ئې په دې باندې عمل کولو. نه به نې ددې احکام پوره کول. نه به ددې دمنع کړې شوو کارونونه منع کیدل. بلکه ددې نه سوا په نورو کارونو کښې به مشغول اوسیدل. لکه شعرونه، غزلې، باجې، ګانې، ټنګ ټکور دغه شان به نې دنورو خلقو خبرو سره شوق لرلو. او په هغې به نې عمل کولو. هم دا ددې پریښودل وو. زمونږ دعاده چه الله ﷻ کریم او منان چه هغه په هر څیز باندې قادر دې. چه مونږ ته توفیق راکړی چه مونږ دهغهٔ د ناراضئ د کارونونه منع شو. او دهغهٔ خوښ کارونو طرف ته متوجه شو. هغه مونږ ته دخپل کلام پوهه راکړی. او شپه ورځ دې په دې باندې دعمل کولو هدایت راکړی. چه په هغې سره هغه خوشحاله وی هغه کریم او وهاب دې.

بیانې اوفرمانیل. لکه څنګه چه ای نبی ﷺ! ستا سو په قوم کښې قرآن پریښودونکی خلق دی. دغه شان په تیرو شوو امتونو کښې هم داسې خلق وو. چه هغوی به په خپله کفر کولو نور خلق به نې خپل کفر کښې شریکول. او دخپلې ګمراهئ دخورولو په فکر کښې به مشغول اوسیدل. لکه چه فرمان دې ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا﴾ یعنی دغه شان مونږ دهر نبی ﷺ دشمنان شیطانان او انسانان جوړ کړی دی. بیانې اوفرمانیل څوك چه درسول الله ﷺ تابعداری اوکړی په کتابُ الله باندې ایمان راوړی، دالله په وحی باندې یقین اوکړی، دهغه هادی او ناصر (مددګار) په خپله الله ﷻ دې. دمشرکانو کوم ناکاره صفت چه پورته بیان شو. دهغې نه دهغوی غرض داوو. چه خلق په هدایت باندې رانه شی. او هغوی په مسلمانانو باندې غالب وی. په دې وجه قرآن فیصله اوکړله چه هم دوی به نامراده وی. الله ﷻ به خپلو نیکانو بندګانو ته په خپله هدایت کوی. او دمسلمانانو به په خپله مدد کوی. دا معامله او دداسې خلقو مقابله صرف تاسو سره نه

Scanned with Ca

ده، ټولو تیرو شوو نبیانو سره هم دغه شان کیدل.

وَقَالَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا

| اووائی هغه کسان | چې دحق نه ئې انکار اوکړو

| ....اودا کافران وائی چې

لَوْلَا نُزِّلَ عَلَیْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ

ولې نازل نۀ کړې شو | په دۀ باند | دا قران | په یو خل | درانګې لږ لږ نازل شو |

په دې سرې باندې (ټول) قران پاک په یو خل ولې نازل نشو | .... داځکه

لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ

دپاره ددې چې مونږه محکم کړو | په دې سره | زړۀ ستا | او لږ لږ په ارام سره لوستلې دې مونږه دا قران

(لږ لږ راغلو) چې ددې په ذریعه مونږ ستا زړه مضبوط کړو | اومونږ دا کتاب

تَرْتِیْلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا یَاْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ

په ارام ارام لوستلو سره | اونۀ راوړی دوئ تاته | یوه نوی خبره | مګر | درکوؤ مونږ تاته | حق جواب

په ارام سره لولو | اودا خلق چې ستانه څنګه عجیبه سوال کوی | ....نومونږ به

وَاَحْسَنَ تَفْسِیْرًا ﴿٣٣﴾ اَلَّذِیْنَ یُحْشَرُوْنَ عَلٰی وُجُوْهِهِمْ

اوښۀ بیان | هغه خلق | چې جمع کولې کیږی به | په مخونو خپلو باند |

به تاته د هغې سم ښه او تفصیلی جواب ښایو | داهغه خلق دی چې پړمخ به دوزخ ته جمع کړې شی

اِلٰی جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِیْلًا ﴿٣٤﴾

دوزخ ته | دغه کسان چې دی | بد دی | په لحاظ دځائې سره | او ډیر بې لارې دی | په لحاظ دلارې سره

ددوئ ځائې ډیر خراب دې | اود لارې نه ډیر بې لارې روان دی |

وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسَی الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗۤ اَخَاهُ

او خامخا ورکړو مونږ | موسی ته | کتاب | او مقرر کړو مونږ | دهغه سره | رور دهغه |

اومونږ حضرت موسی ﷺ ته کتاب (تورات) ورکړې وو | اودهغه سره مو دهغه رور

هٰرُوْنَ وَزِیْرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَاۤ اِلَی الْقَوْمِ الَّذِیْنَ كَذَّبُوْا

هارون | یو مددګار (وزیر) | نو اووئیل مونږه | چې لاړ شئ دواړه | هغه قوم ته | چې دروغ ئې ګڼړلی دی

هارون مددګار جوړ کړې وو | نو مونږ ورته اووئیل چې تاسو دواړه هغه خلقو ته ورشئ

بِاٰیٰتِنَا ؕ فَدَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِیْرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا

ایتونه زمونږ | نو هلاک کړل مونږ هغوئ | په هلاکولو سره | او دغسې قوم دنوح علیہ السلام | کله چې |

چې زمونږ خبرې ئې دروغژنې ګڼړلې دی | بیا مونږ داکافران هلاک کړل | اومونږ د نوح ﷺ قوم هم هلاک کړو

Scanned with Ca

كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ

دروغ اوګڼړل هغوئ | رسولان | نو ډوب کړل مونږ هغوئ | او جوړ کړل مونږه هغوئ | دپاره دخلقو |

څه وخت چې هغوئ پيغمبران درغژن اوګڼړل | نو مونږ ډوب کړل او دخلقو دپاره مود (عبرت)

اٰيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا أَلِيْمًا ۝ وَّعَادًا

يوه نښه دعبرت | اوتيار کړي دي مونږه | دپاره دظالمانو | عذاب دردناك | (او هلاك کړل مونږه) عاديان

نښه اوګرځوله | او مونږ ظالمانودپاره دردناک عذاب تيار کړي دي | اودغه شان مو عاد

وَّثَمُوْدَا۠ وَأَصْحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوْنًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا ۝ وَكُلًّا

او ثموديان | او کوهي والا | او (نور) قومونه | په منځ ددې کښې | ډير | او هر يو چې وؤ

اوثمود او د کوهي خلق او ددوئ ترمينځه نور ډير قومونه (تباه کړل) | اومونږ هر يو ته

ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا ۝

بيان کړل مونږه | هغه ته | مثالونه (دتباه شوئ خلقو) | او هريو | تباه کړو مونږه | په تباه کولو سره

عجيبه مثالونه بيان کړل | او (بيا) هريومو (دانکارپه وجه) بالکل برباد کړل

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۖ

او په تحقيق سره تير شوي دي هغوئ | په هغه کلي باندې | چې ورولې شوې وؤ پر | باران بد

اوداخلق د هغې کلي په زمکه تګ راتګ کوی چې (د کاڼږو) خراب باران پرې شوې وو

أَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ۝

ايا نه وؤ هغوئ | چې ليدلې نې وې دغه کلې | بلکه دي هغوئ | چې اميد نه لري | ددوباره ژوند

نوايا داخلق دغې کلي ته نه ګوری | (نا) بلکه داخلق د دوباره ژوندی کيدو اميد نه ساتی

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

په قران باندې دکافرانو يواعتراض ''دکافرانو يواعتراض داهم وو.چه لکه څنګه تورات، انجيل او زبور وغيره په يوځل پيغمبرانو باندې نازل شوی وو.دا قرآن په يوځل نبی کريم ﷺ باندې ولې نازل نه شو. الله ﷻ ددې په جواب کښې اوفرمائيل.چه آو واقعی داپه لړه لړه نازل شوې دې.په دريويشت کاله کښې نازل شوې دې.چه څومره به ضرورت راتلو،چه کوم واقعات به کيدل احکام به نازليدل چه دمؤمنانو زړه کلك وی.په وقفه وقفه احکام نازل شول چه په يوځل عمل مشکل نه شی.وضاحت سره بيان کړې شی اوپه پوهه کښې راشی.تفسيرهم ورسره ورسره اوشی. مونږبه ددوی د ټولو اعتراضونو صحيح او رښتياجواب ورکوو.چه دابه ددوی دبيان نه هم زيات واضح وی.کومه کمی چه دوی بيان کړی.مونږبه ددوی تسلی کوو.سحرمابنام، شپه ورځ،په سفراوحضرکښې به باربارددې نبی ﷺ عزت اودخپلوخاصو بندګانودهدايت دپاره زمونږ کلام دنبی ﷺ پوره ژوند پورې نازليږی.چه ددې نه دنبی ﷺ بزرګی او فضيلت هم ښکاره شی.په نورو پيغمبرانو باندې په يوځل ټول کلام نازل شو.اودې غوره نبی ﷺ ته باربار الله ﷻ خطاب کولو.اوددې قرآن عظمت هم ښکاره شی.چه داپه دومره اوږده موده کښې نازل شو.پس نبی ﷺ په نبيانوکښې اعلی او قرآن هم په ټولوکلامونوکښې لوئې شان والا،اود عظمت خبره داده چه قرآن ته دواړه بزرګئ ملاؤ شوې.داپه يوځل د لوح محفوظ نه ملاء اعلی ته نازل شو.دلوح محفوظ نه ټول په ټوله آسمان ددنيا ته نازل شو.بيا دضرورت مناسب په لړه لړه نازليدلو.

Scanned with Ca

د قران پاک مجموعه نزول په ليلة القدر شوې ده:- ابن عباس ﷺ فرمائي چه ټول قرآن په يوځل په ليلة القدر کښې آسمان دُدنياته نازل شو. بيا شلو کالو پورې زمکې ته نازليدلو. بيا دده په ثبوت کښې هغوی ﷺ ﴿لَا يَأْتُونَكَ﴾ او آيت ﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ﴾ تلاوت اوفرمائيلو[1] ددې نه پس چه د کافرانو کوم حالت د قيامت په ورځ کيدونکې دې. دهغې بيان ئې اوفرمائيلو. چه په ډير بدحالت او ډيرناکاره ذلت کښې به ددوی حشر جهنم طرف ته وی. دوی به پړمخې راښکلې شی. هم داخراب ځائې والا او دټولو نه زيات بې لارې دی. يو سړی دنبی کريم ﷺ نه تپوس اوکړوچه د کافرانو حشربه پړمخې څنګه وی. نبی ﷺ اوفرمائيل. کوم ذات چه هغوی لره په خپو باندې چلولی دی هغه به په سرباندې چلولوباندې هم قادردې.[2]

د انبياؤدشمن قومونه تباه اوبرباد شول" الله ﷻ مشرکان اودنبی کريم ﷺ مخالفين دخپلو عذابونونه ويروی چه ستاسونه مخکښې چه کوموخلقوزمادنبيانوخبره اونه منله. دهغوی سره ئې دشمنی اوکړله، د هغوی مخالفت ئې اوکړو. ماتباه اوبرباد کړل. د فرعونيانوحال تاسو اوريدلې دې چه موسی ﷺ اوهارون ﷺ هغوی طرف ته پيغمبران اوليږلی شول. ليکن هغوی اونه منل. چه ددې په وجه دالله عذاب راغې. اوټول هلاک کړې شول. د نوح ﷺ قوم ته اوګورئ هغوی هم زمونږ رسول دروغژن اوګڼړلو.

د يو رسول تکذيب د ټولو رسولان تکذيب دې:- او چونکه د يو رسول دروغژن ګڼړل دټولو نبيانو دروغژن ګڼړل دی. په دې وجه دلته رُسُل جمع اووئيلې شو. اودا په دې معنی سره هم چه کۀ بالفرض هغوی طرف ته ټول رسولان هم ليږلې شوې وې. نوبيابه هم هغوی دټولوسره هغه سلوك کولو. کوم ئې چه نوح ﷺ سره اوکړلو. دامطلب نه دې چه دوی طرف ته ډير رسولان ليږلی شوی وو. هغوی ته صرف حضرت نوح ﷺ راغلې وو. چه هغه نهنيم سوه کاله په هغوی کښې وو. په هره طريقه ئې هغوی پوهه کړل، ليکن د يو څو کسانونه سواچاهم ايمان رانۀ وړلو. په دې وجه الله ﷻ ټول غرق کړل. سوادهغه کسانونه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئ کښې سوارۀ وُو. يوبنيادم په زمکه باندې بچ پاتې نه شو. خلقودپاره د هغوی هلاکت عبرت جوړکړې شو. لکه چه فرمان دې چه داوبو دتيزو چپوپه وخت مونږ تاسوپه کشتئ کښې سوارۀ کړئ. تردې چه تاسودې لره خپل خان دپاره عبرت جوړکړئ. اوکشتئ مونږ تاسو دپاره ددې طوفان نه دنجات درکولو اود اوږد اوږد سفرکولو ذريعه جوړه کړله. چه تاسودالله نعمت يادکړئ. چه هغۀ دډير لوئې طوفان نه تاسو بچ کړئ. او ايماندار اود ايماندارو په اولاد کښې ئې اوساتلئ. د عاديانو اوثموديانو قصه خو ډيرځل بيان شوې ده. لکه چه په سورۀ اعراف وغيره کښې ﴿وَأَصْحَابَ الرَّسِّ﴾ باره کښې دابن عباس ﷺ قول دې چه دا دثموديانو ديوکلی والاوو.[3]

عکرمه ﷺ فرمائي چه داد فلج (يمامه) والاوو چه ددوی ذکرپه سورۀ يسين کښې دې. دابن عباس ﷺ نه داهم نقل دی چه دآزربائيجان يوکوهی سره ددوی کلې وو. عکرمه ﷺ فرمائي هغوی ته کوهی والاځکه وائی چه هغوی خپل پيغمبرپه کوهی کښې غورزولې وو. ابن اسحاق د محمدبن کعب ﷺ نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه يوتورغلام به دټولونه رومبی جنت ته ځی الله ﷻ يوکلی والوته خپل نبی ليږلې وو. ليکن هغه کلی والوکښې سوادهغۀ نه چاهم ايمان رانۀ وړلو. بلکه هغوی دالله نبی په يو غير آباد کوهی کښې په وُران ميدان کښې اوغورزولو. اودهغۀ په خُله باندې ئې يوغټ ګټ کيخوده. چه دې هم هلته مړشی. داغلام به ځنګل ته تلو. لرګی به ئې پريکول او راوړل. اوهغه به ئې په بازارکښې خرڅول. او روټئ وغيره به ئې اخستله اوکوهی ته به رانلو. اوهغه کاڼړې به ئې لرې کول چه هغه به ډيرو سړوهم نه شو لرې کولې. ليکن الله ﷻ به دهغۀ په لاسونوهغه لرې کول. دۀ به يوه رسئ زوړندوله، روټئ او اوبۀ

---

[1] حاکم : ۳۶۸/۲. وسنده حسن.
[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله تعالى ﴿ الذين يحشرون علی وجوههم الی جهنم...﴾: ۴۷۶۰.
[3] الطبری : ۲۶۹/۱۹.

Scanned with Ca

به نې هغه پیغمبر ته رسول.چه هغهٔ به داخوراك څكاك كولو.ترمودو پورې هم داسې كيدل.يوځل دې لاړهٔ لرگی نې كټ كړل جمع نې كړل.پنډنې اوتړلو.چه په دې كښې پرې دخوب غلبه اوشوه او اودهٔ شو. الله ﷻ په هغهٔ داسې خوب راوستلوچه اووهٔ كالوپورې هغه اودهٔ وو.اووهٔ كاله پس نې بيا سترگې كُهلاو شوې.نوهغهٔ د خپلو لرگو پنډ اوچت كړو.اوښار طرف ته روان شو.دهغهٔ هم داخيال وو.چه لږ وخت دپاره اودهٔ شوې ووم.ښارته راغي لرگی نې خرڅ كړل.دعادت مطابق نې خوراك ، اخستلو،اوهلته اورسيدلو. څه گوری چه كوهې هلته نشته، ډيرئې تلاش كړوخوملاؤ نه شو.دلته دا شوی ووچه دقوم زړونه ايمان طرف ته مائل شو.هغوی لاړل خپل نبی نې دكوهی نه راويستلو.ټول په ټوله ايمان راوړلو.بيا نبی په خپل مرگ مړشو.نبی هم پخپل ژوند كښې داحبشی غلام تلاش كولو.ليكن دهغهٔ پته اونه لگيده.بيا د هغهٔ نبی دمرگ نه پس دا سړې دخپل خوب نه راپاسولې شو.نبی كريم ﷺ فرمائی.پس داحبشی غلام دې چه دابه دټولونه مخكښې جنت ته ځی([1]).دا روايت مرسل دې اوپه دې كښې غرابت اونكارت دې او شايد ادراج هم دې والله اعلم.

دا روايت په هغه اصحاب رس باندې هم نه شولگولې.ځكه چه دلته خوذكردی چه هغوی هلاك كړې شو.البته دايوه توجيه كيدې شی چه داخلق خوتباه كړې شول.بيا ددوی نسلونه صحيح شول.اوهغوی ته دايمان توفيق ملاوشو.دامام بن جرير رحمه الله فرمان دې.چه اصحاب رس هم هغه دی دكوموذكرچه په سورة بروج كښې دې چاچه خندقونه كنستلی وو.والله اعلم.بيائې اوفرمائيل چه نورهم ددوی په مينځ كښې ډيرامتونه راغلل چه هغوی هلاك كړې شول.مونږدهغوی ټولومخكښې خپل كلام بيان كړې وو.دليلونه موپيش كړی وو.معجزې مو ورته خودلې وې.عذرونه مو ورله ختم كړی وو.بيامو ټول تباه اوبربادكړل. لكه چه فرمان دې.چه دنوح عليه السلام نه پس هم ډيركلی مونږتباه كړل.

قرن څومره مودې ته وائی؟:-قرن وائی اُمت ته، لكه چه فرمان دې چه ددوی نه پس مونږډير قرن يعنی اُمتونه پيداكړل.دقرن موده دبعضوپه نزد يوسل شل كاله ده.څوك وائی سل كاله،څوك وائی اتيا كاله ، څوك وائی څلويښت كاله،نورهم ډيراقوال شته.زياته واضحه خبره داده چه ديوې زمانې والايوقرن دی. كله چه هغوی ټول مړهٔ شی. نو دويم قرن شروع كيږی.لكه چه دبخاری اومسلم په حديث كښې دی چه د ټولونه غوره زمانه زما زمانه ده.([2])

د سدوم كلی تذكره:-بيا فرمائی چه سدوم نومې كلي سره خودا عرب مُسلسل تيريږی.هم دلته لوطی آباد وو.چه په هغوی باندې زمكه اُلټه كړې شوه.اودآسمان نه پرې كاڼړی اُورولې شو.او ډير باران پرې اوشوچه هغه دسختوكاڼړو وو.دوی شپه ورځ په دغه خائې تگ راتگ كوی.بيا هم دعقلمندئ نه كارنه اخلی.داكلی خوستاسو دتيريدو ځايونه دی.ددوی واقعات مشهور دی.آيا تاسودوی نه گوری؟يقيناً چه گورئ ليكن ستاسودعبرت سترگې نشته،چه پوهه شئ اوغور اوكړئ.چه دهغوی دخپل نالائق توب په وجه هغوی دالله په عذابونوكښې راگير شول.د بوسوپه شان والوزولې شول.بيا نشانه كړې شو.د جرړې نه ختم كړې شول لكه چې په پوكی والوزولې شو. چه په دې سوچ اوكړی نوهغه څوك چه قيامت منی. څه به عبرت حاصل كړی چه دسره دقيامت منكردی دوباره ژوند ناممكن گنړی.

وَإِذَا	رَأَوْكَ	إِنْ يَتَّخِذُونَكَ	إِلَّا	هُزُوًا	أَهَٰذَا الَّذِي
او هر كله چې	اووينی دا خلق تا	نو نه نيسی دوئ تا	مگر	په ټوقو سره	ايا دا هغه سړي دي
اوهركله چې دا خلق تاته اوگوری نوتا پورې ټوقې كوی اچې ايا دا هغه سړې دې چې					

[1] الطبری :۲۷۱/۱۹،

[2] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم : ۳۶۵۱. صحیح مسلم: ۲۵۳۵.

Scanned with Ca

بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ﴿۴۱﴾ اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا

چه رالیږلی دی الله | په حیثیت د رسول | قریبه وه چی ده | گمراهه کړی وی مونږه | دخدایانو زمونږ نه

الله ﷻ پیغمبر رالیږلی دی | دی سړی خو به مونږ دخپلو معبودانو نه اړولی وو

لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ

که چری صبر نهٔ وې کړې مونږ | په هغې باندې | او زر به معلوم شی دوئ ته | کله چی اووینی

که مونږ پرې کلک ولاړ نه وې | او هرکله چې دوئ عذاب اووینی انو دوئ ته بهٔ معلومه

الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۴۲﴾ اَرَءَيْتَ مَنِ

عذاب | چی څوك ډیر ورك کونکې دې | لارې لره | آیا تا غور کړې دې | په حال دهغه چا

شی اچې څوک دلارې نه بې لارې ووا ....آیا تا هغه سړې لیدلې دې اکوم چې

اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ ۚ اَفَاَنْتَ تَكُوْنُ عَلَيْهِ

چی نیولې نې دې | خدائې خپل | خواهشاتو خپلو لره | آیا پس تهٔ به شې | په هغه باندې

دخپل خواهش نه خپل معبود ﷻ جوړ کړې دې انو آیا ته دهغه ذمه واری اخستې شې ؟

وَكِيْلًا ﴿۴۳﴾ اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ

ساتونکې (چی منع نې کړې دخواهشاتو نه) | یا گمان کوې تهٔ | چی بیشکه ډیر خلق ددوئ

آیا ستا دا خیال دې چې په دوئ کښې زیات کسان (سمه خبره) آوری

يَسْمَعُوْنَ اَوْ يَعْقِلُوْنَ ۚ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ

(گنی) اوری خبره | یا دعقل نه کار اخلی | نهٔ دی دوئ | مگر دی | پشان دځناور | بلکه دوئ

یا پوهیږی | دوئ خو د ځاروؤ په شان دی | بلکه دځاروؤ نه هم

اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۴۴﴾ اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ

زیات ورك کونکی دی | نیغې لارې لره | آیا نهٔ گورې تهٔ | رب خپل ته | چی څرنگې نې | خور کړې دې

زیات بې لارې دی | آیا ته دخپل رب (کارونو) ته نه گورې | چې هغه څنگه سیورې

الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ

سورې | او که غوښتلې هغه | نو گرزولې به نې وو دغه سورې | ولاړ په یو ځائې | بیا |

راخور کړې دې | که هغه غوښتلې نو دغه سیوری به نې په ځائې ایسار کړې وې | بیا

جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيْلًا ﴿۴۵﴾ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ

جوړ کړو مونږه نمر | په هغې باند | دلیل (چی معلومیږی) | بیا راغونډوؤ مونږ دا سورې |

مونږ نمر په دغه سیوری باندې یوه نښه مقرر کړه | بیا دا سیوری

Scanned with Ca

إِلَيۡنَا	قَبۡضًا	يَسِيرًا۝	وَهُوَ ٱلَّذِي	جَعَلَ
خان خپل ته	په راغونډولو	آسانو سره	او هغه (الله) هغه ذات دې	چې جوړه نې کړه

مونږ خپل طرفته راټولوو | .... او الله ﷻ هغه ذات دې چې ستاسو دپاره نې شپه د پردې

لَكُمُ	ٱلَّيۡلَ	لِبَاسًا	وَٱلنَّوۡمَ	سُبَاتًا	وَجَعَلَ ٱلنَّهَارَ	نُشُورًا۝
ستاسو دپاره	شپه	جامه	او خوب	ذريعه دارام	او جوړه نې کړه ورځ	وخت دپاسيدو

څيز اوخوب دارام ذريعه او ورځ د ګرځيدو دپاره جوړه کړې ده

قوله تعالی:- وَإِذَا رَأَوۡكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا

د ناعاقبت انديشو آقاپورې ټوقې"كافرانوبه دالله ﷻ غوره اوافضل پيغمبراحمد مُجتبى محمد ﷺ په ليدلو خندااوټوقې كولې.عيبونه به نې پكښې لټول.اوپه نبي ﷺ كښې به نې نقصانونه ښودل.هم دا حالت دهريوې زمانې دكافرانوخپلو نبيانوسره شوې دې.لكه چه فرمان دې.﴿وَلَقَدِ ٱسۡتُهۡزِئَ بِرُسُلٖ مِّن قَبۡلِكَ﴾ ستانه مخكښې رسولانو پورې هم ټوقې كړې شوې، اوونيلې شوچه مونږ كلك شوګنى دې رسول ﷺ خو زمونږ په دهوكه كولوكښې هيڅ كمى پرې نخودله.ښه ده دوې ته به ډيرزر معلومه شى چه په هدايت باندې دوى څومره پورې وو؟دعذاب په كتلوبه ددوى سترګې كُهلاو شى.اصل دادې چه دې خلقو خواهش پرستى شروع كړې ده.نفس او شيطان چه كوم څيزښه ښكاره كوى.دوى هم داښه ګنړى.نو ددې ذمه دارته څنګه ګرځيدلې شې؟

په عربو كښې د كاڼړو عبادت:-دحضرت ابن عباس ؓ بيان دې چه په جاهليت كښې دعربو داحالت وو. چه چرته به نې څه سپين ګول غونډې كاڼړې اوليدلودهغې عبادت به نې شروع كړو.چه دهغې نه به بل يوښه په نظرراغې هغې ته به نې سجدې كولې اوړومبې به نې پريښودلو(١).بيافرمانى داخو د څناورونه هم بدتردى.نه ددوى غوږونه شته، نه نې زړه شته،څناورخو خير قدرتًا آزاددى ليكن دوى چه دعبادت دپاره پيداكړى شوى وو.دوى دهغوى نه هم زيات بې لارې شول.بلكه دالله نه سوائې دنوروعبادت شروع كړلو.اود حجت قائميدونه پس د رسولانو رسيدلو نه پس هم الله ته سجده نه كوى.دهغهٔ توحيد او د رسول ﷺ رسالت نه منى.

دالله د وجود او قدرت دليلونه"د الله ﷻ په وجود اودهغه په قدرت باندې دليلونه بيانيږى چه مختلف او متضادڅيزونه هغه پيداكوى.سورى هغه اوږدهٔ وى.وانى چه دا وخت دصباصادق نه واخله ترنمر راختلو پورې دې.كه چرې هغهٔ غوښتلې نودابه نې په يو حالت باندې ساتلې وې.لكه چه فرمان دې.چه كهٔ هغه صرف شپه اوساتى نوڅوك ورځ كولې نه شى،اوكه هغه صرف ورځ اوساتى نوڅوك شپه نه شى راوستلې.كه نمرنه راوتلې نودسورى حال به هم نه معلوميدلې.هرڅيز په خپل ضدسره پيژندلې شى.د سورى نه شاته نمر،د نمرنه شاته سورې داهم دقدرت انتظام دې.بياپه مزه مزه مونږداسورې يا نمرخپل طرف ته راټولوو.يو راټوليږى اوبل اوږديږى.اودا انقلاب په تيزئ سره كيږى.هيڅ يوځائې سورى والا باقى نه پاتې كيږى.صرف دكورونو دچهتونو اود ونولاندې سورې پاتې كيږى.اوپه هغې هم دپاسه نمر ښكاره وى.په مزه مزه په لږه لږه مونږداخپل طرف ته راټولوو.هم هغهٔ شپه ستاسودپاره جامه جوړه كړې ده.چه داستاسوپه وجودباندې راخوريږى.اوداپټوى.لكه چه فرمان دې،قسم دې دشپې كله چه پټ كړى،هم هغهٔ خوب لره سبب دراحت اوآرام جوړكړې دې.چه دغه وخت حركت اودريږى.اودټولې ورځې كاروبارسره چه كوم ستړې والې سورشوې وو.هغه دې آرام سره ښكته كيږى.اوبدن او روح ته راحت

(١) الدرالمنثور:٦/٢٦٠.

Scanned with Ca

حاصلیږي.بیا دورځې پاسیدو سره خواره شي اود روزئ په تلاش کښې لګیا کیږي.لکه چه فرمان دې چه هغه خپل قدرت سره شپه او ورځ مقرر کړې ده.چه تاسو سکون اوآرام هم حاصل کړئ.اوخپلې روزئ هم تلاش کړئ.

وَهُوَ الَّذِيْٓ	اَرْسَلَ الرِّيٰحَ	بُشْرًاۢ	بَيْنَ يَدَيْ	رَحْمَتِهٖ	وَاَنْزَلْنَا
او الله هغه ذات دي	چې رالیږي هواګانې	زیرې	وړاندې	درحمت خپل نه	او نازل وو مونږه
او الله هغه ذات دې چې هواګانې دخپل رحمت (یعنې باران) نه وړاندې دزیرې په طور رالیږي					

مِنَ السَّمَآءِ	مَآءً طَهُوْرًا		لِّنُحْيِۦَ	بِهٖ	بَلْدَةً
داسمان نه	اوبه	پاکې	دپاره ددې چې ژوندې کړو مونږه	په دې اوبو سره	ښار
او مونږ د اسمان نه پاکیزه اوبه راوړووا چې ددې په ذریعه یو مړه شوې (اوچ بنجر) زمکه					

مَّيْتًا	وَّنُسْقِيَهٗ	مِمَّا	خَلَقْنَآ	اَنْعَامًا	وَّاَنَاسِيَّ
مړ	او چې اوڅکوو مونږ دا اوبه	په هغوئ باندې	چې پیدا کړي دي مونږه	څناور	او انسانان
بیا راژوندئ کړو او دخپل پیدا کړي مخلوق نه ډیر څاروي او بنیادم پرې څروب					

كَثِيْرًا	وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ	بَيْنَهُمْ	لِيَذَّكَّرُوْا
ډیر	او باربار کوو مونږ دا کار	په منځ ددوئ کښې	دپاره ددې چې سبق حاصل کړي
کړو او مونږ دا (اوبه) په دوئ کښې په مختلفو طریقو سره تقسیمو وادې دپاره چه دوئ غور او کړي			

فَاَبٰٓى	اَكْثَرُ النَّاسِ	اِلَّا كُفُوْرًا
نو انکار او کړو (دصحیح لارې اختیارولو نه)	زیاتو خلقو	مګر وې نه کړو انکار د کفر او ناشکرئ نه
خو بیا هم زیات خلق د ناشکرئ کولو نه بغیر نه پاتې کیږي		

قوله تعالی:- وَهُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ

هواګانې د باران زیرې دی اود هواګانو مختلف خاصیتونه الله ﷻ خپل یو بل قدرت بیانوی.چه هغه د باران نه مخکښې دباران زیرې ورکونکی هواګانې چلوی.په دې هواګانو کښې رب ډیر خاصیتونه ایښودې دی.بعض هواګانې وریځو لره جدا کوی.بعضې دې لره اوچتوی، بعضې دې لره روانوی. بعضې ډکې اوخې اولوندې روانیږی خلق درحمت باران طرف ته متوجه کوی.بعضې ددې نه مخکښې زمکه تیاروی.بعضې وریځو لره د اوبو نه ډکوی.اودا درنوی.دآسمان نه په مونږ پاك صفا باران راوروی.چه دا دپاکوالی آله جوړه شي.دلته طهور داسې دې.لکه سحور او جور وغیره.بعضو ونیلی دی چه دافعول په معنی دفاعل دې یادا دمبالغې دپاره مبنی دې یاد متعدی دپاره دې.داټول اقوال دلغت اوحکم په اعتبار سره مشکل دی.دامقام دپوره تفصیل مناسب نه دې.والله اعلم

دحضرت ثابت بنانی رحمه الله بیان دې.چه زه دحضرت ابوالعالیه رحمه الله سره دباران په زمانه کښې اووتلم.د بصرې لارې دغه وخت ډیرې ګنده وې.هغوی په داسې لاره باندې مونځ اداکړو.ماهغوی متوجه کړل.نو هغوی اوفرمائیل.دې لره دآسمان پاکو اوبو پاك کړې دی.الله فرمائی چه مونږ دآسمان نه پاکې اوبه راوروؤ.حضرت سعید بن مسیب رحمه الله فرمائی.چه الله دې لره پاکې نازلې کړې دی، دې لره هیڅ نه ناپاکه کوی.

Scanned with Ca

حضرت ابوسعید خدری ﷺ فرمائي چه درسول اللهﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د بئربضاعه نه اودس اوکړو؟ دا یوکوهې دې چه په دې کښې به ګندګی اود سپو غوښې غورزولې شوې. نبیﷺ اوفرمائیل اوبه پاکې دی دې لره څه څیزنه ناپاکه کوی (۱) امام شافعی رحمه الله اوامام احمد رحمه الله دا روایت کړې دې. ابوداود رحمه الله اوامام ترمذی رحمه الله دې ته صحیح وئیلی دی. په نسائی کښې هم داروایت شته. د عبدالملك بن مروان په دربار کښې یوخل داوبو ذکرشروع شو. نوخالدبن برید رحمه الله اووئیل. بعضې اوبه دآسمان وی. بعضې اوبه هغه وی چه هغې لره وریځې دسمندرنه څکی. اوهغې لره ګرزارې، او بریښنا خوږې کوی. لیکن هغې سره په زمکه کښې پیداوارنه کیږی. او آسمانی اوبوسره پیداوار راخیژی.

عکرمه ﷺ فرمائي. چه د آسمان هریو څاڅکی سره وابښه، کیا وغیره پیداکیږی یا په سمندرکښې سیپې اوملغلرې پیداکیږی. یعنی ﴿فِي الْبَرِّ وَفِي الْبَحْرِ دُرٌّ﴾ په زمکه کښې غنم اوپه سمندرکښې ملغلرې. بیائې اوفرمائیل چه هم په دې سره مونږ په غیرآباده، بنجر اوچه زمکه ژوندئ کوو. دا را زرغونه شی او شنه تازه شی. لکه چه فرمان دی. ﴿فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ علاوه د مړې زمکې د ژوندی کیدونه دا اوبه دخناورواوانسانانوڅکلودپاره استعمالیږی ددوی فصلونو اوباغونوته ورکولې شی. لکه چه فرمان دې چه داالله هغه دې چه دخلقو دپوره نااُمیدئ نه پس په دوی باندې باران راوروی. اوپه آیت کښې دی چه دالله درحمت آثاروته اوګورئ. چه څنګه مړه زمکه ژوندئ کوی. بیا فرمائی دې سره زما دقدرت یونظاره داهم اوګورئ چه وریځ راوچتیږی، ګرزیږی لیکن چرته چه زۀ غوارم وریږی په دې کښې حکمت اوحُجت دې. ابن عباس ﷺ قول دې چه هیڅ یوکال دبل کال نه کم اوزیات دباران نه دې لیکن الله تعالی چه چرته اوغواړی وروی. دکوم ځائې نه چه اوغواړی لرې کوی نې. (۲) پس پکاروه چه ددې نشاناتوپه لیدلوسره، د الله ددې زبردست حکمتونو او دقدرتونومخې ته ایخودو سره نې داهم خبره منلې، چه بیشکه مونږبه دوباره ژوندی کیږو. اوپه دې هم پوهه شوی وو چه بارانونه زمونږ دګناهونو دسپیرۀ توب نه بندولې شی. نومونږ ګناه پریږدو. لیکن دې خلقو داسې اونه کړل. بلکه زمونږپه نعمتونو باندې نې نوره هم ناشکری اوکړله.

یومرسل حدیث په ابن ابی حاتم کښې دې. چه رسول اللهﷺ حضرت جبرئیلﷺ ته اووئیل چه زۀ د وریځ باره کښې څه تپوس کول غوارم. حضرت جبرئیلﷺ اوفرمائیل په وریځوچه کومه فرشته مقررده هغه داده. تاسوددې نه چه څه غوارئ معلوم کړئ. هغه اووئیل اې دالله رسولهﷺ! مونږته خودالله حکم راځی چه په فلانی فلانی ښارکښې دومره دومره څاڅکی او وروه. مونږد ارشاد تابعداری کوودباران دنعمت په وخت د اکثروخلقو د کُفر یوه طریقه داهم ده. چه هغوی وائی چه په مونږباندې دفلانی فلانی ستوری په وجه دا باران او ورولې شو. لکه چه په صحیح حدیث کښې دی چه یوخل دباران وریدلونه پس رسول اللهﷺ اوفرمائیل. اې خلقو! پوهه شوئ ستاسورب څه اوفرمائیل؟ هغوی اووئیل الله او دهغۀ رسول ښه پوهیږی. نبیﷺ اوفرمائیل. واورئ! الله فرمائیلی دی. زما دبندګانونه ډیر په ما مؤمنان شول. او ډیر کافران شول. چاچه اووئیل چه صرف دالله په فضل اوکرم سره دا باران په مونږ باندې وریدلې دې. هغوی خوپه ما ایمان لرونکی اوپه ستورو کفر کونکی شول. او چاچه اووئیل چه په مونږ دفلانی فلانی ستوری په اثرسره باران اوورولې شو. هغوی په ماکافران اوپه ستورو مؤمنان شول. (۳)

---

(۱) احمد: ۱۵/۳، ابوداود: کتاب الطهارة باب ماجاء فی بئر بضاعة: ٦٦. وسنده حسن.

(۲) الطبری: ۲۸۰/۱۹. وسنده صحیح.

(۳) صحیح بخاری کتاب الاذان باب یستقبل الامام الناس اذا سلم: ۸٤٦، صحیح مسلم: ۷۱.

Scanned with Ca

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِیْ كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيْرًا ۝ فَلَا تُطِعِ

او كه غوښتلي مونږ | نو ليږلي به وي مونږ | په هر كلي كښې | يو يرونكي | نو مه منه خبره |

او كه مونږ غوښتلي نو په هر يو كلي كښې به مو يو يرونكي ليږلي وو | نو ته د كافرانو

الْكٰفِرِيْنَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا ۝ وَهُوَ

د كافرانو | او جهاد كوه د دوئ سره | په ذريعه د دې قران | جهاد | لوئ | او هغه

خلقو خبرې هيڅرې مه منه || او د قرآن پاک په ذريعه هغوئ سره ښه كلكه مقابله او كړه

الَّذِیْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا

هغه ذات دې | چې روان كړې ئې دى | دوه دريابونه | دا يو خوږ مزيدار دې || او دا بل

او الله هغه ذات دې | چې دوه دريابونه ئې يو ځائې روان كړې دى | چې يو خوږ دې تنده وژنی

مِلْحٌ اُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا

تريو او تريخ دې || او جوړه كړې ئې ده | په منځ د دواړو كښې | پرده | او بند |

او يو مالګين دې | چې د دواړو ترمينځه ئې يوه پرده او يو مضبوط بند پيدا كړې دې

مَّحْجُوْرًا ۝ وَهُوَ الَّذِیْ خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا

منع كونكي يو بل لره د ګډوډيدونه | او هغه هغه ذات دې | چې پيدا ئې كړو داوبو نه | انسان |

او الله ﷻ هغه ذات دې | چې داوبو (د څاڅكی) نه ئې انسان پيدا كړو | بيا ئې

فَجَعَلَهٗ نَسَبًا وَّصِهْرًا ؕ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيْرًا ۝

پس جوړ ئې كړو هغه | نسب والا | او سخر ګنئ والا | او دې رب ستا | قدرت والا |

هغه د خپلي كورنئ او سخرګنئ خاوند كړو | او ستا رب (په هره خبره) قادر دې

قوله تعالى: - وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا

د رسول كريم ﷺ نبوت ټولې دنيا د پاره دې "كه رب غوښتلي نو هر هر كلي ته به ئې يو يو نبی ليږلي. ليكن هغهٔ ټولې دنيا طرف ته يو نبی ليږلي دې. او بيائې هغهٔ ته حكم وركړې دې. چه د دې قرآن وعظ ټولو ته واؤروه. لكه چه فرمان دې. چه زه په دې قرآن سره تا لره او چا چاته چه دا اورسيږی هوښيا روم. او په دې ټولو ډلو كښې چه څوك هم د دې نه كفر او كړی. د هغهٔ د وعدې ځائې جهنم دې. او فرمان دې. چه ته مكې والا او د څلور واړه طرفو خلق خبر كړه. په بل آيت كښې دی چه اې نبی ﷺ! تاسو او وايئ: چه اې ټولو خلقو! زهٔ تاسو ټولو طرف ته رسول الله جوړ شوې راغلې يم. (1) د بخاری او مسلم په حديث كښې دی. چه زه سور او تور ټولو طرف ته راليږلې شوې يم. (2) د بخاری او مسلم په بل حديث كښې دی. چه ټول نبيان خپل خپل قوم طرف ته ليږلي شول. او زهٔ عامو خلقو طرف ته ليږلې شوې يم. بيائې او فرمائيل د كافرانو خبره مه منئ. او د دې قرآن په ملګرتيا كښې هغوی سره ډير لوئې جهاد او كړئ. لكه چه ارشاد دې ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ﴾ يعنی اې نبی! كافرانو او منافقانو سره جهاد كوه. هم د دې رب او به دوه قسمه كړی دی خوږې او

---

(1) صحيح مسلم: كتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۱.
(2) صحيح بخاری كتاب التيمم باب :۱ حديث : ۳۳۵. صحيح مسلم: ۵۲۱.

Scanned with Ca

ترخې،د نهرونو، چينو اوكوهيانو اوبه عام طورباندې خوږې صفا اوښهٔ خوند والا وی.د بعضې ولاړ
سمندرونواوبه ترخې او بې مزې وی.د الله ﷻ په دې نعمت باندې هم شكر كول پكاردی.چه هغه خوږې
اوبه څلور طرفوته خورې كړی دی.چه خلقوته په لامبلو وينځلو اوخپلو پټو اوباغونوته اوبه وركولوكښې
آسانی وی.مشرقونو اومغربونو لره راگيرونكی سمندرونه ئې د ترخو اوبه جاری كړی دی.چه هغه ولاړ
دی. يوخوا بل خوانه بهيږی.ليكن چپې وهی.حركت كوی بعضې ښكته پورته كيږی.دهر مياشتې په
شروع تاريخونوكښې خوپه دې كښې زياتوالې او تيزوالې راځی.بيا دسپوږمۍ كميدوسره داهم كميږی
.تردې چه په آخركښې خپل حالت ته راځی.بياكله چه سپوږمۍ غټيږی داهم زياتيږی.څوارلسم تاريخه
پورې برابر سپوږمۍ سره زياتيږی.بيا كميدل شروع كيږی.داټول سمندرونه هم دې الله پيداكړی دی.
هغه پوره اوزبردست قدرت والادې.ترخې اوگرمې اوبه اگرچه دڅكلوپه كارنه راځی.ليكن هواگانې
صفا كوی.چه په دې سره انسانی ژوندپه هلاكت كښې نه پريوځی.په دې كښې چه كوم ځناور مړهٔ
كيږی. دهغې بدبوئی دنياوالوته تكليف نه رسوی.اود ترخو اوبوپه وجه دهغې هوا صحت وركونكې او
مزه ئې پاكه اوښه وی.

دنبی كريمﷺ نه چه كله دسمندر داوبوباره كښې تپوس اوشو.چه آيا مونږددې نه اودس كوو؟ نونبیﷺ
اوفرمائيل ددې اوبه پاكې دی.اوددې مړشوې حلال دې([1]).مالكؒ، شافعیؒ اواهل سنن دا روايت
كړې دې.او اسنادئې هم صحيح دې.بيادهغهٔ دې قدرت ته اوگورئ چه خاص په خپل طاقت سره اوپه
خپل حكم سره ئې يودبل نه جداساتلې دې.چه نه ترخې په خوږوكښې ملاويږی اونه خوږې په ترخوكښې
ملاويږی.لكه چه فرمان دې.﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ۝﴾هغه دواړه سمندرونه جاری كړی دی
چه دواړه يوځائې دی اوددې دواړوپه مينځ كښې يوه پرده قائم كړې ده.چه دحدنه وانهٔ وړی. بيا تاسو د
خپل رب دكوم نعمت نه انكار كوئ؟په بل آيت كښې دی څوك دې هغه چه زمكه ئې ځائې د اوسيدو
جوړه كړې ده اوپه دې كښې ئې ځائې په ځائې دريابونه جاری كړی دی.په دې ئې غرونه قايم كړی دی.
اود دووٍ سمندرونوپه مينځ كښې ئې پرده جوړه كړې ده.آيادالله سره بل څوك معبود هم شته؟ خبره داده
چه ددې مشركانواكثرخلق بې علمه دی.هغه انسان دكمزورې نطفې نه پيداكړې دې.بيادې ټهيك ټهاك
اوبرابرجوړكړې دې.اوپه ښهٔ پيدائش كښې ئې پيداكړې دې بيائې دې سړې ياښځه جوړ كړې دې.بيائې
ددهٔ دپاره دنسب رشته دارجوړكړی دی.بيائې څه موده پس د سخرگنۍ رشتې قائم كړی دی.ددومرهٔ
لوئې قدرت والا الله قدرتونه ستاسوپه وړاندې دی.

وَيَعْبُدُونَ	مِنْ دُونِ اللهِ	مَا	لَا يَنْفَعُهُمْ
او عبادت كوی دا خلق	بې دالله نه	دهغه څيزونو	چې نفع نهٔ شي رسولې هغوئ ته
اودوئ دالله ﷻ نه سوا د هغه څه عبادت كوی		چې نه ورته نفع رسولې شي	
وَلَا يَضُرُّهُمْ	وَكَانَ الْكَافِرُ	عَلٰى	رَبِّهٖ
اونهٔ ضرر رسولې شي هغوئ ته	او دې كافر	په مقابله	درب خپل كښې
اونه زيان	اوكافرانو هسې هم دخپل رب قدرتونو ته شاكړې ده		

[1]) ابوداود كتاب الطهارة باب الوضوء بماء البحر: ٨٣.

ظَهِيرًا ۝٥٥ وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيۡرًا ۝٥٦ قُلۡ

مدد گار (دهر باغی) | اونۀ نې لیږلې مونږ. تۀ | مګر | زیرې ورکونکې | او یرونکې | ورته اووایه

او مونږ. خو ته خوشخبری رسوونکې اوویرونکې لیږلې ئې | ته ورته اووایه

مَآ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ اِلَّا مَنۡ شَآءَ اَنۡ يَّتَّخِذَ

نۀ غواړم زۀ ستاسو نه | په دې کار باندې| څه اجر | مګر دا | چې څوك غواړی | چې اونیسی |

زه تاسو نه په دې تبلیغ څه اجر نه غواړم| مګر صرف هغه څوک غواړی|هغه دې خپل

اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ۝٥٧ وَتَوَكَّلۡ عَلَى الۡحَيِّ الَّذِىۡ لَا يَمُوۡتُ

طرف درب خپل نه | لاره | او توکل اوکړه | په هغه ژوندی الله باندې| چې نۀ مری |

رب ته نیغه لارا اونیسی | اوته په هغې ژوندی (الله ﷻ) باندې باور کوه | چې هیچرې نه مری

وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهٖ ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوۡبِ عِبَادِهٖ خَبِيۡرًا ۝٥٨

او تسبیح وایه |دحمد دهغه سره | او کافي دې هغه | په ګناهونو دبندګانو خپلو باند | ښۀ خبردار |

دهغه په تعریف کښې تسبیح لوله | او هغه دخپلو بندګانو دګناه نه ښه خبر دې

اۨلَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا

هغه الله | چې پیدا ئې کړل | اسمانونه | او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دی

(الله) هغه ذات دې چې آسمانونه اوزمکه او د دې په مینځ کښې چه څه دی هغه ئې په

فِىۡ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسۡتَوٰى عَلَى الۡعَرۡشِ ۛۚ اَلرَّحۡمٰنُ فَسۡـَٔلۡ بِهٖ

په شپږو ورځو کښی | بیا برابرشو په عرش باندې| رحمان | پس تپوس اوکړه | ددۀ دشان |

په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | بیا هغه په عرش باندې قائم شو| اوهم هغه رحمان دې |نو دهغه په حق

خَبِيۡرًا ۝٥٩ وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمُ اسۡجُدُوۡا لِلرَّحۡمٰنِ قَالُوۡا

دپوهه سړی نه | او کله چې | اووئیلې شی | دوئ ته | چې سجده اوکړئ | دې رحمان ته | نو وائی |

دچا پوهه نه پوښتنه اوکړه |اوهر کله چې دوئ ته اووئیلې شی چې تاسو رحمان ته سجده اوکړئ | نودوئ وائی

وَمَا الرَّحۡمٰنُ ۗ اَنَسۡجُدُ لِمَا تَاۡمُرُنَا وَزَادَهُمۡ

اوڅه دې رحمان | آیا مونږ به سجده کوو | هغه ته | چې تۀ حکم کوی مونږ ته | او زیات کړل دې حکم دوئ لره

چې رحمان څوک دې ؟| آیا مونږ هغه چاته سجده اوکړو | چادپاره چه ته مونږ ته د سجدې حکم راکوې

نُفُوۡرًا ۝٦٠

په لحاظ دنفرت سره |

اودوئ په نفرت کښې زیاتوی|

قوله تعالی:- وَيَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنۡفَعُهُمۡ وَلَا يَضُرُّهُمۡ

دمشرکانودجهالت اوضد بیان؛ دمشرکانوجهالت بیانیږی چه هغوی بُت پرستی کوی اوبې دلیل اوبې حُجته هغې ته سجدې لګوی.چه هغه نه دنفع مالك دی اونه دنقصان،صرف دپلانیکونو په لیدلو

Scanned with Ca

نفساني خواهشاتو سره ني دهغې محبت او عظمت په زړه کښې کینولي دي.او الله ﷻ ارسول ﷺ سره دشمنی او مخالفت کوی.په شیطانی لښکر کښې شامل شوی دی.او دالله دلښکر مخالف شوی دی.
لیکن یاد ساتئ چه آخرانجام غلبه به دالله والووی.دوی په دې امید کښې دی.چه دا باطل معبودان به د دوی مدد کوی.حالانکه دابالکل غلطه ده دوی هسې بیسه دهغوی دطرفه زورلګوی.آخرانجام به خاص د مؤمنانو په لاس کښې وی.په دنیا او آخرت کښې به دهغوی پرودرګار دهغوی امداکوی.دې کافرانو لره خوشیطان صرف دالله په مخالفت باندې راپورته کوی نورهیڅ نشته.د ربنتونی الله دشمنی ددوی په زړونو کښې اچوی.دشرك محبت پکښې کینوی.دوی دالله دحکمونونه مخ اړوی.بیا الله ﷻ رسول ﷺ ته خطاب ئوی فرمانی چه مونږ تالره مؤمنانو ته خوشخبری اورونکی اوکافرانو لره ویرونکې جوړ کړې لیږلي یې.چه تابعداری کونکوته دجنت زیرې ورکړئ اونافرمان دجهنم د عذابونونه خبر کړئ . په خلقو کښې عام طورباندې اعلان اوکړئ.چه زۀ دخپل تبلیغ بدله دخپل وعظ مزدوری ستاسونه نه غواړم.زما اراده په دې سره سوا د الله ﷻ درضامندئ دلټولونه هیڅ نه ده.زۀ صرف دا غواړم چه په تاسو کښې څوك په صحیح لاره راتلل غواړی. هغه ته صحیح لاره اوښایم.اې پیغمبره! په خپلو ټولو کارونو کښې به هغه الله باندې أمید ساته.چه هغه همیشه او دوام والادې.چه هغه دمرګ او وفات کیدونه پاك دې.چه هغه داول او آخر، ښکاره اوپټ اوپه هرڅیزعالم دې.چه هغه دائم، باقی سرمدی، ابدی حي قیوم دې. چه هغه دهرڅیزمالك او رب دې.هغۀ لره خپل ماوی او ملجا اوګرځوئ.هم دهغه ذات داسې دې چه په هغه باندې توکل اوکړې شی.په هره ویره کښې هغۀ طرف ته متوجه شئ.هم هغه کافی دې هغه ناصر دې. هم هغه مؤید اومظفردې.لکه چه فرمان دې ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ﴾ اې نبی! کوم څه چه ستا طرف ته ستادرب دطرفه نازل شوی دی هغه اورسوه.که تا دا اونه منل نوتا درسالت حق ادانکړو.تاسو بې فکره اوسئ الله به تاسولره دخلقو دبدې ارادې نه اوساتی.
په یومرسل حدیث کښې دی چه دمدینې طیبې په یوه کوڅه کښې حضرت سلمان ؓ رسول الله ﷺ ته سجده اوکړله نوهغوی ﷺ اوفرمائیل.اې سلمانا سجده مه کوه دسجدې لائق هغه دې چه هغه همیشه ژوندوالادې.چه په هغه کله هم مرګ نه راځي (ابن ابی حاتم) اودهغۀ تسبیح اوحمد بیانوه.پس نبی کریم ﷺ به ددې په تعمیل کښې فرمائیل.«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ» ([1])مراد ددې نه دادې چه عبادت خاص دالله کوه،توکل صرف دهغۀ په ذات کوه، لکه چه فرمان دې چه دمشرق اومغرب رب خاص هغه دې دهغۀ نه سواڅوك معبود نشته. ته خاص هغۀ لره خپل کارساز اوګنړه.بل ځانې دی. ﴿فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾ خاص دهغۀ عبادت کوه،هم په هغه أمید ساته.په بل آیت کښې دی.چه اعلان اوکړه چه هم ددې رحمن مونږ بندګان یو،اوهم په ده باندې زمونږ کامل اعتماد دې.په هغه باندې دبندګانو چلونه ښکاره دی.هیڅ یوه ذره دهغۀ نه پټه نه ده.هیڅ د رازخبره هم دهغۀ نه پټه نه ده.خاص هغه دټولوڅیزونوخالق، مالك او قابض دې.هم هغه دهرساه لرونکی روزی رسان دې.هغه په خپل قدرت اوعظمت سره آسمانونه او زمکې اوددې پشان زبردست مخلوق په شپږو ورځو کښې پیداکړې دي.بیاپه عرش باندې قایم شو. د کارونودتدبیرونوانجام همدهغۀ دطرفه دې اوخاص دهغۀ په حکم اوتدبیرسره دی.دهغۀ فیصله ربنتونې اوښۀ وی.څوك چه دالله په ذات عالم وی څوك چه دالله په صفاتو خبروی .نو دداسې نه دهغه شان معلوم کړئ.داښکاره ده چه دالله دذات پوره خبرداری لرونکې،دهغۀ د ذات نه پوره خبردار نبی کریم ﷺ وو.چه هغه د آدم ؑ دټول اولاد علی الاطلاق سرداروو.چه هغۀ به یوه خبره هم دخپل طرفه نه کوله.بلکه چه څه به ني فرمائیل هغه فرمان به د الله ﷻ وو.هغۀ چه کوم صفتونه د الله ﷻ بیان کړی

[1]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الدعاء فی الرکوع: ۷۹٤، صحیح مسلم: ٤٨٤.

Scanned with Ca

دی تول حق دی.نبی کریمﷺ چه کوم خبرونه ورکړی دی تول رښتیادی.رښتوني امام خاص رسول اللهﷺ دي.دتولوجهګړو فیصله خاص درسول اللهﷺ په حکم سره کولې شي.څوك چه د رسول اللهﷺ خبره بیان کړی هغه رښتوني دي.څوك چه د رسول اللهﷺ خلاف خبره اوکړی هغه مردود دي که هغه څوك هم وی. د الله فرمان واجب الاعلان عام طورباندې صادرشوي دي:-

﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ﴾که تاسوپه څه څیزکښې جهګړه اوکړئ نوهغه الله او دهغه رسولﷺ طرف ته یوسئ. او فرمان دي﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ تاسوچه په کوم څیزکښې هم اختلاف اوکړئ دهغې فیصله دالله دطرفه ده.اوفرمان دي.﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ستادرب خبرې پوره شوې هغه په خبرو کښې رښتیا اوپه حکم اوممانعت کښې دعدل دی داهم نقل دی.چه مراد ددې نه قرآن دې.مشرکانون به دالله نه سوا نوروته سجده کوله.هغوی ته چه به کله رحمن ته دسجدې کولو اووئیلې شو.نوهغوی به وئیل چه مونږ رحمن نه پیژنو.هغوی دهغهٔ نه منکروو .دالله نوم رحمن دې.لکه چه دحدیبیه په کال رسول اللهﷺ دصلح نامې لیکونکی ته اوفرمائیل:-

﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾ اولیکه.نومشرکانو اووئیل نه مونږ رحمن پیژنو نه رحیم.زمونږ د رواج مطابق ،،بِسْمِكَ اللَّهُمَّ،، اولیکه.ددې په جواب کښې داآیت نازل شو.﴿ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ﴾ اووایه چه الله رابلئ یا رحمن! په کوم نوم سره چه غواړئ هغه رابلئ دهغهٔ ډیر ښائسته نومونه دی.هم هغه الله دې هغه رحمن دې.پس مشرکانوبه وئیل.چه آیا صرف ستاپه وینا باندې مونږداسې اوکړو.غرض داچه هغوی نور هم په نفرت کښې زیات شول.په خلاف د مؤمنانو،چه دوی دالله عبادت کوی.کوم چه رحمن اورحیم دې هم هغه دعبادت لائق ګنړی.اوهم هغهٔ ته سجدې کوی.دعالمانو ﷺ اتفاق دې.چه د سورهٔ فرقان ددې آیت په لوستونکی او اوریدونکی باندې سجده واجب ده.لکه چه ددې په ځائې کښې ددې تفصیل موجود دې.وَاللهُ سُبحانَه وَتعَالی أَعلَم.

تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا
ډیر برکت والا دې | هغه ذات | چې جوړ ئې کړل | په اسمان کښې | برجونه |
نود برکت خاوند دې هغه ذات | چې اسمانونو کښې ئې ستوری جوړ کړل
وَّجَعَلَ فِیْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِیْرًا﴿۶۱﴾ وَهُوَ الَّذِیْ
او پیدا ئې کړه | په هغې کښې ډیوه (نمر) | او سپوږمئ | روښانه | او هغه | هغه ذات دې |
او په هغې کښې ئې یوه ډیوه (نمر) اوروښانه سپوږمئ جوړه کړه | اوهم هغه ذات دې
جَعَلَ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ
چې وې ګرزول | شپه | او ورځ | یو بل پسې راتلو نکې | دپاره دهغه چا | چې اراده لری |
چې شپه او ورځ ئې په یوبل پسې نائبان ګرځولی دی | (دانخښې) دهغه چا دپاره دی
اَنْ یَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا﴿۶۲﴾
چې نصیحت واخلی | یا اراده لری | دشکر ایستلو |
چې نصیحت حاصلول غواړی |

قوله تعالی:- تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا

دنمر اوسپوږمۍ شپه ورځ ګردش" دالله لوئی،عظمت،قدرت اولوئې شان ته اوګورئ چه هغه په آسمان کښې برجونه جوړ کړل. ددې نه مراد یاخو لوئې لوئې ستوری دی یاد څوکیدارئ برجونه دی.رومبې

Scanned with Ca

قول زيات واضح دي.اوكيدې شى چه د لويولويو ستوروونه مراد هم دا برجونه وى.په بل ايت كښې دى
چه آسمان ددنيا مونږ ستوروسره ښائسته جوړكړې دي.د سراج نه مراد نمردې.چه دا پرقيږي.اوپه شان
د ډيوې دي.لكه چه فرمان دي.﴿ وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴾ اومونږ روښانه ډيوه يعنى نمر جوړكړو.او سپوږمۍ
موجوړه كړله چه دا روښانه او رڼړا وركونكې ده.د نورو رڼړا وركونكونه كوم چه دنمرنه علاوه دى.لكه
چه فرمان دي.چه هغه نمرلره روښانه جوړكړو او سپوږمۍ ئې نورجوړه كړله.حضرت نوح ﷺ خپل قوم
ته اوفرمائيل.﴿ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴾ آيا تاسونه ګورئ چه الله ﷻ لاندې باندې اووه آسمانونه
پيدا كړل اوپه دې كښې ئې سپوږمۍ نورجوړه كړله او نمرئې ډيوه جوړه كړله.شپه ورځ يوبل پسې
تلونكى راتلونكى دى.دادهغه دقدرت نظام دې.چه يولاړشى بل راځى، ديو تلل دبل راتلل دى.لكه چه
فرمان دې.هغه تاسو دپاره نمرسپوږمۍ پرله پسې تلونكى راتلونكى جوړكړى دى.بل ځائې كښې دى.
شپه ورځ لره پتوې،اوپه جلتئ جلتئ دې لره طلب كونكې راځى.نه نمر دسپوږمۍ نه مخكښې كيږى نه
شپه د ورځې نه وړاندې كيږى. ددې نه دهغه دعبادتونو وختونه دهغه بندګانوته معلوميږى.چه دشپې
پاتې شوې عمل په ورځ كښې پوره كړى اود ورځې پاتې شوې عمل دشپې اداكړى.په صحيح حديث
كښې دى. الله ﷻ دشپې خپل لاس خوره وى.چه د ورځې ګناهګارتوبه اوكړى.اود ورځې لاس خوره وى
چه دشپې ګنهګار توبه اوكړى.[1]

حضرت عمرفاروق ؓ يوه ورځ دساخت په مونځ كښې ډيروخت اولګولو.په تپوس ئې اوفرمائيل چه
دشپې زماځه وظيفه پاتې شوې وه.نوما اوغوښتل چه هغه پوره يا قضا اوكړم.بياهغوى دا آيت تلاوت
كړو.د﴿خلفة﴾يومطلب داهم دې چه مختلف،يعنى ورځ رڼړا شپه تياره،پدې رڼړا په هغې كښې تياره دا
نورانى هغه ظلماتى.[2]

وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ
او بندګان درحمان | هغه دى |
| اود الله ﷻ (رينښتونى)بندګان هغه دى | چې په
يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ
چې ګرځى | په زمكه باندې| په نرمۍ سره | او كله چې | خبرى كوى دهغوئ سره | جاهلان خلق |
عاجزئ سره په زمكه ګرځى | اوچې كله جاهلان ورسره خبرې كوى | نو ورته وائى
قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا
نو وائى(په جواب كښى) | سلام | او هغه كسان دى | چې شپې تيروى | رب خپل ته | سجده كونكى
چې زمونږ سلام دې |اوهغه كسان چې شپه خپل رب ته په سجده او قيام كښې تيروى
وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ
او قيام كونكى |او هغه كسان دى | چې وائى | اےربه زمونږه | اوګرزوه | زمونږ نه | عذاب
اوهغه كسان چې دا دعا غواړى |چې ائې زمونږه ربه ! ددوزخ

[1]) صحيح مسلم كتاب التوبة باب قبول التوبة من الذنوب وان تكررت الذنوب والتوبة: ۲۷۵۸. ابن ماجه: ۱۹۵.
[2]) الطبرى : ۲۹۰/۱۹.

Scanned with Ca

جَهَنَّمَ	إِنَّ عَذَابَهَا	كَانَ	غَرَامًا ﴿۶۵﴾	إِنَّهَا	سَاءَتْ
ددوزخ	بیشکه عذاب ددوزخ	دي	لازم همیشه	بیشکه دا دوزخ	ډیر خراب دي
دعذاب نه مونږ بچ کړه | بیشکه چې دغه عذاب ډیره سمه تباهي ده | یقیني ده چې هغه					

مُسْتَقَرًّا	وَمُقَامًا ﴿۶۶﴾	وَالَّذِينَ	إِذَا أَنْفَقُوا
په لحاظ دځائي دقرار	او داستوګنې	او هغه کسان دي	کله چې خرچ کوي هغوئ
خرابه ټکانه او خراب ځائي دي | ....او هغه کسان چې څه وخت خرچ کوي			

لَمْ يُسْرِفُوا	وَلَمْ يَقْتُرُوا	وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ	قَوَامًا ﴿۶۷﴾
نو نه اسراف کوي	او نه کموالي کوي	او وي په منځ ددې کښې	قائم په اعتدال
نو نه خو مال بې ځایه خرچ کوي | او نه شومتیا کوي | او د ده خرچ درمیانه وي			

قوله تعالى:- وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا

د مؤمنانو صفات "د الله ﷻ دمؤمنانو بندګانو صفات بیانیږي.چه هغوی په زمکه باندې په قلاره او آرام سره تواضع اوعاجزئ، مسکینئ او عاجزئ سره ګرځي.تکبر ،زبردستي، فساد اوظلم ستم نه کوي.لکه حضرت لقمان علیه السلام چه خپل خوی ته فرمائیلي وو.چه تکبرسره مه ګرځه.دا مطلب بالکل نه دې.چه عاجزئ او ریاکارئ سره ملا ټیټه کړه دبیمارانو په شان قدم په قدم ګرځه.داخود ریاکارو کاردې.چه هغوی خپل ځان خلقوته دخودلو دپاره اود دنیا نظرونه ځان طرف ته اوچتولو دپاره داسې کوي.دنبی کریم ﷺ عادت مبارك ددې نه بالکل خلاف وو.

دنبی ﷺ چالداسې ووچه نبی ﷺ ګویا داوچت ځائي نه راکوزیږی(۱) اوګویاچه زمکه نبی ﷺ دپاره راټولیږی(۲)سلف صالحینو دبیمارانو په شان تکلیف والاچال مکروه فرمائیلې دې.عمر فاروق رضی الله عنه یو ځوان اولیدلوچه هغه ډیرپه مزه مزه روان وو.هغوی دهغهٔ نه تپوس اوکړوچه آیا ته څه بیمارېې؟ هغه اوونیل نه،هغوی اوفرمائیل بیا داڅه چال دې؟ خبردارځوك چه اوس داسې خې کوړې به خوری.طاقت سره زرزرځه.پس دلته مراد آرام او سکون سره شریفانه اندازباندې تلل دی دکمزورئ او بیمار په شان نه،لکه چه یوحدیث کښې دی چه کله مانځهٔ دپاره راځئ نوپه منډه مه راځئ بلکه په آرام راځئ څه چه جماعت سره ملاوشي اداکړئ اوکوم چه فوت شی هغه پوره کړئ.(۳)حسن بصری رحمه الله ددې آیت په تفسیرکښې ډیره ښائسته خبره ارشاد فرمائیلې ده.چه دمؤمنانو سترګې او ددوی غوږونه او ددوی اندامونه ټیټ او بندوی.تردې چه کم عقل اوبیوقوف خلق دوی لره بیمار ګڼړی. حالانکه هغوی بیماران نه وی.بلکه دالله د ویرې نه ټیټ وی.هسې پوره تندرست وی.لیکن زړهٔ ئې دالله د ویرې نه ډك وی. د آخرت علم ددنیا طلب کولونه او ددې دښائست نه هغوی لره منع کړی دی.دوی به دقیامت په ورځ وائي چه دالله شکردې چه هغه زمونږنه غم لرې کړو.ددې نه دې ځوك دا اونه ګڼړی چه دوی ته په دنیاکښې دخوراك څکاك وغیره غم لګیدلې وو.نه نه په الله قسم! ددنیا هیڅ غم دوی ته نزدې هم نه راتلو.البته دوی ته به دآخرت ویره هروخت لګیدلې وه.دجنت هیڅ یوکاربه دوی دروند نه ګڼړلو.البته دجهنم ویرې به دوی لره ژړول.څوك چه دالله ویرې ورکولوسره هم نه ویریږی.دهغهٔ نفس د حسرتونو مالك دې.څوك چه صرف خوراك څکاك دالله نعمت اوګڼړی هغه کم علم دې.اوپه عذابونوکښې ګیر

---

(۱) ترمذی کتاب المناقب باب وصف علی النبی صلی الله علیه وسلم: ۳۶۳۷، وهو حسن احمد: ۱٤٤/۲.

(۲) ترمذی کتاب المناقب قول ابی هریرةرضی الله عنه ما رایت شیئا احسن......:۳٦٤۸ وهو صحیح.

(۳) صحیح بخاری کتاب الاذان باب لا یسعی الی الصلاة ولیاتها بالسکینة والوقار: ٦۳٦.

Scanned with Ca

شوې دي.بيانې دخپلونيکانوبندګانو صفت بيان کړلو.چه کله چه جاهل خلق دوی سره دجهالت خبرې کوی نودوی هم دهغوی په شان جهالت باندې نه راځی بلکه صبر کوی اومعاف کوی.او سوا دښۀ خبرې نه په ګنده خبروسره خپله ژبه نه خرابوی.لکه څنګه چه د رسول اللهﷺ عادت مبارك وو.چه کله به څوك په نبیﷺ باندې تيزشول.هغوی به هغومره نرميدل.هم دا صفت دقرآن کريم په دې آيت کښې بيان شوېدې. ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾ مؤمنان خلق ګنده خبرو اوريدوسره مخ اړوی.په يوحسن سندسره مسند احمد کښې روايت دې چه درسول اللهﷺ په مخکښې يوسړی بل کس ته بدرد اوونيل. ليکن هغۀ مخامخ جواب ورکړوچه په تادې سلام وی.نبی کريمﷺ اوفرمائيل.ستاسو دواړو په مينځ کښې فرشته موجود وه.کوم کس چه به کنځل کول فرشتې به ونيل دې نه بلکه ته، اوکله چه به تاونيل چه په تادې سلام وی نو فرشتې به وئيل په دۀ باندې نه،بلکه په تا باندې، ته دسلامتيا پوره حقداريې[1].پس فرمان دې چه دوی خپله ژبه نه ګنده کوی.بد ويونکوته بدنه وائی.د ژبې نه دښۀ کلمې نه بغيربل څه لفظ نه اوباسی. حسن بصریؒ فرمائی.چه بل څوك په دوی باندې ظلم اوکړی.دې صلح اوبرداشت کوی.ورځې دالله بندګانوسره داسې تيروی چه دهغوی ترخې سپورې اوری.اوشپې چه په کوم حالت کښې تيروی دهغې بيان په راتلونکی آيت کښې دې فرمائی چه شپه دالله په عبادت اودهغۀ په اطاعت کښې تيريږی.ډيرکم اودۀ کيږی دسحر استغفارکوی، اړخونه د بسترونه جدا ساتی.په زړۀ کښې ئې دالله ويره وی.د رحمت اميدساتې اود شپې وختونه دالله په عبادت کښې تيروی دعاګانې غواړی چه اې الله! دجهنم عذاب زمونږنه لرې کړې هغه خوهميشه او لازمی عذاب دې.لکه چه يوشاعرد الله ﷻ شان بيان کړې دې. ((إِنْ يُعَذِّبْ يَكُنْ غَرَامًا وَإِنْ يُعْطِ جَزِيلًا فَإِنَّهُ لَا يُبَالِي)) يعنی دهغه عذاب هم سخت او لازمی او ابدی، او د هغه عطاء اوانعام هم ډيره زياته بې شميره اوبې حسابه ده.کوم څيزچه راشی اوختم شی داغرام نه دې.غرام هغه دې چه هغه دراتلونه پس دختميدو اولرې کيدونوم نه اخلی[2]دامعنی هم شوې ده چه دجهنم عذاب تاوان دې چه دابه کفران دنعمت سره اخستلې شی.چه دوی د الله ﷻ ورکړې شوې نعمت دهغۀ په لاره کښې اونه لګولو.لهذانن به دهغې تاوان دا ورکولې شی.چه جهنم ډك کړی.هغه ډير فراخه ځائې دې بدمنظردې،تکليف ورکونکې دې، مصيبت ناك دې.

د دوزخ خطرناک کيفيت:-دمالك بن حارثؓ بيان دې.چه کله دوزخی په دوزخ کښې اوغورزولې شی الله ته علم دې چه څومره مودې پورې به هغه لاندې ښکته روان وی.ددې نه پس به دجهنم په يو دروازه باندې هغۀ لره اودرولې شی ورته به اوونيلې شی.چه ته به ډير تږې شوې يې.واخله يوجام خو اوڅکه.په دې ونيلوسره به په هغۀ د تورمارانو اود زهريله لړمانو د زهرو يوه پياله اوڅکولې شی.چه دهغې په څکلو به دهغۀ څرمن جداشی،ويښته به ئې جداشی،رګونه به ئې جداجداشی.عبيدابن عميرؓ فرمائی چه په جهنم کښې دکوهيانويه شان کندې دی.په هغې کښې ماران داسې دی لکه بختی اوښان،او لړمان داسې دی لکه خچر،کله چه يو جهنمی په جهنم کښې اوغورزولې شی.نودا راوځی او هغۀ لره راګيروی په شونډو باندې، په سرباندې،اود بدن په اندامونو ورته ټکونه ورکوی اوچيچی.چه پدې سره دهغۀ په ټول بدن کښې زهرخوارۀ شی.او خوټکيږی دټول سرڅرمن ئې اوسوزی او اوغورزيږی. بيا هغه ماران لاړشی.

د يو ګناهګار جهنمی تذکره:-رسول اللهﷺ فرمائی چه جهنمی به زرکاله پورې په جهنم کښې چغې وهی چه ((يَاحَنَّانُ يَامَنَّانُ)) بيابه الله ﷻ حضرت جبرئيلؑ ته اوفرمائی لاړشه اوګوره چه دې څه وائی.چه هغه

---

[1] احمد: ٥/٤٤٥..

[2] الطبری: ١٩/٢٩٧.

Scanned with Ca

راشی اوبه ګوری چه ټول جهنمیان په بدحال کښې سرښکته کړې ژړا اوفریاد کوی.هغه به لاړشی د الله ﷻ په دربارکښې به خبرورکړی. الله ﷻ به اوفرمائی بیا لاړشه په فلانی فلانی خانې کښې دا سړې دې لاړشه اوهغه راوله.هغه به دالله په حکم لاړشی اوهغه به راولی دالله په مخکښې به ئې اودروی. الله ﷻ به دهغه نه تپوس کوی چه ته په څنګه خانې کښې وې؟ هغه به جواب ورکړی چه اې الله! د اوسیدوهم خراب خانې اود اودهٔ کیدو پاسیدوهم بدترین خانې دی. الله ﷻ به اوفرمائی بنه اوس دې خپل خانې ته واپس کړه.نو هغه به په چغو ژاړی عرض به اوکړی چه اې زما ارحم الراحمین ربه! اې الله! چه تازهٔ ددې نه بهر راویستلم نوستا ذات داسی نه دې چه بیا ما هغې ته داخل کړې.زماخوستا درحم اوکرم امید دې.اې الله! بس اوس په مابانديې کرم اوکړه.کله چه تازهٔ دجهنم نه راویستلم نوزهٔ خوشحاله شوم.چه اوس به مې ته ورته نه اچوې.دې مالك اورحمان رحیم رب ته به هم رحم ورشی اوبه فرمائی چه زما بنده پریږده.(۱)بیا دهغهٔ یوبل صفت بیانیږی چه نه خوهغه اسراف کونکې دې نه بخیل دې نه بې ځایه خرچ کونکې دې،نه په ضروری اخراجاتوکښې کمی کوی.بلکه د میانه روئ نه کار اخلی.نه داسې کوی چه خپل خلق اواهل وعیال هم تنګ کړی.اونه داسې کوی چه څه ورسره وی لوټ ئې کړی.هم ددې حکم الله ﷻ فرمائیلې دی﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً﴾یعنی نه خوته خپل لاس خپل سټ پورې تړه،اونه دا بالکل پریږده. په مسند احمد کښې د رسول الله ﷺ فمان دې.چه په خپلو خرچوکښې میانه روی کول دانسان د هوښیار توب دلیل دې.(۲) اوپه حدیث کښې دی چه څوك د افراط تفریط نه ځان ساتی هغه کله هم فقیر او محتاج کیږی نه (۳)،د بزارپه حدیث کښې دی چه په مالدارئ کښې، غریبئ کښې، عبادت کښې میانه روی ډیر غوره اوافضل څیزدې(۴).حسن بصری رحمه الله فرمائی.چه دالله په لارهٔ کښې چه څومره غوارې ورکړه ددې نوم اسراف نه دې.حضرت ایاس بن معاویه رحمه الله فرمائی.چرته چه ته د الله ﷻ دحکم نه زیاتې اوکړې هغه اسراف دې.اود بزرګانوقول دې.چه د الله ﷻ په نافرمانئ کښې خرچ کول اسراف دې.

﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ﴾

اوهغه کسان دی چی نهٔ رابلی | دالله سره | معبود بل | اونهٔ وژنی | نفس هغه | چی حرام کړې وی الله

اودا هغه خلق دی چې دالله ﷻ سره بل معبود نه رابلی|اودکوم نفس وژل چې الله ﷻ حرام کړی دی

﴿إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝﴾

مګر په حقه سره | اونهٔ زنا کوی | او هغه څوك چی کوی | دا کار | بدله به مومی | دګناه خپلې

هغه نه وژنی | مګر په حق |اوهغوئ زنا نه کوی | اوچا چې داسې اوکړل انو دګناه سزا به بیامومی

﴿يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ﴾

دوچندبه کړې شی | هغه لره | عذاب | په ورځ دقیامت | او همیشه به وی | په هغې کښې |

دقیامت په ورځ به دهغه عذاب زیاتولې شی|اوهغه به په کښې همیشه خوارذلیله پروت وی

---

(۱) احمد: ۲۳۰/۳ ، مسندابی یعلی : ۴۲۱۰. مجمع الزوائد: ۳۸۴/۱۰. شعب الایمان: ۳۲۰.
(۲) احمد : ۱۹۴/۵.
(۳) احمد : ۴۴۷/۱.
(۴) مسند البزار: ۲۹۴۶، مجمع الزوائد: ۲۵۲/۱۰.

Scanned with Ca

مُهَانًا ۝ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا

خوار ذليله | مګر | هغه څوك | چې توبه ئې اوويستله | او ايمان ئې راوړو | او وې کړو عمل نيك |

مګر څوک چې توبه اوباسي | او ايمان راوړي | اودنيکئ کارونه کوی | نو

فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا

نو هغوئ چې دی | بدل به کړی الله | ګناهونه دهغوئ | په نيکو سره | او دې الله | ښښونکې |

د دوی ګناهونه به الله ﷻ په نيکو بدل کړی | او الله ﷻ ښښونکې مهربان دې

رَّحِيمًا ۝ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ

مهربانه | اوهغه چاچې | توبه اوويستله | او عمل ئې شروع کړو نيك | نو بيشکه هغه | رجوع کوی

اوڅوک چې توبه اوباسی |اودنيکئ کارونه کوی |نوهغه خاص الله ﷻ ته رجوع

إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ۝

الله ته | په رجوع کولو سره |

او کړه |

قوله تعالى:-وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ

عباد الرحمان درسول اللهﷺ نه حضرت عبدالله بن مسعود﷜ تپوس اوکړوچه دټولونه لويه ګناه کومه ده؟ نبیﷺ اوفرمائيل ستا رب سره شرك کول،حالانکه هغه يواځې ته پيداکړې يې.تپوس ئې اوکړو. ددې نه کمه؟ وې فرمائيل خپل اولاد په دې و يره وژل چه ته به هغهٔ ته خوراك دکوم ځائې نه ورکوې؟ تپوس ئې اوکړوددې نه پس؟ وې فرمائيل ستا د يوګاونډی ښځې سره بدکاری کول.پس ددې په تصديق کښې الله ﷻ دا آياتونه نازل کړو.([1])داحديث په بخاری اومسلم وغيره کښې موجود دئې.په بل روايت کښې دی چه نبیﷺ بهرته لاړلو،يواځې وو.زهٔ هم ورسره شوم.نبیﷺ په يواوچت ځائې باندې کيناستلو.زهٔ دنبیﷺ نه ښکته کيناستم.ماد يواځې والی دا موقعه غنيمت اوګنړله اودنبیﷺ نه مې هغه تپوسونه اوکړل کوم چه پورته ذکرشول.په حجة الوداع کښې نبیﷺ اوفرمائيل. دڅلوروګناهونونه ځان ساتئ!؛ ❶ الله سره شرك ❷ ديوحرمت والا نفس قتلول ❸ زناکاری ❹ غلا.([2])

په مسنداحمدکښې دی چه نبی کريمﷺ دخپلو اصحابو﷢ نه تپوس اوکړوچه د زنا باره کښې تاسوڅه وايئ؟هغوی جواب ورکړوچه داحرام ده.اوقيامته پورې حرام ده.نبیﷺ اوفرمائيل ښه واورئ! دانسان د خپل ګاونډ ښځې سره زنا کول دنورو لسو ښځوسره د زنانه هم بدترده.بيا نبیﷺ اوفرمائيل.دغلا باره کښې څه وايئ؟ هغوی هم دغه جواب ورکړوچه دا حرام ده الله او رسول دې لره حرام ګرځولې ده. نبیﷺ اوفرمائيل واورئ! لس ځائې غلا کول هم دومره لوئې نه دی لکه دګاونډ د يوځائې غلا([3]) . د نبی کريمﷺ فرمان دې چه دشرك نه پس ددې نه لويه ګناه هيڅ يوه نشته چه انسان خپله نطفه په هغه رحم کښې واچوی چه هغه ددهٔ دپاره حلال نه ده. داهم نقل دی چه بعضې مشرکان نبیﷺ ته راغلل .او وې ونيل حضرت! ستاسودعوت ښهٔ دې رښتيا دې.ليکن مونږشرك هم کړې دې.قتل موهم کړې دې زناکارئ موهم کړی دی.اوداټول کارونه موډيرزيات کړی دی.تاسو اوفرمايئ چه مونږ دپاره څهٔ حکم

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله تعالى (والذين يدعون مع الله الها اخر........): ٤٧٦١.

[2]) احمد: ٣٣٩/٤.

[3]) احمد:٨/٦ وسنده حسن .

Scanned with Ca

دي؟ په دې باندې دا آیت نازل شو. او آیت ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ﴾ هم نازل شو.[1]
رسول الله ﷺ فرمانیلي دي چه الله ﷻ تاسو ددې نه منع کوي چه تاسو خالق پرېږدئ د مخلوق عبادت اوکړئ. او ددې نه هم منع کوي چه خپل سپي خوساتئ! او خپل بچي قتل کړئ. او ددې نه هم منع کوي چه خپلې ګاونډئ سره بدکاري اوکړئ.[2] اثام د جهنم د یوې کندې نوم دې[3]. هم دا هغه کندې دي. چه په هغې کښې به زناکونکوته عذاب ورکولې شي[4]. ددې معنی د عذاب او سزا هم راځي. د حضرت لقمان حکیم رحمه الله په نصیحتونو کښې دي. چه اې بچیه! د زناکارئ نه ځان ساته. ددې په شروع کښې ویره ده او ددې انجام پښیمانتیا او افسوس دې. دا هم نقل دي چه غي او اثام د دوزخ دوه کوهیان دي. الله دې مونږ محفوظ اوساتي. دا اثام معنی د بدلې هم نقل شوې ده. او هم د ظاهر آیت مشابه هم ده. او ګویا ددې نه پس آیت ددې بدلې او سزا تفسیر دې. چه هغۀ ته به باربار عذاب ورکولې شي. او سختی به ورسره کولې شي. او ذلت په همیشه عذابونو کښې به راګیرولې شي. ((اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا)) ددې کارونو د کونکې سزا خو بیان شوه. خو ددې سزانه به هغه څوك بچ شي څوك چه په دنیا کښې ددې نه توبه کړي. الله به د هغوی توبه قبول کړي. ددې نه معلومیږي چه د قاتل توبه هم قبول ده. کوم چه د سورۀ نساء په آیت کښې دي. ﴿وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا﴾ هغه ددې خلاف نه دې اګرچه هغه مدنی آیت دې لیکن هغه مطلق دې نو هغه به محمول کولې شي په هغه قاتلانو باندې چه هغوی د خپل دې فعل نه توبه نه کړي. او دا آیت د هغه قاتلانو باره کښې دي. چه توبه اوباسي.
بیانې د مشرکانو د بخښنې نه کیدو بیان فرمانیلې دې. او د صحیح احادیثونه هم د قاتل د توبې مقبولیت ثابت دي. لکه د هغه سړی قصه چه هغه سل قتلونه کړي وو. بیانې توبه ویستله او د هغۀ توبه قبوله شوه وغیره[5]. دا هغه خلق دي. چه د هغوی ګناهونه الله ﷻ په نیکوسره بدلوي. د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه دا هغه خلق دي چه هغوی د اسلام قبلولونه مخکښې د ګناه کارونه کړي وو. په اسلام کښې د راتلونه پس نې نیکئ اوکړلې. نو الله ﷻ د هغه ګناهونو په بدله کښې د نیکو توفیق ورکړو. ددې آیت تلاوت په وخت هغوی یو عربي شعر وئیلو. چه په هغې کښې د احوالو د بدلیدو بیان دې. لکه د ګرمئ نه یخنی، عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی دا د دنیا ذکر دې. چه د انسان خراب صفت الله ﷻ په خپلې مهربانئ سره په نیك عادت بدلوي. د سعید بن جبیر رحمه الله بیان دې. چه د بُتانو د عبادت په بدله کښې د الله ﷻ د عبادت توفیق هغوی ته ملاوشو. مؤمنانو سره د جنګ کولو په ځائې نې کافرانو سره جهاد اوکړو. د مشرکو ښځو سره د نکاح په ځائې نې مؤمنانو ښځو سره نکاح اوکړله. حسن بصری رحمه الله فرمائی. چه د ګناه په بدله کښې نې د ثواب عمل اوکړو. د شرك په بدله کښې توحید او اخلاص ملاوشو. د بدکارئ په بدله کښې پاکدامنی حاصله شوه. د کفر بدله کښې اسلام ملاوشو. یوه معنی خو ددې آیت دا شوه.
دویمه معنی داده چه اخلاص سره هغوی کومه توبه اوکړله. د هغې نه الله ﷻ خوشحاله شو. او د هغوی ګناهونه نې په نیکوسره بدل کړل. دا ځکه چه د توبې نه پس چه به کله هم هغوی ته خپل تیر شوی ګناهونه یادیدل. نو هغوی به پښیمانه کیدل. خفه کیدل او شرمیدل به. او استغفار به نې کولو. په دې وجه د هغوی ګناهونه اطاعت سره بدل کړې شول. اګرچه دا د هغوی په اعمال نامو کښې د ګناه په طور لیکلی شوی وو. لیکن د قیامت په ورځ به هغه ټولې نیکئ جوړې شي. لکه څنګه چه په احادیثو او اثارو کښې ثابته ده

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الزمر باب قوله تعالی ﴿ یاعبادی اللذین اسرفوا.........﴾: ٤٨١٠.
[2] دا روایت مرسل دې.
[3] الطبری: ۲۰۸/۱۹.
[4] الطبری: ۳۰۸/۱۹.
[5] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر ٥٤ حدیث: ۳٤۷۰.

Scanned with Ca

دجهنم د ټولو نه اخر کښې راوتونکې خلق:- نبي کريمﷺ فرمائي چه زه هغه سړې پيژنم چه هغه به دټولونه آخر کښې دجهنم نه راوځي.او دټولونه آخرکښې به جنت ته ځي.دابه هغه سړې وي.چه هغه به الله ﷻ ته مخامخ راوستلې شي. الله ﷻ به اوفرمائي.ددهٔ لونې لونې ګناهونه پريږدئ ددهٔ د وړو وړوګناهونو باره کښې ددهٔ نه تپوسونه اوکړئ. نو د هغهٔ نه به تپوس اوشي.چه په فلانئ ورځ تا فلانې کارکړې وو؟ په فلانئ ورځ دې فلانئ ګناه کړې وه؟ دې به د يوې نه هم انکار نه شي کولې.اقراربه کوي.په آخرکښې به ونيلې شي.چه تاته مونږ دهر يوې ګناه په بدله کښې نيکي درکړله.اوس خوبه هغه ډيرزيات خوشحاله شي.اواوبه وائي چه اې زماپروردګاره!ماخو نورهم ډيرزيات عملونه کړي وو.چه هغه دلته نه بياموم.په دې فرمانيلوسره نبيﷺ دومره اوخندل چه دنبي کريمﷺ وړئ ښکاره شوې.([1])(مسلم) نبيﷺ فرمائي چه کله انسان اوده وي.نو فرشته شيطان ته وائي ماته خپله صحيفه چه په هغې کښې ددهٔ ګناهونه ليکلي شوي دي راکړه.هغه ئې ورکړي نود يوې يوې نيکئ په بدله کښې لس لس نيکئ هغه دهغهٔ د صحيفې نه ورانوي.اوبه هغې نيکئ ليکي.پس په تاسوکښې چه څوك هم د اودهٔ کيدو اراده اوکړي.هغه دې دری ديرش ځله الله اکبر اوڅلورديرش ځله الحمدلله وائي.او دری ديرش ځله سبحان الله وائي.چه دايوخانې کړې نوسل ځله شول([2]).(ابن ابی الدنيا)

حضرت سلمانؓ فرمائي.چه انسان ته به دقيامت په ورځ اعمال نامه ورکولې شي. هغه به ئې لوستل شروع کړي.نو پورته به دهغهٔ ګناهونه ليکلي شوي وي.دهغې په ونيلوبه هغه څه نااُميده شان شي.هم دغه وخت به دهغهٔ نظرښکته طرف ته پريوځي.نوخپلې نيکئ به ليکلې شوې بياموم.چه په هغې سره به ئې څه اُميد جوړشي.اوس به دوباره پورته طرف ته اوګوري.نوهغه ګناهونه به هم په نيکوسره بدل شوي بياموم.حضرت ابوهريرهؓ فرمائي.چه ډيرخلق به الله ﷻ ته مخکښې راشي.چه هغوی سره به ډيرزيات ګناهونه وي. تپوس اوشوچه هغوی به کوم خلق وي.نبيﷺ اوفرمائيل.چه هغه خلق به وي چه دهغوی ګناهونه به الله ﷻ په نيکوسره بدل کړي.

جنت ته څلور قسمه تلونکې خلق:-حضرت معاذبن جبلؓ فرمائي.چه جنتيان به جنت ته څلورقسمه ځي. (متقين) يعني پرهيزګاری کونکي،بيا (شاکرين) يعني دالله شکر کونکي، بيا (خائفين) يعني دالله نه ويره لرونکي.بيا(اصحاب يمين چه هغوی ته به په ښي لاس کښې اعمال نامه ملاويږي.تپوس اوشوچه هغوی ته اصحاب يمين ولې ونيلې شي؟ جواب ئې ورکړوځکه چه هغوی نيکئ اوبدئ هرڅه کړي وو.هغوی ته اعمال نامې په ښي لاس کښې ملاوشوې.دخپلوګناهونو يو يو حرف ونيلوسره هغوی اوونيل.چه اې الله زمونږ نيکئ چرته دي؟ دلته خوټول ګناهونه ليکلي شوي دي. دغه وخت به الله ﷻ هغه ګناهونه وران کړي.اودهغې بدله کښې به نيکئ اوليکي.دهغې په لوستلو به خوشحاله شي اونوروخلقوته به وائي چه راشئ زمونږ اعمال نامې اوګورئ.دجنتيانواکثرخلق به دغه وي.امام علي بن حسين زين العابدينؒ فرمائي.چه ګناهونه په نيکوسره بدليدل به په آخرت کښې وي.مکحولؒ فرمائي.چه الله ﷻ به دهغوی ګناهونه اوبخښي.اوهغوی ته به نيکئ ورکړي.

د يو ګناهګار بوډها تذکره:-حضرت مکحولؒ يوخل حديث بيان کړو.چه يوډير زيات بوډها کمزورې سړې چه دهغهٔ وروځې په سترګو راپريوتې وې.درسول اللهﷺ په خدمت کښې حاضرشو.او عرض ئې اوکړو چه اې دالله رسولهﷺ! زهٔ يوداسې سړې يم.چه ماهيڅ يوه غداري، څه ګناه، څه بدکاری باقي نه ده پريښودې .زما ګناهونه دومره زيات شوی دي.چه که په ټولوانسانانو باندې تقسيم کړې شي.نوټول

---

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان باب ادنى اهل الجنة منزلة فيها: ۱۹۰. ترمذی: ۲۵۹۶.

[2] مجمع الزوائد: ۱۰/۱۲۴. المعجم الكبير: ۳٤٥۱.

Scanned with Ca

په توله به دالله په غضب کښې ګرفتارشي. ایا زما دبخښنې هم څه صورت شته؟ ایا زما توبه هم قبلیدلې شي؟ نبی کریمﷺ اوفرمائیل. چه ته مسلمان شه. هغهٔ کلمه اووئیله چه «اشهدان لااله الاالله وحده لا شریك له واشهد ان محمدا عبده ورسوله» نونبیﷺ اوفرمائیل. چه الله ﷻ به ستا ټول ګناهونه اوبدکارۍ هرڅه معاف کړی. بلکه چه ترڅو پورې ته په دې قائم اوسې. الله ﷻ به ستاګناهونه نیکوسره بدلوی. هغهٔ بیا تپوس اوکړو. اې دالله رسولهﷺ! آیا زما واړه اوغټ ګناهونه ټول به صفاشی؟ نبیﷺ اوفرمائیل آو ټول په ټوله، بیاخوهغه سړې خوشحاله خوشحاله واپس لاړهٔ. اوتکبیر او تهلیل ویونکې واپس شو([1]). (ابن جریر) حضرت ابوطویل ؓ دنبیﷺ په خدمت کښې حاضرشو. عرض ئې اوکړوچه که یوسړی ټول ګناهونه کړی وی څه چه په زړهٔ کښې راغلی وی پوره کړی ئې وی. آیا دداسې سړی توبه هم قبلیدلې شي؟ نبیﷺ اوفرمائیل. ته مسلمان شوې یې؟ هغهٔ اووئیل آوجی. نبیﷺ اوفرمائیل. اوس نیکۍ کوه دګناهونو نه ځان ساته. نو الله ﷻ به ستاګناهونه هم نیکۍ جوړې کړی. هغهٔ اووئیل زما غدارۍ او بدکارۍ هم؟ نبیﷺ اوفرمائیل آو، اوس هغه الله اکبر ویونکې واپس لاړهٔ. ([2]) (طبراني)

د یوبد کارې توبه: - وه ښځه حضرت ابوهریره ؓ ته راغله اوتپوس ئې اوکړوچه زما نه بدکاری اوشوه د هغې نه ماشوم پیداشو. ماهغه مړکړو. آیا زما توبه قبلیدلې شي؟ هغوی ؓ اوفرمائیل چه اوس نه ستا سترګې یخیدې شی، نه الله ﷻ سره ستا بزرګی کیدې شی. ستا دپاره توبه بالکل نشته. هغه په ژړا انګولا واپس شوه. ماد سحرمونځ نبی کریمﷺ سره اوکړو. اودا واقعه مې بیان کړله. نونبیﷺ اوفرمائیل چه تاهغې ته ډیره لویه خبره کړې ده. ته دا آیاتونه په قرآن کښې نه لولې. ﴿ وَالَّذِيْنَ لَايَدْعُوْنَ ﴾ نه ترد ﴿ اِلَّامَنْ تَابَ وَاٰمَنَ ﴾ پورې. زهٔ ډیرزیات خفه شوم. اوزهٔ واپس شوم هغه ښځې ته ورغلم. اوهغې ته مې دا آیاتونه واورول. هغه خوشحاله شوه. اوهم په هغه وخت سجده کښې پریوتله. اووې وئیل چه د الله ﷻ شکردې. چه هغهٔ زما دخلاصی صورت پیداکړو([3]). (طبرانی) په بل روایت کښې دی. چه دحضرت ابوهریره ؓ رومبیٔ فتوې اوریدوسره هغه نااُمیدۍ او افسوس سره په دې وینا واپس لاړله، چه هائې هائې دابنه صورت څه دجهنم دپاره جوړکړې شوې وو؟ په هغې کښې داهم دی چه کله حضرت ابوهریره ؓ ته دخپلې غلطۍ علم اوشو. نو دهغه ښځې په تلاش کښې اووتلو. ټوله مدینه او یوه یوه کوڅه ئې اولټوله. لیکن چرته ئې پته اونه لګیده. اتفاق سره دشپې هغه ښځه واپس راغله. نو بیا ورته حضرت ابوهریره ؓ صحیح مسئله اوښودله. په هغې کښې داهم دی. چه هغې دالله تعریف اوکړو. اووې وئیل چه هغهٔ زما دخلاصی صورت جوړکړو. اوزما توبه ئې قبوله کړله. په دې وئیلوسره چه هغې سره کومه وینځه وه هغه ئې آزاده کړله. دهغه وینځې یوه لورهم وه. اوپه رښتونی زړهٔ سره ئې توبه کړله.

بیا فرمائی اودخپل عامې مهربانۍ اود کرم وفضل او رحم خبر ورکوی. چه څوك هم الله ﷻ طرف ته متوجه شی. اوپه خپلوګناهونوباندې پښیمانه شی توبه اوباسی. الله ﷻ دهغهٔ اوری او قبلوی. اوهغهٔ لره بخښی. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْيَظْلِمْ نَفْسَهٗ ﴾ څوك چه بدعمل اوکړی یاپه خپل ځان باندې ظلم اوکړی بیا د الله ﷻ نه بخښنه اوغواړی. هغه به الله ﷻ بخښونکې اومهربان بیامومی. بل ځائې ارشاد دې ﴿ اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ هُوَيَقْبَلُ التَّوْبَةَ ﴾ آیا دوی ته داهم معلومه نه ده چه الله ﷻ توبه قبلونکې دې. په بل آیت کښې دی ﴿ قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ﴾ زماهغه بندګانوته چه ګناهګاران دی اووایه چه هغوی دې زما درحمت نه نهٔ نااُمیده کیږی. یعنی توبه کونکې محروم نه دې.

---

[1]) الدرالمنثور: ۲۸۱/۶.

[2]) طبراني : ۷۲۳۵ مجمع الزوائد: ۲۰۲/۱۰.

[3]) الطبری : ۳۰۷/۱۹.

Scanned with Ca

وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ ۙ
| او درحمان بندګان هغه دی | چې ګواهي نه کوی | ددروغو
| اوهغه خلق چې د دروغو ګواهي نه ورکوی | اوکله چې په یو
وَاِذَا مَرُّوْا بِاللَّغْوِ مَرُّوْا كِرَامًا ۝ وَالَّذِيْنَ
او کله چې | تیریږی | په فضول کارونو باندې| نو تیریږی | په شرافت سره | او هغه کسان دی |
فضول مجلس باندې تیریږی | نو په عزت سره تیریږی | اوهغوئ داسې خلق دی |
اِذَا ذُكِّرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوْا عَلَيْهَا
کله چې|نصیحت اوکړې شی هغوئ ته |په آیتونو |درب خپل سره | نو نه پاتې کیږی| په هغې باندې
چې څه وخت ورته دخپل رب د آیتونو په ذریعه نصیحت اوشی|نو هغوئ رانده کانړه
صُمًّا وَّعُمْيَانًا ۝ وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا
کانړه | او ړانده | او هغه کسان دی | چې وائی | اے ربه زمونږه | راکړه | مونږ ته |
نه غورزیږی|اوهغه داسې کسان دی چې دا دعاکوی | ائې زمونږه ربه! زمونږ دپاره زمونږ
مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيّٰتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَّاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ
دښځو زمونږ نه | او داولاد زمونږ نه | یخوالې | دسترګو | او جوړ کړه مونږه | دپاره دمتقیانو |
ښځې او بال بچ د سترګو د یخوالی ذریعه اوګرځوه | اومونږ د پرهیزګارانو
اِمَامًا ۝
امامان |
مشران کړه

قوله تعالی:- وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ ۙ

د نیک صفته خلقو نور علامات "دعبادالرحمن نیك صفتونه بیانیږی.چه هغوی ددروغوګواهی نه ورکوی. یعنی شرك نه کوی، د بُت پرستئ نه خان ساتی،دروغ نه وائی،فسق وفجورنه کوی،دکُفرنه جدا اوسی، د فضول اوباطل کارونونه پرهیزکوی،ګانې نه اوری، دمشرکانوخوشحالئ نه کوی،خیانت نه کوی، د ګناه په مجلسونوکښې نه کینی، شرابونه نه څکی، شراب خانوته نه ځی،ددې شوق نه ساتی.

په حدیث کښې هم دی چه رښتونی مؤمن له پکاردی چه په هغه دسترخوان باندې نه کینی چه په هغې کښې شراب څکلې شی.اودامطلب هم دې چه دروغ ګواهی نه ورکوی(١)په صحیحین کښې دی نبیﷺ

(١) ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی دخول الحمام: ۲۸۰۱. وسنده ضعیف .

اوفرمائيل.آيا زۀ تاسوته دټولونه لويه ګناه اوښايم.درې خل ئې دا اوفرمائيل.صحابوﷺ اووئيل آواې د الله رسوله! نبیﷺ اوفرمائيل الله ﷻ سره شرك كول، دموريلار نافرماني كول،دې وخته پورې نبيﷺ ډډه وهلې ناست وو.اوس دهغې نه جدا شو،وې فرمائيل واورئ! او دروغ خبره كول، واورئ! او دروغ ګواهي وركول.دابه ئې باربار فرمائيل.تردې چه مونږ‌په خپل زړۀ كښې اووئيل چه ارمان رسول اللهﷺ اوس چپ شي(¹).په زيات واضحه الفاظوكښې خوداده چه هغوی دروغ ته نزدې نه ورځی.خكه ئې ورانډې بيان اوكړوچه كه اتفاقًاتيرشی نودې دهغې سره څه شوق نه ساتی.مخ اړوی اوځی.يوځل عبدالله بن مسعودﷺ ديوې لوبې سره تيرشو.نومخ ئې واړولو،اوبغير اودريدلو لاړلو.د الله ﷻ په نزد عزت مندشو(²).

د الله ﷻ ددې بزرګو بندګانو يوصفت داهم دې چه دقرآن آياتونو اوريدوسره دهغوی زړه ريږی.دهغوی ايمان او توكل زياتيږی.په خلاف دكافرانوچه په هغوی باندې د الله ﷻ دكلام اثرنه كيږی.هغوی دخپلو بدوعملونونه نۀ منع كيږی.نه خپل كفر پريږدی نه د سركشئ،ظلم،اوجهالت اوګمراهئ نه منع كيږی.د ايمان والوايمان زياتيږی اود بيمارو زړونو والو ګندګی زياتيږی.پس كافران د الله ﷻ دآياتونونه كاڼه او ړانده كيږی.ددې مؤمنانو حالت دهغوی نه خلاف دې.نه دوی دحق نه كاڼه دی نه دحق نه ړانده دی. آوری، پوهيږی،نفع حاصلوی،خپله اصلاح كوی.داسې ډيرزيات خلق دی چه هغوی لولی خو ړوند توب اوكونړتوب نه پريږدی.دشعبیرحمه الله نه تپوس اوشوچه يوسړې راځی اوهغه نورولره په سجده كښې بيا مومی.ليكن هغۀ ته معلومه نه وی چه دكوم آيت په لوستلوئې سجده كړې ده؟ نوآيا هغه هم دهغوی سره سجده اوكړی؟نونبی كريمﷺ هم داآيت اولوستلو.يعنی سجده دې نه كوی خكه چه هغه نه دسجدې آيت لوستلې دې، نه ئې اوريدلې دې،نه ئې سوچ كړې دې.نو مؤمن له هيڅ يوكارپه ړوندتوب كښې نه دی كول پكار.چه ترڅو پورې دهغۀ مخې ته دڅه څيزحقيقت نه وی هغه له شامليدل پكارنه دی.بيا ددې بزرګانو بندګانو يوه دعاپيانيږی چه هغوی د الله ﷻ نه طلب كوی چه ددوی اولادهم ددوی په شان درب فرمانبردار،عبادت ګزار،مؤحد وی اومشركان نه وی.چه په دنياكښې هم دې نيك اولادسره د دوی زړونه يخ وی اوپه آخرت كښې هم دوی هغوی لره په ښه حالت كښې اووينی او خوشحاله شی. په دې دعاسره ددوی غرض ښائست اوجمال نه دې.بلكه نيكی اوښه اخلاق دی.دمسلمان رښتونې خوشحالی په دې كښې ده.چه هغه خپل اهل وعيال، دوستان رشته داران د الله ﷻ فرمانبردار اووينی. چه هغوی ظالمان نه وی، بدكاره نه وی،رښتونې مسلمانان وی.

د قدرت نه باهر د څه ارزو نه ده پكار:-دحضرت مقدادﷺ په ليدوباندې يوصاحب اوفرمائيل.دا سترګې دې مباركې وی. چه دې دالله د پيغمبرﷺ زيارت كړې دې.ارمان چه مونږه هم رسول اللهﷺ ليدلې وې.او ستاسو په شان مودصُحبت فيض حاصل كړې وې.په دې باندې حضرت مقدادﷺ خفه شو.نو نفيروائی

¹) صحيح بخاري كتاب الشهادات باب ما قيل في شهادة الزور : ۲۶۵۴. صحيح مسلم: ۸۷.

²) الدرالمنثور: ۱۴۸/۵..

Scanned with Ca

زه حیران شوم چه په دې خبره کښې خوځه بدی نشته.بیادې خفه ولې شو؟پدې کښې حضرت مقدادؓ اوفرمائیل.په خلقوځه شوی دی چه دهغه ځیز آرزوکوی.کوم چه قدرت هغوی ته نه دې ورکړې. الله ﷻ ته علم دې چه که دوی هغه وخت وې نوددوی به څه حال وو؟ والله هغه خلق هم درسول اللهﷺ په زمانه کښې وو.چه هغوی نه درسول اللهﷺ تصدیق اوکړو.نه ئې تابعداری اوکړله.او پرمخې جهنم ته لاړل.تاسود الله ﷻ دا احسان نه منئ؛ چه الله ﷻ تاسوپه اسلام کښې او د مسلمانانو په کورنوکښې پیدا کړئ.پیداکیدو سره ستاسوپه غوږونوکښې د الله ﷻ توحید او د حضرت محمدﷺ رسالت پریوتلو. او د هغه مصیبتونونه تاسو اوساتلی شوئ.کوم چه ستاسونه مخکښې خلقو باندې راغلی وو.نبیﷺ خوپه داسې زمانه کښې رالیږلې شوې وو.چه هغه وخت ددنیاګمراهی خپلې انتهاته رسیدلې وه.هغه وخت ددنیا والوپه نزد دبُت پرستئ؛ نه غوره څه مذهب نه وو.هغوی قرآن راوړلو،په حق اوباطل کښې ئې فرق اوښودلو.پلار اوځوې جداشول.مسلمان به خپل پلار نیکونه، خامن، نوسی، دوستان رشته داران په کفر باندې لیدل.دهغهٔ به هغوی سره هیڅ محبت او مینه نه وه.بلکه پوهیدل چه داجهنمیان دی.څکه به هغوی دعاګانې کولې.چه مونږته زمونږ داولاد اوښځونه دسترګو یخوالې رانصیب کړې.څکه چه د کافرانو په لیدلو دهغوی سترګې نه یخیدلې(۱).ددې دعاآخر دادې چه مونږدخلقو رهبرجوړکړې.چه مونږ هغوی ته دنیکئ؛ تعلیم ورکړو.خلق په نیکوکښې زمونږ اقتدا اوکړی(۲).زمونږاولاد زمونږپه لاره روان شی.چه ثواب موزیات شی.او ددوی دنیکوسبب هم مونږه جوړشو.رسول اللهﷺ فرمائی.چه د انسان مړکیدوسره دهغهٔ عملونه ختمیږی.خو درې ځیزونه یو نیك اولادچه دهغهٔ دپاره دعا اوکړی،یا علم چه په دې سره ددې نه پس نفع حاصله کړی،یا صدقه جاریه(۳)

اُولٰٓئِكَ	يُجْزَوْنَ	الْغُرْفَةَ	بِمَا		
دا کسان چې دی	بدله ورکړې کیږی دوئ ته	دنګه مانړئ	په سبب دهغې		
هم دې کسانو ته بهٔ(جنت کښې)بالاخانې ورکولې شی	دا هرڅه د دوی				
صَبَرُوْا	وَيُلَقَّوْنَ	فِيْهَا	تَحِيَّةً	وَّسَلٰمًا	
چې صبر اوکړو دوئ	او استقبال به کیږی ددوئ	په هغې کښی	په دعا سره	او په سلام سره	
د صبر په وجه ورکولې شی	او هلته بهٔ ورته دعا او سلام کولې شی				
خٰلِدِيْنَ	فِيْهَا	حَسُنَتْ	مُسْتَقَرًّا	وَّمُقَامًا	قُلْ
همیشه به وسی	په هغې کښی	ښهٔ دې	ځائې دقرار	او ځائې داستوګنې	ورته اووایه
همیشه به په هغې کښې وی	څنګه ښهٔ ځائې داوسیدودې	اوڅومره ښه مقام دې	ته اووایه		

(۱)احمد: ۳/۶ ، وسنده صحیح.

(۲)الطبری : ۳۱۹/۱۹.

(۳) صحیح مسلم کتاب الوصیة باب ما یلحق الانسان من الثواب بعد وفاته: ۱۶۳۱، ابوداود: ۲۸۸۰. ترمذی: ۱۳۷۶.

Scanned with Ca

مَا يَعۡبَؤُا بِكُمۡ رَبِّيۡ لَوۡلَا دُعَآؤُكُمۡ فَقَدۡ
چې نۀ کوي هيڅ پروا | ستاسو | رب زما | که چرې | نۀ وی آواز ستاسو هغه ته | پس په تحقيق سره
(اې پيغمبره) ....چې زما رب ستاسو يوه ذره بر پرواه هم نه کوي | که تاسو عبادت نه کوئی
كَذَّبۡتُمۡ فَسَوۡفَ يَكُوۡنُ لِزَامًا
دروغ گنړلې دې تاسو (قرآن) | پس زر دې | چې وی به | (دا عذاب) لازم (ستاسو سره) |
يقينا تاسو دهغه حکمونه درغ اوگنړل ااوس به ددې سزا ضروری وی

دا پاکبازه ډله جنتيان دي" دمؤمنانو پاك صفتونه ددوی ښۀ خبرې اوښه کارونه ئې بيان کړل اوس دهغې بدله بيانيږي.چه هغوی ته به جنت ملاويږي چه دا ډيراوچت خاني دي.خکه چه دوی په دې صفتونو باندې کلك پاتې شول.هلته به ددوی عزت وی،اکرام به وی،ادب اوتعظيم به وی،احترام اوعزت به وی. هغوی دپاره سلامتی ده،په دوی باندې سلامتی ده،دجنت هريوې دروازې نه به فرشتې په خدمت کښې حاضريږي اوسلام کوی اووانې چه ستا انجام به ښه وی.خکه چه ته صبرکونکې وې.دوی به هلته هميشه اوسيږي نه به راوځی اونه به راويستلې شی.نه به نعمتونه کميږی نه به راحتونه فناکيږی،دا نيك بخت دی په جنتونو کښې به هميشه اوسيږی.ددوی داوسيدو اود راحت اوآرام خانې ډيرښانسته صفا ستُهره اوپاکيزه دې.په کتلوکښې ښانسته منظروالا،په اوسيدوکښې آرام دې،الله ﷻ خپل مخلوق دخپل عبادت اوتسبيح اوتهليل دپاره پيداکړې دې.که مخلوق دا اونکړی نودوی د الله ﷻ په نزد ډيرزيات سپك دی.دايمان نه بغير انسان بالکل ناکاره دې.که الله ﷻ غوښتلې.نوهغه به کافران هم عبادت طرف ته مائل کړې وې.ليکن د الله ﷻ په نزد دوی په هيڅ شميرکښې نه دی.کافرانو! تاسو دروغژن اوگرځولو.اوس تاسومه پوهيږئ بس معامله ختم شوه.ددې وبال تاسو سره سره دې.په دنيا اوآخرت کښې تاسو برباد شوئ.د الله ﷻ عذاب تاسوسره لگيدلې دې.هم ددې سلسلې يوه کړئ دبدرپه ورځ دکافرانو ذلت او شکست وو.لکه چه دحضرت ابن مسعودؓ وغيره نه نقل دی[1].دقيامت د ورځې سزاهم باقی ده.

(الحمدلله) د سورۀ فرقان تفسيرپوره شو.

....

....

[1] الطبری: ۱۹/۳۲٤.

Scanned with Ca